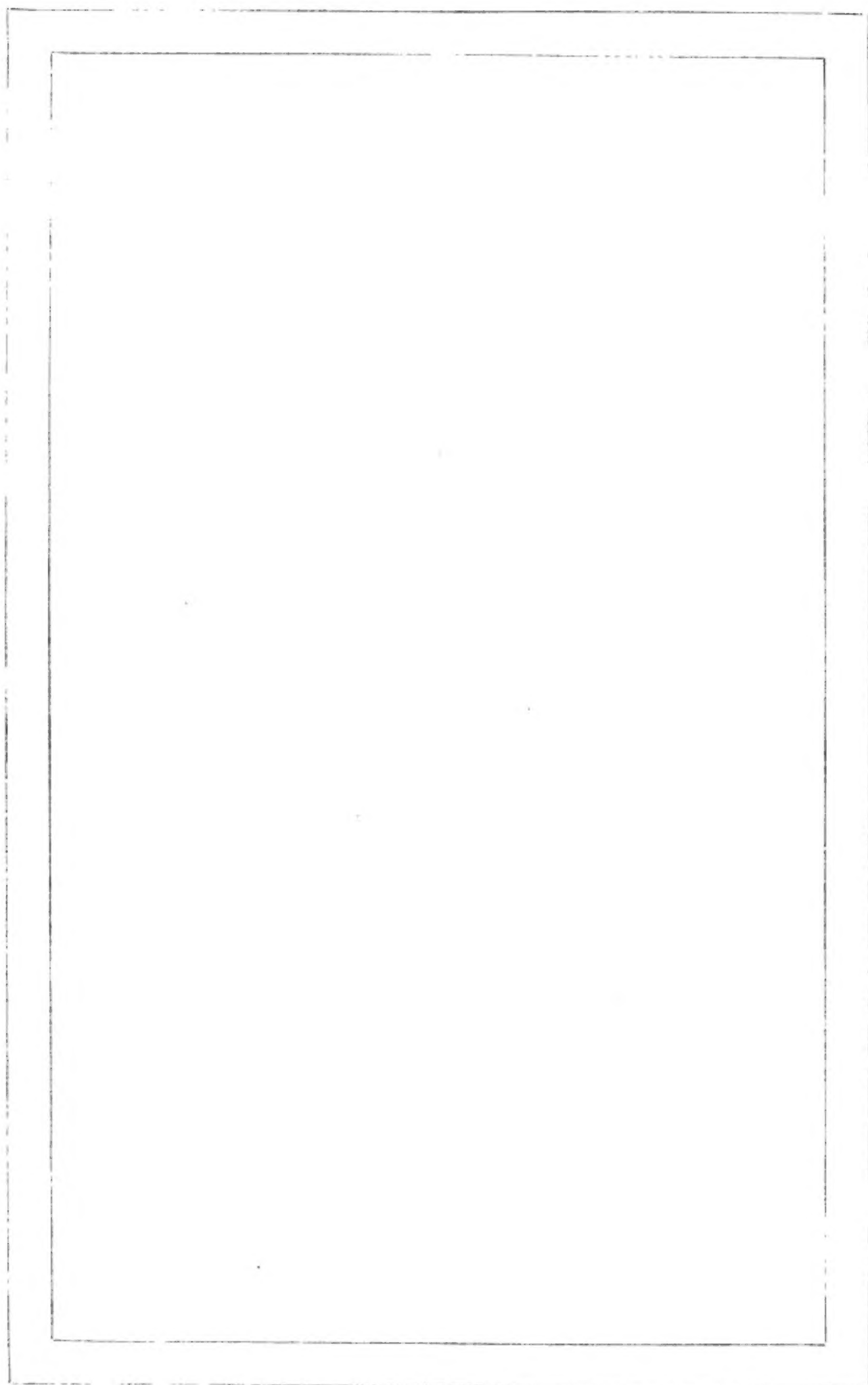

V O N D E L.

VIJFDE DEEL.

W. J. M. 1841

1841

DE WERKEN
VAN
V O N D E L

IN VERBAND GEBRACHT MET
ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN
VERKLARING EN AANTEKENINGEN

DOOR
MR. J. VAN LENNEP.

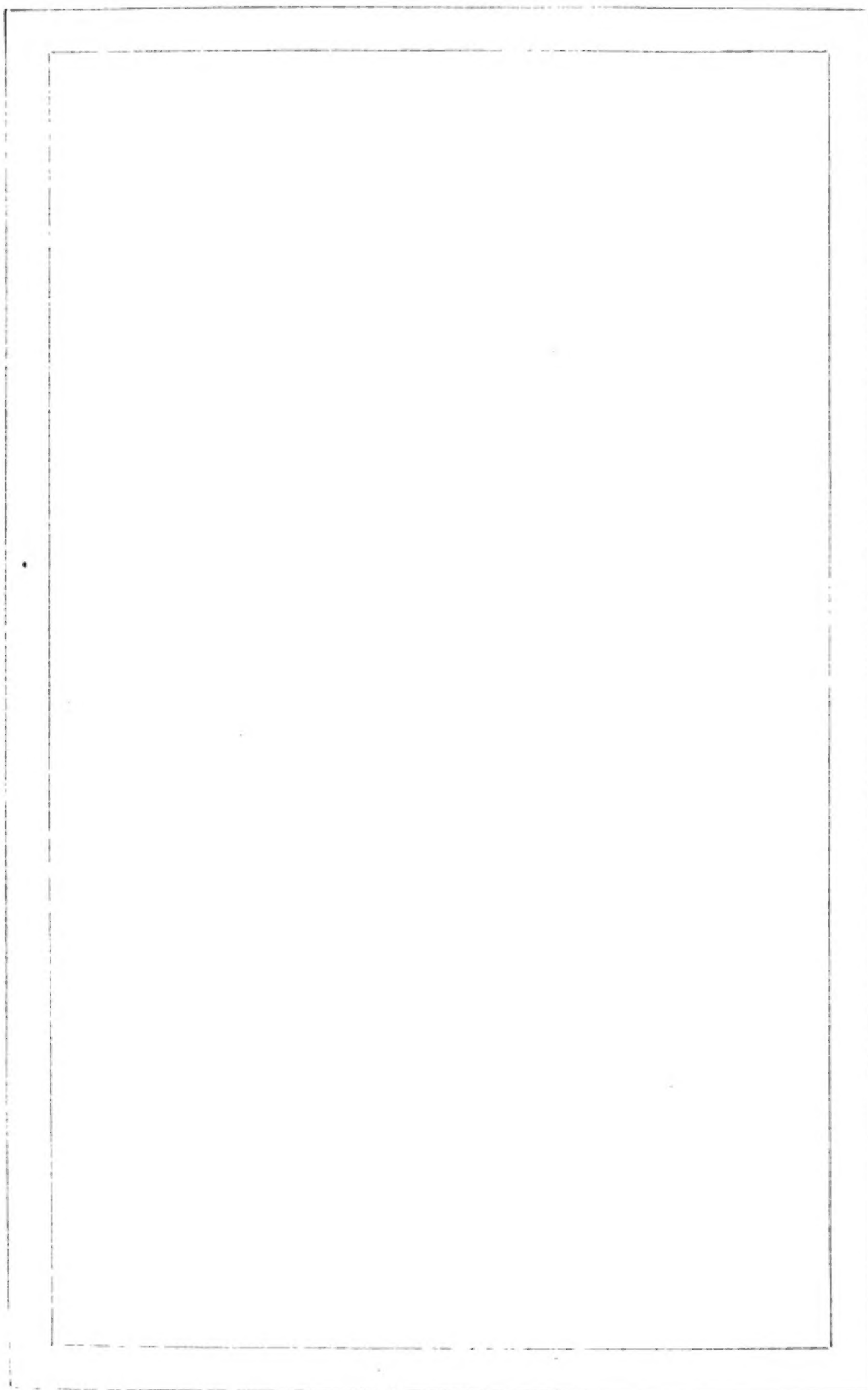
MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

VIJFDE DEEL.

UITGEGEVEN BY
GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.

1859.

INHOUD

VAN

HET VIJFDE DEEL.

Vondels Leven. blz. 1, 3, 6, 7, 8, 421, 427, 512, 516, 518, 519, 520,	
523, 524, 525, 533, 538, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 557,	
558, 560, 562, 564, 567, 587, 691, 693, 696, 770, 771, 774, 775,	
776, 780, 781.	
Kritisch Overzicht van Maria Stuart.	blz. 509
Kritisch Overzicht van de Leeuwendalers.	„ 576
Kritisch Overzicht van Salomon.	„ 763
Nalezing en Aanteekeningen.	

WERKEN VAN VONDEL.

Op den Edelen Heer François Junius.	3
Aen denzelfden	4

Op Maria de Brune	blz.	6
Op den heiligen Vader Bruin van Keulen enz.	„	7
Publius Virgilius Maroos werken.	„	9
Op de tytelprint	„	11
Opdracht aan Konstantijn Huigens enz.	„	13
Aen den lezer.	„	17
Keizer Augustus op Maroos Eneas.	„	33
Herderszangen.	„	35
Tityr. Eerste Herderskout.	„	37
Alexis. Tweede Herderskout.	„	41
Palemon. Derde Herderskout.	„	44
Pollio. Vierde Herderskout.	„	49
Dafnis. Vijfde Herderskout.	„	52
Silenus. Zeste Herderskout.	„	56
Melibeus. Zevenste Herderskout.	„	60
Toveres. Achtste Herderskout.	„	63
Meris. Negende Herderskout.	„	67
Gallus. Tiende Herderskout.	„	70
Lantgedichten.	„	73
Het Eerste Boeck.	„	75
Het Tweede Boeck.	„	90
Het Derde Boeck.	„	105
Het Vierde Boeck.	„	120
Eneas.	„	135
Het Eerste Boeck.	„	137
Het Tweede Boeck.	„	159
Het Derde Boeck.	„	182
Het Vierde Boeck.	„	203
Het Vijfde Boeck.	„	225
Het Zeste Boeck.	„	250

Het Zevende Boeck.	blz. 275
Het Achtste Boeck.	„ 298
Het Negende Boeck.	„ 319
Het Tiende Boeck.	„ 341
Het Elfde Boeck.	„ 367
Het Twalefde Boeck.	„ 393
Aen den lasteraer van Huigh de Groot.	„ 427
Byfchrift op d'afbeeldinge van Koningin Maria Stuart.	„ 430
Maria Stuart of Gemartelde Majesteit, Treurspel.	„ 431
Opdracht aan Eduart, Paltsgrave by den Rijn enz.	„ 433
Inhoudt.	„ 437
Het Eerste Bedryf.	„ 439
Het Tweede Bedryf.	„ 449
Het Derde Bedryf.	„ 465
Het Vierde Bedryf.	„ 481
Het Vijfde Bedryf.	„ 488
Triomf van Maria Stuart (?).	„ 501
Getuigenis van Kamden.	„ 503
Vertaling van een Graffchrift en Grafdicht.	„ 504
Graffchrift.	„ 508
Op d'afbeeldinge van Johanna Gray.	„ 515
Guldenjaer van den Heer Joan de Witte enz.	„ 516
Op d'oude Hollantsche Geschiedenisfen, beschreven door den Heere	
Peter Schrijver.	„ 518
Op 't schrijven van Mr. Lieven Coppenol.	„ 520
Op de vijf zinnen.	„ ibid.
Het Gezicht.	„ 521
Het Gehoor	„ ibid.
De Reuck.	„ ibid.
De Smaeck.	„ 522

Het Gevoelen.	blz. 522
Noch de vijf Zinnen.	„ 523
Het Gezicht.	„ ibid.
Het Gehoor.	„ ibid.
De Reuck.	„ ibid.
De Smaeck.	„ 524
Het Gevoelen.	„ ibid.
Op Daniël de Lange.	„ ibid.
Op d' Edele schrijfkunst van Daniël de Lange.	„ 525
De Kristdoop gemaelt door Pauwels Veronees.	„ ibid.
Op den brant van Troje, door Rafael Urbijn geschildert.	„ 527
Op den val der reuzen, door Julius Romain geschildert.	„ 528
Op de Marmerbeelden van Jupijn en Leda.	„ 529
Op den dooden Leander enz., door Rubens geschildert.	„ 530
Mark Aureel en Faustine.	„ 531
Op een Italiaensche schildery van Sufanne.	„ 532
De Kleeffche Hofzwaen aen Louise van Oranje, enz.	„ 535
Op den Heer Theodoor Velius, enz.	„ 550
Op Bartholomeus Abba, enz.	„ 551
Op den Wachtoren binnen Utrecht.	„ 553
Op de afbeeldinge van Mas Anjello.	„ 554
Byschrift voor Daniël Seghers.	„ 555
Op Diedrick Swelingk.	„ 557
Gespreck op den Leeuw, door Livius van Leiden geschildert.	„ 558
Op de Zeven Keurvorfsten enz., kunstigh van een Baiersche Non op een Karssefteentje gefneden.	„ 559
Geboortezang aen Gregorius Thaumaturgus.	„ 560
Op den kopren Aertkloot door de Bewintheeren der Oostindische Maetschappy Pentagoule, Prince van Makazar, toegezonden.	„ 563

In zeker stamboeck.	blz. 564
Lijkbedde van wijlen Heer Joan Banning Wuytiers.	„ 566
De Getemde Mars.	„ 578
Aen onze Vredevaarders.	„ 575
De Getemde Mars.	„ 577
Vredezing.	„ 584
In een glas der Oude Kerk.	„ 589
Ander.	„ ibid.
De Leeuwendalers, Lantspel.	„ 591
Opdracht aan Michiel le Blon.	„ 593
Inhoudt.	„ 599
Voorredenaer.	„ 603
Het Eerste Bedryf.	„ 609
Het Tweede Bedryf.	„ 623
Het Derde Bedryf.	„ 638
Het Vierde Bedryf.	„ 652
Het Vijfde Bedryf.	„ 665
Herderskout tuschen Melibeus en Tityr.	„ 681
Lijkzang over Kasper van Baerle.	„ 694
P. C. Hooft onnavolghlijk.	„ 696
Salomon, Treurspel.	„ 697
Opdracht aan Justus Baeck.	„ 699
Inhoudt.	„ 701
Het Eerste Bedryf.	„ 708
Het Tweede Bedryf.	„ 718
Het Derde Bedryf.	„ 725
Het Vierde Bedryf.	„ 736
Het Vijfde Bedryf.	„ 755
Lastmans Offerstaetsi van Listren.	„ 767
Op de schildery van Anna Wymers.	„ 770

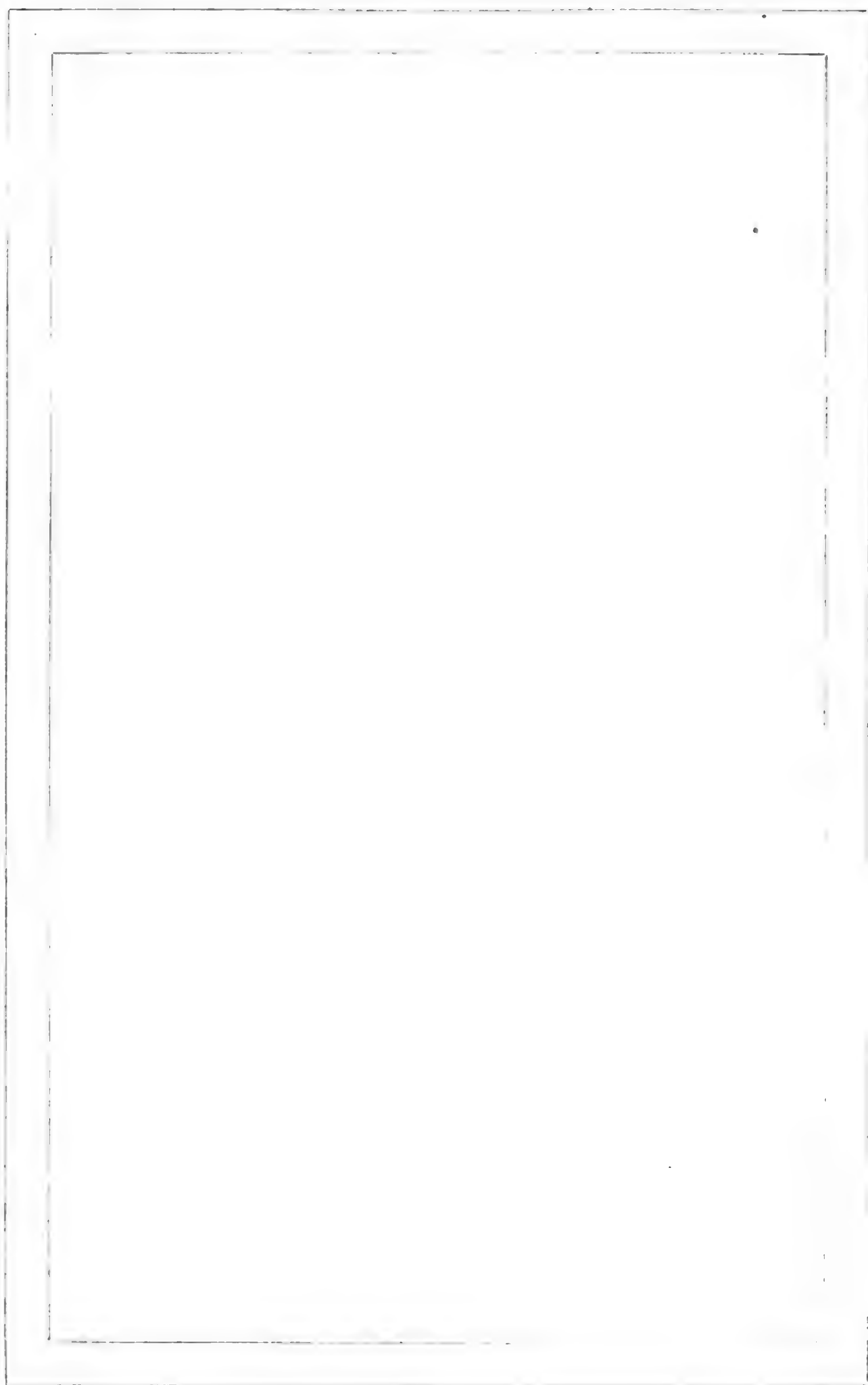
Op M. Kretzers Maria Magdalena.	blz. 772
Op het Weduwen- en Weezenhof van Pieter Raep.	„ 774
Tijtdicht op de Grondsteenlegging van 't Stadhuis.	„ 776
Bouwzang.	„ 777
Op Jacob de Graef.	„ 780
Vondels antwoord aan L. v. d. Bos.	„ 782

WERKEN VAN ANDEREN.

Extract uit het Privilegie.	blz. 10
<i>Incomparibilis heroïnae Anagramma.</i>	„ 432
<i>Epitaphium.</i>	„ ibid.
Graffchrift door koning Jacobus enz.	„ 504
<i>Epitaphium.</i>	„ 505
Vertaling van 't <i>Epitaphium.</i>	„ 506
Slot eener rijmelary van L. J.	„ 512
Fragment uit de „Ongeblanckette Maria Stuart.”	„ 513
Gedichten van Westerbaen op Coppenol, ...	„ 519
Voor-reden van het „Tweede Deel van Vondels Poëzy.”	„ 542
Byschrift van Jeremias de Decker op Abba.	„ 552
Byschrift van Jan Vos op Wuytiers.	„ 565
Latijnsch byschrift op denzelfden.	„ 565
Gedicht van Reinier van Anflo, Geeraert Brandt toegezongen.	„ 569
Fragmenten uit een Gedicht van Jan Vos, op den Vrede.	„ 691
Lambert van den Bos aen Vondel.	„ 782
Een derde aen de bovengemelde twee.	„ 783

PLAATSING DER PLATEN.

Het Portret van Leonardus Marius.	Over den Tytel.	
De Tytelplaat van Virgilius Maroos Werken.	„ blz.	10
Het Fac-simile van Vondels brief aan Constantijn Huigens.	„ ..	421
Het Fac-simile van Vondels brief aan Juffer Zaeria, de huishoudster van Huigens.	„ ..	422
Het Fac-simile van Vondels brief aan P. C. Hooft.	„ ..	424
Maria Stuart.	„ ..	499
Het Standbeeld van Louise van Oranje te Oranjeburg.	„ ..	540
Zinnebeeldige voorstelling van den vrede met Spanje.	„ ..	588
De Leeuwendalers.	„ ..	674
Salomon.	„ ..	756
Het Fac-simile van het gedicht op M. Kretzers St. Marie Magdalena.	„ ..	772

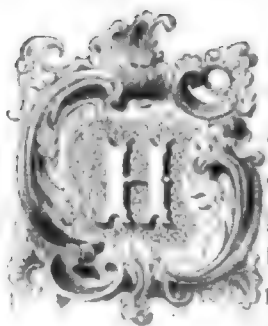

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

ET geslacht der Vosfiusfen was, als ik vroeger reeds heb doen opmerken ¹⁾, naauw verwant met dat der Juniusfen. De beroemde Hoogleeraar Franciskus Junius had, behalve de drie dochters, waarvan te dier gelegenheid gewach is gemaakt en de eene met Vosfius, de andere met de Brune gehuwd was, twee zoons nagelaten, Joannes Kazimier en Franciskus, beiden den roem huns vaders niet onwaardig. De oudste, hoezeer in de Oosterfche en Westerfche talen meer dan gewoonlijk bedreven, inzonderheid in de Hebreeuwfche, in welke laatste het de

¹⁾ Deel IV, blz. 26.

wensch zijns Vaders was geweest, hem het Hoogleeraarsambt te zien verwerven, had, toen dit na diens overlijden tegenliep, de baan der letteren voor die der wapenen verlaten, waartoe hem vooral zijn oom van moederszijde, de beroemde verdediger van Steenwijk, van Cornput, had aangemoedigd. Met lof had hy zich daarin gekweten, toen hy, in den jare 1624, te Geertruidenberg door de pest uit het leven gerukt werd, een weduwe achterlatende met onderscheiden kinderen, waarvan de jongste, Franciskus, kort voor zijns vaders dood geboren, te Groningen, waar zijn moeder woonde, zijn eerste onderwijs genoot en later in het huis van zijn oom Voslius werd opgeleid. Vervolgens te Groningen den graad van meester in de beide Rechten verkregen hebbende, begaf hy zich op reis en onthield zich een tijd lang zoo te Parijs als te Bazel, als later vooral te Angers, waar hy nog bloedvrienden wonen had.

Zijn oom, Franciskus, de jongste zoon van den grooten Godgeleerde, die in 1589 te Heidelberg geboren was, had, even als zijn broeder, de letterkunde voor de krijgsdienst verlaten, doch was, toen het twaalfjarig bestand hem de gelegenheid affneed om zich hierin te onderscheiden, weder tot de studie, bepaaldelijk tot die der Godgeleerdheid, teruggekeerd. In 1617 te Hillegondsberg beroepen, had hy, reeds in 't volgende jaar, toen er twist ontstond over de wettigheid zijner benoeming, hierdoor een tegenzin gekregen in de kerkelijke zaken en was in 1621 naar Frankrijk, en van daar naar Engeland gegaan, waar het hem zoo wel beviel, dat hy er dertig jaren verbleef, en er vooral de gunst genoot van den vermaarden Thomas Howard, Graaf van Arundel en Surrey, voor wien hy onder anderen een katalogus vervaardigde van de schilderyen, beelden en andere voortbrengfelen van kunst, welke deze uit Griekenland en Klein-Aziën had byeengebracht. Dit gaf hem aanleiding tot het schrijven van een werk *de Pictura Veterum* (over de schilderkunst der Ouden), 't welk door de zorg van zijn zwager Voslius te Amsterdam in 1637 door Blaeu werd uitgegeven. Junius zette later dit werk niet alleen over in 't Engelsch, maar ook in zijn moedertaal, welke zijn lange afwezigheid hem niet had doen vergeten, gelijk hy ook hier te lande bestendige vriendschapsbetrekkingen onderhouden had.

Onder degenen, in wier studiën hy vooral belang schijnt gesteld te hebben, was Johannes de Brune, de zoon zijner zuster Johanna, en gemeenlijk Jan de Brune de Jonge genoemd. Deze, met een vlug vernuft begaafd, hield, ofschoon ook in oude en vreemde talen uitmuntende, zijn moedertaal vooral in eere, en deed daarin ten jare 1639 eenige gedichten, onder den tytel van: „Veirsjes, Kusjes, Gefangen en Honichbyen,” het licht zien: in 1641 bezorgde hy de uitgave der Nederduitsche vertaling van het werk van zijn oom over de Schilderkunst der Ouden, 't welk hy versierde met een fraaie voorrede en opdracht aan Prins Frederik Hendrik. In 1643 gaf hy een nieuw werk uit, waaraan hy den zonderlingen tytel gaf van „De

Wetsteen der vernuften." In dit werk, 't welk hy aan Cats opdroeg, had hy den stijl van Montaigne pogen na te bootſen. Hoe het aan Vondel behaagde, blijkt uit het ſtraks volgende gedicht, 't welk hy opdroeg aan Franciskus Junius. Deze, in het jaar 1643, in 't gevolg des Graven van Oxford, ons vaderland bezocht hebbende, had, hoezeer hy toen maar een kortſtondig verblijf alhier maakte, echter niet nagelaten, by die gelegenheid zijn zwager Voſſius te bezoeken, en was waarſchijnlijk door dezen in kennis gekomen met onzen dichter, die onder anderen het navolgende byſchrift op zijn afbeelding ſchreef.

OP

DEN EDELEN HEER

FRANCOIS JUNIUS.

DIT 's Junius, des ſchilders rechtchant.
Zijn bloet is eël, noch eëler zijn verſtant.

1 Des ſchilders rechtchant voor „des ſchilders gids en leidsman.“

Spoedig weder naar Engeland teruggekeerd, deed hy in 1644 nogmaals een keer naar Holland met denzelfden Graaf, wanneer hy te 's Gravenhage een vertoog over de krijgskunst ſchreef, onder den tytel van: *Paraeneſis miſſa Alberico de Vere, comiti Oxoniensî, pueritiae tempus extremum principium habenti militarium rudimentorum in Belgii foederati exercitu.* — Het gedicht van Vondel, waarvan ik ſtraks gewaagde, zal, na deze uitweiding, beter worden verſtaan.

AEN

DEN EDELEN HEER

FRANCOIS JUNIUS. F.Z.

OP DEN

WETSTEEN DER VERNUFTEN.

Oo Junius te rugge ziet
 Naer zijn geslacht, hy roemt zich niet
 Op der veroudren adel, fier
 Verworven door 't bebloet rappier;
 Maer op hun lettereer, behaelt
 Met eene pen, die schooner straelt,
 En beter schrijft dan scherp geweer.
 Hy treckt uit niemants scha zijn eer.
 Zijn yver wint der braven gunst;
 10 Het zy hy hun de Schilderkunst
 Pooght in te scherpen, klaer en net;
 Het zy hy zich te paerde zet,
 En leert den Ridder, nimmer moê,
 Gebruicken spore, en toom, en roê;
 13 Terwijl de klepper briefcht, en zweet
 In 't gulle stof, van trapplen heet.
 Dit geef den Neef den vryen toom,
 Om naer te draven zulck een' Oom,
 Met zijne schacht, die niet veraert
 20 Van 't bloet, dat tijt noch arbeit spaert.
 De Brune krijght een' heldren glans,
 Nu zijn vernuft schakeert een' krans
 Van bloemen, keurigh uitgezocht,

2 *Op der veroudren adel:* in dezen regel valt de nadruk verkeerdelyk op het toonlooze der Boter zoû 't klinken, indien er stond: *Op zijner oudren adel* — of, nog liever: *Op adel van vooroudren.*

7 *En beter schrijft:* daarin is zeker niets vreemds gelegen, dat een pen beter schrijft dan scherp geweer; maar de bedoekte zin is: „die meer roem en lof verworven doet.”

10 *Zinspeling op zijn werk De Pictura Veterum.*

12 *Het zy hy zich te paerde zet:* d. i.: „het zij hy over de krijgskunst schrijve.” Zinspeling op het werk van Junius, boven vermeld.

19 *Niet veraert:* „niet ontaard,” zouden wy thands zeggen.

22,23 *Een krans van bloemen:* „den Wetsteen der Vernuftten.”

- Als had een Pallas 't werck gewrocht.
 23 Wie lust schept in een eenigh ding;
 Zijn leven is verandering.
 Zoo leeft natuur, van schulp in schulp,
 En toont haer kunst, van tulp in tulp.
 De duivenhals, by zonneschijn,
 30 Gelijckt turkois, safier, robijn,
 En gout, en zilver, en van all's.
 Noch schooner dan de duivenhals
 Verandert deze veêr haer' stijl,
 En kort op reis de lange mijl;
 33 Of krimpt den dagh in huis en hof,
 Verlustight door haer mengelftof.
 Het wufte voorhoofd krijgt een kreuck
 Van wijsheit, daer de wijze ipreuck
 Zich mengelt in een boertery.
 40 Men heeft hier keur van leckerny.
 Het schakelen is ongemeen
 Van losse dingen, vast aen een
 Verknocht, en wonderbaer verrijckt,
 Door 't geen malkander minst gelijckt.
 43 De Hoveling, in 't Haeghsche woudt,
 Of onder linden, onderhoudt
 Zijn Joffer nu, van dagh tot dagh,
 Met meer genoegen dan hy plagh.
 Behaeght leergierigen dit stuck,
 50 Zoo wacht ick met den naesten druck
 Het tweede deel, en voort de rest.
 Wat spaert die Geest voor 't allerleest?

23 *Zijn leven is verandering:* d. i.: „hy (de Brune) leeft by verandering.”

34 Men ziet hieruit dat de *run and read library* niet eerst met den stoom in de waereld is gekomen. Integendeel hadden onze vaders by de trage middelen van vervoer veel meer behoefte aan reislektuur, dan wy, en konden in de duodecimoos in hoornen bandjes en het verbaazend aantal vlugschriften, dan ook ruimschoots bevrediging vinden.

41-44 De zin is: „de Brune weet op een ongemeen treffende wijze op zich zelve staande zaken aan elkander te schakelen en te verbinden: zoodat de meest tegenstrijdige dingen op 't dierlijkst tot een geheel worden gevormd.”

45 Ik weet niet of een haegsche Joffer tegenwoordig wel gediend zoû wezen met de geestige kwinklagen welke de Brune opdicht.

Jan de Brune had twee zusters gehad, waarvan de eene, Maria, die om haar vernuft, bevalligheid en kunde zeer geroemd werd, omtrent dezen tijd, of wellicht iets vroeger, in den bloei der jaren overleed ¹⁾. Iſaac de Gruyter ſchreef een Latijnsch treurdicht op haar aſterven, en Vondel dit grafſchrift:

¹⁾ Zie DE CRANE, *Orat.* blz. 60.

OP

M A R I A D E B R U N E.

Is elck uit mengelftof gebouwt;
 Maria hing van wightigh gout
 En vlugh quickzilver los aen een.
 Verſtant en Leventheit beſtreên
³ Elckandre fel. Het ſtemmigh zwaer
 En zedigh licht, een oneens paer,
 Door dwangk in een perſoon verknocht.
 Moſt ſcheiden door dien tegentoght:
 Want 't een het ander overwoegh;
¹⁰ Dies ſprong haer levens reep te vroegh,
 In 't voorſte van het lenteperck.
 Beklaegh het lijck op dezen zerck.

¹ *Is elck uit mengelftof gebouwt*: d. i.: „in ieder mensch uit beſtanddeelen gevormd van verſchillenden aart.“

² *Verſtant en Leventheit*: tegenover 't *verſtand*, waarmede het goud, wegens zijn vaſtheid (ſoliditeit) wordt vergeleken, ſtaat de *levendheid* (vivaciteit), waar van het kwikzilver tot zinneloosheid ſtrekt. Voor *levendheid*, dat verouderd is, ſchrijft men thands „levendigheid.“ Het woord heeft hier ter plaatſe echter meer bepaald de beteekenis van „levensluſt, levensbewegelijkheid.“

³ *Door dien tegentoght*: d. i.: „door dat die tegenſtrijdige naturen elk een verſchillenden *trek* bezaten, de eene naar het hemeliſche, de andere naar het aardsche.“

⁴ *'t Een het ander overwoegh*: d. i.: „het een woog zwaarder dan het andere.“

¹⁰ *Haer levens reep* voor „haar levensdraad.“

¹¹ *In 't voorſte van het lenteperck* voor „in 't prilſte van haar jeugd.“

De naam van de Brune, en geene andere reden, noopt my hier ter plaatse een Graffchrift van onzen Dichter in te laschen op een anderen Bruin, t. w. den stichter der Karthuizer Orde.

OP
DEN HEILIGEN VADER
BRUIN VAN KEULEN,
STICHTER
VAN
DE KARTHUIZERS ORDEN.

DEES zerec bedeckt den helt, die, als een sackel, lichte,
En d' eerste in wildernis des Heilants schaepskoy stichte;
Zijn naem was BRUIN, een zoon van Keulen, aen den Rijn.
De lust tot aendacht dreef hem voort naer een woestijn,
5 Tot in Kalabrië. Hy leerde Christus wetten.
Zijn lippen rusten noit Godts waerheit te trompetten,
Zoo luide dat zijn faem door al de weerelt klonck.
Genade, en geen verdienste, in 's mans getrengheit blonck.
De zeste in wynmaent zagh hoe ziel en lichaem scheide.
10 Het lichaem rult in 't graf, de ziel in Godts geleide.

BRUIN VAN KEULEN: Bruno, de stichter der Karthuizer Orde, was in de elfde Eeuw te Keulen geboren en werd tot den geestelijken stand opgeleid. Na Kanunnik te zijn geweest, oordeelde hy het beter, zich in de eenzaamheid aan godvruchtige bespiegelingen te wijden en koos de *Chartreuse* in Dauphiné tot zijn woonplaats, naar welke plaats de Orde, waarvan hy de stichter was, genoemd werd. Paus Urbaan II, die hem zeer genegen was, als zijn leerling geweest zijnde, riep hem naar Italië; doch Bruno, die de eenzaamheid beminde, begaf zich naar Kalabrië, en overleed aldaar in den jare 1101. Hy werd eerst in 1514 door Leo X onder de Heiligen geplaatst. Men heeft van hem een uitlegging der Psalmen, kommentariën op de Zendbrieven van Paulus en andere werken, die Theodorus Petrejus, een Karthuizer monnik, in 1611 heeft uitgegeven. — Zie voorts *Gysbr. van Aemstel*, D. III. biz. 369, vs. 564.

6 *Aendacht* voor „aandachtige overpeinzingen.“ Zoo zal ons nog een gedicht van V. voorkomen, dat tot tytel voert: „Eenzame aendacht in de vasten.“ By de Onroomschen wordt meer, in gelijken zin, het woord „betrachting“ gebezigd. By Franschen en Engelschen bezigt men 't woord: *meditation*.

8 *In 's mans gestrengheit*: men denke hier aan gestrengheid, niet jegends anderen, maar jegends zich zelven.

10 *De zeste in wynmaent*: de dood van Bruno wordt op den 6 October 1101 gefteld.

In 't volgende jaar kwam de vertaling in proza van Virgilius' werken in 't licht, een arbeid, met welken Vondel zich reeds een geruimen tijd had bezig gehouden. Groote vlijt had hy aangewend om de eigenschappen van de Latijnsche taal zoo na mogelijk in de zijne over te brengen, den waren zin van 't oorspronkelijke te treffen, en zwier en kracht aan zijn stijl by te zetten: ofschoon hy zich beklagde, dat hy, na den dood van de meesten dergenen, die hem vroeger in zijn arbeid als trouwe raadgevers hadden ter zijde gestaan, met zijn eigen riemen langzamer moest voortroeien. Immers, behalve Reael, Jacob Baeck en Plomp, van wier overlijden reeds voor lang gesproken is, waren ook Moltert en Vechters gestorven: met van Baerle was de vriendschap een weinig verkoeld, en hy had geen anderen raadsman dan zekeren Jacob Venkel, een man, die in 't Latijn en Grieksch wel ervaren schijnt geweest te zijn, doch tot wien Vondel maar nu en dan en niet geregeld zijn toevlucht nemen kon. Het mag zijn, dat zijn overleden vrienden hem, zoo zy geleefd hadden, de uitgave zouden hebben afgeraden, en hem liever aangelpoord om Virgilius in dichtmaat te bewerken (iets wat hy thands nog naliet, om redenen, in zijn Opdracht ontwikkeld, doch later deed): — doch nu blijkt het niet, dat iemand hem weêrhiel, zijn werk in 't licht te geven. Hy deed dit dan ook, en wel met een Opdracht aan Huygens — waaruit men mag afmeten, dat hy, ondanks zijn geloofsverandering, nog altijd hoopte, dezen in den rij zijner begunstigers te mogen tellen.

PUBLIVS

VIRGILIUS MAROOS

WERKEN.

1646.

EXTRACT UIT HET PRIVILEGIE. ¹⁾

De Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Weſtvrieſlant hebben geotrojeert aen Abraham de Wees, Boeckverkooper t'Amſterdam, dat hy alleen zal mogen drucken en uitgeven, of doen drucken en uitgeven *Alle de Wercken van P. Virgilius Maro, vertaelt door I. V. Vondel*, en dat gedurende den tijt van vijftien eerſtkomende jaren: interdicerende en verbiedende het voorſz. boeck in 't geheel oft deel, in 't groot oft kleine, en ſulcks in eenigerley formaet, of op eenigerhande wijze te drucken, of uit te geven, te doen drucken of te doen uitgeven, of elders gedrukt zijnde, te verkoopen, of doen verkoopen, of in eenigerhande manieren te diſtribueren, venten, handelen, of verhandelen, op zoodanige merckelijke penen, als hunne Grootmogenden goet vinden zullen daer toe te ſtatueren, en op de verbeurte van de voorſz. gedruckte uitgegeve verkochte gedistribueerde of verhandelde boecken, en drie hondert guldens, gelijk alles breeder blijkt by de brieven van Octroy hier van verleent. In 's Gravenhage onder den grooten zegel, den veertienden van May, 1646.

Onder ſtont

J. CATZ. ut.

Noch lager

ter Ordonnantie van de Staten

BEAUMONT.

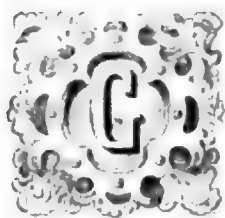
¹⁾ PRIVILEGIE: dit is, voor zoo verre ik heb kunnen vinden, 't eerſte werk van Vondel, waarvoor privilegie gevraagd, of althands verkregen werd.

OP
 DE TYTELPRINT
 VAN
 MAROOS WERCKEN.

't

EBOUW der Tytelprint wijst aen
 Door beelden, die gehouwen staen
 Uit marmersteen, al Maroos wercken;
 Beknopt en kunstigh aen te mercken.
 Het vrouwebeelt, ter rechte zy,
 Beelt Lant-en-ackerbouwery

Natuurlijk uit; dewijl de jaren,
 Als vrouwen, vruchtbaer zijn door 't baren,
 Oock milt in 't opvoên van haer vrucht.

10 Ghy ziet hoe arbeitzaem haer zucht
 Den ploegh en 't kouter aen durf vatten,
 Beluſt op Ceres korenschatten;

En hoe de ſlincke arm zoo ſtijf
 Den horen houdt, met vette olijf
 15 En druif en weeligh ooft geladen,
 Om 's menſchen nootdruſt te verzaden.

De krans van goutgeeſe airen fluit
 Om 't hoofd. Zy ent of plant de ſpruit.
 Het ſnoeimes, hangende aen den gordel,
 20 Beſnoeit den tack en ranck, om 't vordel.

De Biekorf aen haer voeten geeft
 Haer waſch, dat aen de vingers kleeft,
 En honighdauw, uit tijm en bloemen,
 Waer op Hymet en Pindus roemen.
 25 Zy voekt oock vee aen, kloeck van aert,
 De koe vol melcks, en 't moedigh paert.

20 *Vordel*: als meer, voor 't rijm, voor roordeel.

De geit en 't zoghlam scheert de heide
Gerulter, onder haer geleide:

Dan weckt de veltfluit om den hals

30 Arkadie met veel geschals,

Dat huppelt, op haer Herderslieden,
Van Saters, daer de wolven vlieden.

Het strijtbre beelt, ter slincke hant,
Een Heldenzanggodin in stant

35 Gelijck, voorzien met helm en degen,
En krijghstrompet, ten krijgh genegen,
Begint alree geluit te slaen,

En noopt Eneas fiere Zwaen,
Wiens borst van yver voortgedreven,

40 Al bruisende door zee gaet streven,

Van Xanthus oever, in gevaer,
Terwijl de Griecksche vlam zijn hair
Verzengt, en drooght zijn waterplaffen,
Daer Ilium noch roockt in d' affen.

45 De Heldenzwaen, van dwalen moe,
Begeeft zich naer den Tyber toe,
Om, zoo d' Orakels haer ontvouwen,
't Gevalle Pergamum te bouwen,

Ter stede, daer een wolvelspeen

50 Zal zoogen twee, noch teêr en kleen,
Twee brave zoons, uit Mars geboren,
Wiens afkomst 't aertrijck is beschoren;

Wiens afkomst zelf ten outertroon
Zal voeren met haer stedekroon

55 Vrouw Cybele, en haer tamme dieren,
Daer Rome leert haer Godtheit vieren;
Daer 's weerelts Hooftstadt entlijck rust,
En afgeoorlooght, Godt AUGUST
Begroet, met d' onderbroghte scharen,

60 Die hem ten hemel op zien varen.

O MARO 'k zie hier uwen schijn
In dezen schilt, en danck Urfijn
Den Kardinael, die ons naer 't leven
Ons noch uw troni heeft gegeven.

31 *Herderslieden* voor *herdersliederen*.

34 *Een Heldenzanggodin* voor „de muze van 't heldendicht.”

38 *Eneas fiere Zwaen*: met die *Zwaen* wordt Virgilius zelf gemeend. Vergelijk het gedicht aan Louyze Marie, D. IV, blz. 750, vs. 2.

55 *Vrouw Cybele*: de derde sylbe in *Cybele* is lang en behoort niet met een volgenden klinker weg te smelten.

62, 63 *Urfijn den Kardinael*: een der Kardinalen uit het beroemde geslacht der Orsini, die aan het Vatikaan een onschatbare verzameling boeken naliet, en, gelijk men beweert, een beeltenis van Virgilius.

DEN EDELEN GESTRENGEN HEERE,

Konstantyn **L**uigens,

RIDDER,

HEERE VAN ZUILICHEM, MONICKELANT EN ZEELHEM,

RAET EN SEKRETARIS

VAN

ZIJN HOOGHEIT.

ck neem de vrymoedigheid om den Ridder, en in hem de rechte hant van zijn Hoogheit, wat outs en wat nieuws t' effens aen te bieden, dat is, den Poeet in het Nederduitsche kleet. Het spreekwoordt zeit, dat het kleet den man maeckt, maer hier zal de man het kleet maecken, door zijn volmaecktheit d'onvolmaecktheit des kleet te baet komen, en het een zekere aengenaemheit byzetten: want hoewel gewaet en cieraet oock een volschapen mensch vry veel luister en gunst verleen; nochtans schijnt

de schoonheit, bestaende in gelijkmatigheit der leden en hun verwen, en bevalligheit en voncken en zwieren en voeghe-lijke bewegingen door het flechte en eenvouwige kleet hene: men merckt heimelijk dat onder de ruwe schorffe een edele natuur verholten leit, en de schoone Apollo zelf, onder een herders py, naulix de stralen van zijn Godtheit verbergen kan. Tot noch toe heb ick des Dichters naem gezwezen: doch 't is onnoodigh hem met name te noemen, aengezien de naem van Poeet dit allergeluckighste vernuft door een zekere uitnemenheit en hantvest toekomt, en alleen eigen is; gelijk men by de Stadt genoeghzaam Rome, de Hoofstادت der weerelt; by den Vorst, het hooft des Rijcks, Augustus plagh te verstaen. ¹⁾ De noot heeft eige namen ingevoert, om verwarringhe te mijden, en gelijke gedaenten, oock gemeene van enckele dingen t' onderscheiden: maer wat alleen en eenigh boven alle anderen uitsteekt, dat behoeft geen en eigen naem. en blijft altijd het doorluchtighste, gelijk d' eenige vogel, ²⁾ die eenwen overlevende, als de zon, aller lichten bron en oirsprongk, noit weêrga zaghe. D' overeenstemminge der treffelijksten heeft, door een gedurig gevolg der tijden, dezen Helt den naem van Poeet, als eenen tytlen en tytlenrecht, onder alle Latijnen, (ick durf met zommigen niet zeggen oock boven alle Griecken, ja Homeer zelf) opgedragen, zoo dat hy hemelhoogh en verre boven den nijt gestegen, achter dezen scheutvryen en diamanten schilt veilig zit, en van boven, als uit zijnen troon, aenziet hoe menige Latijnsche veder naer dit wit der volkomenheit mickt, terwijl het van niemant tot noch toe recht getroffen wert. Den Latijnen zal deze vertalinge min dan den Nederduitschen behagen, wanneerze zien, hoe de Fenix hier vry wat van zijne blinkende vederen gelaten hebbe: want indien, gelijk zommigen drijven, onder elk woort lettergreep en letter eenige geheimenis van zin of klanck

¹⁾ *Augustus plagh te verstaen*: t. w. „by de Romeinen, of althands by de Latijnsche schrijvers“

²⁾ *De enige vogel*: de „Fenix.“ Zie eenige regels verder.

schuilt; ¹⁾ wat moet'er nootzaeckelijk door d'ongelijkheid der beide talen, en heuren ongelijcken aert en eigenschappen, en het verschil van namen en woorden, die tekens der betekende zaecken zijn, gespilt worden en verloren gaen, oock zelf aen bloemen en geuren van welsprekentheit; behalve dat dicht en ondicht, of vaers en onvaers onderling verschillen, gelijk trompetklanck en bloote stem, en het vaers een stem, door een drieboghtige trompet krachtigh uitgewrongen, ²⁾ gelijk is. Hierom moght de vertolcker liever Augustus Hofzwaen in rijm en op maet leeren opzingen: maer hoe veel meer had'er de Mantuaen van zijn vederen moeten laten, indien men zijnen geeft door benaetheit van voeten en rijm bestont te prangen en te knijpen, en uit verlegenheit te rucken, te plucken, en ter noot doorgaens met geleende pluimen van rijm-en-noodige stopwoorden te decken. Het vertaelde te rijmen, zonder afdoen of toedoen, is qualijk mogelijk, ja onmogelijk, en dwaelt meest al min of meer af van het vertaelde. Ick zagh hem dan niet nader nochte eigentlijcker dan door onvaerzen en onrijm uit te beelden, om den Nederlander te levendiger Maroos ziel in te boezemen, hem te beter te dienen, en met een den Latynist, wien het Latijn nu misfchien smaekelijcker wil vallen, wanneer hy d'eigenschappen der Roomsche met onze moederlijke spraecke zoo na overeen gebroght, en den stijl en rede zoo vlack en effen gevlijt ziet, als my mogelijk was. Terwijl men bezigh is met onze tael te bouwen, het spoor der zelve naer te spooren, en op papier te leggen, vindt ick altijd baet met overlegh van taelkondigen iet te vertolcken. Verscheide oordeelen schieten verscheide stralen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, terwijl een eenigh oordeel maer een' eenigen strael uitschiet,

¹⁾ *Of klanck schuilt*: deze dwaasheid werd in de daad verkondigd, toen men, na de wedergeboorte der letteren, met de Grieksche en Latijnsche schrijvers een afgoderij pleegde, van welke men in Vondels dagen nog lang niet genezen was, en men als 't ware de mystiek zoo wel als de Kabbala op hen over had gebracht. Later verviel men tot een ander uiterste en glog men den Fenix Horatius van twee derde zijner vederen, als van een niet eigenen tool, berooven.

²⁾ *Krachtigh uitgewrongen*: vergelijk hier den slotregel van Vondels byschrift op Jan Vos:

Een stem, gewrongen door een boghtige trompet.

en arm by den rijkdom van velen is: doch naerdien zommige Mecenaten der Poëzye overleden, anderen elders bezigh zijn, most men zich aldus behelpen, en met zijn eighen riemen wat te langzamer voortroeien, tot dat dit werck by schrandere herffenen met der tijt rijper opgenomen (indien het die eere gebeure) allengs meer geslepen en gladder gepolijst werde. Dat is d' oirzaeck waerom het eerst verlangt en wenscht in Heer Huigens handen te vallen, en gekeurt te worden van een tong, die zoo keurigh op verscheide talen, de Zanggodinnen zoo toegedaen is, datze hem oock gewilligh tot in de schaduwe van zijn legertente,¹⁾ onder trommels en trompetten, en donders van kartouwen volgen, de pijnelijkheid en geestwonden des verbolgen oorlooghs met haer hemelsche muzijcke helpen verzachten en genezen, en verlangen den gezegenden vredezing allen Nederlanderen toe te zingen. Schept zijne Ed. eenigh vermaeck uit deze vertalinge, zy zal op dat bezadighde oordeel t' aengenaemer zijn by hooge en lage staten van menschen, oock fraeie vernuften en spitsvondige geesten, wienze dienen kan, inzonderheit Dichteren, Redenaeren, Latijnsche Scholen, en voort allen die de schilder-en-tekenkunst hanteeren. Hier op dan dit werck het licht, onder het loof van Zuilichems doorluchtigen naem, betrouwende, wensch ick altijd te blijven,

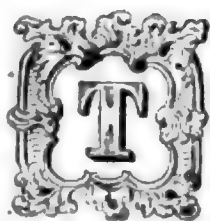
Edele gestrenge Heer,

Uwe Ed. dienstschildige en ootmoedige

J. V. VONDEL.

s) In de schaduw van zijn legertente: men ziet hieruit, dat Huygens zich toen nog in 't leger bevond, of althands verondersteld kon worden zich daar te bevinden.

A E N D E N L E Z E R.

TOEN Oektaviaen August, Iulius Cezars nazaet en erfgenaem, den burgerlijcken oorloogh ¹⁾ geluckigh had beslecht, Janus tempel ²⁾ gesloten, en over Rome, het Roomsche volck, en zulck een weerelt gerust en vreedzaam den toom der heerschappye mende, was het dienstigh, dat 's Vorsten eere en gezagh, oock het aenzien van 't nieuwe Rijk en des zelfs voortreffelijckste en outste geslachten vermeert en bevestight werden, door eenigh heerlijck en uitstekende werck van Latijnsche Poëzye, niet min dan eenigh werckstuck van de Griecken, der Latijnen voorgangers en aanleiders, die, met zoo groot eenen lof en naemhaftigheit, ³⁾ de doorluchtige daden der aeloude helden, hunne voorvaderen en lantslieden, over de wijde weerelt uitbreidden, en in top haelden; gelijk inzonderheit bleeck by de gedichten van den eersten zeetoght naer Kolchos, om het gulden Vlies, en die bloedige oorlogen, voor Thebe en Troje gevoert, welker gedachtenis de weerelt en alle eeuwen beloofde t' overleven. Tot zulck een meesterstuck dan wert een vernuft ge-eischt naer mate van de grootheit en 't gewicht der zaecke; en hier toe besloegh wonder wel, ⁴⁾ dat (gelijk Fortuin Augustus bykans in alle dingen toeloegh, en zijn zijde hielt) ten

1) *Den burgerlijcken oorloogh*: letterlijke overzetting van 't Lat. *bellum civile*. In 't Nederduitsch ware echter *burger-oorlog* verkieslijk geweest, en zou men onder *burgerlijke oorlog* zoodanigen verstaan, die een *burgerlijk* karakter heeft.

2) *Janus tempel*: volgens sommigen geen *tempel*, maar een eenvoudige poort, die in oorlogstijd open stond, doch by een algemeenen vrede gesloten werd: wat maar drie malen plaats had gedurende het bestaan van het Romeinsche Rijk, onder Numa, na den Punischen oorlog, en na den slag by Actium. Vergel. *Stedekroon*, Deel III. blz. 132, vs. 63, 64.

3) *Naemhaftigheit* voor „vermaardheid.”

4) *Hier toe besloegh wonder wel*: „tot dat oogmerk trof het zeer gelukkig,” zouden wij zeggen. In denzelfden zin als toen *bestaan* bezigt men nu „zijn *beslag* krijgen.”

dien tijde PUBLIUS VIRGILIUS MARO bloeide, en bekend en gewilt was, door eenige kostelijke proefstukken, met verwonderinge ¹⁾ ten hove opgenomen. Dees dichter, ter goeder ure, in het dorp Andes, by Mantua, geboren, en in het Grieksch namaels, om zijn oprechtheid, en bloode eerbaerheit, Parthenius ²⁾ genoemd, was te Kremone, Milaen, en Napels in Latijnsche en Grieksche taelkunde, en alle edele wetenschappen en kunsten, inzonderheit in artienye, en wiskunst, opgetrocken: en te Rome komende, om zijn ackers te hereischen, die Augustus, neffens andere gebuurlanden, na den burgerkrijgh, onder zijn getrouwe soldaten uitdeelde, geraeckte alleen weder aen zijn erfgoet, door voorpraec van Pollio, ³⁾ Varus, ⁴⁾ en Gallus, ⁵⁾ om welker wil hy, uit een danckbaer harte, zijne Herderszangen, in drie jaren tijts, volzong; gelijk oock sedert zijn Lantgedichten, in zeven jaren te Napels, Mecenas, zijnen beschutter, ⁶⁾ ter eere; van welcke beide werken het eerste Theokrijt ⁷⁾ niet toegaf; het ander Hesiodus, ⁸⁾ en te gelijk de Faem van den grooten Iulius, hier onder de Goden ingewijt, voorbytreefde: ⁹⁾ en zijn gedichten werden, in 't openbaer door tooneelzangers, op het tooneel, menighmael lofslijk opgezongen: want men zeit, dat hy 's morgens vroegh vele vaerzen dichtende, en die den geheelen dagh over vylende, en lickende, gelijk de beerin haer jong, menigte van regels op een klein getal, en tot zulek een volkomenheit broght, dat al de schouwburgh hem hier op toejuichte, met hantgeklap, en vrolijcken galm, en de zelve eerbiedigheit, die de Raet en het volck van Rome den Keizer toedroegen: en Burgemeester Cicero, vader der welsprekenheit, riep dezen jongen helt uit, voor d' Anderde ¹⁰⁾ of Tweede Hoop van Rome; gelijk de Dichter dezen tytel ledert onder de bloemen van zijnen Eneas vlocht en borduurde, en Askaen ter eere, ¹¹⁾ te passie broght: oock had Maro zelf Augustus (zegenrijk

1) Met verwonderinge d. i.: „met goedkeurende verbazing.“

2) Parthenius: d. i.: „de maagdelijke.“

3) Pollio: „C. Asinius Pollio.“ Zie HORATIUS Carm. II. Od. I.

4) Varus: „L. Varus“ of wellicht Varius, die beiden onder de vrienden van Virgilius en Horatius behoord hebben, en over wie nog wel nader zal gesproken worden.

5) Gallus: Cornelius Gallus was een dichter uit de eeuw van Augustus, doch wiens werken even als die van Pollio zijn verloren gegaan. Immers wat op zijn naam is uitgegeven schijnt aan zekeren Maximianus te moeten worden toegeschreven. Ook hy zal ons nog wel voorkomen.

6) Beschutter voor „beschermer.“

7) Theokrijt niet toegaf voor „niet onderdeel voor de veld- of herderszangen van Theokritus,“ een Griekschen dichter, die zich beroemd maakte door zijn bevallige idyllen.

8) Hesiodus: een der oudsten, zoo niet de oudste onder de bekende Grieksche dichters. Zijn *Werken en dagen* (door mijn vader in Nederduitsche vaerzen overgebracht), behandelen ongeveer 't zelfde onderwerp als de *Georgica* van Virgilius.

9) En te gelijk... voorbytreefde: de schrijver wil zeggen, dat Virgilius zich door deze dichtwerken nog grooteren roem verwierf dan Julius Cezar, al werd deze onder de Goden gesteld.

10) Anderde: vertaling van 't Lat. *altera*: 't is 't zelfde als *andere*; doch hier als telwoord geschreven, even als *tweede*, *derde*. Zoo zegt men nog *eenerlei* en *eenderlei* enz.

11) Askaen ter eere: VIRG. Aen. XII. 168. *Magnae spes altera Romae*.

wederkeerende van den zeeſtrijt, tuffchen Marek Antoni Kleopatre en hem geflagen, en zich, in Kampanje, t' Atelle wat verquickende vier dagen achtereen de Lantgedichten voorgelezen, daer, zoo dickwils zijn ſtem ſtuite, Mecenas hem verpoofde. De Poeet, die zich dickwils te Kampanje en in Sicilie onthield, woonde naeft de hoven van dezen Meeenas een man van Koningklijken ſtamme, en Ridder, die de Raetsheerlijke achtbaerheit weigerde, en de treflijkſte amptenaer, te Rome en in Italie, zeer gezien was by Auguſtus, die zuleks op Maro verſlingerde, dat hy hem noit zijn verzoek affloegh, rijckelijck beſchonek, gemeenzame brieven toefchreef, onder zijn gemeenzaemte vrienden rekende, en zich van zijnen raet, niet alleen in kunſt en wetenſchappen, maer oock in gewichtige rijckszaken niet zonder vrucht diende; gelijk de Ridder en Droft Hooft zijnen Parnasheiligh ¹⁾ ter eere zingt: ²⁾

Was Maro niet gelijk

Een zuil van koper aen de puy van 't maghtigh Ryck?

Geen Raetsheer, daer Auguſt wel veilig op moght ſlupen?

Wiens wijsheit hem te ſta quam meer dan menighs wapen.

Maro zich wonder wel op het heelen der paerdegebreken verſtaende, kreegh door 's Vorſten ſtalmoeſter eerſt kennis aen het hof, ſchoot om zijn zeventien jaren den mannelijcken tabbert aen, ten zelveſen dage, dat Lucretius de Poeet, wiens vaerzen hem mede geeft en oordeel byzetten, dezer weerelt overleedt. De Mantuaen dan, die zijnen mont zoo lieflijk aen het dunne riet zette, en den nachtegael door weeligheit en rijckdom van klancken overtreffende, in zijne Herderszangen den lagen, ³⁾ in zijn Lantgedichten den middelbaren toon hielt, wert allerbequaemſt geoordeelt, en uitgekozen en geheilicht om den hoogen toon, gelijk Homeer, te blazen, de Keizerlijke trompet ⁴⁾ te ſteecken, en zich van den Tiber tot aen den Euſtraet, en in Thule, ⁵⁾ of noch verder te laten hooren; en Auguſtus leide hem op den arbeit van Eneas den Trojaen, uit wiens bloet en ſtamme de Romainen, volgens d' overeenſtemminge van bykans alle

¹⁾ *Zijnen Parnasheiligh*: d. i.: „den dichter, dien hy boven alles eerde en vierde.” Wy zullen de uitdrukking later terugvinden.

²⁾ *Ter eere zingt*: de hier aangehaalde plaats komt voor in een gedicht van Hooft aan den Baron van Asperen. *Verſch. Ged.* blz. 222.

³⁾ *Den lagen*: laag moet hier niet genomen worden in den zin van: „onedel, plat,” maar in dien van „eenvoudig,” als ſtrookende met de perſonen en onderwerpen, waartoe de „Herderskouten” doorgaands betrekking hebben. Intuſſchen wachte men zich, de uitdrukking te letterlijk op te nemen; daar diezelfde eklogen ſomtjids niet van zwier en verheffing ontbleet zijn, en onder anderen de vierde geheel den epischen toon aanſlaat.

⁴⁾ *De Keizerlijke trompet* voor „den hoogſten, meest verheven toon.”

⁵⁾ *In Thule*: wat voor de *ultima Thule* by de Romeinen gehouden werd, is nog niet uitgemaakt. Sommigen verſtaan er Ysland door: in elk geval ſchijnt er een eiland mede te zijn bedoeld, en wel een, dat meer weſtwaart dan Brittanje gelegen was.

schrijvers, gesproken, en de muren van 's weerelts hoofdstadt, Rome, het grootste van alle dingen, gebouwt zijn. Aldus begon de zoon der Latijnsche poëzye, op Augustus wenck, noch hooger te rijzen, en door twalef boecken, gelijk door een starlichte heirbaen van twalef hemeltekenen, haren glans en heerlijkheit noch breeder 't ontfouwen, leide in Sicilie en Kampanie hare twalefjarige moeite af, en liet de gansche weerelt stof haer eeuwig te bedancken, voor het teelen der vier gezegende saizoenen van geleertheit welsprekenthheit wijsheit en allerhande kunst en geestigheit, zoo verre het meer dan menschelijk verstant reicken kon. Nu zag men dat de droom zijner moeder Maja niet ydel was, toenze van dit vernuft zwanger, droomde, hoeze eenen lauwertack voortbrengende, en in d' aerde plantende, dien schichtigh zag opgroeien, tot eenen volwassen boom, met allerlei geurigen bloessem en schoone appelen geciert en geladen. Nu docht men om den tack, die, volgens 's lants gewoonte door de kraemvrouw op de geboorteplaats van hare vrucht gepoot, 's daeghs daer na zoo hoogh stont, als oude populieren, en voor heiligh gehouden, naer het kint, Virgilius ¹⁾ genoemd wert. Propertius ²⁾ had, zoo ras hy slechts eenige beginssels van dit werck zag, alle Grieksche en Latijnsche schrijvers heeten ruimen, en met luider keele geroepen: ick weet niet wat hier grooter en treffijker dan d' Ilias voor den dagh komt. Augustus op den tocht naer Spanje belet, storf schier van verlangen naer dit wonderwerck, en stoffeerde zijn brieven aan Maro, uit genoeghte, met gebeden en dreigementen, om des Dichters eerste ontwerp, of eenigh stuck van den Eneas te zien; het welck Virgilius, in zijn antwoord, beleefdelijk en eerbiedigh'lijk weigerde, tot dat hy langen tijt hier na, toen het werck voltoit was, hem drie boecken, te weten het tweede, vierde, en zeste voorlas, inzonderheit dit zeste, 's Keizers zuster Ocktavie ten gevalle, die hoorende deze woorden van haren zone: ghy zult Marcel wezen; van moederlijke beweeghenisse bezweem, en naulix wat verquickt, den Poet voor elk vaers rijckelijck beschonck. Hy plaght oock velen anderen zijne vaerzen, en meest zulcke waer op eenigh bedencken viel, voor te lezen, om, gelijk Apelles zijn schilderyen, uit leerzucht, ten toon

¹⁾ Naer het kint, Virgilius: werd niet veel eer het kind, naar dien nam of roede (*virga*), die de moeder had zien ontspruiten, Virgilius genoemd?

²⁾ Propertius had enz. Dit slaat op hetgeen de Latijnsche dichter PROPERTIUS, *Ltb. II, Eleg. XXV, vs. 65*, van de Enels sprekende, zingt:

Cedite Romani scriptores, cedite Graeci.

Nescio quid maius nascitur Iliade.

d. i.:

Zwicht, Roomsche en Grieksche schrijvers, zwicht!

Daar komt ik weet niet wat aan 't licht,

Nog schooner dan Homeers gedicht.

felde, het verstant der menigte te hooren, de mislagen te beteren, zijn kunst van alle vlekken te zuiveren, en te brengen tot zulek een volkomenheit, waer mede het den nakomelingen, ter goeder tijt, overgereicht wert. Terwijl de Mantuaen met slijpen en polyften bezigh was, gingk het twee-en-vijftigste jaer zijner oude in, en hy nam voor naer Grieken en Asie te vertrecken, om daer zijn levens overschot alleen aen de wijsheit te hangen, gedurigh drie jaren achtereen al zijn werck te maken van den Eneas te cieren en op te toien, en niet eer hier af te scheiden, voor dat dees zijn volle beflagh hadde, en de leste bant daer aen gehouden ware: maer op wegh t' Athenen gemoete hem Augustus Cezar, die uit den Oosten weder naer Rome quam; dies besloot hy met den Keizer weder te te keeren; en gezint Megare, een stadt by Athenen, te bezichtigen, floegh in een teeringe, die op de reis, alzo men zonder ophouden voortzeilde, zoo aengroeide, dat de quijnende dagelix zwacker werdende, te Brundisium, ¹⁾ anderen zeggen te Tarentum, ²⁾ belandde; en begeerigh, om Metapontum ³⁾ te bezoeken, door het heete weder, binnen weinige dagen, gedurende het Burgemoesterschap van Plautius en Lukretius overleedt. Het gebeente wert, op 's overledens begeerte, en 's Keizers last, te Napels, daer hy lang genoeghelijk den tijt overbroght, gevoert, by den wegh van Puteole ⁴⁾ begraven, en met zijn eigen graf dicht gekroont. Virgilius te vore vast smiltende, en zijnen sterfdagh te gemoet ziende, eischte menighmael en ernstigh zijne schriften, om den Eneas, als nogh niet genoegh naer zijnen zin overzien, te verbranden; het welck hem geweigert, zoo beval hy 't zelfde by uitersten wille: doch Augustus, door Tukka ⁵⁾ en Varus, ⁶⁾ hier van afgemaent zijnde, belette die onwaerdeerbare schade; gelijk de Keizerlijke vaerzen noch getuigen, en de nakomelingen hebben het Ocktaviens voorzichtigheit te dancken, datze dien onschatbaren schat, hun door zijne handen zorghvuldigh overgelevert, noch bezitten. De Faem dezès onsterflijcken mans begoft, na zijn overlijden, gelijk het gebeurt, eerst dapper aen te waffen, en tegens die van Homeer aanworstelende, en de geleerde weerelt in twee deelen scheurende, liet sedert gedurigh, en alle eeuwen door, geenen kleinen strijt onder

1) *Brundisium*: een stad van Kalabriën, aan de Adriatische zee gelegen, waar de Appiaanse heirbaan eindigt. Van daar geschiedde gemeenlijk de overtocht naar Griekenland.

2) *Tarentum*: mede een haven in Kalabriën, toen zeer rijk en machtig.

3) *Metapontum*: een stad van Lukaniën, niet verre van Tarentum gelegen.

4) *Puteole*: een stad in Kampaniën, tuschen Napels en Baja gelegen.

5) *Tukka*: een geleerde Romein, die met Varus, op bevel van Augustus, de Eneas heeft nagezien.

6) *Varus*: ook hier kan wederom, 't zij L. Varus bedoeld worden, aan wien Virgilius zijn zesden Herderszang opdroeg, 't zij de treurspeldichter Varius, die met Tukka de Eneas nazag. Beide personen worden meermalen met elkander verward.

d' uitstekende oordeelen, die, gelijk de Goden om Troje, elk hun zijde kozen, en vast zwoegden en zweetten, d' een om d' eere van Homeer, die zeker overtreffelijk ¹⁾ is, het hoofd op te houden; d' ander om Maro, die niemand wijken wil, in top te halen. De gansche weereelt was van overouts her ingenomen en droncken van Homeer, wiens gedichten ontrent zoo out, of noch ouder als Koningk Davids lofzangen gerekent, elk in den mont hadde, en gelijk Orakels der Goden eerde. Die grijze ouderdom zijner vaerzen, zoo heiligh en eerwaardigh geacht, als eertijts oude eicken, door Heidenfche Priesters Iupijn toegewijt, en het getuighenis der uitstekende verftanden brogten hem geen kleine eerwaardigheit toe, ja zulcks, dat de Homeriften, voor Maroos tijt, op het fpoor van het ingewortelde gevoelen, gefladigh dreven, en vast ftelden, dezen man tot noch toe niet alleen geen en voorgaenden te wijken, maer oock nimmermeer in volgende tijden zijne wederga te zullen gemoeten. De begunftelingen van Homeer, na Maroos tijt, ftunden even vast op d' uitspraek der eerfte allerberoemfte en volgende Wijzen. Sokrates, der Filofophen vader, en het voorbeeld van deught en wijsheit, had geheel en al, gelijk een fcholier zijnen meefter, Homeer aengehangen; de goddelijcke Plato hem met verfeide en heerlijke tytelen befchoncken, en begroet, als den eerften leitsman van alle fchoone en treurfpelige dingen; zijnent halve ²⁾ de dichters gefchat zonen kinders en Profeten der Goden; vaders en aenleiders tot de wijsheit; hem genoemt den allerbesten en goddelijkften der Poëten, wiens vaerzen niet betaemden gezongen te worden van zulcken, die zich niet de wijsheit toeheilighden. Aristoteles hielt fttaande, dat Homeer, by hem overzien en verbeterd, in treffelijke zaecken, d' allerbeste en d' eenige Poet was, en d' eenige van alle Poëten, die wift wat hem te doen ftont, en met woorden en gedachten alle anderen overtrof: en die groote Filofoof, Alexanders leermeeft, rekende het zich ten roem, in zes boecken, des zelven Dichters dubbelzinnige geheimeniffen t' ontvouwen; gelijk bykans alle oude Filofofen, waer van men wel feventigh zou kunnen oprekenen, en onder dit getal Krates, hierom Homerifft geheeten, en Zeno, Heraklides van Pontus, Aratus de Siccyoner, Maximus de Tyrier, Porfier, Panetius, en Syriaen, ja zelfs beide de Ptolemeufen, doorluchtige Koningen van Egypten, waer van d' een, Ariftons zoon, vijftigh boecken befchreef. Ariftarchus, die befaemde en kiefche letterkunftenaar, was zoo zinnelijk op Homeer, dat hy alle regels wrackte, daer zijnen adem niet over gingk. Demokrijt, de bekende naer-

¹⁾ Overtreffelijk: hier in den zin van: „voortreffelijk.”

²⁾ Zijnent halve: „om den wille van Homerus.”

yveraer der wijsheit, ¹⁾ gaf te kennen dat Homeer, met een goddelijke nature begaet, een cieraet van allerhande woorden bouwde, en zonder eenen goddelijken en hemelschen aert onmagtigh was ²⁾ zulcke vaerzen te uiten. Athenen, Pallas toegewijt, en het Heilighdom der wijsheit toebetrouwt, stelde een wet, uit wiens kracht Homeers vaerzen alle vijf jaren in 't openbaer opgezongen werden, en dat uit danckbaerheit, dewijl de Poeet in zijn Ilias haren lof ophaelde, en haer burgers voor Troje monsterde; ja die stadt was gewoon zich te beroepen op het getuighen is van hem, die van Apolloos geeft zonderling gedreven wert; en geheel Griecken hielt hem voor den uitnemensten aller Poeeten, en alleen waardigh de Griecsche spraek en letters en namen te verbeteren. Dion Guldemont had kennis dat des zelve gedichten by d' Indianen, in hun eige tale vertaelt, opgezongen werden, en zy, die vele van onze starren, gelijk de Beeren, nimmer zagen opgaen, bescheit wisten van Priaems jammer, het geklagh en geschrey van Andromache en Hekuba, en Achilles en Hektors moedt en manhaftigheit, en riep overluit: zoo veel vermagh een eenigen mans gezangk. Dionys Halikarnasser noemt dien Poeet den oppersten van allen, bron van alle wetenschap en welsprekentheit, en oordeelt zijn gezangk, tot in top toe, met een scherpe en gladde welsprekentheit geschakeert te zijn. Plinius kroont hem met den tittel van bron der vernuften. Plutarchus, Keizer Trajaens onderwijzer, wiens geleertheit zoo groot een gezagh heeft by de geleerde weerelt, datzo zich sterck maeckt, indien d'aeloude wijsheit en geleertheit verzonck, die weder uit zijn papieren op te visschen; dees, het niet de pijn waert achtende van Virgilius een woort te reppen, vergult en bezaeit zijne zedefchriften en doorluchtige mannen met Homeers vaerzen en fabelen; houdt het onmogelijk, zonder goddelijke gunst, en Apolloos ingeven, zulk een hooge en voeghelijke poëzy te kunnen voortbrengen; dat zijn fabelen, die meest berispt worden, een nutte bespiegeling en overbloemde deftigheit omvatten; zijn Ilias de kracht des lichaems, gelijk Ulysses dolinge de kracht der ziele aenwijst; en hy, die de beginsels en het zaet der wijsheit zaait, boven allen verwonderenswaardigh zy: want, zeit de zelve, op een andere plaets, onder de byzonderheden, die van den Prins der Poeeten gezeit worden, is deze overwaerachtigh, dat Homeer d'eenige is, die noit iemand verzade, van wien de menschen noit walghden, en hy vertoont zich by de lezers altijt anders, en altijt bloeiende door een nieuwe bevalligheit. De reden waerom haelt de

1) Naeryveraer der wijsheit: nageren en „najaen” zijn als synoniem te beschouwen, en de uitdrukking beteekent alzoo: „iemand, die wijsheid najaagt.”

2) Onmagtigh was: was staat hier in den zin van: „ware geweest.”

zelve Filosoof uit des zelve dichters gedicht aldus: want het geen men alreede klaer gezeit heeft, valt hatelijk, zoo men 't herhaelt: weshalve hy zijne toehoorders van d' eene vertellinge in d' andere voert, en door deze nieuwigheit d' ooren behindert ¹⁾ mat en zat van toeluiseren te worden. Plutarchus schrijft het Alcibiades toe tot een voorteken van zijn toekomende verstant, dat hy uit zijn kintsheit gaende een' oorbant ²⁾ gaf aen den meester, die van hem naer Homeer gevraght, zeide, dat boeck niet te hebben: en hy getuight hoe Alcibiades een ander, die bezigh was met Homeer te verbeteren, overhaelde ³⁾ met deze woorden: verbetert ghy Homeer, en blijft ghy een schoolmeester? ja by Plutarchus krijgt Homeer den naem van goddelijken geest en hemelschen Homeer, in de kunst der Zanggodinnen, en vergulder van den Trojaenschen oorloogh; en die Filosoof melt, hoe de Rechters (gestelt om vonnis te vellen, en een van beide de dichtkampioenen, namelijk Homeer of Hesiodus, den prijs toe te leggen) zeer verlegen zaten, naerdienze zich schaemden over twee zulcke groote personagien te oordeelen. Oock zwijgt de gemelde niet, hoe Alexander de Groote d' Ilias, als zijn allerkostelijkste juweel, in Darius juweelkoffer opsloot, en onder zijn hooftkussen leide; op Achilles graf des Dichters lof bazuinde, en zoo vele steden krackeelden, om zich zijn geboorterecht toe te eigenen; gelijk Cicero, Archias den Poet verdadigende, hier mede zijn zegel aenstack, met Ennius de Poëten heiligh achte, en gedacht hoe de Griecken Homeer een kerek toewijdden; als aen eenen, die zoo veel grooter eere verdiende dan de Treurdichters Eschylus, Euripides en Sofokles, wien men door last van den namaels vergoden Lykurgus metale pronekbeelden toekeurde; behalve dat het hem in Griecken aen geen graf nochte kopere beelden ontbrack; en het eilant Chios muntte Homeer op zijn penningen, tot een bewijs, dat hy des zelve inboorling was. De lierdichter Horatius speelt hem ter eere: ⁴⁾ wat oirbaer wat onoirbaer is, zeit hy niet beter dan Krysip en Krantor? op een andere plaets: ⁵⁾ Homeer toonde op wat mate ghy der Koningen en Vorsten daden en bloedige oorlogen beschrijven kunt. De rederijcke Quintiliaen zelf zeide: ⁶⁾ gelijk Aratus acht, dat men van Iupijn moet beginnen: zoo schijnen wy recht

1) Behindert voor hindert, even als besluiten voor sluiten.

2) Oorbant voor „oorveeg, klap.”

3) Overhaelde voor „doorhaalde, doorstreek.”

4) Speelt hem ter eere: 1 Epist. II. vs. 4.

Quid utile, quid non,

Plinius ac melius Chryippo et Crantore dicit.

5) Op een andere plaets: in zijn *Ars poet.* vs. 73.

Res gestaeque regum ducumque et tristia bella

Quo scribi posent numero monstravit Homerus.

6) Quintiliaen zeide: *Inst. Orat. Lib. X.*

van Homeer te beginnen: want dees (gelijk hy zelf zegt, dat vlieten en bronnen uit den Occaen beginnen te vloeien) was voorbeeld en oirsprongk van allerhande slag van welspreketheit, en niemant overtrof dezen in groote zaken, door hoogdraventheit; in kleene, door eigentlijkheit: ¹⁾ hy gingk, in woorden en spreucken en schickinge van zijn geheel werck, de maet des menschelijcken vernufts te boven; en gelijk Homeer by de Grieken, zoo leide Virgilius by ons den gezegenden gront, en is ongetwijfelt onder alle Grieksche en onse Poeeten de naeste aen hem. Dit bevestigt Quintiliaen uit den mont des Afrikaens Domitius, die, toen hy hem vraeghde, wie Homeer naest quam, antwoordde: Virgilius is de tweede, nochtans nader aen den eersten dan aen den derden. Om nu Xenofon, Strabo, Athenens en anderen over te slaen, zoo laet ons hier aen hechten zommige Heilige Outvaders, die met hunne schriften d' ongetwijfelde waerheit tegens de lasteraers des Kristendoms ondersteunen; gelijk Iustijn de Martelaer, en Klemens Alexandrijner niet schroomen aen te tekenen, hoe Homeer vele dingen, uit der Profeten schriften gezamelt, in zijne kunstige verzierfelen gevlochten hebbe; namelijk de Scheppinge, in Achilles schilt geschildert; het Paradijs door Alcinous hof afgebeeld; en Lucifers val door Ate betekent. Sint Ambroos toont, hoe Ezaias en Ieremias, van de Sirenen sprekende, door d' oude fabelen des Griekschen Poeets elck waerschuwden voor de bekooringen der weerelt, en haer liefelijk gezangk, het welck de zielen der jongelingen, tusschen de klippen en het strant dezes levens, pooght te verschalcken. De groote Basilus roept: al Homeers Poëzy is een lof van de denght, waer in hy elck dingh op zijn rechte tijt te pas gebroght heeft: en hoewel de zalige Gregoor Nazianzener, gelijk vele andere Outvaders, d'ydelheit der fabelen aenwijst, nochtans noemt hy hem den vermaerden Homeer, en zijne Poezy wonderbaer. Dat men nu Eneas, een onvoltoit werck, van den eigenaer zelf ten viere verwezen, boven dat van Homeer, en den zoon boven den vader, den scholier boven den meester zette, was al t' onverdraeghzaam; ²⁾ en de gansche Trojaen op den vorm van Ulysses dolinge en d'Ilias gegoten, en van Homeers draden geweven, ja dien Apollo dickwils van woorde te woorde nagezongen: het waren al geleende Fenixpluimen waer mede deze zwaen zich oppronckte. Wat vont men niet in Maro, dat niet alleen Aratus, Hesiodus, Theokritus, Pindaer, Partheen, Pizander, Apolloon, en inzonderheit Homeer, maer oock Ennius, Livius Andronikus, Lukretius en velen

¹⁾ *Eigentlijkheit*: 't Lat. *proprietas*.

²⁾ *Onverdraeghzaam* voor „onverdragelijk.”

anderen toebehoorde, zoo dat de Roomfche Zanggodin zich fchaemde in het licht bezien te worden! Hoe menighmael kan hy zijn voorgangers luiffter noch niet bereiken, en op het gebaende padt met gelijke fchreden involgen! Hoe menighwerf zoekt hy zijn flicckery kunftroovery en gefole vonden door herftelling van zaecken, wiffeling van namen en woorden, of andersins te verbergen, die evenwel niet nalaten overal door te fchijnen! Maen en ftarren en zulcke nachtluchten moften zich wachten het geleendo licht zich zelve toe te eigenen, en de zon, waer uit zy glans fchepten, met haren glans uit te daegen. Het was noch niet vergeten, hoe Karbijl ¹⁾ de letterkunftenaer, met zijnen Eneasvlegel, een boeck zoo geheeten, Maro beftont te beucken en te dorffchen, met dolingen en lafteren te bekladden, en hem zijn kunftroopery uit te drijven; Keizer Kaligula, hem van geest en geleertheit te plonderen, en te vervolgen, zoo dat het, gelijk Suotoon melt, luttel fcheelde, of zijn gedichten werden uit alle boeckkameren gevaeght, zijne pronckbeelden gemorfelt. Aldus floot men endelijck, dat'er van outs nochte vermaert Grieck, nochte Latynift gevonden wert, die Homeer niet fchatte voor den grootften Filofoof, doorluchtighften Poeet, vader der welfprekentheit, vinder der dingen, natuur-en-zedekenner, bron der vernuft en geesten, leermeefter des eerlijcken wandels, en goddelijck gezaghhebber over heilighdom en ceremonien, ja zonder wederga.

De Maroniften, voor geen klein gerucht vervaert, bejegenden de Homeeriften doorgaens met geene mindere vierigheit, en verdadighden Virgilius op deze wijze: Zy fteden voor vaft, dat vroeger of fpader in het licht te komen niemant eigentlijck tot roem of fchande gedijt, en deshalve Homeer en Maro hier in gelijck ftonden; hoe hoogh men oock hierom den eenen boven den anderen pooghde te verheffen. En beftont d' eerwaerdigheit juift hier in, zoo gingk Hefiodus, by zommigen ouder van jaren gefchat, boven Homeer. Oock lochende Rome noit, dat Athene ouder was, en Latium in Griecken ter fchole leggende, daer de borften der wijsheit zoogh; gelijck Griecken, en met name Homeer, in Egypten d' eerfte leffen leerde; indien Homeer zelf geen Egyptenaer was; een gefchil van overouts bepleit, en noch ongewezen ²⁾. De voorgaende Wijzen voor Maroos tijt Homeer zonder omzien lovende, konden niet oordeelen wat de nakomende tijt aen den dagh zoude brengen. Dat Homeer den naem van vinder en vader der heldenpoëzye droegh, fproot hier uit, dewijl men geen grijzer heldendichters

¹⁾ Karbijl: in 't Leven van Virgilius door Donatus, XVI. 62, leest men: *est et adeerfus Aeneida liber Carvilli Pictoris, titulo Aeneidomantis* (Enels-geefel): doch wat het tegenschrift behelst wordt niet vermeld, en Heyne verklaart ook niets over dezen Carvilius Pictor gevonden te hebben.

²⁾ Noch ongewezen: wy zouden thands zeggen: „nog niet uitgewezen.”

van zoo groot een werck met name wilt te noemen; doch twijfelde Aristoteles zelf niet datze'r geweest waren: gelijk oock de fabelen, in zijne wercken geweven, niet alle by hem verziert, maer ten deele gerimpelde wijven, en boeren in Chios, en elders; ten deele den Egyptenaren ontleent werden, die niet luttel van starrekunst en andere natuurkennis eerst uit Chaldeen en Oosterlingen schepten. Alle wijsgierige volcken zochten licht by uitheemsche vernuften, en voeghden 'er het hunne by, zonder eenigh verwijt te schroomen. Al wat van Grieecken en Latijnen, voor Maroos tijt, de pen voerde, schatte Homeer op zulek eenen dieren prijs, naerdien tot hunnen tijt toe niemant zich openbaerde, die in de renbaen der heldenpoëzye hem niet verre achter aen in zijne schaduwe volghde: en Maro al geboren zijnde, zoo was 'er toch tijt van noode, om recht en rijp zijn wercken t' overwegen, waer in zijn prijzers zeiden, dat niet alleen geen boeck, geens fabel, nochte vaers, maer oock geen woort, geen lettergreep, nochte letter vergeefs gevonden wert. Gelijk dan Homeers majesteit en grootheit niet terstont bleeck, zoo ras zijn gedicht uitquam, en zijn kunst en vernuft allengs, van tijt tot tijt, en eeuw tot eeuw, getoetst, bekend en voor uitnemende gekent werden; zoo eischte Virgilius oock tijt en jaren, zou men, gelijckerhant en uit eenen mont, van zijn waerdye oordeelen. Homeers gezagh en aenzien, uit d' algemeene overeenstemminge gesproten, verbluften, in den beginne en een goede wijl, vele schrandere oordeelen, zuleks datze in 't eerste naulix dorsten denken Maro neffens Homeers zijde te stellen, voor dat achtbare stemmen, rijper geworden, en meer en meer aenwassende, moedt schepten, om den Latynist niet alleen neffens, maer oock boven den Griek te stellen, uit geen en ydelen waen, maer ondervindinge van het gene 'r in stack. Grieecken, ¹⁾ stoffende van aert en opgeblazen om zijne oudtheit en grijze hairen, achtte dat 'er geen verbeuren aen was met Homeer hemelhoogh en zonder mate te prijzen; en dit velt des roems te winnen viel gemackelijk en licht, zoo lang 'er niemant verscheen, die het hooghartige Athenen het hooft dorst bieden: doch de volkomenheit der Latijnsche Zwane aenstrevende, ²⁾ zoo bleeck het wat de Latijnen, die zich zoo dapper en loflijk van hun nageburen en voorgangeren dienden, vermoghten, en met hoe doorzichtig een oordeel zy de kunstige vonden, den Grieecken ontleent, verbeterden, ja zelf den stijl van Muscus, ³⁾ by zommigen netter en cierlijcker dan die van Homeer ge-

¹⁾ *Grieecken* is hier niet 't mv. van *Griek*, maar staat voor „Griekenland.”

²⁾ *Doch de volkomenheit der Latijnsche Zwane aenstrevende* voor „doch toen Virgilius kwam.” — Vondel bezigt hier, op 't voorbeeld der Latijnen, een losfen ablativus (of nominativus).

³⁾ *Muscus*: een Atheensche dichter en wijgeer, zoon van Eumolpus en Selene, leerling en na-

oordeelt: waerom Maro niet Homeer, maer Museus, in d' Elyzische velden, met den sneeuwitten offerbant om het hoofd, tot zangmeester, onder den rey van Febus Priesteren, inwijdde. Indien Plato, Aristoteles, en alle voorguenden nu opzagen, en Virgilius in zijn eige spraeck verstonden, zy zouden, zonder twijfel, zich meer over hem dan Homeer verwonderen, en hun ontijdigh oordeel verworpen. Wat Quintiliaen belangde, die was eer het gevoelen van Domitius den Afrikaen dan zijn eigen gevolght, en had zoo vroegh het hart niet, om tegens het aenzien der outhet, alreede te diep ingewortelt, aen te gaen, gelijk Propertius, die rustiger zijn hart over Maroos proefftuck uitsprack. Plutarchus stilzwijgentheit, uit al te groot een zucht tot zijnen lantsman, om hem in zijnen staet te laten, verdoofde Maroos luister niet, die toen noch jongk was; en dees Filozooft, zelf geen geboren Latynist, wou liever voorzichtig zwijgen, dan onvoorzichtig van het Latijn oordeelen. Hy wist wel hoe hatelijk de gelijkenis van twee zulcke overvliegende verstanden was, en kon veiliger Homeer verheffen dan van Maro reppen. De Latijnen zelfs hadden het Latijn best verstaen, en het ontbrack hier aen geen aenzienelijke oordeelaers en hanthavers van Maroos grootheit: en hoe vele doorluchtige pennen zweven zelfs hun eige doorluchtige lantsluiden voorby, zonder de namen eens te gedencken. Augustus majesteit streeck de vlagh voor die van Alexander de Groote niet, en zoude het werck van den Eneas, dat hy Heiligh noemt, noode tegens d' Ilias verwisselen. Keizer Alexander Seveer vergaepte zich aen Maroos beelt, dat, gelijk een Godtheit, in zijne hofkappelle, onder andere Heilighdommen mede ten toon stont. Ciceroos uitspraeck weeck voor geen Demostenes of eenige redenaers. Ovidius, ¹⁾ de geestighste aller Poeeten, noemde Maro by Augustus den geluckigen dichter van uwen Eneas, en den Eneas het doorluchtighste werck dat oit in Latium uitgingk. Statius ²⁾ durf dien goddelijcken Eneas niet beltaen na te stappen, en aenbidt die voetstappen slechts van verre. Silius ³⁾ begroet Mantua, Maroos geboortestadt, als het huis der Zanggodinnen, dat door het gezangk des Andyners ten hemel

volger van Orfeus. Geen schriften zijn er van hem overgebleven, en het is ons daarom niet mogelijk, te beslisen, in hoe verre de hem gegeven lofspraken op goeden grond steunen.

1) Ovidius: tegen Augustus zegt hy: II, *Trist.* 633

Ille tuas felix Aeneidos auctor.

en III, *Art. Am.* 348, van de Enels sprekende:

Quo nullum Latii clarius exultat opus.

2) Statius: *Theb.* XII:

Nec tu divinam Aeneida tenta

Sed longe sequere et vestigia semper adora.

3) Silius: t. w. SILIUS ITALICUS, *Punicae*. Lib. VIII, vs. 595.

*Mantua Musarum domus atque ad sidera cantu
Erecta Aonio et Smyrnaeis aemula plectris.*

gevoert, het geluit van Smyrne naeryvert. Iuvenael ¹⁾ roept: men zal den dichter van d' Ilias loven, en de vaerzen van den luitklinckenden Maro, die Homeer naer zijn kroon steken: hy melt hoe Maro en Homeer, tegens elckandere geleken, en in de schale opgewogen worden. Maro, zoo wy Martiael ²⁾ gelooven, bemoeide zich met geene lierdichten, gelijk Flakkus, naerdien hy de maet van Pindaer overtrof; en stont niet naer den roem der tooneellaerzen, dewijl zijn stem den toon des treurspelers verdoofde. Hy noemt Virgilius, wiens trompet den oorloogh scheller dan iemand uitblaest, heiligh, en eeuwich. Plinius ³⁾ zeit, dat Augustus Maroos vaerzen verboodt te verbranden, was een treflijcker getuighenis voor den dichter, dan of de Keizer die met zijn eige vaerzen vereerde. Hy getuight dat Silius, de Poeet, Virgilius beelt boven alle anderen plagh aen te bidden, zijnen geboortedagh eerbiediger dan zijnen eigen dagh te vieren, en te Napels, naer Maroos graf, als te kereke, te gaen: en noch heden viert de stadt Mantua hem, haren inboorling, gelijk heiligh, en eert zijne wiegh, en geboorteplaats, gelijk Parthenope zijn graf, en rustplaats: en de zelve stadt Mantua munt noch heden Maro in haere penningen, met geen en minderen roem dan Chios Homeer in zijne munte uitbeelde. De Hartogh van Mantua stoffeert de zalen van zijn hof met schilderyen uit Maroos Herderszangen, Lantgedichten, en Eneas boecken, door Iulius Romain, des grooten Rafels grootsten leerling, geschildert. By Paterkulus wort Maro de Vorst der gedichten; by Lampridius, de Plato der dichteren geheeten. Onder de heilige Outvaders zal, uit den naem van alle anderen, ons Sint Augustijn alleen vernoegen, die noemt hem den grootsten, besten en uitnemensten van allen; en belijdt dat hy Didoos klagt niet zonder tranen kan lezen. Dit licht der godtvruchtheit, en zoo vele godtgeleerden en weereltwijzen stoffeeren en vergulden hun godtvruchte en geleerde bladen met Virgilius vaerzen en vonden, en de gansche weerelt gaet zwanger van zijnen lof. Virgilius heeft, in zijnen eenigen Eneas, de wetenschap des burgerlijcken wandels en krijghshandels, ja den geheelen Ulysses en d' Ilias beknopter en volkomener dan Homeer begrepen, en wat hy van hem ontving natuurlijcker en rijcker opgezet, de mislagen ontweken, 't ontleende gebetert, d' overtolligheit besnoeit, en 't oneffen

1) Iuvenael: Sat. VI. vs. 435.

*Committit rates et comparat: inde Maronem
Atque alia parte in trutinâ suspendat Homerum.*

2) Martiael. Lib. VIII. Ep. XVIII. vs. 5, 6.

*Sic Maro nec Calabri tentavit carmina Flacci
Pindaricos nosset cum superare modos.*

3) Plinius. VII. 81.

geslepen. Zijn stijl verandert en schiekt zich naer de zaeck, en valt nu rijp en statigh, dan koeler, en langzamer, dan weeliger, dan vieriger wacker en heftigh, dan eenvoudiger, en bloeiende, en allerhande; zoo dat tien Atheensche redenaers, bloeiende tijdgenooten, in eenen Maro te zamen gevonden worden, en hy is t' effens Redenaer en Poet, en alles: en gelijk hy in alle deughden overwonderbaer is, zoo straelt in zijn werck boven al de hemelsche hoofddeught eens gewijden Dichters, de Voeghelijckheit, uit, die nergens bezwijckt, wat persoon of gewaet hy aentreckt. Maro verwees zijn gedicht niet ten viere, als of Homeer hem voorbystreefde, en hy zelf achtte, dat men Herkules eer zijne knods dan Homeer (die zoo Horatius zeit zomtjits sluimert) een vaers ontwringen zoude; maer om d'ontijdige doot, behinderende dien arbeit te volftippen, ¹⁾ en de leste hant daer aen te zetten. Wat van nabootsen, ontleenen, sluicken en stroopen, of andersins te zeggen viel, dit was nu boven al beantwoort, met den voorgangk van Homeer en zijne lantslieden, die oock elders hun stof by een zamelden en lessien haelden; zoo stont het niet te misprijzen, dat Maro zijne wijsheit en aertigheit, en 't alleredelfste uit alle dichteren en Wijzen zoogh, gelijk de honighby haren nektar uit allerlei beemden, bloemen en kruiden treckt. Het streckte oock Homeer tot geen kleine eere, dat zulck een geeft, gelijk dees, hem boven alle anderen naeryverde; aengezien hy niemant in heldenpoëzy waerdiger kende, waer tegens zijn yver om den palmtack moght worstelen. Eigen behagen, en niemants deughden te willen bekennen hadden menigh vernuft onder gehouden, terwijl Virgilius, van dit gebreck vry, dapper zijn voordeel dede, met elck op zijn waerde te schatten, en zoo wacker in te volgen, tot dat hy hen te boven geraeckte, en Koningk en meester van de renbaen bleef. Wou de Nijt Virgilius over de hekel halen; met grooter schijn van reden was Homeer gehekelt: dat hy het by den goddelijcken Maro niet meer dan een wijfke van gemeenen slag by een joffer magh halen: dat hy de straetdeuntjes, die om mostert liepen, ²⁾ slechts op andere voeten zette, aen een schakelde, en eenen anderen zwier gaf: dat vele gezonde harffens menighte van ongerijmde beuzelachtige en kinderachtige dingen in hem aentekenden, en ons rieden te schuwen: dat zijn byvoeghelijcke namen dickwils kinderachtigh luiden, laf smaecken, en ter plaetse niet dienen. Dat Virgilius nimmermeer, Homeer menighmael de voeghelijckheit te buiten gaet, en wat

¹⁾ Volftippen voor „betuttelen.“ *Mettre les points sur les i.* Zie Deel III. blz. 55.

²⁾ Straetdeuntjes, die om mostert liepen voor „gemeene liedtjens:“ misschien dacht V. aan de uitdrukking „naar den mostert“ (beter *mufaert*, brandstapel) rieken.

voort zonder einde by Makrobius ¹⁾ en anderen op hem te zeggen valt; het welk men liever wou zwijgen, kon Virgilius onberispt blijven, die om geen visschers raetsel luste, noch van ongedult storf. Karbijl dorst Maro, Zoilus Homeer aenbassen, en hierom vermaert, behielt den toenaem van Homeersvlegel, en op dien koop kon iemant lichtelijk aen den tytel van Maroosvlegel geraecken. Virgilius lof bestont meest hier in, dat hy door niemants laster verminderde, door niemants lof vermeerde: gout bleef gout men hiet het hoe men woude: groote verstanden ontwijken die lasterpijlen met zich slechts eens te buigen en te verzetten. Maroos geduurzaamste eerlijkste en levendighste pronckbeelt was geen ceder, metael, nochte marmer, maer zijn heerlijk werck, dat voor worm nochte roeft, nochte rottinge zwichte, en de tanden van den nijt en tijt gemackelijk verduren zou. Wie dit aenrande schont zijn eige handen, of toonde zijn kranckzinnigheid, gelijk kranckzinnige Kay Kaligula, nutter geketent dan gelauiert; en zommige eeuwen na hem Karel Kranckhooft, die by Mantua oorlogende, en de vyanden in 't zant leggende, zijner voorouderen gedachtenis en zijn eige daden zoo schendigh brantmerkte, toen hy des Mantuaens stockbeelt, lang voorhene in die stede opgerecht, nederfmeet, om des onsterflijcken mans naem te verdelgen. Wat zaet van lasterlijke leerstukken vont men toch in Eneas, doorgaens bezaeit met Stoische Akademische en Peripatetische grontregelen van d'onsterflijkheit der ziele; van godtsdienst en Godtheit; van godtvruchtigheid neffens ²⁾ de Goden, het vaderlant, ouders, gemalin, en voester; van oorloge, vrede, en verbonden, straffe der schelmeryen, belooninge der vromen, en andere heilige en gezonde leeringen, die, gelijk de H. Augustijn ³⁾ zegt, de kinders van kintsbeen op in Maro lezen, om dit niet licht te vergeten. 't Is waer dat hem, die een wijl Chiloos leerlingk was, en zijn gedichten naer den leest der personaedjen paste, in zijne Herderszangen wel eenige afschrapfels van Epikuurs lessen en regelen ontvielen: doch wat half geleerde weet niet, dat het den dichteren geoorloft zy hunne vaerzen met de zetredenen der onderling gedeelde twistescholen en verwarde gezinthen op te flicken. Endelijk behielt dan dit vernuft, met bestemminge der kloeckste vernuften, de tytels van Onnavolghbaer, Onbestrafbaer, Meester der Zanggodinnen, onverbeterlijk, goddelijk, Zuil der Latijnsche spraecke, trompet en saem van de Stadt, het

¹⁾ *Makrobius*: een schrijver uit de eeuw van Theodosius, die een werk schreef onder den tytel van *Saturnalia*, in 't welk geleerde dischgenooten worden ingevoerd, die met elkander onderscheidene zaken betreffende de oudheidkunde en het recht verstand der oude schrijvers bespreken.

²⁾ *Neffens* voor „jegends.“

³⁾ De H. Augustijn: *Virgilium*, zegt hy, *pueri legant, ut poeta magnus omnium praeclarissimus atque optimus, teneris imbibitur annis, non facile oblivione possit aboleri.*

geslacht der Iulien, en Roomsche volck, den Mantuaenschen Homeer, het eenige voorbeeld om na te volgen, en alleen waardigh den naem van Poeet te dragen, Koning en Vorst der Poëten, den eenigen, den rechten Poeet, zonder wiens hulp men vergeefs aen de deur der Musen klopte: en de Latijnen stonden, met de Grieecken, Homeer d' eerste plaats onder de Poeeten toe, indienze Maro uitzonderden, en boven aen zetten.

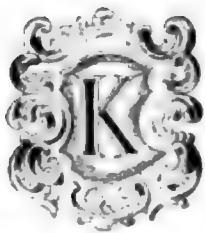
Wy hebben aldus d' onderling strijdende yveraers voor Homeer en Maro tegens elckandere gekant en opgezet, op dat, door tegenstellinge en vergelykinge van beide, deze beide Helden te heerlijcker uitmunten. Homeer behoude zijn verdiende eere, en Virgilius de zijne. Het bepleiten van iegelijcks overtreffeljkheit blijve den overvliedenden Wijzen en geleerden bevolen. Iupijn zelf zich ontziende ter vierfchare te treden, om over onsterfelijke schoonheden vonnis te strijken, en de schoonste van drie den gouden appel toe te wijzen, beval dien bedenckelijcken last den sterflijcken rechter, die zich hier mede dien vloeck op den hals haelde: veel min durven wy ons aenmeten over de grootste mannen der weerelt te zitten, maer ons liever over hun uitnemenheit verwonderende, wijzen den lezer tot de wercken zelfs, en naer den Parnas, daer Apollo met de Zanggodinnen de rechtbanck spannende, ¹⁾ dit geschil rechtvaardighlijck beslecht, terwijl Maro voor eerst, buiten allen twijfel, onder alle Latijnsche Poeeten, d' eenige Fenix blijft, en eeuwich blijven zal.

¹⁾ De rechtbank spannende: min gewone en min juiste, hoewel niet onverdedigbare uitdrukking voor „de vierfchaar spannende.”

KEIZER AUGUSTUS

OF

MAROOS ENEAS.

ON d' onbescheidenheid in 't endt die woorden uiten,
 En zulck een gruwelstuck belasten en besluiten?
 Zal Maroos Zanggodin, zoo kunstgeleert, zoo groot,
 Zoo schoon en milt van tael, te vier gaen, en ter doot?
 O schendigh schellemstuck! zal 't vier met gloende
 tanden

- Die rijke boeckstaef dan verbrijflen en verbranden?
 Kan iemant goedes moedts dat aenzien, zonder leet?
 En zal de vlam zijn eer niet sparen? maer zoo wreet
 Verslinden 't werck des Helts, die elck zijn verf kon geven,
 10 En alles voeghelijk affchilderen naer 't leven.
 Latijn'sche Helikon, Apollo, wijze Godt,
 Behindert zulck een scha: o Bacchus, schiet een schot
 Voor zulck een zwaricheit, en ghy, o Ceres, mede:
 Hy was toch uw soldaet in oorloge, en in vrede
 15 Op d' ackers en het velt uw schrandere ackerman.
 Hy leerde wat de lent opluicken dede, en dan
 De vruchtbre zomer teelde, en wat de herreftdagen
 En wintertijt, het leit der vier saeizoenen, dragen:
 Hy bouwde d' ackers, huwde oock olm en ranck te gaêr,
 20 Bezorghde 't vee, en broght de honighbyen, daer

KEIZER AUGUSTUS: dit gedicht is naar een ouden, onbekenden dichter vertaald, o. a. te lezen
 in de *Scholastica in Virgilium*, welke voorkomen in de uitgave van Maroos werken door PASCARIUS
 MASVICIUS bezorgd, *Leopoldice, Pr. Halma*, 1717.

8 *Die rijke boeckstaef* voor „dien rijken letterschat.” 't Enkv. is hier voor 't mv. genomen.

11 *Latijn'sche Helikon* voor „Latijn'sche Zanggodinnen.”

13 *Behindert* voor „hindert,” of „verhindert,” als meermalen.

14 *Uw soldaet* voor „handhaaver van uw eer, van uw belangen.”

- Zy onder hunnen Verft het waffen leger bouwden:
 Vereerde hy ons dit, dat wy 't verdelgen zouden?
 Indien het vry ſta zoo te ſpreken: maer de wet
 Moet onderhouden zijn; en wat ons ſterfbedt
 25 En leſte wil gebièn magh niemant wederſpreken.
 Laet eerwaerdy van wet en leſten wil eer breken,
 Dan zoo veel arrebeits van zoo veel dagen langk
 En zoo veel nachten zie dien ſnellen ondergangk:
 De vader van dit werck hebbe eer dees jongſte woorden
 30 Geſproken in een' droom voor d' ooren, die dit hoorden:
 Hy heeft miſſchien van pijn al ſtervende gedwaelt
 Uit ongedult: miſſchien heeft hem 't verſtant gefaelt,
 Terwijl de tong dit ſprack, niet willigh, maer benepen
 Van weedom en quellaedje, en het langdurigh ſlepen
 35 Van 't quijnende verdriet: miſſchien ontbrack het hem
 Aen oordeel en begrijp. Zal Troje zijne ſtem
 Herheffen met misbaer, en weêr zijn' val gevoelen?
 De gloet des viers noch eens Elifaes minne koelen,
 En haer gewonde borſt verteeren gansch tot aſch?
 40 Zal zulck een eeuwich werck verloren gaen, zoo ras?
 Zal dan een oogenblick, een misverſtant ontrouwelyck
 Begraeven zoo veel krijghs in kolen, al te grouwelyck?
 O Zanggodinnen, komt, brengt water by der hant,
 Put ſtroomen, rept u, bluſcht dien jammerlijcken brant,
 45 Eer deze vlam verniel' 't gedicht van onzen Dichter.
 Dat Maro leve, en ſtrael', hoe langer, hoe verlichter,
 De wijde weerelt door, oock tegens zijnen danck.
 'k Verbie 't geen hy geboot met onrecht: zijn gezangk
 Zy heiligh na zijn doot, en eeuwich; en het klincke
 50 En leve, zonder dat men eenigh lidt vermincke,
 Door 't heiligh Roomſche Rijk, en glinſtere onverdooft,
 En groeie, en bloei', herlezen en gelooft.

24 *Eerwaerdy* voor „oerwaardigheid, heiligheid.“ De zin is: „laat aan den eerbied, dien men, volgens de wet, aan den uiterſten wil eens afgestorvenen betoonen moet, liever te kort gedaan worden, dan“ enz.

39, 40 De zin is: „laten wy het er liever voor houden, dat Virgilius, toen hy, ſtervende, den laſt gaf, dat men zijn werk verbranden zou, niet recht wakker was.“

45-49 De zin is: „zal Troje, uit ſmart, nog eens een weklacht aanheffen, en nogmaals zijn val gevoelen omdat het niet bezongen wordt? Zal Dido om dezelfde reden zich nogmaals verbranden?“ enz.

51 *Ontrouwelyck* voor „op onverdiende, onbehoorlijke wijze.“

P. VIRGILIUS MAROOS

HERDERSZANGEN.

T I T Y R.

EERSTE HERDESKOUT.

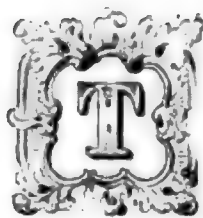
I N H O U D T.

Virgilius, wiens perfoon hier van Tityr, een' herder, bekleet wort, zijn lant, aen Kremone gelegen, quijt zijnde, quam te Rome, daer hy, naer dien zijn dichten hem by Mecenas, en door Mecenas by August, gunst verworven, zijn lant weder kreeg. Melibeus, een herder (waer onder oock d' andere Mantusensche herders begrepen worden) acht dan Tityr den herder geluckigh, terwijl Melibeus van het oude krijghsvolk uit zijn lantschap gejaeght, zijn ellende beschreit: maer Tityr bekennt, dat hy den scheucker van zoo groot een weldaet altijt zal eeren en dienen.

Daer Tityr, onder 't loof, van Amaryllis speelt,
En veiliglijck gebruekt zijn have en vaders erven,
Klaeght Melibeus vast, die van 't geluck misdeelt,
Zijn weiden missen moet, en balling 's lants gaen zwerven.

MELIBEUS. TITYR.

MELIBEUS.

TITYR, ghy leght en duickt valt onder den breeden beuc-
keboom, en speelt een veltliet op een dun riet: wy
moeten de grenzen onzes vaderlants en onze lieve ackers
verlaten: wy moeten van ons vaderlant scheiden: Tityr
magh op zijn gemack, in de schaduwe, van zijn schoone
Amaryl zingen, dat 'er het bosch naer lufstere, en op wedergalme.

TITYR.

O Melibeus, een Godt help ons aen deze geruftheit: ick zal hem
oock eeuwigh voor mijnen Godt houden, en menighmael met een

jongk lam uit onze schaepskoien zijn altaer befprenkelen: want hy laet my aldus, gelijk ghy ziet, mijn offen weiden, en op de herderspijp fpelen al wat my luft.

MELIBEUS.

Waerachtigh dat beny ick u niet, maer verwonder my eer hier over, naerdien al het lant dus in rep en roer is. O Tityr, zie eens, hoe kommerlijck ick mijne geiten, zoo verre van hier, voortdrijve, en dit dier ter nauwer noot voortkrijge: want het worp onlangs hier onder de dichte hazelaers een paer jongen, den zegen mijner kudde, en liet het, ocharm! daer op de bloote steenrots leggen. My gedenckt [hadden mijn zinnen niet averechts gestaen] dat d' eicken, van den donder geflagen, ons dickwils deze rampen fpeldden; een kraey, ter flincke zijde van den hollen eeckelboom, dickwils dit fpelde. Evenwel Tityr, zegh ons: van wat Godt spreekt ghy?

TITYR.

O Melibeus, ick flecht mensch meende dat de stadt Rome ons Mantua gelijk was, daer wy herders dickwils onze zoghlammers naer toe plaghten te drijven. Zoo geleeck ick wulpen by volwaffe honden; bocken by de moeders; groote by kleene zaken. Maer deze stadt steeckt het hoofd zoo hoogh uit boven andere steden, als de cypressleboomen boven het lage lijnenkruit ¹⁾ uitkijken.

MELIBEUS.

En wat beweeghde u zoo zeer om Rome te zien?

TITYR.

Mijn vryheit, hoewel ickze traegh en langkzaam verworf; toen mijn grijze baert geschoren wiert: ick verworfze nochtans ten lange leste, na dat Galatea ons affloegh, Amaryl de kroon in 't harte spande: want recht uit gezeit, zoo lang Galatea in 't hart lagh, was 'er geen hoop om vryheit te verwerven, nochte ick bekommerde my met geene have: hoewel myn koien menigh offerlam uitleverden, en ick vette kaes voor de vrecke stadt perste, nochtans quam ick noit met de hant vol gelts t' huis.

MELIBEUS.

Ick verwonderde my, waerom ghy, o bedruckte Amaryl, de Goden aenriept: voor wien ghy uwe appels op den boom spaerde: Tityr was van huis: deze pijnboomen, deze boomgaerden, deze bronnen riepen al om Tityr.

¹⁾ *Lijnenkruit*: *riburna* staat er in 't Latijn. Over de rechte beteekenis van het woord zijn de schrijvers het oneens.

TITYR.

Wat zoude ick doen? Het juck der flavernye kost ick niet afschudden, nocht elders zulcke genadige Goden vinden. O Melibeus, hier vindt ick eerst dien jongelingk, wien ter eere onze altaren jaerlijcks twalef dagen smoocken. Hier willighde hy eerst mijn bede met deze woorden in: knapen, gaet hene: weit uwe offen; spant uwe stieren voor den ploegh, gelijk ghy gewoon zijt.

MELIBEUS.

O hoe geluckigh zijt ghy in uw oude dagen, die uw lant mooght behouden, dat u wel voeden kan, hoewel de weide tusschen barre steenrots en slijmigh moerasch, vol biezen, inleit. Het vee, dat jongen draeght, zal geen ongezont gras eten, nochte van 's nagebuurs kudde befmet werden. O hoe geluckigh zijt ghy in uw oude dagen, die u hier, aen uw eige beecken en gewijde bronnen, in koele schaduwe, mooght verquicken. Hier zal uw nagebuurs willigeboome heininge, wiens bloeffem de byen van Hybla ¹⁾ gedurigh uitzogen, u dickwils al brommende zacht in slaep sullen: hier zal de boomfnoeier u, onder een steile steenrots, toezingen, dat het klincke: en evenwel zullen de tortels op den luchtigen olm, en de heefche ringelduiven, uw tijtverdrijf, ondertusschen niet ophouden van korren.

TITYR.

Het snelle Hart zal eer in de lucht vliegen, de vilch op het drooge lant weiden; de Persiaen en Duitich, beide uitheemsch en balling 's lants, d' een den Arar ²⁾ d' ander den Tiger drincken, dan ick zijn minnelijcke bejegeninge uit mijnen zin zal stellen.

MELIBEUS.

En wy mogen een deel van hier naer Libye trecken, daer men van dorst verlimacht; een deel in 't Noorden; zommigen naer den gezwinden Oaxes, ³⁾ die het klay affpoelt; zommigen naer Britanje, dat zoo verre van al de weerelt afleit. Och, zal ik wel immermeer, na zoo lang eenen tijt, de grenzen van mijn vaderlant, en na eenige jaren, het zodendack en mijn arme hut, daer ick als een heer leefde, met verwonderinge wederzien? Zal de godtlooze foldaet zulcke welgebouwde en nieuwe aengewonne landen bezitten? de baldadige vreemdeling dien schoonen oeght maeien? Ay, bezie eens, waer brengt tweedraght de schamele burgers toe? Ay, bezie eens, voor wien wy onze ackers bezaeiden? O Melibeus, ga, ent nu peeren: plant

¹⁾ De byen van Hybla: de Hybla was een berg in Siciliën, rijk met thym begroeid, waar de byen op aaden.

²⁾ Den Arar: een stroom van Galliën, die in den Rhodanus vliet.

³⁾ Den gezwinden Oaxes: een rivier van Kreta.

wijngert. Voort voort mijn geitjes, die eertijts zoo wel tierde. Ick, in een groen hol uitgestreckt, zal u hier na niet meer, van verre, aen de heggen van een steenklip zien hangen: ick zal geene vaerzen meer zingen; en ghy geitjes zult van my niet meer in groene klaver en bittere willigen gedreven werden.

TITYR.

Ghy mooght dezen nacht wel by my in het groen rusten: wy hebben rijpe appels, nieuwe kastanien, en stremmel ¹⁾ genoegh. Oock roocken ginder om hoogh de boere huizen alree, en d' avont valt met grooter schaduwe van de hooge bergen.

¹⁾ *Stremmel*: d. i.: „gestremde melk.” In een latere vertaling van de. e zelfde ekloga noemt V. het: *stremfel*.

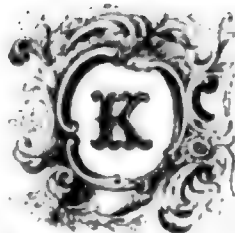
ALEXIS.

TWEEDE HERDESKOUT.

I N H O U D T.

Korydon, een herder, op Alexis verslingert, verzuimt geene middelen, die dienstigh zijn, om een teeder hart tot onderlinge minne te bewegen: maer ziende met klagen nochte smeeken nochte giften niets te winnen, komt eindelijk by zinnen, bekent zijn dwaesheit, en neemt voor zijn verwaerloosde huiszaecken waer te nemen, om door gestadigen arbeit zich van de moeielijkheit zijner ongeluckige minne (die meest uit ledigheid plaght te spruiten) t'ontslaan. Maer by Korydon (magh men Donaet ¹⁾) gelooven) wort Virgilius; by Alexis Alexander, Pollioos knaep, verstaen, die hem naderhant geschoncken wert.

De herder Korydon, verblint door blinde Min,
Verhoopt met zijne klaghte Alexis om te zetten;
Doch al vergeefs, helmes! dies slaet hy 't uit den zin,
En wisselt van beraet, om op zijn nut te letten.

KORYDON, een herder, was op schoonen Alexis, zijn meesters wellust, verslingert, en zagh niet op te doen. Hy quam slechts gedurigh, in d' eenzame schaduwe van dichte en hooge beuckeboomen, dit onbeslepen gezangk, uit yver, te vergeefs voor bergen en boschen stroien: o Alexis, ghy wreedtaert acht mijne klaghten niet: ghy ontfarmt u niet, en zult my ten leste om hals brengen. Nu verquickt zich het vee zelf in koele schaduwe; nu beschaduwen doornehagen oock de groene haeghdissen, en Thestylis stampet knoploock en wilden tijm, welrieckende kruiden, voor de maeiers, die afgeslaeft, van hitte

¹⁾ *Donaet*: Elius Donatus was een letterkundige der Viende Eeuw, die de leermeeſter was van Hieronymus, en verklaringen ſchreef van Virgilius en van Terentius.

verfinachten; maer terwijl ick uwe voetstappen, in het steecken van de zon, naspore, zingen de heefche springkhanen uit heggen en struicken my na. Viel het my niet lichter Amaryls bitsheit en ongenade en haer hoovaerdy en spijt te verdragen? of Menalkas? hoewel hy bruin was, ghy blanck zijt. O schoone knaep, betrouw niet te zeer op uwe blanckheit: de witte wintbloem valt af; men leeft de bruine beziën. O Alexis, ghy keert my den neck toe, zonder eens naer mijn gelegentheit te vragen, en hoe veel witte schapen ick weide en melcke. Ick heb duizent lammeren op de Siciliaensche bergen loopen, en winter en zomer altijd versche melck; en zing, gelijk de Thebaensche Amfion, aen zee, op den Aracynt ¹⁾, plagh te zingen, wanneer hy zijn kudden lockte. Oock ben ick zoo leelijck niet; ick spiegelde my korts op den oever, toen 'er niet een windeken ruifchte, en de zee heel stil lagh. Bedroogh my mijn schijn noit, ick zwichte voor Dafnis niet, al stont het aen uw oordeel. Och luste het u slechts met my, op het kladdige lant ²⁾, in een boere stulp te wonen, harten te schieten, en een kudde bocken in groene maluwe te drijven: ghy zoudt met my in het bosch, gelijk Pan, zingen; Pan, die eerst vele rieten met walch aen een leerde kleven; Pan, die voor schapen en schaepherders zorgt: en laet het u niet berouwen uw mondeken op een riet te slijten: wat dede Amyntas niet, om dit te leeren? Ick heb een zevendubbele scherleifluit ³⁾ en ongelijck van lengde aen een gekleest, my weleer van Dametas geschoncken, toen hy op zijn sterven leggende, zeide: ghy zijt nu de tweede eigenaer hier van. Zoo sprack Dametas: de zotte Amyntas benijde my dat. Behalve dit spaer ick noch voor u twee witgelpickelde geitjes, niet zonder mijn gevaer in een dal gegrepen: zy zuigen tweemaal 's daeghs het schaep zijn ufers leegh. Thestylis meende al over een wyl my die af te pracchen; en zal'er noch mede deurgaen, dewijl ghy mijn gaven verfoeit. O schoone knaep, koom herwaert: zie hoe de Nymfen u korven vol lelien vereeren: de blancke Naïs pluckt bleecke fiolen, mankop, en vlecht tyloozen en welrieckende dille; oock lavender met andere liefelijcke kruiden mengende, schakeert weecke blaeuwe beziën met goutbloemen. Ick zal u graeuwe en ruige queappels plucken, en kastanjen, daer mijn Amaryl op beluft was; oock pruimen, zoo geel als walch; een ooft, dat met u gedient is: oock zal ick, o lauwer en myrtetelgh,

1) *Aracynt*: een berg van Akarnaniën.

2) *Het kladdige lant*: *kladdig* is „meerig, kleelachtig,” *fordidus*. De verschillende dialectvormen: *kladdig*, *kloddig*, *kleddig*, vooral *kledderig*, zijn nog veel in gebruik.

3) *Scherleifluit*: *schaerlei* (*horminum fativum*) is een plant, uit wier halmen de fluit was zamengefeld. Zie *PLINIVS* XVIII, 10.

die naeft den lauwer geeert wort, u mede plucken: dewijl ghy zoo byeen gevoeght, uwen liefelijcken reuck onder een mengt. Korydon, ghy zijt een boer: Alexis past op uwe gaven niet: en Iolas wijckt u niet, zoo het op gaven aenkomt. Wee my ellendige, wat bestont ick? Ick rampzaligh knecht zont den zuidewint in de bloemen, het zwijn in de bronnen. Och zinnelooze, voor wien vlucht ghy? De Goden en Paris van Troje woonden wel in bosschen. Laet Pallas haer sloten bewoonen, diese zelf stichtte: laet het ons met de bosschen houden. De norffe leeuwin volgt den wolf, de wolf de geit, de der-tele geit de groene klaver, en Korydon zijn Alexis. Elck wort van zijn eige zinnelijkheid bekoort. Let eens, hoe d' offen, met den ploegh op de schraegh t'huis komen, en de zon aen het ondergaen, de walfende schaduwen verdubbelt: nochtans blaect my de minne: want hoe kan de minne zich matigen? Och, Korydon, Korydon, wat dol-ligheit komt u over? Uw wijngert hangt half gefnoeit aen den olm: vlecht liever wat anders, van teenen en zachte biezen, dat u te stade kome: ghy viint wel eenen anderen Alexis, zoo dees u den neck toekeert.

PALEMON.

DERDE HERDESKOUT.

INHOUT.

Menalkas en Dametas, beide herders, schimpen en krakeelen eerst onderling: Palemon ondertusschen op slag komende, draeght zich als scheitsman, terwijlze by beurte om prijs zingen, daer het geen van beide wint, en Palemon elck even hoogh zet.

Terwijl Menalkas en Dametas in geschil,
Malkander met de fluit verblussen, in de weide,
Gemoet Palemon hun, die met der burens wil,
Dit pijpgefeuil beslecht, en looft hen alle beide.

MENALKAS. DAMETAS. PALEMON.

MENALKAS.

ZEGH my, Dametas, wiens vee is dit? behoort het Melibeus toe.

DAMETAS.

Neen, 't is Egons kudde: Egon bevalze my korts.

MENALKAS.

Och, altijd ongeluckige kudde, zoo lang hy Neëre vrijt, en ducht datze my boven hem stelle; want dees vreemde harder melckt de schapen tweemaal in een uur; en tapt het vee zijn melck af, en onttrekt den lammeren het zogh.

DAMETAS.

Ghy most dat een' rechtshapen man evenwel zoo niet toeduwen: want wy weten wel wie u; toen de bocken zoo lelijk grimbeckten, en in wat kapelle: doch de Nymfen loegen, en belghden zich des niet.

MENALKAS.

Zoo meen ick, toenze my met een krom snoeimes Mykons boomgaert en nieuwe wijngertrancken zagen snoeien.

DAMETAS.

Of toen ghy hier, by d'oude beuckeboomen, Dafnis boogh en pijlen in stucken braeckt, en dat u, o wrevelige Menalkas, zoo moeide, toen ghy zaeght datze den knaep gegeven waren: en waer hem dit leedt niet wedervaren, ghy hadt van spijt geborsten.

MENALKAS.

Wat zullen Heerschappen niet aenrechten, naerdien dieven dit durven bestaen? Ghy schalck, zagh ick u niet Damons bock heimelijck wechflepen, terwijl Hontwolf zoo vreesselijck baste? En toen ick riep: waer versteect hy zich nu? Tityr, pas op uw kudde: zoo doockt ghy achter de liezen.

DAMETAS.

Behoorde hy, die den zangstrijt verloor, my niet de geit te leveren, die ick met mijne fluit won? Weet ghy het niet? het was mijn geit: en Damon zelf bekende het tegens my; doch dorstze niet leveren.

MENALKAS.

Hebt ghy het hem met zingen afgewonnen? of uw leven wel een pijp gestelt? Plaght ghy, onbedreven mensch, met uwe valsche pijp niet menigen deun, op de driesprongen, jammerlijck den hals te breecken?

DAMETAS.

Luft het u dan, dat wy een proef nemen, en eens tegens elckander aengaen? ick zal dees jonge koe (op dat ghyze niet te klein acht) die tweemaal 's daeghs gemolcken wort, en twee jongen zooght, tegen u opzetten: nu zeggh op, wat zet ghy hier tegen?

MENALKAS.

Ick zou niet een schaep van de kudde tegens u durven opzetten: want mijn vader en stiefmoeder, die boos genoeg is, tellen beide, wanneer ick t' huis kome, tweemaal 's daeghs het vee, d' een de schapen, d' ander de bocken. Doch naerdien ghy uw koe quijt wilt zijn, zoo zal ick een paer beucke kroezen, (die ghy zelf bekennen moet meer waerdigh te wezen) daer tegens zetten: kunstige Alci-medon sneet 'er een' taeien wijngert op, daer bleeck veil en beziën van eickloof zich met eenen luchtigen zwier omkrullen: in het midden staen twee beelden, 't een is Konon: en wie is d' ander,¹⁾ die

¹⁾ *Wie is d' ander:* die andere, wiens naam Menalkas verzwijgt, zoû, volgens Servius, of Aratus, of Ptolomeus, of Eudoxus zijn.

de ganſche weerelt, ten dienſt der menſchen, met den graetboogh afinat; en in wat ſaizoen men zaeien en maeien moet? Ick hebb 'er noch noit mijnen mont aengezet, maer bewaerze in mijn kevi.

DAMETAS.

Ick heb oock een paer kroezen, van dien zelve Alcimedon gefneden, met zacht beereklaeuw om d' ooren, en daer hy Orfeus, die boſſchen na zich ſleepte, in het midden zette. Ick hebb 'er noch noit mijnen mont aengezet, en bewaerze in mijn kevi: maer wat mogen kroezen by een koe halen?

MENALKAS.

Ghy mooght deze reis niet af: wedt waerom ghy wilt; ick ſta u vaſt. Laet het zeggen, wie ſlechts kome. Zie, daer is Palemon: ick wil maecken dat ghy voortaan niemant met zingen verguizen zult.

DAMETAS.

Begin ſlechts, kunt ghy wat: ick zal my niet t' zoeck maecken, nochte van iemand laten verbluffen. Palemonbuur, luſter ſlechts met al uw vijf zinnen toe; dit is bylo geen ſlecht wedtſpel.

PALEMON.

Zingt op: dewijl wy hier gemakkeſijk in 't gras zitten, en alle beemden en boomen en boſſchen nu groeien en bloeien, en het jaer te prijck zit. Dametas beginne: Menalkas volge. Zingt by beurte: Zanggodinnen zijn met beurtzangen beholpen.

DAMETAS.

O Zanggodinnen, laet ons van Jupijn beginnen: Jupijn vervult het al: hy onderhout de weerelt, en vermaeckt zich met mijnen zangk.

MENALKAS.

Maer Febus bemint my: ick heb altijd gaven voor Febus, laurier en geurige maybloemen.

DAMETAS.

Galatea, dat dertele meiske, worpt my eenen appel naer het hooft, loopt in de willigen ſchuilen, en wou wel dat ick haer eerſt zaega.

MENALKAS.

Maer Amyntas, mijn ſtoockebrant, ¹⁾ komt my van zelf in den mont geloopt, eer dan de brack een lucht van Diane wech hebbe.

DAMETAS.

Ick weet nu wat ick mijn lieſte ſchencken zal: want ick heb het neſt gevonden, daer de ringelduiven zoo hoogh neſtelen.

¹⁾ *Mijn ſtoockebrant*: d. i.: „die my in lieſde ontſteekt.“

MENALKAS.

Ick pluckte tien goutappels in 't bosch, dat 's al wat ick heb,
om mijnen knaep te sturen; morgen zal ick hem meer appels sturen.

DAMETAS.

Och, hoe menighmael sprack my Galatea zoo minnelijk toe! o
winden, luistert hier den Goden iet van in.

MENALKAS.

Amyntas, wat baet het, dat ghy my in uw hart wel mooght lij-
den, indien ick, terwijl ghy wilde zwijnen jaeght, de netten moet
bewaren?

DAMETAS.

Iōlas, 't is heden mijn geboortedagh: zent Fyllis by my: koom
zelf, wanneer ick een vaerze voor de vruchten offere.

MENALKAS.

Fyllis bemin ick boven al: want toen ick van haer scheide, schrei-
deze, en sprack: Iōlas, leef lang, leef lang, mijn schoone.

DAMETAS.

De Ital verschrickt voor den wolf, d'oeght voor regen, de boom-
gaert voor wint, ick voor Amaryls ongenade.

MENALKAS.

Het gewas verlangt naer regen, de gelpeende bock naer haegh-
appels, het draghtbaere vee naer taeie willegeblaën, ick alleen naer
Amyntas.

DAMETAS.

Pollio bemint onzen zangk, al luit die boersch. O Zanggodinnen,
weit een vaerze voor uwen lezer.

MENALKAS.

Pollio dicht zelf nieuwe vaerzen: weit eenen stier, die alree stoots
is, en met zijne klauwen het zant in den wint schrabt.

DAMETAS.

O Pollio, dat hy, die u beminne, zich oock met u verblijde; van
honigh overvloeie, en de Syrische roos op zijn doornehage bloeie.

MENALKAS.

Wie Bavius vermagh ¹⁾, die bemint Mevius dichten, en magh wel
vossen onder het juck spannen, en bocken melcken.

DAMETAS.

O knapen, die bloemen en aerdtbeziën leeft, vlucht van hier; want
de waterslang schuilt in het groene gras.

1) *Wie Bavius vermagh*: d. i.: „wie smaak vindt in de gedichten van Bavius, wie ze verduwen kan.”

MENALKAS.

Keert de ſchapeu, datze niet verder gaen: d' oevers zijn gevaerlijk: nu drooght oock zelf de ram zijn vel.

DAMETAS.

Tityr, drijf al de geitjes, die langs den oever weiden, te rugge: ick zalze in de bron afspoelen, wanneer het tijt zy.

MENALKAS.

Ghy knapen, drijft de ſchapeu te koy: want de melck drooght op van hitte, zoo dat wy, gelijk leſt, te vergeefs zullen melcken.

DAMETAS.

Och, hoe mager is mijn ſtier, in zulck een vette weide! vee en herder quijnen van een zelve minne.

MENALKAS.

Zeker dit ſpruit niet uit minne: hy valt ſchier van de beenen: ick weet niet wie met zijn nijdige oogen mijn teere lammers betovert.

DAMETAS.

Zegh my in wat geweft (en ick zal u voor een' grooten waerzegger houden) de hemel pas drie ellen langk zy.

MENALKAS.

Zegh my in wat geweft de Koningsbloemen waffen; en behou Fyllis alleen.

PALEMON.

Ick ben niet wijs genoegh, om over dat zwaere geſchil te zitten: ghy verdient de koe zoo wel als hy; en al wie voor zoete minne vreeze, of wienze bitter valle. (Ghy knapen ¹⁾), ſtopt nu de beecken toe de beemden zijn nat genoegh.

¹⁾ *Ghy knapen* enz.: d. i. „houdt nu maar op met zingen: ik heb er al wel van.“

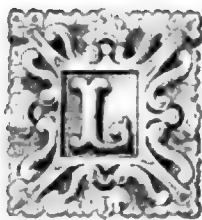
POLLIO.

VIERDE HERDESKOUT.

I N H O U D T.

Afinius Pollio, Veltheer van het Duitſche leger, na het veroveren van Salone, een ſtadt in Dalmatie, eerſt den laurier, daar na oock het Burgemeefterſchap verdienende; won in het zelve jaer eenen zoon, Salonius, naer de veroverde ſtadt, genoemt, wien Virgilivs hier dit geboorteliet toezingt. Hier op draeit hy ¹⁾ het geen de Sibylle van de toekomstende goude eeuw geſpelt hadde: nochtans mengt hy 'er middelerwijl oock den lof van vader Pollio en Auguſtus zelf onder; want dat hy zeit: *en de weerelt, door zijn raders denjden berredicht, regeeren*; duiden zommigen op Auguſtus, die voor Iulius Cefars zoon was aengenomen. Zommigen duiden dit op Salonius, en verſtaen dat het begin van het groote jaer, door de Sibylle geſpelt, met Pollioos Burgemeefterſchap zijnen intre doet, waer onder dit kint geboren wort, zoo dat de groote maenden de maenden van dit groote jaer betekenen.

De Dichter groet den zoon van Roomſche Pollio
Met dit geboorteliet, voorzeit de goude tijden,
Uit der Sibyllen mont, en hoort van ſterven noo,
Om noch met veltgezangk die heil-eeuw te verblijden.

AET ons, o Siciliaenſche Zanggodinnen, een' toon hooger gaen: want elck is niet met elſt en lage tamarinden gedient. Indien wy van boſſchen zingen; het opzicht over boſſchaedje paſſe oock den Burgemeefter. Nu is de leſte eeuw, die ons de Kumaenſche Sibylle ſpelde, voorhanden: nu komt 'er een lange ry van eeuwen weder

¹⁾ Hierop draeit hy, voor „hierop doet hy ſlaan, hierop paſt hy toe enz.“ Op gelijke wijze eenigſins ſpreken de Franſchen van *tourner un vers, tourner une phrase*.

op: nu komt de maeght Afrea¹⁾ en de gulde tijt ons weder by: nu wort ons een nieuwe afkomst uit den hoogen hemel toegezonden. O kuifche Lucijn,²⁾ begunstigh flechts de geboorte des kints, waer door eerst d' yzere eeuw zal ondergaen, en een goude eeuw over al de weerelt opstaen: uw Apollo regeert alreede. O Pollio, deze doorluchtige tijden en heerlijke jaeren zullen onder uw Burgemeesterfchap beginnen en ingaen. Indien 'er noch eenige voetftappen van onze boosheit staen, die zullen door uw beleid uitgewifcht, en het aertrijck van langdurige vreeze ontfagen worden. Hy³⁾ zal vergodet worden, de helden onder de Goden zien verkeeren, zelf onder hen verichijnen, en de weerelt, door zijn vaders deughden bevredight, regeeren. Maer o kint, d' aerde zal u flecht en recht d' eerfte gefchenckjes opofferen, klinop, hazelwortel en kallefskruit met lachende beereklacuw, onder een gemengt. De geitjes zullen met volle uiers t'huis komen, en de kudden voor geene groote leeuwen verchricken: liefelijke bloemen zullen uit uw wiegh opluicken: de flangh zal quijnen, vergiftigh kruit verdwijnen, en d' Affyrische roos op alle velden waffen. Maer zoo ras ghy den lof der helden en uw vaders daden komt te lezen, en de deught begint te kennen, dan zullen de korenaiaren het velt allengs beginnen te vergulden, blaauwe druiven aen de ongefnoeide hagedorens hangen, en harde eicken honighdauw zweeten: niettemin zullen 'er noch zommige voetftappen van d' oude bedorvenheit onder loopen, die den gierigaert aenporren het zeegevaer te wagen, fteden te bemuren, ackers te beploegen: dan wil 'er een tweede Tifys opstaen, om met een tweede Argo de bloem der helden aen te voeren: dan wil 'er noch een tweede Trojaentche oorlogh oprijzen, en een groote Achilles weder voor Troje gezonden worden. Wanneer ghy hier na uw mannelijke jaren bereickt, dan zal de zeeman het varen ftaecken, geene kiel heur waeren vermangelen,⁴⁾ d' aerde overal alles teelen: men behoeft dan geen lant te eggen, geen wijngert te fnoeien: d' arbeitzame ackerman zal de ftieren uit den ploegh fpannen, geene wol allerhande verf behoeven aen te nemen; maer de ram in den beemt zijnen rugh met een vacht van geurig en gloeiende purper en oranjeverf decken, en berghroot den lammeren, onder het grazen, van zelf zijn verwe geven. De Schickgodinnen, die eenftemmigh de beftendigheid van het goddelijke nootlot beftemden, zeiden: o fpillen, fpint

1) *Afrea*: de Godin der Gerechtigheid, die gedurende de gouden eeuw op aerde gewoond, maar met het begin der yzere zich naar den hemel te rug getrokken had.

2) *Lucija*: „*Lucina*,” Schutzgodin der barende vrouwen.

3) *Hy*: te weten „de zoon van Pollio.”

4) *Geene kiel heur waeren vermangelen*: figuurlijk voor „met geen vaartuig zal koopmanschap gedreven worden.” *Vermangelen* is „verruilen.”

ons zulcke eeuwen. O lieve spruit der Goden, door wie Jupijs afkomst zoo machtigh zal aenwassen, aenvaert, het wort nu tijt, uw hooge tittels. Zie eens, hoe de wijde weerelt, het gewelf des hemels, en zee en lucht en aerde, onder hunnen last, bezwijcken. Zie eens, hoe alle dingen zich tegens d' aenstaende eeuw verheugen. Och, had ick noch zoo lang te leven, en geeft genoegh om uwe daden te melden: de Tracische Orfeus, nocte Linus ¹⁾ zouden my met geene lofzangen verdooven; al nam Orfeus zijne moeder Kallioop; Linus zijnen vader, den schoonen Apollo, te baet: al speelde oock Pan tegens my, voor de vierfchaer van Arkadie; Pan most het my oock gewonnen geven, voor de vierfchaer van Arkadie. O kleene knaep, begin uwe moeder met kennisse toe te lachen: uw moeder droegh u pijnelyck tien maenden onder haer hart. O kleene knaep, begin: wien d' ouders noit toeloegen, dien achtten Natuurgodt en Bedtgodin hun tafel en bedde onwaerdigh. ²⁾

¹⁾ *Orfeus, Linus*: van *Orfeus* is reeds meermalen gesproken. *Linus* was mede, volgens de fabel, een zoon van Apollo, en dus een zanger.

²⁾ De dichter bedoelt hiermede: „die de liefde zijner ouders niet verwerft, wordt ook door de goden niet begunstigd.”

D A F N I S.

VIJFDE HERDESKOUT.

I N H O U D T.

Menalkas en Mopsus, beide herders, beklagen den doot van Dafnis, den Siciliaenschen herder, by Merkuur geteelt, door Pan in zangkunst onderwezen; en d' een zingt zijn grasschrift, d' ander zijn vergodinge. Men vindt'er die by Dafnis Cesar, den Oppergezaghsman, meenen verstaen te worden, die onlangs eer de Poet dit dichte, op het hof, met drieëntwintigh wonden getaistert lagh. Zommigen duiden hem op Quintilius Varus, die in Duitsehland met drie keurbenden neergeleit wert. Zommigen nemen het liever op Flakkus Maro, Virgilius broeder, van wien noch dit paer wijdtbekende vaerzen, hoewel onzeker wieze dichtte, voorhanden zijn:

*Ghy, die op Dafnis naem hier Flakkus lijk beschreit,
Verheft uw' broeder zelf tot aen d' onsterfelijkheid.*

Zommigen leggen het op Salonijn uit, wiens geboorteliet hy in den voorgaenden Herderskout zong; doch nu zingt hy de vergodinge van dien zelve overleden.

Menalek, met Mopsus, hier op Dafnis dootbaer weent:
Zy voeren hem om hoogh, in 't midden van de Goden,
En bidden, dat hy 't volk van daer zijn gunst verleent,
Voor offerwijn en melek, zijn Godtheit aangeboden.

MENALKAS. MOPSUS.

MENALKAS.

MOPSUS, dewijl wy, beide even konstigh, ghy meester op de fluit, ick in 't zingen, wel op malkander passen: waerom gaen wy hier niet nederzitten onder deze olmen en hazelaers, door een geplant?

MOPSUS.

Menalkas, ghy zijt ouder: 't is billijk dat ick u volge; het zy

wy ons nederzetten in de schaduw van het bevende loof, waer in de Westen wint speelt, of liever in een hol: zie eens, hoe de wilde wijngert dat hol hier en daer met druiven belommert.

MENALKAS.

Amyntas magh alleen u op ons bergen tarten. ¹⁾

MOPSUS.

En of hy Febus zelf met zingen wou verdooven? ¹⁾

MENALKAS.

Nu Mopius, hef eerst aen, het zy ghy zingen wilt van Fyllis vry-aedje, ²⁾ of van schutter Alkons lof, ³⁾ met schieten ingeleit, of van Kodrus krackeel: ⁴⁾ hef aen: Tityr zal ondertuffchen de grazende bocken hoeden.

MOPSUS.

Ick wil u liever deze vaerzen laten hooren, die ick korts op de groene schors van beuckeboomen schreef, en by beurte zong en tureluurde: zegh dan dat Amyntas tegens my zinge.

MENALKAS.

Gelijk de taeje willegeboom voor den blonden olijf; gelijk de lage lavenderbloem voor den rooden roozelaer moet wijcken; zoo verre moet, mijns oordeels, Amyntas voor u wijcken.

MOPSUS.

Genoegh, mijn zoon, hou op: wy zijn alree by 't hol. ⁵⁾ De Veltgodinnen beweenden Dafnis, die zoo deerlijk om hals geraeckte: ghy hazelaers en vlieten kost dit van de Veltgodinnen getuigen, toen de moeder, op haar zoons droevigh lijk vallende, over d'ongenade der Goden en starren kermde. Och Dafnis, geene herders drenckten, toen ghy boven d'aerde stont, hun zatte offten in den koelen stroom: het vee proefde niet eenen druppel nats, nochte zette zijnen mont eens aen het gras. O Dafnis, woeste bergen en boschen weten te zeggen, hoe oock de Libyaensche leeuwen om uwe

¹⁾ *Amyntas enz.* En of hy enz. Deze twee regels zijn, 't zij met opzet, 't zij by toeval, twee Alexandrijnen geworden. De tweede regel is by de vertaling in rijm dan ook zoo gebleven.

²⁾ *Fyllis vry-aedje*: of hier eenvoudig een boeremeisjen, dan wel de beminde van Demofoon — zie *Heldinaebrieven* — wordt beloofd, moet ik in 't midden laten.

³⁾ *Alkons lof*: Alkon was een bekwaam boogschutter, die eens, zijn zoontjen ziende van een slang omkroukeld, zoo benedig zijn pijl bestuurde, dat hy de slang doodde, zonder den knaap te beschadigen.

⁴⁾ *Kodrus krackeel* een Grieksche Idylledichter, die te Rome geleefd schijnt te hebben, doch van wien niets gebleven is.

⁵⁾ *Genoegh, mijn zoon enz.*: wederom een Alexandrijn. De woorden *mijn zoon* zijn in tegenspraak met hetgeen Mopius boven gezegd heeft, dat Menalkas namel. ouder was. Vondel heeft er blykbaar niet aan gedacht, dat het hier gebezigde woord *puer*, hoezeer met „knaap” wordende overgezet, niet noodwendig iemand van nog zeer jeugdigen leeftijd beteekent, maar even als 't Eng. *boy*, en als ons „knaap” zelf, in sommige gevallen, in den zin van „borst, gast,” enz. genomen kan worden. Voorts is het nog de vraag, of hy boven: *maior es*, wel getrouw heeft overgezet met: „gy zijt ouder.” 't Kan even goed beteekenen: „gy zijt knapper.”

doot steenden. Dafnis leerde ons Armeniaenſche tigers voor den wa-
gen ſpannen: Dafnis leerde ons de reien, Bacchus ter eere, aenvoe-
ren, en taeje wijngertſtocken met zachte wijngertbladen bevlechten.
Gelijk wijngert de boomen, en druiven den wijngert; gelijk ſtie-
ren de kudden, en het gewas de vette ackers verciere; zoo ver-
ciert ghy alleen uwe lantslieden. Sedert de doot ons van u be-
roofde, verliet zelf Pales,¹⁾ zelf Apollo de weiden. Daer wy dickwils
goet koren in de vore zaeiden, quam niet dan onkruid en ſtroo en
ſtoppel op: en daer zachte ſiolen en roode tyloozen ſtonden, wieſſen
niet dan ſcherpe diſtels en dorens. O Herders, beſtroit den wech
met loof: beſchaduw de bronnen met meien: Dafnis is wel zulck
een ſtaetſi waardigh. Gaet ſtelt hem een graf met dit graſſchrift
toe: Ick Dafnis hier in de boſſchen, en ten hemel toe vermaert, was
een herder van het ſchoone vee, en zelf ſchooner dan het vee.²⁾

MENALKAS.

O goddelijke dichter, uw dicht bekomt ons zoo wel, gelijk de
ſlaep in 't gras het afgelaefde hart; gelijk een zoete en ſpringende
waterbeeck, by heeten zonneſchijn, het dorſtige hart verquickt: en
ghy fluit niet alleen, maer zingt zoo wel als uw meefter. Geluckige
knaep, ghy zult nu neffens hem zitten. Evenwel willen wy u we-
derom loven, naer ons beſte vermogen, en uwen Dafnis tot aen den
hemel verheffen: wy willen Dafnis tot aen den hemel toe loven:
Dafnis beminde ons mede.

MOPSUS.

Kunnen wy wel iet grooters dan zulck een gave verwerven? Oock
was dees knaep al prijzens waardigh, en Stimichon prees ons al
overlang die dichten aen.

MENALKAS.

De blancke Dafnis ziet (hetgeen hy ongewoon was) de poort des
hemels met verwonderinge aen, en wolcken en ſtarren onder zijn
voeten drijven: weshalve boſſchen en beemden, Herdersgoden en
herders en Boſchgodinnen luſtigh en vrolijk zijn. De wolf beloert
geen ſchaep, nochte men ſpant geene netten om harten te vangen:
d'oprechte Dafnis is met vrede gediend. D'ongefchore kruinen der
bergen juichen zelfs van blyſchap, dat het aen den hemel klinckt:
klippen en boomgaerden zelfs wedergalmen nu op dit gezangk: O
Menalkas, hy is een Godt, ja een Godt. O Dafnis, begenadigh en

¹⁾ Pales: een herdersgod, zeer in eer by de Romeinen.

²⁾ Zelf ſchooner dan het vee: men ziet hieruit, dat de boeren in de dagen van Virgilius volkomen
zoo waren als nu, en, waar zy van iets gewagen moesten, dat byzonder ſchoon was, geen beter ver-
gelijkingspunt wisten dan hun vee.

zegen uw volck. Zie daer staen vier altaren, twee voor u, en twee voor Febus. Ick zal u jaerlijcks twee kannen opdragen, die van versche melck schuimen, en twee bekers met vetten olijfoli: en eerst de gasten met eenen rustigen dronck wijns by den haert verheugen, zoo het winter is; des zomers, onder het groen. Ick zal Ariusfischen wijn, ¹⁾ als nieuwen nektar, in schalen schencken. Dametas en de Lyktische Egon ²⁾ zullen voor my opzingen: Alfelibeus zal, gelijk de Saters, danlien. Aldus zullen wy u eeuwigh vieren, wanneer wy de Veltgodinnen onze beloften, naer de gewoonte, betalen, en d'ackers door offerhanden zuiveren. Zoo lang het wilde zwijn op 't geberghte, de visch in 't water zal leven, de honighbye den tijm, de springkhaen den dauw uitzuigen; zoo lang zal men van uwen naem en faem en lof gewagen. D'ackerman zal u jaerlijcks, gelijk aen Bacchus en Ceres, zijn beloften betalen; ghy hem oock aen zijn belofte verplichten.

MOPSUS.

Wat, ay, wat zal ick u voor dat gezangk schencken? Want geen koelte uit den zuiden, geen strant, waer tegens de baren aenflaen, nochte geene beeck, die door dalen en steenrotten heneruifcht, verquicken mijn hart zoo zeer.

MENALKAS.

Eerst zal ick u deze brosse scherleipijp schencken, die ons leerde: Korydon ³⁾ was op den schoonen Alexis verslingert: die zelve pijp leerde ons: wiens vee is dit? ⁴⁾ behoort het Melibeus toe?

MOPSUS.

En ghy Menalkas, aenvaert dezen herdersstaf, dien ick noit Antigene overliet, hoe dickwils hy my badt, en al verdiende hy elcks gunst: de staf is schoon van koperen beslagh, en eenparigh van quaften.

1) *Ariusfischen wijn*: wijn van Chios, welk eiland een voorg. bergte had. *Ariusium* geheeten.

2) *De Lyktische Egon*: *Lyktus* was een stad van Kreta.

3) *Korydon* enz.: zie hierboven, den *Tweeden Herderskout*.

4) *Wiens vee is dit*: zie den *Derden Herderskout*.

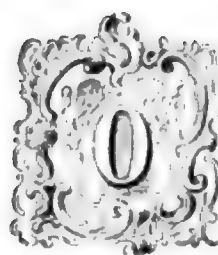
S I L E N U S.

ZESTE HERDERSKOUT.

I N H O U D T.

In dezen Herderskout voert hy Silenus in, heel verzopen, gelijk Bacchus opvorder betaemt, doch geleerdelyk, naer het gevoelen der Epikureen, van der dingen oirsprongk zingende, en dat Quintilius Varus ¹⁾ ten gevalle. Voorts dewyl dit met den lagen stijl des Herderszangs niet wel overeenkomt, zoo ontschuldicht hy zich terstont in den beginne, en hier niet lang op malende, zoo vaert hy terstont tot zijn vertellingen voort.

Sileen, des Wijngodts knaep, in zijne dronckenschap
En ronckende verrascht, en aengeperft tot zingen,
Verheft zijn schelle stem, en zet zijn zinnen schrap,
Ontvouwt hun 's weerelts wiegh, gemengt met vremde dingen.

ONZE Thalys ²⁾ gewaerdighde zich d' eerste den toon des Syrakufers na te spelen, en schaemde zich niet in boschen te wonen. Toen ick van krijgh en Koningen wou zingen, trock Apollo my by het oor, en sprack: Tityr, een rechtschapen herder moet zijn schapen hoeden, en een veltdeuntje tureluren. ³⁾ Dewyl het u, o Varus, nu niet wil ontbreecken aen andere dichters, die lustigh ⁴⁾ zijn om uwen lof op te halen, en bloedige oorlogen te trompetten; zoo zal ick nu op een dur riet een veltliet spelen, en Apollos last volgen: zoo iemant nochtans, zoo iemant oock belust zy dit te lezen, die zal hooren,

¹⁾ *Quintilius Varus*: volgens sommigen *Lucius Varus*, de vriend van Augustus; doch zie *Huyck Erc. II in Eclog.*

²⁾ *Onze Thalys*: t. w. de Muze, Elders — in de voorrede der *Leeuendalers* — spelt Vondel juister *Taelleie*.

³⁾ *Tureluren* in zijn *Pascha*, Deel V. blz. 98, zong Vondel van
't Zoet ghetureluer van Pans v'elgaetjche p'ijp.

⁴⁾ *Lustigh*: „hier voor „belust.”

hoe onze tamarinden en alle wouden van Varus lof gewaegen: Febus ziet oock geen bladt liever, dan daer hy Varus naem op geschreven vint. Vaert dan voort, o Zanggodinnen.

Chromis en Mnafylus, twee jongers, ¹⁾ vonden Silenus in een hol leggen slapen, met zijn aderen noch vol wijns, dien hy 's daeghs te vore gepepen ²⁾ had, gelijk hy altijd vol is: ontrent zijn hoofd lagen slechts eenige kranffen gevallen, en daer hing een groote wijnkan aen haer gefloten oor. Deze knapen (overmits de grijzert hen alle beide dickwils met belofte van zingen te leur stelde) treden toe, en knevelen hem wel vast met banden van kranffen. Egle quam op slag, en de verlege maets te hulp; Egle, de schoonste van alle Veltgodinnen; en juist, toen hy zijn oogen opfloegh, beschilderdeze zijn troni en voorhoofd met roode moerbeziën. Hy, om dit bedrogh lachende, zeide: mijn kinders, waerom kneveltghe my? Laet my los: 't is genoegh, dat ghy my dus betrapt ziet: eischt maer wat liet ghy hooren wilt: u zal ick met een liet, haer met wat anders paejen: met lief hy aen. Daer had ghy de Saters en het wilt op maet mogen zien trippelen: daer begoften dicke eicken hun toppen te schudden: zoo dat Parnas min met Febus; Rodope en Ifmarus ³⁾ min met Orfeus vermaeckt zijn: want hy zong hoe in dit groote en ledige begrijp alle dingen uit den zade van water en vier en aerde en lucht te zamen runden: hoe alle dingen uit deze hoofstoffen sproten, en de weereltkloot eerst in zijnen vorm gegoten wiert. Toen begoft zich de gront te zetten, het water te scheiden, en alles allengs zijn wezen te krijgen. Nu zagh het aertrijck met verwonderinge eerst de zon schijnen, en den regen uit d' ontfloete wolcken vallen. De bosschen begoften eerst te waffen, en het gedierte liep hier en daer dolen op het geberghte, dat noch nieuw was. Hier na verhaelde hy, hoe Pyrra ⁴⁾ steenen zaeide; van Saturnus rijk, ⁵⁾ Prometheus dieverye, ⁶⁾ en zijnen Arent op Kaukaes: oock van Hylas, en in welck een bron de maetroozen hem verloren, roepende: Hylas, Hylas, ⁷⁾ dat 'er al het strant van gewaeghde: en hy vertroofte

1) *Jongers* voor „jonge lieden,” zoo spreekt onze Bijbelvertaling in 't N. Testament ook veelal van des Heeren *jongeren*.

2) *Gepepen* voor „gezopen.” *Pypen* (d. i.: „flu ton, zuigen”) wordt hier in den zin van: „zuigen, slurpen” genomen.

3) *Parnas, Rodope, Ifmarus*: bergen in Griekenland en Thraciën.

4) *Pyrra*: de vrouw van Deukalion, die, met hem uit den Zondvloed overgebleven, steenen zaalde, waaruit menschen voortkwamen.

5) *Saturnus rijk*: de „gouden eeuw, toen Saturnus op aarde regeerde.”

6) *Prometheus dieverye*: Prometheus ontstal het vuur aan den hemel en werd ter straffe daarvoor op last van Jupiter vastgebonden op den Kaukazus, waar een arend zijn lever kwam uitspikken.

7) *Hylas*: Hylas was de zoon van Theodamas, en werd weggeroofd door Herkules, wien hy op den tocht met de Argonauten vergezelde. Op de grenzen van Ioniën verdrank hy in een put, waaruit hy drinken wilde, uit droefheid waarover Herkules zijn tochtgenooten verliet.

Pasifaë, ¹⁾ op den sneeuwitten stier verliefte: geluckigh waerze, hadde 'r noit vee geweest. Och, rampzalige maeght! wat dolheit gingk u over? Pretus kranckhoofdige dochters ²⁾ loeiden over al het velt; nochtans verliep geen van deze zich zoo schendigh met vee; hoe-wel elck op het effen voorhoofd dickwils naer de horens voelde, en vreefde het ploeghjuck aen den hals te krijgen. Och, rampzalige maeght, ghy zwerft nu op de bergen; en hy leit met zijnen spierwitten rugge op een zachte maybloem, en erkaeuwt vast het ingezwolgen gras, onder eenen bruinen eeckelboom, ³⁾ of zoekt een vryster onder al den hoop. Veltgodinnen, ay Kretenzer Veltgodinnen, sluit boschen en beemden; misschien of wy by geval ergens het spoor van den dwalenden stier vonden: misschien of zommige koejen hem (die zich in het groene gras vergeet, of een drift ossen volghde) weder te Gortyne ⁴⁾ in den stal te recht brochten. Daer na zong hy van het maeghdeke, dat ⁵⁾ zich aen Hesperus appels vergaepte: oock hoe Faëtons zusters ⁶⁾ met mosch en een bittere schorste overtrokken wierden, en reizigh als elzen, aen d' aerde gewortelt bleven: oock hoe Gallus, ⁷⁾ aen Permessus ⁸⁾ oever omzwervende, van eene der negen zusters op den berg Helikon geleit wiert, en Apolloos geheele rey hem daer eerbiedigh toeneegh: hoe Linus, een herder, met den krans van bittere eppe en bloemen om het hoofd, hem met een goddelijk dicht dit toezong: de zanggodinnen vereeren u, (aenvaertze toch) deze pijpen, te vore den ouden Hesiodus van Askra ⁹⁾ eigen, en waer mede hy harde elichen ten bergh af plagh te locken: ghy zult hier op den oirsprongk van het Gryneefche bosch ¹⁰⁾ verhalen;

1) *Pasifaë*: de vrouw van Minos, die wy meer ontmoet hebben.

2) *Pretus kranckhoofdige dochters*: Pretus, Koning van Argos, had drie dochters, Lyzippe, Iphoe en Iphianassa, die zeer schoon, doch op die schoonheid zoo hoovaardig waren, dat zy zich met Juno vergeleken. Tot straf hiervan joeg deze haar een ijshoofdigheid aan, waarbij zy zich waanden, koelen te zijn, en naakt in 't veld omdoolden. Melampus, een vermaarde Arts, nam aan ze te genezen, mits Pretus hem een derde deel van zijn Rijk tot belooning afstond. De Koning weigerde in den aanvang aan een zoo buitensporigen eisch te voldoen; doch ontwarende, dat zijn dochters al erger en erger werden, en de ziekte langzamerhand by de vrouwen aanstekelijk, sloeg hy den koop toe. Melampus, de melajens door middel van „nieskruid“ genezen hebbende, ontving na v. brachte genezing, boven het bedongen loon, de hand van eene van haar. Zie wijders het jaarboekje *Aurora*, jaarg. van 1857, waarin ik deze kluchtige mythe heb bezongen.

3) *Eeckelboom*: „eikelboom.“

4) *Gortyna*: de hoofdstad van Kreta.

5) *Het maeghdeke, dat enz.* „Atalante.“

6) *Faëtons zusters*: deze zullen ons nog herhaaldelijk voorkomen.

7) *Gallus*: Cornelius Gallus — van wien hierboven blz. 18 reeds gesproken is, was door de Driemannen gezonden om belastingen te innen van de landen over den Padus gelegen, en raakte waarschijnlijk reeds by die gelegenheid met Virgilius bekend. Hy wordt hier ondersteld, op een wandeling door eene der Zanggodinnen naar de overige geleid en dien ten gevolge dichter geworden te zijn.

8) *Permessus*: een rivier van Beotiën, uit den Helikon voortspuitende en den Zanggodinnen geheiligd.

9) *Hesiodus van Askra*: de beroemde zanger der Theogonie, en — wat hier vooral in aanmerking komt — van den Landbouw.

10) *Het Gryneefche bosch*: dit was gelegen op de grenzen van Ioniën in de nabijheid van de stad Grynia, van welke verhaald wordt dat zy te gelijk met Troje gesticht werd.

zoo dat Apollo geen woudt hooger dan dit zal roemen. Wat wil ick meer vertellen? Van Nifus dochter, ¹⁾ Scille? die men zeit, dat beneden haeren blancken navel met baslende honden omgort, Ulyfles fchepen plaeghde, en de verbaefde maetroozen, helaes! door haere zeehonden in den diepen afgront verflont? Of hoe hy verhaelde Tereus gestaltwilleling? ²⁾ Wat gerecht, wat bancket Filomele hem opdifchte? Hoeze de wildernisse in vlughte, en met welcke vlercken die rampzalige eerft over haer hof vloogh? Hy zong al wat Febus eertijts by den geluckigen Eurotas zong, die zijn laurieren dit voortleerde: de dalen galmden hemelhoogh van zijnen zangk; tot dat d' avont [dien dagh te fpijt] vallende, den herderen beval hunne fchappen te tellen, en te koy te drijven.

1) *Nifus dochter, Scylla*: Nizus was Koning van Megara, en zijn dochter Scylla, verliefd geworden op Minos, die de ftad belegerde, zond hem een purpere hoofdhair van haar vader, dat zy dezen had uitgetrokken en waaraan het behoud van diens rijk was verbonden. Verfmaad door Minos, wien deze onnatuurlijke daad ergerde, werd zy in een vogel veranderd. Deze fabel heeft aan onzen dichter Rotgans ftof gegeven tot een in der tijd zeer geprezen treurspel. — De dochter van Nizus wordt echter hier ter plaatfe verward met een andere Scylla, dochter van Tyfon, en minnares van Glaukus. Deze nymf had den minnenjd opgewekt van Circe, welke tooverkol een bron, waar Scylla gewoon was zich in te baden, vergiftigde. Het arme meifjen, daarin getreden, zag by 't uitgaan haar onderlijf in honden veranderd, en fprong van fchrik in zee, waar zy federt een gevaarlijke reeklip werd.

2) *Tereus gestaltwilleling*: zie over hem *Heldianebr.* Deel IV. blz. 232.

MELIBEUS.

ZEVENSTE HERDESKOUT.

I N H O U D T.

De stof van dezen Herderskout is geschept uit Theokrijts Herderszangen. 1) De Poet voert hier Melibeus den herder in, die het wedtspel tusschen Korydon en Thyrsis verhaelt, waer over hy, zijnen verdwaelden geitebock zoeckende, by geval op slagh quam, en van Dafnis tot zeghsman over het wedtspel geroepen wert, dat hy Korydon toeweers, gelijk in 't einde des Herderskouts gezeit wort: *Ick heb 'er opgelet, en hoe Thyrsis, die 't verloor, vergreps hier tegens aen song.* Want men wil gelooven dat by Korydon Virgilius; by Thyrsis Theokrijt, of iemand anders betekent wort.

Toen Melibeus vast den bock der kudde zocht,
Riep Dafnis hem in 't groen, daer m' om den zangprijs twiste:
Hy sloot, dat Korydon ruim Thyrsis over moght,
Welck vonnis het geschil van 't zangers wedtspel sliste.

MELIBEUS. KORYDON. TYRSIS.

MELIBEUS.

AFNIS zat, by geval, onder een' ruifchende eeckelboom, en Korydon en Tyrsis hadden hun vee by een gedreven; Tyrsis zijn schapen, Korydon zijn geitjes, van melck overladen: beide Arkaders, beide in hun bloeiende jeught, even veel meesters in 't zingen, en bereit hun beurt te houden. Terwijl ick hier de jonge myrten voor de koude beschutte, verdwaelde mijn geit, zelf het manneke van de kudde; en ick zie Dafnis, die my oock zagh, en terstont toeriep:

1) t. w. de 6e Idylle.

hou Melibeus, kom herwaert, uw geit en bocken zijn geborgen, en magh het u beuren, ruft wat in deze lommer. Hier komen de runders door de beemden aen streven, om te drincken: hier boort Mincius ¹⁾ den groenen oever met dunne riebeorden, en de byezwarm bromt op den gewijden eick. Wat zou ick doen? Ick had geen Alcip, nocte Fyllis, die mijn gespeende lammers in de koy sloot: en tusschen Korydon en Tyrsis was een groot krackeel: nietemin liet ick, om hun spel, mijn werck drijven; dies hievenze beide om strijt hun gedicht aen, en wouden beide by beurte zingen het geen zy kosten. Korydon zong dit, Tyrsis dat, op zijne beurt.

KORYDON.

O Libetransche Veltgodinnen, ²⁾ mijn vermaeck, laet my een liedt zingen, zoo schoon als mijn Kodrus, ³⁾ de beste naest Febus, dichte: of zijn wy alle zoo veel meesters niet, laet ons de schelle fluit hier aen den pijnboom ophangen. ⁴⁾

TYRSIS.

Ghy Arkadische herders, bekransf uwen aankomenden Poeet met veil, dat Kodrus hart van spijt berste: of zet hy my te hoogh, zoo bevlecht mijn hooft met hazelwortel, op dat zijn bitse tong den aankomende dichter niet hindere.

KORYDON.

O Diane, kleene Mykon offert u dien geborstelden zwijnskop, en deze getackte horens van een langklevende hart. Verwerf ick mijn bede, zoo zal men u een schoon marmerbeelt oprechten, met purpere laerzen aen de beenen.

TYRSIS.

O Priaep, ghy moet u jaerlijcks met een schotel melck en dezen koeck vrolijk maecken: want ghy zijt slechts een arm Tuinheiligh. Wy wijdden u naer den tijt een marmerbeelt toe: maer zoo ras de kudde draghtbaer wort, zal men u een beelt van louter gout gieten.

KORYDON.

O Galatea, Nereus dochter, my aengenamer dan Siciliaensche tym, blanker dan een zwaen, schooner dan wit veil; draeght ghy noch een luttel zorghe voor uwen Korydon, zoo koom hem by, zoo dra de zatte stieren te stal zijn.

¹⁾ *Mincius*: een rivier, die by Mantua stroomt.

²⁾ *Libetransche Veltgodinnen*: Libethrus was een bron in Beotiën gelegen, aan de Muzen gewijd en aldus genoemd naar Libethrus, die aldaar het eerst in de harmonie zot onderwezen hebben.

³⁾ *Kodrus*: de idylledichter, van wien in den *Vierden Herderskout* gesproken is.

⁴⁾ De pijnboom was aan Pan geheiligd. Oudtijds bestond de gewoonte dat de kunstenaar die zijner kunst vaarwel zeide, het werktuig, waarmede hy die uitoevende, der Godheid toewijdde onder wier byzondere bescherming zy stond.

TYRSIS.

Ja ick moet u bitterder schijnen dan Sardinisch kruit, scherper dan muisdoren, ongeachter dan wier, aen strant gesmeten; zoo my dees dagh niet langer dan een geheel jaer valle. Ghy runders, is 'er schaemte, gaet hene, gaet hene zadt naer huis.

KORYDON.

Bemofchte bronnen, kruiden, zachter dan de slaep, en ghy groene haeghappelboomen, die u met luttel schaduwe bedeckt, beschut het vee voor den brandenden Kreeft: de zomerzon begint al te steeken; de groene wijngert al te botten.

TYRSIS.

Hier is een warmen haert, en grenen hout genoeg; hier wort altijd aengeltoeckt, en de posten zien altijd zwart van roet: hier paffen wy zoo veel op den Noorden wint, als de wolf op de menigte, of stroomende vlieten op d'oevers.

KORYDON.

Hier wassen oock geneverbezien, en ruige kastanjen: overal leggen d'appels onder de boomen: alles lacht ons nu toe: maer verlaet schoone Alexis deze bergen, zoo zult ghy de beecken zien uitdroogen.

TYRSIS.

Het velt verdort: het quijnende gras verfinacht, naerdien de lucht bedorven is: Bacchus benijt den heuvelen de schaduwe der wijnrancken: maer komt onze Fyllis eens weder, zoo zullen alle boschen bloejen, en Jupijn in eenen gewenschten regen neder dalen.

KORYDON.

De populier behaeght Herkules boven al, de wijnstock Bacchus de myrt de schoone Venus, de laurier Febus; maer Fyllis bemint den hazelaer: zoo lang Fyllis den hazelaer bemint, zal de myrt nochte Febus laurier den hazelaer verdoven.

TYRSIS.

D'elscheboom spant de kroon in het bosch, de pijnboom in den tuin, de populier aen den stroom, de denneboom op hooge bergen: maer zoo ghy, o schoone Lycidas, my dickwils begroet, zoo moet d'elscheboom in het bosch, de pijnboom in den hof, voor u wijken.

MELIBEUS.

Ick heb 'er opgelet, en hoe Tyrsis, die 't verloor, vergeefs hier tegens aen zong: Korydon zal voortaan onder ons wel Korydon blyven.

T O V E R E S.

A C H T S T E H E R D E R S K O U T.

I N H O U D T.

Dees Herderskout begrijpt twee deelen. De herder Damon op Nife, een meiske, verflingert, berft in het eerfte deel, door ongeduldige minne, met veelerleie klaghten uit, nengezien Mopsus haer in 't harte lagh. Het ander deel is bykans altemael gefchept uit Theokrijts Zangwijs, op den zelven tittel gefteit; waer in een zekere toveres de zinnen des mans, die haer affloegh, door toverkruiden en bezweeringen, pooght tot haer minne te bewegen.

De droeve Damon klaeght, hoe Mopsus ftrijcken gaet
Met Nyfe, zijn vriendin en oirzaeck van zijn fterven.
Alfesibeus zoekt aen toverkunften baet,
Om entlijk heul en trooft by Dafnis te verwerven.

DAMON. ALFESIBEUS.

Ick zal Damons en Alfesibeus herdersliet verhalen, en hoe de vaerze, daerze in de wedt zongen, haer grazen vergat, en de bofchen over dien toon verbaeft, de loopende beecken ftill ftonden. Ick zal Damons en Alfesibeus herder-liet verhalen. O begunftigh my, het zy ghy nu boven den befaemden Timavus ¹⁾ en zijne rotten hetrect; of langs d' Illyrifche kusten zeilt; och, zal ick wel dien dagh beleven, dat my gebeure uwe oorlooghsdaden op te trompetten? Zal ick noch beleven, dat my gebeure uwen naem door gedichten

1) *Timavus*: de Timavus is een bron, en een rivier, by welker water Padua gebouwd is.

die alleen waardigh zijn in Sofokles laerzen te treên, over de ganfche weerelt uit te breiden. Ick begin van u, en eindige met u: ontfang mijne vaerzen, die ick op uw bevel aenhef, en gedoogh dat dit veil zich om uw hoofd en zeeghaftigen lauwer kringkele.

Naulix verdween de koele fchaduwe aen de lucht, wanneer de dauw op het velt het vee meest verquickt; of Damon, tegens eenen reizigen olijfboom leunende, hief aldus aen:

DAMON.

O morgenstar, verrijs voor 't kriecken van den blijden dagh, terwijl ick, onder het vryen van Nife, mijn toekomende bruit, zoo fchandelijk uitgestreecken, vast kerme, en op mijn uiterfte leggende, de Goden (hoewel het my niet baete, dat ickze tot geruigen mijner trouwe nam) noch voor het lefte aenroep.

Mijn fluit, ¹⁾ nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Menalus is altijd met een ruiſchende woudt en galmende pijnboomen voorzien: die bergh hoort de herders altijd van vryaedje zingen, en van Pan, die eerſt fluiten van riet ſneedt.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Mopſus trout Nife. Wat durven wy vryers niet hopen? Nu paren griffoens met paerden, en na onzen tijt zullen bloode daſſen en honden te gader drincken. O Mopſus, ſny nieuwe tortſen: de bruit komt u t'huis. O Bruidegom, ſtroy noten: d' avontſtar gaet u ten gevalle in het weſten onder.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. O ghy zijt nu fraey aen den man geraeckt, dewijl ghy alle vryers verachte, en op mijn fluit en mijn geitjes, en mijn borſtelige winckbraeuwen, en langen baert ſchimpſte: en niet eens geloofde, dat Godt zich met weereltliche zaecken bekommert.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Ick zagh u [toen ghy noch een klein meiske waert, met uwe moeder, op onze hoeve, daer ick u omleide] blozende appels plucken, en koſt toen, in mijn dertiende jaer gaende, aen de jonge tacken reicken. Zoo ras ick u zagh, floegh ick aen 't quijnen, en liet my vervoeren?

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadifch veltliet aen. Nu weet ick eerſt wat de Minnegodt is: Iſmarus, of Rodope, of de verregelege Garamanten ²⁾ baerden uit harde ſteenen dit kint, wiens aert en natuur ons geenſins gelijckt.

¹⁾ *Mijn fluit* enz. Wederom een Alexandrijn, hier ſtellig met opzet geſchreven, even als iets verder *mijn loovervaerzen* enz — en beiden ook overgebracht in de metriſche vertaling.

²⁾ *De verregelege Garamanten*: zwervende horden van Libyën, hier genoemd, omdat zy, zonder vrouwen hun leven ſijgende, ongevoelig ſchenen voor de lieſte.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadisch veltliet aen. De wreede Minnegodt leerde de moeder ¹⁾ haer handen met kindermoort bevelcken. Ghy waert oock een wreede moeder. Wie van beide was wreeder, de moeder of dat snoode kint? dat kint is snoot, en deze moeder oock wreet.

Mijn fluit, nu hef met my 't Arkadisch veltliet aen. Laet nu den wolf van zelf voor het schaep vlieden: harde eicken blozende appels dragen: tyloozen op den els wallen: de schors van tamarissen ²⁾ vet amber zweeten: uilen tegens zwanen zingen: Tityr een Orfeus zijn, Orfeus in de bosschen, Arion onder Dolfijns.

Mijn fluit nu hef met my 't Arkadisch veltliet aen. Laet al het lant vry bare zee worden: o bosschaedjen, het ga u wel. Ick zal van den oppersten top eenes berghs los in zee springen; ontfang dit tot een leste gave, voor mijne doot. Mijn fluit, nu staeck, ³⁾ nu staeck 't Arkadisch veltliet vry.

Zoo zong Damon. Nu zeght ons, o Zanggodinnen, wat Alfesibeus antwoorde: Wy alle zijn niet op alles afgerecht.

ALFESIBEUS.

Breng belezen water, en bewint dit altaer met zachte offerbanden: brant vet yzerkruit en mannekens wierooek: op dat ick door toveroffer bezoecke ⁴⁾ des mans minne om te zetten: hier mangelen slechts tovervaerzen.

Mijn tovervaerzen ⁵⁾ brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Tovervaerzen zijn maghtigh de maen van den hemel te locken. Circe veranderde Ulysses mackers door hare tovervaerzen: de koude slang in 't velt berst door bezweeringen.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Voor 't eerste binde ick u met deze drie drommen ⁶⁾ van drierley kleur; en draegh uw beelt driemaal om dit outer: oneven brengt geluck me.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. O Amaryl, knoop drie kleuren met drie knopen: o Amaryl, knoop slechts, en zegh: ick knoop Venus banden.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Gelijck een zelve vier dit leemen beelt verhardt, dit wassen beelt versmilt; zoo moet Dafnis door minne te mywaert verharden en smilten. Stroy

¹⁾ De Moeder: namel. Medea.

²⁾ Tamarissen: men zegt thands meer algemeen *tamarinde*, en zeer juist, omdat het woord is samengesteld uit het Arabisch *Tamar* „vrucht” en *Indus*, het land van waar de plant herkomst: is.

³⁾ Mijn fluit, nu staeck enz. deze regel is in de berijmde overzetting veranderd.

⁴⁾ Bezoecke is „beproeve.”

⁵⁾ Mijn tovervaerzen enz. Zie noot 1, blz. 64.

⁶⁾ Drommen: drom is „ijggare.” Zie BILD. Gesl. in r.

gezouten meel, en brant kraeckenden lauwcr en zwavelveen. D'ongcnadige Dafnis brant my, en ick dezen lauwcr in Dafnis naem.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Zoo groot een liefde bevange Dafnis, gelijk een jonge tochtige koe, den stier door bosschen en hooge wouden zoeckende, by een waterbeeck, in het groene gras, van vermoeitheit nederstort, en spade in der nacht vergeet weder te keeren: zulck een liefde bevange Dafnis, op dat ick hem dan laete najancken.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Die trouwelooze liet my lest deze kleeders te pant, die ick nu onder dien drempel begraef: dit minnepant is my gehouden Dafnis te leveren.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Meris zelf gaf my deze kruiden, dit tovergift, datze my ten gevalle in Pontus las, ¹⁾ in het vergiftrijcke Pontus. Dickwils zagh ick Meris door kracht van dit kruit in eenen wolf veranderen, en zich in het woud verbergen; dickwils geesten onder uit de graven wecken, en het betoverde koren elders vervoeren.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Amaryl, draegh d'alsche buiten, en smackze zonder omzien over uw hoofd in eenen waterstroom: hier mede wil ick Dafnis aenranden: want hy past op Goden, nochte bezweeringen.

Mijn tovervaerzen brengt, brengt Dafnis t'huis van ste. Zie daer, terwijl ick d'alsche niet ras genoegh weghbreng, zoo begint het outer van zelf lichter lage te branden: het gaet wel: ick weet waerachtigh niet hoe het is: en Blaffer baft in de deur. Gelooven wy 't oock? of achten gelieven al hun droomen waer? Houdt op, houdt op met bezweeren: daer komt Dafnis al van ste.

¹⁾ *Dat se my... las:* V. maakt hier Meris tot een vrouw; maar dan had zy in een wolvin, en niet in een wolf moeten veranderen. Er staat by Virgilius: *lupus*, en ook uit de volgende Ekloga blijkt, dat Meris een mansnaam is.

M E R I S.

NEGENSE HERDESKOUT.

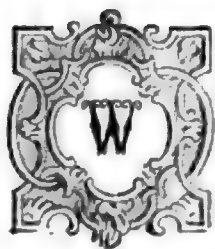
I N H O U D T.

Meris, Maroos lantknecht, reist op zijn heerschaps gebodt, naer Mantua, om hopman Arrius, in Virgilius lantgoet gezeten, en op Maro gebeten, eenige boeken te vereeren, en te paeien. Lycidas, een herder, volgt Meris, en vraecht naer d' oirzaeck van zijne reis: dies Meris by deze gelegenheit over d'ellende van dien tijt klaeght. Daer na gelijkkerhant naer Mantua treckende, kortenze de moeielijkheid des weghs met hunnen zangk.

Men hoort hoe Meris zich, op wegh, by Lycidas
Beklaeght, om 't krijgsgewelt, waer voor het Recht moet vlieden:
Zy reizen nietemin, en (of 't hun' druck genas)
Verkorten tijt en reis met aengename lieden. ¹⁾

LYCIDAS. MERIS.

LYCIDAS.

AER leit de gangk, Meris? of volgt ghy den wegh,
recht naer stadt toe?

MERIS.

Och Lycidas, moeten wy dit beleven? dat een vreemdelingk (wie hoedde zich hier voor?) in ons armoedje vallende, zeit: ghy oude huisluiden, vertreckt: dit 's mijn. Wy zoo deerlijk verdruckt (want Fortuin alles verandert) brengen hem (de plaegh hael den soldaet) deze boeken.

LYCIDAS.

Zeker ick had al gehoord, dat uw Menalkas ²⁾ met zijn gezangk

¹⁾ Lieden voor liederen, als meermalen.

²⁾ Menalkas: met dezen wordt Virgilius zelf bedoeld.

al zijn lant lofte, van daer die heuvels beginnen te rijzen, en weder allengs afloopen, tot daer die oude beuckeboom staet, van zijn tac-ken geknot.

MERIS.

Ghy hebt recht gehoord, en dat gerucht liep 'er al: maer mijn goede Lycidas, ons gezang baet zoo veel onder soldaten, gelijk een Chaonische duif, ¹⁾ wanneer d' arent haer op het lijf valt: en had een kraey, ter flincke hant, op den vermolfenden eeckelboom, my niet by tyts geraden dit pleiten te staecken; Meris en Menalkas waren al lang om hals.

LYCIDAS.

Och, vint men noch zulcke baldadige menschen? Menalkas, zouden wy u en uw vermaeck zoo t'effens quijt zijn? Wie zou ons van Veltgodinnen zingen? wie het velt met groen bestroien? wie de bronnen met groene meien besteecken? of deuntjes zingen, die ick korteling u stilzwijgens ontnam, toen gy naer Amaryl, onze vriendin, waert? O Tityr, wey mijn geitjes, tot dat ick wederkome, de wegh is kort; en ga drenck het zatte vee, en wacht het, onder het drijven, voor den bock, die stoots is.

MERIS.

Of die ons liever het onvolwrochte liet zong, dat van Menalkas, Varus ter eere, gezongen wiert. O Varus, magh Mantua (Mantua dat helaes! het verdruckte Kremone al te na leit) onbeschadicht blijven, de zwanen zullen met haren zangk uwen naem ten hemel toe verheffen.

LYCIDAS.

Daer op moeten uw byen d' ypen van Korsika schuwen: daer op moeten uw koeuiers, in klaverweide, van melck gespannen staen. Hef aen, kunt ghy wat: de Zanggodinnen wijdden my oock in tot haren dichter: ick kan oock dichten, en de herders houden my oock voor hunnen Poeet; doch ick laet dit niet aen my leunen: ²⁾ want my dunckt niet dat ick met dichten by Varus ³⁾ en Cinne ⁴⁾ te pas kome; maer als een gans onder schelle zwanen quaecke.

MERIS.

Daer ben ick, o Lycidas, valt over uit, en overdeneck eerst by my zelven, of ick 'er op kan komen: 't is oock geen onaerdigh liet.

¹⁾ Een Chaonische duif: Chaoniën was een bergachtige streek in Epirus. In een aldaar gelegen bosch onthielden zich wonder-duiven, die de haar gedane vragen bekwantwoordden.

²⁾ Ik laet dit niet aen my leunen: men zou thands zeggen: „ik laat my dit niet aanleunen,” even als: „my niet aantsigen, aanraden.” Maar men zegt beiden: *my aankleven*, en *aan my klevén*, het eerste echter in sjuurlijken, het laatste in werkelijken zin.

³⁾ Varus: „Luctus Varus.” Zie boven blz. 21, noot 61.

⁴⁾ Cinne: Cinna was een geleerd dichter en tijdgenoot van Virgilius.

O Galatea, kom herwaert: want wat vermaeck is 'er onder het water? Hier bloeit de lente; hier stroit het aertrijck allerlei bloemen langs het water: hier hangt de witte populier over het hol, en de taeie wijngert vlecht 'er schaduwen voor. Kom herwaert: laet de razende baren aen strant ruifchen.

LYCIDAS.

Hoe? waerom zingt ghy niet het geen ick u, in uw eenigheid, by maneschijn hoorde zingen? Ick kan de wijze wel, had ick de woorden onthouden.

MERIS.

Dafnis, waerom slaet ghy den loop der oude starren gade? zie daer komt de star van Cesar, Venus afkomst, op; een star, die gewas en vruchten zegent, en de druif op de luchtige heuvels verft en rijp maeckt. Dafnis ent peeren: uwe nakomelingen zullen de appels plucken. De tijt gaet met alle dingen strijcken, oock met onze gedachtenisse: my gedenckt, dat ick noch een kint zijnde, dickwils de zon te bedde zong: nu zijn my al die deuntjes vergeten: en oock is Meris het zingen al vergaen: Meris zag den wolf eerst van achter. ¹⁾ Maer dat 's genoegh: Menalkas zalze u noch dickwils voor zingen.

LYCIDAS.

Ghy laet met dit weigeren ons vast naer uwen zangk verlangen: daer de zee, zoo ghy ziet, u te geval stil en effen leit, en niet een windeken ruiſcht. Hier zijn wy ten halven wege; want men begint Bianors graf ²⁾ te zien. Meris, laet ons hier zingen, daer de huislieden de dicke tacken afnijden: laet hier uw bocken gaen: wy zullen noch wel binnen geraken; of vreezen wy dat het tegens den avont regenen moght: laet ons al zingende henegaen, de wegh zal te korter vallen: om zingende hene te gaen, zal ick u van dit pack ontlasten.

MERIS.

Lycidas, hou op van bidden: en doenwe het geen voor de hant is: wanneer Menalkas komt zal het zingen beter aert hebben.

¹⁾ *Meris zag den wolf eerst van achter*: er staat in 't Latijn: *Lupi Moerin videre priores*: d. i.: „de wolven zagen Meris 't eerst.“ Die zin luidt anders en steunt op een algemeen bygeloof, dat hy, die door een wolf gezien wordt voor dat hy den wolf ziet zijn stem kwijt raakt. Van daar het oude gezegde: *lupus in fabula*: omdat iemand, die binnen komt, wanneer men bezig is over hem te spreken, de sprekers zwijgen doet, en alzoo dezelfde uitwerking te weeg brengt, als een wolf by de zoo even vermelde gelegenheid.

²⁾ *Bianors graf*: Bianor, de zoon van Manto, die de dochter was van Tiresias, gaf, naar 't heet, zijn moeders naam aan de stad Mantua, welke hy stichtte.

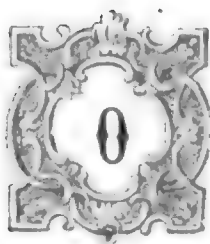
GALLUS.

TIENDE HERDESKOUT.

I N H O U D T.

Kornelis Gallus was een uitnemende Dichter, en d' eerste Lantvooght over Egypten, die op Cythereis ¹⁾, zijne boel, Volumnius vrygelatene flavin, hier van den Dichter Lykoris genceemt, jammerlijk verslingerde: en dewijl zy hem geen wederliefde droegh, maer verachte, en Antonius in Gallien volghde, kott Gallus dit te leur zetten ²⁾, zoo men gelooft, qualijk verduwen. Hierom vertrooft Virgilius hem in dezen Herderskout, doch zulcks dat hy van den herderlijeken staet en boersche gelijckenissen niet afwijckt: want bykans al deze stof is gesehept uit Theokrijts Thyrsis. daer hy de zelve liefde van Dafnis u twerckt.

De magre Gallus quynt en raest om zijn vriendin,
Lykoris, die heeft lust op liever hart te passen:
Hy slaet van ongedult de wilde wouden in
En weder uit, en roept: wie is de Minne ontwassen?

ARETHUSE, ³⁾ begenadigh mijn leste werck. Ick zal mijnen Gallus ter eere een kort liedt zingen, doch zulcks dat Lykoris het vry lezen magh: wie kan Gallus een liedt weigeren? Daer op moet de zoute zee, terwijl ghy onder de Siciliaensche baren henevloeit, uw water niet bederven. Hef op: laet ons van Gallus minne en quellaedje zingen,

¹⁾ *Cythereis*: het kan zijn, dat de liefste van Gallus Cytheris of Cytherels heette; doch Heyne bewijst in zijn Aanteekeningen op deze Ekloga, dat zy Antonius niet naar Gallien kan gevolgd zijn, en dat h'eraan althands hare scheiding van Gallus niet kan worden toegeschreven.

²⁾ *Te leur zetten*: offchoon *zetten* en *stellen* woorden van gelijke beteekenis zijn, pleegt tegenwoordig alleen maar het laatste by *te leur* gezet (of gesteld) te worden.

³⁾ *Arethuse*: zoo heette eene der Nereïden, die in Ellis de gezellin was van Diana. Door den stroom-God Alfeus vervolgd, riep zy de hulp in dier Godin en werd door haar in een bron veranderd. Toen nu Alfeus zijn stroomnat met het hare wilde mengen, vluchtte zy, onder de aarde door, naar Siciliën, waar zy, nog voor de vervolging van Alfeus niet bevrijd, zich getroosten moest, hare wateren, met de zijne, in zee te gieten. Hierop zinspeelt hetgeen in den text volgt.

terwijl de kamuize geitjes ¹⁾ de ſtruicken affcheeren. Wy zingen voor geene dooven; want de weergalm der boſſchen beantwoort onzen zangk. In welke boſſchen, in welke wilderniſſen ſtaecktghe toch, ghy Vlietgodinnen, ghy meiskens, toen Gallus zoo onnozel van minne quijnde? Want de bergh Parnas, nocte Pindus, nocte Aganippe, ²⁾ d'Aoniſche bron, hielden u niet bezigh. De laurieren, de tamariffen weenden oock om hem: Menalus, met pijnboſch begroeit, en de ſteenrotzen van den kouden Liceus ³⁾ weenden oock om hem, die eenzaam onder de ſteenklip lagh. De ſchaepen ſtaen oock rontom hem, en het rouwt hun niet: o goddelijcke Poëet, laet het u niet rouwen, dat ghy een veehoeder zijt; de ſchoone Adonis weide wel zijn ſchapen langs den ſtroom. De ſchaepherder kwam 'er oock by: ten leſte quamen d'olledrijvers: Menalkas quam 'er, noch vet van wintereickelen. Zy vraeghden al te zamen: waer uit ſpruit deze minne? Apollo quam by u, en zeide: Gallus, wat helpt u 't hoofd op hollen? Lykoris, uw liefſte, loopt een ander, door hagel en ſneeuw, door het gevaerlijcke leger, na. De Boſchgodt quam 'er, met ruighte en loof bekranſt, en droegh groene meien en groote lelien in zijn hant. Pan, de Godt van Arkadie, quam 'er: wy zagen hem root van menie en vlierbeziën glimmen. Hy zeide: wat zal het einde hier van wezen? De minne bekreunt zich des niet. Geen tranen kunnen d'ongenadige minne, geen beecken beemden, geen klaver byën, geen bladers de geiten verzadigen. Maer de droeve minnaer ſprack noch: ghy Arkadiſche herders, ghy herders, alleen op zangk afgerecht, zult dit uwe bergen toezingen. Och, hoe zacht wil mijn gebeente ⁴⁾ ruſten, zoo uwe fluit namaels mijn vryaedjen verhaele. Och, of ick een van uw gezellen waere geweest, het zy een veehoeder, of wijngaerdenier. Zeker had ick op Fyllis, of Amyntas, of wie het moght zijn, verſlingert geweest (wat ſchaet het toch of Amyntas bruin is? Fiolen zijn bruin, blaauwe beſſen zijn bruin) hy zou by my, onder de willigen, in den wijngert ſlaepen: Fyllis kranſſen voor my plucken, Amyntas voor my zingen. O Lykoris, hier zijn koele bronnen; hier zijn zachte beemden; hier zijn boſſchen; hier zou ick met u mijn leven verſlijten. Nu houdt my de dolle minne midden onder geweer en wapens en vyanden: en ghy wreede gaet, helaes!

¹⁾ De kamuize geitjes: kamuis of kamoës (waarvan wy nog ons kamoësleder hebben) is 't zelfde als 't Fr. *chamois*, „gems.“ 't Lat. heeft hier *Amas capellae*, en, even als *Amas* beteekent kamuis of gems in den grond 't zelfde als *camus*, d. i.: „plat-neus.“

²⁾ Aganippe: een bron in Beotiën, in den Permesus vloeiende, en, even als deze, aan de Zanggodinnen geheiligd.

³⁾ Liceus: even als de Menalus een berg in Arkadiën en aan Jupiter geheiligd, gelijk de Menalus aan Pan.

⁴⁾ Wil mijn gebeente: hier ſtaet *vil*, als nog in 't Eng., voor „zal.“

verre van uw vaderlant (naulix kan ick het gelooven) alleen, en zonder my, slechts den sneeuw in d'Alpes en den bevrozen Rijn bezoeken. Och, dat ghy niet van koude verkleumt: och, dat het scherpe ys uw teere voetjes niet snijde. Nu wil ick henegaen, en Euforions vertaelde vaerzen, ¹⁾ op het riet des Siciliaenschen herders, spelen. Ick heb opgezet liever in boschen, onder speloncken der dieren, kommer te lijden, en mijn minne op jonge boomen te snijden: die zullen opwassen: mijne minne zal met hun opwassen. Ondertusschen zal ick, midden onder de Berghgodinnen, Menalus bewandelen, of wilde zwijnen jagen: geen koude zal my behinderen de Partenische wildernissen ²⁾ met honden te bezetten. My dunckt alree, dat ick over klippen en door ruisschende wouden henestap: het lust my met eenen Persiaenschen boge Kretenler pijlen te schieten: gelijk of dit d'artseny onzer razende minne waere; of dat die Godt zich door d'ellende der menschen liet vermorwen. Nu vermaecken ons weder geen Boomgodinnen, nochte vaerzen zelfs: zelfs ghy boschen hebt weder by ons uit: uwe jaght kan mijn zinnen niet verzetten; al droncken wy, in 't hartje van den winter, uit den Hebrus, en liepen 's winters in Thracie, door regen en sneeuw: al weidden wy de schapen der Mooren, onder den Kreeft, daer de bast van den hoogen olm verdort en uitdrooght. De minne temt al wat 'er is: en wy moeten voor de minne zwichten. O Godinnen, het zal genoegh zijn, dat uw Poeet dit zong, daer hy zat en vlocht van dunne maluwe eenen kaeskorf. O Zanggodinnen, ghy zult uwen Gallus dit liedt aenprijzen: Gallus, wiens liefde alle oogenblick zoo geweldig in mijn hart groeit, gelijk de groene els in de lente. Laet ons opstaen: dees schaduw plaght den zanger te bezwaren: genevershaduwe bezwaert den geeft; en schaduwen beschadigen de vruchten. Gaet t'huis, gaet hene, ghy zatte geitjes, d'avont begint te vallen.

¹⁾ *Euforions vertaelde vaerzen*: Euforion was een dichter van Chalcis, wiens gedichten Gallus schijnt vertaald te hebben

²⁾ *De Partenische wildernissen*: de Parthenus was mede een berg in Arkadiën.

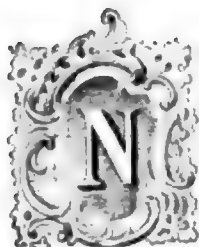
P. VIRGILIUS MAROOS
L A N T G E D I C H T E N.

HET EERSTE BOECK.

I N H O U D T.

Voorstellinge van het werck. Aenroepinge der Godtheden. Akerbouw. Kennis des zelfs, die voor moet gaen; tijt van ploegen; aert en onderscheit van gronden; voordeel van braecklanden. Zaeitijt. Akerplagen. Oirsprongk des akerbouws. Akergereetschap. Tijt van boerewerck, aen de kennis van den loop der starren vast. Weerwijsheit uit zon en maen. Voortekens, van Iulius Cefars moort gevolgt, spelden den burgerlijcken oorlogh tusschen Augustus en Brutus en Kaffius.

Wat d' ackers weeligh maeckt; wanneer de huisman best
Den acker bouwt en ploeght, en hoe hy zaet moet zaeien,
Dat leert hem Maro hier; op dat hy magh op 't lest
De vrucht en vruchtbren oeght des zuren arbeids maeien.

U zal ick, o Mecenas, voortaan beginnen te zingen wat de landen weeligh en vet maecke: in wat saizoen men den ploegh door den acker moet drijven, en den wijnstock aen den olm huwen: hoe men op ossen moet passen; hoe men de kudde moet gadeslaen en welck eenervaerenheit men onder de zuinige byen vint. O Bacchus en voedtzaeme Ceres, die door uwe klaerheit de weerelt verlicht, en, aen den hemel de ronde doende, ons de saizoenen afmeet; indien d' aerde de Chaonische eeckels ¹⁾ door uwen zegen in vette airen veranderde, en water eerst met wijn leerde mengen: en ghy Boschgoden, beschutters der huislieden, en ghy Woutgoden en Boomgodinnen, komt te zamen herwaert mijn gedicht zegenen; ick loof uwe gaven en weldaden: en ghy, o Neptuin, wien d' aerde, van uwen grooten drietant getroffen, eerst een briefchende paert opdroegh: en ghy Arif-

¹⁾ De Chaonische eeckels: „de akers uit de heilige boschen van Chaoniën,” een streek in Epirus.

teus,¹⁾ boschhoeder in Cea,²⁾ daer driehondert sneeuw Witte runders uw vruchtbaere hagen inoecien: en ghy Pan, beschutter der schapen, verlaet uw vaderlijk bosch, en de wildernissen van Lyceus; en gaet Menalus u noch ter harte, zoo komt ons, o Tegeefche Godtheit, begunstigen: en ghy Minerve, die eerst den olif plantte: en ghy jongelingk,³⁾ die eerst den krommen ploegh opbrocht: en ghy Sylvaen,⁴⁾ met uwen dunnen cipressetack, uit den grondt geruckt: en voort alle ghy Goden en Godinnen, die d' ackers beschermt, met nieuwe vruchten bezaeit, en het gewas met dauw en regen uit den hemel overvloedigh zegent: en ghy, o CESAR, die met uw moeders myrt bekrans, en namaels in den Raet der Goden opgenomen, in bedencken neemt, of u de regeeringe der Stede, en de vooghdij des ganfchen aertbodems, en over saizoenen en vruchten, sta t' aenvaerden; of over den grondeloozen Oceaen, daer de zeeman uwe Godtheit alleen eere, het verreegelegen Thule u diene, en Tethys met alle haere wateren u ten schoonzoon aenzoecke: en die overweeght, of ghy u, als een nieuwe star, wilt zetten, daer de dagh op zijn langste zy, en u plaets tusschen de Maeght en het Scorpioen wort ingeruimt: het brandende Scorpioen treckt alreede zijn scheeren in, en laet u meer dan zijn halve streck over. Wat gewest ghy kiest (want d' afgront ziet uw vooghdij niet te gemoet, en zulck een heilooze scepterzucht zy verre van u: schoon Griecken d' Elyfiaensche lustbeemden boven aen zette, en de verbede Proserpyn⁵⁾ geen trek tot haer moeder hebbe) verleen ons spoet, en begunstigh dit stoute bestaen: ontfarm u met my over de huislieden, die deze baen niet kennen, en begin en gewen alree, by uw leven, naer onze kerckbeloften te luisteren.

Zoo ras de koude sneeuw op 't geberghte met d' aankomende lente beginne te smelten, en de murwe klay door den westen wint ontdoie en ontleete, dan den stier voor den ploegh door het lant gedreven, dat hy hijge, en het gesleten ploeghyzer in de vore glimme. Het koren, dat tweemaal de hitte, tweemaal de koude gevoelde, zal eindelijk den wensch des gierigen ackermans vergenoegen, en de schuren tot berstens toe overladen.

¹⁾ *Arifteus*: deze was de zoon van Apollo en Cyrene, en in de Libysche woestijn geboren, van waar hy in Griekenland gekomen, Kadmus dochter Autonoe trouwde. Volgens de fabel leerde hy 't eerst den byontelt, het kaas maken, het gebruik van de olie enz., waarom hem dan ook na zijn dood goddelijke eer werd toegekend.

²⁾ *Cea*: een der eilanden by Eubea.

³⁾ *Ghy jongelingk*: „Triptolemus,” of, volgens anderen, „Osiris.”

⁴⁾ *Sylvaen*: een boschgod.

⁵⁾ *En de verbede Proserpyn* enz. *Versta*: „schoon Proserpina, Plutoos gemalin, niet verlangt op aarde by haar moeder, en ondanks de geboden van deze, te rug te keeren.”

Doch eer wy het velt, wiens aert ons noch onbekent is, met yzer doorsnijden, zoo staet ons eerst op de verscheidenheit van wint en weder, en der onderen gewoonte, en den aert en eisch der plaetsen te letten; en wat elck lantschap dragen en niet dragen wil. Hier wil het koren, daer de druif liever wassen; elders ooft en gras van zelf groeien. Ziet ghy niet hoe de saffraen ons van Tmolus ¹⁾ toerieckt? Ooft-Indiën ²⁾ ons yvoor, weeligh Arabie ons wierroock toezent? de naeckte Chalybes ³⁾ ons yzer leveren, Pontus heilzame beverijnen, ⁴⁾ Epirus puick van merrien, ten renstrijt opgewassen? Natuur gaf terstont elcke plaets in 't byzonder haere wetten, waer aen zy zich eeuwig verbondt, sedert Deukalion eerst steenen in d'onbewoonde weerelt zaeide; waer uit menschen, zoo hardt als steenen, sproten. Weshalve wacker in het voorjaer met stercke stieren den vetten gront omgekeert, op dat het steken der zomerzonne de klay koocke en opdrooge: doch indien d'acker schrael en mager valle, zoo zal 't genoegh zijn het lant in herfstmaent effen op te haelen; op dat de distel het weelige gewas in 't vette lant niet versticke; op dat de dorre en zandige gront geen vochtigheit ontbeere.

Laet oock nieuwe boulanden vry om 't ander jaer braeck en ledigh leggen, en met een harde korst begroeien: of zaey, wanneer het jaer om is, goutgeel koren, ter stede daer ghy eerst vruchtbaere en rammelende boonen en onvruchtbaere vitfen ⁵⁾ en bittere hop, met haere dunne en ruischende halmen, pluckte en affneet: want vlas haver en mankop, dat slaep verweckt, verdroogen den acker. Evenwel teelen braecklanden gewilligh, zoo ghy u slechts niet ontziet magere gronden met slijb te mesten, of uitgearbeide ackers met asche en vuilnis te bestroien.

Aldus verpoolt men het lant oock door verandering van gewas, en ondertulichen komt d'aerde, zonder ploegen, tot zich zelve. Menighmael doet het dorre ackers deught, zoo menze in brant steecke, en stroo en stoppels in vlam zette, datze kraecken: het zy dat dit den gront heimelyck een kracht en vettigheit byzette; het zy dat door het vier al het gebreck uitbrande, en d' onnutte vochtigheid uitzweete, of die hitte veele verstoppingen en verhole zweetgaten opene, waer door de jonge wortels het sap inzwelgen; of die gloet 's aertrijcks

1) *Tmolus*: de Tmolus was een berg van Lydiën, waar de Paktolus zijn oorsprong uit nam.

2) *Ooft-Indiën*: het bezigen van dit woord zoft doen vragen, of Virgilius ook een West-Indiën gekend had?

3) *De naeckte Chalybes*: volkeren van Klein-Aziën, niet verre van Pontus levende, en bekend als smiddelvers.

4) *Beverijnen*: „bevergeil,” *Cuscutum*.

5) *Vitfen*: of „wikken,” als men die heden ten dage gewoon is te noemen.

gapende aders meer verharde en toefchroeie tegens het natte weder, krachtige hitte der zonne, en doordringende koude des Noorden wints.

Hij verbetert den acker niet luttel, die eggen en teene horden over het velt fleepende, onnutte kluiten breekt; en de blonde Ceres bestraelt, van den hoogen Olymp, dien bouwheer niet vruchteloos: oock die den rug des velts, in de lengde geploeght, weder in de breede doorsnijde, menighmael den gront bouwe, en zich 'er meester van maecke. Ghy ackermans, bidt oock om natte zomers en drooge winters: een drooge winter verheught gewas en acker. Mefie stofte noit geweldiger dan op zulck een teelt, en Frygie verwonderde zich dan over zijnen oeght. Wat wil ick van hem vermanen, ¹⁾ die, stracks na het zaeien, zijn lant geen rust gunt, en met zandige klonte bestroit; dan met bronnen en beecken het gewas bevochtight; en wanneer het zaet op den verbranden acker van hitte quijne, het water van den top eenes heuvels laet springen, dat over de gladde klippen heneruifichende, het dorstige velt met zijne sprongen laeft? Wat wil ick van hem vermanen, die, op dat de halm niet, onder de zwangere air, door geilheit van 't gewas, bezwijcke, de groeze ²⁾ door de kudden laet afweiden, wanneer het koren effen zoo hoogh als de vore is? Wat vermaen ick hoe nut het zy een staende water over het drooge zant te leiden? inzonderheit zoo, in de lente of herfttijt, een watervloet het warme slob over al het velt spoele, dat greppels en floten overal overloopen.

Hoewel een ervaren ackerman alle deze dingen weet, en wat arbeit aen den ackerbouw, voor menschen en ossen, vast zy; noch wort'er (schut men 't niet) schade geleden van gulzige ganzen, Strymonische kranen, ³⁾ schaduwe en cikorey, met haere bittere wortelen. Het beliefte den allerhooghsten Vader niet den ackerbouw lighter in te stellen, toen hy eerst den ploegh, als een kunst, in zwangk broght, om 's menschen herflens door moeielijkheid en te wetten, en tot geen domme en logge slaepzucht te laten vervallen. Voor Iupijns tijt wiften de huisluiden van ploegen nocte zaeien; en het stont niemant vry het lant af te mercken, of te deelen: het goet was gemeen, en d'aerde broght van zelf alle dingen zonder arbeit voort. Hy wapende de slangen met zwart vergift; schon den wolf op roof aen; liet de zee bezeilen; floegh den honigh van de tacken; verborgh het vier, en veranderde de beecken, die overal van wijn vloeiden, in water;

1) *Vermanen* voor „vertellen, gewagen.”

2) *Groeze of groen/se of gruje*: „de onrijpe halmen.”

3) *Strymonische kranen*: „kraanvogels, die zich aan de boorden van 't meir Strymon in Thraciën onthielden.”

op dat de noot allengs veelerhande kunsten door oefening in zwangk broght, het korengewas in de vore zocht, en het vier, in d'aderen der rotten verborgen, uit kaïen klonck. Toen begolten de vlieten den uitgehoolden boom te voeren: toen tekende de zeeman de gestarrenten, en gafze elck hunnen naem, Zeilstarren, ¹⁾ Regenstarren, ²⁾ en den kleinen Beer. Toen quamen stricken en lijnstangen op, om wilt te vangen, en vogels te bedriegen, en men ging de boschen met jagthonden bezetten: een ander worpt het net breedt over den vliet: een ander steekt in zee, en smijt 'er het want uit. Toen quam het harde yzer en de kraflende zaegh (want dus lang kloofde men het hout noch met de beitel) op de baen: toen geraeckten velerhande kunsten in zwangk. Gestadige arbeit noot en nijpende armoede reddden zich overal door.

Ceres leerde de menschen eerst het lant met den yzeren ploegh omkeeren: toen het godtgewijde woudt langer geen eekels nocte haeghappels gaf, en Dodone ³⁾ hun voetsel weigerde. Korts daer na sloegh'er meer zwaerigheits tot het korengewas; zoo dat een felle korenplaegh den halm verteerde, het velt onvruchtbaer en ruigh van distelen stont, die 't gewas verdruckten: een bosch van scherpe kliffen en netelen en boos onkruid begoft op te komen, en onder het schoone veltgewas te groeien, en ydel stroo en stoppel d'overhant te nemen: weshalve indien ghy niet gedurigh eght, de vogels met molocken en ratelende wintmolens ⁴⁾ verjaeght, tacken en schaduwen wechhouwt, en de Goden om regen bidt; zoo zult ghy helaes! te vergeefs een ander zijn garven rijckelijck zien op laden, en mooght wel in het woudt gaen eekels affchudden, om uwen hunger te boeten.

Nu staet ons oock af te maelen des hardtvochtigen lantmans ackergereetschap, zonder het welck hy zaeien nocte maeien kan: voor eerst het kouter, den gebogen en zwaeren ploegh, moeder Eleusijns ⁵⁾ kraeckende mestwagen, den dorlschwagen, sleden en groote en kleine eggen; behalve dit noch Celeus ⁶⁾ slecht gereetschap, van teenen en tacken gevlochten; korven, horden en wannen, Bacchus toegewijt, en voort al wat te vore bedacht, by der hant diene te zijn, zoo ghy voor een rechtschapen ackerman wilt gaen, die den goddelijcken acker-

1) *Zeilstarren*: de „Pleiaden.“ 't Zevengesternte.

2) *Regenstarren*: de „Hyaden.“

3) *Dodone* voor „het bosch van Dodone,“ dat geen akers genoeg meer opleverde.

4) *Ratelende wintmolens*: dat *geratel* is hier op zijn plaats; doch die *wintmolens* zoek ik by Virgilius te vergeefs.

5) *Moeder Eleusijns*: d. i.: „van moeder Ceres,“ aldus genoemd naar Eleuzis, een plaats in Attika, alwaar hare geheimenissen werden gevierd.

6) *Celeus*: de koning van Eleuzis, en vader van Triptolemus, aan wien Ceres de kunsten van den landbouw leerde, tot dien tijd onbekend. *Celeus gereedschap* was een spreekwoord voor „slecht gereedschap.“

bouw in eere houdt. Men moet by tijds den olm in het bosch met kracht buigen, op dat 'er den krommen ploeghtaert ¹⁾ en ploegh af gehouwen kunnen worden. De diffelboom zy, van het juck tot het einde toe, acht voeten langk. Verzie het getande ploeghout met twee oogen, om het kouder hier aen valt te hechten. Houw oock eerst het juck uit licht linden, en het hantvatfel uit beucken hout, om den raploegh van achter te sturen, en laet het hout eerst wel hardt in den roock, over den haert, droogen.

Ick zoude u wel vele dingen, ons van de voorouderen aengeërst, leeren, zoo het u niet tegens 't hart stiet en verdrietigh viel, op slechte zaecken acht te slaen. Eerst moet ghy den dorichvloer omspitten, wel vast in taeie klay leggen, en met den zwaren rolsteen effen strijcken, en zoo dicht, dat 'er geen gras door henewasse.

Het lant heeft oock velerhande plagen: dickwils nestelt de muis onder d' aerde, en bouwt 'er haer schuren; of de blinde mol wroet 'er holen, en de padde leit 'er in haren kuil gekropen, en ander ongedierte, waer van 't aertrijck zwanger gaet: de kalender plondert eenen grooten hoop korens; oock de mier, voor armoede en den ouden dagh bekommert.

Sla oock gade, dat u (indien d' amandelboom heerlijk bloeie, meer bloefems dan bladers draege, de geurige tacken krom hangen, en het ooft hier op wel bella) eenen vruchtbaren oeght te verwachten sta, ²⁾ en een vrolijke dorichtijt met groote hitte hier op volgen wil: maer zoo de geilheit van het loof veel schaduwe geve, zoo zult ghy meer stroo dan koren dorichen.

Ick zagh oock menigh lantman, eer hy zaeide, zijn zaet helpen, en met berghzout en zwarte olimoer begieten, op dat het pluckgraen te beter gedyen moght, en hem geen schel voor pit in de hant stecken: en hoewel het met een klein vier tot krimpens toe gekooekt wiert, om te spoediger op te wassen; nochtans zagh men uitgelezen zaet, en waer aen geen moeite gelpaert was, zijnen aert verliezen, indien d' ackerman niet jaerlijcks, naer zijn uiterste vermogen, het beste zaet uitpikte. Zoo verslimt en verergert alles uit zijnen aert: min nochte meer dan een schuit, naulix tegens stroom opgeroeit, recht voor stroom afdrijft, zoo ras de veerman het roeien staecke.

Daerenboven staet ons oock op het gestarrente, den Boer, ³⁾ de

¹⁾ Den krommen ploeghtaert, hier had de 1e naamv. moeten gebezigd worden. Deze zelfde fout, hoedanig wy heden ook dagelijks zien begaan, komt in deze vertaling meermalen voor, zonder dat ik durf beslissen of wy hier aan een onwillekeurigen mislag of aan opzet hebben te denken.

²⁾ Een en vruchtbaren oeght te verwachten sta: Zie noot 5 op de vorige bladzijde.

³⁾ Den Boer: „Arkturus,” of: „Boötes.”

Bockjes ¹⁾ en glimmende Slang, ²⁾ te letten, zoowel als de zeeman, die door den ongestuimigen plas naer zijn vaderlant varende, zich in d' Euxijnfche zee en de straet van 't oesterrijcke Abydus waeght.

Wanneer de Weeghschael dagh en nacht even langk maecke, en den aertkloot even veel licht en schaduwe geve, dan wacker, als mannen, de stieren ingespannen; dan het velt met gerst bezaeit, tot dat het u de koude winter verbiede; zaey terwijl vlas en Ceres mankop, en drijf uwen ploegh, zoo lang het noch droogh weder is, en de wolcken aen den hemel drijven.

In de lente, wanneer de witte Stier ³⁾ met zijn vergulde hoornen het heck van zijn saizoen opstoot, tot dat de Hont ⁴⁾ vertrecke, en voor het gestarrente, dat hem voorjaeght, onderga; dan moet men boonen zaeien, en kamerkruid en geers ⁵⁾ jaerlijcks de murwe vore bevelen: doch wilt ghy tarwe en zwaere spelte in d' aerde worpen, en alleen arbeiden om koren te maaien: laet d' oosterfche Zevenstar eerst ondergaen, en Koningin Ariadnes glinsterende kroon beneden de kim daelen, eer ghy uw zaet de vore beveelt, en u verhaest de hoop van uwen oeghst t' ontijde den acker te betrouwen: want menigh zaeide voor het ondergaen der oosterfche Zevenstarre; maer het gewas, dat men te gemoet zagh, stelde zijne hoop met doove airen te leur. Neemt ghy voor vitfen, of slechte Roomfche boonen te zaeien, en zijn Egyptifche linzen u die moeite waert; let op het zincken van den Boer: begin dan vry, en volhardt in 't zaeien tot den midwinter toe.

Hierom regeert de goude zon, door twalef hemeltekens, de weerelt, in zekere gewesten afgedeelt. De hemel wort van vijf riemen omgort; de middelste gloeit en brant altijt in het steecken der zonne; de twee uiterste, ter rechte en ter flincke hant, zien altijt blaeuw van koude, of nat beregent; beide de riemen, tusfchen d' uiterste en den middenste, zijn den sterflijcken menschen van de Goden om te bewoonen gegeven: de middenste tusfchen deze twee wort gekruist van den dwersriem, met tekenen geborduurt, waer door de zon haere ronde doet: en gelijk de weerelt hoogh en steil naer de Scythen en het Rifeefche geberghte ⁶⁾ oprijft; zoo laegh loopt ze neder, en daelt ten Zuiden naer Libye. Hier staet de Noortas altijt steil boven ons hoofd; gelijk de Zuidtas, beneden onze voeten, naer

1) *De Bockjes*: sterren, in de nabyheid van Amalthea.

2) *Glimmende Slang*: er zijn drie sterrebeelden van dien naam, alle hier bedoeld.

3) *De witte Stier*: het sterrebeeld van dien naam.

4) *De Hont*: „Sirius.”

5) *Geers*: d. i.: „geerst” of „gerst.”

6) *Het Rifeefche geberghte*: „de Noordlijke gebergten van Scythiën.”

den zwarten hellevliet en de geesten des helschen afgronts zinekt. Hier glijt de groote Slang in lange krullen rontomheene, en schiet, gelijk een stroom, tusschen beide de Beeren door; de Beeren die noode in den Ozeaan zouden verdrencken. Men zeit dat het daer gedurigh nacht en stil, en met dicke duisternisse behangen is; of de dagh opgaet, wanneer die by ons onder gaet: en als het licht uit den oosten ons met zijn hijgende paerden aenwaeslemt, dan steekt de roode avont daer zijn kaerllen op.

Hier uit leert men weder en onweder aen den ongestadigen hemel te gemoet zien; kennen wanneer het zaeiens en maeiens tijt, en geraden zy over het zorgelijke marmer te roeien, en met uitgereede scheepen zee te nemen, of tijdighst hout in de bosschen te houwen.

Men neemt oock niet vruchteloos het rijzen en daelen der gestarrenten waer, en het ronde jaer, dat net door vier saizoenen voortrolt. D' ackerman kan, terwijl het koudt en regenachtigh weder hem binnen 's huis belet, vele dingen op zijn gemack bestellen, waarmede hy t' huis, by schoon weder, zich zou moeten verhaeften. De lantman klopt en wet dan den stompen tant van het kouter: hooft schuiten uit boomen: merckt zijn vee, of tekent zijn korenhoopen: zommigen snijden vorcken met twee tanden, of houwen scherpe tuinstaecken, of bereiden Amerynsche teenen,¹⁾ om den taien wijngert op te binden. Nu vlecht vry lichte korven van Rubische wiffen:²⁾ nu drooght uwe vruchten by het vier: nu breektze met den steen.

Het staet oock vry, zonder het Recht t' overtreden, zommigh werck op feestdagen te benaerftigen. De godtsdienst verbiet niemant het water te verleiden; een heining om zijn lant te vlechten; vogelen lagen te leggen; hagedorens af te branden; blatende kudden in eenen verschen stroom haer evel af te spoelen. Dickwils laedt hy den tragen ezel met olie, of eenen hoop appelen, en keert weder van de stad, met den gebilden molensteen, of eenen klomp zwart peek.

De maen zette oock, naer heuren loop, zommige geluckige werckdagen in: hou uw rust den vijfden dagh, wanneer de maen uit haer huis, den Kreeft, datze vier dagen bewoonde, in den Leeuw vaere: want die dagh is de geboortedagh van den dootschen Orkus³⁾ en de Razernyen: toen baerde d'Aerde dat heillooze gebroetfel, Ceus,⁴⁾

1) *Amerynsche teenen*: Amerinum was een stadjen in Umbriën, in welks nabijheid veel blezen groeiden.

2) *Rubische wiffen*: Rubia was een plaatsjen in Apuliën.

3) *Orkus*: hier voor „Pluto,” als God der Onderwaereld.

4) *Ceus*: een zoon van den Hemel en de Aarde en de vader van Latona

Iäpetus ¹⁾ en den wreeden Tyfeus, ²⁾ en d'andere gebroeders, die te zamen zwoeren den hemel te verdelgen: te weten, zy bestonden driewerf den Ossa op den Pelion; en den boschrijcken Olymp op den Ossa te wentelen: driewerf klonck vader Iupiter d'opgestapelde bergen met zijnen blixem van elckanderen. Ten zevende dage, na den tiende, magh men, ter goeder ure, wijngert planten, offen inspannen, en het webbe opzetten: de negende dagh is den vluchtelingen gunstigh, den dieven ongunstigh.

Zommige dingen willen liever in den koelen nacht beschickt zijn, of in den morgenstont, wanneer de zon het bedauwde lant kome bestraelen: by nacht magh men best lichte stoppels en dorre beemden afmaeien: by nacht ontbeert het lant geen en dauw nochte vochtigheit. 's Winters kan men spade by de kaers arbeiden, en tortsen met het mes snijden; terwijl het wif met zangk den langdurigen arbeit verzacht, en haer ruischende schietspoel door de scheering schiet, of zoe ten molst by het vier opziedt, en den heeten ketel met eenen tack schuimt.

Maer men moet, by daegh, in den zonneschijn, het goudtgeele koren snijden; by daegh, in den zonneschijn, het gedrooghde koren dorfchen. Ploegh naeckt: zaei naeckt. De winter maeckt den lantman traegh: d'ackerluiden vaeren in den kouden winter wel, by het geen de zomer vergaerde; en vergalten malckanderen dan rustigh. De blyhartige winter noodight de menschen tot vermaeck, en zet alle bekommeringen uit den zin; gelijk de zeeluiden, wanneer de gelade schepen in de haven gelant, en van blyschap achter met kranfen behangen zijn. Evenwel eilcht de tijt dan, dat men eickels, en lauwerbeziën, en olyven en roode myrten afichudde: dan zet men stricken om kranen, spant netten om herten te vangen; dan jaeght men langoorige hazen; men treft dafien met de Balearische slinger; ³⁾ terwijl het velt diep onder sneeuw leit; terwijl het ys voor stroom afdrijve.

Wat wil ick het onweder van den herfst en zijn gestarrente verhaelen, en waer op de huisman te letten sta, wanneer de dagh korter, de zomer koeler wert? of de regenachtige lente ten einde loope, wanneer het winterkoren beginne op te komen, en de zuigende air op den groenen halm te zwellen?

1) *Iäpetus*: de vader van Atlas, Prometheus, enz. en de Stamheer der Grieken, waarom hy door velen voor Jafet, den zoon van Noach, wordt gehouden.

2) *Tyfeus*: de honderdhoofdige zoon van de Aarde en den Tartarus.

3) *De Balearische slinger*: men wil, dat de slinger op de Balearische eilanden zou zijn uitgevonden en deze zelfs hun naam van 't werkwoord *σάλλω*, dat „werpen” beteekent, zouden ontleend hebben. Uit de geschiedenis van David blijkt, dat de kunst al vroeg naar Aziën is overgebracht.

Ick zagh dickwils, wanneer d'ackerman den maeier met de fickle in het goutgeele koren zont, en het graen van zijnen wankelbaren halm streeck, hoe de vier winden tegens malckanderen aenbulderden, en met het zwangere gewas, zoo verre men oogen kost, ten wortel toe uitgeruckt, strijcken gingen, en stroo en stoppels daer henevloegen; zulck een donckere winterbuy en dwarrelwint stack 'er op. Dickwils viel 'er een vreesselijke stortregen uit de lucht, en de wolcken, om hoogh op een gepackt, borsten met bijster onweder en slaghregen afgrijpselijk uit, gelijk of de hemel viel; zoo dat het weeligh gewas en d'arbeit des ackermans van al het water wechspoelde, alle graften vol lagen, de diepe en ruischende stroomen wieslen, en het meir barrende en bruilchte. Vader Iupijn zelf schoot met zijne schitterende vuist, midden in den nacht des donckeren plasregens, den blixemtrael naer beneden, dat 'er de gansche aerdbodem af dreunde en daverde, het gedierte vlughte, en allen volcken het hart in den lijve van versaechttheit en ootmoedigheid kromp; terwijl hy Athos, of Rhodope, of het hoogh geberghte van Epirus met den donder de kruin intmeet, en stormwint en slaghregen verdubbelde, dat boschen en stranden van 't gebulder der buien huilden.

Dewijl dan dit te vreezen sta, zoo neem de tijden en den loop des hemels waer: in wat huis ¹⁾ de koude Saturnus stant houde: in wat gewelt des hemels Merkuur, een dwaeltar, zijnen keer neeme. Boven al zult ghy de Goden eeren, en aen Ceres, die groote Godin, wanneer uw werck op den weeligen acker beschickt zy, jaerlijcks offeren, in 't afgaen van den winter, wanneer de vrolijke lente opluicke: dan vallen de lammers allervetst, de wijnen molligh: dan valt de slaep allerzoetst, de schaduw op 't geberghte allerdichtst. Laet dan al de boerejeught Ceres aenbidden; draegh haer melck en honigh en zoeten wijn op; en ley uw draghtbaere offerzeuge driewerf rontom den acker, met den geheelen rey en uwe juichende mackeren achteraan; en laetze den korenoeght met gezang in de schure wenschen; en dat niemant eer de zeissen in de rijpe airen sta, dan hy, met den eickenkrans om het hooft gevlochten, Ceres, op zijn boersch, toegedanst en toegezongen hebbe.

Op dat wy uit zekere voortekenen deze dingen, en hitte en koude en regen en wint moghten te gemoet zien, zoo wou vader Iupijn dat men waernaeme, wat de maen, die om de maent haren kreits voltreckt, ons spellen wil: by wat op of ondergaende gestarrente het waeien zal: wat weerwijze ackerluiden dickwils raet hun vee dicht

¹⁾ In wat huis: d. i.: „in welk hemelteeken.“ Het woord *huis* is niet van Virgilius, maar van de taal der Astrologen ontleend.

ontrent den stal te weiden. Zoo ras de wint opsteekt, beginnen de geroerde wateren der afgronden te zwellen, de hooge bergen te ruischen, en een schor geluit te slaen, de stranden van verre te klotsen, en de boschen reis op reis te kraecken. Men kan het schip naulix besturen, wanneer de meeuwen haestigh, midden uit der zee, weder naer strant toevliegen, en piepen: de koeten in het zant dobberen, en de reiger, zijn lieve poelen verlatende, om hoogh in de wolcken vlieght.

Wanneer de wint zich verheffen wil, zult ghy dickwils starren aen den hemel zien verschieten, en het vier, by duister nacht, een lange en witte streeck achter zich laten; dickwils het lichte kaf en dorre bladers herwaert en derwaert vliegen, of zeepluimen boven op het water drijven.

Maer zoo het uit den guren Noorden blixeme, en uit den Oosten en Westen dondere, dan zullen alle de landen vol waters staen, alle flooten overloopen, en de schippers op zee hun natte zeilen strijcken. Noit was iemant zoo dom, die schade by den regen leedt; of de hooghvliegende kranen zagen de buien uit haer lage dalen opkomen, en wistenze by tijts t' ontwijken; of de jonge koey stack den kop in den wint, en had den snof al wegh; of de snaterende zwaluw ¹⁾ vloogh rontom het meir, en de kikvorschen in de float zongen al borrekickende ²⁾ den ouden zangk: de mier, menighmael langs haer smal padt hene en weder loopende, broght d' eiers uit haer holen en nesten; de regenboogh sloopte geweldig veel waters; de raven, by heele vluchten uit de weiden wederkeerende, sloegen de vleugels tegens een: alree besprengkelen allerhande zeevogels, en die ontrent d' Afiaensche weiden, in de liefelijke meiren van Kayster. ³⁾ hun aes zoeken, het lijf om strijt heel nat met water; nu dompelenze het hooft in 't water; nu loopenze naer het water, en zijn vergeefs vermaeckt met zich te wassen: dan schreeuwt de snoode kraey luitskeels om regen, en huppelt alleen op het drooge zant: oock kosten de maeghden, die by nacht haer rocken sponnen, de regenbuy zien komen, als zy d' olie in de brandende lamp zagen spercken, en hoe het vier aen het lemnet hangen bleef.

Ghy keunt niet onzekerder, by regenachtigh, het schoone weder, en zonneschijn, uit zekere tekenen, voorzien: want dan zijn de starren niet bedompt; de maen, die het licht haren broeder ontleent, komt

¹⁾ *Snaterende zwaluw*: snateren wordt gewoonlijk van de *eksters* gezegd. Hier schijnt V. het geraas te hebben willen uitdrukken, dat de zwaluwen maken, als zy by naderenden regen rondvliegen.

²⁾ *Borrekickende*: een klanknabootsend woord, niet zeer verschillende van het *Brekkekeke* *sonar* *koar* van Aristofanes.

³⁾ *Kayster*: een stroom, die in Lydiën ontspruit en by Efesen in zee loopt.

met geen stompe hoornen op; geen dunne nevelvlocken zweven door de lucht; geene zeelieve ysvogels baeckeren zich, met hun uitgespreide vlegelen, op het strant, in den warmen zonneschijn; geen vuile zwijnen wroeten dan met den muil het stroo in hun kot om: maer de mist valt neder, en zweeft langs het velt; de nachtuil, die op het ondergaen der zonne past, zingt dan te vergeefs, boven van het dack, spade in den nacht. Nifus laet zich dan heel hoogh in de lucht zien, en wreekt zich aen Scylle, ¹⁾ om den diefstal van zijn purperen hair, waerze, met hare pennen de dunne lucht kloovende, voor hem henevlucht. Zie, hoe Nifus, haer dootvyant, al snorrende daer achter her zit, en overal waer Nifus haer navlieght, daer vluchtze snel voor uit, en klooft de dunne lucht met haere pennen. Dan roepen de raven, drie of viermael met luider keele, kras kras, en dickwils ruitchenze, ick weet niet met wat voor een genoeghte onderling vermaeckt, en boven haer gewoonte, om hoogh op het nelt, in de bladeren, en het lust haer zoo ras de regen over is, het kleene gebroet en lief broeinelt weder te bezoeken.

Doch ick geloof niet dat Natuur hun van boven met redelijk vernuft en voorwetenschap begaefde. Maer wanneer het doncker en regenachtigh weder aen den hemel over is, en de lucht, die flus van den Zuiden wint nat was, het dunne vergrove, en het grove verdunne; dan beginnen alle gedierten te leven, en hun wort eenen ²⁾ anderen geest ingeboezemt, dan toen de lucht betrocken was, en vol regens hing. Hier uit wort de wiltzangk op het velt geboren, het vee verquickt, en de kraffende raven laten zich hooren.

Maer indien ghy op den snellen loop der zonne en maene, die geschicktelijk elck haer beurt waernemen, acht slaet; nimmermeer zult ghy u 's anderen daeghs bedrogen, nochte door de helderheit des starlichten nachts uitgestreecken ³⁾ vinden. Komt de nieuwe maen in 't eerste doncker op, en bedecktze haer horens met eenen zwarten nevel; zoo hangt den zee-en-ackerman een dichte flaghregen boven het hoofd: maer blooft Febe in haer maeghdelijk aenschijn, zoo wil 'er wint opsteecken; een blozende maen betekent altijd windigh weder; gaetze ten vierden dage der maent, (want die dag geeft het zekerste bewijs) klaer en helder, en zonder stompe horens, aen den hemel op; zoo zal het dien ganfchen volgenden dagh, en die ganfche maent nochte regenen, nochte wacien, en de zeeman,

¹⁾ *Nifus-Scylle*: zie hiervoren, blz. 59. De dichter schetst in deze regelen de jacht van den zeearend op den Ciris, een kleinen zeevogel.

²⁾ Zie de noot op blz. 80.

³⁾ *Uitgestreecken*: d. i.: „bedrogen, beetgenomen.” Zie *Uitk. Woordenb.* op *HOORT*, in v.

behouden gelant zijnde, zijn kerckbelofte aen Glaukus,¹⁾ Panope²⁾ en Melikert,³⁾ Inooszoon, betalen.

Oock zal de zon, in 't op-en-ondergaen, u tekens geven: de zonnetekens gaen zeker en vast, zoo wel 's morgens vroegh, als 's avonts, wanneer de starren opkomen. Ziet ghy haer 's morgens rijzen met vlacken in 't aengezicht, en den zonnekloot half in een wolck verborgen, en half uitkijken; wacht u dan voor regen: want de Zuiden wint, zeer schadelijk voor boomen vee en veltgewas, dreight uit zijnen hoeck te blazen. Indienze in den morgenstont betrocken, haer stralen hier en daer tusschen de wolcken uitschiete; of rijst Aurore bleek en bestorven uit de saffrane ledekant van haren Tithon; zoo zal de wijngertranck, helaes! haer tedere druiven zeer zwaerelijk voor het slaen van hagel en kraeckende hagelbuien beschermen.

Het is oock noch dienstiger op de zon te letten, hoeze, haren wegh aen den hemel afgeleit hebbende, onder ga: want dan ziet men dickwils veel sproeten in haer aenzicht. Een blaauwe zon spelt u regen; een roode den Oosten wint: en indien de vlacken zich met een vierige rootheid beginnen te mengen, dan wil het t' effens regenen en waeien, gelijk of het weder uitgelaten waer: niemand porre my dan met dien avont het schip t' ontmaeren, en in zee te loopen: maer voertze den dagh met blinckende raden aen, en met blinckende raden weder onder; zoo hoeft ghy voor geen en regen te duchten; want een heldere noortoosten wint wil⁴⁾ in de boschen ruifchen: en in 't kort gezeit, de zon zal u de merckt zetten, en melden wat d' avont mebringe; van waer de wint het heldere weder aenvoere; wat de vochtige Zuiden wint in den zin hebbe. Wie durf dan noch staende houden, dat men uit de zon niet zekers spelen kan?

De zon waerschawt ons menighmael, dat 'er heimelijck oproer en lagen voorhanden zijn, en inheemsche oorlogen smeulen. Zy ontfarmde zich oock over Rome, toen Cesar vermoort lagh; en zy bedeckte haer blinckende aenschijn met eenen roeftigen rouwfluier, toen men, om de bedurvenheit des tijts, voor eenen eeuwigen nacht vreesde: hoewel oock in dat jaer lant en zee en huilende honden en rampzalige vogels ons voortekens gaven. Hoe dickwils zagh

1) *Glaukus*: een vermaarde Zeegod, over wien reeds meer gesproken is en worden zal.

2) *Panope*: een zeonymf.

3) *Melikert*: de zoon van Athamas en Ino, die tevens met zijn moeder in een zeegodheid veranderde en onder den naam van Palemon werd aanbeden.

4) *Wil* voor „zal,” als meermalen.

men den bergh Aetna en de geborste ſchoorſteenen van den finitſwinc-
kel der Reuzen oproocken en ſmoocken, en vierklooten en gefmolte
ſteenen in de lucht wentelen, en over d' ackers van Sicilie hene
bränden! Germanje hoorde harnaffen en wapens over al de lucht
knarſſen: een ongewoone aerdbevinge ſchudde d' Alpes: men hoorde
overal in de ſtonne wouden een bylter naer geſchrey: men vernam,
by duifler nacht, een ſchrickelyk dootſch gelpoock: dieren begof-
ten te ſpreecken; een ongehoorde zaeck: ſtroomen ſtonden ſtil: het
aertrijck borlt van een: ivoire en metale beelden ſchreiden bedrukt,
en zweetten in de kercken: d' Eridaen, der ſtroomen Koningk,
verwoet en uitgelaten, boſſchen ſtallen en vee voortruckende, gingk
'er over al het vlacke velt mede ſtrijcken: toen dreighde ons 't inge-
want des offervees met vele zwarigheden: putten liepen zonder op-
houden over van bloet: wolven liepen by midnacht door groote
ſteden huilen: noit weerlichte het zoo dickwils by helder weder,
nochte men zagh noit meer heilooze ſtaertſtarren blaecken.

Hier op zagh Filippen ¹⁾ nog eens de Roomſche heirſpitten in 't
velt, met een gelijke mogentheit elckandere gewapent aanranden;
nochte de Goden ontzagen zich niet Emathie en Hemus ruimen
bodem tweewerf met ons bloet te melten: te weten, de tijt zal ko-
men, dat d' ackerman, in die gewelſten den acker omploegende, ſchich-
ten vinde, die ruw en van roelt opgegeten zijn; of het zwaere egge
op holle helmen ſtoote, en zich verwondere over het grof gebeente,
uit de graven opgegraven.

O vaderlijke vergode Goden, en Romulus, en moeder Veſta, die
over de Roomſche ſloten en den Tuſkaenſchen Tyber waeckt, behin-
dert ten minſte niet, dat dees Jongelingk ²⁾ onzen omgewroeten
ſtaet te recht brenge: wy boetten al overlang de meinedigheid van
Laomedons Troje met onzen bloede: het hof des hemels benijdde,
o Ceſar, ons u al overlang; en beklaeght zich, dat ghy u met der
menſchen triomfen bekommert: te weten, ter ſtede daer Recht en
onrecht overhoop leggen; zoo vele oorlogen, zoo menigerley ſlagh
van ſchelmeryen, al de weerelt door, in zwangk gaen; de ploegh
ongeacht, de landen woelt en ongebouwt leggen, en ſcherpe zwaer-
den van kromme zeiffens geſmeet worden. Hier treekt d' Eufraet,
daer de Rijn tegens ons op. De naburige ſteden, onderling het ver-
bont breeckende, ſchieten het harnas aen: de godtlooze krijgh raelt
al de weerelt door: gelijk vier paerden, die buiten ſpoor geronnen,

¹⁾ *Filippen*: een ſtad in Macedoniën, beroemd wegens den veldſlag. In de nabijheid geleverd, waarin
Brutus en Caſſius ſneuvelden.

²⁾ *Dees Jongelingk*: „Augustus.”

het ruime velt invliegen; terwijl de wagenaer voortgeruckt, te vergeefs den teugel aentreckt, en de wagen aen 't hollen, naer toom nocte teugel luistert.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

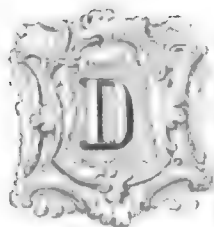
Voorstellinge en verdelinge van 't geheele werck, te weten, ackerbouwen en zijne tijden, planten en pooten, veehoeden en aenvoeken, en byen en honigh. — Aenroepinge der ackergodtheën en van August. — De lente, het eerste seizoen des ackerbouws. — Verscheiden aert van gronden. — De herfst, het andere seizoen des ackerbouws. — Nieuwe landen braeck te laten leggen, of by beurte met koren te bezaeien. — Men verbetertze met mesten en asch, en door verandering van gewas, en door het afbrauden van stoppelen. — Eggen en ploegen verbetert het lant. — Natte zomers en drooge winters te wenschen voor het gezacide. — Verscheide middelen om het gewas te helpen. — Ackerchade geleden by vogels, schade en kruiden: rampen met d'yzere eeuw geboren, om 's menschen vernuft door noot te wetten. — Ceres vont den ploegh. — Ackerplagen. — Beschrijvinge van het gereetschap des ackerbouws. — Ackerplagen. — Uitspanninge, van het voorweten der aenstaende vruchtbaerheit en onvruchtbaerheit. — Van het toebereiden des zaets. — Gelijkenis. — Nootzackelijkheid der Starrekunst, die den zaei en ploeghtijt aenwijst. — Van het zaeisel in de lente, boonen kamerkruit en geers: en het winterkoren in het najaer: en vitsen, Roomsche boonen en linzen. — Verscheidenheit der seizoenen spruit uit den loop der zonne aen den hemel, by d'aclonden in vijf riemen, gelijk den aertkloot, asgedelt. — Starrekunst maect acker- en zeeman weerwijs. — Het werck des lantmans, by regennachtigh weder, en op feestdagen. — On- geluckige en geluckige werkdagen naer den loop der mane zerekent. — Nachtwerk. — Daghwerk. — Wintervreught. — Onweder van herfst en lente. — De Dichter raet op de tijden te letten, en den Goden en Ceres te offeren. — Iupijn stelde voortekens van weder en onweder. — Voortekens van wint. — Voortekens van regen. — Voortekens van schoon weder. — Voortekens uit zon en maen. — Voortekens van Cefars doot en den burgerkrijgh. — Slothede des Dichters aen de Goden des Vaderlants, voor Augustus en het overhoopleggende Rijk.

HET TWEEDE BOECK.

INHOUDT.

Manier om boomen aen te queecken; en die Natuurlijk is; van zelf, door kerne, wortel: ¹⁾ of Kunstigh; door afsnijden van telgen, planten van stammen, inleggen, verplanten, uit eenen stronck, enten en inzetten. Boomen zijn onvruchtbaer of vruchtbaer. Welcke grounden clek slaghe vereischt. Italie boven andere landen geprezen. Hoe men den aert der grounden onderkenne. Wat moeite aen wijngaert en olyven vast zy. De lof van het huismans leven, by andere staeten geleen.

Hier wijft hy wacker, hoe men plant en oock verplant,
En inleit ent en poot zijn rancken, enten, boomen:
Oock op het naefste kent den aert van ieder lant,
En wijngaert en olijf regeert en voort laet komen.

us lang zong ick van den ackerbouw, en het rechte
faizoen van een ieder werck: nu wil ick, o Bacchus, van
uwen wijngert en boomen en planten, en de vrucht des
langkzaem wassenden olijfs met u zingen. O vader Liber, ²⁾
kom nu herwaert; want hier drijft de herfst van wijn,
uwe edele gave: hier bloeit de wijnbergh, die u ter eere, van leckere
druiven zwanger is: de wijnkuip loopt van gepersten wijn over, dat
het schuimt: o vader Liber, kom nu herwaert, treck uwe laerzen uit,
en verf met my de naeckte beenen in nieuwen most.

Vooreerst teelt Natuur verscheide slaghe van boomen; zommige waf-
fen van zelf, zonder iemants hulp, op ruime velden, en langs boghtige
vlieten hene: gelijk zacht geil, taete brem, populier en blaeuwe en
witachtige willigen: zommigen worden gesteecken: gelijk de hooge
kastanjelaer, en eekelaer, ³⁾ die de grootste van alle boomen, Iupijn

¹⁾ Door kerne, wortel enz. d. i.: „door (het in den grond brengen van het) zaad (of van den) wortel.”

²⁾ Liber: „Bacchus.”

³⁾ Eekelaer: V. vertaalt gemeenlijk *aculus* met „eekelaer.” en *quercus* met „eik.”

ter eere opgroeit; en d'ieck, by de Griecken voor een orakel gehouden: zommigen spruiten dicht en loofrijck uit hunnen wortel; gelijk krieckelaer,¹⁾ en olm; en de lauwer, Apollo toegewijt, waft op in de breede schaduwe van eenen grooten lauwerboom, zijn moeder.

Dees verscheide wijze van boomen aen te queecken nam eerst uit de natuur zelf haren oirsprongk, en allerhande slag van groene struicken en boschen en heilige wouden bestaen uit deze verscheidenheit. Ervarenheit en gebrueck queeckten allengs noch ander slag van geboomte aen: d'een ineet telgen van haren stam, en pootze in d'aerde: d'ander plante stammen, oock palen, in viere gelplitst, en staecken, onder scherp gehouwen. D'olmen staen en verlangen om de jonge rancken en festoenen des ingeleiden wijnstocks te dragen, en loten, die best groeien in aerde, waer naer hun natuur treckt: andere boomen pootmen zonder wortel, en de hovenier ontziet zich niet de bovenste scheuten in d'aerde te zetten: ja, dat wonder is, d'olijf spruit uit eenen afgehouden, en als uit eenen dorren stronck: en dickwils zien wy den tack van den eenen boom, zonder zijnen aert te verflinnen, in eenen anderen veranderen, en eenen peereboom ingeente appels, de steenachtige kornoeljen blaauwe pruimen dragen. Leert hierom, ghy ackerlieden, een ieders aert in 't byzonder kennen, en den wilden aert temmen, op dat geene landen onvruchtbaer leggen. Het lust my Ismarus²⁾ met wijngert te beplanten, en den hoogen Taburnus³⁾ met olyven te belommeren.

En ghy, o Mecenas, dien ick met recht de voornaemste oirzaeck van mijn eere en naemhaftigheit magh noemen, kom by der hant, help my dit aengevangen werck uitvoeren, en verleen my wint en spoet, terwijl ick in deze bare zee loop; niet met eenen wensch van alles t'omvademen, dat onmogelijk waer, al had men hondert tongen, hondert monden, en een yzere stem: kom by der hant, en vaer met my dicht het strant langs, en hou onder lant: ick wil u hier met geen lange voorrede wijtluchtigheit en verzieringen ophouden.

Al wat van zelf in 't wilt opwaft is wel onvruchtbaer, doch het komt geil en vroom voor den dagh; want het treckt zijn natuur uit d'aerde: indien men nochtans vruchtbare enten en scheuten op wilde stammen ent, of die stammen in eenen bearbeiten gront plant, zoo zullenze hunnen wilden aert afleggen, en wort 'er geen moeite aen gelpaert, gewilligh zulcke vruchten voortbrengen, als men zoekt en wencht: oock zal d'onvruchtbare tack, van zijnen wortel afgelne-

1) *Krieckelaer*: de „krieke-“ of „kerseboom.“

2) *Ismarus*: een berg van Thraciën, om zijn wijngaarden beroemd.

3) *Taburnus*: een berg van Samnium, met oljfboschen begroeid.

den, vruchten voortbrengen, indien men dien verplante, daer hy de ruimte van aerde en lucht geniet: want eerst van al te veel moederloof en tacken beschaduw, zoo wert zijn wafdom verhindert, en zijne draght vertickt: doch een gefteke kerne wil langkzaam opwassen, spade den nakomeling beschaduwen, en het vorige fap vergetende, haer appels verballeren: en een flimme wijnstock geeft zijn druiven den vogelen ten beſte: want men moet aen allerhande ſlagh arbeit te koſt hangen, en de boomen op een ry in de vorp planten, en koſt nochte moeite ſparen, om hunnen aert te temmen. Maer d'olijf op eenen ſtam ge-ent, zal beſt groeien: wijngert wil gaerne ingeleit zijn: Venus myrt waſt gewilligh op een dicht eicken hout: de harde hazelaer, de hooge eſch, de populier, waer van men kranſſen Herkules ter eere vlecht, moet men planten; oock d'eickelboom des Chaoniſchen Vaders, ¹⁾ en de reizige dadelboom, en de denneboom, die tegens het gevaer der zee opwaſt: doch men ent de noot op den ruigen haeghappelaer: donvruchtbare andorenboom draeght kloecke appels, de beuckeboom kaſtanjen, de wilde eſch hangt wit van peerbloeiſel, en het zwijn knapt eickels onder den olm.

Oock is de wijze van botten inzetten niet eenerley: want daer de knoppen midden in de ſchorſſe uitbreecken, en uit den dunnen baſt botten, daer ſnijt men den baſt effen open: hier ſteeckt men de ſchel en knop van eenen anderen boom in, en lijſtze in de vochtige ſchorſſe: of men zaeght oock geknotte ſtammen boven af, om een vruchtbaere ente in de kloof te zetten; en de boom ſchiet eer lang geluckigh zijn takken hemelhoogh in de lucht, en verwondert zich over het nieuwe loof, en vreemde ooft.

Daerenboven is elck ſlagh van boomen niet eenerley aert; gelijk de ſtercke olm, de willigeboom, de loot, en Kretenzer cypres: oock vallen de vette olijfboomen verſcheiden van natuur; de ronde, de lange en die bittere kernen hebben: desgelijcks zijn d'appelaers en Alcinous ooftboomen ²⁾ verſcheiden: oock verſchillen Kruſtumijſche en Syriſche peeren, en die de hant vullen: en aen onze boomen hangt verſcheiden aert van druiven. Lesbos pluckt niet eenerhande ſmaeck van torſſen, aen Methymnaſche rancken ³⁾ gewaſſen: men vint Thafuſche en witte Mareotiſche druiven; ⁴⁾ d'eerſte tieren beſt in

¹⁾ *Des Chaoniſchen Vaders*: d. i. „van Jupiter van Epirus.”

²⁾ *Alcinous ooftboomen*: Alcinoüs, koning van Thraciën, was een groot voorſtander van tuinbouw en kweekkunſt.

³⁾ *Methymnaſche rancken*: Methymnus, een ſtad op 't eiland Lesbos, was beroemd om den wijn, dien het voortbracht.

⁴⁾ *Thaſuſche en witte Mareotiſche druiven*: Thaſus was een eiland in de Egeïſche zee; Mareotis een landſtreck van Egypte.

vetten, deze in schralen gront. De Pfythische druif is dienstiger om baltert uit te persen: de Lagische wijn ¹⁾ bevangt u stracks, doet de voeten struickelen, de tong stameren: zoo doet oock de purpere en Precische druif: maer met welcke vaerzen zal ick, o Rhetischen wijn, ²⁾ u loven? doch hierom moet ghy den Falernischen kelder ³⁾ niet braveeren. Amineefche wijn ⁴⁾ valt stercker, en spant de kroon boven dien van Tmolus ⁵⁾ en Chius, Koningk Faneus eilant. De wijn-bezie van Argos valt kleener, doch waft overvloediger; en houdt zich beter dan alle andere wijnen. O Rhodische wijn, ick zal u, die op den offerdisch der Goden wellemekom zijt, niet vergeten, nochte de muskadellen, zoo groot als koe-uiers: maer de verscheidenheit van wijnen en hun namen is ontelbaer, en het getal van geen belang: diese al wil noemen, magh ons tellen al het zant, dat van den Westen wint, op het Libyaensche strant, verwaeit wort; of hoe vele baren op d'Ionische kusten breecken, wanneer d'Oosten wint opsteekende, in de zeilen valle.

Oock zijn alle gronden niet even bequaem om alles te draegen: willigen wassen gaerne by vlieten; elzen in drabbige poelen; onvruchtbare esscheboomen op steenklippen: myrten tieren best langs het strant: Bacchus wijnranck bemint luchtige heuvels: ypen zoeken koude en Noortse buien. Bezie de gewesten, die van uitheemsche huislieden gebouwt, onder ons juck gebroght zijn; en d'Arabiers in 't Oolten, en de Gelonen, ⁶⁾ met branttekenen geciert: elck lant brengt zijn boomen voort: Oost-indiën ⁷⁾ draeght alleen zwart ebbenhout: de wierooctack groeit alleen by de Sabbeen. ⁸⁾ Wat wil ick u vertellen van de welriekende boomen, die balssem zweeten, en beziën van den alijt bloeiende akant? of van Moorenlantische bosschen, wit van zachte wol? en hoe de Seres ⁹⁾ het dunne kattoen van de tacken kemmen? of welcke bosschen het uiterste gewelt van Indien draege, daer het aen den Oceaen paelt? bosschen, wier toppen zoo hoogh in de lucht rijzen, datze met geene pijlen kunnen beschoten worden, van een volck, dat zoo wacker den boogh weet te han-

¹⁾ De Pfythische druif — de Lagische wijn: soorten, die voor zoo veel my bekend is, op geen wijnkuart meer voorkomen, even min als de iets verder genoemde Precische. Volgens de laatste uitleggers worden de Pfythische druiven gedroogd om er een soort van rozynenwijn van te bereiden; en de Lagische wijn was zeer vurig en koppig.

²⁾ Rhetische wijn: Rhetiën was de streek tuschen den Donau en de Alpen.

³⁾ Den Falernischen kelder: versta: „den keider met Falernum.”

⁴⁾ Amineefche wijn: over deze plaats is door de kommentatoren veel geharreward: de wijn, hier bedoeld, schijnt een Kampanische en een soort van Falernum geweest te zijn.

⁵⁾ Tmolus: een berg in Ciliciën.

⁶⁾ De Gelonen: een Scythische volksstam, die zich het lichaam met figuren beprikte.

⁷⁾ Oost-indiën: zie het aangeteekende hierboven blz. 77.

⁸⁾ De Sabbeen: beter: de Sabeën, „Arabieren.”

⁹⁾ De Seres: de „Tartaren of Mongolen.”

delen. Meden ¹⁾ brengt heilzaeme appels, bitter en wrang van sinaeck, voort; een gereede artseny tegens dootlijke kruiden vergift en bezweeringe van booze stiefmoederen: dees boom waft geweldig hoogh, en gelijckt den lauwer; en verspreide hy zijnen geur zoo hoogh en verre niet in de lucht, men zou hem voor een lauwer aenzien: geene winden schudden zijn bladers noch bloeffem af: de Meden verdrijven hier mede den stinckenden adem, en d'oude mannen genezen hun aemborsfigheit met dit ooft.

Maer de boschaedjen van Meden, dat rijke lant, nochte de schoone Ganges, nochte Hermus, ²⁾ die gout opwerpt, nochte de Baktren, nochte Indien, nochte geheel Arabie, dat vet en vruchtbaer van wierooek is, mogen met al hunnen roem Italie niet opwegen. De stieren, ³⁾ die vier en vlam ten neuze uitnorekten, ploegden hier d' ackers niet, omze met vreesfelijke draecketanden te bezacien: nochte hier quam geen seherp gewas van krijghslieden met helmen en speeren op; maer deze landouw broght eenen vruchtbaren oeght van olijven koren en Kampanischen wijn voort, en leverde puick van vee uit. Hier draeft het strijtbare paert moedigh in 't velt: hier werden, o Klitumnus, ⁴⁾ dickwils sneeuw Witte offeroffen en groote stieren met uwen stroom gewijt, om de Roomsche zegeltaetli, naer de kercken der Goden te geleiden: hier is het altijd lente, en 's winters schier altijd zomer: het vee teelt tweemaal jongen; de boom draeght tweemaal vruchten: men vint 'er geen verflindende tigers, nochte brullende leeuwen: men pluckt 'er geen fenijnige kruiden: geen geschubde slang kruipt 'er met lange krullen en boghten een stuk weeghs langs d' aerde: zet hier zoo veel heerlijke steden by, en kunstige wercken, en hooge vesten, van menschenhanden uit steenrots gehouwen en gebouwt; en stroomen, die onder d' oude muren henevloeien: of zal ick verhalen, hoe 'de zee hier van wederzijde aenflaet en aenbruifcht? hoe groote meiren hier leggen? en van u, o Larius, ⁵⁾ het grootste van allen? en van u, o Benakus, ⁶⁾ die ongestuimigh, gelijk een zee, komt aenschuimen? of zal ick verhaelen de haven, daer de zeefluis ⁷⁾ de Tyrrheensche zee van Lukrijn scheit;

1) Meden voor *Medina*, als elders *Perfen* voor *Perziën*.

2) *Hermus*: een stroom van Klein Aziën.

3) *De stieren* enz.: als in Kolchis, toen Jazon er het Gulden Vlies bemachtigde.

4) *Klitumnus*, een rivier by de Faliskers.

5) *Larius*: een meir van Cisalpijisch Galliën.

6) *Benakus*: een meir, uit hetwelk de Mincius in den Padus uitloopt.

7) *De zeefluis* enz. In Kampaniën, tegenover Puteoli, bevinden zich twee meiren, dat van Avernus en dat van Lukrinus, die vroeger wegens hun vischrijkheid veel opbrachten. Nadat echter de zee, herhaaldelijk inbrekende, er de vischen had uitgedreven, en de pachters hierdoor groote schade leden, trok Cezar, op uitnoodiging van den Senaat, derwaart heen, liet twee dammen in de zee leggen, die het geweld van de golven braken en alleen genoegzamen doortocht aan het water overlieten, om den vischen gelegenheid te verschaffen, binnen te komen. Dit waterwerk werd, naar hem, de Julische zeeweering genoemd.

het verbolgen zeewater zijn geweldige kracht gebroken wort; daer de baren in de haven van Julius zoo luide bruizen, en de Tyrtheensche golven in den poel van Avernus gelaten worden? Hier loopen koperäders en zilverbeecken door het lant, en het vloeit 'er van gout. Dit lant leverde rechtichape krijgsmans uit, de Marfen, de Sabellische jeught, en den Ligur, wel gewoon armoede te lijden; en Volscen, op steeckaden ¹⁾ afgerecht. Dit lant won ons de Decien, de Mariusen, de dappere Kamillen, de Scipioos, rechte oorlooghs-gasten, en u, o grootmaghtighste Cefar, die nu in d'uiteerste palen van Asië triomfeerende, den weerloozen Indiaen van de Roomsche vesten keert. ²⁾ Ick groete u, o Saturnus landouw, groote en vruchtbare moeder der vruchten, en niet min van krijgshelden, u ten dienste vang ick den ackerbouw aen, die by d'aelouden in zwangk en eere was: ick besta de heilige bronnen t'ontfluiten, en zing een Grieksch gedicht, ³⁾ in Latijnsche steden.

Nu is het tijt den aert der landen t'ontdecken; wat elk vermagh; wat slag van gronden men vint, en wat elk teelen kan. Voor eerst wil d'olijf, Pallas vrucht, die zich lang houden kan, best tieren in barre gronden, en op dorre heuvels, daer de klay mager valle, en keiachtigh met heggen begroeit legge: dit betuight u de wilde olijf, die overvloedigh in die streecken waft; oock zijn er beien, die in het wilt langs het velt groeien. Maer waer de gront vet en geil van gedurige vochtigheit is, en het lant vruchtbaer en dicht met kruiden bewassen staet; gelijk wy dat menighmael, onder aen eenen bergh, in een gezoncken dal zagen; en waer beken, boven van de rotten afvloeiende, een slib en vettigheit over het lant sleepten, en het velt, steil tegens het Zuiden aenleggende, varenkruit, van geenen ploegh te verdelgen, voortbroght; daer zal u de vruchtbare wijnstock en zijne druif namaels overvloet van stercken wijn bestellen, hoedanigh wy met offerichalen en goude kelcken plengen, wanneer de vette Hetruisch, voor den outer, op zijn yvoire pijp speele, en wy het rookkende ingewant met groote schotelen opofferen.

Doch hebt ghy meer lust om groot vee, en kalvers, of schapen, of geiten, die 't gewas bederven, te weiden; zoo moet ghy boschen zoeken, en de volle weiden van Tarentum, het uiterste van onzen bodem; en zulcke kampen, als het ongeluckige Mantua verloor, daer

¹⁾ *Steeckaden* voor 't eenvoudige „*steken*,” t. w. „met den degen.” 't Woord is aan de schermeschool ontleend, en heeft daaron een Spaanschen uitgang.

²⁾ *Den weerloozen Indiaen... keert*. Er is zeker niet veel kunst aan, een *weerlooze* te keeren. Doch 't is, dat Vondel, het *imbellem avertis* al te letterlijk vertaalt.

³⁾ *Een Grieksch gedicht*: dit is niet letterlijk vertaald, en bovendien onjuist. Virgilius heeft *Aesraenm carmen*: d. i.: „een gedicht in den trant van Hesiodus, den Zanger van Askra.”

het sneeuw Witte zwanen langs den begraefden waterkant opqueekt: hier ontbreekt het uwe kudden aen gras nochte klare bronnen, en de koele daeuw wint, in de korte nachten, zoo veel gras aen, als het vee in lange zomerfche dagen kan afweiden.

Wy bevinden onder het bouwen, dat meest alle zwartachtige aerde, en die vet valt in het ploegen, en murwe gronden best granen dragen; en ghy zult arbeitfame offen uit geene ackeren meer gelade wagens zien naer de fchuur voeren: oock uit lant, dat eerft verwildert ftont, en daer d'ackerman de boomen yverigh afhieuw, en het bofch, 't welck in menigh jaer geen vruchten gevende, en van outs een vogelneft was, tot den gront toe zoo kael uitroide, dat het gevogelte verhuizen moft: maer aerde, die wit in het ploegen valt, is niet vruchtbaer; want fchrale en fteenachtige heuvels beftellen de byen naeulix kanneelkruit en roozemarijn: en ruwe puimsteen en krijtgronden, van zwarte waterflangen uitgeknaeght, lochenen dat andere ackers den ferpenten zulck een lieflijk voetsfel en kromme hollen verfchaffen, als zy.

Een aerde, die dunnen waelfem en vlugge dampen van zich geeft, het nat verzwelght, en als 't haer luft weder uitaeftemt; en zich zelve altijd in het groen kleet, zonder het kouter met fchorft en zout roeft te knagen; die zal uwe olmen met geile wijnrancken bevruchten: die zal u veel olyven dragen: ghy zult in 't bouwen bevinden, datze gaerne geploeght, gaerne beweit wil zijn. Zulcke gronden bouwt het rijke Kapua, en het volck, dat aen Vefevus ¹⁾ paelt, en Klanius, ²⁾ die Acerren ³⁾ dickwils van zijnen oeght berooft.

Nu zal ick u alle gronden leeren kennen. Vraeght ghy, of d'aerde boven maten grof of fijn is; naerdien d'een het graen, d'ander de druif begunftige; de grove aerde Ceres, alle fijne Bacchus diene; zoo ftact u eerft op den gront te letten, en daer die valt en dicht is, eenen kuil te doen graven, weder met aerde toe te delven, en dan met de voeten valt en effen te treden. Indien 'er dan noch aerde gebreck is, zoo valtze fijn, en is dienftigh voor weide, en vrolijcken wijngert: maer fchiet 'er aerde over, en kanze in den kuil niet; zoo valtze grof, klontigh, vet en zwaer, en hier mooght ghy uwe ftercke offen voor den ploegh drijven.

Maer is d'aerde brack of bitter, gelijk men zeit, van fmaeck, die is niet goed voor vruchten; want de ploegh verandert haer brackheit niet, nochte zy laet de druif en appelen hunnen aert en wezen

1) *Vefevus*: de „Vezuvius.“

2) *Klanius*: een rivier van Kampaniën.

3) *Acerren*: een ftad in hetzelfde gewest.

behouden, en kan aldus gekent worden. Neem dichtgevlochte teene korven en teemzen, waer in men kaes perft, die onder het dack beroockt leggen: vulze met bracke aerde, gietze vol zoet water, en tre d'aerde stijf met voeten, tot dat al het water uitgeperft, door de korven heenzijpe; zoo zal de bittere smaek u op de tong walgen, en melden wat slaghe van aerde het zy.

Vette aerde kan men aldus leeren kennen: wilt ghyze wechwerpen, zy blijft u aen de vingers hangen, zoo taey als peck: vochtige aerde teelt kruiden van ongemeene grootte, en darteler dan het behoort: och, datze my niet al te dartel zy, en al te vroegh d'airen doe zwellen. Zwaere aerde kent men stilzwijgende aen haer eige zwaerwichtigheit; de lichte aen haere lichtigheit; zwartachtige aerde gemackelijk by het ooghe, en elck slaghe uit zijn verwe: maer kommerlijk kan men koude aerde, die quaetaerdigh is, onderscheiden: ondertusschen melden slechts roo dennen, schadelijcke ypen en zwart veil wat koude gronden zijn.

Dit gageflaghen, zoo pas d'aerde eerst lang te vore te koocken, greppels en graften door het berghachtige lant te graven, en de kluiten tegens het Noorden bloot te laten leggen, eer ghy den vrolijcken wijnranck in d'aerde leght. Waer de gront murw is, daer valt het beste lant; en dit verrichten winden, koude rijp en de stercke delver, die het lant omwerpt. Maer huislieden, die geenen arbeit ontzien, zoeken eerst eenen gront, die de plaets gelijk is, daer de jonge spruit eerst stont, omze daer stracks te verplanten. op dat de loten niet terstont haer moeders aert afleggen; en zy mercken oock in de schors in wat wint zy eerst stonden, het hooft in 't Zuiden en de warmte opstaecken, en den rughe tegens het Noorden keerden: zoo veel leit 'er aen, hoe men zich van jongs op gewenne.

Onderzoek eerst of het beter zy den wijnstock op heuvels of op vlacke landen te planten. Wilt ghy op vlacke en vette ackers maeien; zoo zaei en plant dicht by een: de wijnstock dicht by een geplant, zal niet trager wassen: hebt ghy heuvelachtigh lant en heuvels, plant de rancken wijder van een: zet uwe stammen net op een ry, achter malkanderen: gelijk de keurbende in den oorloogh zomtjts hare geleden ontsluit, en op het vlacke velt zich in slaghor-den zet, en al het lant overwijt grimmelt en flickert van 't geweer, eer de vreeselijcke slaghe noch aenga, daer d'oorlooghskans, midden onder de wapens, in twijfel hange: plant zoo uwe ryen op een gelijcke maet; niet om uwe ydele zinnen door dit gezicht te vermeien: maer om dat d'aerde anders de rancken niet evenveel voetsel kan mededeelen, nochte de wijngert zijn armen wijt genoegh uitbreiden.

Miffchien zult ghy oock vragen, hoe diep men de putten graven moet. Ick zou den wijnstock wel in ondiepe voren durven betrouwen: maer boomen, en inzonderheit den eekelaer moet men dieper planten, die zijn kruin zoo hoogh in de lucht opsteekt, als hy zijn wortels in den afgront schiet; dies wort hy van winterbuy nochte regenvlaegh nedergefmackt: hy staet vast, en verduurt een menigte van jaren, menige eeuw en menigh mans leven: dan streckt hy zijn stercke armen, de tacken, wijdt en verre herwaert en derwaert uit, en staet midden in zijn breede schaduwe. Plant oock uwen wijnstock niet tegens het Westen, nochte onder den hazelaer: nochte neem de toppen der hooghte rancken, of breeck de bovenste wijngertscheuten niet af (zoo veel vermagh de liefde des gronts), nochte sny de loten met geen stomp mes af: zaey oock geen wilde olijven onder wijngert: want dickwils verzuimt de reuckelooze herder zijn vier, dat eerst heimelijck onder de vette schorste verborgen leit, den stam ontvonckt, en om hoogh in de tacken vlieght, dat het kraeckt, en den boom vermeerterende, boven in de kroon weiden gaet, het gantsche bosch in brant zet, en spreit een zwarte en dicke wolk van roock en smook in de lucht; inzonderheit zoo een Noortsche buy het geheele bosch aentaste, en de wint onder het vier speele. Zoo dit gebeure, kan de wijnstock niet weder groeien, en al houwt men hem tot beneden toe af, de wortel schiet niet meer zulcke rancken: en d'ongeluckige wilde olijf, die niet dan bitter loof geeft, schiet 'er slechts over.

Laet u oock van niemant, hoe wijs hy schijne, raden den acker 's winters om te delven: want het snippen van den vorst ¹⁾ sluit dan het aertrijck, en gedoocht niet dat het gezaeide zaet zijnen wortel in geflote aerde schiete. Wijngert wil liefst geplant zijn, wanneer de witte oyevaer, die de slangen verpickt, met de blozende lente wederkome; of wanneer de zomer alree voorby, de koude herfst beginnende te ruifchen, eer de zon met haer paerden korter omrijdende, den winter aenvoere. Zoo dienstigh is de lente voor boschloof, voor boomen: in de lente zwelt de landouw, en wacht naer het vruchtbare zaet: dan daelt d'almachtige vader vrolijk, met eenen gezegenden regen, uit de lucht, in den schoot der aerde, zijn vrolijke gemalin, en d'alleroopperste zich met dat groote lichaem vermengende, teelt allerhande vruchten: dan quinckeleert d'eenzame bosschaedje van schelle vogelen, en het groote vee groet Venus weder op zijn gezette tijden: de voedtzame acker teelt vast, en het velt opent zijnen

¹⁾ Het snippen van den vorst: snippen of sneppen is: „hevig snijdende.” Zie KIL., die „een sneppende wint” vertaalt door *ventus gelidus*.

boezem voor den laeuwen adem des Westewints: het tedere vocht dringt dan in alle dingen door: het groen durf zich in den nieuwen zonneschijn veilig betrouwen: de jonge wijnranck vrees niet, dat 'er buien uit den Zuiden zullen opkomen, nochte voor regenvlagen aen de lucht, of stormen uit den Noorden; maer zy bot en bloeit, en wint bladers aen.

Oock geloof ick niet dat de weerelt in eenigh ander faizoen geboren wert, of in den aenvangk eenen anderen toon hielt; het was toen lente: de groote weerelt quam met de lente te voorschijn, en d'Ooftewint hielt zijnen kouden adem in, toen de dieren eerst het licht zagen, en een yzeren slag van menſchen uit ſteenachtige aerde voor den dagh quam, en 't gedierte het wout, en 't geſtarnte den hemel ingegeven wert; nochte de teere oude der weerelt zou dezen arbeit kunnen verdragen, quam 'er niet zoo groot een ruſt tuſſchen koude en hitte, en verpoosde 's hemels goetaerdigheit het aertrijck niet.

Voort wat ghy op den acker planten wilt, plant uwe plantſoenen diep in d'aerde; pas vet ſlib op het lant te brengen, en delf 'er dorſtigh zant of vuile ſchelpen in: want het water zal 'er in trecken, de dunne dampen 'er onder ſpelen, en 't gewas doen opluicken; en men vint 'er, die d'aerde met ſteenen en groote ſcherven decken, om den wijnſtock voor geweldigen plasregen, en de hitte der Hondtdagen, waer van het dorſtige lant ſplijt, te beſchutten.

Boomen en wijngert op een ry geplant zijnde, zoo ſtaet ons noch dickwils aerde aen den wortel te brengen, en de kluiten met een ſpade om te worpen, of de zwoegende offen tuſſchen den wijngaert door te drijven, en den gront met het ſcherpe kouter te breken. Hier na zal men de wijnrancken opbinden en ſtutten met riet, geſchelde teenen, elſche ſtocken, en geklove vorcken, om hier op ſteunende, te leeren op geene winden te paſſen, en langs den hoogen olm by de ryen der latten op te klauteren. Terwijl de jonge wijnſtock vaſt opwaſt en nieuwe bladers krijght, moet men de teere rancken ſparen: en de wijnranck, terwijlze geil in de lucht opſteigere, en met vryen toom opgroeie, noch niet beſnoeien, maer zomtijts haer bladers met de hant afplucken en afſtrecken. Wanneer nu de wijnſtock dicker gewaſſen, den olm omhelze, en in top geſtegen zy; dan ſtroop vry zijn bladers af, en ſcheer zijn armen: te vore vreesde hy voor het ſnoeimes: handel hem eindelijck vry ſtraffer, en beſnoey de weeligheit der rancken.

Oock moet ghy hagen vlechten, om den wijngert voor het vee te beſchutten; byzonder terwijl het loof noch teder en geen wederspoet

gewoon is: en niet alleen van fellen vorst en het steken der zonne, maer oock gestadigh van woutosfen en geiten gezocht en gequelt, en van schapen en hongerige runders geknabbelt wort: geen koude, nochte vorst, nochte ryp, of maghtige hitte, die op drooge klippen gloeit, beschadigen den wijngert zoo zeer, als de kudden met haer venijnige tanden, en het lidteken van haer gebit, in den stam gezet. Men slaght, om geen andere misdaet, de geit op alle altaren, Bacchus ter eere; en hierom gaen d'oude spelen ten tooneele: en d'Atheners zetten, rontom groote dorpen en op vierfprongen, hun prijzen op, en vrolijk by den wijn, huppelden in groene beemden over bestreecke geitefleffen hene: en de Latijnsche huislieden, een volck van Troje overgekomen, zingen onbeslepe lieden, lachen datze schateren, met grijzen van holle schorsfen vermomt, en roepen Bacchus met vrolijke gezangen, en hangen, hem ten roem, wasse poppen om hoogh in den pijnboom. Hierom groeit en bloeit de wijnbergh, en draecht overvloediger vruchten; en waer de Wijngodt zijn rustigh hooft opsteect, daer worden diepe dalen en hooge heuvels met wijn gezegent. Weshalve wy, Bacchus ter eere, godtsplichtigh, als onze vaders, lofzangen zullen toezingen, schotels en koecken opdragen, den gewijden bock met den horen mack ten outer brengen, en vette offerharften aen hazelaere speten braden.

Men moet oock noch eenen anderen arbeit, die oneindigh is, aen den wijngert te kost hangen: want alle jaer dient de gront drie of viermael omgespit, de kluit gestadigh met de spade gebroken, en de wijnranck van alle haer bladeren ontlafst. Het ackerwerck staet nimmer stil, en het jaer gaet altijd den zelven gangk.

Wanneer nu de herfst de wijngertbladers affschudt, en de koude Noordewint het bosch van zijn loof berooft, dan zorgt de wackere boer weder tegens het volgende jaer, besnoeit met zijn krom snoeimes den wijnstock, en snijdt d'onnutte rancken af: hy delst eerst den gront om, voert het rijs wech, verbrant het, en brengt de latten onder het daek: endeljk snijdt hy de druif. De wijnstock duickt tweemaal in zijn schaduwe: tweemaal begroeit hy met groene hagen: het valt lastigh die beide af te plucken en te scheeren: Hierom prijs groote, maer bouw kleene ackers. Hy snijdt oock ruige wiffen van muisdoren in het bosch, en rietboorden langs den oever, en willige tacken, die hem werck bereiden. Wanneer nu de wijngert opgebonden, de hagedoorn besnoeit is, dan zingt d'afgearbeide wijngaerdenier, naerdien zijn werck op het einde loopt: evenwel moet men d'aerde opdelfen, en al ree toezien, dat quade lucht nochte onweder de rijpe druif bederve.

Daerentegen is aen d'olijfboomen geen werck vast, nochte men hoeft 'er krom snoeimes of getande egge aen te bezigen, na datze eens hunnen wortel in d'aerde schoten, de kruin in de lucht staecken. De gront met het scherpe kouter gebroken, bestelt hun vochtigheit en vruchtbaerheit en ooft genoegh. Aldus moet ghy den vetten en vreedtzaemen olijf aenqueecken. Zoo ras d'appelaer oock maght in zijn tacken gevoelt en kracht krijght, wast hy terstont van zelf en zonder moeite op.

Ondertulichen hangen alle wouden niet weiniger met vruchten geladen, en d'eenzaeme wildernissen, vol wiltzangks, zien bloetroot van knoppen en beziën: men weit 'er de klaver af: het hooge bosch beschaft harstortien, en verziет ons van nachtkaelien en lampen. Wat mogen de menschen dan noch zorgen, zaeien en planten! Wat zal ick u meer leeren? willigen en lage bramen bestellen het vee loof, den herder schaduwe, het gewas heining, de honighby aes: en het lust my te zien, hoe de wint op den Cyturus ¹⁾ in de boschboomen, en by Narycium ²⁾ in de peckboomen speele: het lust my wilde heiden te zien leggen, daer niemant eght nochte ploeght. D'onvruchtbare boschaedjen op Kaukaes, die eeuwig van den stercken Oostewint kraecken en knacken, geven verscheide vruchten: zy geven pijnhout, dienstigh om schepen; en ceders en cyprellen, dienstigh om huizen te bouwen. D'ackerman draeit 'er speecken, maeckt 'er wagenhuiven, en houwt 'er lange kielen af. De willigen leveren ons teenen, d'olmen loof, de myrten sterke stangen, de kornoelien krijgsgeweer, d'ypen Itureesche bogen: ³⁾ van lichte linden en boschboomen magh men met een scharp draeyzer allerhande satoenen draeien. De lichte els komt voor stroom den Pauw ⁴⁾ afdrijven, en de byen brommen in de holle schorste en den buick des vermorsenden beekelbooms. Wat wil ick verhalen, hoe veel nuts Bacchus ons schonck? Bacchus veroorzaeckte oock veel onheils: hy versloegh de dolle Centauren, Rhetus, Folus, en Hyleus, ⁵⁾ die den Lapiten met den grooten berckemeier dreighde.

O al te geluckige huislieden, (kendenze slechts hun geluck) die buiten oorlooghskrackeel, in den schoot het voetsel ontfangen, dat de milde aerde hun rechtvaerdighlijk verleent. Hoewel geene aen-

¹⁾ Den Cyturus: een berg in Galatiën.

²⁾ Narycium: een stad van Lokriën, waaruit een volkplanting zich in Italiën nederzette.

³⁾ Itureesche bogen: Itures was een landstreek in Palestina, welker inwoners volgens Strabo hoogst bekwame boogschutters waren.

⁴⁾ Den Pauw: waarom V. hier ter plaatse Padus met Pauw vertaalt, is my niet klaar. Hy kende de rivier toch genoeg.

⁵⁾ Rhetus, Folus en Hyleus: Centauren, die op de bruiloft van Pirithoüs door de Lapithen werden omgebracht.

hangelingen 's morgens vroegh eenen stroom van groetenissen, door de trotze poorte van 't hoogh gebouw, over de wijde zalen braecken; en zich vergapen aen stijlen met schoone schildtpadden ingeleit, en geborduurde kleeders, die van gout kraecken, en Korintischen erts, en witte wol, in Assyrisch purper geverft, en Kalfia, met klaren olijfolij gemengt; nochtans genietenze een veilige rust, en rijk door velerhande middelen, weten hun leven langk van loch nochte bedrogh; zitten gerust op hun ruime hofstede; vermeien zich in speloncken, en aen stroomende beecken, in koele dalen, daer men d'offen hoort loeien; daer hen de zachte slaep onder eenen boom bevangt; daer boschen en waeranden groenen, en de jongkheit tegens arbeit opmagh, en gewoon is zich kleen te behelpen: daer men den Goden offert, en de heilige Vaders wonen, en de Rechtvaerdigheid, die de weereit verliet, haer leste voetstappen zette. Doch my behagen boven al de zoete Zanggodinnen, welcker heilighdommen ick, van een geweldige liefde getroffen, verbreide: ick wensch datze my haer onderwijs gewaerdigen, starreschieten leeren, en den loop des hemels, het verduisteren der zonne, het verduisteren der mane, en wat aerdtbevinge veroorzaecht: hoe de springvloet bykome: waerom de zee dijcken en dammen omspoele, en weder afloope: hoe 's winters de dagen zoo kort, des zomers zoo langk vallen: doch is mijn bloet te grof, mijn vernuft te stomp, om dat gedeelte van de natuur te vatten; zoo scheppe ik mijn vermaeck in ackeren en bewaterde dalen; zoo bemin ick onvermaert stroomen en boschaedjen. O wie zet my, daer de beemden leggen, en Sperchius ¹⁾ vloeie, en Taygeta ²⁾ dreune van het rincinken der Lakonische wijnpriesterinnen! o wie zet my in de koele dalen van Hemus; ³⁾ en bedeckt mijn hoofd met een breede schaduwe van tacken!

Geluckigh is hy die der dingen oirzaecken kent, en alle vrees en 't onverbiddelijke nootlot en 't geruisch des gierigen jammerpoels te boven geraeckte: oock is hy geluckigh, die d'ackergoden, Pan en den ouden Boschgodt en de Veltgodinnen, zijn zusters, eert: zulck een staet niet naer staet, of Koningklijk purper, en weet van geene tweedracht, die trouwelooze broeders ophitst; of van den Daeck, ⁴⁾ die langs den weerspannigen Ister nederzackt; of van 't Romainse gezagh, en instortende Rijken: nochte bekommert zich uit medoogen met den nootdruftige, of benijt den rijke. Hy pluckt de vruchten,

1) *Sperchius*: een rivier van Thesaliën.

2) *Taygeta*: een berg by Sparta.

3) *Hemus*: een berg, die Thraciën van Thesaliën scheidt.

4) *Den Daeck* of „Daciër,” die aan den Ister of Donau woonde.

die van zelf in zijnen boomgaert, van zelf op zijnen acker waffen, en zagh noit strenge wetten, of dolle vierschaer, of 's volcks pleitschriften. Anderen roeien over de wilde zee, loopen op het spits van 't geweer aen, en dringen in der Koningen hoven: dees zoekt een stadt en arme burgers te bederven, om uit eenen gouden kop te drincken, en op Tyrisch purper te slapen: een ander begraeft zijn gelt en schat, en is 'er niet af te krijgen: dees wort op de puy van 't stehuis aengebeden: die zit statigh gediend met het hantgeklap, dat den Raet en het Roomsche volck ter eere, in 't gestoelte des schouwburghs wedergalmt: zy vermaecken zich, hoewelze de handen in hunner broederen bloet verfden; verlaten huis en hof, en zoeken een vaderlant, daer andere starren schijnen. D'ackerman drijft slechts zijnen ploegh door het lant, en onderhoudt zoo met zijnen arbeit, het gansche jaer door, zijn huisgezin en kleene kinders, zijn offen en afgearbeide runders: en rust niet of het jaer beschaft hem overvloed van appelen, of jongk vee, of korengerven, en ackers, vol graen, en volle schuren. De winter komt, dan perst men de Sicyonische olijf: het zwijn komt zat van eekelen t'huis: het bosch bestelt hem wilde appels, de herfst veelere vruchten, en de wijn wort, om hoogh in de klippen, van de zon gaer gekoockt. Ondertusschen hangen de lieve kinders al kussende om hun moeders hals: de kuische huisvrouw bewaert het huis: de koeien geven melck, en de vette bocken stooten, in 't groene gras, met hun hoornen op elckandere toe. Hy viert de feestdagen, en op het hoy om den haert leggende, brengt zijnen mackeren den vollen kroes toe, roept Bacchus aen, offert hem wijn, en hangt prijzen aen den olm voor de herders, die om prijs willen schieten, en naeckt in het boeren worstelperck treden. Zoo leefden eertijts d'oude Sabijnen, en Remus en Romulus, de gebroeders: zoo is het magtige Ietrurie opgewaffen, en Rome in 't byzonder de heerlijkste en het hooft van alle steden geworden, en heeft alleen zijn zeven bergen met eenen muur omtrocken. De goude Saturnus bewoonde dit lant, eer Iupijn in Kreten regeerde, en de godlooze menschen offevleesch aten: men hoorde noch geen trompetten steecken, nochte lemmers op harde aenbeelden smeden. Maer wy hebben eenen endeloozen wegh afgeleit, en het wort nu tijt de roockende rossen van hun juck t'ontlasten.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

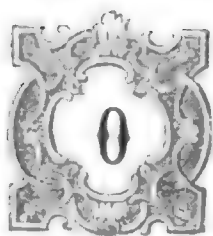
Overgangk van den akkerbouw tot het boomplanten en wijngaerdenieren. — Aenroeping van Bacchus. — Boomen wassen Natuurlijk van zelf, door kerne en wortel: of met kunst. door affnijden van telgen, planten van stammen, inleggen, verplanten, uit eenen stronk, door enten en inzetten. — De Dichter zoekt gunst by Mecenas. — Aert der natuurlijke boomen, en hoe men die temmen moet. — Veelerhande aert van boomen en wijngerden. — Verscheidenheit der boomen, eischt verscheidenheit van gronden en gewesten. — Vitspanninge tot lof van Italie, wiens landouw alle uitheemsche overtreft. — De Dichter komt weder op de verscheidenheit der gronden. — Wat gront olijven draeght, wijngaert, gras, en graen. — Besluit dat vochtige waterachtige grazige en zoete gront tot de vier boven gemelde bequaem zy. — Hoe men den grondt kennen zal; of die sijn valle, of grof, of brack, of vet, of vochtigh, of zwaer, of licht, of zwart, of koudt. — Van den wijngaert, en wat werck hier aen vast is. — Gelyckenis van de keurbende, in slaghorde gestelt. — Hoe men wijngaert en boomen plant. — De lente is het rechte seizoen, om wijngert en boomen te planten. — Uitspanninge van d'aengenaemheit der lente. — Hoe men den gront helpt. — Hoe men den wijngaert, na het planten, handelt. — Uitspanninge van schouwburgh- en tooneelspelen, en offerfeesten, Bacchus ter eere. — Jaerlijcks wijngertwerck. — Wijngertwerck in den herfst. — Van den olijs en andere boomen. — Nuttigheid van boomen en bosschen. — Recht- en misgebruick des wijns. — Van het geluckige huismans leven; geleken by het leven der wyzen, dat zoo veel beter is, en staeten en ampten en gewinzucht schuwt. — Besluit van 's huismans geruften en genoeghelijcken wandel, het lantleven der Roomsche Voorvaderen gelyck.

HET DERDE BOECK.

I N H O U D T.

Hy wijdt Augustus eenen tempel van cere, en een onsterflijke gedachtenis toe. Wat paerden en koeien vereischen. Het gevecht der stieren. Hoe men merrien moet paren. Van schapen en geiten. Onderwijs van wolle en melk. Van honden aen te vocken, en slangen te verjagen. Van veezieekte. By deze gelegenheit valt hy op de sterfte, die d' Alpes en het gewest van Venetie plaeghe.

De dichter teelt nu paert en koey en kalvers aen,
En drijft, om wol en melk, zijn schaep en geit te weide;
Hy voekt oock honden op, en om zijn vee belaén,
Zoeckt raet voor slang en smet, eer 't evel zich verspreide.

groote Pales ¹⁾, en ghy vermaerde herder van Admetus ²⁾, en ghy Arkadische bosschen en beecken, wy zullen oock van u zingen: want alle andere dichten, ydele zinnepoppen, leven nu op allemans tong. Wie weet van den straffen Eurysteus ³⁾, of dien heiloozen Busris ⁴⁾ en zijn altaren niet te spreken? Wie hoorde niet zingen van Hylas ⁵⁾, Herkules knaep; van Delos, Latonaes eilant; van Hippodamie, en Pelops, meester in den renstrijt, en doorluchtigh om zijn yvoire schouder? Ik wil een baen opstreven, waer langs ick oock uit de laeghte opstijge, en zeeghaftigh op de tong der menschen leve en zweve. Magh ick lang leven, zoo zal ick d'eerste zijn, die de Zanggodinnen, van den bergh Helikon, met my in mijn vaderlant brenge:

¹⁾ *Pales*: deze was de Veegodin, en werd by de Romeinen in hooge eer gehouden.

²⁾ *Herder van Admetus*: Apollo, die, wegens 't verslaan der Cyklopen, een tijd lang van zijn goddelijke waardigheid versloken, het vee hoedde van Admetus, koning van Thesaliën.

³⁾ *Eurysteus*: een koning van Myceno, die door het toedoen van Juno gesteld was om over Herkules te heerschen, en op wiens last deze dan ook de werken, die zijn naam vereeuwigen, ondernam.

⁴⁾ *Busris*: een koning van Egypte, die zijn gasten om 't leven bracht, en door Herkules werd gedood.

⁵⁾ *Hylas*: een knaap, by Herkules bemind.

d'eerste die u, o Mantua, den Idumeeschen palmtack vereere, en in het groene velt een marmere kerck stichte, by het water, daer de breede Mincius, om lange boghten dwaelende, d'oevers met dunne rietboorden boort. Ick wil CESAR midden in de kerck zetten, en tot mijn wit gekomen, in Tyrisch purper wel prachtigh voor hem verschijnen, en drijven hondert wagens, met vier paerden daer voor gespannen, naer den stroom. Geheel Grieken van den Alfeus ¹⁾ en het Nemeesche woudt ²⁾ afgestegen, zal hier, my ter eere, om prijs rennen, en met harde offeleere wanten ³⁾ vechten. Ick wil, met den geschoren olijfkranen ⁴⁾ om het hoofd, u mijne gaven opofferen: nu lust het my uw gewoone staets te kercke te geleiden, en de runders te zien slaghten: of hoe het tooneel omkeere, van aenzicht verandere, en de Britten, in tapijt geweven, de purpere tapijten oplichten. Op de kerckdeuren zal ick in gout en louter yvoir den oorloogh, tegens het volck aen den Ganges, en de wapens van den zeeghaftigen Augustus, Quirijns nazaet, ⁵⁾ uitbeelden; en hoe hier de groote Nyl van den zee strijt ruischt en bruiſt, en de kolommen, van het koper der overweldighde vlote gegoten, ten hemel rijzen: Ick wil 'er de steden, in Asie verover, byzetten, en den voorgejaeghten Nifates, ⁶⁾ en den Parth, die zijn zege in 't wijcken en in achteruitgeschote pijlen stelt: en beide de zegetekens, twee verscheide vyanden met de vuist ontweldicht, en het volck van beide de kusten, waer over men tweewerf triomfeerde. Daer zal Assarakus ⁷⁾ afkomst, en 't geslacht uit Jupijn gesproten, en Tros ⁸⁾ de vader, en Apollo, bouwmeester van Troje, in Parischen marmer ⁹⁾ naer het leven, uitgehouwen staen: de rampzalige Nijdigheit zal 'er zwichten voor de Razernyen, en den wreedden jammerpoel, en Ixions gekrolde slangen, en het geweldige radt ¹⁰⁾, en den onopwentelbaeren steen. ¹¹⁾

Ondertusſchen laet ons, o Mecnas, op uwen last, die my zwaer wil vallen, d' ongebaende bolſchen en wouden der Boomgodinnen vol-

1) Van den Alfeus... afgestegen: min naauwkeurig uitgedrukt: de Alfeus was een rivier, die men wel „verlaten,” of des noods afzakken kon, maar waarvan men niet kon afstijgen.

2) Het Nemeesche woudt: een bosch by Argos, binnen 'twelk zich de leeuw onthield, dien Herkules doodde.

3) Offeleere wanten: de zoogenaamde cestus, waarvan zich de kampvechters bedienden.

4) Den geschoren olijfkranen: hierdoor wordt een krans verstaan, van welken men de bladeren heeft gedund of afgestroopt.

5) Quirijns nazaet: „Augustus,” wiens geslachtsregister men tot Quirinus of Romulus deed opklimmen.

6) Nifates: hier mede worden verstaan de volkeren, die nevens den Nifates — een berg en stroom in Armeniën — woonden.

7) Assarakus: zoon van Tros en grootvader van Anchises.

8) Tros: koning van 't naar hem geheeten Troje en zoon van Erichonius.

9) In Parischen marmer: hier mann. genomen, 't zij om den uitgang, 't zij als „steen.”

10) Het geweldige radt: dat namelijk, waarop Ixion werd rondgedraaid.

11) Den onopwentelbaeren steen: den steen, welken Sisyfus veroordeeld was, een berg op te wentelen, en die altijd, als hy boven was, van zelf weder naar beneden rolde.

gen: zonder u vangt mijn geelt niet gewightighs aen: wel aen dan, toef nochte slof niet langer: Citheron roept my met luider keele, en de Lakonische hondt, en Epidaurus, te paerde afgerecht, en de weergalm der boschen bestemt het al lociende. Evenwel zal ick t'hans bestaen Cefars bloedige oorlogen te zingen, en zijnen naem, op de vleugels der Faeme, door zulck een ry van jaren henevoeren, als Cefars oude van Tithons jaeren verschilt.

Het zy iemant, te Pise naer den prijs des renstrijts staende, paerden aenvocke, of steeke osien voor den ploegh spanne; die kies vooral de beste merrien uit. Een sture koe is de beste slaghe, die een groot hooft en langen neck heeft, en de kostem van de kin op de schenen hangt, wiens lancken ¹⁾ byster langk vallen, oock al haer leden, en voeten; en die de ruige ooren onder de kromme horens opsteekt: oock mishaeht my geen gegremelde, ²⁾ of die noode onder het juck wil, zomtijts met hoornen stoot, eenen stier gelijckt, en hoogh en groot van stal, al ploegende den staert langs de vore nasleept. Laetse na heur vierde jaer rijden en kalven, voor het tiende jaer rusten; daer na is zy onbequaem om te vocken, en onmaghtigh om te ploegen. Ondertusschen terwijl haer bloeiende jeught draghtbaer en tochtigh is, laet den stier los, en den bul onder den hoop springen, en pas vee te winnen en aen te teelen. D'eerste jaren der ellendige schepselen zijn de beste, en loopen snel voorby; dan volgen ziekten en zwacke ouderdom en moeielijkheên, en d'ongena der felle doot rucktze wech. Altijt zult ghy mangel onder eenige koeien zien: zoeck deshalve altijt nieuwe aen te vocken: en verzie u, (op dat ghy u niet beklaeht, indienze u afsterven) by tijts, en pas dat u vee jaerlijcks aenteele.

Om paerden aen te vocken moet men oock de beste merrien uitkiezen, en voornamelijk al vroegh op de veulens beginnen te letten, wil men zich van brave springhengsten voorzien. Een veulen, van moedigen aert afgekomen, steekt terstont den kop in de lucht, en is wacker te been: het loopt voor zijn moeder hene, en durft het eerste in het stroomende water loopen, en zich over een brughe begeven, daer het voorhene noit over liep: het is niet schichtigh, heeft eenen scherpen neck, kleinen kop, valt kort in 't lijf, plat van schoft, breet van borst, gladt en wel gehouwen: kastanje bruin en blaeuw schimmel is het beste, wit en vael het slimste hair. Een rechtchapen hengst, die van verre trompet en wapens hoort, hout zich vaerdigh, steekt zijn ooren op, leeft over al zijn lijf, briefcht

¹⁾ *Lancken* voor „flancken, lenden.”

²⁾ *Gegremelde*: d. l.: „gevlakte.”

snorckt vier en vlam ten neusgaten uit, en schudt zijn dicke mane aen de rechte zijde. Het ruggebeen loopt dubbel over den rug; hy krabt het zant op, en schrabt met den hoof tegens den gront aen, dat het klinckt. Zoo schrabde Cyllarus, ¹⁾ toen Kastor het in Lakonie temde en bereedt: en Mavors gespan, waer van de Grieksche Homer zong; en het paer, dat den wagen van den grooten Achilles voorttrock. Zoo liet de snelle Saturnus zelf, in een paert verandert, zijn mane over den neck waeien, en briefchte onder het rennen zoo luide, dat het over den ganschen Pelion klonck, toen zijn gemaelin hem betrappen wou. Wanneer zulck een paert door zieckte traegh wort, of met de jaren afneemt, dan zult ghy het opzetten, en ouderdoms halve, die toch gebreekelijk is, verschoonen. Een oudt hengst kan niet springen of arbeiden, en als het op vechten aankomt, raest te vergeefs, gelijk een groot en krachteloos stoppelvier. Ghy moet deshalve inzonderheit op zijn oude en moedigheid letten: daer na op andere deughden en afkomst; oock hoe die zijn ooren laet hangen, wanneer hy onder leit; hoe hy den kop opsteekt, wanneer hy den prijs wint. Ziet ghy niet wanneer de raden buiten de lijn schietende, om strijt de renbaen in rennen, wanneer de hoop der jongelingen aengeprickelt wert, en hun het hart in den lijve van vreeze popelt; hoeze'r met de zweep achter geven, en den toom op den neck leggen? hoe de heete raders met kracht voortvliegen, en de wagenaers dan neergezete dan over-endt, om hoogh door de lucht, voor den wint, in de ruimte schijnen heen te zweven: zy jagen, zy drijven voort, dat het stof hun om d'ooren stuijt: zy worden nat van schuim en den waessem der vlugge paerden. Zoo groot is de lust om eere in te leggen; zoo gaet hun de prijs ter harte.

Erichtonius ²⁾ bestont eerst vier paerden voor den wagen te spannen, en te wagen om prijs te rennen. De Lapithen in Thessalië opgezeten, betoomden en bereden eerst de paerden, en leerdense met den gewapenden ruiters opsteigeren, en moedigh in het velt henedraven: Beide broghtenze een' nutten vondt op de baen. Een roskammer zoekt te gelijk een jeughdigh een moedigh en gezwint paert: en 't vernoecht hem niet, dat het menighmael den vyant voorjoegh; in Epirus en het strijbaere Peloponessus geworpen wert, en voortquam van den hengst zelf, die Neptuin met zijnen drietant uit der aerde te voorschijn broght.

¹⁾ *Cyllarus*: het paard van Kastor en Pollux.

²⁾ *Erichtonius*: hier wordt niet de koning van Troje bedoeld, hiervoren blz. 106 vermeld, maar die van Athene. Deze, een zoon van Vulkan, had de beenen als die van een draak, en om dit gebrek te bedekken, was hy gewoon zich niet anders dan in een wagen gezeten in 't openbaar te vertoonen.

Hier op dan lettende, zoo paßt tegens den springtijt den springhengst, voor de merriën uitgekozen, wel vet te mesten, met groene klaver en haver te voederen, en met versc'h water te drencken, op dat hy in het springen niet bezwijkte, en de zwacke veulens niet uitwijzen, dat het den vader aen voeder mangelde. Maer laet de merrien, wanneerze eerst beginnen hengstigh te worden, met voordacht afgaen van magerheid, en gebreck van voeder en water lijden; oock dikwils afrennen, wanneer de middaghzon steekt, het koren op den dorshvloer onder den vlegel kraecht, en het lichte kaf in den wint vliegt. Dit doet men, op dat haer vet dien vruchtbaren acker zijn weelicheit niet beneme, en de vore verflappe en verslijme, maer de gront te gratiger het zaet vatte opsluite en bewaere.

Daerentegen draeghtmen langer geen zorgh voor hengsten, maer voor merrien, wanneerze dragen, en haest werpen zullen: men spanze dan onder geen juck voor den geladen wagen, nochte laetze steigeren by den wegh, nochte zich in het velt afjagen, of in eenen snellen stroom zwemmen: maer in ruime velden, langs volle vlieten, gaen grazen; daer d'oevers groen van mosch hangen, en speloncken en schaduwen van overhellende klippen haer bedecken en overlommen.

Om de wouden van Silarus ¹⁾ en den eekelrijcken Alburnus vliegt en grimmelt de horfel, in Latijn Afilus, in Grieksch Oistros genoemd: zy steekt scherp en bromt zoo luitruchtigh, dat al het vee van verbaestheit door het bosch verstrooit; lucht en bosch en oever van den droogen Tanager op dat gebrom wedergalmen. Toen Iuno toeleide om Inachus dochter, in een vaerze verandert, te plagen, steldeze eertijts haer schrickelijke wraeckgierigheit door dit ondiert te werck. Ghy zult uw draghtbaer vee hier voor (want op den middagh steekt het allerfelst) beschutten, en de merrien, als de zon 's morgens op, of tegen den avont onder ga, te weide drijven.

Wanneer de koe gekalft hebbe, zoo bestaat al uwe zorgh aen de kalvers: brantze met een teken van hun geslacht, en mercktze die ghy wilt laten springen, of ten heiligen outer bewaren, of in den ploegh spannen, om den klaigront te breken, en het woeste lant te bouwen. Andere koeien laet men in het groene gras weiden.

Nu staen u de kalvers, waer van ghy u op den acker dienen wilt, te gewennen, en te betemmen, terwijlze nog jongk en teêr, leerzaam en gebooghzaam zijn. Vlecht eerst kranffen van dunne teenen om

¹⁾ *Silarus*: een stroom in Lukaniën, gelijk *Alburnus* een berg, en *Tanager* een rivier, mede in dat gewest gelegen.

hunnen hals: daer na wanneer de vrye neck de dienstbaerheit gewoon is, dan koppel het paer met de kranffen aen malkander, en drijf de vaerzen neffens malkander voort, en laetze dickwils de ledige raden over het lant trecken, en een spoor over den acker slepen: daer na kraecke de beucke affe onder den zwaren last, en de kope-ren diffelboom trecke de gepaerde raders voort. Ondertuffchen ete uw ongetemt en aankomende vee niet alleen geen gras, nocte wiilige bladers of liezen; maer voeder het met koren: laet oock de koeien, die eerst kalfden, (gelijk men weleer plaght) niet melcken, maer al haer uiers den kalveren gewilligh ten beste geven.

Doch streckt uw lust meer ten oorloge, en tot forffe oorlooghsbenden, of om met raderen te Pife ¹⁾ den Alfeus voorby te rennen, en den vliengenden wagen in Iupijns woudt te drijven; zoo laet het paert eerst de forsheit der gewapenden zien, de trompet hooren steecken, het kraeckende radt gewinnen, en op stal naer het gerammel des tooms luisteren: daer na hoe langer hoe meer zich vermaecken, om het streelen van zijnen meester, die het op den neck klopt. Laet het dit hooren, zoo ras het van de melk gestooten is. Steeck het, terwijl het noch zwack en vervaert is, en siddert, en zich zelve niet kent, zomtijts den beck in den halster. Maer wanneer drie jaren verlopen, het in zijn vierde jaer wandele, begin het dan af te rechten, leer het draven, keeren en wenden, en gewen het te leeren harden: dan laet het met zijne vlucht de winden tarten; en gelijk met vollen toom over het vlacke henevliegen, zonder met zijn voeten aerde te raecken. Hoedanig Boreas reis op reis uit den Noorden opsteeckende, het sneeuw van Scythië en waterlooze wolcken opeet: dan gruwet het hooge koren en de golvende acker van het ongestuimigh gebulder, de toppen der boschaedjen ruifchen, en geweldige baren wentelen tegens het strant. Zoo vliege het ros voort, en vege t'effens over velt, over vlackte hene. Dit zal best zweeten en schuimbecken in de renbaen van Elis; of wel ter hant, de Belgische sleden ²⁾ trecken. Endelijk pas het zwaerlijvige en getemde paert met vette rogge te voederen: want eer ghy het betemt is het bijster fors, en vat ghy het aen, het zwicht voor geen slagen, nocte luistert naer den toom.

Maer geen ding zet het vee meer krachten by dan het spenen van Venus en haer heimelijke minneprickelen: het zy men gezint zy koeien of paerden te bezigen en hierom verzent men best de

¹⁾ *Te Pife*: een stad in Elis, alwaar kampspelen gehouden werden.

²⁾ *De Belgische sleden*: mischien wel de „narresleden,” de eenige, die in de Nederlanden ooit gebezigt werden.

stieren, verre van der hant, in eenzaam weiden, achter eenen bergh, en over eenen breeden stroom; of bewaertze op stal, daer vol op van voeder is: want hun gade tapt allengs de krachten af, en be-tovertze met haer gezicht, zoo datze om beemt noch weide denc-ken: oock hitstze dickwils door haer minnelijcke bekooringen de forsse vryers met de hoornen onderling tegens elckandere aen. De schoone vaerze gaet in het bosch weiden; terwijlze by beurten met al hun geweld reis op reis toestooten, en in 't vleesch booren, dat het zwarte bloet by de huid nederloopt: zy zitten malkander met de hoornen in de huid, en loeien zoo vreeffelijk, dat bosschen en ber-gen wedergalmen: deze hoorenstootigen dienen oock niet in eene weide: maer d'ander, die het velt ruimde, gaet in een onbekent geweste omzwerven, besteent luide den hoon, en de wonden, hem zoo trots in 't lijf gestooten, en het missen zijner gade, waer over hy zich niet wreecken kost; en de weide eens over dwers aenziende, verlaet zijn voorvaders erf. Hy oefent dan met alle vlijt zijn krach-ten, leit al den nacht op harde steenen, en den gront zonder stroo, en leeft by steeckelige bladeren en scherp rietgras, beproeft zijne kracht, en verbolgen het hoofd tegens eenen stam aenzettende, terght met de hoornen zijn gramschap, slaet met de voeten achter uit in den wint, en het zant opkrabbende, dat het stuive, vangt het voor-spel van 't gevecht aen: wanneer hy zich nu weder sterck en maghtigh genoegh kent; dan opgetrocken, en haestigh den zorgeloozen vyant opgekomen: gelijk wanneer het water midden in zee begint te schuimen, en zijnen boezem van verre uit den gront op te halen; en gelijk het tegens het strant aenwentelende, yffelijk op de steen-rotten bruiſt, en als een bergh voorover stort; van den gront met wielingen opborrelt, en het zwarte zant reis op reis om hoogh uit-braeckt: zoo byster blaeckt en brant allerhande slaghe van menschen en dieren vee en visschen en vogelen, door razende minne: de liefde is in alle schepselen even krachtigh. De leeuwin haer jongen verge-tende, brulde noit feller langs het velt dan wanneerze loops was: geen wanschapen beer, geen wreet everzwijn, geen booze tiger rech-ten in wildernissen meer moorts, meer bederfs aen, dan by die ge-legentheit. Och dan is het gevaerlijk langs den eenzamen acker in Libye te reizen. Ziet ghy niet hoe de minnekoorts de hengsten door het lijf rijdt, zoo dra zy slechts de merri beruicken? Dan is niemant maghtigh hen met toom of zweep te temmen: nochte rots of holle klip of vliet, die tusschen beide gelegen, stucken van bergen met zijnen stroom voortsleept, kunnenze schutten. Zelfs de Sabellische

zeuge ¹⁾ wet dan haer tanden: zy woedt en wroet en krabt met de voeten d'aerde op, wrijft haer zijde tegens eenen boom, en maeckt haer schoften van wederzijde eelt, tegens de wonden.

Wat recht de jongelingk niet aen, die van felle minne tot in het mergh van 't gebeente zoo vierigh blaecht? Hy zweemt spade by duister nacht door een ongestuimige zee, vol razende buijen, terwijl het uit de lucht schrikkelijk boven hem dondert, de baren op de steenrotsen breecken, datze bruisen; daer zijn droeve ouders, nochte de maeght, die op het verdroncken lijck sterven zal, hem niet konnen te rugh roepen.

Wat rechten Bacchus gelpickelde losfichen en de wreede wolven en honden niet aen? Hoe vechten de weerlooze harten niet? Noch gaet de dolle merrie het al te boven, en Venus zelf gafze dit in, toenze te Potnie ²⁾ Glaukus met haer tanden verscheurden. De Min doetze los over den top van Ida, in den bruizenden Askaen ³⁾ vallen: zy steigeren het geberghte op, en zwemmen de vlieten over. Zoo dra dit vier het geile mergh ontvonckt (meest in de lente, want in de lente komt de hitte in het gebeente) staenze op de hooge rotfen, en guwen ⁴⁾ met den beek naer de Westenwint, en flocken die lucht in: en menighmael, zonder hengst, van den wint draghtbaer geworden (ick verhael wat wonders) rennenze over rotfen en klippen en door lage dalen, niet, o Oostenwint, naer uw geweest, nochte der zonnen opgangk, maer naer Boreas en Kaurus, of derwaert, daer de donckere Zuidenwint opsteekt, en den hemel met regenachtige koude betreckt. Hier uit groeit het geen de huismans met zinnen rechten naem Paertskrevel noemen, een lijmachtig vergift, dat van d'eechenille druipt: Paertskrevel, dat geile stiefmoeders dickwils afplucken, heiloos bezweren, en onder toverkruiden mengen. Maer terwijl wy van minne bevangen, stuck voor stuck doorloopen, zoo loopt ondertusschen de tijt, d'onherhaelbare tijt, voorby.

Dit zy nu genoegh van het groote vee: nu schort ons noch het andere deel van dit werck, woldragende schapen en ruige geiten te hoeden. O kloecke huisluiden, dit 's uw werck: hier mede kunt ghy eer inleggen: en ick twijfel niet, dat het wat treffijcks zy, dit met

¹⁾ *De Sabellijnsche zeuge*: d. i.: „de Sabijnfche.“ Virgilius bedoelt hier het „lamme“ varken, in tegenstelling met de „wilde“ dieren, van welke hy vroeger gesproken heeft.

²⁾ *Potnie*: een stad in Beotiën, waar Glaukus, koning van Korinthe, zijn roetery hield. Venus, verstoord, dat hy aan die arme dieren, om hen vlugger te maken, het minnespel onthield, joeg hun een dolheid aan, ten gevolge waarvan zy hem verscheurden.

³⁾ *Askaen*: een rivier in Bithyniën.

⁴⁾ *Guwen*: klanknabootsend woord, oorspronkelijk hetzelfde als *geenen*, doch meer bepaaldelijk voor „inademen“, *anhelare*, gebezigd. Zie er voorbeelden van in het *Nieuw Nederlandsch Taal-Magazijn*, IV *Juargang*, blz. 99, door den Heer OUDMANS aangehaald.

woorden uit te beelden, en zulck een geringe stof te verheffen: doch een zoete lust verruckt my door de steile woestijnen van den Parnas: het lust my deze heuvels op te klimmen, en langs eenen ongebaenden wegh ongemackelijk naer de Kastalische bron op te stijgen.

Nu, o eerwaardigste Pales, nu wil ick mijnen toon verheffen. Voor eerst ordineer ick, dat men de schapen in bestroide koiën voedere, tot dat de groene zomer aenkome; en d'aerde met stroo en varenkruit bestroie, op dat dit weecke vee niet van koude verkleume, nochte van schurft of voetēvel gequelt werde. Voorts gebiede ick dat men de geiten bladers van haeghappelboomen beschaffe, en met versch water drencke: en de koiën 's winters van de winden af naer 't Zuiden en de middaghzon keere; wanneer de Watergieter onderga, en het najaer begiete. Men moet zoo wel op geiten, als op schapen, passen: oock is hier geen minder voordeel aen vast, al verkoopt men Milesische vachten, ¹⁾ in Tyrisch purper geverft, tot hoo-gen prijs. Hier komen meer jongen, hier komt meer melck af. Hoe ghy de geit meer melckt, dat de melckēmmer schuimt, hoe d'uier meer melcks geeft. Ondertusschen scheert men oock baert en grijze kin en ruige lock des Cinyfischen bocks, ²⁾ tot gerief des krijghsmans, en deckfel des armen zeemans. Zy weiden bosschen en bergen af, en ruige bramen en heggen, die gaerne op de hooghten wassen: zy komen van zelf te koy, en brengen haer jongen mede, en kunnen met den vollen uier qualijk over den drempel. Hierom zult ghyze, hoeze min haer nootdriftigheid kennen, des te meer met alle naerftigheid voor vorst en sneeuw beschutten, gewilligh voeder en bladers bestellen, en 's winters zontijts met hoy voederen.

Maer wanneer de Westenwint den genoegelijcken zomer in locke, drijf dan bocken en schapen in woudt en weide: laetze met het kriecken van den dagh, in de koelte, in het velt grazen, terwijl het noch vroegh is; terwijl de rijp op het gras leit, en de dauw, op het jonge gras, het vee verleckere. Daer na, wanneer de vierde uur, van hitte, dorst krijge, en springkhanen de boomgaerden in stucken zingen; laet dan de kudden in putten drencken, of met water, het welck door eicke buizen loopt: doch dat men 's middaghs, als de zon steecke, een beschaduwte dal zoecke; indien 'er Iupijns hooge eick en oude stam ergens zijn geweldige tacken uitspreie; of zoo 'er ergens een bruin en dicht eeckelbosch met zijn gewijde schaduwe overhange. Wanneer de zon beginne te dalen, de koele avond de hitte matige,

¹⁾ Milesische vachten: in Mileziën werd de wol heter geverft dan ergens anders.

²⁾ Des Cinyfischen bocks voor „des Afrikaanschen.” Cinyfus was een stad in Libyen.

de dauwende maen alree de bosſchen verquicke, d'ysvogel zich aen ſtrant, de diſtelvinck zich in de hage laet hooren; dan drijfze weder in de weide, en drenckze met klaer water. O ghy Libyaenſche herders, wat zal ick u meer van het veehoeden ¹⁾ zingen? wat zal ick u dichten van uwe hutten en wooningen, die dun gezaeit zijn? Het vee gaet 'er menighmael, nacht en dagh, en eene geheele maent langk, in wilde woeltijnen weiden, zonder eens onder dack te ruſten: zoo luttel ſtallen vint men hier: d' Afrikaenſche veehoeder voert al zijnen ſchat met zich, zijn huis, zijnen haert, zijn geweer, den Lakoniſchen hont, en zijnen Kretenzer pijlkoker: eveneens gelijk wanneer de ſtrijtbare Romain, in zijn vaders harnas, met een pack overladen, henetreckt, en onverhoeds den vyant in ſlaghorden opkomende, zijn leger plant.

Doch zoo gaet het niet by de Scythen en aen het Meotiſche meir, en daer de ſnelle Iſterſtroom het roode zant omroert, en Rhodope midden onder de Noorder alle toereickende, wederkeert: daer houdenze het vee in den ſtal geſloten: alle velden ſtaen 'er grazeloos; alle boomen bladeloos: het lant leit 'er woelt, met bergen van ſneeuw-jaght bedeckt, en het ys wijdt en zijdt zeven vadem dick gevrozen: het wintert 'er eeuwich; het ruſcht 'er eeuwich uit den noortweſten: de zon verdrijft 'er nimmermeer de bleecke ſchaduwē; het zyze met haere paerden ten hemel vaere, of met den ſteilen wagen zich in de roode zee aſipoele. De ſtroomende vliet bevroeft 'er haefſtigh met een korſt, dat 'er een wagen met beſlage wielen ſtracks over rijden magh: eerſt voerde het water groote ſchepen, nu wagens: kopere kannen ſpringen in ſtucken, en de kleeders ſtaen ſtijf aen 't lijf bevrozen: zy houwen den bevrozen wijn met bylen in ſtucken: ganſche poelen veranderen in louter ys: kille yskegels hangen aen d' ongekemde baerden gevrozen. Ondertuſſchen ſneeuwt het wel dicht uit de lucht: het vee vrieft 'er doot: de groote oſſen ſtaen met rijp overgoten: de harten ſtaen by groote menighden verſtijft, tot den hals toe diep in het ſneeuw, dat de horens effen uitkijcken: geene losgelate honden, geene netten, nochte roode pennen jaegenze ſchrick op het lijf: vergeefs duwenze met hun borſt tegens den ſneeuwbergh aen: men duwtze, van dicht by, het yzer in de huid, datze al brulende neêrſtorten, en met een vrolijk geroep t'huis gebroght worden. De Ruſſen ²⁾ leven geruſt en ledigh, in diepe holen, onder d'aerde,

¹⁾ Van het veehoeden: deze woorden ontbreken in de eerſte uitgave, zij zijn in de latere ingevuld, ter meer juſte overbrenging van het oorspronkelijke.

²⁾ De Ruſſen: wel te verſtaan, dat Virgilius van geen Ruſſen ſpreekt, en zelfs den naam van den hier bedoelden volkſtam niet eens vermeldt.

en leggen eenen hoop eickenhout en gansche olmen aen den haert. Hier brengenze den nacht met tuischen over, en spoelen met bier en appeldranck, in stede van wijn, de zwaricheit van het hart. Dit woelste slag van menschen houdt zich onder de koude Noordstar, daer d'Ooftewint uit het Rifeefche geberghte buldert, en het bekleet zich met roffe vellen.

Hebt ghy lust in wolwerck, wacht u voor bramen kliffen en distelen: schuw weeldige weiden: kies witte en zachte schapen: wraeck den ram, die, hoewel hy wit is, een zwarte ader onder de tong heeft, op dat hy de jongen niet met zwarte vlacken spickele, en kies eenen anderen belhamel uit de kudde. Zoo bekoorde (maghmen 't gelooven) Pan, ¹⁾ Godt van Arkadië, met zijn sneeuw witte vacht ²⁾ de Maen, die hy in de hooge bosschen aenriep, en zy sloegh zijn bede niet af.

Maer die melck begeert, smijte hun klaver, zeefgety kruut en zilte kruiden in de kribben voor; dan drinckenze te meer, d'uiers spannen te stijver, en de melck behoudt hier van, buiten ons verstant, eenen zouten smaek. Menigh herder om de bocken, als zy wat groot worden, van de moeder te stooten, muilbandde hun den beek met eenen bant vol yzere pennen. De huislieden perffen 's nachts kaes van de melck, diese 's morgens vroegh of op den dagh melken: watze 's avonts en in 't ondergaen van de zon molken, dat brengenze 's morgens met den dagh in korven naer de stadt, of zouten het een luttel, en bewaeren het tegens den winter.

Verzuim oock niet honden, snelle Spartanen en bitse Molossien met vette huy aen te vocken. Zoo lang deze uwe koy bewaecken, zult ghy 's nachts voor geen dieven nocte aanloop van wolven vreezen, of schricken dat stroopende Spanjerts u heimelijk opkomen. Ghy zult oock dickwils achter bloode woudtezels her zitten, en hazen met hazewinden, en dassen met winthonden jagen. Ghy zult dickwils met hun gebas het wilde boschwijn door den modder jagen, en het hart, met zijn getackte hoornen, op hooge bergen al roepende narennen, en in het net drijven.

Leer oock den stal met cederen hout beroocken, en schadelijke waterflangen met stanck van galbaen verdrijven. Dickwils schulde een booze adder uit schrick in stallen, in langen tijt niet gevaeght, en zocht zich hier te verzekeren: of een huis slang, een zwaere veeplaegh, en die de kudde vergiftight, nestelde op het velt, in d'aerde. O huisman, neemt steenen, neemt stocken: verpletze, die haven ge-

¹⁾ Pan: het hier bedoelde wordt gewoonlijk van Endymion verhaald.

²⁾ Vacht: aldus naar de latere uitgave. De eerste had kudde, wat hier geen zin vormde: daar Pan de Godin niet door zijne schapen, maar door zijn kostuum bekoorde.

zwoilen hals opsteeckende, vast piept, vast dreight. Zy verberght alreede uit blooheit haer hooft wel diep onder d' aerde, terwijlze het middellijf en de krullen van haren staert ontknoopt, en de kringkels van het achterlijf langkzaam na zich sleept. Oock is de Kalabrische boschslang een vinnigh dier, dat de borst opsteeckende, den gescheubden rugh intreckt, en langs den buick hene met groote vlakken gespickelt is: dat, terwijl beecken uit bronnen springen, en de natte lente de landouw met regen uit den Zuiden bevochtight, zich in poelen houdt, en hier zijn verblijf op den oever nemende, zijnen zwarten en verslindenden balgh met visschen en borrekickende vorsschen opvult. Wanneer de poel uitdrooght, en de gront van hitte split, dan springt de waterlang op het drooge velt, en haer roode blicken opslaende, glipt verwoet van dorst, en razende van hitte, vervaerlijck over den acker hene: dan zou my niet lusten onder den blaauwen hemel te slapen, nochte onder 't geboomte in den schoot van het gras te leggen; wanneerze d'oude hnt afgestroopt hebbende, weder glimt en jeughdigh wort; of haer jongen en eiers in het nest latende, met haere driepuntige tonge tegens de zon aen leit en flickert.

Ick wil u oock d' oirzaecken en tekens der ziekten leeren kennen. De schapen worden met een leelijke schorfsheit geplaeght, wanneerze doornat en kout beregent, of 's winters wit en stijf van rijp, of na het scheeren niet van hun zweet afgewilcht, en van scherpe doornen gesteken zijn: weshalve de harders al hun vee in zoet water waschen, en den rain met zijn ruige vlocken in den vliet plompen, dat hy voor stroom henedrijft: of zy strijken het geschorren schaep met dicke olimoer, en mengen 'er zeefchuim in, levende zwavel, teer van Ida, lijmachtigh wasch, zeeajuin, zwart lijn en nieskruit, dat een zwaere lucht heeft. Evenwel is de gereetste raet, in die zwaricheit, de puisten boven met het scheermes op te snijden. Zoo lang de herder ontziet zijn handen aen het gebreck te slaen, en ledigh zittende, valt de Goden bidt, datze alles ten beste keeren, ergert het gebreck en groeit al heimelijck aen. Wanneer een drooge koorts het bloet ontsteeke, het quijnende lichaem pijnelijck uitteere, ja den schapen tot in het mergh van 't gebeente zitte, dan is het dienstigh haer hitte te breecken, en een ader onder in den klau te slaen, gelijk de Bifalten ¹⁾ plaghten, en forssie Gelonen, die naer Rhodope en de Getische woestijnen optreckende, paerdebloet drincken, met melck onder een gemengt. Ziet ghy het schaep dickwils verre

¹⁾ De Bifalten: een Scythische volksstam.

in koele schaduwe gaen, of al kieskauwende het gras boven af eten, en achter aen komen, of al leggende op de heide het groen kaeuwen, en spade by nacht alleen dwalen; stracks met aderlaten de zwaerichheit voorgekomen, eer die booze smet onder al de kudde onverhoets voortkruipe. De stormwinden bulderen niet zoo dickwils op zee, als de plaegh het vee, en de kranckheit in den zomer, hier en daer niet een schaep, maer al teffens lammers en schapen en geheele kudden en de gansche koy haestigh aentast. Dat zou hy gelooven, die de hemelhooge Alpes en Norische berghkalteelen en de landen van den Iapifchen Timavus zage, daer nu, van over langen tijt, zoo vele schaepeweiden en bosschen wijdt en zijt woest en ledigh leggen.

Hier quam eertijts, uit een bedorve lucht, een deerlijk onweder op, en een zieckte ontsack in het heetste van den herfttijt, en doodde allerhande slag van vee en dieren, bedorf het water, en vergiftighde de weide: oock storvenze niet natuurlijk; maer na dat de versmachte dorst, al d'aders uitdroogende, de leden deerlijk dede krimpen, groeide d'overtolligheit van bedorven bloet aen, en broght al het gebeente allengs door de zieckte aen 't quijnen. Het veege offerlam, terwijl het met den sneeuwitten en wollen offerbant, voor het altaer, bewonden stont, quam menighmael, midden onder het offeren, onder de handen der Offermannen, te sneuvelen: of zoo de Priester het te vore met zijn mes keelde; het ingewant wou op het altaer niet branden, en den Offervinder om raet gevraeght, wilt niet te antwoorden: het mes, waer mede men het keelde, was nautlix van bloet besmet, en het zant wert boven op slechts zwart van een weinigh vuil bloet. Hier af storven de kalvers overal in de groene weide, en scheidden aen de volle kribben van het lieve leven. Hier af slaen de streelende honden in een dollicheit, en de zeugen kuchen met een benaeude en gezwolle keel, van eenen aemborstigen hoeft. Het ongeluckige paert vergeet den renstrijt, en zijn grazen, wil niet drincken, trappelt reis op reis op d'aerde, laet zijn ooren hangen: zijn koudt zweet, een veegh teiken, baert achterdocht; en zijn huid is zoor en hardt in het aentasten. Dit zijn d'eerste tekens van de doot. Indien de zieckte zich daerna verheffe, dan branden d'oogen, het haelt zijnen adem uit het diepste van zijn borst, zucht by wijlen zwaerlijck, hijght door het spannen van zijn darmen: het zwarte bloet loopt ten neus uit, en de drooge tong benaeut zijne enge kuwen.¹⁾ Het plaght te helpen, zoo men 't met eenen horen

¹⁾ *Kuuen* of *kauwen*: wat echter meer van een v'sch gezegd wordt. 't Woord is naar 't vl. dialect dat ook 't w. w. *kuenen* voor *kauwen* heeft.

wijn in de keel goot: dit schein 't eenige middel voor de doot, en nu was het schadelijk: doch hier door wat verquickt zijnde, floegenze aen het razen, en nu tot stervens toe kranck, zoo scheurdenze (de Goden gunnen den vromen wat beters, en zenden den vyant die plaegh over den hals) met bitte tanden hun eige leden in stucken.

De stier komt, daer hy al roockende den zwaren ploegh treckt, neder te storten, braeckt schuim en bloet ten mont uit, en geeft den lesten snick. De droeve ackerman spant de weerga uit, die om des broeders doot treurt; en dees laet, midden in 't werck, den ploegh steeken. Geen boschschaduwe, geen vrolijke beemt, geen stroom, doorluchtiger dan bernsteen, van de rotten ten dale schietende, kunnen het vee ¹⁾ verquicken: maer de lenden worden slap, d'oogen stijf, en de hals hangt, zoo zwaer als loot, naer d'aerde toe. Wat komt hun nu arbeit en gediensstigheid te stade? Wat baet het, datze den harden gront met het kouter braecken? Geen Massische wijn, nocte overdaet van spijze bedorven hen. Zy hielden slechts het lijf by gras en bladeren: droncken slechts klare bronnen en loopende beeken, en geen bekommeringe brack hunnen gezonden slaep. Men zeit, dat men noit dan toen, in die landouwen, often voor Iunoos offerfeest liep zoeken, en ongelijk gepaerde woutossen den wagen naar den hoogen tempel trocken. Hierom bouwt men het lant met eggen, poot de vruchten met de handen, en treckt met uitgereekten halze zelf den kraeckende wagen over het hoogh geberghte. Geen wolf beloert de schaeps koy, nocte bespiet by nacht de kudden: een heftiger bekommering betemt hem. Nu zwerven bloode daffen en schuwe harten onder de honden, en om de huizen. Nu worpt de wilde zee haer gebroetfel en allerhande slaghe van visschen, gelijk drenckelingen die schipbreuck leden, aen strant op: de zeekalvers vlieden, tegens hun gewoonte, naer de vlieten toe. D'adder zoekt te vergeefs zich in haer kromme hollen te bergen, en sterft 'er, en de waterflangen steeken vreesselijk haer schubben op. De lucht zelf vergifticht de vogels, die om hoogh uit de wolcken nederstortende, den geest geven. Ondertusschen baet het niet, dat men het vee verweilt: alle artseny is krachteloos. De artsen, Chiron, ²⁾ Fylliras afkomst, Melampus, ³⁾ Amythaons zoon, moeten het opgeven. De dootsche Tifone, uit den duisteren jammerpoel in de

¹⁾ Het vee: 't Lat. heeft *animus* en dit was door V. in de eerste uitgave vertaald met 's menschen geest, wat hier echter minder in den zin te pas kwam.

²⁾ Chiron: de beroemdtste onder de Centauren of Paardmenschen: hy was het, die Herkules, Esculaap, Achilles en anderen in de vrije kunsten onderwees.

³⁾ Melampus: de beroemde geneesheer van Argos, over wien blz. 58, noot 2 gesproken is.

weerelt opdonderende, loopt razen, brengt ziekte en angst met zich, en steekt den verblindenden kop dagelix trotfier in de lucht. Vlieten, dorstige oevers en vlacke heuvels wedergalmen reis op reis, op 't geblaet der schapen, en 't geloey der runderen. Alree tijtze aen het nederhouwen, en hoopt zelf in den stal het doode vee op mal-kander, dat in zijn etterachtigh bloet gestickt leit: tot dat de noot hen leere, dit in d'aerde te begraven en in kuilen te delven; want de hui tot geen leder nut was: en niemant kost het ingewant met water zuiveren, of door het vier vagen; of de vachten, van etter en vuilicheit opgegeten, scheeren; nochte de stinckende wol aenraecken. Indien oock iemand deze befimettende kleeders aenroerde, die kreegh vierige puisten aen zijn lichaem, het vuile en bange zweet brack hem uit, en het leedt niet lang, of de wolf at de bevleekte leden op.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

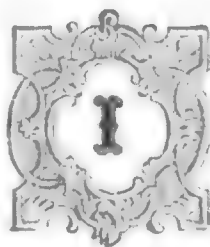
Voorstellinge van het derde boeck, en die begrepen in het aenroepen der herderlijke Godtheen. — De dichter verworpt de gemeene stof van andere dichteren, om wat ongemeens in Latijn te zingen, Mantua, zijn Vaderlant ter eere, en Augustus, hier, als een Godtheit, ingevoert, en met zijn oorlooghazege en geslacht vereiert. — Hy heft eerst aen van de Lantgedichten, Merenas toe-ge-eigent. — Het eerste deel van offen en paerden: hoe men offen en koejen aenteele. — Van paerden, hoe men die aenvocke, en welcke de beste zijn. — Gelijckenis van Cyllarus, Kastors ros, en Saturnus, in een paert verandert. — Wie eerst paerden bereden en toonden. — Hoe men merrien paert, en op de draghtbaere passen moet. — Hoe men kalvers merckt, uitkieft, en gewent. — Hoe men paerden ten oorloge en renstrijt afrecht. — Gelijckenis van de snelheit des wints. — Hoe men het vee van minne moet speenen. — Minnestrijt tusschen stieren. — Gelijckenis van het opsteecken des onweders in zee: Leanders razende minne om Hero. — Toghtigheit der merrien overtreft alle dieren. — Het tweede deel, van schapen en geiten. — Hoe menze 's winters gadeslaet en voedert. — Hoe men de kudden in den zomer weit. — Van het veehoeden der Afrikanen. — Gelijckenis van den Roomschen soldaet. — Van het veehoeden der Seyten of Russen. — Hoe men op wol der kudden moet letten. — Gelijckenis van Pan, of liever van Endymion. — Hoe men de kudde voedert, en de jongen van de moeder stoot. — Hoe men honden opvoekt, en het wilt jaeght. — Hoe men slangen verdrijft. — Van d'oirzaeck en tekenen der veeziekten, en raet hier tegen. — Voorbeelt van veeziekte, en haeren nasleep.

HET VIERDE BOECK.

I N H O U D T.

Van den Biehof, en zijn toefel. De stof en gestalte der bykorven. Der byen oproer en oorloogh. In het kort van het hovenieren, en de lofsijcke gaeuwigheit van eenen ouden Tarenter. Der byen gemeen beste, haer aenwas, voedtsel, vaderlant, wetten, oorlooghs en vredeverbont, arbeit en rust. Haer voorzichtigheit, weerwijsheit, geslacht, oude, eerbiedigheit neffens haere Koningen, vernustigheit, spitsvondigheit, en eenerhande voncken van reden. Het honighwerck, en zijn twee saizoenen, lente en herfst. Haer zieckten en raet hier tegens. Herteelinge der gestorve byen, uit eenen verrotten os; een vont, dien men Aristeus toefschrijft, een wienus wedervaren hier de fabel van Orseus gehecht wort. Slotrede van dit werck.

Hy stelt den Biehof toe, ontvouwt der Byen aert,
En 't Recht van vorst en volck, die naulix reden derven:
Hy toont ons 't honighwerck, en hoe men neckter gaert,
Oock nieuwe byen wint, indienze ontijdigh sterven.

ICK zal voort achter een mijn werck met den hemelschen honigh voltoien, die ons met den dauw toevloeyt: o Mecenas, begunstigh oock dit deel. Ick zal u van die kleene dieren wat wonders vertoonen; en de manhaftige Vorsten en volcken oock de manieren oefeningen en oorlogen van al het geslacht der Byen vervolgens ontvouwen. Ick neem wel een gering werck voor, doch is 'er geen geringe eere aen vast, indien de Goden my niet ongunstigh zijn, en Apollo naer mijn gebedt luistere.

Voor eerst moet men voor de Byen een verblijf en legerplaets zoeken, die voor den wint beschut zy (want de wint beletze het aes t'huis te brengen) en daer schaepen noch dertele bocken op de bloemen huppelen, of de vaerze den dauw des velts afstrijcke, en het piepende gras vertrede. Ly ontrent de volle korven geene ge-

spickelde en glibberige haeghdillen, spechten en andere vogels, of Progne, ¹⁾ die noch de lidtekens ²⁾ van haer moordadige handen in de borst draeght: want zy bederven het alles wijdt en zijt; vangen de byen met den beck, in de vlucht, om 'er hun wreede jongen lekkerlijk mede te azen. Maer zet de korven ontrent klare bronnen en meeren, met groen mosch geboort; en daer een smalle beek door de weiden vloeie, en de dadel of breede en wilde olijfboom den toegangk overschaduwe: op dat de nieuwe Koningen, ³⁾ wanneerze in hun lente eerst met de zwarmen te velde trecken, en de jongen ten korf uitgelaten, zich gaen vermeiden, de naburige oever hen uit de hitte noodige, en de boom gereet sta, om hen onder zijn loof t'ontfangen. Het zy hier een staende of loopende water ontrent is, smack 'er willige tacken en groote steenen in, op dat, zooze by geval, daerze nederzaten, door een schichtige buy verstroit, of in het water gedompelt wierden, zy hier, gelijk op bruggen, mogen rusten, en met uitgespreide wiecken zich in den zomerschen zonneschijn baeckeren. Plant hier rontom groene kassie, welrieckende tym, en menigte van yzope, sterck van reuck, en laet 'er een frische bron over de sielen vloeien.

Het zy ghy holle bykorven van schorssen naeit, of van taeie teenen vlecht; maeck enge deuren: want de koude stremt, de hitte smilt den honigh; en dewijl de byen van deze beide last lijden, zoo klevenze en stoppen niet te vergeefs d'enge spleten en naden van haer huizen vlijtigh met wasch toe en meirgras en bloemen; en vergaderen hierom lijmachtig slijm, dat vaster kleeft dan lijm en Frygiaensch peck, dat op Ida valt.

Oock groevenze menighmael (is anders het zeggen waerachtigh) putten onder d'aerde, om daer te schuilen, en werden diep in uitgehouden puimsteen en vermolfemde boomen gevonden. Ghy zult nietemin haer hutten dun met slijm bestrijcken en rontom dicht houden, en dunne bladers daer op leggen. Laet hier geen ypen bystaen, nocte bra hier geen roode kreeften: schuw diepe poelen, en vuilen stanck van mesthoopen, of holle steenrotsen, daer de weergalm der stemme op aftuit.

1) *Progne*: de „zwaluw.“

2) *De lidtekens*: van deze fabel is reeds meermalen gesproken en zal nog meermalen gesproken worden.

3) *De nieuwe Koningen*: mijn geachte vriend Beets berispt in zijn *Verpoosingen* den dichter Willem van Haren, dat hy, in de tweede uitgave van zijn *Frifo* „het rijk der Natuur met een koning der byen begiftigt, dien wy anders niet gekend hadden.“ Zeker handelde van Haren hierin min naauwkeurig, of wel was hy niet op de hoogte der latere wetenschap; de vinding was echter niet van hem, maar van aeloude natuurvorshers, hier ter plaatse nagevolgd door Virgilius, wiens uitspraken in v. Harens tijd nog voor Evangelie golden, en althands in een dichtstuk zonder schroom werden nagevolgd.

Voorts wanneer de goude zon den winter onder d'aerde gejaeght, en met haer zomerlicht den hemel ontsloten hebbe, dan gaenze zich terstont in boschen en beemden vermeien, maeien purpere bloemen, en licken luchtigh de lippen der beecken: hier na koesterenze blijdelijk (ick weet naulix met hoe groot een lieflijkheit) haer gebroetfel, in het nest: hier na bouwenze kunstigh de raten van nieuw wasch, en storten klevenden honigh uit. Hier na, wanneer ghy, in den helderen zomer, den zwarm ten korf uit, naer den gestarrenden hemel ziet vliegen, en u verwondert, hoe de wint deze duistere wolck voortdrijve; slaze dan gade: zy zoeken altijt zoet water, en dicht loof. Stroy hier sap van gestooten melissenkruit en cerinte, dat in het wilt opwaft; en klinck op een becken; sla hier ontrent geluit met vrouw Cybeles cymbalen. Zy zullen op die heilzame rustplaats strijcken, en zich, naer heure wijze, in het binnenste van de kribben verbergen.

Maer indienze oorloogh in 't hooft hebben (want menighmael steekt 'er een bijster onweder van tweedraght om twee Koningen op) zoo kan men terstont de gemoederen en harten der gemeente, die van wraecklust fidderen, lang te vore ontselt zien: dan hitst de schorre krijgshklaroen de tragen aen, en men hoort een geklanck, gelijk of men de trompet stack: dan zettENZE zich met een ontseltenisse in 't gelidt, schitteren met de vleugelen, wetten den angel met den beek, stellen zich schrap, vergaderen dicht by een, rontom den Koningk en zijne tent, en braveeren den vijant met luider keele. Wanneer de lente helder opluickt, en de lucht klaer is, dan berstenze te poorte uit, en horten tegens een, dat 'er al de lucht af bromt: zy mengen zich in eenen dicken drom onder een, en tuimelen haeltigh van boven neder, zoo dicht, gelijk een hagelbuy uit de lucht valt, of d'oeckels uit den geschudden eickelboom. Deze soldaten, met hunne vleugelen midden onder de slaghordens uitmuntende, toonen hoe groot een hart in dat kleine lichaem steekt; en op malkanderen aendringende, weten van geen wijcken, tot dat d'overwinnaer te maghtigh, een van beide perffe den rugh te bieden. Deze felle beroerte en dit vervaerlijke gevecht kan men stillen met een hant vol zants onder den hoop te worpen.

Maer wanneer ghy beide de Veltoversten uit den slagh hebt geruckt, zoo sla den slimsten doot, op dat zijn quistige aert u niet hindere, en laet den besten het verdadighde hof regeeren. D'een glinfert met zijn goude spickelen: (want men vint tweederhande slagh) dees is de beste, en munt met zijn hooft en roode en blinckende

schubben uit: d'ander is schrickelijck luy, en sleept slaphartigh het breede achterlijf na. Beide d'onderdanen zien er eveneens uit ¹⁾, gelijk hun Koningen: want d'eene troep ziet vreeselijck morfligh; gelijk een reizend gäst, die droogh en dick bestoven aenkomende, met zijn droogen mont op d'aerde spuwt: d'ander glinstert en flickert met eenen gouden glans, en het lijf is eenparigh gespickelt. Dees aert is de beste: hier uit zult ghy, in het rechte saizoen, zoe ten honigh perllen; en niet zoo zeer zoeten als zuiveren honigh, bequaem om zuren wijn te verzoeten.

Doch wanneerze te wilt vliegen, en de zwarmen zich in de lucht vermeien, de raten versloffen, en in de cellen hun werck verzuimen; dan zult ghy hun ydele wuste en speelziecke zinnen intoomen, en het kost kleene moeite dit te beletten: treck den Koningen de vleugels uit: als deze inblijven, zal niemant hoogh durven vliegen, of met den standert uit den leger trecken. Laet bedden met geurige gontbloemen hen aenlocken, en de Bithynische Priaep, ²⁾ een moloch ³⁾ voor dieven en vogelen, hen met zijn willige snoeimes beschutten. Oock moet een byhouder thijn en pijnboomen op de hooge bergen halen, en rontom de korven planten, dat hy van arbeitzaemheit eeltige handen krijge: hy moet vruchtbare meien in d'aerde zetten, en die lieflijk begieten.

En nu zoude ick, mijn reis ten einde, het zeil strijcken, en den steven naer lant toewenden, ten waer my te zingen stont, ⁴⁾ hoe men de vruchtbaere hoven bouwen, en Lukanische roozengaerden, die tweemaal 'sjaers dragen, verciereren moet; hoe d'endyvi lieft aen vochtige beecken, en groene petercelie langs den oever waft, en de kromme komkommer zoo dick onder het gras groeit: oock wil ick de tijdeloozen, die spade bykomen, niet verzwijgen, nochte gekringkelt beereklaeuw, groen veil en myrten, die den waterkant zoeken: want my gedeneckt, dat ick, onder de hooge torens van Tarentum, daer de zwarte Galezus het goutgeele gewas bewatert, eenen Cilicischen ouden man zag, die een weinigh lants erfde, dat men niet beploegen, nochte beweiden, nochte met wijn beplanten moght. Dees evenwel hier, onder distels en doorens, een luttel warmoes, witte lelien, yzerkruid en eetbaer mankop pluckende, was in zijnen zin zoo rijk,

1) De eerste uitgave had: *zijn zoo van leest*.

2) *De Bithynische Priaep*: Priapus, de Tuinod, was uit Bacchus en Venus geboren te Lampsakus aan den oever van den Hellespont. Uit „lieide“ en „wijn“ kan wel niets matigs voortspruiten, en zoo was dan Priapus in alle lichaamsdeelen onmatig groot gesehapen, zoo zelfs, dat zijn moeder er by zijn geboorte van schrikte en hem terstond verliet.

3) *Moloch*: elders schrijft V. doorgaands, met de meesten, *molik* of *moolik*. Hier geeft hy aan den „vogelverschrikker“ zijn oorspronkelijken bynaam.

4) In de latere editiën luidt de aanhef van den volzin aldus: „En zeker, ten waer ick, mijn reis ten einde, het zeil streeck, en den boegh naer lant toe zette, veellicht zou ick zingen.“

als een Koningk: en 's avonds spade t'huis komende, deekte zijn tafel met ongekochte spijs. Hy pluckte roozen vroegh in de lente, en appels in den herfst: wanneer 's winters de rotten van koude borsten, en het water in den stroom bevroos, dan sneet hy zacht beereklaeuw, en bestrafte den zomer en Westewint, die te traegh en langzaam aenquamen. Hierom had dees vroegh overvloed van jonge byen en zwarmen, en perste den eersten honigh uit de raten, dat het schuimde. Hy had veel lindeboomen en pijnboomen: en zoo menigh boom, als 'er in de lente bloessem droegh, zoo menigh stont 'er in den herfst met ooft geladen. Hy stelde de grootste olmen op een ry, en den harden peerelaer, en den doren, die nu pruimen voortbrengh, en den andorenboom, die het gelagh beschaduwte: doch ick, binnen enger palen besloten, ga dit voorby, en laet anderen na my hier van zingen.

Nu welaen, ick wil u beknopt verhalen welck eenen aert Iupijn de Byen tot een vergeldinge gaf, naerdienze het schel geluit der Kureten ¹⁾ en hun klinkende cymbalen volgende, den Koningk des hemels in het Kreetfche hol opvoedden. Zy alleen hebben gemeenschap van kinderen, en een gemeene stadt, brengen haer leven onder bestendige wetten over, en kennen alleen haer vaderlant, en eigen huis: en ziende den winter te gemoet, arbeiden in den zomer, en leggen voorraet op, tot het gemeen beste; want zommigen passen kost te halen, en vliegen om aes uit: zommigen leggen, binnen den korf, den eersten gront van de raten, met Narcissestranen, en taey boomlijm; daer na hangenze 'r het klevende wasch aen: zommigen voeden d'aenkomende jongen, de hoop van haer geslacht, op: zommigen stuwen den klaren honigh, en vullen de kamers met louteren nektar: zommigen viel de schiltwacht aen de poorte by lotinge toe, en letten by beurte op wint en weder; of nemen anderen, in het inkomen, den last af; of keeren, in eenen troep, de bommels, dat vuigh gedierte, van de korven af: men is 'er vierigh in 't werck, en de geurige honigh rieckt naer tijm: en gelijk, wanneer de Reuzen zich haesten, om van gesmijde kluften den blixem te smeden; zommigen dan het vier opblazen: zommigen het kiffende koper in den koelback koelen; d'aenbeelden in Etna vast klincken en ramelen; de smeden onderling uit al hun kracht slaggh houden, en het yzer met de tang om en wederom keeren: niet anders drijft d'aengebore gewinzucht (magh men kleene by groote zaecken gelijcken) d'Attische Byen, elck in haer werck, voort. D'outsten bewaren de muren, vestigen de raten, en bouwen kunstige huizen: maer de

1) *Kureten*: ook „*Korybantēn*“ genoemd, waarvan reeds elders gesproken is.

zwacke jongen keeren 's avonts spade weder, met veel tijns aen de beenen; zoeken gestadigh haer aes op haeghappelboomen, graeuwe willigen, kassie, root saffraen, vette linden en bruine Maybloemen. Zy rusten te gelijk: zy vallen te gelijk aen het werck: 's morgens vroegh tyenze de poort uit: nergens zittenze ledigh. Wanneer d'avont haer endelijk weder vermaent uit velt en weide te scheiden, dan keerenze naer huis, dan sterckenze 't lijf. Men hoortze dan rontom de korven brommen en morren. Wanneerze zich in haere slaepkamer vlyen, dan zwijgenze al den nacht, en de slaep streelt de vermoeide leden. Zy zullen, indien het regenen wil, niet verre uit haer hol vliegen, nocte zoo 'er wint opstecke, zich in de lucht begeven; maer dicht onder haer stevesten veiligh haer water zoeken, en niet verre van honck vliegen: oock dickwils, gelijk hobbелende schuiten, by ongestuimigh weder, ballast innemen, kaikens aenvatten, en zich hier mede in d'ydele lucht ophouden.

Ghy zoudt u verwonderen over de manier der Byen, die geen vermaeck scheppen in het paren, nocte zich door traegheit tot geilheit overgeven, of jongen baren, maer die met den mont uit loof en geurige kruiden teelen. Zy bestellen zelfs eenen Koningk en kleene burgers, en stichten hoven en een wassen Rijk. In het omvliegen quetsenze dickwils de vleugels in scherpe rotten, en geven den geest onder haren last: zoo byster zijnze op bloemen verleckert, en zulck eenen roem stellenze in honigh voort te brengen. Hoewel haer leven eng bepaelt is (want het duurt niet langer dan zeven zomers) nochtans sterft het geslacht niet uit: 't geluck des stams houdt vele jaren stant, en berekent het vijfde gelidt. Daerenboven dragen Egypten, nocte het groote Lydie, nocte Perffen, en Meden hunnen Koningk, zulck een eerbiedigheit toe. Zoo lang de Koningk behouden is, blijvenze eensgezint; hem missende, zoo leit het verbont in stucken: dan roovenze den vergaderden honigh, en vernielen de raten. Hy heeft het beleid over haren arbeit: al te zamen aanbiddenze omringenze en bestuwen hem dicht al brommende; dragen hem dickwils op de schouders; stellen haer lijf in noot en oorlooghsgevaer, en staen naer quetzuren en een heerlijke doot. Zommigen op den aert der Byen starogende, die tot eenen leerzamen spiegel streckt, zeiden, datze met een goddelijk vernuft en hemelschen geest begaeft zijn: want de Godtheit gaet overal waeren door hemel aerde en zee: hier uit scheppen menschen en vee en allerhande dieren, elck voor zich, hun levens oirsprongk: en de bant des lichaems bezwijkende, zoo keerenze en gaen al te zamen weder derwaert: want het deel,

dat hemelfch is, ſterft niet, maer vlieght levendigh weder naer de ſtarren, en neemt om hoogh den hemel in.

Wanneer ghy het heerlijke hof en den opgeleiden honigh met zijne ſchatten opent, zoo beſproey eerſt de lucht met eenen mont vol waters, en beroockze met een teſt. Tweemaal gevenze honigh: tweemaal is het honigh-oeght; zoo dra Taygete,¹⁾ een Zeilſtar, de weerelt haer ſchoon aenſchijn toont, en de golven des Oceaens verachtelijk met den voet ſtoot: of de zelve ſtar voor het waterzuchtigh geſtarrente der Viſſchen wijckende, des winters treuriger van den hemel in de baren zinckt.

Zy zijn boven mate de gramſchap onderhevigh: gequetſt zijnde, vergiftigenze u met haren prickel, ſteecken heimelijk zoo fel, dat d'angel vaſt in d'aderen blijft zitten, en ſterven in haere wraeckgierigheit.

Doch vreeft ghy voor een' harden winter; wilt ghy tegens den toekomenden tijt ſparen, en u over haere ellende en jammerlijcken ſtaet ontſarmen; zoo ontzieze niet met tijm te beroocken, en het onnutte waſch af te ſnijden: want dickwils at, eer men 't merckte, een geſtarrende haeghdis de raten: een mot quam by doncker in de cellen ſnoepen: de vuige bommel zat en verteerde een anders koſt: of de felle horſel mengde zich met eenen ſcherpen angel hier onder: of een vervloecte honighworm quam 'er in: of Arachne,²⁾ van Minerve gehaet, ſpon haer breet ſpinneweb in de deur. Hoe de korven meer van onnut waſch gezuivert zijn, hoeze naerſtiger zullen aenhouden, om d'afbreuck van haer jongen te boeten, ſchuren van bloemen te vlechten, en de vacken te beleggen.

Maer indien de byen (dewijlze met ons de gebreken dezes levens onderworpen zijn) van ziekte quijnen, het welck ghy aen zekere tekens kunt mercken; terſtont zienze 'r anders uit: het hoofd wort milmaeckt en yſſelijk mager: zy brengen de dooden, die d'oogen loken, buiten'shuis, en volgen in rouw het lijk achter aen: of hangen aen den ingangk, met de voeten aen een gevlochten: of houden zich al te zamen binnen 's huis, met geſlote deuren, verſlapt van honger, verſtijft van koude: dan latenze zich luider hooren, en brommen eenpaerigh, gelijk de koude Zuidewint zomtijts in het boſch ruiſcht: gelijk de zee ruiſcht, wanneer de baren hol gaen: gelijk het verſlindende vier in den geſloten oven barrent. Dan zoude ick u raden haer met galbaen te beroocken, en door riete pijpen met honigh te bedruipen, om haer graegh te maecken, en de druil-

1) *Taygete*: eene der Pleiaden

2) *Arachne*: die „ſpin.“

oorigen op den gewoonen kost te noodigen. Oock is het dienstigh hier gestoote galnoten onder te mengen, gedrooghde roozen, wijn wel sterck opgezoden, of Plythische rozijnen, Cekropischen thijm, en centauren, sterck van reuck; oock een bloem, die in de beemden wassende, licht te vinden is, en by de huislieden starrekruit genoemd wort: want uit den wortel spuiten vele steelen: z'is geelachtigh van kleur, doch glinstert midden in haer dichte bladen, gelijk purper van een bruine fiool. Men verciert menighmael d'altaren der Goden met dese kranffen: z'is wrang van smaeck: de huislieden pluckenze in gemaeide dalen, en by den oever van den krommen Mella. Koock den wortel van dit kruit in geurigen wijn, en zet dit voedsel met volle manden voor de bykorven.

Maer tegens dat iemand haestigh al zijn byen moght verliezen, en geen middel wist om nieuwe jongen te winnen, zoo is het nu tijt den gedenckwaardigen vont des Arkadischen meesters Aristeus t'ontvouden, en hoe dickwils het verrotte bloet van geslage offen byen voortbroght. Ick zal die gansche naemhaftige historie hooger ophalen, en beknopt van haren eersten oorsprongk beginnen.

Want daer de geluckige burglary te Kanopus, ¹⁾ van Alexander vergroot, aen den Nyl woont, die met zijnen watervloet het lant bewaert, waer over men met beschilderde schuiten vaert; en daer Perfen, met den pijlkoker gewapent, aengrenst, en het groene Egypten met een zwart slib gemest wort, door den vliet, die van den zwarten Moorjaen nederstroomende, door zeven monden uitbruijt; al dit gewelt stelt zijn welvaart in deze onfeilbare kunst. Eerst kiest men tot dit werck een klein erf, dekt dit met luttel pannendacks en sluit het met naeuwe wanden, waer in vier vensters naer de vier winden uitzien, en die over dwers van de zon beschenen worden. Dan zoekt men eenen tweejarigen stier, wiens horens alreede krommen. Men slopt met geweld beide zijn neusgaten, beneemt den muil den ademtoght, slaet hem met stocken doot, en spreit het geplette ingewant over d'ongevilde huid. Aldus latenze dit dier op gebroke tacken, thijm en versche kaslie, in de beslote plaetze leggen. Dit beschickt men, wanneer de westen wint eerst op het water begint te blazen; eer de beemden op een nieuw beginnen te bloeien; eer de snaterachtige zwaluwe haer nest onder dack welst. Ondertusschen begint het gekneust gebeente en warme bloet te broeien, en daer schijnt een wonderlijk gedierte te grimmelen; eerst stompe beenen, voort snorrende veders onder een gemengt; en allengs stijgenze in de dunne lucht, tot datze, gelijk een zomervlaegh, die uit de wolcken stort,

¹⁾ Kanopus: een stad in Egypten.

uitbersten; of gelijk een lichte pijl uit den boogh des Persiaens vlieght, wanneer hy slaghe levert.

O Zanggoddinnen, wat Godt help ons aen deze kunst? wie broght dezen nieuwen vondt eerst op de baen? Men zeit, dat Aristeus, een herder, Peneus en Tempe verlatende (overmits zijn byen van honger en zieckte storven) heel treurigh en klachtigh aen den oirsprongk des gewijden vliets stont, en aldus zijn moeder aensprack: moeder Cyrene, die u op den gront van dit loopende water houdt; o moeder, waerom broght ghy my, die by het nootlot niet gezien ben, uit den doorluchtigen stamme der Goden (trouwen zoo de Thymbreesche Apollo, naer uw zeggen, mijn vader is) ter weerelt? Of waer is uwe liefde te mywaert gebleven? Waerom zeit ghy my den hemel toe? naerdien ick, schoon ghy mijn moeder zijt, oock d'eere in dit sterflijcke leven moet missen, die ick door vee, en vruchten, met zulck een wackerheit en opmerckinge, zonder iets onbezocht te laten, verdiende? Welaen dan, neemt ghy zulck een verdriet in mijnen roem, ruck met uw eige hant de weelige bosschen uit: steeck de stallen in lichten brant: verdelgh den oeght: verbrant het gewas, en houw met de bijl den wijnstock in stucken.

Maer de moeder hoorde zijn klaght, onder in de kamer des diepen strooms, daer de Stroomgodinnen, rontom haer, Milesische velen, waer aen geen zeegroen gespaert was, kemden; namelijk Drymo, Xantho, Ligea, en Fyllodoce, die het glimmende hair over den blancken neck lieten zwaeien; Nefæe, Spio, Thalie, Cymodoce, Cydippe, en de blonde Lykorias (d'een noch maeght, d'andere toen d'eerste reis van kint bevallen) Klio, en haer zuster Beroe; beide dochters van den Oceaen; beide met gout, beide met gespikkelde rhesvellen omgort; Efyre, Opis, Afie, Deiopeie, en de snelle Arethuse, die endelijck haer pijlen nederleide. Klymene vertelde, onder dit gezelschap, Vulkaens ydele bekommeringe, de schalckheit van Mars en zijn zoete sluickery, en overrekende alle der Goden vryaedjen, sedert het begin der weerelt. Terwijlze valt naer dit gezangk luiſterende, haer spinrocken sponnen; quam Aristeus jammerklaght weder de Moeder ter ooren, en al wat 'er in het glazen vertreck was zat stom: doch Arethuse, eer dan de andere gezulters opziende, en met haer blonde hoofd boven uit het water opborrelende, riep van verre: o Cyrene ¹⁾ zuster, ghy zijt niet vergeefs om dit byster gekerm verschrickt; hier staet Aristeus zelf, voor wien ghy meest be-

¹⁾ *Cyrene*: de dochter van den vloed Peneus, die door Apollo op den Pelion geschaakt en overgevoerd werd naar dat gedeelte van Afrika, 't welk naar haar *Cyrenaica* genoemd word en waar zy hem Aristeus baarde.

kommert zijt, en schreit deerlijk aen het water van zijnen vader Peneus, en noemt u onbarmhartigh. De moeder hierom op een nieuw in haer hart ontstelt, zeit: welaen, breng hem, breng hem by ons: hy magh onbeschroomt zijnen voet binnen den goddelijcken drempel zetten: met een beveeltze, dat de stroom zich wijt genoegh ontsluite, op dat de jongelingk dat langs aftijge: en het water gingk berghswijs rontom hem overendt staen, en ontfingk den zoon in den ruimen boezem, binnen den stroom: en nu gingk hy zich verwonderen over zijn moeders hof, en het vochtige Rijck, en de meeren, van speloncken besloten, en de ruischende wouden; en om den geweldigen stroom der wateren verbaest, bezagh 'er alle de vlieten, die onder den grooten aerdtkloot, op verscheide plaetsen, verborgen leggen; Fafis, ¹⁾ en Lykus, ²⁾ en de bron, waer uit de diepe Enipeus eerst komt springen; waer uit vader Tyberijn ³⁾ opborrelt, en Anio, en Hypanis, ⁴⁾ die van kaien klatert, en de Myfische Kaikus, en d'Eridaen, met een paer vergulde stiershorens op het hoofd, boven wien geen stroom geweldiger, over het weelige gewas, in de purperen zee nederbruift.

Na dat hy in d'overwelfde puimsteene kamer quam, en Cyrene d'oirzaeck van haer zoons droefheit verstant, die licht te troosten was; zoo gaven de Gezusters hem geschicktelijck het hantwater, en den ruigen hantdoeck: zommigen deckten de tafel met bancket, zetten 'er volle bekers op, en beroockten d'altaren met Arabisch wierroock, en de moeder zeit: neem dien kop met Meonischen wijn; laet ons den Oceaan toedrincken; en met een aenbadtze den Oceaan, aller dingen vader, de Nymfen, haer zusters, Vooghdeffen over hondert boschaedjen, over hondert vlieten. Driemael begootze de brandende Vesta ⁵⁾ met klaren necktar: driemael vloogh de heldere vlam boven in het dack; een voorteken, waer mede zy hem moedighde, en toen aldus aenhief:

In de Karpatifche zee onthoudt zich de blaeuwe Proteus, een waerzegger, die met zijn zeepaerden voor den wagen gespannen, over de groote vlackte henevaert. Dees bezoekt nu de havens van Emathie, ⁶⁾ en Pallene, ⁷⁾ zijn vaderlijcke stadt. De Nymfen en zelf de stockoude Nereus eeren hem: want die waerzegger weet al wat 'er is, wat was, en namaels gebeuren zal; dit beliefde Neptuin zoo,

1) *Fafis*: een rivier van Kolchia.

2) *Lytus*: een in Thesaliën.

3) *Tyberijn*: „Tiber.“

4) *Hypanis*: een rivier van Scythiën.

5) *De brandende Vesta* voor „het brandende vuur.“ Het vuur namelijk was aan deze Godin geheiligd.

6) *Emathie* voor „Thesaliën.“

7) *Pallene*: de hoofdstad van het schierelland van dien naam, 't welk een deel uitmaakte van Macedoniën.

wiens onbeschoft watervee en wanschape zeekalvers hy onder zee te weide drijft. Ghy moet dezen, o mijn zoon, eerst met stricken zien te vangen, op dat hy u al d'oirzaeck der byënzieckte ontvouwe, en hier tegens raet geve: want ongedwongen zal hy u niet leeren, nochte ghy kunt met bidden iet verwerven. Vang en verstrick hem met geweld; zoo zult ghy endelijck hem zijn ydel bedrog verleen. Ick zelf wil u, wanneer de zon op de middagh steecke, het gras dorst lijde, en de schaduwe het vee allermeest verquicke, in de heimkamer des ouden gryzerts leiden, daer hy vermoeit van het water, zich versteecke en nederlegge, op dat ghy hem al slapende met gemak daer betrappen mooght. Maer wanneer ghy hem vast en in uwe stricken hebt, dan zal hy u in verscheide gedaenten en schijn van dieren beguighelen; zich gezwint in een schrickelijck zwijn, gevlackten tiger, geschubden draeck, enrosse leeuwin veranderen; of zoo luide kraecken als een vlam, en zoo uwe stricken ontglippen; of in dun water gesmolten, u door de vingers druppen. Maer mijn kint, hoe hy zich meer in allerhande gedaenten herischeppe, zoo veel te stijver hou hem vast in uwe stricken, tot dat zijn lichaem die zelve gedaente aentrecke, waer in ghy hem eerst zaeght in slaep vallen. Zoo sprackze, en goot eenen helderen geur van Ambrosie uit, waer mede zy al haer zoons lichaem overstreeck, wiens locken hier door een zoete lucht van zich gaeven, en wiens leden een levendige kracht gevoelden.

Ter zijde in eenen uitgekabbelden bergh staet een geweldige spelonck, daer de wint doorgaens buldert, en de zee eenen krommen boezem maeckt; daer de zeeman eertijts voor onweder, dat haestigh opquam, veilig moght leggen. Proteus weet zich in dit hol met een vreesfelijcke steenrots op te sluiten. De Vlietgodin verborgh haren zoon by dezen donkeren schuilhoeck, en verdween zelf al stil in eenen nevel.

De hitte der Hontsdagen, die de lucht nu ontstack, briet den dorstigen Indiaen, en de zon, nu ten middewege aen den hemel, stack op het hoofd, dat de kruiden verdorden, en koockte met haer stralen de kil der holle vlieten, datze tot op het warme slijm toe verzoden; wanneer Proteus, volgens zijn gewoonte, uit het water naer zijn hol toegingk; het natte gebroetfel der wilde zee, rontom hem hene huppelende, zout zeewater overal spuite, en veelerhande zee-runders op het strant in slaep vielen. Hy gingk (gelijck wel eer een stalwachter op het geberghte, wanneer hy de kalvers uit de weide naer huis drijft, en de lammers met blaten de wolven tergen) mid-

den op een steenklip zitten, en overtelde zijn kudde. Aristeus deze gelegenheit voorkomende, leedt naulix dat de grijze zijn vermoeide leden nedervlijde, viel hem met luider kele op het lijf daer hy lagh, en knevelde den Zeegodt zijn handen. D'ander daerentegen, die zijn kunst niet vergeten had, veranderde zich wonderlijk in allerlei gedaenten, in een vier, in een afgrijffelijk dier en vloeienden vliet; maer ziende door geen bedrogh t'ontglippen, gaf het op, quam tot zich zelve, en sprack ten leste met een menschelijke stemme: o allerstoutste jongelingk, wie gebodt u naer ons huis te gaen? Wat zoekt ghy hier? Maer d'ander andwoorde: o Proteus, ghy weet het wel: oock kan u niemant bedriegen; misley my slechts niet. Wy komen op der Goden bevel herwaert, om het orakel, in onze verlegenheit, raet te vragen. Aldus sprack hy: waer op de Waerzegger ten leste zeer pijnlijk zijn gloeiende blicken en zeegroen gezicht naer hem toe sloegh, en stijf op de tanden knarslende, aldus den mont opende, om den vrager geluck te zeggen: een Godtheit straft u in haere verbolgenheit: ghy bedreeft een groot lasterstuck: d'elendige Orfeus berockent u een zwaerder straf ('t en waere het nootlot dit schutte) als ghy verdiende, en klaeght byster over het schaecken zijner gemalinne. Toen dat veege maeghdecken snel voor u door den vliet henevlood, zagh het die schrickelijke water slang niet op den oever, onder het gras, voor haer voeten leggen. Maer de Boomgodinnen huilden eenstemmigh, dat het over de hooge bergen heneklonck: de steenrotsen van Rhodope weenden, en het trotse Pangeefche geberghte, ¹⁾ en Rhesus strijtbare landouwen, ²⁾ en Gieten, ³⁾ en Hebrus, ⁴⁾ en d'Attische Orithye. ⁵⁾ Orfeus, zoekende met zijn galmende vedel zijn bedruckte liefde te sussen, zong, o lieve beddegenoot, 's morgens en 's avonts, by zich zelve van u, op den eenzamen oever. Oock gingk hy naer den mont des afgronts, en de poort der helle, en het nare en duistere bosch, en de geesten, en den vervaerlijcken Koningk toe, daer niemants hart door menschengebden vermurwt wort: doch de dunne schimmen en zon-ontbeerende zielen, door dat gezangk bewogen, verhuisden uit d'onderste huizingen, by zoo menigh duizent, als 'er vogels in de bosschen schuilen, wanneer d'avont of een slaghregen van 't geberghte valt; levenlooze lichamen van grootmoedige helden, mannen en vrouwen, vryers en ongehuwde vrijsters, en jongelingen, voor hunner ouderen oogen, op

1) Het trotse Pangeefche geberghte: in Thraciën gelegen, even als de Rhodope.

2) Rhesus landouwen voor „Thraciën.”

3) Gieten: de Europeefche Scythen.

4) Hebrus: een rivier in Thraciën, uit de Rhodope afdalende.

5) Orithye: een Atheensche nymf, door Boreas bemind.

het lijckvier geleit; en die hier van het zwarte flib en vuile riet des jammerpoels omringt, en van 't onbevaerbaere meir met zijn drabigh water, en den Hellovliet, daer negenwerf omgeleit, gekeert en gefchut werden: ja zelfs de huizingen, en de bodem des vergetelstrooms, en de Razernyen, die heur hair met blaauwe adderen opfnoeren, stonden stom: de Helhont stont en gaapte met drie muilen, zonder eens te baffen, en het gezangk hielt Ixions radt stil. Orfeus te rugh gekeert, was nu alle gevaer te boven, en quam weder boven in de lucht met zijn Eurydice, die hem op voorwaerde van Proserpijn toegestaen, van achter volghde; wanneer de reuckelooze minnaer haestigh een dolheit (trouwen verschoonens waert, wisten de helfche Goden van verschoonen) overquam, dies hy stil bleef staen, en alree het licht genaeckende, zagh, helaes! zonder eens om te dencken, van liefde verwonnen, naer zijn Eurydice om: toen liep al zijn moeite verloren, het verdragh des ongenadigen Koningsh lagh in stucken, en men hoorde driemael een naer geschrey uit den Poel van Avernus.¹⁾ Zy riep: o Orfeus, wie heeft my ellendige en u bedorven? Wat dolheit gingk u over? Zie, het wreede nootlot ruckt my weder te rugh, en de slaep luickt mijn beschotene oogen: nu vaer wel: Ick met eenen geweldigen nacht omcingelt, wort weghevoert, en helaes! niet langer uw eige, steeck mijn maghtelooze handen naer u toe. Dit sprackze, en verdween haestigh uit zijne oogen, gelijk een roock in de dunne lucht, en zagh hem sedert noit meer, die vergeefs naer heur schaduwe greep, en noch veel te zeggen had: nochte de helfche veerman leedt oit, dat hy het droeve moeralch weder overvoer. Wat zou hy doen? waer hene zich begeven, nu zijn ega tweemael geschaeckt was? Met welcke tranen zou hy de Geesten, met wat een gekerm de Goden vermorwen? Zy voer nu koudt met den Stygischen boot hene: men zeit, dat hy geheele zeven maenden langk, onder een rots, in de lucht, by den vliet Strymon, zat en schreide, en in een kille spelonck dit besteende, zoo dat zijn jammerklaght tigers beroerde, eicken beweeghde: Hoedanigh de treurige Filomele in populiere lommer kermt om het verlies van haer jongen, by een' ruwen huisman beloert, en noch kael uit het nelt gelicht; dies de moeder, bedrukt op eenen tack gezeten, by nacht weent, haer deerlijk klaeghliet herhaelt, en over al dat gewelt haer bedrukt gekerm laet hooren. Geene minne, geen huwelijck kunnen zijnen rouw verzetten. Eenzaem gaet hy zwerven over het Noortsche ys, den besneeuwden Tanais, en de Rifeesche

¹⁾ *Avernus*: een meir in Kampanien, by Baja, door de ouden voor den toegang tot de Onderwaereld gehouden

ackers, die nimmer vry van rijp zijn; en klaeght om het schaecken van Eurydice, Plutoos vruchteloze gifte. De Cikonische vrouwen, van hem afgeslagen, slingerden, onder het offeren aen de Goden, en het wijnfeest des Wijngodts, den verscheurden jongelingk wijdt en breet over den acker hene: zijn marmeren hooft van den hals afgeruckt, dreef toen, midden in den Eagrifchen Hebrus, voor stroom hene: zijn stem en koude tong riepen al stervende: och, ellendige Eurydice: al d'oevers van den stroom galmden, Eurydice.

Dit sprack Proteus, en sprongk van boven neder in zee, en plompte in het water, dat de wieling boven zijn hooft schuimde: doch Cyrene hield stant; want zy sprack eerst den laechachtigen ¹⁾ aen: o mijn zoon, laet varen uw droevigh hartewee: Dit is d'eenige oorzaeck uwer quellaedje: hierom zonden de Nymfen, waer mede zy in de hooge wouden plagh ten reie te gaen, uwe byen die jammerlijke plaegh over den hals. Bie haer ootmoedigh uwe gaven: smeek om genade, en eer de verzoenbaere Boschgodinnen; want om uwe kerckbeloften zullenze u dit quijtschelden, en haer gramschap varen laten. Maer ick zal u eerst geschicktelyck uw gebedt leeren instellen. Kies vier van uw grootste en beste stieren uit, die nu op den bergh Lyceus weiden, en zoo veel jonge koeien, die noit juck droegen. Bouw voor hun vier altaren, by de hooge kercken der Godinnen: laet den gewijden strot uitbloeden, en het doode vee in een boomrijk woudt leggen. Wanneer het negenmael uit den oosten daeghde, zult ghy Orfeus een lijckoffer van vergetenisbarende mankop opdragen, een zwart schaep slaghten, het woudt bezoeken, en de verzoende Eurydice met een gekeelde vaerze eeren.

Hy toeft niet, verricht terstont zijn moeders bevel, komt by de kercken, stelt d'altaren op haer gebodt toe, en brengt 'er vier van de grootste en beste stieren, en zoo veel jonge koeien, die noit juck droegen. Na dat het negenmael uit den oosten daeght, draeght hy Orfeus lijckoffer op, en bezoekt het woudt. Hier zienze haest een wonderlijk stuck, byen brommen in het gespreide ingewant der runderen, bersten ten buick en ribben uit, met eenen drang en dicken zwarm, die om hoogh aen eenen boom dicht by een blijft hangen, gelijk een tors ²⁾ druiven aen een taeie ranck.

Dit zong ick van den ackerbouw, geboomte en vee, terwijl de groote Cesar, gelijk een blixem, om hoogh aen den Eufraet oorlooghde, zeeghaftigh de gehoorzame volcken wetten voorfchreef, en

1) *Baechachtigen* voor „vreesachtigen.”

2) *Tors*: by letterkeer voor *iros*.

zich een heirbaen naer den hemel baende. Ten dien tijde voede het aengename Parthenope ¹⁾ my Virgilius, die in d'oefeninge van een onvermaerde ledigheid groeide; mijn Herdersvaerzen speelde, en moedigh op mijn jeught, o Tityr, ²⁾ van u onder den breeden beuckeboom zong.

1) *Parthenope*: „Napels.”

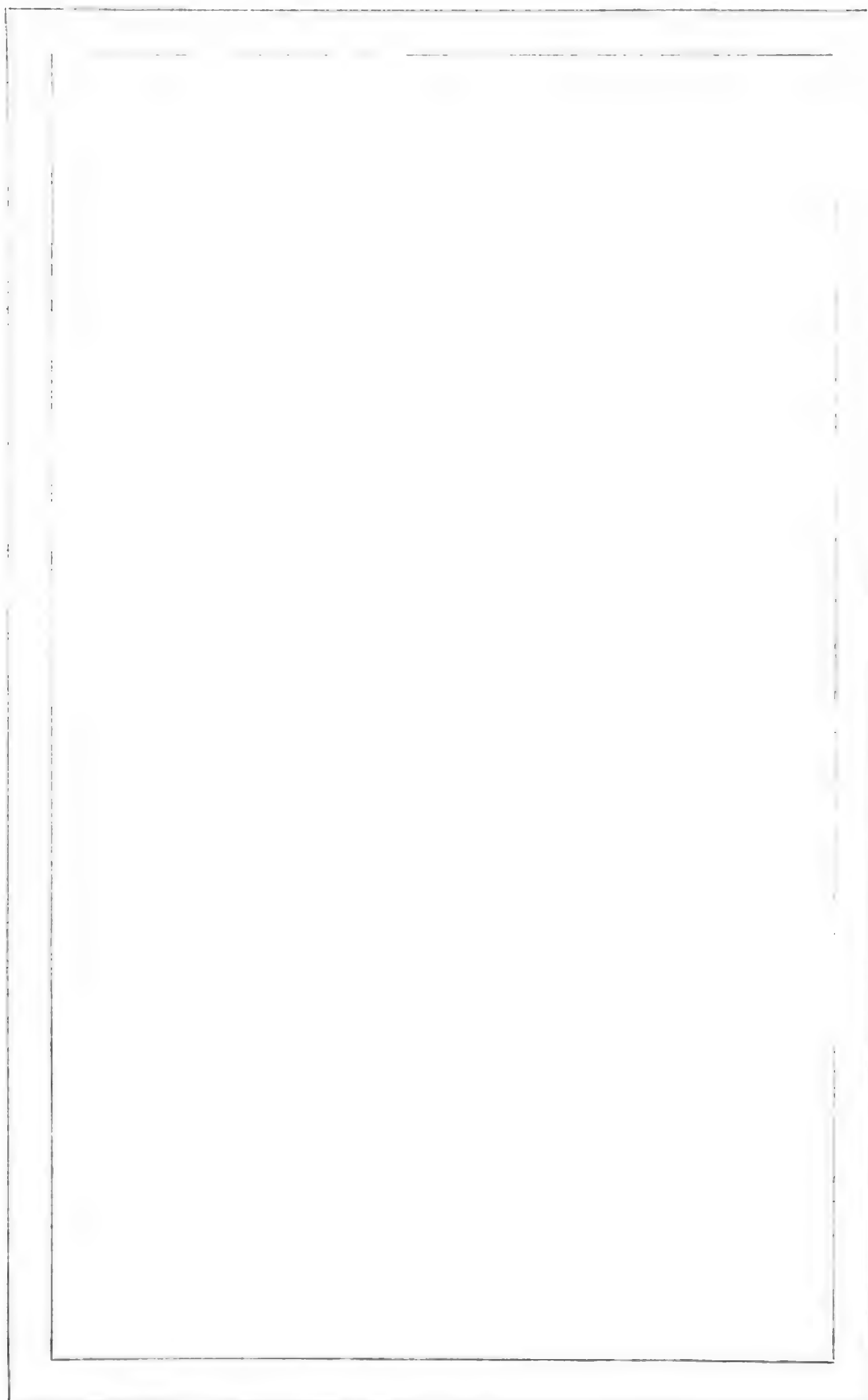
2) *Tityr* enz.: terugslag op den eersten Herderskout.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Overgangk van het Vee tot Byen en honigh, het leste stuck, waertoe hy Meenas en der Goden gunst verzoeckt. — Van den Biehof. — Van de Biekorven. — Byen nestelen oock in d'aerde en holle boomen. — Wat men in den biehof mijden moet. — Van het Biewereck in den zomer. — Van den burgerkrijgh der byen. — Gelijckenis van hagel en geschudde eekels. — Hoe die krijgh beslecht wort. — Tekens om de Koningen en hun onderdanen te kennen. — Gelijckenis van een reizend gast. — Hoe de bieman zijn byen intoomt en aenlockt. — Uitspanninge van het hovenieren: en de wackerheit des Tarentschen tuinmans en byhouders. — Van den aert der Byen, en het biewereck. — Gelijckenis van Vulkanus smitswinckel. — Gelijckenis. — Van het aenteelen der Byen, en hare nature, oude eigenschappen en eerbiedigheit tegens haren Koningk. — Van de honighsnede en honightijt. — Van de gramschap der Byen, en de honighrampen. — Kentekens van der Byen ziekte: en raet hier tegens gevonden. — Raet om nieuwe Byen te winnen, gelijk eertijts Aristeus, en d'Egiptenaers. — Gelijckenis van een Zomervlaegh en pijl. — Fabel van Aristeus, die zijn Byen verloren hebbende, raet by zijn moeder zoeckt, die onder in den stroom, hare Nymfen vast met haer gezangk onderhoudende, den zoon vernam, hem onthaelde, en riet Proteus te vangen, om d'oirzaeck van het verlies zijner byen te weten. — Beschrijvinge der Hontsdagen. — Aristeus vangt Proteus, die ontdeekt hem, hoe het schaeken van Eurydice dit jammer veroorzaeckt: en verhaelt Orfeus vruchteloze hellevaert. — Gelijckenis van ontelbaere vogelen. — Gelijckenis van den nachtegael, die zijn jongen mist. — Cyrene raet Aristeus de Nymfen en Orfeus en Eurydice met offerhande te verzoenen. — Gelijckenis. — Besluit des Dichters.

P. VIRGILIUS MAROOS

E N E A S.

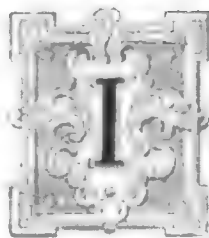
HET EERSTE BOECK.

I N H O U D T.

Terwijl Eneas, Anchises en Venus zoon, een man uitmuntende godtvruchtigh en manhaftigh, na zeven jaren omzwervens, in de Tyrrheensche zee, van Sicilie naer Italie toezeilde, zoo wert hy van Eool, den wintgodt, op Iunoos verzoeck, door schrickelyck onweder, aen de kusten van Libye gejaeght; en hier op lant tredende, schoot zeven groote Harten, en deeldeze uit, onder juist zoo vele schepen, die na het onweder eerst met hem belandden; vertroofte zijn afgematte reisgenooten met de hoop der aenstaende ruste, en vermaende hen tot stantvastigheit, om voort d' overige moeite nit te harden. Ondertusschen handelt Venus met Iupiter, over de zaeck van haren Eneas en de Trojanen; en wijt Iuno alle hunne gelede ellenden. Iupiter, in het tegendeel, de lange ry des nootlots ontvouwende, verquickt zijn dochters druck, door de hoop oer geluckige nakomelingen, en Roomsehe mogentheit. Venus hier door gesterkt, bejegt haren Eneas, die onkundigh van 's lants gelegenheit, vast herwaert en derwaert doolde, om dit gewest te bezichtigen: zy verkuntchapt den Vorst, hoe zijne verstroide schepen behouden zijn, en toont hem Karthago, 't welck niet verre van hier leggende, vast van Dido gebouwt wiert. Eneas dan, door zijn moeders gunst, van een wolck bewimpelt, ¹⁾ gaet te gelijk met Achates naer Karthago toe, daer hy zijne mackers behouden ziet aenkomen, en van Dido minnelijck welkomt wort. Venus evenwel, overmits zy Iunoos onthael nochte de lichtvaerdigheit eener vrouwe niet te veel toe betrouwde, wieghde Askaen, in het woudt van Idalie, in slaep, en vermomde met haer neefs gedaente Kupidido, die onder het omhelzen en kussen de Koningin heimelijck met Eneas minne vergiftighde.

Eneas, de godtvruchte en strijtbare oorlooghshelt,
 Vervolght van Iunoos wroek, en dolende om te landen
 In 't oude Italie, vervalt, door 't woest geweld
 Der Siciljaensche zee, in 't ende aen Didoos stranden.
 Zijn moeder Venus wijst hem 't onbekende padt,
 Dat naer Karthago loopt: zy deekt met eene wolcke
 Achates, en haer' zoon; die vindt de nieuwe stadt,
 En wint Elyzes gunst, ten troost van zijnen volcke,
 Geberght, en wel onthael ter tafel, in 't pallais,
 Beluſt om Trojes val te hooren, en hun reis.

¹⁾ Van een wolck bewimpelt: zie over bewimpelen, in den zin van: „bedekken,” het aangetoekende, Deel IV, blz. 317.

ICK speelde ¹⁾ wel eer een herdersliet, op een dun riet, en ten bosch uitgetreden, broght de gebuurlanden ²⁾ zoo verre, datze door hunne vruchtbaerheit den ackerman, hoe gierigh hy oock ware, vernoeghden: een gewenscht werck voor den huisman; maer nu trompet ick den schrickelijcken oorloogh, en zing van den oorlooghsman, die eerst door nootlot van de Trojaensche kusten gevlucht, te Lavinie ³⁾ aen den oever belandde; die door het geweld der Goden en Junoos onverzetbaren wrock gedreven, zoo lang te water en te lande omzworf, en zoo veel in den oorloogh overbroght, terwijl hy bezigh was met een stadt te stichten, en zijne Goden in Latium ⁴⁾ te voeren; waer uit de Latijnen en Vaders van Alba gesproten, en daer de hooge muren van Rome gebouwt zijn. O Zanggodin, erinnere my d'oirzaecken; wat Godtheit men te na quam; of waerom de vergramde Koningin der Goden dien overgodtvruchtigen man aen zoo veele zwarigheden help. Zijn de Goden in den hemel oock aen zulck een toornigheid onderhevigh?

De Tyriers hebben gelticht en bewoont het overoude Karthago, van verre recht over Italie, en den mont des Tibers gelegen: een maghtige rijke en overstrijdtbaere stadt. Men zeit dat Juno geene landen zoo beminde dan deze stadt alleen, oock zulx, datze min wercks van Samos, haer geboortestadt, maeckte. Hier hingen haer wapens: hier stont haer wagen. De Godin begenadighde deze, en had alree voorgenomen haer (zoo het nootlot dit eenighins gehengde) tot een vooghdens over alle volcken te zetten. Maer zy had gehoord, dat een afkomst uit Trojaenischen bloede gesproten, namaels de floeten van Tyrus zou verdelgen: dat hier uit een wijdtheerschende trots en manhaftigh volck zou opstaen, ten val van Lybie. Zoo lagh het by de Schickgodinnen ⁵⁾ geschoren. Saturnus dochter was hier voor beducht, en noch indachtigh aen den oorloogh, die zy de voornaemste certijts, ten dienste van haer getrouwe stadt Argos, tegens Troje voerde. Oock waren haer d'oirzaecken van heure verbolgen-

¹⁾ Ick speelde enz.: zinspeling op de *Herderskouten*.

²⁾ En broght de gebuurlanden enz.: zinspeling op de *Lantgedichten*.

³⁾ Te Lavinie: beter *Laevium*, een stad van Latium, aldus genoemd naar Lavinus, broeder van Latinus, later *Laurentium*, naar een lauwerbosch, aldaar gevonden, en eindelijk nogmaals *Lavinium*, naar Lavinia, de huisvrouw van Eneas.

⁴⁾ Latium: het oude Latium was de landstreek tusschen den Tiber en de Circeën gelegen.

⁵⁾ Zoo lagh het by de Schickgodinnen geschoren: men ziet hier door de toevoeging der woorden by de Schickgodinnen, in plaats van de meest gewone: „by het lot,” den oorsprong van de uitdrukking: „het is iemand beichoren” en: „hy is er mede geichoren.” ’t Is van ’t *senereu* dat de Parken, of Schickgodinnen, aan den levensdraad verrichtten.

heit en gramschap nog niet vergeten. Paris oordeel, en 't ongelijk door 't verfmaden van haer schoonheit geleden, staecken haer noch diep in den krop. Zy docht noch aen 't gehate bastertbloet Ganymedes, ¹⁾ geschaeckt om zoo hoogh te zetten. Over al deze dingen verbittert, zoo keerdeze de Trojanen, van het zwaert der Griecken en den ongenadigen Achilles noch overgeschoten, en over al de zee gefolt, verre van Latium; zulcks datze van het nootlot gedreven, menigh jaer op zee, langs alle kusten omzworven. Zoo groot een zwaarigheid was 'er aen vast, eer men het Roomsche volck kost planten.

Naulix gingenze vrolijk, uit het gezicht van Sicilie, t'zeil, en bruisden met de kopere voorstevens door de schuimende zee, of Juno, van eenen eeuwigen haet in haer harte gewont, mompelde dit by zich zelve: zal ick dan uit mijn opzet scheiden, en het opgeven? nochte den Koningk der Trojanen uit Italie kunnen keeren? quansuis het nootlot belet ons dit. Kost Pallas de vloot der Argiven in brant steken, en hen in zee verdrencken, alleen om de misdaet van eenen dollen Ajax, Oileus zoon? toenze den blixem zoo snel uit de wolcken smeet, de vloot verstroyde, en de zee door stormwinden overendt zette; en hem, die vier en vlam ter doorschote borst uitaeffemde, met eenen dwarrelwint opgrijpende, tegens de scharpe steenrots aenklitste: en zal ick, gekent voor Koningin der Goden, en Jupijns gemalin en zuster, tegens een eenigh volck zoo menigh jaer oorloogh voeren? Wie zal langer Junoos godtheidt aanbidden, of ootmoedigh haer altaren met offerhande vereeren?

De Godin, heet van verbolgenheit, hier over wrockende, komt in Eolie, het vaderlant der stormwinden, en een gewest, dat van razende buien zwanger gaet. Koningk Eool breidelt hier door zijn gezagh, in een woeste spelonck, worstelende winden en bulderende buien, en tuchtightze met boey en kercker. De bulderaers hier over geltoort, stormen op het slotwerck, dat 'er al de bergh van loeit en davert. Eool op den hoogen burgh gezeten, voert hier den scepter, streelt hunne hevigheid, en zet hunne oploopenheit neder: want zonder dat, zy gingen strijcken met hemel, aerde en zee, en veeghdenze door de lucht hene: maer d'almachtige Vader hier over bekommert, floatze in duistere speloncken, en leide 'r een gevaert van hooge bergen boven op, en steldeze onder eenen Koningk, die volgens zijnen last den toom zou weten te vieren, en aen te halen. Juno gingk hem ootmoedighlijk aldus aen: Eool, wien de Vader der

¹⁾ 't Gehate bastertbloet Ganymedes: deze, een zoon van Tros, was door Jupiter geschaakt, en met het schenkers-ambt vereerd, vroeger door Hebe waargenomen. De liefde van Jupiter voor dien knaap was eene der redenen van Junoos haat tegen Troje.

Goden en Koningk der menschen magt gaf de golven te streelen, en met winden op te blazen; een volck by my gehaet, bevaert de Tyrrhenische zee; voert Ilium met zijne gevlughte Huisgoden in Italie. Nu ga hene, en de stormwinden met kracht aenfarrende, jaegh de schepen in den gront, of verstroyze van elckanderen, en slinger de lichamen over de zee hene. Ick heb gebot over zeven overschoone Nymfen, en zal Deiopeie, de goelijckste van allen, u ten huwelyck geven en opdragen, om ten loon uwer verdiensten, al haere dagen met u over te brengen, en u vader van een lieve vrucht te maecken. Hier op antwoorde de Wintvooght: o Koningin, ghy hebt slechts te gebieden wat u belieft; ick uw gebodt te gehoorzamen. Ghy zet my in dit gebiedt, zoo groot en klein het is: ghy helpt my aen den scepter, en Jupiters gunst: ghy doet my ten bankette by de Goden aenzitten, en schenckt my de vooghdy over wint en weder. Zoo sprekende neemt hy zynen staf, en drijft den hollen bergh op de zyde; en de stormwinden bersten, als in slaghorde, door d'ope poorte uit, en blazen door het aertrijck met een schrickelyck gedruisch. Zy storten op zee. De buien van Oosten en Westen, Zuiden en Noorden roeren te gelijk al het water om, van den gront op, en jagen de bruizende baren strandewaert aen. Hierop volghet het gelichrey der mannen, het gonzen der touwen. De wolcken rucken terstont den hemel en den dagh uit der Trojanen oogen. Een zwarte nacht stort op zee. De hemel kraeckt van donderslagh op donderslagh, en staet reis op reis in licht en brant van weerlicht en blixem; en de mannen worden overal met de doot gedreight, en zien niet dan de doot voor hun oogen. Terstont wort Eneas kout over al zyn lijf, en beide zyn handen ten hemel opheffende, zeit: o duizentmael geluckiger dan wy waren deze, wien het moght gebeuren, onder de hooge muren van Troje, in 't gezicht hunner ouderen, te sterven. O Diomedes, ghy braefste van alle Griecken, moght het my niet gebeuren, voor Ilium, in het velt, om te komen, en van uwe handen te sterven; daer de forste Hektor door Achilles geweerd; daer de groote Sarpedon sneuvelden? daer Simois zoo vele schilden helmen en lichamen van dappere mannen onder het water vat, en met zynen stroom wechsleept? Terwijl hy dit spreeckt, zoo vat een vliegende Noortsche buy recht in het zeil, en jaeght de golven op tot aen den hemel toe. De riemen springen in stucken, de voorsteven went, en het schip wort over slagh gesmeten: hier op verheft zich het water, gelijk een steile bergh. Zommigen hangen boven op de golven: anderen zien het water gapen, tot op den gront. Het barnt

op de platen, dat het bruilt. De Zuidewint ruckt drie schepen op de blinde klippen. D'Italianen noemen de klippen, midden in zee gelegen, zeeouters. De zee steekt haren rugh afgrijffelijk op. D'Ooftewint drijft 'er drie uit de zee naer het strant toe, op welzant en platen; en slooptze op de wadden, en beweltze met eenen hoop zants op de drooghten, dat 'er byster zuur uit zagh. Een geweldige zee waters slaet voor zijne oogen in een schip, het welck Lycius en den trouwhartigen Orontes voerde, van voor den boegh tot in het achterfchip, zoo dat 'er de stuurman, over hals over hooft, in het water uittuimelt. De golf slingert het schip driewerf rontom, en de draeistroom flockt het in. Hier en daer ziet men eenige menschen op het diepe water zwemmen, en sloopstuigh, luicken en Trojaensche schatten boven drijven. Het onweêr had alree dat stercke schip van Ilinous verslonden, en dat van den dapperen Achates, en de schepen, die Abas en den stockouden Alethes voerden: alle de naden ter zijde ontortont zijnde, en de voegen gapende, zoo loopenze vol waters.

Ondertusschen vernam Neptuin door het groot gedruisch d'ontsteltens der zee, en d'uitgelatenheit des onweders, en hoe het water tot op den bodem toe omgeroert wiert. Hier over zeer ontstelt, stak hy zijn hooft, om het onweder te paeien, uit de diepte om hoogh, en zagh Eneas vloot over de ganfche zee verftroit, en de Trojanen door water en wint en onweêr in den uitersten noot gebroght; en roock dat dit door zijn zufter Junoos bedrogh en gramfchap byquam: dies riep hy den Oosten en Welten wint voor zich, en bestrafteze aldus: zijt ghy zoo stout en vermeten op uw geslacht? Ghy winden, durft ghy zee en lucht, zonder mijnen last, onder een mengen, en zulck een gewelt aenstellen? Ick zweere men zal u: maer het is best eerft die bijftere onweder neêr te zetten: hier na zult ghy my dit gruwelijk ontgelden. Flucks vertreckt, en zeght dit uwen Koningk: het gezagh over zee en fellen drietant zijn niet hem, maer my by lotinge toegekent. Hy heeft, o Ooftewint, over d'afgrijffelijke fteenrotfen, uwe behuizingen, te gebieden. Laet den Wintgodt in dat hof braveren, en in den gefloten kercker der winden regeeren. Zoo graeuwt hy, en ftilt de holle baren, eer het woort uit den mont is, verdrijft de wolcken aen de lucht, en brengt de zon weder te voorfchijn. Cimotheo¹⁾ en Triton, te gelijk aenduwende, zetten de schepen af van de fcherpe rotfen. De Zeevooght zelf lichtze met zijnen drietant op, ontdeckt de groote zantplaten, ftilt de zee,

1) Cimotheo: een zeenymf, ook by Hesiodus genoemd.

en glipt met zijn gladde wielen over het water hene: en gelijk, wanneer een ontelbare gemeente in rep en roer, 't onbelchofte graeuw aen 't hollen is, en steenen en branthout over straet vliegen, daer een dollicheit haer aenvoert; indienze dan by geval een' man van eere en aenzien vernemen, zoo zwijgenze, en geven gehoor. Hy regeert hun ongeftuimigheit met beleefde woorden, en streelt hunne hevigheit: Aldus gingk al dat zeegedruis leggen, zoo ras de Vader de paerden mende, hun den teugel vierde, en op zijnen wagen door de heldere lucht varende en voortvliegende, over de baren henezagh.

De vermoeide gasten van Eneas geven zich in aller yl naer het lant toe, dat hun naelt leit, en zetten het op de kuft van Libye aen. In eenen diepen inham leit een plaets, daer een eilant dwers voor leggende, al het water, dat uit der zee komt, op zijn zijden schut, en van binnen een haven en krommen boezem maeckt: van weerszijde staen geweldige steenrotsen, en een dubbele ry van klippen steigert met hare kruin zoo hoogh in de lucht, dat men daer voor storm en onweder veilig en stil, oock ruim genoeg, achter leggen magh: van boven schemert het boschloof, en een zwart wout helt met zijn nare schaduwe over het water: van vore duickt een spelonck onder d'overhellende klippen, daer van binnen zoet water en zitplaetsen, van natuur uit steen gewrocht, in gevonden worden: een verblijf voor de Nymfen. Hier hoeven geen moegevare schepen aen gemaert of voor ancker te leggen. Hier quam Eneas aen met zeven zeilen, uit al de vloot by een vergadert: en de Trojanen sprongen graegh op het gewenichte lant, om ververfing te zoeken, en gingen doornat en zieck van ongemack ter zee geleden, op het strant nederleggen. Achates was d'eerste, die vier uit keien in dorre bladeren klinckende, daer drooge tacken en rijs rontom leide, en het tonder ontvonckte. Toen haelden de vermoeiden het koren, van zee-water bedorven, en 't gereetschap haestigh voor den dagh, om het veltgewas by 't vier te droogen, en met steenen te breken en te malen. Eneas klimt ondertuschen op een steenrots, en ziet eens de geheele zee over, zoo verre als hy zien kan; om te vernemen, waer Antheus ergens van het onweder gefolt wort, of de Frygiaensche galeassen, met dubbele ryen riemen; of Kapys; of waer Kaikus wapens achter op om hoogh hangen. Maer hy verneemt nochte schip nochte schips gelijk; en ziet op den oever drie verdwaelde harten, van heele kudden gevolght, en een lange troep gaet in de dalen weiden. Toen bleef hy staen, nam zijnen boogh en de pijlen, die de getrouwe Achates droegh, en schoot eerst de voorsten, die den kop

en getackte horens in de lucht staken; daer na anderen, en verstroide met zijn schieten al den hoop, in het ruige woudt; en ruste niet, eer zeven van de grootsten ter aerde gesloten, het getal met de schepen overeen quam. Toen gingk hy naer de haven toe, en deeldenze onder de galten om; oock den wijn, van den goeden Ielt Acestes op den oever van Sicilie gevaet, en hun op hun vertreck geschoncken. Toen verzachte hy het hartewee zijner mackeren met dusdanige woorden: o reisbroeders, die (want ons is noch niet vergeten wat wy voor dezen overbroghen) grooter zwarigheden uitstont; Godt zal ons oock hier in een blijde uitkomst verleenen. Ghy voert dicht langs de bassende Scylle en vreeselijck huilende steenrotsen hene: ghy bezocht de klippen van Polyfeem, den Reus. Grijpt weder eenen moedt; zet angst en droefheit aen d'een zijde: het zal u mischien vermaecken, hier namaels aen te gedencken. Door zoo veelerleie gevallen, door zoo groote zwarigheden streven wy naer Latium, daer ons een geruste woonplaats by nootlot beschoren is: daer het ons vry staet een nieuw Rijk en Troje te stichten: volhardt slechts, en wacht op een beter. Zoo spreekt hy, en ontfelt van geweldige bekommelingen, toont een bly gelaet, en kropt zijne droefheit in. Zy gaen het wiltbraet en de maeltijt bereiden, stroopen het vel van de ribben, en halen 'er 't gewey uit. Zommigen houwen het vleesch in stucken, en steken het noch lillende aen het spit. Anderen zetten ketels op strant, en stoken 'er vier onder. Daer na sterckenze 't lijf, en in 't gras leggende, bancketteeren van 't vette wiltbraet, en zetten er eenen kroes vernen wijn¹⁾ op. De honger aldus geboet, en de tafels opgenomen, zoo beginnenze in 't langk en breed van hun verdoolde mackers te spreken; en twijfelen, tusschen hoop en vrees, ofze levendigh of doot zijn, en ofze hooren, hoemen om hen roepe. Inzonderheit steent de godtvruchtige Eneas om het ongeval van den dapperen Orontes; nu om Amykus; dan om de schrickelijke fortuin van Lykus; nu om den stercken Gyas; dan om den stercken Kloanthus.

En nu liep dit ten einde, wanneer Jupiter op de tinne des hemels stont, en om hoogh uit de lucht de scheeprijcke zee, den vlacken aertbodem, stranden en breedstreckende volcken overziende, op het Rijk van Lybie bleef staroogen; en Venus, bedrukt en met tranen in hare blinckende oogen, hem, die vast over Eneas in zijn harte bekommert was, aldus aansprak: o ghy, die eeuwichlijck over Goden en menschen heericht, en hen met uwen blixem in ontzagh houdt;

1) Vernen wijn voor „ouden wijn,” als meermalen.

waer in heeft zich mijn Eneas, waer in hebben zich mijne Trojanen zoo zeer tegens u kunnen vergripen, dat men, om hen buiten Italie te houden, hun, die zulck een afbreuck leden, de geheele weerelt te naeu maecke? Zeker ghy beloofde, dat na verloop van jaren, de Roomfche Vorften weder van Teucers flam ¹⁾ gesproten, uit hun zouden herkomen, om alleen over zee en aertrijk te regeeren. O Vader, waerom verandert ghy in uw voornemen? Ick troofte vast my zelve hier mede, over den ondergangk en droeve val van Troje, en zette hun toekomende geluck tegens dit ongeluck. Nu treet de zelve wederfpoet noch deze mannen op de hielen, die door zoo menigerleie zwarigheden gedreven komen. O grootmaghtighste Koningk, wat zal het einde van hunne zwarigheden wezen? Antenor ²⁾ midden door Griecken ontsloopen, kost wel tot in den boezem van Illyrikum deurboren, en veilig in 't binnenste van het Rijk der Liburnen, ³⁾ en boven den oirsprongk van Timavus ⁴⁾ optrecken; daer het meir door negen monden schrickelijk steil uit den bergh geborsten, over ackers en velden henebruizende, al het lant rontom in eene bare zee zet. Hier stichtte hy evenwel de stadt Patavie, sloegh zich daer met zijne Trojanen neder, noemde het volck naer zijnen naem, plantte daer de Trojaensche wapens, en geruſt neergezeten, leeft'er in vrede: maer wy, uw eige afkomst, wie ghy den hemel, uw hof, beloofde, worden na zware schipbreuck, 't is gruwelijk, door den wrock van een eenige verraden, en verre van d'Italiaensche kusten vervoert. Kroont ghy de godtvruchtingheit zoo? Zet ghy ons bloet zoo op den troon? De Vader der Goden en menschen haer aenlachende met zijne oogen, waer mede hy lucht en weder doet opklaren, kuste zijn dochter, en sprack: o Cythereesche Koningin, vrees niet: al wat den uwen by nootlot beschoren is, dat staet vast. Ghy zult Lavinie, de beloofde stat, met uw eigene oogen zien, en den grootmoedigen Eneas hemelhoogh en tot in de starren verheffen. Ick blijf noch by mijn voorgaende opzet; en wil wel (naerdien ghy dit zoo zeer ter harte treckt) ront tegens u gaen, en u in 't breede ontvouwen, hoe het in mijnen geheimen raet geschoren leit. Hy zal in Italie een vreesfelijk oorloogh voeren, forſſe volcken verpletten, en de Rutulen overwonnen, en Latium drie jaren bezeten hebbende, ſteden en muren ſtichten, en zijnen onderzaten goede wetten voorschrijven. Maer het kint

1) Van *Teucers flam*: Teucer, zoon van den vloed Skamander en een nymf van den berg Ida, was de eerste der Koningen, die het land regeerden, dat later, naar Tros, Troas genoemd werd. Naar hem worden de Trojanen by de Latijnsche dichters meermalen Teukriërs genoemd.

2) *Antenor*: deze was, als men wil, de ſichter van Padua.

3) *Het Rijk der Liburnen*: *Liburnia* was de naam van het hedendaagſche Kroatien.

4) *Timavus*. een rivier, waar Padua aan gelegen is.

Askaen, nu slechts met eenen bynaem Iulus genoemd (want het hiet Iulus, zoo lang de staet en het Rijk van Ilium noch duurden) zal dertigh jaren langk regeeren, den stoel van Lavinie verzetten, en het lange Alba dapper stercken. Daer zal Hektors afkomst, drie hondert volle jaren, den scepter voeren, tot dat Ilia, de Koningklijke Non, by Mars zwanger, twee kinders t'ener draght voortbrenge. Romulus, van een roffe wolvinne gezooght en opgekoeftert, zal naderhant de heerschappy over het volck rustigh aenvaerden, de strijtbare stadt bouwen, en de burgers, naer zijnen naem, Romainen noemen; wien ick toelagge een eeuwigdhurende gebied, van plaetse nochte tijt bepaelt: ja de verbitterde Juno zelf, die nu, uit angst voor hare stadt Karthago, hemel aerde en zee tegens den Trojaen oprockent, zal zich beter beradende, het Roomsche volck, tot den tabbert en de heerschappy der weerelt geboren, met my helpen opqueecken: dat is mijn wil. Na verloop des tijts zal het gebeuren, dat het huis van Affarakus ¹⁾ Phthie ²⁾ en het doorluchtigh hof van Mycenen onder flavernye brenge, en over 't verwonnen Argos regeere. Julius Cezar, een Trojaen, naer den grooten Julius genoemd, en uit dien braven stam gesproten, zal zijn gezagh met den Oceaan, zijne faem met de starren bepalen: en ghy zult gerust van harte, hem, met den roof van Oosten geladen, namaels in den hemel onder de halve Goden, verwelkomen. Oock zal men hem dan met kerckbeloften paeien, en na het opschorten der bloedige oorlogen, zachter tijden beleven. Vesta, de grijze Trouw, en de gebroeders, Quirijn en Remus, zullen de vierchaer spannen: de heilooze poorten des oorlooghs met yzer en stael wel dicht toegesloten worden: de godtlooze Razerny, van binnen op wreede wapens gezeten, en met hondert kopere knopen d'armen op den rugh geveugelt, zal schrickelijck schuimbecken met haren bloedigen muil. Zoo sprekende, zent hy Merkuur, Majas zoon, van boven, op dat het lant en nieuwgeboude Karthago den Trojanen verblijf en huisvestinge gunnen; en Dido, des hemelraets onkundigh, hen niet buiten haer grenzen houde. Hy vliegt door de ruime lucht, op de riemen zijner vleugelen, strijckt terstont op den bodem van Lybie, en verricht zijnen last. De Punische ingezeten leit, Godt woud's ³⁾, zijn onbelschoftheit af, en de Koningin inzonderheit wort mewarigh, en den Trojanen toegedaen.

Maer de godtvruchtige Eneas, 's nachts met veelerleie bekomme-

¹⁾ Het huis van Affarakus: de Trojanen. Affarakus was de zoon van Tros en de grootvader van Anchizes.

²⁾ Phthie: een stad van Thessaliën en geboorteplaats van Achilles

³⁾ Godt woud's d. i.: „God wilde het zoo.” 't Lat. heeft *Deo volente*.

ringen bezigh, neemt voor met de zon, het verquickende licht, op te zijn, om 't onbekende lant te gaen bezichtigen, en te bezien aen welke kusten het onweder hen vervoerde; of hier menschen of wilde dieren huishouden; naerdien d'ackers ongeploeght leggen; en dan zijne mackers van alles te verwittigen. Hy verbergh zijne vloot rontom in overhellende bosschaedje en nare schaduwe, onder een uitgehoolde steenrotse, en gaet zelf, met Achates alleen vergezelschapt, hene, hebbende tot zijn geweer en hantgebaer ¹⁾ een paer schichten, elck met een breet yzer beslagen; als zijne moeder hem midden in het bosch tegenkomt, in de gedaente van een Spartaensche dochter, en gekleet en gewapent eveneens als zoo een maeght; of gelijk de Thracische Harpalice ²⁾ haer paert met sporen noopende, den snellen Hebrus voorby rent: want gelijk een jagerin wapperde de handige boogh op hare schouders, het hair vloogh om 't hooft in den wint, het lange kleet hing om haer lijf opgeknoopt, tot boven de bloote knien. Zy riep eerst: hout jongelingen, hebt ghy hier niet by geval een mijner zusteren zien dolen, met eenen pijlkoker en gespickelt lossel op den rug? of zaeght ghy iemant een schuimbeckende everzwijn al roepende najagen? zoo wijstme wat wegh zy opfloegh. Aldus sprack Venus, en Venus zoon antwoorde: Ick zagh nocte hoorde geen van uwe zusteren, o maeght, hoe zal ick u noemen? want uw aenschijn en spraeck melden dat ghy geen sterflijk mensch, maer zeker een Godin, of Febus zufter, of een bloetvriendin der Nymfen moet zijn. Ghy zijt dan wie ghy zijt, ter goeder ure bejegt ghy ons: verlicht onze zwarigheid, en onderrecht ons toch in wat gewest, aen welke kust wy verzeilt zijn, die door storm en onweêr dus verre gedreven, hier Godt nocte goet mensch kennen. Wy zullen uw altaer rijckelijck met offerhande vereeren. Venus antwoorde: zeker ick ken my zulck een eere niet waardigh. De Tyrische maeghden zijn gewoon pijlkokers te dragen, en purpere laerzen op de schenen te stricken. Ghy zijt hier in 't Punische gebiet, by de Tyriers, en Agenors stadt: doch het lant heet Libye, en het volck is met geene wapenen te dwingen. Dido uit de stadt Tyrus herwaert getogen, om haren broeder t'ontvlughten, heeft 'er het gebiedt over. Het zoude te langk vallen al haer ongelijck, al haer wedervaren te vertellen: doch ick zal 'er licht over henelopen. Sicheüs, de

¹⁾ *Hantgebaer* voor „handgereedschap;“ *gebaer* is hier van *baren*, „dragen.“

²⁾ *Harpalice*: deze was de dochter van een Thracischen Koning, door welken zy met koe- en paardemelk gevoed, en in den wapenhandel opgeleid werd. Toen Neoptolemus, uit Troje teruggekeerd, haar vader den oorlog aandeed en hem in groot gevaar bracht, deed zy een aanval op diens benden, verloor haar vader, en dreef den vyand op de vlucht.

rijkſte van alle ingelanden, onder die van Fenicie, was haer man, en d'ongeluckige vrouw had hem dapper bezint. De vader beſtede haer vroegh aen hem, en nam het geluck aen, toenze noch een jonge maeght was: maer Pygmalion, haer broeder, zoo groot een ſchelm, als 'er uit moght komen, bezat het Rijk van Tyrus. Een wrock en krackeel rees tuſſchen de gezwagers: en de broeder, een godtvergeten menſch, en verblint van geltgierigheit, de liefde tot zijn zuſter aen d'een zijde zettende, neemt onvoorziens zijnen ſlagh waer, doorſtoot Sicheüs heimelijck met zijnen dolck voor het altaer, en de booswicht door zijne geveinftheit de bedroefde weduwe met ydele hope paciende, bedeckte het ſtuck langen tijt voor haer: maer de geeft haeres onbegraven beddegenoots verſcheen haer zelf in den droom, en zagh 'er bijſter bleeck en dootſch uit om zijn hoofd. Hy wees haer het altaer met moort bekladt, en de wonde des moortpriems in zijne borſt, en al de heimelijcke ſchelmery van het hof aen den dagh brengende, riedt haer ſtracks te vlughten, en het vaderlant te verlaten; en wees haer eenen heimelijcken ſchat van gout en zilver, van outs in d'aerde begraven, om zich op de reis daer van te dienen. Dido, aldus gewaerſchuwt, maeckt zich vaerdigh, om met haer gezelfchap door te gaen. Zy ſpannen te zamen, uit ſchrickelijcken haet, of ſchrick voor den wreeden tyran, randen de ſchepen aen, dieze by geval vaerdigh vinden, bevrachtenze met den ſchat, en gaen t' zeil met den rijkdom van den gierigen Pygmalion, onder het beleit van een vrouwe. Zy belandden ter ſtede, daer ghy nu die geweldige muren en het hof van 't nieuwe Karthago zult zien rijsen; en kochten lant, dat nu Byrſa¹⁾ heet, naer den naem van 't werck, en zoo groot is, als men met een offenhuit kon beleggen. Maer nu zeght my eens, wat zijt ghy voor volck? van waer komt ghy? waer wilt ghy henc? Hy verzuchte eens op die vrage, uit het binnenſte van zijn harte, en antwoorde: o Godin, zoude ick het u al verhalen, van den beginne aen, en moght het u beuren de kronijck van onze zwarigheit aen te hooren; ick had wel meer dan al den dagh werck, en de zon zou eer aen den hemel ondergaen. Het onweder heeft ons, die van het overoude Troje (zoo ghy oit Troje hoorde noemen) langs zoo vele kuſten omvoeren, by ongeval hier in Libye aen lant gejaeght. Ick ben de godtvruchtige Eneas, die mijn Huiſgoden en heilighdom, uit den brant geborgen, by my in de vloot mevoer. Ick ten hemel toe vermaert, en van Jupijns af-

¹⁾ Byrſa.... naer den naem van 't werck: een offenhuid heet Byrſa in 't Griekſch. Men kent de fabel van Dido, die zoo veel lands gekocht hebbende, als zy met een offenhuid beleggen kon, de huid aan dunne riemen ſneed en met deze een aanzienlijke oppervlakte omfloot.

komt, zoek Italie, mijn vaderlant, en gingk hierom uit Frygie met twintigh schepen t' zeil, en verzocht mijn avontuur, op het goed geleide der Godinne, mijne moeder. Naulix zijn 'er van dat bijstere onweêr zeven schepen reddeloos afgekomen: en ick, uit Europe en Afie gedreven, en hier onbedreven en verlegen, zwerf aldus door de woestijnen van Libye. Venus kon dit niet langer hooren, en viel aldus in zijn geklagh: wie ghy zijt of niet; ick vertrouw dat de Goden u, die aen de Tyrische stadt belandde, het leven niet misgunnen. Ga slechts voort recht naer de Koningin en het hof toe: want ick verzeker u (indien de kunst van waerzeggen, en tekenbedieden niet los gaet) dat de wint op zee gekeert, en uw vloot met de maets geborgen is. Let op deze twalef zwanen, die, na dat Jupijns vogel haer, by klaren zonneschijn, uit den hemel op het lijf viel en verstroide, zich in eene vlucht vermeien: nu schijnenze, op een ry achter elckandere te strijcken; nu weder van der aerde af te steken. Gelijck zy den vogel ontslipt zijnde, op haer snorrende pennen drijven, en in eene vlucht aen den hemel omtrecken, en rustigh uit de borst opzingen; zoo loopen uw schepen en jonge gasten, voor wint, voor stroom af, den mont van de haven in, of leggen alree aen den wal. Vaer slechts voort, en volgh het padt, dat voor u leit. Zoo sprekende, gingkze hene, blonck over haren roosverwigen neck, het hair gaf een goddelijcke lucht, als ambrosie, van zich, het kleet sleepte heur na, en haer tret wees wel uit datze waerachtigh een Godin was. Eneas kende zijn moeder, en riep haer, terwijlze verdween, aldus aen: o ghy wreede, waerom vermomt ghy u voor uwen zoon zoo menighmael met eenen valschen schijn? Waerom magh men u de hant niet geven, en met kennis in montgemeenschap met u treden? Zoo beschuldigh hy haer, en gaet stewaert aen. Maer Godin Venus bedeckteze, onder het henegaen, met eenen donkeren mist, en bewimpeldeze met dicken nevel; op dat niemant hen zage, nochte aenraeckte, nochte ophielt, of reden van hun aenkomste eischte. Zy vaert om hoogh naer Pafus, en keert vrolijk in haer hof, en den tempel, daer hondert altaren van Sabeeschen wierooock branden, en van versche roozekranssen riecken.

Ondertusschen spoedenze wegh, daer hen het padt leide, en klommen alreede den heuvel op, die een groot stuck over de stadt hangt, en zijn gezicht heeft op het slot, recht daer tegens over gebouwt. Eneas verwondert zich over het gevaert, daer eertijts hutten stonden. Hy verwondert zich over de poorten, en het gewoel, en de

gekaasijde straten ¹⁾. De Tyriers beyveren hun werck: Zommigen trecken de muren op, en arbeiden aen het slot, en wentelen steenen opwaert: Zommigen rojen erven, om huizen te bouwen, en stekenze af: Men kiest 'er Wethouders en Vroetschap, en stelt wetten in. Anderen delven hier de haven: Anderen leggen den gront, om den schouwburgh daer op te zetten, en houwen uit de rotten heele pilaren, om de tooneelen treflijk te versieren: gelijk de byen, in de lente en zonneschijn, op het velt en de bloemen arbeiden; wanneerze hare aenkomende jongen opvoeden, of den klaren honigh stuwen, en de raten met zoeten nektar opvullen, of d'aenkomenden haren last afnemen, of in eenen troep, de bommels, dat vuigh gedierte, van de korven afkeeren. Men is 'er vierigh in 't werck, en de geurige honigh rieckt naer tijm. Eneas ziende hoe hoogh de stadt was, zeide: o hoe geluckigh zijt ghy, die uwe muren alree ziet oprijzen. Toen begaf hy zich, met eenen nevel bedeckt, midden onder den drang des volx, en wert, dat wel wonder was, van niemant gezien. Midden in de stadt stont een woudt, dat een aengename schaduwe gaf; daer de Punischen door storm op zee gelant, eerst een teken uitgroeven, hun van Koningin Juno aangewezen, namelijk een paerts-hoofd, beduidende, dat dit een strijbaer volck zou zijn, en getrooft om het eeuwen langk te harden. Hier stichtte de Sidonische Dido, Jinno ter eere, eenen grooten tempel, rijk en maghtigh om zijn schenckaedjen en het heilighdom der Godinne: men klom hier langs kopere drempels de trappen op: De balcken waren met koper gebonden: De kopere kerckdeuren draeiden en gierden op metale pannen. Hier in dit woudt bejegende hem een vremdigheit, die eerst zijn vrees verzachte. Hier begoft Eneas eerst een gewenschte uitkomst in zijne zwarigheit te zien, en wat moedts te scheppen: want terwijl hy de Koningin in den tempel verwacht, elck dingk in 't byzonder bezichtigh; terwijl hy zich verwondert over stadts welvaert, en de kunst der kunstnaren tegens malkander bezieet, en den arbeit hier aen te kost gehangen; zoo ziet hy het gevecht voor Troje, 't een na het ander, en den oorloogh, waer van de ganfche weerelt alree gewaeght, en de zoons van Atreus, en Priaem, en Achilles, even gestoort op hen beide. Hy bleef staen, begoft te weenen, en sprack: o Achates, wat plaets, wat lant in de wijde weerelt heeft den mont alree niet vol van onze ellende? Zie Priaem daer: hier wort de dapperheit noch haeren lof en loon toegeleit: men beschreit hier noch ons jammer, en is met ons ongeval begaen. Laet uwe

¹⁾ De gekaasijde straten: *kasijen* is „plavolen,” en *kasijse* 't zelfde als 't Fr. *chausée*. Zie KIL. in v.

vrees varen; het zal u noch kunnen ten beste dienen, dat men hier van onze gelegenheit zoo groot een kennis hebbe. Zoo spreekt hy, verzaet zijn droefheit met ydele schilderye, steent reis op reis, en de tranen biggelen langs zijne wangen: want hy zag, hoe de Trojaensche jeught, aen deze zijde, den Grieken voor Troje vechtende, over den hals quam en voorjoegh ¹⁾: aen d'andere zijde, hoe Achilles, met de pluimaedje op den helm, te wagen den Frygianen najoegh. Niet wijt van hier verneemt hy al schreiende de sneeuwitten tenten van Rhesus, die in zijnen eersten slaep overrompelt, geplondert en vermoort wiert van Diomedes, Tydeus zoon, die de verhitte paerden naer het leger wendde, eerze het voeder van Troje geproeft, en uit Xanthus gedroncken hadden. Aen den anderen kant vlughte Troilus, en gaf zijne wapens ten beste: d'ongeluckige knaep, zich tegens Achilles, een ongelijke party, verzettende, wort van de paerden nagesleept, en hangende achterover op den ledigen wagen, houdt den teugel noch, veeght d'aerde met zijn hoofd en locken, en sleept zijn omgekeerde speer door het zant. Ondertusichen gingen de Trojaensche vrouwen ootmoedighlijck, met hangende haire, en sluieren om het hoofd, naer den tempel der ongenadige Pallas, haer gebedt uitstorten, en sloegen bedrucktelyck voor haere borst. De Godin keerde haer den neck toe, en sloegh d'oogen neder. Achilles had Hektor driewerf om de muren van Troje gesleept, en liet het doode lichaem om gout loffen. Maer zwaerlijck verzuchte de helt, uit het binnenste van zijn harte, zoo ras hy den buit, den wagen, het lichaem zijnes vrients zelf, en Priaem zag, die zijne weerlooze handen uittreckte. Oock wert hy zich zelve onder de Grieksche Vorsten gewaer, en d'Oosterliche slaghordens, en de wapens van Memnon, den Moorjaen ²⁾. De dolle Penthesilea voert de troepen der Amazonen, met half ronde schilden gewapent, aen, en weert zich midden onder zoo veel duizent gewapenden. De Heldin gespt den

¹⁾ *Over den hals quam en voorjoegh*: wy zouden al licht denken, dat hier *voorjoegh* een drukfout ware voor *voortjoegh*, indien niet, by wijze van afwisseling, er *najoegh* op volgde, en indien wy niet, by onzen schrijver als by anderen, voorbeelden aantreffen van 't zelfde woord, in gelijken zin gebezigd, als b. v. in *Adam in Ballingchap*, vs. 263.

*Waerna de maen haer ronde sloot,
Gefternt de schaduw voor quam Jaegen.*

Zoo ook in *Palamedes* vs. 1818, waar t rijm bewijst dat het woord met voordacht gebezigd is:

En jaeght vol moeds, den zwarten rekel voor —

en op talrijke andere plaatsen. Zie Huydec. *Pr. D. III*, bl. 88, waar gemelde schrijver Vondel t'onrecht berispt, beweerende, dat hy, in stede van *voorjoegh*, had behooren te schrijven *najoegh*. Reeds PLANTJEN en KILIAEN geven *voor-* of *veerjaghen* op met de beteekenis van *antepellere*, *fugare*. „*Voorjagen*“ is alzoo 't zelfde als „*verjagen*“, welke verwisseling van *voor* met *ver* men op gelijke wijze aantreft in *voortreden* en *verteden*, *voorzeker* en *verzekeren*, enz.

²⁾ *Memnon, den Moorjaen*: Memnon was de zoon van Tithon en Aurora, en regeerde over Ethiopiën. Hy kwam Priam met een aanzienlijke macht te hulp en werd door Achilles verslagen.

gouden gordel onder haer bloote borst, en een maecht durft tegens mannen uittreden.

Terwijl Eneas, Dardans nakomelingk ¹⁾, zich hier over verwondert; terwijl hy verbaest staet en starooght, zonder zijn oogen daer eens af te slaen; zoo komt Dido, d'overschoone Koningin, naer den tempel getreden, met eenen grooten stoet Jongkheeren en Jofferen rontom haer; gelijk Diane, op den oever van Eurotas, of over de heuvels van Cynthus, ten reie gaet, en aen alle zijden gevolgt wort van duizent Berghgodinnen: de pijlkoker hangt over de schouder, en over het velt henetredende, steektze met hals en hoofd boven alle Godinnen uit; waerom Latone heimelijck in haer schick is: zoo had zich Dido; zoo quamze hier onder hen allen rustigh aengestrecken, en dreef het werck en den bouw des Rijcks voort. Daer na de deuren ingaende, gingze zitten midden in den gewelfden tempel, op eenen hoogen troon, omcingelt met hare lijfwacht. Zy schreef den volcke Wetten en Rechten voor, en gaf elck zijn gezet werck, of liet 'er om loten; wanneer Eneas onvoorziens Anteus, met eenen grooten toeloop, zagh aenkomen, en Sergestus, en den stercken Kloanthus, en al d'andere Trojanen, by verwaeit weder op zee van een geraeckt, en heel verre buiten hun streck gedreven. Hy stont stom van verbaestheit, en Achatas met hem, en t'effens blijde en verslagen, verlangden wel om hen te verwelkomen; doch kosten niet vatten, hoe het met hunne zaecken stont; daerom hieldenze zich noch binnen, en bewimpelt met de holle wolck, letten hoe het met de gasten gelegen was; waerze de vloot gelaten hadden; waerom zy hier quamen: want alle de schepen kozen hen uit tot deze boot-schap: en zy gingen luitruchtigh naer den tempel, om heul te verzoeken. Zoo ras zy ingetreden, by de Koningin gehoor kregen, hief Ilioneus, de voorbarighste, met een bedaertheit aldus aen: o Koningin, wie Jupiter inwillighde een nieuwe stadt te stichten, en trotliche volcken door billijckheit te toomen; wy ellendige Trojanen, langs alle kusten door onweder omgevoert, bidden u, verbie toch het schendigh verbranden onzer schepen: verschoon toch het godtvruchtige geslacht, en let wat nader op onze zaecken. Wy komen hier niet, om Lybiaensche Huisgoden met den zwaerde te rooven, en met den buit weder in zee te loopen: zeker wy verdrevelingen hebben zoo veel harts nochte maghts niet. Een gewest leit 'er, dat

¹⁾ *Dardans nakomelingk*: Dardanus was de zoon van Jupiter en van Elektra, dochter van Atlas. Om den doodslag, aan zijn broeder Jäsus gepleegd, was hy uit Kreta gevlucht naar Klein-Aziën, waar hy Teucers dochter Batia trouwde en zijnen schoonvader opvolgde in 't bewind. De stad, door hem gesticht, heette eerst, naar zijn naam, Dardaniën, later Troje.

de Grieken Hesperie noemen, een overout strijbaer en vet en vruchtbaer lant: d'Oenotrianen hebben het weleer bewoont: nu zeit men dat de nakomelingen dit Italie, en het volck Italianen, naer den naem van hunnen overste, ¹⁾ noemden: derwaert aen was het gemunt; wanneer de bulderende Orion ²⁾ schielijck in zee opstekende, ons op de blinde zantplaten jochgh; en de storm in zee te geweldig aenwassende, de vloot, door de golven en tusschen de steenklippen door, wijdt en zijt verstroide. Wy, een klein getal, komen hier aen uwe kust gedreven. Wat slaggh van volck woont hier? Wat lant is dit, daer men den vremdeling zoo onbeleeft handelt? Men verbiet ons op strant te vernachten: men rockent de heden op, en lijdt niet dat wy den voet effen op het lant zetten. Ontziet ghy geene menschen, nochte iemants maght; zoo ontziet toch de Goden, die geen goedt onbeloont, geen quaet ongestraft laeten. Wy hadden Eneas tot eenen Koningk, een' man zonder weerga, in rechtvaerdigheid, godtvruchtigheit en dapperheit ten oorloogh. Indien het nootlot hem geborgen, hy 'er 't lijf afgebroght hebbe, en noch niet ter zielen gevaren zy; zoo zorgh niet, of het u moght berouwen, zoo ghy d'allereerste hem door uwe beleeftheit verplicht. In Sicilie worden oock steden en wapens gevonden: en daer regeert de doorluchtige Acestes, gesproten uit Trojaenschen bloede. Gun ons de gerampeneerde vloot ³⁾ op strant te halen, hout in de boschen te houwen, en riemen te schaven; op dat wy onzen Koningk en mackers weder bekomen hebbende, mogen (magh het ons gebeuren) vrolijk naer Italie en Latium toe trecken. Maer is de hoop met ons uit, en zijt ghy, o allerwaertste vader der Trojanen, in de Libyaensche zee vergaen, en is het met Julus omgekomen; zoo laet ons toch ten minste naer Sikanie, en de stadt, daer alree gebouwt, en Koningk Acestes, van waer wy herwaert quamen, wederom trecken. Zoo sprack Ilioneus, en Dardans nakomelingen bestemden te zamen mondeling zijn verzoeck. Dido, toen haere oogen op hen nederslaende, antwoorde kort aldus: o Trojanen, zet alle vrees en bekommering aen d'een zijde. De benaetheit van mijnen staet, en de gront mijns Rijcks, noch nieuw en onbestorven, perllen my overal de grenzen met wacht zoo naeuw te bezetten. Wie kent Eneas geslacht, wie de stadt Troje, en zuleke dappere mannen niet? of weet van dien oorloogh en brant

¹⁾ Naer den naem van hunnen overste: naar *Italus*, zoon van *Telegonus* en *Penelope*. Deze was echter, toen Eneas by Dido kwam, nog niet geboren, en kon dus zijn naam niet aan Hesperien gegeven hebben.

²⁾ *Orion*: de zoon van *Neptunus* en *Euryale*; van hem vertelt de fabel, dat hy over de zee als over vasten grond liep.

³⁾ De gerampeneerde vloot: rampeneeren is een basterdwoord, van *rumpere* of 't Fr. *rompre* afkomstig.

niet te spreken? Wy Punifchen zijn zoo onbefchoft en plomp niet; nochte het nieuwe Tyrus leit zoo verre niet uit de bekende weereelt. Het zy ghylieden wenscht in het groote Italie, en aen Saturnus ackers, of Eryx grenzen, ¹⁾ en by Koningk Acestes te belanden; ick zal u veilig geleiden, en met raet en daet bystaen: of wilt ghy u hier te zamen op onzen bodem nederflaen: de stadt, die ick bouwe, is voor u ten beste: haelt de schepen op lant. Trojaen en Tyrier zullen ons even lief zijn: en och, of uw Koningk Eneas met den zelve wint overgewaait, hier zelf oock tegenwoordigh waere. Evenwel ick zal eenigh volck langs het strant afvaerdigen, en bevelen de kusten van Libye te doorsnuffelen, of hy ergens aen eenige bosfchen opgeworpen, of in de steden omdwaelt.

Vader Eneas en de kloecke Achates, door deze rede moet grijpende, verlangden nu al een poos, om uit de wolck voor den dagh te komen, en Achates sprack eerst Eneas aen: o Venus zoon, wat dunckt u nu hier van? Alle dingen zijn buiten gevaer, en vloot en mackers behouden: een alleen wort 'er gemist, dien wy zelf midden in zee zagen te gront gaen: al het ander komt met uw moeders zeggen overeen. Naulix sprack hy zoo, of de wolck, die hen bewimpelde, borst en verdween haestigh in de heldere lucht. Daer stont Eneas toen, en blonck in den klaren dagh, zoo braef van leeft, en statigh van opzicht, gelijk een Godt: want de moeder zelf vercierde haren zoon met blond hair, en een gloeiende verf, en glinsterende oogen; eveneens gelijk des kunstenaers hant het yvoir een bevaligheid geeft; of als zilver en Parifchen marmer in gout wort gezet. Onvoorziens aldus voor hun aller oogen verschijnende, spreekt hy de Koningin aen: hier staet de man, dien ghy zoekt, Eneas van Troje, uit de baren van Libye geborgen. O ghy, die alleen u ontfermt over de Trojanen en hunne onuitspreeckbare zwarigheden, en ons (het overschot des volx, uit der Griecken handen ontsloopen, te water en te lande door allerhande rampen uitgemergelt, en van alles behoefstigh) in uwe stadt, in uw hof opneemt. O Dido, wylieden, nochte al wat 'er van onze lantslieden, verftroit door de wijde weereelt, noch ergens overschiet, zijn niet maghtigh u dit naer den eisch te vergelden. De Goden (indien Goden noch werck van Godtvruchtigen maecken; indien rechtvaardigheid en een oprecht geweten noch ergens plaets hebben) beloonen u dat naer uwe verdienften. Ter goeder ure zijt ghy geboren: geluckigh waren uwe ouders met zulck een gezegende vrucht. Zoo lang de stroomen in zee loopen; zoo

¹⁾ *Eryx grenzen*: de *Eryx* was een berg in Siciliën, by Drepanum gelegen.

lang de schaduwen rontom de bergen wandelen; zoo lang de starren aen den hemel gaen weiden; zal men van uwen naem en faem en eere weten te spreken: het zy oock waer wy belanden mogen. Zoo sprekende geeft hy zijnen vriend Ilioneus zijn rechte, Sergestus zijn slincke hant, en voort den stercken Gyas, en stercken Kloanthus, en daer na alle anderen.

De Sidonische Dido zat in 't eerste stom van verwondering om zulck een' man, daer na om zijn avontuur, en sprack aldus: o Godin Venus zoon, wat ongeval drijft u herwaert aen, na het uitstaen van zoo veel gevaers? wat geweld vervoert u in dezen onbelschoften hoeck? Zijt ghy die Eneas, dien de zegenrijcke Venus, by Anchises, Dardans zoon ¹⁾, zwanger, op den kant van Simois in Frygie, ter weereelt broght? Zeker my gedenckt, dat Teucer ²⁾, uit zijn vaderlant gedreven, en met Belus ³⁾ hulpe een nieuw koninkrijk zoeckende, te Sidon quam. Mijn vader Belus verwoefte toen het vette Cyprus, en regeerde over het eilant, dat hy met den zwaerde veroverde. Van dien tijt af wist ick al van den ondergangk van Troje, en van uwen naem, en de Griecsche Koningen te spreken. De vyant zelf gaf den Trojanen grooten lof na, en dreef, dat hy uit den overouden stam der Trojanen gelproten was: weshalve, o jongelingen, neemt onbelschroomt uw verblijf in ons hof. Een gelijk avontuur heeft my oock, na veel omzwervens, ten leste hier op dezen bodem nedergezet. Ick, die weet hoe het omsuckelen smaeckt, ben genegen den ellendigen de hant te bieden. Zoo spreektze, en leit Eneas voort in het Koninglijke hof: voort beveeltze in alle kercken den Goden danckoffer te slaghten: en zent oock ondertusschen den gasten op het strant twintigh stieren toe; hondert geborstelde ruggen van groote zwijnen, hondert vette lammers met hunne moeders, en de gaven van den verheugenden Godt. Maer het heerlijke hof wort van binnen overdadigh en Koningklijk opgepronckt; in het midden recht men de maeltijt aen, en behangt de plaets wel prachtigh met purper en kostelijk tapijtwerck: de tafels glimmen van al het zilverwerck en 'gout, waer op der voorouderen vrome daden (uitgevoert door zoo veel brave mannen, uit dien ouden stam gelproten) op een lange ry, gedreven staen.

Eneas, wiens vaderlijk gemoedt niet rusten kon, zont Achates

¹⁾ *Anchises, Dardans zoon*: zoon staat hier voor „nakomeling.“

²⁾ *Teucer*: hier niet de stichter van Troje, over wien vroeger gesproken is, maar de zoon van Telamon en de broeder van Ajax, die, na het bemachtigen van Troje, door zijn vader verdreven werd uit Salamis, omdat hy den dood van Ajax niet op Ulyses gewroken had, naar Cyprus lievende en daar een stad stichtte.

³⁾ *Belus*: de koning van Feniciën.

haestigh vooruit naer de schepen toe, om Askaen van al hun weder-
varen verflagh te doen, en hem mede in stadt te brengen. Het va-
derlijk hart hangt geheel over den lieven Askaen. Voort beveelt
hy hem te halen de geschencken, uit den brant van Troje gebor-
gen; eenen fluier, stijf van gout geborduurt, en een behangfel, ge-
boort met oranje beereklaeuw, waer mede Heleen van Argos plagh
te proncken; want Leda, de moeder, haer deze kostelijkheden
schonck voor wat byzonders, en dieze, van Mycenen naer Troje en
d'ongoorloofde bruiloft varende, medenam: behalve dit noch eenen
scepter, dien Ilione, Priaems outste dochter, plagh te dragen, en
eenen karkant van perlen, en een dubbele kroon van gout en ge-
steente. Achates teegh al zijn best naer de schepen toe, om dit te
bestellen.

Maer de Godin van Cyprus lagh op haer luimen, om wat nieuws,
wat vreemts aen te rechten, en Cupido in den schijn van den lieven
Askaen herwaert te brengen, om de Koningin, terwijl de giften
haer tot razens toe bekooren zouden, met den brant van minne
t'ontvoncken, tot in het mergh van 't gebeente toe: want Venus
vreeft voor het weifelachtigh hof, en de dubbelhartige Tyriers: Zy
heeft angst voor Juno, en des nachts om die zaeck bekommert,
spreekt den vluggen Minnegodt aldus aen: mijn zoon, op wiens
maght en vermogen alleen ick my verlaten magh: o zoon, die op
het geweer des oppersten vaders, waer mede hy de Reuzen ver-
plette, niet palt; tot u neem ick mijn toevlught, en verzoek oot-
moedigh uw goddelijcke hulp. U is bekend, hoe uw broeder Eneas,
door Junoos ongerechtigen haet, over zee langs alle kusten, om-
zwerft; en ghy waert dickwils met onze droefheit begaen. De Pu-
nische Dido heeft hem nu valt, en houdt den man met finekende
woorden op: en ick ben beducht waer Junoos onthael op uitdraeien
wil: zy zal op dees gewenschte gelegenheit niet slapen: weshalve
ick toeleggh, om de Koningin by tijts listigh met minne t'ontvon-
cken, en op mijn hant te krijgen, op datze door geene Godtheit van
opzet verandere, maer Eneas zoo gunstigh een hart toedrage, ge-
lijck wy: vat nu onze meening, hoe ghy dit te wege kunt brengen.
Het Koninglijke kint, mijn eenige bekommeringe, maeckt zich
vaerdigh, om op het gebodt zijns lieven vaders naer de Sidonische
stadt te gaen, en de geschencken, na den brant van Troje overge-
bleven, mede te brengen. Dit kint zal ick, terwijl het slaept, op
Cythera, den hoogen bergh, of Idalie, in de heilige plaetse wech-
schuilen; op dat het dit bedrogh niet eens riecke, of ons in den

wegh loope. Ga, vermom u met zijn aenzicht niet langer dan eenen nacht: ga, mijn kint, deck uw aenschijn met de troni en het opzicht van het kint; op dat (wanneer Dido, onder het Koningklijk banket, wel in haer schick, en verheught van den wijn, u op haren schoot neme, omhelze en minnelijk kusse) ghy haer het verborgen vier en bedrieghelijk vergift inblaest. De Minnegodt gehoorzaemt den bevele zijner lieve moeder, schudt zijne vleugels uit, en treet vrolijk hene, niet anders of het Julius zelf waer: maer Godin Venus schenckt Askaen eenen liefelijken slaepdranck, en hem in haren schoot koesterende, voert het kint om hoogh, in het bosch van Idalie, en leit het op zachte marjolein, die met zijne bloemen en koele schaduwe dit wicht toeademt. Cupido zijne moeder gehoorzamende, gingk nu hene, wel gediend met Achates, zijnen leitsman, om de Tyriers Koningklijke geschencken te brengen, en daer aenkomende, zoo was de Koningin al op het heerlijk tapijt en de goude sponde, recht in het midden, aengezeten.

De vader Eneas en Trojaensche jongelingen vergaderen vast, en men gaet op de purpere bankpeuluwen, voor hun gespreit, aenleggen. De dienaers geven het hantwater, leggen de weite uit de korven op den disch, en brengen ruige handdoecken, om de handen te droogen. Binnen zijn vijftigh dienstmaeghden bezigh, op een lange ry, met spijsze aen te rechten, en de zalen te bewieroocken. Hondert andere dienstmaeghden en hondert dienaers, alle even jeughdigh, zetten de gerechten op tafel, en schencken den wijn. De Tyriers komen oock by menighden de poort ingedrongen, en worden mede op de tapijten aengezet. Zy verwonderen zich over Eneas geschencken: zy verwonderen zich over Julius, en het aenschijn des blakenden Godts, en zijn nagebootste spraek, en den sluier, en het behangsel, met oranje beereklaeuw geborduurt. Boven alle anderen kan d'ongeluckige Dido van Fenicie, de toekomende minnesmette overgegeven, haren lust niet verzaden, en wort verhit, terwijlze hem belonckt, en te gelijk door het kint en de giften ontroert. Na dat de knaep, in Eneas armen, hem om den hals hing, en de geweldige groote liefde zijnes gewaenden vaders verzaet hadde, zoo vloogh hy naer de Koningin toe, die druckte het kint aen heur hart, en kost haer oogen niet zadt zien, en d'ellendige koestert het zomtijts op haren schoot, niet eens denckende, hoe groot en maghtigh een' Godt zy op hare knien houdt. Maer hy, gedachtigh aen zijn Acidalische moeder ¹⁾, begint Sicheüs allengs uit haer gedachtenisse te vegen; en

¹⁾ Zijn *Acidaltische moeder*: dezen bynaam ontleende Venus van de bron Acidaliën in Beotiën, waar de Gratiën gewoon waren zich in te baden.

pooght het gemoedt, nu al een poos verkoelt, en het hart van minne gespaent, door herbore minne t'overrompelen. Na dat het lijf gesterckt, en het eerste gerecht opgenomen was, zette men groote bekers op, en schonck den wijn, dat het schuimde. Het begoft in 't hof te krioelen, en de galten lieten zich hooren, dat de galm door de ruime zalen heneklonck. De lampen hangen aen de goude balken, en de turcken ¹⁾ verdrijven de duisternis by nacht. Toen eischte de Koningin eenen wijnkop, zwaer van gout en gesteente, waer uit Belus en alle zijn nakomelingen gewoon waren te drincken, en liet dien vol wijn schencken; waer na het al zweegh wat 'er was. O Jupiter, sprackze (naerdien men u houdt voor het hoofd der gasteryen, en die haer wetten voorichrijft) geef toch, dat dees dagh den Tyriers en Trojaenschen vluchtelingen een dagh van blijchap zy, en onze nakomelingen hier aen mogen gedencken: dat Bacchus, schencker van de vreught, oock de goede Juno zich hier tegenwoordigh, onder 't gezelschap, vinden laten: en ghy, o Tyriers, begunsticht en onthaelt dit vrolijk gezelschap. Zoo sprackze, en plengde d'eerste een luttel wijns, ten dranckoffer op de tafel, en proefde slechts den kop, en gaf het voort aen Bitias, hem aenmanende tot drincken. Hy neep met eenen veegh den schuimenden kop uit, zoo boortvol als die was. Na hem droncken d'andere hoofden. Iöpis, met zijn gekrolt hair, speelde op de gulde cyther de lessien van den grooten Atlas. Hy zong den loop der mane, en het verduisteren der zonne: oock waer uit menschen en vee hunnen oirsprongk namen: wat d'oirzaeck zy van blixem, donder en regen: van den Boer, en de natte Regenstarren, en beide de Beeren: waerom 's winters de dagh zoo haest onderga, en de nacht zoo langk valle. De Tyriers verdubbelden het hantgeklap, en de Trojanen volgen hen. D'ongeluckige Dido broght mede den nacht over, met allerhande kout, en dronck de liefde vast in, en hadde het byster drock met vragen, dan naer Priaem, dan naer Hektor; dan met wat wapenen de zoon van Auroor ²⁾ te velde quam; dan naer Diomedes paerden; dan wat Achilles voor een helt was geweest. Ten leste sprackze: nu mijn wellekome galt, laet my eens hooren, van den beginne af, het verraet der Griecken, en uw ongeval en omsuckelingen; want het is nu de zevende zomer, dat ghy over al de weereit te water omgezworven hebt.

1) De turcken: turck is „toorta.“ Zie BILD. Oefn. in v.

2) De zoon van Auroor: Memnon.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

De Poet zwacit over van Herderszangen en Lantgedichten naer Eneas, verhaelt des zelveu zwarigheden in 't kort: oock 't oogtmerk des toghts: roept de Zanggodin aen: beschrijft Karthagoos oirsprongk en gelegenheit, en d'oirzaecken van Eneas omsuckelingen, en begint eerst van zijne reize uit Sicilie; waer over Juno verbittert wort, naer Eool, den wintgodt vaert, hem oprockent, die de stormwinden uitlaet, en onweder verweckt, waer door de vloot last lijdt, tot dat Neptuin opborrelt, de winden bestraft, het onweder stilt, en de schepen redt, gelijk een man van staet een stadt vol oproers. — Eneas loopt met de vlote naer Libye, en Karthago, daer de Trojanen zich op het lant verquicken, Eneas zeven harten schiet, en zijne reisbroeders troost, die de maeltijt bereiden. — Ondertuschen spreekt Venus Jupiter aen, om troost voor Eneas. — Jupijn troost haer met de toekomende glorie der Romainen, nakomelingen der Trojanen: voert Julius Cezar in top, ja onder de Goden, en zent Merkuur naer Karthago, ten beste van Eneas, die gaet het lant bezichtigen; daer Venus hem bejegenende, haren zoou het lant bekend macekt, Didoos avontuur verhaelt, waerom zy vlughte. en Karthago bouwde. — Eneas verhaelt haer zijn ongeval. — Venus wijst hem naer het hof, en spelt de behoudenis zijner andere mackeren, uit de twaelf zwanen, en openbaert zich in 't scheiden. — Hy spoeit stewaert, ziet de Tyriers Karthago bouwen; gelijk naerflige byen op bloemen en in bykorven arbeiden; gaet voort met een wolck bedeckt, en wacht de Koningin in den tempel, beschildert met Trojaensche historien. — Middelerwijl komt Dido aengetreden, gelijk Diane op de jaght, en gaet op haren troon zitten, daer Anteus met zijn scheepavolek verschijnt, en Ilioneus het woort voert, en heul zoekt, het welck Dido hem toestaet: waer op Eneas uit de wolck voor den dagh komt, zoo schoon gelijk yvoir, en gesteente in gout; de Koningin aanspreekt, en bedanckt, en zijne mackers de hant geeft. — Dido antwoordt beleefdelijk, noodight hem en de zijnen in haer hof, begiftight de schepen, en laet de maeltijt bereiden. — Eneas verkuntschapt Askaen zijn wedervaren, en ontbiet kostelijkheden, om te verschencken. — Venus vermomt Kupido, om Dido t'ontvoncken, spreekt den Minnegodt aen, en ontdekt hem haer voornemen. — Kupido neemt den schijn van Julus aen, en Venus voert Julus, in zijnen slaep, naer Idalie. — De maeltijt begint: Dido omhelst den vermomden Kupido voor Askaen, wort verliefst, onthaelt hare gasten, vraeght Eneas naer Priaem en de zijnen, en begeert Trojes ondergang en zijn avonturen te hooren.

HET TWEEDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas, Dido believende, verhaelt haer, op een ry ¹⁾, den ondergangk van Troje, die zich op deze wijze toedroegh. De Grieken, in het tiende jaer des oorlooghs voor Troje, afgemat, en hun vermogen mistrouwende, zoeken door lagen een gewenschte uitkomst des krijghs, en veinzen, 's nachts voor stadts verwoestinge, af te trecken, verbergen zich onder Tenedos; terwijlze, op het velt voor Troje, achterlaten het houten paert, zoo afsgrijffelijk hoogh ²⁾ gebouwt, dat men het niet binnen de poorten kon halen; en de bloem der Grieksehe Vorsten zich in den buick verbergen moght. De Trojanen, ten deele door Sinons bedrogh aengevoert, ten deele door Laokoöns straf verschrikt, breken een vack nit de vesten, en planten het paert op het slot. ³⁾ De Grieken, te midnacht, van Tenedos afzackende, vallen in stadt, langs den gesloopten muur, waer door men het paert binnentrock. Sinon, hier op den paerdebuick opsluitende, laet de gewapenden uit, die alles te vier en te zwaerde ontzeggen. ⁴⁾ Middelerwijl waerschuwt Hektor Eneas in den slaep, raet hem te vlughten, en de vaderlijke Huisgoden, uit den brant, te bergen. Eneas niettemin meer wercks maeckende van een eerlijke doot, dan een schandelijke vlucht, biet den vyant weerstant, doch vergeefs. D'eerste aenval geluckte den Trojanen wel, tot datze, volgens Chorebus raet, der Grieken wapens gebrueckende, van hun eigen volck overvallen wierden. Ondertusschen wort Priaems hof bestormt, en Priaem zelf van Pyrrhus, Achilles zoon, om hale gebroght. Eneas, aldus vergeefs zich in alles quijtende, en nu geene uitkomst ziende, beveelt zijnen vader Anchises het Heilighdom, en hem op de schouders heffende, en Askaen, zijnen zoon, en Kreüze, zijne gemalin, medenemende, kiest de vlucht, daer de Grieken hem op de hielen volgen. In dien last steekende, mist hy Kreüze, zijn beddegenoot, om wie te vinden de helt al de stad omdwaelt, daer heur geeft hem bejement, van hare doot verwitticht, en zijn geluck spelt; dies hy naer zijne megezellen keert, en hier een groot getal van mannen en vrouwen by een verzamelt vint, het welck bereit is, onder zijn geleide, te volgen, waer het hem believen zal.

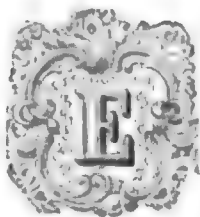
1) *Op een ry*: „achtereenvolgende.“ Tegenwoordig zegt men meer: „by de ry af.“

2) *Zoo afsgrijffelijk hoogh.... verbergen moght*: de zin is by de eerste lezing niet zeer duidelyk. V. had gewis alle duisterheid vermeden, indien hy gezegd had: „zoo hoog, dat de bloem der Grieksehe Vorsten zich in den buick verborgen en het (gevaarte) niet onder de poort door naar binnen kon gehaald worden.“ Het *in den buick kruipen* ging in allen gevallen het *binnenhalen* vooraf.

3) *Planten het paert op het slot*: de uitdrukking is wettig, doch wat al te dichterlyk, en geschikt om te doen gelooven, dat men het *houten paard*, met al het krijgsvolk dat er in besloten was, *boven op de tinne plantte*, als een banier, of als de kraan op den Keulsehen Dom,

4) *Ontzeggen*: hier voor „verdeigen.“

Elck zwijght, en luistert fcherp. De Vorst verhaelt in 't bree
 Dien gloenden ondergangk, gebrouwen door de lagen
 Van dat schijnheiligh paert: hoe Sinon tuck, en ree
 Te decken 't loos bedrogh, en zulek een' sprongk te waegen,
 Het paert aen 't baren help: hoe Hektor Venus zoon
 Den vaek uit d' oogeu dreef, en waerschuwde op te waken:
 Hoe die zich redde op straet door levende en doên,
 Het hof ontzetten won, en d' afgestorinde daken;
 Tot dat hy op zijn hals den grijzen vader nam,
 Zijn ga verloor, en met zijn kint dien moort ontquam.

ELCK zweegh stil, luisterde fcherp toe, en had het oogh
 op hem. Toen hief vader Eneas, van het hooge banck-
 kussen ¹⁾ aldus aen: o Koningin, ghy doet my mijn droef-
 heit, die met geen en mont uit te spreken is, vernieuwen:
 hoe de Griekken de Trojaenſche mogentheit en het
 Rijk zoo deerlijk uitroiden; en voort al de jammeren, die ick met
 mijn eigene oog en aenzagh, en my zelven wel dapper troffen. Wat
 Myrmidoner, wat Doloper ²⁾, of soldaet van den wreeden Ulyſſes zou
 dat zonder tranen kunnen vertellen? Oock is het nu al over mid-
 nacht, en de ſtarren aen 't nederdalen, raden ons te ſlapen: doch
 zijt ghy zoo zeer beluſt om onze ongevallen te weten, en in 't kort
 d' uiterſte ellende van Troje te hooren; zoo zal ick (hoewel mijn
 hart yſt, en van droefheit ſluit, als ick 'er aen gedencck) echter aen-
 vangen. De Griekſche Vorſten door den oorloogh afgeſlaeft, en
 van het nootlot geſtuit, bouwen, na het verloop zoo veler jaren, door
 ingeven der Godinne Pallas, een paert, zoo hoogh als een bergh;
 ſchieten 'er buickſtucken van dennen hout in; en geven voor dat
 dit een godtsgifte ³⁾ zy, om behouden t' huis te geraken: zoo loopt het
 gerucht. Hier latenze eenigen van de braefſte mannen, waer op het
 lot viel, ter ſluick en heimelijck ter zijde in klimmen, en ſtuwen het
 geweldige hol en den buick vol gewapent krijghsvolck.

In 't gezicht van Troje leit Tenedos, een zeer vermaert en be-
 kent eilant, dat maghtigh rijk was, zoo lang Priaem regeerde, en

¹⁾ *Het hooge banckkuffen*: in Vondels dagen was men — getuige de voorſtellingen op afbeeldingen enz. — aan den diſch op houten banken gezeten, doorgaands een bank voor ieder paar, die van een of twee loofe kuſſens was voorzien. Deze wijze van aanzitten ſchijnt V. voor den geest gezwefd te hebben, toen hy het *loro ſe orſus ab alto* vertaalde. Beter behield hy de antieke kleur, toen hy later in de berijmde overſetting ſprak van 't *hooge taſelbedde*.

²⁾ *Wat Myrmidoner, wat Doloper*: de *Myrmidones* en *Dolopers* waren Theſſaliërs, gene met Achilles, deze onder 't bevel van Fenix, voor Troje gekomen.

³⁾ *Een godtsgifte*: d. i.: een offergift, den Goden opgedragen.

nu slechts een inham en onveilige ree voor de schepen is. Hier gaenze leggen, en verbergen zich onder lant, daer niemant woont; en wy meenen datze wech en naer Mycenen gezeilt zijn. Hier op staect geheel Troje zijn langkdurige droefheit. Men zet de poorten open: elck is graegh om buiten te gaen, en het Dorische leger te bezichtigen, en de geruimde plaetsen en het strant, daerze gelegen hadden. Hier, zeidenze, lagen de Dolopers; daer stont de tent van den wreedten Achilles; ginder lagh de vloot; daer plaght men te vechten. Zommigen staen verbaest om de gifte, hun ten bederve, de kuische Minerve toegewijt; en verwonderen zich om de grootte des paerts. Thymetes is d'eerste, die het raet binnen de muren te halen, en op den burgh te zetten; het zy door bedrogh, of om dat dit Troje nu most overkomen. Maer Kapys, en die verder zien, willen dat men deze schenckaedje, daer op zy quaet vermoeden, en de Griecken verraet mede voorhadden, in zee smacke, en in brant steke; of den hollen buick doorboore, en ziet wat 'er in steke. De gemeente staet in twijfel tegens elckandere gekant. Toen komt Laokoön, gevolght van eenen grooten hoop, met yver van den hoogen burgh af, d'eerste voor uit gelooopen, en roept van verre: o ellendige burgers, wat dollicheit komt u over? waent ghy dat de vyant weghgevaren zy? of onder deze geschencken der Griecken geen bedrogh schuile? kent ghy Ulysses niet beter? In dit hout zijn heimelyck Griecken verborgen; of dit gevaert is gebouwt om onze muren te bestormen, de huizen t'ontdecken, en de stadt daer uit t'overvallen, of daer zit wat anders achter. Mannen, wacht u voor dit paert: het zy wat het wil; ick ben vervaert voor Griecken, al brengenze geschencken. Dit zeggende schoot hy met al zijne maght een spiets ter zijde, in den ronden buick en de ribben van het paert, datze al drillende daer in bleef steken, de holte daer van bomde, en door den weerstuit een naer geklanck gaf: en waer het zoo niet beschoren, nocte ons verstant verbijstert geweest, wy hadden door zijn aendrift met het yzer de schuilhoecken der Griecken te schande gemaect, en Troje en Priaems hooge slot stonden noch heden overendt.

Maer zie eens, ondertusschen sleepten de Dardaensche huisluiden eenen jongelingk, met de handen op den rugh gevlengelt, naer den Koningk toe, met een groot gedruis. Hy onverlaeght, en van beits getrooft ¹⁾, of zijn bedrogh uit te wercken, of in zijn gewille doot te gaen, quam onbekent hun al willens in den mont gelooopen, om dit

1) Van beits getrooft: én het bezigen van getroost met een genit., én het toekennen van den enkelv. vorm van den genit. aan den dualis beide is thands buiten gebruik; doch niet te-min met ons taaleigen overeenkomstig.

stuck te beleggen, en de Griecken binnen Troje te helpen. De jeught der stede schiet van alle kanten toe, uit nieuwsgierigheit om hem te zien, en den gevangen om strijt te beschimpen. Luister nu eens, hoe doortrapt de Griecken zijn, en uit een schelmstuck maeck rekeninge van al dien hoop: want toen dees nu verbaelt en weerloos midden in den drang stont, en met zijne oogen het heir der Frygianen overzaggh, zeide hy: och, waer zal ick my nu te water of te lande bergen? of wat uitkomst is 'er nu voor my, arme mensch, die nergens by de Griecken vry, en by de Trojanen, mijne vyanden, toch om hals ben? door dit kermen worden de harten omgezet, en al de hevigheit gaet over. Wy porren hem te zeggen, van wat geslacht hy zy, en te vertellen, wat hy nieuws brenge; en waer op hy zich laet vangen. Hy de vrees ter zijde zettende, spreeckt endelijck aldus: o Koningk, my kom 'er af wat het wil, ick zal zeker niet anders dan waerheit spreken, en voor eerst niet lochenen, dat ick een geboren Grieck ben: en of d'onbillijcke Fortuin Sinon in dit verdriet broght, noch zal men hem niet op lichtvaerdigheit of logens betrappen. Misschien is u wel iet ter oore gekomen van Palamedes, Belus nakomelingk, den eerlijcken en wijt vermaerden man, dien de Griecken, overmits hy den oorloogh afriet, van verraet betightten, schelmachtigh overtuighden ¹⁾, en onnozel ter doot broghten, en nu na zijne doot betreuren. Mijn arme vader zont my, zijnen bloetvriend, in mijn jonge jaren, herwaert in den krijgh, om hem te vergezelschappen. Zoo lang hy noch voorspoedigh regeerde, en het Rijk door zijnen goeden raet bloeide, was ick 'er oock van goeden naem en aenzien. Na dat hy door nijt van den schalcken Ulysses (het geen ick zeggh is kenbaer) om hals geraeckte, broght ick mijn leven elendig in eenzaamheit en droefheit over, en wrockte in mijn hart over den onschuldigen doot van mijnen vriend; doch kost dit zoo niet inkroppen, of my ontviel onbedachtelijck, dat ick (zoo my gelegentheit daer toe voorquaeme, en men met zege weder t'Argos, in het vaderlant, keerde) dit weder zou wreken, en haelde door die woorden bitteren haet op mijnen hals. Hier uit sproot mijn eerste bederf: hierom zocht Ulysses gedurigh my eenen nieuwen lack op den hals te worpen, en angst aen te jagen: hierom stroide hy dubbelzinnige geruchten onder het volck, en in zijn hart overtuight, wapende zich met treken, en rulle niet tot dat hy door Kalchas hulp. ²⁾ Maer wat magh ick toch vergeefs deze onaengename dingen ophalen? of waerom houde ick u

¹⁾ *Overtuighden*: d. i. Hier: „door kracht, door overwicht van (valsche) *getuigenissen*, schuldig deden voorkomen.”

²⁾ Hier valt de spreker zich in de rede.

op? zoo ghy toch alle Griecken even vuil schouwt, en het u genoegh zy te hooren, dat ick een Grieck ben: helpt my vry voort van kant: dat zoekt Ulysses, en Atreus zonen zouden daer veel om geven. Maer toen haeckten wy (die van zoo groote schelmeryen en Griecsche treken niet wisten) om enkel den rechten gront te weten: daer op vaert hy al bevende voort, en spreeckt uit een geveinst hart aldus: de Griecken zochten ¹⁾ dickwils voor Troje op te breken, en door langdurigheit des krijghs afgemat, te vertrecken: en och, ofze het gedaen hadden. Dickwils hielden storm en onweder hen op, en zy schroomden met den Zuiden wint uit te loopen. Inzonderheit stormde en bulderde het schrickelyck, toen dit paert van ahorne baleken gebouwt, nu vaerdigh stont. Wy hierom beducht, zenden Eurypylus naer Febus orakel om raet te vragen, en hy brengt dees droeve antwoord uit het koor: toen ghy Griecken eerst naer Troje zoudt varen, moest men de winden met bloetoffer en het slaghten der maeght paejen: zoo moet men nu oock door bloetoffer en het slaghten van eenen Grieck weder zoeken t'huis te geraken. Het volck dit hoorrende, stont verbaest, en elck gingk een grilling over de leden, wiens beurt het worden zou: op wien het Apollo gemunt had. Toen ruckte d'Ithakaen ²⁾ Kalchas, den waerzegger, met groot getier onder het volck, en wou enckel weten wien de Goden daer mede meenden: en velen spelden my wel, dat de moordadige en schelmische bedrieger het my nu betaelt zou zetten, en zagen, zonder een woort te durven reppen, wat 'er op handen was. Hy zweegh tien dagen stil, bleef dicht, en weigerde iemant te melden, of ter doot te brengen. Ten leste door bulderen van Ulysses voortgedreven, quam 't 'er nau-lix uit, gelijk het opgezet was. en hy verwees my ten outer. Elck bestemde 't, en het geen een ieder voor zich zelve vreesde, schoof hy van zijnen op mijnen hals helaes! alleen: en alreede was de rampzalige dagh voorhanden: men maeckte gereetschap om my te offeren; men mengde gerst met zout, en bont den offerbant om mijn hooft. Ick beken het, ick ontsloop den doot, ruckte de koorden in stucken, en lagh over nacht in liezen moeratch en slijm verborgen, tot datze t'zeil gingen; zijnze anders t'zeil gegaen. Nu heb ick geene hoop van immermeer weder mijn vaderlant te zien, nochte oock mijn zoete kinders en lieven vader; op wienze het mogelijk, dewijl ick het ontkomen ben, zullen verhalen, en met den doot der onnozelen

¹⁾ *De Griecken zochten enz.*: byna letterlijk de regel uit *Gysbr. v. Aemstel*, Deel III. blz. 360. vs. 348.

De hopliên zochten dick het leger op te breeken.

²⁾ *D' Ithakaen*: „Ulysses.“ Hier bezigt V., die zich in den *Palamedes* doorgaands van de benaming *Ithakois* bediende, weder een anderen, mischien nog minder gelukkigen vorm.

mijn misdaet boeten: weshalve ick u bidde, om der Goden wil, dien de waerheit bekent is; ter liefde van onbevleekte trouw; indien 'er noch ergens eenige onder menichen gevonden wort; ontfarm u over my, die tot mijn onschult lijde. Wy door zijne tranen beweeght, schencken hem het leven, en zijn noch met den man begaen. Priaem zelf was d'eerste, die zijn knijpende banden geboot te slaken, en sprack hem vriendelijk aldus aen: ghy zijt wie ghy zijt, denck nu niet langer om de Grajen ¹⁾, die al wech zijn: hou het voortaan met ons, en zegh ons de waerheit op het geen u gevraeght wort: waer toe zettente hier dit groote geweldige paert? wiens werck is het? wat hebbenze'r mede voor? dient het tot godtsdienst? of is het een stormgevaert? Zoo sprack hy, en d'ander op bedrogh en Griecsche treken afgerecht, hief zijn losse handen ten hemel, roepende: ghy eeuwighdurende starren, en onuitbluscbbaer vier, u neem ick tot getuigen; en ghy altaren en heilooze messen, welke ick ontvloden ben; en ghy offerbanden, waer mede ick gebonden was, toen men my offeren zou; het sta my vry den eedt, den Grieken gezworen, te breken: het sta my vry hen voortaan voor vyanden te houden, en al wat 'er schuilen magh aen den dagh te brengen: want ick ben niet langer aen eenige van mijn lantswetten verbonden: en ghy Trojanen, nu van gevaer verloft, houdt slechts uw belofte, en woort; zoo ick tot vergeldinge waerheit spreke, en het geen waer aen u dapper gelegen is. De Grieken stelden altijd al hunne hoop van den aengevangen krijgh ten einde te brengen op Pallas hulp: maer sedert dat de godtlooze Diomedes en Ulysses, aller schelmeryen meester, bestonden Pallas heilighdom, Trojes behoudenis, uit den heiligen tempel te rucken, en na datze de slotwacht ombroghten, het heilige beelt aenvatten, en durfden de bloedige handen aen de maegdelijke hairbanden der Godinne slaen: van dien tijt af ontzonck den Grieken de moedt, alles liep hun tegen, hun maght was gebroken, en de Godin kreegh eenen weerzin in hen; daer Minerve geene donckere tekens van gaf: want naulix broght men het beelt in 't leger, of zy sloegh een paer blicken op, gelijk bernende kolen; het zilte zweet brack haer uit, en zy sprong driewerf met haren schilt en drillende speer op van d' aerde, dat het wonder was. Terstont riep Kalchas, dat men t'zeil most gaen, en het den Grieken onmogelijk viel Pergamum te verdelgen, 't en ware zy t'Argos de Goden op een nieuw raet vraeghden, en het goddelijk beelt (het welck zy over zee te schepe met zich voerden) wederom broghten.

1) De Grajen: de „Grieken.” Zoo in den *Palamedes* Deel II. blz. 379. vs. 283.

D' Ondanckbre Grajen niet bestraelt.

En datze nu naer Mycenen, hun vaderlant, gevaren zijn, is om den oorloogh met der Goden hulpe te hervatten, en onvoorziens ons van over zee weder op den hals te komen. Zoo leit Kalchas het voor-spooek uit: en door zijnen raet hebbenze dit paert, tot boete van Pallas beelt en ontheilighde Godtheit, hier gezet, om het gruwzaeme stuck te zoenen: op dat nochtans dit eicken gevaert niet door de poort zou kunnen gehaelt en binnen de muren getrocken werden, nochte de burglary door den ouden godtsdienst beschutten; zoo beval Kalchas het gevaerte zoo geweldig groot te bouwen, en hemelhoogh op te trecken: want quaemt ghy uwe handen aen Minerves geschenck te schenden; dat zou Priaems Rijk en den Frygianen tot eenen zwaren val (het welck de Goden liever den vyant laten overkomen) gedyen: maer haelde ghy het ongekrenekt in uwe stadt, zoo zou Afie van zelf wel haest Pelops vesten komen bestormen, en dat ongeluck ons en onzen nakomelingen te beurt vallen. Die valsche treken en doortraptheit des meinedigen Sinons deden ons dit gelooven; en wy, nochte door Diomedes, nochte Achilles van Larisse ¹⁾, nochte door het tienjarigh belegh, nochte de maght van duizent schepen te dwingen, geven dit geloof, en worden door zijn bedrogh en gemaecte tranen in 't net geleit.

Toen bejegende ons hier een schrickelijke zaeck, waer over wy, arme menschen, ons noch meer ontfelden, en dat de slechte gemeente dapper beroerde. Laokoön by lotinge tot Neptuins Priester gekoren, slaghte, gelijk men gewoon is, eenen grooten stier voor d'altaren. Maer zie, een paer slangen (my yst dit te verhalen) begeeft zich van Tenedos met geweldige krullen op zee, over slecht water, en streeft te gelijk naer strant toe: borst en bloedige mane steken boven de golven en te water uit: het lijf sleept door zee achter na, en kringkelt den rug in geweldige boghten. De zee bruijft van schuim, en stracks zijnze aen lant: bloet en vier brant haer ten besmette oogen uit: zy licken den sissenden beek met hare lillende tongen. Wy haer ziende, nemen al bestorven de vlucht. Zy streven regelrecht naer Laokoön toe, krullen zich beide eerst om het lijf zijner twee kleine kinderen, en eten d'onnozele wichters het vleesch van de beenen: daer na randenze hem aen, die hun met geweer te hulpe komt en bystaet; en slingeren zich wel vast om end om hem hene; en na datze zich tweemaal om zijne middel slaen; tweemaal den geschubden rug om zijnen hals vlechten, stekenze hoofd en hals boven hem uit. Terstont zoekt hy zich met zijne handen t'ontwar-

¹⁾ *Achilles van Larisse*: Larissa was de schoonste stad van Thesaliën, en aan de oevers van den Peneus gelegen.

ren, en steekt, als zijn offerbant van etter en zwart vergift besmet is, terstont zulck een afgrijffelijcke keel op, dat het aen den hemel klinckt; gelijk de stier bulckt, als hy, voor het altaer eenen slaghech hebbende en de bijl op den neck affschampste, op de loop geraeckt. Maer beide de draken schieten snellijck boven naer de kerck toe, tijen naer den burgh van de gestoorde Minerve, en verbergen zich onder de voeten en rondas der Godinne. Dat gaf allen verbaefden harten een nieuwen schrick, en men zeide, dat Laokoön zijnen rechten loon kreegh, die het heilige paert met scherpschon, en schelmachtigh de speer in de ribben schoot. Zy riepen alle tezamen, dat men het beelt naer de kerck most voeren, en de Godin om genade bidden. Hier op vallen wy aen een vack uit de muren te breken, en zetten de stevest open: elck slaet hant aen werck, zet het paert op rollen, en knoopt het een kabel van kennep om den hals. Het gevaert, ons ten bederve gebouwt, en zwanger van gewapenden, steigert de vesten op: jongers en ongehuwde meiskens zingen lofzangen, en achten zich geluckigh, datze de hant aen het zeel mogen slaen. Het gaet voort, en glijt al knickende midden in stadt. o Vaderlant, o Ilium, ghy woonplaats der Goden, en ghy Dardaensche vesten, zoo vermaert door oorloogh! Vierwerf bleef het op den drempel der poorte zelf stil staen, en vierwerf knarsten de harnassen in den buick. Wy onbedochte en blinde yveraers varen 'er evenwel mede voort, en zetten dat heilooze gedroght op het heilige slot. Kassandra door Godts schickinge noit by de Trojanen geloofd, haren mont opdoende, openbaerde ons toen het genakende ongeval. Wy rampzaligen vercierden op dezen dagh, onzen jongsten dagh, de kercken der Goden al de stadt door met loof, als of het feestdagh waer.

Middelerwijl gingk de zon aen den hemel onder, de nacht viel op zee, en bedeckte met groote duisternisse hemel en aerde, en den aenslaghe der Griecken. De Trojanen langs de vesten gelpreit, lagen stil, en de slaep beving hen van vermoeitheit. Toen nu d'Amirael zijn vier uitstack ¹⁾, gingk het Grieksche heir, eer de stille maen, die ons begunstighde, noch op was, van Tenedos, met de vloot, die gereet lag, t'zeil naer het strant toe, daerze gelegen had: en Sinon ontfloot, onder d'onrechtvaerdige beschuttinge der Goden, al heimelijck het houten paert; waer door de Griecken, die hier binnen

¹⁾ Toen nu d'Amirael zijn vier uitstack: echt Hollandsche uitdrukking, waarby zich Vondel — even als hy zich in den „Palamedes” Griekenland als een Gemeenbest, met Vereenigde Staten en Stemhebbende Steden voorstelde — zich de Grieksche vloot voor den geest brengt als een vloot onder Piet Hein of Tromp. Het Lat. spreekt van *regia puppis*; wat op Agamemnons koningschip slaat.

scholen, lucht schepten en vrolijk uit het holle hout te voorschijn quamen, namelijk, d'oversten Tiffander ¹⁾, en Sthenelus ²⁾, en de vervloekte Ulysses, by een uitgeschote koorde nederglyende, en Athamas ³⁾, en Thoas ⁴⁾, en Neoptolemus, Peleus nakomeling, en vorst Machaon ⁵⁾, en Menelaus, en Epeüs ⁶⁾ zelf, die het bedrieghlycke paert bouwde. Zy overrompelen de stadt, terwijlze in eenen diepen slaep en hare dronckenfchap verfinoort leit. Zy brengen de wacht om hals; zetten de poorten open, laten hun spitsbroeders in, en rucken by een alle die van den aanslag wisten.

Het was juist te dier ure, als de Goden den sterflijcken menschen, afgeslaeft van bekommelingen, rust verleenen, en zy liefelyck van den eersten slaep bevangen leggen; wanneer my docht in mijnen droom, dat Hektor heel bedrukt voor mijn oogen stont, en bitterlyck schreide: gelijk hy eertijts van bloedigh stof bevrozen, en met een koorde om en tuschen de gezwolle beenen door geslagen, achter den wagen gesleept en gesleurt wert. O my, hoe zaghy 'er uit! hoe weinigh geleeck hy dien Hektor, die met Achilles wapens aen 't lijf wederkeerde, of de Grieksche schepen in brant stack! zijn baert hing morffigh, het hair was gekliff van bloet, en 't lichaem vol wonden, die hy onder zijn vaders vesten kreegh. My docht dat ick hem met schreiende oogen eerst aansprack, en bedrukt aldus uitborst: o licht van Dardaniel o valte toeverlaet der Trojanen! waer zijt ghy zoo lang geweest? o Hektor, van waer komt ghy ons, die naer u verlangen, zoo spade by? Hoe komen wy u te zien, nu 'er zoo veele van den uwen gebleven, zoo vele zwarigheden by stadt en burgerye geleden, en wy afgemat zijn? Waerom is uw helder aenschijn zoo leelijck geschonden? of waerom moet ick u dus gewont zien? Hy zweegh daer op, en keerde zich niet eens aen mijne ydele vraegh; maer zwaerlijck zuchtende, uit het diepste van zijn hart, sprack: oeh, zoon van Venus, maek u deur: pack u wech uit dezen brant: de vyant heeft de vesten in: het trotse Troje gaet te gront: ghy hebt u voor Priaem en 't vaderlant genoegh gequeeten: waer Pergamum met menschenhanden te beschermen geweest; deze hant had het beschermt. Troje beveelt u zijn Heilighdom, en Huisgoden: neem hen mede tot gezelschap van uwe fortuin: zoek hier mede een lant, daer ghy, na veel omsuckelens op zee, ten leste

1) *Tiffander*: de zoon van den Thebaan Polynices en Argia.

2) *Sthenelus*: een Argolier, zoon van Kapanens en Evadne.

3) *Athamas*: de zoon van Demofoon. Zie *Heldinnebr.*

4) *Thoas*: de zoon van Andromon en veldheer der Etoliërs.

5) *Machaon*: de beroemde geneesheer, zoon van Eskulapius.

6) *Epeüs*: de zoon van Panopius en bouwmeester van het houten paard.

een stad zult stichten. Zoo sprack hy, en haelde met zijn eige handen d'offerbanden, en de magtige Vesta ¹⁾, en het eeuwige vier uit het binnenste des tempels.

Ondertusschen bedrijft men op de vesten allerley misbaer; en hoewel vader Anchises huis achter af in de boomen stont, nochtans hoorde men het geluit hoe langer hoe luider, en het schrikkelijk gerammel der wapenen quam nader en nader. Ick schiet uit mijnen slaep, klim boven op het dack, en luister wacker toe: gelijk een herder op den top van eenen bergh staende, verbaest wort, zoo hy onverhoets het gedruis der vlamme hoort, die van eenen stercken wint in het koren gedreven wort? of het geruisch van een snelle beek, die ten bergh afdortende, over ackers en velden hene vloeit; het weeligh gewas en den arbeit des ackermans om verre smijt, en snelligh heele boschen met zich sleept. Toen zag men hoe trouw de Griecken waren, en wat lagen zy ons geleit hadden. Deifobus groot huis in vier gezet, lagh al onder den voet; dat van Ukalegon, daer naest, stont al in lichten brant, en de vlam schen overal in de Sigeelche zee: daer gaet een gelchrey van mannen en geklanck van trompetten op. Ick grijp zinneloos naer wapens, bykans zonder kennis van wapens. Maer mijn hart brande van yver, om met mijne spitsbroederen eenen hoop krijghsvolx te verzamelen, en gelijker hant naer den burgh te loopen: razerny en gramschap holpen mijn hoofd aen 't hollen, en my viel in, hoe braef het zy in 't harnas te sterven.

Maer zie Panthus, der Griecken handen ontslipt, Panthus, Othreus zoon, en Priester op Febus slot, met heilighdom en gevlughte Goden geladen, sleept zelf zijn neefken aen de hant, en buiten zinnen, neemt de vlucht naer strant toe. Panthus, hoe staet het met den Staet? Wat slot verdadigen wy belt? Naulix sprack ick dit, of hy antwoorde my dus al zuchtende: de jongste dagh van Dardanie, en de tijt, die niemant ontworstelen kan, is nu gekomen: 't is uit met de Trojanen: 't is met Ilium gedaen, en de groote eere der Teukren leit 'er toe. De wreede Jupiter heeft alles aen Argos overgegeven: de Griecken zijn meester van de stad, die in brant staet: Het groote paert midden op den burgh staende, levert soldaten uit, en Sinon, wien het geluckte, stooct 'er al braveerende den brant onder: anderen houden aen d'opengezette poorten wacht, met zoo vele duizenden, als 'er noit van Mycenen quamen: anderen staen sehrap, en bezetten de naeuwe straten met hun geweer: men biet het spits met bloote degens, gereet om toe te stooten: de voorste

¹⁾ De magtige Vesta: 't zij een Godinnebeeld, 't zij het heilige vuur. Zie *Eneidy*. D. IV, blz. 442. vs. 81.

wacht aen de poorten biet naulix wederstant, en houwt blindeling toe. Op deze antwoord van Othreus zoon, en door het ingeven der Goden, vliegh ick naer den brant, naer den vyant toe, waer de wreede Erynnis, waer het getier, en het geschrey, dat aen den hemel klinckt, my henevoert. Rifeus, en de stockoude Ifitus, Hypanis, en Dymas, ons by maneschijn gemoetende, voegen zich by ons; oock Chorebus, Mygdons zoon, een jongelingk, die op Kallandre tot razens toe verslingert, eerst onlangs, als Priaems toekomende schoon-zoon, te Troje hem en den Frygianen by geval te hulpe quam; wel ter quader ure, overmits hy de waerschuwinge zijner razende bruit in den wint sloegh. Toen ick deze al te zamen getrooft zagh om te vechten, zeide ick hun: o jongelingen en vrome borsten, zijt ghy noch lustigh en rustigh, om my, die het uiterste wil wagen, te volgen: ghy ziet hoe de kans en staet gekeert is. Alle Goden, waer op dit Rijk steunde, hebben kercken en altaren verlaten: te vergeefs komt ghy de stadt, die al in brant staet, te hulp: laet ons evenwel, recht toe, recht aen, onder den vyant rucken, en sterven: wanhoop is d'eenige troost der wanhopenden. Dat maeckt de jonge borsten gaende. Wy (gelijck verscheurende wolven, die by doncker nacht, van dollen honger uit hun leger gejaeght, verwacht worden van hun hungerige jongen) loopen hier op, dwers door vyant, door zwaerden, midden door de stadt hene, in een gewillie doot, onder de schaduwe der vleugelen van den helduisteren nacht. Wie zou den moort en neerlaegh van dien nacht met woorden kunnen uitdrucken, of de zwaaricheit naer den eilch beschreien? D'aeloude stadt, die zoo vele jaren heerfchte, gaet te gront. Menighte van maghtelooze menschen worden overal nedergehouden, op straet, in huizen, en godtgewijde kercken; en de Teukren boeten het alleen niet met den hals; maer de Griecken (want d'oude vromigheit ontvonckt zomtijts den moedt der overwonnelingen) komen oock te sneuvelen, hoewelze boven staen. Overal is groote rouw, overal schrick, en zy geraten alle niet op eenerhande wijze aen hunne doot. Androgeos was d'eerste, die ons met eenen grooten hoop Griecken gemoete, meinende datwe van zijn volck waren, en sprack, eer hy iemand kende, ons eerst vriendelijck aen: haest u, mannen: waer staect ghy zoo lang? anderen plonderen valt het brandende Pergamum, en gaen met den buit deur: komt ghy nu noch eerst uit de groote schepen? Dit zeggende, merckte hy flux (want men hem niet ront genoegh antwoorde ¹⁾) dat hy midden onder den vyant geraeckt was; en versloegh

1) Want men hem niet ront-genoegh antwoorde: men kan uit dit, en uit honderd andere voorbeel-

hier van, zweegh kort stil, en trat te rugge; gelijk iemant schielijk al fiddrende de vlucht neemt, die onvoorziens op een slang, onder scherpe dorens, treet, wiens blaauwe hals ¹⁾ van boosheit zwelt: zoo teegh Androgeos, ontstelt door deze bejegening, oock deur. Wy vallen 'er op in, en worden van alle kanten omcingelt van gewapende vyanden, die wy overal nederhouwen, overmits zy geen wegen kenden, en vol vreeze waren: zoo gunstigh was Fortuin ons in 't eerste. Chorebus hier op moedt scheppende en braveerende, zeide: o spitsbroeders, laet ons dien wegh, dien ons 't geluck baende, inslaen: laet ons van schilden veranderen, en der Griecken wapens aenschieten. Wat leit 'er aen, of men zich tegens den vyant met list of dapperheit behelpe? Hun wapens zijn toch t'onzen beste. Zoo sprekende zet hy Androgeos helm met de pluimaedje op, vat zijnen braven schilt, en bint het Grieckſche lemmer op de zijde. Zoo doet Rifeus, zoo doet Dymas, en al de rustige maets: elck wapent zich met den gereetſten buit. Wy rucken onder de Griecken tegens het nootlot aen; worden dickwils by doncker hantgemeen, en sturen menigen Mycener ter helle. Zommigen vlieden naer de schepen en strandewaert, om zich te bergen. Zommigen klimmen schandelijk, uit bloohartigheit, in het groote paert, en verſchuilen zich weder in den buick. Och, het is verloren gevochten, als de Goden u tegen zijn.

Maer zie Kaſſandre, Priaems dochter, wert by heur hangende hair uit Minerves kercke en kappelle getrocken, terwijlze te vergeefs haer oogen, haer blaeckende oogen, naer den hemel sloegh; want de tangere handen waren gebonden. Chorebus dit ziende, wert dol, en den doot getrooft, vloogh midden onder den vyant. Wy sluiten ons wel dicht in een, en volgen hem algelyk. Toen wert eerſt, boven van de kerck, by ons volck op ons geſchoten, en menigh geraeckte deerlijk om hals, dewylze ons, om de Grieckſche wapens en paerts-haire pluimen, voor Griecken aenzagen. De Griecken toen van alle kanten te zamen ruckende, op het misbaer der maeght, en uit ſpijt datze hun ontweldight is, vallen 'er op in; de geſtreng Ajax, beide de zoons van Atreus, en al de maght der Dolopen: gelijk zomtijts de vier winden tegens malkanderen aenbulderen, dat de boſſchen knacken en kraecken; terwijl Nereus met zijnen beſchuimden drientant de zee ophitſt, en het onderſte boven keert. De vyanden, die

den uit Vondels werken, beſpeuren, dat *want* in zijn tijd niet, als tegenwoordig, op zich zelf ſtaande, als bloot redegevend, gebezigt werd; maar in verband met den zin die volgde en er van aſhing. Met ſommige redegevende voegwoorden, als *omdat*, *dewyl*, *vermits*, is zulks nog het geval; met *want*, *immers*, *trouwen*, niet langer.

1) *Wiens blaauwe hals*: t. w. van de slang.

wy, by donker nacht, bedrieghlyck op de vlucht en door al de stat dreven, komen ons het hooft bieden, en te kennen aen schilden, valsche wapens en onze spraeck. Wy worden stracks door de menigte overrompelt. Chorebus quam d'eerste door Peneleus hant te sneuvelen, voor het altaer der strijtbare Godinne; en Rifeus, de rechtvaerdighste en oprechtste van alle Teukren, bleef 'er mede: want het den Goden zoo liefde: en Hypanis en Dymas, van hun eigen volck doorschoten, moeten 'er het leven laten: en, o Panthus, uwe groote godtvruchtigheit en Priesterlycke huive konden u voor de doot niet beschutten. Ghy affche van Troje, en leste brant van mijne stad, kunt getuigen, dat ick in uwen ondergangk nochte wapens nochte eenigh gevaer van vyanden schroomde; en waer mijn tijt daer geweest, ick had het hun met bloetstorten zuur genoegh gemaect. Ick geraeck van daer met Ifitus, en Pelias, die, overmits d'een out, d'ander van Ulysses gewont was, niet voortkosten.

Daetelyck begeven wy ons op het gekrijt naer Priaems hof toe. Hier gink het zoo afgrijffelijck op een moorden en dootsnijten, als of 'er in dezen hoeck alleen gevochten wiert, nochte elders menschen bleven; zoo was Mars uitgelaten; en wy zagen de Griecken op het hof aenvallen, en voor de poort met de schilden gereet om te stormen. De ladders hangen aen den muur, en zy klimmen vast by de posten op, en beschutten zich voor de pijlen, met hunne schilden in de flinke, en slaen de rechte hant aen het dack. De Dardaners van hun zijde stooten torens en daken van boven neder, en zoeken zich, in den uitersten noot, met dit geweer voor de doot te beschermen; en rollen vergulde balcken, en al wat van outs her tot pracht en prael diende, van boven neder. Anderen weder moedt grijpende, gaen den Koningk in het hof bystaen, en de vermeersterde burgers helpen en stijven, en houden met bloote degens en maght van volck de deuren beneden bezet. Daer was een deur gemaect, om van achter heimelijck in Priaems hof te kunnen gaen, en waer door d'ongeluckige Andromache, zoo lang het Rijk stont, dickwils alleen haren schoonvader plagh te bezoeken, en haer zoontje Astyanax by zijnen grootvader te brengen. Ick geraeck op het opperste van het dack, waer van d'ellendige Trojanen te vergeefs vast met schichten schoten. Hier stont een toren, heel hoogh boven het dack opgehaelt, waer uit men over gansch Troje de Griecksche vloot en het leger plagh te kunnen zien: dezen tasten wy van alle kanten aen, en houwen de binten onder by den oppersten zolder in stukken; en stooten en storten de kap van boven neder; het welck ter-

stont een' slag en vreesfelijk gat onder de Griecken maeckte, dat anderen stoppen; onaengezien wy steenen en blocken en al wat 'er voor de handt was van boven neder smackten. Pyrrhus met zijnen blooten degen en blanck harnas, staet en braveert voor het poortael, en aen de poort: gelijk een slang voor den dagh komt, die van venijnig kruit gevoedt en opgezwollen, al den kouden winter onder d'aerde leit, en nu eerst vervelt en jeughdigh geworden, glimt, den gladden rugh intreckt, fier de borst in den zonneschijn uitsteekt, en met haer driepuntige tonge drilt. De groote Perifas is by hem, en Automedon, Achilles voerman en schiltknaep, met al de jeught van Seyros, die te gelijk zich naer het dack begeven, en met vierwerk om hoogh smijten. Hy vooraen, grijpt een heirbijl in de vuist, valt aen het breken der poorte, en rucken der kopere deuren uit de metale pannen. Toen nu de dicke eicke balcken doorgehouden waren, met een groot wijdt gat daer in, kost men tot in het binnenste van 't hof, in de ruime zalen en vertrecken van Priaem en d'oude Koningen zien, en dat 'er krighsvolek voor de deur stont. Maer binnen in het hof gink het jammerlijk op een huilen en woelen: de gewelfde kamers galmden van het misbaer der vrouwen, dat het aen den hoogen hemel klonck. De Joffers loopen al bevende heen en weêr het gansche hof deur, omhelzen de posten en kussenze: Pyrrhus dringt 'er, gelijk zijn vader plaght, met geweld op aen, en sloten nocte wachters kunnen hem stuiten. Door 't gestadigh rammeien geraeckt de deur uit hare pannen, en stort met kopere stijlen met al op den vloer. Men maeckt met geweld ruimbaen, en de Griecken binnen geraeckt, smijten om verre al wat hun in den wegh staet; matfen ¹⁾ wat hun eerst bejegt, en bezetten het overal met soldaten. Wanneer een vliet al schuimende door dijcken en dammen breekt, en al 't gevaert, dat hem schutte, overweldigt; dan stroomt hy zoo verbolgen over alle ackers en velden niet, nocte sleept stal en vee zoo geweldigh met zich. Ick zelf zag Pyrrhus woeden en moorden, en Atreus zonen beide voor aen de poort. Ick zag Hekube met hare hondert schoondochteren, en Priaem met zijn eigen bloet het vier besmetten, dat hy zelf uit godtvruchtheit op het altaer ontstack. De vijftigh kamers zijner kinderen (waer van hy zoo vele nakomelingen verwachte) daer de posten prachtigh van roof en uitheemsch gout bloncken, lagen al onder den voet: waer de brant ophielt, daer hadden 't de Griecken in. Mogelijk wist ghy oock

¹⁾ *Matfen* is 't zelfde als *matfen* (Deel I. 734 enz.) en *matfen* (Deel I. 413) en 't Sp. *matdr*: 't betekent, als deze, „snaan, hakken, snijden, dooden.“ *mat-hamer* wordt by KILIANEN in v. door *malleus militaris*, „strijdhamer,” vertaald.

gaerne, hoe Priaem aen zijn endt geraeckte. Toen d'oude man den ondergangk der overweldighde stadt, de poorten van zijn palais ter neder gevelt, en den vyant binnen in zijn hof zag, schoot hy, bevende van ouderdom, het harnas, in langen tijt niet gedragen, aen 't lijf, en gorde het zwaert te vergeefs op de zijde, en begaf zich midden in den drang der vyanden, om zich doot te vechten. Midden in het hof, onder den blauwen hemel, stont een groot altaer, waer over een oude laurier hing, die met de schaduwe van zijn loof de Huisgoden bedeckte. Hier zocht zich Hekube met hare dochteren, dicht by malkanderen (gelijk duiven, by byster onweder schielijk neergevallen) rontom het altaer te bergen, en zy omhelsden vast de beelden der Goden. Maer toen zy nu Priaem zelf in 't harnas zag, dat hy eertijts in zijne jeught droegh, sprackze: mijn ellendige man, wat dollicheit rijdt u, dat ghy deze wapens aenschiet? of waer wilt ghy hene? Wy hebben zulck een hulp, zulcke beschermers nu niet van doen; al waer schoon mijn Hektor zelf hier tegenwoordigh. Kom toch hier by ons: dit altaer zal ons al te zamen beschutten; of wy zullen met malkanderen sterven. Zoo sprekende trockze hem naer zich toe, en zette den stockouden man op de heilige plaets, daerze zat. Maer zie Polytes, een van Priaems zonen, die Pyrrhus moordadige handen ontkomen was, vliedt al gewont dwers door de gens, door vyant, kamer in, kamer uit, en door de ruime zalen. Pyrrhus is 'er heftigh achter her, om hem af te maken, vat toe, doorstoot hem met de spiets, die ten leste noch onder zijner ouderen oogen gerakende, nederstort in zijn bloet, dat hem ontloopt, en hy geeft den geelt. Toen kost Priaem, hoewel hy de doot voor zijn oogen zag, zich van schelden niet onthouden, nochte zijn gramschap bedwingen, maer riep overluit: dat u de Goden (zoo 'er noch eenigh medoogen in den hemel is, of zy zich des bekreunen) dit schelmstuck, dit stout bestaen, betaelt zetten; en naer uw verdiensten loonen, die mijnen zoon in mijne tegenwoordigheit om hals brengt, en zoo schandelijk vermoort, onder zijn vaders oogen: maer die Achilles, van wien ghy logenachtigh sioft gesproten te zijn, droegh zich zoo tegens Priaem, zijnen vyant, niet; en schaemde zich voor my, die hem te voet viel, woort en trouw te breken; leverde my Hektors doot lichaem weder, om te begraven, en liet my vry te rug naer mijn hof gaen. Zoo sprack d'oude man, en smeet magteloos hem eenen schicht naer het lijf, die niet door gingk, terstont op het klinckende koper afstuitte, en slechts effen aen de vlam des schilts bleef hangen: Waer op Pyrrhus zeide: weest ghy dan de bode aen

Achilles, mijnen vader: vertel hem dit, en vergeet niet mijn schendige stucken te verhalen, en hoe Neoptolemus van hem ontaert: sterf nu hene ¹⁾). Zoo sprekende sleepte hy den bevenden gryzen man tot aen 't altaer toe, daer die vader quam te slibberen in eenen grooten plas van zijn zoons bloet; en Pyrrhus sloegh de slincke hant in 't hair, en trock met de rechte het bloote zwaert uit, en duwd 'et hem in de zijde, tot aen het geveft toe. Zoo quam Priaem aen zijn doot: dat lot viel hem te beurt, na dat hy Troje verbrant, en Pergamum in d'asch zagh leggen: dees trotse Koningk van Asie, die te vore over zoo veele landen en lieden regeerde. De romp van dien grooten man leit op strant, met het hoofd van den buick, zoo dat men 't lichaem niet kende. Maer toen bevingk my eerst een groote schrick: ick wert verbaest, en begoft om mijnen lieven vader te dencken; toen ick den Koningk, die zoo out gelijk hy was, aen die dootwonde zagh den geest geven. Ick begoft te dencken, hoe Kreūze verlaten, mijn huis geplondert, en de kleene Julius in noot was. Ick zie om, en let wat volck noch ontrent my is. Alle te zamen haddenze my van vermoetheit verlaten, en waren moedeloos van boven neder te berfte, of in het vier gesprongen.

En nu schoot ick 'er alleen over, en zagh toen Tyndaers dochter ²⁾), in Vestaes kerck, stil in eenen hoeck verborgen zitten. De brant lichtte my helder toe, waer ick doolde, en overal mijn oogen sloegh. Zy (het gemeen bederf, zoo van Troje, als van haer vaderlant, en bijtter bang voor de Trojanen, op haer verbittert, om de verwoeftinge van Pergamum; en voor de straf van de Griecken, en de gramschap van haeren man, dienze verliet) verstack zich, en zat, schuw voor alle man, by d'altaren. Mijn bloet begoft te zieden: ick wert heftigh, om my over den val mijnes vaderlants te wreken, en dat schelmsche wijf te straffen. Zal zy quansuis behouden naer Sparte reizen, en Mycenen, haer vaderlant, zien? en als een Koningin over ons triomfeeren gaen? Zal zy weder haren man t'huis komen, en gevolght van eenen sleep Trojaensche maeghden en Frygiaensche knechten, haer ouders en kinders zien? daer Priaem door het zwaert gesneuveld, Troje verbrant leit, en het Dardaensche strant zoo menighmael bloet zweette? noch zoo niet: want hoewel met het straffen van een vrouwe geen eer in te leggen, nocte met haer van kant te helpen lof te behalen zy; nochtans zal men my prijzen, dat ick deze heilooze verdelge, en naer heur verdienste straffe: en het zal my

1). *Sterf nu hene*: Hier staat *hene*, naar ik vermoed, meer welluidendheidshalve, om den zin te ronden, die met het eenvoudige *sterf* of *sterf nu*, te kort zou afbreken.

2). *Tyndaers dochter*: „Helene,” om welke de oorlog begonnen was.

lusten mijnen moedt aen haer te koelen, en de zielen van den mijnen te paejen. Zoo tuimelden mijn gedachten, en ick wert van dolicheit vervoert; als mijn goedertiere moeder, noit te vore zoo bescheidelijk van my gezien, zich voor mijn oogen openbaerde, en by nacht in een helder licht verscheen; gelijk een Godin, en hoe danigh en zoo groot, als zy zich in den hemel vertoont; en my by de rechte hant vast houdende, en haren roosverwigen mont opdoende, aldus sprack: wat onmatigh een droefheit, zoon, maeckt u zoo bijster verbolgen? Hoe raest ghy dus? Of waer is de zorge vervaren, die ghy voor ons droeght? Wilt ghy niet liever eerst gaen zien, waer ghy Anchises, uwen afgeleefden vader, gelaten hebt? Of uw gemalin Kreüse noch in het leven zy, en uw kint Askaen? die al te zamen van Grieckse troepen rontom becingelt, en had 'er mijn zorghvuldigheid niet voor geweest, nu al van het vier en zwaert der vyanden verslonden waeren. Legh de schult niet op de schoonheit van de Spartaensche Helene, die ghy haet; nochte wijt het Paris, maer d'ongenade der Goden, die deze mogentheit uitrojen, en Troje, dat zoo hoogh stont, ter neder storten. Zie toe, want ick zal al de vochtige wolcken (die nu voor uw gezicht geschoven, uwe sterflijke oogen rontom belemmeren en benevelen) verdrijven. Vrees nochte weiger uw moeders bevel en geboden te gehoorzamen. Hier, daer ghy al dit gevaert om verre geworpen, en de steenen van malkanderen geruckt, en wolcken van roock met stof gemengt ziet opdrijven; daer schudt Neptuin met zijnen grooten drietant de muren, doetze uit hunne grontvesten spatten, en keert de gansche stadt het onderste boven. Daer staet de felle Juno vooraen, houdt de Sceelsche poort in, en roept al razende, met den degen op zy, de troepen, waer mede zy het houdt, uit de schepen. Zie eens om, daer zit de Tritonische Pallas boven op den burgh, en blinckt in eenen nevel, met het wreede hoofd van Meduse voor haer. Vader Jupijn zelf moedight de Griecken, steektze een hart onder den riem¹⁾, en ruit zelf de Goden tegens de Dardaensche soldaten op. Pack u ras wech, zoon, en geef het op. Ick zal u nimmermeer begeven, maer u veilig in uw vaders huis leveren. Zoo sprackze, en verdween in de dicke schaduwe van den nacht. Toen verschenen my vervloekte gedaenten, en de groote Goden, die Troje te vyant had. Toen zagh ick eerst geheel Ilium aen kolen leggen, en Neptuins Troje in den

1. *Steektze een hart onder den riem* voor „moedigt hen aan;“ de uitdrukking wordt thands veelal omgezet, doch ten onrechte: „een riem onder 't hart binden,“ zou men nog kunnen zeggen; want men kan zich het beeld voorstellen van een riem, die, onder 't hart gebonden, aan den slaauwmoedige Reun verleent; maar het zeggen: „een riem onder 't hart *steken*“ is wanspraak, die geen anschouwelijke sguur voorstelt, en aan een roet/paas denken doet.

gront vergaen: evenceens gelijk wanneer d'ackermans, boven op 't geberghte, bezigh zijn om eenen ouden boom, daerze met bijlen slaggh op slaggh in hieuwen, om verre te rucken, die daer door staet en waggelt met zijn kroon, en dreight en helt, of hy vallen wil, tot dat hy allengs doorgehouwen, ten leste kraeckt, en van zijnen stam afgescheurt, in 't vallen eenen grooten slaggh maeckt. Ick stijgh naer beneden, en red my onder Godts geleide door vier, door vyant: het krijghsvolck maeckt ruimbaen, en de vlam wijckt voor my.

Maer toen ick nu aen vaders huis en het oude hof quam, wou vader (om wien ick meest begaen was, en dien ick gaerne eerst boven op het geberghte wou brengen) na Trojes ondergangk niet langer leven, nochte in ballingschap gaen omsuckelen. Ghyliden, zeit hy, die noch in het beste van uw leven, en in uw volle kracht zijt, stelt ghy 't op een vlughten. Zoo het den Goden beliefde my langer in 't leven te sparen, zy hadden oock deze woonplaets om mijnent wil beschermt. Wy hebben meer dan genoegh aen eene verwoelting gezien, en het innemen der stede overleeft. Laet my hier voor doot en berecht leggen, en gaet wech. Ick zal my zelven met mijn eige hant ombrengen: de vyant my om de plonderaetje wel voorthelpen. Het graf te derven is van klein belangk. Ick heb al overlangk in wederwil der Goden geleeft, en ieder in den wegh geweest; sedert de vader ¹⁾ der Goden en Koningk der menschen my met den donder sloegh, en met den blixem trof. By dit opzet bleef hy stip, en was niet te verzetten. Wy daerentegens, en mijn gemalin Kreüse, en Askaen, en al het huisgezin, met tranen op de wangen, baden vader, hy zou toch ons al te zamen niet met zich ten val brengen, nochte tegens het perffende nootlot aendringen. Hy slaet het echter plat af, en blijft by zijn voornemen, en zit daer hy zit. Ick loop weder naer de wapens, en wensch in mijn ellende om de doot: want wat raet, of wat uitkomst was 'er nu voorhanden? Meent ghy, vader, dat ick zonder u eenen voet over den drempel zou kunnen zetten? en laet ghy zulck een gruwelwoort uit uwen mont gaen? Belieft het den Goden, dat 'er van deze groote stadt niets overblijve; en hebt ghy dat vastelijk besloten; en lust het u dan u zelven en d'uwen in den ondergangk van Troje te broeken: door dien wech kunt ghy lichtelijk aen uwe doot geraecken. Pyrrhus, die den zoon in 's vaders gezicht, den vader voor het altaer nederhieuw, zal noch warm en doornat van Priaems bloet, terstont hier zijn. Hebt

¹⁾ Sedert de vader enz.: Anchizes was namelijk, omdat hy gestoofd had op de liefde van Venus, door Jupiter met den bliksem getroffen en van 't gezicht beroofd.

ghy, lieve moeder, my daerom door vier en zwaert geredt; op dat ick den vyant binnen in 't hof; op dat ick Askaen en mijnen vader met Kreüse, den eenen in 's anders bloet verslagen zou zien? Wapen, mannen, wapen! ons jongste tijt is gekomen, nu wy verwonnen zijn. Voert my weder onder de Grieken: laet zien of ick den strijt kan hervatten: wy zullen heden al te zamen niet ongewroken sterven. Daer op gordde ick weder het zwaert op zy, hing den schilt aen den flincken arm, en vloogh ten huize uit. Maer zie mijn gemalin Kreüse viel my in de deur om de beenen, en bleef 'er aen hangen, en hielt den kleenen Julus voor mijn aengezicht. Gaet ghy om te sterven, zoo neem ons mede, overal waer ghy henegaet: of indien ghy, die u des best verstaet, noch eenige uitkomst door de wapens verwacht, zoo bescherm voor al dit huis: voor wien wilt ghy den kleenen Julus, voor wien uwen vader, en my, die dus lang uw vrouw was, hier laten? Zoo schreeuwende vervuldeze het geheele huis met heur misbaer; en daer op gebeurde strax iet zeltzaems, dat wonderlijk luit: want zie, tuschen ons beide, en voor d'oogen van ons, zijn bedruckte ouders, scheen 'er, boven van Julus kruin af, een licht te stralen, en een vlam, die zijn hair effen aenraeckte, onbeschadight leckte, en om zijn hoofd weiden gingk. Wy verschrickten, en sidderden van vreeze, en zochten den brant uit het hair te slaen, en 't heiligh vier met water te lesschen. Maer vader Anchises sloegh zijn oogen vrolijk ten hemel, hief zijne handen om hoogh, en sprack: almaghtige Jupiter, zoo ghy door iemants gebedt te bewegen zijt; sla uwe oogen op ons neder; meer bid ick niet: en zoo onze godtvruchtingheit des waerdigh zy, zoo help ons oock, o vader, en beveltigh dit voorspoock. Naulix sprack d'oude man dit, of de donder gaf terstont eenen slag ter flincke zijde, en daer verschoot, by duister aen den hemel, een star, die, als een sackel, met eenen langen klaren staert voortliep. Wy zagenze helder, over het dack van 't huis hene, nederdalen, zich in het bosch van Ide verbergen, en een spoor achter laten, het welck een lange streeck licht van zich gaf, en overal een lucht van zwavel en roock. Vader dan hier door overtuight, recht zich overendt, roept de Goden, en bidt het heilige gestarrente aen. Nu nu niet langer gesammelt; ick ben bereit u te volgen, waer ghy my leiden zult. O Goden van mijn vaderlant, behoedt mijn huis: behoedt mijn neefken: van u komt ons dit voorspoock, en Troje staet in uw gewoudt ¹⁾. Ick geef het gewonnen, zoon, en weiger geensins u gezelschap te houden. Zoo sprack hy, en men

1) Gewoudt voor „geweld.”

vernam den brant nu bescheidenlijcker langs de vesten, en de vier-vloet quam al dichtcr naer ons toewentelen. Welaen dan, lieve vader, laet ick u op mijnen hals nemen. Ick zal u op mijn schouders zetten, en die last wil my niet zwaer vallen. Het ga zoo 't wil; wy zullen een en het zelve gevaer loopen, en beide eenerleie uitkomst verwachten. De kleine Julius magh aen mijn zijde gaen, en mijn gemalin van verre op ons spoor volgen. Ghy dienaers, let op het geen ick u zeggen zal. Daer leit, wanneer men uit der stadt komt, een heuvel, en oude vervalle kerck van Ceres, waer by een oude cypresseboom staet, dien onze voorouders lange jaren uit godtvruchtigheid eerden: op die plaets zullen wy langs verscheide wegen by een komen. Vader, neem ghy het Heilighdom en de vaderlijke Huisgoden in uwen arm: het waer een gruwel, dat ick, nu versch uit zoo zwaer een gevecht en moort gekomen, dit zoude aenroeren, eer ick in stroomwater afgewasschen ben. Aldus sprekende sla ick een roffe leeuwenhuit om hals en schouders, en vly my onder mijnen last. De kleine Julius geeft my de rechte hant, en volght vader en mijn gemalin met ongelijke schreden, kort op de hielen. Wy spoeden door dicht beplante wegen, en ick, te vore geen snorrende schichten nochte dicke drommen van Griecken, die my gemoetten, schroomende, ontstel my nu voor een kleen windeken, en het ritselen van elck bladt baert achterdocht en vrees, te gelijk voor mijn gezelschap, en voor mijnen last. Nu was ick al aen de poort, en meende door al 't gevaer te zijn, wanneer my docht dat ick schielijk getrappel van voeten hoorde; en vader in het doncker omziende, riep: zoon, vlie, zoon, daer zijnze: ick zie beuckelaers flickeren en harnassen schitteren. Ick weet niet wat wangunstige Godtheit my, die fiddlede, toen van mijn zinnen beroofde: want terwijl ick buiten 's weeghs ga, en van het gewoone padt affla, weet ick, helaes! niet, of mijn gemalin Kreuse, my door den doot ontruckt, achterbleef, dan ofze van het padt afdwaelde, of van vermoeitheit ergens gingk nederzitten; naerdien ick ze naderhant noitmeer met mijn oogen zag, en niet eens docht om naer heur, die ick nu eerst miste, eens om te zien, of om te denken, voor dat wy quamen by den heuvel en de plaets, van outs her aen Ceres toegewijt. Toen wy endelijck hier al te zamen malkanderen by een vonden, ontbrack zy 'er alleen, en bedroefde het gezelschap, en haren zoon, en man. Wat Godt of mensch liet ick zinnelooze ongelastert? wat zag, ick in 't ondergaen der stede, dat my zoo hardt viel? Ick beveel Askaen, mijnen vader Anchises, en de Trojaensche Huisgoden aen mijne spitsbroeders, en verschuilze in

een boghtigh dal. Ick schiet het blancke harnas aen, ty weder naer stadt toe, en ben getroost my op een nieuw in de zelve zwaarigheid te steecken, ganfch Troje op en neêr te loopen, en mijn leven weder in gevaer te stellen. Voor eerst ga ick naer de velden, en by doncker naer de poort toe, daer ick uitgingk; en volgh by nacht het zelve spoor, waer langs ick quam; en zie rontom. Mijn hart ysde, overmits het overal zoo dootsch en naer was. Daer na begeef ick my wederom naer huis toe: ofze misschien, ofze derwaert gegaen moght wezen. De Griecken waren 'er in gevallen, en hielden het geheele huis in: de wint joegh het verslindende vier naer boven in top: de vlam sloegh ten dake uit, en de voncken vlogen in de lucht. Ick ga voort tot aen Priaems hof, en bezichtige den burgh. Fenix en de vervloecte Ulysses, tot wachters gekoren, bewaerden alree den buit, in de ruime galeryen en Junoos vryburgh. Van allen kanten werden hier de Trojaeniche schatten, uit de verbrande kercken gerooft, en de tafels der Goden, en bekers van louter gout, en geplonderde gewaden by een gesleept. Vrouwen en kinders staen 'er op een lange ry al bevreesd rontom; ja ick verstout my oock by doncker geluit te slaen, en luitskeels langs de straet te krijten, en vergeefs t'elckens bedrucktelyk Kreûse Kreûse te roepen. Terwijl ick haer aldus zocht, en al razende, zonder ophouden, huis in, huis uit, door de stadt liep, verscheen my Kreûses ongeluckige geest en gedaente zelf, grooter van gestaltenisse, dan ickze gekent hadde. Ick stont verbaest, mijn hair te bergh, en kon geen geluit slaen. Toen sprackze my dus aen, en benam my de zorge met deze woorden: mijn lieve man, wat mooghtghe u te vergeefs aldus aflaven? Dit gebeurt niet zonder wil en beleid der Goden: en ghy mooght Kreûse niet van hier met u nemen: d'opperste hemelvooght laet u dat niet toe. Ghy moet lang in ballingschap omzwerven, en een wilde woeste zee overvaren. Ghy zult in Hesperie belanden, daer de Lydische Tyber ¹⁾ langzaam afvloeit, door het vette lant, dat mannen uitlevert. Daer zal u weelde, een koninkrijk en Koningklijke dochter ten deele vallen. Schrey niet meer om uw beminde Kreûse: want ick, Dardans afkomst en Venus schoondochter, zal de trotse gebouwen der Myrmidonen en Dolopen niet zien; nochte Grieckfche Jofferen gaen dienen; naerdien de groote Moeder der Goden my hier in dit gewest met der woon houdt: nu vaer wel, en volhardt in de liefde van ons beider zoon. Toenze dit gezeit hadde, verlietze my, die vast

1) De *Lydische Tyber*: de Etruriërs waren, volgens een oude overlevering, uit Lydiën herkomstig, en van daar werd aan den Tiber de naam van *Lydische*, d. i. „Etrurische” gegeven.

weende, en noch veel zeggen wou, en zy verdween in de dunne lucht. Driewerf pooghde ick toen haer t'omhelzen: driewerf greep ick vergeefs naer heuren geeft, die my, gelijk een lichte wint en vlugge slaep, ontglipte.

De nacht aldus doorgebroght, zoo koom ick endelĳk weder by mijn volck, en bevinde met verwondering, dat hier zoo groot een menighte en nieuw gezelschap van mannen en vrouwen en jonge jeught by een gekomen is; een deerlijke hoop, vergadert om in ballingschap te gaen. Zy waren van alle kanten verzamelt, bereit goet en bloet by my op te zetten, en over zee te volgen, in wat lant ick hen voeren wou: en nu rees de morgenstar op den hoogen top van Ide, en voerde den dagh aen. De Griecken hielden de poorten bezet; en daer was geen hulp te verwachten; dies nam ick de wijck, en gingk, met mijnen vader op den hals, naer het geberghte toe.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Eneas begint zijn verhael van Trojes ondergang aldus: De Griecken, ziende met openbaer geweld niet uit te rechten, behelpen zich listigh met een houte paert, vol krijghsvoleks, op strant gelaten, en varen naer Tenedos; dies Troje de poorten open zet, en al de stadt naer buiten loopt, daer elck zijn meeninge van dit paert zeit, Jaokoön het medevuil schouwt, en met een spiets treft. — Ondertusschen wort Sinon gevangen gebroght, die zich veinft der Griecken handen ontvloten te zijn, en bloetverwant, en toghtbroeder van Palamedes, door Ulysses om hals gebroght; weshalve Ulysses quansuis op Sinon gebeten, hem lagen leide. — Dit priekelt de Trojanen om Sinon dieper t'ondervragen, die hen met logenen paeit en misleit. — Dit geveinst verhael en gelaet wort geloofst, en door 't wonderteken van een paer slangen bevesticht. — Hier op haelt men het paert binnen. — Middelerwijl wort het nacht, en de Griecksche vloot zeilt weder naer Troje, daer Sinon, het paert opsluitende, de Vorsten uitlaet, die de stadt overrompelen: dies Hektors geeft Eneas opweckt, waerschuwt en raet te vlieden. — Eneas ten bedde uit en op het dack gestegen, luistert scherp toe, gelijk een herder, die brant of watersnoot verneemt. — Hij vlieght gewapent ten huize uit, en verzamelt hulp. — Panthus bejegt hem, en melt de zwarigheid: hier op geeft zich de Helt met zijne medegenooten naer den vyant, en moedight de jonge borsten, die, gelijk hongerige wolven, de Griecken aenranden. — Androgeos ontmoet hun eerst onbekent, en merkende dat het vyanden zijn, treckt zijnen voet kort te rugge, gelijk iemand die onverhoedts op een slang treet. Chorebus raet hun zich met Griecksche wapenen te vermommen: zoo ruckenze onder den vyant, jagen hen ten deele op de vlucht, en zien Kassandre by het hair slepen, dieze

poogen t'ontzetten, daer een schrikkelijck gevecht valt, gelijk stormwinden tegens elck-anderen bulderen. — Aldus vechtende geeft zich Eneas naer Priams hof, van Grieken bestormt, van Trojanen verdadicht. — De Helt geraeckt op den toren, van waer men vast nootweer biedt, en houdt dien van boven neder, en verplet de bestormers; daer Pyrrhus om laegh braveert en schittert, gelijk een vervelde slang, in den zonneschijn en de lente; en met geweld ten hove inbreeckende, om verre smijt al wat hem voorkomt; gelijk een hooge springvloet dijcken en dammen. — Priam schiet evenwel het harnas aen, en Hekube by het altaer, met hare dochteren, gelijk duiven voor onweder schuilen-ende, gezeten, treckt haren heer by zich. — Polytes komt gewont hier aengevlogen, en wort doorsteken; dies Priam Pyrrhus schelt, en vergeefs eenen schicht naer het lijf schiet. — Pyrrhus antwoordt bitter en schimpigh, en doorsteekt den Koningk. — Dit baert schrick in Eneas, die begint om Kreüse te dencken, mist alle zijn spitsbroeders, en ziende Helene in Vestaes kerck zitten, wort ontfteken om haer te straffen; doch van zijn moeder nedergezet, en geraden naer zijnen vader en huis om te zien: dewijl de Goden zelfs Troje verdelgen: het welck zy hem toont, en hoe de stadt uderploft, gelijk een oude eicke van huislieden omgebouwen. — Hier door bewogen neemt hy de wijck, naer zijn vaders huis, om hem te bergen, 't welck Anchises weigert. — Eneas belght zich des, stelt zijnen vader de genaekende zwarigheid voor oogen, en vlieght gewapent ten huize nit: Kreüse hem na, en houdt hem vast. Toen wert Iulus hoofd van een licht beschenen, het donderde, en een starre verschoot, en daelde in het bosch van Ida neder: waer op Anchises zich getroost te vlughten, met zijnen zoon, die zich gewilligh toont, en orde stelt: doch mist in 't vlughten zijn beddegenoot: weshalve hy haer loopt zoeken, daer zijn huis in brant staet, en Fenix en Ulysses den roof bewaeren. — Terwijl hy zijn gemalin zoekt, verschijnt hem haer geeft, die den draven vertroost, en zijn geluck spelt. — Gelijckenis. — Eneas geraeckt weder by de vlughtelingen, bereit te volgen: dies neemt hy de wijck.

HET DERDE BOECK.

I N H O U D T.

Eneas, na Trojes val, alle zijne lantslieden, van vier en zwaert noch overgeschoten, by een verzamelt, en, onder Antander, een vloot van twintig schepen gebouwt hebbende, steekt eerst over, in Thracie, daer hy den gront eener stede leggende, voor Polydoor, die van Polymnestor vermoort, hier noch spoeckte, byster verschrickte; dies de helt naer Delos voer, en zich daer met Apolloos orakel beradende, en verstaende, dat hem d'oude moeder van zijn geslacht, dat is, 't eerste lant van des zelfs oirspronck, te zoeken stont; zoo streefde hy, door vader Anchises averechtse uitlegginge misleit, naer Krete: maer hier, na het stichten eener stede, oock met een zware pest geplaeght zijnde, zoo verliet de Vorst, door openbaringe zijner Huisgoden in den droom, dit Eilant, en zeilde naer Italie. Eerlangk stack een storm op, en de vloot dreef aen de Strofades, daer de Harpyen het volck quelden; dies gaf men zich naer Aktium, en vierde daer met zoenspielen zijn vaders jaergetijde, Jupijn ter ere. Van hier reisden zy langs Korcyre, en quamen in Epirus, staende toen onder 't gebiet van Helenus, Priacms zoon, na Pyrrhus doot aen Andromache getrouwt. Helenus outhaelde Eneas met alle belcefstheit, en spelde d'aenstaende zwarigheden, die hem, te water en te lande, over 't hooft hingen. De helt uit Epirus gescheiden, en langs Tarentum, het voorste van d'Italiaensche kusten, gevaren, komt in dat gewest van Sicilie, daer de bergh Etna rijft, aendrijven. Hier neemt hy Achemenides, van Ulysses in 't Reuzenhol vergeten, op zijne bede, binnen 's boorts, na dat men, uit deszelfs mont, van der Reuzen wreetheit kennis kreegh; weshalve zy hun ancker lichtten, en noch gedachtig aen Helenus waerschuwingen, het gevaer van Charybdis en Scylla schuwende, en de kusten van Sicilie omvarende, endeljk te Drepanum belandden, daer Anchises, zoo van hoogen ouderdom, als van langdurigh omsuckelen, ter zee afgemat, endeljk zijnen geest gaf. Toen Eneas van hier naer Italie zou varen, smet Eool, de windtgodt, hem met onweder in Africa, gelijk 't eerste boeck uitwijft.

Toen Troje lagh in d'asch, begaf hy zich op zee,
 Belandde in Thracie, daer Polydoor noch waerde:
 De Vorst berecht die ziel, niet zonder hartewee,
 En zwerft, van kust tot kust, en vint de lang bezwaerde
 Andromache, al een poos aen Helenus hertrouwt;

Die spelt hem zijn fortuin: zoo vaert men langs Tarenten,
 En wint Sicilie, daer Polyfeem zich houdt,
 En volgt, vol wrake, de vloot, met dulle dreigementen.
 Men mijdt Charybde en Scylle, en wat men gaerne derft; ¹⁾
 Tot dat, te Drepanum, zijn troost, zijn vader sterft.

A dat het den Goden liefde het Rijk van Asie en
 Priaems onderzaten zoo onnozel ²⁾ uit te rojen; en Ilium,
 dat trotse hof, nederplofte, en de gansche stad Troje,
 door Neptuin opgebouwt, ter aerde lagh en smooekte:
 zoo worden wy door de goddelijke wicheleryen aenge-
 dreven, om langdurigh in ballingchap omzwervende, on-
 gebouwde landen te zoeken: wy bouwen een vloot in Frygie, by
 de stad Antander ³⁾ zelf, en den bergh Ide, en vergaderen het volck
 by een, om op genade van 't nootlot uit te loopen, zonder te weten
 waer men zich zou nederflaen. Naulix was de lent en het voorjaer
 geboren, of Anchises, mijn vader, belaste op Gods geleide t'zeil te
 gaen. Toen verliet ick al schreiende den oever, en de haven van
 mijn vaderlant, en het velt, daer Troje stont; en voer, als balling
 's lants, zeewaert in, vergezelschap met mijne reisgenooten, zoon,
 Huisgoden en groote Goden.

Verre van hier bewoont en bouwt de Thrax nu een heel groot
 lant, dat Mars toegeheilicht, en eertijts by den gestrengen Lykur-
 gus ⁴⁾ geregeert wert. Van outs her stont dit lantschap en zijn gastvrye
 huizen voor de Trojanen altijd open, zoo lang het hun noch wel
 gingk. Ick vaer derwaert, en ter quader ure gelant, bouw hier d'al-
 lereerste stad, in de boght aen zee, en noem de burgers Eneady-
 nen ⁵⁾, naer mijnen eigen naem. Ick offerde aen mijn moeder, Diane
 en de Goden, in welker naem men dit werck begoft, en slaghte
 op het strant eenen witten stier, voor den oppersten Koningk des

¹⁾ En wat men gaerne derft: stoplap, om een rijm op sterft te bekomen.

²⁾ Onnozel voor „onverschuldigd.”

³⁾ Antander: beter Antandrus, een stad in Troas.

⁴⁾ Den gestrengen Lykurgus: deze Lykurgus was een zoon van Dryos en Koning van Thraciën. Zijn gestrengheid bewees hy daardoor, dat hy, de Thraciërs aan dronkenschap verstaafd ziende, al de wijnstokken door geheel zijn land liet uitroelen. Natuurlijk wekte deze doortastende maatregel den toorn op van Bacchus, die hem een dolheid aanjoeg, ten gevolge waarvan hy, altijd in den waan verkeerende, dat hy wijnranken wegnooide, eerst vrouw en kinderen aan stukken, daarna zich zelve de beenen afneede en ellendig omkwam.

⁵⁾ Eneadynen: Eneades was een stad in den Chersonesus, door Eneas gesticht, later door Karfander verwoest.

hemels. Hier neffens rees by geval een heuvel, op wiens kruin een kornoelje- en myrteboom stonden, dicht van tacken, en naer van loof. Ick trat derwaert, en pooghde de groene struicken uit d'aerde te rucken, om d'altaren met bladen en ruighte te verciereren, en zie (my yst dit te verhalen) een wonderlijk voorspooek: want langs den boom, dien ick eerst uit den gront van zijnen wortel scheurde, droop zwart bloet, en d'aerde wert met etter belprengkelt. Al mijn leden sidderden van schrick, en mijn bloet wert koudt van angst. Ick vaer voort, om een taeje teen van noch eenen anderen struick te rucken, en d'oirzaeck dezer diepe geheimenisse naer te spooren; en uit de schorffe des anderen booms liep oock zwart bloet. Ick hier over vast malende met mijn zinnen, eerde de Boomgodinnen, en vader Gradivus¹⁾, belchermer der Thracische landouwen, op datze dit gezicht en voorteken ten beste wilden keeren: maer toen ick noch stijver trock aen den derden tack, en mijn knien met kracht tegens den zantgront aenzette (durf ick het zeggen of niet?) zoo wort 'er een jammerlijk gezucht uit het onderste van het graf gehoord, en my komt een stem ter ooren: Eneas, waerom verscheurt ghy my ellendige? Laet toch de dooden rusten. Zie toe, schen uwe godtvruchtige handen niet. Ick ben u zoo vreemt niet, maer een geboren Trojaen: dit bloet leckt uit dezen struick niet. Och, vlucht uit dit moordadig lant: vlucht van dit goutgierigh strant: want ick ben Polydoor: het yzeren gewas van schichten, waer mede ick doorschoten ben, bedeckt my hier, en is met scherpe bouten opgegroeit. Toen rees mijn hair te bergh: ick verstormde, kost geen geluit slaen, en van angst om het hart beklemmt, wist niet wat my te doen stont. Toen d'ongeluckige Priaem eertijts begoft aen 't geluck des oorlooghs van Dardanie te mistrouwen, en 't belegh zijner stede te gemoet zagh, zont hy dezen Polydoor met eenen grooten schat van goudt by den Koningk van Thracie, om daer heimelijk opgevoedt te werden. De Thrax, zoo ras de kans van Troje gekeert, en hun middelen gespilt waren, Agamemnons zijde (wiens wapens boven stonden) kiezende, palte op verbont nochte gastrecht; broght Polydoor om hals, en maeckte zich met kracht en geweld meester van zoo veel gouts. O vervloecte goutzucht, waer brengt ghy den mensch niet toe, wiens leven zoo kort is. Toen mijn schrick over was, verhaelde ick deze goddelijke openbaringe eerst aen vader, daer na aen de hoofden des volcks, en verzocht hun meininge hier over te verstaen. Zy stemden uit eenen mont, dat men van dien verwaten bodem most wijcken, de

¹⁾ *Gradivus*: bynaam van Mars.

plaets, door breuck van 't heiligh gastrecht geschonden, verlaten, en met de vloot voor wint afloopen. Wy vieren dan Polydoors lijkstaetfi; kruien geweldigh veel aerde by een, op zijn grafftede; stellen altaren met blaeuwe offerbanden en bruin cypresseloof toe, om des overledens geest te pagen. De Trojaensche vrouwen staen daer rontom met hangende haire, gelijk men gewoon is. Wy zetten dranckvaten op, die van laeuwe melck schuimen; brengen schalen met heiligh offerbloet; berechten alzoo de ziel des overledens, en nemen ons leste affcheit met luider stemme.

Hier na, zoo ras wint en weder dienen, storm en onweder over zijn, en een zuider koelte ons te schepe roept, begint het op strant te woelen: de maets winden de schepen af, en brengenze in het vlot. Wy varen de haven uit, en strant en steden deizen achterwaert. Midden in d'Egeesche zee wort een heiligh eilant ¹⁾ bewoont, dat uit der mate Neptuin, den Zeevooght, en Doris, de moeder der Zeegodinnen, behaeght; en weleer driftigh rontom de kusten en stranden van Godt Apollo, dien godtvruchtigen schutter, vast gehecht wiert aen Gyarus, en het hooge Mykone; op dat het eens moght vast zitten, bewoont werden, en op geen buien passen. Ick zeil derwaert: en dees overlustige landouw verwellekomt de moegevare gasten in haer veilige haven; daer wy gelant zynde, Apolloos geboortestadt eeren. Koningk Anius, t'effens Koningk des lants en Febus Priester, met offerbanden en den heiligen laurier om het hoofd bevlochten, bejegent ons voort, en kent strax Anchises, zijnen ouden vrient. Hy geeft ons de hant, noodight ons by hem in te gaen, en wy volgen hem op zijn huis. Ick eerde Apolloos tempel, van oude steenen opgebouwt; en badt vast: o ghy, die eertijts in Thymbre wiert aengebeden, verleen ons, vermoeit van omsuckelen, eens eenen eigen haert, en stadt, en kinders, en bestendige vesten. Behoe het andere Pergamum, en overschot van Troje, der Griecken handen en den zwaerde van den ongenadigen Achilles ontvloten. Wien volgen we belt? waer gebiet ghy ons hene te gaen? waer neder te slaen? o vader, geef ons een teken, en stort ons uwen geest in, om uwen wil te vatten. Naulix badt ick dit, of het sidderde en beefde strax al wat hier ontrent was, de deuren en de laurier des Godts; de gansche bergh rontom begoft te daveren, en de drievoet te loeien, zoo ras de kappel opensprong. Wy vielen op onze aenzichten plat neder, en deze stem quam ons ter ooren: o Dardans afkomst, die het zoo hardt hebt, het zelve lant, waer uit de stam uwer voorou-

¹⁾ Een heiligh eilant: Delos.

deren eerst gesproken is, zal u, op uwe wederkomst, in zijnen vruchtbaren schoot ontfangen: vraegh naerftigh naer uw overoude moeder: daer zullen Eneas huis, en kints kinders, en hun nakomelingen over de gansche weerelt regeeren. Dit sprack Febus, en toen hoorde men een geweldige blyfchap zich onder het getier mengen: al te zamen vragenze, wat dit toch voor muren mogen zijn: waer Febus de dolende gasten heneroept, en beveelt neder te slaen. Mijn vader de historien der oude schrijveren opslaende, zeide toen: ghy hoofden des volcks, hoort naer mijn rede, en luiltert naer 't geen, waer op ghy uwe hoop mooght vestigen. Midden in zee leit Kreten, het geboorteilant van den grooten Jupiter; en in Kreten, de bergh Ida, en de plaets daer ons geslacht opgewieght wert: daer leggen hondert groote gebouwde steden, vruchtbaere lande; van waer mijn voorvader Teucer (zoo ick recht gedenck aen 't geen my gezeit is) eerst quam naer de Rheteefche kusten gevaren, en koos die plaets uit, om daer zijn Rijk te stichten. Ilium en de muren van Pergamum waren noch niet gebouwt, en zy bewoonden de lage dalen. Teucer voerde hier den godsdienst van Cybele, der Goden moeder, in; broght de Korybanten met hunne cymbalen in het woudt van Ide, en de geheime offerhanden op de baen; en sloegh de leeuwen in 't garreel voor den wagen der Godinne. Zijt deshalve wel getroost, en laet ons volgen de bevelen der Goden, onze aanleiders. Laet ons offeren, op dat ons de wint diene, en recht naer de Gnoefische Rijken toevoere: zy leggen niet wijdt van hier. De derde dagh (Jupijn de voorste ¹⁾) zal de vloot voor Kreten op de reede leggen. Aldus gesproken hebbende, zoo slaghte hy het offervee, dat men den altaren schuldigh is; eenen stier voor Neptuin; eenen stier voor den schoonen Apollo; zwart vee voor het onweder; wit vee voor den Westewint, die hun dienen kon. Het gerucht loopt hier, dat Idomeneus ²⁾ d'overste met geweld uit zijn vaderlant gedreven zy; de vyant de Kretenfche kusten verlaten hebbe; en huizen en wooningen ledigh staen. Wy verlaten de haven van Ortygie, en vliegen over zee voorby Naxos, daer de Bacchanten op de bergen rinckincken; voorby het grasrijcke Donyfe, Oliaros, en Paros, sneeuwit van marmersteen; langs de Cyclades op zee gestroit, en d'eilanden, op het water dicht by een gezaeit. De varende gasten roepen om strijt, en de maets porren

1) *Jupijn de voorste*: versta: „Indien Jupijn ons goedgunstig is.”

2) *Idomeneus*: deze was Koning van Krete geweest en had den Trojaanschen oorlog bygewoond. Naar zijn vaderland terugkeerende, deed hy dezelfde gelofte als zijn tijdgenoot Jesta, en werd als Jesta gestraft. Immers, de eerste, die hem, toen hy behouden in zijn vaderland voet aan wal zette, ontmoette, was zijn zoon, dien hy, volgens zijn gelofte, aan Neptunus offerde. Zijn landgenooten, hierover verontwaardigd, dreven hem het eiland wederom uit, waarop hy zich naar Italiën begaf, en aldaar de stad Salente stichtte.

elckanderen aen: lustigh mannen, dat loopt recht op Kreten naer onze voorouders toe. De wint van achter inblazende, jaeght ons voort, en zoo geraken wy ten leste aen de kust der oude Kureten, d'eerste bouwers van dit eilant. Daer behartighde ick den bouw der stede, waer naer men zoo zeer gewenscht hadde; en noemde het volck (met dien bynaem wel gediend) de Pergamalche burglary. Ick vermaen hen te offeren, en slot en huizen te bouwen. De schepen waren nu bykans op droogh gezet, en d'arbeitsame jeught begoft te hylicken, het nieuwe lant te ploegen, en te bezaeien, ick haer wetten voor te schrijven, en de huizen om te deelen; wanneer schielijk de lucht bedorf, en veltgewas en ooft bedorven, en ons een uitdroogende en deerlijke smet en sterfte dat jaer over den hals quam. De menschen, wien het leven nu luste, storven haestigh wegh, of sloegen aen 't quijnen, dat hun de beenen nasleepten. In de hontsdagen verbrande al wat op het velt stont, het gewas verdorde, en de doove air leverde geen koren uit. Hierom raet ons vader weder over zee naer het orakel van Ortygie te reizen, en Febus om hulp te bidden; te vragen, wat uitkomst hy ons, die niet langer voortkunnen, weet aen te wijzen; waer wy troost in onze ellende mogen vinden; waer wy best onzen koers naer toe zullen zetten. Het was nacht, en alle dieren lagen van den slaep bevangen; wanneer my docht dat de heilige beelden der Goden, en de Frygiaensche Huisgoden, midden uit den brant van Troje met my gesleept, voor mijn oogen stonden, daer ick lagh en sliep; en zy bloncken heel helder, daer de volle maen te venster in scheen. Toen begoltenze my aldus aen te spreken, en mijn hart met dusdanige woorden te verlichten: het geen Apollo u t'Ortygie, daer ghy hene wilt, zeggen zou, zie, dat spelt hy hier ongevraeght, en zent ons naer uwen drempel. Wy volghden, na den brant van Dardanie, u en uwe wapens: wy hebben onder uw geleide, de bruizende zee met de vloot gemeten: wy de zelve zullen uwe nakomelingen ten hemel toe verheffen, en hunne stadt aen de heerschappye der weerelt helpen: sticht slechts de groote muren voor uwe groote erfgenamen, en zwicht niet voor de langdurigheit der ballingschappe. Ghy moet van woonplaets veranderen: Apollo van Delos riedt u niet naer deze kusten te trecken, of op den bodem der Kretenen neder te slaen. Een plaets is 'er, de Griecken noemenze Hesperie, een overout strijt-en-vruchtbaer lant: die van Oenotrie hebben het eerst bewoont; nu zeit men dat hunne nakomelingen dit Italie, en het volck Italianen noemden, naer den naem van hunnen Vorst: dat is ons eigen erfgoet, en de rechte rustplaets:

hier behoorde Dardaeu ¹⁾ t'huis, en vader Iafius ²⁾, uit welcken Vorst en stam wy gesproten zijn. Nu welaen, rij's op, en draegh dit ontwijfelbaer berecht blijdelijck uwen afgeleefden vader over. Ga hene, zoek Korithum ³⁾ en Aufonie. Jupijn weigert u den Dikteeschen bodem ⁴⁾. Ick verschrickte van dat gezicht, en de stem der Goden: want het was geen droom; maer my docht dat ick hun aenzichten ooghschijnelijck kende, en de tronien, en de hoofden met tulbanden bevlochten, dicht voor mijn oogen tegenwoordigh zag: toen brack my het koude zweet over al mijn lichaem uit. Ick vliegh ten bedde uit, hef mijn beide handen en het hart al biddende ten hemel, en offere onbesmette dranckoffers op d'altaren. Na het offeren verwittigh ick vrolijck Anchises al mijn wedervaren, en vertel hem dit van stuck tot stuck. Hy kent Itrax de dubbele afkomst, en beide de ouders, en hoe hy door een nieuw misverstant der oude plaetfen bedrogen zy; en zeit: o mijn zoon, die in 't rampzaligh belegh van Troje geoeffent zijt; Kassandre alleen spelde my zodanige ongevallen: nu herdenck ick, hoe zy profeteerde, dat deze landen onzen geslachte belooft waren, en hoe menighmael zy het Italiaensche Rijk in den mont hadde. Maer wie kost toen gelooven, dat de Trojanen noch in Hesperie zouden belanden? of wie zoude toen het waerzeggen van Kassandre geacht hebben? Laet ons dan naer Febus luisteren, en van hem geraden, het beste volgen. Zoo spreekt hy, en wy gehoorzamen blygeestigh zijn bevel. Wy scheiden oock van deze stadt, laten weinigen van den onzen achter, gaen t'zeil, en loopen met den hollen balk over den woesten waterplas. Na dat de schepen zoo diep in zee gesteken waren, dat men langer geen lant en niet dan water en wolcken zag, hing my een blaauwe regenbui en doncker onweder recht boven 't hooft, en het water begoft 'er schrickelijck duister uit te zien. Terstont stack de wint op, de baren gingen hol, en wy geraeckten door het ongestuimigh weder van een. De lucht wert doncker, en het regende zoo dicht, dat het nacht schein, en men geen hemel bekennen kost: het weerlichte, blixemde, donderde uit de wolcken, slagh op slagh. Wy werden uit onze streeck gesmeten, en wisten niet waer wy henedreven. Palinuur zelf kon aen den hemel niet ramen of het dagh of nacht, nochte waer hy verzeilt was. Aldus hobbelden wy by de gis, drie dagen en drie nach-

¹⁾ Dardaeu: Dardanus was, volgens sommigen, uit Italiën herkomstig.

²⁾ Iafius, uit welcken Vorst enz.: de laatste woorden behoorden niet op Iafius te slaan; want Eneas en de zijnen spruiten niet uit dezen, maar uit Dardanus voort. De schuld ligt echter niet by Vondel, maar by Virgilius, wiens uitdrukking te dezer plaatse min juist is.

³⁾ Korithum: een stad in Etruriën.

⁴⁾ Den Dikteeschen bodem: „Kreta,” aldus naar een gebergte aldaar genoemd.

ten, blindeling op zee, zonder zon of maen of starren te zien. Ten vierden dage docht ons eerst, dat het lant begoft op te hoogen, de bergen van verre zich op deden, en eenen roock van zich gaven. Men strijckt de zeilen, en valt aen de riemen. De bootsgezellen sloffen niet, en roeien dat het kraeckte, en het water schuimt, en vegen den blauwen plas. Ick landde eerst behouden in de Strofades, eilanden, die in de groote Iônische zee gelegen, in het Grieksch zoo geheeten worden. De vervloekte Celeno ¹⁾ en andere Harpyen nestelden hier, sedert Fineus hof voor haer toegesloten wiert, en zy vol schricks daer van de tafels gejaecht werden. Wie zaght oit boozzer gedroghen, of moordadiger pest, of de goddelijcke wreack zich uit den afgront der helle schrickelijker openbaren. Die vogels hebben maeghdetronien, eenen stinckenden buickloop, kromme klauwen, en haer aengezicht ziet altijd bleeck van honger. Toen wy herwaert gevoert, de haven ingelooopen waren, gingk een hoop offen en boccken en geiten by driften langs het velt weeligh grazen, zonder datze iemand gade sloegh. Wy vielen 'er met ons geweer op aen, en beloofden den Goden en Jupijn zelf hun genot van dien buit. Daerna deckten wy den diſch in de boght van het strant, en braften van dien lekeren kost. Maer deze Harpyen schoten 'er terstont van de bergen vreesfelijk op aen, en sloegen de vleugels tegens een, dat het klapte. Zy gingen met den kost strijcken, besmetten met haer vuile kraeuwels al watze aenraeckten, en gaven eenen boozen stanck, en yfelijk geschal van zich. Wy gingen noch eens de maeltijt bereiden, diep binnewaert in een ſpelonck, rontom met geboomte en nare schaduwen bedeckt, en staken het vier op d'altaren aen. De ſnorrende vlucht quam noch eens, uit verscheide hoecken en heimelijcke holen, met haer scherpe pooten om buit aengevlogen, en befoedelde de spijs met den beck. Toen belaste ick mijnen reisbroederen, datze hun geweer zouden gereet houden, om onder dien bezeten hoop te smijten. De maets zijn gereet, en verbergen degenen en rondaffen heimelijk onder het gras. Zoo ras men, in de boght van het strant, aen het gerucht vernam, datze weder quamen aenſnorren, stack Miseen, om hoogh daer hy wacht hielt, de trompet. De maets vallen 'er op in, voeren hier eenen nieuwen krijgh, en willen die snoode zeevogels met de fabel te schande maecken; maer het ſcherp van 't geweer stuit op pennen en pluimen af, zonder den rugh te quetsen: zy gaen decken in de lucht, slaecken den half gegeten roof, en laten al de tafels van hare kraeuwels leelijk bemorſt.

¹⁾ Celeno: de Harpyen zullen ons uit de *Herscheppingen* wel nader bekend worden.

Celeno, die altijd onweer kraeit, gingk alleen op een hooge rots zitten, en schudde aldus haren krop uit: o ghy nakomelingen van Laomedon, komt ghy ons oock beoorlogen en bevechten? en wilt ghy d'onnozele Harpyen uit haer vaderlant jagen, om uw offen en koeien, hier geflaght? Luistert nu hier na, en let op mijn woorden. Ick d'outite der Razernyen, openbare u het geen d'almaghtige vader aen Apollo, en Apollo my voorſpelde. Ghy vaert naer Italie, en zult 'er als wint en ſpoet u dienen, oock belanden, en wel de haven bezeilen; doch niet eer de muren der beloofde ſtede voltrecken, voor dat d'afgrijſſelijke honger, en 't ongelijk ons met den degen aengedaen, u perſſen in de tafelen te bijten, en die te verſlinden. Zoo ſprackze, en vloogh boſchwaert in. Mijnen reisbroederen wert het bloet terſtont koudt van ſchrick: het hart ontzonck hun, en zy bevelen niet meer met wapenen, maer met gebeden en beloften om vergiffenis aen te houden; het zy dit Godinnen of vervloecte en vuile vogels zijn. Maer vader Anchiles bidt op het ſtrant de groote Goden met opgeſtreckte handen, en beveelt het volck naer den eiſch der zaecke te offeren. O Goden, belet die dreigementen: keert zulck een ongeval van onzen hals af; laet u verzoenen, en verſchoont de godtvruchtigen. Daer op beveelt hy de ſchepen t'ontmaeren ¹⁾, touw en takel klaer te maken, en den ſchoot te vieren. De wint zet de zeilen uit: wy bruizen door de ſchuimende baeren, en zetten onzen koers derwaert aen, daer wint en ſtuurman ons voeren willen. Alreede deed het boſchrijcke Zacynthus zich midden in zee op, en Duluchium, en Samos, en Neritos met zijn ſteile rotſen. Wy vermijden de klippen van Ithaka, het Rijk van Laërtes, en vervloecken het lant, daer de wreede Ulyſſes gewonnen en geboren is; en eerlang ziet men de toppen des berghs Leukas door de wolcken uitſteken, en Apolloos kerck, gebouwt op de ſteenrotſen, waer voor de bootsgezellen yzen, doet zich op. Wy moegevaeren loopen hier naer toe, en bezoeken het ſtedeken. De ſchepen leggen aen ſtrant voor

¹⁾ *Ontmaeren*: *maren* is 't zelfde als *meeren*, d. i. : „een ſchip met een touw vaſtleggen.“ Zie mijn *Zeemanswoordenb.* in v. — Vergel. ook *MELIS STORKE*, IX B. vs. 1134.

Hieven ſt t'heel terſelver ſtonden

Daer ſt mede ghemeret waren.

Onze dichter bezigt by voorkeur den vorm *maren*. Zoo *Herſch.* XIV. B. vs. 330.

Wy lagen met ons ſchip aen 't eilant vaſt gemaert.

on 591.

Men dint het ſchip los, hier gemaert aen groene klippen.

Ook, even als hier, *ontmaeren*. *Herſchepp.* XIV. B. vs. 119.

Op het le?

Ontmaert de helt zijn vloot.

En *aenmaren*. — *Encls* B. 1.

Hier legt geen moede kiel noch zeeſacht aengemaert

En rijt op anckertou.

Van dit *aanmaren* hebben de Franſchen hun *amarer*. Zie *HEYDÉE*. III 245.

ancker. Ten lange leste buiten hoop aldus gelant zijnde, verzoenen wy Jupijn met offerhanden, ontfteken d'altaren, verplichten ons door beloften, en vieren, by de kaep van Aktium, de Trojaensche feestspelen. De reisgenooten naeckt met olie bestreken, worstelen naer der voorouderen wijs om strijt. Zy zijn verheught, datze zoo vele steden, onder het gebied van Argos staende, ontkomen en midden door hun vyanden hene geraeckt zijn. Ondertusschen was het jaer verlopen: de zon hadde haer ronde gedaen; en met den Noorden wint bevroos het water in den kouden winter. Ick hang aen de posten eenen koperen schilt op, dien de groote Abas plagh te voeren, en zet 'er dit vaers by, om de zaeck kenbaer te maken: Eneas wijdt ¹⁾ dien schilt, de Griecksche zege ontruckt. Daer na beveel ick hen uit de haven te zeilen, en op de doften neder te zitten. De maets roejen, en vegen door zee om strijt. Wy verliezen de hooge sloten der Foacenzeren uit ons gezicht, varen langs Epirus, zeilen de haven van Chaonie in, en gaen den bergh op, in de stat Buthrotum.

Hier hooren wy ongelooflijke dingen, namelijk, dat Helenus, Pri-aems zoon, gehuwt aen de gemalin van Pyrrhus, Eakus afkomst, met deszelfs scepter over de Griecksche steden regeere, en Andromache aen eenen Trojaen hertrouwt zy. Ick stont stom van verwondering, en mijn gemoedt blaecte van groot verlangen, om dien man aen te spreken, en kennis van zoo groot een avontuur ²⁾ te nemen. Ick ga van de haven, en laet de vloot aen strant. Juist by geval was Andromache toen bezigh, om voor Hektors gebeente, op zijn jaergetijde, offerpijs en lijkgaben te offeren, buiten de stadt, in het woudt, by den vliet, naer Simois genoemd, en zy riep Hektors geeft naer het looze graf van groene zoden toe, waer op zy een paer altaren wijdde, om het lijk te beschreien. Zoo ras zy my zagh aenkomen, met Trojaensche lijfwacht bestuwt, ging het haer aen de zinnen, en zy versloegh door die onverwachte bejegening zoo bijster, datze stockstijf stont, en keeck, en over al haer lichaem zoo koudt als ys wert: zy zeegh ter aerde neder, en sprack na een lange poos naulix aldus: o Godin Venus zoon, zie ick uwen schijn, of zijt ghy zelf de bode? Leeft ghy in der daet? of zijt ghy uit der tijt, waer is mijn Hektor dan? Zoo sprackze, en weende en hilde zoo bitterlijk, dat het door al het woudt klonck. Naulix kan ick haer, die de droefheit aen de zinnen gaet, antwoorden, en zelf ontroert, sta en stamer nu en dan een woort: noch leef ick, doch dit leven valt

¹⁾ *Eneas wijdt enz.*: deze zelfde Alexandrijn wordt in de vertaling in vaersmaat terug gevonden.

²⁾ *Zoo groot een avontuur*: in den samenhang, waar het in voorkomt, beteekent dit: „zulk een gelukkige en tevens zonderlinge lotsverwifeling.”

my zuur genoegh. Twijfel daer niet eens aen; want het geen ghy ziet is geen spoockery of bedrogh. Ey, wat geval heeft u, van zoo groot eenen man berooft, hier opgeholpen, of wat fortuin zet u weder in uwen ouden staet? Verwarmt Andromache, Hektors weduwe, Pyrrhus bedde? Zy sloegh beschaemdelijk haer oogen neder, en sprack flaeuhartigh: och, Polyxena, Priaems dochter, ghy alleen waert geluckigh boven alle anderen, die verwezen wiert, om op uw vyants graf, onder de hooge muren van Troje, te sterven, en niet om by lotinge met eenen vreemdeling te paren, nocte als flavin eenen triomfeerenden heer t'omhelzen. Wy na het verbranden onzes vaderlants, door zoo vele baren omgesleept, moften in slavernye een vrucht ter weereit brengende, noch den hoon van Achilles bloet inkroppen, en den hovaerdigen jongelingk naer d'oogen zien; die sedert, te Lacedemon met Hermione, Ledaes dochter ¹⁾, getrouwt, my, zijn dienstmaeght, aen zijnen dienaer Helenus overliet: maer Orestes blakende van vierige liefde tot zijne geschaeckte bruit, en aengeprikelt van de Razernyen, wreecksters zijner moederslaght, beloert hem op zijn onverhoedts, en vermoort den zoon voor het altaer; gelijk zijn vader Achilles oock voor het altaer sneuvelen most. Door het sterven van Neoptolemus verviel een deel zijns gebiets aen Helenus, die Chaonie en 't geheele lant naer Chaon den Trojaen noemde, en de Pergama en den burgh Ilium op deze heuvels bouwde ²⁾. Maer zegh my toch eens, wat avontuur, wat wint voerde u herwaert? of wat Godt zette u onverhoets hier aen onzen oever? Hoe vaert Askaen? Leeft het kint noch? Is het noch wel te pas? dat kleentje, waer van Kreüse gelagh, toen Troje in lichten brant stont? Denckt de knaep noch wel om zijn verloren vaderlant? hoe vaert het ³⁾? Aert het oock naer de vromicheit van Eneas, zijnen vader, en de manhaftigheit van Hektor, zijnen oom? Dit verhaeldeze al schreiende, en weende bijster, doch te vergeefs; als de helt Helenus, een zoon van Priaem, met eenen grooten stoet vergezelschapt, daer van de muren aenquam, zijne lantsluiden kende, vrolijk naer de stadt leide, en onder het kouten t'elkens most schreien. Ick ga voort naer het kleine Troje toe, en Pergamum, gesticht naer het groote, zoo dat men den droogen Xanthus, den hernoemden vliet, kennen kost. Ick omhels den drempel der Sceelche poorte, en den Trojanen wort

¹⁾ *Hermione, Ledaes dochter*: lees: *kleindochter*. Helena, Ledaas dochter, was de moeder van Hermione.

²⁾ *Bouwde voor „nabootste.“*

³⁾ *Hoe vaert het*: waarschijnlijk veranderde Vondel by 't nalezen van zijn werk, in de vorige zinsede, *kint* in *knaep*, zonder er acht op te geven, dat dan ook *het* hier in *hy* had moeten veranderd worden.

mede huisvesting in de stadt hunner lantsluiden gegunt. De Koningk verwellekomdeze in de lange galeryen. Midden in het hof wort hun de wijn geschoncken, de spijs in goude schotelen aengerecht; en zy lieten de schalen rontom gaen. Men brocht hier aldus twee dagen over, als de wint begoft te waaien, en uit den zuiden in het zeil te blazen. Toen gingk ick Helenus, den waerzegger, aldus aen, en ondervraeghde hem op deze wijs: o inboorling van Troje, en Godstolck, die Febus wil en zin, en u op den wichelstoel, de laurieren van Klarus ¹⁾, gestarrenten, vogelezangk en voortekens der snelle vogelvlucht verstaet; nu zegh my toch eens (want Apollo spelde my doorgaens een geluckige reis; en alle Goden rieden ons naer Italie te trecken, en veergelege landen aen te doen: alleen Celeno, de Harpy, spelde ons een zeltlaem voorlopoock, dat gruwelijck waer te verhalen; en voorzeide een zwaere plaegh, en afgrijffelijcken hongersnoot) wat gevaer staet ons eerst te vermijden? of wat koers houdt men best om zoo groot een ongemack tontgaen? Helenus, gelijk men gewoon is, eerst runders geslagen en geoffert hebbende, bidt de Goden om vergiffenis, ontsnoert d'offerbanden, en laetze om zijn gewijt hooft nederhangen, en leit my met een heel godtvruchtige bekommeringe beladen, voort met zijn eige hant naer Febus tempel, en de Priester spelt my daer na met zijne godtvreezende lippen deze dingen: o Godin Venus zoon, dewijl het openbaer is, dat ghy met 's hemels oversterck geleide over zee treckt, (aldus lot de Koningk der Goden uw nootlot en wedervaren; en hier op draeit de zaeck) zoo zal ick, om langkheit te vermijden, u kort afvaerdigen, en berichten, hoe ghy met min gevaers d'uitheemsche wateren mooght bevaren, en in de haven van Aufonie neder slaen: want de Schickgodinnen beletten Helenus verder kennis te nemen, en Juno, Saturnus dochter, verbiet dit te melden. Voor eerst leit een lange ongebaende wegh en wijfstreckende landen tusschen dit lant en Italie, het welck ghy u inbeelt zoo dicht hier by te leggen; weshalve ghy uit onkunde oock pooght de naeste havens in te loopen. Ghy moet noch eerst met riemen in de Siciliaensche golven plenffen, en met de schepen de zoute zee van Aufonie, en den jammerpoel, en het eilant van d'Eëfche Circe bezoeken, eer ghy veilig een stadt in uw lant mooght stichten. Ick wil u mercktekens aanwijzen: prentse slechts wel vast in uwe gedachten. Wanneer ghy vast met bekommeringen beladen, een geweldige groote witte zeuge op d'aerde zult vinden leggen, met dartigh witte biggen om haer

¹⁾ De laurieren van Klarus: Klaros was een stad van Ioniën, door de godsprak van Apollo be-roemd.

spenen, daer zy die geworpen heeft, onder de willigen, op den oever des onbekenden vliets; op die plaets zult ghy de stadt stichten: daer zult ghy na zoo veel omsuckelens geruſt leven. Zijt niet eens verschriekt voor de tafelen, waer in ghy van hongersnoot bijten zult: het nootlot zal u den wegh banen, en Apollo nu van my aengebeden, zich daer tegenwoordigh laten vinden. Maer wacht u voor de landen en stranden van Italie, die hier naest aengelegen ¹⁾, van onze golven begoten worden: alle die steden worden van boosaerdige Griecken bewoont. De Lokren ²⁾, van Naryx overgekomen, hebben hier steden gebouwt; en Idomeneus van Lyktus houdt den Salentijnſchen bodem met soldaten bezet. Hier staet het kleine stedeken Petilie, gesterckt met zijnen muur, van Filoktetes, den Melibeefſchen Vorſt opgetrocken. En wanneer uwe vloot de zee over geraeckt is, en ghy vaerdigh staet om voor de gebouwde altaren, u van uwe beloften op het ſtrant te quijten; zoo bedeck uw hair met eenen purperen fluier, op dat, onder de heilige brantofferhande, den Goden ter eere ontfteken, u geen heilooze gedaente bejegene, en den godtsdienſt ſteure. Deze manier zult ghy zelf met uwe reisgenooten in 't offeren onderhouden. Laet uwe nakomelingen by dezen zuiveren Godtsdienſt blijven. Maer wanneer de wint u, na uw vertreck, aen de kuft van Sicilie gevoert hebbe, en d'inham van 't enge Pelorus begin te ſluiten; hou dan aen uw ſlincke hant naer lant toe; vaer dan liever verre om, en hou in zee naer de ſlincke hant toe: wacht u voor het water en ſtrant, aen de rechte zy. Men zeit dat hier eertijts beide de landen aen malkandere vaſt (zoo kan de tijt van langer hant de dingen veranderen) door het gedruis en woelt gewelt des waters van een gelprongen zijn, en de zee met kracht tuffchen beide inſchietende, de Hesperifche zijde van Sicilie aſſcheurde, en landen en steden door een ſmal ſtrant ſcheidende, midden door die twee met een eng water quam aenbruiſen. Scylle bezet de rechte, d'ontembare Charybdis de ſlincke zijde, en ſlorpt de woefte baren ſchichtigh driewerf in den diepen maelftroom des afgronts, en braecktzedeſgelijcks weder naer de lucht, en geeffelt de ſtarren met ſchuim: maer Scylle, die haer hoofd te water uitſteekt, en de kielen op de klippen ruckt, zit in haere ſpelonck en heimelijcke ſchuilhoecken vaſt. Zy heeft een menſchen aenzicht, en is tot den navel toe een maeght met blancke borſten: het onderlijf is een geweldigh zeegedroght, een wolfsbuick, waer aen een dolſijnsſtaert hangt. Het is beter te verletten, en verre buiten Sicilie omloopende,

¹⁾ De landen,... hier naest aengelegen: de Ooſtkuſt van Italiën.

²⁾ De Lokren: of Lokriërs, wa rover Ajax, de zoon van Oileus, het bevel voerde.

den waterkant van Pachijn, een' driehoek van Sicilie, langs te varen, dan eens de wanschape Scylle in haer woest hol te zien, en de steenrotfen, die tegens haer blaeuwe waterhonden aenbaffen. Behalve dat, indien 'er eenige voorzienigheid, eenige oprechtheit by Helenus den waerzegger is; indien Apollo door zijnen mont waerheit spreekt; zoo moet ick, o zoon van Venus, u een eenige zaeck, een eenigh ding boven al te vore zeggen, en noch eens wel ter dege en meer dan eens vermanen. Voor eerst aenbidt en stort uwe gebeden uit voor Juno, die groote Godin. Draegh Juno gewillighlijk uwe beloften op, en smijt die magtige vrouw met ootmoedige offergaven over stach ¹⁾: zoo zult ghy Sicilie achter u latende, ten leste behouden aen de grenzen van Italie belanden. Wanneer ghy daer gevoert, de stadt Kuma genaecht, en de meeren aen Apollo toegewijt, en de bosschen, die rontom den jammerpoel ²⁾ ruifchen; dan zult ghy de zinnelooze Waerzeghster zien, die diep onder de klip elck zijn avontuur spelt, en letters en namen op bladers schrijft. De Maeght weet al de vaerzen, diese op bladers schrijft, op een zekere maet te schicken, en laetze in 't hol opgesloten leggen. De bladers blijven stil op hunne plaets, en wijcken uit hun orde niet: maer zoo dra de deur ontsloten, een luchtje daer onder blaze, en de tocht de lichte bladers verstroie; zoo wil de Sibyl dat vervloge loof nimmermeer weder in haere spelonck nemen, nochte op zijne plaets schickende, tot een vaers passen: dan gaen de lieden radeloos wegh, en vervloecken den tempel der Sibylle. Hier zu't ghy zoo veel wercks niet maken van een luttel tijts te spillen; hoewel de maets u stijf aenporren, om t'zeil te gaen, en het recht voor wint is; of ga eerst naer de Waerzeghster toe, en bidt haer, dat zy u geluck zegge, en gewilligh hooren late wat u beschoren zy. De Prielsterin zal u kort afvaerdigen, d'Italiaensche volcken leeren kennen, den toekomenden oorloogh spellen, en melden op welcke wijze ghy alle voorvallende zwaarigheid kunt vermijden, of uitharden; en om d'eerbiedigheid haer toegedragen, u een spoedige reis verleenen. Zoo veel stontme vry u mondeling te vermanen. Nu ga henc, en verhef het wijtvermaerde Troje door uwe vromigheid ten hemel toe. De Waerzegger my dit minnelijk aengedient hebbende, beval gaven van goudt en ingeleit ivoir gewrocht, te scheepe te brengen; en bevrachte de vloot met geweldigh veel zilverwercks, en Dodoneesch koper, en een pantfer, drie dick van goude malien, en eenen braven helm met een plu-

¹⁾ *Smijt die .. vrouw... over stach*: zeemans-uitdrukking, by Vondel meermalen voorkomende, doch hem te dezer plaatse waarschijnlijk uit de pen gevloeid, zonder dat hy er by nadsacht hoe zonderling hy die te pns bracht.

²⁾ *Den jammerpoel*: „het moir Avernus.“

maedje verciert, wapens van Neoptolemus nagelaten. Oock beschonck hy vader, en zette hem paerden en hopliden by. Hy verzagh en bezorghde ons en het bootsvolck oock met roeituigh en scheepstuigh. Ondertusschen beval Anchises de zeilen klaer te maecken, om niet te verletten, zoo dra de wint dienen wou, en de Godtstolck sprack vader zeer eerbiedighlyck aldus aen: o Anchises, die gezien by de Goden, waerdigh waert met Venus zoo geluckigh te paren, en tweemaal in den ondergangk van Troje geborgen wiert; zie daer leit Aufonie voor u open: zeil vry derwaert; en al leit het dicht voor u, nochtans is het noodigh om te varen. Dat gedeelte van Aufonie, daer Apollo u naer toe wijft, leit verre. Ga hene, zeit hy, o gezegende door uw zoons godtvruchtigheit; wat houde ick u langer met woorden op, en belet de vloot, nu de wint dienen wil? Andromache niet weiniger bedruckt, toen het op een scheiden gingk, broght geborduurde kleeders, welcker inflagh van gout was, en eenen Frygiaenschen rock voor Askaen; en gaf Helenus, in mildadigheit van heerlijke giften, niet toe, en bestopte het kint met kostelyck borduurwerck, en sprack: o jongske, aenvaert tot een gedachtenis het geen ick met mijn eige hant wrocht, en gedenck moey Andromache, Hektors gemalin, hier by, en het goede hart, dat zy u toedraeght: aenvaert de leste gaven van uw maeghschap: o eenige van 't maeghschap, die mijnen Aftyanax gelijckt: zoo was hy van oogen, zoo van opzicht en wezen; en nu zoude die bloem, even out als ghy, te gelijk met u opluicken. Ick op mijn vertreck staende, sprack hen noch voor het leste aen, terwijl de tranen over mijn wangen liepen: nu vaert wel in der eeuwigheit: ghy hebt uwen noot verwonnen: wy moeten noch van 't eene gevaer in 't ander omsuckelen: uw rust is al geboren: ghy behoeft geen zee te ploegen, nochte naer het eeuwich deinzende lant van Aufonie om te zoeken. Ghy ziet hier Xanthus, en het nieuwe Troje met uwe eige handen gebouwt; doch ick wensch met eenen bestendiger zegen, en den Grieken min in den wegh dan d'oude stadt. Wanneer ick den Tiber ingevaren, de landen naest aen den Tiber gelegen, en de muren aen mijne lantsluiden geschonken, kome te zien: dan zullen wy namaels de steden, en volcken van Epirus en Hesperie (die elckandere in maeghschap en bloet bestaen, en eertijts uit Dardaen en eenen zelve Itam gesproten, oock een zelve avontuur uitstonden) door den bant van vrientchap vereenigen, en beide de Trojens in een smelten: doch dat blijve onze nakomelingen bevolen.

Wy worden over zee gevoert langs Ceraunie, de kaep naest hier

aen gelegen, en waer langs men naer Italie vaert en de wegh te water ruim zoo kort valt. Middelerwijl daelt de zon, en de duiltere schaduwe bedeckt de bergen. Wy loten om het roeien, en spoeien, en vallen in den schoot der gewenschte landouwe, langs het water; en ververschen ons op het drooge zant, daer de vermoeiden uitrusten. De nacht van de uren aengevoert, was noch niet aen de Noortlijn gestegen, als Palinuur, die nimmer slofte, van een bultzack oprees, zaghe hoe de wint woey, en het hoofd eens in de lucht stack om te luijteren, en te letten, hoe de starren aen den stillen hemel stonden. Hy zaghe den Boer, en de natte Regenstar en beide de Beeren, en Orion in zijn gouden harnas. Na dat hy den hemel klaer en helder bevont, stack men de trompet van de kampanje, dat het klonck. Wy lichten onze ankers, en breiden de vleugels onzer zeilen uit, en spoeden voort. Nu begoft de morgenstont te blozen, het gestarrente onder te gaen, als wy van verre donckere heuvels, en Italie, noch laegh voor ons leggen zagen. Achates riep eerst: Italie, Italie: al het bootsvolck groette Italie blijdelijck en met luider kele. Toen liet vader Anchises eenen grooten barckemeier vol wijn schencken, dat het schuimde, en om hoogh op 't achterchip staende, riep aldus de Goden aen: o Goden, die, te water en te lande, over wint en weder gebodt hebt, verleent ons spoedige reis: geef ons voor wint. De wint wackert aen: het koelt naer wensch: de haven leit dicht voor ons open, en wy krijgen den burgh van Minerve en hare kerck in in 't gezicht. Het bootsvolck haelt de zeilen in, en went de voorstevens naer strant toe. De haven loopt van het oolten met een boght binnewaert; de steenklippen daer dwers voor leggende, keeren de zoute baren, die hier op breken, dat het schuimt: de haven schuilt 'er achter: de rotten, zoo hoogh als torens, reicken van wederzijde hare armen uit, gelijk dubbele muren, en de kerck wijckt wat van den waterkant af. Hier zaghe ick het eerste voorteken, vier sneeuwitte paerden, verre van elckandren, in 't velt het gras afnoejen: en vader Anchises riep terstont: o uitheemsche landouw, ghy zeght ons oorloogh aen: paerden worden ten oorloogh toegerust: dusdanige dieren dreigen ons met oorloge: evenwel die zelve dieren gewenden naderhant den wagen te trecken, en onder juck gespannen, naer den breidel te luijteren. Daer is noch hoop van vrede. Wy aenbidden de heilige Godtheit van de strijbare Pallas, die d'eerste ons van blijchap juichende, verwellekomt. Wy behangen onze hoofden voor d'altaren met eenen Frygiaenschen sluier, volgens Helenus ernstige bevelen, en dragen de Griecksche Juno haer brant-

offer kerckplichtigh op. Zoo dra wy onze beloften geschicktelijk hebben volbrocht, zetten wy den boeghspriet zeewaert in, en verlaten de huizen der Grieken, en de verdachte landen. Hier na ziet men den inham (magh men den roep gelooven) van Herkules te Tarentum. Lacinie, aen Juno toegewijt, hooght recht hier tegen over, en de sloten van Kaulonie, en Scylaceum, de kaep, waer op zoo menigh schip vergaet. Daerna ziet men van verre den Siciliaenschen Etna uit der zee opstijgen, en wy hooren een geweldigh zeedruis van verre, en klinckende steenrotsen, en geluiden van stemmen op strant gebroken: de wadden huppelen op en de barningen worden met zant gemengt. Toen zeide vader Anchises: gewisselijk dit is die Charybdis, dit zijn die klippen, die gruwelijke steenrotsen, waer van Helenus my wist te zeggen. Lustigh mannen, rept u, redt ons, en te gelijk aen de riemen. Zy volgen zijnen last, en Palinuur de voorste van allen, went het schip over backboort tegens de bruisende baren aen, en al de maets desgelijks kiezen met roeien en zeilen de zelve zijde. De schepen rijzen, terwijl men omloopt, hemelhoogh, en dalen, zoo dra het water valt, tot in den diepen afgront. Driewerf hoorde men het geluit uit de holle rotsen opklincken: driewerf zagh men het schuim bersten, en de starren besprengkelen. Wy middelerwijl vermoeit, verliezen den wint, tegens den avont; en twijfelende waer wy henevaren, belanden aen de kust der Reuzen. Een geweldige zeehaven leit 'er, vry van storm en onweêr; maer Etna, hier dicht by gelegen, dondert en blixemt 'er gruwelijk, en bederft al wat 'er ontrent leit. By wijlen berst de bergh naer de lucht uit met een zwarte wolck en pickigen omdwarlenden smoock en gloeiende voncken; en worpt brandende klooten om hoogh, en licht de starren met tongen van vlam. By wijlen braeckt hy rotsen en ingewant van den bergh afgescheurt, uit zijne keel, en haspelt krack op krack gesmolte steenen in de lucht, en bernt van den ondersten gront op. Men zeit, dat Enceladus lichaem, half gebrant van den blixem, onder dit gevaert beklemt leit, en de geweldige Etna boven op hem gepackt, zijne vlam ten geborste schoorsteenen uitsnuift; en zoo menighmael de Reus zijn vermoeide zijde rept, daverd en loeit 'er geheel Sicilie af, en de hemel wort met roock bevlochten. Wy, dien ganschen nacht in de boltschen geschoolen, moeten een onmenschelijke spoockery uitstaen; en kunnen niet zien waer dat geluit herkomt: want daer schein geen licht, nochte niet een heldere star aen den hemel, maer donkere nevels, en de duistere midnacht bewimpelde de maen met een wolck.

Des anderen daeghs begoft het uit den oosten te dagen, en de dageraet schoof de vochtige schaduwe van den hemel; wanneer haef-tigh een zeltzaam en misselijk flagh van een mensch, en heel dor en mager, en deerlijk gekleet uit het bosch voor den dagh komende, zijne handen ootmoedigh naer het strant toe uitstreckt. Wy zien om, en vernemen een gruwelijke morffigheit, den langen baert, en een deken vol kliffen en doornen om 't lijf; voort scheen hy een Griek. Dees, wel eer gewapent met zijnen vader naer Troje gezonden, de Dardanische draght en Trojaensche wapens van verre ziende, bleef verbaelt door dat gezicht, een luttel stil staen: stracks daer na vloogh hy al weenende naer strant toe, en badt aldus: Ick bidde u, om Godts wil, om 't hemelsche licht der zonne, waer by wy leven, o Trojanen, neemt my t' scheep, en vervoert my waer het u believe: dat zal my genoegh zijn. Ick beken wel, dat ick een van de Griec-sche vloot ben; en, als een soldaet, naer Trojes bederf stont: maer heb ick met dat schelmituck den hals verbeurt, zoo sinijt my in 't water; en verdrinckt my in de wilde zee: moet ick sterven, het zal my noch een troost zijn van menschenhanden te sterven. Zoo sprack hy, viel ons te voet, en bleef aen onze knien hangen. Wy porren hem te melden wie hy zy: uit wat bloet gesproten; wat avontuur hem hier jage. Vader Anchises geeft zelf den verlaeghden jongeling stracks de hant, tot zijn verzekeringe. Hy ten leste wat bedaert van zijnen angst, spreeckt aldus: Ick ben Achemenides, een spitsbroeder van den ongeluckigen Ulyffes, en uit Ithaka, van mijnen armen vader (och, waer hy arm gebleven) Adamastus gesproten, met wien ick naer Troje trock. Mijn mackers deze bloetgierige spelonck ontvlie-dende, en van verbaeltheit hunnen macker vergetende, lieten my hier in dit woefte Reuzenhol, een huis van binnen geweldigh groot en doncker, en morffigh van vuil bloet en bloedige spijs. De Reus zelf is bijster langk, en stoot zijn hooft aen de starren, en (o Goden, helpt die pest uit de weerelt) men durf hem naulix aenzien, naulix aenspreken. Hy leeft by ingewant en zwart bloet der ellendige men-schen. Ick zelf zagh, hoe hy een paer van onze maets, met zijne vuist uit al den hoop opgegriepen, en midden in het groote hol op zijnen ruggh leggende, tegens de steenrots aenklitste, dat het spatte, en al de vloer van bloet en etter dreef. Ick zagh oock, toen hy de zwart bebloede beenders en schenckels tusschen zijn tanden kraeckte, hoe de laeuwe leden noch lilden in zijnen mont. Dat kost Ulylles niet ongewroken aenzien, nochte d'Ithakaen vergat uit wraeckgie-righeit in zoo groot een lijfsgevaer zich zelve met loosheit te be-

helpen: want zoo dra de Reus, zat van brassen, en in wijn verzopen, zijn hoofd nederleggende, en zich in 't hol uitstreckende om te slapen, geweldigh veel etters en brocken, met bloedige wijn gemengt, te keel uitbraeckte; zoo riepen wy met gebeden de groote Goden te hulp, trocken het lot waer elck hem aentaften zou; sloegen gelijkerhant eenen ringk rontom zijn lijf hene, en boorden met eenen scherpen tuinstaeck hem uit den norffen kop zijn eenigh ooggh, zoo groot als de volle maen, of een Grieksche rondas. Zulck een zoete wraeck namen wy ten leste van den moort onzer mackeren. Maer, o ellendige menschen, packt u voort, packt u voort, kapt het touw van strant af: want zoo afgrijffelijk en zoo groot als dees Polyfemus is, die zijn ruige schapen in de holle spelonck sluit, en hunne uiers melckt; zulcke hondert andere onnatuurlijke Reuzen onthouden zich gemeenlijk in deze boght, en doorsnuffelen het hoogh geberghte. Driemael boogh de maen haer horens te zamen, sedert ick mijn leven hier in boschen most overbrengen, onder eenzame schuilhoecken, nesten van wilde dieren en onbeschofte Reuzen, die ick van de klippen zagh nederstijgen, dat mijn hart voor hunne stem, en het getrappel der voeten beefde. Ick pluck van de struicken bezien, en steenachtige kornoeljen, eenen armen kost; en houde het lijf by kruiden, met wortel met al uit der aerde geruckt. Overal om trooft uitzierende, zagh ick eerst deze vloot naer strant toe komen, en quam 'er op aen, het moght dan wezen wie het woude. Het is my genoegh, dat ick dien schendigen hoop ontfluipe. Helpt ghy lieden my liever van kant; het is my eveneens hoe ick om hals kome. Naulix sprack hy dit, of wy zagen den groffijvigen herder Polyfemus, boven op den bergh, onder het vee aentreden, en naer het strant, daer hy dagelijks komt, toestappen: een afgrijffelijk geweldigh groot wanschapen gedroght, van zijn eenigh ooggh berooft. Een geknotte pijnboom is zijn staf, en ondersteut hem in het gaen. Ruige schapen, zijn eenigh vernaeck, vergezellchappen hem: aen den hals hangt de fluit, die zijn quellaedje verzacht. Het strant af in bare zee komende, zoo wiesch hy het bloet van zijn loopende ooggh af, dat hem uitgeboort was; en op zijn tanden knarssende, gingk midden door de golven, zonder d'ockfels eens nat te maecken. Toen zetten wy al verbaest het van verre op de loop, en namen den verlegen man, die het wel verdiende, binnen boort, en kaptten al stiel het touw af, en wacker aen de riemen vallende, gingen over het water strijcken. Hy roock het, en quam op dat gedruisch aenstappen: doch hem onmogelijk ons met zijne hant te bereicken, en in d'Ionische golven met naloo-

pen t'achterhalen, zoo stack hy zulck een afgrijselijke klock op, dat 'er al de zee en het water af beefden, d'Italiaenſche bodem dreunde en daverde, de boghtige ſpeloncken van Etna loeiden. Maer de Reuzen, in de boſſchen en op de hooge bergen, door dien kreet opgeweckt, vallen plotſeling naer de zeehavens toe, en bedecken het ſtrant. Daer zien wy de ſpitsbroeders van Etna by een ſtaen, den kop in de lucht ſteken, en te vergeefs ons overdwars aengrimmen: een afgrijselijk gezelschap: gelijk hemelhooge eicken, en cypreſſen, met hun bezen geladen, de kruin om hoogh ſteecken, in het ſteile boſch aan Jupijn, en het woudt aan Diane toegeheilicht. Een groote ſchrick jaeght ons om voort te ſpoeden, de touwen overal los te rucken, de zeilen by te zetten, en recht voor wint af te loopen. Hier tegens vermaent ons de raet van Helenus recht in 't midden tuſſchen Scylle en Charybdis door te varen, en het byſtere gevaer des doots te vermijden; weshalve men goet vont liever onzen koers te veranderen, en beſloot weder te rugh te zeilen. Maer zie Boreas begoft uit het enge Pelorus te blazen, en men vaert voorby den mont van Pantagie, uit natuurlijke rotten gegroeit, en langs den inham van Megare, en het lage Thapſus. De reisgenoot van den ongeluckigen Ulyſſes, Achemenides, den zelven wegh weder te rugge varende, toonde my alle die plaetſen. Een eilant leit voor den boezem van Sikanie, tegens over het waterrijcke Plemmyrium; de voorouders noemden het Ortygie; men zeit dat d'Alfeus, een vliet van Elis, onder de zee heimelijk doorboorende, eenen wegh vindt, die, o Arethuſe, nu door uwen mont vloeiende, zich met de Siciliaenſche baren mengt. Wy eeren, niet zonder laſt, de groote Godtheit der zelve plaetſe; en geraken hier na boven den vetten klaigront van Helorus, dat nu blanck leit. Daer na gaen wy ſtrijcken, dicht langs de hooge klippen en de kaep van Palchijn; en van verre doet zich Kamarine op, dat men, volgens Apolloos orakel, niet reppen moght; en de Galafche ackers, en geweldige ſtadt Gela, naer heuren ſtroom genoemt. Hier na vertoont het ſteile Agragas, certijts een aenſockſter van brave paerden, zijne heerlijke muren van verre; en o palmrijck Selinus, ick ſtreef u met een wackere koelte voorby, en vaer langs de Lilybeeſche wadden, al harde klippen, die onder water leggen. Daer na krijgh ick de haven en onluſtige ree van Drepanum. Hier, na zoo veele ſtormen in zee uitgeſtaen, verlies ick vader, helaes! den eenigen troſt en verquickinge in alle voorvalende zwarigheden en bekommeringen. O allerlieſte vader, hier begheet ghy my, van langwijgh omſuckelen afgemat: te vergeefs,

helaes! berghde ick u uit zoo groote gevaerlijckheden: en Helenus, de Waerzegger, die my zoo vele rampen voorzeide, nochte de vervloecte Celeno spelden my deze droefheit niet. Hier was d'outerste pael van alle mijn omsuckelinge. Dit was het honck van de langdurige reize; en van daer scheidende, dreef een Godt my aen uwe kusten. Aldus verhaelde vader Eneas, terwijlze alle te zamen toeluiserden, den ondergangk van Troje, en zijne ballingschap, hem van boven opgeleit, en hier mede volendende, zweegh ten leste stil, en gingk rusten.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Na den ondergangk van Troje wort Eneas, door d'orakels en voortekens der Goden aengeport om in ballingschap te gaen. — Hy gaet t'zeil, belandt in Thracie, bouwt 'er een stadt, offert, en pooght tacken uit der aerde te trecken, die druipen van bloet. — Dies verschriekt hy, en hoort de stem van Polydoor, hier door Polymnestor vermoort: weshalve men geraden vint dezen bodem te verlaten, en naer Delos vaert. — Amius welkomt daer Anchises en Eneas, die bidt Apollo om een geluckige reis, die raet hem naer het lant zijner voorouderen te trecken: waer by Anchises Kreten verstaet, en vermaentze derwaerts te zeilen. — Men verlaet dan Ortygie, en komt in Kreten, daer Eneas een stadt bouwt, doch wort geplaeght: dies vermaent Anchises hen weder naer Ortygie om beseheit te varen: maer de Huisgoden verschijnen Eneas, spellen de toekomstende heerlijkheit der Trojanen, en raden hen naer Ausonie te trecken. — Men steekt in zee, en geraeckt in de Strofades, by de Harpyen, die bespringen de tafels der vluchtelingen, doch worden verjaeght, dies deze gedroghen verbittert, hun den toekomstenden honger spellen. Men vaert van hier, voorby Zacynthus, Duluchium, Samos, en Ithaka, naer Leukas, en viert by Aktium de spelen van Ilium. — Van hier varenze langs Epirus de haven van Chaonie in, en komen te Buthrotum, daer Andromache Eneas aenspreekt, die naer heur avontuur vraeght, het welck zy verhaelt — Ondertuffchen komt Helenus zijne lantslieden welkomen, en in 't hof onthalen, Eneas vraeght hem naer den veiligsten wegh, om in Italie te geraken. — Helenus dient hem op zijn vraegh, en wijst hem wegh en middel aen. — Na deze vermaninge beschenckt Helenus hem rijckelijck, en Andromache het kint Askaen, en Eneas neemt verlof. — Men vaert neffens Ceraunie, en Palinuur let 's nachts op wint en weder. — Met den dagh komt Italie op, en zy begroeten Italie, en loopen d'eerste haven van Italie in; daer zagh Eneas vier witte paerden, een voorteken des toekomstenden oorlooghs — Hier na zien de Trojanen Tarentum, Lacinie, Scylaceum, en den bergh Etna; dies raet Anchises Charybdis te vermijden, en zoo lant men in Sicilie. — Met den dagh komt hier Achemenides voor den dagh, bidt de Trojanen om mede te varen, en verhaelt Anchises zijn avontuur. — Onder dit verhael zien de Trojanen Polyseem genaken, en steken af: Polyseem volghtze, en gilt dat het over de zee klinckt, waerop de Reuzen voor den dagh komen; een afgrijffelijck gezelschap, zoo groot als gewijde eicken en cypressen. — De Trojanen varen snel voort, vermijden het gevaer van Scylle en Charybdis, voorby Pantagie, langs Megare en Thapsus, naer Ortygie, langs Helorus, en Pachijn, en zien Karmarine, Gela, Agragas, Selinus, en de Lilybeesche wadden: en belanden te Drepanum, daer Eneas vader sterft, met wiens lijckklaght de Helt zijn verhael besluit, en gaet rusten.

HET VIERDE BOECK.

I N H O U D T.

Koningin Dido op Koningk Eneas, tot razens toe, van minne verslingert, openbaert deze inwendige quellaedje haer zufter Anne, die haer tot huwen aenport. Juno, om Eneas gemackelijker buiten Italie te houden, handelt met Venus, op datze, met hare gunst, hem aen Elize magh uitbesteden, en toont by wat middel dit allervoeghlijckst kan te werck gestelt werden. 's Anderendaeghs rijden Eneas en Dido ter jaght, daer Juno, terwijl elck op wilt vlamt, onvoorziens een onweder verweckt, dies loopt een ieder zijns weeghs, om te schuilen, en Dido en Eneas treffen elckandere in een zelve spelonek aen, en paren hier ter quader ure. Jupijn ondertusschen over stach gesmeten, door de gebeden van Iarbas, Koningk van Getulie, (gestoort, overmits zy hem weigereude, eenen vreemdelink aensloegh) zent Merkuur aen Eneas, hem belastende den bodem van Afrika te ruimen, en naer Italie te zeilen: weshalve hy, Jupiters gebodt gehoorzamende, de maets beveelt heimelijk vaerdigh te maecken al wat tot de reis vereischt wort. Dido rieckende, hoe men de vloot toerufe, en wat zijn wit was, haelt hem sehendigh over ¹⁾, en pooght vergeefs met gebeden en tranen, zoo door zich zelve, als door hare zufter, den Trojaen van zijn opzet af te trecken. Eneas, wederom in den slaep van Merkuur gewaerschuwt, licht te midnacht zijn anker; dies de Koningin, door wanhoop verruckt, binnen in 't hof, eenen houtstapel toestellende, en Barce, Sicheus voester, van der hant sturende, de borst in 't zwaert stoot.

Dat Koningklijk verhael, en 's mans doorluchtigheit,
 Ontvonekt de Koningin, die raet leeft met haer zufter,
 En offeringewant: en van de min verleit,
 Haer hart zoekt op de jaght, in een spelonek; ja bluift 'er
 Dien onverzaden brant, en past op eer noch saem,
 En terghet den nagebuur, tot dat Merkuur gezonden,
 Den Vorst de vlucht belast, in 's grooten Vaders naem;
 Dies acht hy raet noch klaght, maer kiest de weecke gronden.
 Zy ziet hem van haer tinne ontvlieden met de vloot,
 En flucks de borst in 't zwaert, getrooft zich zulk een doot.

¹⁾ *Haelt hem sehendigh over:* wy zouden nu zeggen: „haalt hem door.”

AER de Koningin nu al een poos zwaerlijck van minne gewont, voedde valt die wonde in haer harte, en quijnde heimelijck aen een brandende minnekoorts: t'elckemale schoten haer des mans menighvuldige deughden, en menighvuldige eere, by zijn volck ingeleit, in den zin: zijn wezen en verhael staen in haer harte geplant, en zy kan van bekommeringe niet slapen. 's Anderen daeghs, toen de dagh aenbrack, het bedaeude kleet des duisteren nachts van den hemel schoof, en de lamp der zonne het aertrijck toelichtte, sprackze qualijck beraden, hare zuster, waer mede zy wel overeen droegh ¹⁾, aldus aen: Anne zuster, wat beduit dit, dat ick legh en mael, en van ontseltenisse niet rusten kan? Wat een treffelijck man heeft nu zijn verblijf in ons hof genomen! Hoe braef is hy van opzicht ²⁾! hoe onverfaeght en dapper in den oorloogh! Zeker ick geloof vastelijck, en niet zonder reden, dat hy van Goden gesproken is: want bloohartigheid is een kenteken van een onedel gemoedt. Och, door al wat gevaerlijckheden is hy gerolt en gefolt! Wat verhaelde de man al oorlogen, die hy uitvoerde! Had ick niet vast in mijn gemoedt besloten en opgezet voortaan my aen niemants echt te verbinden; sedert het in 't eerste huwelijck my door mijn mans doot buiten mijn giffing gingk; en berouwde my niet dien dagh, dat ick oit trouwde: mischien zou ick my dees eene reis noch kunnen te buiten gaen: want om de waarheit te zeggen, Anne zuster, sedert de doot van Sicheus, mijnen ongeluckigen man, en dat het hofheilichdom van dien broedermoort belprengkelt, het huis verstroit wiert; heeft dees alleen, mijn hart en zinnen bewogen, en mijn opzet aen 't slibberen, den voet gezet. Ick gevoel dat ick weder van liefde blaeck, als certyts: maer liever verzonck ick levendigh in d'aerde: liever had ick dat Godt Jupiter my met den donder sloegh, en naer den duisteren helchen afgront ter zielen, by die bleecke zielen, zont, eer ick mijnen eerlijcken naem zou schenden, of den bant der belofte zoo schaemteloos breken. Hy, op wien ick eerst mijn zinnen zette, heeft mijn hart en liefde wech; hy behouze en bewaerze by zich in zijn graf. Zoo sprekende schreideze haren boezem nat van tranen, die langs hare wangen afbiggelden: en Anne antwoorde hier op: o zuster, die ick liever heb dan het licht, dat aen den hemel schijnt, zult ghy alleen uw jonge jaren treurigh en ongehuwt ver-

¹⁾ Waar mede zy wel over een droegh: d. i.: „waarmede zy zich wel verfond.“

²⁾ Opsicht: zie Deel IV, blz. 564.

slijten, zonder immermeer lieve kinders, vruchten des huwelijx, te zien? Meent ghy dat uw gemael in het graf, of zijn geest, zich dit belge? En schoon het waer zoo: geene mans kosten u, die vast treurde, eertijts bewegen; geene van Lybie, nochte Iarbas, nochte andere zeeghaftige en magtige Vorsten in het rijke Afrika, te vore van uwe Tyriers afgeslagen: zoudt ghy daerom oock eenen Vorst afslaen, daer uw zin op valt? Bedenckt ghy niet eens op wat bodem ghy hier gezeten zijt? Aen d'een zijde leggen de Getulische steden, een volck met geene wapenen te dwingen; en het breidelooze Numidie, en zorgelijke zantplaten; aen d'andere zijde de drooge en dorre zantzee, daer men van dorst verfmacht; en de Barceen, die wijdt en zijt stroopen. Wat wil ick uw broeders dreigementen ophalen, en d'oorlogen, die Tyrus over den hals kunnen komen? Gewisselijck het schijnt, dat de Goden uit den hemel, en Juno, die ons begenadicht, de Trojaensche schepen herwaert aen stuurden. Zufter, wat wil dit, by uw leven, noch een geweldige stadt worden! Hoe wil dit Rijk toenemen, door zulck een huwelijck! Hoe heerlijk wil de naemhaftigheit van Fenicie het hoofd opsteken, door den nadruck onzer wapenen, met die van Troje gesterckt! Hou slechts by de Goden aen met offeren en bidden: en onthael den gast zoo wel ten hove, dat hy zich hier vergete; terwijl de winter op zee uitbuldert, Orion het hoofd vol buien hebbende, de vloot beschadicht, en het geen vaerbaer weder is. Met dusdanigh een aenspraecck holpze voort den brant in 't harte, 't welck alree van liefde ontvonckt was; en zy gaf haer beduchte zufter voort goede hoop, zoo datze haer belofte brekende, die schaemte uittock. Eerst gaenze ter kereke, en verzoecken dat de Goden het voornemen zegenen. Zy slachten kerkplichtigh uitgeleze schapen voor Ceres, in'telster der huwelixwetten, Febus en vader Bacchus; boven al voor Juno, bewintsvrouwe van huwelixzaken. D'overschoone Dido met den offerkop in de hant, giet den wijn uit op de star van een witte koe; of komt in 't gezicht der Goden, naer de vette altaren aentreden, zet eenen feestdag in om t'offeren; en gapende na d'opgesnede borst van het offervee, leeft met lillende ingewant raet. Och, blinde en onwetende offerwichelaers, wat kunnen kerckbeloften of kercken en offerhanden een kranckzinnige minnareffe baten? Ondertulichen verteert de minnevlam het weecke mergh, en zy draeght heimelijck een wonde in hare borst. D'ongeluckige Dido blaecht, en loopt al razende door de gansche stadt zwieren; gelijk een hinde, onverhoets met eenen pijl van den jager, in de Kretenfer bosschen, van verre geschoten, dat het vlugge

zyer, buiten zijn weten, in haer lijf bleef steken; dies zy vast door Dikteefche wouden en wilderniffen vlucht, terwijl het dootlijk riet haer in de zijde steekt. Nu leit Dido Eneas langs de vesten met zich om, en toont hem de Sidonifche rijkdommen, en de ftadt, dieze bouwde. Zy begint te fpreken, en blijft midden in haer rede fteken. Nu verlangtze, met het vallen van den avont, wederom aen den difch te gaen; en de kranckhoofdige verzoeckt noch eens den ondergangk van Troje te hooren, en ziet hem noch eens de woorden uit den mont. Na het fcheiden van de maeltijt, wanneer de maen noch niet op is, de ftarren, over de Noortlijn weder aen 't nederdalen, haer raden zich te ruft te begeven; dan mijmertze alleen en eenzaam in heur kamer; gaet nederleggen op het bedde, daerze hem nu mist, en hoort en ziet noch den helt in zijn afwezen: of houdt, door 's vaders verbeeldinge bekoort, Askaen, zijn zoontje, op den fchoot; ofze zoo haer onuitsprekelijcke liefde paejen kon. De begonne torens rijzen niet: de jeught oefert zich niet in de wapenen; nochte men bouwt 'er havens of borftweeringen tegens geweld: alle die geweldige werken van muren en toornen en gevaerten, ten hemel toe opgehaelt, blijven ten halve fteken.

Zoo ras Jupijns waerde gemalin, Saturnus dochter, wift dat Dido met zulck een peft befmet was, en van minne razende, op haren naem en faem niet langer pafte; gingze Venus met dusdanige woorden aen: gewiffelijk ghy en uw zoon zult dapper eer inleggen, heerlijk triomfeeren, en eenen grooten en roemwaerdigen naem behalen, zoo een eenige vrouw door het bedrogh van twee Goden in 't net geleit wort: want my is niet heel onbekent, hoe ghy voor onze vesten vreeft, en de huizen van het hooge Karthago by u verdacht zijn. Maer wat zal het einde hier van wezen? of waer toe is nu zulck een ftrijt van noode? wat, laet ons liever een eeuwigh vredeverbondt en huwelijk fluiten: ghy hebt nu al het geen, waer naer ghy uit al uw hart verlangde: Dido blaecht alree van minne, en de razende liefde zit haer tot in het mergh van 't gebeente. Laet ons dan deze volcken door onderlinge gemeenfchap onder een fmiltende, gelijcker hant door een hooft regeeren. Bewilligh dat de Frygiaen over hen heerschappy voere, en de Koningin van Tyrus aen hem uitbesteed werde. Venus haer geveinftheit rieckende, en datze dit flechts voorftelde, om het Rijk van Italien onder het gebiet van Libye te brengen, diende haer aldus hier op: wie is zoo van zinnen berooft, die dit zou afflaen, of met u hier over willen ftrijt voeren? wou 'er flechts het geluck toeflaen. Maer het nootlot houdt my in

bedencken, of Jupiter oock gezint zy de ballingen van Tyrus en Troje tot eene stadt te smilten, en bestemme die volcken onder een te mengen, en door een zelve verbont te vereenigen. Ghy zijt zijn gemalin: u voeght het best hem te smeken, en zijnen zin t'onder-
 tasten: ga slechts voor, ick zal u volgen. Toen heeft de Koningk-
 lijcke Juno haer alzo bejegt: laet dat werck op my aenkomen. Nu zal ick u in 't kort, let 'er op, berichten, op wat manier men, 't geen voor de hant is, kan uitwercken. Eneas en Dido, op hem zoo jammerlijk verslingert, maecken zich vaerdigh, om morgen vroegh, zoo ras de zon opgerezen, haer stralen over 't aertrijck schiete, t'zamen in 't bosch ter jaght te gaen. Terwijl dan de vleugels der jageren te paerde het woudt met netten bescpannen, en angstigh herwaert en derwaert op het wilt aenvliegen, zal ick dit paer eenen slagregen en hagelbuy op het lijf gieten, en donderen, dat 'er hemel en aerde af daveren. De hovelingen het donckere onweder te gemoet ziende, zullen het op loopen aenzetten; Dido en de Trojaensche Vorst elckandere in een zelve spelonck aentreffen; ick by der hant zijn, en bestemt ghy dit met my, hen getrouwelijk paren en hun harten verbinden. Hier zal men bruiloft houden. De Godin van Cyprus, niet vreemt van dit verzoek, bewillighde het, en loegh om dien loozen vont. Ondertusschen quam de dageraet uit den Oceaan in het oosten oprijzen, en de frissche jeught teegh, zoo ras de zon opquam, de poort uit naer buiten toe, geladen met geboete netten, koorden en zwijnsprieten met een breet yzer beslagen. Masylische ruiters ¹⁾ en maghtigh veel winthonden en bracken, scherp van reuck, komen daer aengesprongen. De Punische Heeren staen voor de poorte van 't hof, en wachten vast de Koningin, die noch in haer slaepkamer blijft dralen. Daer staet de klepper, kostelijk met eenen gouden toom en scharlaken behangsel uitgestreken, en speelt, al brieschende van moedigheid, op het montstuck, dat het schuimt. Ten lange leste komtze met al haren stoet en sleep voor den dagh, en heeft eenen Sidonischen jaghtrock met een geborduurde lijst aen, eenen gouden pijlkoker op den rug, het hair met gout opgesnoert, en haer purperen kleet met een goude gespe opgehaeckt. De Frygianen en de vrolijke Julius vergezelschappen haer; en Eneas zelf, in schoonheit boven alle anderen uitstekende, geleitze, en schickt zijn volck in orde: gelijk Apollo, wanneer hy Lycie, daer hy overwinterde, en de vlieten van Xanthus verlaet, om in de lente Delos, zijn moeders eilant, te gaen bezoeken, en zijn offerreien aen te voeren.

1) *Masylische ruiters* voor „Afrikaanische.“

De Kretensers, Dryopen ¹⁾, en geblanckette Agathyrfen ²⁾ mengen zich dan rontom d'altaren luitruchtigh onder een. Apollo tolt zijn lange locken, die om het hooft zwacien, vlechtze met groen loof, en stricktze met goude snoeren op: en treet rustigh met den pijlkoker, die op zijnen rugh rammelt, over de heuvels van Cynthus ³⁾ hene. Zoo weits quam 'er Eneas oock aen: zulek een brave rustigheit blonck hem ten aentichijn en oogen uit. Endelijck om hoogh op de bergen, en buiten 's weeghs, ontrent de schuillhoecken gekomen, begosten de wilde geiten ⁴⁾ aen de steenrotten af te springen, en over de heuvels hene te rennen. Aen den anderen kant vliegen de harten by heele troepen van 't geberghte, en stuiven over vlacke dalen en zandige duinen ⁵⁾ hene. Maer het kint Askaen vermaeckt zich met een moedigh paert, midden in de dalen, en rent nu 't eene nu 't andere wilt voorby, en wenscht en belooft Diane haer deel van den buit, indien hem onder dit weerloos wilt een schuimbeckende everzwijn, of rossen leeuw, van 't geberghte in den mont come loopen. Middelerwijl betreect de lucht, en begint het afgrijselijck te do: deren: daer op volgen slaghtregens en hagelbuien: de Tyrische en Trojaensche jeught, en de Dardaner, Venus neef, loopen beangst overal elck hunnes weeghs over het velt, om ergens onder dack te schuilen: heele stroomen storten ten bergh af. Dido en de Trojaensche Vorst geraecken in een zelve spelonck by elckandere: en eerst gaf d'Aerde, daer na Juno, de bruiloftsgodin, een voorteken: het weerlichte; de lucht nam kennis van hunne bruiloft, en de Berghnymfen huilden boven op de steile steenklip. Die dagh was eerst een oirzaeck van haere doot, en eerst een oirzaeck van haren val: want Dido paste voortaan op goet nochte quaet gerucht, nochte hielt haer minne langer voor sluickery; maer gaf uit aen dien helt verlooft en getrouwt te zijn: met dezen deckmantel zochtze haren misgreep te bewimpelen.

Terstont loopt de Faem, de snelste plaegh van allen, door al de groote steden van Libye: zy leeft wanneerze ergens mê magh om-

¹⁾ *Dryopen*: een Grieksche volksstam.

²⁾ *Agathyrfen*: een Seythische volksstam, die, volgens de noten-schrijvers op Virgilius, den „Noord-schen Apollo“ huldigden. Men moet echter bedenken, dat zoodanige noten geschreven werden in een tijd, toen men nog de Noordsehe mythologie uit Tacitus leerde, en op diens spoor nog Wodan met Mars, Thor met Jupiter, Freja met Venus, enz. verwisselde, ja alle godheden benoorden Italiën voorstelde als kopyen, naar Grieksche of Romeinsche godheden. De Latijnsche schrijvers, Virgilius niet uitgecloten (en zijn kommentatoren op zijn voetspoor) hebben altijd gehandeld als zekere Paryzenaar, die, te Lyon komende, en op zijn vraag, hoe de rivier heette, die hy voor zich zag, vernemende dat men haar *la Saône* noemde, uitriep: *chez nous, nous appelons ça la Seine*.

³⁾ *Cynthus*: een berg op 't eiland Delos, naar welken Apollo en Diana meermalen Cynthius en Cynthia worden genoemd.

⁴⁾ *Endelijck om hoogh.... gekomen, begosten de wilde geiten*: zoo als er hier staat, is 't, als of de wilde geiten om hoog waren gekomen. De aart onzer taal vorderde: „toen men om hoog.... gekomen was.... begonnen“ enz.

⁵⁾ *Zandige dalen*: hier komt weder de oude logeergast van Baecq voor den dag. Van die duinen spreekt Virgilius geen woord.

loopen, en loopt hoe langer hoe sneller. In 't eerste houdt de vrees haer onder: strax daarna schietze op tot aen de lucht, zoo datze met de voeten d'aerde, met het hoofd de wolcken raecht. Men zeit, dat d'Aerde, haer moeder, door der Goden gramfchap tot wraeck geterght, deze, de jongste en slimste van alle haer gebroetfel, na Cœus en Enceladus ¹⁾ baerde; een gruwelijk geweldigh groot gedroght, ras te voet en snel in 't vliegen; het weick ('t luidt zeltzaam) zoo veel wackere oogen, zoo veel tongen, zoo veel snaterende monden, zoo veel opene ooren, als veders over zijn lijf heeft: het vlieght en snort by doncker nacht midden tusschen hemel en aerde; en de zoete slaep luickt nimmermeer zijn oogen: by dage staet hy op schiltwacht boven op de huizen, of hooge torens, zet menighmael groote steenen overendt, en verbreit zoo wel logentael en achterklap, als waerheit. Deze, hier in groeiende, blies toen alle volcken d'ooren vol, en zette met stijve kaecken t'effens uit wat 'er gebeurt en niet gebeurt, en hoe Eneas, van Trojaenschen bloede gesproten, hier gelant was, dien de schoone Dido zich gewaerdighde aen te slaen: hoeze nu in schandelijke wellusten verzopen, en hun Rijcken verachteloozende, al den winter in overdaet en liefkoozery overbroghen. De snoode Godin geeft dit elck in den mont, en eensgangs naer Koningk Iarbas zwierende, verbittert en rockent hem op met deze mare. Hy uit Ammon ²⁾ en Garamantis ³⁾ een geschaeckte Nymf, gesproten, had in zijn breedstreckende Rijk hondert altaren, hondert geweldige groote tempels, Jupijn ter eere gesticht, en hem altijt bernende lampen, een gedurigh kercklicht toegeheilicht, daer de zercken van den bloede des offervees dreven, en festoenen en geschakeerde roozenhoeden de pijlaeren vercierden. Men zeit dat hy, dol van spijt, en verbolgen om zoo verdrietigh een tijding, midden onder de beelden der Goden, en voor d'altaren zijn handen ten hemel opheffende, Jupiter ootmoedighlijk en vierigh aldus gebeden hebbe: O almagtige Jupiter, wien het Maurusische volck ⁴⁾ op de bancktapyten bancketteerende, nu den offerwyn ter eere toeplengt; ziet ghy dit zoo koel en met goede oogen aen? Of vervaert ghy, o vader, wanneer het dondert, en blixemt, ons slechts met een looze grijs? en flickert het weerlicht, en dreunt en verschriekt ons de donder in de wolcken, zonder te raken? Een vreemde vrouw, aen onze steigers opgezet ⁵⁾, en die voor

¹⁾ Cœus en Enceladus: reeds meer genoemde Reuzen of Titaⁿ.

²⁾ Ammon: de Jupiter van Libyen.

³⁾ Garamantis: geen eigen naam: sommige Libysche volkstammen, waarover in den *achtsten Herderskout*, blz. 64, bereids is gesproken, werden Garamanten genoemd: en 't woord betsekt hier alzoo waarschijnlijk: „een Garamantisch” — voor „een Libysch — meisje.”

⁴⁾ Het Maurusische volck voor „het Maurische of Moorische.”

⁵⁾ Aen onze steigers opgezet: weder een echt Amsterdamsche uitdrukking.

geringen prijs een stadt bouwde; en wie wy het strant en eenen behantvesten gront¹⁾ gunden, om te beploegen; zulck eene heeft ons huwelyck afgeslagen, en Eneas voor heere des Rijcks aengenomen: en die Paris met zijn laf en ontmant gezelschap; een die zijn hair ballemt, en den Meonischen mijter onder de kin knoopt²⁾; zulck een houdt nu hof met zijn geschaecte vriendin; en wy offeren quansuis gaven in uwe kercken, en zoeken slechts eenen ydelen naem.

D'almaghtige vader verhoorde zijn gebedt, die de handen aen het altaer uittreckte, en keerde hier op het gezicht naer de Koninglijke muren, en de gelieven toe, die hunnen eerlijcken naem en faem in den wint floegen. Toen sprack hy Merkuur aldus aen, en belaste hem dit: voort, mijn zoon, ga hene: roep den westen wint by der hant, en gly op uwe slaghveters door de lucht naer beneden toe, om den Dardaenschen Vorst (die nu te Karthago, by de Tyriers, blijft sammelen, zonder eens om te zien naer de steden, hem by nootlot toegeleit) aen te spreken, en hem mijnen last, op het spoedighste, over te dragen. Zijn overschoone moeder beloofde ons dit niet van hem, en berghde daerom zijn leven tweemaal uit der Grieken handen; maer verzekerde dat hy de man zou wezen, die Italie, zwanger van heerlichappye, en briefchende van oorlooghsmoedt, noch zou regeeren, d'afkomst uit Teucers hoogen stam gesproten, wijt uitbreiden, en den geheelen aerdbodem wetten voorichrijven. Indien d'eere van zoo gewichtige zaken zijn hart niet eens ontvoncke, en de vader het niet de pijn waardigh achte, eigen lofs halve, aen dat zware stuck te heffen; zal hy dan zijnen zoon Askaen den burgh van Rome benijden? Wat bouwt hy daer? Of wat voordeel staet hem te verwachten van stil te blijven leggen, by een volck dat hy te vyant heeft? En waerom ziet hy niet eens om naer zijn Aufonische spruiten, en de landen van Lavinie? Dat hy t'zeil ga: dit is het slot van mijn bevel: ghy zult mijn gezant hier in wezen. Zoo sprack Jupijn, en de zoon maeckte zich gereet, om den last van zijnen grooten vader in 't werck te stellen; en bondt eerst aen zijne

¹⁾ *Eenen behantvesten gront*: hiermede kan V. gemeend hebben, of: „een grond by Vorstelijk handvest verleend,” of ook wel „een grond, die aan de Rijkswet onderworpen of eijnsbaar bleef,” of eindelijk: „een grond, waar de begiftigde vrijelijk handvesten aan verleenen,” met andere woorden: „vrijelijk over beschikken mag.” Een uitdrukking, die zich tot zoo verichillende opvattingen leent, kan zeker niet om haar duidelijkheid geroemd worden: mischien was zy voor Vondels tijdgenooten helderder, en in allen gevalle kon hy zich daarmede verontschuldigen, dat de uitdrukking van Virgilius: *cuique loci leges dedimus*, evenzeer dubbelzinnig is, althands aan de commentatoren evenzeer tot tegenstrijdige verklaringen stof verschaft heeft.

²⁾ *Den Meonischen mijter onder de kin knoopt*: Meonisch staat hier voor *Lydisch*. De Lydiërs en Frygen droegen het hoofd met een myter of „hooge, voorover gebogen muts” bedekt, en — zoo omdat de Lydiërs over 't algemeen als verwijfd werden aangemerkt, als omdat het dragen van een myter later by Grieken en Romeinen gewoonlijk uitsluitend by de lichte vrouwen in zwang raakte — de uitdrukking wordt hier in verwijtenden zin gebezigd, om Paris als hoerachtig van nature voor te stellen.

hielen de gulde vleugels, die hem snel, op den wint door de lucht, te gelijk over water en lant henevoeren. Daer na nam hy zijn roede, waer mede men de bleecke zielen uit den afgront verdaghvaert, en naer de duistere hel henedrijft: zy verweekt en verjaeght den slaep, en luickt den doode zijn oogen open. Hier op zich verlatende, breekt hy de winden met zijne borst, en zweemt door de nevels, die voor hem wijcken; en voortvliegende ziet terstont den steilen top en rug van den harden Atlas, die den hemel met zijne kruin ondersteut; Atlas altijd met donckere wolcken behangen. Zijn hoofd, ruigh van pijnbosch begroeit, wort van stormen en slaghregens gebeuckt: sneeuw bedeckt zijne schouders: geheele stroomen storten langs des ouden grijzerts kin ¹⁾ af, en zijn borstelige baert hangt stijf van ysgegelen bevrozen. De Cyllener ²⁾, een poos stil op zijn wiecken hangende, streeck hier eerst: van hier gaf hy zich, met al het lijf voorover, naer zee toe; gelijk een vogel, die langs het strant, langs de vischrijcke zee-klippen, laegh by het water henevlieght: eveneens vloogh de Cyllensche spruit, die van moeders zijde Atlas voor zijnen grootvader rekent, tusschen hemel en aerde, en deelde de winden, en het zantachtige strant van Libye. Zoo ras zijn vlugge zolen de hutten raecten, zag hy Eneas hier sloten en nieuwe huizen bouwen; hebbende een zwaert, wiens hecht van gelen Jaspis starwijs gewrocht was, op de zijde, en eenen langen rock aen, die hem van Dido geschoncken, rijckelijck van haer met fijn gout was geborduurt, en van Tyrilch purper gloeide. Terstont gingk hy hem aldus aen: leght ghy nu den gront van het hooge Karthago, en sticht een schoone stadt, een vrouwe te geval? och, hoe verzuimt ghy uw Rijck en gelegenheit? De Koningk der Goden, naer wiens stem hemel en aerde luisteren, zent zelf my van den klaren Olymp aen u. Jupijn zelf vaerdicht my haestigh door de lucht af, met dezen last aen u. Wat bouwt ghy hier? of op wat voet verslijt ghy uwen tijt zoo ledigh in Libye? Indien d'eere van zoo gewichtige zaken u niet meer ter harte ga; en ghy het niet de pijn waerdigh acht, eigen lofs halve, dat zwaere stuck aen te vatten; zoo zie toch te rug naer Askaen, die vast opschiet, en denck om Julus, uwen erfgenaem van zoo groot een hope, en wien het Rijck van Italie en gebiet van Rome boven 't hooft

¹⁾ Des ouden grijzerts kin: grijzert, woestert, veinzert, zijn de oorspronkelijke vormen, later tot grijsaert, woestaert, veinsaert, overgegaan. Hoe men er ooit toe gekomen is, die woorden met een *d* te doen eindigen, is my steeds onverklaarbaar gebleven: en ik weet nog niet, of de meening, dat zy met aard (*indoles*) waren samengesteld, tot die spelling, dan wel die spelling tot dat wanbegrip aanleiding heeft gegeven. Niet minder hinderlijk is my de spelling van *Spanjaard*, *standaard*, enz. al is dan ook het meerv. *Spanjaarden*, *standaarden* voor *Spanjaarts*, *standerts*, te verdedigen.

²⁾ De *Cyllener*: „Merkurius”, aldus genoemd naar den berg Cyllene, waarop hy geboren was.

staet. De Cyllener, zoo gesproken hebbende, liet midden in zijne rede de sterfelijke gedaente vaeren, en verdween om hoogh in de dunne lucht, uit zijn oogen. Maer Eneas stont stom en verbijstert, om dat gezicht, al zijn hair van schrick te bergh, zijn tong kost geen geluit slaen: en hy haecte, verbaest door zulck een aenspraeck en gebodt der Goden, om in aller yl door te gaen, en dees genoeghelijcke landouw te verlaten. Och, hoe zal hy het maken? Met welcke woorden de Koningin, van minne razende, nu best ondergaen ¹⁾? hoe zijn rede beginnen? Hy leit het vast by zich zelve over, dan dus, dan zoo, en maelt en hermaelt al wat hem voor komt, dat hem het hoofd omzwindelt. Endelijk het stuck van wederzijde wel overwogen, zoo vont hy dit raetzaemst: hy roept Mnestheus, Sergestus, en den stercken Kloanthus; gebiet hun stilzwijgens de vloot klaer te maecten, de maets naer strant te porren, geweer by der hant te hebben, en d'oirzaeck dezer nieuwe toerustinghe t'ontveinzen; op dat hy ondertuffchen (wanneer d'onnozele Dido hier minst om dencke, en niet eens vermoede, dat zulck een krachtige minnebrant gebroken kon worden) haer ondertaste, haer zachtste luimen waerneme, wanneerze best aen te spreken zy: en lette wat wijze van aenspraeck in deze gelegenheit best vallen wil. Zylieden, hierom verblijt, gehoorzamen spoedigh zijn bevel, en verrechten hunnen last.

Maer de Koningin (wie kan eenen verliefde bedriegen?) merckte dit ras, en kreegh allereerst lucht van zijn vertreck, dat nu ophanden was; en vreesde oock, daer niet te vreezen stont. De zelve onrustige Faem broght de kranckhoofdige vrouw over, hoe men de vloot wapende, en het volck vaerdigh stont om door te gaen. Radeloos en verbittert looptze razen en rinckincken de ganiche stadt door; gelijk een Thyas, of Wijnpriesterin, aen 't hollen van al 't geraes der cymbalen en geluiden; wanneerze op het driejarige wijntfeest van Bacchus bezeten, aengeprickelt wort, daer Cytheron haer 's nachts al schreeuwende verdaghvaerde. Ten leste spreekte Eneas eerst aldus aen: O trouwelooze, liet ghy u oock voorstaen zulck een stuck voor my te kunnen ontveinzen, en zoo stilzwijgens door te gaen uit mijn lant? en is onze liefde, en uwe hant en voorgaende trouwbelofte, en Dido, wie een deerlijke doot over 't hoofd hangt, zoo luttel maghtigh u hier te houden, of ghy moet oock by winterdagh de vloot toerusten, en u spoeden om met den ongestuimigen noorden wint zee te nemen? O wreedaert! voert ghy noch naer geene vreemde en onbekende landen toe; stont het oude Troje noch; zoo moght

1. *Ondergaen*: d. i.: „paalen, te gemoet komen.”

ghy Troje met uwe vloot door de wilde zee gaen zoeken. Verlaet ghy my? Ick bidde u (naerdien het met my ellendige nu zoo verre verlopen is) om deze tranen; om uwe trouwbelofte, aen mijne hant bezworen; om ons huwelijck; om onze bruiloft, die nu alree aengevangen is; zoo ick iet aen u verdiende; of zoo ick u eenige vrientſchap bewees: erbarm u over dit bouwvallige huis: en indien gebeden noch iet op u vermogen, zet dit uit uwen zin. Uwen't halve heb ick het volck van Libye, de Koningen van Numidie, en mijn eige Tyriers, te vyant: ja uwen't halve alleen gaf ick mijn zuiverheit, en voorgaenden naem en faem, het eenige waer door mijn kroon de ſtarren raecte, ten beſte. O gaſt (want men kan u niet langer gemaal noemen) aen wien geeft ghy my, die nu veegh ben ¹⁾, ten roof over? Wat heb ick te verwachten? dat mijn broeder Pygmalion mijn veſten verniele? Of de Getuliſche Iarbas my gevangen voere? Had ick ten minſte voor uwe vlucht eerſt een vrucht by u gewonnen, en ſpeelde in 't hof voor mijn oogen een kleine Eneas, in wiens aenſchijn men des vaders krooft ²⁾ zage; zoo zou ick noch niet geheel gevangen of van u verlaten ſchijnen. Dus kermtze: hy van Jupijn aengemaent, toonde ganſch geen verandering aen zijn gelaet, en krupte, zonder eens te zwichten, zijn bekommering in, en antwoorde haer endelijck in 't kort: o Koningin, nimmermeer zal ick lochenen, hoe menighvuldigh uwe gunſt my aen u verplichtte, gelijk ghy met waerheit verhaelt: en zoo lang ick geheugenis van my zelven heb; zoo lang 'er adem in mijn lijf is, zal Eliſe de kroon in mijn hart ſpannen. Ick zal ter zaecke een luttel zeggen. Noit was de meening (leggh my dat niet te laſt) zoo ter fluick door te gaen: nooit minde ick u, onder ſchijn van te willen trouwen, of verloofde my aen u. Indien het nootlot der Goden my naer mijn goetduncken liet begaen, en moght ick mijn zaken naer mijn eige zinnelijckheit ſchicken; vooreerſt zou ick de ſtadt Troje en het lieve overſhot van de mijnen in den voorgaenden ſtaet zetten: Priaems koningklijk hof ſtont al lang overendt, en ick had het ingeltorte Pergamum ten trooft mijner overwonne lantslieden, al met mijn eige handen weder opgeholpen. Maer de Gryneefche Apollo, het Lyciſche Orakel be-laſten my nu de kuſten van het maghtige Italie aen te doen. Daer is ons hart: daer ons vaderlant. Kan het hof van Karthago, en de

¹⁾ *Die nu veegh ben*: d. i.: „die nu in ſtervensnood ben”

²⁾ *Des vaders krooft*: *krooft* beteekent: „het gelaet der menſchen, het eigenaardige in het wezen. waardoor zich de een van den ander onderſcheidt.” Zoo *Herchepp.* B II, vs. 670.

Zijn moeder ziel in 't rennen

Die ſtant hout en aen 't krooft terſtont den knaep leert kennen.

Zie HEYDEC. *Pr.* I 316:

Libysche stadt u, een' inboorling van Fenicie, hier houden; waerom misgunt men den Trojanen, datze zich op den Aufonischen bodem nederlaen? het staet ons oock vry uitheemsche landen te zoecken. Zoo menighmael de nacht het velt met schaduwe en dauw bespreit; zoo menighmael de heldere starren opkomen, vermaent en vervaert my vader Anchises ontruft geest, daer ick legh en slaep: desgelijcks vermaent my mijn kint Askaen, en het verongelijcken des lieven zoons, mijnen'thalve van het Hesperische Rijk, en de beloofde landen dus lang verstecken. Boven al dit komt (ick zweer het u by mijn en mijn zoons hoofd) de tolck der Goden zelf, met zijnen last in aller yl van Jupiter uit den hemel afgevaerdicht. Ick zelf zaghe dien Godt in een klaer licht de muren inkomen, en hoorde zijn stem met mijn eigene ooren. Val my noch u zelve met uwe klaghten niet moeielijk: want ick reis niet uit my zelven naer Italie toe. Terwijl hy dit sprack, zaghe hem al een poos stilzwijgens overdwars aen, van het hoofd tot de voeten toe; gelijk ofze hem door en weêr door wou zien, en borst van verbolgenheit aldus uit: o ghy trouwelooze, nocte Godin Venus is uw moeder, nocte Dardaen uw vader, en oirsprongk van uw geslacht; maer de gruwzame Kaukaes en zijn harde steenrotten hebben u gebaert; Hyrkanische tigers met hare spenen u gezooght: want waerom wil ick veinzen, of mijnen moedt langer in houden, zonder uit te varen? Heeft hy om mijn tranen wel eens gezucht? Is zijn gelaet wel eens verandert? Heeft hy uit mededoogen wel een traen gestort, of zich over zijn lief erbarmt? Waer over zal ick eerst klagen? Nu kan d'overmaghtige Juno, nocte vader Jupiter, Saturnus zoon, dit stuck niet langer met goede oogen aenzien. Nergens wort oprechte trouw gevonden. Ick nam hem, zoo bar en beroit als hy aen strant quam drijven, in mijn hof, en zette zinneloos hem op den troon aen mijn zijde. Ick redde zijn gestrande vloot, en berghde zijn mackers hun leven. Och, ick wort hartseelooz: het gaet my aen de zinnen. Nu komt hy met Apollo en zijn wicheelerye voor den dagh: nu jaeght hem het Orakel van Lycie: nu wort der Goden tolck van Jupiter zelf met dien vervloecken last uit den hemel afgevaerdicht. Quansuis daer bemoeien zich Goden mede: daer is de geruste hemel mede bekommert. Ga vry hene, ick houde u niet: ick wil hier over geen en strijt voeren: loop naer Italie in den wint: zoek uw Rijk over zee: maer ick vertrouw, zoo de Godtvruchtigheit by Goden iet vermagh, ghy zult het tusschen steenrotten en barningen boeten, en noch menighmael Dido by haren naem roepen: en al ontloopt ghy my, echter wil ick met een zwarte

fackel achter u her zitten; en zoo dra mijn ziel van mijn lichaem gescheiden zy, u overal met mijnen geest bykomen; en uwe boosheit zal 'er om lijden. Ick zal het vernemen, en dit gerucht wil my, onder de schimmen, aen den jammerpoel noch ter ooren komen. Zoo sprekende brackze haer rede ten halve af: haer hart bezweeck van ontsteltenisse; zy gingk strijcken; verstack zich uit der menschen oogen, en verliet hem, die van vreeze niet spreken dorst, en noch veel te zeggen had. De staetjoffers vatten haer, die flaeuw en slap was, onder d'ockfels, brengenze in de marmere slaepkamer, en leggenze op de ledekant.

Maer hoewel de godtvruchtige Eneas ¹⁾ zeer begaen is, om de bedruckte te vertroosten, haer droefheit te verzachten, en die quaelaedje uit den hoofde te slaen, en zijn hart niet doet dan stenen, en van groote liefde bezwijckt; nochtans verrecht ²⁾ hy der Goden bevel, en bezichtigt zijne vloot. Terstont vallen 'er de Trojanen op aen, winden de groote schepen, noch versich geteert, met hoogh water af, en brengenze in het vlot: zy sleipen riemen en eicke balcken, noch ruigh van loof en onbehouwen, ten bosch uit, door yver om door te gaen. Daer had menze mogen zien overal ter stadt uit vallen, en vertrecken: gelijk de mieren, wanneerze den winter te ontmoet ziende, eenen geweldigen hoop korens plonderen, en in haere holen opleggen; de zwarte bende gaet te velde, en vervoert den roof, langs een smal padt door het gras. Zommigen duwen met hare schoften het graen voort, dat haer te lastigh valt te dragen; zommigen voeren de troepen aen, en drijven de tragen voort: al het padt roockt van drockheit. O Dido, hoe waert ghy te moede, toen ghy dit most aenzien? Hoe luide kermde ghy wel, toen ghy, ter hooge tinne van uw flot af, het strant overal, voor uwe oogen, zaeght roocken, en hoorde langs het water al dat geraes en getier van 't bootsvolck onder een? O onbeschaemde liefde! waer brengt ghy de sterfelijske menschen niet toe? Zy wort genootzaeckt weder met tranen in d'oogen, weder met ootmoedigh bidden en smeken om troost aen te houden, en zich zelve te breken, de liefde te geval;

¹⁾ *De godtvruchtige Eneas*: elke taal heeft hare idiotismen, in geene andere terug te geven, zonder dat men gevaar loopt, de uitdrukking te bederven. Elders zal ons de vertaling van *pius Aeneas* met: *godtvruchtige Eneas* niet zoo zeer hinderen, en zy zou het ook hier niet doen, wanneer men het Nederduitsehe woord in zijn oorspronkelijke beteekenis opvatte; want Eneas was op dit oogenblik werkelijk den toorn der Goden *vruchtende*: d. i.: hy was „bang” voor hen. — Maar in den gewonen zin, dien 't epitheton verkregen heeft, is het ons hinderlijk, na de treffende, ware, echt vrouwelijke [en zoo schoon vertaalde] uitboezeming van Dido. Ook heeft het adject. *pius*, indien wy er in 't Lat. hier ter plaatse een bepaalden zin aan mogen hechten en er meer dan een bloot *epitheton ornans* in zien, hier niet zoo zeer betrekking op den vromen zin of de *pietelt* van Eneas jegends de Goden, als op zijn *pietelt* jegends Dido, met welke hy uit liefde begaan is, wier droefheid hy poogt te verzachten, als uit hetgeen volgt blijkt.

²⁾ *Verrecht* voor *verricht*: even als elders *berecht* voor *bericht*.

op dat zy, die toch ſterven moet, geen middel, hoewel te vergeefs, onbezocht laete. Anne, ghy ziet, hoe drock en bezigh men overal op ſtrant ylt: van allen kanten zijnze by een gekomen, leggen alree zeilree om af te loopen, en maetroos heeft van blyſchap het achterſchip met kranſſen behangen. Koſt ick, zufter, zoo groot een droefheit te gemoet zien, ick zouze oock kunnen overzetten. Evenwel, zufter, doe my, in mijn verdriet, zoo veel slechts te geval: want die trouwelooze gaſt is gewoon u alleen te vrient te houden, en u heimelijck t'openbaren al wat hem op het hart leit. Ghy alleen kent zijne luimen, en weet hem op zijn weeckſte te nemen. Ga hene, zufter, en ſmeeck dien hoovaerdigen vyant. Ick heb met de Griecken in Aulis niet gezworen al de Trojanen te verdelgen, nochte de vloot van daer Troje op den hals geſchonden; nochte zijn vader Anchifeſ aſſchen en gebeente opgegraven. Waerom weigert hy zoo ſtijfzinnigh naer mijn bede te luisteren? Waer jaght hy zoo naer toe? Hy ſta mijne ongeluckige liefde dit uiterſte verzoeck toe: en wachte, tot dat wint en weder hem diene, om veilig zee te neemen. Nu maene ick hem niet meer om zijn voorgaende trouw, die hy brack; of ſmeeck, dat hy het ſchoone Latium drijven late, en zijn Rijk uit den zin zette. Ick bid slechts om een luttel tijts, en wat uitſtels, tot dat mijn dolle liefde wat bedare, en mijn dwerſſe fortune, die my overmagh, my mijn pack met gedult leere dragen. Om dezen jongſten dienſt (heb toch medelijden met uwe zufter) bidde ick u; en als ghy my dien noch bewezen hebt, zoo zal ick het u al mijn leven danck weten. Zoo badtze haer vaſt, en de bedroefde zufter brengt zoodanige jammerklaghten t'elckens over en weder over: doch hy even ongezeggelijck, keert zich aen geen kermen, nochte luifert naer eenige vermaningen: het nootlot ſchiet 'er een ſhot voor, en Godt Jupiter ſtopt hem zijne ooren, die anderſins licht te vermurwen waer: en gelijk de Noorde winden in d'Alpes om ſtrijt van allen kanten onderling toefstreven, om met bulderen en blazen eenen ouden eicken boom en zijnen dicken ſtam uit der aerde te rucken; terwijl hy vaſt kraeckt, en hene en weder geſchudt, den gront wel dicht met bladeren beſtroit; doch te hecht en taey aen de ſteenrots vaſt, zijn wortels zoo diep in den afgront ſchiet, als zijn kruin om hoogh in de wolcken ſteeckt: eveneens wort de helt, dan van d'eene dan van d'andere zijde, gedurigh met kermen en ſmeecken aengevochten, en zijn kloeckmoedigheit beſeft wel wat zwarigheit hier uit kan geboren worden: maer 't hart blijft onvermurwt, en 't is verloren gekreten. D'ongeluckige Dido, nu met ſchrick haer nootlot beſef-

fende, wenscht om de doot, en kan het licht van den dagh niet verdragen. Toenze nu d'offergaven ten wieroockenden outer broght, zagheze (het valt yffelijck te verhalen) den heiligen dranck zwart worden, en den wijn, onder het uitgieten, in heiloos bloet veranderen, waer doorze te styver verharde in haer opzet van deze weerelt te verlaten. Dat gezicht gafze niemant, ja haer eige zufter zelf niet eens te kennen. Boven dit stont in haer hof ter gedachtenis hares vorigen gemaels, een marmere kappel, by haer in groote waerde gehouden, en rontom met sneeuwitte vellen, festoenen en loof behangen: hier uit scheen men by duister nacht, het geluit en de stem hares warenden en roependen mans te hooren; en menighmael het langhwijgh huijen en stenen des eenzamen nachtuils, die op het dack een lijckklaght zong. Behalve dit vervaren haer vele schrickelijke waerschuwingen en voorpellingen der waerzeggeren, te vore hier op gehoort. De wreede Eneas zelf steurt de razende vrouw in haren slaep; en altijt dunckt haer datze alleen, altijt datze eenzaam eenen langen wegh bewandelt, en haere Tyriers in een woestijne loopt zoeken: gelijk de kranckhoofdige Pentheus ¹⁾ de troepen der Razernyen, en twee zonnen, en twee Thebens ziet: of gelijk Orestes, Agamemnons zoon; wanneer hy reis op reis ten tooneele gedreven, voor zijne moeder, met sackelen en zwarte slangen gewapent, henevlucht, daer de wraeckgierige Vloecken de deuren stoppen.

Na datze dan van droefheit overwonnen, van Razernyen bezeten, opgezet had te sterven, zoo beraemdeze by zich zelve tijt en wijze: en haer opzet met haer gelaet ontveinzende, en het aenzicht ophelderende, sprack de bedruckte zufter aldus aen: zufter, verbly u met my: ik heb een middel beraemt, om hem my eigen, of my en mijne liefde van hem los te maken. Daer d'Oceaen stuit, de zon in zee zinckt, en de hemel, vol blaekkende starren, van den hemelhoogen Atlas gestut, op zijne schouders draeit, leit het uiterste gewest der Mooren; hier is my gewezen de Priesterin des volcks van Massyle, een bewaekster des tempels van Hesperus dochteren ²⁾, die met vochtigen honigh en slaepverwekkende mankop den draeck voedde, en den boomgaert, met gouden appelen geladen, en Venus toegewijt, bewaerde: deze vermeet zich alle harliens, wieze wil, door hare tovervaersen van minne te genezen; anderen in het tegendeel met minne te plagen; driftige stroomen te stuiten, en starren te rugh te drijven. Zy weckt nachtgeesten op. Ghy zoudt d'aerde onder hare

¹⁾ *Pentheus*: een Koning van Thebe, die, wegens het stooren der Bacchusfeesten, op ongelukkige wijze aan zijn einde kwam. Zie *Herfschepp.* III B.

²⁾ *Hesperus dochteren*: de Hesperiden die de gouden appelen bewaarden.

voeten zien loeien, en effcheboomen ten bergh aftijgen. De Goden en ghy, mijn waerde zufter, en uw hoofd, waer by ick zweer, kunnen getuigen, dat ick, mijns ondancs, my met toverye en hare trecken behelpe. Ga, en stel heimelyck, binnen in 't hof, onder den blaeuwen hemel, eenen houtftapel toe, en legh de wapens, die de trouwelooze in zijn kamer liet hangen, en alle zijn kleeders, en het bruitsbedde, mijn bederf, daer boven op: want deze Priefterin raet en beveelt my al de gedachteniffen van dien eerloozen al t'effens te vernietigen. Zoo spreektze, zwijght en befterft haeftigh in haer aenzicht. Evenwel vertrouwt Anne niet, dat de zufter haer eigen doot met den fchijn van nieuwe offerhanden ontveinf; en zulck een dollicht kan in haer niet komen; nochte zy vreeft, dat haer eenige droefheit kan bejegenen, die haer zwaerder valle dan de moort van Sicheus: weshalve zy haeren laft te werck ftelt.

Maer toen men, in de hofkapelle, onder den blaeuwen hemel, eenen geweldigen hoop hout opgestapelt had, en harshout en eicke tacken afgehouden; zoo spande de Koningin eifenkransfen en cyprefleloof ¹⁾ hier over, en leide zijn kleeders, en achtergelaten zwaert, en walfenbeelt op het bedde, daer boven op; wel wetende wat haer wit was. d'Altaeren ftaen hier rontom, en de Priefterin met hangenden haire verdaghvaert drie hondert Goden ²⁾, den Hellevooght, den mengelklomp, en de driekoppige Hekate ³⁾, de drie tronien der maeght Diane: zy giet 'er bekers met bronwater in ftede van helfch water in: men zocht jonge kruiden in den manefchijn met kopere zeiffens gemaeit; men zocht oock melck van zwart vergift ⁴⁾, en een ftuck vleefch, van een veulens hoofd afgelcheurt, en de moeder ontruckt. Dido zelf by d'altaren, met een been baervoets, en in ongegorden kleede, neemt met gezouten offergraen en zuivere handen Goden en ftarren, bewuft van haer einde, tot getuigen over hare doot; en zoo ergens noch eenige Godtheit kennis draege van gelieven, zoo ongelijk gepaert, die bidtze op haer rechtvaardige zaeck te willen letten.

Het was midnacht: de ftarren over de Noortlijn aen den hemel

¹⁾ *Eifenkransfen*: *eifenkruid* (in 't Lat. *verbenaca*) is een kruid, in de heekunde bekend; doch vlecht men daarvan ooit kranfen? en worden die kranfen wel hier bedoeld? Het Latijn geeft hier geen opheldering, het zegt alleen, dat Dido den ftapel *fertis et fronde*, d. i. „met kranfen en loof,” bekroont, en vermeldt *eifen* noch *cypresfen*.

²⁾ *Verdagheert driehondert Goden*: neen: „zy verdaazvaert hen drie hondert maal.”

³⁾ *De driekoppige Hekate, de drie tronien der maeght Diane*: 't een is een herhaling van het ander. *Hekate, Diana, Luna*, was dezelfde Godin in een verfchillende betrekking.

⁴⁾ *Melck van zwart vergift*, d. i. volgens een in 't Hollandsch gelijk in 't Latijn zeer gewone fignur, „giftige, zwarte melk,” en door *melk* heeft men wederom dat „sap” te verftaan, 't welk uit sommige planten vloeit en een volkomen melkachtige, offchoon zeer fchadelijke hoedanigheid heeft. Zoo is 't by dolle kervel wit, en by de (mifchien hier bedoelde) wilde papaver zwartachtig.

geftegen, begoften weder te dalen; de vermoeide flieden geruft, de geheele weereit door: bofchen nochte baren ruiſchten: al het lant zweegh, en vee en vogel, en wat zich in plaſſen en meeren houdt, of in ſcherpe heggen en ruigte neſtelt, lagen zorgeloos en ſtil, by nacht op hun gemack en ſlieden, en hadden alle bekommeringe en zwarigheit vergeten; behalve d'ongeluckige Dido alleen, die niet eenen oogenblik kon ſluimeren, en geen vaeck in hare oogen, geen ruſt in haer gemoedt vernam: de bekommeringen verdubbelden: de minne weder boven komende, begoft te hollen, en in haer hart gingk een geweldige ſtroom van verbolgenheit: zy bleef even ſtijf by haer opzet, en wrockte aldus by zich zelve: Wat ga ick aen? Zal ick aldus uitgeſtreken, nu mijn oude minnaers aenzoecken? Zal ick ootmoedigh met gevouwe handen ten huwelijk verzoeken de Numidiaenen, by my zoo dickwils afgeſlagen? of met de vloot van Ilium, en de Trojanen, op Jupiters jongſten laſt, t'ſcheep gaen; aengezien het my zoo wel bequam, dat ick hun in noot de behulpzame hant boodt, en zy d'oude deught zoo fraey gedencken? En genomen ick woude al; wie zal het my toeaen? Zal die hoovaerdige binnen boorts nemen een vrouw, die hy zoo ſchandelijk om den tuin leide? Och, geſchoffeerde Koningin, weet ghy nochte merckt ghy noch niet, dat ghy met Laomedons meineedigen hoop ¹⁾ te doen hebt? Hoe dan toe? zal ick alleen gaen vergezelschappen, en achteraan loopen een deel bootsgezellen, die nu wonderlijk in hun ſchick zijn? Of wil ick, met mijne Tyriers en al mijne maght beſtuwt, hen navolgen, en de mannen, die ick naulix uit Sidon kon meſſeipen, weder te water brengen? en bevelenze noch eens t'zeil te gaen? Wat, ſtorf liever, gelijk ghy wel verdiende, en kort uw droefheit met den degen. O zuſter, ghy waert d'eerſte, die verlegen met mijn tranen, my razende van liefde, aen deze rampen en dezen gaſt holpt. Stont het my niet vry ongetrouwt, zonder laſt, mijn leven, als een wilt dier, over te brengen, en my zelve buiten zulck eenen laſt te houden? Ick heb mijn trouw, den lijcke van Sicheus beloofd, niet gehouden. Met zoo groote jammerklaghten borſtze uit.

Eneas, nu alle dingen klaer waren, en hij vaſtelijk had opgezet te vertrecken, lagh en ſliep op de kampanje, wanneer Godt Merkuur in den zelve ſchijn wederkeerende, hem in den ſlaep verſcheen, en wederom aldus ſcheen te waerſchuwen: de ſtem, de kleur, het

¹⁾ *Laomedons meineedigen hoop*: Laomedon namelijk, de vader van Priamus, had de beloften geſchonden, welke hy aan Neptunus en Apollo, die hem hielpen aan 't opbouwen van Troje, gedaan had, en brak evenzeer het aan Herkules gegeven woord, toen deze zijn dochter Hezione van een zeegevrocht verloorde.

blonde hair, de friffche jonge leden, alles zweemde naer Merkuur: o Godin Venus zoon, kunt ghy by deze gelegenheit noch flapen? en ziet ghy zinnelooze niet in welck een gevaer ghy fteeckt? en hoort ghy niet hoe de wint naer wenfch uit den weften blaeft? Dido het leven moede, brouwt verraet en vervloecte fchelmftucken in haren geeft, en in haer gemoedt gaet een geweldigh gety van verbolgenheit. Vlucht ghy niet in aller yl van hier, terwijl het vlughtens tijt is? Ghy zult de zee vol fchepen in rep en roer, en van tortzen en branttuigh zien blaecken, en al de kuft in lichten brant ftaen; zoo dra de dagh u hier op ftrant betrappe. Op, op, pack u voort: een wijf is altoos wuft, en wispelturigh. Aldus fprekende, verdween hy in den dufteren nacht. Maer Eneas verſchrickt door die ſchichtige openbaring, ſpringt uit den flaep, en drijft de maets voort. Wacker, mannen, wacker, haeft u: valt aen 't roeien: laet de zeilen vallen. Een Godt van den hemel afgevaerdight, port ons weder t'zeil te gaen, en de touwen af te kappen. O heilige Godtheit, wie ghy oock zijt, wy volgen u, en gehoorzamen al weder blijdelijck uw gebodt. O ſta ons by, weeft ons behulpzaam, en verleen ons ſpoet en wint en weder. Zoo ſprack hy, en, het blickerende zwaert uit zijn ſcheede ruckende, kapte de touwen los. Al d'anderen yveren even vierigh; rucken en reppen zich; ſteken van lant af: de vloot geraeckt in zee: zy roeien dat het kraeckt, en het water bruift.

En Auroor, de dageraet, nu oprijzende uit de ſaffranen ledekant van Tithon, haren gemael, beſpreide de velden met verſchen glans; als de Koningin, uit de tinne van haer ſlot, den blancken dagh eerſt zagk komen opdringen, en de ſchepen, onder zeil, gelijckerhant hunnen gangk gaen, en vernam hoe haer havens ledigh lagen: toen floeghze drie of vierwerf voor hare ſchoone borſt, en treckende het blonde hair uit heur hooft, ſprack: by Godt, gaet hy zoo door, en beſchimpt een vremdelingk onze kroon? Is hier geen geweer by de hant? Valt hem al de ſtadt niet op het lijf? Brengenze geen ſchepen van de werf in aller yl te water? Voort, voort, brengt ſackels, brengt branttuigh: zet alle zeilen by: valt aen de riemen. Wat ſpreeck ick? Waer ben ick? Wat dolheit komt my over? Rampzalige Dido, ziet ghy nu wat onheil u beſchoren is? Dat hadt ghy al eer behooren te gemoet te zien, toen ghy hem uwen ſcepter in de hant gaeft. Ay, hezie toch eens, dit zijn die ſchoone woorden en trouwbeloften van den zoon, die, zoo men zeit, Heilighdom en Huisgoden zijnes vaderlants met zich omvoert; die zijnen ſtockouden afgeleefden vader op de ſchouders uit den brant droegh. Was ick niet maghtigh hem by den

hals te grijpen, zijn lichaem aen flarden te scheuren, en de stucken in zee te smacken, en al zijn mackers met hem? Kon ick Askaen zelf niet met den degen van kant helpen? en zijnen vader dat banc-ket opdisschen? Maer de kans van dien strijt waer hachelijk geweest: dat moght dan wezen: wat was daer aen gelegen? Wien had ick den doot getrooft, behoeven t'ontzien? Ick had het vier in de vloot gesteken; de schepen in lichten brant gezet; vader en zoon met het gansche geslacht uitgeroit; en midden in 't vier springende, my zelve daer in gebroekt. O zon, die met uw stralen aenschouwt al wat ter weerelt gebeurt; en ghy, o Juno, scheitsvrouw over huwelixgeschillen, en die kennis draeght van dit stuck; en ghy, o Hekate, in de steden, op de driesprongen, by nacht met een gefchrey verdaghvaert, en ghy, o wraeckgierige Vloecken en Goden van Elise, nu tot sterven bereit; aenhoort ¹⁾ toch deze klaghten: luistert naer onze gebeden, en keert uwe goddelijcke wraeck tegen dien meineedigen, om hem naer zijn verdienste te straffen. Is het zoo geschorren, dat die gruwelijcke booswicht veilig moet havenen en belanden; en brengt het nootlot van Jupijn dit mede; en staet die pael vast: zoo laet hem in den oorloogh door de wapens van een onverlaeght volck aengerant, gelijk een verschovelingk, buiten zijne palen, en daer het hem niet gebeure zijnen Iulus t'omhelzen, om hulp roepen, en de schandelijcke neerlaegh der zijnen aenschouwen; en (schoon hy zich de voorwaarden van een schandelijk verbont hebbe onderworpen) zijn rijck niet bezitten, nochte dien gewenschten dagh beleven; maer ontijldigh gesnevelt, naeckt en onbegraven op het velt leggen blijven. Dit bidde ick: dit 's mijn uiterste wil, dien ick met mijn bloet en doot bezegel. Boven dit, o mijn Tyriers, wet uwen haet en erfvyantschap op dezen stam, en al het toekomende geslacht; en vereert onze affchen met deze schenckaedjen: verbont nochte trouw zy onder deze volcken. Een wreker verrijze uit onzen gebeente, die nu en namaels den Dardaenschen vreemdelingen, ten viere en ten zwaerde, ontzegge, zoo menighmael zy kans zien. Ick bidde dat strant tegens strant, zee tegens zee, wapens tegen wapens, oock zelfs de nakomelingen tegens elckanderen strijden.

Zoo spreektze, en verlangende om, hoe eer hoe liever, het leven, dat haer verdrietigh viel, te verkorten, laet haer zinnen van allerhande gedachten omzwindelen. Daer na sprackze Barce, Sicheus voester (want haer eige voester lagh in het out vaderlant begraven) met luttel woorden aen: waerde voester, ga en hael my mijn zuster

¹⁾ Aenhoort: zie het aanget. *Allaergeheim*. Deel IV. blz. 357, en voeg er by: *aanhoort* en *hoort* aan kunnen beiden gezegd worden, even als *aanbidt* en *bidt* aan.

Anne hier: zegh haer datze haeste, om zich met water te besprengelen, en offervee en 't gemelde zoenoffer mede te brengen: datze zoo herwaert kome: en bewint zelf oock uw hoofd met heilige offerbanden: want mijn voornemen is den helschen Jupijn zijn offerhande, die ick hem kerckplichtigh bereide, op te dragen; een einde van deze bekommeringen te maken, en des Dardaens wassen beelt op den houtstapel te verbranden. Zoo sprackze, en het oude wijf haeste zich met haer stramme beenen. Maer Dido bevende, en gruwzaam van gelaet, om 't onmenschelijk stuck, datze bestont, en een paar blicken, zoo root als bloet, opslaende, en over de bevende kaecken met vlacken besprengelt, en met haer aenzicht alree naer de doot gezet, die op handen was, liep binnen in 't hof de deur op, en vloogh, gelijk dol, om hoogh op den houtstapel, en haelde voor den dagh het Trojaensche zwaert, haer tot zulck een einde niet geschoncken. Na datze hier het kleet des Trojaens, en de heilooze ledekant zagh, en een luttel tijts met schreien, en overpeinzen toebroght; zoo gingze op het bedde nederleggen, en sprack de leste rede. O gewaet, my zoo lief en waert, zoo lang Godt en 't geluck my begenadighden; ontfang mijne ziel, en ontsla my van dit hartewee. Ick heb mijn leven en mijnen tijt, my van de fortune toegeleit, ten einde gebroght: nu zal mijne schim in grooter schijn ten afgront varen. Ick heb een vermaerde stadt gesticht; mijne vesten volbouwt gezien; mijn mans doot gewroken, en mijnen moordadigen broeder dat stuck betaelt gezet. Geluckigh, och, al te geluckigh waer Dido, waren slechts de Dardaensche kielen noit aen onze kusten gelant. Zoo sprackze, en met haer aenzicht tegens het bedde aen leggende; zullen wy ongewroken sterven? maer laet ons sterven, zeitze: zoo, alzo lust het my ter zielen te varen. De wreede Trojaen verzadige op zee zijne oogen met dit vier, en voere die gedachtenis onzes doots, gelijk een rampzaligh voerspooch, met zich. Zoo sprackze, en ondertusschen vindt haer het hofgezin in 't zwaert gevallen, dat van bloet schuimt, en d'armen van een gespreit? Al het hof waeght van 't geschrey: het gerucht vliegt door alle straten, dat de stadt davert: alle huizen dreunen van 't jammeren, kermen en huilen der vrouwen, en de lucht galmt van groot misbaer; niet anders dan of de vyant ingeborsten, geheel Karthago of 't overoude Tyrus te gront gingk, en huizen en kercken in een zee van lichten brant stonden. De zufter buiten zich zelve, en van schrick voor hare borst slaende, en met de nagels in 't aenzicht, komt al sidderende midden door den drang des volx haestigh toegeschoten, en roept de zieltoogende noch by haren

naem: zufter, zocht ghy dat? zocht ghy my dus te bedriegen? ftont my dit van dien houtftapel, van dit vier, van deze altaren te verwachten? Waer over zal ick, nu van u verfteken, my eerft beklagen? Moght uw zufter u in het fterven geen gezelfchap houden? Ghy hadt my oock op den zelven uitgangk behooren te noodigen. Een zelve droefheit, een zelven oogenblik had ons beide met den degen voortgeholpen. Heb ick, wreet mensch, dit lijckhout met mijn eige handen opgeftapelt, en de Goden des vaderlants verdaghvaert, om u, daer het zoo gefelt ware, alleen te laten? O zufter, ick, ick zelf heb u en my zelve, en het volck, en den Raet van Sidon ¹⁾, en uwe ftadt omgebroght, en verdelght. Brengt toch water, dat ick de wonden afwaffche, en haeren leften adem (zoo 'er noch adem en leven in is) met mijnen mont magh zuigen en inzwelgen. Aldus kermende was zy boven op den houtftapel geklommen, en omhelsde en koefterde al ftenende de halfdooide zufter in haren fchoot, en drooghde het zwarte bloet met haer kleet af. Dido pooghde haer geloke oogen op te flaen, doch bezweeck weder. De wonde in haer borft piepte. Driewerf het hoofd opheffende, leunde ze op haren elleboogh: driewerf zeegheze weder in het bedde neder; en met hare oogen overal, om hoogh aen den hemel, licht zoekkende, verzuchteze toenze het zaghe. d'Almaghtige Juno, zich over haer langwijgh zieltogen en harde doot ontfermende, zont Iris uit den hemel, om de worftelende ziel van de ftricken des lichaems t'ontbinden: want Proferpijn had heur het blonde hair noch niet afgefchoren, en het hoofd den jammerpoel toegedoemt; dewijlze zoo onnozel voor haren tijt ftorf, en deerlijk van oploopende en dolle liefde aengeprickelt, ontijdghe om hals geraeckte. De dauwende Iris dan met haer fafrane pennen duizenterleie verwen, recht tegens over de zon in de lucht, malende, quam om laeghe gevlogen; en fttaande boven Didoos hoofd, zeide: deze hairvlecht ²⁾ wijde ick, volgens mijnen laft, Pluto toe, en ontfla u van den laft des lichaems. Zoo fprackze, en sneet heur hairlock af: terftont wertze koudt over al haer lijf, en de geest verdween in de lucht.

¹⁾ Den Raet van Sidon: *patres Sydonii*: „de Sidonifche Vaders” of „ouden.”

²⁾ Deze hairvlecht: volgens het geloof der Ouden moest een hairvlecht van een ftervende aan de onderaardsche goden gewijd worden, ten einde den doodftrijd te verlichten.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Maer Dido van minne blakende, kan niet rusten, klaeght de zufter haer becommen-
 ringe, verwondert zich over d'uitmuntentheit des Helts, en melt hare genegentheit. —
 Anne raetze te huwen, en zich met de Goden te beraden. — Hier op gaet men te
 kercke, en offert. — Oudertuscheu neemt de brant van minne toe, en Dido loopt door
 de stadt gelijk een gefchote hinde in de bosschen. — Zy leit Eneas om, toont hare
 heerlijkheit, en onthaelt hem. — Juno past op deze gelegenheit, en bejegt Venus ge-
 weinsdelijk: doch Venus betaeltze met de zelve munt. — Juno vint geraden Eneas en
 Dido op de jaght te zenden, en zoo te paren; dat van Venus bestemt wort. — Sedert
 rees de morgenfont, en de jagers gaen te velde vooruit, Dido volght met Eneas, nitge-
 streken gelijk Apollo Delos gaet bezoeken. — Koningk en Koningin vergaren en pa-
 ren. — De Faem, een snel gedroght, laet dit niemant gebreck lijden, en melt het Iärbas,
 die hier wraeck over eifcht. — Jupijn aldus opgeweekt, vaerdicht Merkuur naer Eneas
 af. — Merkuur gehoorzaemt, en door de lucht zwevende, ziet den bergh Atlas, strijkt
 daer gelijk een vogel die langs het strant vlieght; en der Goden tolek bestraft Eneas
 over zijn verzuim, en belaft hem te vertrecken. — Eneas staet verbaest, en gebiet zijne
 voornaemsten, de vloot klaer te maken. — De Koningin krijgth hier lucht af, geraeckt
 aen 't hollen gelijk een Priesterin van Bacchus; schelt Eneas trouweloos, en bidt om
 uitstel van zijne reis; doch de Helt blijft stantvastigh, bekend de genote weldaden, en
 ontschuldighet zich. — Dido hier op aen 't lasteren, en stort van slaute te bedde. —
 Maer Eneas volght zijnen last, en zijne maets yveren, gelijk mieren om voorraet te
 vergaderen. — Dido zoekt hem op te houden, door haer zufter: maer de Vorst zwicht
 niet; gelijk een oude eick, te vergeefs van winden aengevochten. — Dit brengt de ver-
 liefde tot wanhoop; zy ziet nare voortekens, en beelt zich in datze de Tyriers loopt
 zoeken, gelijk Pentheus de Razernyen, of gelijk Orestes zijn moeder en de Vloocken
 ziet. — Zy neemt dan voor te sterven, en dit opzet ontveinzende, zent haer zufter naer
 de Priesterin; oock beveeltze den houtstapel toe te stellen. — Anne geen quaet vermoede-
 nende, leit haren last in 't werck. — 's Nachts, wanneer het al rust, waecht Dido alleen,
 valt aen 't klagen, en overleit wat middelen overschieten, om Eneas te vermurwen: maer
 mistrouwende trooft te verwerven, vint geene uitvlucht dan in de doot. — Eneas mid-
 delerwijl in slaep gevallen, wort voor 't leste gewaerschuwt, verschrikt, drijft de maets
 voort, en gaet deur. — Zoo ras de dagh opkomt ziet de Koningin de vloot haren gangk
 gaen, valt aen 't kermen, bekend hare dwaesheit, schelt Eneas, roept Goden en Ongoden
 tot getuigen over des verlaters meincelighet: wenfcht hem oorloogen en plagen en ne-
 derlagen, en een ontydige doot: vloect tuschen Tyriers en Trojanen een eeuwige veete
 en vyantschap: daer na verzentze Barce om Anne te halen. — Het oude wijf beschickt
 dit: Dido vlieght den houtstapel op, spreekt haer leste klaeghrede, en wort met het zwaert
 in de borst gevonden, waer van geheel Karthago overent raecht, gelijk of de vyant de
 stadt overrompelde. — De zufter komt aenstreven, roept de zieltogende te vergeefs,
 klaeght, en kermt, en omhelstze, Juno zent Iris, om ziel en lichaem te scheiden: deze
 snijdt de haarlock af, en Dido geeft den geest.

HET VIJFDE BOECK.

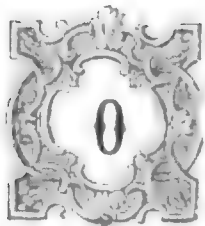
I N H O U D T.

Eneas van Karthago gescheiden, en naer Italie varende, vervalt door storm in Sicilie, daer hy beleefdelyk van Arestes gewelkomt, de lijkstaetsi van zynen vader Anchises ('sjaers te vore hier te Drepanum begraven) en zyn jaergetijde viert, met zoenspielen, door opgezette prijzen verheerlijkt. Kloanthus wint den scheepsstrijt, Euryalus, door Nisus loosheit voortgeholpen, den loopstrijt. De grijze Entellus bonst den wulpschen en stoffenden Dares met d'offeleere wanten in 't zant. Eurytion schiet den papegaey af: evenwel staet men Arestes, wiens pijl in de lucht blaecte, ouderdoms en hoogheits halve den eersten prijs toe. Askaen voert, zynen grootvader Anchises ter eere, het Ridderspel en spiegelgevecht der edelen in. Ondertusschen worpen de Trojaensche vrouwen, verdrietigh van omsuckelen, en van Iris opgeruit, den brant in de vloot, waer van vier schepen door 't vier vergaen, d'overigen door eenen geweldigen plasregen, van Jupijn uit den hemel gegoten, gelescht en geborgen worden. Anchises geeft, zynen zoon Eneas den navolgenden nacht verschijnende, vermaent hem, door Jupiters gebodt, weerlooze grijzen en wijven in Sicilie te laten, zelf met het puik der jongelingen en mannen, die gezont en in 't beste van hun leven zijn, naer Italie te zeilen, en eerst in 't hol van de Sibylle te gaen, die hem in d'Elyfische velden leide, daer hy zyne nakomelingen op een ry zal monsteren, en d'uitkomst van alle d'aenstaende oorlogen hooren spellen. Eneas, zyn vaders raet dan gehoorzamende, stichte in Sicilie de stadt Aeste, plante daer den bouw-troep ¹⁾ van onweerbare grijzen en wijven, en voer zelf met de bloem des legers naer Italie. Neptuin ondertusschen door Venus verbeden, begunsticht Eneas, op zyn henevaert, met gewenscht weder, waer door Palinuur in slaep gewieght, met zyn roer in 't water plompt, dies de Vorst zich in zyne plaets zet.

Eneas zeilt vast voort aen 't Siciljaensche strand;
 Daer hy Aestes groet, en viert het jaergetijde
 Zijns vaders met triomf, tot dat de vloot in brant
 Geraeckt door Iris list, die zyn geluck benijde;
 Noeh lescht Jupijn het vier. Anchises geeft voorspelt
 Wat oorloogh hem genaecht, en raet den zoon te dalen

¹⁾ *Plante daer den bouw-troep* enz. voor „*het daar den bouw-troep achter*." Zoo zeggen nog de Franschen: *les planta là*. Wil men er liever door verstaan: „*vestigde aldaar de troep onweerbare grijsaarts en vrouwen, die dezen bouw zouden volbrengen*“, ik heb er vrede med; in elk geval is de uitdrukking, door Vondel gebezigd, kort en kernachtig, en menig prozaschrijver van onze dagen zou zich grootelijks verlegen vinden, hetzelfde in zoo weinig woorden uit te drukken.

Ter helle. Eneas zift 't gezelschap, dat hem quelt:
 Dit bouwt een nieuwe stadt, terwijl de Vorst gaet dwalen.
 Zijn moeder smeekt Neptuin om beter avontuur
 Voor haeren zoon, die mist eerlang zijn' Palinuur.

NDERTUSSCHEN gingk Eneas vast met de vloot zijnen gangk door zee, zonder eens te zwichten; en kloovende de bruine baren met een koelte uit den Noorden, zag achter zich de velten leggen, van waer nu het lijckvier van d'ongeluckige Elise in zee henefcheen. D'oirzaeck van zulck eenen brant is hem onbekent: maer de Trojanen wel beseffende waer toe die razende minne een vrouw vervoeren kan, nemen dit in als een quaet voorspooek van de Koninginne, vol hartewee gelaten; dewijl men deze, tot vergeldinge van haer groote liefde en getrouwigheit, zoo geschantvleekt zitten liet. De schepen diep in zee gesteken, daer men langer geen lant, en niet dan water en lucht zag; zoo hing hem een blaauwe wolck, en doncker onweder recht boven 't hooft, en het water begoft 'er bijster naer en duister uit te zien: waerom Palinuur, de stuurman, zelf van de stuurplecht zijn volck toeriep: och, hoe hangt de lucht zoo vol buien? Vader Neptuin, wat hebt ghy voor? Zoo spreekt hy, beveelt zeil te minderen, met alle maght aen de riemen te vallen, zet de schooten aan, knijpt by den wint henc, en zeit: o Eneas, kloeckmoedige helt, al bleef Jupijn borgh, noch had ick geen en moedt u met zulck een weder in Italie aen lant te brengen. De wint scherpt, loopt om, en blaest uit het westen ons dwers op het lijf: de lucht betreect hoe langer hoe meer: en al doet men zijn uiterste beste, wy zijn niet maghtigh hier tegens op te geraken. Naerdien fortune ons overmagh, zoo laet ons volgen, en wenden, en varen waer het haer be-lieve: want gaet het my niet uit mijn gissing, naer de rekening, die ick flus uit de starren maeckte, zoo moeten de havens van Sikanie ¹⁾, en de kusten van Eryx ²⁾, uwen getrouwen broeder, niet wijt van hier leggen. Hier op antwoorde de godtvruchtige Eneas: ick merckte al een poos dat 'er de wint naer geschapen was, en ghy te vergeefs pooghde hier tegens op te streven. Verander vry van koers: is 'er wel eenige plaets, die my aengenamer zy, en ick van varen afgeslaeft, liever zou bezeilen dan dit lant, het welck Acestes, den Dar-

¹⁾ Sikanie: 't zelfde als „Siciliën.“

²⁾ Eryx: deze was, even als Eneas, een zoon van Venus, doch uit Bates geboren, en in Siciliën begraven onder den berg, waaraan zijn naam werd gegeven.

daner, in zijnen schoot voedt, daer mijn vaders gebeente rust? Aldus sprekende zettende het recht met eenen vlacken westelijken voorwint en voor stroom de haven van Sicilie in, en landden endelĳck vrolijk aen het strant by hun bekenden. Maer Acestes, een zoon van Stroomgodt Kriuisus, en by een Trojaensche vrouwe gewonnen, zich van verre, boven op de kruin der kaep, over hun aenkomst en byhebbende schepen, verwonderende, komt, zoo yffelijck als hy 'er uit zagħ, met schichten in de vuist, en de Libyaensche beerehuit om 't lijf, hun te gemoet loopen; en noch gedachtigh aen het out geslacht zijner voorouderen, wellekomtze op de weerkomst, en onthact de vermoeide gasten openhartigh met veltgewas, en vertroostze vriendelijck met alle behulpzaamheit. Des anderen daeghs, toen de klare zon uit den oosten de starren verdreven had, riep Eneas van alle kanten zijn mackers op het strant te zamen; en op een hoogte staende, sprack aldus: o groothartige mannen, uit Dardaen en het doorluchtige bloet der Goden gesproten, het jaer heeft door al zijn maenden de ronde gedaen, sedert wy het overschot en gebeente mijnes heiligen Vaders ter aerde brogħten, en hem zijne lijkaltaren toewijdden; en nu (mĳt het my niet) is de dagħ voorhanden, die, mijnen rouw vernieuwende, van my, Godt woud's, altĳt geviert zal worden. Al waer ick balling tusschen de zantplaten van Getulie, of op de zee van Argos, en in de stad Mycenen verlet; noch zou ick niet verzuimen dezen dagħ te vieren, en het jaergetĳde en mijn beloften met de gewoone staets naer behooren te houden, en d'altaren met hare offergaven te vereeren. Nu zijn wy buiten onze gĳffing (doch acht ick niet zonder wil, zonder schicking der Goden) by mijn vaders afche en gebeente zelf gevoert, en de haven onzer vrienden ingeloopt: weshalve laet ons al te zamen zijn gedachtenis met blyfchap vieren. Laet ons om voorspoedigen wint bidden, op dat wy een stad stichtende, jaerlijcksche offerhanden, hem te danck, in zijn gewĳde kercken mogen opdragen. Acestes, d'inboorling van Troje, schenckt u, voor ieder schip, een koppel ossen. Brengt de Huisgoden mede ter maeltĳt, en zoo wel die wy uit het vaderlant overbrogħten, als die van onzen huiswaert Acestes geëert worden.

Boven dit zal ick, wanneer de negende morgenstont den sterflijcken menschen den voedzamen dagħ hebbe toegevoert, en de weerelt met zijne stralen belchene, tot oefeninge der Trojanen eerst, den roeĳstrijt instellen. Wie het snellste loope en stout op zijn krachten zy; het zy hy zich toebetrouwe met de harde offeleerewant te vechten; of beter den schicht of vlugge pijlen te handelen: datze alle

voor den dagh komen, en schicken prijs en eer in te leggen. Niemand gelieve my tegen te spreken, en bekransf uw hoofden met loof. Aldus sprekende, bevrecht hy zijn hooft met myrten, zijn moeder toegewijt: zoo doet Helymus; zoo doet de bedaeghde Acestes; zoo doet Askaen, het kint, en voort alle de jongkheit. Eneas gingk met al zijne floet en menigh duizent mannen uit de vergaderinge naer het graf toe; daer hy een paer kannen met kostelijken wijn godtsplichtigh opofferde, en op d'aerde uitgoot; noch een paer kannen met versche melck, noch een paer met heiligh bloet, en den gront met roode roozen bestrojende, sprack aldus: heilige Vader, zijt gegroet: zijt anderwerf gegroet, o alliche ziel en geest van mijnen vergeefs geberghden Vader: het moght my niet gebeuren met u de grenzen van Italic, en de beloofde landen, en den Aufonischen Tyber, hoedanigh die oock zy, aen te doen. Zoo sprack hy, wanneer een groote glibberige slang, binnen uit de kapelle, zeven krollen zeven rollen ¹⁾ nasleepte; zich al stil om het graf wondt, en over d'altaren henegleê; en schitterde met blaauwe vlacken en goude schubben op haren rugh; gelijk de zon, recht op ons gezicht, door de wolcken heneschijnende, den regenboogh met duizenterleie kleuren schakeert. Eneas dit aenziende, stont stom van verbaeftheit. De slang ten leste voortkruipende, tusschen schalen en bekers, zoo langk en glibberigh als zy was, proefde effen de spijs, en weeck, zonder meer te beledigen, weder binnen in het graf; toen de vlam al den offer op d'altaren hadde afgeweit: weshalve Eneas te meer den aengevangen dienst, zijnen vader ter gedachtenisse, op een nieuw hervatte; en twijfelde of dit de geest dezer plaetse, of zijn vaders lijckpaedje ²⁾ waere. Hy slaghte, naer gewoonte, vijf schapen, en vijf zwijnen, en zwarte runders: goot schalen met wijn over het offervee, en daghvaerde de ziel van den grooten Anchises, en zijnen geest uit den jammerpoel: oock brengen zijne reisgenooten, elck naer vermogen, hunne offergiften vrolijk en rijkelijck ten outer, en slaghten runders: anderen zetten kopere ketels neffens malkanderen in 't velt, en bucken neder om vier onder de speten te boeten, en den afval te braden.

De gewenschte dagh verscheen, en de zonnepaerden voerden alree den negenden morgenstont klaer en helder aen, als de naem en faem van den vermaerden Acestes d'aengrenzende geburen opweckte, en

¹⁾ Zeven krollen zeven rollen: d. i.: „zeven malen omgekruld en zeven uitgestrektheden bovondien.“

²⁾ Zijn vaders lijckpaedje: *famulus* staat er in 't Lat. en de geleerden zijn 't met zich zelve en dus nog veel minder met elkander eens, wat het woord hier beteekent. In allen gevalle is Vondels vertaling daarvan door *lijckpaedje* gelukkig te noemen, ja zelfs dichterlijker dan die van *schildknaep*, welke in de metrische vertaling voorkomt.

het ſtrant van menſchen grimmelde: zommigen uit nieuwsgierigheid om d'Eneadijnen te zien: zommigen gereet om mede naer prijs te ſtaen. Eerſt zette men, midden in het perck, de prijzen ten toon, namelijk heilige velttafels met drie voeten, wapens, purpere gewaden, zilver en gout, groene kranſſen en palmtacken, om den overwinners te vereeren: en men blies van een hooghte met de trompet d'ingefelde ſpelen in. Vier ſchepen, even riemrijk, uit al de vloot gekozen, vangen eerſt den roeiſtrijt met zware riemen aan. Mneſtheus, (hier na d'Italiaenſche Mneſtheus genoemd, en naer hem al 't geſlaght der Memmien) voerde den gezwinden Walviſch, die wel beroeit was; Gyas de Chimeer, een geweldigh groot gevaert, als een ſtadt, en van Dardaenſche jongelingen voortgeruckt, met drie ryen roeiers, en drie ryen riemen; Sergeſtus, van wien het huis van de Sergien zijnen naem ontleent, vaert met den Centaurus, een groot ſchip; en Kloanthus, uit wien de Roomſche Kluentius geſproten is, met de blaauwe Seylle. Een goet ſtuck in zee leit, recht tegens over het ſchuimende ſtrant, een ſteenrots, die van outs her 's winters, by hol water en ongeſtuimigh weder, wanneer de ſtarren betrocken zijn, van de baren gebeuckt wort, en het hoofd onder haelt; en daer, by ſtil en effen water, een velt uitkijckt, waer op de duickers zich gaerne verluchten en vermeien. Hier plantte vader Eneas eenen groenen ceekelboom, tot eenen merckpael voor de bootsgezellen, op datze daer rontomvarende, zouden weten van daer wederom te keeren. Hier na lotenze om de plaets. D'overſten zelfs ſtaen op de kampanje, en brageeren ¹⁾ van verre met goude en purpere rocken; en de jonge borſten met populierkranſſen om het hoofd, glimmen over hun naeckte ſchouders, met olie beſtreken. Zy zetten zich op de doſten neder, en hun handen wacker aen den riem ſlaende, luilteren gaeu naer het ſteken der trompette: hun hart huppelt en klopt van vreeze, en de luſt om eere in te leggen fluimert niet. Daer na, zoodra men de trompet ſtack, dat het klonck, ſchotenze, zonder te dralen, alle t'effens buiten de lijn, met een bootſmans geraes, dat 'er de lucht van waeghde, en het water ſchuimde en ruiſchte van 't roejen. Gelijckerhant klievenze de baren, en overal waerze komen aenſtreven, daer gaept de zee van den ſlagh der riemen, en voor den boegh, die door het water henebruilt. Geene wagens ſchieten zoo ſnel binnen hun beſteek voort, nochte rennen zoo fel buiten de lijn, in de renſtrijt; geene wagenaers drijven, overendt ſtaende, zoo hunne uitgelate paerden met teugel prickel en zweep aen. Al het boſch weer-

¹⁾ *Brageeren* voor *braveeren*.

galmt op hantgeklap en gebaer der mannen, en den yver der gunstelingen: de stem stuit op het strant, en wort te rugge gekaetst, en de heuvels dreunen en daveren van dit getier. Gyas was d'eerste, die gedurende dit geraes en gekrioel des volcks, al d'anderen te water voorby glipte. Kloanthus beter beroeit, maer trager om de zwaerte van het schip, 't welck de vaert verachterde, achterhaelde hem. Na hen roeiden de Walvisch en de Centaurus beide even snel, om voorby den voorste te geraken; en nu is de Walvisch, nu de geweldige Centaurus vooruit: nu varenze weder gelijk, en ploegen, met gelijke snuiten gepaert, de zoute wadden. Zy genaecten alree de steenrots, en waren de roeibaen ten einde gevaren, als Gyas, de voorste en hun aller meester in den roeistrijt, midden in zee Menetes, zijnen stuurman, toeriep: hoe loopt ghy my zoo rechts aen? Hou hier naer toe: vaer dicht langs de klip, en raeck effen de klip te backboort met de riemen. Laet het anderen vry hooger nemen. Zoo sprack hy: maer Menetes, bang voor de blinde klippen, stevent naer zee toe. Gyas riep anderwerf: Menetes, hoe loopt ghy dus heen en weer? noch eens, hou naer de klip toe: en mit ziet hy om, en Kloanthus hem in zijn zogh volgen, en het korter om nemen. Kloanthus vaert beneden hem tusschen Gyas en de barnende klippen door, en geraeckt veilig om de steenrots in zee den voorste snel voorby. Dit speet den jongelingk zoo schrickelyck tot in 't binnenste van zijn hart, dat de tranen over zijn wangen liepen, en hy (zonder om zijn eer, of de behoudenis zijner mackeren te dencken) den tragen Menetes achter af, daer hy te roer stont, van boven neder in zee plompte, en zelf in zijn stuurmans plaets gingk te roer zitten, den mannen moedt gaf, en naer strant toehielt. Maer Menetes, de grijze man, quam ten leste ter naeuwer noot van den gront weder opborlen, en de klip op klauterende, gingk zich boven op, zoo nat als hy was, zitten droogen. De Trojanen loegen hem uit, die in 't water plompte, en zwemmen most en met het lijf vol zout water op de steenrots vast zat en braeckte. Nu ontvonekte de moedt van de twee achtersten, Sergestus en Mnestheus, om Gyas, die verachtet was, voorby te roejen. Sergestus geraeckte vooruit, en genaecte de steenrots; nochtans is hy den anderen niet met het geheele schip, maer met een deel van zijn schip voorby: de nayverige Walvisch vat met zijnen snuit noch een stuck van 't schip. Maer Mnestheus treet vast hene en weder over het schip, en spreekt de maets zelf een hart in 't lijf: o strijtgenooten van Hektor, by my in Trojes jongste bederf tot megezellen uitgekoren, valt nu lustigh en rustigh aen de riemen:

laet nu dien zelven moedt, die zelve dapperheit blijken, waer mede ghy my, tuffchen de welzanden en bancken van Getulie, en in de zee van Iönie, en langs de diep in zee steeckende kaep van Malea, ten dienft stont: Mnestheus staet na den hooghten prijs niet; nochte zoekt nu in den roeiltrijt boven te leggen (hoewel) ¹⁾ maer laetze het, o Neptuin, vry winnen, wien ghy dit gunt, en zich schamen, die de lelte van allen wederkeeren. Ghy burgers, ziet anderen die kans af, en schut uwe schande. Zy zetten 'er met kracht op aen: de kopere achtersteven lilt slaggh op slaggh, van 't vreesfelijck roeien, en het water wort hun onder 't lijf weghgeruckt. Zy beginnen te hijgen, te zwoegen, te zweeten, over al hun lijf, ofze in 't water zaten, en dorst te krijgen. Het geval zelf help de mannen aen de gewenschte eere: want terwijl Sergestus, dol van yver, met den voorsteven te laegh naer de klip toezet, om korter dan Gyas om te zwaejen; zoo geraeckte hy, tot zijn ongeluck, op d'uitstekende klippen valt, en stoot op de rotten: de riemen slaen tegens het scherpe rotspunt aen, dat het kraeckte, en de voorsteven geborsten op de rots zitten blijft. Al het bootsvolck springt op, en geeft eenen kreet om dit haperen. Zy reppen zich met bootshaecken, en boomen, en visschen de gebroke riemen in 't water. Maer Mnestheus hierom verblijft, en moedt schepende uit zijnen eigen vaert en voortgangk, roeide met alle zijn riemen, zoo snel als hy moght, kreegh wint naer wensch, en quam uit zee naer strant toezetten. Gelijk een duif die, terwijlze in de schuilhoecken des puimteens nestelt, en lieve jongen broet, schielijck in hare spelonck gelteurt, uitvlieght, en van verbaeltheit over het velt hare wiecken stijf tegens een klapt, dat 'er het hol van weergalmt; en thans geruist en stil, in de lucht omzweeft, en op hare vlugge pennen hangt, zonder die te roeren: eveneens snijt Mnestheus, eveneens snijt de Walvisch zelf, d'allerleste van drie, met zijnen vaert de zee: eveneens vlieght hy snel over het water hene, en laet Sergestus, den eerste van allen, op de hoge klip, en het wadde, en in d'ondiepte vast zitten martelen, te vergeefs om hulp roepen, en leeren zich met gebroken riemen te behelpen. Nu zit Mnestheus achter Gyas her, en achter de Chimeer, dat groote gevaert. Gyas geraeckte achter, overmits hy zijn stuurman quijt is: en endelijck schiet 'er niemant over dan Kloanthus alleen; dien peurt hy van achter met al zijn maght na ²⁾, en met al wat men byzetten kan. Maer toen ver-

¹⁾ (Hoewel): in 't Lat. staat *quam quam* o! doch door het weglaten van het tuschenwerpsel in de vertaling, is het niet zeer duidelijck, wat met dit op zich zelf staande *hoewel* wordt gemeend. Verkiesselijker ware b. v. geweest: „O! hoe naerne zou ik echter...”

²⁾ Dien peurt hy — na: napeuren is: „op de hielen zitten;” *peuren* is met „porren” verwant.

dubbelde het geroep; en al d'yverige toekijckers porren Mneſtheus aen, die vaſt volgde. De lucht waeghde van al het getier. Zommigen zou het ſpijten den verdienden prijs en eere te derven, en willen by dien roem liever den hals opzetten: anderen ſcheppen moedt uit hunnen voorſpoet, en houden het gewonnen, dewijlze kans zien: en miſſchien hadden beide de ſnuiten te gelijk aen honck geweest, en den prijs gewonnen; indien Kloanthus niet met beide zijn handen over zee uitgeſtrekt, de Goden had gebeden, en door beloften te hulpe geroepen: o Goden, die gebodt hebt over de zee en het water, dat ick bevaer; ick aen mijn belofte verbonden, zal u blijdelijk, op dit ſtrant, voor uwe altaren, eenen witten ſtier ſlagten, en het ingewant in de zoute baren worpen, en u bekers met wijn opofferen. Zoo ſprack hy, en al de rey van Nereus dochteren, en Forkus ¹⁾, en de maeght Panopea verhoorden diep in den gront zijn gebedt; en vader Portuin ²⁾ zelf duwde met zijn ſtercke hant het ſchip voort, dat het ſneller dan de Noorden wint, en een vlugge pijl, naer lant vloogh, en behouden de diepe haven inliep. De zoon van Anchifes toen, gelijk de manier is, hen alle te zamen by een roepende, verklaerde Kloanthus overluit, door den roeper, overwinner te water, en bekrante zijn hooft met den groenen laurier, en beveelt drie runders, en den wijn, en eenen grooten ſchat zilvers tot ſchenckaedjen naer de drie ſchepen te brengen; en leit den hoofden zelf de hooghte prijzen toe; den overwinner eenen ruiters rock van goude laken, tweemaal rontom met eenen Meanderſtroom van Melibeefch purper ³⁾ geboort, en waer in Ganymedes, het Koningklijke kint, geborduurt ſtaet, het welck op den bergh Ida, in 't boſch, de ſnelle harten met zijne pijlen zoo heftigh najaeght, en afmat, dat het naer zijnen adem hijght; elders wort het met de kromme klauwen van Jupijns vluggen ſchiltknaep opgepackt en om hoogh gevoert; terwijl de grijze lijfwacht te vergeefs om hoogh naer den jongen grijpt, en de galm in de lucht de baſſende hazewinden nabalt. Maer hy ver-eert hem, die door zijn dapperheit den tweeden prijs verdiende, een koſtelijk en ſteeckvry pantler, drie dick van goude malien; het welck hy zelf, onder de hooge veſten van Ilium, by den ſnellen vliet Simois, Demoleus, dien hy in 't zant ley, van het lijf ruckte. Naulix waren de ſchouders zijner beide kamerlingen, Fegeus en Sagaris,

1) *Forkus*: een zegod, zoon van de Zee en de Aarde, die vader werd van de Gorgonen, van den drank, die den tuin der Hesperiden bewaarde, en van andere wangedrochten meer.

2) *Portuin*: ook *Portumnus* genoemd, als ſchermvoogd der havens: hy was dezelfde als Palemon en Melicertes, over wie meermalen geſproken is.

3) *Melibeefch purper*: Melibea was een ſtad in Thraciën.

machtygh en sterck genoegh, om dit dicke en zwaerwightige pantser te torffen: maer Demoleus eertijts hier mede gedoft, joegh noch de Trojanen op de vlucht. De derde schenckaedje, die hy omdeelt, is een paer kopere ketels, en drinckschuiten van zilver gewrocht, en met groot werck verheven. Zy alle te zamen, met purpere snoeren en kranssen om 't hooft gebonden, en rijckelijck begifticht, gingen moedigh op hun prijzen hene, wanneer Sergestus naulix met groote behendigheit van de scherpe klip afgeraecht, en een geheele ry riemen verzwackt en beschadicht, met zijn schip, van elck beschimpt, moedeloos quam aendruipen. Gelijck dickwils een slang op den dijk, langs den wegh (dwers van een beflagen radt geplet en overreden, of van den reizenden man met eenen steen zwaerlijck gewont, en half doot achtergelaten) te vergeefs vluchtende, met haer lichaem lange krullen maect, en ten deele noch fors, haren kop steil opsteect, een paer gloeiende blicken opslaet, en met den beek snuifelt; ten deele noch manck van de wonde, het achterlijf pooght met knoopen aen een te knoopen, en zich in malkander wickelt; eveneens quam het trage schip aenroeien: niettemin het zeilt voort en loopt met volle zeilen den mont van de haven in: Eneas vereert Sergestus evenwel den beloofden prijs, en is vermaect, om dat het schip behouden, en de maets 'er afgekomen zijn: Hem wort Foloe, een Kretenser slavin, geschoncken, die een paer tweelingen aen hare borsten heeft hangen, en niet onbedreven is in wolspinnen en borduren, Minerves hantwerck.

Dees strijt nu ten einde gebrocht, zoo streeft de godtvruchtige Eneas naer eenen groenen beemt toe, van alle kanten met heuvelen en boschaedjen omcingelt, die midden in het dal eenen schouwburgh laten. De helt met vele duizenden hier gekomen, zet zich midden in den ringk der vergaderinge op een hooge plaets, en noodight met prijzen alle die rustigh en lustigh zijn om den loopstrijt aen te gaen, en stelt belooningen ten toon. Trojanen en Sicilianen verzamelen onder een: Nylus en Euryalus treden eerst voor den dagh. Euryalus is schoon van gedaente, en in 't bloeiensje zijner jeught: Nylus steect uit in oprechte liefde tot dien knaep. Diore, een brave telg uit Priaems Koninglijcken stam, volgt hen: Diore wort te gelijck gevolgt van Salus en Patron; d'een uit Akarnanie, d'ander uit Arkadie, en Tegeeschen stamme gesproten. Na hen treden een paer Siciliaensche jongelingen in het perek, Helymus en Panopes, op jagen en rennen door de boschen afgerecht, en megezellen van den ouden Acestes. Behalve deze komen 'er noch vele anderen, vele-

ker namen onvermaert zijn. Eneas heft in 't midden van hun allen, aldus aen: neemt mijn rede ter harte, en hoort rultigh toe. Niemand van u allen wil ick onbegifticht laten henegaen: ick zal u schenken een paer Gnoffische schichten, elck met een geslepen yzeren punt beslagen, en een tweefnede heerbijl met een zilveren hecht, kunstigh uitgesneden. Hier zullenze alle even groote eer genieten; d'eerste drie de prijzen strijcken, en den geelen olijfkranen om het hoofd vlechten. D'eerste overwinnaer in den loopstrijt zal een paert met kostelijk behangfel genieten: de tweede eenen Amazoonschen pijlkoker, zwanger van Tracische pijlen, hangende aen eenen breedden gouden gordel, die in een langworpigh gesteente gehaecht wort. De derde vernoege zich met dezen Myceenschen helm. Zoo sprack hy, elck nam zijn stede; en zoo ras zy de leus hoorden, schotenze buiten de lijn, en ruckten met kracht de baen in, gelijk een stormwint, en hadden te gelijk het uiterste van 't renperck in 't oogh. Nifus, sneller dan de wint, en de vleugels des blixems, schiet d'eerste voorhene, en munt door de schoonheit van lijf en leden verre boven alle anderen uit. Na hem is Salius in 't navolgen de voorste, doch zoo, dat een groote ruimte noch tusschen hen beide blijft: daer na laet Euryalus de derde de balie achter zich. Helymus volgt Euryalus: Diores vliegt Helymus na, en zoo dicht, dat hy hem alree op de hielen treet, en voorover hellende zijne schouders raecht; en waer de loopbaen langer en breeder, hy had Helymus voorby gesnort, en hem de kans afgekeken. Nu warenze bykans hunnen adem en de baen ten einde, wanneer Nifus, tot zijn ongeluck, quam te slijberen in glibberigh bloet van runderen, die by geval hier geslagt, den gront verfden, en het groene gras besprengkelden. De jongelingk alree van blijfchap ophuppelende om de zege, begoft hier ter stede te struickelen, en kon zich niet tegenhouden, maer quam voorover te sneuvelen in dit vuile slijm en geronnen offerbloet: evenwel sloegh hy zijn liefde tot Euryalus niet in den wint; want uit het glibberige slijm oprijzende, zoo keerde hy Salius met den voet, die hierom in het drabbige zant quam te tuimelen. Aldus ruckte Euryalus voort, en won den eersten prijs door zijn vrients goede gunst, en scheen te vliegen op het hantgeklap en geroep zijner gunstelingen. Na hem quam Helymus aen, en Diores won den derden prijs. Toen begoft hier Salius, in den ringk der groote vergaderinge, voor alle de treflijkste Heeren, luitruchtigh op te stuiven: hy verzocht, dat men den prijs hem toestont, wienze door bedrogh ontwel-dicht was: maer de gunst der Rechteren tot Euryalus, en de beval-

ligheit zijner tranen en deughden, aengenamer in een schoon lichaem, dragen hem den prijs op. Oock staet Diorea Euryales by, en roept luits keels, dat, indien Salius met den eersten prijs ga strijcken, hy zelf t'onrecht met den lesten begifticht zy. Toen zeide vader Eneas: o knaepen, uwe prijzen zullen u wel geworden, en niemant u den verdienden loon onthouden: laet my medoogen hebben met mijn vrients onnozel ongeluck. Aldus sprekende, vereert hy Salius een pantier van een groot Getulisch leeuwsvel, ruigh van hair, en met vergulde klauwen. Toen sprack Nifus: beloont men den verwonneling zoo treffelijk, en hebt ghy deernis met den gesneuvelden ¹⁾; wat behoort ghy Nifus dan te schencken, die zoo lofflijk den eersten krans verdiende; indien de zelve Fortuin, die het Salius kuifchte ²⁾, my oock den voet niet dwers had gezet? en zoo sprekende toonde hy hoe leelijck zijn aenzicht en lichaem van slijm en bloet bekladt zagen. De goede Vader most lachen, en beval den beuckelaer, Didymaons kuntigh werckstuck, te brengen, dien de Griecken, in het plonderen van Neptuins kerck, van den heiligen pijlaer afruckten; en met die heerlijke schenckaedje vereerde hy den jongeling.

Toen de loopstrijt ten einde, en de prijzen begeven waren, sprack hy: nu laetze voor den dagh komen al die het hart hebben, om met gevoederde en lootzware offeleere wanten elckandere te keer te gaen: en zette een paer prijzen op, te weten, eenen os met goude schilden en snoeren om 't hooft gebonden, voor den verwinner, en eenen degen, en fraeien helm, ten troost des verwonnelings. Terstont rees de groffijvige en stercke Dares overendt, en al het volck stack van verwondering een keel op. Hy gewoon alleen tegens Paris te vechten, was de zelve man, die uit Bebrycie en Amykus stam [zoo hy roemde] gelproten, den zeeghaftigen en zwaerlijvigen Butes, by Hektors doorluchtigh graf, ter aerde smeet, en half doot in het zant leggen liet, zoo langk als hy was. Zulck een Dares stack eerst het hooft in de lucht om te vechten, toonde zijne breede schouders, zwaiede zijn lange armen om en wederom, en schermde met de vuilten in de lucht. Men vraeghde vast om naer zijn party: maer niemant uit zoo groot een hoop durf tegens dien man aengaen, en de wanten aenschieten: weshalve hy moedigh voor Eneas voeten stont, en achtende dat hem niemant dorst aen boort komen, toefde niet langer, maer vatte met de flincke hant den stier by de horens, en sprack: Godin Venus zoon, durf het niemant tegens my wagen,

¹⁾ Den gesneuvelden: d. i.: „den gevallen.“

²⁾ Die het Salius kuifchte voor „die het Salius bakte,” als men thands in gemeenzame taal zoñ zeggen. Vreemd intuschen is de opvatting hier in dien zin van 't woord *kuifchen*, dat anders „zuiveren, reinigen, snoeien” beteekent.

waer toe staenwe dan langer hier? Hoe lang moet ick noch wachten? sta my den prijs toe. Alle Dardaners riepen te gelijk uit eenen mont, dat men hem den beloofden prijs zou leveren. Toen bestrafte Acestes Entellus met ernstige woorden, daer hy allernaest op het kussen van groene zoden by hem zat. O Entellus, te vergeefs zaght men u eertijts voor den dappersten onder alle helden aen; indien ghy nu zoo koel gedoocht, dat men zonder eens te vechten met zulcke geschencken strijcken ga. Waer is nu Eryx, de meester van 't vechten, gebleven, dien wy te vergeefs eenen Godt achtten? Waer is hy, die door geheel Sicilie vermaert was? die zijnen buit overal zoo zegenrijck in hoven en kercken ten toon hing? Hy antwoorde hier op: mijn lust en liefde om prijs en eere in te leggen, laten zich niet uit vreeze verbluffen; maer de hooge ouderdom maeckt my traegh: het bloet is koudt, en de kracht in 't lichaem verstorven. Had ick nu mijn vorige sterckheit; waer ick nu in mijn bloeiende jeught, gelijk dees, die zoo onheusch en verwaent hier op stoft en braveert; prijs nocte schoone os zouden my herwaert jagen, nocte geen geschenck mijn gemoedt bekooren. Aldus sprekende, zoo sineet hy midden in het perck een paer overzware wanten en het harde ofsenleere tuigh, 't welck de gestrenge Eryx gewoon was in den strijt aen te trecken, en om zijne armen vast te binden. Alle toezienders ontzetten zich van verwondering over zulcke ofseleere wanten, zeven dick en stijf met loot en yzer gevoedert. Dares zelf stont stom boven alle anderen, en weigerde sterck hier mede te vechten. Anchises groothartige zoon greep het overzware vechttuigh, met zijne onmatige windelen en banden, en bezagh het van alle kanten. Toen sprack de grijze Entellus: Hoe zou hy zich verwonderen, die eertijts d'eige wanten en wapens van Herkules zelf, en zijnen fellen strijt op dit strant gezien had. Uw broeder Eryx vocht eertijts met dit geweer, het welck ghy noch van bloet en brein bespat en besprengkelt ziet: met deze wapenen boodt hy Alcides het hooft; en ick eertijts bloet in 't oor hebbende ¹⁾, en noch niet grijs en traegh van ouderdom, was gewoon dit geweer te bezigen: doch indien Dares, de Trojaen, ons geweer wraecken magh, den godtvruchtigen Eneas dat recht duncke, en Acestes, d'insteller des kamps, dit bestemme; zoo laet ons met gelijk geweer tegens elckandere aengaen. Zijt onbekommert: u te geval legh ick de wanten van Eryx af, en schudt ghy oock de Trojaensche wanten uit. Aldus sprekende, schoot hy zijnen dubbelen

¹⁾ Bloedt in 't oor hebbende voor 't Lat.: *dum melior vires sanguis dabat*, „toen een jeugdig bloed my kracht byzette.“ De spreekwijze is blijkbaar daaraan ontleend, dat, by knapen, de ooren bloedrijker zijn en rooder zien dan by gryzaarts.

kolder uit, en ontdeckte zijn grove leden, zijn grof gebeente, en stercke armen; en zette zich midden in het perck, zoo groot als hy was. Toen broght vader Eneas een paer gelijcke wanten voor den dagh, en bewont hun handen met gelijk geweer. Toen stondenze beide even onverfaeght op de teenen, en schermten met hun armen in de lucht. Zy worden hantgemeen, weten met hun hoofdt achterover buigende, de slagen t'ontduicken, en verhitten in 't vechten. D'een radder te voet, verlaet zich op zijn frillche jonge leden; d'ander op zijn groflijvigheit; maer de beenen bezwijcken van traegheit onder het lijf, en sidderen, en hy hijght van zwaerlijvigheit naer zijnen adem. Zy slaen onderling menigen slag te vergeefs om elckandere te treffen; menigen slag op ribben en borst, dat het ploft; en drijven elckandere reis op reis met de vuist zoo stijf om d'ooren, en op den kop, dat het harstebecken kraeckt. De groflijvige Entellus staet daer hy staet, zonder eenen voet te wijcken; en ziet de slagen komen, en weetze wacker te verzetten. Zijn party, hem, nu van dezen, nu van dien kant beloerende, en op alle kanten lettende, belpringt zijnen vyant dickwils te vergeefs: gelijk een, die een stadt, op een hooghte gebouwt, met stormgevaert bestormt; of een slot, op eenen bergh gesticht, met zijn krijghsvolk belegert houdt. Entellus de vuist om hoogh opheffende, brengt hem van boven af eenen slag toe; maer de gezwinde ziet bij tijts den slag op zijnen kop aenkomen, en ontwijckt de vuist, met eenen luchtigen sprongk; waer over Entellus missende en in den wint slaende, oock om zijn zwaerlijvigheit plotseling van zelf met dat zware lichaem ter aerde ploft: gelijk weleer een vermolfemde pijnboom ¹⁾, op Erymanth, of Ida, den hoogen bergh, met wortel en al uitgeruckt, ter nederstortte. Trojanen en Sicilianen krioelen en woelen van yver, en steken een klock op, dat het aen den hemel klinckt: en Acestes komt uit medoogen over zijnen vriend evenout als hy, vooruit gelopen, en heft hem van d'aerde op: doch de helt niet verleemt nochte verschrickt van dien val, hervat het gevecht noch heftiger, en de gramschap zet hem kracht by. Toen ontvonckten schaemte en de kennis zijner sterckte zijn hart en bloet; en van verbolgenheit, nu met de slincke nu met de rechte hant, reis op reis toetslaende, dreef Dares over het vlakke velt voor zich hene: en de helt wist van geen rusten, van geen ophouden, maer sloegh van boven neêr toe op Dares, en duwde en stiet hem. dat hy rontom draeide, en het kraeckte, gelijk een hagelbuy op het dack. Vader Eneas kost toen niet verdragen, dat

¹⁾ Een vermolfemde pijnboom: vermolfemen, vermolmen, en, gelijk wy vroeger by V. aantreffen, vermelen, zijn verschillende vormen van 't zelfde woord.

Entellus langer in zijn bitterheit en verbolgenheit voortvoer, maer scheide de kampvechters, en ontweldighde hem den afgestreden Dares, dien hy troostelijk aldus toefprack: ongeluckige mensch, wat dolheit komt u over? Ziet ghy niet dat hy u overmagh, en de kans gekeert is? zwicht voor een' stercker. Zoo sprekende, scheide hy de kampvechters. Maer zijn trouwhartige spitsbroeders leidden hem [die de beenen, van vermoeitheit en flaeuwte, nasleepte, het hoofd over beide zijden liet hangen, geronnen bloet te neus en mont met stucken van tanden uitspoogh] naer de schepen toe; en ontfingen, toen men hen riep, helm en degen, en lieten Entellus den stier en prijs strijcken. D'overwinner Entellus nu trots en moedigh op den stier, zeide: o Godin Venus zoon, en ghy Trojanen, oordeelt hier uit, hoe sterck ick in mijne jeught was, en hoe ghy Dares, die anders koudt waer, verlost. Zoo sprack hy, en staende recht tegen over den os, die ten prijs des overwinners stont, hief zijn vuit met de harde offenleere want twee of driewerf om hoogh, en mickende recht op de starre van den os, klonck hem de herffens in, dat het harffecken kraeckte, het dier lillebeende, en doot ter aerde plofte: weshalve de Helt aldus zeide: o Eryx, ick offere u, in Dares stede, dit bloet, dat u beter behaeght; en hier nu de wanten afleggende, staeck voortaan de vechtkunst.

Terstont hier na noodight Eneas alle schutters, die lustigh en rustigh zijn om naer prijs te schieten: en men is bezigh om den mast van Sereftus schip op te zetten en een duif, met een koorde om en door de beenen geslagen, om hoogh aen den mast te binden, als een wit om naer te schieten. De mannen komen te hoop; men worpt de loten in den koperen helm, en Hippokoön, Hyrtakus zoon, treckt het eerste lot, met een vrolijk geroep der omstanderen. Na hem komt Mnestheus uit, die flus den roeilrijt won, en noch den groenen olijfkranz draeght. Het derde lot viel op Eurytion, broeder van den doorluchtigen Pandarus ¹⁾, die eertijts, op Minerves bevel, den eersten pijl midden onder de Griecken schoot, om het onderling verdragh des lijfgevechts te steuren. De leste naem onder in den helm was Acertes, die zelf noch het hart had tegens jongelingen om prijs te schieten. Toen spandenze hun bogen, elck om het stijfste, en trocken pijlen uit den koker, en Hippokoöns pees eerst los snorrende, zoo vloogh zijn pijl gezwint naer den hemel, door de lucht hene, en bleef recht in den mastboom steken, dat de mast daverde, de duif van schrick haer vleugels tegens een klapte, en al 't gewest van 't

¹⁾ *Pandarus*: dese, de zoon van Lykaon, had de Trojanen tegen de Grieken geholpen, en, om een wapenschorring te slooren, Menelaüs met een pijl verwond.

hantgeklap weergalmde. Na Hippokoön zette Mnestheus zich schrap met zijnen gespannen boogh, en mickte te gelijk met oog en pijl: doch de schutter kon, dat spijtig was, met zijn punt den vogel zelf niet raken, maer schoot het linnen snoer in stucken, waer aen de duif by haren voet boven aen den mast gebonden hing; en zy vlughte door de lucht in de donckere wolken. De gezwinde Eurytion, die al lang zijnen boogh en pijl gereet had om te schieten, riep zijnen broeder te hulp, en dede hem een belofte; en ziende nu de duif in d'ydele lucht de wiecken vrolijk tegens een klappen, schoot haer in de vlucht, onder een donckere wolck, zoo datze, den geeft in het luchtige gestarnte gevende, doot voor zijn voeten neerviel, met den pijl in 't lijf. Nu schoot 'er Acestes alleen over, die, geenen prijs kunnende behalen, evenwel eenen pijl verloren in de lucht schoot, om t'effens zijn kunst in 't schieten te toonen, en hoe hy met den boogh wist om te gaen. Toen verscheen ons onvoorziens een wonderpooch, dat wat zeldzaems aanwees; gelijk by d'uitkomst na wel degelijk bleeck, toen de dreigende waerzeggers ons te spade het voorpooch beduiden: want Acestes riet in de dunne wolcken vliegende, begolt te branden, liet een spoor van vlam achter zich, en van den gloet verslonden, verdween voor wint in de lucht: gelijk de starren dickwils aen den hemel verschieten, of omzwevende een vlecht hairs ¹⁾ of eenen staert na zich slepen. Al wat 'er was stont verbaest; Trojanen en Sicilianen aanbadden de Goden: doch de groote Eneas zagh dit voor geen ongunstigh voorteken aen, en den blijden Acestes om den hals vallende, begiftighde hem rijckelijck, en sprack: o vader, aenvaert (want het beliefte den grooten hemelvooght u, by lotinge misdeelt, door dusdanige voortekens deze eere toe te leggen) dit geschenck, dat van den stockouden Anchises zelf quam; eenen kop met groot werck gedreven, eertijts van Cyffeus, den Thrax, vader Anchises geschoncken; tot een pant en gedachtenis zijner vrientchap. Zoo spreeckt hy, leit Acestes den hooghsten prijs toe, en zet hem den groenen lauwerkrans op het hoofd; nochte de goede Eurytion benijt niet, dat men dezen in eere boven hem stelle, die alleen den vogel afschoot. Na Eurytion gingk Mnestheus, die de koorde brack, met zijn giften strijcken. De leste van allen was Hippokoön, die den mast trof.

Maer vader Eneas roept, eer noch de schutters scheidden, Epytides, den leermeester en aenleider van den jongen Julius, by zich,

¹⁾ Een vlecht hairs: het woord *hair* is hier min gelukkig gekozen: dat van *staart* eigent zich goed om „al wat nasleept“ uit te drukken; doch „sterren“ slepen geen *hair* achter zich na, en Virgilius zegt zulks ook niet.

en luifert den getrouwen in 't oor: ga hene, zegh Askaen, dat hy (indien de jonge Ridderſchap vaerdigh, en de paerden getoont zijn) de benden herwaert aenvoere, en zich in de wapenen vertoone, zijnen grootvader ter eere. Zoo ſpreekt hy, en beloft al den toeloop des volcks ruimbaen te maken, en een vrye plaets midden op het vlacke velt te laten. De jongers komen gelijcker hant aengereden, en ſchitteren in 't gezicht hunner vaderen zoo braef te paerde, dat al de jeught van Troje en Sicilie zich des verwondert. Zy dragen elck, gelijk men gewoon is, eenen geſchoren krans op den helm; elck een paer kornoeljelchichten met een yzeren punt beſlagen; zommigen gladde pijlkokers op den rug, en goude ketens, die om den hals op de borſt hangen. Drie benden ruiters braveren onder drie ritmeesters, die elck in 't byzonder hun bende, zes paer jongers ſterck, aenvoeren. Een kornet van deze jongelingen volgt ruſtigh den kleenen Priaem, naer zijnen grootvader genoemt, en die een doorluchtige telgh, van Polites geſproten, in Italie edele ſpruiten zal aenteelen. Hy rijdt op een groot bont Thraciſch ros, dat voor twee witte voeten, en een kol voor den kop heeft. D'ander is de kleene Atys, de rechte ſtam, waer uit de Latijnsche Atysen ſproten; Atys het jongske, zoo bezint van het jongſken Julus. Julus, de ſchoonſte van allen, komt leſt aendraven op een Sidoniſch paert, hem van d'openhartige Dido geſchoncken, tot een gedachtenis en pant van hare liefde. Al d'andere jongkheit zat op Siciliaenſche paerden, uit den ſtal van den ouden Aceſtes gekomen. De Dardanen bewelkomen met hantgeklap deze Ridders, wien het hart van yver popelt, en zienze met luſt, en kennen hun voorouders aen het kroolt. Na datze vrolijk te paerde gezeten, zich voor doogen van alle die hier zaten vertoonden; zoo gaf Epytides van verre, met geroep en klateren van zijn zweep, hun een teken, daerze nu gereet ſtonden, om het ridderſpel te beginnen. Eerſt redenze by paren, in eenen troep, heen en weer; daer na in drie benden gedeelt, drie in 't gelidt neffens elckanderen. Toen wederom geroepen, ſteldenze zich tegens elckandere ſchrap, en drilden met hun ſchichten tegens een. Daer na zwenkenze om en wederom, elck zijns weeghs, en doen by beurte keer in keer, en vertoonen een ſpiegelgevecht in de wapenen: nu nemenze de wijck, en laten hun hielen zien: nu hervattenze, nu ſtakenze 't gevecht van wederzijde. Gelijk men zeit: dat eertijts, op Krete, het hooge eilant, in den doolhof een verborgen wegh liep, van wederzijde bevlochten, en met duizentderleie bedriegelijke en twijfelachtige bypaden onder een geſtrengelt; waer

door de dolende uitgestreken en te leur gestelt: nergens op eenigh merckteken oogh kon houden, om uit te geraken: eveneens verwarren de zoons van Troje hun spoor door een; terwijlze onder het spiegelgevecht af en aen trecken, en vechten en vlughten: gelijk dolfijns, die in de Karpaetsche en Libysche zee om strijt zwemmende, de natte baren met hunne borst breken, en in het water spelen. Toen Askaen namaels het lange Alba met muren zou stercken, broght hy eerst deze gewoonte, dit ridder spel en spiegelgevecht op de baen, en leerde d'oude Latijnen dit feest vieren, op die zelve wijze, gelijk hy, en de Trojaensche jongkheit met hem, en d'Albanen dit hunne lantslieden voortleerden. Sedert voerde de grootmaghtige stadt Rome deze oeffeninge in, en onderhieltze, hare voorouderen ter eere: en het spiegelgevecht van het jongske wort noch heden 's daeghs het Ridder spel van Troje, en de kornet de Trojaensche kornet geheeten.

De lijckspelen, zijnen heiligen vader dus lange ter gedachtenisse geviert, zoo begoft de fortune eerst te weifelen, en hun den voet dwers te zetten: want terwijl men bezigh was, om Anchises graf, op zijn jaergetijde, met verscheide spelen te vereeren, zont Juno, Saturnus dochter, [al haer voorleden ongelijk en leet kacuwend, en haren moedt noch niet gekoelt hebbende] Iris uit den hemel, naer de Trojaensche vloot, en blies haer met den adem der winden voort. De maeght hare reis spoedende, langs eenen boogh met duizenterhande verwen geschakeert, vloogh onzichtbaer en snel haeres weeghs. Zy ziet den grooten toeloop des volcks, bespiet het strant, vint de havens ledigh, en de vloot zonder volck. Maer de Trojaensche vrouwen verre van hun, op het eenzame strant, beschreiden heimelijk den overleden Anchises, en zagen al te zamen de grondelooze zee met weenende oogen aen. Och, riepenze alle uit eenen mont, wat zijn wy vermoeit van zoo lang op zee om te zwerven, en wat is 'er noch al varens aen vast! Zy roepen om een stadt: het verdriet haer langer op het water om te suckelen. Weshalve Iris, niet onnozel in het beledigen, zich midden onder den hoop worpt, leit de gedaente en draght van een Godinne af, en treckt den schijn van Beroë aen, gemalin van Doriklus, den Thrax; en een stockoude vrouw, van goeden huize en naem, en eertijts kinderzaligh ¹⁾). Iris aldus vermomt, begaf zich midden onder de Dardaensche vrouwen met deze rede: o ellendigen, die niet van der Griecken handen, in den oorloogh, onder de vesten der vaderlijke stede, ter doot wiert

¹⁾ *Kindersalig*: een lief gekozen woord, voor „met kinderen gezegend.”

gesleept: o rampzalige menschen, tot welck een einde spaert u Fortuin zoo lang? Wy beleven nu den zevenden zomer na den ondergangk van Troje, sedert men ons, over zee en zant, door zoo vele zorgelijke rotfen en in zoo menigerhande gewesten omvoerde, om over den ongestuimigen waterplas en op de golven omgesolt, het deizende Italie te volgen. Hier regeert de gastvrye Acestes, in 't gebiet van Eryx, Eneas broeder. Wie behindert ons hier muren te stichten, en den burgeren aen een stad te helpen? o vaderlant! o Huisgoden, te vergeefs uit den brant geredt! zullen wy nu geene vesten stichten, om Troje te vernooten? Zal ick nimmermeer Xanthus en Simois, de vlieten van Troje, aenschouwen? Wat, spant liever met my aen, en steekt deze rampzalige schepen in brant: want de geest van Kallandre, de waerzeggerin, scheen my in den droom de barnende sackels toe te reicken. Zoeckt hier Troje, zeitze: hier is uwe woonplaets. Nu is het tijt de zaek by der hant te nemen, en op zulck een treffelijk voorloepoock niet te sammelen. Ziet, daer staen vier altaren, Neptuin toegewijt. Godt zelf reickt u de sackels toe, en moedicht u aen. Dit zeggende, vatze allereerst met geweld een branthout, en zwaait het toornigh al flackerende om haer hooft, en snijdt het in de vloot. De Trojaensche vrouwen zien vrent toe, en staen verbaest. Pyrgo alleen, die wel d'outste was, en een Koninglijke voester zoo veler kinderen van Priaem, riep toen uit al den hoop: o joffrouwen, geen Rheteesche Beroë, geen Doriklus gemalin raet u dit: let slechts op het krooft en haer goddelijcke bevalligheit, en die flonckerende oogen: welck een leventheit van geest is 'er in! wat een aenschijn, spraek en fiere tret! Ick zelf over een wijl van Beroë scheidende, liet haer kranck, en moeielyck, overmits zy alleen van deze feest most blijven, en Anchises niet naer zijn waerdighe mocht vereeren. Zoo sprackze. Maer de vrouwen, in 't eerste niet wetende hoe zy 't hadden, beginnen de schepen met norste oogen aen te zien, en staen twijfelmoedigh, tusschen den deerlijcken treck tot dit tegenwoordige lant, en het Rijk, waer toe het nootlot haer roept; terwijl de Godin ten hemel vliegende, eenen geweldigen boogh onder de wolcken snijdt. Daer na verbaest door dit gezicht der Godinne, en van dolheit vervoert, beginnenze te schreeuwen, en rucken het vier van den offerhaert. Zommigen plonderen d'altaren, en worpen met festoenen en loof en sackelen: het vier daer op met vryen toom aen 't voortlaen, over doften en riemen en beschilderde schepen, van dennen hout getimmert. Eumelus, de bode, brengt de tijding aen Anchises graf, en de gestoelten des schouwburghs, dat

de vloot in lichten brant staet: en de Trojanen zelfs zien terstont de gloeiende voncken in de zwarte smoockwolck opvliegen: en Askaen, die vrolijk valt de Ridders aenvoerde, vloogh met zijn paert heftigh, recht toe, recht aen, naer de vloot, die noot leedt: en geene ritmeesters, om hem tot stervens toe verlegen, kunnen zijnen yver sehutten. Het jongske daer aenkomende, roept: wat dolheit komt u aen? Hoe nu? Waer wilt ghy hene? Och, ellendige burgerinnen! ghy verbrant uwen vyant nocte het Grieckische leger niet, maer de schepen, uwe hoop en toeverlaet: ziet, ik ben uw Askaen; en flux nam het zijnen helm (waer mede het noch flus het spiegelgevecht beleidde) van 't hooft, en smeet dien voor haer voeten neder: en voort daer op quam Eneas met de Trojaenische troepen aenstooten. Maer de vrouwen vloten van vreeze het strant langs, elck haeres weeghs, en verstaken zich ergens in bosschen, en holen van steenrotten. Juno, van wie zy bezeten waren, is uit haren boezem gevaren, en zy by zinnen komende, beginnen haer volck te kennen: het stuck berouwt en 't leven verdriet haer: doch de brant liet daerom niet zijnen gangk te gaen, en even fel voort te slaen: het werck, waer mede de naden gedreven waren, smoockte allengs, en gingk valt aen, onder het beteerde hout: de roockende hitte verteerde de kielien langkzaam, en de vlam vermeerterde den geheelen romp: het gedurigh gieten, en geheele stroomen waters kunnen het vier niet lesschen. Toen scheurde de godtvruchtige Eneas zijne kleeders van 't lijf, en riep met opgestreckte handen alle Goden te hulpe. Almaghtige Jupiter, indien ghy alle Trojanen noch niet tot den lesten man toe haet; indien ghy naer uw oude liefde de zwaarigheid der menschen noch eenighsins ter harte treckt; zoo bergh, o vader, de vloot nu uit dezen brant, en bescherm de Trojanen voor den uitersten noot, in dezen deerlijcken staet: of ben ick des waerdigh, schiet my (daer mede is 't uit) met uwen blixem doot, en tref my met uwe gewapende vuist. Naulix spreekt hy zoo, of een donckere wolck berst met onweder en stortregen uit, niet anders dan of het water van boven gegoten wert: bergen en dalen daveren van donderflagh op donderflagh: het stormt en buldert: al de lucht ziet zwart en ontfelt van regenbuien en vlagen: de schepen loopen over van het water, en de half verbrande vloot wort doornat van den regen, tot dat al de smoock gelescht is, en alle schepen, behalve vier, in den brant geborgen blijven.

Maer vader Eneas van dit harde ongeval in zijn hart getroffen, liep het hooft om van geweldige bekommelingen, en leide het dan

dus dan zoo over; of men het nootlot ter zijde zettende, zich op den bodem van Sicilie zou neerflaen; of de kust van Italie aendoen. Nautes, een out ervaren man, van Pallas onderwezen en afgerecht op wichelery, het welk hem in groot aenzien broght, diende den Vader hier over, op het geen of van de vreeffelijcke gramfchap der Goden door dit voorspoock hun gespelt, of van de ry des nootlots vereifcht wiert. Dees ving aen Eneas aldus te troosten: o Godin Venus zoon, laet ons volgen, zonder omzien, derwaert wy van het nootlot gerolt en gefolt worden. Men moet, het ga zoo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzent. Ghy hebt hier den Dardaenschen Acestes, een' man van goddelijcken stamme, op uw hant: neem hem, die overbodigh is ¹⁾, tot uwen raetsman: lever hem al het volck, dat van de verbrande schepen noch overschiet, en hen allen, wien uw groothartigh bestaen en ongelegenheit tegens het hart stoot; stockoude mannen, en zeeziecke wijven: schiet uit al wat onder u lam en stram, tegens geen gevaer magh; en laet de kleinhartigen muren op dezen bodem stichten. Zy zullen die stadt, met Acestes oorlof, Aceste naer zijnen naem noemen. Eneas verquickte om die rede van zijnen ouden vrient. Maer sedert werden zijn zinnen van allerhande gedachten herwaert en derwaert geruckt: en toen de nacht op hare slede, van twee paerden voortgetrocken, door den duisteren hemel gle, scheen zijn vader Anchises geest haestigh van boven nederdalende, hem aldus aen te spreken: mijn zoon, die my, by mijn leven, liever dan het leven waert: mijn zoon, die de rampen, den Trojanen beschoren, smaecte: ick koom afgestegen op Jupijns bevel, die den brant der vlote uitlefchte, en zich in den hoo-gen hemel ten leste uwes ontfarmde. Volg dien overtreffelijcken raet van den ouden ervaren Nautes. Scheep met d'uitgelezenste jongelingen, de kloekhartighste borsten, in Italie over. Een hardvochtigh wilt en woest volck staet u in Latium te beoorlogen. Evenwel, mijn zoon, moet ghy eerst den helschen afgront bezoeken, en by den diepen jammerpoel my aanspreken: want ick ga niet waeren in den godtloozen Tarter, onder de droevige schimmen; maer verkeere in d'Elyfische beemden, met het genoeghlijck gezelschap der godtvruchtigen. De kuifche Sibylle zal u, na het slaghten en opofferen van zwart vee, derwaert geleiden. Dan zult ghy al uw geslacht leeren kennen, en weten wat vesten u beschoren zijn. Nu vaer wel: de daeuwende midnacht is al verlopen, en de hatelijcke dagh snuift my uit den oosten den waellem zijner hygende paerden toe. Zoo

¹⁾ Die overbodigh is: d. i.: „die bereid is” t. w. „om goeden raad te schaffen.”

sprack hy, en verstoof, gelijk roock, in de dunne lucht. Eneas riep: waer streeft ghy hene? waer blijft ghy? wien vlucht ghy? of wie belet u ons t'omhelzen? Toen rekende hy het vier op, dat onder d'assche gedooft lagh, en eerde ootmoedighlijk den Troitschen Haertgodt, en de koorgeheimenis der grijze moeder Velta, met gezouten offermeel, en het volle wieroockvat. Terstont ontbiet hy zijne reisbroeders, en inzonderheit Acestes; en ontdeekt hun Jupijns gebodt en zijn lieven vaders bevel, en hoe hy nu beraden is. Men stelt dien raet niet uit, en Acestes weigert niet dat bevel te volgen. De vrouwen, die gezint zijn hier een stadt te bewoonen, worden aengetekent, en het volck, dat hier toe willigh is, en al die luttel met eere en vermaertheit gedient zijn, schiet men uit. De Trojanen, klein in getal, doch heet en wacker om aen den man te gaen, vernieuwen de doften ¹⁾, verbeteren de half gebrande schepen met nieuwe ribben, en eicke plancken; schaven riemen en balcken, en maecken touw en takel klaer. Middelerwijl roit Eneas de velten met den ploegh, en deelt erven by lotinge uit; geeft deze plaets den naem van den burgh Ilium, en heet die plaets naer de stadt Troje. De Trojaensche Acestes is met het Rijk wel in zijnen schick, en wijst hun waer mercktveld en raethuis zullen staen; kiest wethouders, en schrijft hun keuren en wetten voor. Daer na sticht hy op de kruin des berghs Eryx een hemelhooge kerck, Venus van Idalie ter eere; en wijdt Anchises graf een breedstreckend wout en Priester toe. Toen nu al het volck negen dagen langk gebancketteert, en gaven op het altaer geoffert hadt, begoft de gewenschte wint op zee uit den zuiden te waeien, en ons wederom met slecht water te scheep te drijven. Daer stack men in de boght een keel op met huilen en kermen, en broght een geheel etmael over met elckanderen om hals te vatten en oorlof te nemen. Nu wouden vrouwen en mans (wien te voren de zee zoo lelijk toegreen ²⁾), en het onmogelijk viel op het water te harden) mede t'zeil gaen, en lijden al wat 'er op de reis te lijden stont. De goede Eneas vertroosteze met vriendelijke woorden, en bevalze al schreiende in Acestes, zijn bloetvrients, beschuttinge. Hier na beval hy drie kalvers voor Eryx, en een lam voor het onweder te slaghten, en maeckte de touwen, langs het strant, 't een na 'et ander los. Hy zelf staende van verre op de kampanje, met den geschoren olijfkranen om het hooft, en den offerkop in de hant, worpt het ingewant en giet den wijn in de zoute baren. De wint van ach-

1) *De doften*: de „roelbanken.“

2) *Toegreen*: d. i. „toehuilde.“ *Grtsjen*, 't welk men thands als *griemen* uitspreekt, is: „huilen, schreien.“

ter recht in het zeil blazende, geeft den schepe vaert en spoet, en de maets roeien om strijt, en vegen door zee.

Maer Venus, met zorgen beladen, spreekt ondertusschen Neptuin aen, en klaeght hem aldus haren noot: o Neptuin, Junoos wrock en onverzaetzame wraeckgierigheid perffen Venus zich tot biddens toe te vernederen: nochte de langkdurigheid des tijts, nochte geene offerhanden der godtvruchtigen kunnen haer vermorwen; ja d'onvermurwde Godin noch even stijf, wil nochte om Jupijs gebodt, nochte om nootlot, zich geruist houden. Het vernoeght haer niet, datze de stadt midden in Frygie gelegen, door onmenschelijke vyantschap en veete verflonden, het overschot van Troje door allerhande rampen ter straffe gesleept en geseurt hebbe; zy vervolgt noch d'asschen en gebeente der uitgeroide vesten: wat oorzaken haer tot zulck een dolligheid verrucken, dat magh zy zelf weten. Ghy zelf zijt mijn getuige, wat een geweld zy my onlangs op de Lybische zee haestigh berockende; en hoeze op Eools buien steunende, de gansche zee en den hemel te vergeefs onder een roerde: dat durfze op uwen bodem bestaen. O schelmstuck! bezie eens, zy heeft oock door Trojaensche vrouwen, van dolligheid bezeten, schandelijk de schepen verbrant, en de vloot ten deele vernielt zijnde, ons gedwongen zeker getal onzer reisgenooten in een vreemt lant achter te laten. Weshalve ick u bidde, dat het u gelieve 't overschot der vlote veilig door zee te voeren; veilig aen den Laurentijnischen Tyber te brengen; eisch ick anders iet billijcks: bescheeren anders de nootlotspinfers hun deze vesten. Saturnus zoon, de Zeevooght, antwoorde haer: o Cythereesche Godtheit, het is gansch recht en billijk, dat ghy uw betrouwen op mijne Rijcken vestight, waer uit ghy geboren zijt: ick verdiende dat oock: dickwils en menighmael breidelde ick zoo groot een dolligheid van water en wint; en droegh te lande (des getuigen my Xanthus en Simois) geen minder zorggh voor uwen Eneas; wanneer Achilles, achter de halfdooode Trojaensche benden her zittende, haer tegens de muren aenjoegh; menigh duizent man in het zant leide; de toegestopte stroomen steenden; en Xanthus zijn kil niet vinden kost om in zee te loopen. Van dien tijt af ontweldighde ick met een holle wolck uwen Eneas uit Achilles stercke handen; toen hy, tegens zijnen vyant, hem ongelijk in krachten en hulp van Godden, in lijfgevecht uitgetreden, en ick genegen was de muren der meinedige stadt Troje, met mijn eige handen opgebouwt, in den gront te verwoesten. Ick blijf noch bestendigh by het zelve voorneemen; ontsla u der vreeze. Hy zal, naer uwen wensch, veilig in de

haven van Avernus belanden, en slechts eenen man op zee verliezen, waer aen hem gelegen is: een zal voor velen sterven. Na dat de vader het gemoedt der Godinne met dusdanige woorden hadde gestreelt en verheught, zoo spande hy zijne paerden voor den wagen, breidelde de zeegedroghten met het schuimende montstuck, vierde hun den vollen toom, en glipte luchtigh met zijn blaauwe raden over het water hene: de baren gaen leggen: de holle zee slecht haere deiningen onder de krakende assen gelijk en effen: de wolcken verdwijnen aen de ruime lucht. Toen vergezelichapten hem veelerhande gedaenten, geweldige groote walvisschen, d'oude rey van Glaukus, Palemon, Junoos zoon, de snelle Tritons en al het heir van Forkus, ter rechte hant; ter sincke, Thetis, Melite, de maeght Panope, Nisee, Spio, Thalye en Cymodoce.

Vader Eneas, wiens gemoedt dus lang in twijfel hing, begoft nu het hart in 't lijf van blijchap te springen: hy beveelt hun allen haestigh de masten op te zetten, en de zeilen aen de rae te slaen. Zy maecken gelijcker hant hun touwerck klaer, en vieren t'effens nu de sincke, nu de rechte schooten. De vloot zeilt voor wint hene. Palinuur vaert, als Amirael, voor uit voor alle de zeilen, gelaft hem te volgen; en alree was de dauwende nacht bykans aen het toppunt des hemels ten halven wege gestegen; en het bootsvolck onder de riemen op de harde doften de leden gemakkelijck uitsreckende, lagh geruust en sliep; wanneer de vlugge Slaepgodt, uit de hemellicke starren nederdalende, de duistere lucht deelde, en de schaduwen verdreef, om u, o Palinuur! te zoeken, en tot uw ongeluck onnozel in slaep te brengen. De Slaepgodt zette zich in Forkus gedaente op het hooghte van 't achterschip, en koute hem aldus toe: o Palinuur, nakomeling van Iafius, de deining zet de vloot van zelf voort: het is een zachte en effen wint: men gunt u een uur tijts, om te rusten. Legh het hooft wat neder, en verpoos uwe afgewaeckte oogen een luttel: ick zal zelf een poos voor u te roer gaen. Palinuur naulix zijn oogen opheffende, zeit: waent ghy dat ick de zachte luimen der zee, en haer bedriegelijck gelaet niet ken? Zou ick dit zeegedroght vertrouwen? hoe zoude ick, zoo menighmael by het schoonste weder van den hemel bedrogen, Eneas den lichten wint betrouwen? Zoo sprack hy, en aen het roer vast klevende, wou 'er niet afscheiden, en sloegh de starren aen den hemel gade. De Slaepgodt besprengkelde Palinuur over den slaep van het hooft met eenen tack, die van vergetelnat druppelt, en in het krachtige water van Styx gedoopt, slaep verweckt; en hy loock hem, die noch den vaeck zocht

te verdrijven, zijn half beschotene oogen. De Slaepgodt, zoo dra Palinuur onverhoets bevangen was, en het hoofd hangen liet, kreeg hem heel onder, en een stuck van 't achterfchip afruckende, plompte den slaper met roer met al in het water, daer hy te vergeefs zijne mackers lang om hulp riep. De vlugge Slaepgodt vliegt in de dunne lucht. De vloot gaet nietemin op zee veiligh haren gangk, en zeilt onbeschroomt op vader Neptuins beloften voort en aldus voortvarende, geraeckt by de klippen der Sirenen, eertijts zoo zorgelijk, en noch wit van de gebeenten veler drenckelingen; toen ruifchte het zwarte water op de heefche steenrotsen gedurigh van verre; wanneer vader Eneas gewaer wiert, hoe het schip zijnen stuurman missende, heen en weër slingerde; dies hy zelf by nacht te roer gingk zitten, en menighmael zuchtende, heel weemoedigh om zijn vrients ongeval aldus klaeghde: o Palinuur, die te reuckeloos op schoon weder en slecht water betrouwde, naeckt en onbegraven zult ghy ergens onbekent op strant leggen blijven.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Ondertusschen vaert Eneas voort, en ziet den brant des lijckhoutstapels achter zich voor een quaet voorspoock aen. — Toen nu in zee een doncker onweder opquom, vont Palinuur geraden van koers te veranderen, en Sikanie in te loopen; het welck de Vorst bestemde, en zoo landenze aen dat eilant; daer Aestes woonachtigh, hem onthaelde. — 's Anderen daeghs roept Eneas zijne reisbroeders te zamen, vernieuwt hun zijn vaders jaergetijde, en vermaentze des zelveu gedachtenis te vieren. — Hy gaet dan ten grave voor het lijk offeren; daer een slang te voorschijn komende, gelijk een regenboogh schitterde, en weder in het graf kroop. — Ten negenden dage vergaderen Trojanen en Sicilianen; men stelt prijzen ten toon, en vangt van den roefstrijt aen. — Op een steenrots in zee, wort een' eekelboom geplant: men treckt het lot om de plaets, en de trompet blaest den aenvangk, waer op zy voortroeien, sneller dan wagens in het renperck. — Gyas roeit vooruit, gevolgt van Kloanthus en dees wort van Mnestheus en Sergestus beide even snel gevolgt: doch overmits Gyas schip, om de rots te mijden, te hoogh loopt, zoo vaert Kloanthus hem voorby, waerom hy Menetes van spijt in zee plompt. — Nu poogen de twee achtersten Gyas voor by te roeien; Mnestheus moedicht de maets aen: en Sergestus, die korter om wil zwaaien, raekt vast: doch Mnestheus gaet terwijl zijnen gangk, en komt gerust naer het strant aengevlogen gelijk een opgejaeghde duif ten leste stil op hare wiecken drijft. — Nu roeit Mnestheus tegens Gyas en zijne Chimæer, en hem voorby geraeckende, peurt Kloanthus na, die de Zeegoden om hulp aenroept, en van Nereus dochteren begunsticht, sneller dan wint en pijl de haven inloopt: waerom hy den prijs ontfanght, neffens d'andere twee. — D'overwinner krijgt eenen rijdrock van gouden laken, waer in Ganymedes geborduurt staet, die op de jaght van den arent geschaecht wort. — De tweede krijgt het pantfer, de derde een paer ketels en drinckschuten. — Ten leste komt Sergestus aenslepen, zoo traegh gelijk een overrede en gequetste slang; en hem wort een slavin vereert. — Hier na gaet Eneas naer eenen

beemt, en stelt den loopstrijt in. — Nifus en Euryalus treden voor den dagh, en Diore, en Salius en Patron, en Helymus en Panopes, en meer anderen. — De Vorst zet de prijzen ten toon: zoo ras men de leus hoort, loopenze de baen in gelijk stormwinden en blixem; Nifus vooruit, Salius hem na, Euryalus de derde, gevolgt van Helymus: Nifus komt te sneuvelen, en keert Salius, dies ruckt Euryalus voort, en wint den eersten prijs: Helymus den tweeden, Diore den derden: dies Salius zich beklaget over het ongelijk: doch Eneas paeit hem, dat Nifus verdriet, dien Eneas oock te vrede stelt. — Men komt tot den derden strijt met offseleere wanten, en stelt de prijzen ten toon. — Terstont rijst de groote Dares op, maer niemant durf tegens hem aengaen: dies de Vorst Entellus aenport, die zich ouderdoms halve ontschuldicht, en evenwel met een paer overzware wanten d'omstaenders uiteischt, waermede hy Dares zelf verblutt, en erbiet zich met gelijk geweer te vechten, dat Eneas hun bestelt, waer na zy zich schrap zetten. — Entellus staet pal, en Dares beloert zijn kans, gelijk de soldaet die een stad of slot, op eenen bergh bestormen wil. — Entellus missende hem te treffen, ploft ter aerde, gelijk een vermolfemde pijnboom: doch Eneas helpt hem op, en de helt hervat den strijt, zoo heftigh, slaggh op slaggh, dat het kraeckte, gelijk een hagelbuy op het dack: waerom de vader partyen scheidt; en Dares bestraft, die al bloedende te scheep gebroght wort; en Entellus den stier strijkende, drijft dien voor de star doot ter aerde. — Nu vangt de booghstrijt aen; men zet een duif op den mast, en lotende om de beurt, zoo komt Hippokoön eerst uit, Mnestheus de tweede, Eurytion de derde, en Acestes de vierde. — Zy spannen hun bogen, Hippokoön treft den mast, Mnestheus het snoer van de duif, in hare vlucht van Eurytion geschoten: en Acestes schiet om de kunst in de lucht, en zijn pijl brant in de wolcken, gelijk een verschietende of staertstar: dies Eneas hem met prijs vereert, gelijk oock d'andere schutters. — Endeljk roept de Koningk Epytides, om het ridderspel te vertoonen: de jonge ridders komen aenrijden, in drie benden, onder drie ritmeesters, den kleenen Priam, Atys, en Julius, die op het klateren van Epytides zweep het ridderspel beginnen, en zich wenden en keeren, zoo kunstigh, gelijk de doolhof in Kreten gevlochten was, of dolsjns in zee zwemmen. — Dit ridderspel bleef sedert in 't gebrueck, en wert zelf te Rome ingevoerd. — Ondertusschen keerde Fortuin hun de neck toe, en Juno zont Iris naer de vloot, daer de Trojaensche vrouwen aen het morren sloegen. — Iris haeren slaggh waernemende, nam den schijn van Beroë aen, rockende de vrouwen op, om zich in Sicilie neder te slaen, en de schepen te verbranden. — Zy treet haer allen met een branthout voor: doch Pyrgo merckt en ontdeckt het bedrogh. — De vrouwen staen in 't eerste verbystert, zien de Godin ten hemel vliegen, beginnen te razen, en vier in de vloot te slingeren. — Eumelus brengt Eneas de tijding; Askaen vlieghet te paerde derwaert, en bestraft den dollen hoop. — De vader komt oock aengestoven: de vrouwen vlieden. — De brant gaet zijnen gangk: Eneas bidt de Goden om hulp, en een stortregen leecht het vier. — De Koningk bedroeft over dit ongeval, hangt in twijfel, waerop Nautes hem dient, en ten beste raet. — Eneas, hier verquickt, en noch vol twijfelmoedigheid, verueemt 's nachts Anchises geeft, die Nautes raet en voorslaggh bestemt, den oorloogh in Italie spelt, en hem beveelt de hel te bezoeken. — Men zift dan d'ongeduldigen uit, en kalfatert de vloot. Eneas roit de vesten: Acestes wijst hem de plaets voor de hooftebouwen, en men bancketteert negen dagen langk, waer na het op een scheiden en kermen gaet. — Middelerwijl zoekt Venus by Neptuin heul voor haren zoon: Neptuin troostze, en belooft hem behouden in de haven van Avernus te brengen. — Vader Eneas verquickt, vaert voor wint hene. — 's Nachts daelt de Slaepgodt, en raet Palinuur wat te slapen. — Palinuur wil geen ooggh luicken, nochte de zee betrouwen: dies besprengkelt de Slaepgodt hem met vergetelnat, en de stuurman plompt in zee: evenwel zeilt de vloot al voort, langs de klippen der Sirenen; wanneer de Vorst den stuurman missende, Palinuur beklaget.

HET ZESTE BOECK.

I N H O U D T.

Eneas, te Kume gelant, gaet naer het hol van de Sibylle, en geoffert hebbende, leeft raet met Febus orakel, dat hem d'aenstaende gevaren en uitkomst der toekomende oorlogen voorspelt. Hy verbrant het lijck van Miseen, den drenckeling, op strant gevonden; en begraeft des mans overschot, onder den naesten bergh, sedert naer hem genoemt. Hier na wijzen de duiven hem den gouden tack, dien hy aspluckt, en eert d'onderaertsche Goden met offerhanden, daelt met de Sibylle, zijne leitsvrouw, door den mont van Avernus hellewaert, vint Palinuur (overmits die d'eere der begraevenisse ontbeerde) by den jammerpoel noch omzwerven; en poogende hem, naer den anderen oever, over te voeren, wort in dit voornemen van de Waerzeghster belet, en den geest met een loos graf, en de hope der uitvaert getroost. Eneas, hier na den jammerpoel overstekende, smijt den Hellewachter eenen slaepbroek voor; en, reizende door de kinderzielen, en de valschebighte en omgebroghte schimme hene, geraeckt by 't verblijf der gelieven, die uit wanhopende minne zich zelve het leven benamen. Daer bejegt hy Elize, die toen hy zich zocht t'ontschuldigen, toornigh uit zijn oogen weeck. Van hier voortstappende, ziet hy, in de wijk der vermaerde krijgshelden, Deifobus, met vele quetzuren geschonden, en verneemt uit hem dien deerlijcken moort. Hy verlaet den Tartar, slaet de slincke hant op; hoort uit de Sibylle de straf der misdadigen; spoeit naer Plutoos stadt zelf, en steeckt den gouden tack op de poort van 't hof. Daer monstert Anchises voor Eneas, zijnen zoon, de Albaensche en Roomsche Koningen op een ry, en loopt zommige Romainse edelen met name ten lichtsten over; en komende aen Celsus en Augustus lof, verheft Marcel, Octaviaes zoon, ontijdigh wechgeruckt, ten hemel toe: endelijck, door d'yvoire poort weder opdonderende, bezichticht zijne mackers, en Kume verlatende, zeilt naer Kajete.

Hy treet te Kume op lant, en hoort de Priesterin;
 Begraeft Miseen, en pluckt den tack met goude bladen;
 En slaet, met zijn Sibyl, den wegh des afgronts in,
 Vint Palinuur, en slaet met Didoos schim beladen.
 De leitsvrouw leert den helte der zielen straf en loon,
 Anchises welkomt zijn afkomst, daer beneden,

En monstert, op een ry, de neven van dien zoon,
 En al 't Romainfche bloet, dat op zijn spoor zal treden,
 Om 't eeuwige aertsgebiet te levren aen August,
 Door zoo veel zweet en bloet, en oorloogh, zonder rust.

Zoo spreekt hy al schreiende, viert den schoot, en vervalt ten leste aen den wal te Kuma, van d'Eubeërs gesicht. Hier zettende het voor ancker, keeren de voorstevens de zee, de kromme achterstevens het strant toe, en boorden de kust met schepen. Een hoop jongelingen springt vierigh op den Hesperischen bodem: Zommigen klincken vier uit keien, dat in d'aderen der steenen, gelijk zaet, verborgen leit: zommigen komen met eenen hoop ruigte en tacken, waer in het wilt neltelt, aenslepen, en wijzen hunne maets wat boschen en vlieten zy vonden. Maer de godtvruchtige Eneas gaet naer de slotkerck, waer over de groote Apollo het gezagh heeft, en bezoekt de vreesfelijke spelonck der ontzaghelijcke Sibylle, hier dicht by, om haere geheimenissen te verstaen. Het Orakel van Delos blaest haer zijnen goddelijcken geest en wijsheit in, en ontsluit haer het slot der toekomstige zaken. Nu gaenze door het wout van Diane, in Apolloos gulden tempel. Men zeit dat de stoute Dedael, uit Minos gebiet vluchtende, en zich op zijn snelle vleugels verlatende, door de lucht, een nieuwe baen, in het koude noorden den kercker ontroeide; en ten leste lichtig op den burgh van het Italiaenische Chalcis streeck. Zoo ras hy hier belandde, heilighde hy Febus het roeituigh zijner vleugelen, en stichtte geweldige kercken, hem ter eere. Op de kerckdeuren zag men de doot van Androgeus uitgebeeld: oock hoe deerlijk d'Atheners jaerlijx, met zeven lijcken hunner zonen, den opgeleiden tol moesten betalen. De lotbus staet 'er, met de rampzalige jongelingen. Recht hier tegens over doet zich het eilant Krete uit der zee op. Hier ziet men Pasifae op den wreedten stier verlieven, en zich ter sluick onder hem vlyen; en de gemengelde afkomst, en vrucht van tweederhande aerdt, het mensch-en-stiersgedrocht is 'er by; een gedenckteken van die lasterlijcke geilheit. Dedael zich hier over de vierige liefde der Koninginne Ariadne ontfarmende, bestelde Theseus het kluwen, om blindeling den geschoren draet te volgen, en zoo de bedriegerijen en dubbelheit des hofs t'ontdecken. Och Ikarus, liet uw vaders hartewee het toe, ghy had mede ruim uw

deel in dit treffelijke werck. Tweewerf pooghde hy uwen val in goud uit te beelden: tweewerf bezweken zijn vaderlijke handen. De Trojanen hadden vervolgens achter een alles, van stuck tot stuck, wel naeuw doorkeken; 't en ware Achates vooruitgezonden, juist op slag quam, met Glaukus dochter, waerzeggerin van Febus en Diane, Deifobe, die den Koningk aldus aensprack: de tijt laet nu niet toe hier langer op te staen kijken: het past nu beter zeven puickrunders, die noit juck droegen, en zeven puickschapen, gelijk de manier is, te slaghten. Tersint offerenze, gelijk hun belast wort, en de Priesterin roept de Trojanen in den grooten tempel. De lenden der Eubeefche steenrotse is spelonckswijze geheel diep uitgehouwen; men gaet 'er in door hondert breede ingangen, door hondert ope deuren, waer uit de Sibylle met hondert galmende stemmen antwoordt. Toen men aen den drempel quam, zeide de Maeght: het is tijt bescheit van uw nootlot te verzoecken; zie, daer is Godt, daer is hy. Terwijlze zoo voor den ingangk sprack, kreeghze haestigh 't eene kleur op 't ander in haer aengezicht; heur hair stont te bergh; zy hijghde naer heuren adem; wert fel van razernye bereden; zwol om 't hooft; scheen grooter, en hare spraek luide niet menschelijck, wanneerze nu van de Godtheit des Godts gepropt zijnde, riep: Eneas, houdt ghy op? Trojaen, houdt ghy op van beloven en bidden? de groote deuren van het verbaesde huis zullen toch niet eer opgaen: en hier mede zweegheze. De Trojanen schrickten, dat hun het hart in 't lijf en de beenen trilden, en de Koningk badt uit al zijn hart: o Febus, die u altijd over de zware aenvechtingen van Troje ontfarmde, en Achilles door 't geweer van Paris, Dardans nakomelingk, nederleidde; onder uw geleide begaf ick my te water, zeilde de wijde weerelt om, en bezocht de verregelegene Massyli-sche volcken, en landen, waer voor de zantplaten leggen: nu doen wy ten leste de kusten van het deizende Italie aen: dus lang hebben ons de rampen van Troje achterae gesleept: het waer nu wel billijck het volck van Pergamum te sparen: en desgelijcks alle ghy Goden en Godinnen, wien Ilium en d'overgroote eere van Dardanie tegens het hart stack; en ghy, o allerheilighste Waerzeggerin, van toekomende zaken bewuft, verleent den Trojanen (ick verzoeck geen Rijk dan my by nootlot belooft) datze zich met hunne omzwer-vende Goden, en omsuckelende Huisgoden van Troje in Latium mogen neder slaen. Dan zal ick, Febus en Diane ter eere, kercken van louter marmer stichten, en feestdagen in Febus naem instellen. Men zal, o gunstige Sibylle, u oock heerlijke kappellen in ons Rijk

bouwen: want daer zal ick, o goedertiere, oock uwe orakelloten (schriften, die de geheimenissen der zaken, onzen geslachte beschoren, bevatten) bewaren, en uitgeleze mannen heiligen. Ick bidde alleen schrijf voortaan uwe vaerzen niet meer op palmbladers, op dat de snelle wint die niet verstroie, en onze hope te leur stelle; maer ick bidde spel ghy zelf mondeling wat ons beschoren zy. Hiermede sloot hy zijn gebedt. Maer de Waerzeggerin, schrickelijck van Apollo bezeten, en hare profecy noch niet kunnende uitbrengen, loopt razende in de spelonck om en wederom, en gaet valt in arbeit, om haren krop uit te schudden: terwijl betemt Febus haer wreet gemoedt, en razenden mont des te meer, en betoomt hare tong met zijnen breidel: en nu gingen de hondert geweldige deuren van haer huis van zelf open, en het antwoord der Waerzeggerinne klonck aldus in de lucht: o ghy, die ten leste eens van de groote gevaren ter zee geleden, ontslagen zijt, hebt grooter zwarigheden te lande te verwachten. De Dardaners zullen (bekommer uw zinnen hier niet mede) in het Rijck van Lavinie komen; doch wenschen datze 'er noit gekomen waren: oorlogen, afgrijpselijcke oorlogen zie ick te gemoet, en den Tyber van veel bloets schuimen: hier zal het u aen geen Simois, geen Xanthus, nochte geen Griecsche legers ontbrecken: een ander Achilles, oock uit een Godinne geboren, is alree in Latium tegens u opgewaßen: en het wil den Trojanen aen geen Juno ontbrecken, die achter hen her zitte: welke volcken, welke steden van Italie zult ghy dan in uwen noot niet om hulp aenzoeken? Een vrouw, die weder den Trojanen onthaelt, een uitheemsch huwelijck is weder oirzaeck van zoo groot een jammer. Zwicht evenwel voor geene rampen, maer hoeze u zwaerder drucken, zoo veel te kloekhartiger bie haer het hooft. 't Eerste middel uwer behoudnisse zal u opgedaen worden van een Griecsche stadt, daer ghy het minst op vermoedt. De Kumaensche Sibylle spelt hem deze schrickelijcke dubbelzinnigheden uit haer kapelle, en loeiende uit de spelonck, mengelt klare en duistere waerheit onder een. Apollo noopt aldus haer gemoedt met sporen, en breidelt haer razerny. Zoo dra de dolheit over is, en haer schuimbeckende mont ophout van razen, begint de helt Eneas: o maeght, geenerley slag van zwarigheden kan my vreemt of onverwacht overkomen; altemael is het my te vore gespelt, en ick heb het al lang by my zelven erkaeuwt: doch een eenige zaeck wort op u verzocht, namelijk dat (naerdien men zeit hier de deur des onderaertschen Konings te wezen, en het duistere moerasch, om het welck Acheron zwalpt en stroomt) ick mijnen lie-

ven vader magh zien en spreken; en het u believe my den wegh te wijzen, en den heiloozen ingangk t'ontsluiten. Ick berghde hem met deze schouderen uit den brant, en midden onder de vyanden, die ons menigh duizent pijlen naer het lijf schoten. Hy vergezelschapte my op de reis, en stont overal met my te water alle stormen en dreigementen van wint en weder uit, met dat zwacke lichaem, boven zijn vermogen, en in dien hoogen ouderdom, hem van Godt toegeleit: hy zelf beval ja badt my dit ootmoedighlijck op u te verzoeken, en naer uw woonplaats te gaen. O goedertiere maeght, ick bidde u, ontfarm u des vaders en des zoons; want alle deze dingen staen in uwe maght, en Hekate stelde u niet te vergeefs over de wouden des jammerpoels. Vermoght Orfeus, de Thrax, zich op cyter en liefelijcke snaren verlatende, den geest zijner gemalinne te halen: kocht Pollux zijn broeders leven door zijn eigen doot, en gaet hy dien zelve wegh zoo dickwils hene en weder: wat wil ick Theseus, wat den grooten Alcides bybrengen: ick ben oock uit den grooten Jupiter gelproten. Aldus badt hy met de handen aen het altaer; wanneer de Waerzeggerin aenhief: o Trojaen, afkomst der Goden, zoon van Anchises, gemackelijck daelt men ter helle: Plutoos deur staet nacht en dagh open: maer te rugge deizen, en weder veiligh boven komen; dat heeft wat in; daer is arbeit aen vast. Weinigen, en noch uit Goden geteelt, by den rechtvaerdigen Jupiter bemint, of door hunnen yver en vromicheit hemelhoogh verheven, vermoghten dit. In het midden leggen bare boschaedjen; en de zwarte Kocyt loopt en vloeit 'er rontom. Doch is uw gemoedt zoo bijster graegh, zoo bijster begeerigh om tweewerf over den jammerpoel te varen: om tweewerf den bruinen Tarter te zien; en zijt ghy enckel beluft u tot dien reuckeloozen arbeit te beledigen; zoo behartigh wat u eerst te doen sta. In de schaduwe van eenen boom en zijn loof bloeit een gouden tack met zijn taeie telgen, en is de helliche Juno toegewijt. Het ganfche woudt bedeckt dezen tack, omringt van duistere en schaduwachtige dalen; en niemant is 't geoorloft d'onderaertfche gewesten te bezoeken, 't en zy hy dien gouden tack en zijne vrucht plucke. De schoone Proserpijn eifcht dat men haer deze gifte, haer eigen, opdrage. D'eerste tack afgebroken zijnde, zoo zal terstont een ander, die van 't zelve metael blickert, in de plaats groeien. Hierom sta ga, hef uwe oogen om hoogh, en den tack ziende, zoo pluck hem naer behooren: want zijt ghy hier toe beroepen, zoo zal de tack gewilligh en van zelf volgen: anders kunt ghy dien met geen geweld afrucken, nochte met geen italen lemmer

afhouwen. Boven dit leit daer het doode lichaem van uwen vriend, en wacht naer u, en [och, weet ghy het niet?] bevleekt de gansche vloot, terwijl ghy om raet uit zijt, en voor mijn deure bekommert staet: bestel het eerst ter aerde, daer het behoort, en begraef het. Breng zwart vee ten outer, en laet dat eerst uw zuiver offer verstrecken, zoo mooght ghy endelĳck de wouden van Styx, en het Rĳck, noit van levenden bezocht, bezichtigen. Zoo sprackze, en sloot haeren mont, ofze stom was.

Eneas zijne oogen en aenzicht bedrukt nederſlaende, gaet uit de ſpelonck hene, en overleit by zich zelve dit duistere afſcheit: de getrouwe Achates niet min bekommert, geleit hem. Zy hadden het drock met elkandere: van wat dooden macker de Waerzeggerin ſprack: wat lichaem men begraven moſt: maer zoo ras zy weder by de vloot quamen, vondenze Miſeen op het drooge ſtrant leggen, en onnozeler omgekomen dan zijn uitſtekenheit en deught verdiende; Miſeen, Eools zoon, de braefſte trompetter om het volck moedt en hart in 't lijf te blazen. Dees plagh den grooten Hektor te volgen, en afgerecht op trompet en ſpeer, hielt zich in den oorloogh ſtip ontrent Hektor. Na dat Achilles Hektor overwon en om 't leven broght, voeghde zich dees dappere helt by Eneas, Dardaens nakomelingk, om geenen geringer meeſter te volgen. Maer by geval op zijn' hollen kinckhoren blazende, dat het over de zee heneklonck, en reuckeloos de Goden met de trompet uittartende, zoo verraschte hem Triton uit naeryver, en dompelde den man (magh men 't gelooven) tuſſchen barningen en ſchuimende ſteenrotſen in zee: weſhalve zy al te zamen, voornamelijk de godtvruchtige Eneas, rontom hem luitkeels huilden. Daer na verrichtenze vlijtigh zonder vertreck al weenende het bevel der Sibylle, en woelen om ſtrijt, om een grafaltaer van tacken by een te ſtuwen, en tot aen de lucht toe op te ſtapelen. Men gaet naer een oude boſſchaedje toe, daer dieren in diepe hollen neſtelen, houwt met de bijl eeckelboomen en harsboomen neder; klooft met beitelen eſſche balcken, en ſplijt eicke ſtammen; en rolt groote wilde eſſcheboomen van de bergen. Eneas d'eerſte in dien arbeit, port de maets aen, en neemt zelf de bijl in de hant: en het yſſelijk groote boſch aenziende. overleit dit by zich zelve, en bidt overluit aldus: och Miſeen, of ick nu (naerdien de Waerzeggerin niet dan al te waerachtigh ons van u alle beſcheit wilt te geven) in dat groote boſch, dien gouden tack op den boom vondt. Naulix badt hy zoo, wanneer by geval een paer duiven van den hemel onder zijn oogen quamen aengevlogen, die op het groene

gras streecken. De voortreffelijke helt kende zijn moeders vogels, en badt vrolijk: o weest ghy mijne weghwijzers, zoo 'er ergens een wegh is, en wijt my in het woudt, waer die gouden tack in de lucht den vetten gront beschaduwet; en, o mijn goedertiere moeder, begeef my niet in deze twijfelmoedigheid. Zoo sprekende bleef hy staen, en sloegh gade wat tekens zy mebroghten; waerze voort henneltreefden. Zy vlogen al pickende voort, zoo dat men haer met het oogh kon volgen. Toenze daer na aen den mont quamen, waer uit die bange lucht van Avernus komt, vlogenze beide haestigh op door de dunne lucht, en zetten zich, ter gewenschte plaetse, op den boom neder, waer uit die gelchakeerde glans van het gout in de tacken blonck en blickerde: gelijk het vogellijm, gesproten uit snippemest, dat aen de schors kleeft, in het snippen van den kouden winter, in de boschen op een nieuw plaght te bloeien, en zich om lange stammen met zijn saffranen gewas te kringelen: zoo glinsterde oock het gout, dat aen den schaduwrijcken eekelboom groeide: zoo kraeckte dit bladt van den zachten wint. Eneas schiet vierigh toe, breekt het met kracht af, hoe noode het volge, en brengt het in 't hol der Sibylle en waerzeggerinne.

Ondertusschen lieten de Trojanen niet na Miseen op het strant te beweenen, en zijn droeve asche in 't uiterste te berechten. Eerst stapeldenze eenen grooten hoop houts ten lijckviere, van vette harsboomen en geklove eicken; bevlochten het lijckhout rontom met bruin loof; plantten naere cypressen hier voor; en leiden 'er schitterende wapens tot cieraet boven op. Sommigen zetten kopere ketels met water op 't vier, stoken datze zieden, en wasschen en zalven het koude lichaem. Zoo dra het beschreide lijck met zijn dootbedde hier boven opgeleit wort, steeckenze een keel op, en worpen 'er purpere kleeders en zijn eige gewaden overhene. Sommigen nemen de zware dootbaer op de schouders, een droeve dienst; en steken met afgekeerden aengezichte, naer het gebruik der voorouderen, de sackel onder 't lijck. Men verbrant den wierroock ¹⁾ met andere gaven gemengt, en de spijs, en giet 'er bekers met olijf-olie in. Na dat de doode verbrant, en het vier uit is, zoo wasschenze de gloeiende en dorstige asche van het lijck, een deerlijk overshot, met wijn; en Chorineus giet het by een geraept gebeente in een koperen

¹⁾ Den *wierroock*: thands door sommigen *wijrook* gespeld. Beide woorden zijn goed, als *BILDERDIJK* in zijn *Geft.* te recht heeft opgemerkt. 't Eene is *wiel-rook*, d. i.: „rondgewielde, rondgezwaalde rook,” 't andere: „toegewijde rook.” Ik zou echter, wat my betreft, in 't gebruik, de voorkeur geven aan *wierrook*, dat onder en door 't gebruik gevestigd is. Dat men er de beteekenis van vergeten heeft, is toe te schrijven aan de wanspelling *wierrook*, waardoor de afleiding onkenbaar is geworden.

dootvat; besprengelt zijn mackers driemaal met den gezegenden olijftack, in zuiver water gedoopt; en hen aldus zuiverende, neemt zijn affcheit met het leste fcheiwoort. Maer de godtvruchtige Eneas bouwt den man een groot geweldigh graf, en hangt zijn wapens, trompet en riem aan den luchtigen bergh, die noch heden naer zijnen naem Mifeen heet, en in der eeuwigheit heeten zal.

Deze dingen verrecht zijnde, zoo voert hy haestigh den laft der Sibylle uit. Een diepe fpelonck, vol kaikens, en vervaerlijk wijdt gapende, wort omringt van eenen zwarten poel, en donckere boscchen, waer over noit vogel vloogh, die hier levendigh afquam: zulck een waelfem komt 'er uit die zwarte keel om hoogh in de lucht opstijgen; weshalve de Griecken die plaets Avernus, dat is Vogelloos, noemden. Hier broght de Priesterin eerst vier zwarte runders, plengde den wijn op haere star, en het stoppelhair tusschen de horens uitpluckende, goot eerst den offerdranck in 't heiligh vier, en verdaghvaerde luits keels Hekate, vooghdin over hemel en hel. Anderen steken het vee de keel af, en ontfangen het laenwe bloet in schalen. Eneas keelt zelf, ten dienst van den nacht, moeder der Razernyen, en d'Aerde, hare groote zuster, een zwart lam, en o Proserpijn, u ten prijze, een gegelte koe ¹⁾. Daer na vangt hy de nacht-offers aan, den Koningk en Hellevooght ter eere, leit gansche stieren ten brantoffer op het vier, en giet vetten olie over het brandende ingewant. Maer zie d'aerde begoft, met den opgangk der zonne en het rijzen van 't licht, onder hun voeten te loeien, en heuvels en boscchen te beven; en het schein of de honden in de schaduwe, op het genaken der Godinne, huilden. De Waerzeggerin roept: vertreckt, vertreckt: geen ongewijde vervordere zich zijnen voet in dit woudt te zetten: Eneas, volg my, ruck het zwaert uit de scheede, en laet nu blijken, dat ghy hart en moedt in 't lijf hebt. Aldus sprekende, staptze al razende d'ope fpelonck in, en hy volgde zijn vooruitgetrede leitsvrouw onversaemt met ewewijde schreden.

O Goden, die gebodt over de zielen hebt, en ghy o stomme schimmen, en afgront, en Flegeton; woeste plaetsen, daer het altijd nacht en overal stil is; laet my melden het geen ick hoorde: laet my met uwe goddelijcke gunst zaecken ontvouwen, die zoo diep onder d'aerde, en in dicke duisternisse verholten leggen. Zy gingen in den eenzamen nacht, door Plutoos duistere schaduwen, ledige hui-zingen, en ydele Rijken, gelijk langs een baen, die by donckere maen en schemeringe door een bosch loopt; wanneer Jupiter den

¹⁾ Een gegelte koe: d. i.: „een onvruchtbare koe,” als passende by Proserpina, die nimmer kinderen heeft gebaard. Gelten is: „lubben, onvruchtbaar maken.”

hemel met ſchaduwe bedeckt, en de bruine nacht alle dingen even zwart verft. Voor het poortael zelf, en in den mont des afgronts hebben Rouw en knagende zorgen hunne verblijfplaats; en hier woenen bleecke Ziecken, droevige Ouderdom, Vrees, Honger, een boos raetsman, ſchandelijke Armoede, de Doot, en Arbeit, alle ſchrickelijk aen te zien: oock de Slaep, Doots bloedverwant; de Blijſchap, ſpruitende uit een boos geweten; en de moordadige Krijgh, op den drempel, recht tegens hen over: oock leggen hier d'yzere bulfters der Razernyen; en men ziet 'er de zinnelooze Tweedraght, die heur ſlangenhair met bloedigh hairſnoer opknoopt. Een oude olm, dicht van loof en tacken, ſtreckt zijn lange armen midden in deze plaetse wjt van een: men zeit dat d'ydele Droomen zich gemeenelyck hier in onthouden, en overal in de bladeren hangen. Daerenboven hebben hier vele gedroghten en allerhande ondieren hun verblijf in de poorte, namelyck Centauren, Scyllen, van tweederleie gedaente, Briareus, met hondert handen, de waterslang van Lerne, die yffelijck piept, de vierbrakende Chimeer, Gorgons, Harpyen, en Gerion, met de ſchaduwe van zijn drie lichamen. Eneas ſchichtigh van vreeze ſidderende, ruckte hier den degen uit, en boodt het bloote ſpits allen die hem gemoetten; en 't en ware zijn wijze gezellin hem berichte, hoe deze dunne ſchimmen, zonder lichaem alleen in een holle gedaente, hene en weder vlogen, hy was 'er op ingevallen, en had de ſchaduwen te vergeefs met zijn lemmer van een geſmeten.

Van hier leit u de wegh naer het water des helſchen Acherons: hier is de ſlijmige maelftroom, en groote kolck, die altijd opwellende, al het zant van Kocyt uitbraeckt. Charon, d'yffelijcke veerman, afgrijffelijck morſſigh, ſlaet hier het veer gade: de lange grijze baert hangt ongehavent aen de kin: d'opgeſpalckte oogen barnen als vier: hy draeght een flordige py, om de middel toegeknoopt, ſteeckt de ſchuit met een boom af, ſlaet de handen aen het zeil, en voert de lichamen met het vuile boot over: de Godt is wel out, niettemin groen en ſpijckerhardt. Al de ſchaer quam t'effens naer dezen oever toegelchoten; levenlooze lichamen van grootmoedige helden, mannen en vrouwen, vryers en ongetrouwde vryſters, en jongelingen, in 't aenzien hunner ouderen op het lijckvier geleit. Hier komt zulck een menighte als de bolſchen, in 't begin van den kouden herſft, bladers van de boomen ſchudden; of a's 'er vogels, van over den grondeloozen plas aengevlogen, op het ſtrant krielen; wanneer de koude winter hen over zee naer warme landen jaeght. Zy ſtaen en bidden vaſt om eerſt overgezet te worden, en ſtrecken, uit verlangen

naer d'overzijde, hun handen derwaert: maer de norffe veerman neemt nu den eenen, dan den anderen in, en drijft zommigen hooger op den zandigen oever, van zich af. Eneas zegt (want hy verwondert en ontzet zich over dit geraes) zegh my, o Maeght, wat wil die toeloop naer den stroom? Wat verzoecken die zielen? of hoe komt het by, dat hy deze van den oever jaeght, en anderen over het blaeuwe water roeit? De stockoude Priesterin antwoorde hem in 't kort aldus: Anchises zoon, rechte afkomst der Goden, ghy ziet hier het staende water van den diepen Kocyt, en het Stygische moerasch, waer by de Goden zich ontzien te zweeren, en zijn heiligkeit te misbruicken. Alle deze schaer, die ghy hier ziet, heeft aerde gebreck, en is noch onbegraven: de veerman heet Charon: deze, die hy over het water voert, zijn al begraven: en het staet hem niet vry iemant over de schrickelijke oevers en ruiffchende stroomen te roeien, eer het gebeente in zijne rustplaats bestelt zy. Hondert jaren dolenze, en zweven rontom deze waterkanten hene en weder; dan mogenze endelijk het gewenschte meir bezoeken. Anchises zoon bleef staen, en vele dingen overpeinzende, erbarmde zich in zijn hart over hun ongelijk lot. Hy ziet 'er Leukaspis, en Orontes, die het Lycische schip voerde, beide bedrukt d'eere des grafs ontbeeren; overmits de zuidewint hen, van Troje over d'ongestuinige baren gevoert, te gelijk verraschte, en schip en volck in den gront sloegh.

Maer zie, Palinuur, zijn stuurman, gingk hier vast waeren; die onlangs, terwijl hy, op de reis uit Libye, de starren gauslaende, achter uit den schepe, midden in zee quam te storten. De helt dien bedruckten in de dicke duisternisse naulix kennende, sprack hem eerst aldus aen: o Palinuur, nu zegh my, wat Godt heeft u ons ontruckt, en midden in zee geplompt? want Apollo noit te vore op onwaerheit bevonden, heeft my in mijn meininge door deze eenige antwoord bedrogen; toen hy my spelde, dat ghy behouden over zee, en aen de kusten van Ausonie zoudt geraken: ay zie, is het dit dat my belooft wiert? maer hy antwoorde: o Vorst, zoon van Anchises, Febus gordijn bedroogh u niet, nochte geen Godt plompte my in zee, want toen ick het schip stuurde, en op het roer, volgens mijnen plicht, leunde, wert het by geval met groot geweld afgesmeten, en sleepte my in het vallen mede. Ick zweere u by de wilde zee, dat ick min voor my zelve bevreest was, dan voor uw schip, dat het van stuur en stuurman berooft, toen 'er zulck een storm opstack, toch niet moght komen te verongelucken. De bulderende zuidenwint sleepte my, drie ongestuinige nachten, drie etnael langk, door endelooze plassen wa-

ters om. Naulix zagh ick den vierden dagh boven van de golven Italie voor my leggen. Allengs zwom ick naer lant toe, en was alreede geborgen, had dat wreede volck uit onkunde niet gewaent eenen buit aen my te hebben, die vermaet van 't natte kleet, met mijn handen langs de scherpe kanten des berghs opklauterende, van hun geweer wiert overrompelt. Nu drijft mijn lichaem voor wint in zee, en dobbert langs het strant: weshalve ick, o onverwonnen helt, u bidde, om 't genoeghlijcke licht des hemels, om de lucht, om uw vaders halve, en den aenkomenden Julus, uwe hope, verlos my uit deze ellende: of worp my wat aerde op het lijf, want dat staet u licht te doen; en zoek my in de haven van Velia: of indien de voortteelende Godin u ergens middel of wegh aenwijze (want ick geloof niet dat ghy, zonder gunst der Goden, bestaet zulcke groote vlieten en het Stygische meir over te varen) bie my ellendige de hant, en voer my met u aen d'overzijde des waters, op dat ick, ten minste na mijn doot, in een geruste plaets magh rusten. Zoo sprack hy, wanneer de Waerzeggerin aldus begoft: o Palinuur, waer uit spruit deze uwe vervloecte begeerte? Wilt ghy onbegraven het Stygische water en den droeven stroom der Razernyen gaen bezien? of zonder oorlof naer den oever aen d'overzijde gaen? Staeck vry uwe hoop van het nootlot der Goden met bidden te kunnen verzetten: maer wanneer ghy aen uw hardt ongeval gedenckt, zoo vertroost u met het geen ick u zeggen zal: want d'aengrenzende volcken, die wijdt en zijt de steden daer ontrent bewoonen, zullen door hemelliche wondertekens aengemaent, uw gebeente zuiveren, u een graf bouwen, en uw jaergetijde vieren: en de plaets zal in der eeuwigheit den naem van Palinuur behouden. Dit zeggen stelde hem gerust, streeck de zwarigheid een luttel van zijn bedroeft hart, en d'overleden vermaecte zich noch, dat het lant, naer hem genoemd wert.

Zy gaen dan voort hunnes weeghs, en genaken den vliet. De veerman, zoo hy van het Stygische water opzag, hadze al van daer, door het eenzaeme bolch, naer zijnen oever toe zien komen, en graeuwde en sprackze eerst aldus aen: hou, zegh op, wie ghy oock zijt, die gewapent naer onzen stroom toetapt; wat maeckt ghy hier? wijck van ons, ita: dit is de plaets der schimmen, des Slaeps, en des slaperigen Nachts: het staet ons niet vry levende lichamen met den Stygischen boot over te voeren: nochte het bequam my zoowel niet, dat ick Herkules, toen hy herwaert quam, over het meir help; nochte Theseus, en Pirithous; al warenze uit Goden gesproten, en sterck en

onoverwinbaer: want d'een floot den helfchen Wachthont aen een keten, en sleepte den bevenden wachter voor den troon des Konings zelf wech: d'anderen randen Plutoos gemalin, in hare kamer aen, en pooghdenze te schaecken. D'Amfryfische Waerzeggerin antwoorde hem kort aldus: verfteur u niet: wy leggen u geene lagen, als zy; nochte komen gewapent, om geweld te bedrijven: Onzent halve magh de groote en altijd baffende poortier wel in zijn hol de dootsche schimmen bewaecken; de kuifche Proferpijn wel eeuwich haer ooms drempel ¹⁾ bewaeren. De Trojaensche Eneas, uitmuntende in godtvruchtigheit en dapperheit, komt hier zijnen vader, om laegh by de schimmen, bezoeken. Kan de spiegel der godtvruchtigheit u niet bewegen; zoo draegh dezen tack (met toonde hy den tack, onder zijn kleet verborgen) ontzagh toe: dat zette hem, die van gramfchap om zijn hooft zwol, neder, zoo dat hy, stom van verwonderinge, over d'ontzaghelijcke roede, by nootlot verworven, en in langen tijt noit gezien, zijn blaauwe schuit naer den oever wende, om aen te leggen: daer na dreef hy andere zielen van daer, die langs de bancken zaten, maeckte ruimte, en nam met een den zwaerlijvigen Eneas over: toen kraeckte de krancke en lecke schuit van die vracht, en kreegh veel waters in. Endelijck zette hy den helt en de Waerzeggerin behouden over het meir, in het vuile flib en blaauwe vlotgras op. Cerber, de vervaerlijcke helhont, hier recht tegens over, in zijn hol achterover leggende, zoo groot als hy is, bast met zijn drie muilen al dit gewest over, dat het raelt. De Waerzeggerin, ziende alree de flangen over zijne halzen afgrijffelijck te bergh rijzen, smeet hem eenen flaepbrock van honigh en kruiden in den muil: het ondiert zijne drie keelen opsperrende, en razende van honger, greep en flicte den voorgeworpen brock, gingk met zijnen rugge, zoo lang uitgestreckt als het was, op d'aerde leggen, en besloegh het gansche hol. Toen de wachter in den flaep verzopen lagh, trat Eneas de poort in, en ontslipte haestigh den oever van het water, dat niemant te rugge voert.

Terftont hoordenze voor op den drempel huilen, en een yffelijck gekerm en gefchrey van kleene kinderen, die het zoete lot des levens verfteecken, en van hun moeders borften afgeruckt wierden; toen d'ongeluckige dagh hun mellepte, en d'ontijdige lijcken begroef. Neffens hun onthouden zich die valschelijck betight, ter doot veroordeelt zijn: en deze kerckers zijn hun, niet zonder lotinge, niet zon-

¹⁾ *Haer ooms drempel*: Pluto was de broeder van Ceres en dus evenzeer de oom als de echtgenoot van Proserpina.

der rechter, toegeleit. Schout Minos ¹⁾ hutfelt de lotbus om: hy verdaghvaert den breeden raet der stomme schimmen, en neemt kennis van handel en wandel. Naest hier aen hebben hunne plaets de bedruckten, die zich zelve met hun eige hant onnozel om hals holpen, en het leven moede, hun zielen verreuckeloosden. Och, hoe wenschenze nu daer boven armoede en zuren arbeit uit te staen! Het nootlot is 'er tegen, en het droeve water, en onbevaerbare meir, en Styx, hier negenwerf rontom loopende, keert en schutze. Niet verre van hier worden u getoont de treurende beemden (zoo noemt menze) die zich aen alle kanten breet uitspreken. Hier onthouden zich, langs afgescheide wegen, rontom met myrtebosch bezet, die wreedelyk van minne gepijnicht, in een teeringe sloegen: de minnezorgen hangen hun na de doot noch aen. In deze plaetsen ziet hy Fedre ²⁾, Prokris ³⁾, en de bedruckte Erifyle ⁴⁾, van haren zoon schrickelyk gewont: oock Evadne ⁵⁾, en Pasifaë: Laodamie ⁶⁾ vergezelschapt haer; oock Ceneus ⁷⁾, eertijts een jongelingk, nu een vrouw, en door nootlot weder in haer oude gedaente herrolt. Onder deze schaer doolde, in een groot bosch, de Fenicische Dido, noch versch aen een wonde gesnevelt. Zoo ras de Trojaensche helt neffens haer stont, en haer in de donckere schaduwe kende (zoodanigh als iemant, met den intre der maent, de nieuwe maen in eenen nevel ziet, of meent gezien te hebben) liepen zijn oogen over, en hy sprack haer uit liefde minnelijk aen: rampzalige Dido, my was dan met waerheit aengebroght, dat ghy verongeluckt, en met den zwaerde aen uw endt geraeckt waert. Och, ick was oirzaeck van uwe doot. O Koningin, ick zweer u by de starren, by de Goden, en zoo 'er onder d'aerde noch ergens eenige Godtheit op eeden acht sta, dat ick tegens mijnen danck uwe kusten verliet: maer der Goden bevelen, die my nu perffen door deze schimmen, door deze slordige plaetsen, en duisteren nacht te gaen, hebben my voortgedreven: oock kon ick niet gelooven, dat mijn vertreck u tot zulck een ongeluck brengen zou. Blijf toch staen, en vertreck niet uit onze oogen. Wien vliet ghy? Het is, Godt woudt's, voor 't leste dat ick u noch eens aanspreek. Met diergelycke woor-

¹⁾ *Schout Minos*: het woord *schout* doet hier een vry kluchtige uitwerking; doch drukt anders volkomen het ambt uit, dat Minos bekleedde.

²⁾ *Fedre*: de vrouw van Theseus, door Hippolytus vermaad.

³⁾ *Prokris*: de vrouw van Cefalus, en by vergifening door hem gedood.

⁴⁾ *Erifyle*: de vrouw van Amfiaraus, door haar zoon Alkmeon gedood. Zie *Elektra*, Deel III, blz. 514.

⁵⁾ *Evadne*: de vrouw van Kapanens, die zich, toen deze gesneuveld was, met hem op dezelfde houthoofden verbranden liet.

⁶⁾ *Laodamie*: zie *Heldinnebr.* Deel IV, blz. 219.

⁷⁾ *Ceneus*: Ceneus was een maagd die, door Neptunus geschoffoerd, tot loon daarvoor van kunne veranderde en na dien tijd Ceneus heette. Onkwetsbaar zijnde door 't staal, werd hy in den strijd tegen de Centauren door zware boomtakken verpletterd en keerde na zijn dood tot zijn eerste kunne weder, of werd, volgens Ovidius, in een vogel herfschapen.

den pooghde Eneas haer verbolgen gemoedt te verzachten, terwijlze hem overdwers aenzagh; en hy most zijn tranen laten. Zy afkeerigh, floegh haer gezicht ter aerde; en ontstelde zich in haer aenzicht, om zijn aengevange rede, niet meer dan of 'er een harde klip en Marpefische steenrots stont. Endelijk verstackze zich, en vlughtte toornigh in een schaduwachtigh woudt, daer Sicheus, de voorgaende echtgenoot, haer met een gelijke genegenheit bejegt, en met evergrootte liefde onthaelt. Eneas niettemin in zijn hart getroffen van haer onnoozel ongeval, volgde haer al schreiende van verre na, en wert weemoedigh om haer vertreck.

Van hier vervolgt hy zijn voorgenome reis: en nu quamenze in de leste velden, die van anderen afgescheiden, van doorluchtige krijgshelden krielen. Hier bejegt hem Tydeus ¹⁾: hier is de bleecke Adrastus, en Parthenopeus, vermaert door zijne wapens. Hier ziet hy op eene ry de Dardaners, die d'een na den anderen, gedurende het beleg, sneuvelende, t'elckens zoo jammerlijk beklaeght werden, dat zich de Goden des ontfarmden, en hy zelf mostze noch beweenen, namelijk, Glaukus, Medon, Therfilochus, drie zonen van Antenor, Polybetes, Ceres toegewijdt; en Ideus, die hier den wagen mennende, noch zijne wapens aen heeft. Een menigthe van zielen dringt rontom hem, aen zijn rechte en sincke zijde; en het vernoeght hem niet, dat hy haer eens ziet; het lust hem een wijl te vertoeven, haer mondeling te spreken, en d'oirzaecken haerer herwaertkomste te verstaen. Maer zoo ras de Grieckische krijgsoversten, en Agamemnons keurbenden dien helt, en zijne schitterende wapens onder de schimmen zagen, begostenze van geweldigen schrick te beven; zommigen hem den rugh toe te keeren; gelijkze voortijts naer de schepen liepen; zommigen wat geluits te slaen: zy staen vergeefs en gapen, en de stem wil 'er niet uit.

Hier ziet hy Deifobus, Priaems zoon, over al zijn lichaem gehouwen, en de troni wreedelijk opgescheurt; beide zijn handen, en d'ooren ter wederzijde van 't hoofd, en den neus van 't aenzicht afgesneden, en leelijk geschonden. Naulix kende hy hem, die zoo byster beefde, en d'afgrijffelijke schennis zocht te bedecken; en Eneas sprack zijnen zwager eerst vriendelijk aen: O strijtbare Deifobus, afkomt uit Teucers doorluchtigh bloet, wie koelde zijnen moedt met u zoo wreet te mishandelen? Wie had u zoo onder? My quam ter ooren, dat ghy in den jongsten nacht, afgemat van al 't nederhouwen der Griecken, gevallen waert op eenen hoop dooden van allerhande slagh

¹⁾ Tydeus: de vader van Diomedes; hy sneuvelde voor Thebe, even als zijn schoonvader Adrastus en Parthenopeus.

onder een. Ick stelde u toen op het Rheteefche strant een loos graf toe, en verdaghvaerde uwen geest driewerf overluit: uw naem en wapens eeren de grafstede: o mijn vriend, ick kon uw lichaem niet vinden, nochte op mijn vertreck staende, in 't vaderlant begraven. Priams zoon antwoorde hem toen: o mijn vriend, ghy hebt niets nagelaten, en Deifobus en zijn schijnlijk is alles voldaan: maer mijn eigen nootlot, en de schandelijke boosheit van het Lacedemonfche wijf¹⁾ dompelden my in deze ellenden: deze lidtekens lietze my tot een gedachtenisse: want ghy weet, en 't gedenckt ons maer al te wel, hoe wy dien jongften nacht overbrochten, met een blijfchap, die ons zuur opbrack; wanneer het paert, t'onzen bederve, over het hooge Pergamum quam fteigeren, en met zijnen zwangeren buick den gewapenden voetknecht binnen help. Zy veinzende Bacchus feest te vieren, leide de Frygiaenfche vrouwen om ten reie, en zelve in het midden van dien razenden hoop, met een dicke fackel in de hant, riep de Grieken uit den hoogen burgh. Ick ongeluckige, afgemat van bekommeringen, toen van eenen diepen flaep bevangen, lagh in mijn flaepkamer en fleep, zoo geruft en vaft of ick doot was. Onder tuffchen pafte die lieve Bruid al 't geweer in den huize aen d'een zijde te krijgen, en had het zwaert, mijn' toeverlaet, boven mijn hoofd al wechgenomen: zy roept Menelaus binnen, en fluit de deur op; quansuis hopen de, dat haer lief dit, als een groot gefchenck zou aennemen, en zy aldus d'opfpraek van haer voorgaende misdrijf kunnen uitwiffchen. Ten kortfte gezeit, zy berften ter kamer in, vergezelschapt met Ulyffes, Eools nakomeling, berockenaer van al het quaet: o Goden, magh ick met recht wraeck eifchen, zoo zet dat den Grieken betaelt. Maer wel aen, zegh my desgelijcks, wat geval voerde u levendigh herwaert? Komt ghy hier door storm verzeilt, of door het aenraden der Goden? of wat ongeval jaeght u om deze droeve zonnellooze huizen, en ongerufte plaetsen te bezoeken? Gedurende dit gefprek had de dageraet zijn roosverwige paerden alree aen den hemel voorby den middelwegh gedreven; en zy zouden miffchien al den tijt, die hun gegunt was, met diergelijck gefprek, overgebraght hebben: maer de Sibylle, zijn gezellin, vermaende hem, en zeide in 't kort: Eneas, de nacht verloopt; wy verlijten onzen kostelijken tijt flechts met weenen. Hier is de plaets, daer de wegh zich in twee deelen deelt: en die aen de rechte hant naer de muren van den grooten Pluto loopt, wijft ons naer d'Elyfifche beemden: maer die aen de flincke hant leit, loopt naer den heiloozen Tarter, daer de

¹⁾ 't Lacedemonfche wijf: „Helena,” na den dood van Paris met Deifobus getrouwd.

misdadigen gestraft worden. Deifobus antwoorde haer: o groote Priersterin, versteur u niet: ick zal vertrecken, en mijnen tijt in duisternisse voldoen. Ga hene, ga hene, o eere van ons geslacht, het gelucke u beter dan ons. Zoo sprekende, verdween hy.

Eneas ziet haestigh om, en ter slincke hant onder de steenrots, en binnen den ommekreits van drie muren, de wijdstreckende vesten leggen, daer de Tartarsche Flegeton met zijn wallende vlammen ¹⁾ snel rontom stroomt, en klinckende keien voortrolt. De geweldige poort, en pylaren van louter diamant staen 'er tegens over, zoo sterck, dat geen mannekracht, zelfs geene Goden maghtigh zijn deze met yzer en stael te verdelgen. Hier rijst een yzeren toren tot aen de lucht toe, en Tisfoon met haren bloedigen nachtmantel omgort, bewaect en bewaert 'er nacht en dagh het poortael. Uit dezen hoeck hoort men stenen, en naer geklater van zweepen; oock yzerklanck en nagesleepte ketens rammelen. Eneas bleef staen, van verbaestheit, en luisterde naer dat gerucht. O maeght, zeghme toch, wat slaghe van schelmen leit daer? Wat straf lijdenze? Wat gruwelijck gekerm hoortmen daer? Toen hief de Waerzeggerin aldus aen: o vermaerde Vorst van Troje, geen godtvruchtige magh zijnen voet op dien vervloekten drempel zetten; maer toen Hekate my de vooghdye over de wouden van Avernus gaf, leerdeze my zelf wat straf de Goden over elcke misdaet zetten, en leide my door al het zielrecht. De Gnolfsche Rhadamanth bezit hier de straffte Rijcken ²⁾, verhoort de misdadigen, straft bedrogh, en pijnigt den booswicht (die op de weerelt in ydele dieverye groeiende, zijn zuiveroffer te lang en tot zijn doot toe daer boven uitselde) om hier zijn boosheit te bekennen. De Wraeckgodin Tisfone gaet den misdadigen met hare geessiel flucks te keer, en hun dreigende, met bitse slangen in de slincke vuist, roept haer wreede zusters, die van adderen krielen. Daer na worden de vervloekte poorten, die afgrijffelijck op hare pannen gieren, ontfloten: ziet ghy wel, zeitze, wat schiltwacht in het poortael zit? wat voor een troni den drempel bewaert? Een noch feller dan Hydra, en die u afgrijffelijck met vijftigh zwarte adderen aengaept, heeft hier binnen haer verblijf: en de Tarter zelf zijnen mont opspalc-kende, is tweemael zoo diep, en schiet zoo laegh beneden naer de schimmen toe, als d'Olymp hemelhoogh door de wolcken steeckt. De jonge Reuzen, een out gebroetfel der aerde, en met den blixem nedergevelt, quamen diep onder op den gront afrollen. Hier zaghe ick

¹⁾ Zijn wallende vlammen: wallen is 't zelfde als wellen, en hiervan: „borrelen, koken, zieden.”

²⁾ Besit hier de straffte Rijcken: beter: „oefent hier het ambt van bestraffer uit.”

oock Aloëus ¹⁾ tweelingen, onbeschofte lichamen, die met hunne klaeuwen bestonden den wijfstreckenden hemel aen te randen, om Jupijn uit zijnen oppersten troon te bonzen: oock zagh ick 'er Salmoneus ²⁾ wreedelijk pijnigen, vermits hy Jupijns blixem en donder nabootste. Dees liet zich, door Griecken en midden door de stadt Elis, van vier paerden omvoeren, en zwaiende een barnende fackel, braveerde de Goden, en stack hun naer de kroon: die zinnelooze durf, over zijn kopere brugh met paerden heen rennende, donder en blixem, dat niemant vermagh, nakuïschen: maer d'almachtige Vader, nochte om fackel nochte roockerigh tortslicht verlegen, schoot uit de dicke wolcken, en dreef hem met eenen vreesfelijcken dwarrelwint, dat hy tuimelde: oock moght men hier Tityus ³⁾, het voesterkint der albarrende Aerde, zien, het welck met zijn lichaem negen geheele bunderen lants besloegh: de vervaerlijcke gier doorpickt met zijnen krommen beek d'onsterflijcke lever, en het ter straffe aengroeiende ingewant, dat opgepickt hangt. De vogel nestelt diep in de borst, en de herbore vezelen wort geene rust gegunt. Wat wil ick hier van Lapithen, Ixion, en Pirithoüs verhalen? over wien een duistere klip hangt, die, gelijk ofze neerstorten wil, hun van oogenblik tot oogenblik dreight te bevallen. Daer glimmen gulde bancken, met hooge banckpeluwen; en overdaet van Koningklijke bancketten staet gereet voor hunnen mont. D'outste der Razernyen zit 'er neffens aen, verbiet de tafels met eenen vinger aen te raken, en met haren fackel toevarende, graeuwt en buldert. Hier zijnze, die, gedurende hun leven, hun broeders haetten, vaderslag begingen, en hunnen leenman uitstreken; of groote rijkdommen bezaten, daer voor niemant iet af moght: deze maken den meesten hoop. Hier zittenze oock opgesloten, en verwachten hun vonnis, die om overspel om hals geraeckten, en godtlooze wapens volgende, zich niet ontzagen hunne Heeren trouweloos uit te strijcken. Vraegh niet, hoe en waerom deze gevangens gestraft zullen worden. Zommigen wentelen eenen geweldigen steen opwaert, of hangen aen speecken van raden uitgespannen. D'ongeluckige Theseus zit 'er, en zal 'er eeuwich zitten, en d'overrellendige Flegyas ⁴⁾ vermaent een ieder, en roept onder de schim-

1) Aloëus: een zoon van Titan, en vader van Ochus en Edaltes.

2) Salmoneus: betreffende dezen verwijs ick naar Vondels treurspel, dat later volgen zal.

3) Tityus: een der beroemdste Giganten, die, toen hy Latona wilde verkrachten, door Apollo werd nedergeschoten.

4) Flegyas: een Koning der Lapithen, die, 't kwalijk nemende, dat Apollo zijn dochter verkracht had, diens tempel te Delf in brand stak, en daarvoor de hier vermelde straf moest lijden, zonder dat de rechters in de onderwaereld eenige „verzachtende omstandigheid“ in aanmerking namen. De woorden: *dat ghy rechtvaardigheid oesent*, hadden in zijn mond waarfchijnlijk de beteekenis: „dat gy uw eigen rechter niet zijt.“

men luitskeels: Weest gewaerſchuwt, dat ghy rechtvaerdigheit oefent, en geene Goden veracht. Dees verkocht zijn vaderlant om gout, en bedroogh zijnen Heer, onder wien hy ſtont; ſtelde wetten om loon in, en brackze weder. Dees bloetſchender ſchoffeerde zijn dochter in hare ſlaepkamer, en trouwdeze tegens de wetten: alle te zamen beſtondenze afgrijſſelijke ſtucken, en dienden 'er zich af. Al had ick hondert monden, hondert tongen, en een yzere keel; ick zou zoo menigerley ſlagh van ſchelmeryen en ſtraffe niet kunnen begripen, nochte noemen.

Toen Febus overoude Prieſterin dit verhaelt had, ſprackze: nu wel aen, ga voort, en verricht uwen aengevaerden laſt: laet ons ſpoeden; ick zie de veſten van de Reuzen in hunne ſmidtſe geſmeet, en zoo hoogh opgetrocken; en de gewelfde poorten daer tegens over, alwaer ons bevolen wiert de gave te offeren. Zoo ſprackze, en zy hielden te zamen de middelbaen, langs beſchaduwde wegen, en genaecten de poort. Eneas gingk de poort in, en zijn lichaem met verſch water beſprengkelende, ſtack den tack recht voor op de poort.

Deze dingen en het bevel der Godinne verricht zijnde, zoo quamenze endelijk in de luſtige plaetſen, en genoeghelijcke beemden en boſſchaedjen der geluckzaligen, en in de gezalighde ruſtplaetſen. Een ruimer lucht bekleet hier met eenen purperen glans de velden, van een andere zon, en andere ſtarren beſchenen. Zommigen oefenen het lichaem in het begraesde worſtelperck, worſtelen en ſpelen om ſtrijt in het roode zant. Zommigen huppelen en danſſen, en zingen gedichten aen den rey. De Thraciſche Prieſter, in 't lange kleet, zingt muzijck onder de lier, en ſlaet nu met zijne vingeren, nu met zijn ivoire pen zeven ſnaren, ongelijk van toon. Hier houdt zich Teucers overout geſlacht, een zeer brave afkomſt, grootmoedige helden in geluckiger tijden geboren, Ilius en Aſſarakus, en Dardaen, ſichter van Troje. Van verre ziet hy wapens en ledige wagens; ſpeeren in d'aerde ſteecken, en paerden overal los in de velden weiden. De zelve luſt, dienze in hun leven hadden tot wapens en wagens; de zelve treck tot brave paerden aen te vocken, hangt hun onder d'aerde noch aen. Hy ziet anderen, ter rechte en ſlincke hant, in het gras bancketteeren, en vrolijk ten reie Pean zingen in een welrieckend lauwerboſch, daer d'Eridaen, die groote vliet, van boven door het boſch komt ſtroomen. Hier zijn de troepen, die voor 't vaderlant vechtende, aen eerlijcke wonden ſneuvelden; en Prieſters, die hun leven in kuisheit overbroghen; en Godtvruchtige Waerzeggers, die door Febus geeft goddelijcke orakels ſpelden; oock die lantnutte kunſten vonden; en die door hunne verdienſten by de nakomelingen in gedachteniſſe bleven: deze dragen

al te zamen sneeuwitte tulbanden: en de Sibylle sprackze, daer de fcharen om hen drongen, aldus aen: vooral Museus: want zy zagh hem midden onder den drang staen, en hals en hoofd langer, boven hen allen uitsteken: o geluckige zielen, en ghy, heilige Poeet, zeght my, waer en in wat oort onthouwt zich Anchifes? zijnent halve quamen wy herwaert de breede stroomen van Erebus over gevaren. De helt antwoorde haer in het kort aldus: niemant heeft hier zijn huis bezonder: wy woonen in deze lommerrijcke boschen, en bezitten beemden, van versche beken bewatert: doch klimt (verlangt ghy zoo hartelijk naer hem) klimt op dezen heuvel, en ick zal u op een gemackelijk voetpadt brengen. Zoo sprack hy, en trat voorhene, en toonde hun van boven de bloeiende velden, van waerze den top af naer beneden stegen.

Maer Anchifes, zijn vader, overzaghy by geval ernstigh de zielen, die in een groen dal afgescheiden, naer de weerelt zouden gaen; en monsterde alle zijne lieve nakomelingen, en de zijnen, en het nootlot en de fortuin en deughden en daden der zelve: en ziende Eneas recht voor hem door den beemt treden, zoo streckte hy vrolijk beide zijn handen naer hem toe, en borst uit met deze rede, terwijl de tranen over zijn kaken biggelden: zijt ghy ten leste eens gekomen? en heeft uwe liefde tot uwen vader, die u zoo lang te gemoet zaghy, dees zware reis afgeleit? o mijn zoon, maghy my gebeuren uw aenschijn te zien? en u met kennisse aen te spreken en te hooren? Ick de dagen vast tellende, maeckte rekening op uwe komst, en achtte dat ghy voorhanden waert: en mijn hoop heeft my niet bedrogen. O zoon, hoe vinde ick u hier zoo verre, te water en te lande, omgevoert! door zoo groote gevaren omgesuckelt! Hoe vreesde ick, dat het Rijk van Libye u iets moght beleedigen! Maer d'ander antwoorde: o vader, uw nare geeft my zoo menighmael bejegenende, dreef my naer dit hof toe. Mijn vloot leit in de Tyrreensche zee: geef my toch de hant; vader, geefze my, en laet my u toch omhelzen. Zoo sprack hy, en weende bitterlijk: driewerf pooghde hy d'armen om zijnen hals te slaen; driewerf greep hy te vergeefs met zijne handen naer den geeft, die hem ontglipte, gelijk de lichte wint, gelijk de vlugge slaep. Ondertusschen ziet Eneas, in een ter zijde afleggende dellinge, een afgeheint bosch, en ruischende woudt, en den vergetelvlief, die langs de geruste huizen vloeit: ontelbare volcken en lieden vlogen hier rontom: gelijk de byen, wanneer des zomers, in den zonneschijn en de beemden, op verscheide bloemen zitten, en op blancke lelien komen nedervallen, en brommen

over al het velt. Eneas verschrikt haestigh van dat gezicht, en onkundigh, vraeght naer d'oirzaeck; wat dit voor vlieten zijn, en wat mannen d'oeverers met zulck eenen grooten zwarm beslaen. Toen zeide Anchises, zijn vader: de zielen, wie by nootlot andere lichamen beschoren zijn, drincken uit den vergetelviet langkdurige vergetenheit, en spoelen de zorgen af. Ick wenschte al overlang u deze bekent te maken, en te toonen; en d'afkomst mijner nakomelingen, in uwe tegenwoordigheid, te monstren, op dat ghy endelĳck Italie vindende, u des te meer moght verblijden. O vader, gelooft men, dat eenige zielen van hier om hoogh ten hemel gaen? en wederom in haer trage lichamen keeren? Hoe hebben d'ellendigen zoo vervloeckt een begeerte naer het leven? Anchises heft hier op aen: o zoon, ick zal het zeggen, en u niet in twĳfel houden: en hy ontvouwt hem stuck voor stuck achter een: voor eerst voedt een invloeiende Geest hemel aerde en zee, en zon en maen en starren; en een eenige Geest, den leden ingestort, beweeght het geheele gevaert der weerelt, en mengt zich in dat groote lichaem: hier uit spruiten menschen vee en vogels, en wat gedrochten de zee onder het vlacke marmer teelt. Deze zielen hebben een vierige groeizaemheit in zich, en nemen haren oirsprongk uit hemelschen zaede; en zijn hemelsch van aert, zoo lang de lompe lichamen haer niet vertragen, en aertsche leden en sterflijke ledematen haer niet verstoppen: want door deze vermenginge met den lichame blijven haer vrees en begeerte, droefheit en blijfchap aenhangen: en in den duisteren en blinden kercker des lichaems opgesloten, zien naer den hemel, haren oirsprongk, niet te rugh: ja wanneer haer het leven in den lesten oogenblick hier begeeft, dan leggen d'ellendige zielen noch al hare vuilnis niet af, nochte trekken alle besmettinge des lichaems ganschelijck uit: want het volgt heel nootzaeckelijck, dat vele dingen lang aen een verknocht, wonderlijcker wijze aen een wassen: weshalve zy door straf moeten geloutert worden, en haer voorleden misdrijf boeten: zommigen hangen in wint en lucht te verluchten; zommigen spoelen de vlacken harer schelmerye in de grondelooze zee af; of zy worden haer met vier uitgebrant: elke ziel boet haere schult. Hier na worden wy in het ruime velt van Elysium gezonden, en een klein getal gaet in de vrolijke beemden waren; tot dat de tijt omgekomen, d'aengegroeide smet door de langdurigheit des tijts verwonnen, en het hemelsch wezen en vier der simpele nature geloutert zy. Wanneer alle deze zielen duizent jaren langk gezuivert zijn, dan verdaghvaert Godt Merkuur een groote menighte naer den vergetelviet toe, op datze,

nergens geheugenis af hebbende, de weerelt bezoeken, en lust krijgen om weder in den lichame te verkeeren.

Zoo sprack Anchises, en trock zijnen zoon en met een de Sibylle midden onder de vergadering, en 't gewoel der schare; en zette zich op eenen heuvel, van waer hy haer allen recht voor hem, op een lange ry, kon overzien, en d'aengezichten der genakenden leeren kennen. Nu welaen, ick zal u kort afvaerdigende, uw nootlot ontvouwen, en melden wat eere de Dardaensche afkomst hier na zal gebeuren: welcke nakomelingen en doorluchtige zielen, onzen naem voerende, u uit den Italiaenschen geslachte staen te verwachten. Dees jongelingk [ziet ghy hem?] die daer op een stang leunt, en by lotinge de naeste plaets van den glans der eere in heeft, dat is Sylvius, uwe afkomst, die uit Italiaenschen bloede, gemengt met uwen stamme, d'eerste na uw overlijden voor den dagh zal komen, en de Vorsten van Alba met zijnen naem vereeren. De gemalin Lavinie zal dien Koningk en vader der Koningen, zijnen vergoden vader ter eere, in de boschen optrecken; en ons geslacht van hem aenvangen over het lange Alba te heerschen. De naelten aen hem zijn Prokas, d'eere des Trojaenschen volcks, en Kapys, en Numitor, en Sylvius Eneas, die uwen naem dragende, braef te gelijk in Godtvruchtigheid en dapperheit zal uitmunten, zoo hy eens het gezagh over Alba krijge. Zie eens, hoe die jongelingen hun dapperheit zoo heerlijk ten toon stellen. Maer die met eicke burgerkranssen hun hooft beschaduwten, zullen u Nomentum, de Gabien, en Fidenen, en Kolatijnsche muren op de bergen stichten; en Pometie, en de sterckte Inuus, en Bole, en Kore. Alle deze landen, nu zonder naem, zullen dan naemhaftigh zijn. Ja de strijtbare Romulus, uit Ilia zijne moeder, Assarakus bloet gesproten, zal zijn grootvaders rijksgenoot zijn. Zie eens, hoe die dubbele kam op zijne kruin overendt staet, en de vader der Goden zelf hem alree onder de Goden rekent. O zoon, onder het beleid dezes mans wil de naemhaftige stadt Rome haer heerschappy met den aerdtbodem, haere groothartigheid met den hemel bepalen. Deze stadt zal alleen haer zeven sloten met eenen muur omtrecken, en geluckigh zijn door haer mannelijke afkomst: gelijk vrouw Berecynthie ¹⁾ met torens gekroont, op haren wagen door de Frygiaensche steden varende, moedt draeght op de Goden, haer zonen, en hondert neven berekent, die al te zamen in den hemel, al te zamen boven de starren wonen. Nu keer, nu keer beide uw oogen herwaert, en bezie uw volck, uwe Romainen eens. Dit is Ce-

¹⁾ *Berecynthia*: „Cybele.“

far en Julius geheele afkomst, die de wijde poorte des hemels in zal varen. Dit is de man, dit is hy, die, gelijk ghy hoort, u zoo menighmael belooft wort; Augustus Cesar, uit der Goden geslacht, die weder goude eeuwen in Latium, het lant eertijts by Saturnus geregeert, zal invoeren. Hy zal het Rijk uitbreiden over Garamanten en Indianen. Een lant leit 'er buiten de twalef gesterrenten; buiten den diereriem, de baen waer door de zon al het jaer haer ronde doet; en daer de hemel vol blakende starren, van Atlas gestut, op zijne schouders draeit: dit lant, en de Kaspiſche Rijcken, en het Meotiſche gewest ſchricken nu alreede door der Goden orakels tegens dezès mans toekomſte; en de zeven ſidderende monden des Nyls zijn ontroert. Gewiſſelijk Alcides heeft noit zoo veel lants overtrocken; al ſchoot hy de hinde met haere kopere voeten; of veilighe Erymanthus boſſchen; en joegh de ſlang te Lerne met zijnen boogh eenen ſchrick op 't lijf: nochte Bacchus, die na zijn overwinning de tigers onder het juck geſpannen, van Nyfaes ¹⁾ hooge kruin afdrijvende, met zijnen teugel van wijngertbladeren voortment: en twiſfelen wy noch, of wy onzen naem en roem door heerlijke daden willen uitbreiden? of belet de vrees ons op den bodem van Aufonie neder te ſlaen? Maer wie is het, die van verre met olijſtacken uitmuntende, offerhanden inſtelt? Ick ken het hair, en den grijzen baert des Roomſchen Konings: die uit zijn laegh Kurien en arm lant, in een groot Rijk beroepen, d'eerſte de ſtad door zijne wetten beveſtighe; wiens nazaet Tullus de ruſt des vaderlants zal ſteuren, en in 't harnas helpen de mannen, die den oorloogh verleerden, en de krijghsliên, die alree de triomfen ontwenden. Ankus, trotſer van aert, volgt hem, en is alree te zeer met de gunſt der gemeente beholpen. Wilt ghy hier oock de Koninglijke Tarquijnen zien, en de groothartige ziel van Brutus, wreker des ongelijcks, en herſteller der Vryheit? Het Burgemeesterlijk gezagh en de geſtrenghe bijlen zullen eerſt dezen man opgedragen worden: en d'ongeluckige vader zal zijne zonen, berockenaers van nieuwe oorlogen, ter doot vorderen, uit liefde tot de goude vryheit; zonder aen te zien, hoe de nakomelingen dit ſtuck mogen duiden: de liefde tot het vaderlant, en onuitsprekelijcke begeerte tot lof zullen boven ſtaen: ja zie ginder de Decien, en Drufen, en Torquaet met zijn wreede bijl, en Kamil, die met d'ontweldighde ſtanderden weder t'huis komt. Maer deze eendragtige zielen, die ghy nu (terwijlze noch in duifterniſſe gedompelt worden) in eenerhande harnaſſen ziet blincken; och, wat

1) Nyfa: een ſtad in Indiën, waar Bacchus door de Nymfen werd opgevoed.

al oorlooghs, welck eenen strijt en neerlaegh zullenze onderling be-rockenen, indienze eens voor den dagh komen: de schoonvader afstijgende van de hooge Alpes, en het slot van Monekus ¹⁾; de schoon-zoon met Oosterlingen toegerust, en tegens hem gekant. Ay, mijn kinders, gewent de gemoeden niet tot zulcke oorlogen, nocte went het spits uwer geweldige heirkrachten niet tegens de borst en het hart des vaderlants: en ghy, en ghy, o mijn eerste bloet, uit hemel-schen stamme gesproten, spaer den uwen: worp het geweer uit de hant. D'ander door de neerlaegh des Achajers vermaert, zal, als overwinner, van het verdelghde Korinthen, het hooge Kapitoel met den triomfwagen oprijden. D'ander zal Agamemnons Argos en My-cenen, zelf Eakus nakomeling, en 't geslacht van den strijtbaren Achilles uitroien tot wraeck zijner Trojaensche voorvaderen, en het schenden van Minerves kercken. Wie kan, o groote Kato, u, of o Koffus, u stilzwijgens voorby gaen? Wie Gracchus geslacht? of beide de Scipioos, twee oorlooghsblixems, het bederf van Libye? en Fa-bricius, maghtigh met kleene middelen? of u, o Serraen, die den acker bezaeit? o Fabien, waer rucktgh my hene, die moede ben? Ghy allergrootste zijt d'eenige man, die door den vyant op te hou-den onzen Staet redde. Anderen, geloof ick, zullen met het graef-zyer in koper de natuur en 't leven zelf nabootsen; beelden naer het leven uit marmer houwen; cierlijcker hunne zaeck bepleiten, en met den graetboge starren schietende, den loop des hemels meten, en den loop der starren gadeslaen: ghy Romain zult passen over de volc-ken van uw gebiet te regeeren [dit zal uw werck zijn] en een wijze op den vrede te zetten: ootmoedigen te sparen, hoovaerdigen te be-oorlogen. Zoo sprack Anchises, zijn vader; en voeghde dit noch hier by, terwijlze met verwondering luisterden: bezie eens hoe Marcel met zijnen vetten buit uitmuntende, daer henetreet, en als een over-winner, boven alle helden uitsteekt. Dees Ridder zal den Staet van Rome in een groote onrust en beroerte vast zetten, de Penen en weerspannigen Gal ter neder houwen, en de derde mael zijnen wa-penroof, vader Quirijn ter eere, ophangen En toen zeide Eneas (want hy zagh voorbygaen eenen jongelingk, schoon van gedaente, en in 't blancke harnas; doch niet te bly van aenzicht, en die het hoofd han-gen liet) Vader, sprack hy, wat zoon ²⁾ is dat, die Marcel op wegh vergezelschapt? Is het een van den hoogen stamme der nakomelin-gen? Welck een gewoel der megezellen is 'er ontrent hem! hoe is

¹⁾ Het slot Monekus: een haven van Liguriën, waar zich een tempel bevond, aan Herkules gewijd.

²⁾ Wat zoon: de zoon van C. Marcellus en Augustus' zuster Oktavia, een jongeling van groote verwachting, die op zijn achttiende jaar overleed.

hy Marcel zoo gelijk! maer een droef onweder, een donckere wolck hangt hem over het hooft. Toen sprack vader Anchises met tranen in d'oogen: o zoon, onderzoek de geweldige droefheit uwer nakomelingen niet: het nootlot zal de weerelt deze telg flechts laten zien, en niet gedoogen datze langer bloeie. O Goden, ghy duchte dat de Romainfche ftam al te maghtigh zou worden, indien zuleke gezegende telgen haren wasdom bereickten. Met hoe groot een gefchrey van mannen zal hy naer de groote ftadt van Mars, in het velt van Mars gevoert worden? of wat al lijken zult ghy, o Tybergodt, zien, wanneer ghy langs het nieuwe graf ftroomt? Geen kint van Trojaenfchen ftamme geeft zijnen Latijnschen voorouderen zulck eenen moedt: nochte Romulus landouw zal namaels op eenigh voefterkint zoo ftoffen. Och beminner des vaderlants, och overoude trouw, en onverwonne oorlooghsvuiften. Niemand zou hem vergeefs bejegt hebben, als hy gewapent op zijnen vyant aenquam; het zy te voet; het zy hy een fchuimbeckend paert met fpoeren in de zijde noopte. Och kint wel beklagens waardigh, zoo ghy eeniger wijze uw vin-nigh nootlot kunt kneuzen; ghy zult Marcel wezen. Brengt handen vol lelien: ick zal purpere bloemen ftroien, en ten minfte met deze gaven mijn nakomelings geeft vernoegen, en met een ydele lijckfchenckaedje vereeren. Aldus dolenze doorgaens, door al die ftreeck, in ruime en luchtige beemden, en bezichtigen alles. Na dat Anchises zijnen zoon overal heeft omgeleit, en zijn hart ontvonckt in liefde tot de toekomende naemhaftigheit; zoo verhaelt hy voort wat oorlogen noch te voeren ftanen, en bericht hem van de Laurentijfche volcken, en Latinus ftadt; en op wat wijze hy alle zwaricheit zal fchuwen, en uitharden. De Slaepgodt heeft twee poorten, eene daer de waerachtige geesten licht uitglippen, is de horenpoort; d'andere, waer door de zielen valfche droomen naer de weerelt zenden, is van wit en glad yvoir gebouwt. Anchises toen zijnen zoon, en met een de Sibylle al koutende zoo verre geleidende, lietze door d'yvoire poort uit. Eneas neemt zijnen wegh naer de fchepen, en bezoekt zijne mackers: daer na vaert hy, recht uit, het ftant langs, naer de haven van Kajete toe: daer men 't ancker voor den boegh laet vallen, en met de vloot aen den oever blijft leggen.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Al schreiende zeilt hy voort, en zet het te Kuma voor anker. — De jongelingen springen uit, en boeten vier. — Eneas gaet naer den tempel van de Sibylle, daer Daedael voor Minos gevlucht, Febus een schoone kerck stichte. — Deifobe komt en beveelt Eneas te offeren, en roept de Trojanen in den tempel, waer uit zy orakels spreekt. — Eneas roept Febus aen, en alle Goden en Godinnen, en bidt de Waerzeggerin om een uitkomst: zy voorzeit hem d'aenstaende zwarigheden, en belooft hulp. — Eneas bidt datze hem by zijnen vader leide. — De Waerzeggerin stelt de zwaerheit voor oogen, en wat hem eerst te doen sta. — Eneas gaet hene, vint Mezeen, en den gouden boom, daer de taek flickert, gelijk vogellijm dat aen de sehors kleeft. — Ondertuffehen beweent men Mizeen, en zuivert zijn affche. — Hier na voert de Vorst den last der Sibylle in den mont van Avernus uit, en gaet met haer de spelonek der helle in. — De Poet verzoekt verlof aen de Goden, om de geheimenissen des asgronts t'openbaren. — D'anderen gaen door plaetsen, zoo duister, gelijk bosschen by een donkere maen, en genaecken het poortael vol afgrijsfelijke tronien: hier na den Acheron: derwaert dalen alle schimmen, met zulck een menigthe, als de herfst bladen van de boomen schudt, als 'er vogels over zee herwaert vliegen. — Eneas ziet Leukaspis, Orontes en Palinuur, die hem zijn ramp verhaelt. — Zy genaken Charon, die roept en graeuwt. — De Waerzegghster paeit hem, en zy slaen 'e poort in, en genaecken de bedruckte schaer. — Ouder de verliefden ziet hy Dido, gelijk de maen in eenen nevel: zij blijft zoo oubeweeght gelijk een steenrots, en versteekt zich. — Van hier komenze in de beemden der oorlooghshelden: Deifobus vertelt hen zijn jammerlijke doot. — Eneas ziet Plutoos stadt, en vraeght de Sibylle wat schelmeryen hier huishouden, waer op zy hem dient. — Febus Priesterin gaet haren gangk naer Plutoos poort, en zy genaken de beemden der zalige zielen. — De Sibylle vraeght naer Anchises, die monsterde hier zijn toekomende nskomelingen. — Hy spreekt Eneas aen, die begroet zijnen vader, ziet ontelbare schimmen rontom zweven, gelijk byen op de bloemen vallen; en vraeght hem naer d'oirzaeck en plaets en wie dit zijn. — Anchises bericht hem op zijne vraegh, en toont alle zijn toekomende nakomelingen en het Roomsche geslacht. — Anchises zijnen zoon aldus omgeleit hebbende, bericht hem hoe hy zich in Italie dragen zal, geleit het paer tot aen d'yvoire poort, laet het uit, en Eneas vaert naer Kajete.

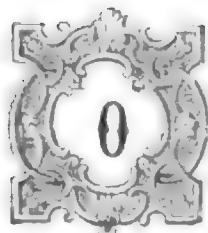
HET ZEVENDE BOECK.

I N H O U D T.

Eneas begraeft Kajete, zijn voester, en noemt de plaets naer heuren naem. Hier na vaert men lange Circes hof, en roeit voorspoedigh den mont des Tybers in, en voort dien stroom op, tot aen den Laurentijnschen bodem. Hier, uit Askaens woorden vernemende, hoe dit lant hem by nootlot belooft was, zent hy Gezanten aen Latinus, Koningk over dit Rijk, om hem in zijnen naem geschencken aen te bieden, en plaets te verzoeken, om een stadt te mogen stichten. Latinus de Gezanten gehoor gunnende, biedt Eneas, boven het toestaen van dit verzoek, noch van zelf ten echte zijn eige dochter, die, volgens zijn vader Faunus orakels, en d'antwoorden der Waerzeggeren, hem belaft wert aen eenen nitheemschen te besteden. Juno ondertusschen, der Trojanen voorspoet benijdende, daghvaert om den pais te steuren, uit den afgront der helle, Alekto, die eerst Amate, Latinus gemalin, daer na Turnus zelf aen 't hollen helpt, en voort, zich wendende naer de Trojaensche jeught (toen by geval met jagen bezigh) haer in den mont jaeght een mack en getemt hart, waer op de kinders van Tyrrheus, 's Konings veeharder, bijster verslingert waren; het welck van Askaen met eenen pijl geschoten, al 't lantvolck op de been en in wapenen tegens de Trojanen aen help; dies Alekto, uit een hooge plaetse, den horen bries, waer over Almon, Tyrrheus outste zoon, en Galezus, de rijkste ackerman des lants, in dat oproer gesnevelt, doot in stadt gebroght wierden; dies Turnus en Amate Koningk Latinus aenprickelden, om in oorloge te treden, en dit ongelijk gewapender hant te wreken: maer overmits hy, des nootlots en verbonts, onlangs met den Trojanen ingegaen, gedachtigh wezende, niet kon verstaen hun vyandelijk t'ontzeggen, zoo bonsde Juno zelf d'oorloogspoort open. Mezentius volgt met zijnen zone Laufus den krijgh, onder Turnus beleit; oock Aventijn, Herkules zoon, by Rhea gewonnen; Katillus en Koras, beide Tiburtijnschen, en gebroeders; Kamille uit der Volseken afkomste, een dappere vrouw; en noch meer anderen, welker monsteringe dit boeck besluit.

Na dat Hesperische aerde Eneas Voester deekt,
 Vermijt hy Circe, komt den Tyber ingelopen,
 Aen 't langgewenschte lant, en slaet zich neêr, en weekt
 Latinus uit den droom, die zet zijn grenzen open,
 Ja biet zijn dochter hem ten echt; dies Juno raest,
 En noopt de Razerny om dit verdragh te stooren.

Amate schreit, en tiert: neef Turnus zit verbaest:
 Het volck wort hantgemeen, en loopt den Vorst om d'ooren.
 Men smijt de krijgspoort op, in weerwil van 't Palla's,
 En monstert volck by volck, tot steurnis van dien pais.

KAJETE, Eneas voester, die hier uw leven endighde, ghy beschonckt oock onze kusten met een eeuwige vermaertheit, en uw graf (zoo eenige eere den overleden navolge) blijft noch in eere, en uw gebeente naemhaftigh door geheel Helperie. Maer na dat de godtvruchtige Eneas zijn vaders jaergetijde kerckplichtigh geviert, de grafftaetfi gehouden had, en het onweder op zee bedaerde; zoo gingk hy 't zeil, en verliet de haven: tegens den nacht kregenze een koelte: de klare maen quam op, en hun den wegh wijzen; en de maneschijn flikkerde op het water. Zy gingen strijken, recht langs den wal hene, en de kaep van Circe¹⁾, hier naest aen gelegen, en daer de zorgelijke wouden gedurigh wedergalmen, op 't gezangk van de rijke dochter der zonne, die, binnen het prachtige gewelf, haer ruischende spoel by nacht door de fijne stof schietende, tortsen van welrieckende ceder brant. Van hier hoort men grimmige leeuwen razen, die noode aen bant, noch spade in den nacht brullen; en hoe geborstelde zwijnen en beeren in het hock knorren en brommen, en groote wolven huilen. Circe, de wreede Godin, schudde door krachtige kruiden hun de menschelijke gestaltenis uit, en schootze muilen en huiden van dieren aen. Neptuin (om de godtvruchtige Trojanen voor zoodanige ondiere te bevrijden, en op datze in die haven gevoert, niet zouden dat vervloecte strant betreden) verleende de vloot goeden wint en spoet, en voerdeze voorby die barnende wadden.

En alree bloosde de zee van morgenstralen; d'oranje dageraet blonck aen den hoogen hemel op den roosverwigen wagen; de winden gingen haestigh leggen; het wert overal stil op 't water, en de riemen hielden slag in het weecke marmer; wanneer Eneas uit der zee een geweldigh groot bosch voor zich zag leggen, van waer de blonde Tybergodt eenen genoeghlijcken vliet en snellen maelftroom uitstorte, die met veel zants in zee quam bruizen. Allerhande vogels, gewoon zich om en ontrecht oevers en vlieten te houden, streelden

¹⁾ Circe: zie *Gulden Winckel*, Deel I, blz. 257.

hier de lucht met wiltzangk, en vlogen door het bosch. Hy beval de maets te wenden, den voorsteven naer lant toe te zetten, en voer vrolijk den belommerden stroom op.

Nu welaen, o Erato ¹⁾, ick zal ontvouwen wat Koningen van outs Latium regeerden, en hoe het hier stont, en wat 'er gebeurde, toen eerst het uitheemsche leger met de vlote aen d'Aulonische kust belandde; en wil den eersten oirsprongk des oorlooghs ophalen. O Godin, onderwijs en help zelf uwen Poeet. Ick zal gruwelijke oorlogen en veltlagen verhalen, en hoe bitter en bloedigh de Koningen elckanderen te keer gingen: wat een heirkraft Tyrrhenie opbroght; en hoe ganich Hesperie tegens malckandere in 't harnas stont: ick vang een ry van gewichtiger geschiedenissen, en gewichtiger werck aen. Koningk Latinus, nu bejaert, regeerde zijn landen en steden langen tijt vreetzaam en gerult. Men zeit dat Faunus hem by Marika, de Laurentijnsche Nimfe, won. Faunus vader was Pikus, en Pikus een zoon van Saturnus, stam en oirsprongk van dit geslacht. Dezen Latinus was van den Goden geen zoon of mannelijk oir beschoren; want hy wert in 't opluicken zijner jeught hem ontruckt. Die kroon en erfenis hingk een eenige dochter alleen, en alree volwassen en huwbaer, boven 't hooft. De braefsten van geheel Ausonie en Latium stonden naer heur; boven al stont 'er d'overschoone Turnus naer, een Vorst van maghtigen huize en voorouderen gesproten, en zeer gezien by 's Konings gemalin, die het huwelijk zocht door te drijven: maer de schrick voor vercheide voortekenen der Goden hielt het slepende. Midden in het hof en de hofkapelle stont een heilige lauerboom, menigh jaer uit godtvruchtigheit in eere gehouden. Men zeit dat Latinus haer vader zelf, toen hy eerst het slot bouwde, dezen boom vondt, Febus toewijlde, en de bouwtroepen Laurentijners naer dien lauer noemde, op wiens top een dicke zwarm byen (ick verhael wat wonders) onvoorziens uit de lucht al brommende quam neder zitten, en bleef, met de beenen onderling aen elckanderen gevlochten, aen den groenen tack vast hangen. Terstont riep de Waerzegger: wy zien een uitheemschen man aankomen, en een menighte uit het zelve gewelte dit zelve gewest zoeken, en op den hoogen burgh heerschen. Behalve dit, terwijl Lavinie, de maeght, neffens heuren vader staende, het altaer met heur kuische tortsen ontstack, zoo scheenze de vlam, 't is schrikkelijk, in 't hangende hair te vatten; al het hoofcieraet in 't vier te branden, dat het kraeckte; de koninglijke vlechten te blaecken; de kroon van

¹⁾ Erato: deze wordt gewoonlijk voor de Muzen van 't minnedicht gehouden. Hier echter staat zy in ruimer zin, voor „de Zanggodin.”

gesteente glinsterende te blaeecken: en in roock en gloet gestelt, oock het gansche hof in lichten brant te zetten. Dit wert voor wat groots en een schrickelyk wonder aengezien: want men spelde dat haer een doorluchtige naem en groot geluck beschoren was; doch dit den volcke eenen grooten krijgh aenkondighde. Maer de Koningk, over dit gezicht bekommert, gaet naer het orakel van Faunus, zijnen vader, uitlegger van 't nootlot, toe, en leeft raet met de wouden in het hooge Albunea¹⁾; daer in het grootste bosch van allen een gewijde bron springt, die van loof overschaduwet, eenen zwaren zwavel-damp uitaeffemt. d'Inwoonders van Italie, en 't geheele Oenotrische lant komen hier in twijfelachtige zaken bescheit halen. Wanneer de Priester zijn offergaven herwaert brengt, en by nacht, in de stilte, op de gespreide vachten der geslage schapen uitgestreckt leit, om te slapen; dan ziet hy wonderlijker wijze allerley spooek hene en weder zwieren; hoort menigerhande stemmen, houdt gespreck met Goden, en spreekt door het hol van Avernus Acheron aen. Haer vader Latinus zelf hier toen antwoordt verzoeckende, slaghte kerecplichtigh hondert schapen; en ter aerde leggende op hun gespreide vellen en vachten, zoo quam 'er strax een stem diep uit het woudt: o mijn zoon, zoek uwe dochter niet aen Latijnen te besteden: nocte bewilligh in 't huwelyck, het welck men pooght door te drijven. Uitheemsche schoonzoons zijn 'er voorhanden, die door hun nakomelingen onzen naem hemelhoogh zullen verheffen; en uit welcker struick uwe afkomst onder haer voeten zal zien buigen en geregeert worden al wat d'op- en ondergaende zon aenschouwt, van d'eene zee tot aen d'ander. Latinus zelf houdt dit antwoord, deze waerschuwing van zijnen vader Faunus, by nacht in de stilte ontfangen, niet by zich; dies had de Faem wijt en zijdt door de steden omvliegende, dit alree over Aufonie verbreit, toen Laomedons jeughdige man'schap de vloot aen den grazigen oever maerde. Eneas, de voorbarighste oversten, en de schoone Julius gaen onder de tacken van eenen hooggen boom leggen, brengen spijs in de weide, leggen den kost op garste teljooren²⁾ (Jupijn zelf riet hen dit) en rechten wilde appels met deze teljooren aen. Toen al de kost verteert was, en hongersnoot hen perste in de teljooren te bijten, die met hun handen t'ontwijden, en onversaecht met hunne tanden deze vlacke korsten (gelijk hun gespelt was) te kaeuwen, diese billijk behoorden te verschoonen; riep Julius, zonder meer te reppen, dat hier op sloegh: och,

1) Albunea: een bosch en bron in het Tiburtynsche gebergte.

2) Op garste teljooren: platte gerstekoecken, in den smaak van het zoogenaamde Joden-paaschbrood, die dus gemakkelijk voor teljooren. („tafelborden", 't H. D. Teller) konden gebezigt worden.

wy eten oock onze disſchen ¹⁾. Zoo dra zy dit woort hoorden, verſtondenze eerſt dat hun zwaricheit ten einde was: en de vader vatte dit allereerſt uit zynen mont, wert verbaelt om het orakel, en zat ſtom. Terſtont daer op riep hy: weelt gegroet, o lant, my by nootlot beſchoren: o getrouwe Huisgoden van Troje, weelt gegroet. Hier is ons huis: dit is ons vaderlant: want vader Anchifes (nu valt het my in) ſpelde my door dusdanige geheimeniffen mijn fortuin: zoo wanneer de honger u, moede van omſuckelen, aen onbekende kuſten perſſe, na dat al de koſt verteert zy, de tafels te eten; dan is het tijdt daer huizen en wallen te bouwen. Dit is die honger, dien men ons ſpelde: dit is onze leſte zwaricheit, die een einde van 't omzwerven zou maken: welaen dan, laet ons hier om vrolijk, zoo dra de zon begint te ſchijnen, uit de haven, en een ieder zijns weeghs, gaen vernemen naer 's lants gelegenheit; wat voor lieden hier woonen, en naſporen wat ſteden hier leggen. Nu drinckt Jupiter met offerſchalen toe, en roept Anchifes mijnen vader met gebeden aen, en ſchaft ons wijn op den diſch. Zoo ſpreect hy hen aen, bekranſt zijn hooft met eenen groenen tack, bidt den Plaetſgodt aen; en d'Aerde, d'eerſte der Godtheên, en de Nymfen, en noch onbekende vlieten: daer na roept hy den Nacht aen, en de ſtarren, die by nacht ſchijnen; en Jupijn van Ide, en de Frygiaenſche moeder der Goden, alle naer malckanderen, en beide zijn ouders, Venus in den hemel, en Anchifes in de zalige beemden. Toen donderde d'almaghtige vader driemaal uit den hoogen hemel, by helder weder: en zwaeide zelf met zijne vuift in de lucht den blixem, en een ſchitterende wolck van gout en heldere ſtralen viers. Terſtont verſpreide zich hier een gerucht door alle Trojaenſche troepen, dat de dagh gekomen zy, om de beloofde muren te bouwen. Zy ſtellen om ſtrijt maeltijden toe, en zetten, om malckanderen veel gelucks te wenſchen, vrolijk de bekers op de hant, en ſchencken den wijn, dat het ſchuijnt.

Zoo dra de zon 's anderen daeghs oprijzende, de weerelt met hare lamp beſcheen, gingen zommigen de ſtadt, zommigen de grenzen, zommigen de ſtranden dezer lieden bezichtigen: hier is het meir van Numicius bron: ginder ziet ghy den Tyberſtroom: daer woonen de ſtrijtbare Latijnen. Anchifes zoon beval daer na hondert Gezanten, uit allerhande ſtaet gekoren, alle met Pallas loof bekranſt, naer de heerlijke veſten des Konings te gaen, om hem ſchenckaedjen te brengen, en om pais voor de Trojanen aen te houden. Men floſt niet: zy ſpoeden op dat gebodt vaerdigh derwaert hene. Eneas zelf

¹⁾ Wy eten oock onze diſſchen: diſch ſtaet hier voor „etensbord.“

roit terwijl de vesten met den ploegh, steekt graft en erven af, en treckt langs het strant, om d'eerste hutten, eenen wal, legerswijze met palissaden gestrekt. De jongelingen hun henereis afgeleit hebbende, zien a'ree de torens en hooge daken der Latijnen, en gaen stewaert aen. Buiten de muren oefenen zich de jongers, en de bloem der opluickende jeught te paerde, gewennen de rossen voor den wagen, in het stof, naer hunne hant, of spannen den gestrengen boogh, of worpen met taeie schichten, en braveeren malckanderen met rennen en schieten: wanneer een bode hen te paerde voorbygestoven, den stockouden Koningk aendienst, dat 'er brave mannen in uitheemsche draght aengekomen zijn. Hy beveelt dat menze ten hove roepe, en zet zich in het midden op zijn grootvaders stoel. Daer de stadt op haer hoogste leit, staet een heerlijk geweldigh groot gebouw, op hondert pylaren, het hof van den Laurentijnschen Pikus, ontzagghlijk om zijn bosch, en den godtsdienst der voorouderen. Men plagh hier de Koningen kerckplichtigh te zegenen, wanneerze de scepters aenvaerden, en bijlen en bondels hun eerst werden opgedragen. Dees kerck verstreckte hun een hof: hier hielt men de heilige offerbancketten: hier plaghten de Vaders, na het slaghten van rammen, aen lange tafels aen te zitten: jae in het poortael stonden oock de stambeelden der oude voorvaderen op een ry, uit out cederen hout gesneden: Italus, vader Sabijn, de grijze Saturnus, de wijngaertplanter, met zijn krom snoeimes uitgebeelt, en het beelt van Janus, met zijn dubbele troni, en andere Koningen, van den beginne des Rijcks af, die eerlijk vechtende, hun bloet voor het vaderlant storten. Daerenboven hingen vele wapens aen de heilige pylaren, geroofde wagens, kromme bijlen, gekamde helmen, vervaerlijke poortsloten, schichten, beuckelaers, en snuiten van schepen afgeruckt. Pikus zelf, zoo braef te paerde afgerecht, zat hier met den korten purperen wichelrock om zijn lijf gegort, en droegh den wichelstock van Quirijn in de rechte, den kleinen gebogen schild in de slincke hant. Circe, eertijts van minne blaekkende, sloegh den Koningk met haer goude roede, veranderde hem door vergift in eenen vogel, en spikkelde zijne wiecken met verscheide kleuren. Latinus in dien tempel der Goden op den vaderlijcken troon gezeten, liet de Trojanen binnen roepen, en hief minnelijk aldus aen: zeght my, ghy Dardaners (want uwe stadt en geslacht zijn ons niet onbekent, en men heeft al gehoort, hoe ghy over zee herwaert aenquaemt) wat zoekt ghy? wat oirzaeck, of wat nootdrustigheit drijft u door zoo veel blaewe baren naer de kusten van Aulonie? Het zy ghy dezen stroom inge-

loopen zijt, en in de haven leght, uit onkunde van den wegh, of door onweder hier aengesmeten wiert; gelijk den zeeman in het razende water veel avontuurs over 't hooft waeit: schroomt niet hier te havenen ¹⁾; aengezien wy Latijnen Saturnus volck zijn, dat zonder dwangk en wetten van zelf de billickheit en de gewoonte der oude eeuwe volght: en my gedenckt [het magh weinigen heugen] dat d'oude Aurunken ²⁾ ons wisten te zeggen, hoe Dardaen in dit lant geboren, optrock naer Ida, en de steden van Frygie; en naer Samos, dat aen Thracie leggende, nu Samothracie genoemd wort. Hier na van Korinthus in Tyrrhenie voort gereist, wert hy van daer in 't gouden hof des starlichten hemels op den troon gewelkomt, en nu op 't altaer gezet, onder de Goden gerekent. Zoo sprack hy, en Ilioneus volgde hem aldus: o Koningk, brave afkomst van Faunus, storm nochte onweder zette ons uit der zee hier op uwen bodem; nochte wy komen door verbijstering van gesterrente of strant uit onze streeck hier verzeilt. Wy gedreven uit een Rijk, zoo treffelijk, als oit van de zon uit den oolten beschenen wert, komen al te samen met voorbedachten raet, en vryen wille, naer deze stadt toe getrocken. Wy rekenen den oirsprongk onzes geslachts van Jupijn: de Dardaensche jeught beroemt zich op Jupijn, haren voorvader. Eneas de Trojaen, ons Koningk, uit het bloet van den oppersten Jupijn gesproten, zent zelf ons naer uw hof toe. Hoe groot een storm uit het wreede Mycenen opkomende, over de velden van Ide gingk; daer beide de weerelden van Europe en Asie, door het nootlot gedreven, op elckandere toefstieten; dat quam hun oock ter ooren, die misschien ergens achter afgeschoven, het allerverste lant bewoonen, om het welck d'Oceaen ebt en vloeit: en die misschien, op den gespannen riem des brandenden Kreefts, in het midden der vier riemen, van anderen zitten afgescheiden. Wy uit dien springvloet door zoo veel wilde woeste golven omgesleept, smeken u om een kleene verblijfplaats voor onze vaderlijke Goden; en om 't onnozele strant, en lucht en zee, die toch een iegelijk even na zijn. Wy zullen ons in het Rijk niet wanschickelijk dragen, ghy niet luttel eere inleggen, en de gunst van zoo groot eene weldaet wil niet licht haren geur verliezen: nochte het zal Aufonie nimmermeer berouwen, dat het Troje in zijnen schoot opnam. Ick zweere u by Eneas nootlot, en maghtigen arm, het zy iemant, in vrede of in oorloogh en 't harnas, zijne trouw ervaren hebbe; dat vele volcken, vele lieden (versma ons niet, schoon wy u eerst komen bidden en aenzoecken,

1) Havenen: „in een haven vertoeven.”

2) d'Oude Aurunken: hiernede schijnen de oudste bewoners van Italiën bedoeld te zijn.

en den bondel olijftacken aanbieden) met ons in bontgenootschap zochten te treden: maer het nootlot der Goden en hunne geboden dreven ons voort, om uw lant te zoeken. Dardaen uit dit lant gesproten, vordert ons weder hier, en Apollo dringt en drijft ons heftigh door zijne bevelen weder herwaert naer den Tyrrheenschen Tyber, en het heilige meir van Numicius bron. Eneas vereert u daerenboven deze geringe gaven, uit den brant van Troje geborgen; kentekens van zijnen voorleden staet. Zijn vader Anchises offerde met dezen goude kop op 't altaer: wanneer Priaem gedaghvaerde volcken, naer de gewoonte, wetten voorichreef, dan was dit zijne draght, zijne heilige tulbant, zijn scepter, en gewaden, van Trojaensche Jofferen gewrocht. Op deze rede zaghe Latinus Ilioneus sterck aen, en zijn gezicht rontom slaende, bleef stijf zitten staroogen naer beneden. Geen geborduurt purper, nochte Priaems scepter gaen den Koningk zoo ter harte, als hy om het belteden en begeven zijner dochter zich bekommert; te wijl zijn gemoedt het antwoordt van den ouden Faunus overleit: hoe dees van een uitheemsche plaetse gereist, hem by nootlot tot eenen schoonzoon door wondertekens toegeleit, en door een zelve maght tot het Rijk beroepen wort: hoe hier uit een afkomst te verwachten sta, die braef en dapper in 't harnas, de geheele weerelt met hare wapenen zal bemaghtigen. Endelijck zeit hy met een helder gelaet: de Goden zegenen onzen aenvangk, en hunne orakels: o Trojaen, uw verzoek wort u toegestaen: ick verstaede uwe schenckaedjen niet: zoo lang Latinus Koningk is, zal het u aen geen en vruchtbaren acker, nochte rijkdom van Troje ontbreken. Laet Eneas slechts zelf [treckt zijn hart zoo naer ons: haecht hy zoo om hier te lande zijn verblijf te nemen, en ons bontgenoot te worden] voor den dagh, en onbescroomt onder zijner vrienden oogen komen: ick zal het een pant van vrientschap achten, zoo ick uwen Koningk magh de hant geven. Draeght ondertusschen den Koningk mijn bevel over; ick heb een dochter, die my, nochte door d'antwoorden der vaderlijcke orakelkappelle, nochte door menige hemelsche openbaringe, wort toegelaten aen iemand onzer lantsluiden te besteden. Zy spellen dat 'er schoonzons van buitenlantsche kusten voorhanden zijn [Latium moet hier op wachten] die door hun nakomelingen onzen naem tot aen de starren toe zullen verheffen: en my dunckt al dat het nootlot dezen Vorst beroepen hebbe, en ick hoop het oock, zoo mijn geest my eenighzins de waerheit getuight. Zoo sprack de vader, en koos eenige paerden uit al den hoop. Driehondert gladde rossen stonden 'er in de groote stallen. Terstont ge-

biet hy deze snelriemen ¹⁾, met purpere en tapijtte deckleeden voor de borst met gout gegespt, allen Trojanen, elck naer zijnen staet, te brengen. Zy zijn met gout getoomt, en spelen op het goude montstuck. Hy zent Eneas eenen wagen, met een paer wagenpaerden daer voor gespannen; die vier ten neus uitstrecken, en uit hemelschen zaden gesproten, van dat slaghe zijn, het welck door de spitsvondige Circe den vader Pikus ontguichelt, de moeder deckte, en deze basterden ²⁾ teelden. d'Eneadijnen heerlijk opgezeten, keeren met dusdanige geschencken. en deze antwoordt van Latinus wederom, en brengen den pais mede.

Maer zie Jupijns verbitterde gemalin liet zich van Argos, Inachus stadt, wederom voeren, hielt boven in de lucht stant, en zaghe van verre uit den hemel, van Pachijn en Sicilie, de Dardaensche vloot voor haere oogen; hoe Eneas wel in zijn schick, en het volck uit de schepen alree huizen bouwden; alree het vaste lant onder de zolen hadden. Dat gingk haer aen de zinnen; zy begoft het hooft te schudden, en schudde aldus haren krop uit: och vervloecht gebroetfel, en Frygiaensch nootlot tegens ons nootlot ingespannen! kondenze in 't Sigeefsche velt niet sneuvelen? kon ick dien overwonnen hoop niet overwinnen? kon het brandende Troje dit volck niet verbranden? kon het midden door de zwaerden, midden door het vier ontsuipen? Trouwen ick geloof dat mijn goddelijcke maght ten leste zwichten, of verzaet van wraeckgierigheit, eens rusten zal. Ja ick bestont hen, ten vaderlande uitgedreven, oock grimmigh te water aen te tasten, en klampte den vlughtlingen noch met de heele zee aen boort. Vergeefs spilde men al 't geweld van onweêr en water tegens de Trojanen. Wat baetten my zantplaet, Scylle, en woeste Charybdis, die nu bevrijt voor de zee en my, binnen den gewenschten boort des Tybers geborgen zijn? Mars vermoght wel dat vreesfelijk volck der Lapithen te bederven: de vader der Goden zelf gaf 't overoude Kalydonie wel de wraeck van Diane ten beste. Wat boosheit der Lapithen, of van Kalydonie verdiende zoo groot een plaeghe? Maer ick, Jupijns groote gemalin, die mijn uiterste maght te werck stelde, wat rechte ick toch uit? Ick, die het op alle boegen wendde, worde van Eneas gebraveert: doch indien mijn goddelijcke maght niet genoegh toereickt, waerachtigh ick ontzie niet te hulp te nemen al wat helpen kan. Kan men den hemel niet vermorwen, ick zal de hel op-

¹⁾ Snelriemen voor „snelvoetige paarden.“ 't Lat. heeft *alipedes*, letterlijk: „die gevleugelde voeten hebben.“ Waarom en op wat grond V. dit heeft te rug gegeven door *snelriemen* is my niet duidelijk.

²⁾ Basterden: omdat de hengst, die deze paarden teelde, van goddelijk, de moeder daar-en-tegen van onedel ras was.

rockenen. Maer men kanze uit het Latijnsche Rijk niet houden, en dat hy Lavinie trouwe, staet by nootlot vast, en pal: het zy zoo: noch maghmen zoo groot een zaeck wel slepende en in 't war houden; en de landen der beide Koningen verwoesten. Laet schoonvader en schoonzoon, op dien koop, en ten bederve der onderzaten vry paren. O maeght, ghy zult bestet worden met Trojaenschen en Rutulischen bloede: Bellone wil uwe speelnoot zijn: en Cisseus dochter ¹⁾, van een sackel bevrucht, baerde alleen geen bruiloftstortlen; maer Venus baert hier oock de zelve vrucht, en weder eenen anderen Paris, en andere lijktortlen voor het wederinstortende Pergamum.

Zoo schuddeze haren krop uit, daelde verbolgen op het aertrijck, en verdaghvaerde, uit het hol der vervloecte gezusters, en de helche duisternissen, de heilooze Alekto, die bloedige oorlogen, en gramschap, en lagen, en schendige lasterstucken beyvert. Vader Pluto zelf, en de Tartarische gezusters gruwen voor dit gedroght; in zoo veelerleie tronien verandert het zich: zoo fel grimt het; zoo veel zwarte slangen broeit het uit. Juno wette haer boosheit met deze woorden, en sprack aldus: o maeght, dochter van de Nacht, neem deze moeite aen, en doe my dit ten gevalle, op dat mijn naem en faem ongekrencet en in hun geheel blijven; en d'Eneadijnen Latinus om zijn dochters huwelyck niet aen d'ooren loopen, of zich op den bodem van Italie legeren. Ghy kunt vreedzame gebroeders in 't harnas tegens elckandere ophitsen, en heele geslachten door vyantschap het onderste boven smijten: ghy kunt de huizen plagen, in brant zetten, en bederven: ghy hebt duizenterleie middelen, duizenterleie plagen by der hant. Schudt uwen krop eens uit, en hael voor den dagh al wat 'er in steekt: stoot den ree gesloten pais om: zaey het zaet des lasterlijcken oorlooghs; op dat de jeught oorlogens gezint, wapen roepe, en 't harnas aenschiete. Alekto van slangegift besmet, ruckt stracks naer Latium, en het hooge hof des Laurentijnschen Konings toe, en zet zich al stil op den drempel van Amate, wiens bloet van gramschap en bekommeringe, over d'aenkomst der Trojanen, en Turnus huwelyck, op zijn wijffch begoft te schuimen en te zieden. De Godin smeet haer een slang uit hare blaeuwe vlechten toe, en stackze in den boezem, tot in het diepste van 't hart: waer door zy aen 't razen, het ganfche huis moght overhoop helpen. De slang tusschen kleeders en gladden boezem heneglyende, kruipt al voort, zonder gevoelt te worden; en haer eenen adderachtigen aert inblazende,

¹⁾ Cisseus dochter: Hekuba, die, toen zy van Paris zwanger was, droomde, dat zy van een brandende sackel verlost werd. Het is Euripides, wien Virgilius hier is nagevolgd; want volgens Homerus was Hekuba de dochter van Dimas.

verschalckt de razende vrouw. Het geweldige serpent kringkelt zich om haren hals, gelijk een goude keten: strickt zich om het hair, gelijk een lang hairspanffel, en kruipt glibberigh langs de leden. Toen nu de smet van het klanme vergift voortglippende, eerst de zinnen bevingk, en het vier 't gebeente blaecte (eer de brant noch, over den heelen boezem, tot aen het hart voortsloegh) sprack Amate, naer der wijven aert, zeer weenende, om haere dochter, en het huwelijk met den Frygiaen weemoedigh aldus: o vader, zullen Trojaensche ballingen Lavinie trouwen? hebt ghy geen medoogen met uwe dochter, en u zelve? hebt ghy geen medoogen met de moeder, die hier verlaten zal zitten, wanneer de trouwelooze, met den eerste noorden wint in zee stekende, de maeght, gelijk een vrybouter, weghvoere? Quam de Frygiaensche herder zoo niet te Lacedemon, en vervoerde Helene, Ledaes dochter, naer de Trojaensche kusten? waer is uw oprechte trouw? waer de voorgaende zorghvuldigheid voor den uwen, en uw woort en hant, zoo menighmael neef Turnus gegeven? Indien men voor de Latijnen eenen schoonzoon onder uitheemsch volck uitzoecke, en dat zoo by u leit, en vader Faunus bevelen u hier toe persen; voorwaer ick reken elck lant, dat vry op zich zelf van ons gebiet afgezondert is, uitheemsch, en dat willen de Goden zeggen: en reket men den eersten oirsprongk van Turnus geslacht; Inachus en Akrisius zijn de voorvaders ¹⁾, uit den schoot van Argos gelproten. Als zy op deze wijs by Latinus te vergeefs aenhoudt, en ziet hoe hy haer tegenstaet, en de vinnige razerny des serpents heel diep in 't ingewant sluipt, en door alle de leden rijdt, zoo begint de rampzalige, van dit gevaerlijk gedroght gesteken, wangelatigh en schuimbeckende door de groote stadt te hollen: gelijk gemeenlijk de tol, van speelziecke jongers met de klitzende zweep voortgedreven, over de ruime zael wijdt rontom hene en weder zwiert, slaggh op slaggh hem vaert geeft, daer d'onnozele kinders verstomt staen, en jonge knapen zich vast over het omloopen van 't boschboomen hout verwonderen. Eveneens zwiertze midden door steden en baloorige volcken hene, ja durf noch een grooter gruwelstuck aanrechten, een grooter dollicheit bestaen; en zich veinzende van Bacchus Godtheit bezeten, ten bosch invliegen, en hare dochter in ruighte en geberghte verstecken; op datze den Trojanen de Bruit ontweldige, en de bruiloft schutte. Zy gilt: Evohe Bacchus: zy schreeuwt: ghy alleen zijt de maeght

¹⁾ Inachus en Akrisius zijn de voorvaders: Danaë, de dochter van Akrisius, werd, na dat zy door Jupiter was geschoffend, op haer vaders last in een schuit geworpen en de open zee ingestuurd. Met Perseus, waarvan zy onder weg verlost werd, aan de Italiaansche kust gedreven, werd zy aldaar voor den Koning gevoerd, die haar tot vrouw nam en met haar Ardea richte. Van hen beiden leidde Turnus zijn herkomst af.

waardigh: want u ter eere, droeghze den zachten thyrs; voerde de reien om uw outer aen; liet het heiligh hair u ter eere waffen. Dat gerncht vlieght overal, en een zelve dollicheit brengt al d'andere razende wijven op de been, om gelijckerhant elders haer verblijf te nemen. Zy verlaten haer huizen, steken het hooft in de lucht, en laten het hair om 't hooft vliegen. Maer andere huilen met bevende keelen, dat 'er de lucht van waeght, gorden vellen om 't lijf, en zwaeien wijngertstocken in de lucht. D'yverige Amate zelf midden onder den hoop, draeght een barnende pijnboomentorts, zingt het bruilofsliet van Turnus en hare dochter; en haer roode oogen verdraeiende, begint schichtigh over dwers te zien, en te schreeuwen: o ghy Latijnsche vrouwen, waer ghy zijt, rustigh op, hoort na my; indien ghy d'ongeluckige Amate uit medoogen noch eenige gunst toedraeght; indien ghy begaen zijt met het ongelijk, dat een moeder in hare dochter lijdt; ontsnoert uwe hairvlechten: helpt my het wijnfeest vieren. Aldus bereet Alekto de Koningin met Bacchus sporen, door wouden en wildernissen. Toen haer nu docht, datze voor eerst de dollicheit scherp genoegh gewet, en den raet en het gansche hof van Latinus overhoop gelmeten had; zoo wort de felle Godin terstont snel door den wint, op haer vale wiecken, van hier naer de muren des stouten Rutulers henegevoert: een stadt, zoo men zeit, gesticht door bouwtroepen, naer Akrisius, haren vader, genoemd. De plaets hiet eertijts Ardea ¹⁾ by de voorvaders: en nu is Ardea een naemhaftige stadt. Maer by geval lagh Turnus nu hier in 't hooge hof, by duister nacht, in het beste van zijnen slaep. Alekto leit haer vervaerlijk opzicht en byster gelaet af, schiet een out wijs gedaente aen, ploeght het voorhoofd met lelijke rimpelen, snoert haer grijze vlechten op, vlecht 'er olijftacken in, verandert in Kalybe, een oude best, en Priesterin van Junoos tempel, en verschijnt voor 's jongelings oogen, met deze rede: o Turnus, staet u te lijden, dat ghy zoo vele moeite te vergeefs spilde? en men uwen scepter den Dardaenschen bouwtroepen opdrage? De Koningk weigert u huwelijk en

¹⁾ De plaets hiet eertijts Ardea: hiet is 't imperf. van *heeten* en wordt als zoodanig altijd door Vondel, Hooft, Huygens enz. gebruikt. Zie Deel I. blz. 68 en Deel II. blz. 275. vs. 217.

Wat Palamedes durf bestaan

Dat bleek toen hy in 't landen

Het volck hiet in slaghoorden slaen,

En reddde van verbranden.

Zoo by *HOOFER, Rampzal. Huize de Medicis*, blz. 198. Deze *Cosmo* had zijnen oorsprongk uit *Lourens* — zijn moeder hiet *Maria Salciatis*. — En by *HUYGENS, Sneld*, XIX. 19.

Is my d'er een ontvallen

Die sich 100 haeten liet,

De schade is niet met allen.

Hy was noyt, dat hy hiet.

Talrijke voorbeelden meer kan men vinden by *HUYDECOPER, Pr. I. 306* volg., die tot de slotform komt, dat men, als hoofdtijden van het woord *heeten*, altijd behoort te bezigen: *hiet*, *geheeten*. Het gebruik heeft echter sedert lang *hiet* voor *heette* plaats doen maken.

huwelijksgoet, dat u zweet en bloet koste, en men zoekt eenen vreemdelink ten erfgenaem des Rijks. O beschimpte, ga nu hene, en geef u zelven, zonder hoop van vergeldinge, in gevaer: ga hene, vel Tyrrheensche heirlippsen; help Latium aen veiligen pais. Saturnus almaghtige dochter zelf beveelt my u dit in den slaep t'openbaren. Welaen dan, schiet rustigh het harnas aen, wapen uw volck: laet de havens krioelen, en verbrant de brave schepen, met de Frygiaentische Vorsten, die veilig binnen den stroom leggen. De Goden belasten u dit wel scherpelyck. Laet Koningk Latinus zelf, zoo hy u het huwelijk niet toesta, en zijn woort nakome, endelyck eens gevoelen en gewaer werden wat voor een' man Turnus in 't harnas zy. De jongelingk beloegh de Waerzeggerin, en bejegendeze aldus: my is al ter ooren gekomen, hoe de vloot den Tyber inquam: dicht my zulck een vrees niet op: de Koningklycke Juno vergeet ons niet: maer ghy, o moeder, suft van hoogen ouderdom, en zyt, dewyl het waerzeggen met de jaren verstorven is, met ydele bekommeringe beladen, en door onnutte vrees voor der Koningen wapenen, in uwe profecye bedrogen. Bemoeuy u met kercken en beelden der Goden gade te slaen; laet mannen, en dien het oorlogen palt, oorloogh voeren. Alekto ontstack van verbolgenheit, om deze woorden. Toen begoft de jongelingk haer te smecken, over al de leden te sidderen, en zijn gezicht bleef stijf staen; zoo gruwelyck piepte de Razerny hem met alle haer slangen aen, en zulck een paer blicken spalckteze op: daer na verdraeideze de gloeiende oogen, en keerde den jongelingk, die noch haperde, en veel te zeggen hadt, den neck toe; rechte een paer slangen uit heure vlechten overendt, klaterde met de zweep, en knoopte al schuimbeckende deze rede hier aen: ben ick eene, die van hoogen ouderdom suffe, en dewyl het waerzeggen met de jaren verstorven is, door onnutte vrees voor der Koningen wapenen bedrogen werde? Keer uw gezicht herwaert: hier ben ick uit het hol der vervloecte Gezusteren tegenwoordigh: ick heb oorloogh en doot in mijne hant. Aldus sprekende smetze den jongelingk een sackel toe, en stack hem een roockende en doncker brandende torts in den boezem. Hy sprong van geweldigen schrick al bevende uit zijnen slaep, en het zweet brack hem uit over alle zijn leden. Hy schreeuwt al razende om wapens, zoekt wapens op het bedde, en in de kamer: hy haect naer geweer, wort van schelmischen oorlooghsluft bereden: en zijn gramschap gelijckt de vlam, die vervaerlyck kraeckt, wanneer men den rijsbosch onder den koperen ketel stoockt, dat die van hitte walt ¹⁾ en ziet, en het water schuimt

1) Van hitte walt: *Walten of wellen* is „koken.” Zie KILIAEN in v.

en spartelt tot overloopens toe; zoo dat de ketel te klein valt, en de zwarte waeffem naer boven vlieght. De pais aldus eenen krack krijgende, zent hy de treflijkste jongelingen naer Koningk Latinus toe, om hem aen te zeggen, dat men de wapens gereet houde, Italie verdadige, den vyant buiten zijn palen drijve, en kent zich alleen sterck genoegh, om tegens beide, zoo Trojanen als Latijnen aen te gaen. Dit belaft hy, en belooft den Goden vele offerhanden, en de Rutulers rockenen om strijt malckanderen op, om Turnus te dienen; d'een om zijn schoonheit en jongkheit; d'ander om zijn Koningklyk geslacht; de derde om zijn doorluchtige daden.

Terwijl Turnus den Rutulers hart en moedt geeft, zoo ruckt Alekto met hare helfche vleugelen naer de Trojanen toe, en bespiet erghlyftigh op een nieuw, waer de schoone Julius op strant het wilt belaeht en najaeght. Hier joegh de Kocytische maeght ¹⁾ den winthonden haestigh een razerny aen, en gaf hun lucht van een hart, op datze 'r te vieriger achter her zaten; het welck d'eerste oirzaeck der ellenden was, en d'onbeschofte huisluiden ten oorloogh ophitste. Een overschoon hart was 'er met geweldige horens, het welck den uier der moeder ontruckt, opgevoedt wert by de zonen van Thyrrus, hoeder van 's Konings vee en wijfstreckende landeryen. Sylvie, de zufter, had dit naer heure hant gewent, en was gewoon de horens zinnelyck met verliche kranffen te bevlechten, te vercierien, het te kemmen, en in de klare bron af te wasschen. Het hart gewoon zich met de hant te laten streelen, en aen zijns heeren tafel te gaen, weide in het bosch, en wist by nacht, hoe spade het viel, weder van zelf zijn huis en hock te vinden. Julius dolle honden ²⁾ hadden op de jaght hier dapper achter her geweest, en het verjaeght; toen het by geval naer den beeck afsteegh, om op den groenen oever zijnen versmachten dorst te verslaen. Askaen, oock zelf beluft om prijs te behaelen, schoot het met zijnen gespannen boogh eenen pijl naer 't lijf: Alekto help hem micken, en dreef het snorrende riet door den buick in de darmen, dat het kraeckte: maer 't gewonde dier vlughtte naer zijn meesters huis toe, quam al steenende in den stal, bloedde, kermde en jammerde over al het huis; gelijk een die zijnen noodt klaeght. De zufter Sylvie, d'eerste van allen, slaet met hare handen voor de borst, krijt om hulp, en roept al de ruwe huisluiden te hoop. Zy komen (want de felle Razerny leit in 't stille wout op hare luimen) onvoorziens aengesprongen; dees met een branthout, die met een

¹⁾ De Kocytische maeght: hier mede wordt „Alekto” gemeend, als zich aan de oevers van den Hellevloed „Kocytus” onthoudende.

²⁾ Julius dolle honden: t. w. „dol, fel op de jacht;” niet: „van hondsdelheid bezeten.”

quaftige knodts gewapent, en wat elck gereetft by der hant vindt, om zich in zijne gramschap hier mede te behelpen. Zoo Tyrrhus ¹⁾ by geval eenen eicken boom, waer in de beitels klemden, in vier ftucken kiefde, greep hy de bijl, vloeckte afgrijffelijk, en riep de troepen te hoop. Maer de wreede Godin uit haren wachttoren bequamen tijt om te beledigen aentreffende, ftijght boven op het dack, en geeft uit den opperften top van eenen ftal den harderen de leus, en blaeft den krommen lanthoren, uit al haere maght, zoo dat ftrox alle wilderniffen en diepe wouden van dit helfch getoet dreunden en daverden. Het meir van Diane hoorde dit van verre: Nar, de witte zwaelfftroom, en de Velijnfche bronnen hoorden dit; en de vrouwen druckten al bevende de kinders aen hare borften. D'ackermans uitgelaten, grijpen naer hun geweer, loopen gezwint op dat geluit te zamen derwaert, daer de vervloecte toethoren onraet blaeft: en de Trojaenfche jeught het leger openende, ftuurt Askaen krijgshvolek te hulp. Zy zetten zich in flaghorden: men vecht nu niet op zijn huismans met harde ftocken, of gebrande tuinfaken; maer beflecht het krackeel met tweefnedige lemmers: men ziet wijdt en breedt een' gruwzamen oeghft van bloote zwaerden: de zon fchittert in het yzeren harnas, dat haer weerglans tegens de lucht aenflickert: gelijk wanneer de wint het water eerft wit verft, de zee dan allengs begint te rijzen, en heur baren hooger te verheffen, daer na van den onderften bodem naer den hemel op te fteigeren. Hier wort Almon, een jongelingk, Tyrrhus outfte zoon, vooraen in d'eerfte flaghorden, van eenen fnorrenden pijl gevelt: want de pijl bleef onder in zijne keel fteken, en het bloet benam hem fpraeck en aemtocht. Menigh man quam by hem te fneuvelen, oock d'oude Galefius; terwijl hy vreedtzaam van aert hen zocht te fcheiden, en een oprecht man, en in dien tijt de lantrijckfte van Aufonie was: hy weide vijf blatende kudden fchape, vijf kudden horenvee, en bouwde hondert ploegen lants. Terwijl men aldus in het velt voor de vuift vocht, en de Godin haer belofte volbroght; toenze den krijg door bloetftorting ingewijdt, en den oorloogh met deze dooden ontgoft had; zoo verlietze Hefperie, en varende door 't gewelf des hemels, fprack trots en opgeblazen Juno aen: zie, daer heb ickze, u ten gevalle, aen malkandere gehitft. Datze nu vry huwen, en in bontgenootfchap treden; dewijl de Trojanen van Aufonifch bloet besprengt zijn: ja maghnen op uw befluit ftanen, ick wil 'er dit noch op klampen; d'aengrenzende fteden door oorlooghsgeruchten ophitfen, de harten in dollen krijghs-

1) Zoo Tyrrhus enz. d. i.: „dewijl Tyrrhus juist bezig was.“ enz.

luft ontvoncken, en het velt met wapenen bezaeien, op dat 'er elck zich insteecke. Toen antwoorde haer Juno: Al schricks en bedroghs genoegh: het zaet des oorlooghs is nu gezaeit: men is al hantgemeen: het geweer, dat men gereetst by der hant vindt, is voor eerst met bloet beklat. Laet Venus brave afkomst en Koningk Latinus zoo trouwen, zoo te bruiloft gaen. De vader en regeerder des hoogen Olymps wil niet dat ghy langer zoo uitgelaten door de lucht rontom zweeft: vertreck: mangelt 'er noch iet aen, dat zal ick zelf wel beschicken. Zoo spreekt Saturnus dochter: en Alekto rept hare snorrende slangewiecken, verlaet de weerelt, en vlieght naer Kocytus ¹⁾, hare woonplaets. Midden in Italie leit, onder hooge bergen, een plaets, die vermaert en in vele gewesten befaemt, de Heelheilige dalen genoemd wort: van wederzijde omheint haer een zwarte boschaedje, wel dicht gewassen, daer een beek midden door stroomende, met kromme wielingen tegens de scherpe rotsen aen ruifcht. Hier toont men de nare spelonck, waer door de wreede Pluto lucht en adem schept; en een vervaerlijke poel spalckt hier door den geborsten Acheron zijn stinckende keel op; waer in de Razerny, een gehaete Godtheit, verzinckende, hemel en aerde van dien last verlichtte.

Niettemin houdt Saturnus Koningklijke dochter ondertusschen de hant aen den krijgh, om dit stuck te voltrecken. Al de harders komen uit den slag in stadt aengeronnen, en brengen de dooden mede, den jongen Almon, en Galesus, met zijn behloet aengezicht; roepen klaeghlijk de Goden aen, en willen dat 'er Latinus in verzie: Turnus by der hant, verdubbelt, onder 't verlasteren des moorts en hun hitte, noch den schrick: dat men Trojanen in het Rijk haelt: zich met Frygiaenschen stamme vermengt, hem uit het hof jaeght. De dolle vrouwen, die ter zijde af in de bosschen ten reie gaende, Bacchus ter eere juichen, komen (want de naem van Amate vermagh niet luttel by haer) van alle kanten te hoop, en roepen zonder ophouden: wapen, wapen. Alle te zamen van eenen averchtsen geest gedreven, willenze, dat hy zonder voortekens, zonder der Goden antwoorden aen te zien, op staenden voet, den gruwelijken oorloogh bewillige: en zy dringen elck om strijt op Latinus hof. Hy wederstaet hun, gelijk een onverzetbare steenrots de zee: gelijk de steenrots in zee op haer eige zwaerte steunt, wanneer het geweldigh gedruis van rontom bruiſchende baren op haer aenperst, de ſchuimende klippen en steenen vergeefs rontom haer ruiſchen, en het wier op

¹⁾ Naer Kocytus: beter: „naar den Kocytus.”

haere borst breeckt en afstuit. Maer na dat hy niet maghtigh is dien verbijsterden raetflagh te breken, en de zaeck van de wreede Juno naer heuren wensch gaet; zoo neemt de vader vruchteloos t'elkens de Goden en den hemel tot getuigen. Och, zegt hy, het nootlot overweldight ons, en de storm sleept ons mede: o ellendigen, ghy zult dit zelfs met uw godtloos bloet ontgelden: o Turnus, u is wat schrikkelijcks en een droeve doot beschoren: te spade zult ghy de Goden met beloften willen paeien: want mijn rust is geboren: ick ga met eenen voet in 't graf, en kan 'er slechts een eerlijke lijckstaetli by verliezen. Meer zegt hy niet, sluit zich op binnen 't hof, en laet den teugel der regeeringe glijden. Van overouts was in Hesperie en Latium een manier, die gedurigh by d'Albaensche steden, gelijk heiligh, onderhouden wert; nu wortze te Rome, het treffelijkste van al wat 'er is, noch onderhouden, wanneer de Romainen eerst te velde trecken; het zy datze den beschreielycken oorloogh tegens Geten willen voeren, of zich toerusten tegens Hyrkaners, of Arabiers; of naer Indien strevende, den dageraet volgen, en den Parthen hunne standaerden weder afeiffchen. Een paer oorlooghspoorten is 'er (zoo noemt menze) die den wreeden Mars toegeheilicht, groot ontzagh toegedragen wort. Men sluitze met hondert kopere boomen, en yzere staven, een eeuwich werck: Janus, de wachter, zet niet eenen voet over den drempel. Wanneer de Raetsheeren den oorloogh vast besloten hebben, dan ontsluit d'eerste Burgemeester zelf (op zijn Quirijns met den purperen tabbert aen, en op zijn Gabijns heel braef omgehort) deze poorten en gierende deuren: en roept zelf den oorloogh uit: al de jeught volgt zijne stem, en de kopere horens blazen op met een heesch getoet. Toen belaste men Latinus oock op die wijze den Eneadijnen t'ontzeggen, den krijgh aen te kundigen, en de droeve poorten t'ontsluiten. De vader ontzagh deze poorten aen te raken, schuwde afkeerigh dat schendige werck, en verstack zich heimelijk in 't hof. Saturnus dochter, Koningin der Goden, toen van den hemel aftijgende, bonsde zelf met hare vuist op de geslote poorten, sloegh d'yzere boomen in stucken, en zette de krijghsdeur open. Aufonie, te vore zoo gerust en stil, geraeckt overendt: zommigen maecken zich gereet om te voet te dienen: zommigen razen om trots te paerde gezeten, in het stof te draven; al te zamen eischenze wapens: Zommigen vegen lichte schilden en spieffen glat, en smeerenze met vet, en wetten de bijlen met den wetsteen: het vermaeckt hen dat men de standaerden voor den dagh brenge, en de trompet steke. Het maghtige Atine,

het trotse Tibur, Ardea, Kruftumerium, en het torenrijcke Antemme, vijf hoofsteden, herfmeden wapens en staele helmen op het anbeelt; en vlechten willige schilthorden: anderen trecken snijldigh koper- en zilverdraet tot pantfers en gladde laerzen. Al de voorgaende lust tot kouter, ploegh en eere der zeissen is omgeslagen: het vaderlijke lemmer gloeit in de smidde om herfmeete te worden: alreede blazen de trompetten: en de wacht ontfangt het woort. Dees ruckt al verbaest den helm van den wandt: die spant zijn briefschende paerden onder het juck, schiet zijn pantfer, drie dick van goude malien, en zijn rondas aen, en gordt den degen op de zijde.

O Godinnen, zet ru uwen Helikon open, en zingt ons, wat Koningen ten oorloge opgeroekent wierden; wat standaerden elck te velde broght; wat brave mannen het vruchtbare en bloeiende Italie toen alreede uitleverde, en hoe het in 't harnas blonck: want, o Godinnen, het gedenckt u, en ghy kunt het verhalen; wy hebben naulix een lucht hier van geroken.

Eerst treckt de felle Melentius, een godtslasteraer, van de Tyrrenische kusten ten oorloogh, en wapent zijn troepen: zijn zoon Laufus, de schoonste van allen, uitgezeit de Laurentijnfche Turnus, treckt neffens hem op; Laufus, zoo braef te paerde, en op de zwijnejaght afgerecht, brengt uit de stadt Agylline duizent mannen op, die hem op zijnen ongeluckigen toght volgen: hy is waerdigh op zijn vaders troon te zitten, en moght wenschen dat Melentius zijn vader niet waer.

Na hem braveert de brave Aventijn, van den braven Herkules getwelt, over het velt, met zijne zeeghhaftige paerden, op den wagen met den palmtack verciert; en hy voert zijn vaders wapen in den schilt, hondert slangen, en een Hydre, die van adderen krielt. Priersterin Rhea, een maeght, van eenen Godt beslapen ¹⁾, broght hem gefloken, in het bosch des Aventijnfchen heuvels, ter weerelt; toen de zegenrijcke Tirynther, na het ombrengen van Geryon, op den Laurentijnfchen bodem quam, en d'Iberiaenfche ossen in den Tyberstroom afwiefch. Zy voeren schichten, en felle palsters ²⁾ in de vuist, en steken van zich met Sabijnfche spietfen, met een ront langworpigh yzer beslagen. Hy zelf te voet, schiet een vreeffelijk leeuwsvel met yffelijke gekemde locken en witte tanden, over zijn hoofd aen: zoo afgrijffelijk met Herkules draght om 't lijf gedoft, treet hy het Konings hof in.

Daer na komen Katillus en de trotze Koras, twee gebroeders,

1) Van eenen Godt beslapen: beter: „van den God (Herkules).”

2) Palsters: „Staven, met yzer beslagen.” Palster schijnt 't zelfde als pols-stok.

jongelingen van Argos, en flichters van Tibur, met het volck naer den broeder Tiburtus genoemd herwaert: zy voeren, onder de dichte heirspitsen, den voortoght aen: gelijk twee Centauren uit wolcken geteelt; wanneerze van Omole, en den be'neeuwden Othrys ¹⁾, en de hooge kruin des berghs met vollen ren nederstijgen: het geweldige bosch maeckt ruimbaen voor hunnen snellen tredt, en de teenen wijcken al kraeckende voor hunnen gangk.

Koningk Cekulus, stichter der stede Preneste, ontbrack 'er niet: van outs geloofde een ieder, dat hy, die op het velt, onder het domme vee, by de smidze gevonden wiert, Vulkaens zoon was. Een keurbende van huisluiden vergezelschapt hem breet, over 't velt, en mannen, die het hooge Preneste, de landen van Junoos Gabie, den koelen Anio, en de Hernische steenrotzen, van vlieten bevochtigt, bewoonen: die van het rijke Anagnie, en die van vader Amaseen gevoet worden. Zy zijn niet al te zamen gewapent, nochte rammen met schilden, of rijden te wagen: het grootte deel hagelt met blaauwe eickelen van loot: een deel voert een paer schichten, en bedekt het hoofd met een roffe wolfsmuts: met den slincken voet gaenze baervoets, d'ander is met een ongetouwde hant geschoeit.

Maer Neptuins afkomst, Messapus, te paerde afgerecht, en van vier nochte yzer te wonden, brengt nu haestigh zijn overlang vertraeghde en den krijgh ontwende onderzaten op de been, en grijpt weder het zwaert in de vuist. Deze gebieden over Fescinijnsche troepen, en oprechte Faliscen; deze, over de sloten van Sorakte, en het Flaviniaensche lant, en Cymijn, den bergh, met zijn meir, en de Ka-peensche wouden. Zy trecken even sterck, en zingen hunnen Koningk ter eere: gelijk sneeuw Witte zwanen, wanneerze door de drijvende wolcken uit de weide wederkomende, ten langen halze een lieflijk geluit uitlaen, zoo dat 'er de stroom en 't Asiaensche meir in het ront van weergalmt: men zou niet meenen dat zoo groot een menigte van gewapenden zich onder een menge; maer een luchtige wolk van heesche vogelen over zee naer strant komt aenzweven.

Ziet Klaufus [van wien de Wijck, en 't volck, genoemd de Klaudische, zich door Latium verspreide, sedert Rome den Sabynen, voor hun gedeelte, wert ingeruimt] eenen grooten troep van 't overoude bloet der Sabynen aenvoeren; en hy zelf is zoo sterck, als een groote troep: d'Amiternsche rotten, en oude Quirijners, al de hoop van Eretum en Mutusce, met olijven bekranst, trecken met hem op: en die de stadt Nomentum, de roozendalen van Veline, de schrickelijke

¹⁾ Omole-Othrys: bergen van Thesaliën.

Tetrifche rotfen, den bergh Severus, en Kasperie, en Forule bewoonen: en die Himelle, Tiber, en Fabaris drincken: die van 't koude Nurfie, van de Hortijnsche Ridderfchap en 't Latijnsche volck gezonden, en de lieden, die gefcheiden worden van Alye, eenen ongeluckigen vliet, die midden door het lant loopt: hier knarffen zoo vele fchilden, en de gront dreunt en davert onder 't getrappel zoo veler voeten, als 'er baren in 't Libyaensche marmer omtuimelen, wanneer de wreede Orion in de holle golven duickt; of als 'er des zomers in den zonneschijn gezwolle airen gerooït worden, het zy op het velt van Hermus, of op de goutgeele ackers van Lycie.

Hier na fpant Agamemnons Halefus ¹⁾, een vyant des Trojaenschen naems, de paerden voor den wagen, en sleept, Turnus ten dienft, duizent forffe volcken met zich, die geluckigh de Maffifche landouwe met hun egge omkeeren, om wijngert te planten; oock die d'Auruncifche Raetsheeren hem van de hooge heuvels medezonden, en die aen de Sidianifche zee leggen; en die Kales verlaten, en die aen Vultur-nus, den doorwaetbaren vliet, woont; en de ftraffe Satikuler desgelijcks; en een hoop Ofcen: hun geweer is een lange ftock, waer aen zy een taey fnoer op hunne wijze vaft knoopen: zy bedecken de flincke hant met een licht fchilden, en loopen 'er met kromme labels op in.

Ghy, o Oebalus, zult in onze vaerzen niet ongenoemt voorbygaen, dien Telo, zoo men zeit, (toen hy alree bejaert, Kaprea, het Rijk der Theleboon, bezittende,) by de Vlietnymf Sebete won: maer de zoon, met zijn vaders erflanden niet te vrede, verdruckte nu door zijn gezagh wijdt en zijt de Saraften, en de vlacke velden van den Sarnus bewatert; en die de Rufen, en Batulum, en het lant van Celenne inhouden; en die de muren van Abelle, vruchtbaer van appelen, boven zich zien leggen; en gewoon zijn op der Duitfchen wijze met fchichten te fchieten, met fchorffen van korck het hooft bedecken, met kopere fchilden flickeren, en met stale lemmers blickeren.

En ghy, o Ufens, doorluchtigh van naem, en geluckigh in den oorloogh, wort van Nurfie, op den bergh gelegen, naer den krijgh geltiert: uw volck, d'Equikolen zijn byfter wilt, en gewoon gedurigh in bofchen en op het harde klay te jagen. Zy bouwen het lant al gewapent, en zijn vermaect altijt verfchen roof t'huis te fleepen, en op vrybuit te leven.

Oock komt 'er de Priester van 't Marubifche volck, die zijnen

¹⁾ *Agamemnons Halefus*: 't zij een zoon, 't zij een ftrijdgenoet van Agamemnon.

helm met bladeren en den geluckigen olijf verciert, d'overstercke Umbro, van Koningk Archippus afgezonden; een die met zangk en hantgebaer adders en Hydren, een stinckende gebroetfel plagh in slaep te guighelen, haere gramfchap wift te streelen, en hare beten door zijne kunst te heelen; maer kost de wonde van het Dardaensche spits niet genezen; nochte het in slaepguighelende gezangk, nochte de kruiden op Marfische bergen gelezen, stelpen zijne wonden niet. Het woudt van Angitie, Fucijn, met zijnen glazen stroom, de vochte meiren beweenden hem.

Oock trock Virbius, Hippolytus overschoone afkomst, ten oorloogh: zijn moeder Aricie zont dien braven jongelingk, opgevoedt in de wouden van Egerie, by d'oever van Hymet, daer het vette altaer van de verzoenbare Diane staet: want men zeit van Hippolytus, hoe hy door zijn stiefmoers treken sneuvelde, 's vaders toorne met zijn bloet boette, en door zijn hollende rossen van een gescheurt, wederom in onze lucht, hier om hoogh, in onze weerelt quam opdonderen, na dat Diances gunst en heezame kruiden hem van de doot verweekten. D'almagtige vader toen toornigh, overmits een sterflijk mensch, uit de hel verrezen, weder levendigh voor den dagh quam; smeet zelf Febus zoon, vinder van zulck een artsenye en wetenschap, met zijnen blixem in den jammerpoel. Maer de gunstige Diane verberght Hippolytus in heimelijke plaetsen, en verzent hem in 't bolch van de Nymfe Egerie; daer hy in Italiaensche wouden zijnen tijt eenzaam overbrengt, en van naem verandert, Virbius heet: daer oock de paerden met hun harde hoeven, buiten de kerck en heilige wouden van Diane gekeert worden, vermits zy verschrickt voor zee-gedroghten, den jongelingk op het boghtige strant uit den wagen smeten. De zoon niettemin mende de moedige paerden over het vlacke velt, en rende te wagen naer den krijgh.

Turnus zelf, een trots en braef jongelingk, komt daer onder de treflijksten aengereden, met de wapens in de vuist, en is het heele hoofd langer dan anderen: zijn hooge helm voert op den driedubbel kam een Chimeer, die eenen brandenden Etna ter keele uitbraeckt: hoe de vuisten in den strijt gruwelijker bloet storten, hoeze wilder en woester vier en vlam spuwt: maer Iō, alree een koe, alree met hair overtrocken, en de horens opstekende, vercierde (als een overtreffelijk blijk van zijnen stam), den beuckelaer, die van gout blonck, en daer Argus, de wachter der maeght, en Inachus haer vader, die den stroom uit zijne kruick giet, in uitgesneden staen. Hem volgt een wolck van voetknechten, en al het velt grimmelt

van schiltvoerende troepen; en de jeught van Argos, en Auruncische scharen, en Rutulers, en oude Sicilianen, en Sakraensche heirkracht, en de Labiscen met hun beschilderde rondassen, die de bosschen des Tybers, en den heiligen oever van Numikus ploegen, en de Rutulische heuvels met hun kouter bouwen, en die van Circes kaep, en die uit het lantschap, waer over Jupiter, Anxur gebynaemt, gezagh heeft; en die van Feronie, met hun groen woudt vermaeckt; en die van het zwarte meir, dat by Sature leit; en die van Ufens, den kouden vliet, die zijnen wegh door lage dalen zoekt, en in zee loopt.

Behalve deze komt 'er Kamille, de krijgsheldin, van Volscen afkomstigh, en voert haer ridderlijke bende en ruitery in 't blancke harnas aen: zis niet gewoon, gelijk vrouwen, hare hant aen Minerves spinrock en naeikorf te slaen; maer noch maeght zijnde, in den krijgh te leeren harden, en te voet de winden voorby te rennen: zy zou wel over de korenaijen henevliegen, zonder die te raecken, en in hare vlucht niet een tedere air quetsen; of midden door zee aen de gezwolle baren hangende, heneglippen, zonder de vlugge zolen eens nat te maecken: al d'uitgelate jeught verwondert zich, van de daecken en op het velt, over haer, en alle vrouwen zien uit, terwijlze henerijdt, en staen verbaest en gapen, hoeze haer rappe leden heerlijk met Koningklijk purper bekleet; hoeze de vlechten met eenen goude gesp ophaeckt; hoeze eenen Lycilchen pijlkoker draeght, en, naer der herderen wijze, eenen myrtetack op de spiets voert.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Eneas zijn voester begraven, en de plaats naer heur genoemt hebbende, zeilt van Kajete voort, langs de kaep van Circe. — Men ziet den Tyber, en loopt dien stroom in. — De Poet roept de Zauggodin aen, op datze hem den staet van Latium en den oorloogh ontvouwe. — De Latynen stonden onder Koningk Latinus, die had een eenige dochter, van velen aengezocht, meest van Turnus, doch voortekens beletten dit huwelyk: De Koningk leeft hierom raet met Faunus orakel, door al het lant verbreit, tegens de komste van Eneas, die in het velt ter tafel gezeten, bevroet dat hier 't ende der zwaricheden is; en aen Anchises voorspellinge gedaechtigh wort: waerom hy de Goden en Nymfen dezer plaats en andere Godtheden cert. — Men bezichtigh 's lants gelegenheit, en zent Gezanten naer Latinus, die genaken Latinus hof: hy ontbietze, en vraeght naer d'oirzaeke

hunner aenkomste. — Ilioneus antwoordt: Latinus verwondert zich om deze rede, bict Enens zijn dochter aen, en beschenekt de Trojanen: en zoo keerense weder. — Maer Juno nederziende, begint uit te varen, te dreigen, en rockent Alekto op, die ruckt naer Latinus hof toe, en ruit Amate tegens Eneas op, door het vergift van een slang, die zich als een keten om den hals, en als een hairspanffel om de vlechten kringkelt. — Amate pooght het huwelijk om te stooten, doch al te vergeefs; dies slaetse aen 't razen, dat haer het hoofd omzwindelt, gelijk een tol voor de zweep. — Zy versteeckt haer dochter. — Alekto dit beschickt hebbende, vlieght naer Ardea, daerze Turnus verschijnt, en hem oprockent. — De jongelingk beschimpt haer: Alekto zich des belgende, steeckt de torts in zijnen boezem; weshalve hy om wapens schreeuwt, en zijn bloet van gramschap ziedt, gelijk een ketel op het vier. — Alekto vaert middelerwijl voort, vergifticht Julius winthonden, een oirzaeck des onheils, om het schieten van Sylviacs hart. — Alekto blaest onraet en zet al het lant overendt: zoo wordenze hantgemeen, en hoe langer hoe beeter; gelijk wanneer de wint opstekende de baren hoe langer hoe hooger gaen. — Alekto dit beroeckent hebbende, wort afgedaneckt. — Evenwel houdt Juno hant aen den krijgh. — Amate met al den bezeten hoop roept om oorloogh. — De Latijnen dringen om Latinus, die hen stuit, gelijk een zecrots den sellen storm: doch onmaghtigh dit gewelt te schutten, vertreckt. — In Hesperie plaght men den oorloogh wettigh aen te zeggen, gelijk namaels de Romainen deden, wanueerze den tempel van Mars outsloten: Latinus des onwilligh, zoo bouft Juno de krijghspoort open, en geheel Aufonie wapent zich. — De Poet roept de Zauggodinnen aen, opdatze hem het krijghavolek van Latinus en Turnus helpen monsteren.

HET ACHTSTE BOECK.

I N H O U D T.

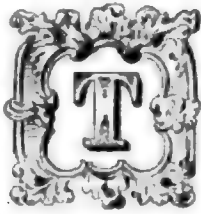
Turnus steekt de bloetvlagh ¹⁾ ten Laurentijnschen burgh uit, en sterckt zich met de hulptroepen der aengrenzende steden van Latium. Venulus wort oock naer Argos, by Diomedes, gezonden, om hem, door de gelijkheit van 't zelve gevaer, als een bontgenoot, in dien oorloogh mede in te wickelen. Eneas, hier door opgeweekt, en zijn kleene maght mistrouwende, roeit, op Stroomgodt Tyberijns waerschuwinge, ²⁾ den Tyber op, naer de plaets, daer Rome namaels gebouwt wert; en verzoekt hulp by Koningk Evander, die uit Arkadie gevloten, hier op den Palatijnschen bergh, de stadt Pallanteum, naer des zelven naem geheeten, bouwde. Evander, van Eneas aenkomst en d'oirzaeck der zelve verkunt-schapt, outhaelde hem minnelijck, noodighde den Trojaen tot Herkules offerfeest, het welck men vast vierde, en ontvouwende zijnen gaste d'oirzaeck dezer instellinge, toonde hem ter loop alle de vermaertste plaetsen dezer lantstreke. Eneas 's anderen daeghs met vierhondert ruiters (waer over Evanders eenigh zoon geboot) gesterckt zijnde, stierde een deel van zijne maght, voor stroom af, den zijnen te hulp; en trock zelf met het overschot naer Agylle, de bloeiende hoofdstadt der Tyrrhenen, op Mezentius, om zijne onverdraeghzame wreetheit, dootelijck verbittert. Vulkaen ondertusschen door zijn gemalins liefkoozery aengeprickelt, smeedt voor zijnen stiefzoon wapens, van de moeder haren zoon terstont overgelevert, die met dit braef geweer vermaeckt, zich ten hooghste verwondert over den beuckelaer, waer in de heerlijke daden zijner toekomstende nakomelingen gedreven staen.

Prins Turnus steekt ten burgh den oorlooghs standert uit,
En zent gezanten heen naer Diomedes muren,
Op dat men den Trojaen en zijne bruiloft stuit'.
De Tyber stiert den Helt by andere nageburen.
Hy wint Evanders gunst en Pallas op zijn hant,
En scheid getrooft van hier: de moeder vaert hem tegen,

¹⁾ *De bloetvlagh*: een klein anakronisme; — doch de spreekwijze is hier figuurlijk.

²⁾ *Stroomgodt Tyberijns waerschuwinge*: lees: „de waerschuwing van den God des Tiberstrooms.“

En offert haren zoon, tot 'avyants wederstant,
 De wapens van Vulkaen, het harnas, schilt en degen.
 Hy eert die giste, en wort, in dezen beuckelaer,
 D'aenstaende mogentheit van 't Roomsch geslacht gewaer.

TOEN Turnus den standert, het oorlooghsteken, ten Laurentijnsche burgh uit, en de schorre trompet stack, en het paert met sporen; en de wapens in de vuist nam; geraeckte strax al het volck in rep en roer: het gansche Latium begaf zich terstont verbaelt onder den eet, en de jeught aen 't hollen, borst met dreigementen uit. De voorbarigste oversten, Melläpus, en Ufens, en Mesentius, de godtslasteraer, rucken van alle kanten de hulptroepen by een, en ontblooten het lant wijdt en zijt van huisluiden: en Venulus wort naer de stadt van den grooten Diomedes ¹⁾ gezonden, om bystant te verzoeken, en te verkuntschappen, dat de Teukren in Latium vast leggen, Eneas met zijne vloot gelant zy, d'overwonne Huisgoden invoere, en zich laete verluiden, hoe het Rijk hem by nootlot bechoren zy; dat oock vele volcken den Dardaner toevallen, en geheel Latium van hem gewage; dat Diomedes zelf, beter dan Koningk Turnus of Koningk Latinus, kan afzien, waer Eneas alree op toeleit; en wat uitkomst hy, zoo 't geluck hem dienen wil, door dezen krijgh verwacht. Dit gingk 'er in Latium om. De helt, Laomedons nakomelingk, dit altemael ziende, zoo liep hem het hoofd om van groote bekommeringen: zijn zinnen zwierden dan herwaert, dan derwaert; hy had veelerhande bedenckingen, en overwoegh al wat hem voorquam: gelijk zonneschijn of maneschijn in een koperen watervat flickert, van daer overal weerfschijnt, in de lucht hene en weder vliegh, en om hoogh tegens de balcken van 't huis aenschittert.

Het was nacht, en vee en vogel lagh, over al het velt uit vermoeitheit, van eenen diepen slaep bevangen; wanneer vader Eneas, in zijn gemoedt om den droevigen oorloogh ontstelt, zich op den kouden oever, onder den blaeuwen hemel, had uitgestreckt, en ten lange leste in slaep geraeckte. Tyberijn, d' oude Stroomgodt ²⁾ zelf,

¹⁾ De stadt van den grooten Diomedes: Diomedes, van den oorlog voor Troje te rug gekeerd, en vernemende, hoe zijn vrouw, gedurende zijn tienjarige afwezigheid, zich vrij onbetamelijk gedragen had, wilde niet meer naar zijn vaderland te rug keeren, maar begaf zich naar Apuliën, waar hy de stad Argos stichtte.

²⁾ Tyberijn, d'oude Stroomgodt: lees ook hier: „de oude God van den Tiberstroom.”

scheen uit het genoeghlijcke water, tusſchen de populieren, voor hem op te borlen, en was bekleet met dun waterblaeuw linnen, en beſchaduwde zijn hair met riet. Daer na begoft hy hem aen te ſpreken, en aldus van zorgen t'ontlaſten: o goddelijcke afkomſt, die ons de ſtadt Troje uit den vyant weder toevoert, en Pergamum in der eeuwighheit bewaert; o ghy, naer wien het Laurentijſche gewelte en de Latijſche landouwen zoo lang verlangden; bezwijk niet: hier is een veilige woonplaets, een veilige ſtadt voor u ten beſte: verſchrick voor geene oorlooghsdreigementen: al de verbolgenheit en gramſchap der Goden is over: en nu (op dat u dit geen ydele droom ſchijne) zult ghy een geweldige zeuge, die dertigh witte jongen in de willegen op den oever geworpen heeft, op d'aerde, voor u vinden leggen, met de witte biggen om haere ſpenen. Hier zult ghy uwe ſtadt ſtichten, en na de gelede zwaerigheden veilig ruſten. Hier zal Askaen, na verloop van dertigh jaren, de wijtbefaemde ſtadt Alba bouwen. Ick ſpel u geene onzekere dingen: nu zal ick u, merck op, in het kort berichten, op wat wijze ghy het geen op handen is kunt te boven komen. d'Arkaders, een geſlacht van Pallas geſproten, die, als medegezellen, Koningk Evander en zijne ſtandaarden volgden, kozen in die gewelte een plaets uit, en ſtichtten op het geberghte een ſtadt, naer Pallas outgrootvader Pallanteum genoemt. Deze lieden voeren gedurigh oorloogh tegens de Latijnen: ſluit met hunlieden een vaſt verbont, en verſterck uw leger met deze bontgenoten. Ick zelf zal u, langs mijn oevers, te water voeren, op dat ghy met uwe riemen recht tegens ſtroom op mooght geraecken. Wacker op dan, o ſpruit van Venus, draegh Juno, zoo dra de ſtarren ondergaen, kerckplichtigh uwe gebeden op, en vermorw hare gramſchap en dreigementen door ootmoedige beloften; en offer na d'overwinninge my ter cere. Ick ben de blaeuwe en godtlieve Tybervliet, dien ghy ziet overloopen, d'oevers ſtrijcken, en over de vette ackers vloeien. Ick, die voorby de groote ſteden kome herwaert bruizen, houde hier mijn hof. Zoo ſprack de ſtroom, en doock daer na onder het water diep in den gront. Toen de nacht over, en de ſlaep uit was, rees Eneas op, en ziende de zon aen den hemel uit den ooften opgaen, ſchepte met zijne handen het water godtsdienſtigh uit den ſtroom, en verhief aldus zijne ſtem naer de lucht: o Nymfen, Laurentijſche Nymfen, uit wie de ſtroomen geſproten zijn; en ghy, o vader Tyber, met uwen heiligen vliet, ontfangt uwen Eneas, en ruckt hem ten leſte eens uit het gevaer: het zy in wat bron ghy, die u over onzen wederſpoet erbarmt, u verſchuilt;

het zy wat gront ghy allerliefelijkst bevoeit; ick zal u altijd met mijne offerhanden, altijd met mijne offergaven eeren; O Horenstroom ¹⁾, vooght over de Hesperische vlieten, sta ons by, en verzeker ons toch klaerder van uwe goddelijke gunst.

Zoo spreekt hy, en kiest uit de vloot een paer roeijaghten, verzetze met roeituigh, en wapent met een zijne mackers: maer zie schielijk openbaerde zich, op den groenen oever in 't bosch, een eenhairige en witte zeuge, met hare biggen, zoo wit als zy, een wonderlijk voorspooek: weshalve de godtvruchtige Eneas deze met haere jongen slaght, en op het altaer offert, de groote Juno ter eere. Aldus paeide hy, in dien langen nacht, den hoogen vloet des Tybers, waer door de vliet viel, en stil stont, als een staende water, en zoo vlack lagh, gelijk een meir, daer geen stroom gaet; op dat men zonder arbeit moght oproejen. Zy spoejen dan al krioelende hun aengevange reis. De geteerde denneboom stuift 'er door: het water verwondert zich, en het bosch verwondert zich, ongewoon dat wijtsfickerende rondassen en mannen en beschilderde schepen op den vliet drijven. Zy slijten nacht en dagh met roejen, geraken boven de lange boghten, varen onder veelerhande boomen tusschen groene bosschen door, over het stille water. De gloeiende zon was midden aen den hemelkloot gestegen, toenze van verre de muren zagen, en het slot, en hier en daer eenige huizen, nu door de Roomsche mogentheit hemelhoogh opgetrocken: Evander was toen van kleen vermogen. Zy zetten 'er haeltigh met den boegh naer toe, en genaken de stadt.

By geval droegh d'Arkadische Koningk ten dien dage, buiten de stadt in een woudt, Amfitryoos grooten zoon ²⁾ en den Goden de plegh-tige offereere op. Pallas, zijn zoon, en te gelijk al de treflijkste jongelingen, en d'arme Raet ³⁾ wierooekten met hem, en het laeuwe bloet smooekte op d'altaren. Toenze de groote schepen zagen, en hen ten schaduwachtigen bossche invaren, en al stil komen aenroejen, stondenze schielijk verbaest, verlieten alle te zamen de tafels, en rezen overendt. Pallas verbiedt de zijnen wel ernstigh 't offerfeelt te staecken, grijpt eenen schicht in de hant, vliegt zelf schichtigh den vreemdelingen te gemoet, en roeptze van eenen heuvel van verre

¹⁾ o *Horenstroom*: beter: „Horendragende Stroomgod.“ De Stroomgoden worden veelal met hoornen afgebeeld. — volgens sommigen omdat de wateren loeten als hoornvee, volgens anderen om de bochten en krommingen, welke zy, zich door het veld eenen weg banende, beschrijven. Ik zou, wat my betreft, eer meenen, dat hierby te denken valt aan de alles doordringende en doorborende kracht van den stroom.

²⁾ *Amfitryoos grooten zoon*: Herkules.

³⁾ d' *Arme Raet*: beter: „de arme Raadsliden.“ de Raad als zoodanig was noch arm noch rijk: doch de geheele Staat van Evander, hy zelf, zijn paleis, en al wat daarmede in betrekking stond, was, als ook uit het vervolg blijkt, een armoedige boel.

toe: o jongelingen, wat oirzaeck port u onbekende wegen naer te sporen? Waer streeft ghy hene? Wat volck zijt ghy? Waer hoort ghy t'huis? Brengt ghy pais of oorloogh? Toen sprack vader Eneas van het hooge achterkaſteel aldus, en ſtack hun met zijne hant den vreedzamen olijftack toe: ghy ziet hier d'inboorlingen van Troje, die wapens tegens de Latijnen, hunne vyanden, voeren, van wienze, als ballingen, uit hoovaerdy bevochten en verdreven wierden: wy zoecken Evander: draeght hem dit over, en zeght, dat 'er uitgeleze Vorſten van Dardanie gekomen zyn, om byſtant aen zijne wapens te verzoeken. Pallas om dien grooten naem verſlagen, ſtont verbaelt. O wie ghy zijt, zeit hy, tre op, en ſpreck mijnen vader mondeling aen, en vergaſt ons in ons hof: en hy gaf hem de hant, en druckte zijne hant wel hartelijk. Zy verlaten den ſtroom, en gaen voort het woudt in. Toen ſprack Eneas den Koningk vriendelijk aen: o overbrave Grieck, het liefde de fortuin my herwaert te ſtieren, om u te bidden, met den olijftack, van wolle ſnoeren bewonden, in de hant: ick vreesde niet eens voor u, die een Arkader en Vorſt der Grajen zijt, en beide de zonen van Atreus in bloet en maeghſchap beſtaet: maer mijne vromigheit en de heilige Orakels der Goden, en de bloetvrientſchap onzer ouden, en uwe faem door de landen uitgebreit, dreven my gewilligh door het nootlot herwaert, en verknochten my aen u. Dardaen, zoo de Grajen zeggen, uit Elektre, Atlas dochter, geſproten, en d'eerſte vader en ſtichter der ſtede Ilium, quam naer Frygie gevaren. De groote Atlas, die den hemelkloot op zijne ſchouders draeght, won Elektre. Merkuur, uit de blancke Maje, op de kille kruin van Cyllene geboren, is uw vader. Maer Atlas (zoo wy eenigſins gelooven het geen ons ter ooren quam) de zelve Atlas, die de ſtarren en den hemel onderſtut, teelde Maje. Aldus ſpruiten de tacken dezer beide uit eenen zelve ſtamme. Hier op dan ſteunende, zoo beſloot ick niet u met gezanten eerſt van verre t'ondertaſten, maer quam ootmoedigh zelf in perſoon in uwe tegenwoordigheit. Indien het zelve Daunifche volck, dat u hardt beoorlooght, ons den voet lichte, zoo geloovenze het kan hun niet miſſen, of zy zullen het ganſche Heſperie onder het juck brengen, en de zee, die van wederzijde tegens hun ſtrant aenſpoelt, beheerſchen. Laet ons dan elckandere getrouwicheit zweeren. Wy hebben dappere krijghslieden, en oorlooghsborſten, en jonge gaſten, die bedreven zijn. Zoo ſprack Eneas: d'ander zaggh hem vaſt de woorden uit den mont, en door en weder door. Daer na antwoorde hy in het kort: o manhaftige Trojaen, hoe lief is my, dat ick u hier zie, en

verwellekomen magh. Nu dunckt my dat ick uwen dapperen vader Anchises voor my zie, en spreken hoor: want my gedenckt, hoe Priaem, Laomedons zoon, naer Salamin treckende, en de rijcken zijner zufter Hefione bezoekkende, in 't voorbyreizen de grenzen van het koude Arkadie ter loop quam bezichtigen. De baert begoft toen in mijne bloeiende jeught eerst uit te breken: en ick zagh de Trojaensche Vorsten met verwondering aen, en verwonderde my over Laomedons zoon: doch Anchises was de langste van hun allen: mijn gemoedt blaecte door een vierige begeerte om dien man aen te spreken, en hem de hant te geven: ick tradt met verlangen naer hem toe, en leide den heer om Feneus velten. Hy schonck my op zijn vertreck eenen braven pijlkoker met Lycische pijlen, eenen rock met goude strepen doorwrocht, en een paer goude breidels, die mijn zoon Pallas noch heeft: waerom het bontgenootschap, dat ghy verzoeckt, al voorhene met hanttastinge beveltight is: en ick zal, zoo ras morgen de zon het velt beschijne, u welgemoedt met bystant afvaerdigen, en met middelen de hant bieden. Ondertuschen, mijn vrienden, viert, dewijl ghy hier gekomen zijt, gewilligh met ons dit heiligh jaergetijde, het welck men niet magh uitstellen, en zet u ter tafel by ons, uwe megenooten. Zoo gesproken hebbende, beval hy spijs en opgenome bekers weder op te zetten, zette zelf de mannen op de grazige zoden neder, en vlijdde Eneas, den voornaemste, op het ruige leeuwsvel, zijn banckkussen, en noodighde hem van zijnen ahornen stoel. Daer na rechten d'altaerpriester en uitgeleze jongelingen om strijt gebraden ingewant van stieren aen, en vullen de korven met bishuit, en schencken den wijn. Eneas en de Trojaensche jeught bancketteren te gelijk van offenharsten, en den gewijden afval. Nu dat de honger geboet, en de grage maegh verzaet is, zeit Koningk Evander: geen ydele nochte onwetende overgeloofigheit van oude Goden stelde by ons uit gewoonte deze plegtigheit, deze spijs, en dit altaer van zulck een treffelijcke Godtheit in. O Trojaen, o vrient, wy onderhouden, wy vernieuwen met recht deze offereere, aengezien dit gewest van schrickelijck gevaer verloft wiert. Bezie eens deze klip van outs over de rotsen hene hangen; hoe dat gevaerte wijt van een gesmeten, de bergh'pelonck woest leit, en de rotsbreuck een yselijcke kloof veroirzaecte. Hier verre achter af, in deze woestijne, had Kakus, half mensch, zijn spelonck, die afgrijsselijcke wilt en woest begroeit, van geene zonnestralen beschenen, en altijt laeuw van verschen moort lagh: de menschenhoofden, uit trotsheit op de deuren genagelt, hingen bleeck en vuil van bloet

en etter. Vulkaen teelde dit gedroght, dat zwaerlijvigh hene tredende, zijn vaders dompigh vier ten monde uitbraeckte. De tijdt boodt ons, die vast verlangden, hulp, door d'aenkomst dezes Godts: want Alcides, die stercke verloffer, moedigh op den roof en neerslagh des drielijvigen Geryons, quam herwaert, en dreef, als een triomfeerder, zijn geweldige stieren en offen hier langs, by den stroom, in dit dal naer de weide. Maer Kakus door zijne dollicheit van zinnen verwildert, om geen bedriegery nochte schelmery onbezocht te laten, dreef vier van de vetste stieren, en vier van de beste koejen uit den stal wegh, en verborgh in zijn belchaduwde steenrots dit vee, met den staert achterwaert in zijn spelonck getrocken, op dat men geen spoor nochte rechte voetstappen zou vinden. Geene mercktekens meldden de spelonck, hoe men oock zocht. Toen Amfitryoos zoon middelerwijl zijn zatte drift nu naer den stal zou drijven, en reede stont om te vertrecken, begosten d'offen in het hene gaen te loejen, al het bosch met bulcken te vullen, en al klagende van de heuvels te scheiden. Een van d'offen sloegh geluit, en loeide hier tegens aen, uit het woeste hol, daer het vee opgesloten, Kakus buiten zijn giffing meldde ¹⁾. Maer toen begoft Alcides bloet van gramschap te zieden, en de zwarte gal van dolheit over te loopen. Hy grijpt het geweer, en zijn quaestige knodts in de vuist, en tijt al zijn best den steilen top des hoogen berghs op. Toen zagen d'onzen Kakus eerst schricken, en de verbaestheit in zijn oogen. Terstont vlucht de booswicht van angst, sneller dan den wint, de spelonck in, of hy vloogh. Na dat hy zich in het hol sloot, en den vreesselijcken steen, die kunstigh door zijnen vader, aen een yzere keten vast gekloncken hing, liet nederfchieten, zoo ras de keten in stucken sprongk; en hy de posten met eenen boom pal en vast zette; zie zoo quam 'er de verbolgen Tirynther, die alle toegangen doorsnuffelende, zijn oogen vast herwaert en derwaert sloegh, en op de tanden knerste. Hy verhit van toorne, bespiede driewerf den geheelen bergh Aventijn: driewerf verwickte hy de steene poort te vergeefs: driewerf gingk hy van vermoeitheit in het dal nederzitten. Op den rug der speloncke, rontom met afgebroke steenrotsen omheint, stont een scherpe klip, die heel hoogh uitstact, een recht broecest vóór heilooze vogels. Herkules deze klip, die aen de flinke zijde des heuvels over den stroom helde, met zijn rechte hant aengrijpende, verwickte en scheurdeze los van haren wortel; stietze daer na haestigh van boven neêr, zoo dat de lucht overwijt van den slagh wedergalmde, d'oeveren da-

¹⁾ Kakus buiten zijn giffing meldde: d. i. : „hem verklapte.“

verden, en de ſtroom van verbaeftheit te rugh ſprongk. Toen quam Kakus moorthol en diep roofneſt naeckt aen den dagh, en de beſchaduwde moortkelders lagen geheel open: niet anders gelijk of het aertrijck, ergens van onder opgereten, den helſchen poel ontdeckte, en het Rijk des doots, zoo gehaet by de Goden, opfloot, zoo dat men, van boven in den afgrijffelijcken afgront, de zielen voor 't inſchijnende licht zagh ſidderen. Weshalve Alcides van boven af met pijlen ſchoot, al zijn geweer te baet nam, en met vreeſfelijcke ſteenen, en dicke tacken van boomen, zonder ophouden hem te keer gingk, die ſtrax tegens zijne hoop in het licht betrapt, in de holle ſteenrots beſloten was, en nu afgrijffelijk tierde en brulde. Maer Kakus (want daer was geen vlughten aen) braeckte zulck eenen geweldigen damp te keele uit, dat het wonder was, en blies in het hol zulck eenen duifternen nacht en nevel, en benevelde de ſpelonck zoo byſter, met zwarten roock en duifterniſſe, met vier gemengelt, dat men uit zijn oogen niet zien kon. Dit ſtont den moedigen Alcides niet te lijden: hy ſprongk van boven neder in 't vier, daer de roock allerdickſt opdreef, en de zwarte damp allermeeſt uit het woefte hol op quam ſmoken. De helt greep Kakus toen, die vaſt vergeefs uit de duifterniſſe vier en vlam ſpoogh, en hy knoopte hem de voeten met de handen aen een, duwde d'oogen uit den kop, en worghde zijn keel toe, zonder dat 'er een droppel bloets uit quam. Terſtont ruckte hy de deuren op, zette den gruwzamen moortkuil open, broght de weghgedreve offen en den gelochenden roof voor den dagh, en ſleepte het wanſchape doode lichaem met de voeten buiten het roofneſt. De menſchen kunnen zich niet zadt zien aen afgrijffelijke oogen, en aenzicht, en borſtelige en ruige borſt van het halve dier, en het vier, dat in zijne keel ſmoorde. Sedert vierde men hier over, Alcides ter eere; en de nakomelingen onderhielden vrolijk dezen feeftdagh. Potitius is d'eerſte inſteller, en d'afkomſt van Pinarius d'onderhoutſter van Herkules offerfeelt. Hy ſtichtte in het woudt dit altaer, het welck by ons altijt het Allerhooghſte zal genoemd worden, en altijt het Allerhooghſte blijven. Weshalve, o jongelingen, bekranſt, uit danckbaerheit voor zoo groot een weldaet, uw hair met loof; drinckt malckanderen den beker toe; roept den Godt, een' beſchermer des lants aen, en ſchenckt ruſtigh wijn in den kop. Zoo ſprack Evander, en beſchaduwde zijn hair met tweeſverwigen populier, Herkules loof, bekranſte zijn hoofd met bladeren, en nam den heiligen offerbeker in de hant. Terſtont plengdenze al te zamen den wijn vrolijk op tafel, en riepen de Goden aen. De zon middelerwyl

aen den hemel dalende, zoo begoft d'avont te vallen: en nu gingen de Priesters, en inzonderheit Potitius, volgens de gewoonte, met vellen om hun lijf gegort, en ontsaecten het vier. Zy rechten mael-tijden, en het tweede offergerecht aen, en overladen d'altaren met volle schotelen. Daer op komen de huppelende Priesters van Mars by der hant, met tacken om den slaep van hun hoofd gevlochten, om rontom de brandende altaren te zingen. D'een ry beltaet uit jongelingen, d'ander uit oude mannen, die op maetgedicht Herkules lof zingen, en zijn daden prijzen: hoe hy eerst met zijne vuisten de stiefmoeders gedroghden worghde, en een paer slangen te berste duwde; hoe hy Troje en Oechalie, die brave steden, in den oorloogh verdelghde: hoe hy duizenterleie zwaericheden en rampen, onder Koningk Euristheus, door Junoos ongerechten wrock most uitsaen. O zeeghaftige helt, ghy slaght met uwe vuist Hyleus en Folus ¹⁾, met hun dubbele leden uit eene wolkke geboren; ghy velt het Kretenzer wanscheppel, en den afgrijsselijcken leeuw, onder de steenrots van Nemea. Voor u schrickte de jammerpoel; voor u schrickte de hellewachter, die in het bebloede hol, op het halfgegeten gebeente, achterover lagh en knaeghe: en geenerlei ondie, nochte zelf de groote Tyfeus verschrickte u met zijn geweer: nochte de Lerneesche slang, die van hoofden kriede, verbaesde of benaeude u niet. Zijt gegroet, o Jupijns rechte afkomst, die by de Goden in eere leeft: begunstigh en zegen ons, en uwen offer. Deze daden verheffenze met lofsangen: inzonderheid meldenze mede van Kakus spelonck, en hoe hy vier en vlam spoogh. Al het woudt wedergalmde, en de heuvels dreunden van dit geluit. De Godtsdienst ge-eindicht, zoo begevenze zich daer na alle te zamen stedewaert. De Koningk hoogh op zijn dagen, gingk neffens Eneas, zijnen megenoot, leunde onder 't hene-gaen op zijnen zoon, en verkortte den wegh met kouten. Eneas slaet zijne oogen met verwonderinge wacker rontom, schept vermaeck in die plaetien, en ondervraeght, en hoort met lust naer de gedenckwaerdighste stucken der oude helden, elck in 't byzonder. Toen zeide Koningk Evander, grontlegger des Roomschen burghs: D'ingezete Boschgoden en Veltgodinnen, en een slag van menschen uit struicken en harde eicken geboren, bewoonden deze boschen, liepen zonder zeden, zonder tucht hene; en wisten van geen stieren onder het juck te spannen, of van middelen te vergaren, of die te belpaen; maer leefden by boomvruchten, en opgejaeght wilt, een' harden kost. Saturnus, vlughtigh voor Jupijns wapenen, en uit zijn Rijk in bal-

¹⁾ *Hyleus en Folus*: beiden Centauren.

lingſchap gedreven, quam eerſt van den hemelhoogen Olymp herwaert. Dees tuchtighde dien onleerzamen aert, op ſteile bergen verſtroit, en gaf hun wetten, en wou dat men het lant Latium, of ſchuilhoeck, zou heeten, naerdien hy in dien hoeck veilighe geſcholen had. De goude eeuw, zoo men zeit, bloeide onder dezen Koningk: zoo ſtil en vreedzaam regeerde hy het volck; tot dat allengs een ſlimmer en misverſde tijt en dulle oorlooghsluſt en goutzucht opquamen: toen quamen die van Aufonie en Sicilie herwaert, en Saturnus landouw veranderde zomtijts van naem: daer na quamen de Koningen, en de ſtraffe Tyber, met zijn onbelchoft lijf, naer wien wy Italianen ſedert dezen vliet den Tyber noemden: en d'oude Albula verloor zijnen rechten naem. D'almogende Fortuin, en 't onontworſtelbare Nootlot zetten my op dezen bodem neder, ſedert ick uit mijn vaderlant gedreven wiert, en ter zee het uiterſte gevaer uitſtont. Godt Apollo, mijn raetgever, en d'ontzaglijke vermaningen der Nymfe Karmente, mijne moeder, dreven my herwaert. Naulicks verhaelde hy dit, of van hier voortgaende, toonde hem het altaer, en de Karmentifche poort, op zijn Roomſch van oudts alzoogenoemt, ter gedachteniſſe en eere der Nymfe Karmente, de waerzeggerin, die eerſt ſpelde d'opkomt van de groote Eneadijnen en d'edele ſtadt Pallanteum. Daer na toonde hy hem het geweldige wout, van den geſtrengen Romulus namaels tot eenen vryburgh gemaect, en Luperkal, onder de koude ſteenrots gelegen, en van Parrhaſius, volgens het gebruiſc, naer den Lyceefchen Pan genoemt; hy toonde oock het boſch aen Argus toegewijt; en verhaelde de doot van Argus ¹⁾, zijnen gaſt, waer van de plaets noch getuight. Van hier leit hy hem naer het ſlot, op den Tarpeefchen heuvel geſicht, en het Kapitoel, dat nu heerlijk vergult, eertijts van kreupelboſch bedeckt en verwildert lagh. Toen droegen de ſaechachtige ackerlieden alreede de wilde godtsdienſtigheit der plaetſe ontzagh toe: toen ſchroomdenze alreede voor boſch, en ſteenrotſe. Een Godt, het is onzeker wie, zeit hy, bewoont dit boſch, deze boomrijcke kruin des heuvels: d'Arkaders gelooven, datze 'r Jupijn zelf gezien hebben; zoo menighmael hy, by doncker weder, den geitenſchildt zwenckte ²⁾, en regen uit de wolcken goot. Behalve dit ziet ghy hier deze twee ſteden, met hare omgeworpe muren, en overſchot en de gedencktekens der

¹⁾ De doot van Argus: deze Argus, gaſtvrjheid by Evander genoten hebbende, had een raadſlag gemaakt om hem te dooden. Evanders vrienden, zulks ontdekt hebbende, brachten Argus om 't leven, aan wien Evander een graſtombe liet oprichten, niet wegens zijn verdienſten, maar uit eerbied voor de rechten der gaſtvrjheid. Het was alzoo om Eneas meer gernaetheid in te boezemen, dat hy hem dit verhaal deed.

²⁾ Zoo menighmael hy... den geitenſchildt zwenckte: beter: „de geitenvacht ſchudde.“ Het was de vacht van zijn minnemoeder, de geit Amalthoea, welke Jupiter ſchudde.

oude voorvaderen. Vader Janus sichte d'eene, Saturnus d'andere stad: d'een hiet Janikulum, d'ander Saturnie. Aldus onderling koutende, gingenze in het hof van den armen Koningk Evander, en zagen overal vee, en hoorden het loeien, daer namaels het marckvelt van Rome was, en de heerlijke gebouwen en spitse gevels gebouwt werden. Toenze aen het hof quamen, zeide hy: de zeeghaftige Herkules zetten zijnen voet wel over dezen drempel, en vernoeghde zich met dit hof. Mijn vriend, leer van hem pracht en prael verfinaden: draegh u gelijk die Godt, en stoot u niet aen mijn kleenicheit. Zoo sprack hy, en leide den grooten Eneas in zijn hof, laegh en bekrompen gebouwt, en zette hem op een banckpeuluwe van bladeren, en een Libyaensche beerenhuit. De nacht quam aen, en beschaduwde de landouw met vale wiecken.

Maer Venus, zijn moeder, niet te vergeefs verschrickt en ontfelt, om het vreesfelijck oproer en de dreigementen der Laurentijnen, spreekt Vulkaen, haren gemael, aldus in de goude slaepkamer aen, en ademt met hare woorden hem een goddelijke liefde in het harte: terwijl de Koningen van Argos vast het verwezen Pergamum, en de sloten, die van 's vyants handen moesten in brant gesteken worden, verdelghden, verzocht ick by u voor de verlege Trojanen geene hulp, nochte geene wapens met uw eige handen kunstigh gewrocht; nochte ick woude, o mijn liefste beddegenoot, u niet te vergeefs om uwen arbeit vergen; hoewel ick zeer in Priaems kinderen gehouden was, en menighmael Eneas groote zwaricheit beschreide. Nu sloegh hy zich door Jupijns gebodt op den bodem der Rutulen neder: wes halve ick, de zelve moeder, ootmoedigh uwe heilige Godtheit om wapens voor mijnen zoon koom bidden. Nereus dochter ¹⁾, Tithons echtgenoot, kon u wel door hare tranen vermorwen. Let eens hoe vele volcken aenspannen, hoe vele steden met geslote poorten den degen, ten bederve van my en den mijnen wetten. Zoo sprack de Godin, en streelde en omhelsde met hare sneeuw Witte en zachte armen hem, die vast wanckelde, en terstont naer zijn gewoonte begoft te blaecken, en d'oude hitte door zijn mergh en vermoeit gebeente voelde glyn en gloeien: eveneens gelijk de gloeiende blixem, in de wolcken met donder uitberstende, door de schitterende lucht voortslaet, en weerlicht. Zijn ega vermaeckt met dit bedrogh, en wel wetende datze schoon was, merckte dit. De vader, door een eeuwige minne aen haer verbonden, sprack toen: waerom dit zoo verre gehaelt? o Godin, waer is uw betrouwen op my gebleven? Had ghy

¹⁾ *Nereus dochter*: Thetis, ter dienste van wier zoon Vulkaan een wapenrusting smeedde.

eertijts zulck eene zorgje voor uwe Trojanen gedragen, ick hadze toen al van wapenen konnen voorzien; nochte d'almaghtige vader, nochte het nootlot verboden dat Troje langer staen, en Priaem noch tien jaren te lijve zou blijven: En zoo ghy nu ten oorloogh toerust en dat uw meening is; al wat ick met mijne kunst en zorghevuldigheid kan te wege brengen; al wat van yzer en gesmolten elektrum kan gewrocht worden; en wat vier en hamer vermogh, dat is voor u ten beste: smeeck niet, gelijk of uwe schoonheit my zoo veel niet waert waere. Zoo sprekende omhelsde hy haer met al zijn hart, en in den schoot zijner egade smeltende, viel allengs zacht en zoet in slaep.

Daer na, toen de nacht nu zijn halve ronde gedaen had, en d'eerste slaep over was, rees de Viergodt om te gaen smeden, ten zachten bedde uit; zoo wacker en eveneens, gelijk een vrouw, die slechts by den spinrock en Minerves hantwerck levende, eerst vier en doove kolen uit d'afiche oprekent, by nacht aen het werck valt, en hare dienstmaeghden, by de lamp, met de lange take bezigh houdt, om haer huis eerlijck voor te staen, en haer kleene kinders op te trekken. Ter zijde aen Sicilie, en het Eolische Lipare rijft een eilant, met zijn roockende rotten steil om hoogh, waer onder de Reuzespelonck en holen van Etna door hun uitgebarrende schoorsteen donderen: men hoort 'er zoo vreesfelijk op aenbeelden smeden, dat al de spelonck op den klanck wedergalmt: de staele voncken vliegen door het hol, dat het snort, en het vier hijght in de smitten. Dit is Vulkaens winckel, en het lant heet Vulkaens lant. De Viergodt daelde toen uit den hemel herwaert neder. De Reuzen, Brontes, Steropes, en Pyrakmon, met naecte armen, smeeden vast het yzer, in het ruime hol. Zy hadden alreede den blixem, waer mede de vader dickwils, over al de lucht op d'aerde blixemt, met hunne vuisten gesmeet, en ten deele gepolijst; een deel was noch onvolwrocht. Zy hadden 'er aen gesmeet drie gedraaide hagelstralen, drie natte waterstralen, drie roode vierstralen, en vliegende wintstralen: nu mengdenze schrickelijk weerlicht, en gedreun, en schrick, en gramschap, die met vier en vlam uitberst, in hun werck. Elders haddenze het drock met den wagen en vlotte wielen van Mars, waarmede hy volck en steden in rep en roer zet; en zy polijsten om strijt het wapen van de verbolge Pallas, de schrickelijcke rondas, gezoomt met gelichubde slangen en goude adderen, aen een gevlochten; en Meduze zelf verdraaide noch, op de borst der Godin, haer oogen, en afgesneden hals. Ghy Reuzen van Etna, zeit hy, wech met al dit

werck; staect den begonnen arbeit, en luistert naer my. Ghy moet voor een dapperen man wapens smeden: stelt nu al uwe krachten te werck: rept nu uwe handen: toont nu al wat de kunst vermagh: haest u, zonder vertreck. Meer sprack hy niet: maer zy luiden het werck gelijckerhant by lotinge verdeelende, vallen 'er alle te zamen strax op aen: het gesmolten gout en koper vloeit by beken, en het bloetdorftige metael wort in den grooten oven gesmolten. Zy gieten eenen geweldigen beuckelaer, die alleen tegens al het geweer der Latijnen scheutvry en zeven ronde platen dick is. Anderen snuiven de lucht uit en in met windachtige blaesbalgen: anderen steken het kiffende metael in den koelback. Het hol klinckt en rammelt van ambeelden, die hier staen. Zy houden onderling slag, uit alle hun kracht, en keeren de staef met de tange om en wederom.

Terwijl de vader van Lemnos dit werck valt op de kust van Eolie aendreef, zoo weekten het voetzame licht en de vogelzangk, 's morgens binnen het dack, Koningk Evander in het laeghgebouwde hof op. d'Oude man rijft, treckt zijnen lijfrock aen, bint de Tyrreënische zolen aen zijne voeten, hangt daarna den Tegeeschen degen met den draeghbant over zijn schouder op de zijde: het panthersvel hangt van de slinke schouder, over zijn rechte zijde. Een paer lijfschutten treden vooruit den hoogen drempel af, en de honden volgen hun meesters voetstappen. De helt noch gedachtigh aen zijn gespreck, en beloofde schenckaedje, teegh alzoo naer de kamer en het vertreck van Eneas, zijnen gast, die zoo vroegh op was als hy. Pallas, de zoon, vergezelschapte zijnen vader; gelijk Achates Eneas. Te zamen gekomen, gevenze elckandere de hant, zetten zich midden in het hof neder, en geraecken endelick openhartigh in gespreck: de Koningk begint aldus: overtreffelijke Vorst der Teukren, die my hoop geeft, dat het met den staet en het Rijk van Troje noch niet gansch omgekomen is, zoo lang ghy behouden zijt; luttel krachten schieten ons over, om zoo groot een naemhaftigheit in den oorloogh de hant te bieden: van dezen kant worden wy van den Tuskaenschen stroom belegert: van dien kant benaeuwt ons de Rutuler, en rammelt met zijne wapenen om onze vesten. Maer ick ben uit, om u een leger, bestaende uit geweldige volcken van magtige landen, toe te stieren; een onverwachte slagboegh, waer van ghy u dienen kunt. Ghy komt, als van 't nootlot geroepen, te rechte tijdt hier. Niet verre van hier wort de stadt Agylle bewoont, van oude steenen opgebouwt, daer eertijts het strijtbare volck van Lydie zich op het Hetrurische geberghte nederfloegh. Daer na heeft Koningk Mesentius haer, die

vele jaren bloeide, trots en wreedelijk met zijne wapenen onder zijn heerschappy gedwongen. Wat wil ick d'onmenschelijke moorde-ryen en gruwelijke stucken des dwingelants ophalen! De Goden zetten 't hem en zijnen nakomelingen betaelt. Ja hy druckte oock dooden en levenden lijf aen lijf op een, en bondtze handen op handen, en aenzicht tegens aenzicht, (een zeker slag van pijnigen) en moordeze alzoo deerlijk, met een langzame doot, en arm in arm, zoo datze van etter en vuil bloet vloeiden en verstoncken. Maer de burgers endelijck verdrietigh om zijn dolle schermeryen ¹⁾, omcingelen al gewapent hem, en zijn hof, brengen zijne mackers om hals: en bestormen het palais met brandtuigh. Hy onder de dooden ontglippende, vlughte naer 't gebiedt der Rutulen, en beschutte zich door de wapens van Turnus, die hem het hoofd ophielt. Weshalve het gansche Hetrurie uit rechtvaerdige verbolgenheit op de been geraeckt, gewapenderhant den Koningk, op staenden voet, ter straffe vorderde. Ick zal, o Eneas, u ten veltoverste over zoo menigh duizent mannen zetten: want alree grimmelt het, al den oever langs, van schepen, en zy bevelen met de standaerden voort te trecken. De bedaeghde Offervinder, spellende het geen hy te gemoet ziet, houdtze door deze rede noch op: o uitgeleze jeught van Meonie, bloem en puick der oude geslachten, die door een rechtvaerdige wraeck en gramschap, by Mesentius berockent, dien dwingelant te keer wilt; geen Italiaen is maghtigh zulck een dapper volck onder het juck te brengen: zoekt uitheemfche Oversten. Het Hetrurische heir door der Goden waerschuwingen afgeschrickt, legerde zich toen daer op het velt. Tarchon zelf zent zijne Gezanten aen my, en rijckskroon en scepter, en stuurt my de Koningklijke mercktekens, op dat ick in het leger zou komen, en het Tyrrheensche Rijk aenvaerden: maer nu ick van ouderdom maghteloos en traegh ben, en het bloet koudt is, ontraden my de jaren deze heerschappy; en mijn zwackheit komt te spade, om iet dappers uit te voeren. Ick zou mijnen zoon wel hier toe opmanen, indien hy niet uit een Sabijnfche vrouwe geboren, dat lant een deel van zijn vaderlant rekende. Ghy, wien het nootlot, van wegen uwe oude en afkomst, dit toelaet, en van Goden wort aengezocht; ga hene, o kloeckmoedige Vorst der Trojanen en Italianen. Ick zal mijnen Pallas, den toeverlaet en trooft mijnes ouderdoms, met u zenden: onder uwe meesterfchap zal hy den lastigen oorlooghshandel, en in den oorloogh harden leeren: hy spiegele zich aen uwe dapperheit, en leere u van jongs op eeren. Ick zal hem

1) Zijn dolle schermeryen: misschien een drukfout voor schelmeryen.

twee hondert Arkadische ruiters, het uitgelezen puick der jeught, byzetten, en Pallas zal 'er oock zoo vele op zijnen naem voor u werven.

Naulix sprack hy dit, of Eneas, Anchifes zoon, en de getrouwe Achates lieten hun hoofd hangen van droefheit, dewijlze in hun gemoedt overdochten vele zwarigheden, die te hardt vielen, had Venus uit den helderen hemel niet een teken gegeven: maer onvoorziens quam 'er een weerlicht met eenen donderslagh uit de lucht flickeren; en alle dingen schenen haestigh overhoop te tuimelen, en de Tyrrheensche klaroen in de lucht te klincken. Zy zien opwaert, en het donderde weder vreesselijk slagh op slagh. Zy zien in eene wolck, in het heldere geweste des hemels, by klaer weder, wapens schitteren, en tegens elckanderen knarssen. Anderen stonden verbijstert van zinnen: doch de Trojaensche helt kende dien klanck, en docht aan de beloften der Godinne, zijne moeder. Toen sprack hy: beleefde Koningk, zeker onderzoek niet eens wat deze voorspoken beduiden. Ick worde van den hemel verdaghvaert om te vechten: de Teelgodin¹⁾, mijn moeder, beloofde datze, zoo de krijgh begoft aen te gaen, my door dit teken zou waerschuwen, en de wapens van Vulkaen gelmeete, uit de lucht te hulpe zenden. Och, hoe groot een neerlaegh zien d'ellendige Laurentijnen te gemoet! o Turnus, hoe dier zult ghy het my boeten! o vader Tyber, hoe vele schilden en helmen en lichamen van kloecke mannen zult ghy met uwen stroom omwentelen. Zy mogen wel slagh zoeken te leveren, en het verbont breken. Aldus sprekende, rijst hy uit den hoogen troon, en ontvonckt eerst het vier, dat op Herkules altaren gedooft lagh, en genaect vrolijk de kleene Huisgoden, en den Haertgodt, 's daeghs te vore ingewijdt. Evander en de Trojaensche jeught slaghten beide, volgens 't gebruik, uitgeleze schapen. Daer na gaet hy naer de schepen, en bezoekt de maets weder: waer uit hy de braefste en beste soldaten kiest, om met hem te trecken: en stuurt d'anderen te water af, die met den stroom zachtelijk nederdrijven, om Askaen zijn vaders wervaren en gelegenheit te bootschappen. Men geeft den Teukren paerden, om naer het Tyrrheensche lant te reizen; aen Eneas een' uitmuntende ros, behangen met een dekkleet van een roffe leeuws-huit en zijn vergulde klauwen.

Terstont vliegt het gerucht over de kleene stadt, dat de ruiters haestigh naer de grenzen des Tyrrheenschen Konings draven. De vrouwen verdubbelen uit angst hare beloften, en de vrees benaeutze,

¹⁾ De Teelgodin: het Lat. heeft: *diva creatrix*: d. i.: „de scheppende, de alles voortbrengende Godin.”

hoewel 't gevaer noch verre is, en alreede beeldenze zich den oorloogh schrickelijker in, dan die in der daet is. De vader Evander den reisvaardigen zoon toen by de hant vattende, kan 'er niet afscheiden, nochte zich zadt schreien, en spreekt aldus: och, of Jupiter my mijne vorige jaren wedergave, gelijk ick was, toen deze hant d'eerste slaghorden onder de muren van Preneste zelf velde, zeeghaftigh den brant in eenen hoop schilden stack, en naer den Tarter ¹⁾ stuurde Koningk Herilus, uit zijne moeder Feronie, met drie zielen, het luit yffelijk, geboren, en dienmen driemael most bevechten, en driemael nederhouwen: wien ick evenwel toen met deze vuist van alle zijn zielen beroofde, en driemael het harnas uitschudde: waer my die vorige sterckte bygebleven, ick gedooghde nu niet, dat men u, o mijn zoon, immermeer uit mijn lieve armen ruckte: nochte Mefentius, mijn naefte nagebuur, zou nimmermeer, my in mijn gezicht braveerende, zoo menigh mensch wreedelijk met den zwaerde van kant helpen, en de stadt van zoo veele burgeren ontblooten. Maer, o oppergodtheën, en Jupiter, oppervooght der Goden, ick bidde u, ontfarmt u des Arkadischen Konings, en aenhoort mijn vaderlijk gebedt. Indien uwe goddelijke maght en het nootlot mijnen Pallas veilig beschutten; magh ick hem levendigh weder zien, en mogen wy te zamen komen; zoo bidde ick om een langk leven; wel getroost allerhande zwarigheid uit te harden. Maer, o Fortuin, indien my eenigh zwaer ongeluck boven het hoofd hange, zoo laet, zoo laet my nu dit pijnelijk leven endigen; terwijl mijn bekommering noch twijfelachtigh, terwijl de hoop van het toekomende noch onzeker is; terwijl ick u, mijn lieve kint, mijn eenigh en uiterste vermaeck, noch in mijn armen hebbe; en eer een droeviger mare my het hart afstoote. Dusdanige woorden ontvielen den vader in het jongste afscheit: de dienaers droegen hem, van flaeute bezweken, binnen het hof. De ruitery was alreede door d'ontslote poorten uitgereden, en Eneas en de getrouwe Achates reden onder de voornaemsten, daer na volgden d'andere Trojaensche oversten: Pallas reedt zelf midden in den troep, en muntte met zijnen veltrock en beschilderde wapenen uit; gelijk de Morgenstar, van Venus boven alle andere flonckerstarren bezint, wanneerze met de baren des Oceaens besprengelt, haer heiligh aenschijn ten hemel opheft, en de duisternis verdrijft. De vrouwen staen op de vesten, en sidderen, en volgen de stofwolck en scharen, die in het blancke harnas flickeren, noch met hare oogen na. De gewapenden streven voort tusschen de heggen, daer de wegen aller-

¹⁾ Naer den Tarter: „naar den Tartarus, naar de hel.”

kortst vallen. Het geroep verſpreit zich, en het hoeſyzer van den viervoetigen draver vertrappelt in zijne gelederen den gront, dat het ſtuift en daverť. By den kouden ſtroom van Cere leit een groot woudt, wijdt en zijt door der voorouderen godtsdienſtigheit heiligh geacht, en van alle kanten met holle heuvelen en donckere denneboomen omcingelt. Men zeit, dat d'oude Griecken, die den Latijnſchen bodem eerſt bezaten, Sylvaen, den Boſch-en-veegodt, dit woudt en eenen feeftdagh toewijdden. Niet wijdt van hier hadden Tachon en de Tyrrheenſchen veiligh hun leger geſlagen, en men kon alreede van den hoogen heuvel al de keurbende zien, die wijt en breed over het velt uitgeſpreit lagh. Vader Eneas en de jeught ten oorloogh uitgelezen, begeven zich derwaert aen, en vermoeit zijnde, verquicken zich hier, en voederen hunne paerden.

Maer toen Venus, de blancke Godin, met geſchencken uit de wolcken, haren zoon genaecte, en heimelijck van verre, by den koelen ſtroom, in een boghtigh dal vernam, bejegendeze hem minnelijck, en ſprack: mijn zoon, zie hier breng ick u de beloofde wapens, die mijn man zoo kunſtrijck heeft volwrocht, op dat ghy nu niet zou ſchroomen verwaende Laurentijnen, of den ſtraffen Turnus in den ſtrijt uit te daegen. Zoo ſprack de Cythereeſche Godin, omhelsde haren zoon, en leide de flickerende wapens onder een eicke, tegens hem over. Hy vermaeckt met die gaven ontreffelijcke vereeringe der Godinne, kan zich niet zadt zien, ſlaet zijn oogen over elck ſtuck in 't byzonder, verwondert zich, en keert met zijne handen en armen om en wederom den vierbrakenden helm, met zijnen vervaerlijcken kam, het bloedige zwaert en koperen borſtharnas, een blaauwe wolcke gelijk, waer in de zon met hare gloeiende ſtralen van verre ſpeelt en flickert. Daer na bezichtigh hy de laerzen, luchtigh met goudt en zilver overtrokken; en ſpeer en beuckelaer, met onuitſprekelijcke kunſt doorgvlochten. De Viergodt ſchrander op profecyen, en niet onkundigh in toekomende zaecken, wrocht daer in d'Italiaenſche geſchiedeniffen, en Roomſche zegſtaetſien: men zagh daer al 't geſlacht des toekomenden ſtams, van Askaen af, en d'oorlogen, d'een na d'ander gevoert. Hy wrocht 'er, hoe een wolvin, zwanger by Mars, in het groene hol gelagh: de tweelingen hingen en ſpeelden aen hare borſten, en zogen de moeder, zonder ſchroomte: zy, haren hals rekende en ombuigende, ſtreelde nu het een, dan het ander, en lickte en bootſte de leden met de tonge: niet verre van hier tekende hy Rome, en de Sabijnſche maeghden, onbeſchoftelijck in 't geſtoelte des ſchouwburghs geſhaeckt; terwijl men de groote ſchouwſpelen

speelde; en den nieuwen krijgh, gesproten tusschen de Romainen, den ouden Tatijs, en het gettrenge Kurien: daer na hoe de zelve gewapende Koningen onderling het gevecht staecten, en voor Jupijns altaer, met offerschalen in de hant, het verbont door het slaghten van een zeuge bevestighden: niet verre van hier wert Metius ¹⁾ met vier paerden van een getrocken (maer ghy Albaener zoudt uw woort gestaen hebben) Tullus sleepte 't ingewant des logenachtigen mans door het bosch; en de hagedorens dropen van bloet, dat hem ontliiep. Porfenne beval den uitgedreven Tarquijn wederom in te halen, en benaede de stadt met een maghtigh beleggh: d'Eneadijnen streefden voor den vrydom tegens yzere spietsen en zwaerden aen: ghy ziet hem van gramfchap tieren, en dreigen, om Kokles, die de brugh durf afbreecken; en om Klelie, die hare banden los ruckende, over den stroom zwemt. Boven in den schilt stont Manlius, wachter van den Tarpeeschen burgh, beschermde den tempel, en hielt het hooge Kapitoel in; en het nieuwe hof van Romulus was slechts met riet en stroo gedeckt. De zilvere gans, hier in de vergulde galeryen hene en weder vliegende, quaeckte vast, dat de Gallen voor de poort waren: de Gallen door duisternis en gunst des donckeren nachts beschermt, en door heggen en struicken heengeslopen, hielden den burgh in. Hun hair was zoo geel als gout, en hun goutgele baert begoft uit te breken: hun gestreepte wapenrocken glinsterden: de goude keten hing om den sneeuwitten hals: elck drilde met zijne vuist een paer Alpische schichten: zy beschutten de borst met lange schilden. Hier na had hy 'er de huppelende Salien, en naeckte Luperkalen op gedreven, en offerbonetten van fijne schapewol ²⁾, en rondassen uit den hemel gevallen ³⁾. De kuische joffers in zachte ros-baren, geleidden het Heilighdom door de stadt. Verre van hier stelde hy oock Plutoos helsch Rijk, en hooge poorten, en de straf der schelmeryen, en u, o Katilyne ⁴⁾, die noch aen d'overhellende klip hangt, en voor de grimmassen der Razernyen schrickt; oock d'afgezonderde godtvruchtigen, en Kato, die hun wetten voorschrijft. Onder deze

1) *Metius*: ook Metius Suffetius geheeten, een Veldheer der Albanen, die de Romeinen, onder Tullus toren de Fidenaten optrekkende, in stede van hen, volgens zijn eed, by te staan, schandelijk verliet.

2) *Offerbonetten van fijne schapewol*: de Romeinsche offeraars droegen mutsen, doch daar hun die in den zomer te lastig vielen, en zy toch niet met ongedekten hoofde hun godsdienstplicht vervulden konden, vervingen zy die later met een eenvoudigh pluimpjen of een reep van schapevacht, naar welke zy *Flamines* genoemd werden.

3) *Rondassen uit den hemel gevallen*: onder de regeering van Numa zou er, gedurende het heerschen van de pest, een klein, rond schild uit den hemel zijn gevallen, aan welks bewaring de wicheelaars zeden, dat het behoud der stad verknocht soude zijn. Numa gaf hierop last tot het vervaardigen van nog elf dergelijke schilden, ten einde het echte, in geval men het rooven wilde, niet van de overigen zou te onderscheiden zijn.

4) *Katilyne*: Katilina, die Rome wilde beroeren, en door Cicero werd te keer gegaan.

afbeeldingen gingk het goude beelt der wijfstreckende en verbolge zee voort: de blaauwe golven zagen wit van schuim; en dolfijs van klaer zilver veegden met hunne staerten door het water hene, en sneden de baren in eenen kringk. Midden in zag men de vloten met koper beslagen, en den Aktiafchen zeeftrijt: ghy zoudt den ganschen Leukates van een volslagen gevecht zien barnen, en gout in de dijnngen schitteren. Aen dezen kant staet Augustus Cefar (wiens vrolijk hooft ter wederzijde van vier en vlam straelt, en op de kruin het vaderlijke gesterrente voert) op het hooge achterkaftel, met zijne Huisgoden, en groote Goden, en de Vaderen, en het volck, en voert d'Italianen in den zeeftrijt aen. Aen gene zijde staet de trotse Agrippe, wiens hair met een kroon van galioenen, een trots oorlooghsmerck, glinstert, terwijl winden en Goden hem begunstigen. Aen den anderen kant, met zijn onroomsche maght ¹⁾, en velerhande wapenen, komt Antoni, de triomfeerder, van d'Oosterfche volcken, en het roode meir aenzetten, en sleept met zich Egypten, de maght van Oosten, de Baktren, het uiterfte van zijn gebiet; en d'Egyptifche beddegenoot, zijne fchantvleck, volgt hem achter aen. Zy streven gelijkerhant toe, en de gansche vlackte, tuffchen het aenperffen der riemen benepen, fchuimt voor d'aenbruizende snuiten. Zy fteken diep in zee: ghy zoudt meenen, dat afgespoelde Cykladen in zee zwommen, of fteile bergen tegens bergen aenrenden: met zoo groot een gevaert zetten de mannen de fchepen, met galeryen en wachttorens opgebouwt, op elckandere aen. Men worpt 'er vierwerck van hennep, en het hagelt 'er vlugge yzere punten: de zeeackers worden root van verfchen moort. De Koningin ²⁾ midden onder de vloot, fchent de troepen met haer Egyptifch rinckeltuigh aen, en ziet noch het paer flangen achter haren rugh niet: allerhande flagh van gedrogheten, haere Goden, en Anubis, de wachthont, voeren het geweer tegens Neptuin, Venus, en Minerve: Mars hier in gewrocht, raest met zijn zwaert midden in 't gevecht, met de wreede Vloecken in de lucht: en de Tweedraght met den gefcheurden fluier vermaect, gaet haren gangk: Bellone volgt haer met de bloedige geeffel. D'Aktifche Apollo ³⁾ dit van boven aenfchouwende, fpande zijnen boogh: geheel Egypten en Indien, alle d'Arabiers, alle de Sabeefchen hierom verschrickt, keerden te rugge. De Koningin zelf fcheen recht voor wint door te gaen, vierde de fchooten, en liet alle zeilen vol ftaen.

¹⁾ *Met zijn onroomsche maght*: Antonius, offchoon zelf een Romein, ftreed aan 't hoofd van Egyptifche en andere vreemde troepen tegen Augustus.

²⁾ *De Koningin*: „Kleopatra.“

³⁾ *De Aktifche Apollo*: Apollo had een tempel op het voorgebergte van Aktium, in welks nabyheid de zeeslag voorviel.

De Viergodt had haer onder de dooden uitgebeelt met een bleek aengezicht, alree naer de doot gezet; en hoe de wint uit Apulie waeiende, haer over het water voortholp. Maer tegens haer over verscheen het groote lichaem van den Nijl, die treurigh, al zijn gewaet ontvouwde, den boezem opende, en d'overwonne vloot in zijnen schoot en stroom riep, om heur daer te bergen. Maer Cesar ¹⁾ met een driedubbele zegestaetsi de vesten van Rome inrijdende, offerde aen d'Italiaensche Goden een onsterflijke kerckbelofte in drie hondert overtreffelijke kercken, de gansche stadt door: de straeten krioelden van blijchap, en spel, en hantgeklap: in alle tempelen, om alle altaren gingen de Joffers ten reye: d'offerrunders werden voor d'altaren ter aerde gevelt. Augustus op den sneeuwitten drempel van den blancken Febus gezeten, nam kennis van der volcken schenckaedjen, en hingze aen de prachtige pylaren. D'overwonne volcken, zoo door spraek, als draght en wapens onderscheiden, gaen voort op een lange ry. Hier maelde Mulciber het geslacht der Nomaden, en d'ongegorde Afrikanen; hier de Lelegen, en Karen, en Geloonsche schutters: d'Eufraet gingk 'er nu met eenen zachter stroom, en de Morijnen, de veergelegensten aller volcken, en de Rijn met beide zijn hoornen, en d'ongetemde Daek, en Araxes, t'ongestuimigh om zijn brugh te dragen. Eneas verwondert zich over den inhoud van Vulkaens schilt, hem van zijne moeder geschoncken; en beholpen met d'afbeeldinge der zaecken, hem noch onbewuft, schiet de naemhaftigheit en het nootlot zijner nakomelingen aen.

¹⁾ *Maer Cesars*: t. w. „Cezar Augustus.”

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

De standert wort ten burgh uitgesteken: men ruckt de troepen by een, en Venulus wort naer Diomedes gezonden. — Eneas, hier over beducht, krijgt veelerhande verbeeldingen in zijn gemoedt; gelijk een watervat, waer in zon of maen flickert. — Eneas ziet den Tybergodt, die hem moedight tegens den oorloogh, de zeuge met hare biggen, het voorteken der stadt, toont, raet met Evander en d'Arkaders in bontgenootschap te treden, en Juno te paeien. — Eneas ontwakende begroet de Nymfen, en den Stroomgodt, ziet de zeuge, en offertze Juno. — Nu varenze voort, en zien Evanders stadt leg-

gen. — By geval vierden d'Arkaders Herkules zegesfeest. — Eneas melt hun zijn gelegenheit. — Pallas noodight en welkomt hem: Eneas begroet Evander, en verzoekt zijn bontgenootschap. — Evander welkomt hem, bestemt zijn verzoek, en noodightze op het feest. — Men zet zich ter offertafel, en Evander verhaelt Kakus historie. — De Priesters zingen Herkules lof. — Evander verhaelt Eneas d'acloutheit des lants, en ontfangt hem in zijn hof. — Middelerwijl verght Venus Vulkaen om wapens voor Eneas, en streelt hem, die van hitte begint te blaecken, en te gloeien, gelijk blixem en weerlicht in de wolcken. — Vulkaen door haren wellust vermaeckt, belooft haer met wapenen te voorzien, rijst 's morgens op, zoo wacker gelijk een noodrustige vrouw, die by den spinrock moet leven: hy komt in zijn smitse, en beveelt de wapens te smeden. — Terwijl men hier voortvaert rijst Evander op, ontschuldight zijn onvermogen, wijst Eneas naer Tyrrenie, om zich met dat leger te stercken, en belooft zijnen zoon mede te zenden. — De Helt verneemt zijn moeder. — Evander neemt zijn afscheit. — De ruitery rijdt te poort uit, en Pallas, heerlijk opgezeten, munt uit gelijk de Morgenster, in den morgenstont. — Venus brengt Eneas de beloofde wapens: hy bezichtigt helm en zwaert, en harnas, glinsterende gelijk een blauwe wolck, van de zon beschenen: hy bezichtigt oock den beuckelaer, doorwrocht met profceyen, en Roomsche historien.

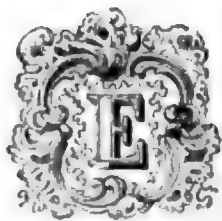
HET NEGENDE BOECK.

INHOUDT.

Terwijl Eneas van der hant, en in Tuskanen, met hulptroepen te werven bezigh is, voert Turnus, van Iuno door Iris opgewerkt, om zoo schoon een gelegenheit niet te verzuimen, zijn volck naer de vyanden, en pooght, om hun alle hoop van ontvlieden te benemen, de vloot te verbranden, dewijlze zich binnen de wallen hielden, en weigerden, op 't vlacke velt, voor den dagh, te komen. Het hout, waer van deze vloot gebouwt wert, was op Ide, in 't woudt van vrouw Cybele, gehouwen, dies Iupiter door de gebeden dezer Godinne bewogen, alle de schepen uit den brant berghde, en in Zeejoffers veranderde. Tegens het vallen van den avont zet Turnus, om door 's vyants uitval geen schade te lijden, voor elke poort, wacht uit, waer over Messapus gebodt hadde. De Troische Oversten ondertusschen te rade, en verlegen wienze best naer Eneas zouden zenden, om hem 't gevaer der zijnen te verwittigen, zoo aenvaerden Nifus en Euryalus, getrouwe mackers, juist van pas dien last van zelf, en buiten komende, vinden 's vyants wacht in haren slaep en dronckenschap versmoort, vermoorden Rhamnetes en eenen hoop Rutulen, en gaen met den roof strijcken: doch vermits de dagh aenbrack wort Volscens met zijn ruiterye hen gewaer, waerom zy boscwaert vlieden, daer Euryalus van den buit overladen, en op zijn padt verdwaelt, in 's vyants handen vervalt, en van Volscens, schoon Nifus hem pooghdé te verbidde, doorsteken wert. Nifus, zich aen Volscens en zijne vyanden, over Euryalus doot, strengelijck wrekende, ploft, met zijn lichaem vol wonden, op zijnen verflagen vrient neder, en geeft den geest. Hunne hoofden op spietsen gesteken, worden in 't leger gebroght, en van de Trojanen, die den wal manden, gekent, dat geweldigen rouw baert. Middelerwijl bestormt Turnus met alle maght zijnen vyant, en van weerszijde komt 'er menigh te sneuvelen. Daer doorschiet Aaskaen Numaen, dien baldadigen stoffer, met eenen pijl. Pandarus en Bitias door 't geluck aengemoedicht, zetten de poort open, en keeren den inval der vyanden met afgrijsselijcken moort. Turnus hier van verkuntschapt, berst ter geopende poorte in, en drijft de Trojanen op de vlucht, tot dat hy endelijck, van vyanden omcingelt, allengs naer den waterkant wijckt, en al gewapent in den stroom springende, by zijn volck over zwemt.

Terwijl een ieder vast dus woelt, in zijnen oort,
Ruit Iris Turnus op, die der Trojanen kielen
In brant zet: Cybele, die overlang haer woort

Daer boven hielt, bevrijt de schepen voor 't vernielen;
 Verandert ieder schip in eene Zeegodin,
 Euryalus geraeckt met Nisus om zijn leven.
 De Rutuler bespringt den Teucer ¹⁾, binnen in
 Zijn vesting; maer vermoeit en mat van tegenstreven,
 Begeeft zich, over wal en diepe waterkolck,
 Na zoo veel moorts te rugh, gewelkomt by zijn volck.

N terwijl deze dingen, verre van der hant, zich ter wederzijde aldus toedroegen, wert Iris van Juno, Saturnus dochter, uit den hemel aen den stouten Turnus gezonden. Turnus zat toen by geval in 't gewijde dal en wout van Pilumnus, zijnen voorvader; en Thaumasp dochter ²⁾ sprack hem met haren roosverwigen mont aldus aen: o Turnus, zie de gelegenheit des tijts biedt u van zelf aen, het geen niemant van de Goden u zou durven beloven, al wenschte ghy het schoon. Eneas is, verre van zijne stadt en mackers en vloot, naer den Palatijnschen bergh en Koningk Evanders hof toegereift: dat's hem noch niet genoegh; hy is doorgeboort tot in d'uiterste steden van Korytus, en wapent het volck van Lydie en de geworve huislieden. Wat twijfelt ghy? nu is het tijt om paerden en wagens op t'ontbieden. Sammel niet langer: rant het leger aen, terwijl het in roer is. Zoo sprackze, voer snel ten hemel, en sneet in hare vlucht eenen geweldigen regenboogh in de lucht. De jongelingk kende haer, hief beide zijn handen naer den hemel, en riep de vlugge Godin aldus toe: o Iris, eere des hemels, wie dreef u uit de wolcken op d'aerde neder? Hoe komt dit klare weder zoo haestigh op? Ick zie den hemel in het midden opgaen, en starren aen de lucht schijnen. Wie ghy zijt, die my in 't harnas verdaghvaert; ick zal zoo groot en geluckigh een voorteken volgen: en dit zeggende, gingk hy naer den vliet toe, schepte water uit den stroom, riep vierigh de Goden aen, en zocht den hemel met vele beloften te bewegen: en nu trock het gansche heir, heerlijk te paerde gezeten, heerlijk met gout en geborduurde kleederen uitgestreken, over het vlacke velt. Meſſapus voerde den voortoght, de Tyrrheensche jongelingen den hindertoght ³⁾ aen: de Veltheer Turnus reedt gewapent in den middeltoght, en stack

¹⁾ Den Teucer voor „den Trojaan.“

²⁾ Thaumasp dochter: Iris was de dochter van Thaumasp, den zoon van Pontus en van Elektra, eene der Pleiaden.

³⁾ Hindertoght voor „achtertoght.“

met hals en hoofd boven alle anderen uit: gelijk de diepe Ganges met zeven bedaaerde vlieten, zonder geruisch noch hooger waft; of de Nijl met zijnen vetten stroom weder uit het lant afloopt, om in zijn kil te duicken. De Teukren zien een zwarte stofwolck haestigh voor hen opstuiven, en duisternis uit het velt opstijgen. Kaykus roept eerst van den wachttorens, die recht daer tegens over stont: o burgers, wat rolt daer voor eenen klood zoo bruin en donker herwaert aen? op mannen op: haest u: brengt zwaerden, brengt schichten, mant de muren: de vyant komt. Op dit vreesfelijk geroep bezetten de Trojanen alle poorten, en mannen de vesten: want Eneas, een ervaren krijghsman, had voor zijn vertreck hun dit zoo geboden: datze (indien men gedurende zijn vertreck ergens onraet vernam) niet zouden bestaen uit te vallen, nochte zich in het velt waegen, maer slechts veilig van binnen hun wallen en velten beschermen. Weshalve zylieden, of wel schaemte en spijt ¹⁾ hen aenporren om hantgemeen te worden, evenwel den vyant de poorten voor het hoofd sluiten, kunnen last nakomen, en uit de wachttorens in 't harnas den vyant vast verwachten. Turnus, met den gulden helm op het hoofd, daer een roode pluimaedje op sack, op een bont Thracisch paert gezeten, vloogh snel vooruit de voetknechten voorby, en quam met twintigh uitgeleze ruiteren vergezelschapt, onvoorziens de stad op, en sprack: o jongelingen, wie zal eerst met my op den vyant toezetten? en schiet eenen schicht in de lucht, tot eenen aenvangk des strijts, en geeft zich trots veldewaert in. Zijne spitsbroeders volgen hem op dat woort met afgrijffelijk veltgeschrey achter aen. Zy verwonderen zich over de sufferij der Frygiaenen, die in hun belchanssing blijven nestelen, en zich niet eens in het vlacke velt zien laten, om hun gewapent het hoofd te bieden. Hy te paerde, bezichtigh verdrietigh de muren herwaert en derwaert, en zoekt langs omwegen vast naer eenigen toegangk: en gelijk de wolf een volle schaepskoy beloerende, om den stal, in wint en regen, 's midnachts huilt; terwijl de lammers veilig onder de oyen blaten; en hy buiten gefloten, en fel en boos van ongedult vast racft; naerdien de dolle hongersnoot, door lang vasten gescherpt, en zijn drooge keel naer bloet snackende, hem afmatten: niet anders ontvonckt de gramfchap des Rutulers; en de spijt grizelt hem, onder het belpieden van wal en bezetting, door het lijf. Hy leit het vast over, om eenigen toegangk te vinden, en door wat middel men de bezette Frygianen best zal buiten hun verchanssing, op het vlacke velt, uitlocken. Hy

1) Of wel schaemte en spijt voor „hoezeer ook schaemte” enz.

rant de vloot aen, die ter zijde aen de beschansfinge vast, met den wal beschut, en van den stroom omheint leit: en hy eischt zijn braveerende mackers vierwerck en brandtuigh, en grijpt al verhit eenen brandenden pijnstock in de vuist. Toen vielenze 'r op aen: de tegenwoordigheit van Turnus moedightze: en al de jeught verzielt zich van barnende sackelen: zy ruckenze van den haert: de roockende torts geeft een pickige vlam, en vier en voncken vliegen onder een gemencht naer de starren toe.

O Zanggodinnen, zeght my, wat Godt de Teukren voor dien schrikkelijcken brant beschermde? wie hunne schepen voor zulck een vlam beschutte? want men hielt van outs voor de waerheit, gelijk noch, dat Cybele zelf, der Goden moeder, Jupijn aldus aensprack, toen Eneas eerst zijne vloot in Frygie, op den bergh Ida, bouwde, en toeruste, om zee te nemen: o zoon, vergun uw moeders bede het geen zy, die u berghde en op den troon zette, op u verzoekt. Boven op het slot stont een pijnbosch, een woudt wel zwart en doncker van harsboomen en ahornen, dat my lange jaren waert was, en daer men offerde: dit schonck ick rustigh den Dardaenschen jongelingk, toen hy een vloot behoefde. Nu steeck ick vol vrees en bekommering. Bevry my van die vreeze, en laet uw moeders gebedt dit hout behouden, op dat het door geen vaeren bederve, nochte door wint of water verga: laet het dit voordeel genieten, dewijl 't op ons geberghte gewassen is. De zoon, die den loop der starren aen den hemel bestiert, antwoorde haer: o moeder, waer wilt ghy het nootlot toe brengen? Wat verzoek is dit? Dat kielen, van sterflijke handen gebouwt, een onsterflijk Recht hebben? en Eneas veilig 't onveilige water bevare? Wat Godt vermagh dit? doch ick wil liever, wanneerze hare reis afgeleit hebben, en in de havens van Aufonie leggen, al die te vore de golven ontquamen, en den Dardaenschen Vorst aen het Laurentijnsche lant voerden, hare vergangbaerheit benemen, en haer in Zeegodinnen veranderen: hoedanigh Dotho, Nereus dochter, en Galathea het zeefchuim met hare borst doorinijden. Zoo sprack hy, en bezwoer dit by de stroomen zijnes helschen broeders, en by d'oeveren en zwarte poelen, die van peck en zwavel branden; en de gansche Olymp daverde, toen hy haer met zijn hoofd toeknickte. De beloofde dagh en tijt van de Schickgodinnen bestemt, was nu voorhanden, wanneer Turnus geweld der Goden moeder aendreef om zijn tortsen van de geheilighde schepen af te keeren. Toen flickerde eerst een nieuw licht in hunne oogen, een groote wolck scheen uit den oosten door de lucht te drijven, men hoorde de reien

van Ida, en uit de lucht borst een yffelijcke stem, van Rutulische en Trojaensche scharen gehoord: o Trojanen, bekommert u zoo byster niet om mijne schepen te belchermen: nochte stelt u te weer: want Turnus zal eer de zee dan dit gewijde pijnhout verbranden. Ghy Zeegodinnen, gaet los hene, gaet hene, de Moeder gebiet het: en alle schepen rucken terstont elck hun touwen los van den oever, en vaeren en dompelen hunne snuiten diep in zee, gelijk dolfijns. Hier veranderinge (een wonderlijck stuck) in zoo vele maeghden, en worden door zee gevoert, zoo sterck in getale, als 'er eerst kielen aan de kust lagen. De Rutulers staen verbaest van zinnen, Messapus zelf verschrikt, en zijne paerden verbystert. De stroomgodt des Tybers slaet een heesch geluit, en treckt zijnen voet naer de diepte te rugge. Maer de stoute Turnus zwicht niet: hy toont zijn moedicheit noch met forsse woorden, en stoft aldus: deze zeegedroghen dreigen de Trojanen: Jupiter zelf berooft hun van zijn gewoone hulp: de Trojanen hoeven niet naer het geweer nochte het vier der Rutulen te wachten. De zee is nu voor de Trojanen onbevaerbaer, en geene hoop van t'ontvlughten schiet voor hun over: het water, 't ander deel der weerelt, is hun benomen: wy zijn meester te lande: zoo menigh duizent Italianen wapenen zich tegens hen. Ick schrick voor geen nootlot; al stoffen de Frygen, dat d'antwoorden der Goden hun mede zijn. Hun nootlot en Venus wert genoegh toegestaen; overmits de Trojanen hunnen voet op den bodem van het vruchtbare Aufonie zetten. Ick heb 'er oock mijn nootlot tegen, namelijk, het schelmachtige volck die bruit weder t'ontweldigen, en hen te verdelgen: wat dit smart Atreus zonen niet alleen, nochte het staet Mycenen alleen niet vry de wapens t'aenvaerden. Doch iemand moght zeggen: het behoorde genoegh te zijn, datze eens vergingen: was het dan niet genoegh, datze te vore eens een schelmstuk begingen? en waer het dan niet beter geweest zich van alle vrouwen gansche-lijck af te houden? Zagen zy (die zoo moedigh zulck een zekerheit op deze wallen en graften, een kort uitsel en klein onderscheit des doots, stellen) niet de vesten van Troje, door Neptuins handen gesticht, in den brant vergaen? Maer o mijn uitgeleze gasten, wie rust zich toe, om met houweelen en schuppen dien wal te vernielen? en met my op het verbaesde leger aen te vallen? Ick behoef nochte Vulkaens wapens, nochte duizent schepen om de Teukren te vermeesteren: laetze vry geheel Hetrurie te hulp nemen: zy behoeven voor geen en duisteren nacht te vreezen, nochte dat wy uit bloodicheit by nacht, na het ombrengen der schiltwacht op het hooge slot,

hun het Palladium zullen ontfstelen; of ons heimelyck in den paer-debuick verſchuilen. Men heeft beſloten den muur by lichten dage met vierwerck aen te taſten. Ick zal hun toonen datze met geene Griecken, of jonge Pelasgianen te ſchaffen hebben, die Hektor tien jaren buiten hielt. Dewyl o mannen het beſte deel van den dagh al verlopen is, zoo laet het werck hier by beruſten, en paſt voort het lijf wel te bezorgen, om hun morgen met den dagh moedigh op te komen. Ondertuſſchen beveelt men Meſſapus de zorge van ſchiltwacht tegens de poorten uit te zetten, en rontom de veſten licht op te ſteken. Men kieſt zeven paer Rutulers uit, om met ſoldaten tegens het uitvallen van de ſtadt te waecken: elck worden hondert jongelingen by gezet, die van gout ſchitteren, purpere pluimaedjen voeren, ronde doen, ſchiltwacht by beurt veranderen, en in het gras leggende, elckanderen den wijn toefchencken, en verſilverde kroezen uitvegen. Men boet wacker vier, en de wacht brengt den nacht zonder ſlaepen met tuiffchen ¹⁾ over. De Trojanen zien dit van den wal valt aen, houden de hooge torens met hun geweer bezet, ſlaen van vreeze de poorten wacker gade, maken bruggen en torens vaerdigh, en brengen geweer by der hant: Mneſtheus en de geſtrenghe Sereſtus drijven het werck aen: want vader Eneas ſtelde hen, indien de noot het vereiſchte, tot hoofden over de jongelingen, en tot bewintsmannen in voorvallende zaken. De geheele keurbende, om de gevaerlykheit der plaetſe lotende, waeckt, en een ieder paſt op zyn beurt, die hem ſtaet te bewaren.

Nilus, Hyrtakus zoon (een dapper krijghsman, afgerecht op ſchichten en vlugge pijlen, ontrent en op den jaghtrijcken Ida, die hem Eneas ten medegezelle toezondt) hielt de wacht aen de poort, met Euryalus, zynen macker, de ſchoonſte onder alle Eneadijnen, en Trojanen, die het harnas aenſchoten: een aenkomende knaep, wiens baert, noch noit geſchoren, effen aen de kin begoft uit te loopen. Deze beide droegen even groote liefde tot elckandere, en trocken te zamen ten oorloogh. Toen ſtondenze oock te zamen op ſchiltwacht aen de poort. Nilus zeide: o Euryalus, zouden de Goden wel mijn hart met zulck eenen yver ontvoncken? Of is een ieders eige on-verzaetzame begeerlykheit zyn Godt? Mijn geeſt wert al over een poos gedreven om te vechten, of wat treffelijcks aen te rechten, en kan niet duren dus ſtil te leggen. Ghy ziet met wat een zorgeloosheit de Rutulen ingenomen zyn: hier en daer ziet men het licht branden: zy leggen in hunnen ſlaep en dronckenſchap verſmoort:

1) *Tuiffchen*: „dobbelen.”

men hoort nergens geen gewagh: weshalve vat mijn overleg, en het geen my in den zin schiet. Het volck en de Raet al te zamen willen, dat men Eneas herwaert ontbiede, en mannen uitzende, om hem iet zekers te verkuntſchappen. Indienze u willen beloven het gene ick eisch [want d'eere van de daet is my genoegh] zoo dunckt my, dat men onder dien heuvel een padt naer Pallas ſtadt en veſten zou kunnen vinden. Euryalus van groote liefde tot lof getroffen, ſtont ſtom, en ſprack zijnen blakenden vriend met een aldus aen: o Nifus, ſchroomt ghy my tot eenen macker van zoo een treffelijck ſtuck mede te nemen? Zou ick u alleen in zulck een gevaer ſturen? Mijn vader Ofeltes, een ervaren ſoldaet, heeft my, in 't belegh en gevaer en de zwarigheden van Troje, zoo niet opgetogen en onderwezen; nochte ick den groothartigen Eneas en zijne fortuin ten uiterſte toe navolgende, heb my neffens u zoodanigh gedragen. Hier is oock een hart, dat op geen leven palt, en ick houde dat die eere, waer naer ghy ſtreeft, niet te dier met den hals betaelt wort. Nifus antwoorde hier op: waerachtigh dat 's de meening niet, nochte redelijck: zoo waerlijck laet de groote Jupiter, of wie dezen aenſlagh met genadige oogen aenſchouwē, my u nimmermeer behouden weder zien: doch indien eenigh ongeval (gelijck ghy weet dat zulcke aenſlagen vol gevaers ſteken) my door Godts gehengenis overquame, zoo woude ick wel dat ghy, die om uwe bevalligheit waerdiger zijt te leven, na my noch overbleeft, op dat 'er iemant ware, die mijn lichaem onder de dooden zocht, voor gelt loſte, en naer de gewoonte ter aerde beſtelde: of indien eenige fortuin dit belette, mijn uitvaert in mijn afwezen hielt, en my met een begrafenisse vereerde. Ick zou, o jonge knaep, geene ſtof van zoo groot eenen rouwe willen geven aen uwe bedroefde moeder, die alleen onder zoo vele moeders het hart heeft u te volgen, en zich met de muren van den grooten Aceſtes niet eens bekreunt. Maer d'ander zeit: te vergeefs en ydel zoekt ghy my dit uit den hoofde te ſlaen: ick blijf onveranderlijck by mijn opzet: laet ons ſpoeden: met een weckt hy de wacht op, die treet in hunne plaets, en bewaert haer beurt. Hy gaet hene, vergezelschap met Nifus, en zy vragen naer den Koningk ¹⁾.

Alle dieren lagen onbekommert op het velt en ſliepen, en vergaten hunne zwaricheit: d'opperhoofden der Trojanen en d'uitgeleze jeught ſloegen raet over de hooftzaken des Rijcks; wat hun te doen ſtont; of wie nu Eneas het gevaer zou verkuntſchappen. Zy ſtonden midden in het veltleger, en leunden vaſt op hunne ſpietſen, met den

1) Vragen naer den Koningk: of, naer diens plaatsvervanger; want de Koning zelf was er niet.

schilt aen den arm: toen hielden Nifus en Euryalus beide rustigh aen, om strax ingelaten te worden: dat hun zaeck van groot belangk, en langk uitstel ten hooghste schadelijck ware. Julius liet terstont de haestigen binnen staen, en beval Nifus te spreken. Toen begoft Hyrtakus zoon: o Eneadijnen, geeft ons naer uwe redelijckheit gehoor, en oordeelt de zaeck, die u aengedient wort, niet naer onze jongkheit. De Rutulen in hunnen slaep en dronckenschap versmoort, leggen zonder spraeck: wy zagen zelfs op den tweesprongk van den wegh, die naer de poort, de naeste aen den zoekant, open leit, een bequame plaets, om hen te belagen. Hun vier begint hier en daer uit te gaen, en leit vast en smoockt naer de lucht. Indien ghy ons toelaet onze fortuin te verzoeken, wel haest zult ghy Eneas, die naer Pallas muren op ontboden is, met buit uit de vreesselijcke neerlage hier zien aenkomen: en zoo wy henegaen, het padt zal ons niet missen, die zommige dagen achter een op de jaght, en uit een doncker dal, de toppen der stadt zagen rijzen, en weten hoe de stroom loopt. Toen sprack de bedaeghde Alethes, rijp van oordeel: o vaderlijke Goden, onder welcker goddelijcke belchuttinge Troje staet, ghy hebt noch niet voor de Trojanen ganschelijck te verdelgen; dewijl ghy ons zulcke moedige jongelingen, en zoo rustige harten by zet. Zoo sprekende viel hy hun beide om den hals, en druckte hunne hant, en de tranen borsten hem ten oogen uit, en biggelden langs zijne kaken. Mannen, hoe kan ick u naer uwe waerdy betalen, voor zoo stout een stuck? Eerst zullen de Goden en uwe daden u zeer treffelijck beloonen: de godtvruchtige Eneas zal het niet onvergolden laten, en Askaen volwallen zijnde, nimmermeer uw groote verdiensten vergeten. Ja ick [zoo vervangt Askaen dit] wiens eenige behoudenis aen vaders wederkomst hangt, neeme, o Nifus, de groote Huisgoden, en Asfarakus Haertgodt, en het Heilighdom van de grijze Vesta tot getuigen, en zweere by mijn trouw, wat geluck my oock toevalle, dat is voor u ten beste: vordert slechts vader te rugh, levert hem voor mijn oogen: komt hy weder, zoo zijn wy buiten zwaricheit. Ick zal u schencken een paer zilvere bekers, met groot werck gedreven, die vader in 't veroveren van Arisba kreegh; een paer drievoeten, en twee groote baren gouts; noch een overoude schael, van de Sidonische Dido gekomen. Maer winnen wy eens Italie, krijgen den scepter in de vuist, en loten om den buit; ghy zaeght hoe Turnus te paerde en gewapent opgezeten, van gout flickerde. Ick zal, o Nifus, dien eigen zelve beuckelaer en roode pluimaedje van het lot voor u uitzonderen, gelijk ghy alreede verdient. Behalve

dit zal mijn vader u zes paer uitgeleze joffers, schoon van leeft, vereeren, en zijne gevangens, met alle hun uitrusting, en boven dit al Koningk Latinus landeryen. Maer o eerwaerde knaep ¹⁾, wiens jaren de mijne niet veel ontloopen, ick omhels u nu met al mijn hart, en houde u voor mijnen megenoot in alle mijn fortuin. Ick zal in oorloge, of in vrede geen en staet nochte eere zoeken, zonder u: ick zal in raet en daet my meest op u verlaten. Hier op antwoorde Euryalus aldus: of de kans ons mede of tegen loope, te geen en tijde zal ick hem in zulcke vrome stucken bezwijcken: doch boven al uw beloften bidde ick noch om eene. Ick heb een moeder, van Priams out geslacht, die my in ellende natreckende, nochte van Iliums landouwe, nochte Acestes Koningklijke vesten te rugge kon gehouden worden: deze verlaet ick nu zonder afscheit te nemen; zonder datze befesse wat gevaer hier aen valt zy of niet: de nacht en ghy kunnen getuigen, dat ick mijn moeders tranen niet zou mogen zien: maer ick bidde u, troost d'arme vrouw, en kom de verlate te hulp. Magh ick my hier in op u verlaten, zoo veel te stouter zal ick tegens allerley geval aengaen. De Dardanen, in hun gemoedt getroffen, mosten hun tranen laten, boven al de schoone Julius, wien het hart van genegenheit tot zijnen vader overliep. Toen sprack hy aldus: ick beloof u al wat uwe treffelijcke aenslagen wel verdienen; want ick zalze voor mijn eige moeder houden, en hier zal niet aen ontbreken dan de naem van Kreuze: en zy, die zulck eenen zoon ter weerelt broght, wil geen geringe gunst genieten, hoe dit stuck oock uitvalle. Ick zweer u by dit hooft, waer by mijn vader plagh te zweeren, het geen ick u beloof, zoo d'aenslagh quame te gelucken, dat zelve zal uwe moeder en uwen geslachte evenwel geworden. Zoo spreekt hy al schreiende, neemt voort van zijne zijde den gulden degen, met een yvoire scheede, zeer kunstigh van den Gnosfischen Lykaon gewrocht, en hy vereert hem dit geweer. Mnestheus schenckt Nifus een ruigh leeuwsveld: de getrouwe Alethes verwisselt zijnen helm met hem. Terstont tredenze gewapent hene, nagevolgt tot aen de poort toe, met geluckwenschingen van alle voorbarighste ouden en jongelingen; en de schoone Julius, hebbende voor zijne jaren een mannelijcke achterdocht, en een hart in 't lijf, belaste hun vele dingen zijnen vader over te dragen; maer hy sprack slechts in den wint en vruchteloos. Zy gingen uit, geraeckten over de graften, en trocken by doncker nacht naer 's vyants leger toe, om voor hunne doot menigh man van kant te helpen. Zy zien overal vele soldaten

1) o *Eerwaerde knaep*: hier wendt sich Aaskaan tot Euryalus.

droncken in het gras leggen slaepen, en wagens op den waterkant staen en te gelijk wapens, en wijnvaten, en mannen tusschen gareelen en raders leggen. Ilyrtakus zoon spreekt eerst aldus: Euryalus, de gelegenheit zelf noodight ons nu om wat stouts te bestaen. Derwaert op leit de wegh: sla ga, en zie van verre toe, dat niemant ons van achter opkome. Iek zal hier onder houwen, en u genoegh ruimbaen maecken. Zoo spreekt hy, zwijght kort stil, en rant te gelijk met zijnen degen den trotten Rhamnetes aen, die by geval op tapijt en zijn hooge veltkoets leggende, zoo vast sliep dat hy ronckte, en t'effens Koningk en wichelaer, by Koningk Turnus zeer gezien was; doch kon door zijn wichelery dien slag niet van zijnen hals afkeeren. Hy versloegh drie dienaers, die by geval onder de wapens neffens hem lagen; en Remus schiltknaep, en den wagenaer zelf, onder de paerden betrapt; en hieuw hun met den degen den hals af, terwijlze vol vaecks, het hoofd lieten hangen: toen streeck hy den meester zelf den kop af, en liet den romp achter hem bloet uitrispen: gront en matras dreven in het zwarte en laeuwe bloet: oock sneuvelden Tamyrus, en Lamus, en Serraen, een jongelingk, die schoon van aengezicht, en smoordroncken van wijn, daer lagh zoo langk als hy was, en spade in den nacht bleef zitten spelen: geluckigh waer de jongelingk geweest, had hy al den nacht blijven spelen, en het tot den dagh toe uitgehardt. Gelijck een nuchtere leeuw, van razenden hunger aengeprickelt, den vollen schaepsstal overendt zet, en het tangere vee, dat stom van schrick is, vast bijt en sleept en sleurt, en met zijnen bloetdorstigen muil brult; zoo paste Euryalus te raecken, die verhit en razende, midden onder den hoop, veel volcks van geen aenzien op den hals komt, en Fadus, en Hebefus, en Rhetus, en Abaris, nergens van wetende; Rhetus, die wacker zijnde, al dien handel aenzagh, maer uit vreeze achter eenen grooten berckemeier schuilende, in 't oprijzen, van dicht by, het gansche lemmer, en den dootsteeck recht in de borst kreegh, zoo dat hy stervende zijn purpere ziel uitbraeckte, en wijn en bloet onder een gemengelt overgaf. Hy voer ter sluick in zijn hitte voort, en quam nu Melfapus spitsbroederen by, daer het vier endelijck begoft uit te gaen, en hy de paerden, naer de manier vast gebonden, gras zagh eten; wanneer Nifus in het kort (want hy merckte dat zijn bloetdorstigheit en wraeckgierigheit te hoogh liepen) aldus sprack: laet ons ophouden, want de dagh komt op, en ons verraden: men heeft zich genoegh gewroken, en door den vyant hene den wegh gebaent. Zy laten menigh krijghsmans geweer en wapen van louter

zilver leggen, en te gelijk bekers en schoone tapijten. Euryalus nam Rhamnetes paerdebehangfel, en den riem met goude doppen beflagen, eertijts den Tiburtijnſchen Remulus tot een ſchenckaedje toegezonden, van den overrijcken Cedikus, om t'zijnen huize te noodigen den afwezenden gaſt, die ſtervende dit zijnen neve beſprack; na wiens overlijden de Rutulers in den oorloogh dien buit ſtreken. Euryalus nam dit, en lade het, tot zijn ongeluck, op zijn ſtercke ſchouders; daer na zette hy Meſſapus helm met de brave pluimaedje op zijn hoofd. Aldus, ten veltleger uitſtrijckende, zagenze naer een goet henekomen.

Terwijl d'overige keurbende uitgeruſt te velde lag en toefde, gingk de vooruitgeſtuurde ruitery, onder Volicens, haren Ritmeester, driehondert ſterck, alle met ſchilden voorzien, uit Latinus ſtadt, om Koningk Turnus antwoord over te brengen. Zy genaecten het leger, en waren alreede dicht onder den wal, wanneerze van verre deze twee ter ſlincke hant zagen inſlaen; en de helm Euryalus, in de ſchemeringe van de nacht, onvoorziens verriet, overmits de ſtralen recht in hunne oogen flickerden. Dat is niet mis gekeken, riep Volſcens uit den hoop: ſtaet vaſt, mannen: wat jaeght u hier? wat zijt ghy voor ſoldaten? of waer leit de wegh? Zy antwoorden niet, maer vlughten boſchwaert in, en zoeken heul aen de ſchaduwe. De ruiters bezetten de bekende toepaden, en omcingelen alle toegangen van wederzijde met wacht. Daer ſtont een groot boſch, ruigh van doorne heggen en dicht van bruine eeckelboomen; hier en daer liep een ſpoor langs verborge voetpaden. De donckerheit der tacken en laſt des roofs belemmeren Euryalus, en de vrees verbyſtert hem, in 't naſporen der wegen. Nifus gaet zijnen gangk, en was alree, zonder omzien, 's vyants handen ontglipt, en by 't Albaenſche meir, ſedert naer Alba genoemt, gekomen, waer nu Koningk Latinus hooge ſtallingen ſtonden. Toen hy ſtaen bleef, en te ſpade naer zijnen achtergebleven vriend omzagh, kermde hy: ongeluckige Euryalus, waer liet ick u? of waer langs volg ick u? Hy loopt weder al de verbyſterde baen van het bedrieghlycke boſch langs, ſlaet te rugge al zijn voorgaende voetſtappen gade, en dwaelt door d'eenzame heggen. Hy hoort paerden, hy hoort gerucht, en tekens, dat hy gevolgt wort, en het verwijlt ondertuſſchen niet lang, of hem komt een ge-roep ter ooren: en hy ziet Euryalus alree, door de verbyſtertheit der plaetſe en 't gerucht, dat ſchielijk by nacht opſtack, in 's vyants handen vervallen, en voortgeſleurt, te vergeefs poogen om hun t'ontworſtelen. Wat zal Nifus doen? met wat geweld, met welck geweer

durf hy den jongelingk ontzetten? zal hy zich midden onder den vyant begeven, en hun in den mont loopen, om eerlijck in 't velt te sterven? Hy zet zich haestigh met den schicht schrap, om toe te worpen, en om hoogh de Maen aenziende, bidt aldus: o Godin, dochter van Latone, eere der starren, en schutsvrouw der boschen, kom ons in onze zwaricheit genadigh te hulpe. Indien mijn vader Hyrtakus oit mijnent halve uwe altaren begiftighde; indien ickze met eenigh wiltvangk vereerde, of het wilt aen de roos van uw kerckgewelf ophing, of boven aen 't gewijde dack haecte: gedoogh dat ick dezen troep magh verstrojen, en bestier mijnen schicht door de lucht. Zoo sprack hy, en schoot het yzeren punt met al zijne maght, dies de speer by nacht door de donckere lucht vloogh, datze snorde, leder en hout van Sulmos schilt kliefde, daerze in stucken brack, hem voort in het ingewant trof, dat hy kout wiert, een warme beeck ter borst uitbraecte, en hickte en snickte, dat de darmen schudden. Zy zien rontom, maer ziet de zelve schutter schiet noch feller eenen anderen schicht van zijn oortip af. Terwijlze vast sidderen, vliegt de speer Tagus van wederzijde door den slaep van 't hooft, dat het kraecht, en het punt al laeuw in zijn doorichoten brein hangen blijft. De forsse Volscens raest, en ziet den schutter nergens, nocte weet niet tegens wien hy in zijn hitte zal aengaen. Ghy zultze evenwel, zeit hy, my beide met uwen bloede op heeter daet boeten: met een trat hy Euryalus met zijn uitgeruckte kling toe: doch Nifus, verschrickt en zinneloos, riep toen, en kon zich niet langer in het doncker verbergen, nocte zoo groot een droefheit verdragen: raeck my, raeck my: hier is de man, die het u dede: o ghy Rutulers, past my met uwen degen te raken: altemael is 't mijn bedrogh: dees heeft niet misdaen, nocte had het hart, nocte kon zoo veel: ick neem hemel en starren, hier van bewust, tot getuigen: zoo zeer beminde hy zijnen al t'ongeluckigen vrient. Aldus sprack Nifus: maer het zwaert Euryalus met kracht toegedreven, gingk hem door de ribben, en zijn blancke borst. Euryalus tuimelt doot neder, het bloet loopt over dat schoone lichaem, en het hooft blijft slap op de schouders hangen: gelijk een purpere bloem met den ploegh afgesneden, al stervende quijnt; of mankop hals en hooft laet hangen, wanneer het by geval doornat geregent is. Maer Nifus vliegt 'er midden onder, en zoekt alleen Volscens onder al den hoop: op Volscens alleen heeft hy 't geladen. De vyanden omcingelen, keeren en houden hem tegen ter wederzijde: hy dringt daerom niet flaeuwer tegens hen in, en schermt om en wederom met den

schitterenden degen, tot dat hy den roependen Rutuler recht in zijn troni hieuw, en al stervende zijnen vyant het leven nam. Toen smeet hy zich, met zijn doorsteken lichaem, op zijn dooden vriend, en storf endelijk daer een geruste doot.

O geluckigh paer, indien mijne vaerzen iet vermogen, geen tijd zal de volgende eeuw van uw gedachtenisse berooven, zoo lang Eneas huis d'onbeweeghlijke steenrots van het Kapitol bewoone, en de Roomsche vader het Rijk bezitte. De zeeghaftige Rutulers strecken dien roof en buit, en droegen den dooden Volcens al schreiende in het leger, daer geen minder rouw was, toen men Rhamnetes doot vont leggen, en met een zoo vele van de braefsten, en Serraen, en Numa, met een torn om hals gebroght. Hier vernam men den geweldigen toeloop naer de dooden en gequetten, ter stede daer de moort noch versch gebeurt, en het noch laeuw was van 't bloet, dat gelijk volle beecken schuimde. Zy kennen stracks dien roof, en Melfapus blinckenden helm, en het paerdebehangsel met den hals gehaelt.

En Aurore, uit Tithons saffrane ledekant opgerezen, bespreide alree het aerdtrijck met verschen glans; de zon bescheen en verlichte alree het velt, wanneer Turnus zelf al gewapent het harnas aenschoot, elck de zijnen ten storm aenporde, en zy hunne gramschap door allerhande geruchten wetten, ja Euryalus en Nisus hoofden, een jammerlijk schouwspel! om hoogh op spietsen staecken, en met een groot veltgeschrey volgden. De strijtbare Eneadijnen hadden ter flincke zijde der muren (want de rechte zijde wort van den stroom omcingelt) hun krijghsvolck gestelt, en de breede graften bezet, en stonden bedrukt op de hooge torens; en zagen stracks d'opgesteekte hoofden der jongelingen, hun ellendigen al te kenbaer, afgrijffelijk van zwart bloet vloeien. De Faem, een vliegende bodin, snort voort door de verbaesde stadt, om dit te bootschappen, en glipt door tot aen d'ooren van Euryalus moeder. D'ellendige vrouw wert terstont koudt over al haer lijf, worpt spoel en garen uit der hant, vliegt uit, en huilt deerlijk, gelijk vrouwen plaghten: zy treckt heur hair uit, en voort zinneloos den wal op, onder de bezetting: zy ziet geen soldaten, nocte gevaer, nocte schichten aen: zy klaeght en jammert, dat 'er de lucht van waeght: o Euryalus, zie ick u dus? zijt ghy dat, de rust van mijnen hoogen ouderdom? o wreedaert, kost ghy my alleen laten? moght het uw ellendige moeder niet gebeuren u, in zoo groot een gevaer uitgezonden, voor 't allerjongste noch eens aen te spreken? Och, ghy light daer, in een onbekent

lant, den vogelen en Latijnsche honden ten aze: en ick, uwe moeder, droegh u nocte uw lijck niet uit, of loock uwe oogen; of wiesch uwe wonden, en trock u het dootkleet aen, dat ick nacht en dagh zoo naerstigh uwent halve beyverde, en trooste mijn oude dagen met dit werck. Waer bekoom ick uw lijck? of in wat lant zijn nu uwe leden, en gescheurde ledematen, en gereten lichaem te vinden? O zoon, komt ghy my zoo t'huis? volgde ick u hierom, te water en te lande? Hebt ghy noch eenigh medoogen, doorschiet my; verschiet alle uw schichten op my: o Rutulers, verdelght my eerst met den zwaerde: of o groote vader der Goden, ontfarm u, en drijf my, rampzaligh dier, met uwen blixemstrael ter helle; naer dien ick op geen andere wijze van mijn pijnlijk leven kan scheiden. Dit gekerm treft de harten, en overal gaet een bedrukt gesteen op: hun krachten, zoo onge kneust ten oorloge, verslappen. Ideus en Aktor nemen, op het aenmaenen van Ilioneus en den bitter weenenden Julius, haer, die het volck weemoedigh maeckte, en brengenze tusschen hun armen binnen 's huis.

Maer de kopere trompet klonck schrickelijck van verre: daer op volgt een gekrijfch, dat 'er de lucht van weergalmt. De Volscen schieten te gelijk met de schiltpadt toe, en maken reetschap om de graften te dempen, en den wal om te rucken. Zommigen zoeken toegangk, om de vesten te beladden, daerze minst bezet, en de ringk des volcks gapende, niet zoo dicht van mannen gepropt is. De Teukren daer tegens, gewoon in den langdurigen krijgh de muren te beschermen, worpen met allerhande slaghe van schichten, en stooten met harde kloetstocken ¹⁾ van zich: oock rollenze zwaerwigh-tige steenen gevaerlijck van boven neder, ofze ergens de bedeckte slaghorden kosten sloopen: en hoewel d'anderen zich niet ontzien onder de dicke schiltpadt alles uit te staen, nochtans zijnze het alreede niet maghtigh: want waer de geweldige stormdrom ergens hun allermeeft dreight, daer wentelen en rollen de Teukren het onmensche-lijck gevaerte van boven af, het welck de Rutulers wijdt en breet verplet, en het beschutsel der schilden ontfnoert. De stoute Rutulers zijn niet meer bekommert om bedecktelijck te stormen, maer poogenze met schieten van den wal te drijven. Aen den anderen kant zwaede Mezentius, afgrijffelijck van opzicht, een fackel, van Hetru-risch pijnboomen hout, en gingk toe met roockende viertuigh. Maer Messapus, Neptuins afkomst, te paerde afgerecht, hieuw den wal in stucken, en eischte ladders, om de vesten te beklimmen.

¹⁾ Kloetstocken: „stokken, met een knop voorzien.”

O Kalliope, ick bidde u, geef uwen zanger in wat een neerlaegh, welck een' moort Turnus met zijn zwaert hier toen baerde: wat voor mannen elck ter helle stuurde: en ontvouw my dien geweldigen krijgh, van vore tot achter toe: want, o Godinnen, het heught u, en ghy kunt het verhalen. Ter bequame plaetse, en by de hooge brugge stont een toren, yffelijck om 'er tegens op te zien, dien alle d'Italianen met hun uiterste gewelt en uiterste vermogen pooghden t'overweldigen en neêr te smijten; de Trojanen, in het tegendeel, dicht op een gepackt, uit ope vensteren, met steenen en schieten van schichten te beschermen. Prins Turnus nam een barnende torts, en klitsenze in de zijde des torens, dat de vlam door den wint opflackerende, plancken en posten vatte, en de zoldering aengingk. Die van binnen ontstelt, beginnen te beven, en willen vergeefs het onheil ontvlieden; en terwijlze rontom loopen, en achterwaert wijcken naer de zijde, die van deze vierpest vry is, zoo stort de toren, om zijn zwaerte, snel voor over, dat al de hemel van 't gedruis dreunt. Zy komen met het onmenschelijk gevaerte, dat hen volgt, (de borst van hun eigen geweer en stijve stangen doorsteken en doorregen) half doot ter aerde gevallen: naulix ontglipte het d'eenige Helenor, en Lykus: waer van Helenor d'outste voor den Meonischen Koningk ter sluick opgevoedt was, door een slavin van Licymne, die hem tegens verbodt in den oorloogh voor Troje zondt; licht gewapent alleen met den degen, en een onbeschilderde rondas, van geen aenzien. Toen dees jongelingk zich midden onder zoo vele duizenden van Turnus volck vont, en de Latijnsche troepen aen d'eenen en aen d'andere zijde zag; zoo streefde hy midden onder den vyandt, zonder op den doot te passen, en vloogh derwaert, daer hy het allerdichtst met geweer bezet zag; niet anders dan een wilt dier, het welck in den ringk der jageren dicht omringt, tegens het geweer aenraeft, en zonder eens om de doot te denken, zich 'er onder worpt, en over de zwijnsprieten henespringt. Doch Lykus, ongelijck beter te voet, kreegh met der vlucht, door vyant, door wapens hene, de muren, en repte zich, om zijne hant boven aen het dack te slaen, zijne mackers de hant toe te reicken; wanneer de zeeghaftige Turnus te gelijk met een snelheit en 't geweer achter hem her was, en aldus begraeuwde: o zinnelooze, waende ghy onze handen t'ontglippen? met greep hy hem, die daer vast hingh, en ruckte hem met een groot stuck muurs om laegh: gelijk Jupijns schiltknaep, in de hooghte opvarende, eenen haes of blancke zwaen met zijn kromme klauwen oppackt: of een vervaerlijke wolf een lam, waer na de

moeder al blatende loopt zoeken, uit den stal wegdruckt. Men steeckt van overal een keel op, valt 'er op aen, en dempt de graften met den wal. Anderen slingeren barnende tortsen in top. Ilioneus velt met een groot stuck van een steenrots Lucetius, die de poort opquam, en brandtuigh aendroegh: Liger velt Emation; Afilas Chorineus; d'een fix op den schicht, d'ander op den boogh afgerecht: Ceneus velt Ortigius; Turnus den overwinner Ceneus; Turnus velt Itys, Klonius, Dioxippus, Promulus, en Sagaris, en Ide, die den hoogen toren verdadighde; Kapys velt Privernus. De lichte speer van Themille had hem eerst effen geschrabt; hy dwaeselijk zijnen schilt weghworpemde, tast naer de quetsuur met zijne hant; weshalve een vlugge pijl toefnorde, hem de hant aen de flincke zijde vast hechte, en de long, den waeier van het hart ¹⁾, dootelijk quetsde. Arcens zoon stont 'er braef in zijne rusting, en geborduurd krijgshrock, helder van Iberisch yzerroeft: hy was schoon van aenzicht, en herwaert gezonden van zijnen vader Arcens, die hem opvoede in het woudt van Mars, by de Symeetsche vlieten, daer het vette altaer van den verzoenbaren Palikus staet. Mezentius zelf zijn geweer neêrleggende, slingerde de snorrende slinger driewerf met het snoer om zijn hooft, en kloofde hem met het gloeiende loot den slaep van 't hooft, recht in 't midden, dat hy in het zant uitgestreckt nederplofte, zoo langk als hy was.

Men zeit dat Askaen, te vore slechts gewoon het vluchtige wilt te jagen, toen d'eerstemaël eenen snellen pijl in den oorloogh schoot, en met zijne hant neder velde den stercken Numaen, oock Remulus genoemd, en die onlangs Turnus jongste zuster trouwde. Dees voor in d'eerste slagorden staende, braveerde de Trojanen met veel hoon en schimpwoorden; en opgeblazen van geest op zijn nieuw Rijk, vermat zich groote dingen, roepende en bulderende: o tweewerf gevange Frygianen, schaemt ghy u niet binnen de wallen belegert te blijven, en achter de muren voor de doot te schuilen? Bezieť eens wat volck met wapenen naer onze Vorstin staet. Wat Godtheit, of welke ontzinnigheit dreef u naer Italie toe? Hier hebt ghy geene zonen van Atreus, geen geveinsde tong van Ulysses voor. Wy zijn uit eenen harden stam gesproten: brengen ons kinders vroegh aen den stroom, en leerenze in koude en regen harden. De jonge knapen beyveren de jaght, rennen zich af in de bolſchen, en achten het spel een paert te berijden, en den boogh te handelen. Maer onze jeught arbeitzaem, en gewoon zich armelijck te behelpen, eght en

¹⁾ De long, den waeier van het hart: een schilderachtige uitdrukking, en geheel van Vondel; Virgilius kende vermoedelijk nog geen waaiers.

bouwt den acker, of bestormt en rammeit de steden. Wy verslijten al ons leven met den stalen degen, en geven den jonge gasten een spiets op den neck: de trage ouderdom beneemt ons het hart en den moedt niet. Wy voeren den helm op den grijzen kop, en het lust ons altijd op vrybuit te loopen, en van roof te leven. Uwe kleeders zijn met saffraen en glimmende purper geverft: uw wellust is ledigheid, danffen uw opperste vermaeck: en ghy draeght rocken met mouwen, en myters met keelbanden. O rechtschape Frygische wijven (want ghy zijt geen Frygianen) loopt hene naer de hooge Dindyma ¹⁾ toe, daer men gewoon is de pijp met twee gaten te hooren pijpen: de Berecynthische boschboome fluit en bommen der Ideeische moeder locken u vast: laet mannen den wapenhandel over, en leght het stalen lemmer neder. Askaen leedt niet, dat hy met diergelijke woorden braveerde, en hen zoo gruwelijck scholt; en zich naer hem toekeerende, trock den pijl met de paertshaire pees aen; en de armen van een halende, stont eerst ootmoedigh en badt Jupijn met deze belofte: almaghtige Jupiter, begunstigh mijn stout opzet. Ick zal uwen tempel plegtige offergaven schencken, en zetten voor uwe altaren een jongk wit kalf met een vergulde star, en zoo hoogh gewassen als zijne moeder, en dat alree stoots, met zijne klaenwen het zant achter uit smijt, dat het stuift. De vader en hemelvooght verhoorde hem, en donderde ter flincke hant uit het heldere gewest: te gelijk rammelde de boogh, die Numaen den doot dreighde. D'afgeschote pijl snorde afgrijpselijck in zijne vlucht, en het stalen punt gingk Remulus door den slaep van 't hooft, in zijn brein. Ga nu hene, ghy hoovaerdige stoffer, en beschimp de vromicheit: zoo antwoorden de tweewerf gevange Frygianen den Rutulers. Dit sprack Askaen; hier op krioelen de Trojanen en tieren van blijfchap, en schijnen van moedigheid de wolcken te raken. By geval zagh toen Apollo, met zijn gekrold hooft op een wolck gezeten, uit het gewest der lucht, d'Aufonische heirspitlen, en de stadt eens over; en sprack den zeeghaftigen Julius aldus aen: o jongk kint, vaer zoo voort in dapperheit: zoo gaet men naer de starren toe, o goddelijcke afkomst, en die Goden zult teelen, met recht willen alle oorlogen by nootlot oprijzende, onder het volck van Aslarakus uit hebben: en een rijk van Troje valt u te klein. Zoo spreeckt hy, daelt stracks uit den hoogen hemel, verdrijft den adem der winden, en zoekt Askaen: toen veranderde hy van aenzicht in de gedaente van den ouden Butes, weleer schiltknaep van den Dardaenschen Anchises, en een getrouw

1) *Lindyma*: een gebergte in Frygiën, aen Cybele geheiligd.

hofkapelaen: de vader had hem toen Askaen tot een megezel bygezet. Apollo trat 'er hene, den overouden in alles gelijk, van spraeck, verwe, wit hair en ysselijcken wapenklanck; en sprack den vierigen Julus aldus aen: Eneas zoon, het zy u genoegh, dat het geluckte Numaen met uwe pijlen om hals te brengen: de groote Apollo staet u voor eerst dezen lof toe, en benijt het geweer niet, het zijne gelijk is: o jongske, hou nu vry op van vechten. Zoo sprack Apollo, leide het menschelijk aenschijn midden in zijn rede af, en verdween verre uit zijne oogen in de dunne lucht. De Dardaensche Oversten kenden den Godt, en het goddelijk geweer, en hoorden den pijlkoker in de vlucht rammelen: weshalve zy op Febus vermaninge en goddelijk bevel, Askaen, heet op vechten, het vechten verboden, zich weder in den strijt begaven, en hun leven in merckelijk gevaer stelden. Het gerucht loopt over al de muren, door de wacht-torens. Zy spannen hun strenge bogen, en draejen den vyant schichten naer 't lijf, dat 'er de gront van bedeckt wort: toen kloncken schilden en helmen van den slag: het gevecht wert feller: zoo geweldig als de regen: uit den westen en de regenachtige Bocken, opkomende, tegens d'aerde aenslaet; zoo fel als de hagelbuyen in zee storten, wanneer Jupiter met vreeffelijke zuiderstormen het onweer op het water slingert, en met buien in de lucht uitberst.

Pandarus en Bitias (van den Ideelchen Alkanor geteelt, en by de wilde Hiera, in Jupijns woudt, opgevoedt; jongelingen hun vaders bergen en dennen gelijk; en die de poort, hun door 's vaders bevel bevolen, ontsluiten) verlaten zich op hun geweer, en tronen den vyant binnen de vesten. Zy staen gewapent binnen de poort, ter rechte en flincke hant voor de torens; en schitteren met den kam boven op den kop: gelijk een paer hooge eickeboomen, die langs de Liquentische vlieten, of Padus oevers of by den genoeghlijcken Athesis, hun ongeschore kruinen ten hemel opheffen, en met het opperste van de toppen knicken. De Rutulers den toegangk open ziende, bersten 'er in. Quercens, Equikolus, braef in 't harnas, Tmarus, oploopende van zinnen, en de strijtbare Hemon zetten het met geheele troepen op de loop, en lieten hun leven in de poorte. Aldus groeit de grimmigheit in de tweedragtige harten noch stercker aen: en nu verzamelen de Trojanen in eenen drommel weder by een, en durven hant tegens hant vechten, en een goet stuck weeghs uitvallen. Den velt-heere Turnus, die vast aen verscheide oorden toestreeft, en op den vyant aanbickt, komt een tijding ter ooren, hoe de vyant op een nieuw in het moorden verhit, en de poorten open zet. Hy staect

den aengevangen storm, en van toorne schrickelyk aengedreven, tijt naer de Dardaensche poort, en zijne moedige spitsbroeders toe, en schiet en velt met zijnen schicht eerst Antifates (want dees quam hem eerst op) bastert van den grooten Sarpedon, by een Thebaensche vrouw gewonnen: d'Italiaensche kornoeljestang vliegt door de dunne lucht, en dringt door de maegh diep in de borst: het gapen der zwarte wonde levert eenen schuimenden plas uit, en het stalen punt blijft laeuw in de long steken. Daer na velt hy Merops, en Erymanth; daer na Afidnus; daer na Bitias, wiens oogen brandden, en die van gramschap brulde: geen schicht trof hem (want geen worpschicht hadde hem den doot gedaen) maer een snorrende en barnende boom (waer tegens geen paer stiershuiden, nocte pantser, met dubbele schubben van gout op trouw gewrocht, bestaen kosten) quam, gelijk een blixem, uit een blijde gevlogen: dat onbeschofte lichaem plofte neder: d'aerde dreunde, en de beuckelaer kraeckte van den slag: gelijk te Bajen, op 't Eubeesche strant, een steenen hoofd, met louter geweld tegens de zee opgeworpen, instortende, omruckt en met zich sleept al wat 'er aen vast hangt, tot dat het ganschelyk gefloopt, zich in het wadde zet, en met de baren mengt, daer het zwarte zant van den gront komt opwellen; zoo dat het hooge Prochyte en Inarime ¹⁾, een hardt deckbedde door Jupijs gebodt Tyfeus op het ijs geleit, van 't gedruis daveren. Mars, de Wapenvooght, zette toen den Latijnen hart en krachten by, prikkelde hun gemoeden heftigh, en joegh den Teukren schroomte en bleecke vrees aen. Zy komen van alle kanten te hoop, vermits hun gelegenheit om te vechten gegeven wort, en d'oorloogsgodt hun in 't harte voer. Toen Pandarus zijnen broeder in het zant leggen zag, en hoe de kans verlopen, en de fortune hun tegen was, draaide hy met al zijne maght de poort toe, zette zijn breede schouders tegens haer aen, en menighen van zijn volck buiten de vesten sluitende, lietze in het harde gevecht steken. Maer hy floot 'er zich zelve en anderen binnen, en ontfingke die mede instreefden. De zinnelooze zag den Rutulischen Koningk niet midden onder den hoop inbreken, en floot hem zelf in de stad; gelijk eenen onmenschelycken tiger onder het bloode vee. Terstont begosten Turnus oogen te gloeien, zijn bloedige pluimaedje op den helm te trillen, zijn wapens afgrijffelyck te knarssen, en de beuckelaer te flickeren en te blixemen, waer aen d'ontfelde Eneadijnen stracks hunnen vyant, dien groflijvigen, kennen. De geweldige Pandarus komt nu te voorschijn, en noch verhit van toorne, om zijn

1) *Prochyte en Inarime*: eilanden in de golf van Pateoli, onder welke de Reus Tyfeus bedolven lag.

broeders doot, zeit: hier is het hof niet, het welck van Amate met hare dochter ten bruitschat zal gegeven worden; nochte Turnus is hier binnen Ardea, en zijn vaderlijke muren niet, maer in zijn vyants leger, daer hy blijven moet. Turnus hem met koelen moede aengrenickende, sprack: begin slechts, hebt ghy zoo veel harts; en rep uwe handen tegens my: ghy zult Priaem overdragen, dat ghy hier oock eenen Achilles gevonden hebt. Zoo sprack hy: Pandarus dreef hem met al zijne maght een spiets, noch ruw van quaften en ruigh van basten, toe, die niet raeckte; want Juno, Saturnus dochter, by der hant komende, keerdeze af, en de spiets bleef in de poorte steken. Maer ghy zult dezen schicht, dien ick u met mijn stercke vuist toefchiet, niet ontvlughten; want dees schutter past anders te raken, als ghy. Zoo sprack Turnus, hief den degen om hoogh, en kloofde hem met zijne kling het voorhoofd, tusschen beide de slapen van 't hoofd, recht midden door, en wondde d'ongebaerde kaecken vreeffelijk, dat het kraeckte, en de gront dreunde van zijnen zwaren val. Hy stort doot ter aerde, en bekladt zijn lichaem en harnas met brein en bloet; en het hoofd, net in twee deelen gedeelt, hangt van wederzijde over elcke schouder. De Trojanen bieden hem den rug, vlughten wegh, en beven van angst; en had d'overwinner gepast terstont de sloten te breken, en de mackers ter poorte in te laten; op dien dagh waer het met den Trojaen en den oorloogh uit geweest: maer dolheit en uitzinnige bloetdorstigheit hitsten zijnen moedt tegens de vyanden aen. Voor eerst onthaelde hy Falaris, en Gyges, dien de beenen afge-maeit wierden: hier na dreef hy den vlughtelingen opgeraepte speeren naer 't lijf. Juno verzagh hem van moedt en krachten, zette hem Halys tot eenen macker by, en Fegesus, die door zijn rondas getroffen was. Daer na den wal onder de zolen krijgende, trof hy met den zwaienden degen geluckelijk die op de muren, hier van onbewust zijnde, het gevecht aendreven; Alkander, Halius, Noëmon, Pritanis, en Lynceus, die op hem toezette, en zijne mackers te hulp riep: dezen klonck hy, van naby, met eenen slag, dat hoofd en helm daer hene tuimelden: daer na Amykus, den wiltschut, die behendigh zijn pijlen wist te bestrijcken, en hetitalen punt met vergift te wapenen: oock Klytius uit Eolie, en Kreteus, der Zanggodinnen vrient; Kreteus der Zanggodinnen megezel, altijd beluft op vaerzen, en om cyters en snaren te stellen: altijd zong hy van paerden, en wapens, en oorlogen. De Trojaensche oversten, Mnestheus en de gestrenghe Sereftus, hoorende het nederhouwen van hun volck, komen ende-lijk te zamen, en zien hunne mackers heen en weêr loopen, en den

vyant binnen gelaten. Mnestheus zeit: waer vlucht ghy nu hene? waer hene? Wat voor andere muren, welcke vesten zijn 'er noch voor u over? o Burgers, zal een eenigh man, rontom van uwe wallen becingelt, zulck een neerlaegh in de stadt vergeefs anrechten? zoo vele voornaemste jongelingen ter helle sturen? Ghy sutfsaerts, erbarmt u des volcks, nochte schaemt ghy u niet voor den grooten Eneas, het ongeluckige vaderlant, en d'oude Goden? Zy door deze woorden verhit, worden gesterckt, en houden stant met eenen dicken troep. Turnus allengs aen 't wijcken, en zich naer den stroom te begeven, en dien oort, die van den vliet omringt wort. De Frygianen vallen met een groot geroep des te heftiger op hem aen, en verzamelen te hoop. Gelijck een wreede leeuw van verwoede jagers en hun geweer benaeuwt, door verbaetheit fel en leelijck grimt, te rugge deift, en van gramfchap en moedigheid niet wijcken kan, nochte maghtigh is, al wil hy schoon, door den drang en het spits hene te streven: niet anders zette Turnus al twijfelende zijn voetstappen achterwaert, zonder zich te verhaelften, en zijn gemoet walt op van toorne. Ja hy had toen tweewerf midden onder zijn vyanden toegezet; oock tweewerf hun deizende troepen langs de muren op de vlucht gebroght: maer het gansche leger drong haestigh te zamen; en Juno, Saturnus dochter, durf hem geene krachten meer byzetten: want Jupiter zondt Iris uit den hemel door de lucht met eenen verdrietigen last aen zijne zuster, ten zy Turnus de hooge vesten der Trojanen ruime. Weshalve de jongelink alleen niet maghtigh is met zijnen beuckelaer en vuift tegens hen allen te bestaen; zoo wort hy aller wegen beschoten en overvallen: de helm klinckt gedurigh om den slaep van zijn hoofd: het vaste koper zwicht voor de keien: de kam wort van 't hoofd gekloncken, en de schilt kan het slaen en schieten niet verduren. De Trojanen, en blixemende Mnestheus zelf drijven zonder ophouden hem speeren toe. Toen brack hem, die geenen adem kost scheppen, over al zijn lichaem het zweet uit, dat gelijck modderigh water affliep, en hy flaeuw van vermoeitheit naer zijnen adem hijgende, endelijck met zijn volle rustinge steil in den stroom sprong, die hem in zijn blonde wielinge ontfingk, door den zachten vloed henedroegh, het bloet afspoelde, en vrolijck zijnen spitsbroederen wederleverde.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Terwijl Eneas van der hant om hulp uit is, zent Iuno Iris naer Turnus, en rockent hem op. — Turnus zich op den tocht gevende, munt boven anderen uit, gelijk de wassende Ganges, of overvloeyende Nijl. — De Trojanen hem vernemende, zetten zich schrap om weer te bieden. — Turnus begeeft zich vooruit, dicht onder de stad, en doorsnuffelt alle toegangen, gelijk de wolf den schaepstal beloert: endelĳk smijt hy den brant in de schepen. — De Poet roept de Zanggodinnen aen, op datze hem ontvouwen, wat Godt de schepen redde. — Cybele badt eertĳts Iupijn om de behoudenĳs der zelve: hy beloofdeze in Zeegodinnen te veranderen, gelijk Nereus dochters; waerom Cybele nu de schepen in Zeenymfen verkeerde. — Turnus beduit dit averechts, en moedight zijne soldaten om het leger aen te grijpen: ondertusschen zet hy schiltwacht uit, tegens de stad. — De Trojanen houden wacht, en rusten zich toe. — Nifus ontdekt zijn voornemen aen Euryalus. — Euryalus belght zich des, en wil met hem trecken. — Nifus ontschuldight zich hier over, doch te vergeefs, dies gaenze te gelijk hunnen dienst aenbieden. — Nifus voert het woort: Alethes danckt hier over de Goden, en beloofst hun rĳcke vergeldinge: Askaen bezegelt dit. — Euryalus beloofst hem getrouwicheit, en beveelt zijn oude moeder in 's Prinsen hoede. — Men begiftight hun beide, en geleitze naer buiten. — Zy spoeden naer het leger: Nifus wil 'er op aen vallen, en beveelt Euryalus de wacht. — Hy rant Koningk Rhamnetes aen, en zijnen stoet, gelijk een nuchteren leeuw den schaepstal; oock helpt 'er Euryalus menigen om het leven, tot dat Nifus hem sluit, en met zijnen macker ten leger uitstrijkt. Middelerwĳl bejegent Volscens dit paer, het welck boschwaert in vlucht, daer Nifus ontslipt, Euryalus mist, en te rugge keerende, hem in 's vyants handen vervallen ziet: dies hy zich schrap zet, en onder den hoop schiet. — Volsrens, vol wraecks, vaert hierom Euryalus toe, dies Nifus, voor den dagh komende, zijnen macker ontschuldight, zich zelve beschuldight; doch Euryalus kleeft 'er en leit gelijk een bloem door den ploegh afgesneden, of mankop, dat zijn hoest laet hangen. — Nifus vlieght Volscens toe, houdt hem neder, en sterft op zijnen macker. — De dichter beloofst hun eenen eeuwigen naem. — Toen de dagh op quam dringen stackmen Nifus en Euryalus hoesten op spĳtsen. — d'Eneadynen vernemen dit, oock Euryalus moeder, die valt aen 't misbaer en klagen. — Volscen en Rutulen bestormen den wal: de Trojanen verweeren zich. — De Dichter roept Kalliope aen, op datze hem dit gevecht ontvouwe. — Turnus slingert met vierwerk den toren in brant. — Helenor vlieght onder den vyant, om te sterven; gelijk een wilt dier onder de jagers. — Lykus pooght t'ontglippen, doch Turnus vat hem, gelijk d'areut eenen haes of zwaen; of de wolf een lam. — D'een wil de grasten dempen, d'ander belet dit, en men vecht vreesfelijk van wederzijde. — Askaen deed hier zijn eerste proef, en doorschoot Numaen, waer op Apollo Iulus zijn geluck voorspelde; en riet het gevecht te staken. — Hier na nam de strijt zoo heftigh toe, gelijk een selle stortregen en hagelbuy. — Pandarus en Bitias zetten de poort open, en zijn zoo hoogh, gelijk een paer eicken. — De Rutulers berften 'er op in, Turnus schiet derwaert, velt Antifates, Merops, Erymanth, Afidnus, oock Bitias, met eenen schacht, die, gelijk een blixem uit een blijde, aendrong, en eenen slagh gaf, gelijk een steenen hoest, te Bajen op het strant, instort. — Pandarus sluit de poort, zijn eigen volck buiten, en vele Rutulen en Turnus zelf binnen, gelijk een tiger onder het vee. — De Trojanen kennen hem, en wijcken: Turnus achter hen her. — De Trojaensche Oversten komen by een: zoo begint men stant te houden: Turnus naer den stroom te deinzen; gelijk een benaeude leeuw: en van allen kanten aengevochten, loopt hem het zweet, gelijk modderigh water, af: hy springt in den stroom, en zwemt behouden over.

HET TIENDE BOECK.

I N H O U D T.

Iupiter den Raet der Goden verdaghvaerdende, vermaentze tot eendraght en vrede. Venus beklæcht zich daer over der Trojanen gevaer, en Iunoos onbluscbaren haet, en verzoekt endelĳek eenige rust, na zoo vele jammereu: Iuno, in het tegendeel, leit al de schult der rampen op de Trojanen, als eerste berockenaers des krijghs, ja wijt dit Venus zelve: weshalve men vruchteloos 't geschil zoekt te beslechten. Iupiter ziende geen einde van 't krackeel, verzekert haer (om gemalin nochte dochter te quetsen) dat hy geene zijde zal kiezen, maer naer zijne rechtvaerdigheit alles aan 't nootlot opdragen. Ondertusschen hervatten de Rutulen met alle maght den storm, die met geen mindere kloekhartigheit van den belegerden afgeslagen wort. Terwijl dit in Latium gebeurt, en Eneas zijne zaken in Hetrurie naer zijnen wensch beschickt, en veler volcken bystant op zijn zijde gewonnen heeft, keert de zelve met een vloot van dertigh schepen weder, daer hem de Zeejoffers, onlangs uit schepen in die gedaente verandert, bejegenen, die hem 't verlies zijner schepen en zijn volcks gevaer verkuntschappen. Hier na voortreizende zoo zet hy, in 's vyants gezicht, zijn heirkraacht op lant, dies de Rutulen den storm staecten, en zich naer den oever gevende, den vyant het landen poogen te beletten. Men vecht met overgroot verlies van wederzijde: en Pallas vele vyanden nederhouwende, wort endelĳek van Turnus gevelt. Eneas, van zijne doot verkuntschapt, vereert zijnen vrient met een lijkofferhande van eenen geweldigen hoop Rutulen: en Askaen ten leger uitvallende, stiert zijnen vader een deel volcks te hulp: dies Iuno, ontstelt, en om haren Turnus bekommerd, hem, met Iupijns verlof, uit het tegenwoordige gevaer ruckt, door een schijnbeelt van Eneas, het welck hy tot in een schip toe vervolghde, dat van Iuno ontmaert, door onweer naer het naeste straet van Ardea toedreef. Mezentius ondertusschen, zich op Iupijns raet, in den slaghe gevende, verflaet Trojanen en Hetruscen by menighte, tot dat Eneas hem met eenen schicht trest, en hy, van zijnen zoon Lausus beschut, ongaerne uit den strijt wijckt, om zijn wonde te verbinden. Lausus, middelerwijl poogende zijn vaders leet te wreken, wort van Eneas nedergeleit, 't welck Mezentius met droefheit vernemende, weder te paerde in den slaghe jaeght, daer hy, zijn zoons doot willende wreken, door de zelve hant omkomt.

De Hemelraet vergaert: Iupijn beslecht den twist.

De Rutuler ¹⁾ bestormt de Prygiaensche wallen;

¹⁾ De *Rutuler*: uit de plaatsing van dit woord blijkt, dat Vondel de derde sylbe van *Rutuler* als lang aanmerkte (ongeveer als *Rond* of *Rutulier*); althans de *e* niet toonloos liet.

Doch door Eneas komt wort dezen storm gestilt,
 En 't velt met doôn gedeckt; daer Pallas komt te vallen
 Voor Turnus, uit den strijt door Iuno wechgeruckt.
 De doot van Pallas wort aen Lausus stracks gewroken,
 Die het bebloede zant met zijn doot lichaem druckt;
 Dat treft Mezentius, zoo dra het wort geroken:
 En, hoe gewont hy is, ontmoet Eneas hant,
 Die leit den vader slucks, by zijnen zoon, in 't zant.

NDERTUSSCHEN wort het almaghtige hof des hemels opengezet, en de vader der Goden en Koningk der menschen verdaghvaert den Raet in het starlichte gestoelte om hoogh, van waer hy het Dardaensche heirleger en Latijnsche volck aenschouwt. Zy vergaderen te zamen in 't gewelf, van wederzijde ontsloten; Jupiter heft eerst aen: grootmaghtige Hemelheeren, waerom verandert ghy van opzet, en twist onderlinge zoo wrevelmoedigh? Ick had Italie verboden den Teukren te beoorlogen. Waerom twilt ghy tegens mijn verbodt? Wat vrees port elck de wapens van zijne party te stijven, en zich met den degen af te matten? Namaels zal 'er (verhaest u niet) een tijt komen, om rechtvaerdigh den oorloogh te voeren; wanneer het wreede Karthago door d'Alpes inboorende, den Roomschen sloten tot een geweldige afbreuck zal opkomen: dan wil het vry staen om strijt elcandere vyantschap te dragen, t'ontzeggen, te plonderen: nu houdt gemack, weest vrolijk, en verdraecht u onderling. Zoo sprack Jupiter in het kort: maer de schoone Venus hadd'er weinigh tegen: o vader, o eeuwich gezaghhebber over Goden en menschen (want wien kunnen wy anders nu om hulp aenroepen) ziet ghy niet hoe de Rutuliers braveeren, en Turnus heerlijk te paerde gezeten, midden onder het heir rijdt, en op zijn zeeghaftigheit opgeblazen, daer hene-streeft? Men laet nu de Teukren binnen beslote wallen niet met vrede; ja zelf binnen de poorten velten en muren wordenze bevochten, en de graften loopen over van bloet: Eneas des onbewust, is van der hant. Zult ghy nimmermeer gedoogen, datze eens van belegh verlicht worden? De vyant met noch een ander heirleger dreight wederom het herboren Troje; en Tydeus zoon uit Etolie staet weder van Arpen tegens de Frygianen op: ick geloof voorwaer zy zullen my oock te keer gaen: en ick, uwe dochter, moet met de wapenen der

sterflijcke menschen noch geplaeght worden. Indien de Trojanen, zonder uw benoegen, en uwe Godtheit ten wederwille, naer Italie trocken; zy boeten 't: zy voeren 't zonder u uit; maer volghdenze den last en d'antwoorden, hun van zoo vele Goden en Geesten gegeven; hoe kan dan iemand uw gebodt veranderen? of ons een nieuw nootlot smeden? wat wil ick ophalen het verbranden der vlote op Eryx kulden? of de bulderende buien, door den Koningk der winden, in Eolie opgeweekt? of het afvaerdigen van Iris uit de wolcken? Nu ruitze oock de geesten uit de hel (dit erfdeel der gedeelde weereit was noch ongemoeit gebleven) tegens hen op: en Alekto schichtigh naer boven toegeftiert, loopt midden door d'Italiaensche steden spoocken. Ick ben nu om de heerlichappy niet langer begaen: wy hoopten hier op, toen 'er kans was: laet het vry winnen, dien ghy het gunt. Is 'er geen lantschap, het welck den Trojanen van uwe straffe gemalinne gegunt wort; zoo bidde ick u, o vader, door den smoockenden ondergangk van 't omgekeerde Troje, laet het my geoorlooft zijn Askaen, behouden 's lijfs, uit den oorloogh elders te verzenden: laet het my geoorlooft zijn mijnen neef te bergen. Eneas werde vry in onbekende wateren omgefolt, en drijve hene op genade van de Fortuin, waer het haer believe, als ick slechts zijnen zoon beschutte, en uit dien vervloekten strijt rucke. Ick bezit Amathus, het hooge Paphos, Cythere en het hof van Idalie: laet Askaen de wapens nederleggen en hier zijn leven onvermaert overbrengen: laet vry Karthagoos geweldige heerlichappy Aufonie op den hals blijven leggen; zoo zullen de Tyrifche steden van dien kant geen en last lijden. Wat baet het de krijghspeit t'ontglippen? en zoo veel gevaer en bitterheit, te water en te lande, te verzwelgen; terwijl de Teukren Latium en het herbouwde Pergamum zoeken? lagenze niet nutter in de jongste affche hunnes vaderlants, op den gront, daer Troje gestaen heeft? O vader, ick bidde u, lever den ellendigen Teukren Xanthus en Simois weder, en gun hun, datze noch eens door 't ongeval van Ilium mogen rollen en follen. Toen borst de Koningklijke Juno aldus heftigh en razende uit: waerom dwingt ghy my, zoo geneight tot zwijgen, uit te varen, en mijn heimelijck verdriet t'openbaren? Heeft iemand van de Goden of menschen Eneas geperst in oorloge te vervallen, of zich neffens Koningk Latinus als vyant te dragen? Hy zocht Italie door ingeven van het nootlot, en door aendrift en profecye der razende maeght Kassandra: het zy zoo: maenden wy hem aen, om buiten 't leger te reizen? of zijn leven den wint te betrouwen? of een kint d'oorlooghs kans en wallen

te bevelen? of geruſte volcken, of Turnus bontgenootſchap met de Tyrrhenen te ſteuren? Wat Godt, wat ſtraffe Juno brogchten hem in dit gevaer? Waer was Juno toen? of Iris uit de wolcken gezonden? Het paſt niet dat het opwaſſende Troje Italie in brant zette; en Turnus, die Pylum¹⁾ voor zynen grootvader, en Godin Venilie²⁾ voor zyne moeder reKent, op den bodem zynes vaderlants ledigh zitte. Waerom ſteecken de Trojaenſche geweldenaers Latium in brant? Waerom bezwarenze uitheemsche landen met hun juck, en gaen met den roof ſtrijcken? Waerom dwingenze de ſchoonvaders, en rucken d'ondertrouwde uit hun liefs ſchoot? Waerom biddenze met den olijftack in de hant om pais, en voorzien hun ſchepen van wapenen? Ghy vermooght Eneas uit der Grajen handen te rucken; hem met nevel en ydele lucht te bedecken, en zyn ſchepen in Zeenymfen te veranderen: ons in het tegendeel zal 't ongeoorlooft zyn den Rutulen wat te helpen? Eneas des onbewuſt, is van der hant: hy blijve, des onbewuſt, van der hant. Ghy bezit Pafos, Idalie, en het hooge Cythere: waerom terghet ghy kitteloorigen, en een ſtadt, die van oorlogen zwanger gaet? Poogen wy u den vlotten ſtaet van Frygie in den gront te duwen? Doen wy dat, of zy, die d'ellendige Trojanen den Achiven op het lijf ſchon?³⁾ Wat was d'oirzaeck, dat Europe en Afie tot de wapens quamen, en om het ſchaecken van een vrouw het verbont braecken? Overweldighde de Dardaenſche overſpeelder Sparte onder mijn beleid? of beſtelde ick hem wapens, of ſtoockte dien krijgh door den Minnegodt? Toen had ghy behooren voor den uwen te vreezen: nu zijt ghy te ſpade met onbillijcke klaghten op, en krackeelt reis op reis te vergeefs. Aldus dong Juno, en alle Hemelheeren gedeelt, morden en mompelden onderling: gelijk men de koelte eerſt in de boſſchen hoort ruiſſchen, en al morrende heimelijck komen aanwentelen; een teken voor den zeeman, dat 'er ſtorm en onweer op handen is. Toen begoft d'almaghtige vader, by wien 't opperſte gezagh beſtaet, aldus: en het hooge hof der Goden zweegh ſtil, zoo ras hy ſprack; d'aertbodem ſidderde, en de ruime hemel gaf gehoor: toen gingen de winden leggen, en de zee hielt hare golven in ſtilte: luiſtert toe, en neemt mijne rede wel in. Naerdien het onmogelijk is d'Auſoniſchen met de Teukren te vereenigen, en uwe tweedraght geen einde neemt, zoo zal ick, zonder zijde te dragen, aenzien wat fortune, wat kans een ieder heden hebbe; hy zy dan

1) *Pylum*: deze was, volgens de fabel, de uitvinder van het malen en werd door de bakkers als een God vereerd. Zijn broeder *Picumnus* was niet minder knap, en vond de kunst uit, om de landeryen te bemesten.

2) *Venilie*: een nymf, zuster van *Amate*.

3) *Op het lijf ſchon*: min juſt, voor „in de hand gaf, onderwierp.”

Trojaen, of Rutuler: het zy dat het veltleger van Troje door het nootlot der Italianen belegert blijve; het zy dat de Trojanen door misverstant, en averechtse beduidingen in Italie belandden; ick spreek de Rutulen niet vry: een iegelijk wil 't geluck of ongeluck van zijn aengevangen werck wel t'huis komen; Koningk Jupiter is elck even na; d'uitkomst staet aen 't nootlot. Dit bezwoer hy by de stroomen en oevers en zwarte kolcken zijnes Stygischen broeders, die van peck barnen, en de gansche Olymp daverde door het knicken van zijn hoofd. Hier mede sloot Jupiter zijn rede; daer na rees hy uit zijnen gouden stoel overendt; de Hemelheeren geleidden hem in 't midden tot aen zijnen drempel.

De Rutulen middelerwijl gaen rontom alle poorten hunnen gangk met nederhouwen, en brandtuigh naer de vesten te worpen: en de keurbende der Eneadijnen blijft binnen de wallen belegert, zonder eenige hoop van uitvlucht. D'ellendigen staen te vergeefs op de hooge wachttorens, en houden slechts hier en daer in 't ront de muren bezet. Vooraen in het spits stonden Imbrastus zoon, Iafius, Icetaons zoon, Thymetes, twee Aslarakussen, Tybris, d'oude man, en Kaltor: Sarpedons gebroeders alle beide, Klarus, en Hemon vergezelschappen hen, uit het edele Lycie. Akmon van Lyrnes ¹⁾, niet korter ²⁾ dan zijn vader Klytius, en zijn broeder Mnestheus, komt geladen met eenen geweldigen steen, geen klein gedeelte van eenen bergh, en zoo zwaer als hy met al zijn maght torffen kan. D'Italianen vechten met schichten; de Trojanen verdadigen zich met steenen: d'een slingert vierwerck; d'ander zet den pijl op den pees. Het Dardaensche kint ³⁾, waer voor Venus met recht zorge draeght, stont zelf midden onder hen, met zijn hoofd bloot, en zonder helm; en blonck zoo schoon, gelijk een gelsteente in root gout gezet, dat men om den hals, of op het hair draeght: of gelijk yvoir, kunstigh in boschboomen hout, of Oricisch terebynth ⁴⁾ ingeleit, plaght te glimmen; de locken met fijn goudtraet opgestriekt, zwieren over zijnen hals, zoo wit als melck. Oock zagen de manhaftige volcken Ismarus (een edelmoedige spruit uit Meonischen huize ⁵⁾) gesproten, daer men vette ackers bouwt, en Paktool het veltgewas vergult) met pijlen schieten, en het riet met venijn wapenen. Oock was 'er Mnestheus, zoo hoogh in zijn wapen, overmits hy 'Turnus, 's daeghs te vore, ten

1) *Lyrnes*: een stad van Frygiën, welke Achilles verwoestte, en waar hy Brizels uit roofde.

2) *Niet korter*: er staat in 't Lat.: *nec minor*, wat ik hier liever met „niet minder” zou vertalen.

3) *Het Dardaensche kint*: „Askaan.”

4) *Oricisch terebynth*: Oricium was een zeehaven van Epirus, in de nabijheid waarvan donkerkleurige terebynthboomen groeiden.

5) *Uit Meonischen huize*: Lydiën heette vroeger „Meoniën.”

leger uitdreef; en Kapys, naer wien de stadt Kapue genoemd is.

Terwijlze aldus vervaerlijk streden, en hunne krachten tegens elckandere opzetten, doorsneet Eneas by midnacht het water: want van Evander scheidende, gingk hy in 't Hetrurische leger by den Koningk, en meldde den Koningk zijnen naem en geslacht; wat hy zocht, en mebroght; wat krijghevolek Mezentius op zijne hant kreegh; hy berichtte hem van Turnus wrevelmoedigen aert; vermaende hem in te zien hoe luttel men op weereltfche zaken betrouwen magh; en hielt met een om bystant aen. Tarchon vereenighde, zonder uitstel, zijn maght met die van Eneas, en sloot een verbont. Het Lydische volck gaet, nu de profecy en belofte uitgedient heeft, op het bevel der Goden, te schepe met de vloot, die den uitheemschen Vorst bevelen is. Eneas schip vaert vooruit, met de Frygiaensche leeuwen onder het galioen gepaert: Ida, overaengenaem in 't oogh der Trojaensche ballingen, staet achter aen. Hier zit de groote Eneas, en overleit by zich zelve de hachelijke uitkomst der oorloge: en Pallas, dicht aen zijn slincke zijde, vraeght hem nu by wat starren hy by doncker nacht voortzeilt; nu wat hy te water en te lande al overbroght.

O Godinnen, zet nu uwen Helikon ¹⁾ open, en helpt my opzingen, wat benden Eneas ondertusschen van de Tuskaensche grenzen vergezelschappen, zijn schepen mannen, en te water gevoert worden. Vorst Malikus doorsnijt de vlackte met zijnen koperen Tiger; een overste over duizent jongelingen van Klusium ²⁾, en Kosen ³⁾, en met pijlen en lichte pijlkokers en moortbogen gewapent. De forske Abas, van braef gewapent volck voorzien, vaert met den gulden Apollo, die heerlijk achter op straelt. Zijn moeder Populonie gaf hem zeshondert jongelingen mede, alle bedreve oorlooghsgasten: 't eilant Ilva ⁴⁾, moedigh op zijn onuitputbare yzermijnen, beltelde hem noch driehondert koppen. Afilas, de derde, der Goden en menschen tolck [wien levervezels van 't offervee, wien het gestarrente des hemels, en vogelezangk, en voorspoock des blixems grondigh bekend zijn] ruckt duizent gasten, een slaghorden dick en spits van speeren, mede, en gebiet over hen, die van den Hetrurischen bodem komen, uit de stadt, daer gesticht, van dit volck, uit Pifa by den Alfeus gesproten. D'overschoone Altur, Altur die zich op zijn ros en geschaeckeert harnas verlaet, volgt hen met driehondert mannen, alle getrooft het

¹⁾ *Helikon*: de berg Parnasus had twee toppen, den Citheron, aan Bacchus, en den Helikon, aan Apollo en de Muzen gewijd.

²⁾ *Klusium*: de hoofdstad van Etruriën.

³⁾ *Kosen*: beter: *Cosa*, een stad in Etruriën.

⁴⁾ *Ilva*: thands *Elba* genaamd.

leven by dien heer op te zetten, en die te Cere ¹⁾, en in Minions landen ²⁾, en in 't oude Pyrgum ³⁾ en ongezone Graviske ⁴⁾ t'huis zijn. O Cygnus, ghy vrome krijghsoverste der Ligurianen, ick ga u niet voorby, nocte u, o Kupavo, met weinigen vergezelschap: uwe zwa-neveders brageren op de kruin: uw geslacht is van minne besproken, en ghy voert de liverey van uwen veranderden vader: want men zeit, dat Cygnus zachte pluimen [terwijl hy, onder de populieren en schaduwe zijner zulteren, uit rouwe over den beminden Faëton zong, en met zingen zijn bedruckte liefde vertrooste] grijs wierden, hy d'aerde verliet, en vrolijk zingende. in de starren voer. Zijn zoon, vergezelschap met scharen van zijns gelijken, treckt onder de vloot den geweldigen Centaurus met riemen voort; die bruiſt door het water hene, en het hoofd steil in de lucht opheffende, helt over den vliet, gelijk een vreeselijke steenrots; en ploeght met zijn lange kiel de diepe zee. Oock voert Oknus ⁵⁾ eenen troep van zijn vaderlijk geweld; Oknus, een zoon van den Tuskaenschen vliet, en Mantus de Waerzeghster, en die u, o Mantua, aen muren en zijn moeders naem help: Mantua rijk van voorouderen, maer niet alle uit eenerhande geslacht. Het beltaet uit volck in drierleie kluften ⁶⁾ gedeelt: onder elke kluft staen vierderhande volcken. Het is 't hooft der volcken, en het Tuskaensche bloet heeft 'er 't gezagh. Mezentius wapent 'er van dezen kant oock tegens zich zelven ⁷⁾, vijf hondert, die door Mincius [uit Benakus ⁸⁾, zijnen vader, gesproten, en van groen riet bedeckt] met een pijnhout te water voor den vyant gestiert worden. Daer vaert de stercke Auletes hene, en houdt slaght met hondert boomen, dat het wadde van 't omgekeerde marmer schuimt. De vervaerlijke Triton voert hem, en verschrickt het meir met zijnen blaauwen kinckhoren: zijn borsteligh voorhoofd, daer hy zwemt, gelijkt een mensch tot de middel toe: de buick eindight in eenen walvisch: de baren schuimen en ruilschen tegens de borst van het halve dier. Zoo vele uitgeleze oorlooghshoofden gingen in driemaal tien schepen, tot onderstant van Troje, en kloofden met den koperen voorsteven de zoute velden.

1) Cere: een voornam stad in Etruriën.

2) Minions landen: de Minio was een rivier in Etruriën.

3) Pyrgum: een sterke, beroemd vooral in den tijd, toen de Etruriërs ten zeeroof voeren.

4) Graviske: mede een plaats in Etruriën.

5) Oknus: in de Eklogen „Blanor” genoemd. Zie blz. 69.

6) Drierleie kluften: het woord *kluft* of *klucht* voor „troep, hoop,” wordt nog altijd gebezigd in de aannemerstaal, wanneer het een afdeeling daglooners beteekent, onder een overman werkende; of in jagerstaal, wanneer er sprake is van hoenders.

7) Mezentius wapent 'er... oock tegens zich zelven: d. i.: hy dwingt ze door zijn geweldendaryen, de wapens op te vatten om hun haat aan hem te koelen.

8) Benakus: een meir, waaruit de Mincius voorspruit, en dat daarom „zijn vader” genoemd wordt.

De dagh was nu geheel en al aen den hemel vertrocken, en de voetzame Febe ¹⁾ by nacht op haren wagen omrijdende, ten halven wege gekomen, en Eneas zelf (want de zorghe liet hem niet rusten) te roer gezeten, stierde, en floegh de hant aen het zeil, als hem ten halve wege de rey zijner megenoten bejegende; alle Nymfen, door de goedertierenheit van Cybele uit schepen in Zeegodinnen en Nymfen verandert. Zoo vele kopere stevens, als 'er te vore aen den waterkant lagen, bezwommen en doorsneden gelijckerhant het water. Zy kennen den Koningk van verre, en omringen hem al danssende. Cymodoceë, de wel sprekenste onder haer allen, hem van achter volgende, vat met de rechte hant den achterstevē, steekt met den rugh te water uit, en roeit met de flinke hant in den stillen stroom. Daer na spreektze hem, die nergens van weet, alzoo aen: Eneas, afkomst der Goden, waeckt ghy niet? Waeck op, en vier den schoot. Wy zijn Zeenymfen, flus uwe schepen, gebouwt van pijnboomen, op Idaes heilige kruin gewassen. Toen de trouwelooze Rutuler met vier en zwaert ons haestigh aen boort quam, ruckten wy door dwangk de touwen in stucken, en zoeken u te water. De moeder zich onzer ontfermende, herschiep ons in Godinnen, die onder water leven. Maer het kint Askaen, midden onder de wapens en het schrickelijck gevecht der Latijnen, wort binnen wallen en graften gehouden. D'Arkadische ruiter, bontgenoot van den stercken Hetrusch, genaecht alreede ter bestemde plaetse. Turnus heeft vastelijck voorgenomen zijn ruitery tusschen beide in te legeren, en hun die voor de borst te werpen, op datze zich niet met het leger vereenigen. Op op, beveel dat uwe mackers, zoo dra de dagh aenbreke, in 't harnas op ontboden werden, en tast den scheutvryen beuckelaer aen, u van den Viergodt vereert, die zelf den rant vergulde. Morgen zal de zon [indien ghy mijne woorden niet in den windt slaet] geweldigh veel Rutulen, hoop by hoop, verslagen zien. Zoo sprackze, en duwde in 't scheiden met hare rechte hant, niet onervaren in 't varen ²⁾, het

1) *De voetzame Febe*: wel staat er in 't Lat. *alma Phoebe*, en wel beteekent *almus* letterlijk: „voedend, voedsel verschaffende.” doch daar het woord meer algemeen als een *epitheton ornans* by alle Godinne-namen gelapt wordt, had het door den Vertaler gerust weggelaten, of door een meer passend vervangen kunnen worden. De *voedende* kracht der maan zou — haar invloed op het rijpworden der druiven ter zijde gelaten — kunnen worden betwijfeld; — en *voedsaam* wordt in allen gevalle meer gebezigt van datgene, 't welk „tot voeding dient,” of „sich eten laat.”

2) *Niet onervaren in 't varen*: zou Vondel zich hier door zijn lleshebbery voor woordspelingen hebben laten medeslepen? of zou deze kakofonie hem ongemerkt zijn uit de pen gevloeid? — Wat er van zij, de vertaling is onjuist: er is hier minder sprake van *varen*, dan van het „vooruit werken van een schip.” Er staat in 't Latijn:

Impulsi altam

Haud ignara modi, puppim —

d. i. letterlijk: „zy gaf — en zy wist best op wat wijze dat geschieden moest — een duw aan den hoogen achterstevē.”

groote ſchip voort, dat het ſneller dan een ſchicht en pijl, zoo ſnel als de windt, door het water voortſtoof. Daer na geven d'andere Nymfen de ſchepen vaert en ſpoet. Zelf Anchifes zoon, de Trojaen, des onbewuſt, zit verſtomt, nochtans ſchept hy moedt uit dit voorſpooek. Toen het hemelſche gewelf aenſchouwende, bad hy met weinige woorden: o goedertiere moeder der Goden, die ter harte treckt uwen bergh Ida, en uw torenrijcke ſtedekroon, en het paer gebreidelde leeuwen; o Godin¹⁾, nu treck ick ten oorloge, onder uw geleide; laet deze wichelery ons ten beſte gedyen, en begenadigh den Frygianen met uwe hulpe. Zoo ſprack hy: en ondertuſſchen quam de dagh met een rijp licht weder oprollen, en had den nacht alreede verjaeght. Voor eerſt kundicht hy zijnen gezellen aen, datze elck hunne ſtandaerden volgen, zich wapenen, en ten ſtrijt bereiden. En nu op het hooge achterkaſteel ſtaende, krijght hy de Trojanen en zijn leger in 't gezicht: daer na ſtack hy hun met zijnen ſlincken arm den blaeckenden beuckelaer toe; waer op de Dardanen van de muren een geſchrey tot aen de ſtarren opheffen, en hoop en moedt ſcheppen om te vechten. Zy worpen met ſchichten in de lucht, die vliegen, gelijk Strymonſche kranen, die om hoogh uit de wolcken een teken geven, eerze met een geſchal, en vrolijk geluit, door de lucht zwemmende, uit den Zuiden vlughten. Maer dit ſcheen den Rutuliſchen Koningk en Auſoniſchen Overſten een groot wonder; tot datze te rugge de ſchepen naer den oever zagen wederkeeren, en de geheele vlackte met vloten naer hen toezacken. De top des helms flickert op het hooft, en de kam op de kruin geeft eenen glans van zich, en de gulde vlam des beuckelaers braeckt vervaerlijk vier: gelijk by helder nacht de ſtaertſtarren, of brandende Hontſtar zoo root zien als bloet, dat wel ſchrickelijk ſtaet: de Hontſtar opkomende, plaeght de krancke en ſterflijke menſchen met hitte, en koortſen, en bedroeft het aenzicht des hemels met haer rampzaligh licht. De ſtoute Turnus liet den moedt niet zincken, om hun, die vaſt aenquamen, den oever t'onderſcheppen, en hen van lant af te drijven: oock geeft hy den zijnen moedt door zijne aenmaningen, en prickeltze aen: O mannen nu hebt ghy uwen vyant in uwe handen, en kunt hem vernielen, gelijk ghy dickwils wenschte. Nu dencke elck om zijn huisvrouw en huisgezin: nu ſtelt u voor oogen den lof en de groote daden uwer vaderen: laet ons eerſt hun aen het water te gemoet loopen, terwijlze fidderen, en de voeten in het uittreden noch ſlibberen: Fortuin helpt de ſtouten. Zoo ſpreekt hy,

1) o *Godin*: altijd „Cybele.”

en leit hy zich over, wie hy met zich tegens hen aen wil voeren; oock wien hy de belegerde muren magh betrouwen. Middelerwijl zet Eneas zijn mackers uit de groote schepen, langs de valreepen, op lant. Velen namen den weerloop van een slechte zee waters waer ¹⁾, en gaven zich met eenen sprong op de platen: anderen liepen langs de riemen over. Tarchon (lettende waer d'oever schoon was, geene plaeten lagen, en geen water ruifchte, nocte barrende; en waer de zee onbehindert met den wassenden vloet aenspoelde) keerde haestigh den boegh derwaert, en badt de mackers aldus: nu, o mijn fluckse gasten, valt met maght aen de riemen: zet aen, leght aen met de schepen: loopt met de snuiten een stuck in 's vyants wal, dat het steecke. Ick schroom niet in zulck een haven schipbreuck te lijdē, als men slechts eens magh belanden. Zoo sprack Tarchon, en de maets aen de riemen vallende, zetten met den boegh op den Latijnschen bodem aen, dat het schuimde, de snuiten de drooghte vatten, en alle kielen onbeschadicht valt zaten, behalve Tarchons schip: want terwijl het op den uitstekenden bult van een banck hangen bleef, tegens het zant aenstiet, lang in twijffel verlet wiert, en den stroom stuitte, zoo sloopte het ²⁾, en zette de mannen midden in 't water, daer gebroke riemen en driftige doften hen belemmerden, en het ebbe des strooms te gelijk de voeten aen het slibberen help. Turnus slofte nocte sammelde niet langer, maer ruckte fel met al zijn heikracht tegens de Teukren aen, en hielt stant op den oever, recht tegens hen over. Zy blazen den aentoght. Eneas rant eerst d'ackerbenden ³⁾ aen, tot een geluckigh voorteken des strijts, en velde de Latijnen, toen Theron verslagen lagh, die de treffelijckste van allen, Eneas eerst zocht: dezen hieuw hy met zijn zwaert door koperen rondas en goude wapenrock in zijn zijde. Hier na treft hy Lykas, die uit zijn moeders doot lichaem gesneden, en het mes zoo vroegh ontglippende, Febus toegeheilicht wert. Niet wijdt van hier broght hy den stercken Cyffeus om hals, en den groffijvigen Gyas, die met hun knodien geheele troepen matsten ⁴⁾. Herkules geweer nocte de stercke vuiften baetten hun niet; nocte zijn vader Melampus, die Alcides reisgenoot was, zoo lang d'aerde hem werck genoegh berockende. Ziet terwijl Faro met bulderen niet dede dan wintbreken, dreef hy hem eenen schicht toe, die in den mont des bulderaers steken bleef. Ghy oock, o ongeluckige Cydon, terwijl ghy

1) *Velen namen den weerloop van een slechte zee waters waer*: d. i.: „velen maakten gebruik van de gelegenheid, dat het water ondiep en vlak was.“

2) *Zoo sloopte het voor*: „zoo spleet het, sloeg het uiteen.“ *Sloopen* wordt hier onz. gebezigd.

3) *d'ackerbenden*: d. i.: „de benden akkerlieden.“

4) *Matsten*: als meermalen, voor „nederhieuwen.“

Klytius, uw eerst evermaeck, volgt, op wiens kaecken de blonde baert eerst uitloopt, waert door de hant des Dardaners neergehouwen; en zoudt 'er [zonder meer om de minne der jongelingen, die u altijd beving, te peinzen] deerlijk toe leggen, 't en ware de bende der gebroederen u te gemoet komende, had bestuwt. Deze, d'afkomst, van Forkus, zeven in getale, worpen zeven schichten, die ten deele vergeefs op helm en beuckelaer afluiten: de goedertiere Venus keert 'er een deel af, die slechts zijn lichaam schrabben, en Eneas spreekt den getrouwen Achates aen: breng slechts schichten aen [mijn hant schoot 'er op den Rutulen niet eenen te vergeefs] die op de velden van Ilium de Grajen in 't lijf staecken. Toen greep hy een groote speer, en smeet: zy vloogh, en sloegh door Meons koperen beuckelaer en pantser hem met een de borst in stucken. Alkanor, de broeder, quam hem te hulp, en ondersteutte zijnen broeder in 't vallen met de rechte hant. Stracks komt 'er een speer door Alkanors arm gevlogen, die al bebloet haren gangk gaet, en zijne hant blijft, gelijk veritorven, by zijn lijf neêrhangen. Numitor, den schicht toen uit zijn anderen broeders lichaam ruckende, schoot naer Eneas, doch kost hem niet wonden, en hy schrabde met de speer slechts de heup van den grooten Achates Laufus, noch jongk en frisch van leden, en moedigh op zijn Kurien, komt 'er by, en treft Dryope ¹⁾ zwaerlijck van verre met zijn stijve speer, onder de kin, door de keel, en neemt hem, die noch sprack, leven en spraeck al t'effens, zoo dat hy op zijn voorhoofd tegens d'aerde aenploffende, het dicke bloet ten monde uitbraeckte. Laufus velde noch door verlicheide toevallen drie Thracianen, van het volck, dat heel hoogh Noortwaert woont; en drie zoons van hunnen vader Idas, van den bergh Ismarus, hun vaderlant, herwaert gezonden. Hier op quamen Halesus, en d'Aurionkaensche troepen aengeronnen: Mellapus, Neptuins afkomst, met zijn brave ruitery quam oock herwaert aentooten. Nu poogen deze, nu die elckandere te verdrijven: men vecht zelf op de grens van Aufonie. Gelijk stormwinden, aen de ruime lucht in krackeel gerakende, den strijt met een gelijke maght en gramschap aenheffen, en zy zelfs nochte wolcken nochte zeebaren elckandere onderling wijcken willen, en de slag lang in twijfel hangt, terwijlze alle tegens een gekant staen: niet anders rennen Trojaensche heirspitsen en Latijnsche heirspitsen tegens een, zetten voet by voet, en man tegens man op. Maer toen Pallas, aen eenen anderen oort, d'Arkadische benden, niet gewoon te vechten, den Latijnen, die achter hen her waren

1) *Dryope*: beter: *Dryops*. — *Dryope* is de vrouwelijke vorm.

(daer eertijts een vliet den gront wijdt en breet met ronde keien bespreide, en 't geboomte langs d'oevers uitruckte) zag den rugh bieden; naerdien de verwilderde aert der plaetse hen riedt van de paerden af te zitten; zoo ontvonekte hy [het welck in noot en verlegenheit noch d'eenige middel is] hun strijbaer hart, nu door smeeken, dan door bittere woorden: mijn spitsbroeders, waer vliedt ghy hene? Ick bidde u, om u zelfs en uwe vrome daden, om den naem van Vorst Evander, en zijn uitgevoerde toghten, en mijn fortuin, die nu op den roem des vaderlants vlamt; houdt toch stant. Men moet met den stalen degen door den vyant henebrekende, zich den wegh banen, daer die drang van mannen allerdichtst op ons aenperft: het hooghartige vaderlant eischt u en Pallas, den Overste, weder herwaert op. Geene Goden bestoken ons; zy hebben zoo wel een lijf te verliezen als wy; wy hebben zoo wel handen, en zijn zoo sterck als zy. Ziet, wy worden van den grooten hinderbeer der zee besloten ¹⁾: de vlucht te lande is ons al benomen: of willen wy door zee naer Troje toe tyen? Zoo spreekt hy, en borst midden onder den vyant in. Hier bejegt hem Lagus eerst, door aendrift van zijn dwers nootlot. Terwijl dees eenen zwaerwichtigen steen van den gront afruckte, dreef Pallas hem eenen snorrenden schicht midden in het ruggebeen, daer de ribben vast zijn, dat de speer hecht in het been steken bleef. Hisbon raecte Pallas, die nederbuckte, om den schicht uit te trecken, niet van boven, gelijk zijne hoop was: want terwijl Hisbon, om zijn dischgenoots wreede doot razende, en niet op zijn hoede, toelchoot, zoo trof Pallas hem te vore, en duwde het lemmer in d'opgeblaze long. Hier na rande hy Helenus aen, en Anchemolus ²⁾, die uit Rhetus ouden stam gelproten, zijn stiefmoeders bedde derf schoffeeren. Ghy tweehngen, Daucias en Thymber, Larus afkomst, elckandere zoo gelijk van aenzicht, dat uwe ouders u (een aengename dolinge voor hen) niet konden onderscheiden, quaemt oock op den Rutulischen acker te sneuvelen. Maer nu teeckende Pallas u al te hardt: want Evanders kling nam, o Thymber, u het hooft wech, en, o Daucias, Larus zoon, uw afgehouwe rechte hant zoekt naer u, en de half doode vingers lillen, en tasten noch naer het zwaert. Droefheit en schaemte, onder een gemengt, wapenden d'Arkaders op het aenmanen dezès mans tegen den vyant, toenze

¹⁾ *Wy worden van den grooten hinderbeer der zee besloten:* d. i.: „wy hebben de zee in den rug.”

²⁾ *Anchemolus, die enz.* Uit Avienus leeren wy, wat Virgilius ons niet verhaalt, dat Rhetus, Koning der Marhubiën in Italiën was, en in tweede huwelijck zekere Kasperia tot vrouw genomen had, welke hy aan zijn zoon Anchemolus had ontvrijd. Deze gebeurtenis belette den jongeling niet, zijn vryandje door te zetten; doch zijn al te groote gemeenzaamheid met zijn stiefmoeder werd door zijn vader ontdekt: en uit vrees voor straf was Anchemolus naer Daunus gevlucht en in dienst van Turnus getreden.

zijn doorluchtige daden zagen. Daer na doorstack Pallas Rheteus, die hem met den wagen en twee paerden voorby reedt, en zoo veel uitstels kreegh Ilus noch: want hy had Ilus van verre met maght een speer toegeschoten, die van Rheteus, midden in hare vlucht, onderschept wiert, terwijl hy, o belste Teuthras voor u en uwen broeder wechvloot; en van den wagen half doot aftuimelende, op den Rutulischen bodem met zijne hielen spartelde. En gelijk de huisman in den gewenschten zomertijt, als de wint opsteekt, het bosch in lichten brant zet, en de geweldige vlam het hout in het midden haeltigh aengrijpende, zich te gelijk wijt en zijdt uitbreit: terwijl d'ackerman, hier van meester geworden, en neergezeten, het vier vast lustigh ziet voortslaen: niet anders sluit al de maght der mackeren zich dicht in een, om u, o Pallas, te helpen. Maer Halelus, fors in den oorloogh, streeft, onder de beschuttinge van zijn beuckelaer en zwaert, tegens den vyant aen. Hy verslaet Ladon, Feres, en Demodokus, en berooft met zijnen schitterenden degen Strymonius de rechte hant, toen hy naer zijnen strot taste. Hy klinckt Thoas met eenen steen voor den kop, dat het beekeneel, met bloedigh brein gemengt, daer hene spat. Halelus vader, zijn zoons nootlot spellende, verstack hem in de boschen: toen nu d'oude man zijn oogen onder de grijze winckbraeuwen loock, sloegen de Schickgodinnen haer handen aen den zoon, en heilighden aen Evanders geweer hem op, die van Pallas, na dit gebedt, gezocht wert: o vader Tyber, verleen nu dit stalen punt, waer mede ick mick, geluck en vaert, om den onversaeghden Halelus recht door de borst te varen: ick zal zijne wapens en plonderaetje aen uwe eick ophangen. De Godt verhoorde die woorden, terwijl Halelus Imaon beschutte: en d'ongeluckige zijn wapenlooze borst voor den Arkadischen schicht bloot gaf. Maer Lausus, alleen zoo maghtigh, als een groote hoop krijghsvolx, niet lijdende dat zijne troepen om de neêrslaegh van zoo groot een' man verlusten, help eerst Abas, die alleen den vyant staende hielt, en tegenhielt, om hals, toen hy hem bejegende. Hier blijven Arkaders en Hetruschen, en Teukren, der Griecken handen ontworstelt. De benden horten tegens een, met gelijke krachten en Oversten. D'achtersten verdicken de heirspitsen, en de drang verbiet geweer en handen te reppen. Aen dezen kant dringt en drijft 'er Pallas op in: Lausus in het tegendeel aen den anderen kant; en zy vershillen luttel in jaren, en zijn schoon van leeft; doch Fortuin weigerde hun den wedertoght naer het vaderlant: nochtans leedt de groote hemelvooght niet, datze zelfs elkandere aenrandden. De doot is hun flus,

onder eenen grooter vyant, beschoren. Ondertuſſchen vermaende de zorghvuldige zutter ¹⁾ Turnus, die op zijnen ſnellen wagen midden onder de benden reedt, Laufus t'ontzetten. Zoo dra hy zijne mackers zagħ: het is tijt den ſtrijt te ſtaken; ick wil alleen tegens Pallas aengaen; Pallas behoort my alleen toe. Ick wenſchte dat het zijn vader zelf aenzage. Zoo ſpreekt hy, en op dien laſt ruimen zijn mackers het vlacke velt. Maer Pallas zich, over 't opruimen der Rutulen en den nadruck van dat gebodt, verwonderende, ſtaet ſtom om Turnus, bezieet en doorziet dien groſſijvigen wel ſtiĳf van verre; en treet met dusdanigh een rede des Konings rede tegen: ick zal nu, om het ſtrijcken van dien vetten buit, of om een vermaerde doot, geprezen worden: mijn vader getrooſt zich ieder lot van deze beide: laet dreigementen varen. Zoo ſprekende treet hy midden op het vlacke velt. d'Arkaders worden kout, en hun bloet treckt naer het hart. Turnus ſprongk van den wagen, en ruſte zich toe, om hem te voet by te komen: en gelijk de leeuw, die van een groote hooghte in het velt van verre eenen kittelloorigen ſtier ziet ſtaen, toevlieght; met zulck een gelaet quam Turnus hem op. Toen Pallas docht, dat Turnus binnen ſcheuts was, en men hem met eenen ſpeerſcheut bereicken kon, begoft hy toe te treden, en ſprack aldus den hoogen hemel aen; of het lot hem, die zich tegens een ongelijke party verzetten durf, helpen wou: o Alcides, ick bidde u, om mijn vaders onthael, en de tafels, daer ghy, een vreemdelingk, gingkt aenzitten, begenadigh mijn hooghartigh beſtaen: laet Turnus half doot my zijn bloedige wapens zien wechſlepen, en met gebroke oogen my voor zijnen meelſter bekenne. Alcides hoorde den jongelingk, ſmoorde den zwaren zucht in het binnenſte van zijn harte, en ſtorte tranen te vergeefs. Toen ſprack vader Jupiter zijnen zoon Herkules aldus vriendelijk aen: Elck heeft zijnen gezetten dagħ: de tijt van een iegelijks leven is kort, en onherhaelbaer; maer zijne faem door daden uit te breiden, dat is een werck van deught. Onder de muren van Troje ſneuvekten zoo vele kinders van Goden: ja mijn eige afkomt Sarpedon bleef 'er oock: Turnus wort mede van zijn nootlot geroepen, en is al gekomen aen den paelſteen van zijnen gezetten tijt. Zoo ſpreekt hy, en keert zijne oogen van de Rutuliſche landen af. Maer Pallas worpt uit al zijn maght met een ſpeer, en ruckt het blinkende lemmer uit de ſcheede. De ſpeer vlieght voort, en treſt het uiterſte dat de ſchouders bedeckt, en door den rant des beuckelaers zich eenen wegh banende, ſchrabde endelijk Turnus groote lichaem.

¹⁾ De zorghvuldige zutter: t. w. de zuster niet van „Turnus,” maar van „den grooten hemelvoogd,” van wien zoo even geſproken is, in een woord: „Juno.”

Turnus toen met eenen eicken schicht, met een spits yzer beflagen, een poos mickende, smeet op Pallas toe, en sprack aldus: bezie of onze schicht beter raken kan. Zoo sprack hy, en het toegedreven spits sloegh midden door den beuckelaer, zoo dick met osfeleder gevoedert, als met yzere en kopere platen voorzien, en priemde hem door de dichte van het pantser in zijne manhaftige borst. Te vergeefs ruckt hy den warmen schicht uit de wonde: bloet en ziel borlen door eenen zelve gangk uit. Pallas plofte op zijne wonde neder, dat de wapens krachten, en hy al stervende met zijnen bloedigen mont het gras op 's vyants bodem beet. Turnus zet den voet op zijne borst, en spreekt: o Arkaders, vergeet niet dit aan Evander te bootschappen; ick zende hem Pallas weder t'huis, gelijk hy verdiende. Wat eere aen het graf, wat trooft aen de begraefenis valt is, dat schenck ick hem: het staet hem dier genoegh, dat hy Eneas huisde en hoofde: en zoo sprekende trapte hy den doode met zijnen flincken voet, en ruckte hem van 't lijf dien wapengordel, zwaer van beflagh, uitbeeldende het schelmsuck, hoe een hoop jongelingen ¹⁾, op eenen zelve bruiloftsnacht, zoo schendigh in hun bloedige bruiloftskamer vermoort wierden: het welck van Eurytion, een goet meelter, rijckelijck in gout uitgehouwen was; en Turnus nu ten buit gevallen, van blijfchap deed opspringen: de mensch weet luttel wat hem by nootlot beschoren zy, en kan uit hoovaerdye zich in voorspoet niet matigen. Een tijt wil 'er komen, wanneer Turnus om al zijnen schat zal wenschen Pallas noit aengetast te hebben, en dien buit en dagh vervloecken. Maer de megenooten dragen Pallas op eenen schilt al zuchtende en weenende wech. O jongelingk, die uwen vader tot droefheit en groote eere t'huis komt; dees dagh was d'eerste, die u in den oorloogh zont, en die u wechruckte, doch niet zonder eenen geweldigen hoop Rutulen mede te slepen.

En nu komt geen los gerucht, maer een gewisser bode van zulck een ongeval naer Eneas toegevlogen: dat naulix een schrede tusschen zijn volck en de doot, en het tijt is den deizenden Teukren te hulpe te komen. Hy verhit van toorne, maet met den zwaerde neder al wat hem eerst bejegt, en baent met den stalen degen zich eenen ruimen wegh door den drang, om u, o hoovaerdige Turnus, al roockende van bloet, by te komen. Pallas, Evander, en wat des meer zy, zweven voor zijn oogen; de tafels, daer hy, een vreemdelink, eerst aenzat, en hoe zy hem de hant gaven. Daer na grijpt hy vier jongelingen, van Sulmon geteelt, en noch zoo vele van Ufens opge-

¹⁾ *Hoe een hoop jongelingen enz.: t. w.: „den moord der zoons van Egyptus door de dochteren van Danaë.”* Zie den brief van Hypermnestra, Deel IV, blz. 224.

voedt, levendigh by den hals, om hen, tot een lijckofferhande voor de schim des overledens, op te offeren, en het lijckvier met den bloede der gevangenen te bescprengkelen. Toen hy daer na Magus een vinnige spiets van verre zou toeklincken, ontweeck dees behendigh den scheut, zoo dat de spiets al drillende over hem henevloogh, en hy Eneas knie omhelzende, ootmoedigh aldus aensprack: ick bidde u, om uw vaders geeft, en de hoop van den aenkomenden Julus, spaer mijn leven, mijnen zoon en vader ten gevalle. Ick heb een groot huis staen, daer een maghtigh zilverwerek, kunstigh gedreven, en eenen schat van gewrocht en ongewrocht gout heel diep begraven leggen: der Teukren zege hangt toch aen my alleen niet: nochte aen een mans leven is u zoo veel gelegen. Zoo sprack hy, waer op Eneas aldus antwoorde: bespaer alle die schatten van gout en zilver, waer van ghy spreeckt, vry voor uwe kinderen. Turnus heeft die oorlooghskoopmanschap ¹⁾ eerft afgeschaft, al toen hy Pallas versloegh. Hier heeft mijn vader Anchises geeft, hier heeft Julus gevoelen af. Zoo sprekende vat hy met de slincke hant zijnen helm, en den hals des genabiddenden omruckende, duwde daer het lemmer tot het gevelt toe in. Niet verre van hier was Emons zoon, Febus en Dianes Priester, die zijn offerbonet met gewijde keelbanden onder de kin toefstrickte, en in 't harnas, om zijn wit gewaet, van boven tot beneden toe uitmuntte. Eneas trat toe, en dreef hem op het velt neder, en op den gefneuvelde tredende, offert dien, en bedeckt de plaets met een eerwaardige schim. Sereftus de wapens verzamelende, brengtze op zijne schouders, u, o Koningk Mars, tot een zegeteken toe. Cekulus, uit Vulkaens struick gesproten, en Umbro, van 't geberghthe der Marfen afgestegen, hervatten den strijt. Dardaens zoon zet 'er zich tegen (hy had met zijne kling Anxur de slincke hant, en den geheelen rant des beuckelaers afgelineten.) Dees sprack wat vermoetel; geloofde dat zijn belezen geweldigen nadruk had, en zich eenen hoogen ouderdom en vele jaren levens belovende, verhief mischien zijn hart ten hemel toe. Tarquitus, van Boschgodt Faunus, by de Nymf Driope, gewonnen, braveert in het tegendeel met zijn blinkende wapenen tegens hem aen, en ontmoet den verhitten Eneas, die met d'opgeheve spiets hem door zijn pantser en zwaerwightigen beuckelaer klinckt: daer na houwt hy het hooft van den te vergeefs biddende, die noch veel te zeggen had, ter aerde, en den romp haestigh voortstootende, spreeckt in erren moede aldus: legh nu daer, ghy ontzaghelijske: uw lieve moeder zal u niet ter aerde brengen, nochte

¹⁾ Turnus heeft die oorlooghskoopmanschap enz.: d. i.: „Turnus heeft my geleerd, geen loosprijs voor iemands leven aan te nemen.”

uwe leden in uw vaders graf bedelven: ghy wort den verflindende vogelen ten beste gegeven, of zult in 't water gesmeten, voor stroom henedrijven, daer de graege visschen uw wonden lecken. Eneas vervolgt flux Antheus, en Lykas, van Turnus eerste benden, en den stercken Numa, en den rossen Kamertes, die van den groothartigen Volscens geteelt, de lantrijckste in Aufonie was, en regeerde over Amyklen, daer niemant zich reppen durf¹⁾. Gelijck Egeon, die (zoo men zeit) hondert armen, en hondert handen hebbende, het vier uit vijftigh monden en keelen blies, toen hy tegens Jupijns blixems met vijftigh schilden aenrammelde, en vijftigh zwaerden uitruckte: alzoo brult de zeeghaftige Eneas over al het vlacke velt, na dat zijn punt eens laeuw geworden is: ja hy streeft tegens de borst van Nyfeus en zijne vier paerden aen, die op hem toezetten; maer zoo dra zy hem van verre zien aenstappen, en afgrijffelijck brullen, keerenze van vreeze; en te rugh aen 't hollen, smijten hunnen wagen aen ten wagen uit, en rucken naer strant toe. Ondertusschen geven Lukagus en zijn broeder Liger zich met een paer witte paerden midden onder den hoop: maer de broeder ment de paerden, de bite Lukagus zwaait den blancken degen. Eneas verdroegh het niet, datze zoo verhit voortvoeren; hy viel 'er op in, en het stont vreesfelijk, toen hy hun met zijne speer opquam. Liger sprack tegens hem: ghy ziet hier Diomedes paerden nochte Achilles wagen, of de Frygiaensche velden niet: dit lant zal nu een einde van den krijgh en uw leven zien. Zulcke woorden smijt d'uitzinnige Liger uit. De Trojaensche helt zoekt hem niet met woorden te bejegenen; maer worpt zijnen vyant eenen schicht naer het lijf. Terwijl Lukagus vooroverhellende, de rossen met slaen en prickelen voortjoegh, en het flinke been vooruitstekende, zich schrap zette om te vechten, zoo snort de speer door den ondersten rant des blinkenden beuckelaers: daer na doorboortze hem zijn flinke eechenis, en hy tuimelt, voor doot ten wagen uitgeschockt, over het velt hene. De Godtvruchtige Eneas spreekt hem bits en bitter toe: o Lukagus, de traegheit uwer paerden in 't vlughen verriet uwen wagen niet, nochte ydele schimmen der vyanden holpen uwe rossen aen 't hollen: ghy hebt zelf, over de wielien springende, den wagen verlaten. Dit sprekende zoo rande hy de paerden aen: d'ongeluckige Liger van den zelve wagen gevallen,

1) Amyklen. daer niemant zich reppen durf. Amyklen, een stad by Terracina, was door de reisgenooten van Kastor en Pollux gesticht. Ter gelegenheid, dat die stad met haar naburen in oorlog was, gebeurde het, dat er herhaalde berichten van de nadering van vyanden valsche bevonden werden: waarom de Regeering op doodstraf verbod, dergelijke schrikmares te verspreiden. Toen nu werkelijk de vyand kwam had niemand het hart, de Overheden te waarschuwen, zoo dat de stad werd ingenomen, omdat „niemand zich reppen durft.“

streckte hem zijn weerlooze handen toe. O Trojaensche helt, om u zelfs, om uwer ouderen wil, die u, ter goeder ure, ter weerelt brogh-ten; laet my leven, en erbarm u over mijn smeeken. Eneas antwoorde hem, die noch badt: flus spraeckt ghy zoo niet: sterf hene, en de broeder verzelschappe zijnen broeder. Toen duwde hy hem het punt in 't hart, den schuilhoek der ziele. De Dardaensche Vorst belpreide het velt aldus met lijken, en bruisde als een stroomende waterbeeck, of bijster onweer. Endeljk vallen het kint Askaen, en de vergeefsbelegerde jeught te poort uit.

Ondertusschen spreeckt Jupiter eerst Juno aldus aen: o zuster, mijn lieve bedgenoot, Venus (gelijk ghy meende, en in uwe meeninge niet bedrogen zijt) hanthaeft de Trojaensche mogentheit: de Rutulen zijn niet gestelt om rustigh de handen te reppen, moedigh te vechten, en lijfsgevaer uit te staen. Juno antwoorde hem ootmoedighlijk, o mijn overschoone echtgenoot, waerom moeit ghy my, die vol hartewee ben, en uw straffe woorden ontzie? Lagh ick u zoo diep in 't hart, gelijk eertijts, en het wel betaemde; ghy, die almaghtigh zijt, zoudt my niet weigeren, dat ick Turnus uit den strijt berghde, en behouden aen zijnen vader Daunus leverde: nu gaet hy verloren, en moet het, om der Teukren wil, met zijn godtvruchtigh bloet ontgelden. Evenwel is hy een telgh uit onzen stamme: Pilumnus is zijn overoutgrootvader, en menighmael beschonck hy uwe kercken mildeljk en rijckeljk met offergaven. De Koningk des hemelschen Olymps sprack in 't kort tegens haer aldus: bidt ghy om uitstel en tijt voor den vegen jongelingk, en acht ghy, dat ick u hier in volgen kan; zoo bergh Turnus door de vlucht, en ontweldigh hem den aenstaenden doot: dus veel magh men u inwilligen: maer schuilt 'er onder dat verzoek iet, dat verder ga; en meent ghy dien geheelen krijgh te beslechten, of te veranderen, zoo aest ghy een ydele hope. Hier op zeit Juno al weenende: wat, of ghy by ooghuickinge inwillighde, het geen ghy mondeling niet kunt toestaen, en ick my van Turnus leven moght verzekeren? Nu hangt den onschuldigen een droevigh einde boven 't hooft, of ick versta my des niet; en wensch eer door een ydele vrees bedrogen te wezen, en dat ghy, die dit vermooght, liever uw begonnen werck ten beste keert. Zoo spreektze, daelt haestigh uit den hoogen hemel, en met een wolcke omgort, voert met zich een onweder door de lucht, en komt naer het Trojaensche heir en Laurentijnsche leger toe. Toen schiep de Godin uit een bolle wolcke een dunne en krachtellooze schim (een wonderbaer gedroght in d'oogen) die den goddeljcken Eneas gelijk,

en met Dardaensch geweer, en beuckelaer, en kam, gelijk de Trojaen, gewapent is: zy begaest haer met een ydele spraek, met een stem zonder verstant, en bootst zijnen tret na: gelijk men zeit, dat de geesten der overledenen hene en weder vliegen; of droomen slaperige zinnen beguichelen. Deze schim huppelt vrolijk voor d'eerste geleden, en terght Turnus met zijn geweer, en tart hem uit met schimpwoorden. Turnus hier tegens aen, smijt van verre een speer, datze snort: de schim zich omkeerende, biet hem den rug. Maer Turnus toen hierom ontitelt, geloofde dat Eneas zich omkeerde en weeck; en hy schepte hier een ydele hoop uit: Eneas waer vliet ghy hene? sehey niet uit het huwelijck, dat al gesloten is: deze hant zal u aen het lant helpen, het welck ghy door zee gingt zoeken. Aldus roepende volgt hy, sehermt met den schitterenden degen, en ziet niet eens, hoe zijn blijfchap enckel wint is. By geval lagh 'er aen een steile en hooge oeverrots een schip vast gebonden, waer van een valreep uithing: Koningk Ofinius wert hier mede van de Klusische kusten herwaert gevoert. De schim van den verbaestvughtenden Eneas valt hier in, om te schuilen; Turnus zit 'er niet te trager achter her, en keert zich aen geene hindernis, en vliegt den valreep op: naulix zet hy zijnen voet binnen 's boorts, of Saturnus dochter ruckt het touw in stucken, en het losgeruckte schip in de tuimelende golven. Maer Eneas mist en zoekt Turnus, om tegens hem te kampen, en brengt menigen krijghsman, die hem bejegent, om zijn leven. Toen zagh de lichte schim niet meer naer schuilhoecken om, maer vloogh om hoogh, en mengde zich in een donckere wolcke; terwijl Turnus vast van eenen dwarrelwint midden in zee omgevoert wiert. Onkundigh van zijn wedervaren, en ondanckbaer voor zijne behoudenis, ziet hy vast te rugge, en heft beide de handen met zijne stem naer den hemel: almaghtige vader, acht ghy my zulk een lasterstück waardigh, en woudt ghy my zoo hardt straffen? waer worde ick vervoert? wat verliep ick? Op wat wijze, of hoedanigh zal ick wederkeeren, na deze vlucht? Zal ick wel weder de Laurentijnche muren of legers zien? Wat gaen die benden en soldaten nu aen, die my en mijne standaerden zwoeren? die ick alle, o schennis, zoo schandelijck in den uitersten noot liet steecken, en nu herwaert en derwaert zie loopen, en hoor hoeze, onder het sneuvelen, zuchten? Wat zal ick doen? of wat aerde gaept nu wijt genoegh om my te verzwelgen? O winden, ontfarmt ghy u liever mijnes: ick Turnus bidde u, voert vry het schip tegens klip, tegens rots aen: drijf het op wreede bancken en zantplaten, daer my geene Rutulen nochte

verdiende laster volgen. Aldus sprekende hollen zijn gedachten, nu herwaert, dan derwaert: of hy om zulck een schande uitzinnigh, zich met het spits van den degen wil doorrijgen, en het raeuwe lemmer door de ribben jagen: of zich midden in de baren worpen; om aen het boghtige strant te zweemmen, en weder tegens het geweer der Trojanen aen te gaen. Driewerf pooghde hy van beidts te bezoeken: driewerf hielt de groote Juno hem tegen; en zette den jongelingk uit barmhartigheid neder. Ily drijft voort, en de diepte doorsnijdende, wort, voor wint voor stroom, naer zijnen vader Daunus overoude stadt wechgevoert.

Maer ondertusschen begeeft zich Mezentius, op Jupiters aenmanen, al verhit naer den slag, en rant de braveerende Teukren aen. De Tyrreensehe heirspitten rennen gelijkerhant toe, en houden aen met algemeenen wrock, en schieten op eenen eenigen man, of het haggelde. Ily staet, gelijk een steenrots, die tegens de razerny der stormwinden gekant, tegens de baren aengezot, en in de wilde woefte vlackte uitstekende, al 't geweld en de dreigementen der lucht en zee, zonder zich eens te verreppen, uithardt. Ily velt Hebrus, Doliakaons afkomst, ter aerde, en Latagus, en Palmus, die vast voorliep: doch Latagus dreef hy met eenen steen, en geweldigh stuck eener rotse voor den kop, recht in 't aenzicht; den tragen Palmus liet hy met zijn afgehouwe waede henetuimelen, en Lausus het harnas op de schouder leggen, en den paerdestaert op den helm steken. Oock versloegh hy Evas, den Frygiaen, en Mimas, Paris wederga en megezel, van Theano ter weerelt gebroght, en aen zijnen vader Amykus geleverd, op dien zelve nacht, toen de Koningin, Cisseus dochter, van een fackel bevrucht, Paris baerde; Paris sneuvelde in zijn vaderlijke stadt; het Laurentijnsche lant bewaert Mimas, wiens aenzicht onbekent bleef. En gelijk een wildt zwijn door 't gebit der honden afgedreven van de hooge bergen (daer de pijnboomrijcke Vesulus, en het Laurentijnsche broeckmoerasch het lange jaren beschermde, en met riet en ruigte voedde) na dat het in 't net geraeckt is, wel fors staen blijft, en de borstels opsteekt, zonder dat iemand het hart hebbe dit dier te genaken, of daer tegens in te varen; maer elck veilig van verre met schieten en roepen vast tiert: eveneens is 'er niemant van allen, die op Mezentius met recht verbittert zijn, zoo koen, om met den blancken degen toe te treden: zy tergen hem van verre met schichten en vreeslijk getier. Maer hy verwachtte onverfaeght van alle kanten, knerst op zijn tanden, en schut de speeren op den rug af. Akron, een Griek, was van

Koritus oude grenzen komen vlughten, en liet zijn huwelijk onvoltroeken. Zoo dra Mezentius hem van verre zich midden onder de troepen zag menigen, met zijn scharlakenroode pluimaedje, en het purperen velteken zijner verloofde bruit; scheen de wreedaert een afgevalste leeuw, die van dollen honger aangedreven, menighmael door de ruime stallen loopt snuffelen, en by geval een vluchtige geit, of hart met groote hoornen opdoet, vervaerlijk gaapt, het hair overendt zet, graegh naer zijn roof grijpt, boven op 't ingewant leggen gaet, en zijnen grimmenden muil met het vuile bloet afspoelt: zoo rustigh ruckt Mezentius tot den drang der vyanden in. D'ongelukkige Akron wort nedergehouden, en den geeft gevende, smijt met zijne hielen tegens den zwarten gront aen, en verft de gebroke schichten met zijn bloet. De zelve wreedaert acht het niet de moeite waert den voortvluchtigen Oroles te vellen, of van achter met een spiets te wonden. Toen Oroles hem bejegende, liep hy 'er op in, en vocht voor de vuist. Oroles was loozer, doch niet zoo bedreven om met geweer te spelen. Toen Mezentius hem onder zijn voeten en het punt der speere had, zeide hy: daer leit Oroles, die zoo hoogh in zijn wapen, en een ontzagheijk lidt van 't heir was. De mackers hier opvolgende, riepen vrolijk: Iô Pean: maer Oroles zeit al stervende: wie ghy zijt, ick zal niet ongewroken blijven, nocte ghy u niet lang over deze zege verheugen: ghy hebt het zelve einde te verwachten, en zult 'er haest mede toe leggen. Mezentius hem niet zonder verbitteringe toegrenikende, antwoorde: sterf nu hene: der Goden vader en Koningk der menschen maecke het met my, zoo 't hem gevalle. Dit zeggende trock hy den schicht uit het lijf. Een harde doot en yzeren vaeck luicken zijn oogen, en hy sluit zijn gezicht, om eenen eeuwigen nacht te rusten. Cedikus verstaet Alkathous; Sakrator Hydaspes; Rapo Parthenius, en den overstercken Orfes; Messapus Klonius, en den Lykaonischen Erikates; gene komt met zijn onbetoombaer ros op d'aerde te sneuvelen; dees als een voetknecht te voet vechtende. De Lycische Agis trat tegens Valeer aen, die, niet vreemt van zijner voorvaderen vromicheit, hem evenwel onder kreegh: Salius help Atronius; en Nealces, op worpschicht en boogh afgerecht, Salius van kant. Alree vereffende het zwaer gevecht den rouw, en de dooden van wederzijde: overwinners en verwonnelingen vielen te gelijk aen, en weken te gelijk; en geen van beide wist van vlughten. De Goden, in Jupijns hof, erbarmen zich over d'ydele wraeck van beide de partyen, en dat sterfelijke menschen in zulck een zwaericheit steken. Venus zit aen d'eene,

Juno, Saturnus dochter, aen d'ander zijde, elck voor de zijnen bekommert. De bleecke Tififone raest midden onder zoo vele duizenden. Maer d'ontheisterde Mezentius drilt vervaerlijk zijne spiets, stapt over het velt hene, zoo groot als Orion, die te voet, midden in het diepste water van Nereus, den wegh doorsnijdende, met zijne schouderen boven de golven uitsteekt; of eenen bejaerden escheboom van het hoogh geberghte mebrengende, langs d'aerde voortstapt, en zijn hoofd in de wolcken steekt. Zoo vreesfelijk quam Mezentius hier gewapent aenstappen. Eneas in het tegendeel hem in eenen langen troep vernemende, zet zich schrap om dezen te bejegenen: d'ander zwicht niet, en zijnen groothartigen vyant inwachtende, houdt stant, zoo zwaerlijvigh als hy is, en by het oog afmetende, hoe verre een speer kan toereicken, zeit: mijn hant verstrecke my een Godt, en dees stang begunstige nu mijnen toelegh, dat ick hem wis magh nemen: o Laufus, ick beloof u den roof, dien ick den roover van 't lijf zal rucken, en de zegetekens van Eneas zelf aen te trecken. Zoo sprack hy, en smet van verre de speer, datze snorde: maer heure vaert stuite op den beuckelaer af, en zy priemde van verre den braven Anthor, tuschen de zijde en het gedarmte: Anthor, Herkules megezel, die van Argos gezonden, Evander aenhing, en zich in een Italiaensche stadt nederfloegh. D'ongeluckige stortte van den scheut, op eenen anderen gemunt, sloegh zijn gezicht ten hemel, en docht in het sterven noch aen zijn lieve stadt Argos. De godtvruchtige Eneas smet toen een speer, die gingk door den bollen schilt, drie dick van koper, door het linnen voeder, een werck drie dick met stiersleder bezet, diep in zijn eechenisse zitten; doch zy kon niet verder. Eneas verheught, overmits hy het bloet des Tyrheeners ziet, ruckt haestigh het zwaert uit de scheede, en verhit van gramschap, vaert hem toe, die vast schudt en beeft. Laufus dit ziende, verzuchte zwaerlijk uit liefde tot zijnen waerden vader, en de tranen biggelden langs zijne kaecken. O gedenckwaardige jongelingk, gewisselijck, ick zal (zoo de volgende eeuwen zulck een treffelijck stuck geloofwaardigh achten) hier d'oirzaeck van uwe harde doot, nochte u, nochte uwe heerlijke daden niet verzwijgen. Mezentius aldus vast zijnde, trock vruchteloos zijnen voet te rugge, en weeck, en sleepte zijn vyants schicht met den beuckelaer na. Laufus schoot toe, en mengde zich onder het geweer van hun beide: en was alree onder Eneas zwaert gekomen, opgeheven om toe te slaen, het welck hy verzette en belette: waer op zijn mackers luide begosten te roepen, naerdien de vader van zijn zoons schilt beschut, den slag

ontgingk: en zy smeten vast met schichten, en beledighden hunnen vyant van verre met schieten. Eneas vaert voort, onder beschuttinge van schild en degen. En gelijk, wanneer het regent en hagelt, dat het klatert, alle ackermans en huislieden te velde uitvlieden, en de reizende man de regenvlaegh veilig op een slot, of aen d'oever van eenen vliet, of onder 't gewelf eener hooge steenrotse ontschuilt, om zoo ras de zon weder doorbreecke elck zijnen gangk te gaen: Eneas alzo aen alle kanten van schichten overstulpt, terwijl hy d'oorloogsbuy afichut, houdtze allen staen, en begraent Lausus, en dreight Lausus: wat bestaet ghy boven uw vermogen? waerom loopt ghy in uw doot? Uw godtvruchtheit bedrieght uw reuckeloosheit. D'uitzinnige Lausus braveert even stout, en de Dardaensche Vorst wort nu oploopender en feller; en de Schickgodinnen spinnen nu Lausus draet voort af: want Eneas drijft het zwaert met maght den jongelingk midden in 't lijf, tot het geveest toe: het punt des dreigenden helts gingk door rondas, en lichte wapens hene, en den lijfrock, van zijn moeder met goudtraet geborduurt: zijn boezem liep over van al het bloet: de geest verliet het lichaem, en voer bedrukt in de lucht naer de schimmen. Maer toen Anchises zoon de tronie en 't aenzicht des zieltoogenden jongelingks zag; het aenzicht dat zoo bleek en dootsch besturf; zoo verzuchte hy zwaerlijck uit medoogen, streckte zijn handen van een, en hem schoot in den zin, welck een hart en genegenheit de zoon zijnen vader toedraeght. O kint, wel ontfermens waardigh, wat zal de godtvruchtige Eneas u nu voor uwe trouwharticheit, wat voor uwen deughtzamen aert, naer zijn verdienste, toeleggen? Behou uwe wapens, waer in ghy uw vermaeck schepte, en ick verzende u met uw geweer ter zielen, en naer uwer ouden affche, indien ghy 'er noch wezen van hebt. Evenwel, o ongeluckige, vertroost u in uwe deerlijke doot hier mede, dat ghy van des grooten Eneas handen sterft. Hy port de verluste megezellen aen, en heft den dooden op, wiens eierlijck opgetoide locken valt van bloet bekladt hingen. De vader ondertusichen wiesch, by den Tyberstroom, zijne wonden met water af, en leunde met zijn zwack lichaem tegens eenen boom: de koperen helm hangt hier by aen de tacken, en de zware schild leit in 't gras: een hoop brave jongelingen staet rontom hem, die kranck en hijgende, zijnen hals strijckt, den baert over zijne borst kemt, en reis op reis naer Lausus vraeght, velen zent om hem te rug te roepen, en den zoon des bedroefden vaders laet over te brengen. Maer de mackers droegen den dooden Lausus op zijn wapen, en beweenden den eerlijcken jongelingk, aen een eer-

lijke wonde gestorven. De vader, wien dit ongeluck op het hart lagh, kende dat zuchten van verre, begruisde zijn grijs hair met stof, streckte beide de handen ten hemel, en bleef aen het lichaem hangen. O zoon, was ick zoo bijster op het leven verslingert dat ick u, mijn eigen bloet, in mijne plaets, tegens het geweer des vyants opzette? en worde ick, uw vader, door uwe wonden geredt, om door uwe doot te leven? Och, nu valt endelijck mijn ballingschap ongeluckigh uit voor my ellendige; nu zit die wonde diep in mijn hart. O zoon, ick de zelve, door nijt ten stoele en vaderlijcken Rijke uitgedreven, schantvleckte uwen naem, met een lasterstuck. Ick had aen het vaderlant, en de verbitterde onderdanen wel een straf verdient: ick de rechtichuldige behoorde zelf een harde en pijnlijke doot te sterven. Nu blijf ick noch leven, en scheide noch van de menschen en uit de weerelt niet: maer ick zal 'er uit scheiden. Dit zeggende zoo rechte hy zich op, en quam op zijn gewonde heup te staen; en hoewel de diepe wonde hem maghteloos en traegh maeckt, nochtans beveelt hy niet flaeuwhartigh, dat men hem zijn paert brenge; dit was zijn roem, zijn troost: hier mede keerde hy zeeghaftigh van alle toghten weder. Hy sprack het bedruckte dier aen, en begoft aldus: o Rhebus, wy hebben lang (indien by sterfelijke menschen iet lange duurt) genoegh geleest: heden zult ghy zeeghaftigh met Eneas hooft en dien bloedigen buit gaen strijcken, en my 't verlies van Lausus helpen wreken; of ontbreekt het ons aen maght, zoo zult ghy te gelijk met my sterven: want ick geloof niet, o kloeckmoedigh dier, dat ghy u zoudt gewaerdigen onder dwangk van vreemdelingen en Trojaensche meesters te staen. Zoo gesproken hebbende, nam het ros hem ¹⁾ op den rugh, en hy weder opgezeten, vatte de scherpe schichten in beide zijn handen, en rende, met den blinckenden en koperen helm, en ruigen paerdestaert op het hooft, gezwint midden onder den vyant: in zijn hart gingk een maghtigh gety van schaemte en uitzinnigheit, met rouw gemengt en liefde, van razernyen en overtuighde vromigheit aengeprickelt. Toen riep hy luitskeels driemael Eneas. Eneas kende hem flux, en badt vrolijk aldus: dat gunne ons de vader der Goden, dat gunne ons de groote Apollo, dat ghy eens begint met ons hantgemeen te worden. Zoo sprekende treet hy met een felle speer tegens hem in. Maer d'ander roept: o wreedaerdige, waerom dreightghe my, die van mijnen zoon berooft ben? dit was d'eenige wegh, waer door ghy my kost van kant helpen: wy ontzien nochte doot, nochte Godt zelf.

¹⁾ Zoo gesproken hebbende nam het ros hem: de zinbouw is meer Latijnsch dan Nederduitsch; en voor den min ervaren lezer is 't of het ros gesproken had.

Hou vry op van dreigen: want ick koom hier om te sterven, en breng u eerst deze schenckaedjen. Zoo sprack hy, en schoot zijnen vyant eenen schicht naer het lijf: daer na smeet hy den eenen op den anderen, en vloogh om en wederom met eenen geweldigen zwaey; doch Eneas vergulde schilt schutte het. Driewerf rende hy slinks om, en smeet met schichten: de Trojaensche Helt boodt hem in 't ronde driewerf zijnen koperen beuckelaer, daer een bosch schichten in stack. Daer na, toen het hem verdroot den strijt zoo lang sleipende te houden; zoo vele pijlen uit te trecken, en gedrongen wert zich met ongelijke kansse te verzetten tegens eenen, die te paerde zat, hadt hy veel overleggs; endelijck uitberstende, smeet het paert met een speer voor zijn starre, tusschen d'ooren in. Het viervoetige dier steigerde recht op, en schermde met de beenen in de lucht, en plof-fende zelf den afgeworpen ridder op het lijf, hielt hem onder, en bleef 'er met den blooten rugge op leggen. Trojanen en Latijnen schreeuwen, dat 'er de hemel van waeght: Eneas vlieght toe, ruckt het zwaert uit de scheede, en zeit: waer is nu de gestrenghe Mezentius, en zijn gruwzame grootshartigheid? Maer de Tyrrheener lucht scheppende, sloegh zijn gezicht ten hemel, en quam by zich zelven: bittere vyant, zeide hy, waerom schelt ghy, waerom dreight ghy my den doot? aen het sterven is niet schandelijx vast: nochte op die voorwaerde quam ick naer den strijt toe; nochte mijn Laufus bedong dat ghy mijn leven spaeren zoudt. Om eenē zaeck bidde ick u (indien men den verwonnen vyant eenige bede inwillige) gun den lichame d'aerde: ick weet dat mijn bittere vyanden hier rontom my staen: ick bidde u beschut my voor hunne dollicheit, en sta my, die mijn zoons lijkgenoot ben, het graf toe. Dit spreekende geeft hy vrymoedigh zijnen strot het lemmer ten beste, en giet zijn ziel met eenen plas bloets over het pantser uit.

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Ondertusschen verdaghvaert Iupijn den breeden Raet der Goden, bestraft hun tweedragt, ractze tot onpartijdigheid, en onderlingen pais. — Venus beklaght zich, en bidt voor Askaens behoudenis. — Iuno berst tegens haer uit. — Alle Goden morden over dit pleiten, gelijk blaeders in 't bosch, door een koelte bewogen. — Iupiter verklaert zich onpartijdigh in dezen oorloogh, en sterckt zijn befluit by eede. — De Rutulen varen voort met beleggh, en stormen; de Trojanen met verdadigen: Askaen, midden onder de bezettinge, blinckt gelijk een steen in gout, of yvoir in hout geleit. — Terwijl genaecht Eneas, die het Hetrurische leger bezocht, en nu met dat volck afkomt. — De Dichter bidt dat de Zauggodinnen hem ontvrouwen, wat benden Eneas op zijn hant

kreegh. — Eneas keert weder. — De nieuwe Zeenymfen bejegenen Eneas, en verwittigen hem den noot van Askaen. — Eneas schept moedt uit dit voorspoek, en roept Cybele aen. — Toen de dagh opquam, gebod hy het volck zich te wapenen, en wenckte het lezer, dat een veltgeschrey aenheft, en met schichten in de lucht een teken geeft, gelijk krauen, die uit den Zuiden vlughten. — De Rutulers vernemenze, en Eneas helm en heukelaer flickeren, gelijk een staertstar, of de Hontstar, by nacht. — Turnus, om zijnen vyant t'onderscheppen, moedicht de krijghslieden. — Eneas zet zijn soldaten op landt: zoo doet Tarchon, de Hetrurische overste, mede. — Turnus tast de Teukren aen. — Eneas de Latijnen — Partyen houden elkandere in 't gewicht, gelijk winden wolcken en baren tegens elkandere aendringen. — Pallas ziet d'Arkadische ruiters deizen, steekt hun een hart onder den riem, en vlieght op den vyant in. — Gelijk de huisman het bosch in brant gesteken hebbende, de vlam ziet voortflaen, zoo ziet Pallas zijn mackers voortvliegen om hem te helpen. — De benden horten tegens een. — Turnus door zijn zuster opgeweekt, rent naer Pallas, gelijk een leeuw naer eenen stier. — Pallas bidt Herkules, om Turnus de rest te geven, en Herkules zucht en weent, doch Iupiter troost hem. — Pallas schiet vruchteloos naer Turnus, die hem klinckt, dat hy doot ter aerde ploft; en de Rutuler over den doode braverende, rooft den wapenriem, waer in Danaus bruigomsmoort uitgebeelt staet. — Eneas krijgth tijding, hoe Pallas gebleven, en het heir in last is; vernielt al wat hem bejegent, grijpt acht menschen levendigh by den hals om hen voor den doode op te offeren, en vaert voort. — Gelijk Egeon tegens Iupijn, zoo vocht Eneas tegens den vyant. — Liger dreight Eneas: Lukagus rolt ten wagen uit: Liger zingt genade, doch de Trojaen leit den eenen broeder by den anderen, en bruifcht gelijk een stroomende beek en onweder: terwijl vallen de belegerden uit, en Iupiter melt Iuno de moedeloosheit der Rutulen en Latijnen: Iuno, bidt om Turnus te bergen; Iupijn guet hem uitstel. — Zy daelt uit den hemel, schept uit een wolck eenen Eneas, geeft of droom gelijk. — Deze schim van Eneas tart Turnus, die smijt 'er een speer naer toe, dies vlughtze: Turnus haer na, daer een schip vast gebonden leit. — Eneas schijn vlught hier in; Turnus vervolght hem binnen 's boorts, en Iuno ruckt het touw los, en laet het schip drijven. — Eneas zoekt den afwezenden te vergeefs: de schim verdwijnt in de lucht: Turnus beklaeht zich over dit bedrogh. — Ondertusschen geeft Mezentius zich in den slag, en houdt de Tyrrhenen staen, gelijk een steenrots in zee al 't geweld van winden en wateren: en zwiecht zoo luttel gelijk een wiltzwijn, dat in 't net verwert, slechts van verre besprongen wort. — Toen hy Akron zag, geleeck de wreedaert eenen hungerigen leeuw, die geit of hart aenrant. — Het gaet 'er onderling op moorden, met een gelijcke kans. — De Goden ontfarmen zich des. — Tifisone raekt onder de geleden, en Mezentius stapt over het velt, zoo groot gelijk Orion in zee, of op d'aerde. — Eneas zoekt hem: d'ander verwacht Eneas, worpt den Trojaen een speer naer 't lijf, en priemt Anthor. — Eneas pakt Mezentius beter te raeken, en vaert den gewonden met den degen in, dies Lausus den vader ontzet. — Eneas vaert voort, beschut van schilt en degen, gelijk, in eenen plusregen of hagelbuy, d'ackerluiden in een slot of rotse schuilen. — Eneas van overal bestreden, begraeut en dreight Lausus, die even stout braverende, het zwaert in 't lijf krijgth, des de helt zich erbarnt over die getrouwicheit neffens zijnen vader. — De vader by den Tyber vast zijn wonden affpoelende, is voor den zoon beducht, ziet de dienaers het lijk brengen, en begint te kermen; recht zich endeljk op, beveelt zijn paert te brengen, rent haestigh midden onder den vyant, schiet schicht op schicht, en Eneas schutze op zijnen schilt. — Endeljk worpt de Trojaen paert en ridder ter aerde, en dreight den vyant met den blooten degen. — Mezentius bidt om de begraeften, en geeft den strot het zwaert ten beste.

HET ELFDE BOECK.

INHOUDT.

Toen Mezentius verslagen lagh, wijdde de zeeghaftige Eneas Mars een zegteken toe, en verzont Pallas doot lichaem met een heerlijke lijckstaetie en pracht naer Evanders hof, daer het met grooten rouwe van den vader en alle de zijnen ingehaelt wert. Ondertusschen verwerven Latinus gezanten by den Trojaen twalef dagen bestants, om elck zijne dooden te zamelen, en eerlijk te begraven. Ontrent dien tijt keert Venulus, in 't begin des oorlooghs naer Diomedes gezonden, van zijn gezantschap weder, met tydinge van ontzeide hulp. Latinus van dien troost versteken, verdaghvaert den Rijckeraet, handelt over het stuck des krijghs, en is van meeninge, dat men door gezanten by Eneas behoort aen te houden om vredepunten te beramen: waer over Drances en Turnus, uit onderlingen en ouden haet, elckandere bitterlijk doorstrijken. Eneas middelerwijl zijn maght in twee verdeelende, zent eenige lichtgewapende ruiters langs het vlacke velt voor uit naer de stadt: hy zelf treckt met het ovefige leger, door plaetsen, van bosschen en bergen belemmert, naer den oordt daer de stadt op haer hooghte leit. Zoo dra een afgezonden boede deze mare te Laurentum brengt, scheidt de Raet: en men zet sich schrap om de stadt te verdadigen. Turnus, door zijne bespieders, van Eneas ooghmereck verkuntschap, scheidt oock zijne heirkraecht in twee deelen, geeft Messapus en Kamille het gezagh over de ruitery, om 'avyants paerdevolck het hooft te bieden, en treckt zelf met zijn voetvolck naer een engte, waer door Eneas nootzaeckelijk naer de stadt most rucken, en hy houdt een korter wegh, en leit sich daer in de lage. Ondertusschen geraecken de ruiters tegens een, en men vecht lang van wederzijde, met even groot voordeel; daer Kamille van Aruns, uit zijne lage met een speer doorschoten wort; terwijlse Chloerus, Cybeles Priefters, wiens schoone wapens haer bekoorden, te reuckeloos vervolghde, en geweldigen moort bedreef. Aruns bleef om den doot der heilige Maeght niet lang ongestraft: want hy zelf terstont van Opis, Dianes jaghtgezellin, met eenen pijl getroffen, paeide de gequetste Godin met zijn dootquetsuur. De Rutulen moedeloos om Kamilles doot geven sich op de vlucht. De Trojanen zetten sich schrap om de stadt te bestormen, 't welck Akka, Kamilles gezellin, aen Turnus overdraeght, die zijn engte verlatende, en uit de lage scheidende, de muren te hulpe komt. Eneas volgt hem dat langs, en overmits het vallen van den avont het vechten verbiet, zoo slaenze beide hun leger voor de stadt.

Men wijdt den vader Mars een zegteken toe
Van 'avyants roof: het lijck van Pallas wort verzonden

Naer 's vaders hof, dat kermt, en klaeght, en steent zich moe.
 Het zant bedeckt de doôn, van 't lijkvier eerst verflonden.
 Latinus krijgt geen' troost, uit der Gezanten mont,
 Van Diomedes stadt; dies Drances valt aen 't wrijten
 Met Turnus, in den raet: Latinus pooght terstont,
 Gelijk een middelaer, het krijgskrackeel te slijten¹⁾:
 Terwijl genaecht de Vorst van Troje met zijn maght.
 Men vecht: Kamille blijft: in 't vechten valt de nacht.

ONDERTUSSCHEN rees de dageraet, en verliet den Oceaen: en de zeeghaftige Eneas (hoewel de zorgen hem jagen, om zich tot het begraven zijner megenooten te beledigen²⁾, en Pallas lijk zijn gemoedt ontroert) betaelde den Goden zijne beloften, met het kriecken van den dagh, plantte op den heuvel een hooge eicke, geknot van alle haer tacken, en trock den stam de blinckende wapens, den uitgeschudden roof van Mezentius (u, o groote Oorloogsgodt tot een zegeteken) aen; verzagh hem met den helm, wiens kam noch van bloet druppelde; en met het gebroken geweer des dooden, en het pantser, op twalef plaetsen getroffen en doorschoten; bont den metalen beuckelaer aen den flincken arm, en hing het lemmer in d'ivoire scheede op de zijde. Daer na vermaent hy zijn juichende mackers [want d'Oversten al te hoop stonden dicht rontom hem] aldus: mannen, nu is het zwaerste stuck uitgevoert: laet alle vrees, voor het geen noch te verrichten sta, vry varen. Dit zijn d'eerstelingen en de buit des hoo-vaerdigen Konings, en hier is Mezentius in onze handen. Nu is de wegh naer den Koningk en de Latijnsche muren voor ons gebaent: zet uwe zinnen schrap om te vechten, en reket de kans alree gewonnen; op dat ghy [zoo dra de Goden ons belasten ter goeder ure de standaerden uit den wal rucken, en de jeught uit het leger aen te voeren] niet ongewaerschuwt sammelt of suft uit vreeze en achterdocht. Laet ons ondertusschen de mackers en onbegrave lichamen d'aerde bevelen; het welck beneden in den Acheron d'eenige cere des overleden is. Gaet hene, zeit hy, vereert de brave zielen, die door haer bloet ons dit vaderlant verworven, met de leste gaven: en stuurt eerst naer Evanders bedruckte stadt Pallas, niet zonder blijk van vromicheit, ons op dien droevigen dagh ontruckt, en in een on-

1) *Slijten*: activo gebezigd voor „slisen.“

2) *Beledigen* voor *verledigen*, als meermalen.

tijdgigh lijk verandert. Zoo spreekt hy al schreiende, en zet zijne gangk naer het huis toe, daer het doode lichaem stont, en bewaert wert van den ouden man, Acetes, die te vore des Parrhasischen Evanders schiltknaep was; doch zijnen waerden voesterling tot eenen megezel bygezet, met zoo geluckigh een voorspooek niet volgde. Al de stoet zijner dienaren, en de Trojaensche schaer, en Frygiaensche vrouwen, met hangenden haire, zitten, gelijk de manier is, bedrukt rontom het lijk. Maer zoo ras Eneas de hooge poorte intreet, slaenze voor hare borsten, kermen zoo luide, dat het aen den hemel klinckt, en het hof van dat bedruckte gehuil wedergalmt. Hy ziende Pallas leggen, zoo blanck als sneeuw in zijn aenzicht, en het hoofd van het kruutkussen onderstut, en de dootwonde van 't Aufonische punt, in zijn slincke borst gapen, sprack aldus met schreienden oogen: o erbarmelijk kint, benijde my de Fortuin, die ons toeloegh, uw leven, op dat ghy ons Rijk niet zoudt aenschouwen, nocte zeeghaftigh naer uw vaders hof gevoert worden? Ick heb in het scheiden, Evander, uwen vader, dit van u niet beloofst; toen hy my omhelzende, tegens een maghtigh heir aenzont, en al beducht waerschuwde, dat wy forsse mannen voorhadden, en een hardt volck gingen bestoken: en mischien paeit hy met vruchteloze hope ingenomen, nu de Goden met beloften, en stoffeert d'altaren met zijne offergaven: wy bedruckten geleiden den jongelingk, die overleden, en nu in geene hemelsche Goden langer gehouden is ¹⁾, met eene ydele staetfi. O ongeluckige vader, ghy zult uw zoons lijk, een hardt gelagh, zien. Komen wy u zoo weder t'huis, en is dit die zegestaetfi, waer naer ghy verlangde? is dit het geen ick u zoo getrouwelijk beloofde? Maer o Evander, ghy zult uwen zoon aldus eerlijcker doot zien t'huis komen, dan of hy met oneere gevloden, zijn leven berghde, en zich uwen vloeck op den hals haelde. Och, Aufonie, och, Julius, wat verliest ghy al hoeft en troost! Aldus jammerende, beveelt hy het jammerlijke lichaem op te heffen, en zent duizent mannen, de bloem uit alle troepen, die hem voor het leste eerlijk geleiden, en den vader in zijne droefheit onderstutten; in grooten rouwe een kleine troost, die men evenwel den bedroefden man schuldigh is. Anderen niet onledigh, vlechten horden, en een zachte dootbaer, van teenen, roeden, en eicke tacken, en overschaduwten en bespannen de dootbultster boven met loof. Hier leggenze den jongelingk boven op het stroo: gelijk een verslenste viool, of quijnende maybloem, die

¹⁾ Die... nu in geene hemelsche Goden langer gehouden is: gestorven zijnde, behoorde Pallas namelijk aan de Goden der onderwereld en was aan de Hemelgoden niets meer verplicht, of niet langer in hen gehouden, gelijk V. 't uitdrukt.

een maeght van haeren steel pluckte, en wiens luister, wiens verwe noch onbezweken, van d'aerde, haer moeder, niet langer verquickt of gelaeft wordt. Daer na broght Eneas voor den dagh een paer kleeden van de Sidonische Dido, heel zinnelijk op dat werck, eertijts voor hem, met haer eige handen, op purper met goude bloemen, zoo rijkelyk gewrocht, datze stijf stonden van gout. Het eene kleet trock hy bedrukt den jongelingk, als zijn jongste eere, aen, en bewont het hair, dat verbranden zou, met eenen fluier: behalve dit verrijkt hy hem met vele prijzen uit den Laurentijnschen slag; en beveelt den roof op een lange ry vooraen ten toon te dragen; voeght 'er paerden by, en wapens, den vyant ontweldight; oock bondt hy hun de handen op den rug, die hy de schimmen ten lijckoffer wou toezenden, en met welker bloet men het lijckvier most besprengkelen: en beveelt d'Oversten zelfs de geknotte stammen, met der vyanden wapenen bekleet, ten toon te dragen, en de tittels der verslagenen daer aen te hechten. Men leit 'er den ongeluckigen Aetes, gebroken van ouderdom, die nu zijnen boezem met vuisten slaet; nu zijn aenzicht met nagelen krabt: hy zijght neder, en leit op d'aerde, zoo langk als hy is. Zy leiden 'er oock wagens, met Rutulisch bloet bestort. Daer na komt Ethon, zijn lijfpaert, zonder behangfel aenstappen, al schreiende, en het huilt groote tranen, die langs zijn scheeren afdruppelen. Anderen dragen speer en helm; want Turnus gingk zeeghaftigh met de rest strijcken. Daer na volgen de bedruckte keurbende, en Trojaenen, en Tyrreensche oversten en Arkaders, met slepende geweer. Na dat al de staets der megezellen een stuck vooruit trat, stont Eneas stil, en sprack hartelijk zuchtende noch over den doode: wy moeten noch anderen, ons in den bloedigen slag ontruickt, gaen beweenen en betreuren: o manhaftige Pallas zijt in der eeuwigheit van my gegroet, en vaer eeuwich wel. Meer sprack hy niet, gingk naer de hooge muren, en zette zijnen tret naer het leger toe.

En nu quamen 'er Gezanten uit Latinus stadt aen, met olijftacken in de hant, om hunne dooden: dat hy de lichamen, die in het velt door het zwaert gesneuveld lagen, toch woude wederleveren, en hun de begraefenis en aerde vergunnen; want men tegens geene verwonelingen en ademlooze dooden vecht: dat hem toch liefde hen, die hem korts zoo wel onthaelden, en naer welker dochter hy stont, te verschoonen. De goedertieren Eneas bewillight hun deze billijke bede, en voeght 'er dit noch by: o Latijnen, wat snoode Fortuin heeft u zoo verre ingewickelt in den krijgh, dat ghy ons, uwe vrien-

den, verjaecht? Verzoekt ghy pais voor dooden, en die door oorlooghsloot omquamen? Voorwaer ick zou dat oock den levenden wel vergunnen, en waer noit hier gekomen, was my niet deze plaets en dit Rijk by nootlot beschoren: oock voer ick geen oorloogh tegens het volck van 't lant. De Koningk weigerde ons den rijksbodem, en betrouwde zich liever op Turnus wapens. Billijker had Turnus zijn leven in de weeghschael gestelt. Is zijn oogmerck den krijgh met den degen te beslechten, de Teukren te verdrijven: hy behoorde tegens my met zijn geweer aen te gaen; zoo had hy mogen leven, die zijn leven Gode of zijne vuist moght dancken. Nu gaet hene, en steeckt het lijckhout uwer ellendige burgeren in brant. Zoo sprack Eneas. Zy zwegen, en stonden stom, en zich omkeerende, zagen malkanderen vast aen. Toen antwoorde hem d'oude Drances, die op Turnus gebeten, den jongelingk altijd haette en lasterde: o Trojaensche helt, die groot van naem en faem, noch grooter in 't harnas zijt; met welck eenen lof zal ick u hemelhoogh verheffen? zal ick my meer over uwe rechtvaardigheid, of over uwe manhaftigheid verwonderen? Wy willen danckbaerlijk deze bejegeninge onze vaderlijke stede overdragen: en zoo eenige gelegenheit den wegh baene, u met Koningk Latinus verbinden: Turnus magh op zijn eige hant verdragen: ja het zal ons lusten het gevaert der vesten, u toebeſchoren, op te halen, en de Trojaensche steenen op onze schouders te torſen. Dit sprack hy, en al te zamen bestemdenze dit, uit eenen mont. Zy sloten twalef dagen stilſtant, en gedurende den bemiddelenden pais liepen Trojaenen en Latijnen onder een gemengt, onbeledicht op de bergen, in de bosſchen: d'yzere bijl klinckt op den hoogen elch: men houdt hemelhooge pijnboomen om: men klooft gedurigh met beitelen eicken, en welrieckende ceders, en voert effcheboomen te wagen, dat het kraeckt.

De vliegende Faem, trompetſter van zoo groot eenen rouwe, en die noch flus in Latium uitbromde, hoe Pallas het velt behielt; quam alreede Evander en Evanders huis en vesten ter ooren. d'Arkaders streven naer de poorten toe, en grijpen lijckſackels, naer het oude gebruik: al de wegh langs, en al het velt is licht van tortſen. De schaer der Frygiaenen hun bejegenende, schickt zich by de kermende troepen, die zoo ras de vrouwen ten hove intreden, een keel opſteken, dat 'er de bedroefde ſtadt van waeght. Maer niemant is maghtigh Evander tegen te houden: hy komt midden onder den hoop op de dootbaer vallen, daer Pallas leit, en blijft 'er van droefheit aen hangen, en weent en ſteent; en naulix berſt 'er endelijck de ſtem

uit: o Pallas, dit hadt ghy vader niet belooft, maer dat ghy u omzigtiger in den gevaerlijcken krijggh zoudt dragen. My was niet onbewuft, hoe maghtigh veel de nieuwsgierigheit en zoete eerzucht in 't harnas en den eerften optoght vermoghten. Ellendigh proeffstuck des jongelingks, harde lessen des naburigen oorlooghs, en beloften en geboden van niet eenen der Goden verhoort: en ghy, o mijn getrouwe beddegenoot, zijt geluckigh door uw overlijden, en niet in deze droefheit overgebleven. Ick de vader in het tegendeel overleefde mijnen tijt, om na mijn zoons doot noch over te blijven. De Rutulen zouden billijcker my, die de wapens der Trojaensche bontgenooten volgde, met hun geweer overvallen: billijcker waer ick zelf gestorven; en ick, niet Pallas, met deze lijckstaetfi t'huis gebroght. Maer ick wijte het, o Teukren, u niet, nochte het bontgenootschap, nochte het gastgenootschap, hant aen hant gesloten: dat lot molt mijnen ouderdom te beurt vallen. Doch was mijnen zoon een ontijdige doot beschoren, zoo zal het my noch wel doen, naerdien hy over 't invoeren der Teukren in Latium quam te sneuvelen; na dat de Volscen te vore by duizenden om hals quamen. Ja ick zal u, o Pallas, geen andere lijckstaetfi waerdigh achten, als deze, u van den godtvruchtigen Eneas, en groothartige Frygiaenen, en Tyrreheensche Oversten, en het gansche heir der Tyrreheenschen toegeleit. Zy, die van uwe handen storven, rechten u heerlijke zegetekens op: en waer hy, o Turnus, u in oude en jaren en krachten gelijk, ghy stont nu al mede, als een geweldige staeck, in 't harnas ten toon: maer waerom houde ick, ongeluckige man, de Teukren langer van hunne wapenen? Gaet hene, en gedenckt uwen Koningk dezen last over te brengen: dat ick, nu Pallas omgekomen is, noch tegens mijn hart in de weerelt blijf, spruit uit de hoop, geschept uit Eneas vromicheit, gehouden de wraeck van zoon en vader met Turnus bloet te paeien. Dit eenige verwacht ick noch van hem en zijne fortuin, en verdiensten. De lust van dit leven zoek ick niet, nochte 't is billijck: maer wensch dit beneden onder de schimmen mijnen zoon te bootschappen.

Ondertusschen voerde de dageraet den ellendigen en sterfelijken menschen het verquickende licht toe, 't welck moeite en zwaricheden met zich brengt. Alree stelde vader Eneas, alreede stelde Tarchon lijckhoutstapels op den boghtigen oever toe. Hier broght een iegelijk, naer der vaderen wijze, zijne dooden, waer onder men den sinoockenden brant stoeckte, die den hemel om hoogh met eenen nevel van roock verduisterde. Driewerf trockenze, met hun blinc-

kende harnas om 't lijf gegespt, rontom het aengesteecken lijckhout: driewerf redenze te paerde rontom het bedruckte lijckvier, en huil-den overluit. Men besprengt oock d'aerde, men belprengt oock de wapens met tranen. 't Gelchrey der mannen en geklanck der trompetten klinckt hemelhoogh. Daer na worpen anderen helmen en brave lemmers, roof den neergehouwe Latijnen ontweldight, in den viere; oock breidels, en barnende raden; zommigen beuckelaers en heilooze schichten, nu lijckschenckaedjen, te vore het wapentuigh dezer overledenen. Men slaght voor de dooden een menighte van offen, en keelt geborstelde zwijnen, en vee, al het lant door gerooft om te verbranden. Daer na zienze, over al het strant, hun mackers verbranden, en bewaecken de halfgebrande lijckgebeenten; daer zy niet af te trecken zijn, voor dat de bedaeuwde nacht den hemel omdraeiende, de heldere starren te voorlichijn brenge.

Middelertwyl stapelen d'ongeluckige Latijnen elders, niet min dan zy lieden, ontelbaer lijckhout, en begraven ten deele vele dooden, en voerenze ten deele wech naer de naestgelege ackers, of zendenze weder naer de stadt. Al d'overigen, eenen geweldigen hoop onder een verlagen, verbrandenze, zonder tellen, zonder pracht. Toen blaecten de woelste landen aen alle kanten van vier by vier, om strijt. De derde dagh schoof de koude schaduwe van den hemel, wanneer de bedruckten de hooge afchhoopen en beenders, onder een gemengt, uit den doothaert opschepten, en in kuilen stoppende, eenen hoop warme aerde daer boven op smeten. Maer nu was het voornaemste gedruis en verre de meeste rouw binnen het hof en de stadt van den grootmaghtigen Latinus; daer moeders, en schoondochters, zusters, en ouderlooze kinders deerlijk en bedruckt den heiloozen krijg, en Turnus huwelyk vervloecken; enckel willen dat hy, die naer d'opperste eere en het Rijk van Italie steeckt, zelf met wapenen, zelf met den italen degen het krackeel beslechte. De bitse Drances verzwaert dit noch, en betuight dat Turnus alleen uitgedaeght, alleen in het perck uitge-eischt wort. Hier kanten zich velen tegens, stercken hun gevoelen met verscheide bewijsredenen, die Turnus begunstigen: want de grootachtbaerheit der Koninginne beschaduwte hem, en de naem en faem zijner verdiende triomfen houden den jongeling het hooft op.

Midden in den brant dezer beroerte brengen noch de gezanten, uit de stadt van den grooten Diomedes, deze bedroefde tijding t'huis: dat 'er met alle de kosten van zoo treffelyk eene bezendinge niets uitgerecht zy: dat geen gout nochte giften nochte ernsthaftige ge-

beden iets vermoghten: dat de Latijnen elders hulp mogen verzoeken, of met den Trojaenschen Koningk verdragen. Koningk Latinus zelf bezwijkt van geweldigen rouwe. De gramschap der Goden, en graven, noch versch voor zijne oogen, waerschuwen hem, dat Eneas openbaerlijck door een goddelijcke maght ingevoert, en met lantberderf gestuit wort. Weshalve hy den hoogen Raet, en de treflijcksten ten hove verdaeght. Zy komen te zamen, en de wegen grimmelen van de menighden, die naer het koningkljcke hof spoeden: en Koningk Latinus, d'outste van allen, en eerste onder hen, die den scepter voeren, zit zwaermoedigh in het midden; en gebiet hier de gezanten, uit d'Etolische stadt wedergekeert, te melden watze mebrengen, en eischt hun geheele antwoord, van vore tot achter toe, te hooren. Toen gavenze alle gehoor, en Venulus zijnen gebode gehoorzaam, ving aldus aen: o burgers, wy zagen Diomedes, en het leger der Argiven, en leidden den wegh af, zonder ongeval; en hy gaf ons zijne hant, waer door de stadt Ilium ter aerde plofte. Hy, die den Gargaen ¹⁾ veroverde, slichtte nu op den bodem van Iäpygie ²⁾ de stadt Argyripe, naer zijne lantslieden genoemd. Na dat wy binnen stonden, en ons gegunt wiert in hunne tegenwoordigheit te spreken, zoo boden wy hun onze geschencken aen, en meldden onzen naem, en vaderlant: wie ons beoorlooghden: wat oirzaeck ons naer Arpos joegh. Hy dit hoorende, antwoorde zachtzinnigh: o geluckige lieden, overoude Ausonianen, uit Saturnus Rijk gesproten, wat ongeval bekommert uwen gerusten staet, en raet u den vreemdelingen oorloogh aen te zeggen? Zoo menigh als 'er van ons den bodem van Ilium met den zwaerde schon (ick sla over wat men in 't belegh onder de hooge vesten bezuurde; en de dooden, waer over Simois henestroomt) al te zamen moften wy door de weerelt omzwerende, onze schelmstukken zoo onuitspreeckelijck dier ontgelden, en boeten, dat zelf Priaem zich over zulck een' armen hoop erbarmen zou. Dat weet het droeve onweêr van Minerve berockent ³⁾, en d'Eubeefche steenrots ⁴⁾, en de wraeckgierige Kafareus ⁵⁾. Sedert dien krijgh dreven wy hene, elck naer een verscheide kust; Menelaus, Atreus zoon, dwaelt in ballingschap, tot aen Proteus pylaren ⁶⁾ toe: Ulyffes

1) Den Gargaen: de Garganus is een berg in Apuliën.

2) Iäpygi: een schiereiland ten zuiden van Italiën.

3) Het droeve onweêr van Minerve berockent: Minerva was namelijk verstoord geworden om 't schenden van Kassandra en had de terugreizende Grieken met zwaar onweêr bezocht.

4) d'Eubeefche steenrots: waarop de Griekse schepen schipbreuk leden.

5) De wraeckgierige Kafareus: een hooge bergklip op Eubea, van waar Koning Nauplius wrank nam over den dood van zijn zoon Palamedes, door op dien berg een vuurbaak te stellen, op welke vele Griekse schepen als op een havenvuur aanzeilden en zoo jammerlijk vergingen.

6) Proteus pylaren voor „de grenzen van Egypte.“ Proteus hield zich namelijk in een der eilanden van den Nijlmond op.

zagh de Reuzen van Etna. Zal ick van Neoptolemus Rijk verhal-
len, en Idomeneus overhoop gefmeten hof? of van de Lokren, die
het Libyaensche ſtrant bewoonen? De Mycener, veltheer der dap-
pere Argiven, quam zelf, zoo ras hy den voet binnen den drempel
van zijn hof zette, om hals, door de hant zijner eerlooze gemalinne:
een overſpeelder bezit de plaets van hem, die Afie overwon. Of zal
ick verhalen, hoe de Goden my benijdden, dat ick in mijn vader-
lant zou belanden, om mijn gewenschte echtgenoot, en het ſchoone
Kalydon te zien? Nu volgen ons noch afgrijſelijke wonderſpoocken
na, en mijn verlore mackers ſtegen met hunne pennen naer de lucht,
en in vogelen verandert ¹⁾, zweven ontrent de ſtroomen (och, yſfelijke
ſtraf mijnes volcks!) en huilen zoo jammerlijk, dat 'er de rotſen af
wedergalmen. My ſtonden alreede zulcke zwaericheden te duchten,
zedert ick zinnelooze de hemelſche lichaemen trof, en Venus hant
met een wonde taifterde. Neen zeker, wickelt my niet in zulck eenen
krijgh. Oock heb ick, na het verdelgen van Pergamum, met den
Teukren geenen ſtrijt meer; nochte wil aen hunne voorlede ellenden
gedencken, of my daer over verblijden. De geſchencken ons uit uw
vaderlant medegebroght, brengt die Eneas: wy hebben met ons
ſcherp geweer tegens hem ſchrap geſtaen, en hant tegen hant ge-
vochten. Gelooft my, die hem beproefde, hoe trots hy met den beuc-
kelaer toefſchiet: met welck een dwarlinge hy de ſpiets toedrijft. Had
het lant van Ida noch een paer zulcke mannen gedragen; de Dar-
daner waer van zelf Inachus ſteden opgekomen, en Griecken zou
het keeren van de kans betreuren. Hektor en Eneas hielden het
beleggh voor de ſtercke muren van Troje dragende, en ſtuitten de zege
der Griecken tien jaren langk; beide even moedigh: beide uitmun-
tende en braef in 't harnas; doch Eneas de godtvruchtighſte. Laetze,
op wat wyze het beſt geſchieden kan, in bontgenootſchap treden:
maer wapens tegen wapens op te zetten; wacht u daer voor: en nu
hebt ghy, allergrootmaghtighſte Koningk der Koningen, met een
zijn antwoort gehoort, en wat hy van dezen zwaeren oorloogh gevoelt.

Naulix verhaelden de Gezanten dit, of d'Auſoniſche rijcksraet be-
goft allerleis te morren, te mompelen: gelijk ſnelle vlieten, van
ſteenen, die den ſtroom zijnen vaert beletten, toegestoet, de kanten,
ſchuren, en langs d'oeverſ bruifen en ruiſſchen. Zoo dra d'ontroerde
zinnen wat bedaren, en niemant meer zijne lippen rept, heft de Ko-
ningk (na dat hy de Goden eerſt aenriep) uit zijnen hoogen troon
aldus aen:

¹⁾ In vogelen verandert: volgens anderen gebeurde dit eerſt na den dood van Diomedes, en in
droefheid daarover.

O Latijnen, voorwaer ick wou wel, en het waer beter geweest, dat men te vore overlegh van den staet hadde gemaect, en niet op zulck eenen tijt, wanneer de vyant de muren belegert, den Rijcksraet by een verdaghvaerde. O burgers, wy voeren eenen ontijdigen krijgh tegens een volck van het geslacht der Goden, en onoverwinbare mannen, die met geene oorlogen af te matten zijn, en overwonnen wezende, noch den degen niet nederleggen. Zoo ghy eenige hoop op de wapens van Etolie bouwt; zet die vry uit uwen zin, en elck zie voor zich zelve toe. Maer in welck een verlegenheit wy steken, en hoe al het geen, waer op men zich verliet, ons begeeft, en waer toe de staet vervallen is, dat ziet ghy voor uwe oogen, en kunt het met handen tasten: doch ick beschuldigh niemant: men heeft te werck gestelt al wat mogelijk is, en al de maght en kracht des Rijcks aen den slaggh gehangen. Nu zal ick u berichten, wat gevoelen by my in bedencken genomen wort, en dat, let 'er wel op, beknopt voorstellen. Ick heb dicht by den Tuskaenschen stroom, een overout lantschap leggen, dat zich in de lengde westwaert, tot aen de Siciliaensche grenzen, uitsprekt: Auruncen en Rutulen ploegen en bezaaien de harde heuvels, en beweiden de ruige toppen. Dat men alle dit lantschap, en 't hoogh geberghte, met pijnbosch beplant, den Teukren, vrientschaps halve, toelsta, en met hun een verbont sluite op billijke voorwaarden, en hen, als rijcksgenooten inroep. Laetze zich daer, is hun begeerte zoo groot, neder slaen, en steden sichten. Doch is de meeninge naer andere palen, en andere volcken te trecken, en kunnenze van onzen bodem scheiden; zoo laet ons voor hun twintigh schepen van Italiaensche hout bouwen, of meer, indienze meer mannen kunnen: al het hout leit aen het water: zy vorderen slechts zoo veel en zulck vaertuigh als hun dienstig is: laet ons hun gelt, werckvolck, en scheepstimmerwerven bestellen. Behalve dit belijft ons noch, dat 'er hondert Gezanten, de treffelijken uit de Latijnen, henegaen, die met vredetacken in de hant, ons inzicht aendienende, met hun verdragen, en hun schenckaedjen van gout en elpenbeen brengen, en eenen wagenstoel, en Koningsrock, onze rijckstekens. Beraetslaeght u in 't gemeen, en komt den verlegen staet te hulpe.

Toen stont dezelve Drances al geltoort op, die van bittere nijdigheit aengeprickelt, zich tegens Turnus eere kante. Hy was rijck van middelen, en wel ter tale; doch een koel krijghsman, geen onnut raetsman geacht; maghtigh om oproer te stoken; trots op zijn moeders adelijck geslacht; onzeker van wat vader. Dees stont op, en vermeerde en verzwaerde den haet tegen Turnus opgenomen aldus: o

genadighste Koningk, ghy vraeght raet over een zaeck, die niet duister is, of onze uitlegginge behoeft: zy bekennen al te zamen wel te weten wat de behoudenis des volcks vereischt; doch mompelen het binnen 's monts. Hy geve ons vryheit om te spreeken, en late zijn opgeblazenheit varen, door wiens ongeluckigh beleit, en ave-rechtze gangen (ick zal 't rechtuit zeggen, al dreight hy my met den degen, en de doot) wy zoo vele lichten van Oversten zien sneu-velen, en de gansche stadt in rouw zitten; terwijl hy op zijne vlucht zich betrouwende, het Trojaensche leger tergh, en den hemel met zijne wapenen braveert. O allerbraefste Koningk, voegh liever noch een eenigh geschenck by alle de geschencken, die ghy beveelt den Dardanen te brengen, en geef, o vader, uwe dochter (zonder voor iemants geweldenary te zwichten) aen dien braven zwager ten hu-welijck, gelijk hy des waerdigh is, en beveltigh dezen pais door een eeuwich verbont: of zijn de harten en gemoeden met zulck een schrick voor Turnus ingenomen, zoo laet ons hem zelf smecken, en met bidden hier toe vermurwen: hy geve zijn eigen Recht den Ko-ningk over, en schelde het den vaderlande quijt. O ghy, die het hooft en d'oirzaeck van alle dit jammer in Latium zijt, waerom jaeght ghy d'ellendige burgers zoo dickwils in merckelijck gevaer? O Tur-nus, in oorloogh is geen heil, wy bidden u om vree, met een om 't eenige en onschenbare pant des vreedts. Ick die, zoo ghy u laet voorstaen, u benyde (des ick my luttel bekreune) ben d'eerste, die u ootmoedigh bidde: ontfarm u over uw onderzaten: legh uwen hooghmoedt af, en dewijl ghy voorgejaeght wiert, zoo ga vry hene. Al dooden, al neerlaeghs genoegh: al lants genoegh verwoest: of zyt ghy om d'eere begaen; steeckt er zulck een hart in u, en gaet u de bruitschat van 't hof zoo ter harte; waegh het, en bejegen uwen vyant rustigh voor de vuist. Wy, quanluis een ongeachten hoop, een volck niet begravens nocte beklagens waert, zullen op het velt neêrgehouden worden, op dat Turnus toch aen zijne ko-ninglijke gemalin gerake. Hebt ghy zoo veel harts, hebt ghy een druppel van uwe vaderlijke vromicheit in 't lijf, zoo zie hem, die u uitdaeght, eens onder d'oogen. Zulck een rede terghde den oploopen-den Turnus: hy zuchte, en borst uit met deze woorden: Drances, wanneer het tijt is om de handen te reppen, dan weet ghy het alijt breet genoeg met woorden uit te meten, en zijt d'eerste, daer de Vaders te rade geroepen zijn: maer men moet het hof met geen woorden stoffeeren, die u stofachtigh ¹⁾ genoegh afgaen, daer ghy vei-

¹⁾ Stofachtigh voor „blufferig,” van *stoffen*, „bluffen, braveren?” V. speelt hier met de woorden *stoffeeren*, *stofachtig*.

ligh zit, terwijl de muren den vyant uitkeeren, en de graften noch niet van bloet overloopen. Weshalve, o Drances, donder met uwe welsprekenheit, gelijk ghy wel gewoon zijt, en hael mijne bloohartigheid over, wanneer ghy met uwe vuist zoo vele hoopen Teukren neêrgehouden, en het velt overal met uwe zegetekenen gemerckt hebt. Het staet u vry te proeven, wat een helt in 't velt vermaght: wy hoeven de vyanden niet verre te zoeken; zy staen aen alle kanten rontom de vesten. Willenwe tegens hen aengaen? wat sammeltghe? Of zult ghy altijd met den mont vechten, en uwe hielen laten zien? Ick voorgejaeght? wie kan met recht my verwyten, dat ick schandelijk voorgejaeght ben, die den gezwollen Tyber zag wassen van het Trojaensche bloet; Evanders gansche huis met zijnen stam instorten, en d'Arkaders van hunne wapens berooven? Bitias en de vreesfelijcke Pandarus bevonden my zoodanigh niet, nochte duizent anderen, die ick zeeghaftige, binnen 's vyants muren en wallen besloten, op eenen dagh naer den Tarter zondt. Is 'er geen heil in den oorloogh? Uitzinnige mensch, zing dat den Dardaen en uws gelijken voor. Vaer derhalve vry voort, om het gansche lant te verbazen, en in roer te zetten; de maght van een tweewerf overwonnen volck te verheffen; en in het tegendeel Latinus wapens laegh te zetten. Nu sidderen oock de Myrmidonsche Oversten voor de Frygiaensche wapenen: nu sidderen Diomedes en Achilles van Larisse; en Aufidus vlucht met zijnen stroom naer d'Adriatische zee te rugge. Of wanneer die doortrapte schelm zich veinst te bloode te zijn om tegens my te krackeelen, dan blijktt zijn boosheit niet dan te klaerder: maer zijt niet eens bekommert: ick zal mijne handen aen u niet schenden, nochte u dat bloode hart uit den boezem rucken: leef vry lang genoegh. Nu keer ick my, o groote vader des Rijcks, tot u en uwe voorflagen. Indien ghy langer geene hoop in onze wapenen stelt; indien wy zoo van hulp ontbloot zijn, en met eens den rugh te bieden in den gront te leggen, zonder dat de kans keeren kan; zoo laet ons de wapens nederleggen, en hen met gevouwe handen om pais bidden. Hoewel (och! of 'er noch iet van die vorige vromicheit overschoot) ick hem braef boven anderen, en geluckigh gestorven acht, die om het minste hier van niet te beleven, quam te sneuvelen, en eens het gras beet. Maer schieten ons noch middelen, en jonge gasten, noit in 't velt gebezight, en hulp van Italiaensche steden en volck over; en staet den Trojaenen hun eere oock dier genoegh, en op veel bloets (want zy hebben oock hunne dooden, en dezelve storm waeide hun allen over 't hooft), waerom bezwijcken

wy zoo schandelijk in den intre des oorlooghs? waerom schrickt ons hart in het lijf eer de trompet klincke? De langdurigheit en ongestadigheit des wisselbaren tijts keerde veele zaecken ten beste. De weifelende Fortuin bedroogh vele geluckigen, en help d'ongeluckigen weder op. Weigeren Etolie en Arpen ons de hant te bieden? Messapus weigert het niet, nochte de magtige Tolumnius, en zoo vele volcken, en Oversten ons van hun toegezonden: en geen kleine eere zal hen volgen, die in Latium en het Laurentijnsche lant geworven worden. Oock is 'er Kamille, die uit het brave geslacht der Volcken gesproten, eenen hoop ruiters aenvoert, en benden die in de wapenen groeien. Indien de Teukren my alleen ten strijt uiteischen, en u dat behaeght, en ick het gemeene beste zoo grootelijks in den wege ben; de zege is my noch zoo vreemt niet, dat mijn handen op zulck een groote hoop ietwes weigeren te proeven. Ick zal 'er met moedt tegens aengaen, alwaer hy schoon de groote Achilles, en schoot de wapens aen, die Vulkaen met zijn vuitten smeedde. Ick Turnus, die in vromicheit voor niemant der oude helden zwichte, geef voor u, en Latinus, mijnen schoonvader, mijn lijf en leven ten belte. Eischt Eneas my alleen uit, dat zoek ick: spruit dit uit der Goden gramschap, Drances zal 't met den hals niet boeten; is hier roem en eere aen vast, hy zal 'er geen eere uit strijcken.

Zylieden strijdigh over twijfelachtige zaken, verhandelnden dit onderling, terwijl trock Eneas met zijn heirleger vast op hun aen. Ziet een bode komt met een geweldigh gerucht ten Koninglijcken hove instreven, en zet al de stadt van schrick overendt: dat de Teukren, en Tyrrheensche maght in hun volle slaghorden, van den Tyberstroom, al het velt over komen afzacken. Terstont worden alle gemoeden ontruft, en de harten der gemeente dapper tot gramschap aengeprickelt. Zy vatten in der yl de wapens aen: de jeught raest om wapens: de bedruckten aen 't schreien; de Heeren aen 't mompelen. Dit gaf van allen kanten een groot geroep en luidtrughtigh geschil over de gansche stadt; niet anders dan wanneer by geval in een hoogh woudt menighen van vogelen by een zitten; of heesche zwanen by den vischrijcken vliet Paduse, in de quaeckachtige meeren, geluit slaen. O burgers, zeit Turnus, (die gelegenheit waernemende) al recht, vergadert den Raet by een, en daer neêrgezeten, prijft hun den vrede aen: zy rucken vast gewapent ten Rijke in: en zonder meer woorden, ruckt hy voort, en geeft zich haeltigh ten hove uit. Ghy Volusus, zeit hy, laet de Volcken zich wapenen, en voer de Rutulers aen: ghy Messapus en Koras, met uwen broeder,

wapent de ruiters, en voort naer buiten toe. Een deel bezette de toegangen naer stadt toe, en manne de wachttorens: de rest van 't volck trecke in zijn volle geweer met my derwaert, daer ick het be-laft. Terstont loopt al de stadt naer de muren toe. Vader Latinus verlaet zelf den Raet, en begonnen raetflagh, van zoo groot een belang, stelt beroert van zinnen dat werck uit, en beschuldicht zich zelve dickwils, vermits hy, zonder iemant aen te zien, den Dardaen niet ten schoonzoon aennam, en Eneas in stadt ontfingk. Anderen graven vast voor de poorten, of voeren steenen en staken aen: de schorre klaroen blaest den bloedigen oorloogh in: joffers en jongers door een geschakeert, omringen den wal: d'uiterste noot roept het al te hoop. Oock wort de Koningin met een groote schaer van vrouwen naer den tempel, en het hooge slot van Pallas gevoert, om haer offergaven te brengen, en de maeght Lavinie, oirzaeck van zoo groot een jammer, gaet neffens haer moeders zijde, en slaet haer schoone oogen neder. De vrouwen volgen, bewieroocken den tempel, en storten een bedrukt gebedt in het hooge koor: o strijtbare maeght, Tritonie ¹⁾, ghy oorlooghsvooghdes, verbrijzel met uwe hant het geweer des Frygiaenschen straetschenders: vel hem ter aerde, en legh hem voor de hooge poorten neder. De dolle Turnus zelf rust zich rustigh ten oorloogh toe: en alree had hy het Rutulische pantser, ruigh van kopere schubben, aengesloten, en de schenen in gout gesloten, het hoofd noch ongewapent, en het zwaert op de zijde gegort; en van gout schitterende, quam het hooge slot afgeronnen, en randde alreede in zijn gemoedt den vyant aen: gelijk een paert na lang trecken van den halster losbrekende, uit den stal vry en vranck veldewaert in slaet; of in de weide naer eenen hoop merrien toestreeft; of naer zijn gewoonte te wedt gaende om zich te baden, luide briefcht, den kop in de lucht steekt, en opsteigert, dat de mane over neck en schoft hene zwiert. Kamille, met eenen troep Volscen vergezelschapt, bejegt hem; en de Koningin ²⁾ springt zelf in de poorte van haer paert, en al de bende gaet, gelijk zy, van de paerden afzitten: daer na sprack de Koningin aldus: o Turnus, indien een heldin zich met recht eenighzins op haer eige vromicheit magh betrouwen, zoo heb ick moedt en beloof Eneas ruiterye het hoofd te bieden, en alleen tegens de Tyrrheensche ruiters aen te gaen: gun my d'eere, dat ick den eersten torn magh uitstaen ³⁾, hou ghy u met

¹⁾ Tritonie: „Pallas.”

²⁾ De Koningin: „Kamille.”

³⁾ Den eersten torn magh uitstaen: torn staat hier voor toorn, niet zoo zeer in den zin van „gramschap,” *iracundia*, als wel in dien van „aanval”, *impetus*. Van dit torn is *tornen*, voor „alle poging die van buiten gedaan wordt om iets open te rijten, te scheuren, uit zijn verband te werken.”

het voetvolck onder de stevesten. Turnus hier op de manhaftige maeght eens stijf aenziende, zeide: o Maeght, eere van Italie, hoe zal ick u bedancken, of vergelden? Maer laet ons (naerdien uwe kloeckmoedigheid voor geenerley gevaer zwicht) dit stuck gemeener hant aengaen. De voortvarende Eneas heeft (zoo het gerucht en d'uitgezonde belpieders ons verkuntschappen) lichtgewapende ruiters vooruitgezonden, om het lant af te loopen: hy komt zelf over den hoogen en woesten bergh naer de stadt toe trecken. Ick heb vorgenommen hem een laege te leggen, op het padt dat door het bosch loopt, en den tweesprongk met gewapent krijgshvolck te bezetten. Neem daer, met alle uwe benden by een, den Tyrreensch ruiters gewis: de dappere Messapus en Latijnsche ruitery, en de troep des Tiburtijnschen Oversten zullen met u trecken: het beleid zal aen u staen. Zoo spreekt hy, en vermaent Messapus, en d'oversten, zijne mackers, oock tot den strijt, met diergelijke rede; en spoet zich naer den vyant toe. Op eenen boghtigen onwegh leit een doncker dal, bequaem voor het krijgshvolck om looze lagen te leggen, en het is van wederzyde dicht met ruigte bezet: een smal padt, een enge wegh, en booze toegangen ¹⁾ loopen derwaert. Om hoogh, boven op de kruin des berghs, daer men uitziet, leit een onbekende vlakke, en veiligh om te schuilen; het zy ghy van hier iemant, ter rechte of ter slincke hant, wilt aentornen ²⁾, of van den bergh bestoken, en groote steenen afwentelen. De jongelingk begeeft zich door bekende wegen derwaert, neemt de plaets in, en legerd zich in de ruigte van het bosch.

Ondertuffchen sprack Diane, Latonaes dochter, uit haer hooge woonstede, de vlugge Opis, een van haer maeghdelyck gezelschap en heiligen stoet, weemoedigh aldus aen: o Maeght, Kamille, die ons allerlieft is, wapent zich ter quader ure met ons geweer, en rijdt naer den bloedigen slag, daer het haer gelden zal: deze hartelijke genegenheit tot haer is ons niet korts nochte haestigh aengekomen. Toen Metabus, door nydigheit en een trotser maght ten rijke nitgestoten, uit Privernus ³⁾, zijne overoude stadt, wijcken most, nam hy, midden door het gevecht henevlughtende, het kint tot gezelschap in zijne ballingschap mede, en de naem zijner moeder Kasmille wat verminckende, noemde het naer heur Kamille. Hy teegh, met het wicht in zijnen schoot, naer d'eenzame bosschen, en verregelegene bergen toe. De Volcen vlogen met hunne soldaten hene en weder

¹⁾ Boose toegangen: 't Lat. heeft *aditus maligni*, wat servius met „duistere toegangen“ verklaart.

²⁾ Aentornen: d. i.: „met geweld aanvallen.“

³⁾ Privernus: bator *Privernum*, een stad der Volcen in Latium.

rontom, en schoten hem van alle kanten fel met pijlen naer 't lijf. Zie midden in zijne vlucht liep d'Amazeen over, dat zijn hooge oevers schuimden; zulck een stortregen was uit de wolcken geborsten. Hy bereit om over te zwemmen, wort door liefde tot het kint te rugge gehouden, en is met het lieve pack beladen en bekommert. Alles by zich zelven overleggende, zoo schoot hem naulix dit ter vlucht in den zin: de krijghsman droegh by geval in zijne stercke vuist eenen geweldigen schicht, van dicht en quastigh eicken hout, wel hardt gedrooght: en knoopte en bondt de dochter (in ruigh korek met basten gewonden) midden aen deze speer valt, en zich met zijnen arm schrap zettende, om haer met kracht over te zwaeien, sprack aldus den hemel aen: o goedertiere Maeght, dochter van Latone, en beminster der boschen, de vader zelf geeft u tot een dienstmaeght deze over, die eerst aen uwen schicht vast gehecht, en u aenschreiende, door de lucht den vyant ontvliedt. O Godin, ick neem u tot een getuige, datze u alleen eigen is: ontfang haer, die nu gevaerlijk door de lucht geschoten wort. Zoo spreekt hy, en zwenckt met zijnen arm de spiets over. D'ongeluckige Kamille vliegt met den snorrenden schicht over den snellen stroom hene, dat het water ruischt. Maer overmits een groote troep Metabus alree dicht op de hielen zat, zoo gaf hy zich te water, en geredt zijnde, troock de speer, met de maeght aen Diane-geschoncken, uit den grazigen oever. Hy quam nooit onder dack, nocte binnen steden, of vesten; was te wildt van aert om te bedaren, en broght op d'eenzame bergen den tijt, gelijk een herder, over. Hier voedde hy zijn dochter op, onder heggen, in afgrijffelijke hollen, aen de speen eener wilde merrie met paerdelmelck, en molck den uier in den teeren mont. Zoo dra het kint effen op zijn voeten gaen en staen kon, gaf hy het eenen scherpen schicht in de hant, hing het kleentje den pijlkoker en boogh op den rugh, en een tygersvel op het hoofd, over den neck, in ste van gouden hairfnoer en langen sluier. Toen het noch een kint was kost het met de teere hant eenen schicht schieten, de lange slinger om het hoofd zwaejen, en een Strimonische kraen of witte zwaen treffen. Menige vrouw in de Tyrrheensche steden wenschteze te vergeefs tot een schoondochter te hebben; zy met Diane alleen te vrede houdt zich eeuwich onbevleekt, door eenen treck tot pijlen en maegdelijke kuisheit: ick wenschte wel dat zy, die de Teukren dorst uiteischen, zich in den krijgh niet gesteecken had: en zy zou my waert en nu een mijner gezellinnen zijn. Nu welaen, mijn Nymf, naerdien het bittere nootlot haer perst, zoo stijgh van den hemel

neder naer de Latijnsche palen, daer men zich, ter quader ure, tot eenen bloedigen slagh toeruft. Neem dit geweer: treck eenen wraeckgierigen pijl uit den koker, en schiet hier mede doot al wie dit gewijde lichaem wondt, het zy Trojaen, of Italiaen, zonder iemant aen te zien. Daer na zal ick uit een holle wolcke het lichaem der ellendige ongeplondert in haer vaderlant ten grave bestellen. Zoo sprack de Godin, en de Nymf overtrock haer lichaem met een zwarte wolcke, en daelde luchtigh door de ruiffchende lucht naer beneden.

Het Trojaensche heir, en de Hetrurische Oversten, en de ganiche ruitery, in benden verdeelt, genaken ondertusschen de muren: de weeldige rossen briefschen over het vlacke velt hene, laten zich nau-lix intoomen, en keeren zich dan flincks dan rechts. D'ackers staen wijt en zijt spits van yzere speeren, en het veldt flickert van gewapenden te paerde. Messapus daerentegen, en de snelle Latijnen, en Koras met zijnen broeder, en de vleugel der Maeght Kamille verschijnen tegens hen te velde, drillen van verre met hunne spietfen, zwaeien met hunne schichten; en aentreckende ruiters, en brieschende paerden worden hoe langer hoe heeter. Binnen scheuts gekomen, houdenze stant, bersten haeltigh uit met een veltgeschrey, hitfen hunne dolle rossen aen, en schieten gelijckerhant van alle kanten, gelijk of het schichten hagelde, zoo dat 'er de lucht van beschaduw't wort. Terstont rennen Tyrrhenus en de gestreng Akonteus met hunne speeren elckandere fel op 't lijf, en maecken d'eerste inbreuck, met eenen geweldigen slag; en de paerden knacken borst tegens borst in stucken. Akonteus uitgeschockt, tuimelt een stuck weeghs hene, gelijk een blixem of looden pijl uit een blijde geschoten, en spreit zijn leven in de lucht ¹⁾. Terstont is het heir verbijft, en de Latijnen zich omkeerende, worpen hun rondassen op den rug, en wenden de rossen naer de vesten toe. De Trojanen achter hun her, en Vorst Atylas valt op de benden in. Nu genaeckenze de poorten, en de Latijnen steken weder een keel op, en wendden kort met hunne paerden: hier op vlieden de Trojanen eensloefs ²⁾ met vol-
len ren te rugge: gelijk de vloet en de diepe zee t'elckens oploopende, nu tegens het lant aenzwalpt, de baren over de rotfen wentelt, dat het schuimt, en de golven over haer hooghste paelen en de zandige duinen vloeien; nu het zeewater weder haeltigh afloopt, al barenende de keien omwentelt en inslorpt, en met een vallende ebbe het strant ontzijght. De Tuskanen dreven de Rutulen tweemaal naer de

¹⁾ *Spreit sijn leven in de lucht*: de u'tdrukking is letterlijk overgezet; doch al wat zich in 't lat. laat zeggen, blijft daarom nog geen gezonde taal in 't Nederd.

²⁾ *Eensloefs*: loeven is „terugwijken, afhouden.” *Eensloefs* beteekent alzoo: „bot terugwijkende.”

vesten te rugge; tweemaal te rugge geslagen, beschuttenze al vlugh-
tende hunnen rugh met den schilt. Maer ten derdemaale elckandere
aentaftende geraeckten de ganfche heirlegers onderlinge vast aen een,
en vochten man tegens man. Toen gingk eerst het kermen der ster-
venden aen. Toen gingk de strijt eerst dapper aen, en halfdoode
paerden, gemengt onder het nederhouwen der mannen, en wapens
en lichamen, wentelen diep in het bloet. Dewijl Orfilochus gruwde
tegens Remulus zelfs aen te gaen, zoo schoot hy zijn ros met een spiets,
dat het yzer onder het oor steken bleef. Het ros steigende van dien
slagh, en baloorigh van die wonde, stack beenen en borst in de lucht,
dat hy uitgeschockt ter aerde tuimelde. Katillus smeet Iolas neder,
en Hermyn, die groflijvigh, en groothartigh in de wapenen was, en
met zijn blond hair, blootshoofs, en met zijn bloote borst aenquam,
zonder voor wonden te schrieken; zoo durf hy zich bloot voor het
spits geven. De speer gingk hem door zijn breedtschouderblat, datze
trilde, en des mans weedom verdubbelde: het zwarte bloet sprong
'er overal uit. De vechters baren lijken met het stalen punt ¹⁾, en
schroomen geene wonden, om eerlijck te sterven. Maer d'Amazoon
Kamille, met den pijlkoker op de schouders, en de borst bloot, schrap
om te vechten, juilt vast midden onder het nederhouwen, en spreit
nu met hare hant een dichte hagelbuy van taeie schichten: nu
grijptze onvermoeit een stercke heirbijl in de vuist. De gouden boogh
en 't geweer van Diane rammelt op haren rugh. Wanneerze ge-
jaeght zijnde den rugh biet, dan schietze oock met omgekeerden
boogh de flitsen achter uit. Haer uitgeleze gezellinnen zwerven
rontom haer, de maeght Larine, en Tulle, en Tarpeie, die de staele
bijl voert; alle Italiaensche dochters, van de goddelijcke Kamille
zelf uitgekoren tot haren stoet, en bedienarinnen in oorloge en ge-
rusten vrede. Hoedanigh d'Amazonen, wanneerze over den Thraci-
schen Thermodoön ²⁾ loopen, en met hare beschilderde wapenen oor-
logen; of rontom Hippolyte vechten; of wanneer de strijtbare Pen-
thefilea met haren wagen wederkeert, en de vrouwelijke troepen
op het luitruchtigh geschrey met hare halvemaenronde schilden bra-
veeren. O straffe Maeght, wien velt ghy eerst, wien leest met uwen
schicht ter neder? Of hoe vele mannen smijt ghy doot ter aerde?
Eerst klincktze Klytius zoon, Eumeen, recht van vore, een lange
denne stang door de borst. Hy valt, braeckt beken bloets, bijt het

¹⁾ De vechters baren lijken met het stalen punt: liever: „de strijdenden, zich aan de spits van het
moordende staal bloot stellende, leveren lijken.”

²⁾ Over den. . . Thermodoön: liever door: men *swemt* wel over een rivier; maar men *loopt* die niet
over, ten zij ze tougevrozen zij, waar hier geen sprake van is.

bloedigh gras, en wentelt al stervende zich in zijn bloet. Daer na leit zy 'er Liris en Pegafus boven op; terwijl d'een van zijn doorsteken paert tuimelende, den teugel grijpt; terwijl d'ander zich oprechtende, den gefneuvelden zijn maghtelooze hant toereickt; en zy storten schichtigh te gelijk neder. Zy leit 'er Amafter, Hippotas zoon, noch by, en van verre invallende, volgt met hare speer Tereus, en Harpalykus, en Demofoon, en Chromis; en zoo menigen schicht de maecht worpt, zoo menige Frygiaen moet 'er sneuvelen. De jager Orfitus rijdt met uitheemfche wapenen van verre op een Apulisch paert, is op zijn krijghsmans met een kalfsvel om 't lijf gedoft, en voert op het hooft eenen wijt opgesperden wolfsmuil, die vreesfelijk zijne tanden laet zien: hy rept zich midden onder de scharen, met een ruwe kolf in de vuist, en steekt met hals en hooft boven anderen uit. Zy dezen uitpickende [want toen de troep gekeert was, koste dit geen moeite] doorschiet hem, en bijt hem dit toe: o Tyrrhener, docht u dat ghy het wilt in de bosschen voorjoeght? De dagh is gekomen, die uwe trotse woorden met vrouwewapenen zal wederleggen: evenwel legt ghy hier mede by de schimmen geen kleine eere in, dat Kamille u met haren schicht ter aerde veldt. Stracks hier na treft zy Orfilochus, en Buten, de groflijvighste Teukren: doch Buten priemdezo recht van vore, met het punt, tusschen helm en pantser, daer de neck des Ridders ¹⁾ bloot was, en de rondas aen den slincken arm hing. Zy drijft Orfilochus om en wederom in eenen grooten ringk, en korter omzwaeiende, bedriecht hem, en volgt den volger. Daer na houwtze van boven den smeekenden en deerlijk biddenden man met de zware bijl tweemaal door helm en beekeneel, dat de warme harssens in zijn aenzicht sprongen. Aunus, die op den Appenijn woont, zijn zoon, een krijghsman, niet de minste onder de Ligurianen, zoo lang het nootlot hun bedriegery door de vingers zagh, geraeckte onder haer handen, en stont verschrickt, zoo dra hy onder haer oogen quam: en merckende dat men nu met loopden den strijt niet ontgaen, nochte de Koningin, die op hem toereedt, afzetten kon, zoo gingk hy toe om met kloekheit en schalekheit haer te bedriegen, en hief aldus aen: staet dit zoo braef, dat zulck een heldin zich op een sterck paert verlaet? Staeck dat rennen, en stijgh af om tegens my voor 's hants te voet te vechten: nu zult ghy vernemen wien dat wintbreken ²⁾ tot roem gedyen zal. Zoo sprack hy: maer zy van vinnige spijt tot razens toe

1) *Des Ridders*: lees: „des ruiters,” letterlijk: „des te paard zittenden.”

2) *Wat wintbreken*: vrij letterlijk, doch gelukkig vertaald. Ook het Lat spreekt hier van een *ren-tosa gloria*.

ontsteken, gaf haer paert de gezellinne over, en zette zich te voet tegens hem onversaeghdelyk schrap, met gelijk geweer, den blooten degen, en noch onbeschilde ronde¹⁾. Maer de jongeling meenende dat hy het door bedrogh gewonnen heeft, went den teugel, noopt het snelle paert met sporen, en vlucht en vliegt hene zonder omzien. Lichtvaerdige hoovaerdige Liguriaen, te vergeefs stoft ghy: te vergeefs zoekt ghy door uwe lantsstreken t'ontglippen: het bedrogh zal u niet behouden by Aunus, den bedrieger, brengen. Zoo spreekt de Maeght, en rent vierigh met haer vlugge zolen het ros voorby, grijpt het van vore by den toom, treet toe, en wreekt zich aen haer vyants bloet: zoo gemakkelek als een havick, een vervloekte vogel²⁾, uit een hooge steenrotse, boven in de lucht, met zijne pennen, een duif vervolgt, achterhaelt, en oppackt, en met zijn kromme klauwen ontweit, dat bloet en uitgeplukte pluimen uit de lucht komen neervallen.

Maer de vader en oorsprongk der menschen en Goden om hoog in top van den Olymp gezeten, ziet alle deze dingen vast aen, en hitst Tarchon, den Tyrrhener, op, om wacker aen den man te gaen, en noopt zijne gramschap met scherpe sporen: weshalve Tarchon te paerde, onder het nederhouwen, en de deinzende benden rijdt, hitst de vleugels met vele woorden aen, noemt elck by zijnen naem, en moedighet de verjaeghden om den strijt te hervatten. O nimmer rechtshape, o altijd suffende Tyrrheners, wat vrees, wat suffery gaet u over? Breekt een wijf deze slagholdens, en jaeghtze deze heirspitsen op de vlucht? Waer toe dragen wy het zwaert? Waer toe voeren wy dit geweer in de vuist? doch ghy zijt niet traegh om Venus in haer nachtgevecht by te komen³⁾; of wanneer de kromhoren u ontbiet ten reie van Bacchus, om op bancketten en volle bekers aen den disch te passen. Hier toe streckt uwe liefde, uw yver; terwijl de gezegende Offervinder u d'offerfeelten aendienst, de vette offerhande u in de hooge wouden noodighet. Dit zeggende, ruckt hy zelf met zijn ros midden onder de drommen, zonder op zijn leven te passen, en vaert ontfelt⁴⁾ tegens Venulus in; en zijnen vyant van den paerde ruckende, schort en schudt en druckt hem met zijnen rechten

1) *Noch onbeschilde ronde*: alleen zy, die reeds een strijd hadden bygewoond, beschilden hunne rondes.

2) *Een vervloekte vogel*: hoewel de vertaling van *sacer* door *vervloekt* te verdedigen zij, las ik hier liever *gewijd* of *heilig*.

3) *Venus in haer nachtgevecht by te komen*: de uitdrukking is vrij verward. Misschien moet men lezen: *Venus en haer nachtgevecht*, gelijk er in 't Lat. staat: *Venerem nocturnaque bella*. Tarchon verwijst hier bedektelyk den Tyrrhener, dat zy voor een vrouw vlieden, terwijl zy anders niet bang zijn waar 't een vrouw en nacht- (of min-) gevechten geldt.

4) *Ontfelt*: neen: „geweldig, met kracht.”

arm tegens zijn heup, en gaet 'er zoo me deur. Daer verheft zich een hemelhoogh geschrey, en alle Latijnen wenden hun oogen derwaert. De vierige Tarchon vlieght over het vlacke velt, en sleept man en wapens met zich: toen brack hy het scherp van zijne speer af, en zocht waer Venulus ongewapent en bloot was, om hem den dootsteek te geven: d'ander hier tegens worstelende, keert zijn vyants hant van den strot af, om geweld met geweld te stuiten: en gelijk de roffie arent zijn krauwels en klauwen in de huid van eenen draeck slaet, hem oppackt, en omhoogh voerende, zich in de lucht met zijne vleugelen ophoudt, en te gelijk met zijnen krommen beek tegens de gewonde slang aenpickt, die vast wringt en worstelt, zich in vele krullen omkrult, en kop en schubben vreeffelijk en steil opstekende, vast list en schuifelt: eveneens voert Tarchon al huppelende den Tyburtijner, zijnen roof, buiten den drang der bende. De Meonische Tyrrheners, het voorbeelt en de geluckige uitkomst van hunnen veltoverste navolgende, loopen hier op toe. Daer na volgt Aruns, die by nootlot veegh¹⁾ was, de snelle Kamille met zijnen schicht, en let eerst erghlistigh, waer hy best zijn geluck aen haer magh verzoecken. Overal waer de dolle maeght midden onder den troep zwierde, daer quam Aruns, een jongelingk, voor den dagh, en heimelijk bespiende waerze heneginck, waerze zeeghaftigh wederkeerde, en den voet buiten des vyants troepen zette, wendde gezwint en ter sluick den teugel derwaert. Hy vlieght van alle kanten rontom den heelen kringk, dan herwaert, dan derwaert, zonder ophouden, en past met zijne spiets te raecken. Chloreus, eertijts een uitmuntende Priester, en Cybele toegeheilicht, flickerde by geval van verre, met zijn Frygiaensche wapenen, en bereet een schuimbeckende paert, gewapent met schubben van koper en gout, pluimsge wijze gewrocht. Dees waerzegger, uitnemende braef in uitheemlich yzerroeft²⁾ en purper gekleet, schoot Gortijnsche pijlen, van Lycisch kornoeljen hout. De gulde boogh rammelt op zijnen rugh; hy heeft eenen gulden helm op, en eenen oranje lijfrock aen; en de linne slippen, die van borduurfiel kraken, zijn met een gouden snoer opgestrickt; het onderkleet is met de naelde gestickt, en hy draeght Oosterliche laerzen aen de beenen. De maeghdelijke jagerin, vol-

¹⁾ *By nootlot veegh*: d. i.: „voorbeschikt om te sterven.” Immers Diana had hem ter dood gewijld, die Kamilla van 't leven berooven zou. Zie hierboven blz. 283. Ik weet niet, of ik reeds ergens heb doen opmerken, dat ons *veeg* in geene andere taal zijn wedergade vindt, dan alleen in 't Schotsch, waar *sey* — in den grond ook hetzelfde woord — hetzelfde denkbeeld uitdrukt. Zie WALTER SCOTT *A legend of Montrose*, en *Chronicles of the Canongate*, passim.

²⁾ *Yzerroeft*: met het Lat. *ferrugo*, waarvoor hier *yzerroeft* is gebezigd, wordt, volgens sommige uitleggers, het spaansche purper bedoeld, welke kleur in het donkerorain loopt.

gens den aert der vrouwen, begeerigh naer buit, en verblint van roofgierigheid, volgde reuckeloos dezen eenigen, onder al het gewoel des strijts, en door al de bende; het zy om de Trojaensche wapens in de kercken op te hangen, of om zich met de plonderaede van het gouden gewaet te versieren: wanneer Aruns zijnen slag waernemende, naer heur, die vast sammelde, heimelijk met eenen schicht schiet, en aldus de Goden aenroept: o offerste der Goden, schutsheer over den heiligen Soraktis; Apollo, dien wy inzonderheid eeren, en om wiens wil wy de vlam des pijnboomen houtstapels ontsteken, en als offeraers, op onze godtvrughtigheid steunende, midden door het vier op gloeiende kolen loopen: almaghtige vader, gun ons, dat wy dit schandael ¹⁾ met ons geweer vernietigen. Ick eisch zegeteken, nochte buit, nochte eenigen roof der verflagene maeght: laet mijn andere daden my ten roem gedyen; indien slechts deze heilooze pest dootlijk van my getroffen, ineuvele, zoo zal ick, zonder hier roem van te dragen, in mijn vaderlijke stadt wederkeeren. Febus hoorde dit gebedt, en stont hem een deel zijner bede toe, en liet een deel in den wint henevliegen. Hy willighde den bidder in, de verbaefde Kamille terstont in den slag neder te vellen; dat het beroemde vaderlant hem weder zou zien t'huis komen, bewillighde hy niet, en sloegh het in den wint: weshalven alle Volcken hun gezicht en oogen naer de Koningin toewendden, zoo dra de speer ter hant uitgeschoten, door de lucht snorde. Zy zelf was niet verdocht op den pijl, die uit de lucht quam snorren, tot dat die toedragende, onder den uitpuilenden tepel heel diep steken bleef, en het maeghdelijke bloet dronck. Haer gezellinnen schieten haestigh toe, en onderstutten haer vallende vrouw. Aruns al zijn best aen 't loopen; en t'effens verblijft en beangst, durf zich nu niet langer op zijne speer betrouwen, nochte de schichten der maeght verwachten: en gelijk een wolf, die den herder of een groot kalf verbeter heeft, van zijn stout stuck bewust, eer de huislieden hem met hun geweer involgen, zich terstont, bezijde 's weeghs, op de hooge bergen verschuilt, en zijnen bevenden staert lickende, dien van angst tusschen de beenen inhaelt, en boschwaert in vlucht: eveneens gingk Aruns verbaefdelijk uit hun oogen strijcken, en blijde dat hy ontkomen was, verstack zich midden onder de gewapenden. Zy treckt al stervende den schicht met de hant uit, doch het stalen punt steekt tusschen het been in, en wont haer diep in de ribben. Zij zijght van

¹⁾ Dit schandael: 't Lat heeft *dedecus*. Aruns scheen 't onvoegzaam te vinden, dat een vrouw in de wapens uitrok.

al het bloeden neder, wordt koudt, het gezicht breeckt, en haer aenschijn, stracks noch zoo blozende, verliest zijn kleur. Toen sprackze, op haer verscheiden leggende, Akka, een van hare megenooten aen, die, boven alle anderen, Kamille alleen getrouw was, en wist wat haer op het hart lagh; en zy zeide: Akka zufter, dus lang kost ik noch: nu verzwackt my een dootlijke wonde, en het wort zwart en doncker voor mijn oogen. Ras hene, en draegh Turnus dit mijn uiterste bevel over: dat hy zich in den slaghe begeve, en de Trojanen buiten de stadt keere: en nu vaerwel. Zy liet te gelijk met deze woorden den toom glijden, en zeegh maghteloos ter aerde. Toen allengs kout en flap over al haer lichaem, en uit den oorloogh scheidende, en verscheidende, laet hals en hoofd achterover in den neck hangen, en haer geelt vaert met eenen snick gestoort ter zielen. Toen ging 'er een onmatigh gelchrey naer de gouden starren op: de veltslagh gingk om 't verlies van Kamille noch scherper aen. Al de maght der Teukren, en de Tyrrheensche Oversten, en de vleugels van den Arkadischen Evander rennen te gelijk dick en dicht op elckanderen in.

Maer Opis, kamenier van Diane, zat al een poos boven op het hoogh geberghte, en keeck valt onverlaeght den veltslagh aen; en toenze van verre Kamille, midden onder het veltgeschrey der verwoede maeghden, met een droevige doot gestraft zagh, verzuchteze, en sprack uit het binnenste van het hart aldus: och dochter, ghy, die u onderwont de Trojanen ten oorloogh uit te daegen, most het al te wreet, al te wreet boeten; en het baete u niet, dat ghy Diane tusschen de heggen der wildernisse met uw eenzaam leven eerde, of onze pijlkokers op den rugh droeght: evenwel zal uwe Koningin u, nu in het uiterste van uw overlijden, niet onge-eert laten, en dees doot zal niet onvermaert onder de volcken, nochte uwe naemhaftigheit ongewroken blijven: want die u den doot dede, zal het met den hals naer zijn verdienste boeten. Onder eenen hoogen bergh stont het graf van Dercennus, Koningk der overoude Laurentijnsche stede, en met aerde opgehoopt, wort van eicke lommer bedeckt: Hier zette zich d'overschoone Godin eerst in der yl neder, en bespiedde Aruns van den hoogen heuvel. Zoo ras zy hem in de wapenen blincken en lichtvaerdigh stoffen zagh, sprackze: waerom loopt ghy hene en weder: zet uwen tret herwaert aen: kom herwaert, vege mensch, om Kamilles halve loon naer uw werck t'ontfangen. Zult ghy oock van Dianaes geweer sterven? Zoo sprack de Thracische Nymp, en trock gestoort eenen vluggen pijl uit den gulden pijlkoker, en spande den

boogh wel stijf, tot dat de horens aen elkandere bogen, en te gelijk de slincke het itale punt, en de rechte hant met de pees den tepel raeckte. Aruns hoorde zoo dra niet den pijl door de lucht snorren en suilen, of het yzer bleef in zijn lijf steecken. Hy geeft zijnen geelt en den lesten snick, en wort van zijn mackers vergeten, die hem, op het velt en onbekent in het stof, laten leggen. Opis vaert met hare vederen naer den hemelschen Olymp.

Zoo ras Mevrouw gemist wort, geeft zich de lichte vleugel van Kamille allereerst op de vlucht: de verbaefde Rutulen vlughten: de geltrengende Atinas vlucht: de verstroide oversten en verlate rotten bergen zich, en wenden hunne paerden naer de vesten toe: en niemand is maghtigh de Teukren, die hen op de hielen zitten, en vast toehouwen, en moorden, met geweer te stuiten, of tegens hen stant te houden: maer zy komen weder met afgeschote bogen, die over hun slappe lendens hangen: de vluchtige hoef van den viervoetigen snelriem trappelt over het morwè velt, dat het davert. De donckere nevel van 't ongewroete stof drijft naer de muren toe, en de vrouwen voor haer borsten slaende, heffen van de tinnen een vrouwelijk geschrey aen, dat het aen den hemel en de starren klinckt. De troep des vyants is overhoop achter hen her, die de voorsten op de vlucht, door d'opgezette poorten inbrekende, d'ellendige doot niet ontvlughten, maer in de poorten zelf, binnen de vaderlijke vesten, en hun eige huizen, doorsteken worden, en den geelt geven. Zommigen sluiten de poorten, en durvenze voor hunne mackeren niet open houden, nochte hen (hoe deerlijk zy oock kermen) binnen de vesten in laten. Het gaet 'er deerlijk op een vermoorden der genen, die met hun geweer de poort beschermen, en in het spits van 't geweer rennen. Die voor d'oogen en het aenleijn hunner schreiende ouderen door den hooghdringenden noot uitgesloten blijven, tuimelen ten deel in de diepe graften; rammeien ten deele blindeling en met vollen ren de poorten, en harde posten, en boomen. Zelfs de vrouwen volgen, in 't benaentste van den strijt, door liefde des vaderlants aengeport, haestigh Kamilles dapperheit na, gelijkze haer noch flus zagen vechten; en verweeren zich met schichten, eicke stangen, en hardt gebrande spietsen, en durven d'eerste voor de behoudenisse der stede het leven opzetten.

Ondertusschen komt Turnus in het bosch een zeer harde tijding ter ooren, en Akka bootschapt den jongelingk de geweldige be-roerte; dat de slagholdens der Volcen neêrgeleit, Kamille gesneuveld zy, de verbolge vyanden maghtigh aendringen, alles aenranden,

en de velden alreede schrick aengejaeght wort. Hy scheit al razende (want het wreede nootlot van Jupijn broght dit mede) van de bezette heuvels, en treekt uit het wilde bosch. Naulix was hy uit het gezicht dezer plaetse getrocken, en op het veld gekomen, wanneer vader Eneas ten ontsloten bosche ingetrocken, den heuvel beklom, en buiten het beschaduwde bosch geraeckte. Aldus treckenze schichtig alle beide, en met alle hunne troepen naer de muren toe, en zijn weinige schreden van elckandere: en zoo dra Eneas van verre het stof op het veld zagh oproocken, en de Laurentijnsche benden vernam, en Turnus Eneas, zijnen vyant, in de wapenen kende, en het getrappel der voeten en het pruisen der paerden hoorde; zoo zoudenze stracks den strijt aengegaen en slaggh gewaeght hebben, 't en ware de roosverwige Febus alree zijn vermoeide rossen in de Spaensche zee te wedt dreef, en met het vallen van den avond den nacht weder aenvoerde: waerom zy elck hun leger voor de stadt nederflaen, en zich voor de vesten begraven ¹⁾).

1) *Zich... begraven*: d. i.: „sich verschanzen.“

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Zoo ras het licht, 's anderen daeghs, aanbreekt, quijt Eneas zich van zijne beloften, recht van Mezentius wapens een zegeteken op, moedicht zijne Oversten, belastze zich ten strijde te bereiden, de dooden te begraven, en Pallas lijk naer Evanders stadt te geleiden. — Hier na gaet hy naer het lijk toe, daer het van Acetes bewaert, van dienaren en vrouwen betreurt wort. — Hy beklaeht het, en beveet daer na het lichaam op te heffen, en eerlijk den vader te brengen. — Men leit het op de bare, en de doode gelijkt een bloem van haren steel gesneden. — Men bekleet het lijk rijckelijck, vereert het met oorlooghsroof, en geleit het met staetsi, en Eneas neemt zijn afscheit. — Latinus Gezanten verzoecken hun dooden te begraven, dat Eneas inwillight, die oock vrede aanbiet, en zich des krijghs ontschuldicht. — Drances, Turnus party, bedanckt den Koningk, en belooft hem te begunstigen. — Men sluit bestant, en houwt hout voor de lijkvieren. — De tijding van Pallas komt in Arkadie, en Evander valt op de dootbaer, aen 't kermen. — De Trojanen stellen lijkhoustapels voor hun dooden toe, verbrandenze, en offeren voor de zielen. — De Latijnen verbranden en begraven oock hunne dooden, dat rouw en onrust in Latinus hof veroorzaect. — De Gezanten brengen tijdinge, dat 'er niet uitgerecht is, en hun geraden met den Trojanen te verdragen: Weshalve Latinus den Raet vergadert, eischt hier der Gezanten verrichtinge te hooren, en Venulus voert het woort. — Dit antwoord gaf een mompeling in den Raet, gelijk een gestopte stroom ruischt, Latinus ontraet den oorloogh, en stemt tot pais. — Drances staet op, onderstut 's Konings voorstel, en schimpt op Turnus. — Turnus berst tegen Drances uit, verzacht

de haetelykheit des krijghs, ontdeekt Drauces treken, en getrooft zich alleen tegens Eneas aen te gaen. — Ondertuffchen genaecht Eneas met zijn heir, en al de stadt loopt over endt, met zulck een gerucht, gelijk menighen van vogelen in 't woudt, of een hoop zwanen in vlieten of meeren. — Turnus scheidt uit den raet, en stelt orde. — Latinus schort den raet op, en beklaecht zich. — Turnus wapent zich, en komt vol moedts, van het slot afgeloopen, gelijk een paert uit den stal naer het velt invlieght, of te wedt gaet. — Kamille bejegt hem in de poorte, en bidt om den vyant het hooft te mogen bieden: Turnus bedancktze, geeft de heldin het beleit om den vyant te smiten, en hy zelf bezet een dal. — Ondertuffchen bericht Diane Opis, hoe Kamille ten oorloogh treckt, verhaelt haer de historie der zelve, en belaft te schieten al wie haer quetse. — Trojanen en Hetruscen genaecten middelerwijl Latinus stadt; Messapus en Koras en Kamille randen hen aen met de ruiterye, en het sneeuw 'er schichten. — Tyrrhenus en Akonteus rennen tegens elckandere. — Akonteus wort uit den zadel gelicht, gelijk een blixem of loot uit een blijde: de Latijnen wenden naer de vesten toe, de Trojanen hen na, die vlieden te rugge: en gelijk de zee by beurte vloeit en ebt, zoo jagen en vlugten de heiren tweewerf. — Kamille schiet met pijlen, en houwt met de bijl toe; bestuwt van haren stoet: gelijk d'Amasonen, in Thracie, over ys loopen, en rontom Hippolyte vechten, of Penthesilea t'huis brengen. — Zy helpt Aunus zoon voort, zoo gemakkelijck gelijk de havick een duif. — Jupiter ziet al dien handel aen, en weckt Tarchon op, die zijne troepen moedt aanspreekt, en Venulus van den paerde ruckt, gelijk d'Arent eenen draeck oppackt. — De Tyrrheners volgen Tarchons voorbeeld. — Aruns leit op Kamille toe. — Chloerus, Cybeles Priester, bromt zoo rijckelijck te paerde, dat Kamille op dien roof vlamt; terwijl neemt Aruns zijnen slag waer, roept Apollo aen, die hem zijn bede ten deele toestaet. — De schutter treftze onder den tepel, en vlucht van angst, gelijk de wolf, een kalf verbeten hebbende, deur gaet. — Kamille treckt den pijl uit de borst, neemt afscheid van Akka, en sterft. — De veltslaght wort feller. — Opis dit aenziende, zet zich op Dercennus graf, doorschiet Aruns, en vaert ten hemel. — Terstont vlugten, Latijnen, Rutulers, en Volcen, stewaert aen. — De Trojanen vervolgenze tot in de poorten, en de neerlaegh is groot en bloedigh. — Turnus krijght tijding, hoe Kamille en de Volcen gebleven zijn, en de stad in last, dies haest hy derwaert, en Eneas volgt hem. — Nu zoudenze elckandere te keer gaen, maer de nacht seheitze.

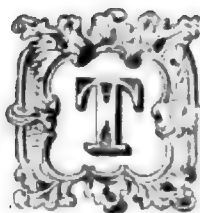
HET TWALEFDE BOECK.

INHOUDT.

De maght der Latijnen door het verlies van twee veltflagen gekneust, en de moedt hun ontzoncken, zoo vint Turnus (ziende hoeze al te zamen al hun hoop op hem stelden) tegens wil en raet des Konings, en den weerstant der Koninginne (die te vergeefs vast schreide) het lijfsgevecht tegens Eneas geraden, 't welck Idmon, in zijnen naem, den Trojaen aenzeit. Eneas aenvaert de voorwaerde, en men bevesticht, in 't openbaer, met dieren eet, het verdragh van wederzijde; 't welck van de Nymf Iūturne, Turnus zuster (door Juno hier toe opgerockent, en in Kamertus schijn verandert) gesteuert wort; waer op Tolumnius, de vogelwichelaer, door zijn valsche wichelerye, d'eerste van hun allen, zijnen volcke een valsche zege belovende, een van Gylippus zonen, met een speere doorschiet. Eneas, oock bewuft van d'oirzaeck dezer schichtige beroerte, pooght de zijnen te rugge te roepen, en van een onzekere hant met eenen pijl getroffen, is gedwongen uit den slag te vertrecken; het welck Turnus vernemende, zoo verzuimt hy die schoone gelegenheit niet, en recht onder de vyanden eenen gruwelijken moort aen. Venus ondertusschen, op Ida, in Krete, wilde poleie pluckende, geneest haren zoon. Eneas hier door verquickt, vermaent Askaen, in 't kort, door zijn voorbeeld tot vromicheit, komt den zijnen te hulpe, en eischt Turnus alleen voor de vuist uit. Doch dewijl Turnus niet voor den dagh quam (want Iūturne, zijnen wagen, waer uit zy Metiskus, den wagenaer, ter aerde plofte, herwaert en derwaert, uit Eneas gezicht drijvende, gedooghde niet dat dit paer hantgemeen wiert) zoo besloot de Helt de stadt aen te randen, en met zijn heir naer de muren affackende, worpt den brant in de wachttorens, en naeste huizen. Amate, toen wanende dat Turnus gebleven was, eindighde uit wanhope haer leven aen een strop. Zoo ras Sages Turnus deze mare brengt, en hy de zaeck zoo verre verlopen ziet, dat hy nootzaeckelijck most kampen, of voor zijne oogen de stadt zijner bontgenooten in 's vyants gewelt zien vallen, zoo verdaghvaert zijn yver Eneas van zelf, op de bedonge voorwaerden, om tegens hem alleen te kampen. Eneas staet in dit lijfsgevecht boven, en door 's vyants gebedt bykans tot genade bewogen, ziet Turnus wapenriem, onlangs den verslagen Pallas van 't lijf geruckt, 't welck den helt zoo verbittert, dat hy zijnen vyant het zwaert in de borst duwende, hem van 't leven berooft.

Latinus maght geknaect, door zulck een bloënden slag
Perst Turnus om, vol moedts, in lijfsgevecht te treden,

Tot vordering van pais: dies fluitenze een verdragh,
 Gestuurt van Iuturne, in 't midden der geleden.
 Men strijt met volle kracht: Eneas wort gewont,
 En wonderlijk geheelt; de stadt met storm gewonnen;
 Dies worght Amate zich, en sluit haer' bleecken mont.
 De helden komen fors elckandere aengeronnen,
 En kampen voor de vuist, in 't aenzien van elck heir;
 Daer Turnus sneeft, en laet Eneas zijn geweir.

URNUS ziende d'afbreuck der Latijnen, en hoe door het verlies van den slag hun de moedt ontzonck, hy nu om zijn belofte gemaent wiert, en alle oogen op hem zagen; vergramde zich en ontfack hierom zoo onverzetsbaer en heftigh, gelijk een Punische leeuw, die van den jager zwaerlijck in de borst gewont, ten leste zijne kracht te werck stelt, de ruige mane over zijnen dicken neck schuddende, moedt grijpt, onvervaert den moortpijl uit zijn lijf ruckt, in stucken bijt, en brult met zijnen bloedigen muil: even eens loopt Turnus de gal van grimmigheit over. Daer na spreekt hy ontfelt aldus den Koningk aen: aen Turnus schort het niet: geen reden is 'er, waerom de suffende Eneadijnen hun woort zouden in den hals halen, en weigeren het verdragh gestant te doen. O vader, laet d'offerhanden toestellen, en stel de voorwaerden. Ick zal met deze hant den Dardaner, die Asie verliep ¹⁾, (laet de Latijnen slechts stil zitten, en het aenzien) te keer gaen, ter helle zenden, en alleen de algemeene schande met den zwaerde van hun afkeeren; of hy d'overwonne Latijnen beheerschen, en met Lavinie, zijn gemaelin, gaen strijcken. Latinus antwoorde hem met bedaerde zinnen: o kloekhartige jongeling, 't is billijck dat ick, hoe ghy onversaeghder zijt, en meer in vromicheit uitmunt, my hier over zoo veel t'ernstiger berade, en zorghvuldigh overwege al wat hier kan toeslaen. Ghy bezit het Rijk van Daunus, uwen vader, en zoo vele steden, met den zwaerde overovert: en t'ontbreeckt Latinus aen middelen nochte goede genegenheit t'uwaert. In Latium en de Laurentijnsche landen zijn nog meer ongetrouwde dochters, en niet van slechten stamme. Laet my toe dat ick u ongeveinst melde het geen ghy noode hoort, en neem deze woorden in. Het stont my niet vry mijne dochter aen iemant van

¹⁾ Die Asie verliep: d. i.: „die Aziën ontlep, den vluchteling uit Aziën.”

d'oude vryers ¹⁾ te besteden; en dit spelden alle Goden en menschen. Ick beweeght door liefde t'uwaert, beweeght door de bloetvriendschap, en de tranen mijner bedruckte gemalinne, heb alle verbintenissen gebroken, de verloofde dochter den schoonzoon ontweldight, en de wapens tegens Recht aengenomen. O Turnus, ghy ziet wat al ongevallen, welke oorlogen my sedert zijn overgekomen; en hoe groote zwaricheden meest op u aenkomen. Wy tweemaal in het velt met groot verlies de neerlaegh krijgende, houden naulicks, binnen de stadt, de hoop van Italie het hooft op: De Tyberstroom is noch laeuw van onzen bloede, en heele velden leggen wit van dootsbeenderen. Waer laet ick my zoo dickwils toe vervoeren? Wat dollicheit brengt my van mijn opzet? Ben ick overbodigh hen, als bontgenooten, in te roepen, wanneer Turnus om hals zy; waerom beslecht ick niet liever dit geschil, terwijl hy noch leve? Wat zullen de Rutulen, mijne bloetvrienden, wat zal geheel Italie hier toe zeggen; indien ick u (Fortuin behoede ons) die naer mijn dochter en heur huwelyk staet, om het leven helpe? Let eens hoe veranderlyck de kans des oorlooghs zy: heb medoogen met uwen bejaerden vader, die nu in uwe vaderlycke stadt Ardea zoo verre uit uwe oogen treurt. D'oploopentheit van Turnus laet zich met geene woorden nederzetten: zy loopt noch hooger, en wort krancker door artseny. Zoo ras de jongelingk spreken kon, begoft hy aldus: ick bidde u, o goede Koningk, laet deze uwe zorghvuldigheid voor my, om mijnent wil, toch varen, en sta toe, dat ick, om eere in te leggen mijn leven waege. Wy weten, o vader, oock met den degen om te gaen, en paffen te raken, dat 'er het bloet na volge. De Godin, zijne moeder, zal verre te zoeken zijn, om hem en zich zelve op de vlucht met hare wolcken te bedecken, en in ydele schaduwen te verbergen. Maer de Koningin, doot van benaetheit, en voor het hooft geslagen, van schrick voor dit lijfgevecht, schreide en hielt haren vierigen schoonzoon tegen: o Turnus, ick bidde u, om deze tranen, om d'eere van Amate, zoo u die noch eenighzins ter harte ga (ghy zijt nu d'eenige hoop en troost van mijnen bedroefden ouderdom; aen u hangt de roem en het Rijk van Latinus; al het huis leunt en steunt op u) ick bidde u slechts om eene zaeck: staeck uw opzet, wort niet hantgemeen met den Trojaen. O Turnus, wat ongeval u in dat lijfgevecht overkome, dat komt my over: ick zal te gelijk met u uit dit verdrietige licht des levens scheiden, en niet gevangen gevoert, Eneas, mijnen schoonzoon, zien. Lavinie hoorde haer moe-

1) d'Oude vryers: wil niet zeggen: de „bejaarde,” maar de „voormalige vryers.”

der kermen, en de tranen biggelden langs hare blaeckende wangen, z'ontfack van schaemte, zoo root als vier, en al haer aenschijn gloeide: gelijk of iemant Indiaensch yvoir met bloetroot purpor overstreeck; of gelijk weerschijn van roode roozen onder witte lelien speelt; zoo bloosde de Maeght in haer aenschijn. Turnus lonckt haer aen, wort van minne ontstelt, en noch te meer op het vechten verhit; en spreekt Amate in het kort aldus aen: ay moeder, magh ick u bidden, ay, schrey my, nu ick naer het felle lijfgevecht ga, zoo niet na: want dat kan niet goets bedieden, en Turnus zijnen tijt verkorten nocte verlengen. Idmon, mijn bode, ga hene, zegh den Koningk van Frygie mijnent halve dit aen, dat hem vreemt in zijn oor wil klincken: Eneas laete de wapens der Trojanen en Rutulen vry rusten: 't is noodeloos Trojanen tegens Rutulen aen te voeren: want morgen vroegh, zoo dra de dageraet met oranje wielen den hemel oprijdende, beginne te blozen, zullen wy dien krijgh door ons bloet beslechten, en op die wijze, om de bruit Lavinie, een kans in het velt waegen.

Zoo spreekende treet hy haestigh in het hof, eischt zijne paerden, die komen al briesshende aendraven, dat het een lust is. Orithye ¹⁾ had zelf deze rossen, witter dan sneeuw, sneller dan de wint, tot een pronck en prael aen Pylumus vereert. De wackere stalknechts staen 'er rontom, en havenenze ²⁾ en kemmen de mane. Hy schiet daerna een pantfer, blinckende van gout en lattoen ³⁾, aen 't lijf, hangt met een het zwaert op zy, den schilt aen den arm, en zet den gekamden helm met een roode pluimaedje op zijn hoofd. De Viergodt had zelf dit zwaert voor Daunus, den vader, gesmeet, en al gloeiende in den jammerpoel gekoelt. Daer na grijpt hy met kracht een stercke speer, Aktor Aurunkus schenckaedje ⁴⁾, die midden in de zael tegens een vreeffelijke kolom leunde; en hier mede drillende, roept: nu mijn speer, die noit mijn bede te leur stelde, nu is de tijt gekomen: te vore waert ghy des grooten Aktors, nu zijt ghy Turnus geweer: help my dien halven man, dien Frygiaen nedervellen, en met deze stercke vuist hem zijn pantfer van 't lijf rucken, en scheuren, en zijn hair, dat met een gloeiende yzer gekrult wort, en van myrrhe druipt, in het stof begruizen. Van zulcke razernyen wort hy gedreven: 't ontheiftert aengezicht is vol gloets, en van gramschap springt het vier uit zijne oogen: gelijk de stier, die stooten wil, vervaerlijk

1) *Orithye*: een Atheensche Vorstin, door Boreas geroofd.

2) *Havenen*: hier in den zin van „opknappen.”

3) *Lattoen*: *oncholeum*. 't Fr. *laiton*.

4) *Aktor Aurunkus schenckaedje*: nauwkeuriger ware: „de roef van Aktor,” 't zij dat deze de speer op een ander, 't zij dat Turnus ze op Aktor buit had gemaakt.

bulckt, of uit verbolgenheit zijne horens op den stam van eenen boom beproeft, en in den wint achteruit slaet, of met zant op te krabben, dat het stuift, een voorspel van 't gevecht maeckt.

De moedige Eneas zeer vermaeckt, dat de krijgh door dit aengeboden verdragh beslecht wort, wet ondertusschen niet koeler zijne moedigheid met de wapenen, hem van zijne moeder bestelt; en zoekt zijn eige gramschap te tergen: vertroost daer na zijn megenooten, en den bedruckten Julius, die in last is; en bericht hunlieden, hoe het nootlot hier op loopt: en beveelt eenige mannen Koningk Latinus dit aen te dienen, en de voorwaarden van den vrede te be-ramen.

Naulix quam de volgende dagh opdringen, en bescheen de toppen der bergen, wanneer de zonnepaerden eerst uit de diepe zee opsteigerende, ten wijde neusgaten den glans uitnoven; of Rutulen en Trojanen staecten onder de vesten der groote stede een velt af, en bereidden het om daer te vechten: in het midden steldenze offerhaerden, en altaren van zoden voor Goden hun beiden gemeen: anderen in linnen gekleet, en met yzerkruit om het hooft bevlochten, broghten bronwater en vier aen. De keurbende van Aufonie komt aentrecken, en de schichteniers ¹⁾ geven zich ter poorte uit: en den anderen kant ruckt al het Trojaensche en Tyrrheensche heir voort, met verscheide slag van wapenen, en niet anders van geweer voorzien, dan ofze opontboden wierden, om tegens het spits aen te gaen: en d'oversten zelfs, met gout en purper uitgestreken, vlogen midden onder de krijgshlieden hene en weder; Mnestheus, van Asarakus geslacht, en de stercke Ayles, en Neptuins afkomst, Messapus, te paerde afgerecht. Zoo dra men het teken gaf, nam elck zijne plaets, stack de speer in d'aerde, en ley den schilt neder. Toen grimmelden stockoude mannen, en vrouwen, en kinders, en wat onweerbaer was, uit nieuwsgierigheid, op torens, daken en huizen: de gewapenden hielden wacht aen de hooge poorten.

Maer Godin Juno, van den top des heuvels, die nu d'Albaensche genoemd wort (de bergh had toen noch geen naem, of vermaertheit) haer oogen nederslaende, zaghe het velt, en beide de slaghordens der Laurentijnen en Trojanen, en Latinus stadt over, en sprack terstont Turnus zuster ²⁾ aldus aen, een Godin over meeren en ruiffchende stroomen; aen wie d'alleropperste Koningk Jupiter, ten loon van haeren

¹⁾ *Schichteniers* voor „die met schichten gewapend zijn.“ Even zoo zegt men: *piekeniers*, *hellebaardiers*, *lanciers*.

²⁾ *Turnus zuster*: Juturna was bronnymf van den Numicius in Latium, welke rivier uit een bron vloeide, die heilzame krachten bezat, en waarvan het water by verscheidene offerdiensten, vooral by die van Vesta, gebezigd werd.

geschaeckten maeghdom, deze eere toeheilighde: o mijn overaengename Nymf, eere der vlieten, ghy weet hoe ick u alleen stelde boven zoo menige Latijnsche dochter, als oit het goddelijck bedde van den ondanckbaren Jupijn beklom, en ruimde u gewilligh een plaets in den hemel in; Iūturne, let wat zwarigheid u genaecht, en wijt het my niet. Ick beschutte Turnus en uwe vesten, voor zoo veel Fortuin het scheen te lijden, en de Schickgodinnen gedooghden den Staet van Latium toe te staen. Nu zie ick den jongelingk ter quader ure naer den strijt gaen, en de gezette dagh der Schickgodinnen, en de felle vyant genaecht valt. Ick kan dit gevecht, dit verdragh niet met mijn oogen aenzien. Vaer ghy voort, het past u, zoo ghy iet ten beste van uwen broeder durft aenrechten: misschien zal het met deze benaeude harten beter afloopen. Naulicks sprackze dit, of de tranen sprongen Iūturne ten oogen uit, en zy sloegh drie of viermael voor hare eerbare borst. Juno, Saturnus dochter, zeide: 't is nu geen schreienst tijt: haest u, en is 'er eenigh middel, ruck uwen broeder uit den muil des doots: of beroeken hun een krackeel, en breeck het beraemt verdragh. Ick steek u een hart onder den riem. Aldus pordeze haer aen, en lietze twijfelmoeidigh, ontfelt van zinnen, en vol hartewee.

Middelerwijl genaecken de Koningen: Latinus wort met eenen geweldigen stoet op eenen wagen van vier paerden voortgetrocken; en om zijn hooft blincken zes paer goude stralen, die de zon, zijnen grootvader, uitbeelden. Turnus komt met twee witte paerden aen, en drilt een paer schichten, met een breet yzer beslagen. Aen den anderen kant stappen naer het leger d'oirsprongk des Romainschen stams, vader Eneas, die met zijnen starlichten beuckelaer en hemelsche wapenen flickert; en Askaen, d'andere hoop van het groote Rome, neffens hem. De Priester in het zuivere offergewaet, brengt een bigge van een borstelige zeuge, en een ongeschoren schaep mede, en leit het vee op de brandende altaren. Zy, hunne aengezichten naer de rijzende zon keerende, brengen het zoute veltgewas, mercken met het italen mes de star van het vee, en begieten het altaer met offerchalen. Daer na zweert de godtvruchtige Eneas, met den blooten degen in de vuist, aldus: o zon, o landouw, om wiens wil ick zoo groote zwaerigheden uitharde, ghylieden zult nu getuigen staen over mijnen eet, en ghy, o almachtige vader, en ghy Saturnus dochter, nu beter gezint, o Godin, en ghy, wijtbefaemde vader Mars, die door uwe goddelijcke maght alle oorlogen beftiert; en ghy bronnen en beken en wat ontzaglijke godtheden in den hoogen hemel

en de blaauwe zee meer zijn; indien Fortuin Turnus, den Aufoniaen, d'overhant toesta, zoo zullen de verwonnelingen gehouden zijn naer Evanders stadt te vertrecken; zoo ruime Julus het velt, en geene Eneadijnen voeren hier na weerspannigh eenige wapens in, of ontzeggen dit rijk ten zwaerde: doch indien Mars ons d'overhant verleene (gelijk ick hoop, en wensch, dat de Goden dit liever met hunnen goddelijcken wille bevestigen) zoo begeer ick niet, dat d'Italiaenen den Teukren gehoorzamen, nochte eisch het Rijk voor my; maer dat beide d'onverwonne volcken zich onder eenerhande wetten in een eeuwich verbont begeven. Ick zal hun leeren offeren, en wijzen wat Goden men dienen moet: Latinus, mijn schoonvader, behoude het gezagh over de wapens: mijn schoonvader blijve regeeren, gelijk hy gewoon is. De Trojanen zullen een stadt voor my stichten, en die naer Latinus dochter Lavinie noemen. Zoo gaet Eneas voor; zoo volgt Latinus na, en heft zijne oogen en handen naer den gestarrenden hemel: o Eneas, dat zelve zweer ick oock, by hemel, aerde en zee, en Latonaes tweelingen, en den dubbelhoofdigen Janus, en de maght der helliche Goden, en des heiloozen Plutoos heilighdommen. De vader, die het verbont met den blixem sterckt, hoore dit. Ick raecke het altaer, en neem het vier, dat 'er midden op leit, en de Goden tot getuigen, dat geen tijt dezen pais, nochte het verbont met den Italiaenen aengegaen, zal breken, hoe de zaeck oock uitvalle; nochte geen geweld zal my mijnen eedt doen schenden; al mengde het met den springvloet lant en zee onder een; of al stortte het den hemel in de hel: gelijk dees scepter (want hy had by geval den scepter in de hant) nimmermeer loof nochte telgen schiet, nochte schaduwe baert, wanneer hy eens in het bosch onder van den struick, zijne moeder, afgelineden is, en die te vore een boom was, van loof en tacken met de stale bijl geknot, nu van de hant des kunstenaers in kostelijck metael gesloten wert, en den Latijnschen vaderen te dragen gegeven. Met dusdanige woorden sterckenze onderling, midden in den ring en de tegenwoordigheit der Oversten, het verbont. Daer na keeldenze het vee, kerckplighigh gewijt om in het vier te verbranden, en rucken het zijn ingewant levendigh uit den lijve, en vereerden d'altaren met volle schotelen.

Maer het docht den Rutulen al over een poos, dat deze kampvechters elckandere ongelijk waren, en elck had zijn inzicht, en sprack 'er het zijne toe. Terwijlze daer na noch nader inzien, hoeze elckandere in sterckte ongelijk zijn, zoo helpt hier noch toe, dat

Turnus al stilzwijgens toetreet, en met neergeslagene oogen ootmoedigh d'altaren eert; oock helpen hier toe zijn bleecke kaecken, en de dootsheit in de jeughdige troni. Zoo ras de zufter Iūturne dat mompelen ziet voortgaen, en de flaeuwe harten der gemeente veranderen, bootstze midden onder het heir Kamertus gedaente na, die van overtreffijcke voorouderen geïproten, doorluchtigh om zijns vaders befaemde vromicheit, en zelf dapper in de wapenen was. Zy geeft zich, niet onkundigh hoe het hier stont, midden onder het heir, stroit verscheide geruchten, en spreekt aldus: Schaemt ghy u niet, o Rutulen, den ganschen staet aen een eenige ziel te hangen? Zijn wy niet gelijk in getal, of in macht? Ziet hier alle Arkaders en Trojanen, een volck by nootlot hier gevoert, en Hetrurie op Turnus gebeten. Zoo men vecht, wy zijn twee tegens een. Turnus sneuvelende zal wel naer de Goden gaen, aen welker altaren hy zich overgaf, en wel op een ieders tonge leven: wy nu koel op het velt by een gezeten, zullen van ons vaderlant verſteken, gedwongen zijn hoovaerdige Heeren te gehoorzamen. Duſdanige woorden holpen de zinnen der jongelingen aen 't hollen, en het mompelen kroop alrede hoe langer hoe meer voort, van troep tot troep. De Laurentijnen zelfs, en de Latijnen zelfs veranderen van zinnen, en die eerst een einde van den strijt, en heil voor den staet te gemoet zagen, willen nu vechten; bidden dat het verbont onvoltrocken blijve, en erbarmen zich over Turnus, die aen de quaetſte kans is. Iūturne voeght hier noch iet grooters by dan dit, en geeft een teken aen den hooghen hemel, boven 't welck noit geen krachtiger d'Italianen beroerde en misleide: want Jupijns roffen vogel, door de gloeiende lucht vliegende, verjoegh een luitruchtige vlucht van zeevogelen die om hoogh zweefden; en de verſlinder haestigh op het water neerſchietende, packte een uitmuntende zwaen met zijn kromme klauwen op. D'Italianen zien wacker toe, en alle vogels jagen met een geſchrey (dat deerlijk ſtaet) den arent op de vlucht, verdonckeren de lucht met hunne pennen, en dringen, gelijk een wolck in de lucht, op dien vyant aen; tot dat de vogel van hun geweld benaeut, door den laſt zelf beſwijckt, den roof uit zijne klauwen in eenen ſtroom ſinijt, en heel hoogh in de wolcken vlucht. Daer op begroeten de Rutulen dit voorſpooek met een veltgeſchrey, en ſtellen zich ſchrap; en Tolumnius d'Aertswichelaer zeit: dat was het, dat was het, 't welck ick menighmael door mijne beloften zocht: ick neem het aen, en kenne die Goden: ruckt onder mijn beleid den degen uit, o ghy Rutulen die u, als een hoop weerlooze vogels, van eenen oproerigen vreem-

delingk laet voorjagen, en uwe kusten afloopen en stroopen. Flus zal hy doorgaen, en zijn ancker lichten. Zet u gelijkerhant in slaghor- den, en verdadight uwen Koningk, dien men u door het lijfsgevecht berooven wil. Zoo sprack hy, trat vooruit, en schoot eenen schicht recht onder den vyant: de kornoelje schacht giert en snort door de lucht hene, en gaet recht uit haren gangk. Terstont steeckt 'er een geweldigh geschrey op: alle het voetvolck in zijn geleden staet verbaest, en het bloet wort heet van dit gerucht. De speer vliegt voort, daer by geval zeven gebroeders, zeer schoon van leeft, recht tegens hen over stonden (alle van Gilips, den Arkader, by zijn getrouwe Tyrrheensche gemalin alleen gewonnen) en treft eenen van deze ze- ven, eenen braven jongelingk, door het blancke harnas, in de ribben, daer de geborduurde wapengordel, op de middel en den buick ge- sloten, en de gelp om de lenden vast gehaeckt wort; en hy steeckt op het roode zant armen en beenen van een. Maer zommigen van deze gebroederen, een moedige bende, van droefheit verhit, rucken met hunne handen den degen uit; zommigen grijpen den worpschicht, en streven blindeling toe. De Laurentijn'sche troepen loopen tegens hen aen: van den anderen kant komen Trojanen, en Agyllyners, en Arkaders, sterck in getale, met hun beschilderde wapenen tegens hen aenbruisen. Aldus zijnze al te zamen eensgezint die met den zwaerde te rechten. Zy rucken d'altaren om verre: daer komt een afgrijsfelijk onweer van schichten aen de lucht op, en d'zyeren slagh- regen valt dicker en dichter. Men gaet met kelcken en offerhaer- den deur. Latinus zelf, nu 't verbont onvoltrocken blijft, neemt de wijck, en ruckt zijn geschende Goden mede. Anderen spannen wa- gens in; of springen te paerde, en komen met bloote zwaarden by der hant. Messapus, yverigh om het verbont te steuren, bejegt te paerde Koningk Aulestes, den Tyrrhener, die de sluierkroon draeght, en zoo verlehriekt, dat hy achterwaert wijckt, en deerlijk rugge- ling, over hals en hooft, over d'altaren, die in den wegh staen, he- netuimelt; maer Messapus vliegt al verhit met een speere toe, en op een groot paert gezeten, slaet hem, die vast om genade badt, wel stijf met zijne dicke spiets van boven neder, en spreekt aldus: dat heeft hy wech: zoo offert men beist aen de groote Goden. D'Italia- nen loopen toe, en stroopen den dooden al warm. Chorineus grijpt een barnhout van den outer, en bejegenende Ebusus, die aenquam om toe te houwen, dreef hem de vlam in zijn kinnebacken: de lange baert hier door gezengt, brande en zengde, dat het stonck: hy daerop involgende, vatte met de flincke hant zijnen verduizelden vyant by

de locken, stiet en duwde hem met zijne knie tegens d'aerde aen, en doorreegh zijn zijde met een koudt lemmer. Podalirius met zijnen blancken degen Alsum, den harder, die in de voorste slagborden door de schichten henestreefde, involgende, dreight hem van boven; d'ander houwt hem met opgeheve bijl, recht van vore, het voorhoofd en de kin midden door, en besprengkelt al 't harnas met bloet. Een harde slaep en yzeren vaeck luickt zijne oogen, en sluit het gezicht om eenen eeuwigen nacht te rusten. Maer de godtvruchtige Eneas zich noch aen het verbont houdende, wenckte met zijn ongewapende hant, en riep bloots hoofts zijn volck toe: waer streeft ghy hene? Wat tweedraght rijft hier zoo schichtigh op? O betemt uwe gramschap: het verbont is al gesloten, en alle voorwaerden bestemt: het komt my alleen toe te kampen: laet my betyen, en houdt 'er u buiten: ick zal met mijne hant het verbont bevestigen: de diere eedt voor 't altaer bezworen verplicht Turnus tegens my in het perck te treden. Ziet midden onder dusdanige woorden en redenen komt een geveerde pijl den helt al snorrende in het lijf gevlogen: 't is onzeker van wiens hant, van wat dwarrelwint hy gesmeten en voortgedreven wort; of wat geval of Godt den Rutulen met zoo groot eenen lof vereerde: de roem van die treffelijke daet blijft verduistert, en niemant stofte oit van Eneas wonde. Turnus ziende Eneas uit den slagh vertrecken, en d'Oversten verbaelt staen, wort terstont verhit, blaecht van moedigheid, eischt voort paerden en geweer, springt hoovaerdigh op den wagen, zet zich daer, en ment den tougel. Hy vlieght over en weder, en brengt menigh sterck man om hals, leit 'er menigh half doot in het zant, of overrent de geleden met zijnen wagen, of drijft den voorvlughtigen opgegrepe speeren naer het lijf. Gelijck Mavors by den killen Hebrus aengevoert, met zijnen bloedigen beuckelaer rammelt, en om dolle oorlogen te berokenen zijn rossen aenjaeght, die over het vlacke velt den Zuiden en Westen wint voorby vliegen, dat het uiterste van den Thracischen bodem van 't getrappel hunner voeten davert: rontom hem zwieren Vreeze, Gramschap, en Lagen, schrickelijke tronien, en stoet des krijgsgodts: zoo jaeght de rustige Turnus, die over zijn verslage vyanden [t is deerlijk] braveert, zijn roockende en bezweete paerden midden in den slagh: waerze hun snelle hoeven zetten, daer spat het van bloet: en zy vertreden en kneden het zant met bloet. Alrede heeft hy Sthenelus en Thamyris en Folus afgemaeckt; den eersten en tweeden voor de vuist, den derden van verre: van verre Glaukus en Lades, beide zoons van Imbrabus: Imbrabus zelf hadze

in Lycie opgevoedt, en met eenerleie wapenen verciert, om hant tegens hant te vechten, of te paerde den windt voorby te rennen. Van d'andere zijde wort Eumedes midden in den slagh gevoert. Hy is van den ouden Dolon ¹⁾ gesproten, en vermaert door den oorloogh, voert zijn grootvaders naem, en heeft moedt en handen, gelijk zijn vader, die eertijts reizende om het Grieksche leger te bespieden, wel Achilles wagen tot zijne vergeldinge dorst eischen: maer Diomedes zette hem dat stoute stuck zoo rijkelyk betaelt, dat hy sedert niet meer naer Achilles paerden stont. Toen Turnus dezen jongelingk van verre op het vlacke velt zagh, trof hy hem, zoo wijt men oogen kost, eerst met eenen lichten schicht, hielt zijne paerden op, sprongk van den wagen, quam den halfdooden en gesneuvelden op, zette den voet op zijnen neck, wrong hem het bloote zwaert uit der vuist, versde het diep in zijnen strot, en voeghde 'r dit by: legh nu daer, ghy Trojaen, en erf nu in Hesperie, om 't welck ghy oorlooghde, zoo veel lants, als uw lichaem beslaet: zulck eenen loon strijkenze, die my met den degen durven aanranden, zoo bouwenze hunne vesten. Hy zet hem Butes, van zijne spiets getroffen, tot gezelschap by, en Chloreus, Syboris, Dares, Terfilochus, en Thymetes, die over den hals van zijn kitteloorigh paert viel. Gelijk de Noorden wint, uit den bergh Edon, over d'Egeesche zee blazende en bulderende, de golven naer strant toe wentelt, en de nevels, waer de buien opkomen, aen den hemel verdrijft; zoo verjaeght Turnus oock de benden, en worpt de geleden, die hem den rugh bieden overhoop, waer hy het spoor verleit: zijn hevigheit voert hem aen: zijn pluimaedje waeit den eenen, de wagen vliegh den anderen wegh op. Fegeus leedt het niet, dat hy zoo voortvoer, zoo grinnigh uitvoer; en zich dwers voor den wagen werpende, greep de schuimbeckende paerden in hunnen vollen ren met zijn hant by den toom, om hun te doen wenden. Terwijl hy voortgesleept, aen het juck hanght, achterhaelt een toegedreve spiets den geharnasten, doorslaet zijn dubbel pantser, en quetst hem alleen in de huid. Evenwel boodt hy, met zijnen beuckelaer vooruit, den vyant het hooft, en nam zijnen blancken degen te hulp: doch het snelle radt en daengedreve as smeten hem onder, dat hy in het zant armen en beenen uitslack: Turnus schoot toe, hieuw hem met zijn zwaert, ruffchen helm en harnas in, het hooft af, en liet den romp in het zant leggen.

Terwijl de zeeghaftige Turnus het velt aldus met lijcken bespreit,

¹⁾ Dolon enz.: deze was een Trojaan, die, by gelegenheid dat hy 't Grieksche leger bespiedde, door Ulysses en Diomedes gevangen werd. In de hoop van zijn leven te redden, ontdekte hy hun den raadslag der Trojanen; doch werd niet-te-min door hen, als verrader, omgebracht.

zoo hebben Mnestheus, en de getrouwe Achates, en Askaen, hun megenoot, Encas, die vast bloedde, op een speer leunde, en voet voor voet voortzette, in het leger gebroght. Hy bijt op zijn tanden, verpijnt zich om den pijl, zonder het riet te breken, uit te trekken; en zoekt den naesten wegh om geholpen te worden. Hy wil datze de wonde met het breede schairmes openen, den schuilhoeck des pijls heel diep opsnijden, en hem zoo weder naer den slagh zenden. Nu was hier Iāpis, Iāsius zoon, by, van Febus boven alle anderen bezint. Apollo zelf eertijts heftigh met zijn minne bevangen, vereerde hem rultigh zijn gaven en kunsten, zijn wichelery, cyter, en snelle pijlen. Iāpis om zijnen vader, nu in doots gevaer, te helpen, wou liever onvermaert de kracht der kruiden, en het gebruick der zelve, de geneeskunst en noodighste kunsten kennen. Eneas van spijt op zijn tanden knarssende, stont en leunde op een lange speer, en ontzette zich niet eens om den toeloop der jongelingen, en de tranen van den bedruckten Iūlus. D'oude man, met zijnen opgeflagen tabbert, Peonischer wijze opgeschort ¹⁾, stelt bekommert en te vergeefs zijn heeltzame hant en Febus krachtige kruiden in 't werck; leutert te vergeefs om het punt met zijne hant uit te trekken, en vat t'elkens het yzer met de tang. Wat men doet het geluckt niet, nochte Apollo, vinder der artsenye, helpt niet, en de schrick groeit op het velt hoe langer hoe feller aen, en de zwaricheit is voor de hant. Nu ziet men de lucht tot den hemel met stof betrocken: de ruiters komen aendraven, en de pijlen vallen dick en dicht midden in het leger. Het droevigh gekerin der vechtende jongelingen, die in den fellen slagh sneuvelen, stijght tot aen de starren toe. Venus, zijn moeder, over haer zoons onverdiende pijn ontstelt, pluckte in Krete, op den bergh Ida, wilde poleie, wiens steel jeughdige bladers en purpere bloemen draeght. De wilde geiten weten dit kruit te vinden, wanneer haer een vlugge pijl in 't lijf steeckt. Venus haer aengezicht met een donckere wolck omringende, brengt dit mede van den bergh; mengt dit heimelijck om hem te heelen, met het water, dat men in een zuiver becken goot, en stort 'er heelzaem sap van Ambrosie en geurigh panacea ²⁾ in. De bedaeghde Iāpis stooft buiten zijn weten de wonde met dit water: terstont stilt al de pijn des lichaems, al het bloet stolt: nu viel de pijl van zelf zonder moeite uit, en Eneas

¹⁾ *Peonischer wijze opgeschort*: liever: „naar de wijze van Peon of Pean,” den beroemden arts, die Pluto van een wond, hem door Heikules toegebracht, had genezen. Japis droeg, om met Bilderdijk te spreken (*Ziekte der Gel.*)

Het stoffe kled der Peons en Galenen.

²⁾ *Panacea*: over de rechte beteekenis van dit woord, dat nu voor „onfeilbaar geneesmiddel” in 't algemeen gebezigd wordt, hebben de geleerden het, tot heden, niet eens kunnen worden.

kreegh zijn voorgaende krachten weder. Iāpis roept: ras haelt u, brengt den man zijn geweer: wat sammelt ghy? en hy hitst d'eerste de gemoeden tegens den vyant op. Deze dingen, o Eneas, gebeuren niet door middel van menschen, niet door geneeskunst, nochte mijne hant geneest u: een grooter Godtheit werckt hier, en heeft wat grooters met u voor. Eneas had alree, graegh om te vechten, zijn goude laerzen aengesloten, nam verdriet in dit sammelen, en drilde met zijne speer. Na dat hy het pantser aen 't lijf, en den handigen beuckelaer aen den arm heeft, omhelst hy al gewapent Askaen, kust hem voor het jongste door den helm, en zeit: mijn zoon, spiegelt u aen vaders vromicheit en rechtschape dapperheit; en aen een anders fortune. Nu zal mijne hant u in den oorloogh verdadigen, en den wegh van eere banen: wanneer ghy tot uwe jaren komt, zoo behartigh het voorbeeld uwer voorouderen, en laet vader Eneas en oom Hector uwen geest opwecken. Zoo sprekende, drilde hy vreesfelijk met zijnen schicht, en teegh ter poorte uit. Anteus en Mnestheus, gevolgt van al het leger, stooten t'effens met eenen dicken troep toe. Toen stooft al het velt, dat men niet zien kon, en de grond dreunde en daverde van al het getrappel der voeten. Turnus zaghe recht op hem van de wallen aenkomen: d'Aufonianen zagenze, en alle hunne leden beefden, en werden kout van schrick. Iūturne was d'eerste van alle de Latijnen, die hen vernam, en vlughte, al bevende van angst. Eneas vlieght, en ruckt met zijnen stoet voort, over het vlacke velt, dat een zwarte stofwolck hun om d'ooren stuift. Gelijck een storm, die op het lant waeien wil, de weerwijze ackermans by tijts waerschuwt, wanneer de starren betrecken, een regenbuy uit der zee opsteect, de winden vooruit vliegende, tegens het strant aen beginnen te bulderen, om flus boomen uit der aerde te rucken, het gewas neder te smijten, en alles wat 'er ontrent staet overhoop te storten: zoo voert de Rheteefche Veltoverste zijnen troep recht tegens den vyant aen. De driekante heirspitsen verdubbelen zich, en sluiten hun geleiden wel dicht in een. Thymbreus verstaet met zijnen stalen degen den zwaergewapenden Osiris, en Mnestheus Archefius: Achates houdt Epulo neder, en Gyas Ufens. Tolumnius, de Wichelaer, die den eersten schicht onder de vyanden schoot, komt zelf te vallen. Het geschrey klinckt hemelhoogh, en nu nemen de Rutulen de wijck, laten hun hielen zien, en vlughten over het velt, dat het stuift. Eneas gewaerdicht zich niet eens de vlughtelingen doot te smijten; nochte vervolgt ruiters of voetknechten, en schichteniers, die hem zoeken. Hy speurt niemant na, nochte heeft het oogh in dien dicken nevel

op niemant dan alleen op Turnus: tegens Turnus alleen wil hy vechten. De mannin Iūturne ¹⁾, in haer hart van die vreeze getroffen, sloot Metiskus, Turnus wagnaer, tusſchen de garreelen in, dat hy een ſtuck weeghs in het velt henetuimelt. Zy zet zich in zijne plaetſe, neemt den loſſen teugel in de hant, en bootſceert Metiskus ſpraeck, en gedaente en wapens en alles na. Gelijk een zwarte zwaluwe met hare ſlaghpennen door het groote huis van een rijk heerſchap vlieght, en om wat aes voor het piepende neſt op te picken de ruime zalen doorſnuffelt; en nu in de lange galeryen, nu om den verſchen vyver ſnatert: eveneens rijdt Iūturne midden onder den vyant, en op den ſnellen wagen voortvliegende, doorſnuffelt al wat haer voorkomt. Nu toontze hier, nu daer, haren braveerenden broeder, en gedoocht niet dat hy hantgemeen wort. Zy vlieght verre buiten 's weeghs. Eneas nietemin zwaeit om en wederom, en ſpoort zijnen man na, om hem te bejegenen, en roept hem vaſt met luider keele onder de geſloopte geleden. Zoo menighmael hy zijnen vyant in 't gezicht kreegh, en met zijne vlugge en vliegende paerden naer hem toezette; zoo menighmael wendde Iūturne haren wagen van Eneas af. Och, wat zal hy doen? Te vergeefs beſtormen allerhande gedachten zijn zinnen, en verrucken velerleie zorgen zijn ſtrijdigh gemoedt. Meſſapus, die luchtigh voortglippende, by geval een paer taeie ſchichten, met een yzere punt beſlagen, in de ſlincke hant droegh, mickte en paſte met den eenen ſchicht Eneas wiſ te nemen. Eneas hielt ſtant, en op d'eene knie vallende, bedeckte zich met zijnen beuckelaer: evenwel trof de toegedreve ſpiets den top des helms, en ſloegh hem den kam van zijn hooft. Maer toen Eneas merckte hoe liſtigh hy uitgetreecten, en Turnus hem ontvoert wiert, zoo begoft de gramſchap in het hooft te ſtijgen, en hy riep Jupijn dickwils tot getuige, over het ſchenden des verbonts voor 't altaer bezworen; viel ten leſte midden in den hoop, en zijnen toren den vryen toom gevende, vocht ſchrikkelijck en geluckigh, en verſloegh zonder onderſcheit al wat hem voorquam.

Wat Godt, of Zanggodin vermeldt my nu zoo vele bitterheden, zoo velerleie moorden, en het omkomen der overſten, nu van Turnus, dan van den Trojaenſchen Helt over al het vlacke velt gejaeght? o Jupiter, behaeghe het u, dat de volcken, die namaels eenwigh in pais zouden leven, zoo heſtigh elckandere aenrandden? Eneas paſt, zonder lang ſammelen, Sukro, den Rutuler, die eerſt de toefstrevende

¹⁾ De mannin Iūturne: 't Lat. heeft *Juturna virago*: welk laaſte woord — offchoon in de daad het zelfde met *virgo*, „maagd” — de Franſchen nog bezigen om „een man-achtig wijf” aan te duiden.

Trojanen staen hielt, op zijn zijde te raken, en drijft hem het raeuwe lemmer, op zijn dootlijkste door de ribben, tot op het borstbeen. Turnus te voet vechtende, doorstoot Amykus, die van zijn paert stortte, en zijnen broeder Diore; den eenen met zijn lange spiets, zoo hy aenquam; den anderen met den degen: en hy hangt beide d'afgehouwe hoofden, die noch bloeden en druppelen, aen zijnen wagen, en slaet voort. Eneas brengt Talos om, en Tanaïs, en den stercken Cethegus, alle drie in eenen torn ¹⁾; en leit den zwaarmoedigen Onytes, eenen Thebaen, en zoon van Peridie, neder. Turnus brengt de gebroeders om, die uit Lycie en Apolloos landouwen quamen; en Menetes, den Arkadischen jongelingk, die te vergeefs den krijgh haette: hy verstonc zich op het visschen, ontrent de vlieten van het vischrijcke Lerne; en arm van afkomst, wist van geen en hofdienst; zijn vader bouwde gehuurt lant.

En gelijk de brant aen verscheide hoecken, in een dorre bolschaedje en kraeckende lauwertacken gesticht; of een schuimende waterval, al bruisende van het hoogh geberghte afichietende, in zee loopt; en elck van dien vernielt al wat hy bereickt; zoo streven Eneas en Turnus beide toe in den slag. Nu begint het bloet van gramschap te zieden: de stoutste harten moeten 'er kleven. Nu houwt men slechts van boven neêr met al zijn maght toe. Eneas smijt Murraen, die op d'oude tittels zijner voorvaderen en grootvaderen, en op al 't geslacht en de ry der Latijnsche Koningen stoft, met eenen geweldigen steen van een rots afgebroken, van boven neder, dat hy in het zant ploft, en onder juck en garreelen beknelt, van de wien voortgesleept, en van den hoof der hollende paerden, die geen en meester kennen, te berste getrapt wort. Turnus bejegt den toestrevenden Ilus, die vervaerlijk brult, en schiet hem eenen schicht naer zijn hoofd, dat die door den gulden helm in de herssens steken blijft: en o Kreteus, allersterckste der Griecken, uwe hant kon u van Turnus niet bevrijden: nochte geen Goden beschermden hunnen Kupertus, toen Eneas aenquam: hy liep moedigh tegens het spits aen, doch de dichte des koperen beuckelaers baette den ellendige niet. Oock zagen, o Eolus, de Laurentijnsche velden u sterven, en plat op uwen rug ter aerde vallen: ghy, die van geene Grieckche keurbenden, nochte van Achilles, verdelger van Priaems Rijk, kost gevelt worden, legt nu hier neder. Hier bepaelde de doot uw leven: ghy hebt by Ida een hoogh huis, te Lyrness een hoogh huis, maer uw graf op den Laurentijnschen bodem. De ganche legers

¹⁾ In eenen torn: „in eenen aanval.“

geraecken dapper aen elckandere, alle de Latijnen, en alle de Dardaners; Mnestheus en de dappere Sereftus, en Messapus, te paerde afgerecht, en stercke Afylas; de Thuskaensche keurbende, en de vleugels des Arkadischen Evanders: elck man quyt zich zelve, hoeft voor hoeft, naer zijn uiterste vermogen: elck roert, elck rept zich: de slaggh gaet gruwelijck aen.

D'overlichoone moeder gaf toen Eneas in den zin, dat hy naer de vesten zou trecken, het heir in aller yl stewaert aen wenden, en de Latijnen onvoorziens overrompelen. Terwijl Eneas Turnus onder verscheide troepen naspoort, en zijn gezicht herwaert en derwaert slaet, ziet hy de stadt, gedurende dit harde gevecht, onbestormt en geruist voor zich leggen. Terstont neemt hy voor den vyant op een andere wijze aen te tasten, roept d'Oversten, Mnestheus, Sereftus, en den stercken Sereftus op eenen heuvel, daer d'overige keurbende der Teukren, met eenen dicken drang, zonder schilden of schichten neder te leggen, naer toeschiet. Hier op een hoogte midden onder den hoop staende, spreekt hy aldus: dat niemant verzuime mijnen last uit te voeren. Jupijn houdt onze zijde: niemant ga langzamer te werck, om dat ick dit schichtigh beveel. Heden zal ick Latinus Rijk, en zijne stadt, een oirzaeck van dezen krijgh, verdelgen, en haere roockende daecken tot den gront toe slechten, indienze weigeren my te gehoorzamen, en zich onder mijn juck te begeven. Quantuis ick zou wachten, tot dat het Turnus luste met ons te vechten, en hy die een overwonnelingk is, weder tegens ons aengingk? O burgers, dit is het punt, dit is d'as, waer op dees heilooze oorloogh draeit. Haest u, brengt sackels, en branttuigh, om het verdragh te her-eischen. Zoo sprack hy, en zy zetten zich om strijt gelijckerhant alle te zamen driekant in slagghorden, en trecken in slagghorden sterck naer de muren toe. Onvoorziens en schichtigh wort men ladders en vier gewaer. Zommigen loopen naer de poorten toe, en houwen de voorste wacht neder. Zommigen schieten met yzere punten en schichten, dat de lucht duister wort. Eneas zelf in 't voorste, wijt met zijne hant de velten, en beschuldicht Latinus luidskeels, en neemt de Goden tot getuigen, dat hy tot den strijt geperst wort, en d'Italianen, hun vyanden, nu de tweede mael, dit tweede verbont breken. Onder de verbaesde burglary begint tweedraght te broeden: zommigen gebieden stadts grendels t'ontgrendelen, de poorten voor de Dardanen open te zetten, en slepen den Koningk zelf naer de vesten toe: zommige brengen wapens by der hant, en varen voort om de muren te beschermen: gelijk byen in den uitgeholden puimsteen

befloten (daer de huisman haer met stinckenden smoock nalpoort, en in het hol roockt, om haer uit te bijten) uit verlegenheit in de rots en haer waffen leger hene en weder loopen, en terwijl de bittere roock vast in d'ydele lucht optreckt, met luitruchtigh brommen haer gramfchap wetten.

Noch komt den afgematten Latijnen dit droevigh ongeluck over, daer de ganfche stadt van waeght. De Koningin ziende uit haer hof den vyant genaken, de muren beklimmen, het branttuigh naer de daken vliegen; daerentegen nergens geene Rutulifche benden, geene troepen van Turnus voorhanden; zoo gelooft de rampzalige, dat die jongelingk in den slaghe omgekomen zy, en hier over in haer gemoedt haestigh van droefheit ontftelt, wijt de fchult zich zelve, een hooftoirzaeck dezer jammeren, en zinneloos en kranckhoofdigh, fmijt veele woorden uit, verfcheurt heur purperen gewaet, en vol wanhoops, knoopt eenen ftrick om hoogh aen den balck, waer aen zy fchandelijk zich zelve verworght. Zoo ras d'ellendige Latijnen dit ongeluck vernemen, treckt de dochter Lavinie d'eerste het blonde hair uit heur hoofd, en krabt hare blozende kaecken op: alle anderen rontom haer voort aen 't razen: al het hof galmt van dit misbaer. De rampzalige mare loopt van hier over al de stadt, die geeft den moedt verloren. Latinus verbaest om de doot zijner gemalinne, en het bederf der ftede, gaet met gefcheurde kleederen, begruift en bezoetelt zijn grijs hair met stof en vuilicheit, beschuldighet zich zelve menighmael, overmits hy den Dardaen Eneas niet eer ontving, en willigh tot zijnen fchoonzoon aennam.

Ondertuffchen volgt Turnus de helt (nu trager, en nu hoe langer hoe min moedigh, en omgesleept van zijne paerden) in het achterfte van den troep, noch weinigen, die hier en daer gaen zwerven. De mare van dit gefchrey, met vertwijfeling en fchrick gemengt, en 't gedruis en onluftigh morren der overhoopleggende ftede klonck hem, als een donderflagh, in zijne ooren. Wee my! wat zoo groot een droefheit zet de veften in roer? Wat vervaerlijk geroep komt 'er overal van de stadt herwaert aen? Zoo spreekt hy, en zinneloos den teugel aentreckende, houdt den wagen ftill. De zufter, die in de gedaente van Metiskus den wagnaer verandert, wagen en paerden en teugel mende, bejegende hem met dusdanige woorden: Turnus, volgenwe de Trojanen dit langs, daer de kans ons allerfchoonft is: ginder is volcks genoegh om de stadt te befchermen. Eneas befpringt d'Italianen, en veeht vast midden onder den hoop: laet ons oock wat paffen te raken, en den Teukren een deel gewonden en dooden

t'huis sturen: ghy zult geen klener getal vyanden ter helle zenden, nochte met minder eere uit den slagh wederkeeren. Hier op antwoorde Turnus: o Godin, mijn zu'ter, ick vernam u al over een poos, toen ghy door uwe treken eerst het verbondt stuurde, en u in dit gevecht staect: en nu wilt ghy my te vergeefs bedriegen: maer wie zont u van den hemelschen Olymp neder, om zulck eenen moeilijken last t'aenvaerden? Of was het op dat ghy uwen ongeluckigen broeder schrickelyck zoudt zien omkomen? want wat recht ick toch uit? of wat kans is 'er om de stadt en burglary te redden? Ick zagh zelf den dapperen Murraen (boven wien niemant leeft, die my waerder is) zwaerlyck gewont, voor mijn oogen sterven, en hoorde hem noch om my roepen. D'ongeluckige Ufens leit 'er oock toe, om onze schande niet te zien, en de Trojanen proncken met zijn lichaem en wapenen. Zal ick gedoogen, dat men (dit alleen ontbrack ons noch) de huizen uitroie? Zal ick Drances woorden ¹⁾ niet met mijne daden belchamen? Zal ick hun den rugh bieden? en dit lant Turnus zien voorloopen ²⁾? Is sterven dan zulck een deerlycke zaeck? O Geesten, weest my genadigh, dewyl de Goden tegens my ingespannen zijn. Mijn ziel zal, heiligh en vry van de smet der bloohartigheid, en zonder immermeer haer groote voorouders t'onteeren, by u nederdalen.

Naulicks sprack hy dit, of Sages op een schuimbeckende paert gezeten, komt, voor in zijn aenzicht met eenen pijl gewont, midden door den vyant hene gevlogen, en roept weemoedigh in het rennen om Turnus: o Turnus, al onze behoudenis hangt aen u: ontfarm u over uw volck. Eneas blixemt met zijn wapenen, en dreight de hooge sloten van Italie neder te worpen en te verdelgen: en alree vliegen de sackels naer de daecken. De Latijnen zien op u, slaen hunne oogen op u. Koningk Latinus zelf mompelt vast, wien hy voor zijnen schoonzoon kennen wil, en met zijn dochter paren. Behalve dit is de Koningin zelf, die u zoo droegh, door haer eige hant gelneuveelt, en van schrick uit het licht des levens gevloten. Messapus en de gestrenghe Atinas houden alleen voor de poorten de heirspits des vyants staen. Keurbenden omcingelen hun dicht van wederzijde: d'yzeren oeght van bloote zwaerden staet yffelijck: en ment ghy den wagen om en wederom over het velt, daer geen vyant is? Turnus door de verbeeldinge des verbijsterden staets verbaest, zagh hem stilzwijgens aen: in zijn gemoedt gaet een geweldigh gety van schaemte en dolheit met droefheit gemengt, en minne van razernye

¹⁾ *Drances woorden*: zie boven blz. 376, 377.

²⁾ *Voorloopen* voor „wegloopen, vluchten;” zoo Deel III, blz. 221, *voorsluchtigh*: voor „vooruitvluchtende.”

aengedreven, en kennis van zijne eige vromicheit. Zoo ras de nevels der hartstoghten verdwijnen, het licht des verstants weder te voorschijn komt, keert hy de stralen zijner gloeiende oogen naer de vesten toe, en ziet van den wagen met een bijstere ontfeltenisse de groote stad achter zich leggen. Maer zie de vlam in de houte timmeraedje geslagen, welke vast opwaert ten hemel, en vont vatten aen den wachtoeren; den toren, dien hy zelf met balcken gebonden en opgetrocken had, op raders gezet, en met bruggen omhoogh verzien. Nu zuster, hou uw rust, en behinder my niet: nu is het nootlot meester: laet ons Godt en het harde geval volgen, daer zy ons naer toe roepen. Ick heb opgezet tegens Eneas te vechten: ick heb opgezet de bittere doot, hoe bitter die oock zy, te sterven, en ghy, zuster, zult my niet langer in schande zien: ick bidde u laet my nu razen, eer ick hem razende te keer ga. Zoo sprack hy, en sprongk haestigh van den wagen op het velt, en door vyant, door schichten henestrevende, verliet zijn zuster, die bedroeft was, en ruckte gezwint midden door de troepen hene. En gelijk een steen, of stuck eener steenrotse van den kruin des berghs door den wint afgescheurt, (het zy dat de felle slagregen dien afspoele, of d'outheit allengskens dien metier tijt los maecke) steil naer beneden rolt, en met eenen geweldigen vaert recht neder stort, tot dat hy boschen vee en menschen met zich slepende, tegens den gront aenstuit: alzoo ruckt Turnus, door de gesloopte troepen naer stadts vesten toe, na dat het velt van al het vergoten bloet dreef, en de lucht van snorrende schichten ruischte: hy wenckt met de hant, en begint met een aldus deftigh te sprecken: ghy Rutulen, houdt nu op: ghy Latijnen, houdt op van schieten: dit besla zoo 't wil, het zal op my alleen aenkomen: 't is billijk dat ick de schennis des verbonts voor u allen boete, en met den zwaerde beslechte. Hier op wekenze al te zamen, en lieten een ruimte in het midden.

Maer vader Eneas hoort Turnus zoo dra niet noemen, of hy verlaet de muren, verlaet de hooge torens, zet al het sammelen aen d'een zijde, staect al den begonnen arbeit, springt op van blijfchap, en knarst afgrijffelijck met zijn geweer, zoo luide als Athos, zoo luide als Eryx, of vader Appenijn zelf, wanneer hy met zijne schemerende eicken ruischt, en vrolijk zijn benieuwde kruin in de lucht opsteekt. Nu keerden Rutulen en Trojanen en alle Italianen, en alle die omhoogh de vesten inhadden, en die om laegh de muren rammeiden, hunne oogen om strijt om, en schoten het harnas uit. Vader Latinus zelf stont veruft, om dat hy twee mannen, elck in

een byzonder gedeelte der wijde weerelt geboren, elckandere met den stalen degen zagh te keer gaen. Zoo dra het velt vlack voor hen open leit, loopenze gezwint toe, en ontginnen ¹⁾ het lijfgevecht van verre, met worpen van schichten, met beuckelaer, en klinckende metael. D'aerde dreunt 'er af: daer na houwenze met den degen slagh op slagh toe: fortune en dapperheit mengen zich onder een. Gelijck een paer stieren op Sila, den geweldigen bergh, of op den hoogen Taburnus schrap tegens een staende om te stooten, met hunne hoornen vyandelijk tegens elckandere inloopen; terwijl de herders op een zijde geweken, vast beven van vervaertheit, al het vee van angst stom staet, en de vaerzen zachtelijk morren en toezien, wie over het vee zal heerschen; wien geheele driften zullen achteraeen volgen; en zy onderling vast met kracht toestootende, elckandere wonden, de horens tegens een zetten, en in het vleesch booren, dat plassen bloets van hals en schoft afspoelen, en al het woudt oploeit van dit gesteen: niet anders rennen Eneas, de Trojaen, en de Helt, een neef van Daunus, met hunne beuckelaren tegens een, dat de lucht van al het gedruis waeght. Jupiter zelf houdt zijn evenwichtige schael in de hant, en weeght het nootlot dezer beide tegens elckandere, om te zien wiens leven boven drijve, en wie het hooft onder haele. Turnus, waenende boven te staen, hief met al zijne maght zijn schitterende zwaert zoo hoogh op als hy moght, en sloegh toe: Trojanen en Latijnen schreeuwden van vervaertheit, dat beide de heiren opzagen: maer het meinedige zwaert sprong in stucken, en begaf hem in het heetste van zijnen moedt: hy nam de vlucht te baet, en vloot sneller dan de wint, zoo dra hy het vremde geveft en zijne hant weerloos zagh. Men zeit dat Turnus, toen hy zijn paerden inspande, op den snellen wagen klom, om d'eerstemaal de Trojanen te bestrijden, zijn vaders zwaert uit haef-tigheit achterlatende, den degen van Metiskus, zijnen wagenaer, medenam: en hier een lange wijl genoeg aen had, zoo lang de Trojanen hier en daer omzwierende, hem den rug boden: maer nu hy tegens de wapens, van Godt Vulkaen gesmeet, aengingk, zoo sprong het lemmer met een sterflijke hant gesmeet, van den slagh, gelijck brot ys, in het roode zant aen glinsterende stucken: dies Turnus zinneloos langs het vlacke velt henevloot, en onzeker, nu herwaert dan derwaert om en wederom zwaeide: want de Trojanen sloegen van alle kanten eenen dicken ringk rontom hem: en aen d'eene zijde wert hy van een groot moerach, aen d'andere van de hooge vesten

¹⁾ Ontginnen voor „beginnen.”

omcingelt. Eneas niettemin (hoewel de wonde des pijns zijnen tret middelerwijl vertraeght, de beenen behindert, en het loopen verbiet) vervolgt in zijne hitte den verbaelden, en zet voet by voet: gelijk wanneer een jagthont een hart, van eenen stroom, of uit angst voor roode pennen, bezet zijnde, achterhaelt in het loopen, en aenhoudt met bassen; terwijl het verschrikt voor lagen, of den hoogen oever, langs duizent paden herwaert en derwaert vlucht: en de snelle Umbriaen valt naer het wilt bijt, en heeft het, en vat het alree, en knarft op zijne tanden, gelijk of hy 't al vast hadde, en wort onder het ydel toebijten bedrogen; weshalve op het velt een kreet opgaet, dat meir en oever rontom wedergalmen, en al den hemel van het gerucht dreunt: eveneens begraeuwt Turnus, terwijl hy vast voortloopt, alle de Rutulen, noemt elck by zijnen naem, en eischt het rechte zwaert. Eneas in het tegendeel dreight hem den doot, en strax den hals te breken, wie Turnus durf genaken: en vervaert en verfaeghtze, dreight de stadt te verdelgen, en valt, zoo gewont als hy is, op hem in. Zy loopen vijfwerf om en wederom, en zoo menighmael herwaert en derwaert: want zy staen naer geene slechte prijzen, of vechten uit spel, maer om Turnus bloet en leven. By geval stont hier een wilde olijfboom, bitter van loof, aen Faunus toegewijt, en van outs in eere gehouden, by zeeluiden, die behouden uit der zee komende, hier aen hunne gaven en beloofde kleeders, den Laurentijnschen Heiligh ter eere, plaghten op te hangen: doch de Trojanen hadden, zonder dit aen te zien, dien heiligen stam omgehouden, om onbelemmert in het velt te kampen. Hier stack Eneas speer: dus verre vlooghze, en bleef wel vast in den taeien wortel steken. De Dardanier viel 'er op aen, en wou het punt uitrukken, om met de spiets hem in te volgen, dien hy met rennen niet achterhalen kon. Maer toen zeide Turnus, zinneloos van angst: Faunus, ick bidde u, ontfarm u mijns: en ghy, o gunstige Aerde, indien ick u, van d'Eneadijnen in den oorloogh ontheiligt, oit in eere hielt, hou de speer toch vast. Zoo sprack hy, en verzocht de hulp des Godts door geene vruchteloze beloften: want Eneas, die zich lang verpijnde, kost de bekleemde stang met geen geweld uit den taeien stam rucken. Terwijl hy hier zoo heftigh op wrong en aendrong, liep de Godin, Daunus dochter, weder in Metiskus zijn wagnaers gedaente verandert, toe, en leverde haren broeder zijn kling weder. Venus zich belgende, dat dit een stoute Nymfe vry stont, trat toe, en ruckte den schicht diep uit den wortel. Zy lieden trots op deze wapens, en nieuwen moedt scheppende; d'een op zijn zwaert betrouwende, d'an-

der moedigh en groots op zijne speer, stellen zich in, met meeninge om ten uitersten adem toe te vechten.

Ondertuffchen spreekt d'almagtige Koningk des hemels Juno aen, die uit een goude wolck den strijt vast aanziet: mijn gemalin, wat zal nu het einde wezen? wat faelt 'er wijders aen? Ghy zelf weet wel, en wilt het wel weten, hoe men by nootlot schuldigh zy den vergoden Eneas ten hemel in te halen, en tot aen de starren toe te verheffen. Wat hebt ghy voor? Of waer op zit ghy hier en wacht in de wolcken? Past het wel, dat men eenen Heiligh, gelijk een sterflijck mensch, wonde, of Turnus zijn ontruckt lemmer (want wat vermoght Iäturne zonder u) wederlevere, en den moedt der verwonnelingen stijve? Hou dan nu endelijck eens op, en laet u door onze gebeden bewegen, en u van zulck een hartewee niet stilzwijgende knagen. Ghy klaeghde my menighmael deerlijck met uwen minnelijcken mont uw hartewee: nu is men tot het uiterste getreden. Ghy vermoght de Trojanen, te water en te lande, om te slepen; den gruwzamen krijgh te beroekenen; het hof te schenden, en het bruiloftskleet in een treurgewaet te veranderen: ick verbiede u iet wijders tegens ons voor te nemen. Zoo begoft Jupiter. Zoo sprack in het tegendeel de Godin, dochter van Saturnus, met neergeflage oogen: o groote Jupiter, dewijl my bekend is, dat u dit aldus behaeght, zoo verlaet ick Turnus, en het aertrijck tegens mijnen danck: anders zoudt ghy my nu niet in de lucht alleen zien zitten lief en leet verdragen: maer ick had met vlammen gewapent, al zelf in de slaghorden gestaen, en de Trojanen op het spits voor hunnen vyant gesleept. Ick riedt Iäturne, ick beken het, haren ellendigen broeder by te staen, en vont goet, datze om zijn leven te bergen, noch wat grooters zou bestaen; evenwel niet met schichten, niet met den boge te schieten. Dit zweere ick, by het onverzoenbare hooft der Stygische bronne, den eenigen eedt, die Goden verplicht: en nu geef ick het op, en laet den krijgh, die my tegen is, drijven. Dit bidde ick u hartelijck (het welck met geene nootwet strijt) ter liefde van Latium, en uwen volcke ter eere, dat, wanneerze nu door een geluckigh huwelijck (laet dit vry voortgaen) zich vereenigen en verdragen; wanneerze nu een verbont sluiten en wetten stellen; dat de Latijnsche inboorlingen hunnen vorigen naem niet verwisselen; nochte ghy hun opleght, datze Trojanen en Teukren genoemd werden, nochte hunne spraeck en draght veranderen; het blijve Latium en men noemze d'Albaensche Koningen in der eeuwigheit: de Roomsche stam groeie door d'Italiaensche vromicheit in mogentheit op.

Troje leit in d'afsche begraven: laet zijnen naem en gedachtenis oock begraven blijven. D'oirsprongk der menschen en aller dingen haer aenlachende, zeide: ghy zijt Jupijns volle zufter, en Saturnus tweede kint: hoe gaet 'er zulck een gety van verbolgenheit in uw gemoedt? Maer welaen, legh af den haet, waer mede ghy te vergeefs ingenomen zijt. Ick bestem uwen eisch, en geef het gaerne gewonnen. D'Aufoniaen zal zijne vaderlijke tael en zeden behouden, en de naem blijven, gelijk hy is: de Trojaen zal aen zijn bloet hwen, en onder hem schuilen. Ick wil hier den godtsdienst der Frygianen en hun kerckzedes invoeren; en maecken 'er alle Latijnen af, van eenerhande tale. Ghy zult dit geslacht, het welck met Aufonischen bloede gemengt, hier uit voortkomt, zien door zijn godtvruchtigheit boven menschen en Goden steigeren: en geen volck ter weerelt zal u zoo godtsdienstigh eeren. Juno bestemde dit vrolijk met geneighden hoofde, en veranderde haer opzet. Ondertusschen scheideze uit de wolcken, en verliet dit gewest.

Dit beschickt zijnde, zoo leit de vader wat anders by zich zelven over; en neemt voor Iūturne uit haer broeders leger te verzenden. Twee pesten ¹⁾ zijn 'er, Vloeckgodinnen geheeten, t'ener draght met de helsche Megere, uit de Midnacht geboren, met gelijcke slangekrullen gehult, en met wintvangende vlercken voorzien. Deze verschijnen ten hove, voor Jupijns troon, en wetten den schrick der zwacke menschen; wanneer de Koningk der Goden toornigh, toeleit om afgrijpselijke sterfte en ziekten te baeren, of de steden naer heure verdiensten met oorloge te straffen. Jupiter stiert een van die beide uit den hoogen hemel, en belast haer Iūturne tot een voorspooek te bejegenen. Zy vliegt hene, en wort van eenen snellen dwarrelwint naer het aertrijck gevoert: niet anders dan de pijl des Parths, met venijnige en bittere gal gewapent, van de pees door de wolcken gedreven wort; of d'ongeneesbare schicht, die van Parth of Kretenzer geschoten, komt aenlinorren, en eer men het mercke, zijn snelle schaduwe voorby springt: zoo snel vloogh het nachtgebroetfel hene, en steegh neder naer het aertrijck. Toenze het Trojaeniche heir en Turnus benden zag, namze haestigh de gestaltenis van eenen kleinen vogel aen, die op de graven of eenzame toppen gezeten, spade by nacht in het duister, dickwils ontijdige dingen spelt. Deze pest, zich in die gedaente veranderende, vliegt ruischende af en aen Turnus in het aengezicht, en klapt en slaet met hare vleugelen tegens den beuckelaer aen. Een nieuwe vadzicheit verslapt van angst

¹⁾ *Twee pesten*: dezelve als de Furiën, en alzo — dewijl Megere hier uitgezonderd wordt — „Alekto en Tizifone.”

zijne leden; het hair rijft van fchrick te bergh, en de ftem fmoort in zijne keel. Maer toen Iſturne, de rampzalige zufter, van verre het fnorren en de vleugels der Vloeckgodinne kende, zoo trockze het hair uit heur hoofd, krabde met de nagelen het aenzicht op, en floegh haren boezem met vuiften. O Turnus, wat kan uwe zufter u nu helpen? of wat fchiet 'er nu voor my ellendige over? door welcke treken houde ick u noch in het licht des levens? kan ick my tegens zulck een gedroght zetten? Nu nu verlaet ick het leger: fnoode vogels, verſchrickt my niet in mijn benaetheit: ick ken dat klappen der vleugelen, en dat veegh geruiſch ¹⁾ wel: en de trotſe geboden des grootmoedigen Jupijns zijn my niet onbekent. Vergelt hy zoo mijnen maeghdom? Waer toe ſchonck hy my het eeuwige leven? Waerom is my de ſterflijke natuur benomen? Zeker nu koſt ick een einde van zoo groot een droefheit maecken, en mijnen ellendigen broeder onder de ſchimmen gezelfchap houden. Maer ick ben onſterflijk: o mijn broeder, zonder u zal my voortan niets aengenaem zijn. Och wat afgront gaept diep genoegh voor my, en zent my, een Godin, beneden by d'onderſte zielen? Aldus ſprekende, zoo deekt de Godin haar hoofd met eenen blaewen fluier al ſteenende toe, en duickt heel diep in den ſtroom.

Eneas vaert ondertuſſchen vaſt voort, drilt vreeſtelijk met zijn lange ſpeer, en ſpreekt met geſteurde zinnen aldus: Turnus, wat draelt ghy nu noch langer? of waerom deift ghy nu? men moet hier niet loopen, maer voor de vuif vechten. Verander u vry in allerhande gedaenten, en ruck by een al wat ghy door gramſchap of treken vermooght: al koſt ghy vliegen, gelijk een vogel in de lucht: al kroopt ghy in 't ingewant der aerde om u te verbergen. Hy ſchudde zijn hoofd ²⁾, en ſprack: o ghy forſſe, uwe trotſe woorden vervaren my niet: de Goden, en Jupiter op my gebeten, vervaren my. Meer ſpreekt hy niet, en ziet eenen geweldigen ſteen, eenen ouden ſteen, leggen, hier by geval tot eenen merckſteen geſtelt, om lantgeſchil te beſlechten; en waer aen heden 'sdaeghs twalef ſtercke mans genoegh te torſſen zouden vinden. De helt dien opheffende, zoo hoogh als hy koſt, en ſtijf toeloopende, ſmeet al bevende den ſteen naer zijnen vyant toe; zonder van verbaeftheit te weten wat hy dede. Zijne knien bezwijcken: zijn bloet runt van kille koude: en de ſteen zelf rolt door d'ydele lucht het perck niet ten einde, nochte raeckt niet: en gelijk wy 's nachts in den ſlaep, daer de vaeck de moede oogen luickt, te vergeefs poogen te loopen, en in het midden

¹⁾ Dat *veegh geruiſch* voor „dat dood-aankondigend, onheilſpellend geruiſch.“

²⁾ Hy *ſchudde zijn hoofd*: hy is hier „Turnus.“

van ons voornemen uit flaeuwhartigheid ter aerde vallen; en de krachten des lichaems niet vermogen, geen tong geluit kan slaen, of woorden uitbrengen: alzoo wort Turnus, hoe hy zijn uiterste beste dede, om door 't een of 't ander middel zijn ongeval t'ontgaen, van de Vloeckgodin tegengehouden. Nu vallen hem veelerhande gedachten in: hy ziet de Rutulen, en de stadt aen, draelt van angst, en durf het uit vervaertheit met zijnen schicht niet uitharden; en weet niet waer langs hy ontsluipen, nochte met wat vermogen hy zijnen vyant zal te keer gaen: ziet nergens wagens, nochte zijn zuster, die hem voerde. Eneas nu kans ziende, drilt met de spiets, Turnus ten bederve geschapen, tegens den dralende aen, en schiet met al zijne maght van verre op hem toe. Nimmermeer kraeckt een steen uit een blijde op den muur geschoten, zoo luide; nochte geen blixem berst zoo krachtigh uit. De speer met een schrickelijke doot geladen, vlieght al inorrende voort, gelijk een norffe dwarrelwint, klieft den zoom van het pantler, en dringt door d'onderste ronde des zevenvouwigen beuckelaers recht in zijne heup. Turnus, die groote man, aldus getroffen, valt op zijn knien ter aerde neder. De Rutulen rijzen al kermende op: al de bergh in 't ronde loeit, en de hooge bosschen wedergalmen wijt en zijt. Hy ziet bedruckt en verslegen, en zijne hant uitstreckende, zeit: ick heb dit wel verdient, en wil het niet afbidden: neem uwe kans waer. Indien de liefde van mijnen bedroefden vader u eenighsins ter harte gaet, zoo bidde ick u (het hart van Anchises, uwen vader, hangt oock over u) ontferm u over den stockouden Daunus: en lever my levendigh of [wilt ghy liever] doot den mijnen over. Ghy hebt het gewonnen, en d'Aufonianen zagen my overwonnen u met gevouwe handen om gena bidden. Lavinie de Bruit ¹⁾ behoort u toe. Laet uwe vyantschap niet verder gaen. Eneas d'oogen vast omher draeiende, stont 'er zoo trots in het harnas als hy was, en bedwongk zijnen arm: en alree begoft deze rede hem, die noch in twijfel stont, hoe langer hoe meer te vermorwen; wanneer hy Pallas rampzaligen wapengordel vernam, en de doppen ²⁾ van dien eigen riem des verslagen jongelingks zagh flickeren om lijf en schouders van zijnen vyant Turnus, die in den oorloogh hier mede praelde. Na dat Eneas voor zijne oogen deze gedencktekens zijner bittere droefheit, en dien afgestroopten buit zagh, zoo ontstack hy

1) *Lavinie de Bruit*. die *Lavinie de Bruit* maakt al een heel treurige signur in het heldendicht: zy is niet meer dan een toegift, een *appendix*, by 't Rijk waar om gevochten wordt. Naar hare byzondere wenschen, 't zij ten behoeve van den Trojaenschen balling, 't zij ten behoeve van Turnus, wordt niet gevraagd, en aan Eneas, die haar zelfs niet eenmaal gezien had, moet het ook vrij onverschillig geweest zijn, of hy haar op den koop toekreeg of niet.

2) *De doppen*: de „knoppen, bolvormige versierfelen.”

schrikkelijk van dollicheit en grimmigheid. Meent ghy, met dien roof van den mijnen aen het lijf, my hier noch t'ontglippen? Pallas Pallas offert u met deze wonde op, en eischt wraeck van uw eerloos bloet.¹⁾ Zoo sprekende duwt hy al verhit met het lemmer, recht van vore, in de borst. Turnus leden worden slap van koude, en de geeft vlucht al gestoort²⁾ en zuchtende ter zielen.

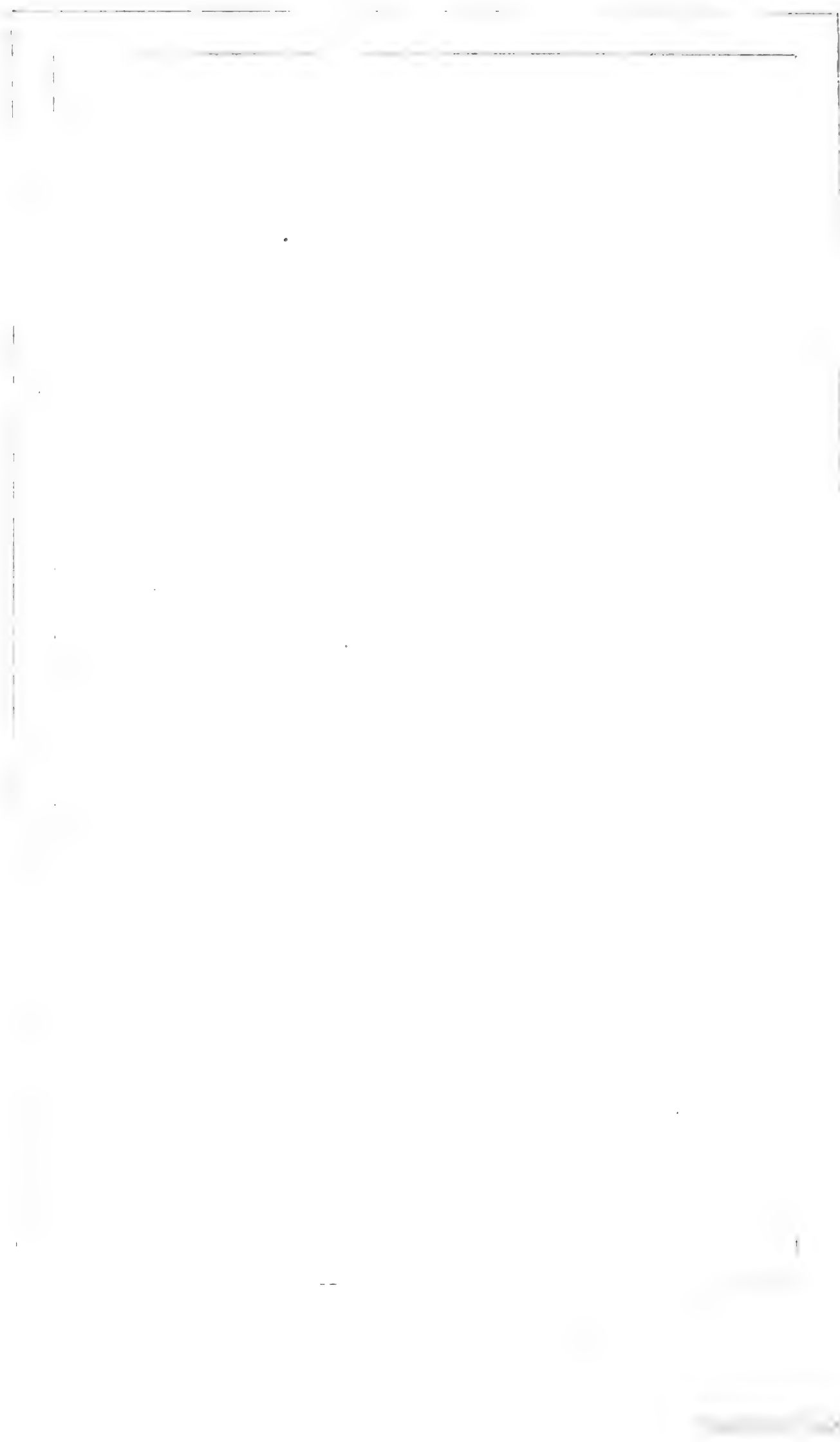
1) *Uw eerloos bloet*: *eerloos* is hier 't juiste woord niet, en Turnus had in de daad niets gedaan, dat hem als *eerloos* kon brandmerken; — doch Vondel zal gedacht hebben, dat tegen over den tytel van *goderuchtige*, waar Eneas mede prijkt, en waar men 't ook zoo naauw niet mede nemen moet, een tegenovergestelde aan Turnus toekwam. En werkelijk heeft het Lat. hier *fecleratus*, dat echter geen „eerloos,” maar „schelmach, boosaardig,” beteekent. Liever zou ik hier lezen: „Pallas eischt uw bloed tot straf voor 't gruwzaam schelmstuk.”

2) *Al gestoort*: beter: „verstoord,” of „verontwaardigd;” 't zij omdat de bede was afgeslagen, 't zij omdat, naar de meening der ouden, de zielen niet dan met tegenzin scheidden uit een nog jeugdig en krachtvol lichaam

KANT-AANWIJZINGEN DER OUDE UITGAVE.

Turnus ziende de kans keeren; ontsteekt zoo grimmigh, gelijk een gewonde leeuw; en zeit Koning Latinus aen, hoe hy gezint is tegens Eneas lijf om lijf te vechten. — Latinus pooght hem neder te zetten; Turnus houdt even sterck aen: Koningin Amate maent hem af. — Lavinie schreit vast, en bloeft van schennte, zoo root gelijk yvoir met purper besprengelt, of lelien met roozen gemengt. — Turnus daeght door Idmon Eneas in het perek, eischt zijne paerden, witter dan sneeuw, sneller dan den wint, wapent zich, spreekt zijn speer aen, en gloeit van gramschap, gelijk een stier voor het vechten. — Eneas bereit zich mede, en zent mannen aen Latinus, om voorwaerden te beraamen. — De zon komt op: men stelt het vechtperek toe. — D'Aufonischen komen nentrecken, oock Trojanen en Tyrrhenen, en het grimmelt 'er van menschen — Dit ziet Juno van boven aen, en ontdeekt Turnus zufter, wat zwaricheit haren broeder genaect, en beveeltze hem in den strijt by te staen, of het lijfsgevecht te steuren. — De Priester offert — Eneas bezweert de voorwaerden des lijfsgevechts. — Latinus desgelijks: men bevestigtze noch met offerhanden, doch de Rutulen morren over dit verdragh. — dies neemt Iuturne Kamertus gedaente aen, zaeit tweedraght onder het morrende heir, en verdrijft een vlucht zeevogels door cenen arent, die een zwaen oppaekt, en weder slaken moet. — Tolumnius, beduit den arent op Eneas, rockent de Rutulen op, en schiet cenen schicht onder den vyant, waer aen een van zeven gebroederen sneuvelt; zoo wort men hantgemeen. — Eneas zoekt de zijnen te stillen, wort gewont, en vertreckt; dies Turnus gaende wort, menigh man om 't leven helpt, en over zijne vyanden henerijdt, gelijk Mars in Thracie. — Gelijk de golven voor den Noorden wint, zoo wijcken de benden voor Turnus. — Eneas ondertusschen gequetst in 't leger gebrocht, yvert om geholpen te worden. — Terwijl wort 'er vreesfelijk gevochten; en Venus geneest de quetzuur. — Eneas wapent zich, omhelst kust en vermaent Askaen, en stoot naer den slagh vooruit: gelijk een regenbuy en storm uit der zee het lant dreigt. — Eneas zoekt niemant dan Turnus. — Iuturne ment Turnus wagen, en vlieght, gelijk een zwaluwe onder het dack, en vlucht voor Eneas. — De Dichter bidt dat een Godt of Godin hem de nederlaegh

melde. — Gelijk brant in een lauwerbosch, en een stroom ten bergh af, zoo bruifen Eneas en Turnus in den slag. — Nu geraken de legers aen een. — Venus raet Eneas de stadt aen te tasten, dies ruckt hy naer de muren toe, en beschuldicht Latinus van trouwbreuck. Hier over ontstaet oproer in de stadt, en de burgers van binnen zijn verlegen, gelijk byen van den huisman uitgeroeckt. — Hier slaet het ongeluck van Amate toe. — Turnus hoort de droeve mare, en houdt den wagen stil: Iūturne pooght hem noch te verleiden, doch hy rierkt het bedrogh, en getroost zich den doot. — Sages bootschapt hem, hoe de stadt bestormt wert, Latinus vertwijfelt, en de Koningin omgekomen zy. — Turnus wort verbaest, beschaemt en razende, ziet de torens in brandt, ontslaet zich zijner zuster, en streeft door den vyant hene: gelijk een steen ten bergh afrollende, alles met zich sleept. — Hy wenckt Rutulen en Latijnen, en siltze, en Eneas komt ter bane, zoo vreesfelijk, gelijk Athos Eryx of d'Appenijn ruischt. — Zy loopen tot elkandere in, gelijk een paer stieren op de bergen, daer het vee vast toeziet. — Jupiter weeght ieder fortuin in een schale. — Turnus wil Eneas met zijn zwaert treffen, doch het springt in stukken, dies vlucht hy sneller dan de wint. — Nu loopt Turnus voor, Eneas hem na, gelijk de hazewint een hart, dat bezet is. — Turnus begraent zijn volck, en eischt zijn zwaert; maer Eneas verbietze te genaken. — Hier stondt een gewijde olijfbom, van de Teukren omgehouden, in wiens struick Eneas speer bleef steken; nu pooghde hy die uit te trekken, doch Turnus behinderde dit door zijn gebedt. — Middelerwyl levert Iūturne haren broeder zijnen degen. Venus ruckt den schicht uit den wortel des booms: zoo vechtenze op een nieu. — Jupiter, dit aenschouwende, spreekt Juno aen, en bestraftze. — Juno geeft het op, en bedingt voorwaerden. — Jupiter paeitze, en bewillight haren eisch. — Hy stiert een Vloecgodin naer beneden: die snort door de lucht, gelijk een pijl van den Parth, of Kretenfer schicht; neemt den schijn van een nachtuil aen, en vliegt Turnus in 't aenzicht, waer door hy moedeloos en verschrikt wort. — Iūturne roeck wie dit was, viel aen 't klagen, en doock in haren stroom. — Eneas roept Turnus, die vast voorloopt; dat verdriet Turnus, die grijpt eenen zwaren steen, en smijt mis. — Gelijk wy droomende, midden in 't lopen bezwijcken, en geen geluit kunnen slaen, zoo bezwijckt Turnus in 't vechten. — Eneas schiet naer hem, dat het kraecht, als een steen uit een blijde geschoten, of een blixem: en de spiets snort, gelijk een dwarrelwint, en wont Turnus, dat hy struickelt, zijn schult bekent, om het leven of graf bidt, en Lavinie afftaet, Eneas ziet den verwonneling aen, en Pallas wapengordel; dies hy uit wraeck hem het lemmer in de borst duwt.

Doesn't go through there
any more. Connelly's thought
it'd be more for visiting
than a service as they thought.

(110)

See

Not my 60000.

Ende gaffige Hark, myn Hare Harkgeb,
 Ich zandt uwe Ed. den Viergeind is teruggeicht. Ich namde Vrymoed,
 agge die dik swach met uwe Ed. zand d bytwee te verrisly, vdscheld
 my dooft dat sut niet beseke los vtricht wordy das met d kansen van
 dny, wie de Lantgodinny altyt zoo aangenaam wordy. Ich siet dat
 zal my niet qualyk afghenomy wordy, mynste uwe Ed. in myn stak
 of amyt qualyk, alzo siet gen zand vdscheld wordy, vdscheld
 my kaphenwieding steyt vtricht, de Mass is ingelyk al d na 16.
 Ich siet myn wterk zal dat minste naef kaphenwieding vally uwe d
 nadre van d d mas zelf, die siet in kaphenwieding. Afscheyt uwe Ed.
 is d van dat myn, my zand uwe gelyk d met dat byt in kaphenwieding
 siet te zing, en siet in d wterk dand te vtrichting. Hare nade my
 kaphenwieding met kaphenwieding siet d dand kaphenwieding naef de minste met d
 gy. Lantgodin met dand zing my afghenomy, in d dand siet
 siet uwe te dand uwe zing d dand, anders los my vtrichting wordy
 gelyk d, dat uwe afghenomy. Myn Hare zand uwe gen gelyk d
 gelyk d siet d niet myn onbekende al. Ich vande myn myn uwe
 Ed. kaphenwieding in kaphenwieding is te siet d dand d dand
 Ed alle gen kaphenwieding

Amsterdam 1696
 d dand myn nade.

uwe Ed. dand kaphenwieding
 J. V. Vondel

Vondel zond, na dat zijn Virgilius was uitgekomen, het werk aan Huygens, en voegde, behalve de daarby behorende gedrukte opdracht, er den navolgenden brief by, in *fac simile* hiernevens geplaatst.

„Edele Gestrenge Heere, mijn Heere Huigens,

„Ick zendt uwe Ed. den Virgilius u toegeeigent. Ick nam de vry-
„moedigheid dit boeck met uwe Ed. naem en tytel te verciere, over-
„mits my docht dat het niet beter kon verciert worden dan met den
„naem van hem, wien de Zanggodinnen altijd zoo aengenaem waren.
„Ick hope het zal my niet qualijk afgenomen worden, nochte uwe
„Ed. in zijnen staet of ampt quetien, alzoo ¹⁾ hier geen zaken verhan-
„delt worden, waerover men tegenwoordigh strijt voert en een Maro
„een iegelijk even na is. Ick hope mijn werck zal ten minsten noch be-
„haeghlijk vallen om den naem van den man zelf, die elck een behaeght.
„Mishaeght uwe Ed. iet van het mijne, my zou eere geschieden met
„der tijt iet aengetekent te zien, om het in den naesten druck te ver-
„beteren. Hoe naeu men toeziat, men begaet hier en daer lichtelijk
„noch al eenige mislagen. Zommige Mecenaten zijn my afgestorven;
„en de Drost heeft het nu te drock met zijn historiën: anders kon
„men vericheyde oordeel gebruycken, dat veel aenwint. Mijn Heer
„zie mijn goede genegenheit en niet mijn onvermogen aen. Ick vinde
„my aen uwe Ed. beleeftheit verbonden, en wensche daar in te sterven
„en te blijven

Edele Gestrenge Heere

„t Amsterdam 1646
den 21ste van Hoymaent.”

uwe Ed. Dienstchuldige
J. v. VONDEL.”

Het opschrift luidde:

„Edele gestrenge Heere
„Mijn Heere Constantijn Huigens Ridder
„Heere van Zuilichem Raet en Secretaris
„van zijn Hoogheit.”

Te

„Cito”

„Cito”

„met een boeck.”

Het pakket was, vermoedelijk uithoofde eener wezenlijke of veron-

¹⁾ Kennelijk wil V. hier zeggen: „gy kunt de opdracht aannemen, zonder u te compromitteeren: al komt het van een Pausgezinde, 't raakt Kerk noch Staat.”

derstelde afwezigheid uit den Haag van den Hofbeambte aan wien het gezonden was, met een brief voorzien, gericht aan zekere Juffer Zueria, ¹⁾ die federt den dood van Huygens' vrouw het bestier zijner huishouding had, welke brief aldus luidde:

„Eerbare Joffrouwe

„Ick sende hier den Heere Huigens een boeck namelijk Virgilius „die hem toegeeigent is, en alsoo ick niet wete waer men het best „bestellen soude, soo bidde dat uwe E. het gelieve terstont terstont ²⁾ „aen mijn Heer voort te senden, waer my dienst geschiet, dien ick wensche te verdienen en blijve
E. Joffrouwe

„t' Amsterdam 1646.
den 21 Julij.”

Uwe E. Dienstwillige
J. v. VONDEL.”

Op den omslag stond:

„Zy behandicht ten huize van den
Heere Constantijn Huigens,
Heere van Zuilichem

In

's Gravenhage.”

„met een packken.”

Ook aan Hooft zond Vondel, alvorens het werk in 't openbaar verkocht werd, een exemplaar met een brief ten geleide, merkwaardig om de daarin voorkomende bijzonderheden, merkwaardig ook om dat hy ons eenig licht geeft aangaande de verhouding, waarin de schrijver zich thands tegen over den Droslaart geplaatst achtte, merkwaardig vooral om den toon, waarin hy is vervat:

„Edele, gestrenghe Heer, mijn Heer Hooft,

„My gedenckt, dat ick eens eenen Jode, een' Musikant, mijn koninglijke Harp ³⁾ aanbodt, die hy weigerde 't ontfangen, dewijl „het zijn Sabbath was: nu wil ick evenwel niet hopen, dat de Staet- „sabbath onzer onderlinge kunstbroederichap ⁴⁾ den toegang van uw „huis zal stoppen voor onzen Parnasheiligh, die uwe Ed. hier toege- „zonden wort, in een Nederduitsch pack gestoken. Mishaeght u iet

¹⁾ Zoo vind ik haar genoemd in een Latijnschen brief van Barleus aan Huygens, opgenomen door van Vloten in *Hoofts Brieven*, D. IV. blz. 314. Uit den zin *Facile a te, a D. Brunone, a cognata Domina Zueria, veniam impetrabis*, meen ik te moeten opmaken dat zy een nicht van Van Barle, en alzoo misschien een zuster der overledene Suzanna was.

²⁾ *Cito cito*, zo men thands schrijven, zoo als ook staat onder den brief aan H. zelve.

³⁾ Zie Deel III, blz. 716.

⁴⁾ De *Staetsabbath* enz.: versta: „de rust, de stilstand in ons kunstbroederlijk verkeer, te weeg gebracht door verschil in politieke en religieuze meeningen.”

Geblauer Dorfmann

Ist sehr lieb zu ihm
Vierzigst zu dem
wahr war my sehr
und G. der geistliche
hast zu dem wach
in der Stadt in der
G. Dorfmann

f. Amsterdam 1696
27. 28. 29.

f
July 21st 1896
P. C. West, Jr.
Genl

W

Amidst

and my good day.

Amidst 21 July, 1896.

„van het mijne, my zou lief zijn met de tijt het aengetekent te zien;
 „om het te verbeteren. Behaecht u iet van het mijne, zoo laet het
 „eens Sint Virgiliusdagh zijn, en te zijner onsterflijke gedachte-
 „nise den roomer eens omgaen, doch geen en zoo groot, als daer
 „Folus ¹⁾ den Lapithen mede dreighde, maer een berckemeier, die
 „den mensch by zijn zinnen laet, en gelijk predikant Adamus met
 „den romer op de hant quinckeleeerde, Godt en den mensch verheught,
 „als hy fiet hoe uit een dor en onnut hout, waer men niet eenen nagel van
 „kan maecken, zulck een kostelijk nat vloeit. Leefde onze vrolijke
 „Mostert, ick weet dat hy het gaerne op die voorwaerde wachten
 „zoude. Weinige maenden voor zijn overlijden noodighde hy den
 „Joodfchen Docter noch, om met hem te gaen by den patient met den
 „grooten buick. Zy gingen hene, en vonden geen en waterzuchtigen
 „maer het Rijnsche wijnvat ²⁾, en oordeelden stracks het laten geraden, om
 „dien krancken van overtollige vochtigheit t' ontlasten. Onze Mecena-
 „ten smiltten vast: Reael leit in de Westerkerck. Plomp, Baeck, Blaeuw,
 „Victorijn en Mostert leggen in de Nieuwe kerck onder de zercken
 „gekropen, een teken, dat wy volgen zullen: Godt geve ter zalige
 „ure. Onze goede en wyze Grotius is oock al hene. Ick nam noch
 „s morgens afscheit van zijne Ed. aen Stadts herbergh, daer men wat
 „naer packaedje wachte, en seide hem van dese overzettinge. Zijn Ed
 „seide my, hoe de Hartogh van Mantua sijn hof met Maroos schilde-
 „ryen verciert. 't welck ick noch in mijn voorrede te passe breng. Sal-
 „masius ³⁾ kan dit gebeente noch niet laten rusten. De Borgonions ⁴⁾
 „hebben het altijd te Delft ⁵⁾ op levenden of dooden geladen. Balthasar
 „Geraerts op Prins Willem, en dees op Grotius aschen. Nu komt er
 „weder een boeck uit van de Transubstantiatie: doch 't is al *crambe*
 „repetita. Zy slachten d'eeckhorens, die vreesfelijk zweeten zonder
 „wech te spoeden.

„Mijn Heer, ick gebiede my in uwe goede gunste en sijt met uwe
 „E. gemaeline hartelijk gegroet.

Uwe Ed. dienstwillige
 J. v. VONDEL.”

„Mijn Heer, ick sende nu eerst de
 „weergade aen den Heer Huygens; al-
 „loo gelieve dit noch wat by u te hou-

¹⁾ Folus: zie hierboven, blz 101. — 't Was echter volgens 't Twaalfde Boek der Herscheppingen niet Folus, die den Lapithen, maar Thezeus, die den Centauren een berkemeier naar 't hoofd sneet.

²⁾ 't Rijnsche wijnvat: ook wel „het Grootte wijnvat” genoemd. Dit lag in een pakhuis op den Oude Zijds-Achterburgwal. Volgens MACHION FOKKENS, die 't een „Bacchus school” noemt, kon het 112 okahoufden bevatten. „'t Wordt,” zegt hy, „tot een kamer gebruykt, men kruypt onder een deur in, daar kan men dan wel eens lustig zijn” (wat de grap van Mostert ook bewijst). In 't midden van 't vat stond een tafel, met twee banken aan elke zijde. — Waar dat monster vat later gebleven is, heb ik niet kunnen ontdekken. 't Schijnt reeds voor Wagenaars tijd weggeraakt of „in duigen gespat.”

³⁾ Op dezen zal ik later terugkomen.

⁴⁾ Voor „Borgondiers.” Salmasius was van Dijn.

⁵⁾ Te Delft: t. w. Willem I werd te Delft doorfchoten, en De Groot was van Delft en werd er be-
 graven.

„den, onder de vertrouwsten, dewyl wy
 „noch acht dagen sullen stil sitten met
 „exemplaren te verkoopen en uit te ge-
 „ven, op dat het Huigens eerst ontfange.
 „Ick heb het sijn E. toege-eigent met
 „die bescheidenheit, dat ick eerst het
 „goetduncken van Brosterhuysen uit den
 „Hage daerop gehoord hebbe: hope niet,
 „dat het sijn E. in sijn staet of ampt
 „quetfen sal. Het is Maro, en geen kerck-
 „geschil.”

Op 't Adres stond:

„Edelen Gestrengen Heere den
 Heere P. C. Hooft, Ridder,
 Droft

te

Muiden.”

„met een packken.”

Daar onder, zoo wel als onder 't post-scriptum van den brief, met de hand van Hooft:

„(Ontfangen 21 Julij 1646.)”

Ik geloof niet, my aan vermetelen eigenwaan schuldig te maken, wanneer ik beweere, dat ieder gaarne het oordeel zal onderschrijven, hetwelk ik betreffende den inhoud van bovenstaanden brief heb laten voorafgaan. Met welk een takt weet Vondel hier, na een inleiding, geschikt om de nieuwsgierigheid van Hooft te prikkelen, te zinpelen op de vroegere gemeenzaamheid, die tuschen hen beiden had geheerscht. Hoe blijkbaar straalt het ons, uit elke uitdrukking, zelfs van het naschrift, tegen, dat en de toezending van het exemplaar en de brief van geleide, naar Vondels bedoeling, moesten gelden niet alleen als een bewijs van achting voor den Drostaart, maar ook en voornamelijk als een bedekte stap, door hem gedaan, ter verzoening. De breuk was, gelijk ik dit reeds vroeger heb aangemerkt, ¹⁾ van de zijde van Hooft gekomen, en het briefje, toen door Vondel geschreven, was meer geschikt om te verbitteren dan om toenadering te bewerken. Scherts was onder de toenmalige omstandigheden het slechtste middel om de vriendschap te herstellen: — en wellicht lag zulks te dier tijd ook niet in het oogmerk van den schrijver. Maar thands was hy weder een jaar ouder, en gewis gevoelde hy de behoefte om zich met zijn

¹⁾ Zie Deel IV. blz. 419.

oudsten en eersten letterkundigen vriend, met den man, die, gelijk hy aan 't hoofd van 't *rijn*, aan 't hoofd stond van 't *rijneloos* ¹⁾, weder te verzoenen. Daarom werkt hy op zijn herinneringen: daarom roept hy hem op ongezochte wijze de vrolijke dagen voor den geest, welke zy samen hadden doorgebracht, toen Moltert de *jaus* was van het onderhoud. Daarom roept hy hem al de hem dierbare afgestorvenen, Reael, Plemp, Baeck, Blauw, Vechters, de Groot, voor den geest terug. Gewis, waar Hooft op die wijze werd toegesproken, was er hoop, was er vooruitzicht, dat hy de hand, die hem over de graven hunner vrienden werd toegestoken, niet zou afwijzen, maar die aanvatten en met warmte in de zijne drukken. En echter, dit gebeurde niet: Hooft antwoordde, maar gewis niet gelijk Vondel verwacht had: wel nam hy de hem aangeboden hand aan; maar hy deed het met een beleefde buiging en vormelijke koelheid, en gaf van zijne zijde slechts een paar vingertoppen, niet de volle hand. Ook dat antwoord van Hooft is ons bewaard gebleven: het luidde als volgt:

„Monsr. ²⁾ Vondel,

„My gedenkt, dat, als eens de H.H. Staaten van Hollandt, hoe-
„wel hun werks genoegh ooverschoot, zeer geneeghen scheenen tot schej-
„den, om eenighe Heijlighe daagen te vieren, de Heer van Oldenbar-
„nevelt, z. g., prijzende hunnen yver, nochtans om hunne Edele Grootmo.
„tot blijven te beweegen, daar by voeghde: *Qui non cesjat bene facere*,
„*non cesjat orare*. Van geene wet, die zorghen, zoo wettigh, zoo wigh-
„tigh, aan zeekeren tijdt van ruste bindt, en daarom van geen en Staat-
„sabbath weet jk dan; maar uwer E driedubbelen dank: voor den
„arbejdt besteedt aan 't vertolken van Maroos werken, voor het toe-
„ejghenen van dien aan zoo getrouw een' beminner mijnes vaaderlants,
„en voor 't boek my vereert. Ik vertrouw dat het veelen te nutte zal
„dienen. UE vertrouwe te weezen

ten dienste van UE
P. C. HOOFT.”

„Van den H. t Mijde den 27 in
Hoojmaandt des jaars 1646.”

Men ziet het, dit briefjen is een modelletjen in zijn soort, een fijn staaltjen van de kunst om het antwoord op een brief, die tot het hart sprak, zoo in te richten, dat hy die 't ontfangt zijn doel niet bereikt en toch geen schijnbare reden van beklag kan aantoonen. Even als Vondel begint Hooft met een vertelling, waarin hy evenzeer iemand te pas brengt die by beiden in hooge achting stond: ook hetgeen volgt is een beleefde wederslag op Vondels brief; —

¹⁾ Zie Vondels brief aan den Drost, Deel II, blz. 682. vs. 129.

²⁾ Men sprak in die dagen, en nog tot in 't begin dezer eeuw, met den naam *Monsieur* doorgaands de zoodanigen aan, die boven 't *plebs* verheven waren, doch geen ambt of bediening bekleedden.

alleen van de oude herinneringen wordt niet gewaagd, en 't geheel is zoo ingericht, dat het geen verdere briefwisseling kan uitlokken.

Alvorens van deze brieven over Virgilius af te stappen en tot het werk zelf terug te keeren, nog een enkel woord in 't voorbygaan over een man, die in 't post-scriptum van den brief aan Hooft genoemd is, en wiens naam in dit werk reeds vroeger is vermeld. ¹⁾

Johannes Brosterhuizen was een tijdgenoot en vriend van Huygens, met wien hy een vrij trouwe briefwisseling onderhield. Groot minnaar der poëzy en der oude letteren, dichter, toonkunstenaar en schilder, leide hy zich nog ernstiger toe op de natuurkundige wetenschappen, bepaaldelijk op de kruidkunde. Na langen tijd nu hier dan elders in ons Vaderland te hebben rondgezworven, werd hy, in 1646, vooral door medewerking van Huygens, te Breda aangesteld by de „Illustre Schole,” aldaar opgericht, en tevens met het beheer belast van den kruidtuin, die er werd aangelegd. Ongelukkig had hy, by mangel van toehoorders, weinig gelegenheid, onderwijs te geven, en kwelden hem de Predikanten niet weinig, die 't hem kwalijk namen, dat hy er een huishoudster op nahield en „toeback dronk.” Hy overleed in September 1650. — Mijn geachte vriend, Prof. Van Vloten, heeft in den Ned. Volksalmanak van 1858 een schets van 's mans leven en bedrijf gegeven, waarin men, behalve belangrijke byzonderheden, ook eenige proeven van zijn dichttalent zal aantreffen.

Gelijk Vondel voorzien had, zijn werk werd niet door allen even gunstig opgenomen. Scherp althands was het oordeel, dat Van Baerle, in een brief aan Huygens, er over velde. „Gy hebt,” zegt hy, „Vondels Virgilius gelezen, of ten minsten gezien, maar zonder leven, zonder merg en de lendenen gebroken. Indien hem Augustus las, hy zou dezen Maro niet van 't vier bevrijden ²⁾, ten zij dat gy, geleerde man, het anders verstaat.” ³⁾

Andere beoordeelaars, en die niet, gelijk Van Baerle, alleen in een Latijnsche atmosfeer leefden, maar ook met den aart onzer taal grondig bekend waren en haren bloei ter harte namen, waren daar-entegen van gevoelen, dat, al mochten Maroos dichten door het overbrengen in een nieuwere taal, en in proza, natuurlijk veel verloren hebben, het niet licht zoû zijn gevallen, iemand te vinden, die de kracht van 't oorspronkelijke zoo goed behouden en zich in alle opzichten zoo loffelijk als Vondel van die moeilijke taak gekweten had; en wat my zelve betreft, niet alleen acht ik Vondels vertaling, om den vorm, den stijl, en de keuze van gepaste woorden, voortreffelijk, maar ook — voor zoo verre ik my vermeten durf, daarover eenig oordeel te vellen — is het my voorgekomen, dat de overzetting als

¹⁾ Zie Deel II. blz. 159.

²⁾ Toespeling op het gedicht blz. 33, hierboven.

³⁾ *Virgilium Vondelii lectum, aut vidisti jactem, rerum ex sanguine, ex succum, elumbem. Si legeret Augustus, non vindicaret hunc Maronem a flamma. nisi quid tu docte Trebati, diffentis.*

zoodanig weinig te wenschen overlaat. Ik heb althands, waar het oorspronkelijke duister of dubbelzinnig is, gevonden, dat de zin, zoo als Vondel dien opvat, doorgaands overeenstemt met de verklaring, welke de schranderste kommentatoren, ook die lang na hem leefden, er aan gegeven hebben. Het vonnis, door Van Baerle geveld, hoeveel diens gezach ook zoû moeten wegen, is geheel ongemotiveerd, en daarom wel voor geen bestrijding vatbaar aan den eenen kant, maar ook aan den anderen kant niet geschikt meer om te gelden in onze dagen, nu men zoo min als van de rechtbanken van den Staat, van de rechtbanken van den goeden smaak uitpraken meer toelaat, ten zij van behoorlijke overwegingen voorzien.

In den brief van Vondel aan Hooft beklagt zich onze dichter, dat Salmazius zelfs het gebeente van de Groot niet met rust wilde laten. De verontwaardiging, welke zulks by hem verwekt had, uitte hy nog krachtiger in een treffend schimpdicht, 't welk hy den lasteraars des grooten mans naar 't hoofd wierp.

A E N

D E N L A S T E R A E R

V A N W I J L E N

den Koninklijken Griant,

H U I G H D E G R O O T.

O Farizeensche grijs, met schijngeloof vernist,
 Die 't groote lijk vervolgt oock in zijn tweede kilt;
 Ghy Helhont, past het u dien Herkles na te bassen,
 Te steuren op 't autær den Fenix in zijn assen,
 Den mont van 't Hollantsch Recht, by Themis zelf beweent?
 Zoo knaegh uw tanden stomp aen 't heilige gebeent.

Er is vroeger getwist geworden over de vraag, tegen wien deze voorwaar niet malsche regelen waren gericht. Lulofs had zich, door zijn afkeer tegen alle theologanten, waarin hy Vondel weinig toegaf,

tot de gisfing laten verleiden, dat het gedicht Andreas Rivetus gold, die ook al tegen De Groot gefchreven had en op nog kwaadaardiger toon dan de literator ¹⁾. Dan Lulofs kende den brief aan Hooft niet, die allen twijfel opheldert. Claudius Salmazius, de beroemde Hoogleeraar te Leyden, een voor 't overige allerverdienftelijkst man, had zich namelijk door zijn vooringenomenheid tegen De Groot laten vervoeren om hem op de hatelijkfte wijze in een twistfchrift aan te randen. 't Ergst van de zaak was, dat hy aan De Groot by diens leven de fraaifte complimenten had gemaakt en nu 's mans dood afwachtte om hem te beleedigen, en dat nog wel onder den verdichten naam van Simplicius Verinus, in een brief, gefchreven aan zekeren Mr. Sarrou ²⁾.

In de eerste helft van September overleed, als wy uit een brief van Kristine Hooft aan haar moeder leeren, eene van Vondels voormalige vriendinnen, Sara Baeck, de door van Baerle bezongen dochter van Justus. ³⁾

De binnenlandsche onlusten in Engeland, waarvan ik vroeger ⁴⁾ heb gewach gemaakt, waren intusfchen in hevigheid niet verminderd, en onze Staat was daarby in geen kleine moeilijkheid geraakt; vooral ook door de houding, die hier te lande werd aangenomen. Immers de Prins en de Staten-Generaal bleven den Koning als eenige wet-tige macht erkennen, en weigerden den Afgevaardigde van 't Parlement te ontfangen; terwijl de Staten van Holland daar-en-tegen dien Afgevaardigde toelieten, en 't gedoogden, dat voor de Hervormden in Ierland gelden hier verzameld en aan 't Parlement werden overgemaakt. Het verbod om krigsbehoeften naar Engeland te vervoeren gaf aanleiding, dat ettelijke fchepen, daarmede geladen, door onze oorlogsvaartuigen werden aangehouden, en er vaak onaangename botfingen ontftonden. Een Gezantfchap, naar Engeland afgezonden met aanbod van bemiddeling, keerde onverrichter zake naar huis; terwijl, federt dat Olivier Cromwell, die aan 't hoofd der Independenten of onafhankelijke Puriteinen ftond, in 't Parlement een overwegenden invloed begon te krijgen, de oorlog met meer kracht dan vroeger was doorgezet, en het leger van Karel I op den 24 Juny 1645 geheel werd verflagen; zoo dat de Koning zelf naar Wallis moest vluchten. De ongelukkige Vorst viel nu, gelijk Van Baerle 't in zijn brief van 8 July 1646 aan Hooft ⁵⁾ uitdrukte, „overal op fijn plat en leefde op genade van fijn hoochfte partyen." Men kan befennen, welk leedwezen zulk een uitslag had moeten opwekken by onzen dichter, van wiens belangftelling in den Koning wy onderscheiden bewijzen

¹⁾ LULOFS *Vondel opgeh.* blz. 34.

²⁾ Deze brief komt voor by CRENIUS *Animadv. Philolog. et Histor.*, Rotterd. 1659.

³⁾ Zie Deel III. blz. 164.

⁴⁾ Zie Deel IV. blz. 109, en volgg.

⁵⁾ Zie dien brief in de laafte uitgave der Brieven van Hooft, Deel IV. blz. 203.

hebben gezien ¹⁾. Ook nu wederom toonde hy zijn verknochtheid, doch op een wijze die aanduidde, dat hy niet alleen 's konings perfoon, maar bovenal diens zaak en diens recht voorstond; hy behandelde namelijk in een treurspel den droeven dood van Karels grootmoeder, de ongelukkige Maria Stuart: hierdoor ongezocht aanleiding bekomen om zijn gehechtheid aan de Katholijke leer en aan het recht der kroon, en zijn haat tegen het Protestantismus en tegen de Puriteinen aan den dag te leggen. Het treurspel verscheen in 't licht by Abraham de Wees, die reeds meermalen werken van Vondel gedrukt had, doch die, waarschijnlijk niet zeker, hoe de uitgave by de Regeering zou worden opgenomen, even als de dichter zelf, op het tytelblad zijn naam verzweeg, en daarop zetten liet: *te Keulen, in de oude drukery*: een mytifikatie, toen vrij algemeen, en waarvan dan ook niemand dupe was. Het tytelblad prijkte met het bygaand afbeeldsel van Maria Stuart.

Het navolgende Byfchrift, zoo niet op bovenstaande, dan in elk geval op een afbeelding van Maria Stuart vervaardigd, was by de oudste uitgaven van zijn Treurspel gevoegd.

¹⁾ Zie Deel IV. blz. 388 enz.

B Y S C H R I F T

OF

D'AFBEELDINGE

VAN

K O N I N G I N

 a r i a t u a r t.

Zoo bloeide STUARTS jeught, eer haet heur hoofd zagh rollen,
 Eerze, op 't verwoet schavot, van hartewee gezwollen,
 Onnozel storf, onthalt naer die gefmede Wet.

Zoo wert MARIE omhelst van nicht ELIZABETH.

3 Twee punten hebben haer de bijl door 't vleesch gedreven,
 Haer erfrecht tot de Kroon, en haer Katholisch leven.

1 Van *hartewee gezwollen*: oppervlakkig zoñ men meenen, dat deze woorden alleen om 't rijn hier stonden; dewijl men anders gewoonlijk wel van toorn, van spijt, enz., maar niet van *hartewee*, aan 't zwellen raakt; doch zie vs. 199 en volg. van het treurspel, waaruit blijkt, dat Maria wel degelijk gezwollen was.

2 Die *gefmede wet*: d. i.: „die zoogenaamde wet, die wet, door boosheid en onrecht uitgevaardigd.“
 Die heeft hier een verachtenden zin.

MARIA STUART

OF

GEMARTELDE MAJESTEIT.

1646.

INCOMPARABILIS HEROÏNAE

A N A G R A M M A.

MARIA STUARTA ERAT MATURA ARISTA.

EPITAPHIUM.

VIVIFICANTE FIDE MATURA RESURGET ARISTA.
SECTA ODIO, JESU LECTA, STUARTA, MANU.

INCOMPARABILIS caet. d. 1.: „De *Letterkeer* der onvergelykelijke Heldin MARIA STUARTA was *Matura Arista* (rijpe korenalr).“

EPITAPHIUM caet.: d. 1.:

„G R A F S C H R I F T.

„Door het levendmakend geloof zal Stuart, een rijpe korenalr, door den haat afgefneden, door Jezus' hand gelezen, herrijzen.“

DEN

DOORLUGHTIGHSTEN VORST EN HEERE

EDUART,

DOOR GODS GENADE.

Paltsgrave by den Ryn, Hertoge van Bajere.

ck brenge, ô doorluchtigste Vorst, uwe Grootmoeder, waerlijk een groote Moeder, Dochter, Gemalin, Moeder en Weduwe der Koningen, en, dat het allergrootste is, een Koningklijke Kruisheldin en gekroonde Martelares, op ons Nederduitsch tooneel: niet gelijkze in Schotland gezalfd, nochte te Parijs getrout, gekroont, en op den troon gezet, maer in Engeland, haer grootvaders en naer Rechte haer eigen erfrijck, op een Schavot, na een langdurige gevangenis, van de naefte bloetvriendinne gemartelt wert, alleen om haere erf Wettigheit tot de zelve Kroon, en stantvastigheit in het Katholijck Ge-

EDUART. Van dezen weet ik weinig meer te verhalen, dan dat hy de vijfde zoon was van den Keurvorst Frederik, den verdreven Koning van Boheme. (over wien reeds meer, o. a. Deel II, blz. 765, is gesproken), en van Elizabeth van Engeland; dat hy de Roomsche godsdienst omhelsde, en in Frankrijk overleed. De omstandigheid, dat hy een achterkleinzoon was van Maria Stuart, en (tot nog) de eenige van hare nakomelingen, die tot haar geloof was te rug gekeerd, leverde een natuurlijke aanleiding op, om Vondel te bewegen, hem dit treurspel op te dragen.

loof, heur waerdiger dan vier ſcepters en kroonen, ¹⁾ ja haer eigen leven. Weinigen ſtreecken hier de kroon van (Gode en zijn cere ten dienſt) een zichtbaere kroon en dit leven te verſinaden. In de heilige boecken wort Moſes en Chriſtus alleen die lof toegeſchreven. Moſes weigerde, geloofs halve, een zoon van Farooſ dochter genoemt te worden (en zoo Iosephus getuigt, de kroon zoo vroegh van zijn hoofd ruckende, tradtze met voeten ²⁾ en ſchatte Chriſtus rijkdom en zijn volcks verſmaetheit hooger dan de ſchatten van Egypten. Chriſtus, het eenige voorbeeldt der volkomenheit, verſmade beide de kroon en dit leven, om Godt, zijnen vader, met de doornekroone te eeren. In d'oude Martelſchriften vindt men de Koningen en Koninginnen, om den godtsdienſt gemartelt, dun gezaeit, gelijk trouwen gekroonde hoofden zelfs dun gezaeit zijn. In deze leſte, zoo veel koeler in yver dan d'eerſte, tijden, komt een eenige MARIA STUART op, als een nieuwe ſtar. Zy verſmaet haren grijzen ſtam, het edelſte geſlacht van geheel Chriſtenrijk. Zy vergeet over de hondert voorzaten en voorvaders, alle Monarchen van haeren bloede, wiens oorſprong het einde van Alexander de Grootes tijdt bereickt. ³⁾ Zy buight haer vrye ſchoulers gewilligh, geduldigh onder het kruis, ten ſpiegel van alle Chriſte Vorſten. Hierom blinktze nu met recht onder de zalige Martelſtarren in Godts hemelſche klaerheit, aen de voeten van Maria, wiens naem zy zoo waerdigh gedragen heeft, als zy haer, onder het twintighjarige kruis, en met zoo vele zwaerden van wederwaerdigheit doorregen, nader dan zoo vele Koninginnen ſtont. De toneelwetten lijden by Ariſtoteles naulicks, dat men een perſonaedje, in alle deelen zoo onnozel, zoo volmaeckt, de treurrol laet

¹⁾ Vier ſcepters en kroonen: t. w. die van Frankrijk, waarvan zy, door haar huweljk met Frans II, Koningin was geweest: die van Schotland, welke zy van haar vader geërft had: en die van Engeland en van Ierland, waarop zy aanspraak maken kon, in geval het huweljk tuſſchen Hendrik VIII en Anna Boleyn (Elizabeths moeder) onwettig word verklaard. Vergelijk vs. 146 van het Treurſpel.

²⁾ De kroon... van zijn hoofd ruckende, tradtze met voeten: dit is minder juist: JOSEPHUS verhaalt in het II Boek zijner *Gefchied.*, dat Mozes, als kind, de kroon van Farao, die op den vloer gereld was, met den voet trad: — hetgeen natuurlijk als een profecy werd aangemerkt, dat hy den koning van Egypte geen geringe nadeelen zou toebrengen.

³⁾ Wiens oorſprong het einde van Alexander de Grootes tijdt bereickt: ja, volgens de genealogiſten van die dagen: en die deden de meeste aanzienlijke geſlachten nog wel vrij wat hooger opklimmen.

spelen; maer liever zulck eene, die, tusschen deughdelijk en gebreckelijk, den middelwegh houde, ¹⁾ en met eenige schult en gebreken behangen, of door een hevigen harts-togt, tot iet gruwzaems vervoert wert: waerom wy, om dit mangel te boeten, Stuarts onnozelheit en de rechtvaardigheit van haere zaeck met den mist der opspraecke en lasteringe en boosheit van dien tijdt benevelden, op dat haer Christelijcke en Koningklijke deughden, hier en daer wat verdonckert, te schooner moghten uitschijnen. Zoo steeckt gouden en purperen glans op nevels en wolcken, en licht op bruine schaduwen af. Het docht my al t'onbillijk, dat de Nederduitschen hier in andere volcken en tongen, die haer tooneelen met dit kostelijke bloet purperden, iet zouden toegeven: en het lagh al eenige jaren geleden by my, als een belofte, haere Majesteits godtvruchtige faem, die zoo hoogh gestegen, mijne nochte iemants pen behoeft, van verre in haer schaduwe naer te streven; en noch te vieriger, dewijl ick, des onwaardigh, mijn geboortejaer by Mariaes moortjaer ²⁾ (marteljaer most men zeggen) of liever geboortejaer gedencke. De Heilige Kerck is van outs gewoon de geboorte der Martelaren naer de geboorte der ziele, en niet naer de lichamelijke, te vieren; aengezien de ziel ten marteldage, van den lichame ontbonden, in den hemel, en het licht der onsterfelijkheid, ten eeuwigen leven geboren wort. Ick nam de vrymoedigheid dit treurspel uwe Vorstelijke Doorluchtigheit op te dragen, die d'eerste van uwe Grootmoeders nakomelingen haer heilige affchen en geeft verquickt met den Katholijcken Roomschen Godtsdienst t'omhelzen, en haer godtvruchtige voetstappen na te volgen; een zaeck, die zy in het uiterste haeren eenigen zoon Jakob, uwen Grootvader, namaels Monarch van Groot Britanje, zoo hartelijk beval, als zy die groothertigh met

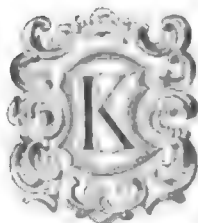
¹⁾ Zulck eene, die tusschen deughdelijk en gebreckelijk, den middelwegh houde: dan voorwaar zoh Maria Stuart wel de meest geschikte tooneelhieldin zijn: en als zoodanig heeft haar Schiller ook beschouwd. Ik wil gaarne de oprechtheid van haar geloof in waarde laten; doch men moet der geschiedenis geweld aandoen, om haar in allen deele zoo onnozel en volmaakt voor te stellen.

²⁾ Moortjaer. .. of liever geboortejaer: fraal gedacht en clerlijk uitgedrukt.

haer Christelijk bloet bezegelde: en zeker boven uw Grootmoeders voorbeeld vermaent u daer toe uw eigen naem, zoo loflijk by de Katholijke Koningen van Engeland, uwe voorvaders, gedraegen, en waeronder men twee Eduarden ¹⁾ telt, eenen met den tijtel van Martelaer, den anderen met dien van Heiligh gekroont. Oock ontbrack het van outs den Hertogen van Bajere, waer uit uw Keizerlijk en Keurvorstelijk stambuis zijnen oirsprong nam, noit aen voorbeelden van Heiligheit en godtvruchtigheit, die u nu op deze hemelsche heirbaen welkomen, zegenen, en met hun voorbede stercken, terwijl ick het gewijde tooneel openzet, daer uwe Grootmoeder weder te voorschijn komende, den aenschouweren te gelijk schrick aenjaeght, en tranen van meedoogen ten oogen uitperft.

¹⁾ *Twee Eduarden*: Eduard de Heilige, die in de Tiende, en Eduard de Belijder, die in de Twaalfde Eeuw in Engeland regeerde.

I N H O U D T.

ONINGIN Maria Stuart, eenige erfdochter van Jakob den vijfden, Koning van Schotland, en nicht van Henrick den zevenden, Koningk van Engeland, wert om haere stantvastigheit in den Katholijcken Godtsdienst, nae het uitstaen van valsche lasteringen, geweld, lagen en gevangenis, genootzaeckt ten rijke uit te vlughten, voor de wreetheit van den staetzuchtigen tyran Mouray,¹⁾ haren bastertbroeder, en de godtvergetenheit en meenedigheit der Puriteinsche Schotten, aengeschieden²⁾ door hare nicht Elizabeth, die deze onnozele en oprechte ziel onverzoenelijk haette. dewijlze noch jong in Vranckrijk aen den Dolfijn getrouwt, niet uit eige staetzucht, maer ontijldige drift van Guize en Lothringen,³⁾ haere oomen, en Koningk Henrick, den tweeden, haren schoonvader, en Francois den tweeden, haren gemael, voor Koningin van Engeland en Yrlant uitgeroepen wiert; waer van men, hoewel zy in der daet wettiger dan Elizabeth was, nochtans vredes halve, eerlang affont, behoudende evenwel het erfrecht van de naeste na Elizabeth, indien deze zonder oir overleedt, tot de kroon gewetticht te zijn. De vervolghde Koningin nam dan in noot haren toevlught in Engeland, listigh derwaert getroot van Elizabeth, die op woort nochte beloften passende, en het heiligh gafrecht schendende, de vervolghde en in haer recht verdruckte bloetvriendin, in plaetse van Christelijck en Koningklijck onthael, en beloofte noothulp, over de achten jaren zoo vast gekerckert hielt, dat vriendelijke bede nochte verzoek, nochte tusschenspraek, nochte aengewende middelen, of aenslagen de gevange niet alleen aen geenem vrydom holpen, maer heur ellende teelenmale meer bezwaerden, tot dat men endelijck, (aengezien zy noit om eenige beloften den Roomschen Godtsdienst won verlooehenen) haer, op een daer toe met voordacht gesmede wet, en onder schijn, datze Elizabeth naer het hart en de kroon gesteecken had, valschelijck en gruwelijck, tegens alle goddelijck en menschelijck Recht, ter hijle verwees. Het tooneel vertoont het kasteel van Fodringaye.⁴⁾ De Rey bestaet uit Staetjofferen der Koninginne.

1) Mouray: de Graaf van „Murray.”

2) Aengeschieden voor „opgestookt.”

3) Guize en Lothringen: den Hertog van Guize en zijn broeder, den Kardinaal van Lotharingen.

4) Fodringaye: „Fotheringay” noemen het de Engelsche schrijvers

P E R S O N A G I E N.

BIECHTVADER.

MELVIN. Hofmeester.

BURGON. Lijfarts.

REY van STAETJOFFEREN.

MARIA STUART. Monarche van Groot Britanje.

KENEDE. Kamenier.

DE GRAVEN. Halsrechters.

PAULET. Slotvooght.

MELVIN: *Mevil* of *Melville*, als hy doorgaands in de geschiedenis genoemd wordt.

Monarche: ongebruikelijk: vorm om 't vr. van *Monarch* uit te drukken, doch die mischien wel weêr in zwang zal komen, nu de Dames, in hare *genootschappen ter bevordering* van Dit of Dat, zich *Presidente* en *Secretarisie* betytelen. Voor 't overige merke men op, dat V. hier by voorraad den knoop doorhakt. By hem mag de lezer *a priori* aan 't wettig recht van Maria op de kroon niet twijfelen.

KENEDE: Geen voornaam, als men licht aan den klank zou meenen; maar een gedachtsnaam: 't is de bekende naam *Kennedy*.

Halsrechters: mede een zonderlinge tytel, die hier aan de Graven gegeven wordt, en bovendien alles behalve juist. Immers zy waren geen rechters in de zaak geweest, daar het vonnis tegen Maria — zie vs. 489 van 't treurpêl — door de *Koninginne* en 't *solle Parlement* gestreken was; maar bloote „uitvoerders van 't halsrecht.“

MARIA STUART.

HET EERSTE BEDRYF.

BIECHTVADER. MELVIN.

BIECHTVADER,

OFMEESTER, die mijn hart door uw beproefde
trouwe
Verknocht, en voor de deur van ons gevange
Vrouwe
Vaft wandelt hene en weér, in 't ooght der ka-
merwacht;
Heer Melvin, zegh my toch, wat onraet heeft
te nacht

12. De — verknacht: het schijnt, dat V. hier verknacht als 2 p. præs. meent en dus van een inde-
verknachten. Immers, zoo wy 't woord aanmerken als partit. van verknochten, loopt de zin niet rond.

- 5 Drurei, Paulet, en al die dit kasteel bezetten
 Geweekt met trommelen en steeken van trompetten,
 Noch schichtiger dan oit in leger wert gehoord;
 Ja anders niet dan of de Spanjaert brugh en poort,
 Door kracht van buspoër en petarden opgesprongen,
 10 Bemaghticht had, en quam gewapent ingedrongen?
 Was 't vyandt, die u joegh, of ingebeeelde schroom?
 Ick lagh in mijn gebedt, en schoot als uit den droom.

MELVIN.

- O Vader, was het vreemt, dat zoo veel harten krompen?
 Paulet hoorde in zijn' slaep een steen in 't water plompen,
 15 Aen d'ooltzy van de graft, en angstigh of men hier
 Den muur al stil beklom, stack op, gelijk een vier,
 En flucks ten bedde uit, riep in 't hemde: wapen wapen;
 En schoon men niets vernam, noch koit zijn geest niet slapen,
 Voor dat men om 't kasteel en Fodringaje zagh
 20 Of ergens volck of laegh in 't velt verborgen lagh.
 Men mompelt over al door vlekken, steên en dorpen,
 Van op de brugh, by dage, een' wagen om te worpen;
 Of 's nachts een' lossen steen te lichten uit den muur;
 Of door verstant op 't slot een geestigh avontuur
 25 Te waegen, en Mevrouw in mans gewaet te redden.
 Zoo menigh aenflagh steurt de Heeren op hun bedden,
 Bezwaert met dit juweel, den kercker toebetrouwt:
 Want noot zoekt troost aen list, en acht geen stuck te stout.

BIECHTVADER.

- Zoo houdt de vrees de wacht, de wacht Mevrouw gevangen:
 30 Zoo prangt de mensch zijn hart, om 's anders hart te prangen.
 Een achterdocht, uit angst voor staet gesproten, acht
 Zich nimmermeer genoegh verzekert op haer wacht:
 Die hofplaegh raemt geen maet, noch kent geen zekre palen,
 Maer jaeght haer schim, en 't geen zy niet kan achterhalen:
 35 Mistroutwen blijft haer borgh en trouwste toeverlaet:
 Dit boeit Marie hier, ten steun van 's nabuurs staet.

MELVIN.

- De Faem, die nimmer rust, verbiedt dit lant te rusten.
 Men wacht een Spaensche vloot, te Milfort op de kusten:
 Men ducht of 't Schotfche heir bestoockte 't Engelsch Rijk;
 40 Of Ellex Guises maght moght dienen tot een wijk:
 Marie is 't reede ontslipt, en viint al heul aen 't Noorden:
 Men dreight Elizabeth met lagen en met moorden,
 En Londen met een brant te delven in zijn asch.

21 *Verstant op 't slot*: men zegt thands „verstandhouding;“ offchoon het woord *verstand* genoegzaam ware om de moening uit te drukken, en men nog de spreekwijze bezigt: „zich met elkan-
 der verstaun.“

Geestigh voor „schrande, vernuftig overlegd.“

BIECHTVADER.

Hier loopt de schrick mede om, en list, of wat het was,
 45 Dat dees geruchten voedde, en breeder uit ging recken,
 Waer uit de Grooten dienst en nut en voordeel trecken.
 Hoe vele treken hoeft het weereeltlijk bezit,
 Op dat het entlijk treff' het langbeooghde wit!

MELVIN.

't Verraet van Babington en zijn aenhangelingen,
 50 Verbonden naer den hals der Koningin te dingen,
 (Ten minste zoo men roept) en meester van haer kroon,
 Den rechten erfgenaem te zalven op den troon,
 En over 't bloedigh lijk der bloetvriendin te stappen,
 Om met geweld de nicht te heffen langs de trappen
 In 't wettigh erfgebiedt, zoo gruwelijck belaeght;
 Dit is een stuck, waer van al 't eilant dreunt en waeght:
 Dit schouwspel bloet noch versch, en brugh en poorten hangen
 Verciert met zulck een wilt, op zulck een jaght gevangen.

BIECHTVADER.

O lasternacht! vertreck voor 't licht der Schotsche zon,
 60 Geen pen van Kurle of Nau, geen brief van Babington,
 Of iet, hun uit den hals door pijn of schrick getogen,
 Vont vatten aen haer eer, tot voorstant van de logen:
 Ja niet de minste stip der Koningklijke hant
 Gaf schijn van deze schult. O Rechters! is 't geen schant,
 65 Dat ghy den lastermont, die Stuart durf betijgen,
 Niet hoorde in haer gezicht, ja toefloot en hiet zwijgen
 Voor eeuwich, om met glimp d'onnoosse Majesteit
 Te smetten, door een vlack haer valsche te last geleit?
 Ghy durst den levenden door pijn den mont opbreken,
 70 Dan sluiten, om uw' wil door 's dooden mont te spreken.

MELVIN.

Wat zachter: matigh u: de schiltwacht staet niet wijt:
 Zy let op ons gebaer: bedenck eens waer ghy zijt.

BIECHTVADER.

Men vaerdicht hier op af gemaghtighen van Londen,
 Die vallen plotseling, als losgelate honden,
 75 Dien afgejaeghden roof, by vijftigen, op 't lijf.

45 *Babington*: Antonio Babington, een Edelman uit het Graafschap Derby, vormde in 1586, met eenige Geestelijken en andere personen, een aanslag tegen het leven van Elizabeth, en bekocht, even als zijn medestanders, dit opzet met den dood.

60 *Kurle of Nau*: Sekretarissen van Maria, wier getuigenis haar (te recht of te onrecht) van medeplichtigheid aan den aanslag van Babington beschuldigde.

62 *Voorstant* voor „voordeel,” als meermalen.

66 *Hiet*: „heette.”

69,70 *Versta*: „Gy dwingt eerst de lieden, door pijniging, valsche getuigenis af te leggen; en brengt hen vervolgens ter dood, ten einde hen te beletten, die getuigenis te herroepen, van welke gy aldan misbruik maakt.”

73 *Zy*: staat op *schuldwacht*; waaruit men misdrijven zou moeten opmaken, dat hier van de geheele wacht gesproken wordt, en niet van een enkele persoon, in welk geval V. waarfehijnlijk 't v. n. w. in 't mann. gesl. zou gesteld hebben.

Men ruckt, en pluckt, en bijt, een ieder even stijf:
 De minste omftandigheid heet blijk van fcepterfchennis:
 Geen onfchult grijpt hier plaets: erfvyantfchap draeght kennis
 Van 't geen zy liefst gelooft, by 't hair treckt, en misduyt.
 80 Zoo velt men vonnis, op een ongegront befluit.
 Zontfing dien bo des doots al over zes paer weken:
 't Is Godt bekend, waerom dit hapert en blijft fteken.

MELVIN.

De bulle en aenhang van den Pauselijcken stoel
 Verbitterden den wrock. De Pausen nimmer koel
 85 In yver, Portugael, de Franselman, Yr en Spanje
 Verzochten reis op reis in d'onrust van Britanje
 Te viffchen, door verbont en heimelijck verftant,
 Met ingezetenen, ontflogen van den bant
 Des eedts, Elizabeth, het hooft des Rijcks, gezworen;
 90 Een aenflagh Norfolck zelf ten zwaren val befchoren,
 Die vlammente op de kroon, en bruit, hem valt belooft,
 Opofferde aen de bijl zijn wederfpannigh hooft.

BIECHTVADER.

Ganfch Chriftenrijck gevoelt de ketens van dees vrome.
 De Pausen yverden voor 't Recht des floels van Rome,
 95 Den Tyber, van den Teems, eenftemmigh toegetaen;
 Naerdien Elizabeth zich noit als onderdaen
 Wou dragen onder hem, en 't leen verheergewaden,
 Maer volghde 's vaders voet en averechtfe paden,
 Onthielt de Kerk haer Recht, verdruckte 't Roomfch altaer,
 100 En fteef het Ketterdom, zoo ftout als openbaer.
 Men vindt geraen den arm der Vorften te gebruiken,
 Om dit hardneckigh zaedt de vleugels kort te fnuicken;
 Te bluffchen zulck een pelt, eer 't een en eenigh bedt
 Al 't huis, en 't eene lidt al 't lichaem voort belmett'.

MELVIN.

105 Dat ooghmerck bleeck wel klaer, toen d'opgehitte Graven
 Met dien verliefden Vorft zich vlack in 't velt begaven,
 En kap en kelck en kruis ftont om foudy verzet:
 Had Albaes afgunft zelf dien zeetoght niet belet,
 Het fcheelde een etmael tijds Vitel waer ingevallen,
 110 En met een Vlaemfche vloot al meester van ftadts wallen,

90 *Norfolck*: Thomas III Graaf van Norfolk, die pogingen had aangewend om Maria te verlossen, en, na het ontdekken en verydelen daarvan, in 1573 onthooft werd.

105, 106 *D'opgehitte Graven met dien verliefden Vorft*: de hier bedoelde Vorst was Don Jan van Oostenrijk, die in 1576 een toleg had gefmeed om Engeland te veroveren, waartoe Paus Gregorius XIII hem 't recht op dat Rijk, 't welk de Roomfche Stoel voor zijn leengoed eikende (vergelijk vs. 94—99), had opgedragen. Noch de kosten voor de uitrusting, noch de gelden voor de foldy waren echter te vinden: en de onderneming, van alle zijden gedwarsboomd, had dan ook geen voortgang.

109 *Vitel*: Chiappin Vitelli, de veldmaarschalk, door zijn krijgstochten in de Nederlanden beroemd, en aan wien het bevel over de vloot was opgedragen.

Elizabeth gelchupt, Marie alree gekroont:
Noch heeftze veertien jaer haer sedert 't lijf verschoont.

BIECHTVADER.

Marie droegh geen schult, noch waeghde oit zulcke kanffen.

MELVIN.

Zy was nochtans de Bruit, om wie de Roomsche danffen.

BIECHTVADER.

113 Een yeder heeft zijn wit: verlossing was haer wit.

MELVIN.

Die gun ick haer, en d'andre een ongesteurt bezit.

BIECHTVADER.

Wie steurnis haet vermijde een anders rust te steuren.

MELVIN.

Wat rust moght Engelant of Schotlant oit gebeuren?

BIECHTVADER.

In Schotlants onrust heeft gansch Engelant gevischt,

120 En door den bastertbroër Mouray dien burgertwist
Gekoeftert: hier uit sproot de steurnis van het huwelijk
Der vrome Koningin, besproken al te gruwelijk
Van ongebondenheit, toen Riccio zijn ziel,

Daer hy voor 't reine altaer van hare voeten viel,

125 Opperde in zijn bloet, dat zelf 't gewaet besmette
Der zwangere, op wiens borst de moort het zinckroër zette,
Om t'effens met een' schrick en snick en zelve zucht
Te smooen op het hof de moeder met haer vrucht.

MELVIN.

De Koning gaf te licht geloof aen 's basterts treken.

BIECHTVADER.

130 Zoo wert het bussekruid moordadigh aengestecken,
Het Koningklijke bedt gellingert in de lucht,
D'onnoosle Gemalin van manslaght valsch berucht,
En echter schalck in 't net van Botwels echt getrocken;
Waer op d'aertskettery, noit afgemat van wrocken,
135 Als op een lekker aes vast aenbeet te gelijk,
En stack banieren op, waer in het oir van 't Rijk,

122, 124 Men weet, dat Riccio een Italiaansche muzykant en gunsteling van Maria was, en door de hovelingen van haar echtgenoot, in hare tegenwoordigheid, en terwijl hy vergeefs hare knieën omhelste, werd omgebracht.

120-122 Zoo wert.... D'onnoosle Gemalin van manslaght valsch berucht: „Iemand van iets beruchten,” voor „betichten,” is een min gewone uitdrukking, welke ik niet geloof by iemand, ook elders by Vondel niet, te hebben aangetroffen.

122 In 't net van Botwels echt: de Biechtvader sapt hier zeer gemakkelijk heen over het punt, dat Maria 't meest bezwaart, namelijk haar huwelijk met den Graaf van Bothwell, dien zy kende als den moordenaar haars gemaals: een daad, waardoor zy aan de verdenking van medeplichtigheid aan dien moord niet weinig voets gaf.

130-135 Versta: „de Puriteinen, nooit rustende in hun haat tegen Maria, namen uit haar huwelijk met den moordenaar haars echtgenoots gretige aanleiding, om de banier tegen haar op te steken in naam van den eijgeraam des Rijks (haar zoon Jakobus), die (kwaadwijz) werd voorgesteld als wraak roepende over den dood zijns Vaders.” De uitgestrekte beenen (vs. 137) schijnen hier de wijze uit te drukken, waarop hy was omgekomen, t. w. door 't in de lucht springen van zijn paleis.

Voor 's vaders dooden romp en uitgestreckte beenen,
 Den hemel weckte om wraeck, met jammeren en steenen.
 De moeder, na veel smaets, gekerckert in een' poel,
 140 En midden in 't morasch getrapt van 's vaders boel,
 Moet scheiden van den staf, en goddeloos verlastert,
 Haer eenigh kint, haer' troost, betrouwen aen dien bastert.

MELVIN.

Men zoek' niet aen den Teems den springkaer van al 't quaet,
 Maer aen de Seine, als zy, door Guifes blinden raet
 145 Voor Koningin verklaert, beltont naer 't Rijk te gapen,
 En mengde Schotisch en Yrich en Fransch en Engelsch wapen
 In 't velt van haren schilt; braveerde met dit merck,
 Gewrocht in hostapijt, gebootst in zilverwerck:
 De Wapenrocken zelfs der Stuartiche Herouten,
 150 Haer gevelprael, waer op de Franschen zich verstoutten,
 Onaengefien 't beklagh des Londenchen Gezants,
 Bestelden d'eerste stof tot zoo veel misverstants,
 Hier entloos uit gebroeit, en lijdigh zwaer te smooren.
 Zou 't bloet van Henrick d'Achtste, een vrouw ten troon geboren,
 155 Verduwen, zich te zien gehoont, by groot en klein,
 Voor een onwettigh zaet, een bloetichant van Boulain;
 Terwijl uw Myters zelfs naer heuren val verlangen,
 En aen dit lasterstuk gewijde zegels hangen?

BIECHTVADER.

Berooft de vader zelf het kint zijn wettigheid,
 160 Waer toe Sint Peters stoel dit stuk te last geleit?
 Zoo zelf de staet des Rijcks haer dorst van 't Rijk verfteken,
 Wat heeft Elizabeth op Paus of bul te spreken?
 Zoo Guise zoo Valois oit holden zonder toom,
 Wat wijt men dees de schult van schoonvaer, man en oom?
 165 Die, schoon men haer met recht dien tijtel wel moght geven,
 Nochtans dit tijtelrecht afstonden by hun leven;
 Gelijk des Konings weeuw, noch treurende op het lijk,
 Den kus van vrede boodt aen dit gequetste Rijk;

139 *Gekerckert in een' poel*: „gevangen gezet op het kasteel van Loch-Leven,” gelegen in het meir van dien naam, 't welk echter niet volkomen een *poel* te noemen is.

140 *Getrapt van 's vaders boel*: van „Margareta Douglas,” de moeder van Murray, aan welke de burchvoogdy van Loch-Leven was opgedragen.

145 *Naer 't Rijk te gapen* voor „er verlangend naar uit te zien.” De uitdrukking: *wijd gapen*, voor „veel begeeren, groote eischen doen,” wordt noch dikwerf gehoord; doch voegt minder in een defftig gedicht.

150 *Haer gevelprael* voor „het wapenbord, dat in den gevel praalde van haar paleis.”

153 *Lijdigh zwaer*: wordt hier gebezigd in den zin van: „zwaar genoeg.” Zoo vertaalt ook KILIAN *Lydigh groot* met: *jatis grandis*. In den grond beteekent het woord *tolerabilis*, en alzoo: „drage-lyk,” wat hier echter met de meening niet strooken zou.

156 *Een onwettigh zaet*: Hendrik VIII had, als bekend is, om Anna Boleyn te huwen, zijn echtgenoot, Katharina van Arragon, verstooten.

157 *Uw Myters*: de Kardinaals Campeius en Wolfey, die des Konings wensch naar scheiding van Katharina bevorderden.

164 *Dees*: is wederom „Maria.”

Behoudens datze noit zich 't erfrecht liet ontrucken,
 170 Hoe fel men sedert zocht haer erfrecht t'onderdrucken:
 Want al d'Onroomscheit zagh niet ongedootverft in,
 Hoe na de kinderlooze Onroomsche Koningin
 Een Roomsche volgen moght, en Romes hope alreede
 Te Kercke en Koore gingk, naer d'oude en d'eerste zede.

MELVIN.

175 Het heughde een yeder, hoe de godtsdienst nam zijn' keer,
 En t'elckens ommesloegh by wisseling van Heer.
 Wie heden boven drijft is morgen de verachtte:
 Dat leerde ons 't wanckel radt, 't welck onder Henrick d'Achtste
 Zoo haestigh ommedraeide, en weêr in twijfel hing,
 180 Eer Eduwart den groet des onderdaens ontving:
 Het weifelde nog eens op 't wencken van Marye;
 Noch eens op 's nazaets itaf, haer zusters heerichappye.
 Zoo menighmael het hof Sint Pauwels wintveêr draeit,
 De weerhaen van de kerck dan Roomsche dan Onroomsche kraeit.

BIECHTVADER.

185 O Henrick, wat al leets hebt ghy de Kerck gebrouwen!

MELVIN.

Dat kleet is uit zijn ploy: wie kan het weder vouwen?

BIECHTVADER.

De hant, die 't al vermagh, en 't onrecht effen vlijt.

MELVIN.

Vrouw Stuart wort gefolt van een verwarde tijt.

BIECHTVADER.

In zulck een barning zat de moeder oock benepen.

MELVIN.

190 Ick ducht de rechtbijl wort voor 's dochters hals gellepen.

BIECHTVADER.

Indien ghy moortbijl zeit, dat was de rechte naem.

MELVIN.

Zy draeght den naem van Recht.

BIECHTVADER.

Een Recht dat ick my schaem.

MELVIN.

Men zagh weleer Boulain ten block en bijl verdoemen.

BIECHTVADER.

Die wil ick met Mevrouw op eenen dagh niet noemen.

MELVIN.

195 Ick ga: de deure kraeckt.

171 *Niet ongedootverft* voor „niet dan met beforven kaken, niet zonder innerlijke vrees.”

181 *Marye*: de Katholijke Maria Tudor, die vóór Elizabeth regeerde.

183, 184 *Versta*: „zoo menigmaal het hoofd van den Staat Roomsche of Onroomsche is, zoo menigmaal verandert ook de eerdienst in de hoofdkerk van St. Paulus — en drijft dus in 't Rijk deze of gene Godsdienst boven.”

BIECHTVADER.

Gewis hier komt Burgon,
De Lijfarts van Mevrouw, een ondergaende zon.

BIECHTVADER. BURGON.

BIECHTVADER.

Hoe vaert de Koningin, van mijnen dienst verfteken?

BURGON.

- Vry beter dan het scheen gelchappen voor vijf weken,
Toen al dit hartewee, het welck oneindigh is,
200 Eens uit te bersten quam op een misfteltenis
Van 't gantsche lijf: en zoo wy 't onheil noemen zouden
Met zijnen naem; het wort gemeenelyck gehouden
De wisse voorbo van een bolle waterzucht,
Uit eene trage koorts gesproten, als haer vrucht;
205 Een koorts, die haer een maent in 't bedde heeft bereden,
En blies dees bollicheit door al haer ziecke leden.
Dat onweêr is bedaert, en entlijck neergeleit,
Doch zy behoudt, helaes! die bleecke bollicheit,
Waer uit men anders niet dan waterzucht kan spellen,
210 En dat het lichaem moght allengs van water zwellen:
Want milt en lever (dees de winckel van het bloet,
En die het vuilnisvat des lijfs, te lang misvoedt)
Zijn beide schier verslenst, bedorven, overstreden
Door overvloed van raeuwe en koude vochtigheden,
215 Die (d'oirsprongk van dit quaet) met vuilen damp op damp
Bezwalcken t'edel brein; benevelen de lamp
Van 't kloeck vernuft, ja zelf door 't beekeneel geslagen,
't Gezalfde hair met sneeuw bedecken voor zijn dagen:
En wie verwondert zich, die op haer jammer ziet?
220 Des kerckers eeuwigheit, en 't nypende verdriet,
Verdruckten de natuur, die al te noode aen 't wijcken,
Ten leste eens onder 't pack der rampen molt bezwijcken.
Zy houdt nochtans den moedt, en in verwezen staet,
Schijnt kloecker dan ick 't hart gestelt vinde in der daet.

BIECHTVADER.

- 225 Een edelmoedige aert kan qualijck zich verbergen:
Hy schiet zijn stralen uit, en breeckt door al dat tergen,
Door zoo veel onrecht, hoon en wederwaerdigheit,
Aen alle kanten door met grooter majesteit.
Doch 't aertliche deel lijft last, door stadigh tegenwoelen
230 Der geesten, die wel scherp hun ongelijck gevoelen:
Want schoon de mensch van mensch te wonderlijck verscheelt;

211 De winckel van het bloet: winckel staat hier voor „bergplaats.“ Zie BILD. Gesl. in v.

Men schudt den mensch niet uit: oock schiet het vrouwebeelt
Door tederheit te kort: en of 't zijn leet wil schuwen,
Het kan al d'ingekropte ellende niet verduwen.

- 233 Zoo sleepte een stroom van ramp haer wijze moeder me.
Kon Kalis, het verlies van zulck een kleine ste,
Marie, hare nicht, door waterzucht verslijten;
Hoe zou Mevrouw bestaen, die uitsont al dit wrijten
Van twintigh jaren wrocks en staetzuchts, hoogh in top?
240 Het yzer wijckt den vijl, de steen den waterdrop.
Wat raet? Hoe zoekt men best 't gevreesde voor te komen?

BURGON.

- 't Gebreck zit diep, en heeft alreede toegenomen,
Zoo datmen langkzaam baet verwacht van artseny:
Doch aengeperst van zorg en eere, zullen wy
243 Met puick van heilzaam kruut, gepluckt in winterweiden,
Het zwacke lichaem eerst een luttel toebereiden,
Tot dat de zomerzon ons beter hope geef,
En keur van weeligh groen in beemt en heide leef.
Wy gaen in 't velt, om kruut met krijghsvolek uitgezonden.

BIECHTVADER.

- 250 Ick bidde u luister scherp naer tijdingen van Londen,
En kunt ghy, troost Mevrouw, tot lichting van haer smert:
Een blijde nieuwmaer zet de zwaricheit van 't hart.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

- Marie, uit Jesses stam geboren,
En tot een rijcker kroon gekoren
253 Dan David droegh in 't Jootsche Rijk:
Marie in ootmoed hoogh verheven,
Van vrengh en blyfchap aengedreven,
Bezoect haer nicht in Arons wijk.
Elizabeth, tot Godt genegen,
260 Schiet op, en vliegh Marie tegen,
Omhelst en kust die groote Nicht.
Aenschouw dit hartelijk verlangen,
Hoeze in elkanders armen hangen;
Hoe liefde bloet aen bloet verplicht.

236, 237 De spraak ging, dat Maria van Engeland gestorven was van harteer over 't verlies van Calais, welke stad, na twee-honderd-vijftig jaar aan de Engelschen behoord te hebben, in 1558 hun door Guise was ontweidigd. Zelfs zou zy op haar sterfbed gezegd hebben, dat, zoo men haar opende, men Calais in haar hart zou vinden.

240 *Wijckt*: wijken moet hier niet in den zin genomen worden van: „schuwen, terugdeinzen,” maar in dien van: „zwichten, onderdoen.” De dichter wil zeggen, dat het yzer door de vijl, de steen door den waterdrop, by langdurige werking gesleten wordt.

243 *Om kruut met krijghsvolek uitgezonden*: versta: „om, onder geleide van krijgsvolk, kruiden te halen.”

253 *In Arons wijk*: „in het verblijf der Priesteren.”

TEGENZANGK.

- 265 Marie, uit Stuarts stam geboren,
 En tot een rijcker Kroon gekoren,
 Dan Henrick droegh in 't Engelsch Rijk:
 Marie, in rampspoet hoogh verheven,
 In druck en ballingschap gedreven,
 270 Neemt tot haer Nicht in noot de wijk:
 Elizabeth tot wraeck genegen,
 Blijft pratten, zent heur wachters tegen,
 En vangt en spant die groote Nicht.
 Zy laetze twintigh jaer verlangen,
 275 En tusschen hoop en dootschrick hangen:
 Want Staetzucht past op bloet noch plicht.

TOEZANGK.

- Hoe stemden dees twee leste t'zamen,
 Indien de daden met de namen
 Te gader stemden juist en net,
 280 Als 't eerste paer; maer nu beschamen
 De wreetheên van Elizabeth
 Haer' naem, vol geurs, en 't heiligh voorbeelt;
 Naerdienze op haer gesmede wet
 Marie tegens Recht veroordeelt.

272 *Blijft pratten* voor „blijft hoovaardig op haar plaats zitten.“ Zie *Jos. in Egypten*. Deel III, blz. 884, vs. 1009, en *HUIDKO. Pr. II. 143* volg.

282 *Haer gesmede wet*: zie het aangetekende op vs. 3 van 't *Byschrift*.

HET TWEEDE BEDRYF.

MARIE. REY.

MARIE.

285 Aertsbisschop Hamilton, hoe diek, hoe menighwerf
 Beroude 't my, dat ick (noeh op mijn Vaders erf,
 Gelijck een simple duif ontslipt, en onbenepen
 Van 's oproers klauw, en reede om over zee te schepen)
 Niet hoorde uw gryze les, uw' Vaderlijcken raet;
 290 En schuwende den muil van ingekropten haet,

295 De gryze les voor 'les van een grilkaert, les, die van 's mans ondersinding getuigde." Zie
 vs. 328—330. De uitdrukking ook als zy hier voorkomt is echter niet navolgenswaardig.

- Het aenzette op de Vlaemfche of Fransche Koningskusten;
 Daer ick, schier afgelolt, moght zacht en veiligh rusten,
 In dien geruften fchoot; daer mijn gemael François,
 Mijn eerste bruidegom, die telge van Valois,
 295 Zoo lieflijk flaept en rust by 't Vaderlijk gebeente,
 Beklaeght van my, zijn weeuw, en alle zijn gemeente.
 O had my toen 't verftant niet averechts geftaen,
 Tot ftraffe van het gene ick geenfins heb mifdaen
 Mijn lieve bloetvriendin, maer zelf den Heer van allen;
 300 Ick waer aen deze kuft noit blindeling vervallen,
 Tot fchipbreuck van mijn' ftat gezontheit goet en bloet;
 Een dwaelheit, die ik hier zoo dier bezuren moet;
 Daer alles zackt, om zich tot mijn bederf te neigen,
 En Zufters bijl begint alle oogenblick te dreigen
 305 Mijn' afgematten hals, gefleten onder 't juck
 Des kerckers, zonder endt, en nimmer zonder druck:
 Doch ick verdiende aen Godt, helaes! noch harder flagen:
 Hy ftercke my, om 't kruis geduldiger te dragen.

REY.

- Mevrouw, ick bidde u, breeck dit treurigh fteenen af,
 310 Ghy fteent u weder kranck, en voor den tijt in 't graf.
 Ghy ftorte korts van rouw en hartewee te bedde,
 En elck met u begaen, eer d'artfey u redde,
 Niet zonder hulp en gunft van 's hemels medecijn,
 Was kranck, terwijl ghy laeght in dien bedroefden fchijn,
 315 Op d'oever van de doot. Wat denckt ghy aen 't voorleden!
 't Zy weelde, 't zy verdriet, dat is voorby gegleden:
 Het tegenwoordigh geeft ons zwarigheits genoegh:
 Wy zetten 't grijze hair en rimpels noch te vroegh.

MARIE.

- Hoe kan ick aen dien dagh gedennen zonder weenen,
 320 Die my te fcheep zagh gaen, aen 't water te Dundrenen?
 Toen Hamilton zich voor mijn voeten nederboogh,
 Zijn beide handen vouwde, en met de traen in 't oogh,
 My toonde baeck op baeck in ons hiftoriboecken,
 Afradende de kuft der Engelfchen te zoeken;
 325 Daer grootvaer Jakob, d'eerfte, eilaes! zoo deerlijk voer;
 Malkolm, der Schotten Vorft, en Willemheer, zijn broer,

295-299 Verfta: „tot ftraf van hetgeen ik mifdaan heb, niet Jegens mijn nicht Elizabeth, maar Jegens God.”

304 Zufters bijl: zy noemt hier, naar de gewoonte onder de gekroonde hooften, Elizabeth haar zuster.
 316 Schijn voor „ftaat, toefland.” Zie *Uitl. Woordenb.* op *Hoort in v.*

325 Jakob, d'eerfte: Jakobus I van Schotland werd, nog Prins zijnde, in Engeland gevangen gehouden, by gelegenheid, dat hy, op weg naar Frankrijk, in Yorkshire aangeland was om zich te ververfchen, en op den gefloten wapenftilftand vertrouwde.

326 Malkolm ... en Willemheer: Malkolm of Melikolumbus IV, die in 1165 ftierf, bracht een geruimen tijd in Engelfche gevangenfchap door; zijn broeder en opvolger Willem werd door de benden des Engelfchen Konings Hendrik II, met wien hy in oorlog was, zeer in fpijt van een gefloten wapenftilftand, gevankelijk weggevoerd en naar Hendrik gezonden, die zich toen in Frankrijk bevond.

- Van Henrick bleef geprest in dienst op Fransche tochten;
 Daer oock 't Albaensche hooft en anderen bezochten
 Hun wreetheit en verraet; een eigenschap, die dit
 330 Geslacht tot in het been en mergh gekropen zit.
 D'Aertsbisschop ruste niet van bidden en bezweeren,
 Toen hy den zeeman 't schip aen 't water zaght ontmeeren:
 Hy woude onschuldigh zijn, en eischte schrift en bladt,
 Tot tuigen hoe hy zich aen my gequeten hadt.
 335 O Vader! 'k houde u vry, en zoo veel trouwe vrienden:
 Mijn schulden hadden schult, die zulck een straf verdienden.
 Men waerschuwt al vergeefs: wien Godt zijn hoede ontzeit,
 Bemerket den valstrick niet, die voor zijn voeten leit:
 Men wort door rampen wijs, en ondervint te spade,
 340 Hoe los men henedrijve op 's nagebuurs genade.

REY.

- Ghy meet een anders hart naer 't uwe, nimmer valsch,
 En voelde eerst met den slag dien slag op uwen hals.
 De scepters gaen te traegh met billijkheit te rade:
 Zy achten deught en eere, indienze koom' te stade.
 345 Het wrocken tusschen Schot en Engelanders staet
 Van weerszijde op veel bloets en oorlooghs, zonder maet.
 Mevrouw, als op een rots geketent tusschen beide,
 Verstreckt hun borreghtoght, tot dat de tijt die scheide.

MARIE.

- Wy staken af in zee, en zagen vast de schaer,
 350 Die op den oever kermde, en badt met groot misbaer,
 Beschreien deze vlucht, te treurigh en verlaten,
 En voor haer' boezem slaen. Zoo hoort men lammers blaten,
 Wanneer de herderin, geperst van watersnoot,
 Of strooper, zonder naem, oock door haer eigen doot
 355 Geen kudde bergen kan; terwijl hy aen komt streven,
 En hungerigh naer buit, te woest en overgeven
 Den herder jaeght voorheen, die deerlijk omme kijckt,
 Bekommert met zijn koy, die op den zeekant wijckt.
 Aldus belandden wy te Wirkinton in 't ende,
 360 En wisselden van gront, maer geensins van ellende.

328 't Albaensche hooft: waarschijnlijk wordt hiernaede bedoeld „de Hertog van Albany,” welke titel aan den oudsten zoon des Konings van Schotland plach gegeven te worden. Van welken Vorst hier echter bepaaldelijk sprake is, kan ik niet beslissen.

Besochten voor „beproofden, ondervonden.”

330, 335 Dit Geslacht: „dat der Engelsche Vorsten.”

342 Ontmeeren: „los maken.”

347 Wien: versta' „hy, wien.”

348 Tot dat de tijt die scheide: de uitdrukking is niet zeer helder. Waarschijnlijk is de bedoeling: „tot dat de tijt hen, (Schot en Engelanders, die nu handgemeen zijn, van elkander) scheide.”

353-355 Lees: „wanneer de herderin, door een watersnood of door een roover overvallen, ook door haar eigen, roemloozen doot, de kudde niet kan bevalligen,” ten zij men zonder naem hy strooper wil voegen; als stond er: „een onbekenden strooper.” De uitdrukking blijft in elk geval duister en niet gelukkig gekozen.

Ick zende aen zufter 't hart, haer diamanten pant,
 Maer och! haer eigen hart verkeert in diamant,
 Vermorwt door be noch klaght. Zy houdtme zitten quijnen;
 Zy boeitme in eenzaamheit en duistere woestijnen,
 365 Vervoert van flot op flot. Men geeft party geloof,
 En och! voor my alleen zijn yeders ooren doof.

REY.

Zoo vlucht de nachtegael het vogelvangersgaren,
 En valt in 's arents klauw, op vrybuit lang ervaren.
 Zoo schuwt het weerloos lam den wreedten wolfeftant,
 370 En wort van een leeuwin of luipert aengerant.
 De roozen gloejen schoon, maer wacht u voor haer doren.
 Het roozebladt bedeckt een adder bits van toren.
 Het diamanten hart, u toegezonden, spelt
 Te vore hoe haer hart van binnen is gestelt:
 375 Noch kan het bockenbloet op diamantsteen winnen,
 Maer Koninginnebloet verzacht geen Koninginnen.

MARIE.

Mijn broeder speelt terwijl den Koningk op mijn' troon,
 Misbruickt d'onmondigheit en kintsheit van mijn' zoon,
 Een onderdruckte wees, van 's moeders raet verftooten.
 380 Hy plondert en verwoeft kasteelen, huizen, sloten,
 En laeuw, maer niet verzaet van 't Koningklijke bloet,
 Vint smaek en slaet zijn klauw in 't onverbeurde goet,
 Ziet Godt noch menschen aen, om 't ketterdom te stercken,
 Te slichten op het puin van kloosteren en kercken,
 385 Berooft van tiende en schat en offer en altaer,
 En geestelijken staet, gedoken in gevaer.
 Zoo veel baldadigheits geleên, door t'zamenrotten
 Der wederspannigen, verdriet mijn vroomste Schotten.
 Die duizenden in 't velt het harnas schieten aen,
 390 Getrooft het Recht van Godt en Koningk voor te staen.
 Ick laetme niettemin op toezegh noch gezeggen,
 En hopende op verdragh, de wapens nederleggen.
 Mijn klaght en onschult wort in 't Parlement gehoord,
 Ick vry gekent: maer och! men houtme trouw noch woort:
 395 Geen voorflagh baet: ick vindt my reis op reis bedrogen:
 Wat zich beweeght of niet, mijn ramp staet onbewogen.

KENEDE. MARIE.

KENEDE.

Geluck, Mevrouw, geluck en zegen sta hier toe.

375 Volgens een oude volksmeening, zoo ik my niet vergis, ook by PLINIVS aangevoerd, zo men den diamant kunnen doen afnemen door hem met bokkebloed te wrijven.

377 Mijn broeder: „Murray.” Zie vs. 120.

MARIE.

Getrouwe Kamenier, wat wil dit zeggen? hoe?

KENEDE.

Nu wensch uw Kenede dat haer geluck bejegen.

MARIE.

400 Dat quam in twintigh jaer uw Koningin noit tegen.

KENEDE.

Ick zie ons morgen vroegh ter goeder tijdt verloft.

MARIE.

Ghy stuurt, naer uw gewoonte, uw hoop vooruit te post.

KENEDE.

Ick hoop u morgen vroegh, als eertijts, na te springen.

MARIE.

Gelijck te Lochlevijn? belachelijcke dingen.

KENEDE.

405 Waerom belachelijck? 't is errenst, en geen spel.

MARIE.

Hier leit geen Douglas t'huis, geen jonge Daniël.

KENEDE.

En of mijn aenflagh eens in 't endt met Godt geluckte?

MARIE.

Uw brein verziert wat nieuws: zoo troost men de bedruckte.

KENEDE.

Mevrouw ontslipte toen in mannelijck gewaet.

MARIE.

410 Vergeefs. Nu rep my niet van oproer of verraet.

KENEDE.

Het geen natuur ons raet: ons staet een kans te waegen.

MARIE.

Dat waegen stont voorhene op bloet en nederlagen.

KENEDE.

Men heeft, hoe dick en sterck dit slot oock schijn' bemuurt,
Van langer hant een hol van onder uitgelichuurt,

415 Waer door men aen de graft gemackelijck kan kruipen,
En langs een biesbrugh stil by donckre maene ontsluipen,
Daer een gezadelt paert u, zonder lantgerucht,
In luttele uren tijds, zal bergen met der vlucht,
En voeren strandewaert, bestuwt met brave Ridderen,
420 Om in een visschers pinck....

MARIE.

Och! zwijgh: mijn leden sidderen.

399 *Kenede*: de klemtoon valt op de derde sylbe: de naam luidt in 't Eng. *Kennedy*.

405 *Te Lochlevijn*: Maria ontinapte uit Loch-Leven door hulp van den jongen Douglas — zie vs. 406 — die op haar bekoorlijkheden verliefd was geworden.

410 Zy wil zeggen: „paal my niet met de hoop, dat wy hier aan eenig oproer of verraad onze verlossing zullen te danken hebben.”

Wat heeft het edel huis van Hauwaert niet geleên!
 Wat heeft het niet bezuurt! hoe is het plat getreên!
 Mijn vrydom kan, hoe kloeck een aenflagh zy begrepen,
 Niet anders dan 't bederf van velen met zich slepen.

- 423 'k Ontslippte Lochlevijn geluckighlijk, en won
 Het velt met zulck een hoop van haelt te Dombreton
 De klauwen van Mouray en zijn griffoens te schuwen:
 Maer zoo veel Heeren als hun Koningin bestuwen
 Vervielen jammerlijk te Langsid in zijn laegh;
 430 Een jammer waer ick noch in 't harte rouw om draegh:
 Men waeghde een schoone kans, van weerzijde afgeronnen,
 Wat wert er bloets geltort! Getrouwe Hamiltonnen,
 Dat Godt uw trouw bekroone in 't eeuwichduurzaam Rijk.
 O Koningklijk geslacht! ghy hoopte lijk op lijk,
 435 Wel zefligh in getal. Wie ons had aengehangen
 Geraeckte hier ten val, verflagen of gevangen,
 En ick, verloft van 't Schotsche, in 't Engelsche gewelt.

KENEDE.

Daer klopt Burgon: hy brengt u kruiden uit het velt.

BURGON. MARIE. KENEDE.

BURGON.

Of kruiden, of wat nieuws, gezonder dan mijn kruiden.

MARIE.

- 440 Wat brengt ghy nieuws, Burgon? dit moet wat vreemts beduiden.

BURGON.

Ik hoop wat goets, Mevrouw, en beter dan ghy waent.

MARIE.

Zegh op, ghy hebt alree genoegh den wegh gebaent.
 Ontveins my niet 't geen streckt tot korting van mijn lijden.
 Behaegh het Godt, hy geve ons moedigh door te strijden.

BURGON.

- 445 Wy lazten hier en daer het heilzaam kruit by een,
 Wanneer een Ridder quam van Peterburgh gereên;
 Gevollegh in 't verschiet van paerden en karoffen.

KENEDE.

Ter goeder ure: ick hoop zy komen u verlossen.

BURGON.

- Ick spreek hem aan, en vraegh naer tijdingh uit het hof.
 450 Hy kende my, en sprack: mijn Heer, nu hebt ghy stof
 Om uitkomst van verdriet voor uw Princes te hopen:

421 *Hauwaert*: „Howard,” welk geslacht voor Mariaas rechten gestreden had. Zie vs. 432—435.

426 *Dombreton*: of *Dumbarton*.

444 *Petersburgh*: „Peterborough,” een stad in Northhampton.

450 *Mijn Heer, nu hebt ghy stof*: al wat hier volgt tot en met vs. 471 is de rede, die de aangekomen Ridder tot Burgon gehouden heeft en die deze aan Maria woordelijk overbrengt.

- Misleit de roep my niet, ick zie den kercker open.
 Zoo dra het vonnis was door Londen getrompet,
 Heeft ieder, die haer droegh, dien zwaeren slagh belet.
 453 Men dreight Elizabeth met wraeck aen alle kanten:
 Men houdt door brieven aen, vertoogen en Gezanten,
 En al wat achterdocht en omzicht baert en zorggh.
 Hier dreight en sineect Parijs, daer 't hooft van Edenborgh,
 Haer zoon, Bourbon, en d' ooms, zoo Lotheringe als Guisen,
 460 En al wie by haer bloet aen Majesteit verliezen.
 Bellievre boven al verbloemt vrouw Stuarts schult,
 En stuit ons Koningin, gedwongen met gedult
 Ter liefde van Valois het Recht zoo lang te schorten,
 Oock met gevaer van kroon en leven te verkorten.
 465 Het Keizerlijke hof, gan'ch Duitchlant, ja Euroop
 Gaen zwanger van dit pleit. De Roomschen scheppen hoop
 Dat onze Koningin uw Koningin zal spaeren.
 Ick hoop dit onweêr zal ten leste nu bedaeren.
 Het Rijk is vol geruchts, dat alle dagen waft.
 470 Dees Heeren komen nu ontvouwen hunnen laft.
 Verquick uw Koningin het hert met deze maeren.

MARIE.

- De zee leit op haer luim, om met noch feller baeren
 't In slaep gewieghde roer te wecken met een' slagh,
 Daer 't reddelooze schip niet langer tegen magh.
 475 Betrouw een zeegedroght: betrouw uw lijf de winden
 En wateren des volcks, genegen tot verflinden.
 Men peilt geen gront van 't hof: zijn afgront leit te diep.

KENEDE.

- 't Is noch geen hallef jaer dat zy haer woort herriep,
 En onder 't lezen zelf den mont des Rechters snoerde,
 480 Eer Amias door laft u op dit huis vervoerde:
 Ja menigh jaer geleên verwees u 't Parlement,
 Doch zonder nadruck: al dat dreigen quam in 't endt
 Op dezen kercker uit: dit zijn de zelve vlaegen.

MARIE.

- Het gae zoo 't Godt belieft: zijn wil zy mijn behaegen.
 485 Daer kloppenze: my dunckt dat ick de Graven hoor.
 Burgon, doe op: vertreck: de Heeren zijn daer voor.

DE GRAVEN. MARIE.

DE GRAVEN.

Mevrouw vergeef het ons, zoo wy uw' geeft beroeren,

461 *Bellievre*: de Fransche Gezant te Londen.

Verbloemt: hier in den zin van: „ontzenuwt, pleit vrij.”

476 *Zy*: hier „Elizabeth.”

480 *Amias*: „Amyas Paulet,” de slotvoogd.

En komen met den last het vonnis uit te voeren,
 Door wil der Koninginne en 't volle Parlement
 495 Gestreecken tegens u, op dat men eens in 't endt,
 Bykans aen lager wal, tot schipbreuck toe gedreven,
 Den Staet des Rijcks zijn rust, de Koningin haer leven
 Verzekere: eer de storm van zoo veel ongevals
 Door reuckeloos verzuim hun t' effens op den bals
 495 Koom' storten, en met een den Godtsdienst te verpletten,
 Waer aen ons Godt verbint, geweten, eedt en wetten.
 Getroost dan morgen vroegh u zelve hier bereit
 Te buigen onder 't Recht, u wettigh opgeleit;
 En wijt ons niet, dat wy 't gevelde vonnis uitten,
 500 Als dienaers van 't Gerecht, door gunst noch haet te stuiten.

MARIE.

Zoo lagh het niet by my, dat uwe Koningin,
 Mijn zufter, die ick meer dan zufterlijk beemin,
 Mijn doot bezeeglen zou, en dus dien twist beslechten:
 Dewijl ick geentfins ben gehouden aen uw Rechten:
 505 Edoch behaeght het haer te zoenen dit gelchil
 Met storten van mijn bloet; ick stem in haeren wil,
 En gae die schoone doot gemoeten met verlangen:
 Oock is de ziel niet waert om hoogh de kroon t' ontfangen,
 Indien hier 't lichaem schroom' voor d' opgeheve bijl,
 510 En schrick' voor eenen slag. Ick heb my al een wijl
 Bereit, en wissel bly den kercker van dit leven,
 Om mijnen bruidegom en Heer de hant te geven,
 In 't onbenevelt licht, daer haet noch afgunst bast;
 Daer Godt de tranen zelf van oogh en aenschijn wascht.

DE GRAVEN.

515 Verlchoont ons Koningin, en reinigh uw geweten
 Van 't lasterlijk vergrijp en bloedige vermeten,
 Te kenbaer aen het volck, dat haer om d' ooren loopt.
 Men heeft verradery en list op list gehoopt,
 Gedongen naer ons kroon, en Roomfchen, die u noemen
 520 Hun rechten Koningin, baldadigh hooren roemen
 Op Stuarts wettigheit, en stoffen, woest en wilt,
 Op uwe luiperden en aengenomen schilt.
 De kroon (dit weet Mevrouw) verdraeght geen stoelgenooten.
 De Londenfche gemeent, de kleenen en de Grooten,
 525 Een ieder roept om 't luitst: verzeker uwen Staet:
 Maer 't gene dees gekroonde op 't hooght ter harte gaet
 Is de cere des geloofs, gezuivert door 't hervormen,
 Het welck in dezen nacht van dagelijckfche stormen
 Geen veiligheid kan zien (wy tuigen 't zonder ergh),

525 De zin is: „er kunnen geen twee Soevereinen tevens den troon bekleeden.“

- 530 Ten zy het door uw dootd ter noot zijn leven bergh.
 De dootd van 't een geloof is 't leven van een ander.
 Zoo ſcheit men Belial en Chriſtus van malkander:
 Zoo puurt men ons geloof van ſchuim en valsche ſchijn;
 Dies neem gedult: het inagh, het kan niet anders zijn.

MARIE.

- 533 Geloofst zy Godt, nu zelfs de vyanden betrouwen
 Dat mijn gezagh alleen waer machtigh op te bouwen
 Den overouden dienſt van 't omgewroete altaer;
 Een roem, zoo goddelijk, dat ickze met gevaer
 Van Stuarts kroon en bloet, den opperſten ter eere,
 540 Ter eere zijner Kercke, op 't vierighſte begeere.

DE GRAVEN.

Volhardt vry even ſtijf, en hou den zelve toon:
 Maer och! zy ſtaet vergeefs naer d' eer der martelkroon
 En naem van Heiligh, die naer 's anders hart durf ſteken,
 Met eenen naer heur kroon, een ſtuck te klaer gebleken.

MARIE.

- 545 Dat waer vermetenheit, en anders dan my voeght.
 Zy hoeft geen dubbele eer, wie de eenige eer vernoeght.
 Ghy hebt aen 't lichaem maght door Godts gehengeniffe,
 Geenſins door Recht, dat vraeght uw overtuight gewiſſe,
 Zoo wel bewuſt, dat ick, die een Gezalfde ben,
 550 Een vrije Koningin, naelt Godt geen hooger ken:
 Noch ſtelt ghy mijne Ziel door dreigement geen wetten,
 En kuntze niet de hoop op die gena beletten,
 Waar door ick hem mijn bloet opoffer, die my ſterck',
 Dat mijn vermindring ſtreck' tot walddom van zijn Kerck;
 555 Waer buiten my niet luſt de werelt te regeeren,
 En om 't vergangkelijk 't beſtendigh Rijk t' ontbeeren,
 Veel min tot zulterflagh te geven raet of daet.

DE GRAVEN.

Hoe lochent ghy 't geen blijktt by Babingtons verraet.

MARIE.

- Ick legh mijn hant op 't boeck, gelijk een vrouw van eere,
 560 Ja Chriſte Koningin, ten troon gezalfd, en zweere
 Op 't noit vervalschte Woort, dit heiligh perckement,
 Dat my noch zultermoort noch opzet is bekend,
 Die naer heur ondergangk of nadeel hebb' geroken.
 De voorſpoet van heur ſtaet (hoe ſnoot ick zit beſproken)
 565 Was t' allen tijde my ten hooghſte waert en lief.

DE GRAVEN.

Ghy zweert by Roomſchen text, maer kunt den cijferbrief

531 Puurt: „zuivert.”

548-550 Dat vraeght uw overtuight gewiſſe, Zoo wel bewuſt. Lees: „vraag dat aan uw geweten, 't welk zoo goed overtuigd is.”

En Naus getuigenis en Kurle niet verſommen.

MARIE.

- Hoe zit d'onbillijkheit zoo hoogh in top geklommen?
 En bezicht men nu knecht en huurling, luttel trouw,
 370 En vlammente op genot, ten laſte van hun vrouw?
 De waerheit ſchijnt te ſterck in 't aenzicht van de logen.
 Men brengze eens (heeft men 't hart) ons levende onder d'oogen.
 Wy kennen Walsingham, en wat hy broet in 't hart:
 Zijn ſchalckheit weet, hoe zy zich diende van Balart,
 375 Meinedigheit gebruickte, en ſpreecken koſt door monden
 En pennen, aen geen' plicht of eere en eedt gebonden.
 Ick zie de Majesteit der Kroone in slijck getreên,
 Indienze, in zulck een zaeck, moet hangen aen het geen
 Geheimeſchrijvers, dier verplicht voor haer te buigen,
 380 Gevalle om jemants zucht lichtvaerdigh te getuigen.
 Ghy weet wie hen miſſchept: ick heb hun trouw beproeft
 In billijkheit die geen getuigenis behoeft.
 Het blijktt hoe Saul noch dus, zelfs tegens zijn geweten,
 Al t' onrecht David pooght aen muur en want te ſpeten:
 385 Hy ſprongk te venſter uit, en ick, die anders niet
 Dan mijn verloffing zoeck, het geen natuur gebiet
 Den vogel in zijn kouw; 't geen zelfs de wetten raden,
 Zit hierom met een moort en zufterſlagh beladen.
 Een krancke weduw, die gekerckert zucht en ſmeeckt,
 390 Miſdoet, terwijlze ſchreit, dat hier of daer een ſtercker
 Op hare klaghte ontwaecke en opene dien kercker
 Der entlooze eeuwigheit, alle oogeblik beſpiet;
 Terwijlze ſmilt als ſneeuw, en ſmoort in dit verdriet.
 Noch zochtze Flippes noit haer erfrecht op te dragen,
 395 Om niet (al belght hy 't zich) de zufter te mishagen,
 En diende zich veel eer van Heſters zoeten aert,
 En lieflijk ſmeecken: dan van Judiths bloedigh zwaert.

DE GRAVEN.

Mevrouw, ghy hoort den laſt betrouwt aen onze zorgen,
 Die u geen uitſtel geeft dan tot den dagh van morgen.

373 *Walsingham*: „Franciſcus Walsingham,” de Secretaris van Koningin Elizabeth.

376 *Balart*: een der medeplichtigen van Babington.

379 *Geheimeſchrijvers*: een *geheime ſchrijver* is „iemand, die in 't geheim ſchrijft,” een *geheimſchrijver* „iemand die geheime of vertrouwde ſchrifturen opmaakt,” — doch 't laaſte woord was in een ſambich vaers niet te gebruiken.

381 *Miſſchept*: *herſcheppen* is „van gedaante veranderen;” *miſſcheppen* of *wanſcheppen* is: „in een lee-lijke, hatelijke gedaante veranderen.” Zoo zegt Rafaël tegen Lucifer, in 't ſtuk van dien naam, vs. 1484—1487.

Zoudt ghy uw glanſen, die de hemelen vercleren...

Miſſcheppen onbedacht?

385 *Hy*: t. w. David; — offchoon dat vluchten uit een venſter geen plaats had by gelegenheid, dat Saul hem aan den muur wou ſpeten, maar later.

387 *Kouw*: hier zien wy, zonder dat het rijm zulks noodzakelijk maakt, in plaats van *kooi*, 't woord *kouw* gebezigd, dat men thands als min edel, of als een verbasterden vorm, verwerpen zou, offchoon het in de gewone ſpreektaal 't meest gebruikelijke is gebleven.

MARIE.

- 600 Welaen, ick heb voorhene uw aenklacht wederleit,
 En wil, als een wie recht en reden wort ontzeit;
 My zelve op 't hoogh gerecht der opperheerlichappye,
 Waer voor Elizabet gelijk staet met Marye,
 Beroepen. Ghy verstaet, u allen is bewuft,
 603 (Want geen bewimpeling 't geweten dempt of bluscht)
 Dat mijn geboorte alleen en Godtsdienst my bezwaren:
 Doch 't is in niemants maght zich zelf te wederbaren,
 Te lochenen zijn bloet, t' ontkennen 't heiligh merck
 Der vonte, die de ziel dit indruckte in de kerck.
 610 Men noem' het zoo men wil, dit zijn de lasterstucken,
 Waerop ick my getroot voor uw geweld te bucken.

DE GRAVEN.

Wy hebben ons gemoedt gezuivert, zoo 't behoort:
 Beroep u vry op Godt: wy varen echter voort.

MARIE.

- Dewijl men in dit Rijk my nauwelix zal kunnen
 613 Een uitvaert, naar den eisch van mijn geloof, vergunnen,
 En Koningklijcken staet; gelijk 't aelout gellacht
 Der Koningen van outs ter aerde wert gebraght;
 En aengezien de wrock der nu veraerde Schotten
 Ons Vaderlijk gebeent verbodt in 't graf te rotten,
 620 En stroide d' aich en stof der Vorsten in den wint;
 Zoo bidde ick, als de haet der menschen, dol en blind,
 Verzaet zy met mijn bloet onnozelijk te plengen,
 Dat dan mijn hofgezin en dienaers 't lichaem brengen
 In eenigh heiligh lant, of naer de Franche kust,
 623 Daer mijn Vrouw Moeders lijk begraven, lieflijk rust;
 Zoo magh dit zwacke lijf, waerin de ziel ging treuren,
 Gescheiden van de ziel, in 't einde eens rust gebeuren;
 Terwijl 't onsterfelijk deel door offers en gebeên
 Gedient met meer cieraets zijn hoop te moet ga treên.

DE GRAVEN.

- 630 Dat staet uw dienaer eerst de Koningin te vragen,
 Behaeght haer dit verzoek, wy laten 't ons behagen.

MARIE.

'k Verzoek mijn Biechtvaêrs dienst, om, volgens ons manier,
 Het hart te zuiveren, en voor mijn afscheit hier
 Te nuttigen ons Manne en Christgeheimnisse.

DE GRAVEN.

- 633 Vervloecte afgodery! het strijt met ons gewisse.

600 Met andere woorden: „dat de eenige ware reden, waarom men my vervolgt, gelegen is in de aanspraak, welke mijn geboorte my geeft op de kroon van Engeland, en in mijn Katholijk geloof.”

MARIE.

Magh nu mijn zielzorgh, my geheele jaren langk
 Geweigert, al te straf, niet stutten een, die kranck
 Naer geelt en lichaem, zich godtvruchtigh zoekt te troosten?
 Men weigert zulck een bede oock niet den allerboosten
 610 En godtvergetensten, in 's levens uiterste uur.
 Hoe wrijft men deze loogh noch in mijn hartquetsuur!

DE GRAVEN.

Men heeft u toegeschickt een' Bisschop met den Deken.

MARIE.

Geen Onroomsch yveraer verstout' zich my te spreken.
 Gelooft zy Godt dat ick al onderwezen ben,
 615 En zonder hun zijn Kerck, en mijne misdaet ken,
 Gelijck het kromme spoor en dwaellicht der verkeerden.

DE GRAVEN.

Naerdien ghy dan den raet der wijze Godtgeleerden
 Verlaetert en verworpt, bekennde veel min
 Hoe ghy u tegens ons gekroonde Koningin,
 620 Uw wettigh overhooft, zoo schendigh hebt vergrepen;
 Zoo voel haer gramschap nu rechtvaerdighlijck geslepen
 Door uw hardneckigheit, gewapent tegens Godt.
 Paulet, vaer voort: ghy weet haer Majesteits gebodt.
 Men handelze voortaan gelijck een statelooze,
 625 Berooft van waerdigheit, ten spiegel voor de booze.

PAULET. MARIE. REI VAN STAETJOFFEREN.

PAULET.

Mevrouw, nu regel u naer 's tijts gelegenheit,
 Ontzeggende dat een, wie 't leven wort ontzeit,
 En buiten staet en eere en ampteloos gerekent,
 Noch eenigh teken voer', 't welck Majesteit betekent:
 630 Beveel dan dat men voort dit pauweljoen om hoogh
 Van zwart fluweel, en voort al wat hier hange in 't oogh
 Gewilligh weghneeme, en het zeil der hoogheit mindere,
 In 't onweêr des gerechts, en dus alle opdraeck hindere:
 Doch wijt het my zoo zeer, noch deze Heeren niet,
 635 Als onze Koningin alleen, die dit gebiet.

MARIE.

Ick ly het met gedult: dat zy haer' haet verzade.
 De hemel zalfde my, en riep door zijn genade
 Marie tot dien troon, als met zijn eige item.
 'k Bezit rechtvaerdighlijck, en houde alleen van hem
 640 Mijn' troon en kroon te leen, en wilze met mijn leven

636 *Mijn zielzorgh* voor „mijn zelfverzorgor.”

En bloet oock hem alleen gehoorzaam wedergeven.
 Hy heeft Elizabeth niet boven my gestelt.
 Laet Parlement en Raet en Ketterdom gewelt
 Te wercke stellen, als geweldenaers en stroopers,
 673 Die in een moortspelonck, gesterckt met overloopers,
 Den allervroomsten Vorst vast knevelen met kracht;
 'k Gedough het tegens recht: 't is buiten hunne macht,
 Dat ick geen Koningin (zy doen hun beste) sterve;
 Hoewel mijn staet wat glimps in 't oogh der menschen derve.

PAULET.

680 De bloem der Majesteit gaet open, en vergaet.
 Ghy zijt niet die ghy plaght, maer in verwezen staet.

MARIE.

Noch houdt het Koningsdom zijn' luister onbedorven,
 De Koningen des Rijcks zijn meer dan eens gestorven
 Een doot, zoo eerelyck voor 't Koningklyck geslacht,
 683 Als schandelyck voor 't volck, dat in die boosheit lacht:
 Wat wonder is het dan, zoo weder een verwoede
 't Getal der Koningen van Engelantschen bloede
 Vermeere met mijn lijck? 't is Engelants manier:
 Dat schatte noit het bloet der Koningen zoo dier,
 690 Of plengde 't milt, en maeide, als met een dolle zeissen,
 De telgen van den stam, die recht hadde iet te eischen,
 Te vorderen, uit kracht van tijtel, op dees kroon.
 De Koning Rijckaert wert met zulck een haet en hoon
 Bejegend, en getrapt, om hem zijn recht t' ontwringen.

PAULET.

691 Ghy spreekt als had ghy maght om anderen te dwingen.
 Regeert de Moeder nu in Schotlant, of de zoon?
 Ontwijde Koningin, berooft van Rijk en troon,
 Wat moedight u? wat staet u echter meer te hopen?
 Bedenck, 't is tijt, hoe verre uw zaecken zijn verlopen.

MARIE.

700 Noch zoo niet, dat mijn moedt bezwijcke voor dien last,
 En ick bestemme 't geen mijn grootheid nimmer past.
 Men pooght vergeefs het merck der zalvinge uit te wisschen:
 Oock kan de wettigheit onze afkomst geensins missen;
 Benceemze al wat u lust, ghy neemtze nimmer af
 703 Het voorrecht van haer' stam, geheilicht tot den staf.

PAULET.

Ghy mooght dan zonder scha dees ydle pracht ontbeeren,
 Die u geen voordeel geeft, en onze zaeck kan deeren.

MARIE.

Ontheilicht men in ons der Vorsten Majesteit?

693 *De Koning Rijckaert*: Richard II, die door Hendrik van Lankaster van zijn troon en later door
 gehuurde moordenaars van 't leven beroofd werd.

PAULET.

Ghy hebt door hoogh verraet die stralen afgeleit,
 710 En zijt van stam en bloet veraert door snoode wercken.

MARIE.

Beroof ons 't overschot der Heerelycke mercken,
 Wanneer 't genoemde Recht zich paeie met ons hooft.

PAULET.

Zoo zult ghy levent zien uw glanssen uitgedooft.
 Ghy Joffers, helpt dien troon zoo daetlijk uit onze oogen.

REY.

715 Is alle ontzagh zoo schoon en t'effens uitgetogen,
 Dat ghy de Majesteit, die altijd stip op 't punt
 Van eere stont, voor 't lest zoo luttel luisters gunt?
 Een schijn van eere plaght de Grooten in het lterven
 Te volgen, en magh dees zoo weinigh niet verwerven?

PAULET.

720 't Gebeurt wel dat men straf en schijn van eere paert:
 Maer zulck eene acht men oock geen schijn van eere waert.
 Zy zie noch levent dus haer lijk ter aerde dragen,
 En hoore u, eerze sterf, haer dooden romp beklagen.

REY.

Helaes! verdient Mevrouw geen deernis in dien staet
 725 Van sterven? hoopt men noch met vruchtelooszen smaet
 Zoo fel en dartel op den stapel der ellende
 En jammeren, een nacht voor haer rampzaligh ende?
 Dees kamer huilt u toe, terwijlze in tranen smelt.
 Het schenden van dien troon door openbaer geweld
 730 Kan 't halsrecht wettigheit noch schijn van 't wettigh geven.
 Zy scheidt van alle hoop op 't weereltliche nit dit leven
 En slaet haer' oogen reede op een gerulter Rijk.

PAULET.

Het is dan tijt dat zy beneën de vlagge strijck',
 En eenmael leer' versmaên al 's weerelts ydelheden.
 735 Zy heerliche vry om hoogh, een ander hier beneden.
 Wie hier zijn oogen sluit, en naer den hemel ziet,
 Bekreunt zich met dit aertlich en aertliche hotprael niet.

REY.

Men plagh 't verwezen hart door heufcheit te verquicken,
 Beleeft te handelen, te stercken voor de schricken
 740 En 't grimmen van de doot: maer niemant luiltert hier
 Naer reden, of belcheit. Barbarische manier!
 Waer zijn wy? in een woudt? wie nestelen hier binnen?

711 *Beroof* staat hier voor 't onvondig roof en de zin der beide regels is: „ontneem ons vrij de kenmerken van de vorstelijke waardigheid, ons nog overgebleven, het zoo genoemde Recht wil toch zich staande houden met ons hoofd te doen vallen.”

735 *Smelt*: hier vinden wy, ons 't rijm, den bedrijvenden vorm, waar V. anders liever *smilt* bezigt.

PAULET.

Dewijl ick met gemack noch heufcheit niet kan winnen,
Zoo staet my boven al te paffen op mijn eer.

115 Trawanten, haest u, ruckt en smijt die pracht om veer.

REY.

Heer Melvin, kunt ghy ons niet helpen noch beschermen?

PAULET.

Trawanten, rept u, voort, en keert u aen geen kermen.

REY.

O Godt, verdraecht ghy dit? O wee! O wraeck! O finert!

Tyrannen, stoot haer eerst den moortpriem in het hart,

130 Op datze niet, haer eere en tijtels overlevende,

Gevoele hoe de nicht van Henderick den zevende

(Dewijlze in errefrecht en godtsdienft niemant zwicht)

Tyrannigh wort tot stof gemalen van haer nicht.

MARIE.

Mijn dochters, houdt gemack: beveel de wraeck een stercker,

135 Die in de duifternisse en damp van dezen kercker

Ons ongelijk aenschouwt van zijnen hoogen stoel.

Hy streckt zijn armen uit, om ons uit dezen poel,

Een' rechten jammerpoel, door zoo veel finaet en lijden

En wederwaardigheit op zijnen troon te wijden.

160 Ick zie al wat hier blinkt voor stof en vuilnis aen:

Ick zie een' rijcker troon daer boven open gaen.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

O Eerstelingen van dit eilant,

Donalt en Lucius, die eerst

Uw kroonen neerbooght voor den Heilant,

165 Van wien de weerelt wort beheerscht,

En lochende uw besmette altaren

Voor 't zuiver outer van het Kruis,

Dat, als een baeck, ons Noortsche baren

Verlichte, en broght den zeeman 'thuis,

170 Die, nat van 't ongesluimigh weder,

Geen Glaukus danekte, na dien druck,

Maer stortende voor 't kruisbeelt neder,

Messias toefchreef zijn geluck;

Bewees zich danekbaer dien Behoeder,

175 Betemmer van de wilde zee,

En zong den lof der Maeght en Moeder,

Die, als een Noortstar, hem de ree

En haven met haer' vinger toonde;

O Koningen, gelijk van zin,

165 Donalt: deze was, volgens de overlevering, een Koning van Schotland, die aldaar, reeds in 't Jaar 187 onzer jaartelling, het Kristendom invoerde.

Lucius: zoon van Kollus, zoñ in 183 in Engeland geregeerd en er het Kristendom hebben ingevoerd.

180 Ziet neder, hoe uw erfgekroonde
 Ontwijt zit van uw nazaetin,
 Die afgevallen, zoo verbolgen
 Den ouden godtsdienst durf vervolgen.

TEGENZANGK.

In 't schuim der Kaledonsche baren,
 185 Om Orkades noch Yrlant vont
 De visscher, grijs en afgevaren,
 Geen zeegedroght, zoo wreet van mont
 Dan dit, zoo spits en scherp van vinnen,
 Zoo schalek, zoo loos en boos van aert.
 190 Laet schepeesloopen en verslinnen
 Wat wil, met balgh en slingerstaert;
 Een' staert, die 't water om kan roeren
 Van onder op, en met een' klinck
 De kielen, die zoo veilig voeren,
 195 Zoo treffen, dat de vloot verzinck':
 Dit lantgedroght beschaemtze altzamen
 In wreetheit, onrust en geweld,
 Die oit gestrant te voorschijn quamen,
 Wanneer hun voerspooch plagen spelt:
 200 Het laet geen nageburen slapen.
 Het rooft op 's buurmans kust en grens.
 Het wil den aerdkloot overgapen.
 't Vermomt zich met de grijns van mensch.
 Het Engelsch hof hier van bezeten,
 205 Magh dit met recht Nayver heeten.

TOEZANGK.

Helaes! wat baet het dat Natuur
 Britanje van de weerelt scheide?
 Wat baat het dat Seveer dien muur
 In 't midden van twee volcken leide,
 210 Om Albion voor Kaledon
 En zijnen intoght te bevryen?
 Nu dit gedroght niet rusten kon,
 En over muur en graft quam glyen,
 En voede in 't Kaledonsche Rijk
 215 Die booze lucht van burgertwisten,
 Om hier ons Koninginnelyk
 Op 't hart te trappen, en te kisten
 Al levendigh, na zoo veel smaets.
 Wat baert een dor gedroght al quaets!

201 *Nazaetin*: nazaat is, even als *erfgenaam*, *echtgenoot*, *gade*, *wederhelst*, *onverlaat* enz., onder de woorden, die tot beide geslachten behooren. De vrouwelijke uitgang is hier alleen om 't rijm; doch niet te veroordeelen. Zie *nyvok. Pr.* Deel III, blz. 305 volg.

202 *Verslinnen* voor *versinden*, als elders *mellen*, *sinnen*, *kennen* voor *melden*, *vinden*, *konden*.

203 *Met een' klinck*: „met een slag.” *Klinken* voor „slaan” wordt by onzen dichter herhaaldelijk aangetroffen en is nog in gebruik.

204 *Nayver*: thands wordt *nayver* doorsaands alleen in goeden zin genomen, en voor „jaloerschheid” wordt *gersucht* gebezigd, welk laatste woord in Vondels tijd nog minder gebruikelijk was.

205 *Ons Koninginnelyk*: deze benaming wordt aan Maria gegeven, omdat zy van haar macht niet alleen, maar nu ook van den uterlijken praal, dien zy nog voerde, beroofd, reeds, als *koningin*, dood, en alzo een *lijk*, geheeten kon worden.

Eer ons 't nieuwsghierigh volck, en meer dan 't enge perck
Der zale bergen kan, met dringen vall' te sterck.

DE GRAVEN.

Men houde het kasteel en zijne poort gesloten,
En opene ons klincket by tijts voor luttel Grooten
830 Van Adelijk geslacht, of Ridderlijken staet;
Doch met eerbiedigheit, bescheidenheit en maet.
Het sta den Ridder vry twee dienaers in te brengen,
Den Edelman slechts een'. Dat zich geen andren mengen
In dien benauden drang dan wacht en slotgezin.
835 Men neem' van buiten slechts tweehondert koppen in.

PAULET.

Al wat ghy meer beveelt dat laet ick my behagen.

DE GRAVEN.

Hoe heeft die droeve zich na uw vertreck gedragen?

PAULET.

Bedaert, en min noch meer dan een die ergens reift,
En eerst bezorgt het geen de henevaert vereischt.
840 Zy laet het avontmael wat tijdiger bereiden,
Om voort haer noodigh werck te spoeden, voor het scheiden,
En neemt met matigheit haer' nootdruft, zoo geruft,
Gelijkze plagh, en als van geen verdriet bewuft,
De tafel luistert val' naer heur gezoute woorden;
845 Een troost en hemelval voor d'ooren, die dit hoorden.
Zy vraeght Burgon of hy, als zy, oock nam in acht
Hoe sterck de waarheit is, en met hoe groot een kracht
De Waarheit Logentael den mont weet op te breken,
Om door die vyandin 't gelochende uit te spreken.
850 Het vonnis, zeghtze, 't welck my scherp ter straffe daeght,
Verwijstme, als eene die Elizabeth belaecht,
En niettemin wil Kent dat ick het licht zal derven,
En sterven, eer door my zijn Godtsdien't koom te sterven;
Getuigenis, die dus gehouwen op mijn graf,
855 My eer ten roem gedijt dan tot schandael en straf.

DE GRAVEN.

Zy ga hier op getroost den slag des doots verbeiden.

PAULET.

Zy drinckt, na'et avontmael, en voor het jongste scheiden,
Zoo rustigh als bedaert, haer' stoet den scheidranck toe,
En wil dat hooft voor hooft haer hier bescheit op doe:
860 Die wachten 't op hun knien, nu Godt het wil gehengen.
Daer ziet men elck den wijn met zoo veel tranen mengen
En nocken en misbaer, dat zelf een Edelman,

844-849 Versta: „hoe groot de kracht der Waarheid is, die den Logen kan dwingen zijn valsche getuigenis terug te nemen.”

855 Kent: „Fletcher, de Bischof van Kent.” Zie vs. 1546, 1565.

Die 't my verhaelt, zich niet van tranen spenen kan.
 Een jeder bidt gena voor 't geen 'er zy misdreven.
 863 Zy zelve smeeckt, men wil haer' misflagh oock vergeven,
 Vertroutze, als eene die den kercker vol verdriet
 Geopent, en in 't licht van 's hemels blijchap ziet:
 Zy wil een jegelijk in haer gebedt gedencken,
 By Godt en d'Engelen, die haer van boven wencken.
 870 Aldus geneeltze 't hart, ter doot bedroeft en kranck.

DE GRAVEN.

Het hofgezin verliest by haren ondergangk.

PAULET.

Zy neemt de pen, en schrijft op 't spoedighste drie brieven,
 Te leveren (hoewel alleen op uw believen)
 Den Koningk te Parijs, en Guize, en eenen hier,
 873 Bevelende haer ziel den Biechtvaêr, hoogh en dier.
 Zy leeft haer' jongsten wil, en staet van lijfcieraden,
 Juweelen en gesteente, en giften en gewaden;
 En deelt den reetsten schat aen haer getrouwen uit,
 Waer na zy zich terstont in haer gebecel sluit,
 880 En d'uren nu besteedt tot bidden en tot waecken.

DE GRAVEN

't Gaet wel: 't gestarrent daelt. Wie durf ons hier genaecken?

MELVIN. DE GRAVEN.

MELVIN.

Dat uw Genade zich mijn aanspraecck toch niet belgh.
 Een druck te groot, en dien ick levend' naeuw verzwelgh,
 Verruckt my, om by nacht de Heeren noch te spreken;
 883 Hoewel ick ducht vergeefs: het streck' ten minste een teken
 Van 't eerlijk hart, verknocht aen zijne Koningin.

DE GRAVEN.

Hofmeester, hou u rust: wat komt u in den zin?

MELVIN.

Is 't vruchteloos, 't gedy tot rust van mijn geweten,
 Indien ick eenighzins my zelven hebb' gequeten.

DE GRAVEN.

890 Indien ghy met uw tong dit schellemstuck vergult?

MELVIN.

Ick onderwint my niets te weten van haer schult,
 Of onschult aen dit stuck, waer van de menschen spreken:
 De Rechters weten best wat hier van zy gebleken
 Of niet: 'k geloof alleen [indien ickze anders ken

883, 884 Versta: „een druck, waar ik niet levende door kom." of „die my het leven kosten zal, ver-voert, dwingt my," enz.

893 Uit haren ommegangk, als die haer dienaer ben,
 En ganſch onzijdigh, beſt getuigenis kan geven]
 Dat zy de zufter noit gedongen hebb' naer 't leven,
 En hier op is getrooft t'ontfangen dezen ſlagh,
 Waer op het hoogh gerecht en d'allerjongſte dagh
 900 Zal volgen, t'zijner tijt, om al die vonnis vellen
 Voor 't al doordringende oogh van Godt te Recht te ſtellen.

DE GRAVEN.

Zy hou zich dan getrooft, en klaegh' niet over 't lot
 Van 't Recht, het welck ons ſtaet te wettigen voor Godt.

MELVIN.

Zy kende ſchult noch Recht in dit geſchil, en echter
 903 Beveelt men tegens Recht haer Majesteit den Rechter.

DE GRAVEN.

Het heiligh Recht is blind, en kent geen Majesteit.

MELVIN.

De Majesteit geen menſch, maer Godts almogentheit.

DE GRAVEN.

Geen Hoogheit was het Recht der wetten oit ontwaſſen.

MELVIN.

De hemel ſtraftze zelf, die op geen wetten paſſen.

DE GRAVEN.

910 Zoo moſt het Recht te lang op d'aerde ſtille ſtaen.

MELVIN.

Men onderſcheide hier den Vorſt van onderdaen.

DE GRAVEN.

Zoo doenze, die hier op rechtvaardigh vonnis ſtrijcken.

MELVIN.

De mindre vonniſt hier dan over 't hooft der Rijken?

DE GRAVEN.

Marie buige 't hooft voor Vrouw Elizabeth.

MELVIN.

913 Zy ſtaen gelijk van Godt op 's weerelts troon gezet.

DE GRAVEN.

Hier heerſcht Elizabeth alleen, en geen Marye.

MELVIN.

Dat haere heerſchappy tot heil des volcks gedye.

DE GRAVEN.

Het heil des volcks eiſcht ſtraf van zijne vyandin.

MELVIN.

Een heilige, een gezalfde, een vrye Koningin?

907 Vondel legt hier in den mond van Melvin zijn begrippen aangaande het goddelijk gezach der Vorſten. De Graven, gezegd hebbende, dat een ieder, zelfs een die den tytel van Majesteit voert, gelijk is voor het recht, antwoordt hun Melvin, dat *de Majesteit*, d. i.: „een Koning“ (hier een Koningin”), als zoodanig, *God* ſelven vertegenwoordigt, en alzo niet als een gewoon *menſch*, onder het bereik van eenige ſtrafmet vallen kan.

913 *Dat haere heerſchappy*: verſta: „zy heerſcht hier, op dat hare heerſchappy“ enz.

DE GRAVEN.

920 Een tijtelkoningin, een Koningins gevangen.

MELVIN.

Gevloden in haer schoot, doch luttel heusch ontfangen.

DE GRAVEN.

Verftooten van haer volck en Rijk, en aengeklaeght.

MELVIN.

Onwettigh tegens Recht en reden uitgejaeght.

DE GRAVEN.

Wy willen dat gefchil hier flechten, noch bepleiten.

MELVIN.

923 Ten minfte draeght ontzagh den glans der Majesteiten.

DE GRAVEN.

Aen die geen Majesteit oit quetften door verract.

MELVIN.

Wat stroit men niet al uit door vyantfchap en haet?

DE GRAVEN.

Wy laten ons door haet noch vyantfchap vervoeren.

MELVIN.

Het godtlijk Recht verbiet Gezalfden aen te roeren.

DE GRAVEN.

930 Dit Recht gebiet, dat zy den moort ten fpiegel dien'.

MELVIN.

De Koningk David zelf heeft Saul wel ontzien.

DE GRAVEN.

En Davids zoon ontzagh niet eens zijn' outften broeder.

MELVIN.

Die fack hem naer de kroon, door voorbe van de moeder.

DE GRAVEN.

En deze heeft zich lang aen 's anders kroon vertaft.

MELVIN.

935 Onfchuldigh wortze met haer fchoonvaers fchult belaft.

DE GRAVEN.

Zy heeft het mee beftemt, dies wort het haer geweten.

MELVIN.

Die wonde is lang gezalft.

DE GRAVEN.

De nafmert niet vergeten.

MELVIN.

Men zie hier ftam en bloet en eigen maeghfchap aen.

DE GRAVEN.

Hier gelt geen bloet, al zou die ganfche ftam vergaen.

MELVIN.

940 Zult ghy uw handen dan zoo woelt aen 't gaitrecht fchenden?

DE GRAVEN.

Aen een, die voefter was van endelooze ellenden.

MELVIN.

Gevoedt door 't ongelijk, dus lang haer aengedaen.

DE GRAVEN.

Men heeft gewapent trots naer 's Rijcks bederf gestaen.

MELVIN.

Naer vryheit, om dees duif uit 's kerckers klacu te slaecken.

DE GRAVEN.

915 Zich meester van de ltaet en 't Koningkrijk te maecken.

MELVIN.

Zoo jagen achterdocht en vrees haer eige schim.

DE GRAVEN.

Men denckt zoo erregh niet, of 't valt noch ruim zoo slim.

MELVIN.

Een krijghsgevangen zelf verschoont men naer de wetten.

DE GRAVEN.

Gevangens, die zich niet door lantverraet besmetten.

MELVIN.

930 Gevangens, die met kracht zich redden uit dien noot.

DE GRAVEN.

Gevange Koningen zijn menighmael gedoot.

MELVIN.

Men breng' geen voorbeeld by dan met gelijke reden.

DE GRAVEN.

Aldus heeft Konradijn verdiende straf geleden.

MELVIN.

Een onverdiende straf, van duizenden vervloecht.

DE GRAVEN.

935 Zijn misdaet blijkt te klaer, indien menze onderzoekt.

MELVIN.

Hy dong in 't harrenas naer Karels kroon, en leven.

DE GRAVEN.

Hoe kan 't Elizabeth Marie dan vergeven?

MELVIN.

Die quam hier wapenloos en smeekende in haer hof.

DE GRAVEN.

En sedert hier gehoofd, verliepze zich zoo grof.

MELVIN.

960 De Koning Konradijn versteurt de rust der Kercke.

DE GRAVEN.

En deze niet zoo ltil, dat ieder het niet mercke.

915 *Gevoedt* staat op 't voorafgaande *endeloose ellenden*.

916 *Versta*: „zoo vermoelen zich Elizabeth en haar aanhangers, in 't ydelijke opsporen van ingebeelde gevaren, die hun eigen achterdocht en vrees hnn scheppen.”

933 *Konradijn*: de jeugdige origenaam van de kroon van Napels, welke door Karel van Anjou overweldigd was, en die op zijn last werd onthoofd.

960 *Versteurt*: in verband met het overige had hier *versteurde* behooren te staan.

MELVIN.

Onschuldigh draeghtze al 't geen men aenschrijft op haer' naem.

DE GRAVEN.

Zoo schendigh, datmen zich der blijcken billijk schaem'.

MELVIN.

Ontslaetze, en al het Rijk met eenen van die zorgen.

DE GRAVEN.

963 Ontsla ons Rijk van zorgh.

MELVIN.

Verzekert het door borgen.

DE GRAVEN.

Wat borgen hielden oit een Koningin in toom?

MELVIN.

Verbint den zoon by eede, en Guize haren oom.

DE GRAVEN.

Geen borge kan de Staet des Rijcks gerustheit geven.

MELVIN.

Haer leven streckt een schilt, en berght heur nabuurs leven.

DE GRAVEN.

970 Noch beter door haer doot, die velle al 't oproer neêr.

MELVIN.

Dat slaet dan licht zijn oogh op een' uitheemſchen Heer.

DE GRAVEN.

Op Spanje? die is wijt van 't Britiſche ſtrant gezeten.

MELVIN.

Kan Vranckrijk zijn gekroonde en zultêr wel vergeten?

DE GRAVEN.

Wy zijn de wraeck getrooft, indienze ons oorloogh verght.

MELVIN.

973 Genade haerde oit gunst, daer ſtraf den wrevel terght.

DE GRAVEN.

Genade ſtijft, de ſtraf verſchrikt den lantverrader.

MELVIN.

Het maeghſchap grenst te na.

DE GRAVEN.

Het vaderlant noch nader.

MELVIN.

Bewaert uw Koningins kronijck voor zulck een vleck.

DE GRAVEN.

Indien rechtvaerdigh Recht tot ſchande of laſter ſtreck'.

MELVIN.

980 Ziet toe, ghy zult het Recht der volcken overtreden.

DE GRAVEN.

Geenfins 't byzonder recht, het heil van volck en ſteden.

MELVIN.

't Vergaet hem zelden wel, die 't Recht der volcken schent.

DE GRAVEN.

Wie recht doet naer den eilich, ontziet geen dreigement.

MELVIN.

't Natuurrecht lijdt dit niet, en spreekt het vonnis tegen.

DE GRAVEN.

985 Dat lijt geen zufterflagh, noch houdt die kromme wegen.

MELVIN.

Men kan de vangenis verzwaaeren tegens list.

DE GRAVEN.

Zoo doet men, met een' zerck te rollen op de kist.

MELVIN.

Het gantche Christenrijk zal 't vonnis overweegen.

DE GRAVEN.

Wy overwoegen 't eerst: nu staet ons Recht te pleegen.

MELVIN.

990 Te vellen zulck een hoofd met een verwate bijl.

DE GRAVEN.

De Rechtbijl houw slechts toe: 't is Engelanders stijl.

MELVIN.

Een Engels oir gedoemt van Engellie onderzaeten?

DE GRAVEN.

Van 't volle Parlement, en drierhande staeten.

MELVIN.

O Hendericken, voelt ghy dit niet in uw graf!

DE GRAVEN.

995 Zy voelen dat 'er heerliche een nazaet van hun staf.

MELVIN.

Besprenckelt met dit bloet, uit hunnen stam gesproten?

DE GRAVEN.

Geen bloet uit dertelheit, maer hooge noot vergoten.

MELVIN.

Gevolgt van naberouw en tranen, doch te spa.

DE GRAVEN.

Van juichen en triomf en blijchap, zonder ga.

MELVIN.

1000 Triomfen op het lijck van zulck een hooghgeboren?

DE GRAVEN.

Noch liever haer dan Vrouw Elizabeth verloren.

MELVIN.

Noch liever geen van beide, en bloet met bloet vereent.

995 Een Engels oir gedoemt van Engelse onderzaeten: Engellch oir staat hier niet eenvoudig voor: „Iemand van Engellsche afkomst:” maar beteekent: „een nazaet der Engellsche Koningen.” Deze nu belgt zich Melvin, dat door onderdanen te recht gesteld wordt; en hierop staat het antwoord der Graven, bybrengende, dat zulks niet door een gewone Rechtbank, maar door 't volle Parlement en de drie machten des Rijks, is gechied.

DE GRAVEN.

Zoo paey men bloet met bloet.

MELVIN.

Daer ganſch Europe om weent?

DE GRAVEN.

Een korte wyl, tot dat het lichaem legg' begraven.

MELVIN.

1003 Een Koningin, van Godt verrijkt met zoo veel gaven?

DE GRAVEN.

Met gaven, lang misbruickt, ten val van menigh Heer.

MELVIN.

Bekommert met haer kruis en leven Staet en eer.

DE GRAVEN.

Wat is 'er bloet gefort, om haer in ſtaet te houden!

MELVIN.

Dat treffe op 't hooft van hun, die haer de moeiten brouwen.

DE GRAVEN.

1010 De ruſt van Engelant en Schotlant hangt aen haer.

MELVIN.

Die t' elckens vrede zocht en kocht, op heur gevaer?

DE GRAVEN.

Die noit zich naer des tijts gelegenheit wou vlyen.

MELVIN.

Gewilligh, en zoo veel haer errefrecht kon lyen.

DE GRAVEN.

Wie 't heerſchen lulte, leer' zich zelf te buiten gaen.

MELVIN.

1013 Zoo verre dit met haer geweten kan beſtaen.

DE GRAVEN.

Zoo verre zullen wy haer mildaet oock verſchoonen.

MELVIN.

Ghy zult dien grooten zoon in zijne moeder hoonen.

Hoe wil die jonge Vorſt, hoe wil dit ziedend bloet

Opbobbelen van toorne, en met verbolgen moet

1020 Te paerde in 't harrenas met zijn gehoonde Schotten,

Geſterekt van over zee, op dit barbariſch knotten

Des overouden ſtams van zulk een brave ſpruit,

Het moederslaghtigh volck beſtoken, niet om buit,

Of roof en ſnoot gewin, maer door het eerlijk vechten

1023 Zijn moeders ongelijk met bus en degen rechten.

Geen kans ſtont oit zoo ſchoon of 't keerde op 't ongezienſt.

Ick bid verſchoon Mevrouw, uw eigen kroon ten dienſt.

1014 *Zich zelf te buiten gaen*: d. i.: „op andere wiſe denken of handelen, dan men gewoon is, zich naar de omſtandigheden ſchikken.“ Wy vinden de uitdrukking geberigd en meteen verklaard in het gezegde van Vooren tegen Gyabreght, Deel III, biz. 410, vs. 1570.

't Is wijsheyd dat men ſich ſomwyl te buyten ga
En ſijn gewoonte ſtaeck en ſel 't geſaer voor oogen.

DE GRAVEN.

Dat staet geenfins aen ons, aen last en tijt gebonden.

MELVIN.

Door uitstel wort het Recht, zoo 't Recht zy, niet geschonden.

DE GRAVEN.

1030 Wy kunnen niet een uur verlengen haeren tijt.

MELVIN.

Men schelt haer niet den hals, maer luttel dagen quijt.

DE GRAVEN.

Wat nut kan uitstel haer, die lang gedoemt zat, geven?

MELVIN.

'k Verzeker u, men pleit tot berging van haer leven.

DE GRAVEN.

't Is al vergeefs gezweet, geronnen, en gepleit,

1035 Dit schrift is d' eige hant van haere Majesteit.

MELVIN.

De wraecklust heeft misschien de pen dit afgedrongen.

DE GRAVEN.

Monarchen tekenen door niemants maght gedwongen.

MELVIN.

Zy kan veranderen van opzet en beraet.

DE GRAVEN.

En trof'er midlerwijl een onheil onzen Staet?

MELVIN.

1040 Men komt noch tijts genoegh om zulck een bloet te storten.

DE GRAVEN.

Wy willen onzen last verlengen noch verkorten.

MELVIN.

Hy eert den zoon op 't hooght, wie zijne moeder eert.

DE GRAVEN.

Den zoon, die t' Edenburgh, te Londen niet regeert?

MELVIN.

Hy moet Elizabeth door 't Recht der kroone volgen.

DE GRAVEN.

1045 Die hope paeit zijn wraeck, hoe grimmigh, hoe verbolgen.

MELVIN.

Een vorst ontveinst zijn leedt, en wreekt dan d' euveldaet

Der oudren in 't eindt met woeker aen hun zaet.

DE GRAVEN.

Rechtschapen Engelsman liet noit zich zoo verbluffen,

Dat hy in zijne plicht, hem opgeleght, zou fuffen

1050 Om iemants dreigement. Wie Stuarden ontziet,

1030 *Aen last en tijt gebonden*: d. i.: „gebonden aan den last ons gegeven en aan den termijn, binnen welken die volbracht moet worden.”

1043 *Lees*: „die zoon moge te Edenburg regeeren, te Londen heeft hy niets te zeggen.”

1050 *Stuarden*: even als de meervouden van alle woorden, die, vroeger een *s* aan 't slot hebbende, nu met een *d* geschreven worden, als *hoofd*, *lant*, enz., toch een *d* hadden en men niet *hoofden*,

Verdient geen eere, daer Elizabeth gebiet.

MELVIN.

Men leeft van Rechters, die gevangens 't lijf verſchoonden,
Het welck de meesters hun, gelijk een weldaet, loonden,
Dewijl het vonnis lagh uit hevigheit gevelt.

DE GRAVEN.

1035 Dit is met rijpen raet te langkzaam ingestelt,
Om nu zoo reuckeloos en schichtigh in te trecken,
Dat onder 't morrend volck slechts oproer zou verwecken,
Dewijl 't verkondight wert by steeckende trompet.

MELVIN.

D' oploopende gemeent wort lichtlijck neêrgezêet,
1060 Indien de predickstoel zich wacht dien haet te voeden.

DE GRAVEN.

Het is der herdren ampt hun kudden zoo te hoeden.

MELVIN.

Zy hebben na dit bloet nu menigh jaer gedorst.

DE GRAVEN.

Uit yver tot de Kerck gesproken uit de borst.

MELVIN.

Hoe yverde Mevrouw om d' eendraght van Brittanje!

DE GRAVEN.

1065 Om 't eilant onderdaen te leveren aen Spanje.

MELVIN.

Noit quetste ick, zeghtze, 't Recht van Engelsman of Schot:
't Geweten wroeght my niet: 'k beroep my zelf op Godt,
Die weet hoe vreedtzaam ick de tweedraght zocht te schuwen:
Hoe ick mijn zuster kende, oock zellef in 't herhuwen,
1070 Veel lager dan mijn staet na dat men 't huwelijk
Met Zweeden, met de kroon van Spanje en Oostenrijk
Erglistigh had geluit. Hoe heeft men my gedolven
In eenen poel van bloet, gedompelt in de golven
Van wederſpannigheit en laster en verdriet!
1075 Hoe heeft men my gelockt, getroont in dit gebiet,
Met zulck een' schoonen schijn van trouweloos beloven!
En van haer' Staet ontzet, van vrydom gaen beroven
Een vrouw, ter heerichappy geschapen al te fier,
Gedwongen ter gena van schiltwacht en cippier,
1080 En reis op reis gesleurt van d' eene op d' andre sloten.
Hoe zuiver schouden my de besten, en de Grooten,
Gestelt tot onderzoek, oock zelf in Norfolcks zaeck!
Hoe stont ick oit mijn woort, en noit naer wederwraeck!

lantén, maar hoofden, landen zel, zoo is hier ook het meerv. van Stuart te recht Stuarden en niet Stuarren geschreven. Een wenk aan hen, die, om dat Brabant een t heeft, Brabanters schrijven. — Intusschen zou het meerv. Stuarts even wettig zijn, juist gelijk men beiden standaards en standaarden, Spanjaarts en Spanjaarden zeggen kan.

1083 Lees: „hoe deed ik ooit (altijd) mijn woord gestand en stond ik nooit naer wederwraek.”

En entlijk nu men hier dit lichaem, aen de keten
 1083 Van twintigh jaren wrocks en kerckers, ziet gesleten,
 Verwijft men 't hooft ter bijle, op een gelmede wet.
 Indien Marie dus haer nicht Elizabeth,
 (Wiens stoel de hemel noch op Stuarts wensch wil zegenen)
 Met reden en bescheit in 't aenschijn moght bejegenen;
 1090 Hoe waer het mogelijk, dat zy zou treden tot
 Dit schoufspel, en dit hooft zien gapen op 't schavot;
 Ghy Heeren, kan het zijn, vertreckt nu middelaren,
 En eigent u dien roem van 't oir des Rijcks te sparen,
 Ten minste naer uw macht: voor zulck een weldaet zy
 1093 En blijf de hooghste uw loon. Helaes! vergeeft het my,
 Indien ick wat te brusk een weduwe verweere,
 Gedreight met zulck een' val, dien d'allerhooghste keere.

DE GRAVEN.

Vertreck terstont van hier, en breek dees woorden af.
 Dit is maer tijt verquist: geen voorpraeck schut dees straf.

BURGON. MELVIN.

BURGON.

1100 Ghy hebt u zelve dan voor 't uiterste gequeten?

MELVIN.

Gequeten, en vergeefs wat moeite en tijt versleten.

BURGON.

Zy luisterden ten minste een weinigh naer uw beê?

MELVIN.

Gelijk een harde rots naer 't ruischen van de zee.

BURGON.

Wat raet dan om dit hooft die blinde bijl t' ontrucken?

MELVIN.

1103 Geen raet, geen hoop altoos: Mevrouw zal moeten bucken.

BURGON.

Men draeght dan Koningsbloet nu langer geen ontzagh?

MELVIN.

Noch min dan ander bloet, en van gemeenen slag.

BURGON.

Zoo reuckeloos 't geheim des Koningsdoms ontdecken?

MELVIN.

1110 Men ziet op geen gevolg, hoe breed men dit kan reken.

BURGON.

De nazaet zal dit stuck vervloecken als een pest.

1101 Men houde wel in 't oog, dat Melvin, in dit geheele tooneel, wel met gelatenheid spreekt, maar tevens met bitteren spijt, die nu en dan in ironie overslaat.

1103 Burgon wil zeggen: „hoe durft een Koningin het wagen, zoo onverstandig den glansrijken nevel (het *prestige*), die de koninklijke waardigheid omhult, zelve te doen verdwijnen." Vergelijk ook het hier achter geplaatste *Grafjschrift*.

MELVIN.

Men dient zich nu hier van: de nazaet vloeck' zijn best.

BURGON.

Rechtichapen voorzaet plagh op 's nazaets heil te letten.

MELVIN.

Men zoekt, om 's nazaets heil, den godtsdienst vast te zetten.

BURGON.

1113 In 't moederlijke bloet, het terghfel van de wraeck?

MELVIN.

Beneem veraerden Schot en Engelfinan dien lmaeck.

BURGON.

Ja wel veraert van deught, en woelter dan Barbaren.

MELVIN.

Zy hopen door dit bloet zal 't onweêr stracks bedaren.

BURGON.

Zoo worpt men 't oir des Rijcks dien afgront in den mont?

MELVIN.

1120 Uit vreeze dat de Staet niet strande, en ga te gront.

BURGON.

En wat verzekert hen na Stuarts doot voor stranden?

MELVIN.

't Verpletten van dit hooft der Roomfcheit onzer landen.

BURGON.

Na 's moeders doot verfterft dit Recht op haeren zoon.

MELVIN.

Met zuiver zogh gevoet, en beter zogh gewoon.

BURGON.

1123 Maer bijfter ongewoon te zwelgen zulck een' beker.

MELVIN.

Hij kienze, uit hope op 't erf, het zeker voor 't onzeker.

BURGON.

En koos hij 't hachelijke, en zong zijn moeders zangk?

MELVIN.

Zoo gingen zy met hem zijn moeders eigen gangk.

BURGON.

Hij breidele by tijts de Puriteinsche liften.

MELVIN.

1130 Dat volck stelt eere in trots met Koningen te twiften.

BURGON.

De fcepter is te flecht met dit gebroet bewaert.

MELVIN.

De Koning zwaei' den staf: zy loeren op zijn zwaert.

BURGON.

De staf heeft zonder 't zwaert geen kracht, noch iet te zeggen.

1114 Den godtsdienst vast te zetten: versta: „het protestantismus te grondvesten.”

MELVIN.

En hierom zoeken zy hun Heeren 't zwaert t' ontleggen

BURGON.

1135 Wat is een heer, berooft van 't opperste gezagh?

MELVIN.

Een slaef des Puriteins, verrijckt door dit bejagh.

BURGON.

Zoo drijft de heerschappy op 's volcks geschrei en vuisten.

MELVIN.

Dat warenze, die stout den grootsten Koning kruisten.

BURGON.

Nu kruissenze Mevrouw, en schreeuwen hemelhoogh.

MELVIN.

1140 Haer Katholijkheit schijnt te sterck in ieders oogh.

BURGON.

Zy schijne vry, en kroone in 't eint haer heiligh leven.

MELVIN.

Men pooght haer doot een verf van zuftermoort te geven.

BURGON.

En tusſchen moordenaers hing Christus aen het hout.

MELVIN.

Haer leste dagh komt op: ick schrick: mijn hart wort kout.

BURGON.

1145 O schantvleck, van geen tijt noch eeuwen uit te wiffen!

Wat zal de kroon hier door aen glans en luister misſen!

Ik zie Brittanje noch in 't uiterſte gevaer;

De ſtale vuilt des Schots verwacht in 't Engels hair!

De rechtbijl ſcherp gewet op 's Konings Steedehouders,

1150 En 's Kantelbergers hals; het graeuw op zijne ſchouders

Des ouderlings gezagh verheffen op de ſtraet;

En Londen hoofdeloos verſcheuren zijn gewaet.

O ſchantvleck, van geen tijt noch eeuwen uit te vaegen!

MELVIN.

Met wat gelaet zal ick den zoon de tijding draegen?

1135 *Ontleggen* beteekent hier: „op ſlinkſche wijze afhandig maken.“ Het *Uitl. Woordenb.* op *HOOF* verklaart dit woord met: „wat een ander grŕpen wil, verleggen en alzo hem mis doen grŕpen: van daar, door eene uitvlugt, eene ſlimheid in woorden of daden, ontwijken, onthouden, eenen ander de kans afwinnen, *eludere*.”

1136 *Verrijckt*: n. l. „de *Puritein*.”

1140, 1143 Hoe meesterlijk in den regel Vondels dialogen, en ook deze, zŕjn, heeft hem de zucht om elke periode in een enkelen regel ſaam te vatten, en miſchien ook de waan, dat elke lezer even ſcherpzinnig en kloek van bevattling zoŕn wezen als hy zelf, hier er toe gedreven of gedrongen, zich min duidelij uit te drukken, dan anders zŕjn gewoonte is. De beide regels vorderen, om begrepen te worden, een breeder ontwikkeling en de zin komt hier op neder: „men poogt de doodſtraf, over Maria uitgesproken, daarmede te kleuren of te vergoelijken, dat zy Elizabeth naar 't leven geſtaan, en alzo een zuſtermoord bedoeld zoŕn hebben. — Even zo werd Kristus tusſchen moordenaers aan 't kruis genageld, als hadde hy zelf zich mede aan moord ſchuldig gemaakt.”

1140-1143 Dit ziet op het onthoofden van den Graaf van Strafford, en van den Aartsbŕſchop Land, den opſtand tegen Karel I, enz. Zie Deel IV, blz. 110, 113, 114.

- 1155 Hoe durf ick zijnen troon genaecken met dees maer?
 My jammert zulck een spruit van vierentwintigh jaer.
 Wat reden zet hem neêr? wie zal die bloetwel stoppen?
 Hoe kan die helt zijn leet verteeren of verkroppen?
 My dunckt ick zie, hoe hy ontzint zijn purper scheurt,
 1160 De kroon ter aerde smijt, en raest, en quijnt, en treurt,
 En vloecht Elizabeth en Engellen, en Schotten;
 Terwijl het schuim des volcks deze uitgepuurde rotten
 Vast lachen in hun vuist, op kruiswegh en op straet,
 Als of men eere trock uit zulck een euveldaet,
 1165 Waerover duizenden van vroomen zich bedroeven.
 Maer gaenwe: 't is geen tijt hier langer te vertoeven.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

- Geluckigh Engellant,
 Bekende ghy 't geluck,
 U toegeleght van boven,
 1170 Die trots de zeekroon spant,
 En hebt het uitheemsch juck
 Der flaverny geschoven
 Van uwen blancken neck;
 't Zy Cezar 't zy de Noor
 1175 U eischte vree en vruchten;
 Ghy sluyt noch koy, noch heck,
 Uit angst voor wolvespoor,
 Noch hoeft geen slang te duchten;
 Uw heining geeft een' geur
 1180 Van roosmarijn; geen klip
 Verbiet uw strant te naecken;
 Geen bancken schieten veur
 Uw havens, dies geen schip
 Zijn vaert behoeft te staecken.
 1185 O Eilant waert benijt,
 Ghy weet niet wat ghy zijt.

TEGENZANGK.

- Elendigh Engellant,
 Misbruickt ghy zoo 't geluck
 U toegeleght van boven?
 1190 Dat ghy de bloetkroon spant,
 En hebt dat schendigh juck
 Op Stuarts hals geschoven;
 Ja durft zoo wreet en valsch,
 Noch woester dan de Noor,
 1195 Die bijlen schaert op dennen,
 Doorhouwen zulck een hals.

1162 Deze uitgepuurde rotten voor „deze Puriteinen.“ Reeds meermalen hebben wy V. door kluchtige vertalingen van dat woord, den draak met hen zien steken.

Helaes! wie schiet 'er voor?
 Nu moet ghy zelf bekennen
 1200 Dat hier oock slangen zijn,
 En wolven, wreet van tant,
 Daer d' Eilandin gezeten,
 Betoverd met venijn
 Geen lichaem, maer 't verstant,
 1205 En leit het aen de keten
 Van Staet, gelijk een dier.
 Och och! wie troonde ons hier?

TOEZANGK.

O alleropperste Behoeder,
 O allerzegenrijckste Moeder,
 Wy gaen ons lieve moeder quijt;
 1210 Wat staet de Weezen dan te hopen?
 Wat haven houdt zijn' boezem open,
 Om ons te bergen, daer de tijt
 Het rouwkleet, niet den rouw verslijt?

1201, 1205 Toespeling op Circe, die op haar eiland de vreemdelingen, die er aanlandden, door middel van tooverdranken in wilde dieren herschiep.

- 1225 Begeert naer zulck een prijs te rennen door het bloedt
 Der adren, en om hoogh t'aenschouwen, vol genoegén,
 Hoe hier de vyanden, geknaeght en bleeck van 't wroegen,
 En onverzaet van wraeck, geen vatten vinden aen
 't Onsterflijk deel, de ziel, nu 't lichaem moet vergaen.

REY.

- 1230 Och! och! ghy Koningen van Engellen en Schotten,
 Hoe stappen nu, helaes! uw dochters de schavotten
 In ste van troonen op. Wat is ons bang te moe!
 Men vloecht uw afkomst zelf den scherprechter toe.
 Waer toe vervalt de stam der Koningen, eilaci!

MARIE.

- 1235 Geloofme, dat de dagh van mijne bruiloftstaetis,
 Die my, door zulck een' drang van 't juichende Parijs,
 Te kercke en koore leide, in 't bruiloftsparadijs,
 Daer 't eenigh oir des Rijcks François op 't heerlijkst praelde,
 En in de bloem der jeught zijn lieve Bruid onthaelde,
 1240 Noit blijder scheen dan nu in mijn ontloken hart.
 Schept moedt, ick zie het honck van mijn gelede smart.
 De weerelt is maer roock met al haer ydelheden,
 Een oogenblick, een niet. De mensch, die hier beneden
 Iet zekers zoekt, is blint. Wat baet een hantvol tijt?
 1245 Terwijl men grijpt naer 't aertlich zoo wort men 't hemelsch quijt.

REY.

Waer vinden wy een' schilt om dezen slaghe te schutten?
 Wie zal ons nu met troost en voorpraeck ondersteuten?
 Och, och! wy gaen Mevrouw, ons aller noothulp, quijt.
 O zware nederlaeghe, na zulck een' zwaren strijt!

MARIE.

- 1250 Betrouwt op Godt, die kan uw schade licht vergoeden:
 Die groote Koningk zal zijn kinders wel behoeden.
 'k Beval u aen de kroon van Vranckrijk door mijn pen.
 Indien ick het gemoedt van Koningk Henrick ken,
 Hy zal om mijnent wil u alle gunst betoonen,
 1255 Met zoo veel gunstigen als aen de Seine wonen;
 Daer ick, zoo veel mijn woort by mijnen Heer vermoght,
 Een ieder heb verplicht en aen mijn trouw verknoght.
 Genoeght u met het geen ick ieder heb besproken:
 Het heeft my niet aen wil, maer aen de maght ontbroken.
 1260 De tijdt verloopt: men wacht ons komste daer beneên;
 Dies knielt, en ondersteut mijn uiterste gebeên.
 Mijn Hartekenner, die daer boven

1225. *Honck*: „huls.” 't Eng. *home*. Zie Deel III, blz. 237.

1255. *Koningk Henrick*: „Hendrik III” van Frankrijk. Indien de arme Maria zich verbeeldde, dat hy zich veel aan de staatjueters eener ontroonde Vorstin zou bekreunen, kende zy zijn gemoed al zeer wel.

- Uw' stoel met Cherubijnen schraeght,
 En aller sceptren scepter draeght,
 1265 Daer d'Engelen u eeuwigh loven,
 En Eendraght en Rechtvaardigheid
 En liefde en Trouw met blychap kroonen,
 Op nimmer wanckelende troonen;
 Aenbiddelijke Majesteit,
 1270 Ontfarm u mijner: sla uw oogen,
 Uw alziende oogen, uit gena
 Op my, uw dienstmaeght, die nu ga
 Veroordeelt, zonder mededoogen,
 Gelijck een Offerhande, daer
 1275 Ick, na veel smaets, mijn bloet ten leste
 En al mijn aders geef ten beste,
 Ter eere van het Roomsche altaer,
 En uwen grooten naem ter eere.
 Ontfarm u mijner, die mijn Rijk
 1280 En staf en purper acht als slijck,
 En voor uw kroon mijn kroon verneëre.
 Versterckme tegens dezen slag,
 Den slag, die lijf en ziel zal scheiden:
 Dat my uw Engelen geleiden,
 1285 Daer ick uw' naem betuigen magh:
 Gelijck ick, vroom en zonder smette,
 Betuighde uw Waerheit in den nacht
 Der ketteryen, schoon haer maght
 My hierom uit den erstroon zette.
 1290 Alwetende, aldoorstraiend Licht,
 Ghy kent al wie van 't licht verbaftert,
 Verblint door staetzucht, brult en lastert,
 En mijn onnozel bloet betight.
 Indien ick uwen naem belye,
 1295 En eere Vader, Zoon en Geest;
 Is immermeer my waert geweest
 De Naem van Jelus en Marye;
 Zoo reken niemants ziel tot schult
 Haer onrechtvaardigheid en boosheit.
 1300 Vergeef, vergeef het 's menschen broosheit:
 Versterck mijn zwackheit met gedult:
 En magh ick mijnen wensch verwerven,
 De Goddienst leve door mijn sterven.

REY.

- Zy kloppen voor de deur: een voorbo van de doot.
 1305 Waer bergen wy Mevrouw, in 't nijpen van den noot?
 Men komt ons onzen troost en toeverlaet ontrucken.

Wat raet? wat gaet ons aen? Mevrouw zal moeten bucken.
 Marie, bidt voor ons: Marie, bergh Mevrouw.
 Och! bergh de Koningin: waer blijven wy van rouw!

MARIE.

- 1310 Mijn dochters, zijt getroost: ghy kunt met al dit kermen
 En jammeren ons niet beschutten, noch beschermen:
 De tranen baten niet, en zijn een kranck geweer.
 Vergeefs omhelst ghy ons: uw armen zijn te teêr,
 De vyanden te sterck, en zonder mededoogen.
 1315 Genoeght u aen Godts wil: hy roept my uit den hoogen:
 My dunckt ick hoor zijn stem. Nu sus, mijn kinders, sus:
 Ontfangt den lesten groet, Maries lesten kus.
 Mijn kinders, matight u: ghy zult in droefheit sticken:
 't Is wijfheit zich naer tijts gelegenheit te schicken,
 1320 Te kunnen sterven, als men immers sterven moet.
 Volhardt in 't out geloof, het welck ick met mijn bloet
 Bezegel, en zoo wijdt gehoorzaemt d'overheden.
 Schept moedt: gedenckt mijn ziel voor Godt in uw gebeden.

DE GRAVEN. MARIA. MELVIN.

DE GRAVEN.

- Mevrouw, op hope dat ghy heden zijt bereit
 1325 Den last der Koninginne, u gilstren aengezeit,
 Te volgen, komen wy ('t behage u) dien vertoogen.
 Daer ziet ghy d'eige hant, bezegelt voor uw ooggen.
 Ontschuldigh ons: het is de wil der Majesteit.
 De hemel, zoo het schijnt, heeft u dit opgeleit.

MARIA.

- 1330 Ick heb my onder Godt en zijnen wil gegeven,
 En vint meer zoetigheits in sterven dan in leven.
 Ick ben gereet de doot, oock zonder ongedult,
 T'ontmoeten op het spoor, daer ghy my leiden zult.

MELVIN.

- Bedruckte Koningin, ô steun der vrome zielen,
 1335 Ghy ziet op 't uiterst hier onwaerdigh voor u knielen
 Een' dienaer, wien het druckt u beden in dien schijn
 T'aenschouwen, en verplicht door uw gena te zijn
 De tijding van uw eindt naer Edenburg te brengen.
 Helaes, wat moeten wy, nu Godt dit lijdt, gehengen!
 1340 Hoe durven wy, helaes! bewust van uwen noot,
 Ververfchen by den zoon zijn moeders droeve doot.

MARIA.

Mijn waerde Melvin, ô mijn willige en getrouwe,
 Wat weent ghy te vergeefs, en mat u af van rouwe?

1336 *Vertoogen*: „vertoonen.”

- 't Is ydel dat ghy om Marie tranen schreit:
 1315 Ghy zult haer heden zien van alle zwaericheit
 En jammeren gellaeckt, van hartewee ontslagen.
 'k Bezweer u heen te gaen, mijn' zoon de tijding dragen,
 Hoe ick stantvastigh leefde, en sterve wel gerust
 In 't Katholijck Geloof, van geen verraet bewust.
 1330 'k Vermaen hem, over wien my 't hart zoo heeft gehangen,
 Het zelve Roomsch Geloof, van hant tot hant ontvangen,
 Uit zijner vaders mont, t'omhelzen, voor te staen,
 En in gerechticheit en pais den onderdaen
 Te stieren, zonder zich in 't minst te stellen tegen
 1335 Elizabeth, waer op hem d'allerhooghste zegen'.
 Ick heb ons errefrecht bewaert in zijnen glans,
 En trouw aen 't Schotsche Rijck, getrouw volhart by 't Fransch.
 O Godt! vergeef het hun, die my het licht misgonnen,
 En hijgen naer mijn bloet, als 't hart naer verliche bronnen.
 1360 Mijn Hartekenner, die de zon der waerheit zijt,
 En ziet my door en door, en meet een ieders tijt,
 Ghy weet het, kan het niet by al mijn daden blijcken,
 Hoe zeer ick d'eendraght zocht der beide Koningkrijcken;
 Hoe garen ick het vier van tweedraght zagh gedooft,
 1363 En 't lichaem van dit lant verknocht aen 't eenigh hooft.
 Mijn moedt loopt over: kan ick, zonder traen te laten,
 Verkroppen al 't verdriet, by d'oprechtste onderzaten
 Voor Godts altaer en eere en Christus zaeck geleên,
 En mijn onnozelheit door rampen afgestreên.

MELVIN.

- 1370 Doorluchtighste Princes, hy haele uw' geeft in vrede,
 Die alle harten kent. Ick wil uw afscheitrede
 En uiterste oorlof trouw verhalen uwen zoon.
 De hemel roept uw ziel tot een volmaeckter kroon
 Dan deze, kort van duur, en zorgelijckst te heffen,
 1373 Daer 's weerelts buien eerst gekroonde hoofden treffen.
 Ick kus eerbiedighlijck (als 't wezen moet) dees hant,
 Den scepter toegewijt, en neem door zulck een pant
 Van onverdiende gunst verlof, ter droevige ure,
 En wensch, dat d'allersterckste uw gangen stercke en sture.

MARIA.

- 1380 Ghy Heeren, magh het zijn, bezorght dat mijnen stoet
 En arrem hofgezin niet anders werde ontmoet
 Dan eerlijck en beleeft; en zy, voor veel verdrieten,
 Geproeft in mijnen dienst, de slechte vrucht genieten,
 Uit Stuarts armoe noch hun nootdrift toegeleit.
 1383 Vergunt my, daer ick sterf, hun tegenwoordigheit

1380 *Mijnen stoet*: een nomln. emphat. ten zij het woord beheericht worde door 't volgende *ontmoet*
 in den zin van: „gemoete, bejegene.”

En mijnen Biechtvaer mede, om my ten steun te strecken.
 Verguntze, na mijn doot, in vryheit te vertrecken,
 Ter plaetse, daer de noot hen voere, op Godts geley.

DE GRAVEN.

Men staet u 't eerste toe: maer 't leste moght geschrey
 1390 En kermen en misbaer en bygeloof verwecken.
 Onnutte sleep kan slechts d'ellende langer reken,
 Ontfichten al de zael, en stooren het Gerecht.

MARIA.

Ontzeit men ons, helaes! een be zoo klein en slecht?
 Dat zou Elizabeth de Zuster niet ontzeggen.
 1395 Wat hoeft men veel bewijs, om dit te wederleggen?
 Dees droeve Joffers, dit rampzaligh hofgezin
 Verzoeken slechts verlof van hare Koningin
 Te nemen: oock vereischt de staet en eer der vrouwen
 Dat kamenieren noch haer vrouw gezelschap houwen.
 1400 'k Verbinde my, beloof en stel my in voor haer,
 Dat geen van allen u zal stooren door misbaer
 In 't uiterste. Ick bezweer u by dien eeuwich levenden,
 Ontzeght toch nu de nicht van Henderick den Zevenden,
 Elizabeths verwante en maeghschap voor altoos,
 1405 Een boedelhoudtster van gansch Vranckrijck en Valois,
 En dit gezalfde hooft der Schotten niet een bede,
 Een nootbe, van geen Turck, noch Tarter, woest van zede,
 Oit Kristensche mensche ontzeit: of gelt hier stam noch bloet;
 Zoo laet de tederheit van 't vrouwelijk gemoet,
 1410 Van een verweze weeuw zoo veel by u vermogen:
 Geen steenrots is zoo hardt, of wort noch wel bewogen.

DE GRAVEN.

Mevrouw, verkies dan zelf hier zes of zeven uit.
 Belieft het u, wy gaen u voor op dit besluit.

REY VAN STAETJOFFEREN.

ZANGK.

Ontfangt dees bron der marteladren,
 1415 Ghy Engelen, nu treet
 Haer tegen: zy vergeet
 Haer volck en vaders huis,
 Gesproten uit Ferguis,

1410 *Marteladren*: te heerlijker dit koeplet zij, te meer is het jammer, dat de eerste regel een woord bevat, 't welk niet wel te verdedigen is. By de eerste lezing zou men al licht denken, dat *marteladren* voor *martelaren* gezegd was, en dat, gelijk men anders *aderen* tot *adren* samentrekt, V. in tegendeel hier *aren* tot *adren* had doen uitdyeu. Dit is echter het geval niet; ofschoon wy toch zeker aan een woordspeling hebben te denken. Maar wat is dan de rechte beteekenis van 't woord? Wat is een *bron*, niet *uit*, maar *van marteladeren*? En klinkt *marteladeren*, voor „xemartellic” of voor „martelaars-aderen,” en verder voor de „martelaarsse zelve,” niet wat heel stout? Gaarne zou ik myzelve op al deze vragen een bevredigend antwoord kunnen geven.
 1415 *Ferguis*: deze zou de eerste Koning van Schotland geweest zijn en aldaar vierd' halve eeuw voor Kristus geboorte geregeerd hebben.

Dien ouden stam, en hondert vaders,
 1420 Al Koningen, van Godt geschapen
 Ten scepter, ingewijt
 In 't aenzicht van den Nijt;
 Gezalt van eeuw tot eeuw.
 O roode Koningsleeuw
 1425 In 't gouden velt van 't Schotsche wapen,
 Hoe durvenze uw Leeuwin benauewen!
 Hoe ziet men haer zoo tam
 Verandren in een lam,
 Sneeuw wit van vacht en vlock,
 1430 Verscheuren door den wrock
 Der Luipaerdinne, scherp van klauwen!

TEGENZANGK.

Men kon den gront der Ketterdommen
 Niet leggen dan verwoet
 In dier tieras van 't bloet
 1435 En vleesch der Stuardin,
 Die Fenixkoningin,
 In top van glori opgeklommen;
 Gesteigert na twee duizent jaren
 Door d'ongesteurde ry
 1440 Van d'opperheerschappy,
 Wiens ongedwongen staf
 Noit Cezars schatting gaf,
 En eeuwigh flickerde op de baren.
 Waer toe vervallen de geslachten,
 1445 Die d'eerste van Euroop
 Hun hoofden in den Doop
 Begaven onder dit,
 Dat Christus plaets bezit,
 En Rome gout en wierook bragten!

TOEZANGK.

1450 Wat baet het dat Palladius,
 Van Celestijn gezonden,
 Pelagiaensche voncken blusf',
 En zalve Christus wonden?
 Indien, na duizent jaren rust,
 1455 Dit uitgepuurt gebroetsel
 Een pest van boosheit langs dees kust,
 Een Hydra helpe aen voetsel,
 Dat Stuart, twintigh jaer bemuurt,
 Te deerlijk met den hals bezuurt.

1460 Dit treurspel aen te zien moght geen van ons gebeuren:
 Ten minste laet ons gaen het warme lijk betreuren.

1434 *Tieras*: „element."

1450 *Palladius*: deze was een Diaken, die in 430 door Paus Celestijn naar Schotland gezonden werd om er de Pelagiaansche gevoelens te bestrijden.

HET VYFDE BEDRYF.

BURGON. BIECHTVADER.

BURGON.

O Vader, neem gedult: waer toe vergeefs geschreit?
 Marie, nu ontlast van 't pack der sterflijckheit,
 Is t' effens met een' sprongk twee kerckers hier ontprongen,
 1463 En leeft by Godt, om hoogh, om laegh, op alle tongen.

BIECHTVADER.

Ick voel in 't harte een' strijt van vrolijkheit en druck,
 Gemengelt onder een. Verhael my stuck voor stuck

Dien uitgangk, aengezien de wreetheit zoo verbolgen
 En bits, verboot haer jongste en bloedigh padt te volgen,
 1470 Toen zy, gelijk een lam, van noit verzade Wraeck
 Ter vleesbanck wert geleit, om Godts gerechte zaeck.

BURGON.

Na datze eens aflicheit had van 't hofgezin genomen,
 En reede stont om braef in 't martelperck te komen,
 Zoo traden d'Edelen en bey de Graven voor,
 1485 De Burghgraef desgelijcks. zy wert op 't leste spoor
 Gevolgt van luttel stoets, ten hooghste zes of zeven,
 Getuigen van haer doot en afgepijnicht leven.
 Heer Melvin droegh heur na het slepende gewaet.
 Zoo quamze, in zulck een schijn, als 't licht, dat onder gaet,
 1490 Niet zonder gout en glans, waer voor de nevels breecken,
 Vol majesteits, geruist ter dootzaele ingestreecken,
 Verwondert en bedroeft om zulck een avontstont
 Der schoonheit, die de wreetste en wiltste tijgers wont.
 Het zwart fluweele kleedt bedeckt de kuische leden,
 1495 Een doeck 't gezalfde hoofd, van waer een doeck beneden
 Ja tot op d'aerde toe heel statigh nederhangt.
 Zy draeght den Bruidegom, naer wien de ziel verlangt,
 Van gout om haren hals, zoo schoon van Godt geschapen,
 Zy draeght den Bruidegom, aen 't heiligh Kruis ontslapen,
 1500 En onze Lieve Vrouws getyboeck in de hant.
 Men ziet aen haren riem, van gout en diamant,
 Een Roozenhoet gehecht, tot een gebedeteken,
 Van haere zachte hant gesleeten en gestreken.
 Dus volghet Marie vast den Heilant van Kalvaer,
 1505 En torst met hem zijn kruis, heur opgeleit zoo zwaer.
 Zoo drijft de bleecke maen den nacht voor, zonder hoornen:
 Zoo bloeit de leli blanckst in distelen en doornen.
 Zy trouwde in andren schijn den scepter te Parijs;
 Nu traptze op d'aertliche kroon, om die van 't Paradijs.

BIECHTVADER.

1500 Hoe klopt mijn hart! ick ben om 't uiterste verlegen,
 Getrouwe Christheldin, dat u de hemel zegen.

BURGON.

Aen 't hoogh eindt van de zael, rontom in rouw gekleet
 En laken, stont alree het moortschavot gereet,
 Twee voeten hoogh, en juist in 't vierkant zes paer voeten,
 1505 Belpreit met zwart: het schrickt d'onnoosle te gemoeten.

1500 Vondel is altijd uiterst nauwkeurig in zijn beschrijvingen: hier echter drijft hy de zaak wat ver. Wat kan het den lezer — wat kon het zelfs den Biechtvader — scheelen, hoe hoog en hoe breed het schavot was? en hoe had Burgon lust gehad, zoo iets op te nemen! Misschien echter schuilt achter de opgegeven getallen een mystieke gedachte, welke my ontsnapt: en in dat geval houde men my de aanmerking ten goede.

Men ziet 'er eenen stoel, een kussen en een' block;
 Het outer van den haet en onverzoenbren wrock,
 Gewapent met de bijl, om Koningklijke struicken
 Te vellen, zooze niet naer Puriteinscheit ruicken.

- 1310 Zy nadert onbescroomt dit naere treurtooneel,
 Van waerze steigren zal in 't hemelich lustprieel;
 Gelijck een nachtegael, die in de kou besloten,
 Zoo menigh jaer geen lucht noch vrijdom heeft genoten,
 En, haeckende vergeefs naer zon en ademtoght,
 1313 Nu eerst een open ziet, en vint het geen hy zocht.
 Hier komtze, en tart de Doot en Nijt, die leelijck grimmen.
 Zy maent Paulet, dat hy voor 't leit haer helpe klimmen,
 En opgeklommen, zet bedaert en even koel,
 Niet zonder Majesteit, zich neder in den stoel,
 1320 En hoort aendachtiger dan oit, als onverwezen,
 Beal den wreeden last der bloetvriendinne lezen.
 De Joden leerden zoo zich spieglen aen 't gedult
 Van Christus, stil en stom verwezen, zonder schult;
 Geprickelt met een kroon van stekelige doornen,
 1325 Omringt van menigh stier, gedreight van ossehoornen.
 O Engeland! preeckt ghy den gekruisten Godt,
 En steeckt ghy met uw tong een' Engel naer den strot?
 Vaer voort met Henricks bloet en Stuarts te verneëren:
 Zy zal van dezen troon beginnen te regeeren,
 1330 In 't zaligh Engelsch Rijk, daer haet noch oproer woont,
 En d' onderdruckte deught met eere wort bekroont.

BIECHTVADER.

Och, of ick in dien staet heur hart verquicken konde!

BURGON.

- Haer oogen weidden vast door al de zael, in 't ronde,
 Begeerigh in 't gezicht van allerhande liên,
 1333 Vergiffenis by Godt, op haer geboge knien,
 Te vorderen van u, gelijkze u had geschreven;
 Dan och! zy zocht vergeefs: en Christus wilt 't vergeven
 De boosheit, die te helsch u uit de bloetzael hielt,
 En naer heur maght de ziel en t' effens 't lijf vernielt.
 1340 Een kamenier met kracht door 't volck gedrongen, binnen
 Het perck, stack op en kreet, als gingk 't haer aen de zinnen,
 Dat zy Mevrouw, helaes! op dien benaenden dagh,
 In 't midden tuschen twee schavottrauwanten zagh.
 De Koningin vernamze in 't midden van de koppen,
 1343 En wees vast, het was tijt om op den mont te kloppen,
 Te zwijgen naer den eisch des tijts haer opgeleit,

1312 *Kou*: zoo wordt het woord doorgaands uitgesproken, maar meestal *kooi* geschreven.

1330 *Engelsch Rijk*: voor „rijk der Engelen.“

Ten waerze derven wou haer tegenwoordigheit.

BIECHTVADER.

Ick luister en verlang wat Fletcher wilde prevelen.

BURGON.

- Die Deken teegh terstont aen 't ratelen en revelen,
 1530 En scheen met errenst noch verlegen om de ziel;
 Doch zy verstiet dien troost des huichelaers, en viel
 Hem t'elckens in zijn woort, dat hy met schrift verbloemde,
 Naer 's afgronts stijl, die valsch op zijnen Bybel roemde.
 Die rechte schijndeught dorst wel eischen, dat Mevrouw
 1535 Haer jonghste zegel noch aen 't bloetrecht steken zou,
 Op dat hy, die het lijf slechts ophoudt by verdraeien,
 Zijn glossen op dien teckst ten preeckstoel uit moght kraeien,
 En azen Petersburgh, zoo zuiver, zoo gezont,
 Gelijk hy 't had herkaeuwt uit Stuarts eigen mont.
 1560 Zy zeght: men magh dien troost, een krancken troost, wel derven.
 Ick leefde Katholijck, en ben getroost te sterven
 In 't Katholijck Geloof: zoo wert ick opgevoet;
 Zoo offre ick 't Roomsche altaer mijn kroonen en mijn bloet.
 De Graven bieden haer te stutten met gebeden.
 1565 Zy dancktze voor die gunst: maer in gebedt te treden
 Met onroomsch yveraer, versmaetze met bescheit.
 De Kentenaer beschimpt, als bygeloovigheit,
 Het Kruisbeelt in haer hant, den afgodt, die hem smarte,
 En wencht haer Christus zelf te dragen in het harte.
 1570 Zy antwoordt: het betaemt den Christen 't liefste pant
 Te dragen in het harte, en t'effens in de handt,
 Om d'oogen door het beelt te slaen met valt betrouwen
 Op 't afgebeelde heil, by d'Engelen t'aenschouwen.

BIECHTVADER.

Stantvastige, sta valt, gelijk een kerckpilaer.

BURGON.

- 1575 Zoo keertze 't aengezicht naer d'opgetoge schaer,
 Drie hondert vyanden, verlegen met heur lijden.
 Dit schouwspel zeghtze, is nieuw, in deze ondanckbro tijden,
 Te zien op een schavot een vrye Koningin
 Haer koningklijk cieraet, voor zulck een hofgezin,
 1590 Voor scherprechter, en gemeente, nederleggen;
 Doch Godes wil geschiede, oock zonder tegenzeggen.
 Hy blijf mijn tuige: ick zweer u voor zijn aengezicht,

1560 *Fletcher*: Bischof van Kent. Zie vs. 835 en 1565.

1561, 1565 *En viel Hem t'elckens in zijn woort*: V. kan nimmer zijn martelaresfen op een bedaarde manier laten sterven. Hy schijnt niet begrepen te hebben, dat het altijd in de rede vallen zijner tegenparty geen bewijs oplevert, dat men de waarheid aan zijn zijde heeft, en in tegendeel doorgaands zwakheid verradt. Had hy Maria een verheven zwijgen laten bewaren, hy had haar laatste oogenblikken met meer waardigheid omkleed.

1568 *Azen* voor „voeden.” als meermalen.

Dat ick mijn leven noit het leven van mijn nicht
 Noch heuren staet belaeghde, of boosheit hebb' bedreven,
 1395 Die waerdigh zy om dus onwaerdighlyk te sneven;
 Ten waer men 't oudt Geloof my opleide, als een vleck;
 Waer voor ick gaerne sterf, en offre dezen neck
 En lesten druppel bloets. Mijn eenigh welbehagen
 Omhelst in 't beelt mijn Heer, mijn' Godt, aen 't kruis gellagen:
 1399 Hy sterck' mijn hoop: ick hoop door deze korte doot,
 Bezuurt te zijner eere, in dien geruften schoot
 Der endtlooze eeuwigheit onsterffelyk te leven,
 By zoo veele Engelen en zielen, als 'er zweven,
 En wachten om mijn bloedt, het welck mijn vlekken spoel',
 1393 Gelijck een offerhant, te brengen voor Godts stoel.

BIECHTVADER.

Ick zie hoe d' Engelen haer plaets om hoogh bereien.

BURGON.

Men zagh hier op terstont zeshondert oogen schreien,
 En onder al dien hoop, die Stuart vloëckt, en haet,
 Is nauelijcks een zoo boos, die niet zijn tranen laet.
 1600 Nu knielenze, en men stort gebeên van wederzijden.
 Zy, met de haren, leelt ons Lieve Vrouws getijden
 Godtvruchtigh in Latijn, roept Godt en Christus aen,
 Zijn Moeder, d'Engelen, en al die om hem staen,
 Gezalight en gereet de ziele te bejegenen.
 1605 Zy bidt dat Godt de Kerck, haer Rijk en Zoon wil zegenen,
 De Seine, en oock den Teems, ja zelf de Koningin
 Elizabeth, haer bloet, en errefvyandin.
 Zy bidt voor schijngerecht, en scherprechter mede,
 En wenscht haer vyanden en vloecken rust en vrede.
 1610 Aldus beveeltze Gode, en Christus haren geest,
 Herkust het Kruisbeelt vast, om hem, die 't hart geneest,
 En spreeckt: O Jesus, wil u mijner toch ontfarmen:
 En even eens gelijck ghy hingt met opene armen
 Aen 't bloedigh Kruis gehecht, zoo neem my, nu ick ga
 1615 Ten offer, in den schoot en arm van uw gena.

BIECHTVADER.

Gekruiste, eilaes! verhoor haer zuchten, en gebeden.

BURGON.

Hier op begintze zich voor 't allerleest t'ontkleeden.
 De scherprechter knielt, en bidt vergiffenis,
 Hem gaerne toegestaen, die al te vaerdigh is
 1620 Om heiloos met zijn hant haer feestgewaet t'ontwijden;
 Een snoothet, die te snoot, haer geenfins staet te lijden.
 Z'ontzeit dien snooden dienst uit edelmoedigheid.

1621 Een *snoothet* voor „een schande, een oneer.”

- De Joffers helpen dan vol drucks de Majesteit,
 En Bruit, gereet om Godt in 't zaligh licht te kussen.
 1623 Zy kustze, en kruiltze in 't ende, en zeit, om haer te fussen:
 Misgunt mijn ziel geen ruft van al 't geleên verdriet.
 Zy zegent blijdelijk haer dienaers, en gebiet
 En wijt de schreiende te scheiden, te vertrecken,
 Die met 't gewijde doeck haer vrolijke oogen deeken,
 1630 Ja zonder datze in 't minst, voor 't grimmen van de doot,
 Haer levendige verf in 't aenschijn eens verschoot.
 Zoo knieltze voor het block, en roept uit deze ellende:
 O Heer! ick hoopte op u: bezwijk my niet in 't ende:
 Ontfang, ontfang mijn' geest. Zoo buightze haren hals,
 1635 Noch trotser dan een zwaen, na zoo veel ongevals,
 Op 't Puritein'ch altaer. Hoe kan het Godt verdragen!
 Zoo scheidt de moortbijl hoofd en lichaem met drie slagen.
 Elizabeth, nu drinck uit deze oprechte borst
 Mariaes bloet, en lesch dien ongeleschten dorst.

BIECHTVADER.

- 1640 Dat Godt haer vyandin dit tot geen bloetschult reken.
 Triomfe: lof zy Godt, zy heeft den palm gestreken.
 Ick kniel uit danckbaerheit: zy heeft dien strijt volstreên.
 MARIE, eilaes gedencck uw dienaers hier beneên.

BURGON.

- De scherprechter grijpt het hoofd op by de vlechten,
 1645 Dat hoofd, door geen berouw aen 't levend lijf te hechten,
 Dat bloedigh hoofd der ree gekroonde Christheldin,
 En roepende overluit: Godt hoede ons Koningin;
 Wort vrolijk toegejuicht van Graef en Deken t'zamen:
 Zoo moetenze vergaen. De Kentenaer spreeckt: Amen;
 1650 Terwijl een jeder weent van rouw en hartewee,
 Dat scherper dan de bijl zoo menigh hart doorsnee.
 Noch speelt en leeft de ziel in bey de diamanten
 Der oogen met haer vier, en blinkt aen alle kanten.
 Het laeuwe en roeckend bloet in zilvre bekkens stremt.
 1655 Ick weet naeu wat ick zegh, zoo wort mijn hart beklemt.

BIECHTVADER.

- Dit Martelbloet roept wraeck, en houdt niet op van tergen.
 Dat zich Herodias uit schaemte ga verbergen,
 Verstecken in het hof: zy heeft dien wrock gebluscht,
 Al veinstze zich bedroeft, gesteurd en onbewuft.
 1660 Zy koelde haren moedt: maer 's overledens affen
 En geest zal haer op 't bedt des midnachts noch verrassen;

1633 *Bezeijk my voor „verlaat my.“* Zie Deel III, blz. 417.

1613 *Marie*: het woord staat hier met kapitale letters, om aan te duiden, dat zy nu als martelaresse beschouwd wordt.

Des middaghs aen den difch vervolgen, dootsch en bleeck;
Verandren haer bancket en wijn in gal en eeck;
Den flaep en zachte rust in gruwelijke spoocken.

- 1663 Het knagend hart wil haer ten brein, ten hoofde uitroocken,
Bezwalcken al het hair met bang en bloedigh zweet.
Zy zal by naere nacht verbaest, met kreet op kreet
Verſchricken hofgezin en hof en kamenieren,
En, als een Razerny, door zael en kamer zwieren;
1670 Tot dat haer ſtruick verdorre, en elck Maries zoon,
Geheel Britanje door, geluck wensche op den troon.

BURGON.

Wat zien wy? och! het lijk, door d'opene gordijnen,
En Joffers daer rontom, die by de lijktorts quijnen.

REY VAN STAETJOFFEREN. BIECHTVADER.

REY.

- Ontfang ons klaghte en lijkgebeden,
1675 O Roomſche Roos, noch verſch gefneden
Van uwen ſteel; hoe knap
Verlieft ghy geur en ſap!
Hoe ras verwelcken en verſlenſen
Uw bladers! Sterfelijke menſchen,
1680 Het ſchoonſte, dat ghy ziet,
Wat is het ſchoonſte? niet.
Een oogenblik, een blick gaet ſtrijcken
Met d'eere en 't licht der Koningkrijcken.
Een buy ontkleet die bloem
1685 Van al haer pracht en roem.
Een nevel, och! voor ons te duifter,
Berooft die zon van al haer' luifter,
Benijt ons droef gezicht
Dat hartverquickend licht.
1690 Die ſlonckrende oogen zijn geloken,
't Aenminnige gezicht gebroken,
Die ſcherpe ſtralen ſtomp,
Het lichaem flechts een romp;
Dat lichaem, 't welck Valois verwarmde,
1695 Dat den Dolfijn François omarmde
Met zulck een' gloet en zwier,
Is kout, en zonder vier.
Zoo veele op een gehoopte gaven
Zijn t'eſſens onder 't kleet begraven.

1676 *Knap* voor „ſnel, ſpoedig.“

1681 *Niet* voor „niets.“

- 1700 Schenckaedien van Natuur,
 Wat zijt ghy kort van duur!
 Het purper ziet zijn' glans versterven:
 Hier moet de kroon haer' luilt' derven.
 O gaven van 't geluck,
 1705 Hoe smelt ghy wech in druck!
 't Is al vergeefs wat wy vermanen.
 Vergeefs geltort een' dauw van tranen;
 De lentetijt komt weêr,
 Dees telge nimmermeer.

BIECHTVADER.

- 1710 Gedult, ô klaghtgenooten!
 De kleenen en de grooten
 Zijn onderworpen 't lot
 Der sterflijkheit, van Godt
 Hun opgeleit op d'aerde;
 1715 Toen d'eerste misdaet baerde
 De bleecke en bange doot,
 Daer Eve, uw moeder, vloodt
 (Van d'oude slang bedrogen)
 Voor d'aldoordringende oogen.
 1720 Of treurt ghy om de wijs
 Van sterven? Dees heeft prijs
 En eer by Godt hier boven;
 Daer d'Engelen haer loven,
 Die by Marie zit,
 1725 In 't onbesmette wit,
 Gekroont met martelstralen;
 Daer hemellicke koralen
 Verheffen Stuarts deught,
 In 't licht van 's hemels vreught,
 1730 Door dicke droeve dampen
 Van tranen bloet en rampen,
 Gestegen by Sint Jan,
 Den ongeveinsden man,
 Wiens heiligh hooft verzade
 1735 De dertele ongenade
 Der booze Tirannin,
 Die, als een looze spin,
 Hem ving in 's kerckers netten,
 Om namaels haer bancketten
 1740 Te kroonen met dien kop,
 Gestooft in 't bloedigh sop
 Van zijn godtvruchtige aderen.
 De Martelaers vergaderen,

Na veel verftroithaits, daer,
 1143 By deze ontelbre fchaer:
 Triomfe volgt het lijden
 Van hun, die Wettigh ftrijden.
 Men wiffelt wijsfelijck
 Het aertfche om 't eeuwigh Rijk.

REY.

1150 Geluckigh zijnze, die de fcha'ten
 Des rijcken hemels hier omvatten
 Met d'overleên, die trots,
 Gelijck een valte rots,
 Van 't Puriteinfche fchuim bedolven,
 1153 Ontzagh noch ftorm noch watergolven
 Van Babels razerny,
 En dolle kettery,
 Uit Wyklefs helliche borft ontſprongen;
 Ontzagh geen zee vol laftertongen
 1160 En adderen vergift,
 Gezogen uit de Schrift;
 Maer ſtack het hooft uit gloende baren
 Van kercken en verwoefte altaren,
 Beſchimpt door 't nieuw geloof,
 1163 Verhit op outhaits roof.
 Volftandige, verhoor ons ſneken.
 vertrooft uw weezen, die noch ſteken
 In dezen paddepoel,
 En offer voor Godts ſtoel
 1170 Ons tranen, die uw lijk beſprengen.
 Waer onder wy het zuchten mengen
 In ons benaude lucht.
 Het ſchreien, het gezucht
 Verlicht het knijpen van de ſmerte.
 1173 Het ſchreien zet den druck van 't harte;
 Het doet Maryen wel,
 Daer zy Emanuël
 Met tranen op zijn graf beſchreien,
 Met liefdetekenen geleien,
 1180 Als wy, een klein getal,
 Maries lijk. Waer zal
 D'onzatte Wraeck het ruſt vergunnen?
 Wy doen, helaes! al wat wy kunnen.
 Al wat ons overſchiet
 1183 Zijn tranen, anders niet.

BIECHTVADER.

Verbijt uw droefheit wat: ick zie de Graven komen,

En tronien, van schrick en boofheit ingenomen.
 Zy sidderen uit angst, en schijnen onverlaecht.
 My dunckt ick voel wat worm hun boos geweten knaecht.

DE GRAVEN. BIECHTVADER.

DE GRAVEN.

- 1790 Die last is uitgevoert, al 't Rijk aen ons verbonden.
 Heer Talbot, voort te post, te paerde hene, om Londen,
 Van hoope en vrees beknelt, te zegnen met dees maer,
 Waer op het heeft met smart gevlamt zoo menigh jaer.
 Wat opdraeck hier op vall' by Koningen en Heeren,
 1793 Dat staet niet ons, die slechts bedienaers zijn, te keeren;
 Maer zelf de Koningin, en 't gansche Parlement.
 Oock is het hoogh verraet de weerelt door bekend.
 Laet vry den Roomschen Draeck met zeven hoofden lastren,
 En die, van Godt veraert, den puren teckst verbafteren;
 1800 Rechtschapen Engelsman weet beter, en bevest
 Den noot en 't Rijcksgevaer, eer 't ongeval hem treft.
 Hy weet hoe noode wy ons dierverplichte necken
 Begaven onder 't juck van 't nootrecht te voltrecken.
 Ook zelf tot belgens toe der wijste Majesteit,
 1803 Die met haer eige hant ons dit heeft opgeleit.
 Hy ziet op perckement, getuigen, blijcken, zegels,
 Op nootwet, erfgewoonte en welgegronde regels,
 By oude ervarenheit beslepen, vaît gestelt,
 Tot nootweer tegens moort en lagen en geweld,
 1810 En wat men wijders brouwe, om listigh in te sluipen,
 Het Recht van Godts gemeente en staten t'onderkruipen.
 Heer Amias, bezorgh dat al het overichot
 Van toefstet, bijl en block, en kussen en schavot,
 Behangfels, beekens, bloet, en wat de scherrepreechter
 1813 Van kleedren of cieraet genoten hebbe, of echter
 Verwacht, gezuivert werde, en gansch tot asch verbrant,
 Op dat afgodery en haet en misverstant
 Geen stof tot kerckschandael of weerwraeck hier uit vissche;
 En dit begraven blijf met haer gedachtenisse.
 1820 Hoe nu, wie breekt ons 't hooft met huilen en gezocht?
 Dit jancken is onnut, dit ydele gerucht:
 Men staecke al dit gesteent: Mevrouw verloft van pijn
 Is doof voor uw gekerm. Men schuive de gordijne,
 En drijfze van het lijck. De ziel vooruitgetreên,
 1823 Geniet geen baet of troost by Babels lijckgebeên.

1790 *Bedienaers*: „uitvoerders van den gegeven last.”

1813 *Echter* voor *achter*, „later, naderhand.”

BIECHTVADER.

Ghy Heeren, matight toch en toomt wat uwen toren:
 Wy zijn in dat geloof gewonnen en geboren,
 En droncken 't met de melk van moeders borsten in.
 De Joffers, doot van rouw, om haere Koningin,
 1830 Ontlasten het gemoedt, en zijnze 't zielrecht schuldigh.

DE GRAVEN.

Zy heeft haer schult betaelt: wat raest ghy ongeduldigh,
 En steurt de rust van 't huis! dit kermen komt te spa.

BIECHTVADER.

Ons bloode hoope drijft voortaan op die gena,
 Dat ons 't gebalsemt lijf, wiens ziel met Gode ruste,
 1833 Naer 's overleëns verzoeck, magh vrijstaen van dees kuste
 Te voeren in den schoot der moeder, of het graf,
 Daer heur gemael François zijn kroonen met den staf
 Zoo vroegh heeft afgeleit, en wacht zijn wedergade.
 't Verzoeck is klein: gedenckt of hy en zy 't u bade.

DE GRAVEN.

1840 Wat grafftede, of wat graf, wat staets 't lijk verbeit,
 Dat staet het minste aen ons, maer aen haer Majesteit,
 En eischt beraet en tijdt: men magh u eer niet slaecken:
 Terwile blijft de kist, van niemant te genaecken,
 Besloten in de zael, bewaecht met wacht en slot,
 1845 En wachte t'zijner tijt het hoffelijk gebodt:
 Doch magh ons giffing nu een wijl voorhene draven,
 Wy zien de doode haest te Petersburg begraven
 Met overdaet van pracht, by Koningin Katrijn,
 En dezen sleep, in rouw en jammerlijcken schijn,
 1850 Haer volgen achteraan; daer drang van menschen leere,
 Hoe licht het wanckel radt der hoven ommekeere.

BIECHTVADER.

O zalige Katrijn! ô bloem van Arragon!
 Die nu zoo lieflijk slaept, men zagh u, als een zon,
 In tranen ondergaen, terwijl uw deughden bloncken;
 1855 En zal uw wederga, Marie, neergezoncken
 Beneffens uwe kist, en onder eenen zereck,
 Verzellen uw gebeente, in Godts ontwijde kerek;
 Zoo troost malkandre noch. Hoe past ghy twee te gader,
 In leven en in doot! De moeder en de Vader
 1860 Verdruckten u te hardt, en buiten schijn van schult;

1830 't Zielrecht: d. i.: „het recht op de gebeden der nablijvenden, waar de afgestorvene aanspraak op maakt.”

1845 Het hoffelijk gebodt voor: „het gebod, dat uit het Hof der Koningin gezonden zal worden.”

1846 Koningin Katrijn: de reeds meer genoemde Katharina van Arragon, verstooten gemalin van Hendrik VIII.

De dochter leerde dees de lessen van gedult:
Het strecke u beide om hoogh tot rijcker martelzegen;
Terwijl wy hier benaeut, gekerckert, en verlegen,
Ons spieglē aen uw kruis, der vromen eigen lot.
1603 Zoo grocie en bloei de Kerck: zoo ga men recht naer Godt.

1609-1611 De zin is: „de moeder en de vader (van Elizabeth: t. w.: Anna Boleyn en Hendrik VIII) verdrukten u (Katharina) te hard, sonder dat gy eenigo schuld hadt: en de dochter (Elizabeth) leerde deze (Maria) geduld oefenen.“

T R I O M F
 VAN
 M A R I A S T U A R T.

Z Y S P R E E C K T.

Ick roemde op geen doorluchte troonen,
 Noch grijzen stam, noch schoone Jeught,
 Maer stelde mijn gewijde kroonen,
 Uit liefde tot de hoogste Deught,
 5 Godtvruchtigheit, in Godes handen,
 Van wien ickze al te leen bezat,
 En hierom in benaeude banden
 Beooghde en koos een wissel schat.
 Hoe schielijk vloeiden d'andre heenen!
 10 Mijn Koninglijke Bruydegoom
 Gelijk een leli is verdweenen.
 Toen most ick, tegens windt en stroom,
 In mijn verwildert Eylant zwerven;
 En zien onmenschelijcken haet
 15 (Boosaerdigh woedende in 't bederven
 Van Christus Rijk, en mijnen staet)
 Naer mijn Godtvruchtigh harte steecken,
 Dat al t'oprecht, die valsche Nicht
 En Bastertbroër zoo snoode treecken
 20 Min toebetroude dan hun plicht,
 En 't Vreêverbont, gesterckt met eeden:
 Maer heliche staetzucht stack den brant
 Des oorlooghs aen in alle steden,
 En joegh den zegen uit mijn lant.
 25 In 't barnen van die moortkrackeele

- Verdubbelde ick mijn' eedlen moedt,
 Op Godts geleide, wiens bevelen
 Ick waerder schatte als staet en bloedt.
 Laet d'onbeschaemde lasterlogen
 30 Uitbraecken haer vergift en gal;
 Het schijnrecht vry zijn wet vertoogen,
 Vervloecht gefineet tot mijnen val;
 Het is vergeefs mijn Faem te smooren,
 Die op der wijzen tongen leeft,
 35 En haere loftrumpet laet hooren
 Zoo verr' de zon haer loopbaen heeft.
 Gelijk besnoeide looten bloejen;
 Het graen versterft eer 't rijcker wast;
 De lelien in doornen groejen;
 40 De palmen steigren tegens last;
 Zoo triomfeert de Deught na rampen,
 Die hemelhoogh door druck gevoert,
 Haer glori ziet gevaeght van dampen
 Des laltermondts, uit spijt gefnoert.
 45 Heldinnezielen voeght nae 't strijden
 Alleen dees uitgeleze kroon.
 Hoe feller weên het hart doorsnijden,
 Hoe grooter, hoe volmaeckter loon.
 Wie zich getrooft voor Godt te sterven,
 50 Zal 't eeuwigh Rijck en leven erven.

PRUDENTER.

PRUDENTER. Van wien zijn de regels onder dezen naam uitgegeven? Hetzelfde motto wordt terug gevonden onder meer gedichten van dien tijd, o. a., als wy later zien zullen, onder een byschrift op Vondel zelf, wat tot de gevolgtrekking zou brengen, dat ook de „Triomf van Maria Stuart” aan een ander dichter dan aan hem moet worden toegeschreven. Maar wie kan die andere geweest zijn? wie was in staat, onder de katholyke vrienden van V. zulke goede vaerzen te maken, zoo volkomen in zijn stijl? — Ik ben dus niet vreemd aan het vermoeden, dat hy ze zelf vervaardigd en — om deze of gene reden — het motto van een ander geborgt heeft. Hoezeer hy zich in dat geval achter het pseudoniem van voorzichtigheid verschuldigd moge hebben, heeft zulks niet belet, dat hem oerlang bewezen werd, hoe hy met de uitgave van zijn „Maria Stuart” wel degelijk een onvoorzichtigheid had begaan.

GETUIGENIS

UIT

K A M D E E N,

ELIZABETHS HISTORISCHRYVER,

EEN PROTESTANT.

Dit was het jammerlijk einde van MARIA, Koninginne der Schotten, dochter van Jacob den vijfden, Koningk van Schotlant, Nichte van Henrick den zevenden, Koningk van Engeland, uit des zelve outte dochter geboren, en oudt zesenvieertigh jaeren, het achtiende jaer van haer gevangnisse: d' allerstandvastigste Vrouwe in haeren Godtsdienst, *uitnemende Godtvruchtigh*, boven mate kloeckmoedigh, voorzichtig boven den aert der Vrouwen, en overschoon en bevalligh; en te stellen onder het getal der Vorstinnen, die uit haeren geluckigen staet in ellende vervielen. Noch een kint zijnde, wertze van Henrick den VIII, Koningk van Engeland, voor zijnen zone Eduart; van Henrick den Tweeden, Koningk van Vranckrijk, voor zijnen zone François, om strijt tot een Schoondochter aengezocht; in haer vijfde jaer na Vranckrijk gevoert, in het vijftiende aen den Doltijn getrouwt. Zy bloeide als Koningin van Vranckrijk een jaer en vier maenden. Nao haer gemaels overlijden in Schotlant wederkeert, en met Henrick Stuart d'Arlei ¹⁾ herhuwt, baerdeze Jacob, den eersten Monarch van Groot Britanje. Zy wert van haeren bastertbroeder Mouray, en andere ondanckbare en staetzuchtige onderdanen vervolgt, van het Rijk afgezet, en in Engeland gejaeght; van zommige Engelschen (naer het gevoelen der degelijksten en vroomsten) genegen hunnen Godtsdienst te behouden, en Elizabeths behoudenis te zoeken, *verschalkt*; van anderen, yverigh om den Roomschen

KAMDEEN: William Camden, beroemd Engelsch geschiedschrijver, die in 1623 overleed.

1) d' Arlei: meer gewoonlijk wordt de naam *Darnley* gespeld.

Godtsdienst te herstellen, tot heel gevaerlijcke raetflagen aengeport; en onderdruckt door de getuigenissen van haer afwezende Sekretarissen, die die door loon *omgekocht* scheenen. Neffens haer graf wert dit grasschrift geplackt, en terstont afgeruckt:

VOORBYGANGER;

MARIA, KONINGIN VAN SCHOTLANT,
DOCHTER DES KONINGS VAN SCHOTLANT,
WEDUWE DES KONINGS VAN VRANCKRIJCK,
BLOETVRIENDIN EN NAESTE ERFGENAEME
DER KONINGINNE VAN ENGELANT;
BEGAEFT MET KONINGKLIJCKE DEUGHDEN,
EN KONINGKLIJCKE GROOTHARTIGHEIT;
EEN RECHTSCHAPEN KONINGKLIJCK LICHT;
HET CIERAET ONZER EEUWE;
LEGHT HIER DOOR EEN BARBARISCHE WREETHET
EN TYRANNYE UITGEBLUSCHT;
NA DATZE DICKWIJS, DOCH VERGEEFS,
ZICH OP HET RECHT DER KONINGEN BERIEP.
EN DOOR HET ZELVE EERLOOZE VONNIS
IS MARIA, KONINGIN VAN SCHOTLANT,
EN ALLE KONINGEN, HAAR NAZATEN,
DOOR HET BEROVEN VAN HAREN STAET, EN GELEDEN HALSSTRAF,
ONDER HET GEMEENE EN GERINGE VOLCK GEREKENT.
EEN NIEUW EN ONGEHOORT SLAGH VAN BEGRAVEN,
DAER DE LEVENDEN BY DE DOODEN GELEGHT WORDEN;
WANT GHY MOET WETEN, DAT, MET DE HEILIGE ASSCHE
VAN DEZE HELDINNE MARIA,
HIER DE MAJESTEIT VAN ALLE KONINGEN EN VORSTEN
GESCHENT EN TER AERDE LEGHT:
DOCH DEWIJL DE MAJESTEITGEHEIMENIS
DEN KONINGEN GENOECH HUNNEN PLICHT AENWIJST,
ZOO ZAL ICK STILZWIJGEN.

VAER WEL.

GRAFSCHRIFT EN GRAFDICHT

DOOR

KONING JACOBUS, MET GOUDE LETTEREN OP WIT MARMER, ZIJNE
MOEDER TER EERE GESTELT, IN DE KERCKE TE WESTMUNSTER.

BONAE memoriae & spei aeternae MARIAE STUARTAE, Scotorum Reginae, Franciae Dotariae, Jacobi V. Scotorum Regis filiae, haeredis unicae Henrici VII, Anglorum Regis, ex Margareta majori natu filia (Jacobo IV, Regi Scotorum, matrimonio copulata) proneptis, Eduardi IV, Anglorum Regis, ex Elizabetha filiarum suarum natu maxima abneptis, Francisci II, Gallorum Regis, Conjugis, Coronae Angliae dum vixit certae & indubitatae Haeredis, & Jacobi Magnae Britanniae Monarchae potentissimi Matris.

Stirpe vere Regia, & antiquissima prognata erat, Maximis totius Europae Principibus agnatione & cognatione conjuncta, & exquisitissimis animi & corporis dotibus & ornamentis cumulatissima, (verùm ut sunt variae rerum humanarum vices) postquam annos plus minus viginti in custodia detenta, fortiter & strenuè (sed frustra) cum malevolorum obrectationibus, timidorum suspicionibus, inimicorum capitalium insidiis conflictata esset, tandem inaudito & infesto Regibus exemplo, securi percutitur;

Et contempto mundo, devictâ morte, lassato carnifice, Christo Servatori animae salutem, Jacobo filio spem Regni & posteritatis, & vivis verbis caedis infaustae spectatoribus exemplum patientiae commendans, piè, patienter, intrepide cervicem Regiam securi maledictae subjecit, & vitae caducae sortem cum caelestis Regni perennitate commutavit.

VI Idus Februarii.

Anno Christi MDLXXXVII.

Aetatis XLVI.

VERTALING.

„Ter goeder gedachtenisse en op de eeuwige hope van MARIA STUART, Koningin van Schotland; Koningin Douairière van Frankrijk; dochter van Jakobus V, Koning van Schotland; eenige erfgenaam van Hendrik VII, Koning van Engeland, als zijne achterkleindochter uit zijn oudste dochter Margareta (gehuwd met Jakobus V, Koning van

Schotland); nazaat van Eduard IV, Koning van Engeland, uit zijn oudste dochter Elizabeth; echtgenoot van Franciskus II, Koning van Frankrijk; by haar leven onwifbare erfgename der Kroon van Engeland; en moeder van den zeer machtigen Koning van Groot-Brittanje, Jakobus I.

„Zy was gesproten uit echt koninkliken en overouden bloede; met de machtigste Vorsten van Europa door bloed- of aanverwantschap verbonden; overladen met de uitgelezenste gaven en vertierfelen naar lichaam en geest: (maar, gelijk de lotgevallen der menschen wisselvallig zijn) nadat zy nagenoeg twintig jaren in gevangenschap was gehouden, en te worstelen had gehad tegen de aantijgingen der kwaadwilligen, de vermoedens den vreesachtigen, de lagen harer doodvyanden, ten leste — tot een ongehoord en noodlottig voorbeeld voor de Koningen, met de bijl is ter dood gebracht;

„En alzoo de waereld verachtende, den dood overwinnende, den beul vermoeiende, heeft zy haren zoon Jakobus de hoop op haar Rijk en afkomst, en den toeschouwers van haar rampzalig sterven met levender stemme een voorbeeld van lijdzaamheid aanbevelende, godvruchtig, geduldig, onverschrokken, haar koninkliken hals aan de gevloekte bijl onderworpen en dit wankel levenslot met de onvergankelijkheid des Hemelschen Koninkrijks verwisfeld.

„VI der Iden van February (18 Febr.) 't jaar na Kristus MDLXXXVII, oud 46 jaar.”

EPITAPHIUM.

*Si generis splendor, raræ si gratia formæ,
 Probri nescia mens, inviolata fides,
 Pectoris invicti robur, sapientia, candor,
 Magnaque solantis spes pietate Dei,
 Si morum probitas, divi patientia fraeni,
 Majestas, bonitas pura, benigna manus,
 Pallida fortunæ possint vitare tonantis
 Fulmina, quæ montes sanctaque templa petunt:
 Non præmaturâ fatorum sorte perisset,
 Nec fieret moestis tristis imago genis.
 Iure Scotos, thalamo Francos, spe possidet Anglos,
 Triplice sic triplex jure corona beat;
 Foelix, heu! nimium foelix, si turbine pulso
 Vicinam ferro conciliaffet opem:*

*Sed cadit, ut terram teneat, nunc morte triumphat,
 Fructibus ut sua spes pullulet inde novis:
 Victa nequit vinci, nec carcere clausa teneri,
 Non occisa mori, sed neque capta capi.
 Sic vitis succisa gemit foecundior uvis,
 Sculptaque purpureo gemma decore micat,
 Obruta frugifero sensim sic cespite surgunt
 Semina, per multos quae latuere dies.
 Sanguine sancivit foedus cum plebe Iehova.
 Sanguine placabant numina sancta patres,
 Sanguine conspersi quos praeterit ira penates.
 Sanguine signata est quae modo cedet humus
 Parce tuos, satis est, infandos siste dolores,
 Inter funestos permanet illa dies.
 Sit Reges mactare nefas, ut sanguine posthac
 Purpureo nunquam terra Brittanna fluat.
 Exemplum pereat caesae cum vulnere Iustae
 Inque malum praeceps author & actor eat.
 Sic meliore sui post mortem parte triumphat;
 Carnifices fileant, tormina, claustra, cruces.
 Quem dederant cursum superi Regina peregit;
 Tempora laeta Deus, tempora dura dedit.
 Edidit eximium fato properante Jacobum,
 Quem Pallas, Musae, Delia fata colunt.
 Magna viro, major natu, sed maxima partu,
 Conditur hic Regum filia, sponsa, parens.
 Det Deus ut Natus, quoque qui nascentur ab illo,
 Aeternos videant hic sine nube dies.*

't welk ik dus vertale:

Zoo luister van geboorte en wond're aantreklijkheden,
 Een onverbreekbare trouw, een hart, der deugd verknocht,
 Oprechtheid, wakk're moed, geleerdheid, reine zeden,
 Een vrome zin, die kracht alleen van boven zocht,
 Ooit machtig waren 't lot, het grimmig lot te wenden,
 Welks blikseinvuur het liefst den hoogsten bergtop klooft,

Nooit had dees aard zoo vroeg haar levensdraad zien enden,
Nooit zoo ontzetsbren flag zien dalen op haar hoofd.
Drie Koningskroonen zag haar jeugd zich tegenstralen:
De Schotsche viel haer toe als Jakobs wettig oir:
De Fransche kwam door d'Echt haer om den schedel pralen:
En die van Engeland hield haar de toekomst voor.
Gelukkig, — had ze in tijds het oproer mogen snuiken
En zich verzeek'ren van des nabuurs hulpbetoon:
Zy moest verwelken; — maar om schooner weêr te ontluiken
En 't hoofd te cieren met een zegenrijker kroon.
Verwonnen ziet zy zich den zegepalm geschonken:
Ze is in den kerker vrij en leeft door haren dood.
De wijnstok zal, gesnoeid, met rijker trosfen pronken:
De harde slijpsteen vormt de kei tot puikkleinood.
Het ongeächte zaad blijf lang in de aard bedolven:
't Ontwikkelt zich en zoekt zijn weg naar vrijer lucht,
Om over 't veld eerlang als voedzaam graan te golven,
Met gouden halmen, zwaar van rijpe korenvrucht.
Met bloed bezegelde Jehova zijn verbonden:
Des Hemels gramschap werd van ouds gezoend met bloed:
't Met bloed gemerkte huis werd vrij geschouwd van zonden; —
Dat ook haar bloed voortaan 't beproefde land behoed'.
Neem hier het leed een keer. Geen dag zij meer vernomen,
Den vloekb'ren dag gelijk, die haar ter dood zag gaan.
Geen bloed moog' na dees tijd in 't dierbaar England stroomen,
En geen vloekwaarde beul de hand aan Vorsten slaan.
Zij 't voorbeeld, dat zy gaf, het leste, aan de aard geschonken:
De les, door haar verschaft, moog allen heilzaam zijn.
Het moordschavot verval; 't heeft bloeds genoeg gedronken:
Dat pijnbank, kerkerhol en boei en beul verdwijn.
Zy heeft den loop volbracht, op aard haar voorgelchreven,
Door zoete vreugd gestreeld, door bittere smart gegriefd,
Zy heeft in haren zoon een Koning ons gegeven,
Door Pallas en de Muze en Febus teêr geliefd.
Hier rust zy, Koningstelg en gade en moeder tevens,
Groot door geboorte en echt, maar door haar zoon het grootst.
Blijf deze vrij van ramp tot aan de grens zijns levens,
En onverstoorbaar heil bestraal zijn laatste kroost.

GRAFSCHRIFT.

MARIA STUART kroont dit graf,
Zy gaf, gekerckert op dien gront
Des Rijcks, daer heur met recht een' staf
En goude Kroon te halen stont,
s Dat schoone hooft, gekroont van Schot,
Gehuw't aen 't Fransche scepterlot,
Geduldigh over aen 't schavot.
Getroost u, dat hier 't lijf verrott'.
De ziel ontkerckert, voer naer Godt,
10 Om daer te heerlchen op den troon.
Stantvastigheit ontbeert geen Kroon.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

M A R I A S T U A R T.

Dit treurspel is minder te beschouwen als een drama, dan als een gedramatizeerde elegie. Afwisseling van hoop en vrees, dat hoofdelement van het drama, kan men zeggen dat er geheel in gemist worden: immers de tijdelijke verwachting, welke, vs. 397, door Kenede wordt opgewekt, is zoo kort van duur, dat zy naauwlijks in aanmerking mag komen, te minder omdat zy niet blijkt eenigen grond of schijn van grond te hebben en op niets uitloopt. Hetzelfde is het geval met het nieuws — eigenlijk niets meer dan losse praatjens — in 't volgende tooneel door Burgon aangebracht. In den toestand van Maria komt geene verandering en zy heeft van den aanvang af den dood in 't vooruitzicht. Men zou alzoo een dwaasheid doen, indien men eenige vergelijking instelde tuschen dit stuk en dat van Schiller over 't zelfde onderwerp. Zy hebben niets met elkander gemeens dan waar het de voorstelling geldt van historische feiten. Voor 't overige verschillen zy evenveel als twee schilderyen doen, waarvan 't eene het geheele tafereel der kruisiging met al wat er by behoort, het andere eenvoudig het borstbeeld van den lijdenden Kristus voorstelt. Het verschil tuschen het Neder- en het Hoogduitsche stuk laat zich gemakkelijk verklaren. Schiller had zich ten deele naar Shakespere, ten deele naar de Fransche school gevormd: aan den Engelschen Bard had hy zijn vrijheid van beweging, zijn levendigen en afwisselenden trant, zijn stoute karakter-schilderingen — aan de Fransche Treurspeldichters hun zuiverheid van vorm en eenheid van handeling pogen te ontleenen, en de eigenschappen dier beide scholen tot een geheel zoeken te vermengen. Vondel daar-en-tegen, die waarschijnlijk Shakespere niet kende, en wien het voorbeeld van Rodenburg en anderen niet kon aanmoedigen om de Spaansche School na te volgen, had zich by voorkeur op de navolging der Ouden toegelegd, by welke een treurspel ook zeer goed zonder een zoogenaamde *intrigue* kon bestaan, gelijk b. v. twee meesterstukken van Eschylus, de Promethens en

de Persen, zulks bewijzen. Maar bovendien lag het niet in de bedoeling van onzen dichter, iets meer te leveren dan een voorstelling van Mariaas lijden en marteldood, waarin de historie — althands gelijk hy zich die voorstelde — zoo getrouw mogelijk in alle bijzonderheden werd gevolgd en de eenheid van tijd en plaats in acht genomen. Een bezoek van Elizabet op Fotingay — gelijk by Schiller — zou Vondels naauwgezetheid hem belet hebben voor te stellen; want het was in bepaalden strijd met de historische waarheid, volgens welke Elizabet steeds geweigerd had, haar nicht te zien: en dezelfde naauwgezetheid moest hem wederhouden in 't verziën eener poging, gedaan om Maria uit haar kerker te bevrijden. Wy mogen het dan bejammern, dat onze dichter niet meer verscheidenheid in zijn treurspel gebracht hebbe, wy hebben geen recht, er hem hard over te vallen, en wy zijn gehouden, by onze beoordeeling, het stuk te nemen, niet zoo als wy het zonden verlangd hebben, maar zoo als de Schrijver het heeft willen maken.

Uit dit oogpunt beschouwd, als eenvoudig dichtstuk, of — gelijk ik het straks noemde — als gedramatizeerde elegie, is de „Maria Stuart” een heerlijk kunstgewrocht, 't welk niemand na de lezing onvoldaan uit de handen zal leggen. Met zijn gewone schildersbekwaamheid weet Vondel hier weder de plaats, waar de handeling voorvalt, en den toestand, waarin de doorluchtige gevangene en haar kleine hofhouding verkeerren, tot in de geringste bijzonderheden, aanschouwelijk voor oogen te stellen. Het gemis van *intrigue* wordt vergoed door de levendigheid van den dialoog, die nimmer ophoudt belangrijk te zijn. Deze lofspraak geldt reeds dadelijk de expositie, niet in een alleenpraak of zoogenaamde voorrede gegeven, maar in een onderhoud tuschen twee hoofdpersonen van Mariaas gevolg, haar Biechtrader en haar Hofmeester: en met sijne kunst, hoezeer op ongezochte wijze, laat Vondel hen de lotgevallen der Koningin en de aanleidende oorzaken harer gevangenschap doorloopen, zoo dat de lezer, aan het einde van het eerste tooneel gekomen, volkomen op de hoogte is van wat hem noodig is, tot echt verstand van het stuk, te weten. — Moge er in het Eerste Bedrijf al eenige onzekerheid bestaan nopens het lot, dat der doorluchtige lijderefe beschoren is, reeds in het Tweede wordt de dood haar aangekondigd, en al het overige gedeelte van het stuk strekt alleen om de voorbereiden tot de voltrekking van het vonnis en die voltrekking zelve te schilderen. Maar elk der verschillende tijdperken van die treurige gebeurtenis is met naauwlettende zorg uitgewerkt, en behandeld op een wijze, die niet misfen kan, den lezer te boeien: het tooneel, waarin de Graven zich van hun last kwijten, en, zich altijd achter den wil van Elizabet, de uitspraak van 't Parlement en het volkewelzijn verschanfende, de koninklijke gevangene op onwaardige wijze behandelen: dat, waarin Paulet, als haastige uitvoerder van het ontfangen bevel, zich weder achter den last der Graven verschanst en de zinnebeelden van haren hoogen rang om ver doet halen: de levendige zamenpraak tuschen Melvin en de Graven: het meesterlijk pleit voor en tegen de veroordeelde Koningin: dat tuschen Melvin en Burgon: het tooneel tuschen Maria en haar Staatjuffers en haar laatste onderhoud met de Graven: het verhaal van de strafoefening en het ronwheklag daarover, dat alles, doorweven met de heerlijkste Reizangen, levert een gestadige afwisseling, zoo niet van toestand, dan toch van vorm en toon, die belet, dat de belangstelling een oogenblik verslaauwé. Als dichtstuk is de „Maria Stuart” voortreffelijk, en wat poëzy en diktie betreft, schier onberispelijk. Eenmaal de geschiedenis aannemende, gelijk zy door Vondels glas gezien wordt, kan men geen beter of naauwkeuriger verhaal van Mariaas uiteinde verlangen dan in dit treurspel

geleverd wordt; terwijl men in elk geval weder een ruime stof vindt om zich te verbazen over Vondels beloften en zijn bekendheid met de oudere en nieuwere geschiedenissen der Rijken en doorluchtige Geslachten, waarover hy spreekt. Alles — tot zelfs de minst beteekenende byzonderheid, is hem bekend, en niet zelden vindt men by hem narichten, welke men vruchteloos in de beste verhalen of woordenboeken zoeken zou. Marlborough beweerde, dat hy de geschiedenis van Engeland uit Shakespere geleerd had; — wie Vondels werken met vrucht gelezen heeft, zal het in bekendheid met de Algemeene Geschiedenis reeds een goed eind ver gebracht hebben.

Hevig was wederom de ergernis, welke de verschijning van het voorgaande treurspel te weeg bracht, en het regende op nieuw pamfletten en hekeldichten. Zekere Juffrouw Goudina van Weert streek Vondel op 't vinnigste door wegens 't verbloemen der misdaden van Maria en den blaam, welken hy op Elizabeth geworpen had. Een Amsterdamsch dichter, G. Koninck, beantwoordde haar en werd nu op zijne beurt het voorwerp, tegen hetwelk onderscheidene voorstanders van het Protestantismus hun pylen afichoten. Onder die over 't algemeen vry ellendige rijmelaryen, onderscheidt zich zeker gedicht — waarvan zich de schrijver alleen doet kennen door de letters L. J., en waarin de geest van Koningin Elizabet sprekende wordt ingevoerd — zoo niet door keus van stijl of versifikatie, dan althands door gespierdheid en poëtischen gloed; gelijk men uit de hier volgende dichtregelen, die 't stuk besluiten, kan oordeelen:

*O Hollant, dat ghy eens wout treen voor my ter baen
En laster-tonghen en haer boosheyt gade slaen.
Die t'wylse Elisabeth als Adder af gaen maelen,
Het Lant vergiften met vergiftich Adem haelen,
En diepe wonden u self steecken in het hart,
Aen wie t'gheenjins en licht, of staet en volck verwacht
Wraeckgierich onderlingh te vast verbonden handen,
En scheurt sich selven de verbitterd' ingewanden.
Die segh ick, t'wyl ghy soeckt gewenste rust en vree,
Voet jware cnrust in uw boesem in de stre
Van rust en die, met Eedt aen 't Roomsche Hooft verbonden
Hoopt schult op schult en maeckt een Sotie vol van fonden,¹⁾
En als de weer-haen, die hem in 't ghesichte drayt,
Nu Leyds²⁾ nu Munsters³⁾ en dan weer als Roomen krayt.*

Jan Vos trok party voor Vondel, en gaf een scherp gedicht uit ten tytel voerende: „Aen d'Algemeene Rymers of Galbrakers, toen J. van Vondel het treurspel van Maria Stuart had uitgegeven.”⁴⁾

Zekere Steven Theunisz van der Lust achtte zich geroepen, om de hiltorische waarheid ten opzichte van Maria Stuart — waar hy meende dat haar door Vondel geweld was aangedaan — op zijne wijze te herstellen, en schreef een treurpel onder den vrij lopperigen tytel

1) Anagram van Joost van Vondelens. Zie Deel III. blz 48.

2) Voor „Protestantsch.”

3) Voor „Doopgezind.” Men herinnere zich, dat, onder Jan van Leyden, de zetel der Wederdoopers te Munster was gevestigd.

4) Zie J. Vos, *Ged.* II. 512.

van: „Ongeblanquette Maria Stuart, Coninginne van Schotlandt en Ghewaende Coninghin van Enghelandt, gedoemt ende gestraft." Dit stuk, 'twelk door de Kamer „Liefd' boven al" te Haarlem vertoond werd, verscheen in 1652 by Isaac van Wesbusch, „Boeck-drucker, woonende in de Korte Zyel-straet, in 't Klooster." De tytel was, even als die van Vondels treurspel, verciert met het afbeeldsel der Koningin, volkomen gevolgd naar het bestaande, maar in een medaljon geplaatst met het randschrift MARIA. STUART. CONINGINNE. VAN. SCHOTLANDT. In de beide bovenste hoeken van het vierkant, in 't welk het medaljon besloten is, zijn de bloemen door oorlogswapenen, de palmtakken door strafwerktuigen vervangen: de woorden *Mijn hartekenner zit omhoogh* zijn weggelaten en in de plaats daarvan leest men in de beide onderste hoeken: *quaat werk — quaat loon*. Verder is het stuk met een zestal aanprijzende gedichten voorzien, die 't ook wel noodig had; want verveclender rijmclary heb ik zelden onder de oogen gehad. Het wordt voorafgegaan door een Voorspel, waarin een „Speelder" aan een „Boer" uitlegging geeft van de geschiedenis, die vertoond zal worden, en hem aanraadt het te blijven zien, en besloten met een Nae-spel, waarin dezelfde „Speelder" den „Boer," op diens vraag, met welk doel het stuk geschreven is, het volgende naricht geeft:

*Om u hier van de faeck gherechtigh te verkonden,
Weet, dat een Heelconist¹⁾ op Heelcon werdt beronden,
Die wijsheydt der Parnas voor al niet heeft van nood'
In Poësy, des heeft eerst Mariaes doot
In kloeck Neerduytsche Rijn lefmael in druck ghegheven,
Maer heel een ander jin, als ghy hier vindt beschreven,
Het blaedtyen om-ghekeert, en al Mariaes quaedt
Gheworpen op den hals van d' Enghelsche Rijcks-staet,
En veel snoo lacken op Elyjabeth geschoven,
't Geen onbewijslyck schijnt, indien men mach ghelooven
Lofwaerte schrijvers, die met pasy, haet, noch jucht
In dese jaecke noyt en sijn geweest berrucht:
Als Meerbeeck, Candenis, Duver, Baker, Tuwanes,
't Tooneel der Keyseren, Meter en Buchenanes,
En noch veel Schrijvers meer: dus heeft den Heelconist
Door Roomsche pasy, hem wat al te grof vergift.
Hy derrest Maria een Mart'laresse nomen,
En niemant weet van waer dees Heylghe naem sould' komen:
Hooft wat noch meer is: op het Tijtel-Blad hy seydt
En tijteleert haer, Ghemartelde Majesteit:
Uyt dese reden zijn ghesproten de oorjaecken
Waer door dees Rijmer heeft bestaen dit Spel te maccken,*

¹⁾ Heelconist „die op den Helikon woont, dichter" — t. w. „Vondel."

*Die in al's curieus veel Schrijvers heeft door-focht,
Eer dat hy 't op Tooneel en Druck-pers heeft ghebrocht.*

Uit dit staaltjen kan men over 't stuk zelf oordeelen, dat geheel in even fraai rijm geschreven is. Niet alleen wat den stijl en de strekking betreft, maar ook in elk ander opzicht is het stuk van Van der Lust het volkomen tegenbeeld van dat van Vondel. De „Maria Stuart” van dezen is rijk aan poëzy, maar arm aan handeling: het stuk van den Haarlemmer schrijver, dat aanvangt met Mariaas eerste gevangen-neming op last van 't Schotsche Parlement, is daaren-tegen zonder een enkele dichterlijke gedachte, maar des te voller van beweging en spektakel. Men wordt er afwisselend van Schotland naar Engeland gebracht, en ziet er, behalve het gevangen-nemen van Maria, haar verhoor voor 't Parlement, voorts, hoe zy haar kroon aan haar zoon Jacob Stuart opzweert, hoe zy „sorgelick door een hooge venster uyt de ghevanckenis sprincht” en naar Engeland vlucht, hoe er een „veldtslagh gheschiedt, onder 't beleydt van Maria, daer veel adel, en Noorthumberlandt gevangen wordt,” voorts eenige zittingen van „het gantsche (Engelische) Parlement,” het overluidlezen der sententie, waarby Maria ter dood verwezen wordt, en de „vertooningh, daer Maria Stuarts doot lichaem voor 't Block leydt en het afgehouden hooft nevens haer ende het Hofgesin.” Dit alles wordt afgewisseld door samenkomsten tuschen den Herder Karlon en de Herderin Lybidas, die onder 't weiden hunner schaapjens politizeeren, en tuschen de „Wraeck” en de „Hellsche Echo:” — zijnde deze laatste een slechte navolging van een dergelijk tooneel in den „Geeraert van Velen” van Hooft ¹⁾.

Maar het bleef niet by bloote aanvallen met pen en inkt. Wat Hooft gevreesd had, dat geschieden zou by de uitgave van het vaers over 't mirakel, ²⁾ geschiedde thands. Men klaagde Vondel aan by 't Gerecht en maalde Schout en Schepenen zoo lang om de ooren, dat zy eindelijk begrepen, den dichter te moeten voor zich roepen en hem in een boete van honderd-en-tachtig gulden verwijzen. Velen, die zagen, welke onbelemmerde vrijheid men thands algemeen aan schrijvers liet, en die begrepen, dat naar het oude zeggen des Latijnschen dichters aan de poëten altijd wat meer veroorloofd moet worden ³⁾ dan aan anderen, dacht het vreemd, dat men te dezer gelegenheid Vondel achterhaalde over zijne wijze van een gebeurtenis voor te stellen die byna zestig jaar geleden en over zee gebeurd was. Intuschen, dat alles hielp onzen dichter niet, die zich genoodzaakt zag, de boete aan den Schout, Pieter Hasselaer, te

¹⁾ Zie verder Nalez. en Aant.

²⁾ Zie Deel IV. blz. 443.

³⁾ HORATIUS, *de arte poetica*, vs. 9.

*Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.*

voldoen. Doch de boekverkooper, Abraham de Wees, gaf den dichter het geld terug, niet begeerende, dat deze schade zoude lijden by het werk, waar hy, de uitgever, voordeel by had.

De beste kritiek, welke op het stuk geschreven werd, was die van den jeugdigen dichter Joachim Oudaen, die, als een tegenhanger van het treurpel op Maria Stuart, mededingster en slachtoffer der Protestantische Elizabeth, een treurpel schreef op Johanna Gray, mededingster en slachtoffer der Katholieke Maria Tudor — welk stuk twee jaren later het licht zag. — Ook Vondel zelf had op deze ongelukkige Vorstin een byschrift gemaakt, 't welk echter haar alleen voorstelt als boetende voor de heerschzucht van anderen, en waarby haar godsdienst in het midden wordt gelaten.

OP D'AFBEELDINGE

VAN

JOHANNA GRAY,

Koningin van Engelandt.

DONNOOSLE GRAY, door dwang gekroont,
Wert om haer Godtsdienst niet verschoont.
De tong van vleiers vinnigh treft,
Die zich te vry op gunst verheft.
s Mariaes erfrecht dringt het deur.
In Engelandt gelt kracht, noch keur.

s *Wert om haer Godtsdienst niet verschoont*: deze regel is voor tweeërlei uitlegging vatbaar, als kunnende beteekenen, 1°. „de godsdienst, welke zy beleet, was oorzaak dat men haar niet verschoonde“: en 2°. „In weêrwil van haar godsdienst werd zy niet verschoond.“ In geval het byschrift — wat ik geneigd ben te gelooven — een vertaling is, zou de lezing van het oorspronkelijke alleen in staat zijn, den twijfel op te helderen.

s *De tong van vleiers vinnigh treft*: ook deze regel, hoe zeer op zich zelf niet duister, is het, wat de bedoeling betreft. Worden hier de vleiers bedoeld, die Johanna Gray aanzetteden om de kroon aan te nemen? of zy, die Maria aanzetteden, om haar te doen onthoofden? Uit de twee volgende regels zou men geneigd zijn, het eerste te veronderstellen, uit den slotregel het laatste.

s *Mariaes erfrecht dringt het deur*: deze regel schijnt tegen Maria gericht en men zou er alsdan uit op moeten maken, dat het byschrift vervaardigd (of vertaald) was, voor dat Vondel van geloof veranderd was: welke omstandigheid dan inagelijks invloed zou hebben op de wijze van de beide zoo even behandelde regels te verklaren. Doch van een anderen kant zou hetgeen in vs. 6 wordt te kennen gegeven, wanneer men het in meer algemeenen zin neemt, de uitboezeming schijnen van iemand, die den val van 't Koningschap in Groot Brittanje beleefd had. In elk geval blijft de zin onduidelijk, zoo wel als het geheele byschrift, wat my te vaster doet gelooven, dat het een navolging is. Waar V. zelf spreekt doet hy het rond en verstaanbaar; waar hy de woorden van anderen poogt terug te geven, wordt hy, door al te groote zucht om woordelijk te vertalen, meermalen onbegrijpelijk.

Een merkwaardig feest, gevierd door zekeren Amsterdamschen Rechtsgeleerde, die vijftig jaar als Advokaat de praktijk had geoefend, werd door Vondel in het navolgende gelegenheids-gedicht herdacht. Het doet my leed, omtrent den man, wien het gold, geen narichten te hebben kunnen vinden; doch zoo gaat het in den regel met hen, die de praktijk uitsluitend beoefenen en zich daarin verdienstelijk maken. Zoolang zy leven, genieten zy achting, aanzien, onafhankelijkheid, invloed, eer boven hun tijdgenooten die ambten bekleeden: na hun dood worden zy nog een veertigtal jaren „cieraden der balie, voorbeelden voor jeugdige rechtsbeoefenaars” enz. genoemd; doch die lofpraak, een paar reizen op krediet overgenomen, sterft met het derde geslacht weg; en de naam, eens door 't gandsche land bekend en geëerd, wordt, zelfs binnen de muren der stad, waar hy 't eerst herklonk, geheel vergeten.

GULDEN JAER

VAN DEN HEER

JOAN DE WITTE,

Rechtsgeleerde.

DER Rechtsgeleerden roem, DE WITT',
 Sluit vijftighmael de groote zonneringen,
 Na dat de wijsten aen het pit
 Van zijn vernuft hun deftigh zegel hingen,
 En wijdden 't wetorakel in,
 Dat met een vry en onbevlekt geweten
 Zich federt, vreemt van vuil gewin,
 In 't heiligh Recht op 't loflijkst heeft gequeten.
 Dies danck, o bloeiende Aemsterlant,

GULDENJAER wil hier zoo veel zeggen als: „vijftigste jaarfeest,” gelijk men van Heden, die vijftig jaar getrouwd zijn geweest, zegt, dat zy hun *gouden* bruiloft vieren.

¹ *De groote zonneringen* voor „een omloop der zon.”

²⁻³ Met andere woorden: „na dat de hooggeleerde Profesoren hem, wogens de blijken van bekwaamheid, door hem gegeven, de bulle overreikten, waarby hy tot Meester in de beide Rechten werd bevorderd.”

- 10 Den vader der bedruckte burgerye,
 Die tonnen schats, door kloeck verstant,
 Ontzet heeft uit den klaeu der Geltharpye;
 Den klaeu die boedels rijt en slijt.
 Zijn tong en pen staen godloos onrecht tegen,
 15 En blijven THEMIS toegewijdt.
 Zijn wijsheit streckt de vromen tot een zegen.
 De vrede bloeit door zijn beleit.
 Hy drijft en sluit den vos en wollef buiten.
 Hy paeit den wrock en 't onbescheit.
 20 Erghlistigheit kan hy voorzichtig stuiten.
 Hy troolt het ouderlooze huis,
 De droeve weeuw, en al wie tegens reden
 Gedaghvaert, onder 't lastigh kruis,
 Ter pleitrol zucht, en schendigh wort vertreden.
 25 De Raet, op zijn grootachtbre stem
 En oordeel, magh rechtvaerdigh vonnis vellen:
 En bey de Rechten geeft hy klem.
 Den evenaer laet hy niet overhellen.
 Dus blinckt DE WITTE in witte deught
 30 Godtvruchtigh by oprechte Batavieren;
 Die na een hallevē eeuw verheught
 Met dezen lof hunn' outstien Voorſpraeck cieren.
 Rechtvaerdigheit verplicht zich zelf
 Den momber der Onnoozelheit te loonen:
 35 Zy daelt van 't hemelſche gewelf,
 Om met olijf en met laurier te kroonen
 Zijn eerlijck zilverhair,
 Op 't feest van 't GULDENJAER.

CLD ID C XLVI.

10 *Den vader der bedruckte burgerye*: schijnbaar een tytel, die alleen aan een Burgemeester toekwam; doch men lette wel op, dat de jubilaris geen „Vader der Burgery,” maar „der bedruckte Burgery” genoemd wordt, d. i. alzoo: „der weduwen en weezen,” en deze tytel is gepast, althands gelijkt, waar het een advokaat geldt.

19 *Hy paeit den wrock en 't onbescheit*: dit ziet op het tot elkander brengen van partyen, het sluiten van compromissen, enz., waarby een tegenparty, die voornamelijk uit haat, wangunst, eigensinnigheid of andere, van het belang der zaak onafhankelijke redenen, het geding heeft aangevangen, wordt ter neder gezet en, des noods met eenige opoffering, te vrede gesteld of, als V. 't noemt, *gepaald*.

25 *De Raet* is hier: „de Rechter.”

25, 30 Niet, dat de Rechter anders geen rechtvaardig vonnis vellen mag; doch de zin is, dat, „wanneer die vonnis velt overeenkomstig de konkluziën, door De Witte genomen, hy ook gerust mag zijn, dat het vonnis naar recht en billijkheid zal gewezen worden.”

27 *Bey de Rechten*: het *jus Romanum* en het *jus Canonicum*.

28 *Den evenaer*: „de schaal der Gerechtigheid.”

29 *Den momber der Onnoozelheit* voor „den momboir of voogd, beschermmer der onschuldig verdrukten,” of ook der „onmondigen;” want beiden kunnen door de uitdrukking *onnoozelheit* worden verstaan.

34 *Met olijf en met laurier*: met olijf, als sinnebeeld van den vrede, door hem herhaaldelijk tusschen twistende partyen gesticht: — met laurier, als sinnebeeld van den roem, welken hy zich door zijn wel sprekendheid heeft verworven.

Het uitkomen der „Hollandtsche Geschiedenissen, door Petrus Scri-verius,” van wien vroeger reeds meermalen als van een vriend der Remonstrantsche party melding is gemaakt, ¹⁾ gaf aan Vondel aan-leiding tot dit lofdicht:

¹⁾ Zie *Deel II.* 321. 322. *Deel III.* 138.

OP D'OUDE
HOLLANDSCHE GESCHIEDENISSEN,

BESCHREVEN DOOR DEN HEERE

PETER SCHRYVER.

HIER wandelt men in 't velt van SCHRYVERS schrijfpapieren,
En ziet 's volcks oirsprong aen den uitgang van den Rijn,
De Katten nederflaen, vereent met Batavieren,
Besprongen van Romain, en vast aen hunne lijn;
5 Tot dat helt Burgerhart het juck der slavernye
Durf schuiven van den hals, langs d'oeveren aen den vliet
Van Rijn en Wael en Maes, uit haet van dwinglandye,
En fluit het vreêverbont, na lang geleên verdriet.
Men ziet hier na het paert van Hollandt heenedraven,
10 Dan zacht, dan harder, uit ontzagh voor toom en roê
Der Staeten, meesters van hunne ingetoomde GRAVEN,
Van eersten Diedrick tot den tweeden Flippus toe.
Bedanck Heer SCHRYVER, door veel onderzoecks ervaeren.
Een Schrijvers pen onthoudt zoo meenigh hondert jaeren.

⁵ *Burgerhart*: „Claudius Civilis.”

¹¹ *Der Staeten, meesters van hunne ingetoomde Graven*: het was, sedert de omwenteling, de gewoonte ge-worden, de Graven voor te stellen als hun macht van de Staten ontleenende, en, even als later de Stadhouders, hun ondergeschikt. Wien de oer der uitvinding van dat sprookjen toekomt weet ik niet; maar reeds Hoort neemt het als waarheid aan. Zie den aanvang zijner *Nederl. Histor.*

Had vroeger ¹⁾ Vondel de ſchrijfkunst gevierd van zekeren Hendrik Meurs, geen minderen lof dan deze had zich Mr. Lieven van Coppenol in 't zelfde vak verworven. Rembrandt had hem op 't doek en met de graveerſtift, Quellijn in 't marmer vereeuwigd, en de meeste dichters van zijn tijd hem bezongen. Genoemde Coppenol plach, wanneer hy door dezen of genen werd uitgenoodigd, een groote platte kist met zich op een wagen te voeren, welke kist hy zijn „boomgaard” noemde, en die vol was met uitgezochte voorbeelden zijner kunst; en Westerbaen had, by gelegenheid van een bezoek, door Coppenol op Ockenburg ²⁾ afgelegd, daarop aldus gezinspeeld:

Het oude ſpreekwoord ſeyt: *de kunſt is wel te draegen*,
 Maer d' uwe viel wat ſwaer te tillen uyt de waegen,
 Ick ſpreecke van de kunſt, die in uw ſchatkift ſtack.
 Die ghy hebt in uw hand die draeght ghy met gemak,
 Die kan met u den brand en water-nood ontluchten
 En paſt op vyer noch vlam noch droeve kryghsgeruchten;
 In ſchipbreuck ſwemt zy met haar meester aen het land.
 Geen vyand vreeſt hy meer als een verlemde hand,
 Als krimp van ſenuwen, als boole vingergichten,
 Als kalck in kneuckelen en etter in gewrichten.
 Den hemel, Coppenol, wil u daervan behoên
 Op dat ghy uwe kunſt nogh langen tijd mooght doen.

(ANDER.)

Ick wiſt niet of ick wel mijn oogen dorſt betrouwen
 Doe ghy my hier uw kunſt en ſchatten quaemt ontvouwen,
 Konſtrijcke Coppenol; wat ſagh ick op 't papier
 Al ſchoonder letteren! hoe menigh ſtrick en ſwier!
 Ick weet uw ſchrijf-pen nae haer waerde niet te loven:
 Zy gaet mijn rijm-pen verr' en alle lof te boven:
 Een and're kunſtenaer heeft wel een wedergaê:
 Den uwen vindmen niet nae ick my wel verſtae.
 Wat rijmpjes evenwel ſend ick op uw begeeren,
 Wilt haer een plaetsjen in uw Boogaerd oock vereeren,
 Indien van Ockenburg, hier uyt het ſchrale Land,
 Iet komen kan dat waerd is daer te zijn geplant.

De rijmpjes, door Westerbaen aan Coppenol gezonden, zijn, behalve de beide aangehaalde, niet minder dan veertien in getal en o. a. te vinden in den „Hollandschen Parnas” (blz. 305—309). Ge-

¹⁾ Zie Deel III, blz. 160, 161.

²⁾ De bekende en door den eigenaar bezongen buitenplaats van Westerbaen.

deeltelijk zijn zy in den trant als de vorige, gedeeltelijk schriftuur-plaatsen, op zijne kunst toepasselijk gemaakt, gedeeltelijk byschriften op zijn afbeelding. Ook van den dichter J. Bogaard en van een ongenoemde bevat dezelfde bundel (blz. 42 en 43) vaerzen op den uitstekenden „schriftgeleerde;” terwijl zekere Koenerding onder 's mans marmeren afbeeldsel een vierregelig gedichtjen schreef, in den „Bloemkrans van Gedichten” blz. 590 geplaatst. Vondel bleef niet achter en wijdde hem de navolgende regels:

OP 'T SCHRIJVEN

VAN

MR. LIEVEN COPPENOL.

DE Paeuwen trecken Junoos wagen;
 De Duiven Venus; Godt Jupijn
 Wort op den Arentsruigh gedragen
 Veel hooger als de zonneshijn:
 5 Als COPPENOL wil triomfeeren
 Dan zweeft hy op zijn ganzeveeren.

Terwijl hy hem voorts nog deze beschrijving der vijf zinnen opdroeg:

OP

DE VIJF ZINNEN.

DE Zinnen dienen het verstant
 Gelijck vijf Zusters in dit leven.
 Des menschen brein wort ingeplant
 Al wat zy ons te kennen geven,

2 In dit leven moet voorop staan en behoort niet by Zusters.

- 5 Het zy door een van vijf alleen,
 Of meer, of door de vijf te gader,
 Die haren dienst in ons bekleên,
 En flaeuw verschijnen, of wat nader.
 Indien men haer den mensch ontrock,
 10 Wat waer de mensch? een stomme block.

HET GEZICHT.

- H**ET oogh is 't allereêlste lidt,
 En schoon en krachtigh van vermogen,
 't Gezicht beschiet hier uit zijn wit,
 Ook 's hemels boogh, als met twee bogen
 15 In eenen blick en oogenblick;
 Ziet kleuren en gestaltenissen,
 Vat schoon met lust, en met een schrick
 Het leelijk; wie kan d' oogen missen?
 't Gezicht ziet alle dingen bloot,
 20 De blindtheit is een halve doot.

HET GEHOOR.

- A**LS d' oogen voor op schildwacht staen,
 Zoo luistren d' ooren van ter zijden.
 Zy brengen alle klancken aen,
 Als boên van droefheit en verblijden.
 25 Hoe ketelt de muzijck het oor,
 Door 't oor den geelt, als opgetogen.
 De spraek is zonder het gehoor
 Een vogel zonder galm vervlogen.
 De doove hoort trompet, noch trom.
 30 De doof gebooren mensch is stom.

DE REUCK.

DE neus verneemt den vuilen stanck
 Met tegenheit, en vat de luchten

- 5 Een van vijf alleen: min naauwkeurig voor eene alleen van de vijf.
 7 Bekleên voor „voelbrengen,” als meermalen.
 8 Zeer onduidelijke uitdrukking voor: „en die een nu flauwer dan krachtiger werking doen.”
 10 Een stomme block: de uitdrukking is vrij ongelukkig gekozen; want reeds door 't gemis van de spraek alleen is de mensch stom, en door dat van 't gevoel een blok.
 13 Het denkbeeld, in dezen volzin vervat, en waarby wederom Vondel bot vliet aan zijn zucht tot woordspeling, lost zich aldus op: „het Gezicht beschiet als met een dubbele pijl, uit de beide bogen, welke de bolvormige gedaante der oogen maakt, den boog des hemels, als zijn wit.”
 17 Met een schrick: om dat het oog, wanneer het onaangenaam of pijnlijk wordt aangedaan, zich onwillekeurig sluit.
 27, 28 Onjuiste gelijkenis. — Een sprakeeloos mensch kan vergeleken worden met een vogel, die niet zingt; doch een doof mensch kan ook alleen met een dooven vogel worden vergeleken.
 30 De doove hoort trompet, noch trom: dat zou nog zuik een groot ongeluk niet zijn; doch de bedoeling is: „de doove hoort zelfs de krachtigste geluiden niet.”

Van bloem en kruiden aen met danck.
 De reuck betrapt den haes in 't vluchten,
 35 En rieckt en snoffelt op het spoor
 De harten na, door hazewinden
 En bracken alle hagen door.
 De jager kan den schuilhoeck vinden.
 De stanck heeft menigh hart verstickt.
 40 De geur heeft menigh lijk verquickt.

DE SMAECK.

DE tong velt oordeel op den smaeck
 Van 't walgende of van leckernyen,
 Als of de spijs met tongen spraek:
 Dit staet te nutten, dat te mijen.
 45 Wanneer de tong den smaeck verliet,
 Verliest men 't onderscheidt der smaken,
 In 't geen elck weigert of verkieft,
 En weet te prijzen of te laken.
 Dit wist de leckertand al meê,
 50 Die droegh zijn tong in eenen scheê.

HET GEVOELEN.

't GEVOELEN dient zich niet van een
 Der leden, maer van al de leden.
 Het waert alom van top tot teen
 In lichaem boven en beneden.
 55 Indien 't gevoelen wort verfmacht,
 En 't lichaem smert noch lust kan voelen,
 Zoo sterft het menschelijk geslacht,
 Gedierte en vogel rust van 't woelen.
 Aen deze zin is kennis valt:
 60 Men kent veel dingen by den talt.

Ter liefde van Meester Lieven Coppenol, den Fenix der vedervechteren

34 *De reuck betrapt den haes*: ja, de reuk van den hond; — doch er is hier sprake van de zintuigen des menschen. Zie vs. 1.

35 *De jager kan den schuilhoeck vinden*: t. w. dien van het wild, daarin geholpen altijd door de lucht van de honden. — De regel staat op zich zelf en vrij lam.

40 *De geur heeft menigh lijk verquickt*: d. i.: „menig lichaam, en wel meer byzonder zoodanig lichaam, waar de geest scheen uitgebannen, is door 't opsniven van krachtige geuren weder bygekomen.” *Lijk* wordt hier in zijn oorspronkelijke beteekenis genomen.

45 Met andere woorden: „als men den smaak mist, mist men den smaak.” *Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.*

49, 50 Met dien *leckertand*, die zijn tong in een *scheê* droeg, bedoelt waarschijnlijk Vondel den befaamden lekkerbek Apicius, die een werk schreef „over de middelen om de keel te prikkelen.”

55 *Wort verfmacht* voor *verjmacht*.

Van vrij wat beter gehalte dan de voorgaande, zijn de volgende regels op hetzelfde onderwerp:

NOCH

OP

DE VIJF ZINNEN.

't **M**ISBRUICK der zinnen werckt in 't einde pijn, en smart:
Doch redelijk gebruijk vernoeght des menschen hart:
Dat 's aertliche zaligheid. Wie wenscht hier grooter goet,
Als, in 't gezonde lijf, een gantsch vernoeght gemoedt?

HET GEZICHT.

5 **D**E blinde, die weleer aenschouwde 't lieve licht,
Kan tuigen wat het is te missen het Gezicht;
Te wroeten, als de mol, in duisternisse, en droomen.
De blinde is hallef doot. Men leeft door 't oogh volkomen.

HET GEHOOR.

HET redelijk begrijp, in ons het Godlijk deel,
10 Veroirzaeckt, tusschen mensch en dier, een groot verscheel:
Maer och, wat zou het zijn ontbeerden wy de Spraeck?
En noch 't waer beide niet, zoo ons 't Gehoor ontbraeck.

DE REUCK.

DONTLOKE roode roos heeft niet dan blat, en kleur,
By reuckeloozen neus, niet snoffende den geur.
13 De reuck des geurs verquickt het quijnend hart des ziecken,
En bint aen 't lijf de ziel, die vlugh was met haer wiecken.

12,13 De zin is: „de reuk (van vlugxouten b. v. of andere doordringende geuren) wekt door zijn veel vermogende werking de levenskrachten weder op, die gereed stonden den mensch te verlaten.”

DE SMAECK.

DE smakelooze tong wort met geen' lust gevoedt.
 Zy weet van wrang noch zout, noch bitterheit noch zoet.
 De beste faus is Smaeck, al schafte zelf Jupijn;
 20 Want waer de Smaeck ontbreekt, daer kan niet leckers zijn.

HET GEVOELEN.

't GEVOELEN is de Min, waer naer het alles janckt,
 Het kittelt zelf Jupijn, zoo dat hy 't zich bedanckt.
 Men neem 't Gevoelen wech, zoo treurt het weeligh wicht,
 Met fackel zonder vlam, en koker zonder schicht.

21 't *Gevoelen*: had V. hier het woord *gevoel* gebezigd, wat wy thands gebruiken, dan had hetgeen verder volgt, *Platonisch* kunnen worden opgevat: nu klinkt het wat heel *sinnelijk*, ja meer dan in Vondels bedoeling lag.

Een mededinger van Coppenol in zijn kunstvak was Daniël de Lange, op wien in den „Hollandfchen Parnas” onderscheiden lofdichten van Reinier Anslo en anderen voorkomen. Vondel gaf op zijn afbeelding en op zijn kunst de navolgende vaerzen uit.

OP

DANIEL DE LANGE,

UITNEEMEND SCHRIJVER.

DIT is DE LANGE, indien ik 't aenzicht ken.
 Wie schreef zijn' naem oit schooner met zijn pen?

OP D'EDELE

S C H R I J F K U N S T

VAN

DANIEL DE LANGE.

DE LANGE schrijft de beste in 't landt.
Is 't vreemt? Minerve treckt zijn handt.

Nog vervaardigde in 't zelfde jaar Vondel de navolgende kleine
lofvaerzen op onderscheiden beroemde schilderwerken:

DE

K R I S T D O O P

GEMAAKT DOOR

PAUWELS VERONEES.

EEN nederige Majesteit,
Aenminnige zachtzinnigheid,
En gunst, in Jesus aengezicht,
Bewegen 't hart om zulck een licht,

KRISTDOOP voor „Kristus-deop,” als *Krist-mis* voor „Kristus-mis.”
3 *Gunst*: hier in de beteekenis genomen, welke 't woord *grâce* in 't Fr. heeft, wanneer men b. v.
spreekt van: *la grâce de jésus trists*

- 5 Zich ſpiegelende in Godts Jordaen,
 t'Aenbidden, en hier ſtil te ſtaen;
 t'Aenſchouwen, hoe het in dien ſtant
 Vaſt overhelt, om van de hant
 Des Boettrompetters, noit verdooft,
 10 De druppels, op zijn buckend hooft,
 t'Ontfangen, willigh, en bereit:
 Een teken van gehoorzaamheit
 Aen Godt; ten klaren ſpiegel van
 Den menſch, die Godt genaecken kan
 15 Op 't voorgebaende waterspoor.
 De Hopman treet zijn krijghsliên voor.
 Aenſchouw 't ootmoedige gelaet,
 Hoe hy zijn armen kruiswijs ſlaet
 In een, en zijne borſt bedeckt,
 20 Terwijl de Vader opgeweekt
 Van boven eert dien liefſten Zoon,
 En nederzent uit 's hemels troon
 Den Geest, hun alle bey gemeen,
 En met den Zoon en Vader een
 25 Van wil en wezen. Zie, hoe ſtraelt
 De Duif die uit de wolken daelt,
 Van ſimpelheit, onnoozelheit,
 En goedigheit, zoo ſlecht en recht.
 Wie op dit ſtuck zijn aendacht hecht,
 30 En inneemt wat dees Pauwels leert,
 Wort door penſeel en verf bekeert.

5 *Godts Jordaen* voor „de Gode behagelijke,” of „door God tot den doop beſtemde” of „Gode heilige rivier.”

9 *Des Boettrompetters*: de benaming van *boettrompetter*, aan Johannes den Dooper gegeven, is op zich zelve niet ongepast; doch is daarom minder navolgenswaardig te achten, om dat de *trompet* het gewone werktuig is, waarmede de kermisvertooners en poeſemakers de aandacht der menigte tot ſich trekken — en het woord *trompet* alzo, ten zij er bepaald ſprake zij van krijg- of wapenhandel, onwillekenig de gedachte aan kwakzalvery en bombast medebrengt.

Noit verdooft: Waarſchijnlijk ſtaat dit hier elliptiſch, en moet men het uitleggen: „wiens klank of geluid noit verdoofd is, maar voortdurend in de Kerk weêrklinkt.”

10,15 *Verſta*: „die door den doop tot God kan komen.”

15 *De Hopman*: „Kristus” zelf, als het hoofd der ſtrijdende Kristencharen.

20,21 *De Vader opgeweekt*: het woord *opgeweekt*, wanneer het op zich zelf ſtaat, gelijk hier, beteekent: „uit den ſlaap gewekt, wakker.” Vondel echter wil er hier waarſchijnlijk: „tot vreugde, tot welbehagen,” of iets dergelijks by verſtaan hebben.

27,28 *Simpelheit, onnoozelheit, goedigheit*: de opeenſtapping van woorden op *heid* uitgaande, behoort in een dichtſtuk altijd vermeden te worden; — en hier vergeldt zy het ontbreken van een eigenlijk rijmwoord niet.

OP DEN
BRANT VAN TROJE.

DOOR
RAFAEL URBYN

GESCHILDELT.

HIER steekt niet Sinons schelmsche hant,
Maer Rafels Engelfch kunstpenfeel
De Koningklijke stadt in brant,
En jaeght ons schrick aen op 't panneel
3 Met verf, die roock en smoock gelijckt,
En schaduwen, en vier, en licht;
Terwijl men van den gloet ontwijckt,
En 't bloedigh zwaert, dat nergens zwicht.
Die vlucht by nacht valt naer en zuur.
10 Een ieder redt zich, zoo hy kan.
De moeder van den groenen muur
Reickt haren afgesprongen man
Met angst het lieve kleentje toe.
Een ander geeft zich naer beneên,
15 En drijvende op zijn handen, moê
Van vatten, vreeft de borst aen steen
Te schuren, en vermijdt de vest,
En harde moppen: by de Poort
Ontsluipt Eneas, al zijn best,
20 Die met zijn schoudren onderchoort

1 Sinons schelmsche hant: zie Virgil. in onr. blz. 168.

2 Engelfch kunstpenfeel: niet, dat Rafaël een Engelschman was of Engelsche penceelen gebruikte; maar 't woord is hier, als meermalen by onzen dichter, van Engel gevormd.

3 De Koningklijke stadt: „Troje.”

4 Van den gloet ontwijckt: ontvrieken wordt hier onz. gebezigd, als 't eenv. wijken.

5 Van den groenen muur: deze woorden staan hier niet op de gelukkigste plaats. By een eerste lezing is het, alsof hier gesproken werd over de moeder van den muur. De duidelijkheid vorderde hier: van den groenen muur reickt de moeder; of, de moeder reickt, van den groenen muur, enz.

6 Drijvende op zijn handen voor „springende.”

7 Moppen: Dit woord, dat, als men weet, een soort van baksteen-n beteekent, klinkt, in onze verwende ooren althands, vrij plat, en doet bovendien meer denken aan een Amsterdamschen muur dan wel aan een Trojaan'schen, die waarschijnlijk uit andere bestanddeelen was samengesteld.

Anchifes, kranck, en levens zat,
 En dootsch, en deluw, naeu geredt
 Met moeite uit d'ondergaende stadt,
 En 't mufte en klamme en quijnend bedt.
 23 Dat Venus haren Zoon bescherm'.
 Godtvruchte Zoon, ghy treckt te lijf.
 Treck zachter, och! ghy treckt den arm
 Dien zwakken Vader uit het lijf.
 Ghy doet den lammen grijaert wee.
 30 Askaen, aen 's Vaders slincke zy,
 Torst heilighdom, en spoet zich meê.
 Krēuze staet haer ega by,
 En krimpt van achter, heel verbaest
 Van opzicht, om gevaer te vliên.
 33 Al wat zich rept heeft schrick en haest.
 Zoo laet de kunst u Troje zien.
 Wat vlam oit Fenix 't leven nam;
 Hier leeft de Fenix in zijn vlam.

23 *Deluw*: d. i.: „verbleekt,” KILIAEN vertaalt *deluwe* met *de-olor, lividus*,“ enz.

24 *'t Mufte en klamme en quijnend bedt*: deze vermenigvuldiging van epitheta kondigt hier geen rlikdom aan, maar verradt integendeel armoede aan denkbeelden. De geheele regel is overtollig en alleen om 't rijm. Dat Anchifes met moeite uit de stad gered was, laat zich begrijpen; doch van 't *bed* behoefde hy niet *gered* te worden: en daartoe was in geen geval veel moeite noodig. Doch er is meer: wanneer een bed zoo *muf, klam en kwijnend* is (N. B. *kwijnend bed* staat hier voor „bed eens kwijnenden,”) en men wordt er van *gered*, dan geeft dit te kennen, dat men *herfeld* is: — en dat is hier de bedoeling niet.

25-29 Een vrij kluchtige voorstelling: — doch die, zoo zy juist is, veelmeer een kritiek, dan een lofspraak genoemd mag worden.

31 *Torst heilighdom*: *heilighdom* wordt hier genomen als *collectivum*, voor „een verzameling van heilige, of gewijde zaken;” in dit geval, de „hutsgoden” enz. welke de knaap droeg.

33 *Staet haer ega by* voor „staat by haar ega.”

34 *Opricht*: „uitzicht, gelaat.” — Zeker is dit gedicht achter elkander nedergescreven, en zonder dat de maker er veel by dacht.

OP DEN

VAL DER REUZEN,

DOOR

JULIUS ROMAIN

GESCHILDELT.

VERBOLGEN Dondergodt, hoe schent
 Ghy, van om hoogh, elk element,
 De lucht, het water, aerde, en vuur,
 Den Reus op 't lijf, en steurt natuur,

- 5 Die in den eerlten mengelklomp
 Verandert. Zie, dit trots, dit lomp
 Dit langgebeende en wreet geflacht,
 Bykans ten einde zijner kracht,
 Noch worstelen, en wederstaen
 10 Te spade, om zijn bederf t'ontgaen,
 Alreede in 's hemels raet gestemt.
 Gewicht van aerde en pyler klemt
 En kneuft en plet dat grof gebeent.
 D'een brult van spijt; een ander steent
 15 Van last; de derde schiet een' schicht,
 Met zijn afgrijffelijk gezicht,
 Den hemel toe. Het water roockt,
 En ziet. De brandende Etna koockt
 En finelt de steenrots. Al de lucht,
 20 Vol stormwinden, huilt en zucht.
 Vermetele aerdt, nu ga, en tergh
 De starren: stapel bergh op bergh
 Op een, en bouw uw stormgevaert,
 Ten trots der Goden, hemelwaert.
 25 Al valt uw kracht te kranck, te klein;
 Ten minste zal een braef Romain,
 Gestelt in 't Schilders puickgetal,
 Zijn' naem verheffen door uw' val.

7 *Dit langgebeende en wreet geflacht:* de Reuzen of Titans. V. geeft op meer plaatsen by voorkeur aan de Reuzen den naam van *langgebeend*.

15 *Van last:* versta: „van den last, die hem op 't lijf drukt.”
Schicht staat hier voor: „woedenden blik.”

OP DE
 M A R M E R B E E L D E N
 VAN
 J U P Y N E N L E D A.

- Ayr, schuif, van schaemte, de gordijn:
 Voor d'onbescbaemtheit van Jupijn,
 De zwaen, aen 't poezelige albast
 Der moedernaecte Leda vast.
 5 Het marmer schijnt hier pluim, en vel.
 De kunst geeft stof aen overspel.

OP DE MARMERBEELDEN: een juweeltjen van uitdrukking en vorm en gedachte, honderd maal meer waard dan de drie vorige gedichten te samen.

OP DEN
DOODEN LEANDER

IN D'ARMEN DER

ZEEGODINNEN,

DOOR

RUBENS

GESCHILDERT.

UIT MARINO.

WAT draeght ghy uit verkeert ontfarmen,
 O Nimfen, Godtheên van de zeen,
 Op deze doothaer van uwe armen,
 Den drenckling van Abidus heen,
 5 Die met de stormen omgedreven
 Wert in uw schuimende element,
 Het welk zijn minnevier en leven
 Al teffens blufchte? ô Nimfen, went:
 Wat voertghe met zijn natte haren
 10 Den dooden Sestus te gemoet?
 Ziet hem zijn Joffer in de baren
 Aen 't zeestrand dobbren op den vloet,
 Dat wil tot grooter ramp uitfpatten
 Dan ofze 't lijk al kost omvatten.

LEANDER: Zie *Heldinnebr.* Deel IV, blz. 251, 257.

* *Went*: even goed als — en zelfs hier, waar tot Zeonymfen gesproken wordt, als zeemansterm. verkiezelijk boven —: „wendt u,” of „wendt u om.”

M A R K A U R E E L.

KX

F A U S T I N E.

DIT kan noch steen noch marmer zijn.
 Aureel belonckt hier zijn Faustyn;
 Twee schoone menschen, noch gezielt.
 O Doot, die al wat leeft vernielt,
 5 Hier leeft dit paer, na zijnen tijt,
 Veel eeuwen langk, uw' haet te spijt
 Geheel, en gaef, en ongeschent;
 En zoo, dat elk de troni kent,
 En kussen wil, uit liefde en gunst
 10 Tot zulk een ooit vergeltbre kunst;
 Al woegh menze op met diamant.
 Faustine, zwicht uw vier: ghy brant
 Den boezem van dien wijzen Vorst.
 Uw schoonheit blaecht zijn steene borst.
 15 Wie uit dit paer niet vryen leert,
 Is zelf in marmersteen verkeert.

MARK AUREEL enz. De vervaardiger deze: schildery was Nikolaas de Helt Stokade, een vermaantelijk schilder, dien wy in 't vervolg nog wel zullen ontmoeten.

2 *Aureel*: M. Aurelius Antoninus Verus die in 't Jaar 161 na Chr. de Keizerlijke waardigheid verkreeg, en „de wijsgeer” werd bygenaamd. Hy onderscheidde zich door zijn beleid in den krijg en door het begunstigen der geleerden; en verwierf zich in groote mate de achting en de liefde der Natie; als Keizer echter was hy gelukkiger dan in zijn huisgezin; daar het ongeregeld gedrag van zijn schoonzoon en mede-keizer Lucius Verus, de slechte hoedanigheden van zijn zoon Kommodus en de losbandigheid zijner vrouw Faustina hem het leven verbitterden.

Faustijn: Faustina, gemalin van Markus Aurelius, was, niet minder dan vroeger Mesalina, om haar ongebondenheid berucht. Als staaltjen daarvan diene, dat zy, op zekeren kampvechter verslingerd zijnde, daarvan genas, toen haar echtgenoot het onwaardige voorwerp van haar overspelige liefde had laten ombrengen en zijn bloed haar te drinken gegeven. Hierdoor belette hy haar zeker, hem verder ter wille diens kampvechters ontrouw te zijn; doch zy troostte zich gereedelijk; want diezelfde nacht ontving zy haar liefzoon Kommodus in haar bed.

3 *Noch gestelt* voor die „nog bezield schijnen.”

10 *Zwicht uw vier*: *zwichten* wordt hier als transit. gebruikt voor: „doe uw vier zwichten.”

OP EEN ITALIAEENSCH SCHILDERY

VAN

S U S A N N E.

- DE zuivere SUSAN, schier naect, en badtgereet,
 Bewaert noch d'eerbaerheit van vore met haer kleet,
 Zoo zuiver als het vleesch, en ziet eerst om, beladen
 Of iemants oogh zich zoekt in 't eenzaam te verzaden
 5 Met aen te zien het geen den man alleen betaemt.
 Zy verft zorghvuldighlijk met schaemroot en beschaemt
 De wang, uit achterdocht voor onbeschaemde schalcken.
 Haer flonckrende oogen zien noch wackerer dan valcken
 Door lommer, en door loof; dat voelt alreë het vuur,
 10 Den gloet der schoone kole; een terghiel van Natuur,
 Met Salomons vernuft noch geene bron te blussen.
 Geluckigh is de mont, die zulck een' mont magh kussen,
 Dat kopken van robyn voor een alleen gelpaert.
 Maer let aendachtighlijk met welck een' schuwen aert
 15 Zy u den rugge biet om 't voorste te beschermen.
 Bezie de schouders eens, den neck, den rugh, en d'armen,
 Dat levendigh albast, die hooghsels, en dat diep,
 Dat rondon op zijn maet. Tutkaensch vernuft, hoe sliep
 De Schilderkunst zoo lang, om entlijk dus t'ontwaecken?
 20 Kan doove verf ons borst, vol sneeuw en yfgangk, blaecken?
 Hier leeft geen Schildergeest met verwen, en penfeel;
 Hier hangt geen kunstigh beelt zoo los uit zijn pannel;
 Het schijnt door Angelo uit marmersteen gehouwen.
 't Gezicht van zulck een deught en kuifche zon der vrouwen
 25 Verruckt ons t'overtreên de steenigende wet,
 Die met een hagelbui den gryzen 't hooft verplet.
 Hier voelt Sint Pauwels zelf den zelfstrijt door zijn leden,
 En sneuvelt, zoo hy niet gewapent met gebeden
 Van boven wort gelterect door hemelsche genâ.
 30 De Schildergeest heeft schult: men wijte hem de scha
 Der zielen, die in 't net van deze vlechten dwalen;
 Naerdien hy zijn penfeel ontvonckte aen zonnestralen

25 Verruckt ons voor „zou er ons toe leiden, vervoeren,” enz.

26 Den gryzen: „den grijsaarts,” de zoogenaamde „oude boeven.”

26 Sneuvelt: „valt.”

Van oogen, daer de Min hem levende uit verscheen.
 Had Jofef deze vrouw haer schoonheit zien ontkleên,
 33 Zy hoefde hem met kracht den mantel niet t'ontrucken;
 Hy hadze zelf gefineeekt, en onder 't nederbucken
 Aenminnigh aengezocht, 't en waer een Engel zelf,
 Zijn hoeder, afgedaelt van 't starrelicht gewelf,
 Zijn hart in steen verkeerde, en uitdoofde al de vieren,
 40 Die door 't ontvonckbre bloet en zeên en aders zwieren.
 O Schoonheit, al te kuifch, en waert een Konings gunst,
 Zoo strijkt Natuur de vlagh, ter eere van de Kunst.

34 Vondel heeft hier zeker niet gedacht aan zijn eigene voorstelling van Jozefs godvruchtigheid en kuischheid in zijn *Jozeph in Egypten*.

35 Zy hoefde voor „zy had niet hoever te” enz., even als vs. 39 verkeerde en uitdoofde voor „verkeerd en uitgedoofd had.”

40 Zeden: een kontraktie van *zenuren*, die geen navolging verdient.

41 Al te kuifch voor „overkuisch, zeer kuisch.”

Weldra echter zou hy een gedicht van meer omvang vervaardigen, en meer geschikt om de algemeene belangstelling op te wekken. De aanleiding daartoe was een gebeurtenis, die in het gezin des Prinzen plaats greep.

Onder de vorstenzonen, die in de laatste jaren de Nederlanden bezocht hadden, ten einde hun vorming, zoo in wetenschappen als in staats- en oorlogskunsten, aan Leydens Hoogeschool en aan 't Hof of in de leger tent van Frederik Hendrik te bekomen, was Frederik Willem, zoon van den Keurvorst George Willem van Brandenburg, een der voornaamsten geweest. Wel had hy — en zijn latere loopbaan leverde daarvan de krachtigste bewijzen — zijn voordeel gedaan van de lesfen, hier te lande ontfangen; doch behalve krijgsdeugd en bekwaamheid, had hy, by 't verlaten van den Haag, ook de zoetste herinnering mede genomen van de bekoorlijkheden en voortreffelijke geaardheid, waardoor zich 's Prinzen oudste dochter, Louise Henriëtte, onderscheidde. Intuschen, toen hem in 1640 door den dood zijns vaders het Keurvorstendom toeviel, verbood het voortdurend woeden van den dertigjarigen oorlog hem, die toen zijn twintigste jaar bereikt had, aan iets anders te denken, dan aan het verdedigen, het handhaven en het uitbreiden zijner rechten: — in welk een en ander hy zich toen reeds den naam begon waardig te toonen, die hem later algemeen werd toegekend, dien van: „de groote Keurvorst.” In den zomer echter van 1646 verlegde hy zijn residentie van het verafgelegen Koningsberg naar Kleef. De reden hiervan was licht te verklaren. Sedert het kinderloos overlijden van den laatsten Hertog van Gulik, Kleef en Berg hadden onderscheiden vorsten, en in 't byzonder de Paltsgraaf en de Keurvorst Frederik Willem, aanspraak gemaakt op de erfheerschappy, en zulks in weêr-

wil van den weinig voordeeligen toestand, waarin de vorstendommen, het bestendig tooneel des oorlogs, zich bevonden. De Algemeene Staten hadden in dezen twist de rechten van Brandenburg op het Vredes-kongres te Munster wakker voorgestaan, en op 8 April was aldaar een zoogenaamd interimis-verdrag gesloten, ten gevolge waarvan Kleef door de Brandenburgers was bezet. Niets was dus natuurlijker, dan dat de Keurvorst zich zelf naar een plaats begaf, waar hy beter dan elders, ook door de nabijheid van Munster, voor zijn belangen waken kon: — en wy mogen aannemen, dat ook de nabijheid van den Haag, waar zich zijn geliefde bevond, eenigen invloed zal hebben uitgeoefend op zijn verandering van verblijf. Reeds in September ging een Gezantschap van zijnentwege op weg om plechtig de hand der jeugdige Vorstin voor hem te vragen. Zijn verzoek werd gunstig opgenomen, doch de verloving onder verscheidene voorwendfels verfehven; want — het luidt vreemd in onze dagen — de Keurvorst had geen geld. Bereidwillig hadde hem Frederik Hendrik daaraan geholpen; doch dat kon de trots van den jongen held niet gedoogen. Eindelijk was zijn moeder in staat hem 3000 met moeite gespaarde daalders te leenen, en de zaak was in orde. Half November deed Frederik Willem, met een gevolg van drie honderd ruiters en vijf honderd musketiers, zijn feestlijken intocht in den Haag, en werd den dag na zijn komst ter vergadering van Hun Hoogmogenden binnengeleid, aan wie door Frederik Hendrik kennis gegeven was zoo van de aanstaande verbintenis tuschen zijn dochter en den Keurvorst, als van den wensch van dezen om met de Algemeene Staten een vast verbond van vriendschap en onderlinge bescherming aan te gaan: — beide welke mededeelingen met betuigingen van genoegen waren vernomen. Het huwelijk, op den zevenden December voltrokken, werd door Vondel met een gedicht gevierd, waarvan de eenigzins vreemd klinkende tytel, „de Kleefsche Hofzwaen,” zich gereedelijk verklaren laat uit hetgeen ik straks mededeelde aangaande de laatste politieke gebeurtenissen. Onder het zinnebeeld der Kleefsche Zwaan stelde Vondel het Hertogdom zelf voor, zich verheugende zoo wel in het vooruitzicht op een duurzamen vrede als in het geluk, hetwelk den vorst, welken het zich nu verworven had, door deze echtverbintenis ten deel viel.

DE
KLEEFSCHE HOFZWAEN.

AFN DE DOORLICHTIGHSTE PRINCES

LOUISE VAN ORANJE.

Keizerin des R. Roomschen Rijk, Princes van Oranje.

U zal het Zwaneflot een Helikon verstrecken,
Louize een Pallas. Haer geboomte en bosschen decken
De dichters met hun versch en nieuw gewonnen loof.
By zulck een edel groen staen Tempe en Pindus doof.
Haer Rijnstroom geeft meer nat dan duizent Hengste-
(bronnen.

Hier rijft een nieuwe dagh, en schooner morgenzonnen
Bekooren het gemoet om adem in het velt

- 1 Het Zwaneflot: de „Zwanetoren” te Kleef is even bekend by alle Nederlandsche toeristen als de legende van Elia, zoo fraai door Bilderdijk bezongen, by alle Nederlandsche letterminnaars.
2 Het hier gezegde is wezenlijk geen dichterlijke waarheid.

- Te scheppen, daer verraet, en lagen, en gewelt
 Niet langer duren, en alle oorelooghsgेरuchten
 10 Voor onze Hertogin verbaest te velde uitvluchten.
 Hier valt de schaduw koel: hier spreit de beemt een bedt
 Van kruiden, onbeschroomt voor trommel en trompet,
 En zwaert en donderbus. De vogels quinckeleeren,
 En voeren 's menichen geeft ten hemel op hun veeren.
 15 Op op, ghy Klevenaers: vermaeckt u in dien glans:
 D'Oranje Keurzon rijft: vereertze krans op krans.
 De Kleefsche Hofzwaen zagh, ten trans uit van den toren,
 Zoo verre door al 't lant, het lantkrackeel geboren,
 Drie Vorstendommen schrap om 't kiezen van een' Heer;
 20 Toen Hertogh Jan, helaes! dien grijzen stam ter neer
 Zagh storten op zijn lijck, en al zijn onderzaten
 Rontom zijn tombe in rouw, verlegen en verlaten,
 Gelijck een kudde, die haer' trouwen herder mist.
 Zy zagh den rock des staets vercheuren door den Twist,
 25 En al haer eerste weelde in jammeren verandert;
 Terwijl Bellone plant den standert tegens standert,
 Ja voertze tegens een met zulck een hitte en kracht,
 Dat al de bodem dreunt, een schrickelijke nacht
 Van stof en pulvermoock de lucht en 't licht verduistert,
 30 Daer woestheit naer geen' toom van recht of wetten luistert.
 Hoe worpt de Twist om verre al wat de Vrede plant!
 Hoe raect dit Hertoghdom in zijnen eersten stant!
 Op 't endeloos gekerm van Adel en gemeente,
 Nu zonder bloet en mergh in adren en gebeente,
 35 Gaet Themis endelijck in 't billijcke gerecht:
 Daer wort voor haren troon het lantgeschil beslecht,
 De rijcke vredeschat tot ruft des volcks gevonden,
 En Kleef ter goeder ure aen Brandenburgh verbonden,
 Aen d'onverwelcklijke eere en glori van den Keur,
 40 Die 't Sleutelrecht bewaert van Cezars hooge deur.
 Zoo wort gemeene scha met overwinft gedragen.
 Zoo durf de voorzaet zich des nazaets niet beklagen.
 Want let men op den Burgh van dees doorluchtste spruit;
 Hy munt in 't Kerckelijke en in het Weerlijke uit:

14 D'Oranje Keurzon voor „de zon der Keurvorstin uit het Huis van Oranje.”

15 Schrap: dit woord beteekent zoo veel als: „scherp, sijf overend.” Het wordt anders zelden gebruikt dan in verblutenis met de woorden *staan* en *stellen*, als b. v. *schrap staan*; *zich schrap stellen*.

20 Hertogh Jan: „Jan Willem,” Hertog van Gulik, Kleef en Berg, in 1609 zonder nazaten overleden: wat aanleiding gaf tot den zogenaamden Gulikschcn successie-oorlog.

25 Kleef ter goeder ure aen Brandenburgh verbonden: dit had eerst wettiglijk plaats door 't verdrag, dat den 8 April van 't volgende jaar 1647 gesloten werd, doch maar korten tijd daarna stand hiell.

40 Die 't Sleutelrecht bewaert: de Keurvorst van Brandenburg plach, als Rijks Kamerheer, den Keizer by pleentige gelegenheden den sleutel, later den scepter voor te dragen.

45 Het Weerlijke: men gewone verkorting van het waereldlijke.

- 43 Befaeamt door menigh Vorlt: verwant aen Koningskroonen:
 Gehuwt aen Adelaers en 's Keizers oppertroonen:
 Aenzienelijk door d' eer der Burreghgraeflijkheit:
 Vereert door 't Sleutelampt van Cezars Majesteit:
 Verheven door de Keur: verheerlijckt door de stralen
 50 Van 't purper en den Hoedt der grijze Kardinalen,
 's Aertsbiſſchops Herdersſtaf, en Myters zonder vleck:
 Vermaert in 't Duitſche Huis: ontzaglijk om den neck
 Des Kriſtens van het juck der Turcken te verlichten,
 Door d' orde van Sint Jan, wiens helden nimmer zwichtten.
 55 Een tweede Cicero, en andre Achilles trock
 Den Roomſchen Tabbert, en den Griekſchen Wapenrock
 Den ouden van het lijf, hoe zeer 't hun moght verdrieten,
 Op dat dees brave ſtam die glori zou genieten.
 Hoe klimt het Hof van Kleef door zulck een' erfgenaem!
 60 De ſtarren maecken plaets, en wijcken voor de Faem
 Van dezen Adelaer, dat groote weereltswonder.
 O Hertoghdom, nu ſchrick voor blixem noch voor donder.
 Het antwoord: och ik wort geknaecht van nieuwe zorgh,
 Zoo lang als Frederick, ons ſpruit van Brandenborgh,
 65 Zich niet door huwelijk op eenen ſtam laete enten;
 En loten winne, en ſchutt' by tijts de dreigementen
 Der onverzoenbre Doot, die geene Vorſten ſpaert.
 Wat onbekende Bruit, hem toegewijt, bewaert
 Voor ons de hoop des lants, noch nauwelijx ontsprongen
 70 Den muil van 't oorlooghszwijn, na zoo veel ſtrijts gedwongen?
 Ons hope ſteunt alleen op zulck een wedergâ.
 Wy drijven zonder haer in zee op Godts gena.
 Zoo klaeghe 't Vorſtendom. De Keurvorlt aen 't ontvoncken,
 Begon in 's Gravenhaegh zijn Schoone te beloncken,
 75 Te quijnen in den gloet van 't ſchoone minnevier.
 Haer wezen, haer gelaet, haer opzicht, ſpraeck en zwier
 Gaen waeren door zijn ziel. Nu denckt hy om geen Heeren,
 Noch wilde zwijnejaght, noch rentrijt, noch regeeren,
 Hy acht op lant noch liên: al zijn gemoedt en zin
 80 Blijft ſtaeren op Louiſe, om haero wedermin
 T' Ontvoncken, en haer pruick met zijne Keur te kroonen,
 Tot heil van zoo veel volcks, en al zijn errefiroonen.
 De Vader ondergaet zijn Dochter, die beſchreit

43 *Sleutelampt*: zie vs. 40. Ik weet niet, of de herinnering den nazaten van den Keurvorst zeer aangenaam wezen zou.

55 *Een tweede Cicero, en andre Achilles*: wie hier gemeend worden weet ik niet.

74 *Opzicht*: hoewel men nog *ten opzichte* in gelijken zin als „ten aanzien” zegt, is het gebruik van *opzicht* in den eigenlijken zin te niet gegaan en alleen nog bewaard in 't woord „oprichtig” voor „veel vertoons makende.”

82 *Ondergaet* voor „bepraat, overneemt.”

83, 84 Min vleend voor den Keurvorstelijken Bruidegom.

- En bang voor 't juck des echts, te noô van Hollant scheid,
 85 En wilt 's Vaders hof om al 't gewas der zomeren
 Van 't graenrijk Pruiffen, en den korenoeght van Pomeran.
 Een tedere Princes verlaet haer ouders noô.
 De tederheit, en fchaemte, en jongkheit maecktze bloô.
 Haer Bruigom trooftze: ik zal uw Vaders plaets vervullen,
 90 Wanneer hy u ontvalle. Ick wil u laten hullen
 Te Kleef op mijnen ftoel, uw Vaders nagebuur,
 En fchenck dien Bruiſchat u, zoo lang uw leven duur'.
 Daer wachten op uw komſt veel duizent onderdanen,
 Dien ghy een' ruimen wegh kunt tot genade banen,
 95 En winnen ieders hart door uwen heufchen aert.
 Indien ghy eenen zoon, der landen zegen, baert,
 Die zal uw Vaders naem, en mijne Keurmuts dragen.
 Op zulck een hope laet dien trouwing u behagen.
 Zoo (preekt hy: zy aenvaert dat Vorſtelijke pant,
 100 En trouwt de Keur des Rijcks met 's Vorſten rechte hant.
 Leef lang, o Keurvorſtin, en queek zijn' minnevlammen,
 Om haef van wederzijde uw Keizerlijke ſtammen
 Te kroonen met een vrucht, de glori van haer tijt.
 Zoo vreeze uw erfgebiet noch ongeval noch ſtrijt.
 105 Zoo ſcheppe 't Heiligh Rijk, de bodem van Germanje,
 Veel heils uit Brandenburgh, en 't heldenrijcke Oranje,
 Waer ghy uw treden zet, en zegent ieder een.
 Verdadigh en beſchut den Vrydom van 't gemeen.
 Verſchoon des lantzaets hals van al t' ondraeghbare jucken.
 110 Laet niemant, die u eert, verdelgen of verdrucken.
 Dat goedertierenheit in alle uw daden blijck'.
 De goetheit maeckt Vorſtin en Vorſt een' Godt gelijk.

Nog een woord over de Vorſtelijke Bruid, door Vondel bezongen. De Keurvorſt had zich natuurlijk voorgelteld, haar met zich naar zijn Staten te voeren; doch hy zag zich hier in te-leur-gelteld. Frederik Hendrik was ziek en lijdend, en zijn minnende dochter wilde hem niet verlaten: een voorgevoel zeide haar, dat, indien zy nu afſcheid van hem nam, zy hem op aarde niet terug zou zien. Op zachte, maar beſliſſende wijze gaf zy haren gemaal te kennen, dat zy onder zulke omſtandigheden niet van haar vader wilde ſcheiden, en de ridderlijke Keurvorſt, wiens rein en nog onbedorven gemoed kon deelen in het gevoel zijner echtgenoote, was edel genoeg om aan haar verlangen toe te geven. Hy trok alleen naar zijn Staten terug. Louizes voorgevoel had haar niet bedrogen. De Prins overleed in Maart des volgenden jaars — op welke gebeurtenis ik

later zal terugkomen — en toen haastte zich zijn dochter haar man te verzoeken haar tot zich te nemen; doch wederom was hy in zware geldverlegenheid, en eerst in Juny konden beiden hun verlangen vervuld zien. Rijk aan huislijk geluk waren de dagen, welke zy te Kleef doorbrachten, waar hun op 21 Mei 1648 hun eerste zoon, Willem Hendrik, geboren werd. Ten gevolge van het sluiten van den Munsterischen vrede achtte de Keurvorst een langer verblijf te Kleef onnoodig: hy vertrok naar de Marken, waar hem zijn vrouw in het najaar van 1649 volgde. Op reis werd haar kind ziek en stierf te Wezel. Het was daar, dat de schreiende moeder een bewijs gaf van haar kinderlijk godvruchtige stemming en tevens van haar dichterlijk gevoel, door het vervaardigen van een lied, dat onder de stichtelijke Hoogduitsehe gezangen als een der voortreffelijkste bekend is, en aldus aanvangt: „*Jesu, meine Zuversicht.*”

De Keurvorst kwam haar tegen; doch in die dagen duurden de reizen ook zelfs van vorsten laeger dan thands die van den minsten handwerksman. Het was niet voor op den 10 April 1650, dat de echtgenooten hun plechtigen intocht deden binnen Keulen aan de Spree — gelijk men toen de stad nog noemde, die later het bevolkte en machtige Berlijn werd.

Aan een ongestoord en huislijk leven was voor Louize niet te denken in een tijd, toen Brandenburg nog door den oorlog bedreigd en het volk in ellende verzonken was. Waar de jonge Vorstin om zich heen zag, trof zy armoede, bygeloof, ja hekseryen aan. Met raad en daad, met troost en onderricht, zocht Louize te helpen en te verbeteren, en weldra werd zy door haar onderdanen, maar vooral door de nooddruftigsten en ongelukkigsten, als een reddende Engel beschouwd en bemind. Warsch van hoofte woeling en vermaken, verwijlde zy liefst op het jachthuis Bottow, niet verre van de stad, in een bekoorlijk oord gelegen. Dat slot, waaraan later de naam Oranjeburg gegeven werd, schonk de Keurvorst haar in eigendom, en zy maakte van die gift op de edelste wijze gebruik, door de meest gepaste middelen aan te wenden om welvaart en zegen om zich heen te verspreiden. Zy liet uit Holland en Friesland boeren, landbouwers, tuinlieden en veehoeders komen, die eerlang de geheele omgelegen barre streek in een vruchtbaar land herfchiepen: en ofschoon de meesten hunner, door heimwee gedreven, weder naar hun land terug keerden, bleef toch het door hen gegeven voorbeeld zijn heilzamen invloed uitwerken; en niet alleen in den omtrek van Oranjeburg, ook in het later aangelegde Louizenburg by Berlijn, vormden zich akkerbouwscholen, onder de bescherming der edele Vorstin.

Onder al deze bemoeijingen knaagde een heimelijk verdriet aan het hart der Vorstin: het scheen, dat zy niet bestemd was de moedervreugde, haar eens ontgaan, op nieuw te smaken. Gelijk altijd bereid, zich aan het heil van anderen op te offeren, nam zy in 't

belang van haar Gemaal en van het Rijk een grootmoedig besluit en smeekte den Keurvorst; zich van haar te laten scheiden. De Keurvorst echter, door zoo veel grootheid en zelfverloochening tot in het diepste van zijn ziel geroerd, wees het aanbod van de hand, en verklaarde zich bereid in elke beschikking des Hemels te berusten. Toen deed de vrome Vorstin de gelofte, dat, in geval God haar nog eenmaal zeggende, zy in Oranenburg een stichting tot stand zou brengen, welker gelijke Duitschland nog niet had gezien. En werkelijk, toen zy op den 6 February 1655 haar echtgenoot een zoon (Karel Emilius) schonk, stichtte zy te Oranenburg een groot Weeshuis, hoedanig Duitschland toen nog niet bezat, en 't welk tien jaren later werd ingewijd. De bewijzen van de moederlijke zorgvuldigheid, waarmede zy zelve die nieuwe stichting bestuurde, zijn te vinden in een dagboek door haar in de Hollandische taal geschreven en dat op de Koninklijke boekery te Berlijn wordt bewaard.

Ook op andere wijze zorgde zy voor de bevordering der nijverheid. Een papiermolen aan het kanaal, dat Oder en Spree verbindt, werd hoofdzakelijk op haar aandrang gebouwd.

Kommervolle tijden, zware krijgstoerusting, beleefde zy aan de zijde van haar strijdhaften gemaal: het was op een zijner tochten, dat zy op den 11 July 1657 te Koningsberg aan Prins Frederik — die later Koning werd — het leven schonk.

De Keurvorst begon hoe langer hoe meer een persoon van gewicht in de Europeische politiek te worden, en de hooge roep, die van de verdiensten zijner gemalin uitging, trok hoe langer hoe meer de opmerkzaamheid der andere Hoven tot zich. De Gezanten der vreemde Mogendheden beyverden zich om haar gunst te verwerven: Lodewijk XIV zond haar in den zomer van 1666 een zilveren wieg, een reisbed en andere kostbaarheden, te samen ongeveer een half millioen waard; — doch de groote Koning zag zich bedrogen met betrekking tot de uitwerking, welke het gezondene maken moest; — de Franche invloed werd er niet door vermeerderd.

De oprechte en gezonde godsdienstzin der buitengewone Vorstin wilde van geen uitsluitende partyrichting weten: in tegendeel strekte haar voortdurend streven, in overleg met de beide Hofpredikers, Dr. Storch en Dr. Vergius, hoofdzakelijk tot het bevestigen der eensgezindheid tuschen Lutherichen en Gereformeerden, en heeft men haar eigenlijk aan te merken als stichteressé der Unie.

Drie liederen zijn ons gebleven als belangrijke getuigenissen van haar vroomheid, t. w. „*Gott, der Reichthum deiner Güte*” — „*Ein And'rer stelle sein Vertrauen*” en het reeds hierboven genoemde „*Jesu meine Zuericht*”, waarvan de schoone melodie werd vervaardigd door Johannes Krüger, die veertig jaren Cantor in de Nikolaïkerk te Berlijn was.

Louize Henriëtte van Oranje stierf weinige maanden ouder dan negen en dertig jaren, op den 18 Juny 1667, 's namiddags ten zes

ure, en een geheel Land betreurde in haar niet alleen een schoone en wijze Vorstin, maar ook een liefdevolle moeder der armen en verlatenen.

Haar graftombe staat in het gewelf der Koninklijke begraafplaats te Berlijn; maar ook by de nakomelingschap bleef haar nagedachtenis in eer, en daarvan getuigt het prachtige standbeeld, dat, door Fr. W. Wolff vervaardigd, te Oranjeburg opgericht en op den 18 Juny 1858 werd onthuld. — De welwillende hulpvaardigheid van onzen achtingswaardigen Gezant te Berlijn, Baron Schimmelpenninck, heeft my in staat gesteld, een getrouwe afbeelding van dat gedenkteeken hiernevens aan te bieden.

Na deze uitweiding, welke de lezer my gewis ten goede zal houden, daar zy een deugdzame en te weinig by ons bekende Hollandische Vrouw betreft, keer ik tot Vondel terug.

By de uitgave van den bundel Mengelpoëzy van Vondel, in 't jaar 1644 uitgekomen, had men zijn hekeldichten, waarvan de meesten te Amsterdam verboden waren, voorzichtigheidshalve weggelaten. Doch nu kwamen die, benevens eenige nieuwe sedert kort vervaardigde, ettelijke oude en door den maker verworpene, ja zelfs enkele hem verkeerdelyk toegeschrevene gedichten, onder den tytel van *Tweede deel van Vondels Poëzy*, te Rotterdam in 't licht. Dit uitgeven van de werken eens schrijvers zonder hemzelven in de zaak te kennen, was op zich zelf al erg genoeg; — doch het was nog het ergste niet. Het schrijven van „Grotius Testament,” het beweerren van Vondel, dat die Fenix der Geleerden t' eenemaal Roomsche Katholiek was geweest, en zijn vermaning aan allen om dat spoor te volgen, was hem van vele kanten zeer euvel afgenomen: en men verweet hem, dat hy zich door zijn yver had laten vervoeren, alleen datgene uit De Groot getrokken had wat hem diende, met verwerping van al wat in zijn kraam niet te pas kwam; ja, dat hy sommige plaatzen, 't zij uit onkunde, 't zij ter kwader trouw, kwalijk vertaald had. Dit werd hem op een gevoelige wijze voor de voeten geworpen in de Voorrede van het gemelde tweede deel, welke ik hier laat volgen: ¹⁾

¹⁾ Ik laat die voorrede volgen, geheel in de eigene spel- en ook drukwijze van de originele uitgave, zonder eenige verandering.

V O O R - R E D E N.

„Hier geeven wy u het tweede deel der Poëzy. De Poët te noemen is, mijns oordeels, onnoodig. Evenwel doet het de Drukker; „gelijk of elk vaars, ja elk woordt niet volmondig genoeg sprak, en „te kennen gaf dat deez' pijlen, uit *Vondels* kooker quaamen. Ik „zeg pijlen, om datze scherp zijn: en meenigmaal door 't Hof, door „Kerk, door den Rechtbank der vierentwintigen, door 't Concilie „van Trenten, van Dort, door d' oude en nieuwe Bloedraadt heenen „vliegen. Deeze *Martiaal* ontziet niemant; maar yder beeft voor hem, „om dat zy vreezen, dat hy noch de vyandt van al zijn vrienden „zal worden: zoo stantvastig is hy in sijn voornemen.

Quod petiit, spernit, repetit quod nuper omisit. Hor.

Æstuat, & vitæ disconvenit ordine toto.

Epist. l. 1.

„*Demofthenes* plach te seggen; dat het begin van alle deucht, be- „raadtslaaging, en ooverlegging; het endt volharding is. Deeze be- „ginsfelen heeft onzen Poët wel doorkroopen. Men vraag dat zoo „veel Kerkken, als hy uit en in gong; maar het endt zal men zien, „ten ende van sijne leven: en sijn laatste aadem zal het begin en „ende van sijn volständigkeit wesen. Ik weet niet waar over ik my „'t meeste zal verwonderen: oft oover den Dichter, oft oover de „Dichten? d'een zouw men zonder d' andren niet kunnen kennen. „Wat of men oover hondert jaaren van sijn vaarzen zal zeggen? „zal men niet oordeelen dat'er meer als een *Vondel* moet zijn ge- „weest? oft, indien het verdeelde Kristenrijk altijd zal moeten on- „derscheiden worden door de naamen van *Roome*, van *Geneeve*, van „*Arminius*, *Menno*, en andren: zullen de naakoomelingen dan ook niet „altijdt, wanneer zy sijn beroemde dichten onderfoeken, omder mal- „kander overhoop leggen: en yder teegens den ander staande hou- „den, dat Hy hun geloof omhelft heeft? zal 't een yder uit sijn „schriften ook niet kunnen bewijfen? ja zullen zommigen ook niet

„gelooven dat Hy, een Voorvechter van zoo veel Gelooven, zelf „niet geloofd heeft? of dit ook al zoo waar: niet-te-min zullen zy „alle fijn vaarzen willen leezen, en verbaast staan over d' aardige „flaagen, de pracht der taale, de fchranderheeden, en d' oovervloedige rijkdom der vonden, van dat vernuft. Wie zal niet lacchen, „als hem dat boertende ernst in d' ooren kittelt? Wie zal ook zoo „hard van hert zijn, die niet bewoogen zal worden; als fijn troostelooze Zang-godin, met hangende hairen, en met opgekrabde borsten, het JAAR-GETYDE VAN D'OUDE VAADER DES VAADERLANDS „houdt: en met fchreiende oogen al hijgende den Vyverberg opstijgt, en de plaats bezichtigt daar 't Hof-fchavot stondt, 'twelk het „bloedt der *Vermoorde Onnoozelheidt* hadt zien verftorten? Dees Zang-godin verandert meenigmaal van gewaadt. *Leiden*, vermaardt door „d'eerste ftantvastigheit, ziet haar in 't wit als een priesterin, het oudt „PAPIERE GELD op het altaar der *Hollandfcher Vryheit offeren*: „en staat en fiddert, als haar opgebrooke mondt HET GRUWELYK „BESLUIT vervloekt. Daar naa komt fy als een Hooveling de „zeeghaftige handen fijner Hoogheit kuffen, en verwellekomt den „Veltheer, die naar der vyanden neederlaagen t' Amfteldam quam. „Terwijl die Stadt het oog op haar heeft, wort 'er pen door de „Geestelijke getergt: hier oover vaart fy heevig uyt, teegen de „Godtgeleerden, die haar vingers te diep in ftof van Staat ftecken. „Zy vertoont den BLIXEM VAN 'T NOORD-HOLLANDTSCHES SYNOODE. „Haar ROSKAM beftraft

Die vast op Godsdienst roemen,
en onrecht en gevvelt met deezen naam verbloemen.

„en haar fcherpe HARPOEN wort tot in 't ingewandt van 't Ge- „neefliche Hailigdom gedreeven. Ten leste verzacht zy van toon, „en zingt d'INWYING VAN DEN CHRISTEN TEMPEL aan 't Y. „Ondertuffchen wort deez' Kerkyveraarter in haar gebeden, door „de waapenklank, gefteurt: en ontfteekt de TRIOMFTOORTS OVER „DE NEERLAAG DER KOONINGLYKE VLOOTE. Zy verwellekomt HET „WONDER VAN HOLLANDT, naa fijn langduurige Ballingschap. Hoe „fchichtig verkeert vreugt in rouw? die flus de Noordenwindt be- „dankte, waar door fijn Excellentie t' Amfteldam een poos wiert „opgehouden, vervloekt nu 't Noorden, daar 't onweer uit ontfontd, „dat den geleerden DE GROOT fchip-breuk deed lijden. Zy is van „den hoofde tot de voeten in rouwe, op d'UITVAART VAN DE WYZE „DELVENAAR. Wy hooren ook den LYK-ZANGK OVER D'OPRECHTE „VAADER POL. Zy, die, toen Hollandt in rep en roer was, niet zwij-

„gen kon scheept hier in 't twistende Engelandt oover: en stort haar
„KLACHT OVER DE WEERSPANNELINGEN: en over den bijl

die Londen dreef in 't hart van sijnen Kooning,

„door de nek des Graaven van *Straffort*, die sijn Kooning liever
„hadt als sijn eigen leven. Men hoort den MORGEN-WECKER DER
„SABBATISTEN, die heel Britanjen in den boezem klonk. *De*
„*Kooningin van Amstels hoofst-Gebouwen*, door een felle Brandt ge-
„schendt, wort beweent. Die door de Druk-kunst d' onsterfelijkheid
„verkrijgt voor haar vaarzen, zingt DEN DRUK-ZANG, tot erken-
„tenis van zoo een weldaadt. Die van haat en twist zwanger
„placht te gaan, brengt ten laaste d'OLYF-TAK VAN ZYNE HEILIG-
„HEIT in Hollandt. Wy hooren hier BRUILOFTZANGEN, en de min der
„Kooninglijke Bruidt, die naar Vladislaus voer. De Roomsch-gezinde
„Kristenen moogen hier het hart ophaalen, in 't EEU-GETY VAN 'T
„WONDER, daar de Hailige steê t'Amsteldam haaren naam af leent:
„en ons het KEN-TEKEN DES APVALS voorwerpen: en waapenen
„zich met den SCHILT DES GELOOFS, teegens 't ander Geloof, dat
„hun in den schilt dorst vaaren. Hier hebt gy keur van lekkerny.
„Zoo veelderhande slach van gezangen, als de Natuur schoone verwen
„op haar kaaken draagt. Zijn maat is uitgeleert.

„*Hy mengelt onverdrietig hoog en laag;*
„*En maakt de doffe en laffe geesten graag,*
„*Door zonne-schijntjes, of een guure vlaag*
„*verwekt van 't Noorden.*

„Deeze gezangen hebben wy u niet derven onthouwd. Ontfangtze
„dan, zoo als zy zijn: en belpbeurt gy eenige onordre in dees verzaa-
„meling, zoo denk dat het leeven van den Dichter ook vol onordre,
„en billijk is, dat'er geen verschil tusschen den Poët en sijn werken
„zy. Ik vertrouw, dat mijn arbeit u wel behaagen sal, en wensch
„dat het den Dichter slech zoo aangenaam waar, indien het Hem
„t'eeniger tijdt onder d'oogen koom: want dat zoo een Mensch, die
„niet als Roome, Roome roept, die uit godtsdienftigheid niet naar 't
„autaar gaat, maar kruipt, sijn oogen op een deel van deez' weerelt-
„sche vaarzen zal slaan, kan in my niet koomen. Sijn beezigheidt sal
„hem hier wel aftrekken. Hy yvert nu te zeer om d' afgedwaalde
„leeden der Roomsche Kerk in de schoot van haar lieve Moeder te
„leiden. Nu schrijft, en wrijft, en zweet, en draaft hy dach en nacht;
„om al sijn vrienden te bekeeren, die medoogen met hem hebben.
„Daar door was het, dat een der weereltwijste en geleerdste Man-

„nen van Hollandt sich deele woorden liet ontvallen: *My deert des mans, die geenes dings eerder moede schijnt te worden, dan der ruste.* ¹⁾
 „Waar wil 't noch met Hem heenen? waar zal zijn onrustige razerry
 „endigen? wat dwaalweg sal hy nu al weêr in slaan? of hy wel weet
 „wat ter rechter of ter flinkker handt is? eenige vreezen dat Hy
 „noch wel Joodts mocht worden. Ik vrees wat anders. *Montaigne*
 „verhaalt, in het twaalefte hoofdstuk van zijn tweede boek, het ramp-
 „zaalig ende van *Taffo*. Ik sal u zijn eigen woorden uitschrijven:
 „*Infinis esprits se trouvent ruinez par leur propre force & souplesse.*
 „*Quel faut vient de prendre de la propre agitation & allegresse, l'un*
 „*des plus judicieux, ingenieux & plus formez à l'air de cette antique*
 „*& pure Poësie, qu'autre Poëte Italien aye jamais eût? N'a-il pas*
 „*dequoy sçavoir gré à cette sienne vivacité meurtrière? à cette clarté,*
 „*qui l'a aveuglé? à cette exacte & tendue apprehension de la raison,*
 „*qui l'a mis sans raison? à la curieuse & laborieuse questie des*
 „*Sciences, qui l'a conduit à la bestie? à cette rare aptitude aux exer-*
 „*cices de l'ame, qui l'a rendu sans exercice & sans ame? J'ens plus*
 „*de despit encore que de compassion, de le voir à Ferrare en si,*
 „*piteux estat survivant à soy-mesme, meïcognoissant & soy & ses,*
 „*ouvrages: lesquels sans son sçeu, & toutesfois à sa veüe, on a mis en,*
 „*lumiere incorriges & informes.*”

„Ik zorge dat het met onzen Poët niet beeter zal afloopen: indien
 „hem slech ²⁾ noch niet erger beſchooren is. Hy begaat alreede mislaa-
 „gen, die men ³⁾ van niemant als van een zinneloofse behoorden ³⁾ te
 „dulden. Ten blijft noch hy geen mislaagen. Zijn moedtwillig bedroch
 „begint haar rol te ſpeelen. De toomeloofheit van zijn ongebonde
 „pen, miſbruikt de goude Vryheit, die Hollandt voor vrienden en
 „vyanden bevochten heeft. Dit is de pen, die het ſchrift dat de naam
 „van GROTIUS TESTAMENT voert, ter weerelt bracht. Het luſt my
 „nu zijn onbeſchaamtheit in 't licht te brengen, en aan te wijſen,
 „door wat valſcheidt hy de Hollanders heeft getracht in te ſcherp-
 „pen; dat den Heere DE GROOT zoo Papift was, als Hy is. Men
 „kan my te gemoedt voeren, dat dit hier niet voegt voor zijn Poëzy:
 „maar men hoor hem ſelf hier op, daar hy ſeit:

„*Mijn yver dwaalt van 't ſpoor, hy ſlacht den Predikſtoel.*

„Mijn yver ſlacht de lijne. het moet 'er nu meê door. Hy heeft

¹⁾ Zie Deel IV, blz. 447.

²⁾ *Slech*: zoo ſtaat er, voor *ſlechts*.

³⁾ *Men behoorden*: men wordt hier niet als collect. gebezigd; maar als meerr. van *man*, gelijk nog in 't Engelsch.

„het zich ſelf op den hals gehaalt, met dingen te ſchrijven op de „naam van een ander, die nooit ſulcx dacht. Voor eerſt gaat het „niet vaſt, dat de jongſte antwoordt aan den Heer Rivet, [daar hy „*Grotius Testament* uitgetrokken heeft] *Grotius* is uit de pen geval- „len. ô neen! dit werk leit heel twijffelachtig. Ten andren, of het „al waar was, zoo heeft hy niet tegenſtaende, uit een ander ge- „haalt, 'tgeen hem meê, en achtergelaaten oft verdraait, al 'tgeen „hem teegens was. 't Is hem noch niet genoeg, dat Hy de teegen- „ſtellingen verduiſtert. Hy heeft verder willen gaan. Men zie hoe „valsſch hy dat *valſche Testament* bezeegelt: als hy in den Tytel deefe „woorden ſchrijft. *Godt liet wel toe, dat te Rome en elders de zeden „bedorven wierden: maar door Godts beſtieringe, wert daar nooit de „Leere bedorven, die teegen deeze quaaide zeeden zelfs ſtrijdig is. In- „dien 't Grotius is, die dees woorden ſchreef, wie zal dan derven „ontkennen, dat die Zon der Geleertheit Papift was? want hier „werdt gezeit, dat te Roome de zeeden wel bedorven wierden; maar „dat daar nooit de Leer bedorven werdt. Volgens deeze' bekentenis „is dan de Roomſche d'onbedorven Leer: en DE GROOT Roomſch- „gezindt. ô Dichter wat verdicht gy al! Dit zeit dien ſchrijver, die „gy niet verzeekert zijt dat *Grotius* is, niet. Hoort hem in ſijn eïgen „taal, dus ſpreekt hy; in 't achtentwintigſte bladt, *Corrumpi qui- „dem mores Romæ, & alibi, paſſus est Deus; at Doctrina, illis ipſis „malis moribus contraria, Deo ita res dirigente, corrupta non est, dat „is; Godt heeft wel toegelaaten, dat de zeeden, te Roomen en elders „bedorven wierden; maar de Leer, ſtrijdende zelf teegen deeze quaaide „zeeden, is, door Godts beſtierung niet bedorven. Staat hier dat de „Leer te Roome niet bedorven is? op dees woorden vindt d'On- „roomſche Kerck zelf niet te zeggen. Wie ziet niet dat den Schrijver „het oog gehad heeft, op het zeggen van *Erasmus: oeffent u in „Chriſtus Leere [quæ adhuc intacta est] die noch ongeſchendt is?* Dus „betoont onzen Poët, dat hy een handt heeft van een anders wel- „geſproocken woorden ſchendig te verdraayen: met 'er het woort „daar tuſſchen in te voegen. Dit tuſſchen voegen ſtrijdt teegens de „voeglijkheyd. Het viel oock nooit in een oprecht gemoedt. Ten „blijft hier noch niet by. Sijn blinden yver ſpringt in 't endt veel „verder in een *Na-reede*, daar hy dat *Testament* door wil beveſtigen. „Hier in gaat hy geweldig aan, en zeit: dat den Schrijver, oft *Gro- „tius*, zoo als hy 't neemt, de Roomſche Kerck, en Pauſen in haar „volle kracht zet. Men luifter wat 'er den Schrijver zelf van zegt. „In de zelve *jongſte Antwoordt van den Geleerden Rivet*, ſtaat in 't**

„achtienste bladt: *Zulck een Kerkkenvreede die den Paus oppermacht*
 „geeft, zoo in Kerckelijke, als in Rijxzaaken, staat Grotius al zoo wei-
 „nig toe als Calaubonus. En noch verder in 't twee hondert en vijf-
 „entwintichste bladt zegt hy: *Dit is niet de Kerk onder den Paus te*
 „werpen, op dat hy daar met omspring naa 't hem lust en gelieft, maar
 „herstellen de ordre die wijslijk ingestelt was. Ziet het vijftienste bladt,
 „daar staat: Grotius noemt dat Papisten, die alle woorden en werken
 „van den Paus aanneemen. Gaat voort en ziet in de twee hondert
 „en levenenvijftigste zijde, daar staat: *Hadden zy daar op gelet die*
 „voor de misbruikken der zaaken, de zaaken zelf hebben wech genor-
 „men, wy zouden deeze scheuring niet hebben. Bekent den Schrijver
 „hier niet dat 'er misbruikken zijn? Hebben wy strax niet gehoord,
 „dat hy de Kerk den Paus niet wil onderwerpen: maar herstellen
 „d'ordre die wijslijk ingestelt was? ik roer hier maar eenige dingen
 „aan. Dit 's niet als een klein gedeelte van des Poëts geheele
 „valschheit. Zoo ik verder gedrongen werd, zal ik niet laten verder
 „te gaan; om al sijn Bedroch aan den dach te brengen. Dat VONDEL
 „nu met my te ruch treê, en overlees de schriften, daar hy sijn
 „eigen schrift uit trok: en zie of dien Schrijver zoo Roomsch is, als
 „men hem afschildert. Grotius heeft al oover lang geklaagt; dat'er
 „eenige zijn, die de Kerkken doen zeggen, en gevoelen al wat hun
 „in den zin komt: en zal Vondel nu koomen, en De Groot doen zeg-
 „gen en gevoelen, naar sijn doodt, al wat hem in 't hooft schiet? in
 „de hailige wetten van den Wet-geever *Moyfes* staat: *Gy zult geen*
 „valsche Getuigenis geeven. En mach men valsche Testamenten uit-
 „schrijven, en daar dingen uit betuigen, die daar nooit in gevonden
 „konnen worden? waartoe vervalt den mensch? deeze duistere waar-
 „heit heb ik willen het momaanzicht af trekken, ten gevalle der
 „Hollanders, die de Latijnsche taale onkundich zijn: op dat niemandt
 „sich voortaan vergaape aan den doorluchten naam van GROTIUS,
 „en geloof al 't geen men verziert dat Grotius gelooft heeft. 't Is
 „onbillijk dat de Roomsche zullen zeggen, dat Hy Roomsch was;
 „om dat hy eenige van hun Leerpunten niet wraakte: maar noch
 „onbillijker is 't dat d'Onroomsche zouden zeggen, dat hy 't was;
 „om dat hy al de Leerpunten der Roomschen niet heeft willen ver-
 „werpen. Men doet hem ongelijk: als men derst denken, 't geen
 „men wel derst schrijven. Hy heeft een Kristelijk oogmerk gehad;
 „dat was het heelen der wonden, van het deerlijk gescheurde en
 „quijnende Kristendom. Dees lust tot der kerkken Vreede, was hem
 „van heeden nocht giftren niet aangewaait. Sijn Jeugt heeft die god-

„delijke Natuur vroeg ingezoogen, van den vreedtfaamen *Franciscus*
 „*Iunius*, en den Godtvruchtigen *Uytendogaert*, by wien hy opgevoedt
 „is. Men lees hier op de *Godsdienstigheid der Heeren Staaten van*
 „*Hollandt*, die hy in den jaare 1613, al geschreeven heeft. Hier in
 „klaagt hy, op verscheide plaatzen oover onze bitterheit. In de drie-
 „entwintigste zijde zegt hy: *Van de Roomsche wil ik niet zeggen, hoe-*
 „*wel nochtans eenige huidendaags niet willen lijden, dat sy met ons eenen*
 „*Godt, en eenen Kristus hebben.* Dit stak hem toen al teegens de borst.
 „In de tleefligste zijde staan deeze woorden. *Hy moeje voor waar wel*
 „*ongeroelijk, ja van yzer en staal zijn, die niet en zoude wenschen, dat*
 „*alle Kristenen mochten eens gezindt zijn.* En in de hondert en twin-
 „tigste zijde bekent hy, dat de Roomsche Kerk wel iets goets kan
 „overgehouden hebben. Leest sijn eigen woorden. Hy zegt: *Dat wy*
 „*ons laten voorstaan, dat, hoe wy verder van 't gebruik der Roomsche*
 „*Kerkken in alle zoodanige dingen zonder eenig onderscheit te maaken,*
 „*afwijken, hoe wy zuiverder zijn, zonder ook eens te willen aanmerkken,*
 „*dat de zelve kerkke, niet tegenstaande haare meenigruldige krankheeden,*
 „*ten minsten wel yet van haaren eersten ouden gezonden standt kan over-*
 „*gehouden hebben.*

*Excessit medicina modum nimiumque secuta est,
 Quo morbi duxere, manus,*

„Die dit zeggen, en haar daar oover bedroeven, en moogen niet meer
 „gezeit worden naar 't *Fausdom* te hellen, dan men zoodanige schande
 „de geheele *Engelsche Kerkke* opleggen kan: welkker *Hervorming* aan-
 „geraagen zijnde: niet door bezondere ongestuimigheid, maar met oopen-
 „baare raadt en *Gezack*, deeze maate gehouden heeft, dat zy wech nam
 „'t geen wech genoomen behoort te zijn, latende blijven, 't geen zonder
 „ongodlijkheit en oovergeloof gelaaten kon werden. Oordeel nu, ô Hol-
 „landers, en ooverweeg of *Grotius*, oover vierendartig jaaren, toen
 „hy dit schreef, niet al zoo Roomsch gezindt was, als toen hy ge-
 „storven is. Eevenwel heeft de *Geneeffche Kerkke*, ten dien tijde,
 „sijn gevoelen in geloofs-zaaken, niet teengengelprooken, nocht hem
 „met de *Pausselijke* leere derven betichten. Oft iemand hier nu wilde
 „vraagen, wiens *Godldienst* hy dan behertigt heeft? Ik zal 't zeggen.
 „Hy was nocht *Pausgezindt*, noch *Kalvinist*, nocht dwaalende *Soci-*
 „*niaan &c.* maar een *Kristen*, Die, ziende veel van 't oudt voor oover-
 „geloof, veel van 't nieuw voor *neufcijs* aan, en scheuring uit scheuring
 „spruiten, zoude geerne tusschen beide heen, met grondpunten alleenlijk,
 „den wech der waarheidt gebaakt hebben. Dit was sijn *Godsdienst*. en
 „dit is 't gevoelen, 't welck het *HOOFD* der *Poëten* en *Histori-schrij-*

„vers ſchrijft, dat *Kaffander* en ook *Balduin*, gehadt heeft: en dat „yder gemaatigdt Kritten, mijns oordeels, behoort te hebben. maar „dit's al te ver gegaan.

„Befcheyde Leezer, ik miſbruik uw geduldt. Vergeef VONDEL dat „hy u bedroogen heeft: en my dat ik u zoo lang ophieldt, om t „bedroch t'ontdekken. Vermaak u, naa 't hooren van dus lang een „Voor-reeden, in ſijn onnavolgelijke Saterdichten. en geloof: dat hy „beeter Poët, als Theologant is. Vaarwel.

P.”

„Uit mijn boekeertrck, den eerſten dach
van den jaare 1647.”

Het in 't licht verſchijnen van dezen bundel, die zoo vele gedichten behelsde, welke de maker na zijn overgang tot het Pausdom verwierp, viel hem ſmartelijk, en inzonderheid de „Voor-reden,” waarvan hy den ſchrijver gaarne had geweten, naar wiens naam hy echter vergeefs zocht te raden. De onderteekening P., die reeds was voorgekomen onder een puntdicht van gelijke ſtrekking als dit betoog ¹⁾, deed hem een tijd lang denken aan Pieter de Groot, zoon van Hugo: — vervolgens hield hy anderen verdacht; zonder den rechten man te kunnen vinden. „'t Was,” zegt Brandt ²⁾, „een jongeling van *twintig* jaren. dien hy kortſ te voren, op verkeert aangebrenge, 't onrecht en ſcherp had bekeven, en die dat ongelijk. door „een ander voort gaande gemaakt, met zulk een voorrede had willen „wreeken. Maar,” vervolgt hy, „ik weet dat hy, tot meer jaren gekomen, en de zaak van achteren inziende, aan verſcheide vrienden, „ook aan Vondel zelf, heeft betuigt, hoe leedt hem was, dat hy zulk „een' vermaarden man zoo ſchendig had doorgeſtreken.”

Brandt was in 1626 geboren en kon alzo in 1647 „een jongeling van twintig jaren” genoemd worden. Is het ſtraks beſproken puntdicht vernuftig, de ſtjl van de Voor-reden, hoezeer hier en daar een nog ongeöefende hand verradende, is echter over 't geheel zuiver, fiks, ja meesterlijk te noemen. Wy erkennen er zoowel den ſcherpzinnigen theologant in als den vurigen bewonderaar van Hooft, en hy, die dit betoog ſchreef, was in ſtaat, by verdere ontwikkeling een werk als „het Leven van de Ruyter” te ſchrijven. Ik geloof dan ook niet, dat iemand licht zwaarigheid zal maken, in de hierboven aangehaalde regels een konfeſie te zien.

1) Zie Deel IV, blz. 615.

2) *Vondels leven*, blz. 55.

Op den 23 April 1630 was, in den ouderdom van ruim acht-en-vijftig jaren, te Hoorn overleden Theodorus Velius, Geneesheer, Lid van den Raad, geleerde, dichter enz., en vooral beroemd door de Kronijk zijner geboortestad, aan welke talrijke uitgaven te beurt vielen. Voor den derden druk, die in dit jaar verscheen, herzien door 's mans zoon en naamgenoot, die hem a's stadsgeneesheer opvolgde, prijkt zijn afbeeldfel, van Theodorus Matham gegraveerd, met het randschrift: THEOD. VELIUS HORNANUS MEDICUS OBIT a^o. CLD LDC XXX AETATIS LVIII, met 's mans wapen, zijnde een anker, boven, en zijn zinspreuk: *ne quid temere*, beneden in den rand: en daaronder het navolgende byschrift van Vondel:

OP DEN HEER

THEODOOR VELIUS.

SCHEPEN, RAET, MEDICIJN, HISTORISCHRIJVER, EN POËET,

TE HOREN.

O HOREN, ghy verheft uw' kostelijken Horen
Op uwen VELIUS, en grooten ingeboren,
Den trouwen Cicero in uwen kloecken Raet,
Den sehrandren Claudiaen, den wyzen Hippokraet,
Wiens artseny de Doot beroofde van haer lijken.
Ghy kent hem door dit beelt, maer best uit zijn Kronijcken.

* *Claudiaen*: Klaudianus was een beroemd Latijnsch dichter, die onder de keizers Theodozias en Honorius leefde en by hen zoo zeer in aanzien stond, dat zy hem te Rome een standbeeld lieten oprichten.

Minder bekend dan Velius is zekere Bartholomeus Abba, op wiens afbeeldfel Vondel insgelijks een byschrift vervaardigde, dat aldus luidt:

OP

BARTHOLOMEUS ABBA,

POËET EN RECHTSGELEERDE.

EA SOLA VOLUPTAS.

Dus maelt men ABBA, die zijn lust schept in de blaên,
 En Rechtgeleertheit van den Vorst Justiniaen.
 Die wapens handelt, en de boogh van Febus vedel,
 Gehuwt aen Poëzy, en zanglust braef en edel.
 3 Zoo steekt een eedle geest alle andre geesten aen.

EA SOLA VOLUPTAS: d. i.: „dit alleen is genot.” De woorden zijn getrokken uit Aen. VIII, vs. 561.

Of de hier bedoelde Abba een zoon of bloedverwant was van Cornelis Dirkz Abba, die in 1639 onder de Regenten van het Tucht-huis voorkomt en ook van 1646 tot 1675 Kommisfaris van Huwlijks-zaken was, durf ik niet bepalen. Waarschijnlijk was hy mede een Amsterdammer; doch, hoezeer Vondel hem „poëet en rechtsgeleerde” noemt, zijn noch zijn poëtische noch zijn rechtsgeleerde voortbreng-felen tot de nakomelingfchap overgegaan. Ten opzichte der laatst-gemelde zal ons dit geen verwondering behoeven te baren, daar die wellicht alleen zullen bestaan hebben in pleitredenen, memoriën en andere stukken van den dag, die niet in druk verschenen zijn, en met betrekking tot 's mans dichtvruchten kunnen wy misfchien het raadfel vinden opgelost in het navolgende puntlicht van Jeremias de Decker, aan den zelfden Abba toegezongen:

A A N

B A R T H O L O M E U S A B B A ,

OP ZIJNE PROMOTIE TOT ADVOKAAT OF DOCTOR IN DE REGTEN.

*Wat zijt gy wel bedacht, dat gy den Zanggodinnen
 Met haren zang en rijm zoo tijdig geeft den schop!
 Want by die zusterkens valt anders niet te winnen
 Dan een berooide beurs, dan een verzuft kop.
 De Poëzy, Mijnheer, doet zelden schoorsteen rooken.
 Neen, 't is Justiniaan, 't is Baldus, die dat doet.
 En onder Themis muts werd vrij meer juceus ontdoken
 Dan onder 't sober dak van Febus louterhoed;
 Derhalve laat ik my uw opzet wel behagen,
 En wensch dat gy den trap of naam van Advokaat
 En titel van Jurist verwerven moogt en dragen
 Tot eer van uwen naam, tot nut van onzen Staat.*

Ten dienste by de dertien jaar te voren gestichte Akademie te Utrecht, was op den ouden Smeêtoeren een *observatorium* of wachttorenen tot het doen van sterrekundige waarnemingen opgericht, hetgeen natuurlijk dien toren ongeschikt maakte om tot verdediging der stad te dienen. Een Latijnsch gedicht, dat daarop niet onaardig zinspeelde, werd door Vondel op de navolgende wijze in 't Neêrduitsch overgebracht.

OP DEN
WACHTTOREN BINNEN UTRECHT,

NU BY STARREKIJKERS GEBRUIKT.

UIT HET LATIJN VAN DEN EDELEN HEERE

FILIPS CEEZEN VAN VORSTENAU.

DAT Zwarts, de vinder van het oorlooghsdonderkruit,
Nu met den oorloogh vaere in roeck ten toren uit;
En Ticho, die bewaecht den loop van 's hemels viere,
Hier uit de Starren merck' met alle zijn scholieren:
5 De Starrekijker nu in 's krijghsmans wachttrans waecht;
Een voorloepoock dat de Vrede ons Nederlant genaecht.

1-4 De zin is: „dat deze toren niet langer diene om er geschut op te planten en er den vyand uit te beschieten, maar om er astronomische waarnemingen uit te doen.”

5 *Ticho*: de beroemde sterrekundige, van wien reeds vroeger gesproken is.

Die bewaecht: d. i.: „die aandachtig gadeslaat.”

6 *Merck* voor „neme waar.”

7 Deze regel vat in een kort begrip te samen wat in de vier voorafgaande was gezegd.

Bekend is — ook al ware het uit het zeer onhistorische zangspel van Scribe en Auber — het oproer, dat te dezen jare te Napels plaats had, en den eenvoudigen vischer Thomas (of Mas) Aniello voor een wijf tot Diktator en Oppermachtigen regeerder dier stad verhief, om hem spoedig daarna weder zijn heerschappy en 't leven te doen verliezen. Vondel herdacht dien snellen omkeer van 't lot in 't navolgende byschrift op 's mans afbeeldfel.

OP DE AFBEELDINGE

VAN

M A S A N J E L L O.

ZIE Mas Anjello hier in print voor elck ten toon,
 Die van de Vifchbanck klom op 's Konings hoogen Troon,
 Het kitteloorigh Paert van Napels help aen 't hollen,
 En, op zijn Faëtons geraeckt aen 't zuizebollen,
 In eenen oogenblik ging plotseling te gront,
 Gehoorzaemt, als een Vorst, doorfchooten, als een hont.

Er is by een vorige gelegenheid ¹⁾ reeds gewezen op de hooge achting, welke Vondel toedroeg aan de Societeit der Jezufeten, en werkelijk liet hy geene gelegenheid ongebruikt voorbygaan om de mannen van bekwaamheid, welke zy in onderscheiden vakken telde, in zijn gedichten te verheerlijken. Onder de zoodanigen had zich geen geringen naam verworven zekere Daniël Seghers, die, in 1590 te Antwerpen geboren, in 1614 tot die orde was toegetreden. Door den beroemden Jan Breugel in de fchilderkunst onderwezen, had hy zich gedurende een jaar te Rome opgehouden, doch was toen teruggekeerd, en in de ftille afzondering van zijn klooster te Mechelen verbleven, waar hy zich oefende in 't nafchilderen der bloemen en planten, welke de tuin hem in overvloed ter navolging aanbood. Dikwijls ging hem Rubbens in zijn afzondering bezoeken; terwijl de Koning van Spanje, de Landvoogd en andere Vorsten wedyverden om voortbrengfels van zijne kunst te bekomen. De verkoop daarvan leverde dan ook geen onbelangrijke voordeelen uit aan het klooster, waartoe de kunstenaar behoorde. Frederik Hendrik was mede onder degenen die een fchildery van Seghers begeerden, en zond zijn hof-fchilder Thomas Willeborts tot hem, om er een te verzoeken. Seghers, gewis het belang er van inziende, om ten behoeve van zijn orde 's Prinzen gunst te winnen, zond hem een fchildery, een bloemruiker

¹⁾ Zie IV, blz. 621.

in een glas voorstellende, met infekten, hier en daar kruipende of vliegende, tot een geschenk. Nu gebeurde het — althands zoo luidt de overlevering, my te Antwerpen medegedeeld, dat Vondel aldaar kwam ten tijde, dat Seghers zich in die stad bevond en zich met gemeld kunststuk onledig hield. Verlangende met den bekwamen Pater in kennis te komen, begaf hy zich naar diens klooster; doch hoorde tot zijn leedwezen, dat de schilder van huis was. Men verzocht hem zijn naam te openbaren; hy daar-en-tegen zeide, dien te zullen bekend maken, wanneer hy in des kunstenaars werkplaats was gekomen. Daar toegelaten, nam hy eerst de aldaar aanwezige tafereelen in oogenschouw, en toen een stuk houtskool, waarmede hy op den witten muur de navolgende regelen schreef.

B Y S C H R I F T

VOOR

D A N I E L S E G H E R S

FENIX DER BLOEMSCHILDREX.

De geest van Seghers is een By,
 Waer op de Nederlanders roemen.
 Zy zuight haer honigheleckerny
 En geur uit allerhande bloemen.
 Een By quam op zijn schildery
 En geur en kleuren aengevlogen,
 En riep: Natuur vergeef het my:
 Dat bloempenfeel heeft my bedrogen.

De Jezuiet, die Vondel vergezelde, had naauwliks deze regels gelezen, of hy riep in verbazing uit: „gy moet de duivel zijn.... of Vondel.”

Frederik Hendrik zond, in dankerkentenis, aan den schilder een rozekrans van tien geëmaljeerde gouden kralen, oranje-appelen ver-

beeldende, met een kruis er aan van hetzelfde metaal, en — wat den schilder gewis nog streelender belooning zijn moest — de pastoor van het huis, dat Seghers te Antwerpen betrok, ontving een brief, door Huygens geteekend, waarby den Jezuiten van dat huis vergund werd, gedurende den oorlog het grondgebied der Vereenigde Nederlanden te betreden. Amelia van Solms toonde insgelijks haar welgevallen in 't werk van den schilder, en zond hem, na den dood van haar gemaal, een lauwertak, palet en penceelen, alle van goud, met een zeer vleijenden brief. De Keurvorst van Brandenburg, wien een zeer keurig bloemstuk van Seghers was aangeboden, maakte er zich beterkoop af, en stuurde aan de Antwerpsche Jezuiten een klein koffertjen, waarin zy, het met brandende nieuwsgierigheid openende, niet anders vonden, dan... twee vingers van den H. Laurentius. Wy hebben dan ook hierboven ¹⁾ gezien, dat de goede Keurvorst schraal by kas was. Seghers overleed den 2 November 1661. Behalve Vondel had Jan Vos hem ook een bevallig lofdicht gewijd ²⁾.

Een ander schilder, die zich thands mede te Antwerpen ophield, was Jan Lievensz., die, te Leyden in 1607 geboren, reeds op zijn achtste jaar by Joris Verelchoten, en op zijn tiende by den vormer van zoovele treffelijke meesters, Pieter Lastman, beïeeld werd, en het al spoedig tot een meer dan gewone hoogte bracht in de gelukkige nabootsing der natuur. Het afbeeldfel zijner moeder was een meesterstuk van keurige uitvoering, en dat van een lezend student by turfvuur zoo schoon en natuurlijk geschilderd, dat de Prins het aan den Engelschen Gezant en deze aan zijn meester aanbood, die er een byzonder behagen in getoond had. Lievensz., dit vernomen hebbende, begaf zich op zijn vier-en-twintigste jaar naar Engeland, werd te Londen op zeer aanmoedigende wijze ontvangen en schilderde aldaar den Koning, de Koningin en een aantal aanzienlijken. Drie jaren later begaf hy zich naar Antwerpen, waar hy de dochter van Michiel Colijns, een vermaard beeldhouwer, tot vrouw nam. Te dier stede vervaardigde hy onderscheidene kunstwerken voor kloosters, kerken, en byzondere gestichten of personen; zoo ook in 1640 voor Frederik Hendrik en voor de Burgemeesters van Leyden twee kapitale stukken. Wy zullen hem later wel weder ontmoeten; thands bepaal ik my by de vermelding der dichtregelen, waarmede Vondel eenige zijner werken vereerde: het eene, zijnde een afbeelding van den organist Dirk Swelingh, zoon van den beroemden Jan Pietersz. Swelingh, van wien vroeger ³⁾ gesproken is, en 't welk met dit byschrift werd voorzien.

¹⁾ Blz. 531.

²⁾ Zie *Kluis Kraam*, blz. 299.

³⁾ Zie Deel II, blz. 161.

OP

DIEDRICK SWELINGH,

ORGELIST VAN AMSTERDAM.

ALDUS heeft Livius ons SWELINGH afgebeeld,
 Maer niet zijn' fenixgalm, uit 's Vaders atch geteelt.
 De Neef, de Grootvader, en de Fenix vader zongen
 Een eeuw den Aemstel toe met hemelsche orgeltongen.
 3 Zoo Thebe door een lier tot zulek een' wasdom quam,
 Wat zou men dichten van het orgel t'Amsterdam?
 Daer David en Orlande om strijt zich laten hooren,
 Als Diedrick zielen vanght, en ophangt by heur ooren.

1 *De Neef*: of „kleinzoon,” Diederik Swelingh zelf.

De Grootvader: de vader van Jan Pietersz. Swelingh.

De Fenix vader: Jan Pietersz. Swelingh.

2, 4 *Zongen Een eeuw den Aemstel toe*: „oefenden gedurende eene eeuw het bedrijf uit van Organist.”

7 *Orlando*: „Orlandus Lassus,” over wien reeds meermalen gesproken is.

8 *Ophangt by heur ooren*: in de onze bederft dit min liefelijk slot het anders keurig fraal gedicht.

By de anderen behooren de volgende regelen.

OP

DEN GEBOEIDEN LEEUW.

DE Leeuw van Holland zuft in 't stof,
 Geketent met den hals aen 't Hof.

OP
DEN ONTBOEIDEN LEEUW.

DE Leeuw ontboeit, en op zijn wacht,
Bewaert de vrijheit in haer kracht.

GESPREEK OP DEN LEEUW,

DOOR

LIVIVS VAN LEIDEN

GESCHILDERT.

POËET. SCHILDER.

POËET.
WIE voertme nu in een woestijn?
Hier leit een Leeuw, en niet de schijn.
Hy vlamt op roof en menschespieren.

SCHILDER.
Hy heeft zijn' wilden aert verleert.
3 Zoo temt de Kunst den Vorst der dieren,
Die over alles triomfeert.

3 Die over alles triomfeert; die staat hier op de kunst, en niet op den vorst der dieren.

Ook een kunststuk van geheel anderen aart werd door Vondel omtrent dezen tijd bezongen. Veelvuldiger dan thands waren in zijne dagen die mikroskopische werken, doorgaands meer van het geduld en van de volharding des makers dan van zijn kunstzin getuigende, en die veelal in de eentonige eenzaamheid des kloosters werden vervaardigd. Zoo bezong Reinier Anflo een paternoster van pruimesteen, op ieder waarvan een afbeeldsel van een der eerste twaalf keizers van Rome gesneden was ¹⁾. Een soortgelijk, ja nog merkwaardiger kunststuk, door een Beyersehe non gewrocht, gaf Vondel aanleiding tot het volgende gedicht.

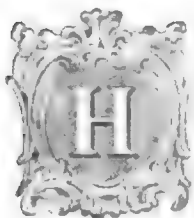
¹⁾ Zie *Kluis Kraam*, blz. 33.

OP
DE ZEVEN KEURVORSTEN,
DE DOOT,

EN EENIGE HONDERT

DOOTSHOOFDEN,

KUNSTIGH VAN EEN BAIERSCHE NON OP EEN KARSSESTEENTJE GESNEDEN.

- IER ziet zich d'arent blind: hoe kon
De Baierſche gewijde Non
Haer groot vernuft zoo rijk ontvouwen,
En zoo godtvruchtigh, in het kleen
Begrijp van dezen Krieckeſteen,
Ons leeren alles te mistrouwen,
Om 't welck de kloot der mane draeit.
De kloecke kloosterkonſt bezaeit
Het velt des ſteens met beekeneelen,
10 Met Uurglas, Dootshooft, bleecke Doot,
En 't Zeven Keurtal, uit wiens ſchoot
De Duitschen zien hun Keizers teelen?
Hoe ſlaet der Vorſten glori af,
Naerdien de heerſchappy op graf
15 En kerckhof bouwt haer hooge troonen.
De Doot beſchimpt hier onvervaert,
Rijxappel, Myter, Scepter, Zwaert,
En armelijne voër en kroonen.
O Karſſeſteentje kleen en kloeck,
20 Ghy leertme meer dan menigh boeck.

3 *Krieckeſteen*: *kriek* is — zie hierboven biz 91 — ſynoniem met *kers*, offchoon het in 't gebruik meer voor een bepaalde, min gezochte foort genomen wordt.

7,9 *Kloot*.. *kloecke*.. *klooster*: deze herhaling der aanvangletters ſchijnt wel met opzet to zijn geſchied. Ik kan die echter niet gelukkig noemen.

11,12 *Verſta*: „de zeven Keurvorſten, die een Keizer kiezen voor 't Duiſche Rijk.“ De uitdrukking *uit hun ſchoot* is, mijns inziens, niet gelukkig, daar zy al licht tot de verkeerde opvatting zou leiden, dat de Keurvorſten een Keizer „uit hun midden“ moesten kiezen.

18 *Voër* voor *voering*, „bekleedſel.“

Het stuk kwam in 't bezit van Burgemeester de Graef, als blijkt uit een gedicht, aan diens echtgenoot, Katharina Hooft, toegewijd door Jan Vos ¹⁾).

Had Vondel meermalen by geboortefeesten of andere blijde gebeurtenissen zijn lier voor zijn vrienden doen klinken, alsnu den ouderdom van zestig jaren bereikt hebbende, bezong hy zelf deze gebeurtenis. Gewis kon hy niet denken, op dezen reeds gevorderden ouderdom, zijn loopbaan als dichter nog naauwlijks ter helfte bereikt te hebben, noch dat het vaderland hem nog zoo vele, en daar onder zulke voortreffelijke dichtvruchten zou te danken hebben. Het geboortedicht, waar ik op doel, luidde als volgt:

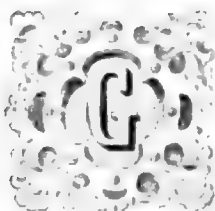
¹⁾ *Kluis Kraam*, blz. 159.

GEBORTEZANG

AEN

GREGORIUS THAUMATURGUS.

MIJNEN GEBOORTEHEILIGH.

GEBOORTEHEILIGH, wonderwercker
Gregorius, die door 't geloof
Des afgodts onverlichten kercker
Zijn vastgeboeiden zielenroof
Ontruckte, bergen kost verzetten,
En stroomen stuiten; Oosterseh Licht,
Die Cezars stadt aen Jesus wetten
Verknocht; ontfang mijn Boortedicht

² *Gregorius*: de hier bedoelde Heilige wordt ook genoemd *Gregorius van Neocesarea*, uit welke plaats hy geboortig was. Zijn ouders waren heidenen en hadden den jongen Theodorus — gelijk zijn naam eerst luidde — in hunne godsdienst opgebracht. Van jonge af een groote neiging voor de Studien gevoeld hebbende, liet hy den eersten grond daarvan in zijn vaderland, en ging vervolgens eerst naar Alexandriën, toen naar Athene, en eindelijk naar Berytus in Feniciën zijn letteroefeningen voortzetten. Omstreeks het jaar 234 begaf hy zich met zijn broeder Athenodorus by Origenes, die toenmaals te Cezarea in Palestina openlijk leeraarde. Van dezen in de wetenschappen en tevens in de godsdienstleer onderwijs genoten hebbende, keerde hy vijf jaar later naar zijn vaderland terug en werd door Fedimus, Biscshop van Amazen, te Neo-Cezarea tot Biscshop aangesteld. Toen hy echter deze waardigheid ontvlood, begaf zich Fedimus in de kerk, deed een gebed tot God, wendde zich vervolgens tot Gregorius, als of die tegenwoordig ware geweest, en beval hem, het Biscdom te aanvaarden. Dit vernomen hebbende, liet Gregorius zich

- In uwe goude schael, vol reucken,
 10 En offer het voor 's Lams gestoelt,
 Nu zestigh jaer het voorhoofd kreucken,
 Het bloet in d'aderen verkoelt,
 Het hair besneeuwt, mijn tijtgenoten
 My vast bezwijcken, voor en na,
 15 Rontom en aen mijn zy geschoten,
 Terwijl ick hier noch strijde, en sta
 Op schiltwacht, reede alle oogenblicken
 T'ontworstelen het zielgevaer
 Van 's weereelts zorgelijke stricken.
 20 Verstreck me een schilt en beuckelaer,
 Waer onder ick Godts naem magh eeren,
 Vrymoedigh zingen 's hemels lof,
 Om hoogh gevoert op Engleveêren,
 En vlechten uitgeleze stof
 25 Tot kranffen, en altaerfestoenen,
 Op uwe feest, mijn Jaergety,
 Het welck my leert de Godtheit zoenen.
 Als Slaghtmaent, meer dan half voorby,
 Den zonring sluit op mijn verjaren.
 30 Hoe slijt het leven als een kleet!
 Waer is de vlugge tijt gevaren,
 Dat dierste kleinoot, waert besteet
 In aendacht, en belpiegelingen
 Van Godt en 't allerhooghste goet,
 35 En wat wy van den Zoon ontgingen,
 Die door de stralen van zijn bloet

overreden en keerde terug naar Neo-Cezarea. Offchoon hy het aldaar met de zaken van het Kristendom deerlijk gesteld vond, zoo dat zelfs het getal belijders van het Evangelie niet meer dan seven bedroeg, bracht hy het door zijn yver en voorbeeld zoo verre, dat er by zijn dood niet meer dan zeventien heidenen geteld werden. Gedurende de vervolging, door Keizer Decius tegen de Kristenen ingesteld, droeg hy de meest naauwgezette zorg voor zijn kerk en kudde: doch hyzelf zag zich genoodzaakt te wijken en zich een tijd lang voor 't onweer schuil te houden. Weder te voorschijn gekomen, had hy veel last te verduren van de naburige, nog Heiden-sche, volkstammen. In 't jaar 265 woonde hy de Kerkvergadering te Antiochiën by, die gehouden werd tegen Paulus van Samozate en stierf den zeventienden November dezerelfden jaars. Gregorius van Nyssa en anderen schrijven hem vele wonderwerken toe, als b. v., dat hy, door het teeken van 't kruis den duivel uit de kerk verdreven, bergen verzet, meiren uitgedroogd, vlooden in hun loop tegengehouden, en andere merkwaardige feiten meer verricht zou hebben, waardoor hy dan ook niet ten onrechte aanspraak kon maken op den naam van „wonderwerker.“ Hij liet onderscheidene schriften na, als b. v. *Panegyricus ad Originem: Metaphrasis in Ecclesiasten: Brevis Aelæ expositio: Epistolæ*, enz.

5, 6 Zie het hierboven aangeteekende.

7 *Cezars stad*: „Neocaesarea,” de hoofdstad van Kappadociën of Pontus.

13-15 Aan wien zijner tijdgenooten V. hier gedacht kan hebben zal ons uit de volgende bladzijden blijken.

14 *My vast bezwijcken* voor „my ontvallen.”

20 *Op uwe feest*: het (of, zoo als Vondel schrijft), de feest van St. Gregorius valt in op zijn sterfdag — zie het aangeteek. op va. 2 — die tevens de geboortedag van onzen dichter was.

27 *De Godtheit zoenen*: versta hier: „naar de gebruiken der Kerk, mijn vrede met God maken.”

28, 29 Gewis kon de dichter op geen naauwkeuriger en gelukkiger wijs zijn geboortedag aanduiden.

35 *Aendacht*: in den zin van: „godvruchtige overpeinzing,” waarin het ons reeds meer is voorgekomen.

Ons zuiver wiefch, en openbaerde
 De befte Perle, die zoo diep
 Begraven lagh, beftulpt met aerde,
 40 Eer hy ons tot zijn Waerheit riep,
 Uit geen verdienfte, maer genade.
 Gelukkig zijnze, die voor 't ent
 Met vleefch noch bloet niet gaen te rade,
 Noch dit vergangklijck element.
 45 De melck der voefter, flimme wennis,
 En d' eerfte ploy van erref leer
 Wort fpa verleert door betre kennis,
 Zoo lang men d' Ootmoet noch ontbeer;
 Die fchiet te traegh haer eedle wortelen
 50 In fteen van 't eigenzinnigh hart,
 Het welck verhardt in tegenfportelen,
 En by zijn opzet blijft verwart.
 Geboorteheiligh, die in 't midden
 Der Zaligen uw' zetel hebt,
 55 Volhardt voor my en elck te bidden
 By hem, die licht uit duifter fchept.

MDCXLVII.

38 De befte Perle: hiermede bedoelt V. de Katholijke Kerk. Vergelijk wat hy in zijn *Toetsfteen* zegt:

*Tot datme, door een klaerder blyck
 Van 't weerdlijck en kerkelijck
 Ontdeckt wiert in een fchooner dagh
 De Perle, die verborgen lagh,
 Waervoor men 't al met winft verlaeft.*

41 *Uit gaen verdienfte.* Licht vraagt er iemand: is V. hier wel heel zuiver in de leer. Intuifchen, de uitdrukking kan verdedigd worden. V. fprekt hier van „de eerfte roeping door de komst van Kristus.“ De Roomfche Kerk kent niet alleen *verdienften*, maar zelfs *ooververdienften*.

44 *Dit vergangklijck element:* waarfchijnlijk wordt hier de „aarde“ bedoeld.

45-47 De zin is: „het valt zwaar, zich een leer, welke men als kind van zijn ouders ontfangen en als met de melk ingezogen heeft, aan welke men later is gewoon geraakt, en die ons door overlevering is bygebleven, weder te ontwennen.“

48 *d'Ootmoet:* staat hier in den zin van: „knechtelijck geloof,” hoedanig de Roomfche Kerk haren leden inprent.

50 *In fteen van 't eigenzinnigh hart:* beter ware hier: „in het fteen“ enz. of: „in fteen van *eigenzinnige harten*.“

50, 51 *Hart — verhardt:* een dergelijke woordfpeeling legt Nomaz in zijn meesterlijke vertaling der *Athalia* aan Jojada in den mond:

*Hoe! daer Gods wonderftem u daaglijks klinkt in de ooren,
 Uw hart blijft even hard!*

Weder van geheel anderen aart als het ftraks vermelde was een kunstftuk, 't welk Vondel insgelijks bezong, te weten, een koperen aardbol van ongemeene grootte, die door de bewindhebbers der O. I. Maatschappy als een vereering was toegezonden aan Pentagoule, Prins van Makasfaar.

OP
DEN KOPREN AERTKLOOT

DOOR DE BEWINTHEEREN DER OOSTINDISCHE MAETSCHAPPE

PANTAGOULE, PRINCE VAN MAKAZAR

TOEGEZONDEN.

TOT eer van Hollants Waterleeuw
Herschept de Kunst de kopere eeuw',
Een ronde daer een kloecke vrouw,
Een Pallas, wel in spinnen zou.
3 Dien Aertkloot zent 't Oostindisch Huis
Den grooten Pantagoule t'huis,
Wiens aldoorsnuffelende brein
Een gansche weerelt valt te klein.
Men wensche dat zijn scepter walf,
10 Bereicke d' eene en d' andere As,
En eer het slijten van den tijt
Dit koper dan ons vrientſchap slijt'.

1 Een ronde voor „een rondte,” als wy zouden zeggen, of eigenlijk voor: „een ronde omvang;” —
't woord is gelijk van vorming als *oude* voor „ouderdom.”

2,4 Verſta: „ruim genoeg, om een spinnende vrouw van kloecke gedahte te bevatten.”

7,8 De zin is: „het doorzoeken van al wat de waereld belangrijke oplevert zoſt geene te zware
ſtudie werken voor het veel omvattende brein van Pantagoule.”

9,10 Dat zal V. wel niet letterlijk zoo gemeend hebben.

11 En eer: lees: „en dat eer.”

12 Ons vrientſchap: V. ſpreekt hier uit naam der Oost-Indiſche Maatſchappij.

Ook in dit jaar schreef hy in zeker stamboeck het navolgende kleine gedichtjen:

IN ZEKER STAMBOECK.

DE Kercke die ghy blincken ziet
 Van toets en marmersteen en gout,
 Dat is de rechte Kercke niet,
 O neen, Godts Kerck is steen noch hout:
 s Het is al vry aen schooner werck,
 't Welck niemant met den vinger toont:
 't Geloovigh hart is Jesus Kerck,
 Daer Godt door zijnen geest in woont.

s Toets voor „toetssteen.”

Op de hofstede Welna aan den Aemstel woonde omstreeks dezen tijd de aanzienlijke familie Wuytiers, waarvan de stamvader was Govert Wuytiers, in 1579 Raad, in 1581 Schepen van Amsterdam. Deze was gehuwd geweest met Dieuwert Banninck, by welke hy twee zonen had verwekt. De oudste, Dirck Wuytiers, getrouwd met Katharina de Wale, was vader van vier kinderen, als: Margaretha, gehuwd met Jacob Cromhout, Govert, Heer van de Werve ¹⁾, Jacob, en Jan, Heer van Asfumburg, Heemskerk, enz. Goverts jongste zoon, Jan, in 1591 geboren, nam by zijn geslachtsnaam dien zijner moeder aan en schreef zich alzoo Jan Banninck Wuytiers. Hy keerde niet alleen tot het voorvaderlijk geloof terug, maar liet zich zelfs, in 1619, tot Priester wijden en verwierf zich, als zoodanig, geen kleinen lof, als o. a. blijkt uit het navolgende byschrift van Jan Vos, onder zijn afbeelding, door Matham gesneden:

1) Vermeld by VAN LEEUWEN, *Batav. Illustr.*, pag. 1292 en 1293.

*Dus toont de kunst Wuytiers, als 't oog geen meer zal straalen,
Maar zijn godvruchtigheidt wordt van geen lijf omvat.
De deugt, die nimmer sterft, begeert geen nieuwe paalen
Hy wijst ons, door zijn leer, het zaaligmaakend padt.
Zoo hoed' hy Petrus schip vol zielen voor de baaren.
Oprechte leeraars zijn Godts rechte steunpilaaren.*

en uit dit andere, op zijn afbeelding: ¹⁾

*Dives opum, vultu pulcher, spectatus amicis:
Factus cum Christo pauper et exiguus.
Exemplar vitas multis, verusque sacerdos:
Quodque alii verbo, moribus ipse fuit.
Vivat in aeternum felix, coeloque locatus
Fulgeat, in terris bene qui delituit.*

Geen wonder dat tusfchen mannen als Vondel en Wuytiers, beiden uit het Protestantendom tot het Pausdom overgegaan, een gemeenzame vriendschap ontftaan was, en dat, by het overlijden van dezen, gene hem betreurde en dezen loverkrans op zijn grafsteê vlocht.

1) Te vinden in de Lat. *Batavia Sacra*. II, fol. 405.

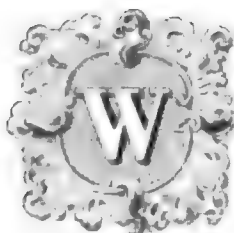
L I J C K B E D D E

VAN WIJLEN HEER

JOAN BANNING WUITIERS,

Priester.

JOAN. 5. BRANDENDE EN LICHTENDE.

IE legt hier doot te bed, gelijk ontschepen?
 Heer BANNING heeft zijn dootschult afgeleit,
 Doch is niet doot, maer rust, en schijnt te slaepen,
 Tot dat Godts dagh het licht en duister scheidt,
 De lichaemen vereenight met hun zielen,
 Hem opweckt met d' Aertsengeliche trompet.
 De worm kan 't lijf, geenfins den geest vernielen.
 Geen Christen sterft, maer gaet gerust te bedt,
 Om vrolijk op te staen in 't ander leven:
 10 Daer volgen hem zijn wercken voor Godts troon,
 En tuigen van wat Geest hy was gedreven,
 Die Christus raet, en hoofdwet, en geboôn
 Waerdeerde meer dan tijdelijke goeden,
 En armoe koos voor wellust, eere, en staet,
 15 Den armen zocht te troosten, en te voeden,
 Zich zelf besneedt van pracht en overdaet,

1 Onschepen: wy vinden ontscheppen by KILIAEN opgenomen, en verklaard met *deformare*: het gebruik, dat V. van 't woord maakt, steunt alzoo op behoorlijk gezach. Ik kan er, wat my betreft, achter geen vrede med hebben: welke beteekenis toch kan aan dat *ontscheppen* overeenkomstig zijn vorming gegeven worden? Niet die van „gedaante ontnemen;“ want dan zou *scheppen* moeten beteekensen, wat het niet doet: „gedaante geven, vormen.“ Het tegenovergestelde van *scheppen* is *vernietigen*, dat van *vormen* is *ontvormen*; maar noch de ene noch de andere tegenstelling kan, mijns bedunkens, door *ontscheppen* worden uitgedrukt. Vergel. Matth. IX: 24.

2 D' Aertsengeliche trompet: verkeerde uitdrukking en strijdig met ons taaleigen. Wie spreekt er van „een muzykantische fluit?“ „een soldaatsch zwaard?“ „een generaalsche staf?“

10 Zie Opend. XIV: 13.

15 Zich zelf besneedt van pracht en overdaet: *besnijden* wordt hier overdrachtelijk gebruikt voor: „onthouden,“ in welken zin men ook wel op gelijke wijze *sneeden* zegt. Het woord vindt men in deze figuurlijke beteekenis ook meermalen in de Schrift, als b. v. Colos. II: 11.

Om milder Godts nootdruftigen t'onthaelen.

Godts outer was zijn vryburgh dagh op dagh,
Het kruis zijn stut, in 's lichaems smerte en qualen,

20 't Getydeboeck, dat voor hem open lagh,

Zijn uurwerck, om godtvruchtigh op te mercken.

Een ander leert met woorden, stemme, en spraeck.

Dees Priester leert met wandel en met wercken,

En licht vooruit, gelijk een heldre baeck.

25 Al 't maeghschap, dat verstroit geduurigh verder

Van waerheit dwaelde, en nergens weide vondt,

Broght hy te koy, gelijk een oprecht herder;

Dies looft het hem, op zijn' gefloten mondt.

Nu rust, WUITIERS, ghy hebt uw strijt volstreden.

30 Gedenck ons noch by Godt in uw gebeden.

18 Vryburgh voor „wijkplaats, toeverlaat.”

25,27 Met andere woorden: „hy bracht zijn geheele familie tot het Katholijk geloof.”

30 Op zijn' gefloten mondt voor „nu zijn mond gefloten is.”

Gewis kan ons deze hulde, door Vondel aan Wuytiers gebracht, niet bevreemden; maar wel mag het onze verbazing wekken, dat wy behalve de enkele plaats, waarover hierboven in de noot op zijn verjaars 1) gesproken is, geen enkelen regel vinden, aan de nagedachtenis gewijd van den man, aan wien hy zoo veel verschuldigd was, van wien hy zoo vele bewijzen van vriendschap en achting genoten had, aan wien hy nog niet lang geleden 2) een bewijs van beiden gegeven had, van Pieter Corneliszoon Hooft. Ook deze was zijn vrienden Reael en Mostart in het graf gevolgd. In de lente van dit jaar naar den Haag gereisd, om aldaar de lijkstaatsie by te wonen van Prins Frederik Hendrik, die op den 14 Maart overleden was, en wiens plechtige begrafenis op den tienden Mei stond gevierd te worden, werd hy door hevige koorts en buikloop aangetast, en op den een-en-twintigsten dier maand uit het leven gerukt. Zijn lijk werd naar Amsterdam gevoerd en op den 27, in het koor der Nieuwe kerk, in 't graf zijns vaders bygezet. Ten volgenden dage werd op den Schouwburg een lijkrede gehouden te zijner eere, die opgesteld was door zekeren jeugdigen letterkundige, wiens naam, als met Vondels *werken* ten naauwsten verwant, ik reeds meermalen genoemd heb, doch wiens persoon in 't verhaal van Vondels *leven* nog niet (tenzij wellicht onder een momaanzicht verscholen 3)) is opgetreden. Die jongeling, met wien Vondel toen weinig bevriend was, en aan wien hy gewis niet dacht in

1) Zie hierboven, blz. 561, vs. 13-15.

2) Zie hierboven, blz. 422.

3) Zie hierboven, blz. 546.

zijn ouderdom en na zijn dood verplichting te zullen hebben, was de een-en-twintigjarige Gerard Brandt. Zijn vader, die denzelfden naam droeg, was een Amsterdammer, horologiemaker van beroep en een der Hoofden van den Schouwburg. Der Remonstrantsche gezindheid toegedaan, had hy, in 't jaar 1628, de volmacht geteekend, volgens welke men vrijheid van godsdienstoefening voor deze gezindheid dacht te verzoeken. Diens huisvrouw, Kornelia of Neeltjen Jeroens geheeten, schonk hem op den 23 Julij 1626 een zoon, onzen Gerard, die in het bedrijf zijns vaders werd opgeleid. Van vroeg af toonde de knaap echter een ingeschapen liefhebbery voor poëzy en teekenkunde, en, naauwliks zeventien jaar oud, dichtte hy een treurspel „de veinzende Torquatus” genaamd, 't welk, met veel toejuiching ten tooneele gevoerd, den jongen dichter bekend maakte by Van Baerle, die 't stuk met een lofvaers vereerde. Sedert schreef hy nog meer gedichten; doch vooral verwierf hy zich lof door de lijkrede op Hooft, die, gelijk ik hierboven zeide, uitgesproken werd op den Schouwburg, door den beroemden tooneelspeler Adam Carelsz. van Zjermesz. In die Lijkrede, die in Augustus by Joost Hartgers uitkwam, met een opdracht aan Huygens ²⁾, geeft de opsteller, na een keurige inleiding, getuigende zoo van goeden smaak als gepaste zedigheid, een sierlijk verhaal van het leven, de lotgevallen en de werken des afgestorvenen, welk verhaal hy hier en daar toelicht door aanhalingen uit de dichtwerken van Hooft zelve of van zijn vrienden. De slotrede is gedeeltelijk ingericht om te betoogen, hoe voor den man, wien hy betreurt, na diens welbesteed leven, het sterven gewin was: gedeeltelijk strekt die tot opbeuring en bemoeiding van 's mans nagelaten betrekkingen en vrienden. De laatste regels der toespraak laat ik hier volgen: zy mogen tot een staaltjen strekken van den treffelijken stijl, waardoor het geheel zich onderscheidt: „En ghy, mijn Toehoorders, die met my op d' uitvaart ge- „weest zijt, en het gedult gehad hebt van een Lijkcreeden, vol van „zuchten en traanen, aan te hooren, zult dees plaatzen verlaten „met een genoegen, 't welk door geen tijdt uitgewischt kan worden, „omdat het geluk u heeft laten leeven ten tijde van den grootsten „Dichter, dien Hollandt, of ooit zon zag: en verhaalen dit aan uw „kinderen, en laten die dan den naanceven en naakomelingen be- „kent maaken: dat gy den Vaader der Hollandtsche zanggodinnen, „met my, de laatste plichten hebt beweezen.”

Dat van Baerle en Huyghens de zuiverheid en kracht van taal, waardoor de Lijkrede zich onderscheidde, hoogelijk prezen, zou ook by mindere voortreffelijkheid van 't stuk, niet te verwonderen zijn geweest, want zy waren er zelve met name en met niet weinig lof in genoemd; maar ook Vondel, die er niet in genoemd was, en die

²⁾ Men vindt een en ander ook in de uitgave van *HOOFTS Brieven van v. VLOTEN*, Deel IV, blz. 424 volg.

zelfs eenige reden kon gehad hebben, de benamingen van „grootsten dichter” en „Vader der Nederlandſche Zanggodinnen,” aan Hooft door Brandt gegeven, wat overdreven te vinden ¹⁾, Vondel drukte evenzeer luide en openlijk zijn goedkeuring over de Lijkrede uit, gelijk dit blijkt uit het volgende gedicht, door Reinier van Anſlo te dezer gelegenheid aan zijn jongen vriend toegezongen, en waarby deze, na zich zelve onbevoegd geacht te hebben om zijn oordeel te uiten, onzen dichter ſpreken laat, als wiens lof den redenaar 't meeste ſtreelen moest.

*O Brandt, mijn welbehagen,
 My om het hert geſlagen,
 Dat gy, door min tot Neérlandts Poëzy,
 Aan u verknocht met zinnenmaatschappy
 En nu weér kunt verbreken
 Met zonder maat te ſpreken,
 Wanneer ik door uw droefheyt weér bezuur
 't Gevoelen van mijn diepe hertquetsuur.
 Wat wiert ik fel bevochten
 Van ſterke tegentochten,
 Als uw welſpreekentheyt hem hadt beklaagt,
 Daar noch mijn ziel met Muyden rou om draagt!
 Uw tong kan herten treffen.
 Zal ik uw lof verheffen?
 Het ſcheen wel licht, indien ik dat beſtondt,
 Eenzijdigheyt van een verpligten mondt:
 Ick ſtel dat dan ter zijden,
 Om oppſpraak te vermijden;
 En dikwijls heeft het oordeel van een vriendt
 De laſter van vooroordeel ook verdient:
 Maar toen, met ope deuren,
 De Schouburg was aan 't treuren,
 Bevondt zich daar des Aemſtels keurpoeet,
 Die zoo veel tijts in dichten heeft beſteet,
 En loſlijk onderwonden
 Te vinden nieuwe Vonden: ²⁾
 Waarom mijn pen den Agrippynſchen Rijn
 Voor zoo een zoon zal eeuwig dankbaar zijn.
 Wat ſtont hy opgetogen!
 Gy hadt, door uw vermogen
 Dien grooten Man, zoo krachtig opgevoert.*

¹⁾ Dat V. zelf geen valſche nederigheid genoeg bezat, om Hooft als dichter boven zich zelve te ſtellen, is ons o. a. gebleken uit den regel, in zijn brief aan den Drosſaart, in deze uitgave voor-
 komende, Deel II, blz. 682.

Bereellmen my dan 't rijm, 't bereel u 't rymeloos.

²⁾ Naamſpeling, als uit de kap. aanvangſletter blijkt.

*Die sprack in 't eynd' (na dat hy hol beroerd
 Van yver opgenomen,
 Was tot zich zelf bekomen):*
 „Hoe eer ik best, voor Amstels lofaltaar,
 Met lof en dank haar EERSTEN REDENAAR;
 Die, vry van taalgebreken,
 Haar 't schoonste Duyts leert spreken.
 Men wijde aan hem, die dus den *Drosfardt* looft,
 Tot dankbaarheid dan vry een zilver HOOFT,
 Niet om hem te betalen.
 Wat kan die kunst ophalen?
 Een gaau vernuft is voor het goudt te duur.
 Ik zie, hy is een Wonder der Natuur,
 Dien zy, om meê te pronken,
 Veel gaven heeft verschonken.
 Dat nu de ziel van Muydens groote DROST
 Ontbonden en van 's lichaams pak verloft,
 Mocht met haar hemelsche ooren
 Haar eyge Lijklof horen!
 Zy waar verheught. Dien heeft Natuur te baat
 Het zy hy schrijft op maat of zonder maat.
 Zijn oordeel is ervaren.
 't Verstandt quam voor de jaren.”
*Zoo sprak die man, verwondert, overluyt,
 Op dese jin. zijn hert voor ieder uyt.
 Nu ben ik ook gehouwen
 Mijn oordeel te betrouwen:
 En acht my ook gelukkig, nu mijn reên
 Met dat verstandt hier stemmen over een.*

Gewis, indien het waar is, dat niets een rechtgeaarde ziel pijnlijker aandoet, dan een lofspraak uit den mond van hem, dien men beleedigd heeft, dan kan het genoeg, dat aan Brandt de vleierende woorden van Vondel verschaffen moesten, niet hebben opgewogen tegen het leedwezen, dat hy moet gevoeld hebben by de gedachte, hoe hy zich jegens dien man vergrepen had.

Hooft had niet meer dan twee kinderen nagelaten: een zoon, Aernout genaamd, die thands te Leyden in de rechtsgeleerdheid studeerde, en tot wien de laatste brief, die van zijn vader overig is, gericht was: — en eene dochter, Christina. De zoon zal ons nog eenen andermaal voorkomen; de dochter huwde eerlang met Coenraad Burg, Schepen en Raad dezer stad en later Thezaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Ik zeide, dat wy eenigzins verwonderd zijn, onder Vondels nagelaten gedichten geen lijkzang op Hooft te vinden; maar toch zou ik er de ge-

volgtrekking niet uit willen hebben opgemaakt, dat de Drosfaart aan zijn ouden vriend ten eenemale onverschillig was geworden. Ik heb reeds by het vermelden van Reaels overlijden doen opmerken ¹⁾ dat ook te dier gelegenheid de lier van Hooft zoo wel als die van Vondel zweeg: en toch was de afgestorvene hun boezemvriend. Maar dichters zijn een grillig flach van menschen, die zich er maar zelden rekenschap van weten te geven, waarom zy meermalen ter gelegenheid van een voorval, dat hen innig treft, geen enkelen regel weten samen te stellen, terwijl zy op een anderen tijd, waar 't gevoel van rouw of van blijdschap veel minder by hen spreekt, zich tot zingen voelen aangespoord: — en niemand beschouwe de uiting van het gevoel als een maatstaf, waar dat gevoel zelf naar beoordeeld zou kunnen worden. Zoo het overlijden van Reael door Vondel niet herdacht was geworden, in weêrwil der innige genegenheid, welke hy hem toedroeg, even zoo kan juist in den oprechten rouw, dien onze dichter over het afsterven van Hooft gevoelde, de reden gelegen zijn, dat hy zich niet by machte vond, die met woorden uit te drukken.

Meer bevreemding baart het my althands, dat hy, die steeds gewoon was geweest, elk voorval, dat voor 't vaderland van gewicht was, te bezingen, en die zoo menigmalen de meest verheven toonen aan zijn lier ontlokt had om de heldendaden van Prins Frederik Hendrik in zijn gedichten te verheffen, — dat hy, die nog niet lang geleden de echtverbintenis van Princes Louise met een luisterrijk gedicht had gevierd, een zoo volkomen stilzwijgen bewaarde by het overlijden van den Vorst, dien hy hoogschatte, en dat zijn lier met geen enkelen toon van rouw diens lijkbaar verzelde, met geen enkelen toon van vreugd den jeugdigen Stadhouder het welkom toezong by 't aanvaarden der waardigheden, door zijn doorluchten vader bezeten. 't Is waar, men zou kunnen aanvoeren, dat Vondel, nimmer recht Oranjegezind, en zulks nog minder sedert zijn overgang tot de Roomsche Kerk, Frederik Hendrik voornamelijk daarom was toegedaan geweest, omdat die Vorst een andere staatkunde volgde dan zijn broeder Maurits gedaan had: dat deze reden van dankbaarheid op den achtergrond was geraakt sedert de geschillen, in den laatsten tijd ontstaan tuschen den Prins en de Regeering van Amsterdams (voor welke laatste ik durf zeggen dat Vondel byna even veel eerbied koesterde als voor den Paus) — en eindelijk, dat Vondel geene groote reden had om op den duur veel verknochtheid te toonen aan een Vorst, die hem nimmer, noch in 't openbaar, noch ter sluik, eenig blijk van achting voor zijn talent gegeven had, of zelfs eenig blijk van erkentelijke welwillendheid; hoezeer Vondel 't anders ruim aan hem verdiend had. Doch wat ook zij van de gegrondheid dezer redenen, die mischien by onzen dichter eenigzins kunnen gewogen

1) Deel III, blz. 301.

hebben, zeker is het, en aldra zal het ons blijken, dat Vondel in Frederik Hendrik den Vorst vereeren bleef, die medegewerkt had om de tachtigjarige volharding door een gewenschten vrede te bekroonen. En van daar wellicht was het, dat Vondel geen lied toezong aan den jeugdigen Stadhouder, van wien 't bekend was, dat hy ten oorloge neigde, en wellicht te vreezen, dat de oorlog onder zijn bestuur zoû voortduren. Te gereeder moest onze dichter, die met de Regeering van Amsterdam zoo vurig haakte naar een vreêverbond met Spanje, zich tot de viering daarvan opgewekt gevoelen, toen het eindelijk op den 30 Januarij des volgenden jaars te Munster geteekend werd. Hy deed zulks dan ook op onderscheiden wijze en wel in de eerste plaats met twee Lierzangen, den Burgemeesteren opgedragen.

DE
GETEMDE MARS.

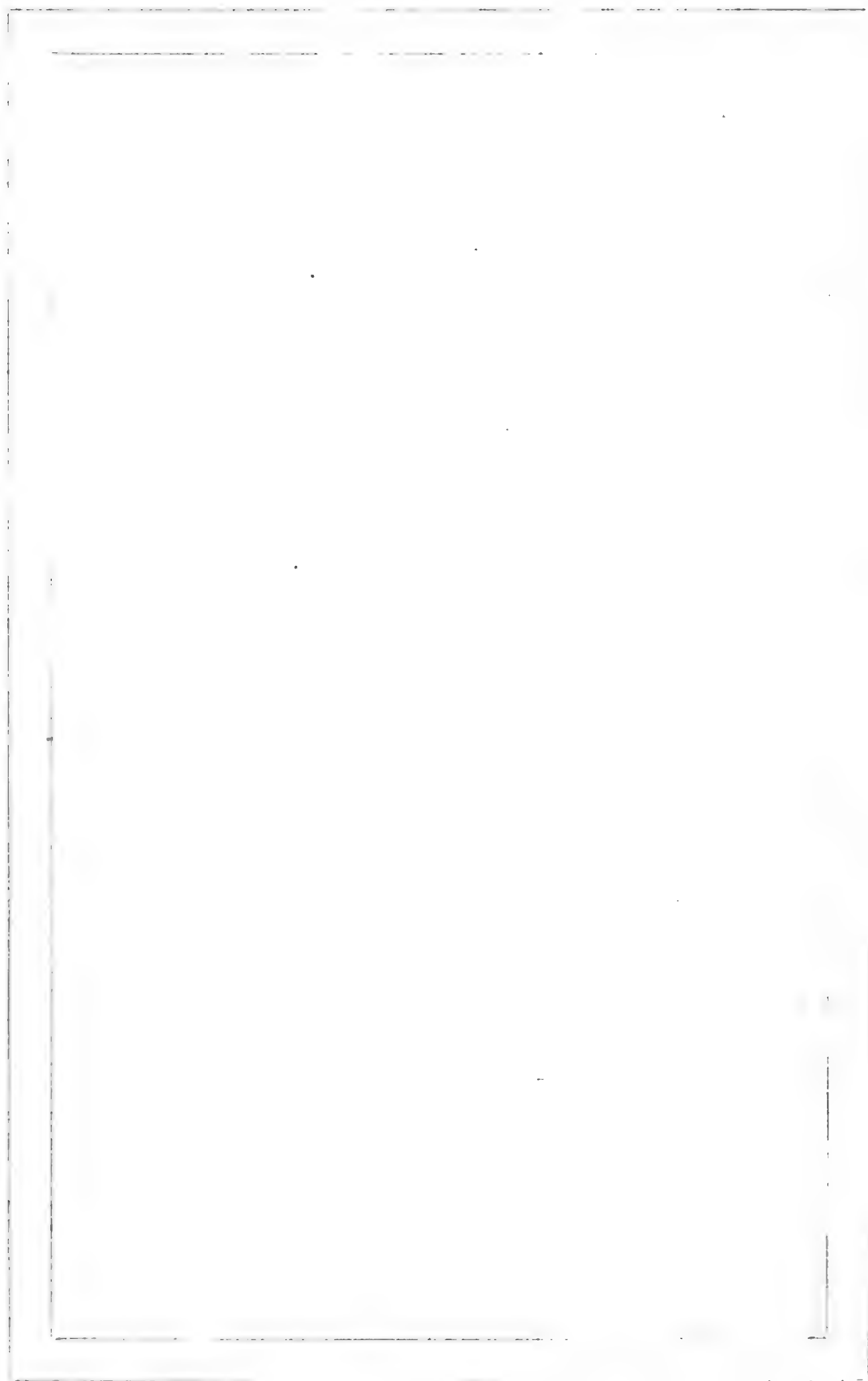
AEN
ONZE VREDEVADERS,

Vaders des Vaderlands,

DE HEEREN
BURGEMEESTERS

VAN
AMSTERDAM.

1648.

AEN

ONZE VREDEVADERS,

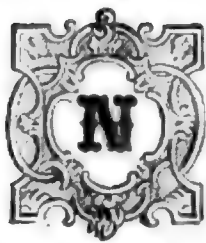
Vaders des Vaderlands,

DE HEEREN

BURGEMEESTERS

VAN

AMSTERDAM.

u berft een bron van blyfchap uit onze aders,
Op 't klincken van de zilver Vretrompet,
Daer ghy een wyze op 's weerelts Vrede zet,
O Amfterdamfche oprechte VREDEVADERS.

3 Uw wijsheit help d'Oranje fnoeren vlechten,
En banden, daer 't Gewelt aen leit getemt,
De barffe Krijgh, zoo lang van rust vervremt,
En op wiens hart geen vredewenfch kon hechten.

Europe, ja al d'aertkloot met vier deelen
10 Des aertkloots, rolt u juichende te moet,
Naer dien ghy ftopt de Wel van 't burgerbloet,
En d'eerfte fmoort dees Hydra van krackeelen.

Nu kroonen u de Burgers in uw veste,
Dewijl ghy gaerne uw eigen nut vergeet,
15 En hangt uw zorgh en arrebeit en zweet
Aen 't Vaderlant en algemeene beste.

Ay hanthaeft zoo het wit der oorelogen,
Den VRYDOM, uw bevochten errefgoet,
Dat ieder duicke in schaduw van dien Hoedt.
20 Zoo bloeie uw stadt in eendraght, en vermogen.

17 *Het wit der oorelogen*: versta. òf: „het doel, waartoe deze (tachtig-jarige) oorlogen gevoerd zijn,” —

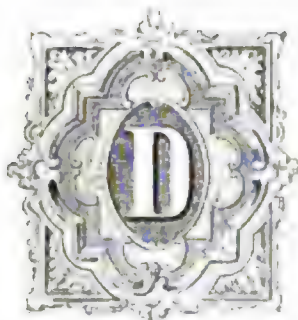
òf: „het doel, dat, in 't algemeen, oorlogen wettigt.”

18 *Van dien Hoedt*: versta: „van den Vrijheidshoed.”

DE

GETEMDE MARS.

E weerelt had, van weelde en voorspoet droncken,
Iupijn geterght, en zijne Majesteit,
Nu jaren langk zijn' eisch en recht ontzeit;
Dies zijne wraeck in 't endt begon t' ontvoncken.

't Is tijt, sprack hy, in 't midden van de Goden,
Dat Mars ons Recht bewaere met zijn zwaert:
De menschen zijn te wijt van deught veraert:

Zy passen noch op wetten, noch geboden.

Door 's Vaders laft klom Mars op zijnen wagen,
 30 Getrocken van twee wolven, wreet van muil,
 Het aertrijck schrickte, en kendeze aen 't gehuil;
 Een voorfpooek van afgrijffelijke plagen.

Zoo hoort in zee de zeeman 't onweêr ruiffchen,
 Dat hem genaect, en dreight met doots gevaer.
 35 Hy neemt hier op by tijts dien vourbo waer,
 Eer 't water ziede, en luidt beginn' te bruiſſchen.

Op dat gerit, dien ſtorm, uit Mavors oorden,
 Op 't rollen en het hollen van zijn as,
 Begon het al te dreunen wat 'er was,
 40 Het Schelt, de Rijn, de Donauw, en zijn boorden.

Al 't ongediert van menſchen, diep geſcholen
 In bergh en boſch, in wout en wildernis;
 Al wat veraert, verwoet, verwildert is
 Komt naer dees lucht geſtoven uit zijn hollen.

45 Men zagh al 't ſchuim tot heiren t' zamenrucken,
 De Roof, de Moort, de Vloeck, de Stokebrant,
 Gewelt, Verraet. Megeer bedeckte 't lant
 Met eenen vloet van gruwlijke ongelucken.

Het ſtof begon tot aen de lucht te waſſen,
 50 Gelijck een zee van zant en roock en ſmoock.
 De zon, die uit den Ooſten opquam, doock
 Voor 't weerlicht van geweer en harrenaffen.

Toen viel een nacht van rampen, zoo veel jaren,
 Op 't hart des volcks, dat federt geen en dagh,
 55 Geen ſchemerlicht van vreught of voorſpoet zagh,
 Maer gingk bedruckt in duifterniffen waeren.

Men zagh helaes! nu langer by geen ſtarren,
 Of zon, en maen, maer by den lichten brant
 Van ſtadt op ſtadt, van overrompelt lant
 60 En Staten, aen 't verbijſtren, en verwarren.

Dat hongrigh vier greep d'uitertſten van Spanje
 Van weêrzijde aen, 't oproerigh Liſſebon,

37 Uit Mavors oorden: d. i.: „van de zijde, waar Mavors (Mars) van daan kwam.”

60 't Oproerigh Liſſebon: dit ziet op het gebeurde in 1640, toen de Portugezen het Spaanſche juk, waaronder zy door Philips II gebracht werden, afwierpen, en Jan, Hertog van Braganza, tot Koning uitriepen.

En Katalonje, en 't razend Rouffiljon.
De brant floegh voort in Yrlant, en Britanje.

63 Itale, oock aen 't blaecken ondertuffchen,
Broght water aen, en schutte vast den brant,
Die van 't geberghte en Adriatich strant
Haer overviel, en lastigh viel te bluffchen.

Ja d' oorlooghsvlam floegh over in de daecken
70 Van Krete, daer het uit de bare zee
Zijn kroon verheft. Dat deed Europe wee.
Och, 't is hoogh tijt, hoogh tijt om op te waecken,

Zoo riepze, en zagh, te rugge naer Sicilje,
Dat eilant in een' gloet van oproer staen;
75 Die vlam, van daer, in 't hof te Napels slaen,
Tot bijstren schrick der Rijken van Kastilje.

Zy gingk Jupijn haer' noot en jammer klagen.
Och Vader, och, wat baetme nu mijn faem,
En dat een deel der weerelt mijnen naem,
80 Zoo dier gekocht, in eeuwigheit zou dragen?

Bewillighde ik uw minn' tot zulk een ende?
En schonck ick u den bloeffem van mijn tijt,
Om aen te zien hoe Mars mijn' bruitschat rijt',
Verscheure, en schenne, en dompele in ellende?

85 Verwaerlooft ghy het lant van uw geboorte,
Uw voesterplaets, die u het leven gaf?
Vergeetghe uw wiegh, en aengebden graf?
Onthaelt nu Mars mijn' vyant in die poorte?

63 *Katalonje, en 't razend Rouffiljon*: in 't zelfde jaar 1640 begaven zich de inwoners van *Katalonië* onder het gebied van Frankrijk, en gelukte het zelfs Lodewijk XIII, *Rouffillon*, 't welk tot dien tijd een deel daarvan uitmaakte, te bemachtigen: welk laatstgenoemd Graaffschap dan ook by den vrede van 1659 aan Frankrijk verzekerd bleef.

64 *Yrlant, en Britanje*: dit ziet op de burgertwisten, waar herhaaldelijk van gesproken is.

65-68 Waarschijnlijk is hier de bedoeling: „offchoon ook Italië van den seekant door den vyand (insonderheid door de Turken) bedreigd werd, wist het hem door kloeke maatregelen tegen te houden.

70 *Krete*: In 1644 was *Kreta*, of liever, gelijk het nu genoemd werd, *Kandia*, door de Turken aange tast, die het sedert bemachtigden. Wy zullen V. nog menigwerf op dit onderwerp zien terug-komen.

71 *Europe*: hier wel het waerelddeel, maar vertegenwoordigd door de Fenicische Princes uit de fabel, die er haren naam aan gaf, na dat zy door Jupiter in siera gedaante was geschaakt en naar *Kreta* was gevoerd. Zy wordt hier ook in verband met dit eiland genoemd. Zie wijders vs. 77-84.

75 *Napels*: dit ziet op den opstand onder Mas-Anjello, waarvan biz. 553 gesproken is, in verband met herhaalde oproeren in Sicilië.

85 *Het lant van uw geboorte*: wederom *Kreta*, waar Jupiter geboren was.

D'ervyanden, die mijn geluck benijden,
 90 Gantsch Afie wil my met maght aen boort;
 De Libiaen stuwt zijn gedroghten voort.
 Hoe kan 't Europe ontworstlen, of ontrijden?

Der Goden Tolck daelt neder op die klaghten,
 Op dat hy Mars in 't velt te rugge roep',
 95 Daer hy braveert, in 't midden van den troep,
 Verhit op bloet, en moort, en menscheslaghten.

Maet Mars, ocharm! in stede van bedaeren,
 Verbittert op den oppersten Jupijn,
 Schelt d' aerde quijt, om Heer van al te zijn,
 100 En ruckt te hoop de kracht der oorlooghscharen.

Hy roept: nu staect dit snoot gevecht, ghy Reuzen
 Brengt bergen aen van muurwerck: schept uit puin
 Van woelste steen een stormkat, steil en schuin,
 Om Jupiter het beekeneel te kneuzen.

105 Al lang genoegh verzaet van bloet en tranen,
 En menschevleesch: wy moeten hooger gaen:
 Wy moeten naer den oppercepter staen,
 En ons een' wegh ter eeuwige eere baenen.

Hy heeft zich eens van Reuzen vrygevochten,
 110 En onder wight van rotten hen beknelt:
 Nu zwichte hy ten leste voor 't geweld
 Van Helden, die het aertrijk t'onderbroghden.

Zoo sprack hy, en al 't puin rees op hy hoopen
 Tot aen de lucht: daer zagh de Majesteit
 115 Der Goden Mars met al zijn heir bereit,
 Gereet, en heet om daetlijk storm te loopen.

Hier viel een storm van boven, en van onder.
 De hemel stondt in enckel vier en gloet.
 Het buskruit weeck den blixem niet een' voet.
 120 De berghkortouw versufte voor geen' donder.

90 *D'ervyanden*: „de Turken.”

91 *De Libiaen*: „de Barbarijische Hoofstaten.”

Zijn gedroghten: „zijn roofschepen.” De beeldspraak, waarvan Europe zich bedient, wordt hier voortgezet.

95 *Der Goden Tolck*: „Merkuur.”

99 *Versta*: „laat de Aarde met rust, om de opperbeerschappy over den Hemel — en diensvolgende over alles — te bemachtigen.”

101 *Dit snoot gerecht*: „dit onbeduidend, armoedig gevecht, dat geen eer of voordeel aanbrengt.” Zie over *jnood*, in deze beteekenis, het aangetoekende D. IV, blz. 545.

De hemel kraeckte, en al 't gestarrent schudde,
 Gelijck de blaên by buien aen een' boom.
 De hemel scheen een wagen zonder toom,
 Al 't hemelsch heir een herderlooze kudde.

123 Neptuin verloor den drietant, die de stranden
 En rotsen schudt. De Krijghsgodt wrong Vulkaen
 Den moker uit zijn vuisten, onder 't slaen,
 En klonck den staf van stael uit Plutoos handen.

Hy brack de speer van Pallas, ruckte 't wapen,
 130 Meduses hoofd, van haren slincken arm,
 En schrickte voor geen slangen, die noch warm,
 En klam van gift, naer bloet en aders gapen.

Alcides most zijn hantknots nederleggen.
 De Wijngodt zagh vast naer zijn Panthers om:
 135 En Tritons schulp was by trompet en trom
 Te heesch, te schor om vyanden t' ontzeggen.

De gantsche burgh des hemels stont verlegen.
 Saturnus maeide al wat naer boven quam,
 Tot dat hem Mars de kromme zeissen nam,
 140 En die gebruickte in plaets van zijnen degen.

Toen zagh Jupijn zijn Recht in twijfel hangen,
 En 's hemels kans aen 't keeren, slaggh op slaggh.
 Zijn vyant had geen ooren tot verdragh,
 Noch wou geen wet van hooger hant ontfangen.

145 Wat raet, Jupijn? uw hof begint te blaecken.
 Uw blixem trof voorhene Faëton,
 Den stouten zoon en voerman van de Zon,
 Die 't al verbrande, en zengde uw hooge daecken.

De Vader zagh om troost uit aller wegen,
 150 En uit de lucht van Neêrlant een Godin
 In eene wolck verschijnen, meer noch min
 Als Venus komt te wagen aengestegen:

Als Pallas door den hemel aen komt strijcken.
 't Most Pallas zijn, of Venus zelf, of geen

131, 132 Twee sierlijke regels en waarin door behulp van gepaste woorden en herhaling van gelijke aanvangletters een tooverachtige uitwerking verkregen wordt. Men hoort als 't ware den hemel *braken*, de starren *schudden* en de *bladeren* beven aan de boomen.

134 *Fontzeggen* voor „den oorlog aan te kondigen.”

155 Van beide, of uit haer aengezicht gefneên,
Om twee in een gemengelt te gelijcken.

Gerustheit schijnt uit haer gezicht te stralen.
D' olijfkraans, verich gevlochten, dect het hoofd.
Haer aenschijn elck een' blijden dagh belooft,
160 En trooft al wat zijn' adem niet kan halen.

Het wit gewaet, bezaeit met groene olijven,
Verrijcktze met een' glans van majesteit,
Die hooger draeft dan 's menschen sterfelijkheid
Bereickt. Zoo komtze allengs wat nader drijven.

165 De wagen wort van Nederlantfche Leeuwen
Zachtmoedigh voort getrocken door de lucht.
Zy luitren mack naer heere roede en tucht,
En weten nu van brullen, noch van schreeuwen.

Men twijfelt of dij Cibeles magh wezen:
170 Maer z'is te jongk, en voert geen torenkroon.
't Is Juno niet, op haren leeuwetroon;
Noch Ceres, voor wiens fickle slangen vreezen.

Ootmoedigheid en liefde voor haer zwieren,
En ademen een' dauw en frifchen geur.
175 De lucht ontaet, en krijgth een blijder kleur.
Men hoort rontom de vogels tierelieren.

Zoo plagh in May de Morgenstar te klimmen,
Voor 't roozefpoor van 't blancke schemerlicht,
En trock naer zich een ieders aengezicht,
180 Eer noch de zon haer pruick hief uit de kimmen.

Toen riep Jupijn: ry aen, ry aen, ghy Schoone:
Betem nu met een' lonck van uw gezicht
Den barffen Godt, die voor geen blixems zwicht:
Geen schooner parle aen 't loof van uwe kroone.

185 Dus nadert zy den Godt der oorelogen;
Die staect den storm, als hy dat aenschijn ziet.
Hy ziet zich blint, en kent die Godtheit niet,
En zuight terwijl de voncken uit heur oogen.

161 *Groene olijven*: zoo staat er in de oorspronkelijke uitgave, de latere hebben: *gilde olijven*, wat even goed is, wanneer er namelijk aan olijven gedacht wordt, die in 't kleed „geborduurd” zijn.

172 *Voor wiens Aelst slangen vreezen*: versta: „die de haar gewijde akkers van ongedierte zuiver houdt.”

175 *De lucht ontaet* voor „klaart op.” Zie D. II, blz. 650.

Een luchtje speelt, en zwaeit de blonde locken
190 Om hals en neck. De minnelijcke mont,
De roode roos, op 't sneeuw der wangen, wont
Het hart des Godts, dat walght van al zijn wrocken.

't Geweer ontzijght van zelf zijn ruwe handen.
Zy stijght hier op om laegh, en vleugelt vlugh
195 En bint hem bey zijn armen op den rugh
Met geen metael, maer zachte Oranje banden.

Zoo drijftze Mars groothartigh voor haer wielen,
En voert hem in triomf heel Neêrlant door.
Haer volgen op dat zegenrijcke spoor
200 Een dicken drang en wolck van danckbre zielen:

Die zingen: lang regeer' de Vregodinne,
Zoo lang verwacht: zy maeckte Mars gedwee,
En stack zijn zwaert, dat bloedigh zwaert, in scheê
Dat Nijdt noch 'Tijdt haer' sceptor overwinne.

V R E D E Z A N G

ONDER DE REGERINGE

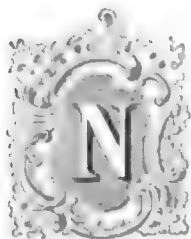
DER HEEREN

GEERAERT SCHAEF,
 GARBRANT PANKRAS,
 KORNELIS DE GRAEF,
 WOUTER VALCKENIER,

Burgemeesteren 't Amsterdam.

AEN

DE BURGERS DER ZELVE STEDE.

u de Nederlandtsche Leeuwen,
 In het strijperck afgerecht,
 Staken dit verwoet gevecht,
 En de goude d'yzere eeuwen
 Sluiten, past het dat ons Y
 Deze blyfchap innewy:
 Dat men 't Vredejaer eendragtigh
 Onder SCHAEF en PANKRAS vier',
 En DE GRAEF, en VALCKENIER.
 10 Amsterdam was noit zoo krachtigh

Op gewonnen slag of ste,
 Als op d'inkomst van den Vre:
 Want men trof, na zoo veel slagen,
 't Wit van 't uitgedrooken zwaert,
 15 Nu Borgonje u Vry verklaert,
 En ghy op den Vredewagen
 Roemt op Vryheit, 't waertste pant
 Van 't verdadicht Vaderlant.
 Neêrlants Vrede schrijft nu wetten
 20 Allen Voritendommen voor,
 Lichtze veur op 't heilzaam spoor
 Met lantaernen, en trompetten.
 Ieder volge ons witte vlagh
 In het kriecken van den dagh.
 25 't Hol en 't hongerigh Europe
 Hijght met smerte en open mont
 Naer 't gemeene vreverbont,
 Afgepijnt van lange hope
 Op den toevoer van dit lant,
 30 Voelter van zoo menigh strant.
 Hoor de zeeliên en maetroozen
 Danssen op den waterstroom,
 En uw vloten, zonder toom,
 Dondren, en kortouwen lozen,
 35 Daerze brommen op de ree,
 Toghtigh naer de rijke zee.
 Zie de Batavieren trecken
 Naer een' nieuwen Oceaen,
 Langs een noit bezeilde baen,
 40 Om meer weerelden t' ontdekken,
 En te booren door een as,
 Zonder graetboogh, en kompas.
 Overvloet met vollen horen,
 Zwanger van gewas en schat,
 45 Baert een weerelt in uw Stadt,
 Op het steigren van haer' toren,
 Daer 't gestarrent voor verschiet,

15 *Borgonje*: men zij hierby indachtig, dat de Koning van Spanje zijn recht op de Nederlanden — althands voor 't grootste deel daarvan — ontleende van Maria, de laatste erfdochter van 't Borgondisch Huys; — en dat deze Gewesten onder Karel V een deel uitmaakten van wat men toen den Borgondischen Kreits noemde.

36 *Toghtigh*: d. i.: „verlangende.”

40-45 Men had namelijk in Mei 1646 een aanvang gemaakt met het graven der grondslagen voor den nieuwen toren der verbrande St. Katharijne-kerk — zie Deel IV, blz. 421 — welke toren de hoogste van 't geheele land had moeten worden: en op den 20 July 1647 was daarvan de eerste steen gelegd door Cornelis, den zoon van Burgemeester Backer. — De opbouw werd later — men weet niet om wat reden — gestaakt; doch dewijl er nog twee eeuwen moesten verloopenen eer het Haarlemmer meir, waarvan V. vs. 59 spreekt, iedaggemalen was, aan welk werk toen nog niet begonnen was, willen wy de hoop niet opgeven, dat de toren, van welks *steigeren* de dichter hier gewaagt, nog eenmaal voltooid worde.

Als het naer den grontbouw ziet.
 Teffens steigren lant en erven
 50 In waerdy: de Pais is milt,
 Dies verrijktze kunst, en gilt.
 Neering, leggende op haer sterven,
 Springt ten bedde uit, en ontluickt
 Met dat zy de teervlam ruickt.
 55 Bouw nu zolders boven zolders.
 Legh de kelders in tiras.
 Spaer noch kranen, noch windas.
 Legh verdroncke weide in polders.
 Mael het Haerlemsch meir tot lant,
 60 Nu de vette teerton brant.
 Zie al 't platte lant eens barnen
 Op de grens, en overal,
 Met een' galm en dorpgeschal.
 Melcker valt aen 't botter karnen,
 65 En oom buisman vaert geruft
 Visfchen op zijn buurmans kust.
 Laet den krijghsman dit benijden,
 En zijn hant slaen aen den ploegh,
 Zaeien maeien, spade en vroegh:
 70 Hollant schept geen' lust in strijden.
 't Oorlogh heeft te lang geduurt,
 Dat al 't Krijtendom bezuurt.
 Holant voelt zijn' rugh verlichten
 Van het lastigh oorloghspack,
 75 Scheurt den schultbrief met gemack,
 Daer zoo vele steên voor zwichtten,
 En het stijft met Aemstels raet
 Dus de zenuw van den Staet.
 Draegh ons VIERTAL op uw handen,
 80 't Welck, als 't nutste Vredelit,
 Op 't gekruiste kussen zit,
 En 't Gewelt schutte op zijn tanden,
 Dat den Landpais steuren quam.
 Eer zy Gode, en Amsterdam.

J. V. VONDEL.

54 *De teervlam*: de vlammen der teertonnen, welke men ter viering van den gesloten vrede ontstoken had. Zie vs. 60.

56 Men ziet uit dezen regel, dat men toen in Amsterdam reeds druk bezig was aan 't leggen van cementen kelders.

57 *Windas*: zoo als 't woord hier staat zou men *wīdās* moeten lezen, (als *rōdās*), met den nadruk op de tweede lettergreep. — Even verkeerd als dat men *keiblok*, *sceptouw*, *draagbaar* uitsprak. In al die woorden vordert de eerste sylbe den klemtoon voor zich.

61 *Barnen*: wy zouden zeggen: *illumineeren*.

Op luistervolle wijze werd op den 5 Junij de afkondiging van den vrede te Amsterdam gevierd. Op 't midden van den Dam waren drie hooge tooneelen opgericht, alwaar achttien vertooningen plaats hadden, zes op ieder tooneel. De samenstelling daarvan was wederom opgedragen aan Coster, geholpen door Jan Vos en Gerard Brandt, den jongen horologiemaker, van wien vroeger gesproken is.¹⁾ Voor 't hoogste schouwtooneel stond de Nederlandsche Leeuw, met het zwaard in de eene en de zeven pijlen in de andere klauw. De steenen galery rondom de waag²⁾ was met speellieden bezet, en op 't steken der schalmeyen en schuiftrompetten werden de gordijnen der tooneelen tot achttien reizen opgeschoven. De eerste reeks dier vertooningen was van Costers vinding, en zoo de schalke arts daarby een proef had willen nemen, hoe verre de bekendheid van Heeren Burgemeesteren met de oude geschiedenis wel ging, en tot welke hoogte zy zich zouden laten mystificeeren, dan was hem zijn opzet wel gelukt. Immers my is het onverklaarbaar, hoe zijn programma de goedkeuring der overheid heeft kunnen wegdragen. — Men oordeele. — In de zes vertooningen dan zag men 1°. Willem I — van wiens muzykale talenten ik nimmer iets gehoord heb — in de gedaante van Amfion, Thebe stichtende op 't geluid zijner snaren: 2°. den krijgshaftigen Maurits, in de gedaante van den vredelievenden Numa Pompilius, de godsdienst regelende der Romeinen — wat in den geest van een man als Coster, den grooten vyand der orthodoxe predikanten, wel de grootste *persiflage* wezen moest, die maar kon worden uitgedacht: 3°. Frederik Hendrik, afgebeeld door Fabius Maximus, den Romeinschen veldheer, die den roem verwierf van de zaken door „dralen” hersteld te hebben — of 't voor den Prins als een compliment kon beschouwd worden wil ik liefst in 't midden laten: 4°. Willem II als de vrededorst Augustus, met wien hy zeker niet de minste overeenkomst had. De vijfde vertooning beeldde de zorg af van 's Lands Staten, tot bescherming der bedreigde vrijheid. In de zesde zag men Mars geboeid, Vulkaan in 't wapensmeden gestuit, het krijgsvolk betaald en gedeeltelijk afgedankt. — Dit „afdanken van 't krijgsvolk,” een zaak, waar Amsterdam sedert zoo op aandrang, en dat de oorzaak werd der bittere twisten tuschen die stad en den Prins, zal gewis den Burgemeesteren zoo gefinaakt hebben, dat zy daarom alleen de rest door de vingers hebben gezien.

Het tweede zestal vertooningen was door Brandt uitgedacht, die de gelukkige ingeving had gehad, zijne zinnebeelden niet aan de Grieksche of Romeinsche geschiedenis te ontleenen, maar op eigen bodem te blijven. In de eerste vertooning werd de aankomst van

1) Zie blz. 567

2) De sedert gesloopte Waag op den Dam.

Bato en de Batavieren uitvoerig afgebeeld; waarby de verbranding van 't lijk van Rijkheldin ¹⁾ en vele andere oude gewoonten voor 't oog werden gebracht. De tweede vertooning was de bevestiging van 't verbond tusſchen Julius Cezar en de Batavieren, waarin men een toefpeling kon zien op het beëdigen van 's lands privilegiën door Keizer Karel den Vijfde. De derde beeldde de knevelaryen af, door de Romeinen onder Vitellius gepleegd, en floeg op het geweld, door de Spaanfche benden den Nederlanders aangedaan. In de vierde werd de Batavier Julius Paulus ter dood gebracht en zijn broeder Claudius Civilis verdreven: in welke beide perſonen men Egmond en Oranje kon herkennen. In de vijfde werden de overwinningen, op Spanje behaald, herinnerd door de voorttelling van 't vernielen der Romeinfche legerplaatien door Civilis. De zesde eindelijk ſtelde het vreêverbond voor, tusſchen Civilis en den Romeinfchen veldheer Cerialis geſloten, en de vreugdebedrijven, daarover door de Batavieren gevierd; wat wel geen verklaring behoeven zal.

Wat de laaſte zes vertooningen betrof, waar Jan Vos de eer van had, zy brachten den toefchouwer meer op het terrein der werkelijkheid. De eerſte ſtelde het gewapend Europa voor: de tweede, de afgeltreden Vorſten: de derde, de vrijheid der Vereenigde Nederlanden, bevestigd door een eeuwig en vrede: de vierde, het bezweren van dien vrede: de vijfde, de veiligheid van den Staat: de zesde eindelijk, Amſterdam, als de voornaamſte oorzaak van dien vrede. De dag werd doorgebracht met het aanſchouwen dier vertooningen, en des avonds werden op vele plaatien van de Stad pektonnen gebrand en vuurwerken afgeltoken.

Doch behalve deze voorbygaande uitboezemingen moesten er tot herinnering van den vrede ook gedenkſtukken van meer blijvenden aart worden vervaardigd. Een daarvan werd op laſt der overheid in de Oude Kerk aangebracht. Er bevonden zich namelijk aldaar, achter 't groote koor, twee beſchilderde glazen, in 't eene waarvan het kroonen van Filips den Schoone, 't welk de Nederlanden aan Spanje bracht, was afgebeeld. Men las daaronder:

*D'Aertsbiſſchop kroont hier met zijn hant
Den ſchoonen Flips met diamant
Tot Koning op Caſtiliens troon:
Dus eerde ons Nederland die kroon.*

Wat op het andere glas te zien was, is my niet bekend. De Regeering liet het wegnemen en door een ander vervangen, waarop Filips IV werd voorgelteld, het Munſtersch verdrag, waarby de Nederlanden voor vrij erkend werden, bezegeld, overreikende.

Hieronder kwamen de volgende regels van Vondel te ſtaan:

¹⁾ Zie Hooft, Bato.

Philippus teeckent met zijn handen
 Het vreêverbont met zeven landen
 En staet zijn recht en tijtel af.
 Dit tuyght het zegel dat hy gaf.

Wat meer zuidwaarts werd een ander glas aangebracht, en daaronder afgebeeld de wapens der Burgemeesteren, die, sedert de verandering der Regeering in 1578, het gezach binnen Amsterdam hadden uitgeoefend ¹⁾. Vondel maakte tot onderschrift deze regelen, welke ik echter niet weet, of zy immer op 't glas zijn geschilderd geweest.

De wapens tuigen u, wat Heeren
 Als Burgemeesters hier regeeren
 Na dat men Philips en de wet
 Uit hun regeering heeft gezet. ²⁾

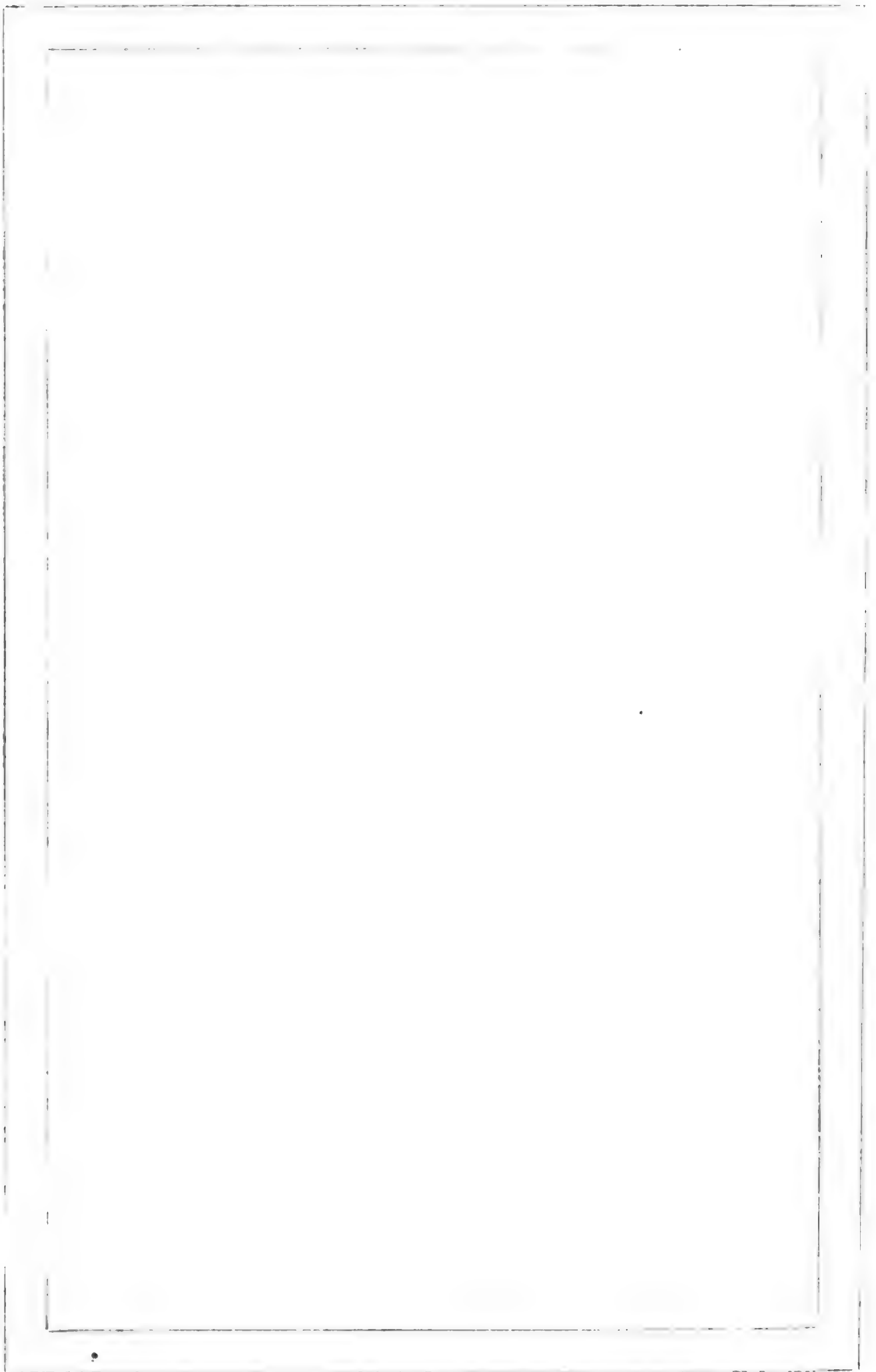
Maar het beste aandenken van den vrede was het voortreffelijke Land'pel, door Vondel geschreven en met veel toejuiching op den Schouwburg vertoond.

¹⁾ Zie WAGENAAR, *Amsterdam*, VIII, 338, 339 (D. III. B. II.)

²⁾ In de 4^e uitgave van Vondels werken komen dit gedicht en het vorige (Deel II. blz. 331) voor, in omgekeerde orde tot een geheel gemaakt en onder den tytel:

OP DE VREEDE

ONDER DE GLAEZEN IN D' OUDE KERK
 AMSTERDAM.

DE
LEEUEWENDALERS.

LANTSPEL.

1648.

Pax optima rerum.

[Vrede is het hoogste goed.]

DEN HEERE

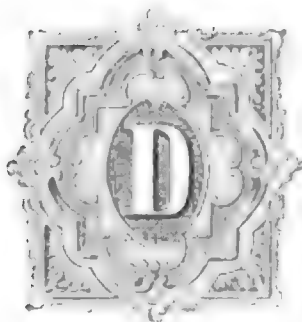
M i c h i e l l e B l o n ,

AGENT DER KROONE EN KONINGINNE VAN ZWEDEN,

BY DE DOORLICHTIGHSTE

MAJESTEIT VAN GROOT BRITANJE.

MIJN HEER,

ichters zijn niet deurgaens zulcke ongelukkige Waerzeggers, of men ziet zomtijts, oock buiten alle hope, gebeuren het geen zy een goede wyl te vore spelden. Dat getuight ons de profecy des Stroomgodts van de Maze, die, eenige jaren geleden, den Hollanderen dit voorzong:

Zoo wort met vier het eeuwigh vier gebluscht:

Zoo vreet de vlam des hemels taele roe:

En HENRICK houdt de heirbaen van August,

En sluit de poort van 't gruwlijck oorloogh toe ¹⁾.

¹⁾ Zie Stedekroon van Frederik Hendrik. Deel III, blz. 155

Dees vrolijke dagh, dees gouden dagh is ten lange leste eens opgegaen. Wy hooren de zilvere vredetrompet den VREDE inblazen. ¹⁾ Wy beleven het geenwe naulix gelooven, namelijk het gewenschte einde des eeuwigen oorlooghs, die den ganschen weereltkloot met zich omtrock, en in een gedurige bloetkoortse en onruste hielt. Prins VREDERIJCK HENRICK heeft zijnen naem met de daet, en alle zijne oorlooghstriomfen, en laurieren met eenen eenigen Vredetriomf, en den gezegenden olijftack gekroont, en ons den Vrede, zijnen lesten adem, tot een geluckigh testament nagelaten. Hierom magh de Hollantsche Melcker, in de schaduwe des beukebooms gedoken, den hemel en hem wel ter eere zingen:

*O Maetelief, ²⁾ ick hou gewis een Godt,
Een Godtheit, help ons aen dit vreedtzaam lot.
Ick wil hem oock opoffren mijn gedaghten,
En lam en vaers, het puick der kudde, slaghten;
Dewijl hy my laet weiden zoo gerust,
En spelen wat mijn hart begeert, en lust. ³⁾*

Wy moften dan mede op het spoor van Virgilius (die in 't geruste bezit van zijn hoeve en lantgoet herstelt, Augustus aldus met Herderszangen eerde) den Hoogen mogenden ⁴⁾ Heeren Staten, d'assche van den Nassauschen Vredehelt, uit Keizerlijcken stamme, WILLEM, zijnen eenigen zone, Prince van Oranje, en onzen Burgemeesteren, dien getrouwen Vredévaderen, dit Lantspel toespelen, het welck wy uwe E. opdragen, die een rechtschapen Neêrlanders aert, uit

¹⁾ *Den Vrede inblazen*: even als men spreekt van „de kermis *inluiden*,” zegt V. hier: „den vrede *inblazen*,” voor „dien met trompetgeschal verwelkomen, binnenhalen.”

²⁾ *Maetelief*: een eigen naam (zie het Lantspel zelf, vs. 1384; doch hier gekozen om zoo veel te zeggen als: „beste maat, lieve makker.”

³⁾ Navolging van een brok uit Virgilius' Eersten Herderskout. Men vergelijkte deze vertaling met die van den geheelen zang, die achter „de Leeuwendalers,” en met die, welke later, als een deel van den berijmden Virgilius, volgen zal.

⁴⁾ *Den Hoogen mogenden*: hoe kon dit V. uit de pen vloeden? Zoû hy geschreven hebben: „den korten zichtigen? — den edelen denkenden? — den kloeken hartigen?” — *Hoog* is een byw. dat tot versterking dient van 't b. v. n. w. *Mogenden* en alzo onverbuigbaar blijft. Ware 't anders. men zoû ook in den 1 n. v. *Hooge Mogenden* zeggen.

den bloeienden welstant der Nederlanderen niet dan blyfchap kunt fcheppen, en wiens opbloedigh ampt eigentlich beftaet in Vrede tuffchen drie en vier Kroonen aen te voeden en t'onderhouden, en Koningkrijcken door zachte zijde banden van vrientschap en eendraght onderling te verbinden. Heerlijke pallaizen zijn zelfs Koningen en hun Gezanten en Agenten zoo aengenaem niet, of het luft hun zomtijts, ten platten lande, by fimpele herders en ackerluiden, zich te vermeiden, en hoffelijke grootsheit en pracht voor kleenheit en eenvoudigheid te verwiffelen. Ghy naemt, om u zomtijts van gewichtige bekommeringen wat t'ontlasten, altijd geen en luft ¹⁾ in historifchilderyen van Vorften, Vorftelijke personaedjen, en trotse hofgebouwen, maer oock dickwils in kunstige lantschappen, dorpen, en gehuchten, van boeren en herderen bewoont; en zaeght 'er met genoegeen zelfs de Goden uit den hemel, in de gedaente van sterflijke menschen, den stockouden Filemon en Baucis, onder hun rieten dack vergasten, hun schamele hut in eenen rijcken tempel, hen beide in boomen veranderen. Hierom durven wy den Heer Agent te vrypostiger ditmael aen den boerendisch noodigen, op natuurlijk veltgewas, in teene korfkens, houte nappen, en aerdewerck aengerecht. Uwe goetrontheit en rustigheid zal ons open hart aenzien, dat zich en anderen, op dit gezegende vredefeest wenscht, uit danckbaerheit voor zulck een onuitsprekelijke deught en hemelsche weldaet, te verquicken, en in het groen fpeelen te voeren, zonder gal. zonder erghwaen, zonder de helderheit van dien fchoonen zomerschen zonneshijn, en dat zuivere hemelblaeuw met een allermifte neveltje te rimpelen en misverwen. ²⁾ Honighbyen zullen uit deze bloemen niet dan honigh en nekter zuigen. Indien by ongeval een spinnekop hier venijn uit trecke; het komt by haren aert, niet by de bloem

1) *Ghy naemt ... altijd geen en luft*: voor: „gy naamt niet altijd lust.“

2) *Te rimpelen en misverwen*: in vaerzen is de weglating van *te*, voor een tweeden infinitivus, zeer gebruikelijk. Zie Deel I. vs. 159, 130, 439. III. 250, 674; en de talrijke voorbeelden, by HOUTKOPPEN Pr. II. 62 aangehaald. In proza is zy echter minder verkieslijk.

toe. ¹⁾ De Voorredenaer zal het wit van dit werck ontvouwen. Wie hier te diep in verzinckt, en neuswijs, in alle perfo-naedjen vaerzen en woorden, geheimenissen zoekt, zalze 'r niet visschen. Wy hebben slechts eenige verwen en geuren, die ons voornemen dienen konden, uitgezocht, en onder een gemengt, en het beloop van oorloge en vredehandel aldus in het klein ten ruighsten ontworpen, ²⁾ om alle hate-lijkheit te schuwen; anders had men de bloem van deze verzieringe netter op de zaeck zelf kunnen passen. D'aelout-heit getuight nergens dat de Heidenen Pan, maer wel Diane, menschen opofferden. Evenwel brengen wy Pan op het too-neel; eensdeels dewijl de veerijckheit der Nederlanden een Veegodtheit vereischt; anderdeels om iet grooters aen te wijzen, 't welck van het Heidendom door dien zeldtzamen afgodt uitgebeelt wert. Want die vervloeckte afgodery, en het menighvrouwdigh verdeelen van het enckele en eenige Wezen der Godtheit in ontelbare bygoden, ter zijde gestelt, zoo schilderde Pan haer wat groots en waerachtighs voor d'oogen. Pan is in het Grieksch AL gezeit, en de natuur-wijze Heidenen wouden door zijn beelt de geheele Natuur, of liever de Godtheit, die zich in alle schepselen uitstort, uitbeelden. Zijn bovenste deel vertoont den hemel; zijn on-derlijf en ruige bocksvoeten, het aertrijck met zijn ruighte, en bosschaedjen, en boomen, en steenklippen. De roode troni betekent het vier, dat om hooge zweeft: de horens op het voorhoofd, de maen: de lange baert, de zon met hare stra-len: de gespikkelde huid om het lijf geflagen, de starren: de gekringelde wichelstock in d'eene hant, het ronde jaer, 't welck zijn begin aen het einde knoopt: het speeltuigh van zeven ongelijke fluiten aen een gekleeft, de zeven dwael-starren en het goddelijck muzijck der overeenstemmende hemelklooten. Zy wouden met Pan het zelve zeggen, dat Anchises geeft tegens Eneas zeide:

¹⁾ *By de bloem toe:* het dankbeel is niet geheel nieuw; doch wel de wending, welke V. er aan geeft, en de keurige wijze van het uit te drukken.

²⁾ *Ten ruighsten ontworpen* voor „een ruwe schets er van gemaakt.”

*Een innevloeiend Geest vordt hemel, aerde en zee,
De klare zon en maen, en alle sterren meê.
Een eenigh Geest, gestort door 's weerelts lijf en leden,
Beweeght dit groot gevaert, van hoven tot beneden. ¹⁾*

In zulek eenen zin, en niet anders moet men vatten deze woorden van eenen anderen Poeet: ²⁾

*Al wat ghy ziet, in 't lang en breê,
Is Godt, het zy dan lucht, of zee.*

D'allerootmoedighste en wijste Filosoof, die in den derden hemel, ja in den Paradijze, ter schole voer, pooghde zelf den bygeloovigen Atheneren den waerachtigen Godt, in wien wy leven en zweven, levendigh in te boezemen door het opschrift van hun eigen altaer, DEN ONBEKENDEN GODT toegewijdt. Het zal den Agent gelieven onze onnozele tooneelschildery aldus of andersins een luttel te helpen ontschuldigen, nu wy, naer den aert der weelige Poëzye en hare vryheit, onder de schors van een verzierfel, toeleggen, om jeught en burglary by deze gelegenheit vermakelijk te stichten, niemant t'ontstichten, met dit Lantspel, dat niet te plat en plomp van toon moet vallen, nochte hooger dan zijn behoorlijke maet rijzen, en welcks onbebloet tooneel doorgaens vast en stil staet: gelijk het Spel oock niet bloot behoorde te wezen van gezonde leeringen en zeden, en die

1) Van boven tot beneden. De vaerzen luiden by VIRGILIUS, AEN. VI. vs. 724 sq. aldus:

*Principio caelum ac terras; camposque liquentis,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem et magno se corpore miscet.*

2) Een en anderen Poeet: LUCANUS, Pharf. IX. vs. 652.

Juppiter est quodcunque vides, quodcunque moreris.

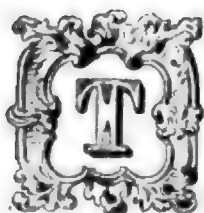
Al licht zoñ men afscheiden nit hetgoen te dezer plaats betoogd wordt, dat Vondel een apostel ware van het pantheïs-mus. In hetgeen onmiddellijk volgt kan men echter een waarborg vinden, dat hy het niet was in den zin, waarin heden ten dage dat woord wordt verstaan.

beide van outs her gepreze eigendommen, de Herkennisse en den Overgangk, hier van zwaricheit en verlegenheit in blyfchap en geluck, het welck uwe E. in zijn doorluchtigh Agentschap toegewenscht wort van

Uwe E. dienst/chuldige

JOOST VAN DEN VONDEL.

I N H O U D T.

TOEN de Leeuwendalers, door vrede en voorspoet verwaent en bal-
dadigh geworden, op de seefspelen van vee-en-jaghtgodt Pan de
groote lantmaeltijt hielden, gebeurde het datze, al beschoncken,
en droncken, van woorden tot vuisten, en messen quamen. Wae-
randier, Helt genoemd, om zijn sterckheit, en vromicheit, een zoon
des Woudtgodts; en Duinriek,¹⁾ een zoon van Pan, zich midden onder het ge-
vecht werpende, om onheil te verhoeden, en hevigen te scheiden, lieten 'er
onnozelijk hun leven. Woudt- en Veegoden hierom gestoort, plaeghden het lant-
schap, dat sedert noit rust hadde: want Zuidtzy en Noortzy bleven door haet en
nijt gedeelt, en beschadighden, en quetsten elckandere dagelijks; de Zuidtzyde onder
Lantskroon; de Noortzyde onder Volckuert, en zijn Medeheemraden. Godelieve,
Waerandiers weduwe, was op haer mans lijk overleden, en had eenen zoon nage-
laten, Adelaert genoemd, dien Lantskroon aennam, en opvoedde. Vredegnut, Duin-
rijcks zwangere weduwe, wert gedwongen met Kommerijn, wiens man onnozelijk

1) *Waerandier* — *Duinriek*: gene wordt voorgesteld als in de Zuidzyde geleeft te hebben, omdat men in de Spaansche Nederlanden (nu België) meer *waranden* vindt; deze in de Noordzyde, omdat Holland rijk is aan *duinen*.

neergeleit was, in duin ¹⁾ te vluchten, gelijk meer andere vrouwen; daerze van een schoone dochter beviel, en op haer verscheiden leggende, Kommerijn, wiens borsten zy gezogen hadde, haren merckring gaf, en belofte van haer nam, dat ze het kint, alzo zy voor vergift vreesde [want men uit boosheit Duinrijcks bloet zocht te vernielen] zoude onbekent op Heemraet Volckaerts werf te vondeling leggen, en des zelfs herkomst twintigh jaren verbergen. Aldus wert dit kint, met een bloetroos op den arm geboren, in de hage gevonden, Hageroos hier naer geheeten, en Grooten Vrerick overgelevert, die het zorghvndigh opvoedde. Kommerijn uit haer armoetje ²⁾ gesculpt, en hier langer geen heil te gemoet ziende, vertrock naer een vreemt gewest, daerze zich armelijk en eerlijk behulp. Verscheide voorspoken van aenslaende zwaricheden, en een vreesfelijke staertstar voor haer vertreck opkomende, en de lantzaten dreigende, beweeghden hen raet te vragen by Velleede, Priesterin en Waerzeghster van Pan, die jaerlijcs eenen jongeling, ten gezetten dage wettigh by keur en lot getrocken, eischte, om tot een zoenoffer der gequeste Godtheit gestelt te werden ten doele des Wildemans, hun van Pan opgezonden: en hoewel men ondertusschen dickwils by Velleede om een uitkomst aenhielt; zy troostez niet dan met dubbelzinnigh antwoord. Na twintigh jaren keerde Kommerijn, oudt en arm, weder, op het verschijnen van Vredegunt, haer radende den schuilhoeck der ballingschappe, oock door tweedracht en oproer gescourt, te verlaten, en het vaderlant en d'oude buurt te bezoeken, daerze heur geluck zou vinden. Zy quam 'er dan juist ten zelven dage, dat het bloedigh lot op Adelaert viel, en hy na vele moeite ten doele des Wildemans gestelt wert. Hageroos uit minne, en door Adelaerts langdurige gediensstigheid bewogen [te meer, alzo hy haer, effen te voren op de jaght, des schoffeerdere handen ontveldighde] boodt zich aen voor hem te sterven: maer Pan verschenen, schutte dien scheut, en schortte het offer, niet zonder een duistere uitspraak, waer over d'omstanders verbaest stonden. Kommerijn, op dit gerucht aenkomende, en hoorende den naem van Vredegunt noemen, geraeckte in gespreck met hun, broght de gelegenheit der geboorte van Hageroos aen den dagh, en wert voor haer getrouwicheit beloont. Toen zagh men den dagh door het orakel, ³⁾ sloot het

¹⁾ *In duin*: de uitdrukking is thands ongewoon, doch even goed als *in see, in huis, op stroom, naar stad*.

²⁾ *Armoetje* voor „armoedige inboedel;” 't woord wordt nog dagelijks in 't gemeenzaam onderhoud gebezigd, doch komt by schrijvers zeldzaam voor.

³⁾ *Toen zagh men den dagh door het orakel* voor „toen werd hetgeen in 't Orakel duister was, opgehelderd.” 't Woord *jour* heeft in 't Fr. nog de beteekenis behouden, welke hier aan *dag* wordt toegekend: b. v. in gezegden als: *je ne vois aucun jour dans cette affaire — il n'y a pas de jour dans cette case*, en waar wy 't woord met „gat, opening” vertalen.

huwelijk van Adelaert en Hageroos, beide uit Ackergoden gesproten; en vereenigde en verzoende in dit paer Zuidtzijde en Noortzijde. Lantskroon kende de Noortzijde van Leeuwendael voor een **VRYHEIT** op zich zelve. Men verwelkomde en omhelfde malkandere van wederzijde, en hier op ging de bruiloft in.

Het tooneel vertoont Leeuwendael. De Rey bestaat uit Leeuwendalers.

PERSONAEDJEN.

KOMMERIJN. Vredegunts minnemoeder.

BLINDE WOUTER. Roeper, en bode.

ADELAERT. Lantskroons voesterkint.

HAGEROOS. Groote Vrericks voesterkint.

REY VAN LEEUWENDALERS.

HEEREMAN. Heemraet van de Zuidtzijde.

VOLCKAERT. Heemraet van de Noortzijde.

LANTSKROON. }
VRERICK. } Heerschappen.

WARNER. }
GOVAERT. } Huismans.

VELLEEDE. Priesterin en Waerzeggerin van Pan.

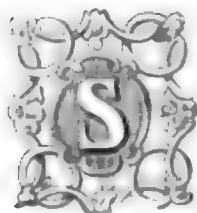
DE WILDEMAN.

PAN. Vee-en-jaghtgodt.

DE
 L E E U W E N D A L E R S.

L A N T S P E L.

VOORREDENAER.

CHOON nu alle personaedjen
 Ree staen, om op dees stellaedjen.
 Op dit groene speeltooneel,
 In dit boere lantprieel,
 Uit te komen, en uw ooren
 Haere rol te laten hooren;
 Noch zent my Taelleie hier
 Eerst vooruit ('t is haer manier)
 Om onze Aemstelnymf te groeten,

: *Taelleie: Thalia, de muzen van het blijspel.*

- 10 En met reden te gemoeten;
 Want zy niet begrijpt, noch weet
 Hoe Melpomens Treurpoëet,
 In Taelleies dienst getreden,
 Dorpen kiest voor groote steden;
 15 Mangelt al de pracht van 't hof
 Voor een stulp, en ackerstof;
 Leiendack voor riete daecken;
 Tabberts, die van purper blaecken,
 Voor een ruwe huismans py;
 20 Koningklijke leckerny
 Voor wat melcks, en rogge korsten;
 Koningen en rijke Vorsten
 Voor een' lantman, slecht genoegh;
 Scepters voor een schup en ploegh;
 25 Kroonen, trots om op te roemen,
 Voor een krans van boterbloemen;
 Treurzang voor een boereliet
 Op een fluit, of herdersriet.
 Goelijcke Amsteljoffer, luitler,
 30 Zaeghtghe Apollo niet zoo duister
 Schuilen in een' herdersrock,
 Met een' hazelaeren stock,
 En een' staf de schapen drijven?
 Lees dan wat al d' Ouden schrijven.
 35 Zaeghtghe Paris, en Adoon,
 Elck een Koningskint en zoon,
 Niet op 't velt de harten winnen
 Van hun Nymfen en Godinnen?
 'k Gaef den Dichter ongelijk.
 40 Maer de stadt is nu te rijk
 Om een Lantspel te begapen,
 En een dorp, vol herdersknapen.

10 Versta: „en door het opgeven der reden uwe vraag te gemoet te komen.”

11 Zy: is hier de *Aemstelnymf*, van welke twee regels vroeger gesproken is.

15 Mangelt voor „verruilt, verwisfelt.”

30-39 De geheele zin hangt van vs. 39 af: zoo dat men lezen moet: „ik zoñ den dichter ongelijk geven, indien gy niet gezien hadt, hoe Apollo enz., en hoe Paris enz.”

30-33 Apollo (volgens de fabel) door Jupiter uit den hemel gebannen, hoedde in Theesaliën de schapen van Koning Admetus.

35 Paris: deze weidde de schapen op den berg Ida. Zie *Heldinnebr.*, Deel IV, blz. 180.

Adoon: Adonis, de zoon van Cinyras, Koning van Cyprus, was wel geen schaapherder, maar een groot jager, en werd door Venus bemind.

40 Maer de stadt enz.: hier wordt de *Aemsteljuffer* (zie vs. 29 en vs. 67) wederom sprekende ingevoerd, als het opvoeren van een *Lantspel* afkeurende.

- Herdersspelen, het is nacht,
 Roept de Heere- en Keizersgracht.
 45 Wegh met herderinne, en boeren.
 Legh ons marmersteene vloeren.
 Treck de gevels hemelhoogh:
 Trots van buiten in het oogh.
 Bouw de zalen trots van binnen,
 50 Dat een storremleêr de spinnen
 Daer bestorme reis op reis.
 Kleet den wandt van 't graftpallais
 In tapijt: ontzie geen kosten.
 Dat de schoorsteen met haar posten
 55 Vry van louter marmer glimm'.
 Dat de stoep by trappen klimm',
 Als een troon, en kunst van leunen
 Onzen Adel ondersteunen.
 Dat de rijkdom, vol ontzagh,
 60 Door een yfre trali lach',
 En beschimpe een' kermiskinckel,
 Die hier kraem en poppewinckel
 Komt bekijken uit het groen;
 En verbaest om 't nieuw fatsoen,
 65 Stocktijf staet en gaep daer buiten,

45 *Het is nacht* voor „het is akelig! het is niet te zien!” t. w. „het lant/pel.”

57 *Leunen*: leunen wordt voor leenen, gelijk *speulen* voor *speelen* gezegd; doch is bovendien door het gebruik van goede schrijvers sedert lang gewettigd. Zoo b. v. SIX VAN CHANDELIER, *Poëzy*, blz. 76.

Se leunt, aan elke sy heur liff

Op trukken, schouders van een wif.

POOT, Deel I. blz. 338.

Waer op de grijsheft leunt.

VLAMING, *Hoogewoert* B. II.

Terwijl hy sat al leunende op zijn hant.

De bovenstaande en talrijke andere voorbeelden haalde HUYDECOPER, voor ruim honderd jaren, in zijn *Proeve*, III, 270, aan, om als 't ware verfhoning te vragen voor Vondel, dat deze, die vroeger b. v. in zijn *Palamedes*, vs. 1329 en 1365 geschreven had:

De schaduw is den 't overleunen

en:

Of overleunende met yver,

later *leunen* bezigde. Thands heeft deze laatste dialektvorm den eersten byna geheel verdrongen, waarfchijnlijk om de dubbele beteekenis welke *leunen* heeft.

58 *Ondersteunen*: regelmatig zoñ hier *ondersteune* in 't enk. moeten staan; daar het woord afhangt van 't voorafgaande *kunst*. Maar *kunst van leunen* staat hier voor: „kunstige leunningen” en alzoo als collect., 't welk meer een meerv. achter zich heeft.

59 *Vol ontzagh* voor „ontzach verwekkend.”

60 *Door een yfre trali*: tegenwoordig kijken de gevangenen — of zelfs die niet meer — *door een yseren tralie*: en de *rijkdom* kijkt door fraale ruiten van spiegelglas. Maar in Vondels dagen, en nog lang naderhand, hadden de huizen aan alle verdiepingen kruisramen, van buiten met luiken voorzien, die de benedenvakken van het raam doorgaands gefloten hielden. Alleen de kamers, die lager aan de straat waren, hadden kleinere ramen, tegen 't inbreken met yseren traliwerk of yseren flaven voorzien, en 't was door dat traliwerk, dat de bewoners, die doorgaands in deze benedenvertrekken huisden — daar de bovenkamers alleen by groote gelegenheden open gingen — de voorbygangers begluurden.

En vergeet zijn' mont te sluiten.
 Zacht Mejoffer, niet te prat:
 Amsterdam is tot een stad
 Uit de groene zo gewassen,
 10 Uit haer veen, en visschersplassen.
 Laeck den huisman niet te veel.
 Rome roept met luider keel:
 'k Haelde voortijts met genoeg
 Burgemeesters van de ploegen:
 15 Die in dorp en acker school,
 Klom op 't gouden Kapitoel.
 Hooptghe, als Rome, noch wat verders?
 Danck den hemel: danck uw Herders,
 GROOTEN VRERICK, Vooght van 't lant:
 20 Danck der landen rechte hant,
 Ons Stadthuis met al zijn Heeren,
 Die het zwijn des oorlooghs keeren,
 Dat de weerelt ommewroet,
 Zat en dol van menschenbloet.
 25 Maer wie zal de païskroon spannen
 Onder ons doorluchte mannen,
 Vredevaders, nimmer moe?
 Zingze prijs en eere toe.
 Noem nu elck een' lantbeschermer,
 30 Waert een beelt van gout, of marmer,
 By 't gekroonde wapenkruis,
 Midden voor ons nieuw stadthuis;
 Dat gebouwt op die pylaren,
 D'eeuwigheit, ontelbre jaren,
 35 Kan verduren, zonder last,
 Schoon de Nijt hier tegens bast.
 Laet den Dichter dan geleiden

68 De groene zo: „het moeras, met grasplanten begroeid.”

79 Grooten Vrerick: „Frederik Hendrik,” die waarschijnlijk nog in leven was, toen V. deze Voorrede schreef.

82 Het zwijn des oorlooghs: het woord *zwijn* zou tegenwoordig in poëzy onedel worden gekeurd, ten zij in de samenstelling, als b. v. in *boschzwijn*, *everzwijn* enz. De voorstelling is met dat al hoogst schilderachtig.

85-86 De zin is: „maar aan wien onder onze doorluchte mannen en onvermoeide bewerkers van den vrede zal nu de lof toekomen van daartoe te hebben bygebracht? Geef hun allen prijs en eer: acht elk van hen als een beschermer des lands,” enz.

92 Ons nieuw stadthuis: men was reeds sedert eenigen tijd begonnen den bouw daarvan voor te bereiden en in January 1648 werden de roosters in 't fondament gelegd; over dien bouw echter nader.

97-100 Lees: „vergun alzoo den dichter deze vreugd door de Nederlanden te geleiden met een Landspel, hetwelk u toonen zal, hoe” enz.

- Door de Nederlantſche weiden
 Met een Lantſpel deze vreught;
 100 Dat u toone, hoe de Deught
 Zoo van hooge als lage Heeren
 Haere rol in boerekleeren
 Uitvoer' met een boeretael;
 Hoe dit kleine Leeuwendael
 105 Durf heel Neerlant overſchreeuwen,
 Dat met wapenen, vol leeuwen,
 (Nu getoomt, en mack, en tam)
 Brullende te velde quam.
 LANTSKROON houde 't woort van Spanje.
 110 VRERICK ga hier voor Oranje;
 Heereman van genen kant,
 Volckaert hier, voor Staet van 't lant,
 Dat gereten aen twee deelen,
 Zuidt- en Noortzy hoort krackeelen.
 115 Zie eens hoe een Wildeman
 U wat groots verbeelden kan,
 En den oorloogh weet te ſchilderen,
 Daer de menſchen door verwilderen,
 En alle ackers, wilt en woelt,
 120 Maejen eenen jammeroegſt.
 Zie wat Wildaert u kan dwingen,
 Die de bloem der Jongelingen
 Jaerlijcks eifcht, en helt op helt
 Deerlijk ſchiet, en nedervelt,
 125 Eer in 't loof van Haeghſche linden
 Wy door Godt een uitkomt vinden,
 Die partyen, korts zoo ſchuw,
 In een paer te gader huw'.
 Leen dan leerzaam ons uw zinnen,

104-106 De zin is: „hoe dit kleine Leeuwendaal een gelijken toon aanſlaat als vroeger Nederland, dat, om de Leeuwen in zju wapens, mede „Leeuwendaal“ genoemd kon worden, en dat“ enz.

107 *Lantskroon*: uit het geheele ſtuk blijkt, dat Vondel hier alleen het abſtrakte denkbeeld van 't Koningschap, hem, die de *kroon* van 't land voerde, en geen werkelijk hiſtorifche perſonaadje voor den geest had.

111 *Heereman*: d. i.: „die 't met den *Heer* (den Soeverein) houdt.“

112 *Volckaert*: d. i.: „die de zijde van 't *Folk* (hier van de Nederlanders) houdt.“

Staet van 't lant: zoo ſchreef Vondel ook by een andere gelegenheid (zie Deel III, blz. 205.) *Aen G. Staeckmans, Staet-Generael*: — en zoo daar als hier is 't gebruik van 't woord in 't enk. te miſprijzen: *Staet* kan „toeſtand“ of „Rijk“ beteekenen, doch nimmer een perſoon.

120 *Eenen jammeroegſt* voor „een oogſt van jammeren.“

121 *Wildaert* is hier ſynoniem met het voorafgaande *Wildeman*.

130 Want men gaet de rol beginnen:
Looptze op uw genoegen af,
Danck den Dichter, diese gaf.

130 *De rol:* hier voor het stuk zelf.

131, 132 In navolging der Latijnsche blijfscelchrjvers veroorlooft zich V. hier een *plaudite* te vragen:
met dit onderscheid, dat zy 't aan 't slot doen, hy aan 't begin.

- Hier rijft de Leeuwenbrugh, en ginder breit de linden,
 140 Waer onder my ter sluick mijn vryer wilt te vinden,
 Zijn bevende armen uit, en is alreede krom,
 En gemelyck, als ick, van hoogen ouderdom.
 Aen deze zijde plagh de koe van room te zwellen;
 Aen d' andre 't weeligh ooft, en pruimen, en moerellen.
 145 Ick zie de lantkappel des Veegodts in 't verschiet,
 In 't schamel dack des Godts, gedeckt met mosch en riet,
 Daer 't volck om zegen bidt. Ick zie ons boerehuizen,
 En hoore, zoo my dunckt, van veer de baren bruizen.
 Ter goeder ure broght ick 't hier al steenende aen,
 150 In 't kriecken van den dagh, op 't kraejen van den haen,
 Die vast den huisman weckt, en duizent nachtegalen,
 Gewoon hun' wilden zangk te leeren aen de dalen.
 O goede vader, Pan, ghy zegenaer van 't vee,
 Mijn komst mishage u niet, in mijn geboorteste,
 155 Den zeilsteen van mijn hart, zoo krachtelijk bewogen.
 Heeft Vredegunt my hier in deze streeck getogen,
 Zoo fierme voort te recht met dezen krommen stock,
 Waer op ick leun en steun: verdelgh den bittren wrock,
 En wortel van 't krackeel, indien het noch blijf duren,
 160 En legh een' bant van vrede om zulcke nageburen.
 Maer luister: wat bediet dat yffelijck getoet,
 Gevolght van iemants stem en galm, die my gemoet?
 Hoe vat ick deze leus, en onbekende reden?
 Men wort door vragen wijs: hier komt hy aengetreden.
 165 Verftout u, Kommerijn, en vraegh hem naer bescheit.

WOUTER.

- Ghy Leeuwendalers, rijft: de zoendagh, lang beschreit,
 Het gruwlijk jaergety verdaeght u om te loten.
 De Wildeman heeft noch zijn pijlen niet verichoten:
 Hy eifcht den Jongeling, tot boete van 't geschil.
 170 Ghy Leeuwendalers, op: gehoorzaemt 's hemels wil.

KOMMERIJN.

- Ay Roeper, wat bediet dit blazen van den horen,
 Dit roepen voor de zon? wat komt my hier ter ooren?
 Wat eifcht dit jaergety? wat wil de Wildeman,
 De Jongeling, en 't geen ick niet begripen kan?

WOUTER.

- 175 O bestemoêr, ghy zijt te grijs en out van dagen,
 Om naer de jammeren van Leeuwendaël te vragen:
 Al 't ongelegen lant gewaeght van 't ongeval,

140 *Linden*: even als men b. v. *doelen* en *doele* schreef, zoo schreef men ook *linden* en *linde*. Van 't eerste woord heeft de spelling met de *n*, van 't laatste die zonder de *n* de andere veranderingen.

154 De zin is, gelijk uit het laatste tooneel blijkt: „heeft Vredegunt my genoopt, naar deze streeck te gaan.”

161 *Dat yffelijck getoet*: zy hoort het *toeten* van Wouter op zijn koehoorn.

- Dat jaren heeft geduurt, en eeuwigh duren zal,
 Ten zy de Woudtgodt zelf, of vader Pan dit keere.
 180 Wy vieren dezen dagh, dit feelt, geen' mensch ter eere,
 Noch reuckloos, maer door last, ja Godtheên tot een' zoen,
 En offren haer een' man, om erger te verhoên.
 Het Leeuwendaelsch krackeel was reede hoogh gelooopen,
 En d' aerde had het bloet der Ackergoôn gezopen,
 185 Wanneer Velleede ons riedt met haren eigen mont,
 Voor dezen Wildeman, dien vader Pan ons zondt,
 Een' Jongelingk, by keure en lotinge uitgekoren,
 Te stellen, tot een wit en boete van Godts toren.
 Wy zagen twintighmael den bloeffem aen den boom,
 190 Dat hier de zode dreef in eenen rooden stroom
 Van dit onnozel bloet, uit hoogen noot vergoten;
 En federt heeft ons ramp de Godtheit noit verdrotten.
 Ghy zult, eer noch de zon de welkim raecken kan,
 De jaerlijcksche offergaef zien offeren aen Pan,
 195 En dien rampzaligen, van 's Wilden pijl getroffen
 En Wildemans geweer, ter aerde hooren ploffen.
 Ick blaze met den dagh aldus het hooghtijt in.
 Men vraeght d'Orakels vast, en 's lants Waerzeggerin,
 Door welck een middel best dees roe werde afgebeden;
 200 Maer zy vertrooft ons slechts met dubbelzinnigheden,
 Dat Pan genezen zal de langgeproefde smart,
 Wanneer de wilde boogh hem micke naer zijn hart.
 Wy zien dien tijt te moet, en tellen dagh en uren,
 Te lang, ocharm, vergeefs.

KOMMERIJN.

En blijft die twist noch duren?

- 205 Wat Wildeman is dit, die dus het lantschap quelt?

WOUTER.

- Een gruwzaam boschgedroght: hy houdt zich op het velt,
 In bosch, in duin, aen strant, en leeft by raeuwe kruiden,
 En dorre wortelen, dan Noortwaert, dan ten Zuiden,
 Waer hem een buy, in 't brein gestegen, henedrijft.
 210 Een holle boom is 's nachts zijn slaepstal, en verblijf.
 Men zagh hem onder dack, gebouwt met menschenhanden,
 Noit rusten. Hy erkaeuwt de boomschors met de tanden,
 En valt op d' aerde plat voorover met zijn borst,

189 Dichterlijk voor: „twintig jaren achter elkander.”

197 Het hooghtijt: ons. gehezigd, als *hooggetijde*. Zoo ook in *Gysbr. v. Aemst.*, Deel III, blz. 272.

Als de kercken

Op 't hooghtijdt sijn gepropt van menschen.

200, 202 Deze beide regels behelzen de godspreek, d.e. den knoop uitmaakt van het stuk.

202 De wilde boogh voor „de boog van den Wildeman.”

Micke: wy zouden nu schrijven *mikt*; doch omdat er sprake is van een voorwaarde, afhankelijk van een onzekere gebeurtenis, hecht V. hier aan *wanneer* een gelijke kracht als aan *mits* en leest het den subj. regeren.

- En florrept plaffen uit, tot leffing van den dorft.
 215 Wanneer de zee begint het avontvier te dooven,
 Dan leunt hy op zijn' rug, en roockt, gelijk een oven,
 En ronckt, dat koe noch kalf kan rusten hier ontrent.
 De menfchen loopen voor, wanneer hy loopt en rent,
 Noch sneller dan een paert. De vrijfters ziet hy garen,
 220 En lachtze minlijk toe, die anders van bedaren
 Noch vrientfchap weet, en grimt gefladigh even nors.
 Zijn grof gebeente is ruigh bewaffen met een fchors.
 De handen, vingers, voet en teen gelijken wortelen.
 Zijn eicke hielen treên de kaien zelfs te mortelen.
 225 Hy wandelt barevoets, en fpoelt de voeten niet.
 De baert is groen, als gras: de locken fchijnen riet,
 En biezen onder een, en lieten zich noit kemmen,
 Of fcheeren, noch met ftrick, of lint en hairlnoer temmen.
 Hy fpalekt twee uiens op, en geeft u een gezicht,
 230 Gelijk door een lantaerne een kaers by avont licht.
 Een bondel pijlen, boogh, en knodts verftreect zijn wapen,
 Die wappren aen den boom, waer in hy 's nachts gaet flapen.
 Maer zeghme, beftemoêr, indien men 't weten magh,
 Wat jaeght u hier, zoo vreemt, in uwen ouden dagh,
 235 In dit geplaeht gewest? Wie zijtge die zorghvuldigh,
 Naer onze ellende vraeght? Ghy zijt geen antwoord fchuldigh,
 Doch meltme nietemin uw' naem, en uit wat oort
 Ghy eenzaam herwaert koomt: maer fpoedigh: ick moet voort.

KOMMERIJN.

- O lantsknecht, fchroom niet eens te vragen naer wat zaecken
 240 Het u believe, en 't geen my vry ftae aen te raecken.
 Mijn naem is Kommerijn, dit lant mijn vaderlant.
 Ick zocht uit deze twift, aen eenen andren kant,
 Nootdrufdigheit en rust, geftooten uit mijn eigen;
 En teegh den Rijn op, toen de ftaertftar ons quam dreigen,
 245 Gelijk een roode roede, en menigh vrouwenfch vloot
 Om 't Leeuwendaelfch gevecht, in bittren baerens noot.
 Nu oproer my verbiet by vreemde oock ftil te leven,
 Zoo koom ick dus uit noot den Rijnftroom afgedreven,
 En zoeck mijn avontuur, en oude kennis hier.
 250 O knaep, mijn ouderdom viel zuur, en ftaetme dier;
 Indien ick mijn fortuin u levendigh zou melden.
 O weide, o boterkarn, o kampen, klavervelden,
 Weeft hartelijk gegroet: zijt anderwerf gegroet,

220 *Twee uiens* voor „twee oogen.” *Uien* is 't zelfde als 't Eng. *eye*: beiden *us* en *ei* beteekenen: „rondte.”

240 *Oude kennis*: niet: „oude bekende,” maar: „de plaats, waar ik bekend ben.”

250 *Knaep*: hier voor „knecht, dienaar.”

255 Merkt aan, dat V. hier den vorm *weest* — als betrekking hebbende tot het voorafgaande *o weide*: *o boterkarn* enz. als meervoudigen vorm, en *zijt*, dat op 't volgende *lant* ftaat, als enkelvoudigen vorm bezigt.

Wel eer gezegent lant, en vleck: mijn weerkomst moet
 253 Mijn lantsliên tot geen' last, en my tot rust gedyen.

WOUTER.

Indien mijn korte tijt het eenighzins kost lyen,
 'k Had lust uw avontuur wat breeder te verstaen,
 Nu jaeght mijn ampt my voort, en dwingt my om te gaen.
 Ghy Leeuwendalers rijft: de Zoendagh is geboren:
 260 Op op, en treckt het lot: verzoent der Goden toren.

KOMMERIJN.

Wat hoor ick hier al nieuws, och och, maer luttel goets?
 O Kommerijn, most ghy, na zoo veel tegenspoets
 En kommers en verdriets, noch hooren d' ongelucken,
 Die uw geboorteplaats en Leeuwendalers drucken?
 263 Waer heeft u d'ouderdom ten leste toe gelspaert,
 Daer menigh zoo gerust zoo stil ten grave vaert?
 Tot noch toe hebtghe dan vergeefs met uw gebeden
 Geworstelt, en om hulp met vader Pan gestreden;
 Naerdien hy 't vleck bezwaert met zulck een' wreedten eisch,
 270 En zich niet zoenen laet dan och door menschevleisch.
 Afgrijpslijk zoenaltaer! ik ben mijn hoop ten ende,
 Ten zy de heme! 't radt van 's lants fortune wende,
 En zette ons lantschap weêr in zijnen eersten staet,
 Verlost van nijt en twist, en bittren burens haet.
 275 My schrickt voor dezen dagh. Wat moet een mensch beleven!
 Wat uitkomst zal ons Pan in zoo veel jammers geven!
 Maer kijk eens, wie komt hier met zulck een blijde vlaegh
 In 't aenzicht? 'k Wil hem gaen beluistren uit dees haegh.

ADELAERT. HAGEROOS.

ADELAERT.

O schoone zon, ghy rijft wel schoon
 280 En heerlijk uit den oostertroon,
 En treckt tot u al 's weerelts oogen;
 Maer met een krachtiger vermogen
 Verrijft mijn zon, die opgeweckt,
 Zoo vele harten tot zich treckt,
 285 En waerdiger is aengebden
 Van al wat ademt hier beneden.
 'k Verwachtze nu, schier afgepijnt:
 Hoewelze slechts voor andren schijnt,
 En niet voor my, wanneerze uit jagen,
 290 In niemant minder schept behagen
 Dan in een' minnaer, die zoo trouw,

275 *My schrickt*: Latijnsch klinkende uitdrukking, die zeldzaam voorkomt en in onbruik gerant is, offchoon wel te verdedigen.

Zijn zinnen hing aen zulck een vrouw,
 En in een' doolhof van gedachten
 Om haer verdwaelt geheele nachten,
 295 Geheele dagen, op het spoor,
 Daer hy ze vont, en stracks verloor:
 Gelijck een hart, dat niet te vangen,
 Den jager pijnicht met verlangen.
 Ick zieze, en wilze aen dezen kant
 300 Al stil verwachten. Zy houdt stant,
 Voor ons kappelle, als jagers plegen,
 En groet den Godt, op hoop van zegen;
 Dewijl, zoo vroegh voor zonnescijn,
 De deuren noch gesloten zijn.
 305 Zie Hazepoot van blyfchap springen.
 Zy heft haer stem op om te zingen,
 En zal gewis den voglezangk
 Ontteken aen dien zoeten klanck.

HAGEROOS.

Nu ren de hazepooten,
 310 Mijn trouwe hazewint,
 Door duin, en over slooten,
 Voorby, en grijp gezwint
 Dees hinde, die geen honden
 Grijpen konden.

ADELAERT.

315 Mijn nuchtre Hageroos, die met den dageraet,
 Beluſt op koelen dauw, zoo geurigh open gaet,
 En 't velt een' geur verleent, die alles kan verquicken;
 Hoe wenſche ick u ten dienſt iet oirbaers te beſchicken.
 Behaeght het u, dat ick den hont by 't leizeel ley,
 320 Of hazen onderſcheppe, of 't vlugge wilt verbey,
 En keere in zijnen loop, of uwen boogh help' dragen?
 Gewaerdigh my die gunſt, dat ick u onder 't jagen
 Magh dienen, of daer ghy wat adems ſchept in 't groen.

HAGEROOS.

Een minder dienaer kan het Hageroos wel doen.
 325 Neen Adelaert, ick ben om niemants dienſt verlegen,
 En minſt met u gedient. Ick ken genoegh de wegen,
 En hollen, daer de haes zich heimelijck onthoudt.

ADELAERT.

Alleen en onverzelt te jagen, is 't niet ſtout?

305 Hazepoot: de hond van Hageroos.

315 *Mijn nuchtre Hageroos*: *nuchter* beteekent hier niet: „die nog niet gegsten hebt;” want of Hageroos eenig ontbijt had genomen of niet kon aan Adelaert niet bekend zijn; maar 't wil zeggen: „die met den dag op en in 't veld zijt.” Ook by KILIAKX vindt men aan *nuchter* o. a. de beteekenis van *matutinus* gegeven.

320 *'t Vlugge wilt verbey*: *'t wild verbeiden* is: „zich op een plaats ſtellen, waar men berekent, dat het wild voorby zal komen.”

- Wie weet wat Saters, hier en daer, in duin, en kuilen,
 330 In heggen, ruigte, en riet, zich bergen, en verschuilen?
 Wat schoonheit blijft in velt en wouden onbeloert?
 Hoe dickwils wort een maeght van Boschgoôn aengesnoert,
 Mishandelt, en gesleurt in duistere speloncken?
 Wie 't vier te dicht genaect, verzengt zich aen de voncken,
 335 Of brant zich in de vlam: men koom' het niet te na.

HAGEROOS.

Ick leedt in 't jagen noit de mintte schimp, of scha:
 't Is veiliger dan oit: en quaem my iet t'ontmoeten,
 Mistrouten blijft mijn borch: 'k verlaet my op mijn voeten.

ADELAERT.

Maer d'eerbaerheit vereischt gezelschap op de jaght.

HAGEROOS.

- 340 Dat vinde ick aen mijn' hont, mijn troost, mijn trouwe wacht.

ADELAERT.

Een hont, die redenloos slechts bijten kan, en baffen?

HAGEROOS.

Twec eigenschappen, die ons dienen, honden passen.

ADELAERT.

Geluckigh dier, hebt ghy met haer de jaght gemeen?

HAGEROOS.

Indien u 't jagen lust, fla voort, en jaegh alleen.

ADELAERT.

- 345 Helaes! ick jaegh vergeefs, en vang alleen de schimmen.

HAGEROOS.

Ghy raeskalt, als ghy plaght. De zon is reede aen 't klimmen.
 Zie daer hoe zy den top van bosch en boom vergult.
 De tijt verbiet dien kout. Ghy leertme vast gedult,
 Met eenen dezen hont. Ay, zie hem 't leizeel trecken.

- 350 Hy janckt van vierigheid, en wenscht zijn padt te recken.

ADELAERT.

Ick hoop met dat u reede een luttel kouts verveelt.

HAGEROOS.

't Is wonder dat een zoon, gewonnen en geteelt
 Van Godtheên, zoo verblint lafhartigh blijve, en teder,
 Zich zelve tegens my zoo klein kenne, en verneder',
 355 En najancke eene maeght, die maegh noch moeder kent;
 Een maeght, die dagelijks door woudt en weide rent,
 En meer behagen schept in hazen, en konijnen,

330 *Aengesnoert*: *aansnoeren* wordt hier ongeveer op gelijke wijze gebezigd als men ook wel *aantlampen* zegt.

335 *Mistrouten blijft mijn borch*: versta: „mijn veiligheid is daarin voornamelijk gelegen, dat ik hen, die ik ontmoet, niet licht vertrouwe, maar hen terstond ontloupe.”

350 *Zijn padt te recken*: „verder te loopen, dan hem thands, aan 't leizeel vast, mogelijk of vergund is.”

355 *Najancke*: gelukkig gekozen woord in den mond eener maagd, wie al dat geloof en gevrij (althands schijnbaar) verveelt.

- In dootsche wildernisse, en zandige woestijnen,
 Dan in de tronien van al de jonge jeught,
 360 Die zich ten reie schiekt, en noemt de min een deught
 Van 's levens lentebloem, en scheidt vermaeck in verven
 Van lip en wang, die ras verbleecken, en versterven.
 Ay Adelaert, my deert uw dwaes en blind bejagh.
 Verander van beraet, zoo raet u helpen magh.
 365 Bestee den tijt voortaan in nutter oefeningen,
 Of zie naer uws gelijk: of zoek by jongelingen
 Gezelschap hier en daer. Beschry een briefschend paert,
 Dat geene weerga hebbe in snelheit, vlucht, en vaert,
 En ren om strijt door 't velt: of win den prijs met schieten:
 370 Of kaets en kolf om prijs: of zwem door breede vlieten:
 Of luchtigh met een pols gesprongen over hegh,
 En slooten: of den kloot geschoten by den wegh.
 Dit past een' helt, een' borst, die vroom is, en rechtschapen.
 Dit voeght een' man, als ghy, en welgebore knapen.
 375 Een vrijster achteraan te loopen door het stof,
 En noch zoo laegh te zien, verdient geen' krans van lof.
 Verschoon uw fiere jeught: betoom uw bystre zinnen:
 My deert uw tijtverlies, daer niet en valt te winnen.

ADELAERT.

- Och, of ghy waerheit spraeckt, en deernis kreeght met my:
 380 Ten minste zoude ick noch aen uwe slincke zy,
 Of achter op uw spoor, langs heggen, boomen, vlieten,
 Door duin en dal, uw' troost en schaduwe genieten:
 Of lesschen uwen dorst met water, als kristal,
 Geschept uit beeck, of bron, in een gezoncken dal:
 385 Of, daer ghy nederhuckte, een bedt van bloemen spreien,
 En decken, daerghe sleept, uw hooft met groene meien:
 Of wiegen u in slaep, met mijne Duitche fluit:
 Of huwenze aen uw keel, een goddelijk geluit,
 Dat duizenden verruckt, die in de boomen hangen,
 390 Of luiseren in 't riet, van uw muzijk gevangen.
 Veranderde 't geluck my heden in een' hont,
 Patrijs, of snellen haes, ick vloogh u in den mont:
 Ick woude u al het mijne, en lijf en ziel en leven
 Ootmoedigh tot een' buit en roof ten beste geven.

366 *Snelheit, vlucht en vaert*: synonieme uitdrukkingen; offchoon *snelheid* meer op de beweging zelve ziet, *elucht* op de manier van zich te bewegen, en *vaert* op de kracht der beweging: 't is *swiftness, velocity en mettle*.

373 *Den kloot geschoten* voor „den bal geslagen.”

376 *Dit voeght een' man, als ghy*: had Vondel hier niet behooren te schrijven: „een man als u?” Ik geloof het niet. Door het pronomen te verbulgen maakt men het gezegde dubbelzinnig, en zou men er al licht door verstaan: „dit voegt een man, gelijk het u voegt;” terwijl de meening is: „dit voegt een man gelijk gy (zijt).”

385 *Daer ghy nederhuckte*: *nederhukken* wordt door KIL. vertaald *subsidere in terram, se submittere*: 't is alzoo 't zelfde als „gaan zitten.”

HAGEROOS.

- 393 Niet hooger, Adelaert: ghy houdt noch streeck, noch maet.
 Wat is 'er, dat zich niet van vryers zeggen laet?
 Ay, spaer dien roof voor u, of liever voor een andere.
 Gelijckheit paert zich best en vreedzaam by malkandere.

ADELAERT.

- Gelijckheit niet van goet en staet, maer van gemoedt:
 400 Gelijckheit van gemoedt best vrede en vrientschap voedt:
 Waer deze ontbreekt, moet vrede en vrientschap ook ontbreecken;
 Waer buiten ick noch goet, noch bloet, noch afkomst reecken.
 De vrede en vrientschap houdt de weerelt in den bant.
 De hemel drijft op haer: de bare kust het strant,
 403 De zee omhelst de duin, de duiven treckebecken,
 Het dartel klimop klimt, en hart en hinde lecken
 Elckandere, op 't muzijk van een' gelijcken aert.
 De hemel met zijn bruit, het aertrijck, dus gepaert
 In liefde en eendraght, wint ons maght van groente en telgen,
 410 Terwijlze gratigh is met zon en dauw te zwelgen.
 Mijn lieve Hageroos, mijn dauw, mijn lentevuur,
 Woudt ghy u spiegelen aen d' edele natuur,
 Gelijckghe met de zon u spiegelt in de beecken;
 Ick zagh een zon van troost voor my de nevels breecken,
 413 Die nu uw aengezicht beroeren, vlaegh op vlaegh,
 Zoo menighmael ick u vergeefs om oorlof vraegh,
 En aensta om wat gunst en voordeel te genieten,
 Tot loon van trouwe min. Het zou u eens verdrieten
 Dat ick geketent sleip die zware minneboey,
 420 Gedurigh quijne, en treure, en nimmer groey', noch bloey';
 Gelijck vertreden groen, of gras op muur, en pannen.
 De meit ontlalt het vee zijn uiers, stijf gespannen
 Van zoete melck en room, wel tweemaal alle daegh:
 En ick, die, dagh op dagh, u mijn ellende kiaegh,
 423 Wort nimmermeer ontlalt van 't juck der minnezorgen.

HAGEROOS.

- Het zy ghy 's avonts kermt, of opzingt met den morgen,
 Ghy houdt al eenen toon, en gaet den zelve gangk.
 Zoo schept de koeckoeck lust in zijnen ouden zangk.
 Men leitme, dagh op dagh, en kermt en klaeght aen d' ooren.
 430 Ga zoek een, die het lust uw jammerklaght te hooren.
 Ick houde u niet, noch acht my zulcke diensten waert,
 Noch reken het voor dienst, dat ghy u zelf bezwaert.
 Ick zoek geen bloem of roos te plucken op uw' doren.

393, 400 Vier rijmen in plaats van twee: misschien wel opzettelijk.

410 Men leitme: leit is ligt en moet verbonden worden met het later volgende aen d' ooren.

ADELAERT.

Ghy noopt met weigeren mijn liefde noch met sporen.

HAGEROOS.

435 Verzoekme niets, op dat u niets geweigert wert.

ADELAERT.

'k Verzoek slechts artseny tot troost van mijne finert.

HAGEROOS.

Ghy zoekt verkeert een kruut, dat elders liefst wil spruiten.

ADELAERT.

De min beheerscht mijn hart: wie kan de minne stuiten,
In 't heetste van haer jaght? Ick ben my zelf geen vooght.

HAGEROOS.

440 En wat belet u toch te doen wat ghy vermooght,
En wilt, en wenicht?

ADELAERT.

Wat 's dat?

HAGEROOS.

Een andre te beminnen.

ADELAERT.

Verplant dien ouden boom: verzet mijn jonge zinnen.

HAGEROOS.

Uw vader, door de kracht, die hem de hemel gaf,
Verwrickte en ruckte een eick van haren wortel af;

445 Vertilde een' moleiteen; en dreef, vol viers, vol torens,
Een gildos, dat hy plofte; en wrong een' stier de horens
Uit zijnen norssen kop, en won den naem van Helt,
Daer niemant voor de vuist hem wachten dorst in 't velt:
En zoudt ghy aen een maeght, een weeskint, u verhangen?

450 Om my, een slechte maeght, met bleecke en dootsche wangen
Gaen bucken naer het graf, in 't hartje van uw jeught?
Verkleinen uw geslacht, en 's vaders naem, en deught?
Ay Adelaert, ghy zult zoo wijs zijn, en bedaren
Van deze razerny.

ADELAERT.

Wanneer de wilde baren

455 Niet langer tegens strant en hooge duinen slaen,
De leeuwrick zode, en gras, de nachtegael de blaên,
De koe de klaver schuwe, en 't knijn de diepe holen;
Wanneer de Noortstar verre in 't Zuiden om ga dolen,
De winter sneeuw en ys, de zomer zaet ontbeer',
460 Dan neemt de min van my, mijn hart van u zijn' keer.

441 *Nen eick van haren wortel*: tegenwoordig wordt *eik* mann. gebezigd, omdat men er *boom* onder verstaat.

445 *U verhangen*: 't zelfde als „u verslingeren“; maar nog krachtiger. Wie zich ergends aan *verslingert*, heeft nog kans er weêr los van te raken; maar wie er zich aan *verhangt*, is reddeloos verloren.

HAGEROOS.

Mijn Hazepoot wil voort: hij ruckt het zeel aen flarden.

ADELAERT.

Vergun my eerst een' kus.

HAGEROOS.

Hoe qualijck kunt ghy 't harden?

ADELAERT.

Och Hageroos, een' geur van uwen rooden mont,
Een luchtje van uw ziel, mijn roos, mijn morgenstont,
465 Verquick mijn' flaeuwen geest, gelijk de wint de kruiden.

HAGEROOS.

Ick ga, en hope, eer 't licht ons toeltrale uit den Zuiden,
Te keeren met een hinde, en vetten buit gelaên.

ADELAERT.

Zoo moet ick noch zoo lang in uwe stralen braên,
Oock daer het dichte loof, of dack van riete hutten
470 Het schaep, dat lommer zoekt, kan decken, en beschutten,
Voor 't steken van de zon, die op den middagh schijnt,
En inzwelght al het nat, waer na de weide quijnt?
Neen zeker, Adelaert: het velt staet voor u open:
Het staet u vry op 't spoor van uw vriendin te loopen;
475 Te volgen hare vlucht, als Hazepoot den haes;
Te wachten op haer leus, als zy den horen blaes'.
Dat gelt heur na: z is nu al wijt vooruit gevlogen.

KOMMERIJN. ADELAERT.

KOMMERIJN.

Hou stant, o jonge helt, en dienme uit mededogen
Ten minste met een woort of twee, een enckel woort.

ADELAERT.

480 Wel moeder, wat 's uw vraegh? wat zoekt ghy? ik moet voort.

KOMMERIJN.

Ick koom hier vreemt gegaen, en had u wat te vragen.
Wat dochter is het, die daer buiten loopt uit jagen?
Het schijnt of ghyze kent, en zomtijts onderhoudt.

ADELAERT.

Ick kenze maer te wel: een kennis die my rouwt,
485 En eeuwigh rouwen zal, zoo d' onderlinge kuntschap
Niet verder ga, en zy verstockt geen nader vruntschap
Wil houden met een ziel, die haer zoo trouw bemint.
En woudtghе weten wie de vader van dit kint,

465 *Hoe qualijck kunt ghy 't harden:* ironisch voor „wat zijt gy te beklagen, indien gy 't zonder dat niet stellen kunt.”

En moeder zy? Zy weet van vader noch van moeder.
 490 De Groote Vrerick wert haer trooster en behoeder,
 En voedeze eerlijk op: men noemtze Hageroos:
 Hoe schoon de morgenstont, hoe schoon oock d' avont bloos';
 Zy hoeft noch avontstont noch morgenstont te wijken.
 Wanneerze in onze beek zich toie, en ga bekijken,
 493 En spiegelen, dan zietze alleen heur wederga.

KOMMERIJN.

Zoo hoor ick, z' is een wees.

ADELAERT.

Alle cere waerdigh, ja.

Ghy zoekt met vragen slechts haer afkomst te beschamen.
 Een zaek vernoeght mijn geeft: zy paert twee gaven t' zamen,
 De goelijkheid, en deught: ick schel het d' afkomst quijt;
 500 Het zy hier meê hoe 't wil; dies hou uw rust. De tijt
 Ontdekt het al.

KOMMERIJN.

Ja wel, ick zie my zelve bijster,
 En blind en stom. Hoe vrijt ghy zulck een slechte vrijster,
 Een onbekende wees? ghy schijnt te braef van aert

ADELAERT.

Ay moeder, laeckze niet: z' is my zoo lief en waert,
 503 Als eenige Vorstin in vorstelijke hoven.
 Ick hoefde een goude tong om al haer deught te loven.

KOMMERIJN.

Het minnende oogh bedrieght, en schat oock 't leelijk schoon.

ADELAERT.

Ay, spreek zoo reuckloos niet: dat gaet mijn eer, mijn kroon,
 Ja Venus kroon te na, en Venus roozetacken.
 510 Heur gaven zagh men noit door nijt of opspraek vlacken.
 Al wieze ziet, bemintze oock tegens zijnen danck.
 Zy houdt met eenen wenck zoo menigh oogh in dwangk
 Als haer belonckt. De selste en vreesselijckste stieren
 Bedaeren in 't gevecht, waer zy voorby komt zwieren.
 513 De boterbloem vergult de weide op haren tredt.
 De stroom gevoelt een' gloet in 't koelste van zijn bedt.
 Wat zou men van den mont al zeltzaamheên vertellen?
 Een moerbay, rijp van pas, geen moerbay, twee morellen.
 Wat zou men roemen van dat levendige git,
 520 Of liever van de kool, die onder 't voorhoofd zit,
 En gloeit my al te heet? wat zou men van de vlechten,
 Zoo geel en eêl, als gout en barrensteene hechten,
 Verhalen, daer mijn hart en ziel zich in verstrickt?

KOMMERIJN.

Ick hoor, ghy hebt de bloem van 't lantschap uitgepickt.

ADELAERT.

- 523 Ja wel te recht de bloem: men praetme van geen tulpen,
 Noch van Augustus zelf. Geen parlemoere schulpen
 Zijn schooner dan dit vleesch. Zy hangt van melck en bloet
 Te wonderlijk aen een. Maer zwijgh: de horen toet.
 Wat suf ick langer hier? men hoort den horen blazen.
 530 Ick volgh mijn Hageroos, gelijk heur hont de hazen.

KOMMERIJN.

- Het heughtme, hoe weleer mijn Koeman, als een leeuw,
 My nabrulde, in mijn jeught: nu treur ick, arme weeuw,
 En ga met eenen voet, of liever met drie beenen
 In 't graf: zoo krimpt de tijt al lachende, of met steenen.
 533 Hy gafme dwers bescheit, al vraeghde ick zonder ergh.
 't Is beter dat men dit een oude kennis vergh',
 En omzoek', wie noch leef, wie doot zy, en begraven.
 Hoe breng ick noch dit schip behouden in de haven?
 Waer blijft dit oude wijf? heur oogen vallen toe
 540 Van onlust: 't lichaem is van 't lange reizen moe.
 Waer ga ick in een schure, of hoibergh, of in heggen
 Best rusten dezen dagh? geen eten gaet voor 't leggen.
 Hoe slaeptme 't hart in 't lijf! Nu went uw' tragen tret
 Naer dezen huisman toe: de vaeck is 't zachtste bedt.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

- 545 Wat sleipt een staertstar al ellenden
 En jammer na?
 Als Goden zulck een' voorbo zenden,
 Dan dient men dra
 Dees springkaêr naer te speuren,
 550 Te mercken uit
 Wat bron het spruit,
 Dat vleck en volck zal treuren.

TEGENKEER.

- Wy zagenze, als een roode roede,
 Ten Westen staen

- 523 *Men praetme van geen tulpen:* de tulpenrazerny had, niet lang voor dat V. dit schreef, hier te lande haar hoogste toppunt bereikt. In 1637 had men voor eene bloem tot f 900 a f 1200 betaald: en te Haarlem waren in een jaar wel voor tien miljoen gulden aan bloemen verhandeld.
 526 *Augustus zelf:* de *Semper Augustus* of „Keizerstulp,” een beroemde tulpefoort.
 529 *De horen toet:* niet de hoorn van Blinden Wouter — zie vs. 161 — maar de jachthoorn van Hageroos.
 534 *Zoo krimpt de tijt al lachende, of met steenen* voor „zoo gaat de tijd zijn gang, 't zij onder vreugde, 't zij onder leed.”
 545 *Geen eten gaet voor 't leggen:* Kommerijn houdt het met het Fr. spreekwoord: *qui dort dine*.
 546 *Een staertstar:* vergel. vs. 244. Een *staertster* werd in Vondels dagen ook by de meest geleerde en verlichte lieden nog als een stellige voorbode van rampen en plagen aangemerkt.
 549 *Dees springkaêr na te speuren:* d. i. — gelijk de volgende regels het verklaren —: „te onderzoeken uit welke oorzaken er kwaad ontstaan zal.”
 552-554 *Lees:* „wy zagen, uit het Onsten westwaart heen kijkende, de komeet als een roode roede of krommen bloedigen label.”

345 Van 't Oolten; als een zwaert, dat bloedde,
 En halve maen,
 Dit lantschap dreigen, uit ons teken,
 Den Steenbock van
 Den vader Pan,
 350 Vergramt op deze streken.

KEER.

De zee scheen mede ons ramp te voelen,
 En uit den bant
 Gesprongen, 't voorspooek aen te spoelen.
 Een walvisch strant.
 355 De waterblazers, zijn gezellen,
 Aen 't blazen luit
 Met open snuit,
 Daer zanden hem bewellen.

TEGENKEER.

Wy loopen vast naer vrouw Velleede
 360 Om troost: zy spelt,
 Maer geeft geen uitkomst op ons bede.
 Ons vleck en velt
 Blijft quijnen: vee, geboomte en menschen
 Een ieder klaeght,
 365 Een ieder vraeght,
 Maer sterrest onder 't wenschen.

344 Een walvisch strant: ook het stranden van een walvisch, als ongewoon verschijnsel, werd vroeger, by velen, als een voorspooek (vs. 363) of voorteecken van naderende onheilen aangemerkt.

352 De waterblazers: andere walvischen, of althands waterspuitende vischen.

HET TWEEDE BEDRYF.

HEEREMAN. VOLCKAERT. REY.

HEEREMAN.

De maen, na middernacht, een poos met eenen nevel
 Betrocken, en vermomt, bescheen daer na den gevel
 Van onze lantkappel, veel blijder danze plagh,
 380 En schiep uit eenen nacht ('t is vreemt) een' klaren dagh.
 De nachtuil, vledermuis, en nachtrave, uit hun nesten
 Gevlogen, lang voor dagh, begaven zich ten westen,
 En kozen piepende de zee, en 't zandigh strant.
 Het vee rees t'effens op. Het dorre en drooge lant,
 393 Dat eene wijl de lucht om regen scheen te prachen,
 Zach groener, en begoft de melkmeit aen te lachen.
 Wat dit bediet, versta een wijzer, die het hoofd
 Op zulcke tekens slijpt, en gaerne wort geloofd
 In zijne wichelkunst: wy slaen 'er naer in 't hondert,

385 *Prachen*: d. i.: „bedelen.” Zie HUYDECO. *Pr.* II. 110—115.

590 En eeren 't geen met recht de schrandersten verwondert.
 Het zy dan wat het wil, het brenge ons heil in 't lant,
 Byzonder dezen dagh; nu Pan den wraeckboogh spant,
 En daghvaert al het dorp om 't offer te bereiden.

VOLCKAERT.

Het volck vergaêrt, om hier den Heemraet te verbeiden.
 595 Wat grimmelt 'er een drang van menschen onder een,
 Zoo man, als wijf, en maeght, en knecht, en groot, en klein,
 En oudt, en jongk. Wat raet? Hoe stillenwe die zwarmen?
 De mannen morren vast: de vrouwen hoort men kermen.
 O vader Pan, versterck den Heemraet met gedult:
 600 D'onwetende gemeente ontzagh zich noit haer schult
 En misdaet op den hals der Heerichappen te laden.
 Zy volght haer onbescheit, en laet zich naulijcks raden,
 Dit buldrende onweêr waeit hier jaerlijcks op de kust,
 En steurt, een maent vooruit, de Raden in hun rust:
 605 Maer gaenwe nietemin haer minnelijk gemoeten.
 De burglary genaecht, gereet om ons te groeten.

REY.

Welbore mannen, Pan behoeve u lang gezont:
 Wy wenschen 't uit ons harte, en uiten 't met den mont.

HEEREMAN.

Ghy vrome burgers, lang moet vader Pan u spaeren,
 610 En haelen uw geluck in top met uwe jaeren:
 Ons jammert u te zien zoo jammerlijk gestelt.
 De koeien eten gras en klaver, langs het velt;
 Ghy eet uw eigen hart, bekneelt gelijk met hoepen
 Van stael, zoo menighwerf de Zoendagh uitgeroepen,
 615 Den Heemraet roept te hoop, op dat hy wijsheit schaff',
 En langzaam zich berade, om d'opgeleide straf
 Te schutten naer hun maght, of immers te verminderen;
 Het welck men noit voorheen kost keeren, noch verhinderen.
 Betrouw ons 't beste toe: men handelt hier ter steê
 620 Niet ruw, en onbedacht: het kost ons kindren meê.
 Hier gelt noch goet, noch bloet, noch haet, noch gunst, noch voordeel.
 De hoofden staen gelijk: de blinde strijckt het oordeel.

REY.

Welbore mannen, ghy spreekt redelijk en wel.
 Beschuldighden wy u, zoo most de lantkappel,
 625 Waer uit men 't lot verwacht, met boosheit zich besmetten,
 Als ghy de lothus laet voor vrouw Velleede zetten,
 Die eenen naem uit twee beslote ceelen treckt,
 En noemt hem, die ten zoen des grammen Veegodts fireckt,

625 De blinde strijckt het oordeel voor „het lot wordt blindelings getrokken,” of „met besloten ceelen,”
 als uit vs. 627 blijkt.

- Voor 't Leeuwendaelsch gewest. Neen mannen, wy betrouwen
 630 U beter toe. Het volck, dat zich geneert met bouwen
 En karnen, past een hart zoo rein, als melck en room,
 Geen erghwaen: neen by Pan, wy achten u te vroom.
 Daer schort het niet, dat wy van daegh u komen moeien.
 Wy gaen met koeien om, maer slaghten paert, noch koeien,
 635 Die achteruit slaen, en hun voer met voeten treên.
 Wy zijn met Heemraets keur en loting wel te vreên,
 En komen slechts, geport door 't huilen, en het schreeuwen
 Van 't vrouwvolck, als ghy ziet, ons wijven, en ons weeuwen,
 En oude besten, elck voor ander dus belaên;
 640 De vryster om een' knecht, de moer om 't kint begaen,
 De zuster om den broer, de peten om haer neven.
 Wy bidden, stelt de keur, en uwe stem te geven
 Tot loting, uit tot dat de zon de middaghlijn
 Vergulde, en loop' voorby, en uit den zuiden schijn'.
 645 Men heeft dan tijts genoegh om 't offer te bereien,
 Te zuivren aen de beeck, te kranffen, te beschreien.
 Ay mannen, doet zoo veel ons vrouwluy tot gerijf.
 Al die hier huilen, rijt de doot van angst door 't lijf.

HEEREMAN.

- 't Is reden dat het bloet zijn eigen bloet beklage,
 650 De moeder voor haer kint, haer vleesch, oock zorge drage,
 Niet min dan eenigh dier, of vogel voor het jong.
 De koe bemint het kalf, en lickt het met de tong:
 De merrie, in de weide en stal, het weeligh veulen.
 De zwaluw aelt het nest, en vaert' er mede uit speulen:
 655 En wat maeckt d'oievaer van 't hooge nest al werck?
 Toen over menigh jaer het oosteint van ons kerck
 Verbrande, zagh men zelf hoe d'ouden, zoo bewogen,
 Dan uit dan in den roock, rontom de jongen vlogen,
 En troosten hun gebroet, het kale en naeckte krooft;
 660 Dat piepte vast om hulp: maer als 'er langer trooft
 Noch redding quam, en 't stroo in lichten brant geraeckte,
 Zoo vlogen vaer en moer op 't nest, dat brande, en kraeckte,
 En lieten zich tot afch verbarnen met hun nest.
 Natuurlijk doet het al, wat leven teelt, zijn best
 665 Om d'afkomst ga te slaen, te helpen, te behoeden.
 Al zweert ons niemant dit, wy kunnen 't wel bevroeden:

639 *Oude besten: beste vader en beste moeder was van ouds, even als bon papa en bonne maman in 't Fr., de meer gemeenzame benaming voor „grootvader“ en „grootmoeder.“ Het woord best, dat er een verkorting van is, kon alzoo van beide geslachten worden gezegd, offchoon het doorgaands alleen op vrouwen werd toegepast. 't Is thands welig anders meer in 't gebruik dan in 't verkleinwoord bestjen, en door de gewone spelling bejen is zelfs de etymologie van 't woord onkenbaar geworden. Zie BILD. *Gesl. in v.**

654 *Aelt het nest voor „spijst het nest.“*

Speulen voor spelen, naar de Noord Holl. uitspraak. Zie 't aangek. op vs. 57 en HUYDEC. Pr. III, 276.

Een mensch is block noch steen; veel minder vaer, en moer.

REY.

De Heemraet vat het recht, als mannen, wien het roer
Van deze Vryheit past te houden, en te sturen.

670 Zoo lang ghy Heereman en Volckaert elck zijn bureu
Verdadicht, kan ons dorp noch overende staen.

VOLCKAERT.

Maer 't is geen noot, datze al zoo bijster zijn belaën:
Het lot gelt een' alleen, en nimmermeer ons allen.

REY.

Een ieder zorgt dat dit zijn bloet te beurt moght vallen.

675 Eer 't lot bekend is, vreesst een ieder wien het gelt.

VOLCKAERT.

Waer toe de keur van 't lot dan langer uitgestelt?
Het lotrecht ga zijn' gangk, zoo raeckt men uit dit vreezen.

REY.

Geen huisman is zoo wijs, die weet wat dit magh wezen:
Ons vrouwvolck heeft te nacht vervaerelyck gedroomt.

HEEREMAN.

680 Het vrouwvolck is by nacht wel tienmael meer beschroomt
Dan over dagh. Des nachts verdubben en verslimmen
De zorgen. D'avontzon verlengt de zwarte schimmen.
Maer laet ons hooren: waer komt dit gedroom op uit?

REY.

'k Geloof Velleede zou niet raen wat dit beduit.

685 Met oorlof, dat wy dus vrypostigh 't hart uitshudden.
Een groene weerwolf greep een lam uit al de kudden,
En sleipte 't by de keel al bloende langs den wegh;
Dit droomde Duif, en hoe, ter zijde uit eene hegh,
Een bock, zoo root als vier, hem quam op 't lijf gesprongen,
690 Dat hy dien roof teritont most slaecken, en gedwongen,
Verandert scheen van aert, ja macker dan een lam.
Ons Maghtelt zagh den vloet noch hooger dan de Dam:
En toenze kreet, als of de zeefluis door wou breken,
Zoo viel het water kort, en hielt zijn oude streken.

695 Maer Elsbuur zagh ons dorp belanden op een wrack
Aen d'allernaeste duin. Een dorre tuineick sprack
Bescheidenlyck, en broght in 't licht geheimenissen
Van wonderlyck belang, die Godtschalck niet zou gissen,
Noch Waermont, die by nacht, gelijk de katten, ziet.
700 Twee stammen, verlich geplant aen weerzy van den vliet,
Vereenighden van zelf, voor Lutgers slapende oogen,
En werden met een sehors bekleet, en overtoogen.
Ick zwijgh van andren praet, het luide zot, of vroet;
De wijven zien wat nieuws uit droomen te gemoet.
705 Zy hopen op geluck, en dat de kans kan keeren.

HEEREMAN.

Wy wenschen 't oock. De hoop op beter kan niet deeren.
 Wy zullen met de keur heel langzaam gaen te werck.
 Een ieder bringe vast geschencken naer de kerck,
 En bidde dat het naer ons wenschen uit magh vallen.

REY.

110 Dat geef, dat gunne ons Pan, behoeder van de stallen.

VOLCKAERT.

Hier komen Lantskroon zelf en Groote Vrerick aen:
 Die beide moeten eerst elckandere verstaen,
 En polsen, eerwe noch op 't wightigh stuck vergaren.

HEEREMAN.

't Valt mackelijcker vee dan menschen te bewaren:
 115 Men stuur' het hoe men wil, wie stuurt het elck te pas?
 Nu gaenwe, Volckert: 'k wou wel dat het avont was.

LANTSKROON. VRERICK.

LANTSKROON.

De noot verdaghvaert ons in 't jaer maer eens te zamen.

VRERICK.

Ick wensche, kost het zijn, iet heilzaems te beramen.

LANTSKROON.

Ick mede: ons onheil heeft nu lang genoegh geduurt,
 120 En menigh jeugdhich borst dit met den hals bezuurt.
 Het zaet van tweedraght teelt zoo wrange en bittere vruchten.

VRERICK.

Zoo gaet het, daer de buur zijn' buurman niet magh luchten.

LANTSKROON.

'k Vervloeck het al wat zaet van twist en tweedraght zaeit.

VRERICK.

Men heeft van wederzijde een' oegst van ramp gemaeit,
 125 En meer dan eens in 't jaer: men maeit het alle dage.

LANTSKROON.

Men kent den vrede best, na 'et voelen van die plage.
 Wat middel om aen rult te raecken onderling?

VRERICK.

Indien uw Zuidtzijde eerst ons Noortzijde onderging.

LANTSKROON.

Maer niemant weet van schult, en schuift het op een ander.

VRERICK.

130 Zoo blijft men overhoop krackeelen met malkander.

725 *Luchten*: „Iemand niet te kunnen *luchten*“ is nog een zeer gewone uitdrukking. 't Woord is synoniem met „ruiken“: en men zegt even zoo: „ik mag hem niet *luchten*,” als: „ik mag hem niet *zien*“ of: „ik mag hem niet *hooren*.”

LANTSKROON.

Van weerzy wort vereifcht een fcheitsman van 't gefchil.

VRERICK.

Het fcheiden valt zeer licht, daer ieder luiften wil.

LANTSKROON.

Men moft elkanderen al 't oude leet vergeven,

En reppen niet van 't gene aen weerzy wert misdreven.

133 Wat eens gedaen is, kan men nimmermeer ontdoen.

VRERICK.

Verftont een ieder dit, wy raeckten aen den zoen.

LANTSKROON

Noch flaet ons echter fcherp te luiften wat het lot zeit.

VRERICK.

Eerft onderling verzoent, en echter met de Godtheit.

LANTSKROON.

Ghy fpreekt zeer wel: de menfch verzoen' zich eerft met menfch.

VRERICK.

140 Mijn naem is rijk van vre: 't is vrede al wat ick wensch.

LANTSKROON.

Mijn naem de kroon des lants: ick help den lantvre kroonen.

VRERICK.

Och, wenschtenze al om pais, en vrede, die hier woonen!

LANTSKROON.

Mijn Heemraet Heereman wenscht hartelijk om vreê.

VRERICK.

Mijn Heemraet Volckert wenscht uit al zijn hart dit meê.

LANTSKROON.

143 De vroomften onder ons zijn oock tot pais genegen.

VRERICK.

De flimften onder ons verfteuren zulck een' zegen.

LANTSKROON.

De flimften onder ons zijn van geen' 'beter aert.

VRERICK.

De baetzucht treckt genot uit 's anders qualijckvaert.

LANTSKROON.

Men banne d' eige liefde, om eenmael te beginnen.

VRERICK.

150 Zoo moft men om 't genot zijn' nabuur niet beminnen.

Maer koopen pais en vrede, oock met zijn eige fcha.

LANTSKROON.

Wy mercken het gebreck; maer 't heelen komt te fpa.

737, 738 *Echter*: in den eerften regel fchijnt *echter* te moeten beteekenen: „nochthands, niet-te-min,” in den laaften beteekent het: „naderhand, later;” 't Eng. *afterwards*. Ik geloof *echter* niet, dat Vondel hier met het woord heeft willen fpeelen, en denk veel eer aan een toevallige achteloosheid.

739 *De menfch verzoen' zich eerft met menfch*: beide fubftantiven hadden *met* of beide *zonder* het artikel moeten gefchreven zijn.

749 *Qualijckvaert*: een woord, dat zeldzaam voorkomt, doch even goed is als *velelaart*.

't Gebreekt aen vreedzaamheit: dit kruit wil qualijk wassen,
Dewijl men sloft op 't wiên van 't onkruid wel te passen.

- 153 Een ieder past met vlijt zijn nabuurs hof te wiên,
In 's anders wooning gaeuw, en t'huis niet naeu te zien;
Dies leggen huizen wilt en woest, en zonder zeden.

VRERICK.

- Het domme en stomme vee gehoorzaemt eer de reden.
Men leit het zonder toom, en drijft het zonder stock:
160 Het vecht wel onderling, maer voedert geen en wrock;
Het nut gemeene weide, en zal geen' macker pramen:
Genaect de wreede wolf, het steekt de hoorens t'zamen:
Zoo heeft het in 't gemeen te vyant, of te vrient.
Verstont dit Leeuwendael, het wert 'er van gedient.

LANTSKROON.

- 163 't Is kunst zijn eigen nut en nadeel recht te kennen.

VRERICK.

De schade leer' den mensch, die traegh tot deught kan wennen.
Een ezel stoot maer eens zich aen den zelve steen;
De mensch wel zevenmael, en denckt niet om zijn been.

LANTSKROON.

De reucke'looze voel' zijn jammer dan in 't ende.

VRERICK.

- 170 Zoo varen menighen ten grave in hun ellende.

LANTSKROON.

Zy wijten het zich zelfs, die niet te raden zijn.

VRERICK.

Met reden, want zy zelfs zijn oirzaeck van hun pijn,
Oock dat onschuldigen om zulck een woestheit lijden,
Met recht beklagens waert, in onze ondanckbre tijden.

LANTSKROON.

- 173 Ondanckbaer wel te recht voor veel genoten goet,
In pais, die neering baerde, en weelde, en overvloed;
Die baerden hovaerdy, verwaent, en trots, en smadigh:
Zoo quam de tweedraght voort, te byster en baldadigh,
In 't midden van het feest, geviert ten roem van Pan.

- 180 Men at 'er, en verdronck de zinnen in de kan,
Zoo dat men tot gevecht en messen quam, van woorden.

VRERICK.

Hoe bulderde in dien storm het Zuiden tegens 't Noorden?

LANTSKROON.

Den stercken Warandier en Duinrijk stont dat dier.

161 *Pramen*: hier in den meer algemeenen zin van „kwellen.“

177 *Smadigh* voor „die uit verwendheid alles vermaadt,“ 't Fr. *dédaigneux*.

183 Een mislukte regel, waarvan de beide deelen met denzelfden klank niet alleen, maar met dezelfde lettergreep sluiten. 't Is echter niet onmogelijk, ja zelfs niet onwaarschijnlijk, dat er ten tijde van Vondel verschil bestond tussehen de uitspraak van *dier* als slofsylbe van *Warandier* en *dier* of *duer*.

VRERICK.

Geluckigh voeren zy uit dat krackeel van hier.

LANTSKROON.

155 Wel eerelyk, maer voor hun vrouwen ongeluckigh.

VRERICK.

De hemel zette om hen zijn aenzicht droef en druckigh,

En bleef veel dagen staen in die bedruckte ploy.

De koey vergat het gras; het paert zijn voer en hoy:

Het bosch verschoot zijn groen: de boom vergat te groeien.

190 Hoe zaghe 'er 't vleck toen uit, dat heerlyk plagh te bloeien,

Gelyck een wijngertranck, die langs den gevel klimt?

Hoe is de weerelt voort, gelyck de munt, verslimt?

LANTSKROON.

Hoe wortze dagelycks, van schalek en slim, noch slimmer?

VRERICK.

Ten zy een Godt dit keere, ons onheil redt zich nimmer.

LANTSKROON.

195 Wie zelf zijn handen rept, die wort van Godt geredt.

VRERICK.

Het slimste is, dat de twist al heeft zijn ploy gezet.

LANTSKROON.

Men wanhoop' niet: de tijt verandert de gemoeden.

VRERICK.

't Waer lang geschiet, vergat de wrock de wraeck te voeden.

LANTSKROON.

Ick ra voor eerst, dat elck den andren willigh wijk',

200 En meerder minder niet om baet verongelyck',

Zoo kost rechtvaerdigheit den vrede haest gemoeten.

VRERICK.

Och quaemze, en stroiden wy olijven voor haer voeten,

Ick zaeghe dit oude vleck vergroot, en uitgeleit.

LANTSKROON.

Wat raet, nu ons de keur alreede is aengezeit?

205 Wou Pan zich met een' bock of witten ram vernoegen.

VRERICK.

Al eifchte hy een kudde, ick riedt dat wy ze sloegen.

LANTSKROON.

Zou 't oock geraden zijn te zien of 't kon volstaen?

VRERICK.

En quaem dat avontuur dan avrechts te beslaen?

207 *Gemoeden: gemoederen.*

208 't Is een kunst om de laatste helft van dezen regel zonder haperen hard op te lezen. Zoo V., met opzet, en om het bittere en onaangename van den twist uit te drukken, de v en er hier vermenigvuldigd heeft, kan ik de kunstgreep te dezer plaatse niet toelichten.

209 *Ick riedt dat wy ze sloegen:* „vee slaan” is even goede taal als: „vee *slachten*,” en 't eerste is letterlyk 't Fr. *abattre*.

LANTSKROON.

Men gaf dan tijts genoegh het geen wy hem beloofden.

VRERICK.

810 En trof de wilde knodts dan 't volck, en al de hoofden?

LANTSKROON.

Het was om beters wil een stoute kans gewaeght.

VRERICK.

't Is haest gewaeght, dat lang en eeuwich wort beklaeght.

LANTSKROON.

Men moght zich liever eerst bevragen by Velleede.

VRERICK.

De Prieſterin van Pan zou ſtaen op d'oude zede.

LANTSKROON.

815 Vermagh een Godtheit niet te ſcheiden van haer recht?

VRERICK.

De meeſter laet zich niet bedillen van den knecht.

LANTSKROON.

De Godtheit kan en magh den ſchuldigen wel ſparen.

VRERICK.

Wanneer haer dit behaegh', dan zal zy 't openbaren.

LANTSKROON.

Maer 't wachten valt te lang: men ſtort valt jeughdigh bloet.

VRERICK.

820 Wat middel voor dit quaet, of liever noodigh goet.

LANTSKROON.

Ik raem 'er naer, en wensch dat wy een middel vonden.

VRERICK.

De tijt is kort: wy ſtaen aen. dezen dagh gebonden

Wel ſtip: de Roeper heeft ons lang te keur gedaeght,

En 't ganſche lant rontom van 's volcks gekerm gewaeght.

825 Het volck verzuimt zijn vee, en heeft noch hart, noch zinnen.

LANTSKROON.

Wat baet gekerm, indien het kermen niet kan winnen?

VRERICK.

Gekerm heeft menighmael der Goden wrock verzacht.

LANTSKROON.

Maer in geen twintigh jaer: zy luſtren naer geen klaght:

Met deernis hoort de menſch het blaten van de lammeren.

VRERICK.

830 Onnooſle dieren, och, men moet zich uwer jammeren.

LANTSKROON.

Men vint oock menſchen, die niet min onnozel zijn.

VRERICK.

Onnooſten in der daet, onnozelen in ſchijn.

814 *D'oude zede*: „'t oud gebruik.“

LANTSKROON.

De schijn bedrieght 'er veel, en is gewoon te liegen.

VRERICK.

De schijn kan menigh mensch, doch nimmer Godt bedriegen.

LANTSKROON.

833 Hoe menigh zeilt den schijn en schaemte en eer voorby?

VRERICK.

Dat leert d'ervarenheit aen uwe en mijne zy.

De schapen laten zich van stof en vuilnis wassen;

Daer 't zwijn zich mest in slijck en modderige plassen.

De menschen aerden elck naer een byzonder dier.

840 Wie op de troni merckt, bekent het aen den zwier,

Oock dickwils aen 't geluit, en zoo verscheide klancken.

LANTSKROON.

My dunckt ick hoor geluit: sta vast: het wil 'er wancken.

Hier komen Warenar en Govert naer ons toe.

't Zal best zijn dat we gaen: ick ben dit buldren moe.

843 De Heemraet komt met hun, die magh hun klaghten hooren.

VRERICK.

Vergeefs de rust gezocht: ick geef den moedt verloren.

VOLCKAERT. HEEREMAN. WARNER. GOVERT.

VOLCKAERT.

D'een bouwt, en d'ander breeckt: wat hoop van vrede is hier?

HEEREMAN.

Wy leffen vast den brant: een ander blaest in 't vier.

VOLCKAERT.

Men viert den offerdagh met buldren en met razen.

WARNER.

850 De knechts verguizen nu de meesters, en de bazen:

Dat tuight dees arme haen, met zijn gebroken poot.

GOVERT.

En wat getuight dit lam? Ick vischte 't uit de sloot,

Daer Warners dogh het joegh. Wat kan een lam verbeuren?

Zoo 't niet verdroncken waer, ick zou het seest niet steuren

853 Om zulck een kleinicheit: maer ieder moet zijn scha.

Die hont bast nacht en dagh zoo vee als menschen na:

Hy bijtze oock wel in 't been, en komtze al stil bestoken.

WARNER.

En had mijn haen zijn' poot by ongeval gebroken,

Ick troolte 't my: maer nu komt Goverts knecht zoo wijt,

860 Dat hy moedtwillighlijk een' eicke kneppeel finijt

843 *Het wil 'er wancken* voor „er dreigt iets kwaads, er broeit wat.” Zie HUYDEC. *Pr.* II. 39, 60.

847 *D'een bouwt, en d'ander breeckt*: d. i., gelijk uit den volgenden regel blijkt, „of wy al vrede zoeken te stichten, anderen breken het door ons tot stand gebrachte weder af.”

In 't hondert, in den hoop, daer al de hoenders picken
 De boeckweite op mijn werf. Zijn dit geen fraeje sticken?
 De kneppel treft den haen, die tuimelt ginder heen.
 Men loopt naer Rookam zien, en ziet 'er hoe zijn been
 865 By 't lijf, gelijk een slet, blijft hangen. Wie kan 't heelen?
 Nu krijgt al 't huisgezin, en steeckt wel vijftien keelen
 En kloeken t'effens op. Op zulck een burgerucht
 Nam Goverts knecht by tijts, huis uit, huis in, de vlucht.
 Het was hem oock geraên.

HEEREMAN.

't Is lang genoeg gekeven.

870 Laet Govert hem een' haen gewilligh wedergeven.
 Men vechte om geen en haen, om geen verdroncken lam.

WARNER.

O Rookam, och, hoe hangt uw dubbele kroon en kam
 Zoo slap, gelijk uw baert. Wie kan dees scha vergoeden?
 Waer vint men uws gelijk? Neen Govert, ghy zult bloeden:
 875 De moedtwil is te groot.

GOVERT.

En wie vergoedt mijn lam?

WARNER.

Men wijte een' dollen dogh dat dit om 't leven quam.

VOLCKAERT.

De meester van den dogh moet zelf de schult vergelden.

WARNER.

Wie weigert hem een lam? Maer zelden, al te zelden,
 Zagh iemand zulck een' haen, als Rookam, in ons vleck.
 880 Wat haen, hoe bits hy was, boot hem vergeefs den beck?
 Wie was niet doof of blind, die zich in 't perck liet hooren?
 Waer vocht oit haen zoo trots, met slaghen, beck en sporen?
 Al stack hy op zijn aëm, al quam langs 't lijf het bloet
 Gedropen van het hoofd, noch hielt de kamper moedt,
 885 Dat 's vyants veder stoof: dan stont hy als een muurwerck.
 Hoe trots was hy van gangk! Wat droegh die gast een uurwerck
 In zijnen kop! Hoe ficks, hoe klaer en helder plagh
 Ily lant en dorp rontom te wecken voor den dagh!
 Bezie zijn pluimen vry, die roode en goude veeren.
 890 O Rookam, wie dit ziet, die moet zich uwes deeren.

GOVERT.

Ghy zwijght nu wat al schade ons Zuidtzy heeft geleên.
 Haer honighkorven zijn de kappen afgesneên,
 En om wat honighs ging de gansche stock verloren.

865 Een slet: „iets, dat gesleten of bemorst is;“ een „lap,“ ook wel een *slet* of een *sleter* genoemd. Zie Deel IV, blz. 546 en HUYDEC. Pr. II. 367.

867 Kloeken: 't zelfde als „remmen.“ Zie Deel II, blz. 584; III, blz. 356.

880 Boot hem vergeefs den beck voor „daagde hem vergeefs ten strijde.“

WARNER.

Ghy liet uw' waterhont ons vogelkoien stooren
 893 Om eenen teelingk, en verjoeght de gansche vlucht.
 Zoo wort de koy gefhent: de vogel schuwt dees lucht.

GOVERT.

Ghy houwt van boven neêr, dat boom en ſtam verwatert,
 En uitgaet: is 't niet fraey? dan lacht men, dat het ſchatert.

WARNER.

Ghy licht een anders fuick, en zinckt haer in de kil,
 900 Of viſcht in 's buurmans floot en wateringe al ſtil.

GOVERT.

Ghy zet by ſchemering 't verlaet al heimlijk open,
 En laet een' bracken vloet in velt en ackers loopen,
 Die quijnen jaren lang, vergeven door dien wrock.

WARNER.

Hoe dickwils taſte uw herck wel over in ons block?

GOVERT.

903 Ghy taſt wel achter om naer iemants ſchaer, en kouter,
 Of draeght ons koren van den molen: wie is ſtouter?

WARNER.

Ghy melckt een anders koe, by klaren lichten dagh:
 Dat bleek niet lang geleên, toen Melcker quam op ſlagh.

GOVERT.

Ick wiſt dien buit zoo ſtil by avont niet te morſſen,
 910 Als Grijp, die 's nachts wel durf op 't velt ons gerven dorſſen.

WARNER.

Had Gijs den ſpringhengſt korts den ſtaert niet afgeknipt
 Om 't paertshair? evenwel is hy 't gevaer ontflipt.

GOVERT.

Wie ſtack den driefcht in brant? wie queet zich leſt zo wacker,
 En wierp by doncker nacht dat onkruid in den acker?

WARNER.

913 Wie groef ons knijnshol op? wie dorſt ons watering
 Vergeven, dat men niet dan doode viſſchen ving?

GOVERT.

Wie zagh ter middernacht, wanneer de menſchen droomen,
 Die nachtrave Eerijcks ooft afſchudden van de boomen?

WARNER.

Waer vont men oit in 't lant een viſſchers maet zoo kloeck,
 920 Dat hy op 't lant een' haen kon viſſchen met een hoeck?

897 Verwatert: „door 't inwateren bederft.”

897, 900 De zin is: „gy kapt de toppen uit de boomen weg, zoo dat zy door 't water bederven en dood gaan, en lacht ons nog uit toe.”

900 Morſſen: „heimlijk weghalen.”

913 Driefcht: „droogſchuur.” 't Woord ſchijnt van dry, „droog.” Zie *ibid.* *Geſl.* in v.

918 Die nachtrave voor „dien nachtdief.”

GOVERT.

Niet waer? die, toen het sneeu aen boom en tak bleef hangen,
De duiven op het voer kon met zijn slagmet vangen?

HEEREMAN.

Waer toe dit bits verwijt? de tweedraght groeit en waft
In top, terwijl men kijft, en bast en wederbast:

925 Dees droeve dagh gebiet den buretwist te staecken.
Door schelden zal men traegh tot eenighoit geraecken.

VOLCKAERT.

Dat 's recht: oock is het hier geen tijt van lang te staen:
Men zal terstont te kereke, en dan te keure gaen.

WARNER. VOLCKAERT.

WARNER.

De Heemraet hoor' my eerst: ick heb een woort te spreekken.

VOLCKAERT.

930 Wat zoektghe rust, of twist, en altijd wint te breecken?
Zoo raecht men niet gelijk: zoo wort geen dorp geredt.

WARNER.

Dat onrecht dient hem eerst met recht betaelt gezet.
Hoe roept men dus om vrede? ick kan den vrede missen.
Het spreekwoordt zeit: in troebel water is 't goet visschen:
935 Want geen krackeel zoo klein, men haelt 'er voordeel uit.
Waer slagen vallen, valt gemeenelyk goe buit.

VOLCKAERT.

Zoo woudtghe om eige baet den pais wel eeuwigh derven,
Al zou 'er jaer op jaer een lantst of tien om sterven?

WARNER.

Men sterft maer eens. Wie sterft, die is zijn' kost gekocht.

VOLCKAERT.

940 O zotte Warner, zwijgh: wat spreekt ghy onbedocht!
Zou een, om by 't verdriet van velen wel te varen,
En om een buick vol broots, zoo menigh man bezwaren?
Dat leert de reden niet: de domste koe van 't lant,
Indienze spreekken kon, gebrueckte meer verstant.
945 Zoo zal men langzaam 't vier van ons krackeelen lessien.
Wat is 'er bloets gestort, en vleisch gekerft met messen!
Hoe menigh bruecker lants vervochten by den dronck,
Verzopen in 't gelagh! Wat heeft dit out en jongk,
En man en wijf beklaeght! hoe zagh men zoo veel hindere
950 Versterven jaer op jaer van d' oudren op hun kinders!

938 *Lantst*: waarschijnlijk een verkorting van *landsman*; doch gemeenlijk in den zin van „knaap, borst, gast,” genomen. Het woord is by onze blijfepeldichters veel in gebruik, zoo b. v. by *LAMORNE* in zijn *Don Quichot*, III Bedr., 13 Toon., waar een boerin haar vrijer toezingt:

Wel olijk langaef,

Ik hou niet van de min.

- De mannen eerst, en dan de wijven hantgemeen,
 Plockhairsen vaer en zoon, de vrienden onder een!
 Wat hoorde 't een geslacht het ander niet verwijten,
 En spuwen in 't gezicht, met krabben, slaen, en bijten!
 933 En houdt ghy Warner noch dit kluwen in de war?
 Zoo gaf men u te recht den naem van Warenar.

WARNER.

- Men vint 'er meer dan ick, die passen wat te hebben.
 Een ieder vlamt op winst. De spinne spint haer webben
 Om winst: om winning vlieght de bye naer beemt en bosch.
 960 Om loutre winning zit de vliegh op koey en ros.
 Om winning zweetenze al, de kleinen, en de grooten.
 Om winst pickt d' oievaer de kickers uit de slooten.
 Om winning loopt de kat uit muizen in het velt.
 Als ick 'er vet by wordt, wat roert my wien het gelt.

VOLCKAERT.

- 963 Ick rade u hou gemack: men zal den haen vergoeden.
 En zoo ghy ons bestaet een nieuw krackeel te broeden,
 Men stelt u lichtelijk ten spiegel van 't gemeen.

WARNER.

- En breng ick Leeuwendael noch heden op de been,
 Het wil de Heerschappen en al den Heemraet heugen.
 970 Laet zien wat Warner kan: laet zien wat zy vermeugen.
 Daer gaet de pocher heen. O Rookam, arme haen,
 'k Wil Govert noch van daegh het been in stucken slaen.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

- Brengt vrolijk pijnloof, groene meien:
 Brengt kaes, en boter, geel als gout:
 975 Brengt room, en bloemen uit de weien,
 Ter Lantkappelle, om Pan gebouwt.
 Komt herwaert: komt hem nader:
 Vereert nu zuivel, bloem, en tack:
 En looft den goeden Vader:
 980 Begroet hem, dien het heiligh dack
 Beschut voor wint, en regen.
 Hy gunne ons zijnen zegen.

TEGENKEER.

- O bocksvoet, geitoor, fluitevinder,
 Gespickelt met uw loffelvel;
 985 Ghy wispelstaert dan hier, dan ginder;

984 *Loffevel*: „vel van een lynx, of los,” gelijk de eigenlijke Hollandsche benaming is.

985 *Wispelstaert*: *wispelstaarten* en *kwispelstaarten* zijn beiden in gebruik voor „met den staart heen en weder slaan,” en worden in 't byzonder van „honden” gebezigd. Zie HUYDEC. *Fr.* III, 251 volg. De afleiding der woorden is echter verschillend: 't eerste komt van *wispelen*, „dwalen, heen en weder gaan,” 't andere van *kwispel*, waarmede men zoodanigen *kwast* bedoelt, die tot besprenken dient, en in zijn vorm met het uiteinde van een ruigen hondestaart veel overeenkomst heeft.

Ghy langebaert, zoo zoet op spel
 Van dunne rieten, zeven
 Aen een gekleeft; uw horens staen
 Op 't voorhoofd, spits en even,
 990 Gelijk een boogh, of halve maen:
 Root aenzicht, die uw hairen
 Bevlecht met pijnboomblaren.

KEER.

Verdiende ghy by d' eerste Goden
 Een achtste plaats, en most de Nijl
 995 Zich buigen onder uw geboden;
 Hield out Athenen uwen stijl:
 Most Rome uw feestten vierden;
 Begrijptghe 't wezen van Natuur,
 Zoo veel gestarnde dieren,
 1000 De lucht, het water, aerde, en vuur;
 En zijt ghy 't Al in allen,
 O Vooght van jagt en stallen;

TEGENKEER.

Zoo blusch den brant der lantgeschillen:
 Vereenigh Zuidt- en Noorderzy:
 1005 En zijt ghe met een' bock te stillen,
 Ja heele kudden; eisch het vry.
 Ontflaze, die u eeren,
 Van 't heilooze offer, van dit bloet.
 En is het lot te keeren,
 1010 Ontlaft ons: eisch een zachter boet,
 Ous vee, geen vleesch van menschen;
 Het ooghmerek van ons wenschen.

995-998 Hetgeen hier van *Pan* gezegd wordt getuigt wederom van Vondels buitengewone belezenheid; want men zal de hier vermelde byzonderheden te vergeefs zoeken by de oude dichters, waaruit men veronderstellen zou dat V. zijn geleerdheid haalde. Het is alleen by Herodotus dat wy geboekt vinden, dat de Egyptenaren van Mendes *Pan* onder de gedaante van een bok vereerden, en hem seiden onder de acht eerste godheden, die de twaalf latere waren voorafgestaan: en ook Enzobius verhaalt, dat *Pan* in Egypte 't eerst vereerd werd.

996 *Hield out Athenen uwen stijl*: Athene hield *Pan* in byzondere vereering, omdat men er het winnen op de Perzen van den slag by Marathon toeschreef aan den bystand, welken hy aan de legerbende van Miltiades zou verleend hebben, door zich aan haar hoofd te stellen en den vyand met plotselingen schrik te slaan.

997 *Most Rome uw feestten vierden*: de feestten ter eere van *Pan* waren, volgens de overlevering, door Evander, onder den naam van *Luperkalien*, uit Arkadiën naar Italiën overgebracht, en in hoedanige eer *Pan* te Rome was, blijkt uit ovidius, die in zijn *Fasti* getuigt, dat de Opperpriester van *Pan*, even als die van Jupiter, *flamen dialis* werd genoemd.

1005-1008 Zie de *Opdracht*, blz. 596.

HET DERDE BEDRYF.

HAGEROOS. REY.

HAGEROOS.

Het diende nader niet: ik was alree beknipt,
Maer ben, ter goeder tijt, den ſchender noch ontflipt.

REY.

1015 Wat zegtghe, Hageroos? wie droegh zoo luttel kennis,
Dat hy een zuiverheit, zoo wit als ſneeuw, met ſchennis
En ſchande ſmetten wou, zoo reuckloos, en ontzint?

HAGEROOS.

Ick weet niet wie het was, of wat hem had verblind.
Hy quam my ſtil aen boord, en ſpeelde vaſt den ſtimmen,
1020 Om door ſtilzwijgentheit zijn boosheit te vermommen,
Een boosheit, die gewis haer ſtraf gevoelen zal;
Want niemant ſchimp' met Pan: hy ziet ons over al,
In hol, en achter duin, in ruigte, en onder hagen.

REY.

- Zoo gaet het haer, die op het zoenfeest loopt uit jagen,
 1023 Alleen, en onverzelt; nu alle de gemeent,
 Bekommert en beducht, al hangends hoofts, beweent
 D'onzekerheit der keure, en 't zekre lot van 't outer.
 De Heemraet gaet te keur, verdaeght van blinde Wouter:
 En scheptghe noch vermaeck in jaght, en wilt, en duin?

HAGEROOS.

- 1030 Ick zoek mijn eige niet, maer Leeuwendaels fortuin,
 En had een hinde op 't spoor, met meining, na het vangen,
 Haer voor 't gemeene beste in ons kappel te hangen;
 Of Pan hier door vermorwt, een vrolijke uitkomt gaf.

REY.

- Vergeefme dan dat ick onwetende u bestraff:
 1033 O deeghlijkheit, ghy zijt wel waerdigh, datze u dancken.
 Een ander zit en slijt den dagh met ydel jancken;
 Ghy slaet de hant aen 't werck: een ander kijft en tiert,
 En steurt zijn buurmans rust; ghy draeght u vroom, en viert
 Het feest in eenzaamheit, en zonder tijt te spillen,
 1040 Verzoeckt door offerhande en hinden Godt te stillen.
 Vergeefme dat ick u bedilde, zonder flot.
 'k Geloof geen sterflijk mensch behoedde u, maer een Godt,
 Van wien ghy zekerlijk uw afkomst wel mooght rekenen,
 Naerdienze zich ontdeekt door geen onwille tekenen.
 1043 Dat hy u lange spaer', die boven zit aen 't roer.
 Laet hooren hoe het ging, en wat u wedervoer.

HAGEROOS.

- Ick wift het leger, daer een hagelwitte hinde,
 In dichte ruighte en riet, dat 's jagers oogh verblinde,
 Zich dagelijcks onthielt, dies teegh ick derrewaert,
 1050 Maer vont het ledigh nest. Mijn winthont, heet van aert,
 Was togtigh om het wilt in 't wilde na te sporen,
 En kreegh verlof, en sloof door zant, en hegh, en doren,
 En kreupelbosch in duin, en snuffelde over al.
 Zoo misse ick hem daer na, en hoorde geen geschal.
 1053 Mijn yver voerde my terwijl naer waterplallen,
 Daer, aen den voet van duin, de beek begint te wallen,
 En door de biezen ruilicht. Hier viel ick plat ter neêr,
 En zagh, na eene poos, de hinde, die van veer
 Allengs genaecte, en scheen heur hart te willen laven.
 1060 Ick loofde flucks aen Pan dat puick der offergaven,
 En had den pijl al ficks op mijne pees gezet,

1051 *Toghtigh*: „begeerig.”1057 *Hier viel ik plat ter neêr*: niet by ongeluk, maar met opzet om het wild ongemerkt te kunnen beloeven.

Zoo dra de hinde quam, en lobberde in dit wedt.
 Maer onder 't micken komt een onverlaet, een schenner.
 O Godtheit van de jaght, alweter, hertekenner,
 1065 Bescherm mijn zuiverheit, en geef getuigenis
 Hoe Hageroos zich droegh; hoe zy 't ontworstelt is.

REY.

Ontitel u niet: hy zal den Rechter niet ontsluipen.
 Nu wisch de tranen af, die langs uw kaecken druipen.
 'k Verlang hoe dit verging. 'k Geloof ghy bleeft beschut
 1070 Door uw onnozelheit, uw toeverlaet, en stut.
 De deught behoeft geweer, noch boogh, noch pijl, noch wachter.

HAGEROOS.

Hoe beeft mijn hart van angst! hy quam my op van achter,
 Gelijck een looze vos een velthoen grijpt, wel stijf.
 Hy sloegh met alle maght zijn armen om mijn lijf,
 1075 Noch valter dan het veil een eicke kan omvatten;
 En ick, om 't allereelfte en waertste van mijn schatten,
 Mijn eerbaerheit, in noot te bergen, nam al heel
 Mijn toevlught tot mijn stem, en stack een klock, en keel
 Zoo luide en schricklijck op, datze over hegh, en tuinen,
 1080 Gingh wentelen in zee, door d'omgelegen duinen.
 Op zulck een' luiden kreet liep Adelaert hem in,
 En greep dien onverlaet by 't hair, by kop, en kin,
 Dat hy gedwongen wert my bange maeght te slaecken:
 En ick, zoo dootlich en wit om 't hooft, gelijck een laken,
 1085 Begafme herwaert aen, al omziende, en beducht
 Hoe 't Adelaert vergingk, na mijn verbaefde vlught.

REY.

O eerbare jongelingk, men zal u eeuwigh roemen,
 En vlechten krans op krans van bladeren, en bloemen,
 Met maeghdevingeren gelezen, en gepluckt.
 1090 Ghy lijdt niet dat de deught en schoonheit wort verdruckt.
 Een Godtheit heeft van daegh u heerlijk begenadicht,
 Beschonken met dien prijs, dat ghy een Maeght verdadicht.
 Hoe voeght u zulck een lof, gelijck een pijnloofkrans
 Onze Opperpriersterin. De roos verliest haer' glans
 1095 En geuren, maer uw lof zal nimmermeer versterven.

HAGEROOS.

Hy moet' verdienden loon naer zijne deught verwerven.

1062 Lobberde: lobberen is een klanknabootsend woord, waardoor een „plussende beweging in 't water" wordt uitgedrukt. Zie JAN VOS, *Dood van Teufelschade*, waar de Vecht aldus sprekende wordt ingeroerd:

Hoe! is de mondt gestopt,

Die my zoo meenigmaal van onder op deedt lobberen?

en BRUDERO, in *Griane*. Act. III.

Op bobbert uit de grondt, ghy gladde meereminnen,

Nu lobbert, baeckert u bestijmt en glib'rick lijf.

Zie voorts HUYDEC. *Pr.* II, 128.

REY.

Dat loonen staet aen u: dat hebt ghy in uw maght.

HAGEROOS.

Mijn maght is wonder kleen. Die heufche vryer acht
Geen loon: hy volgt de deught van zelf, alleen uit reden.

REY.

- 1100 Hy volgt oock Hageroos met zuchten, en gebeden,
Gelijck de schaduw 't lijf. Hy volgt u waerghe gaet,
Des middaeghs, 's avonts spade, en met den dageraet.
Dat weten zon en maen, en oock de morgenstarre.
Hy volgt u in het dorp, en by de straet, en verre
1103 Van honck, wanneerghe jaeght, en stuift door 't gulle zant.
Vergelt nu eens zijn deught, en bie hem mont, en hant.

HAGEROOS

Ghy paert den zomertijt met onze winterbuien,
De lely met het sneeuw, ons Noorden met dat Zuien.
't Verdrietme dat hy my dus naloopt, vroegh en spa.

REY.

- 1110 Hoe qualijck quam het u van dezen dagh te sta?

HAGEROOS.

- Het quam te stade of niet, ick achtme des onwaerdigh.
Hy houde zich geruſt, en voor een rijcker vaerdigh.
Hy zoecke een van bekend en overout geflacht.
Zoo lang als d'overbuur zijn' overbuur veracht,
1113 En dwers vall', kan geen min en liefde op beide kleven.

REY.

Hy vrijde u voor de doot: misgunt ghy hem het leven?

HAGEROOS.

Neen zeker: dat hy leve, en bloeie hondert jaer.

REY.

- Misloonde knaep, hoe valt u 't minnejuck zoo zwaer,
Gelijck het ros den ploegh door vetten klay te trecken.
1120 Ghy ziet vol hartewee de duiven treckebecken,
En elcke wederga genegen tot heur ga.
De beeckzwaen bruiſt vol viers het witte wijfke na,
En strengelt hals om hals: zy weet van wederkuffen,
Daer 't kille water zelf haer' gloet niet weet te bluffen;
1123 En ghy, getrouwe knecht, beschermer van haer eer,
Verwacht van Hageroos geen' trooft noch vrientschap weê:
O winterroos, te scherp gewapent met uw' doren.

HAGEROOS.

Hy schuw' den dorenſtrui.

REY.

Hou op zijn min met sporen

1110 Verſta: „van daag kwam het u toch alles behalve kwalijk te ſtade.“ De Rey ſpreekt ironiſch.

Te noopen, dagh op dagh, door 't afflaen van een beê.
 1130 Ick zie hem van een duin noch plompen steil in zee,
 Of worgen aen een pees, of van een eicke ploffen,
 Of van zijn' eigen pijl, en eigen hant getroffen.
 Ay Hageroos, ay, schut zijn ongeval, gelijk
 Hy u beschutte, eer ghy te vallen quaemt in slijck.

HAGEROOS.

1133 Ick ga in ons kappel my zelve danckbaer toonen,
 En zal het Adelaert, zoo dra hy koom', beloonen
 Met danckbaerheit, gelijk een eerbaer hart betaemt,
 En een van kleine maght.

REY.

Zy vint zich zelf beschaemt
 Om zijn getrouwicheit. Ick zagh haer wangen blozen,
 1140 My docht de minne doock in lommer van die roozen.
 Hoe kan een edel hart, tot alle deught bereit,
 Vergelden zulck een trouw met wederwaardigheit?
 Z'ontveinst haer minne, en weet zich wonderlijk te wachten;
 Maer 't mist ons, zien we niet het pit van haer gedachten.

ADELAERT. REY.

ADELAERT.

1145 Wie joegh ter weereit oit geluckiger dan ick?

REY.

O jongelingk, ghy zijt nu wonder in uw schick.
 Ik heb 't verflagh al wech.

ADELAERT.

Van wie?

REY.

Van uw vriendinne.

ADELAERT.

Och, waerze mijn vriendin! Hoe gloeit mijn hart van minne,
 Noch vieriger dan oit!

REY.

Waerom?

ADELAERT.

Ick hoorde, en zagh
 1150 Haer eerbaerheit, en deught, daer zy ter aerde lagh,
 En kreet, en spoogh, en beet dien schender, dien schoffeerder
 In 't aenzicht; maer vergeefs, had Pan haer geen verweerder

1130 *Van een duin noch plompen steil in zee*: hier moet „duin” in een meer algemeenen zin verstaan worden, voor: „hoogte.” *In zee te plompen* van een onzer duinen ware een volstrekte onmogelijkheid.

1148 *Vergelden.. met wederwaardigheit*: d. i.: „niet naar waardy vergelden.” 't Woord *wederwaardigheit*, dat tegenwoordig byna alleen in 't meerv. en in den zin van: „toegespoeden” gebezigd wordt, heeft hier ongeveer den zin van 't H. D. *Widerwillen*.

1145 *Wonderlijk*: d. i.: „op bewonderenswaardige wijze.”

Gezonden; had ick haer niet daetelyk ontzet.
 Waer is zy?

REY.

Ter kapelle, en stort 'er haer gebedt
 1155 Voor Pan, en heeft beloofd uw trouwe daet te kroonen.

ADELAERT.

Zoo hoop ick in het hart, dat edel hart, te woonen.
 Wat tijding brengtghe my, zoo snel op 't ongezienst!
 'k Geloof het geen ghy zeght. Hoe kan in 't ende een dienst
 Na vele diensten eens een vrijsters hart bewegen!
 1160 Och Adelaert, ghy liept, door hagel, sneeuw, en regen,
 Niet ydel noch vergeefs uw Venus achter aen:
 Een uur betaelt het al.

REY.

Nu blijf een luttel staen:
 Verfteur haer aendacht niet: verwachtze hier ter stede.

ADELAERT.

Hoe springt dit dier: sta stil. Ick breng haer' jagthont mede.
 1165 Hy janckt om zijn bazin, en misteze al een wijl.
 Ay lieve, hou hem wat: 'k wil achter eenen stijl
 Aen ons kappeldeur gaen verschuilen in het duister,
 Op dat ick heimelijk d'aendachtige beluister',
 En mercke op heur gelaet: de minne maecktme stout.

REY.

1170 Ga heen: maer geen kappel noch outer wert gebouwt
 Op dat een vryer daer zijn vrijster zou beloncken.
 'k Vergeef het hem nochtans: hy is van liefde droncken,
 En raeskalt in dien droom: men naem het anders vreemt,
 Dat hy, ter wijl het dorp de namen telt, en stemt
 1175 Tot loting, op de jaght zijn harteblat ging vinden,
 Wiens oogherck hooger ziet, en liever Pan met hinden
 Dan menschenbloet verzoent. Bezie hem eens: hoe stijf
 Hoe stockstijf gaept de knecht? Kan niemant aen een wijf
 Geraecken, zonder dus door 't velt te loopen brullen,
 1180 Gelijk een wilde bors? het hair met spogh te krullen?
 Te huilen als een hont? ick nam 'er liever geen,
 Al schonck men my de keur uit al het boereveen.
 Zy hoeven 't jawoort niet zoo byster t'overloven.
 Mijn min is vier, noch kool: men hoeftze niet te dooven;
 1185 Al pratenze dat Pan, in Oostlant, by een' vliet,

1165 *Bazin*: 't vr. van *baas*: thands alleen gebruikt in min gunstigen zin, om een vrouw aan te duiden, die zich krachtig gelden laat.

1167 *Verschuilen*: hier tegen den regel intrans. genomen, doch wel te verdedigen wanneer men 't neemt in den zin van „wegschuilen.”

1175 *Zijn harteblat*: waarschijnlijk is 't woord van 't kaartspel ontleend; 't klinkt in allen gevalle min triviaal dan het sedert in zwang gekomen *hartelap*.

1180 *Een wilde bors*: *bors* is 't zelfde als „beer.” Zie KIL. in v. en TEN KATE. D. II. 2^e pr. op *Beer*.

1185 *Oostlant*: Arkadiën. Zie vs. 1796.

Zijn mallicheden zocht, en naerpeurde in het riet:
 Dat hy, om d'oude maen by avont te begorden,
 Ging mommen, als een bock, ja zelf een bock most worden;
 Indien men 't zeggen mach, daer 't niemant ziet, en hoort.

1190 Wel vryer, wel hoe dus? heeft zy uw oogh bekoort?

ADELAERT.

Bekoort? ja wel te recht: nu worde ick eerst gevoelyck.
 Al smolt menze al in een, geen schoonheit is zoo goelyck,
 Zoo degelyck als zy. Wat heb ick daer gezien!
 Een beelt van zuiver sneeuw, met neêrgeboge knien,
 1195 Noch witter dan het vel, waer meê zich Pan bekleede.

REY.

En schepte ghy geen' troost uit haer oprechte bede?

ADELAERT.

Ja honigh, want zy badt: o Pan, beloon het hem,
 Die my te hulpe quam op mijne heesche stem.
 Hoe kan zoo groot een deught by my haer' geur vergeten?
 1200 Belcherm hem, nu de Raet te keure is neêrgezeten.

REY.

Zoo gaet het vast, ghy spant alleen de kroon in 't hart?

ADELAERT.

Alleen, en anders geen. De bruit is mijn. Ick tart
 Zoo menigh jongman, als by dochters oit verkeerde.
 Geen dochter vieriger oit Godt en d'ouders eerde
 1205 Als zy, gewis een spruit van goddelijck geslacht.
 Och, wilt men eens wie haer ter weerelt heeft gebraght;
 Al schijnen ze uit het krooft haer moeders aert te gissen.

REY.

Een dochter, zoo als zy, kan licht de moeder missen.

ADELAERT.

By vlagen met gedult, tot dat d'onkundigheit
 1210 Van haer geboorterecht, dat noch verholen leit,
 Allengs haer in den krop en in het hooft koom' schieten:
 Dan zitze, en smilt, als sneeuw: dan gietze heele vlieten
 Langs hare wangen neêr: dan berstze in klaghten uit:
 Dan slaet de wedergalm in duin en dal geluit,
 1215 En helpt konijn, en haes, en jaght, en wilt op hollen:
 Dan huiltze d' oogen uit, wel root en dick gezwollen.
 Dan duncktme schijnt die zon door eenen regenboogh:

1193, 1196 Pan volgde, als de Fabel vertelt, de nymf Syrinx na in een bergstroom, waarop zy in bieszen veranderd werd.

1196 Naerpeurde: „nahengelde.“ *Peuren* is *pejeren*.

1197 Begorden: „beſtriven, bevruchten.“ Zie D. III, blz. 29, vs. 9.

1198 Ging mommen, als een bock voor, als een bok vermomd ging.“ De Fabel verhaalt namelijk, dat Pan, onder de gedaante van een witten bok, de knliche Luna bekoorde; een allegorie, die zeker uitgedacht werd om een denkbeeld te geven, hoe zonderlinge kuren somtijds ook de verstandigſte vrouwen hebben.

1207 Uit het krooft: zie hierboven, blz. 213.

- En ick, in ruighe en riet gedoken, schroom om hoogh
 Te zien, en d'eenzaamheit van mijn Princes te steuren.
 1220 O moeder, roeptze dan, ick zie uw lijf verscheuren
 Van eenen wreeden wolf; u uitgaen, zonder troost:
 Of verre van uw vrucht, om hulp noch uitzien, Ooft
 En Welt; of in een graft verdrincken, en versmooren.
 Dan smijtze uitzinnigh uit al wat haer komt te voren.
 1223 Dan denck ick: zaghe de zon wel oit zoo vroom een kint,
 Een weeskint, dat zoo teêr zijn moeder noch bemint,
 En niet vergeten kan?

REY.

Wat noot is 't? Groote Vrerijck,
 Een Heerschap zoo geacht, zoo lantrijck, en zoo veerijck,
 Bemintze zoo, gelijk den appel van zijn oogh.

ADELAERT.

- 1230 Ja wie bemintze niet? wie zet haer deught te hoogh?
 Zy verfd' noit haer wang met moerbay, of morellen.
 Zy looght noch bleickt geen hair. Zy zoekt geen jonggezellen.
 Zy schuwte de ledigheid, al even kloeck, en kuisch;
 Het zyze jaeghe in duin, of neerzitt' binnen 's huis,
 1233 En overpeinze al stil wie alles kan besturen.
 Dat tuight het huisgezin: dat tuigen al de bureu.
 O Hageroos, uw vier ontvonckt mijn ziel, als l'troo.

REY.

- Vat aen, daer is de hont, haer jaghtknaep, die zoo noo
 Gebonden gaet, als ghy wel gaerne ginge gebonden
 1240 Aen 't hairfnoer van een wijf. Zy heele uw zoete wonden:
 Ick ga vernemen wien de keur hebbe uitgepickt.

ADELAERT.

Ick volgh, zoo ras als hier mijn zaecken zijn beschiedt.

HAGEROOS. ADELAERT.

HAGEROOS.

- Zijt ghy dat, Adelaert? o Koning van de helden,
 Hoe kan ick uwe deught, uw vromicheit vergelden,
 1243 Die minder ben van staet, en slecht, en min gezien?
 't Is billijck dat ick dit naer mijne maght verdien'.
 Gebruickme t' uwen dienst, uw leven lang, in eere.

ADELAERT.

Ghy Schoonste bietme meer dan ick op u begeere,

1230 *Zoo lantrijck en zoo veerijck*: 't eerste adject. is om 't tweede, en 't tweede om 't rijm gekozen.
 't Strijdt anders met ons taalgebruik, de eigenschappen, door *veerijck*, *beschrijft* enz. uitgedrukt,
 op personen toe te passen.

1233 *Zy looght noch bleickt geen hair* voor „zy verft haar hair niet.” Wy krijgen door dezen en den
 vorigen regel een kijkjen in 't geheim *toilet* der jonge deernen uit Vondels dagen.

Of oit verdienen kost. Wie zou een maeght in noot
 1250 Verraden? dat waer schande. Ick breng u Hazepoot:
 Hy springt en janckt om u, van blyfchap en verlangen.

HAGEROOS.

Koom hier, mijn toeverlaet: koom herwaert: kus mijn wangen,
 Mijn lippen, mont, en hant: dat ick u strijcke, en streel',
 En afwilfch' stof, en zweet. Geen molsvel, geen fluweel
 1255 Is zachter dan dit vel. Hebt ghy uw vrouw gevonden?
 Waer staectghe, toen ick riep?

ADELAERT.

Geluckigh zijn de honden:
 Zy worden zelfs gevrijt, gelickt, gestreelt, gekust.

HAGEROOS.

Wat zeght ghy, Adelaert?

ADELAERT.

Ick zegh, het is een lust,
 Te zien met welck een gunst en liefde oock stomme dieren
 1260 Den mensch bejegenen, en die hun weldoen vieren:
 Noch schelt de domme mensch de dieren redeloos.

HAGEROOS.

De dieren zijn getrouw, de menschen overboos:
 Dat zaeghtghe, daer ick lagh verlegen, en verlaten.
 Wat dochter wandelt vry op vrye heerestraten,
 1265 Zoo zulck een boosheit niet gestraft wert naer den eisch.
 Wy wachtten u een wyl, en keecken reis op reis
 Bekommert om. Hoe zijt ghy endelijck gevaren?
 Een schrickelijke kreet quam dringen door de blaren,
 En baerde een nieuwe vrees: mijn voeten werden vlugh.

ADELAERT.

1270 Ick vleugelde dien gast de handen op den rugh,
 En trapte hem op 't hart. Uw hont quam aengesprongen
 Op dat benaut geschrey. Had ick hem niet bedwongen,
 Hy had den booswicht voort verscheurt, gelijk een wilt.

HAGEROOS.

Mijn toeverlaet, mijn troost, mijn boogh, mijn pijl, mijn schilt,
 1275 Mijn Hazepoot, hebt ghy mijn ongelijck gewroken?

ADELAERT.

Het scheen als of de hont uw tranen had geroken,
 Uw kuisheit, en gekerm. Hy beet met zijnen mont
 In 't zant, in dezen boogh, dien hy 'er liggen vont.
 De booswicht zong gena. Ick dreef hem voor my henen,
 1280 En ondervraeghde vast: waer op hy zich met weenen
 Ontschuldighde, hoe min den mensch zoo wijt vervoert.
 Hy had aen 't Braeflemmeir uw schoonheit korts beloert,

Toen ghy met Zwaentje, daer ter jaght, u wiefcht en bade;
 Hy, juist van 't spoor gedwaelt, hier aenquam, tot zijn schade,
 1285 En door de biesen zagh, by klare middaghzon,
 Uw schoonheit, die de zon in top verletten kon,
 En sedert in zijn brein zoo diep een voetstap plantte,
 Dat zich zijn achterdocht vergeefs hier tegens kante,
 En uitgeborsten was tot zulck een onbescheit.

HAGEROOS.

1290 Heel fraey.

ADELAERT.

Hy kermde, en kreet: de min heeft my verleit:
 Beschaem mijn ouders niet, verdien ick dit te boeten.
 Verschoon een mensch: een paert met alle vier zijn voeten
 Kan struickelen. Zoo kreeg ick deernis met zijn smart,
 En bont hem d'armen los.

HAGEROOS.

Wel edel is uw hart.

1295 'k Vergeef het hem, zoo rein als of het noit geschiede.

ADELAERT.

Dien ouden kluitboogh nam ick hem, en brenge en biede
 U dien, op datghe my hier eeuwich by gedenckt.

HAGEROOS.

Ick ben te vrede, dat ghy dit een ander schenckt.

ADELAERT.

Ick bidde u, laet dien boogh in uw slaepkamer hangen.

HAGEROOS.

1300 't Was mijn gewoonte noit van iemant iet t'ontfangen.

ADELAERT.

Ick bidde u, weiger my zoo klein een vriendschap niet.

HAGEROOS.

Ghy zijt een grooter waert. Het oogh, dat alles ziet,
 Grondeert mijn hart, en weet hoe zeer ick u bezinne.

ADELAERT.

Zoo toon ten minste blijk van ongeveinsde minne
 1305 Te mywaert; bleeck mijn trouw, zoo trouw als gout, in noot.

HAGEROOS.

Al lengde ick uwen tijt door mijn verhaelte doot,
 Noch bleef uw goude deught en weldaet onvergouden.

ADELAERT.

Ick zie men zoektme slechts aen 't lange touw te houden.

1285 Versta: „dat zijn beter oordeel, zijn nadenken hem te vergeefs er van terug zocht te houden.”

In gelijken zin komt *achterdocht* ook voor in *Salomon*, vs. 1157.

1290 *Kluitboogh*: *Kluit* is 't zelfde als *kloet* of *kloot*, d. i.: „bol, knop.” Van daar is *kluitboog* een boog, met een „knop” voorzien.

1303 *Grondeert* voor „peilt.” Vreemd is het, dat V. hier het woord met een walschen staart gekozen heeft, daar hy zoo licht „doorziet, doorschouwt, doorgrondt” of een dergelijk zuiver Nederduitsch woord had kunnen gebruiken.

HAGEROOS.

O borst, ghy houdt u zelf: ga hene, waer 't u lust.

ADELAERT.

- 1310 Dat lijtghe niet. Helaes, ter weerelt wort geen rust,
 Noch trooft, noch laefenis voor mijne quael gevonden.
 Des avonts rust het wilt in nest, en hol: de honden
 Gaen rusten, na de jaght, in 't hock; het vee op stal:
 De vogels in gehoomte en heggen over al:
 1313 Maer Adelaert, ocharm, magh rust noch lust gebeuren.

HAGEROOS.

- 'k Heb lust by wijlen 't wilt zijn rust in duin te steuren,
 Met brack, en hazewint; by wijlen met een' valck
 Te vliegen over 't velt; daer hy, doortrapt en schalck,
 De vogels in haer vlucht versteure, en weet te grijpen:
 1320 Maer ree ten dans te staen, op al wat vryers pijpen,
 Vermaectme niet. Hebt ghy wat stemmighs in den zin,
 Zoo breng wat stemmighs voort: ick luister naer geen min.

ADELAERT.

- Een molock houdt de kars voor mufsch en onbedorven:
 Een honighbie verjaeght de snoepers uit de korven:
 1323 Een neske koeckoeck broet een anders eiers uit:
 Zoo vinde ick 't ledigh nest: een ander strijckt den buit.
 Zoo heb ick deze roos vergeefs in 't bijster weder
 Reischut. Wat baet het hoe zich Adelaert verneder',
 Haer diene, dagh en nacht, en gassae, en behoe?
 1330 Zy luickt voor andren op, en sluit den boezem toe
 Voor zijn gediensigheit. Ick wil die grijzen schuwen,
 En eenzaam, diep in duin, van 't wijvenaenzicht gruwen;
 Vermijdenze, als een slang, vergult en glat van vel.
 't Verdriet my in den gloet van zulck een schoone hel
 1335 Te jammeren van pijn; of 't water op de lippen
 Te vangen, daer het eb de tonge ga ontglippen;
 Of kloek en afgevaft te zien den leckren disch,
 Dewijl het nuttigen den tant verboden is;
 Of zulck een bodinloos vat met water op te vullen.
 1340 Ick wil, gelijk een stier, door woudt en weide brullen.

1310 *Pijpen*: „zingen, voordreunen.“

1323 *Een molock*: of *molik*, een „vogelverschrikker.“

1323 *Een neske koeckoeck*: *nesk* is „dwaas, mal.“ Zoo zegt *Lekker* in *HOORTS Warenar*, V Bedr. 5^e Toon.,

Men sal ons veur nesck houwen, veur ten paer malle bloen.

en *BREDERO*, *Lucelle*, bl. 48,

Ghy rymelt, ghy raeskalt, hoe ist hier, cele baes?

Is dit uw uylterste? Hy is nescq of ick raes.

't Woord wordt ook *nesch* gelezen, als by *SRIKOUWEL*, *Hertsp.* B. III, vs. 60.

Dit is slechter ding is nescq en molligh blind. —

welk *nesch* by *KILIAEN* met *madidus*, *mollis*, wordt vertaald. Zoo zijn *nejsche eieren* „weeke eieren.“ Van daar is de beteekenis waarschijnlijk, op de herfenen toegepast, in die van „zwak, teeder.“ *imbacillits*, overgegaan. Zie voorts de *Vaite*, op *Warenar*, blz 233, en Deel II van dit werk, blz. 629.
Broet een anders eiers uit: ik meende, dat het omgekeerde het geval was.

Maer raeze ick oock van minne? o al te wulpsche jeught,
Betrouw geen vrouwvolck meer: zy loonen niemants deught.

WOUTER. ADELAERT.

WOUTER.

Waer vint men Adelaert? my dunckt ick hoor hem spreken.

ADELAERT.

Wel Wouter, hebtghe blint in mijn fortuin gekeken?

1343 Wat brengtghe goets? Hoe na is 't vonnis nu gevelt?

WOUTER.

Ja wel, hoe praet ick dit? De namen zijn getelt.

ADELAERT.

Zegh op, hoe ging het toe? 'k Verlang het lot te weten.

Hoe nu? hoe dus? my dunckt ghy ziet alree bekreten.

Nu huil niet, slechte bloet: het sterven is ons lot.

1350 Een mensch is stof, en breeckt, gelijk een aerde pot.

WOUTER.

Men kan een broke pot noch wel te zamen smeeren,

Maer menschen niet. Ay my, kost ick dit jammer keeren.

ADELAERT.

Laet hooren hoe het ging: of viel het lot op u?

WOUTER.

Wat zal ick praten? angst maeckt blinde Wouter schuw.

1353 De Heemraet had een wijl gegeven, dat het roockte,

En 't bloet van wederzy, gelijk een ketel, koochte,

Wanneer men ging te keur: het was oock tijt te gaen;

En Lantskroon zette zich met Vrerick boven aen.

De stemmen gingen om by heurte, en brogten t'zamen

1360 Van weerzy twalef uit, dat 's vierentwintigh namen.

Men tekende de rol, al was 't met wederzin

Van elcke zy: toen riep men blinde Wouter in,

Die most uit al den hoop twee cyferletters noemen.

Ick wreef mijn handen vast, en morde al stil: gansch bloemen,

1363 Dit kost geen koe, noch kalf: het kost 'er menschevleisch.

Het Heerschap graende vast, en porde reis op reis.

Wat zou men doen? Ghy weet ick ben gezworen bode,

En roeper van ons dorp. In zulck een versche zode

Van vierentwintigh maets te grabbelen zoo los,

1370 Zoo reuckloos naer een paer: het is geen bot of pos.

ADELAERT.

Laet hooren wie ghy kooft, het zy dan pos, of snoecken:

1361 *Gansch bloemen* voor „*Gods bloed!*” d. i.: „by het heilige bloed des Heeren.” Zie over dergelijke verzachte vervloeking en aanroepingen van 's Heeren naam DE VRIES op *Warmer*, blz. 97 volg. en blz. 153.

1370 *Pos of post*: „een kleine visch.”

Wie 't wezen magh of niet: ick ben niet veer te zoeken.

WOUTER.

Met oorlof, brave borst, ick noemde drie en tien,

En badt terstont gena. Daer kost een blinde zien

1375 Wie om zijn hooft bestorf. Hoe mompelden de monden,

De mannen om de banck? Ick wert terstont gezonden

Om Hartman, daer hy zat, en praette by zijn moër.

Daer lagh een huis, gelijk een hoischuur: al de vloer

Bezet van 't naefte bloet, van vrienden, volck, en bureu.

1380 Op 't huilen loeiden stracks de stallen, en de schuren,

En weiden om het huis. De zuster hallef doot,

Viel Hartman om den hals, die kreet: het doet geen noot:

Geen Hartman is zoo weeck, dat hy om 't lot zou zwijmen.

Toen quam 'er Maetelief, en Kees, en lange Tymen.

1385 Zijn oude vryster Baers die keeck onaertigh bang:

De tranen biggelden, als knickers, op de wang.

Hy zoendeze eens, en riep: ghy blijft geen weduw zitten.

O schoonheit, zoo ick sterf, verklaerme met de gitten,

Die in uw aenzicht staen: ick min u, by mijn ziel.

ADELAERT.

1390 'k Verlangme doot: maer zegh waer 't ander lot op viel.

WOUTER.

Verlang zoo niet: het wil u tijts genoeg bedroeven.

ADELAERT.

Nu blinde knecht, zegh op: waer toe dit lange toeven?

WOUTER.

De naem, daer 't lot op viel, is u te lief en waert,

Milichien uw beste vriend.

ADELAERT.

Al was het Adelaert,

1395 Ick ben het lot getroost, en kan het leven missen.

WOUTER.

Wat noot is 't dat men 't noem'? ghy kunt het zellef gissen.

ADELAERT.

Zoo hoop ick dezen dagh te sterven met den krans.

WOUTER.

Ghy moet met Hartman voort gaen loten om de kans.

Ick daegh u uit den naem des Heemraet en hun allen.

1400 De Zuidt- en Noortzy vreesf op wien het lot wil vallen.

ADELAERT.

Geluckige Adelaert, schep moedt: ghy zult altoos

1375 Daer lagh een huis, gelijk een hoischuur: zoo ook Jos. in Doth., Deel III, vs. 1339.

Mijn Godt, ick schrick. Och, wat een huis wil ginder leggen.

„Daar was wat te koop! daar was wat te doen!” zouden wy nu zeggen.

1385 Zijn oude vryster beteekent hier: „de vrijster, waarmede hy reeds langen tijd verkeert.”

1390, 1395 Versta: „laat my, indien ik sterf, in uw schitterende oogen lezen, dat ge my mint.”

1400 Versta: „Zuid- en Noordsijde zijn ieder even bevreesd dat het lot op een der haren zal vallen.”

- Niet zuchten, onbeloont van fiere Hageroos,
 Die uwen dienst vermaet, en zultze nochtans minnen,
 Veel meer dan eenigh haen het puick van al zijn hinnen,
 1403 Beschut door zijnen beek, en pen, en spore, en poot.
 De waere liefde is taey, en overduurt de doot.
 Behaeghde 't haer uit gunst mijn' krans te helpen strengelen,
 En onder elke bloem een' druppel daeuws te mengen,
 Die langs haer wangen druipe; ick storref waert benijt.
 1410 Nu 't lot des doots getart: zy wachten: het is tijt.
 Een ander trille, en beve, en hoor' van 't sterven noode:
 Ick hoor geen blijder maere, en volgh van zelf den bode.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

- O zorgelijke lotery,
 Wie van die beide treckt zich vry?
 1415 Hier schuilen doot en leven
 In eene zelve bus al stil.
 Het lot magh vallen hoe het wil,
 Een karel moet 'er kleven.
 De Zuidtzy bidt voor Adelaert:
 1420 De Noordtzyde acht haer' Hartman waert.
 Hoe 't valle, 't valt oneven.

TEGENKEER.

- Het bloet van beide is ongelijk:
 Maer 't blinde lot zal arm noch rijk,
 Noch hoogh noch laegh verschoonen.
 1425 Het bloet der Goden sneuvelde oock,
 Toen al ons vreught verdween, als roock.
 O Wout- en Veegodts zonen,
 Uw deught blijft eeuwich buiten 't graf:
 Uw naem neemt toe, en nimmer af:
 1430 Geen winter schent uw kroonen.

TOEKEER.

- De nederlaegh van Waerandier,
 En Duinrijcks jammer hebben 't vier
 Van 's hemels wrack ontfeken.
 Hoe maecktze 't Leeuwendael zoo bang?
 1435 Och Ackergoden, och, hoe lang
 Zult ghy uw zonen wreken?

HET VIERDE BEDRYF.

WOUTER. VELLEEDE. VRERICK. ADELAERT. VOLCKAERT.

WOUTER.

Ghy lotgebroeders, die de lotbus elck hy 't oor
 Gevat hebt, Adelaert en Hartman, ick ga voor,
 Dies volght: de Heemraet volge; en, na den Heemraet, beide
 1440 De Heerschappen ter steê, daer 't bittre lot u scheidde.
 Nu staet gelijk, en zet de goude lotbus zacht
 Op dezen drievoet neêr, voor ons kappelle, en wacht
 Op uwe knien de komst van Priesterin Velleede,
 Die altijt spreeckt met Pan: hy waert in deze stede.
 1445 Als zy de derde reis den offerhoren hoort,
 Zult ghy haer zien in 't wit verschijnen in de poort,

1440 *Ter steê, daer 't bittre lot u scheidde.* d. i.: „tot aan de plaats, waar een van u als offer zal moeten blijven, en gy dus scheiden zult.”

1445 *Hy waert:* voor „hy onthoudt zich.”

En flucks, na d'uitspraec, stil en stom naer binnen deizen.
 Verbeit ze een' oogenblik met zuivere gepeizen,
 En steurt d'orakels niet door woorden, of gebaer:
 1430 Zy neemt niet srof en traegh het out kappelampt waer,
 En zal, gelijkze plagh, verschenen, ons ontdecken
 Des Veegodts wil en eisch, en 't lot rechtvaerdigh trecken.

VELLEEDE.

Het lot eischt Adelaert: men offre hem aen Pan.

VRERICK.

Vertreck niet, Lantskroon, blijf: vertreck niet, Heereman:
 1435 Gehoorzaemt 't heiligh lot: verdraeght het lot geduldigh.
 Waer looptghe zoo verbaest? O jongeling, beschuldigh,
 Bezwaer geen sterflijck mensch: de Godtheit kiest u uit,
 En wil datghe op uw borst dit jaerlijcks onweêr stuit.
 Rijs op: ontichuldigh ons: het lot heeft u gekoren.

ADELAERT.

1460 Ick achtme heden eerst ter goeder tijt geboren,
 En schatte zulck een doot wel duizent dooden waert.
 Wie in de bloem der jeught aldus ten grave vaert,
 Bestulpt met geenzen zerck al t'effens zijn geboente
 En naem, die op de tong des lants, by zijn gemeente,
 1465 Gedurigh leeft en zweeft, ja t'elckens weder groent,
 Gelijk een jonge telgh. Wat wacht men dan? verzoent
 Den hemel door mijn bloet, dat keere uw ongelucken.
 Zoo zal ick zelf mijn borst en boezem openrucken,
 En pal staen, als een pael; mijn aengezicht geen verf,
 1470 De lindeboom zijn kleur verschieten, daer ick sterf.

VOLCKAERT.

Van twintigh daelde geen zoo welgemoedt ter zielen.
 De Doot joegh andren voor: ghy volght haer op de hielen,
 Zoo vrolijk, ofze u leidde op eene bruiloftsfeest.
 Men twijfelt wie van bey het meeste schrickt en vrees.
 1475 De Doot is stout, en trots: ghy tartze, en zijt noch stouter.

VRERICK.

Welaen dan, volgh, 't is tijt, het spoor van blinde Wouter,
 En voegh u tuschen beide, als 't immers wezen moet.
 Hoe raectt onze offerwijze op eenen betren voet?

HEEREMAN. LANTSKROON.

HEEREMAN.

Helaes! wat ongeluck, wat rampspoet komt u over?

LANTSKROON.

1490 Zoo treft de blixemstraël de leste telgh en lover

1483-1484 De zin is: „wel wordt het geboente van den jongeling, die aldus gestorven is, door de zerk bedekt, maar niet zijn naam, die“ enz.

1469, 1470 Hy wil zeggen: „de lindeboom zal eer van kleur veranderen, dan ik, wanneer ik ter dood ga.“

- Van onzen lauwerboom, den stercken Waerandier,
 Uit 's Woutgodts struick geteelt, gelproten. Nu is hier
 Geen tack noch telgh van Wout- en Veegodt meer voorhanden,
 By alle ons wetenschap: want geen der ommelanden
 1485 Oit tael of teken broght, waer Duinrijcks weduw bleef,
 Die zwanger van een vrucht, haer huis met hope steef,
 Dat 's Veegodts afkomst noch in hare vrucht zou bloeien,
 Gelijck een willigh plagh aen onze beeck te groeien.
 Zoo gaet in 't endt de boom met zijnen wortel uit.
 1490 Wat raet? dees loting is geen menschelijk besluit.
 Wie durf zich tegens Godt en zijn kappelamp zetten?

HEEREMAN.

Het ga zoo 't wil, zoo 't kan: ghy moet dien scheut beletten.

LANTSKROON.

Wat middel om dien ree gespannen boogh t'ontgaen?

HEEREMAN.

Ick hoop ons Zuidtzy zal tot uitstel noch verstaen.

LANTSKROON.

- 1495 De Noortzy nimmermeer: oock heeft de Godt der wouden,
 Noch Pan, noch Wildeman noit boete quijtselchouden.
 Al stilde men het dorp, ghy stilt den Wilden niet.

HEEREMAN.

Ghy weet wel hoe hy licht, wanneer hy maeghden ziet.

LANTSKROON.

- Wat vordert dit? hier heeft geen dochter in te zeggen.
 1500 Die schutter zal den boogh en knodts niet nederleggen,
 Om 't loncken van een maeght: hy is te woest en wilt.

HEEREMAN.

Hy zal 't verzecker doen.

LANTSKROON.

Ghy spreekt te rijk en milt.

HEEREMAN.

Ay Heerschap, laet my slechts al heimelijk betyen.

LANTSKROON.

- Ga hene, neem een proef. Het schijnen razeryen.
 1505 Mijn hoop verdwijnt in roock. O edelaerdigh bloet,
 Heb ick u voor een pijl zorghevuldigh opgevoedt,
 Gelijck mijn' eigen zoon? Wat baten al mijn zorgen?
 Ontzincktghe 's avonts my in 't schoonste van uw' morgen?

HAGEROOS. HEEREMAN.

HAGEROOS.

Ellendige Adelaert, hoe treft het lot uw hooft!

1497 De zin is: „wanneer zullen wy den God eens andere dan menschenoffers aanbieden?”

- 1310 Beschermmer van mijn eer, wat avontuur berooft
 My heden van uw hulpe, en trouwe, verlich gebleken?
 Het lot scheltuffers quijt. De deughden en gebreken
 Zijn even waert by Pan, die geene kennis draeght:
 Al roept men dat de deught den Goden zoo behaeght.
 1315 O vryers, houdt uw rust, al hoortghe maeghden schreien,
 In duin, op 't eenzaam velt, of wilde woefte heien;
 En werpt u om geen maeght in 't uiterste gevaer:
 Men loont u averechts. Nu zult ghy op een baer
 Den dooden Adelaert, te jammerlijk doorschoten,
 1320 Zien dragen naer zijn huis, en alle lijckgenooten
 Zien kermen, zonder maet, op dat ontijdigh lijck,
 Daer Lantskroon zit en treurt, bemorst van stof en slijck.
 Zoo treft een Noortsche buy den roem van alle hoven,
 Den bloessem, die den boom een' rijkdom dorst beloven:
 1325 Zoo bijt een ongedierte een wijnranek, datze quijnt:
 Zoo stickt de mist een bloem, dat al haer geur verdwijnt.

HEEREMAN.

- O Hageroos, 't is waer, ghy toont uw gunst met klagen,
 Maer ydel. Had men 't hart een schoone kans te wagen,
 Ick zaegh hem ongequetst en scheutvry voor dat punt.
 1330 Genees den vromen helt: beproef eens wat ghy kunt.

HAGEROOS.

Ghy raelt: hoe kan ick hem in zulck een' schijn genezen?
 My dunckt ghy schimpt met my: ook schijnt het aen uw wezen:
 Doch 't is geen schimpens tijt: men neem' geen tijtverdrijf
 Uit 's anders ongeluck: dit nootlot eischt zijn lijf.

HEEREMAN.

- 1335 Geloofme zonder schimp, ick wenschte hem t'ontzetten.

HAGEROOS.

Al quaem hier Herkules, hy kost dit niet beletten.

HEEREMAN.

Hier hoeft geen Herkules, maer eer een Circe toe.

HAGEROOS.

De Wildeman is schalck: hoe zou dit toegaen? hoe?

HEEREMAN.

De schoonheit nam wel eer een schalcker gast gevangen.

HAGEROOS.

- 1340 Ay Heemraet, zwijgh: ghy zoekt my slechts met roode wangen
 Van hier te jagen: zwijgh: ick hoor u met verdriet.

HEEREMAN.

Ick bidde u luister eerst: ghy vat mijn meining niet.

Men wil uw eerbaerheit bevlecken, noch beschamen

Met zaecken, die noch maeght noch eerbare vrouw betamen:

- 1345 Betrouw ons beter toe, en neem den voorflagh in:

1345 *Neem den voorflagh in: d. l.: „luister naar den voorflag en neem hem in beraad.“*

Mishaeght het u, zoo volgh dan vry uw' eigen zin.

HAGEROOS.

Laet hooren hoe ghy meent een' wolf in slaep te wiegen.

HEEREMAN.

Ulysses kost wel eer den Griekischen Reus bedriegen,

En aen den ramsbuick vast, ontfloop dat bloedigh hol.

1350 De blinde tast slechts den rugge, ruigh van wol,

En docht niet om den gast, die hangende aen de vlocken

Uit 's menschevreters muil behendigh wert getrocken.

HAGEROOS.

Gelijck den Wildeman by geenen blindeman.

HEEREMAN.

Te loozer is de vont, die hem beguighlen kan,

1353 Die scherp en helder ziet uit alle bey zijn oogen.

De boschgalm heeft zelf Pan met haer geluit bedrogen.

Ga hene, ga verchalck dien onbesuifden gast.

HAGEROOS.

Indien het mooghlijk zy, vooral oock buiten last

Van eere en zuiverheit, my waerder dan mijn leven.

1360 Zegh op, 'k verlang wat list ghy listigh weet te weven

In dees verlegenheit.

HEEREMAN.

De list gaet boven maght.

Het vrouwvolck ringeloort en knevelt mannekracht.

Een schoonheit, opgepronckt met aengename treken,

Bleef zelden in 't begin van haren aenflagh steeken.

1363 Verzuim niet, zeven iterck, zoo daetlijk heen te gaen,

En trek uw bruilofskleet en beste rocken aen,

D'een geel, en d'ander root, of goutgeel, als de doiers,

Of blaeuw, als korenblaeuw, of paer-, of noch wat moiers.

Dan bint de vlechten op met lint, dat gout verdooft.

1370 Een zilvre riem om 't lijf: een roozekrans om 't hoofd:

De kralen om den hals: een verich gepluckte ruicker

Van bloemen in de hant: een doos met lekker suicker

Beveel een andre maeght: een flesch met Rijnschen wijn,

Een' korf met glazen, rein en klaer van kristallijn,

1373 Een lietboek en een fluit aen anderen te dragen.

Gemoet hem dus in 't bosch. Ghy zoudt een' Godt behagen,

Bekooren onverziens, in 't heetste van zijn jaght.

My dunckt ick zie hem staen: hy huilt van pijn, en lacht.

De knodts, de boogh, de pijl begint den Reus t'ontzigen.

1360 *Den Griekischen Reus*: „Polyfoem,” uit wiens hol Ulysses en zijn makkers, nadat zy hem zijn eenig oog hadden uitgestoken, ontkwamen, door zich onder aan den buik zijner schapen vast te binden.

1363 Een vaers, dat geen vaers is, daar en *wildeman* en *blindeman* als daktylen luiden, met den vollen nadruk op de eerste greep. Het rijm van *man* op *man* is bovendien hinderlijk.

1373 *Aen anderen te dragen*: hangt af van het in vs. 1373 voorkomende *beveel*.

- 1580 Hy noodlight u in 't groen. Ghy zult hem binnen krijgen,
 Rontom belegeren, verovren met een lonck,
 En brengen glas op glas; daer zoete dronck op dronck,
 En fluit en boschgezang zijn zinnen zoo betover',
 Dat hy in uwen schoot, of slaepprigh achter over,
 1585 Zich zelf in 't gras vergete, en zijn gety verslaep'.
 Hy rijze 's morgens vry, en rispe, en geeuwe, en gaep',
 Maer verge ons niemants bloet, als 't zoenfeest zy verstreken,
 En d' eischer van dien eisch het gansche jaer veriteken.
 Zoo berght ghy Adelaert, dat Lantskroon zelf u verght.
 1590 Ay, bergh den helt zijn lijf: hy heeft uw eer geberght:
 Zoo zal het groene woudt, de vogel in de hagen,
 Ganfch Leeuwendael, en elck van uwe deught gewagen.

HAGEROOS.

- Ick kocht dien jongen helt zijn leven met mijn doot.
 Maer wacht u, zoo my dit, gelijk het kost, ontschoot:
 1595 De helt bleef ongeredt, en ick, in smaet en schande,
 Zou ongeacht by elck, geschonden achter lande
 Gaen dolen: neen, ick ben den schender pas ontgaen,
 En wil zoo reuckeloos my zelve niet verraên.
 Die raet is vol gevaers: ick zie geen' troost voorhanden.

HEEREMAN.

- 1600 Zy belght zich des: ick bijt van boosheit op mijn tanden.
 De vryers zijn te heet: de vrysters veel te koel.
 Hy liep zich doot, en zy blijft zitten op haer' stoel.

VOLCKAERT. VRERICK.

VOLCKAERT.

Wat raet met Lantskroon nu? dat Heerschap valt ons tegen.

VRERICK.

- Wy zijn gewisselijk om zijn fortuin verlegen.
 1605 Indien ons Hageroos dit lot te beurte viel,
 My dunckt de wilde boogh zou eer mijn eige ziel
 Doorschieten, en mijn hart dat scherpe punt gevoelen.

VOLCKAERT.

De mensch is stock noch block: maer kan dit tegenwoelen
 Iet vorderen? ghy weet het vonnis leit gevelt.

VRERICK.

- 1610 Zy weten 't oock, en best de vader, wien het gelt.

VOLCKAERT

Geen vader, maer een vooght, en slechts een voestervader.

1590 Geberght voor geborgen. Zie HUYDEC. Pr. II, 301 volg.

1594 Maer wacht u: verouderde spreekwijze voor „maar pas op! hedenk eens!”

Zoo my dit, gelijk het kost, ontschoot voor „zoo my dit, gelijk gebeuren kon, mislukte.”

1600 Zy belght zich des voor „zy is verontwaardigd over den voorslag, dien ik doe.”

1605 Iet vorderen: vofsta: „eenig voordeel aanbrengen.”

VRERICK.

Geloofme vry, geen kint ging oit zijn oudren nader
 Aen 't hart, als my dees spruit, mijn lieve Hageroos.
 Het opvoën wortelt diep van langer hant. Ick koos
 1613 Geen eigen kint voor dit: zoo treft my 't mededoogen.
 Ick houze ruim zoo waert als d' appels van mijn oogen,
 En voel by my hoe 't hart van Lantskroon zy gestelt;
 Het hart, een naeuw begrijp, en al te klein een velt
 Voor zulcke vyanden; de noot aen d' eene zijde,
 1620 De liefde aen d' andre zy. Hier gaet een sterck getijde.

VOLCKAERT.

De liefde moet in 't endt toch luitren naer den noot.

VRERICK.

Zoo licht niet: neen zy lijdt en waeght eerst stoot op stoot.

VOLCKAERT.

Dan hobbelt het gemoet te langer hene en weder.

VRERICK.

Een boom valt nimmermeer met eenen slag ter neder.

VOLCKAERT.

1623 Hoe gaet men hem dan best met klem van woorden aen?

VRERICK.

Men moet hem minnelijk met reden ondergaen.

VOLCKAERT.

Heeft reden oock de maght hem over stach te werpen?

VRERICK.

Zoo dra niet: neen, men dientze allengs wat meer te scherpen.

VOLCKAERT.

Hy voert zijn tegenreên, het loop' dan hoogh of leegh.

VRERICK.

1630 Men wicke in redens schael wiens reden zwaerder weegh'.

VOLCKAERT.

Indien hy, als de tong van deze schael, wou luisteren.

VRERICK.

Hoe zou, hoe kan hy 't recht van 't billijk lot verduisteren?

VOLCKAERT.

Maer een benevelt brein en luistert nergens na.

VRERICK.

In 't eerste niet: het hoort nochtans, al hoort het spa.

VOLCKAERT.

1633 Wel Heerschap, het wort tijt: wy dienen werck te spoeden.

VRERICK.

Laet my begaen, en schuw hardneckigheid te voeden
 Door eenigh dreigement, of scheltwoort, fel en bits.
 Wie zacht een duin beklimt, genaecht allengs het spits.

1633 Versa: „al gaat men een duin zoetjens op, men komt er toch ook.“

VRERICK. LANTSKROON. VOLCKAERT. HEEREMAN.

VRERICK.

- Velleedes uitspraeck klonck zoo luidt, gelijk een donder,
 1640 In d' ooren van het volck: het geef dan niemant wonder,
 Dat ghy verflagen zit om uwen Adelaert:
 Want voesterkinders zijn den voestervadren waert;
 Te meer, zoo deught en geeft en gunst, hun aengeboren
 En ingelchapen, oogh en hart en zin bekooren:
 1643 Dit leert d' ervarenheit den mensch, van hant tot hant.
 De huisman mint veel meer zijn opgequeeckte plant,
 En die hy meste en snoeide om weeligh op te komen,
 Dan aengekochten gront, bezet met oude boomen;
 Byzonder als zy tiere en voortbreng' zulck een oost,
 1630 Dat alle boomgaerts tart, en strijckt de kroon van 't hooft.
 Zoo hangen wy ons hart aen 't geen wy zellefs bouwen.
 En zou een woeste bijl dien stam ter neder houwen;
 Zy ging eerst door ons hart dan door dien jongen stam.

LANTSKROON.

- Indien uw Hageroos dit onheil overquam,
 1633 Ghy zoudt dit hartewee wel levendigh gevoelen.
 't Valt mackelijck zijn vlack in 's anders bloet te spoelen.
 Men voelt zijn eigen eerst, een anders weedom lest.
 Een vreemden oordeelt vreemt, een vader allerbelt.

VRERICK.

- Wy strijden niet: ick heb mijn sterckheit niet te roemen.
 1600 Mijn dochter en uw zoon zijn uitgeleze bloemen;
 Hoewel men zijn geslacht, en niet haer ouders, kent,
 Al schijntze ons ongemeen. Ick hoopte uw abele ent
 Te zetten op mijn hout: nu schijnt my dit t' ontschieten.
 Zoo loopt ons hoop in 't riet: en wy, ocharm, genieten
 1603 Den bloessem, niet de vrucht, van 't lang gehoopte goet.

LANTSKROON.

Ick vat dit vonnis niet: dees bloedige uitspraeck moet
 Wat anders in den zin dan in den klanck beduiden.

VOLCKAERT.

Wel Heerschap, vat ghy niet de woorden zoo die luiden?

HEEREMAN.

Leert ghy het Heerschap dan der Goden spraeck verstaen?

VRERICK.

- 1670 Nu Heemraên, luistert toe, en hoort ons reden aen.

VOLCKAERT.

Zal Heereman my nu der Goden spraeck vertolcken?

1630 Een vreemden voor „een vreemde,” om d'n opvolgenden klinker.

1600 Uw abele ent: abel is 't Lat. *habilis*: zie KOLM, malle Jan Tots boertige vryery:

Seer aerdigh d'slepen, bequaest en cortays,

Abel, aenvaltigh, levendigh en wat moys.

VRERICK.

De Godtheit schuilt in bosch, in wateren, en wolken:
 Indien het anders waer', men had geen tolek van doen.
 Velleede weet en leert hoe iemant Godt verzoen'.

LANTSKROON.

1673 Velleede leert het ons, indienwe dit begripen.

VRERICK.

Men hoeft, daer klaerheit is, de herffens niet te slijpen.
 De woorden brengen 't meê: de woorden leggen klaer.
 Doch zoo ghy middel ziet hem (zonder lantgevaer
 En plagen op den hals van 't arme volck te halen)
 1680 Te redden; wijs het aen. Men kan maer eens verdwalen
 In zulck een wightigh stuck. Ghy hoort den eisch van 't lot.

LANTSKROON.

Ick hoor den eisch of niet. Is Godt nu tegens Godt?

VRERICK.

Geensins: geen Godtheit sprack noch oit zich zelve tegen.

LANTSKROON.

't Is dan noodzaeckelijck hier anders meê gelegen.

VRERICK.

1683 Geef reden van dat woort, indien ick 't vatten zal.

LANTSKROON.

Eischt Pan een' ram, of bock, of stier uit onzen stal?

VRERICK.

Hij eischt ons Adelaert, dat bitter valt te zwelgen.

LANTSKROON.

Hij eischt dan 't bloet van Helt, die schoot geen andre telgen.

VRERICK.

Wat raet? wie verreght Pan een andere offerboet?

LANTSKROON.

1690 Hij eischt dan 's Woudtgodts neef, ten zoen van 's vaders bloet?

VRERICK.

Wat sterfflijk mensch kan Gode of durf hem wetten stellen?

LANTSKROON.

Een ongevoelick mensch kan licht een oordeel vellen.

VRERICK.

Ick oordeel niet, maer spreek Velleedes oordeel na.

LANTSKROON.

Zoo schut men met mijn ramp een algemeene scha.

VRERICK.

1693 't Gemeen heeft deze scha nu twintigh jaer gedragen.

LANTSKROON.

De bloesiem van ons zijde is zevenmael gellagen.

VRERICK.

Het lot viel twalefmael de Noordtzy fel te beurt.

LANTSKROON.

Dit achtste weeght veel meer dan al wat ghy betreurt.

VRERICK.

Men houde ons buiten schult: dat lot was hem beschoren.

LANTSKROON.

1100 Ick heb hem hierom niet tot mijnen zoon verkoren.

VRERICK.

Al sneuvelt hy, wy staen in tal noch ongelijk.

LANTSKROON.

Het scheelt slechts vier: uw zijde is ruim zoo volleckrijck.

Dees eenige overtreft alle anderen in waerde.

VRERICK.

Hier gelt geen waerde of bloet, of wie hem won, en baerde.

LANTSKROON.

1105 Hervat de keur noch eens.

VRERICK.

Belchimp het recht van Godt.

Dat lijdt de Noortzy niet: zy houdt zich vast aen 't lot.

HEEREMAN.

Het dient haer nu: zy dorst het eertijts tegenstreven.

VOLCKAERT.

Toen viel het ongelijk: zy most het nochtans geven.

HEEREMAN.

Zy keek oock bang genoegh.

VOLCKAERT.

Maer banger niet dan ghy.

VRERICK.

1110 Nu Heemraet, houdt gemack, en rust van wederzy.

LANTSKROON.

Men zal de Godtheit eer door zulck een offer tergen.

VRERICK.

Zoo most de Godtheit zelf ons niet dit offer vergen.

LANTSKROON.

Zoo most men godtlijk bloet niet hangen aen de keur.

VRERICK.

Uit keurkrackeel ontstont dan licht een erger scheur.

LANTSKROON.

1115 Het ga zoo 't kan, zoo 't wil: men moet zich noch beraden.

VRERICK.

Hoe lang beraên? men moet het offer niet verspaden.

LANTSKROON.

Men stelle een' onverlaet of booswicht in zijn steê.

VRERICK.

Dat brengt het lantgebruick noch zoenrecht geenlins meê.

LANTSKROON.

Verander het gebruick: de noot verkeert de zeden.

VRERICK.

1120 Men is uit hoogen noot tot dit altaer getreden.

LANTSKROON.

Wanneer geneeft ons Pan van zulck een lange smert?

VRERICK.

Zoo dra de wilde boogh hem micke naer zijn hart.

LANTSKROON.

Velleede spelde dit vergeefs een ry van jaren.

VRERICK.

Te zijner tijt zal Pan verzachten en bedaren.

LANTSKROON.

1123 En ondertuffchen komt dees lantplaegh om mijn' zoon.

VRERICK.

En om meer anderen. Zoo wort men ramp gewoon.

VOLCKAERT.

Ja Heerschap recht, zoo leert een lantheer meê gevoelen
Hoe dit een lantman smert.

HEEREMAN.

Ghy zoekt uw moet te koelen

Met schimpen op den Heer. Wat quelt ons Volckert nu!

VOLCKAERT.

1130 Wat quelt ons Heereman! Hoe na zal 't recht, om u
Of 't Heerschap hier van daegh zijn' gang niet kunnen krijgen?

VRERICK.

Terwijl men handelt, laet, ay laet den Heemraet zwijgen,
Of spreken met bescheit: men geef de reden plaets.

Ghy waert, voor 't lantgeschil, van outs getrouwe maets.

1133 Al ging de vreê van honck, zy kan noch weder komen:
Zy groeit wel weder aen, als afgehouwe boomen.

Wat my belangt, ick zie de vruchten van den twist,

En hoe men in den twist van weêrzy zich vergift,

En door 't vergiffen elk om eige schult moet bloeden.

1140 Nu dient men noch by tijts het quaetste te verhoeden,
Op dat geen boozer lucht zich in dees pleitkoorts meng',
En Zuidt-en-Noortzy beide om hals en have breng';
Dies laet ons elk met raet en daet den oirbaer ramen.

LANTSKROON.

Verschoont mijn' zoon, en brengt van wederzy te zamen

1143 Wat voort tot pais, en vrede, en rust gedyen kan.

Ick geef mijn Item aen u.

VRERICK.

Gehoorzaem vader Pan:

1130 *Hoe na*: zoo staat er in al de uitgaven. Ik was een oogenblik geneigd om *na* als een drukfout voor nu aan te merken; doch ik heb terstond die gissing verworpen. eensdeels om dat er dan achter 't woord een vraagteeken of althands een komma had moeten gevonden worden, anderdeels omdat wy reeds nu in den voorgaanden regel hebben. Ik geloof, dat wy *na* zeer goed kunnen laten staan, en den zin aldus verklaren: „Zal het recht, hoe naby wy het tijdstip zijn waarop er aan voldaan moet worden, om uwentwille of' enz.?

- Wy zullen morgen vroegh van 't ander gaen beginnen.
 Wie andren winnen wil, moet eerst zich zelf verwinnen.
 De kudde volgt den ram gewilligh op zijn spoor.
 1750 Getrooft u Adelaert, en geef het recht gehoor.

LANTSKROON.

- Wat baet nu al mijn zorgh, zoo menigh jaer gedragen?
 Ick rechte een' winthont af, en worgh hem voor het jagen.
 Ick vockte een veulen aen, en jaegh het in zijn doot.
 Ick leerde een' schoonen valck, en drenck hem in de float.
 1753 Neen Adelaert, mijn zoon, ick geef u zoo niet over.
 Ick ly niet, dat men my beguighede, en betover'.
 Hack beucken af tot brant: legh rijsbosch op het vier:
 Hou eick en elzen om: verschoon den lauwerier:
 Verschoon het eeuwigh groen: laet ander loof verwelcken.
 1760 Ick voedde hem niet op om koe of schaep te melcken;
 Een kudde of ostendrift te drijven langs den wegh;
 Of braem en bes om loon te lezen op een hegh;
 Maer naer den eisch des struicks, waeruit hy is gesproten;
 Geenfins om zulck een' schat te hangen aen dit loten.
 1763 Indien de boogh hem trof, wie heelde oit zulck een smert?
 My dunckt die droefheit viel my, als een steen, op 't hart.
 Men sla wat anders voor: men kreuck' dit bloedigh oordeel.
 Geen vonnis leit zoo vlack, of godtlijk bloet heeft voordeel.

WOUTER. LANTSKROON. VRERICK.

WOUTER.

- Och Heerschappen, staet by: och Heemraet, staet ons by:
 1770 De Zuidzijde is in roer, en al de Noorder zy.
 Men graeft de paden op: de huisman raept valt steenen.
 De meester en de knecht, het dorp is op de beenen.
 De wijven huilen vast. De koe, het kalf, al 't vee
 Dat bulckt en blaetse na. Ick huil mijn hart in twee.
 1775 De jongers komen voort met voreken, schup, en haecken,
 Met zeillen, stock en tang: een ieder past te raecken.
 De zonnewagen hangt en helt al steil en schuin
 Voor over in de zee, geen hantbreet boven duin.

LANTSKROON.

Wat vraeght ghy naer de zon? laet ros en wagen rollen.

WOUTER.

- Och Heerschap, zinckt de zon, zoo raeckt het lant aen 't hollen.
 Men wacht den Wildeman: hy stapt al brullende aen:
 Hy weet van dit krackeel. Wie kan hem tegenstaen?
 Hy ruckt de boomen uit met aerde, en stronck, en wortel.
 Verrascht hy Leeuwendael, hy trapt het vleck te mortel,
 1783 Of zet het al in brant wat heint is of ontrent.

1783 *Wat heint is of ontrent: heint is: „naby,” en wordt gewoonlijk met ver of reer gekoppeld. Heint of ontrent troffen wy echter ook elders aan. Zie Deel IV, blz. 86.*

Och, komt de Wildeman, zoo loopt het op een endt.
 De maeghden staen gereet om Adelaert te leien,
 Te wasschen in de beek, te kranffen, te beschreien:
 Zy wachten slechts op 't woort: och mannen, geef het woort.

VRERICK.

1190 Nu Heerfchap, kort beraet: men wil ons fel aen boort.
 Ay, geef u zelve toch, om beters wil, gevangen.

LANTSKROON.

Och Adelaert, mijn zoon. Zoo ga het lot zijn gangen.

REI VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

Nu volgh ons volgens 't lantgebruick,
 Helaes! een hardt gelagh:
 1193 Wy gaen met becken, krans en kruick
 U naer de zuiverplaets geleien,
 En zuivren, kranffen en beschreien.
 Toen Oostwey, ouder dan de dagh
 Gestarrent zon en maen,
 1800 De zon zagh ondergaen,
 En d'eerste reis voorover rollen,
 Geraeckte al 't lantschap aen het hollen:
 Het klonck met schup en tang
 Op beekens, en keeck bang:
 1803 Het huilde en kermde: o smart,
 O keer dien gouden klood.
 Hoe valt ons d'oude nacht op 't hart
 Voor eeuwich! schut den noot.
 De lamp te derven, is een doot.

TEGENKEER.

1800 Out Oostwey, droef in slaep geschreit,
 Ontwaecte 's morgens vroegh
 Met vreught uit zijn onnozelheit;
 Toen d' uchtend, voor den zonnwagen,
 Die nare grijnzen quam verjagen,
 1815 De lucht allengs wat blijder loegh,
 En 't volleck uit de wey,
 Den doier van het ey
 Der weerelt, of de schijf der schijven
 Zoo schoon vergult zagh boven drijven,
 1820 Gelijckze 's avonts zonck.
 Maer och, dees heldre vonck
 Voor eeuwich uitgedooft,
 Met eenen kouden steen,
 Ons van die hope en troost berooft.
 1825 Het graf verwacht het been:
 De geest zal waeren hier bencên.

1790 *Oostwey*: „Arkadiën,” volgens de kanteekening in de oude Uitgaven. Noch de aanleiding tot die vertaling, die geen vertaling is, noch den grond tot het hier volgende verhaal is het my gelukt op te sporen

1817, 1819 *Den doier van het ey Der weerelt*: „de zon,” als het middelpunt van 't geschapene, en om de gouden kleur.

HET VYFDE BEDRYF.

LANTSKROON. ADELAERT. VRERICK.

LANTSKROON.

Wy naecken d' offerplaats: helaes, men kan niet spader.
 Mijn waerde zoon, vergeef, vergeef het uwen vader,
 Die, als zijn eigen kint, u opvoedde in zijn huis,
 1930 Dat hy, geperst door noot, en schricklijck lantgedruis,
 Het onverzoeubaer recht des Zoendaghs niet kan schorten.
 Godtvruchtigheit verbiet de Godtheit te verkorten:
 Medoogenheit gebiet dat ick uw leven spaer'.
 Wat voelt mijn geest een' strijt! o wreet verzoenaltaer,
 1933 O zode, durftghe wel het bloet der Goden lecken,
 Daer linderchaduwen oock spin en padden decken?

En zal dit heiligh root besprengklen 't groene bedt,
 Dat noit met zulck een bloet gevlackt wert, en besmet?
 Wat raet, mijn kint? De zon van uwe jeught aen 't blincken,
 1840 En naulix opgegaen, begint in 't gras te zincken,
 Als d' andre zon in duin: maer dees keert morgen weêr;
 Het licht van uwe jeught en jongkheit nimmermeer.

ADELAERT.

Mijn vader, langer niet mijn vader in dit leven,
 Ghy hebt uw eigendom de Godtheit zelf gegeven,
 1845 En ick mijn zelven ganſch vereert aen 't algemeen;
 Benijme niet dien krans, een lot, dat ieder een
 Niet toevalt. Laetme gaen den ſchutter zelf veraffen.
 Rechtſchapen karel paſt op dootshoofst noch grimmaſſen
 Van grijs of ſchors des doots, die kinders hier vervaert.
 1850 Geluckigh ſterft hy, die zijn doot met eere paert.

VRERICK.

Nu hoor ick Waerandier noch leven in den zone,
 En ken hem in zijn krooft. Dat vader Pan u kroone,
 Die uwen vader volgt in moedigheid en deught.
 'k Geloof zijn aſche ſpringt en huppelt nu van vreught;
 1855 Indien de beenders noch, in hun geruſte ſtoelen,
 Zich moeien met ons lot, en iet van 't weereltſch voelen.
 Hy ſcheide met dit woort, van Koenraets arm geſtut:
 Ick leefde minſt voor my, en ſterf om 's anders nut.
 Ga hene, groet dien helt: vertel hem d'ongelucken,
 1860 Die, na zijn ongeluck, niet lieten ons te drucken.

LANTSKROON.

Mijn zoon, indien u noch iet weereltſch quelt, en ſmart,
 Ontdeck my voor het leſte al wat 'er leit op 't hart.
 De Hemel blijve op ons in eeuwigheit verbolgen,
 Indien wy uw verzoek en jongſten wil niet volgen.

ADELAERT.

1865 Ick heb een bede op u, en twijfel 'er niet aen
 Zy wort gewilligh van u beide toegeſtaen
 Aen een', die gaerne ſterft, en vrolijcker zal ſterven,
 Indien hy na zijn doot 't beloofde magh verwerven.

VRERICK.

De lantkappel, de beeck, de lindeboom, de lucht,
 1870 Het velt, het ſtomme vee, de vogel in zijn vlucht
 Getuige van uw bede, en 't geen wy u beloven.

LANTSKROON.

De donder ſla het ooft met vlaegh op vlaegh van boven;
 De hagel ſla met kracht den bloeſſem op den boom,
 Houdt elck van ons u dit niet eerelijck en vroom.

VRERICK.

1875 De koe ga grazeloos en dor en mager quijnen;

De vogel schuwe ons lucht; de duin verjaegh de knijnen;
De visscher vange en visch' gedurigh achter 't net;
Indien men dezen eedt niet nakome, als een wet.

ADELAERT.

- Houdt op, ick ben geruſt, en zonder eedt te vrede.
1890 Uw woort is my genoegh: ook wil ick met geen bede,
Die hooger dan de maght, en boven reden ga,
Belaſten eenigh menſch, noch moeien tot zijn ſcha.
Ghy, vader, weet het wel, en d'omgelege dorpen
En duinen, hoe ick 't oogh zoo vierigh had geworpen
1893 Op ſchoone Hageroos; hoe d'ongelezen tijt
En twilt my dit geluck miſgunt hebbe en benijt.
Zy blijve niettemin onſchuldigh, onbeſproken.
De min is keur, geen dwang. Het werde niet gewroken
Aen iemant, die mijn woort ter quader trouwe hiel.
1890 'k Verzoeck alleen op u, indien het zoo geviel,
Dat deze ſchoone bloem oock maeght quaem t' overlijden,
(Zy leve na mijn doot) ghy woudt mijn grafſteê wijden
Met zulck een zuiver lijck, en onder eenen zerck
Haer zincken in mijn graf, met dit gedicht, en merck:
1893 Hier ſluimert Hageroos, by Adelaert gezoncken:
Haer koudt gebeente kan zijn aſſche noch ontvoncken.

LANTSKROON.

- Ick zweer, zoo dat gebeure, en hou het voor gewis,
Een ſtaetſi zal haer lijck, gelijkze waerdigh is,
Gebeuren, langs den wegh, beſtroit met groene meien,
1900 En palm en lauwerier; ick zelf de baer geleien,
En volgen hangends hoofts, en ſtorten overluit
Mijn' zegen over uwe en hare beenders uit.

VRERICK.

- Een ieder wil zijn gunſt aen zulck een ſtaetſi ſchencken;
Geen huisman dan zijn vee in ſloot of beke drencken;
1903 Geen koe zal haren mont eens zetten aen het gras;
Dat treure, als of zijn groen verflenſt verſtorven was.
Men zal uw' zerck rontom beplanten met cyprellen,
En wenſchen datze in 't graf uw minnevier magh leſſchen.

ADELAERT.

Mijn vader, laet ick u omhelzen met een' kus.

LANTSKROON.

- 1910 Mijn zoon, dat geene doot d'oprechte liefde bluffch',
Waarmede ick u, een wees, uit vaderlijck ontſarmen,
Ontfing in mijnen ſchoot, en druckte met deze armen
Zoo hartlijck aen mijn hart, het welck benauwt, alree
Dien wilden pijn gevoelt. O ſnert! o hartewee!

ADELAERT.

- 1913 De Goden loonen u al 't goet, aen my bewezen;

Schep moedt: rechtſchapenheit behoort geen' pijl te vreezen.

VRECK.

Dat ick u mede omarme, o roem van Leeuwendael!

Ga rustigh hene: Ita zoo pal, gelijk een pael.

Uw vromicheit zal doot, en boogh, en pijl vervaren.

ADELAERT.

1920 Dat u de Goden lang tot nut der menſchen ſparen.

Ontflame: laet ick my vernedren op mijn knien,

En voor de lantkappel noch d'outerſte eere biën

De Godtheit, die my wacht ten offer, haer beſchoren.

O vader Pan, ben ick uit 's Woudtgodts ſtam geboren,

1925 En eerde ick altijt vroom de Godtheën van de jaght,

Van acker, boſch, en vee, en wat men heiligh acht,

Zoo laet u door mijn doot voor 't leſt genadigh ſtillen:

Verbie zulck offeren, dit jaerlijcks menſcheſpillen;

Een bloetwet al te zwaer. Vermorwt u 's volcks geklagh,

1930 Zoo geef dat Leeuwendael eens adem ſcheppen magh.

Hier op neem 't offer aen, dat wy u heden ſchencken.

VRECK.

't Gaet wel, de Godtheit ſchijnt u gunſtigh toe te wencken.

ADELAERT.

Nu entlijk ree geſtaen voor 't outer van den boom.

Waer blijft de Wildeman? ick wacht hem, dat hy koom'.

1935 Ay, vader Lantskroon, ay, wat keert gy 't hooft ter zijde?

Wat ſchroomt ghy het geluck, dat my fortune benijde,

En weigerde al te lang, t'aenſchouwen? Keer u om.

Zoo tart mijn hart den pijl, en heet hem welkom.

De Wildeman genaecht: zijn ſchreden zijn niet verre.

1940 Ick zaegh mijn heil voitoit, zoo nu mijn morgenſtarre,

Mijn lieve Hageroos hier tegenwoordigh ſtont,

En my gewaerdighde mijn' geeft met haeren mont

Te vangen, als de ziel ter hartwonde uit zal vaeren,

Noch root en warm van bloet, van bloet, het welck ick gaeren

1945 'Ten beſten geve, indien ick in haer gunſte ſterf.

WILDEMAN.

Hier is de Wildeman, de Lantplaegh, het bederf

Der wrevelmoedigen, die d'Ackergoôn onteeren.

Hy liet zich van geen' Reus noch Herkules braveeren,

Van Moor, noch Polyfeem, noch hallef man en paert,

1950 Noch menſchevreter, die afgrijſlijk wilt van aert,

Gebogen voor zijn' boogh en knodts, zich lieten binden.

Hy groeit in menſchejaght, en rooven, en verſlinden,

En ſtapt waer hem de wraeck der Goden henedrijft.

Het gelt nu Leeuwendael, dat noch krackeelen blijft.

1955 Waerachtigh dat 's het wit, het welck ons paſt te raecken.

Sta vast, dit horenpunt zal door de ribben kraecken.
 Daer leit het quaftigh hout, ons knodts, zoo lang in 't gras.
 Nu stijgh dien heuvel op, en mick, en schiet hem ras.
 Welaen, mijn fixe boogh, ghy hebtme noit bezweecken;
 1960 Mijn wollespees, te taey in 't reken om te breecken,
 Gedoogh dat ick u spann' veel stijver dan voorheen.
 Nu op den nagel eerst de scherphheit van het been
 Des pijls aldus geproeft: het noodighste moet voorgaen.
 Nu aengeleit: sta vast: sta valt, dat zal 'er doorgaen.

HAGEROOS. ADELAERT. VRERICK. WILDEMAN.

HAGEROOS.

1965 Maer allereerst door my. De Wilde treff' mijn hart,
 Dat uwent halve koen den strengen moortboogh tart.
 Mijn lief, mijn Adelaert, omhels my eens voor 't leste:
 Uw trouw verplichte my: nu geef ick 't lijf ten beste,
 En trede in uwe plaets. Wat toeft de Wildeman?
 1970 Geen schooner wit dan dit. Dat hy den moortboogh spann'
 En aanlegge op mijn borst. Schiet toe, schiet toe, ghy rover.

ADELAERT.

Och Hageroos, mijn bloem, mijn troost, wat komt u over?

VRERICK.

Wat razerny is dit? wat dolheit komt u aen?
 Vertreck, ick ly het niet.

HAGEROOS.

Hoe kan ick schooner staen?

1975 Zoo moet een lief haer lief beschutten, en beschermen.
 Zoo sterfze, wel getroost en vrolijk, in liefs armen.

ADELAERT.

Ghy sterven? neen gewis. Dat ghy uw leven spilt
 Voor 't mijn, en uwe borst my diene voor een' schilt;
 Ick ly het niet: vertreck, vertreck, mijn uitverkoren.
 1980 De Goden eischen my, ten zoen van hunnen toren.

HAGEROOS.

De Goden wraecken my, zoo 't offer hun mishaecht.

VRERICK.

Hier wort een jongeling vereifcht, en geene maecht.

HAGEROOS.

Welaen, zoo laet een pijl dan twee gelieven paren,
 En recht door mijne borst in 's minners boezem varen,
 1985 En hechten hart aen hart, en lijf aen lijf te hoop.
 Zoo paren minnaers best: men leit geen' vaster knoop.

1966 Dit horenpunt: de „pijl,” waarvan de punt van hoorn gemaakt was.

1969 Ghy hebtme noit bezweecken voor „gy hebt my nooit in de steek gelaten.”

WILDEMAN.

Dat gelt dan man en wijf: ick zweer het by den vader.

VRERICK.

Vertreck, mijn kint, hy schiet, hy schiet u bey te gader.

HAGEROOS.

Schiet toe, ghy Wildeman, schiet toe: schiet toe: geen noot.

1990 Al wie uit liefde sterft, die sterft de zoetste doot.

ADELAERT.

Hou op, o Wildeman. o Hageroos, mijn leven.

HAGEROOS.

Doorſchiet mijn' boezem eerst.

WILDEMAN.

Ghy zult 'er beide kleven.

Ick ken noch maeght, noch knecht, wie achter ſtaet, of voor.

De boogh en pijl zijn blind. Dat koſt, dat gaet 'er door.

PAN.

1995 Hou op, o Wildeman: gehoorzaam ons geboden:

Ontſpan den wilden boogh; nu mickt ghy naer ons hart.

Het huwlyck van een paer, geteelt uit Ackergoden,

Vereenigh' Leeuwendael, na zoo veel twiſt en ſmert.

VRERICK. LANTSKROON.

VRERICK.

Geloofst zy vader Pan, bezorger van ons allen.

2000 Hoe ſtaet de Wildeman? de moedt begint te vallen:

Hy treckt de ſchouders op, en ſchudt zijn hooft, noch warm

Van toren. Hy bedaert, en ſchort met zijnen arm

En ockfel valt de knodts, en deift, niet zonder ſtenen.

Zoo druipt een ſuffer af, die tuſſchen zijne beenen

2005 Den ſtaert vaſt intreckt, als een dogh, hem veel te ſterck,

By d' ooren heeft geſchudt, gebeten uit het perck.

LANTSKROON.

Geloofst zy vader Pan, bezorger van ons allen.

Men offre hem geen koe, noch kalf, maer heele ſtallen.

Hy toomt den Wildeman, verſchoont het vrome bloet,

2010 Uit 's Woudtgodts ſtruick geteelt. O Leeuwendael, ſchep moedt.

VRERICK.

Maer zie dit vrolijk paer elckandere nu kuffen,

En vryen, mont aen mont: wy hangen ondertuſſchen

Om d' uitspraeck van Godt Pan in twijfel. Hoe? wat is

Het hart van Pan? wie melt ons dees geheimenis?

2015 Wat paer, uit Ackergoën, en goddelijcken bloede,

2005, 2006 Als een dogh, hem veel te ſterck, By d' ooren heeft geſchudt: hem had hier herhaald moeten worden, te meer zoo, dewijl te ſterk den dativ., heeft geſchud den accuſat. achter zich vordert.

Vereenight Leeuwendael? naerdien men noit bevroedde
 Waer Vredegunt belande, of van een kint gelagh;
 Het eenigh, daer de hoop van Duinrijcks stam op zagh.
 'k Geloof Velleede zou 't orakel niet ontvouwen.

KOMMERIJN. VOLCKAERT. VRERICK. LANTSKROON.

KOMMERIJN.

2020 Ick koom ter goeder tijt uit andere landouwen,
 Naerdien ick spreken hoor van onze Vredegunt.

VRERICK.

Wat zegtghe, bestemoer?

KOMMERIJN.

Met oorlof, Heemraet, kunt
 Ghy my berichten of de vondeling magh leven?
 Is Volckaert niet uw naem?

VOLCKAERT.

Het zy zoo: dat 's om 't even.

2023 Wat leit u aen mijn' naem? men noemtme zoo van outs.

KOMMERIJN.

My dunckt ick kende u eer, en ken u noch, Godt woud's.
 Berichtme toch van 't kint, dat iemand in de heggen,
 Op uwe hofstede, eer te vondeling liet leggen.

VRERICK.

Hoe moeder? kent ghy dat? en zijn gelegenheit?

2030 Of schort het u in 't hoofd?

KOMMERIJN.

Geen mensch kan u bescheit
 Van zijn geboortelot, en staet, en oudren geven
 Als ick.

VRERICK.

Hoe komtghe hier?

KOMMERIJN.

Den Rijnstroom afgedreven,
 Uit eenen hoeck, daer oock de tweedraght op de been,
 De rust versteurt; en 's nachts my Vredegunt verscheen,
 2033 En riep: vertreck, eer u hier nieuwe ellenden drucken.
 Bezoek ons out gewest, het zal u daer gelucken.
 Hoe heeft my d'ouderdom verandert, en mijn buurt?

VOLCKAERT.

'k Vertrouw de hemel heeft haer herwaert aen gestuurt.

2017 Van een kint gelagh: geleggen is: „bevallen.” Zoo R. VOLLENHOVE, *Broederen*, III Bedr. 2^e Toon.

En hoe zy binnen 't jaer

Gelagh in 't kraembedt van twee vorstelijke zoonen.

En WESTERBAEN, *Lof der zoetheit*, bl. 6.

En hy van Pallas in het kinderbed gelagh.

2026 Godt woud's. Zie Deel I, 202.

2023-2034 Dit ziet op de twisten en oorlogen der Duitse Vorsten onderling.

Ick ken dit aengezicht: ick bidde u hoortze spreken.

LANTSKROON.

- 2010 Heeft iemant van ons vleck erghlistigh dit besteken?
Zie voor u. bestemoer, en stel ons niet te leur
Met logentael, of droom: ghy staet hier voor de deur
Der lantkappelle, en kunt de Godtheit niet bedriegen.

KOMMERIJN.

- Laet andren vry haer tong verhuren om te liegen,
2015 Te beuzelen by 't volck, dat gaerne wort gestreelt:
't Is mijn gewoonte niet; hoe zeer ick ben misdeelt
Van 't avontuur, dat my, van have en man verfteken,
Zoo lang heeft omgefolt in onbekende streken.

VRERICK.

- Ghy geeft uw zeggen schijn van waerheit, en van reën:
2030 Maer komt uw rede niet in alles overeen,
Zoo wil het haperen: men zal uw woorden wegen.
Hoe is uw naem? Hoe is 't met uw fortuin gelegen?

KOMMERIJN.

- Mijn eigen rechte naem is Kommerijn, en stemt
Geheel met mijn fortuin. Ick ben hier niet zoo vreemt,
2035 Of wert 'er opgevoedt gewonnen, en geboren.
'k Heb bey mijn ouders vroegh, ocharm te vroegh! verloren.
Het Leeuwendaelsch krackeel stont my te bijster duur,
Het koste goet en bloet, en leerde een weeuw hoe zuur
Men aen zijn' nootdruft raeckt, daer luttel valt te winnen.
2060 Ick zworf in ballingschap rontom, en kloeck aen 't spinnen,
Beholpme in eerbaerheit alleen, en onhertrouwt.

VRERICK.

Zy zworf van deur tot deur, en komt hier arm en out,
En brouwt, om wat genots, de waerheit met de leugen.
Heught u van ons krackeel?

KOMMERIJN.

Wie kan dit beter heugen

- 2065 Dan my, die 't eeuwich smert, dat dit krackeel ontitack,
Gelijck een vuile pelt, en sloegh van dack in dack,
Noch feller dan een brant, onmogelijck te bluschen?
Men raeckte hantgemeen: de vroomite schoot 'er tuschen,
Die stercke Warandier; (hy kreegh den naem van Helt
2070 Niet ydel, noch vergeefs) en Duinriek zocht gewelt
Te schutten, aen zijn zijde, en misverstant te scheiden;
Maer lieten 'er den hals, dat menighen beschreiden.
D'oprechte Godelief vericheide op dit gerucht,
En Lantskroon nam het kint: maer Duinrijcks weeuw bevrucht,

2061 Zie voor u voor „zie wie gy voor u hebt.”

2061 Zoo wil het haperen voor „zoo zal het u slecht bekomen.”

2073 Godelief: de weduwe van Warandier.

2074 Het kint: „Adelaert.”

- 2075 Ontvloot benaewwt dien moort, en quam uit noot, in heggen
En duin, van eene vrucht, een dochter, te geleggen.
Ick vlughte aen hare zijde, en tuige u waerze bleef.

VRERICK.

Hoe hietze?

KOMMERIJN.

Vredegunt.

VRERICK.

Dat Pan het u vergeef:

Getuightghe nu een zaeck, wel twintigh jaer geleden?

KOMMERIJN.

- 2090 Ay Heerschap, steur u niet: dit heeft al meê zijn reden.

VOLCKAERT.

Zijt ghy met Vredegunt uit Leeuwendaël gevlught?

KOMMERIJN.

Zoo waerlijk helpme Pan. Ick berghde zelf haer vrucht,

Toen zy in duin beviel, en storf met deze woorden:

O minnemoêr, de haet zal zoeken te vermoorden

- 2095 Door lagen of vergift de hoop van Duinrijcks struick,
Dit arm onnozel wicht; dies wil ick dat het duick',
En schuile twintigh jaer, bedeckt voor vriend en mage.
Dit zwoer ick haer, en ley het kint in uwe hage
Te vondeling, heel vroegh, op eenen morgenstont.

VRERICK.

- 2096 Ghy zorghe voor de vrucht, en niet voor Vredegont?

KOMMERIJN.

Die storf: ick hebze in duin en onder 't zant begraven,

En vliedende den twist, verkoos een stille haven.

Wat zou men doen? Ick schuwde ons lantplaegh, vol gevaers,

En 't vleck, daer Koeman, och mijn man, gelijk een baers,

- 2098 Gekerlt wiert met een mes, van Vechter, die finoordroncken,
Hem neêrley, daer hy zat, zoo stil, en niet beschoncken.

Och Koeman, och, hoe dick heb ick een' man ontzeit,

Mijn schorteldoecken nat, mijn oogen uitgeschreit?

Waer vont men oit een weeuw, zoo stil, en droef van harte,

- 2100 Als uwe Kommerijn, vol kommer, en vol finerte?

LANTSKROON.

Maer wat verzekert ons van zulck een vondeling?

KOMMERIJN.

De bloetroos op den arm, en Duinrijcks merreckring,

Die Vredegunt my schonck, om eeuwich te bewaren:

Nu komt hy wel te pas.

2076 Te geleggen. Zie vs. 2017.

2078 Hoe hietze?: „hoe heette zy?”

2097 Hoe dick heb ick een man ontzeit: d. i.: „hoe dikwijls heb ik een later huwlijks-aanzoek afgeflagt.”

VRERICK.

Laet zien dien ring.

KOMMERIJN.

Zeer garen.

VOLCKAERT.

- 2105 Wat zienwe? Duinrijcks merck, een knijn in duin, een knijn.
 Dit komt op waarheit uit: hier lieght geen valsche schijn:
 't Verhael hangt hecht aen een: hier mangelt niet een schakel.

VRERICK.

- Nu kan ick Pan verstaen, en zie door zijn orakel
 Den klaren dagh. Dit paer, uit Woudt-en-Veegodts bloet,
 2110 Ontslaet ons Leeuwendael van jaerlijcksche offerboet.
 Dees Maeght is 't hart van Pan, haer grootvaêr, en behoeder.

LANTSKROON.

- Koom herwaert, dochter, koom, omhels uw tweede moeder,
 Omhels nu Kommerijn, en onderstutze in noot.
 Z'ontvouwts ons uw geboorte, en berghde u in haer' schoot.
 2115 Men hylicke Adelaert en Hageroos te gader.
 Ick stel my heden in, gelijk een Vredevader,
 Op dat men haet en nijt, als in een graf, bedelf.
 De Noortzy blijf voortaan een VRYHEIT op zich zelf,
 Zijn' Heemraet onderdaen. Dat Volckaert daer regeere.
 2120 Ten beste van het volck, en twist en onheil keere.
 Malkandren nu omhelst, en tot een vrede pant
 Gezegt, en begroet, verwelkomt, hant aen hant:
 Dit paer geluck gewenscht, het bruiloftsliet gezongen,
 En met een rondendans eens in de boght gesprongen,
 2125 Ter eere van den Vrede, en onzen vader Pan,
 Die in verlegenheit zijn kinders redden kan,
 Hen zegent, na den vloeck, en op der vromen bede,
 Door lanttwist baent den wegh tot rust, en PAIS, en VREDE.

REY VAN LEEUWENDALERS.

- 't Is bruiloft in de weide:
 2130 't Is bruiloft op het lant.
 Nu danst om deze beide,
 En huppelt hant aen hant,
 Om Hageroos en Adelaert,
 Door ongeveinfde min gepaert,
 2135 Door reine liefde en trouw vergaert.
 O zoete zachte bant.
 De Zuidt-en-Noortzy paren
 Zich in dit paer te hoop.
 De tweedragt is vervaren:
 2140 Men leit een' vasten knoop.
 Men weet van lantkrackeel, noch nijt,
 Van wederwaerdigheit, noch spijt:

2139 Vervaren: „hoengevaren.“

Men zoent, omarmt, bemint en vrijt.
De Twist is op de loop.
2143 Wy zien de huisliën blijde,
En vrolijk, nu alree
Vol hoops van wederzijde
Krieoelen onder 't vee.
De Heemraet leit den Haet aen toom.
2150 De koeien geven melk en room.
Het is al boter tot den boôm.
Men zingt al PAIS en VRE.

PAIS en VRE.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE LEEUWENDALERS.

Onder de dertig en meer tooneelftukken, die, by zoo vele andere dichtwerken, van het weelderig vernuft, de veel omvattende kennis en de staten vlijt onzes dichters getuigen, is er wellicht niet een, dat, als drama beschouwd, het in voortreffelijkheid wint van het stuk, 't welk hy onder den zedigen tytel van *de „Leeuwendalers, Landspel,”* ten tooneele liet voeren. Sommigen onder zijne treurspelen mogen het van dat Landspel winnen, of door zwier van stijl, of door hooge vlucht, of door het treffende der toestanden, of door de belangrijkheid van het onderwerp, of door de voorstelling der karakters, niet een daaronder weet ik te noemen, dat zoo in allen deele aan de vorderingen der Kunst voldoet, en waarin zulk een volkomen harmonie bestaat tuschen onderwerp en behandeling. Het zou maar als een schrale lofspraak worden aangemerkt, indien ik zeide, dat de drie eenheden, waar voorheen zoo mede gesehermd werd, eenheid van tijd, van plaats en van handeling, naauwkeurig in dit Landspel zijn in acht genomen; er bestaan meesterstukken, welke deze vereischen missen: en daar-en-tegen is het getal niet uit te spreken der drooge en verveelende prullen, waarin die trouw zijn nagekomen; maar behalve de voorschriften, door de Aristarchen van Vondels eeuw, en ook door hem zelve, gesteld, en waarvan althands de beide eerste alleen tot het dorre geraamte van het stuk betrekking hebben, zijn er andere regelen, welke het gemakkelijk valt te stellen, doch om welke na te komen men talent en smaak bezitten moet, en welke Vondel in de „Leeuwendalers” nergends uit het oog verloren heeft. Zijn Landspel is met geene nuttelooze, de handeling vertragende epizoden belast: al wat gesproken of verricht wordt staat tot de hoofdzak in een naauw ja onafscheidelijk verband: afwisseling van verwachting, vrees en hoop, die krachtige prikkel der belangstelling, is met oordeel aan-

gebracht: de nieuwsgierigheid, van den aanvang af gespannen en meer en meer aangevuurd, wordt aan het slot ten volle bevredigd door een dubbele, met zorg voorbereide en toch verrassende ontkenning: de karakters zijn over 't geheel treffelijk geschilderd: de beschrijvingen, zoo wel als de lyrische brokken, waarmede het stuk doorweven is, zijn vol poëzy, de versifikatie is uitnemend, de dialoog levendig, en de toon, overeenkomstig met 's dichters bedoeling, in de Opdracht uitgedrukt, aan den aart der stoffe geëvenredigd.

Te hooger lof moeten wy Vondel, als vervaardiger van dit Landspel, toekennen, wanneer wy er by in aanmerking nemen, dat het werd vervaardigd ter voldoening aan een voorkomende behoefte. Geschreven ter viering van den vrede, te Munster gesloten, was het stuk, wel beschouwd, eenvoudig een gelegenheidstuk, en het zoudt uit dien hoofde aanspraak mogen maken op een toegevende beoordeeling. Ik weet by ondervinding, dat dergelijke arbeid niet tot de gemakkelijkste behoort, dat hy in de daad een waagstuk is, waar by men groot gevaar loopt op een der menigvuldige klippen, welke men op zijn weg ontmoet, te stranden: dat men zich al dubbel te vrede mag houden, wanneer men een werk geleverd heeft, dat by de opvoering eenige toejuiching ontmoet; — maar dat men zich volstrekt niet moet voorstellen, dat ons kunstgewrocht de gelegenheid, voor welke het vervaardigd is, overleven zal. Naauwlijks is er een van de honderd gelegenheidstukken, dat nog de proef eener lezing kon doorstaan, na dat, met die gelegenheid, ook de geestdrift of belangstelling, door den tijdgenoot betoond, voor goed was geweken. En het is een treffend bewijs voor de verdiensten van Vondels werk, dat het te dezon opzichte een gunstige uitzondering maakt, en nog na twee eeuwen lezers en hoorders boeien kan. Dit was althands het geval by my, zoo wel als by de toehoorders van onderscheiden kunne, aan wie ik, in ettelijke lezingen, voor onderscheiden jaren, zoo in de Maatschappij *Felix Meritis* te Amsterdam als in het Genootschap *Oefening kweekt kennis* te 's Gravenhage gehouden, dit kunstgewrocht in zijn byzonderheden deed kennen, en wier aandacht ik op de esthetische waarde daarvan vestigde: en dit zal, vlei ik my, ook het geval by mijn tegenwoordige lezers zijn, wanneer zy, niet te vrede met een oppervlakkige kennismaking, de „Leeuwendalers” aan een meer gezette beschouwing onderwerpen. Wederom waag ik het, my hierby tot hun gids aan te bieden.

Vooraf een woord over het denkbeeld, dat Vondel by de keuze van zijn onderwerp geleidde.

Gelijk ik zeide, was het de viering van den Munsterschen vrede, die een dichtvrucht vorderde van Vondels pen. Oppervlakkig beschouwd stonden er twee wegen voor hem open. Hy kon personen ten tooneele voeren, die werkelijk bestaan hadden of nog bestonden, de helden van den tachtigjarigen oorlog, zoo hen, die de rechten van Spanje, als hen, die de zaak der gewetensvrijheid verdedigden, doen handelen en spreken, en in gloeiende vaerzen de onafhankelijkheid bezingen, welke zich de Vereenigde Staten hadden verworven: — of hy had het veld der allegorie kunnen betreden, en Goden, Godinnen of zinnebeeldige personaadjen opvoeren, die op hoogdravenden toon hun blijdschap over het gebeurde aan den dag legden en aan Neder-

land, tot belooning voor de gedane opofferingen en betoonde volharding, de glansrijkste toekomst voorspelden. Wat de allegorie betrof, Vondel had er zich reeds van bediend in zijn „Getemde Mars”, en waarschijnlijk begreep hy te recht, dat deze dichtsoort den lezer, ja, genoeg kan geven, maar op het tooneel gebracht, den toehoorder veelal koud en onverschillig laat: — en tegen het dramatizeeren van historische personadjen bestond voor hem een bezwaar van geheel andere natuur: te weten, dat Vondel noch voor de helden van den vrijheidsoorlog, noch voor de zaak, welke zy hadden voorgestaan, de geringste sympathie gevoelde. Tegen Maurits — dit weten wy — had hy sedert ruim dertig jaren een bitteren haat gevoeld; maar ook over Willem I, Brederode, Egmond, Marnix en wie verder aan het hoofd der beweging tegen Spanje had uitgeblonken, dacht hy in 1648 geheel anders dan hy nog in 1628 deed. Met zijn kerkelijk geloof was tevens zijn politiek geloof veranderd: te gelijk met zijn erkenning van een zichtbaar Opperhoofd der Kerk, had hy ook het geloof aangenomen in een goddelijken oorsprong van het koninklijk gezach, en alle opstand was in zijne oogen heiligfehennis geworden. Niet alleen de Engelsche Indendenten en de Schotische Puriteinen, toen zy, vereenigd, Karel Stuart van zijn vrijheid, kroon en leven beroofden, waren in zijn oog strafwaardige muiters, tegen welke hy by afwisseling den krachtigen geesfel der verontwaardiging bezigde of den roskam der satyre, — maar de opstand der Nederlanden tegen Filip kwam hem even onwettig voor: en hy zou dit eerlang toonen, wanneer hy, onder bedekte namen en beelden, dien opstand in al zijn byzonderheden ten tooneele zou voeren.

By een zoodanige overtuiging, was het van Vondel niet te vergeen, dat hy zich in zijn gedicht krachtig verheugde over de bevochten onafhankelijkheid, en nog minder over de bevochten gewetensvrijheid; doch er was een andere, geheel op zich zelve staande grond tot blijdschap, de vrede zelf, het ophouden van den oorlog, en by gevolg van de rampen die hy baart, de rampen, door hem reeds zoo menigmaal in zijn gedichten betreurd: en het was deze stof tot verblijden, welke hy bezingen kon, zonder dat hy zich daarby behoefde in te laten met een onderzoek naar de oorspronkelijke aanleiding tot den krijg: een onderzoek te meer overtollig, om dat de getuigen der gruwelen, waarmede de tachtigjarige oorlog was aangevangen, sedert lang van dit aardsehe tooneel verdwenen waren: om dat mede sedert lang die oorlog meer uit eigenhefde dan uit wrok gevoerd werd: om dat de vrede door toenadering tussehen de partyen was voorafgegaan: om dat de Vereenigde Nederlanden in 't algemeen, en Amsterdam in 't byzonder, al voor een geruimen tijd den Franschen bondgenoot minder geneegen waren dan den Spaanschen vyand, en de verzoening met dezen oprecht en van harte plaats had.

De zaak aldus uit het aangewezen oogpunt beschouwende, vormde Vondel het plan van zijn drama en, zich noch op den eenen noch op den anderen der zoo straks vermelde wegen begevende, baande hy zich een nieuw en eigen pad. De vrede was niet alleen bestemd om den Vorsten verademing te geven; maar vooral, in de eerste plaats, om den Volkeren rust te schenken: het waren alzoo de rampen, waaronder alle rangen en standen, van de aanzienlijkste Edellieden tot aan de geringste

boeren — en deze laatste vooral — hadden geleden, het was hun gerechte blijdschap over het ontsluiten eener betere toekomst, die tot onderwerp moesten strekken aan zijn gedicht: en hy bepaalde daarom, dat het volk, en wel het landvolk, de hoofdrol zou spelen, en dat, tot plaats der handeling, het open veld, het land, zou worden gekozen. Dat land, een strek of buurt, door een beek in Noord- en Zuidzijde verdeeld, zou zinnebeeldig de beide hoofdverdelingen van Nederland voorstellen: even als dit zou ook het denkkeeldige Leeuwendaal de bittere vruchten van oude veten bezuren moeten, en ook aldaar zou de oneenigheid door een vasten vrede eindigen; — doch verder moest ook — met uitzondering van eenige kleine, meestal nauwelijks merkbare punten van vergelijking — de allegorie niet gaan: en voor de rest het Landspel een stuk op zich zelf zijn, met een eigene en van het hoofdonderwerp geheel onafhankelijke *intrigue*; alzoo geschikt om belangstelling op te wekken, ook dan, wanneer men het geheel buiten verband beschouwde met de gelegenheid, waarvoor het vervaardigd werd. Zoo al die op zich zelve staande *intrigue* de aandacht van lezer en toeschouwer eenigzins van de hoofdzak aafleidde, mischien lag dit wel juist in Vondels bedoeling. Hy had zijn allegoriën in den „Palamedes” en zijn historische voorstellingen in de „Maria Stuart” wel door het publiek zien toejuichen, maar alles behalve gunstig zien opnemen door de Regering: hy wist hoe nauw de Argus-oogen, zoo van verbolgene Predikanten als van geheime benijders op hem loerden, en hoe een nieuwe onvoorzichtigheid hem weder vervolging, boete, wellicht gevangenis, zou kunnen berokkenen. Wat was dus natuurlijker, dan dat hy, door ondervinding geleerd, alle zorg in 't werk stelde om zich schootvrij te houden, en zijn toespelingen, waar hy dachten kon, dat zy aansloot zouden verwekken, met dichte sluiers te bedekken, en om zoo wel de minnary der jonge lieden als andere niet of zeer onschuldig allegorische epizoden meer op den voorgrond te brengen. Hoezeer hy vreesde, dat men den heimlijken zin, die hier en daar schuilde, mocht opdelfen en er hem voor doen boeten, blijkt uit de moeite, welke hy zich geeft in de opdracht van zijn stuk aan Le Blon, om alle angstvallige nasporingen te voorkomen. „Honighbyen,” zegt hy, „zullen uit deze bloemen niet dan honigh en nekter zuigen. Indien by ongeval een spinnekop hier vonsje uit trecke; het komt by haren aert, niet by de bloem toe. De Voorredenaer zal het wit van dit werck outvouwen. Wie hier te diep in verzincke, en neuswijs, in alle personaedjen vaorzen en woorden, geheimenissen zoekt, zal ze 'r niet in vinden.” Moeten wy in deze vrees van den dichter voor „neuswijze” opspoorders van geheimenissen, en in zijn verwijzen naar de verklaring, welke de Voorredenaar geven zal, geen afleider zien, in de voorbaat geplaatst tegen den baubliksem, die tegen hem zou geflingerd kunnen worden door de zoodanigen, als, niet te vreden met de leiding van den Voorredenaar, den openbaren en voor elk zichtbaren landweg, waarop deze hen tot een overtolligen gids strekte, verlaten wilden, om hier en daar een duister kronkelpaadjen in te slaan, en aldaar dan te vinden, mischien ja, wat Vondel met vlijt verborgen had, maar ook wellicht wat zy er zelve moedwillig zouden brengen?

Wat hiervan zij, de drie verschillende bedoelingen van onzen Dichter, om, voor-

eerst, den gefloten vrede te bezingen, 2°. daarby zijn individueele betchouwingswijze niet te verloochenen, en, 3°. hierby de noodige voorzichtigheid in acht te nemen, werkten te samen om dit Lantspel te doen worden wat het is, een allegorie, zoo men wil, maar geen koude, opgesmukte allegorie, waarby 't zij de goden van Olymp en Parnas, 't zij geperfonifieerde deugden en ondeugden of andere zinnebeeldige wezens hun rol komen opsnijden, en waar theatrale toefstel, keur van dekoratiën, zang en dans, kunst- en vliegwerk den toefchouwers den slaap uit de oogen moeten houden; maar een frische, lustige, bevallige allegorie, waarin, ja, zoo wel landstreek als personen louter fiktie zijn, doch waarin die landstreek zoo duidelijk, zoo schilderachtig, zoo liefelijk is voorgesteld, dat wy er ons gaarne in vermeien, en waarin die personen optreden als menschen van gelijke bewegingen als wy, menschen, fiksche geteekend en handelende elk overeenkomstig zijn eigen stand en inborst: het is een allegorie, doch waarin — wat in allegoriën byna nooit het geval is — neigingen, driften en hartstochten met de sprekendste kleuren worden afgechetst.

Vondel zelf — en zoo zullen wy, na deze in veler oog mischien te lange inleiding, eindelijk tot de ontleding van het stuk zelf geraken — gevoelde de behoefte om zich te rechtvaardigen over de wijze, waarop hy zich van de taak, door hem aanvaard, had gekwet. Reeds in de Opdracht ontwikkelt hy niet alleen, op zijn eigenaardigen trant, in mannelijke en kernvolle taal zijn bedoelingen, wat de keuze van onderwerp en toon betreft, maar acht hy het tevens noodig, zich te verontschuldigen, dat hy, de treurspeldichter, te dezer gelegenheid een anderen toon aansloeg. Dan ook jegends het Publiek acht hy een dergelijke verontschuldiging gepast, en daartoe dient de Voorrede, waarmee hy den toefchouwer op het rechte standpunt zoekt te brengen, van hetwelk deze zijn stuk te beoordeelen heeft. Gewis zou een apologie, als hier te berde gebracht wordt, thands geheel overtollig zijn. Verre dat iemand er een verwijt van maken zal aan den dichter, dat hy den hoogen treurspeltoon verlaat, zal men hem prijzen, wanneer hy zijn personen als gewone, in natuurlijke sfeer zich bewegende menschen laat spreken en handelen. Met dat al had Vondel, van wien men tot dien tijd alleen treurspelen gezien had, geen ongelijk, dat hy, een spel van geheel anderen aart schrijvende, de beweegredenen opgaf, welke hem daartoe hadden gedreven.

Te meer vinden wy ons genoopt, hem hierin gelijk te geven, wanneer wy de geestige wijze in aanmerking nemen, waarop hy 't doet. De berijnde Voorrede is een model van vrolijke, gemakkelijke poëzy, waarby de dichter, op een alleraardigste wijze, de voorstelling van het hooge, het verhevene, het deftige, met die van het eenvoudige en boersche kontrasteeren doet, een klaar en helder inzicht opent in de allegorische beduidenis van zijn stuk, en in korte, breede trekken de voordeelen schildert van den gefloten vrede.

Dan, om my van zijn uitdrukking te bedienen, nu „begint de rol”, en reeds dadelijk wordt de toefchouwer bekend gemaakt met hetgeen hem noodig is te weten. De oude Kommerijn — een gelukkige personifikatie der stille, eenvoudige, vrome,

trouwe Hollandsche huismoedertjens uit den minderen stand — keert, uit haar twintigjarige ballingschap, met het aanbreken van den dag, in Leeuwendaal terug. Zy herkent het vlek, de beek, de brug, de Landkapel, de woningen, het bosch, en schildert al pratende de geheele lokaliteit, welke het tooneel voorstelt, voor den toeschouwer af. De komst van Blinden Wouter en zijn geroep geven aan de oude vrouw aanleiding om naar de reden daarvan te vragen, en aan hem, om het verhaal te doen der droeve gebeurtenissen, die de rampen van Leeuwendaal verwekt en het jaarlijksche zoenoffer hebben noodzakelijk gemaakt. De voorspelling, dat die rampen zullen ophouden, of met andere woorden:

*Dat Pan genezen zal de langgeproefde smart
Wanneer de wilde boogh hem mické naer zijn hart,*

dat geheimzinnige raadsel, dat den knoop van het stuk uitmaakt, wordt hier reeds medegedeeld en de aandacht des toehoorders alzoo dadelijk daarop gevestigd, even als op den Wildeman, van wien een beschrijving gegeven wordt, die in hare soort gerust naast die van „den Sparrewouwer” Reus, in den „Gysbrecht”¹⁾ mag gesteld worden. Ik zeg hare soort; want in den „Gysbrecht” is het de Edelman, die, in destigen, klasieken stijl, een reusachtigen krijgsaanvoerder schildert: in de „Leeuwendalers” daar-en-tegen is het de eenvoudige dorpsbode, die op boerschen trant de afbeelding van een schrikbarend boschmensch geeft; maar in ieder van deze twee beschrijvingen zijn stijl, uitdrukkingen en beelden volkomen aan den stand en het karakter der sprekers, zoo wel als aan het onderwerp, geëvenredigd.

Hoogst natuurlijk mede is in dit eerste tooneel de nieuwsgierigheid, welke Blinde Wouter van zijn kant aan den dag legt, om te weten, wie Kommerijn is en wat haar naar Leeuwendaal voert, en het is een vernuftige voorzorg van Vondel, dat door de uitweidingen der praatzuchtige oude vrouw noch Wouter noch het publiek iets meer vernemen dan wat voor 't oogenblik geweten moet worden; al kan een opmerkzame geest reeds dadelijk bespeuren, dat hetgeen thands verzwegen wordt van gewichtigen invloed zal zijn op de ontkenning.

Het tooneel tuschen Adelaert en Hageroos, dat nu volgt, levert een bewijs op, dat Vondel ook de Italiaansche schrijvers niet zonder vrucht gelezen had. Het is geheel in den trant van de landspelen van Guarini en zijn kunstbroeders, by wie ook Hooft was ter schole gegaan, toen hy zijn „Granida” schreef. Adelaert is een volkomen *pastor fido*, die zijn liefde verklaart op de wijze dier idyllen-herders, wier ras sedert Florian en Gellert is uitgestorven: Hageroos van hare zijde toont zich zoo preutsch en fier als van ouds alle herderinnen zijn voorgesteld; doch tevens zoo schalksch als Vondel zelf van nature maar wezen kon: en toch, al bespeuren wy in dit onderhoud den invloed der Italiaansche school, wat de gevoelens, de bespiegelingen en zelfs de *conceiti* betreft, de Hollandsche kleur verdwijnt onder dat uit-

¹⁾ Zie Deel III, blz. 399, 400.

heemfche vernis niet. Het landschap, waar de gelieven van gewagen en waar zy zich in bewegen, is niet Italiaansch, niet Arkadisch, maar Hollandsch, althands Nederlandsch: de beelden, waarvan zy zich bedienen, zijn Nederlandsch: de hazewind, de melkkoe, de nachtegaal, de haas, waarover zy spreken, zijn Nederlandsch, en wy blijven, tot in de kleinste byzonderheden, op eigen bodem.

Zeer gepast strekt nu het derde tooneel, tuschen Kommerijn en Adelaert, om den toehoorder aangaande Hageroos en haar afkomst eenig nader bericht te doen erlangen; waardoor hy reeds begint te gissen, dat het geheim van haar geboorte en de terugkomst van Kommerijn in eenig verband zouden kunnen staan; en niet minder staat tot den samenhang in onmiddellijke betrekking de fraaie reizang, waarmede dit Bedrijf gefloten wordt, en waarin de Leeuwendalers uitweiden over twee voorteekenen, die den oorlog waren voorafgegaan, t. w. het verschijnen van een komeet of staartster en het stranden van een walvisch; gebeurtenissen, geschikt om by het landvolk een blijvenden indruk te maken: en aan welker onheilspellende beteekenis in Vondels dagen groote kettery zou geweest zijn, geen geloof te slaan.

In het Tweede Bedrijf treden twee nieuwe personaadjen op, Volckaert en Heere-man, de Heemraden der twee Buurschappen, die de Staten der beide Nederlanden voorstellen. Vondel heeft hen afgeschilderd als bezadigde, welwillende lieden, die den vrede wenschen en door alle middelen zoeken te bevorderen, doch niet-te-min hun onmacht aan den dag leggen om het jaarlijksch offer te voorkomen. Het is noodeloos te herinneren, dat dit offer van één jongeling een allegorie is van de offers, die jaarlijks de oorlog vordert, wanneer hy den bloem der jongelingschap ten grave sleept.

De verwachting wordt meer en meer gespannen door het verhaal van de merkwaardige droomen en voorteekenen, welke van mond tot mond loopen: een verhaal, dat wellicht aan Bilderdijk het eerste denkbeeld gaf van het heerlijke fragment in zijn *Ondergang der Eerste Wereld* ¹⁾, 't welk een dergelijke opsomming bevat:

Heel het volk had Geesten hooren wandlen:

Gezuis van booggeschut, geruisch van wapenhandlen,

En 't gonzen van den steen die jlingert door de lucht

Vernomen, nu, doormengd van akelig gezucht,

Dan, van een woest gehuil als onderaardsche winden;

't Aandoenlijk noodgekerm van afgejaagde hinden;

Of 't brullen der hyene, in aanval op haar prooi.

Een oolam wierp, die nacht, in de aangelegen kooi,

Een vuigen leeuwenwelp, die door de kudde woedde.

Een slang ontjprong aan 't ei waarop de stroomzwaaen broedde.

Een bloedwel had gevloeid uit beuk- en eikenloof.

Dat alles was gezien; voor 't minst, het vond geloof.

Dan, keeren wy tot de „Leeuwendalers” terug, en letten wy — eer wy van het tooneel tuschen de beide Heemraden afdappen, — op de woorden, door Volckaert

¹⁾ III Zang, vs 355—370.

— vs. 600—602 — gebezigd en die het beginfel van den opstand tegen Spanje bepaald fchijnen af te keuren.

Een gelijke toefpeling op de politiek meen ik te vinden in hetgeen, in 't volgende tooneel, door Lantskroon en Vrerick wordt gezegd, vs. 745—751, en dat gericht is tegen hen, die voor het doorzetten van den oorlog waren. Uit die regels, ten zij ik my fterk bedriege, mag men opmaken, dat Vondel in den Munfterfchen vrede volftrekt geen overwinning op de Spaanfche tyranny, volftrekt geen bevochten onafhankelijkheid der Nederlanden, maar alleen de verzekering van ftoffelijke welvaart zag. Even zoo zie ik in de taal, welke Lantskroon — d. i. de Koning van Spanje, of de Spaanfche Monarchy — vs. 775—779 — voert, een krachtige afkeuring van allen opstand. En, wat opmerking verdient, zijn woorden worden niet door Vrerick wederlegd: bewijs genoeg, dat zy de overtuiging des dichters volkomen uitspreken.

Hoe fiks en levendig de dialoog tufchen de beide Heerfchappen ook zij, de fituatie is hier niet geheel van eentoonige gerektheid vrij te pleiten; daar beiden dit en het vorige tooneel over hetzelfde onderwerp loopen, en er zoò tufchen hen als tufchen de Heemraden geen verfchil van inzichten en voor als nog weinig verfchil in de karakterfchildering aan den dag gelegd wordt: zoo dat men hier dat licht en bruin mist, 't welk in een drama uitwerking te weeg moet brengen. Een tweede aanmerking, welke ik te dezer gelegenheid niet verzwijgen mag, is, dat de aart van het gezach, in dit ftuk aan de beide Heerfchappen toegekend, niet genoegzaam is omfchreven. Wel was dit moeielyk; want Vondel kon in Leeuwendaal geen Koning en geen Stadhouder te pas brengen, en zoo liet hy den aart der betrekkingen, door Lantskroon en Vrerick bekleed, met opzet eenigzins in 't duifter: doch hier moet het gevolg van zijn, dat de bemoeijingen dier belangrijke perfonaadjen iets onbestemds kregen, 't welk geen gelukkige uitwerking doet.

Wat echter de beide vorige tooneelen in levendigheid van handeling misfen, wordt ruimschoots vergoed door het volgende. De twist tufchen de beide domme, kwaad-aardige boeren, de verwijten, welke zy elkander naar 't hoofd werpen, die fchildering van het geheele landmansbedrijf, welke er by te pas gebracht wordt, dat alles is zoo meesterlyk door de pen des dichters gefchetst, als Jan Steen zulks met het penceel des fchilders had kunnen doen. Govert en Warner zijn typen, die, by het gemis van al de goede hoedanigheden, welke men by landlieden aantreft, al de gebreken bezitten, die zich fomwijlen meer byzonder by hen vereenigen, als: dwarsheid, koppigheid, haatdragendheid en een foort van fluwheid, nadeeliger dan het grofte onverftand.

Opmerking verdient het, dat juist Warner — d. i. de Noordzijde of de Provinciën der Unie — hier wordt voorgesteld als zich tegen het fluiten van den vrede aankan-tende, en wel uithoofde der groote voordeelen, welke de oorlog hem en die van zijn foort bezorgt. In 't algemeen speelt de Noordzijde in dit ftuk de minst glansrijke rol; de (katholyke) Zuidzijde, van waar de vredesvoorftellen waren uitgegaan, wekt de fympathie des dichters: en tot haar behoort de held van het ftuk, wiens naam „Adelaert” alleen reeds een verheven karakter moet uitdrukken.

De Reizang, die het Tweede Bedrijf besluit, is niet alleen een juweeltje van liefelijke, welluidende poëzy, maar moet onze bewondering wekken om het gemak, waarmee Vondel hier, zonder ergends aan het zangerige der maat te kort te doen, van al wat de mythologie van Pan vertelt, en wat hy uit de meest verwijderde bronnen heeft weten byeen te zamelen, een beknopt, maar volledig Kort Begrip (*résumé*) aan den Lezer geeft, die, na het bestudeeren der „Leeuwendalers”, meer omtrent die oude Godheid weten zal dan hem eenige *Bibliotheca classica* of ander woordenboek zal leeren.

Keurig is in het Derde Bedrijf het verhaal, dat Hageroos geeft, van den aanflag, op haar beproefd, en van haar redding door Adelaert, en met sijne kunst is de overgang, van schijnbare koelheid, gelijk zy die in 't Eerste Bedrijf jegends hem aan den dag legde, tot de zelfopofferende min, die zy later toont, hier genuanceerd. Zagen wy haar eerst met haar minnaar den spot drijven, nu is zy half gewonnen: zoo zy aan zijn minneklachten nog geen gehoor verleent, het is uit een gevoel van kieschheid, dat het onderscheid van stand in acht neemt, 't welk tuschen hen bestaat: — en eerst dan, wanneer zy Adelaert in doodsgevaar ziet, zullen wy haar, ongeveinsd, voor haar liefde zien uitkomen. Recht naar de natuur is de vreugde van Adelaert gescheist over de dienst, welke hy aan Hageroos heeft mogen bewijzen, en niet minder zijn te-leur-stelling, wanneer hy bespeurt, dat dit alles hem nog geen stap verder gebracht heeft. Ook Hazepoot, de trouwe hond van Hageroos, speelt hier wel een zwijgende, maar toch geen onnoodige rol: en mede uit de natuur gegrepen is het oogenblik, waarop zy, door het wakkere dier te liefkozen, haar beschaamdheid en tevens haar geheime gevoelens aan den blik des minnaars poogt te onttrekken.

Wederom is het een blijk van 's dichters goed overleg, dat hy de mededeeling van den noodlottigen uitflag der keur aan Adelaert laat plaats hebben juist op het oogenblik, dat deze baloorig en radeloos, en 't leven hem tot last is: zoo dat de tijding; ver van hem neder te slaan, gelijk Blinde Wouter vreesde, hem welkom in de ooren klinkt. Zijne opgewondenheid aan den eenen, en de neêrslachtheid van den Dorpsbode aan den anderen kant, leveren een geestig geschilderd contrast.

Nadat de Rei zijn bekommernis over den uitflag der loting heeft aan den dag gelegd, heeft in het Vierde Bedrijf de plechtige trekking plaats. Het lot om geöfferd te worden valt, gelijk men kon vooruitzien, op Adelaert. Met diepe menschenkennis is hier de verschillende indruk geteekend, welken die noodlottige uitkomst op de gemoederen der aanwezigen maakt. Adelaert toont er zich verheugd mede en ziet den aanstaanden dood met moed in 't aangezicht. Zijn voedstervader Lantskroon verwijderd zich met Heereman, als in wanhoop, om te overleggen wat nog tot redding mogelijk zij. Vrerick en Volckaert, hoewel met des jongelings lot diep bewogen, achten het niet-te-min een voordeel, dat, nu er toch een offer vallen moet, het lot juist hem treft, die zoo getroost den dood in de oogen ziet, Hageroos is wanhopend: en toch heeft zy haar eer te lief om die, tot het behoud van Adelaert, in de wangschaal te stellen: en zy weigert daarom het plan te volgen, door Heereman bernaamd, dat zy door liefkozingen en gelei den Wildeman in slaap zou fussen. Even zeer in 's menschen natuur liggen de pogingen, door Lantskroon en Heereman aangewend,

om, nu 't lot een jongeling, hun zoo dierbaar, treft, de zaak ongedaan te maken, en licht te verklaren is de twist, die hierdoor ontstaat tusschen de beide Heemrden, straks nog zoo bezadigde en zoo eensgezinde lieden. Hoezeer ook Vrerick en Volckaert het recht aan hunne zijde hebben, vindt men zich toch geneigd, eenig gewicht te hechten aan de redeneering van Lantskroon, vooral aan zijn bedenking, hoe Pan, ten zoen van den moord, aan den zoon des Woudgods gepleegd, het bloed van diens *kleinzoon* kan vorderen: een bedenking, die reeds nu voorbereidt op de ontkenning, waarby zy zal worden opgelost. Dat tooneel tusschen de Heerschappen is vol harts-tocht en beweging, en aandoenlijk schoon vooral is vs. 1750—1768, de klacht van Lantskroon, waarmede het besloten wordt. In het gerezen geschil kan noch wil eene der partyen toegeven, en het is alleen, wanneer het bericht van den volksoploop, dat Wouter brengt, Lantskroon voor erger rampen vreezen doet, dat hy begrijpt voor 't lot te moeten bukken.

Het Eerste tooneel van het Vijfde Bedrijf, waarin Adelaert, na met reigezang ter offerplaats gebracht te zijn, zijn laatste wenschen uitboezemt, getuigt wederom, hoe innig Vondel in den geest der Ouden was doorgedrongen. Volkomen in den stijl van Virgilius zijn de afscheidsredenen van den wakkeren jongeling en de toezeggingen, hem door de beide Heerschappen gedaan. De zoogenaamde krisis is nu gekomen: het lot van den jongeling schijnt onherroepelijk beflist: de Wildeman daagt op en staat met pijl en boog gereed, zijn offer te vellen: niets kan naar menschelijke berekening Adelaert van een wilsen dood verlossen. Maar de op zich zelve reeds treffende situatie moet nog treffender worden, de pathos nog hooger stijgen. Hageroos vertoont zich en wil voor of met haar minnaar sterven. Kort en levendig, gelijk het wezen moest, is dat roerend tooneel. De Wildeman staat nu gereed, zijn moordenden schicht beiden door 't hart te jagen, wanneer Pan verschijnt, en, terwijl hy het leven der jonge lieden behoudt, tevens verklaart, dat het Orakel vervuld is.

Maar hoe is dat Orakel vervuld? Waarom kon de Wildeman gezegd worden, toen hy op Hageroos aanlegde, *te mikken naar het hart van Pan?* en welk paar, *geteeld uit akkergoden* is het, dat, door zijn huwelijk, Leeuwendaal moet bevredigen? De oplossing dezer vraag, welke de toeschouwer, op 't voorbeeld der Heerschappen, genegen is te doen, wordt door Kommerijn gegeven: en de ontdekking der geboorte, de *herkenning*, waarvan onze dichter aan 't slot der Opdracht gewach maakt, heeft plaats, niet plotseling en ongemotiveerd, zoo als dit te dikwijls in zoo vele oude en nieuwe stukken, zelfs b. v. in *l'Etourdi*, in *l'Avare*, en in *les fourberies de Scapin* van den grooten Molière plaats heeft, maar behoorlijk van den aanvang voorbereid, zoo dat zy den toeschouwer niet onverwacht op 't lijf valt, maar volkomen beantwoordt aan de gissing, welke hy by zich zelve reeds gemaakt heeft, en hem alzoo bevredigd heen zendt.

Het vrolijk slotkoor ter viering van de gezegende toekomst, die zich voor Leeuwendaal opent, is recht zangerig, en, even als al de rest, in den waren toon geschreven, dien 't onderwerp en de stand der personen vereischen.

Niet ongepast is het, aler ik van deze beschouwing afstap, de aandacht des lezers nog te vestigen op de woorden, met welke Lantskroon aan het slot van 't stuk de

Noordzijde tot een *Vrijheid op zich zelf* verklaart. Men kan daaruit afnemen, hoe de dichter, aan zijn politiek geloof getrouw, de onafhankelijkheid, door de Zeven Provinciën by den Vrede van Munster verworven, niet aanmerkt als een loon van betoonde volharding en dapperheid, maar als een vrijwillige gift, haar door den wettigen Opprepper, uit gunst en onverplicht, verleend. De sympathie, welke Vondel, niet alleen voor den Landsheer, maar ook voor de Zuidzijde in 't algemeen koestert, straalt, ik heb er al reeds op gewezen, het geheele stuk door. Hy zwaait lof toe aan den *Grooten Vrederick*, als hersteller van den vrede, hy geeft, met zijn gewonen eerbied voor de *Heeren Staten*, aan hun vertegenwoordiger Volckaert allen lof; maar Warner, de twist-zoeker, wiens naam reeds zijn aart kenmerkt, is de Hollandsche koopman of de hoptman in Hollandsche dienst, die *in troebel water vifcht*: — terwijl de edele kleinzoon des Woudgods tot de Zuidzijde behoort. Ik zeg nogmaals, niet te gelooven, dat Vondel met Adelaert eenig historisch personaadje op 't oog hebbe gehad; doch wil men gisfingen wagen, het staat ieder vrij. Wil men, in Warandier, Lamoraal Grave van Egmond zien, wiens zoon de Spaansche zijde koos, of ook wel, in Adelaert, Ottavio Farnese, Prins van Parma, en in zijn moeder Godelief de Goevernante Margareta zien, of mischien den moedigen jongeling voor een type van Don Jan van Oostenrijk houden, ik heb er vrede mee; mits men my slechts vergunne, geene allegorie te erkennen, waar zy in zoovele nevelen gehuld blijft.

Neen, alle symbolieke beduidenis der personaadjen ter zijde stellende, houd ik my overtuigd, dat de „Leeuwendalers,” mids hier en daar een weinig ingekort en door bekwame tooneelspelers uitgevoerd, ook heden ten dage met gunstig gevolg ten tooneele zouden kunnen gebracht worden. Een uitnemende gelegenheid daartoe, en hoedanig eene het byna niet denkbaar is, dat zich immer weder zou kunnen voordoen, heeft men in der tijd ongebruikt laten voorbygaan: te weten, toen de vrede tuschen ons tegenwoordig Koninkrijk en België gefloten werd. Het stuk was er om zoo te zeggen voor gefchreven: ik heb er toen op aangedrongen dat men het vertoonen zou: en ik heb nooit achter de redenen kunnen komen, die het toenmalig Bestuur van den Stads Schouwburg te Amsterdam, 't welk toch uit mannen van kunde en smaak bestond, zwaarigheid hebben doen maken om aan dien aandrang gehoor te geven.

Tevens met de „Leeuwendalers” gaf Vondel, by wijze van toegift, een keurige vertaling uit van Virgilius Eerste *Ekloga*, als volkomen op de tijdsomstandigheden gepast. Ik laat hier dat dichtstuk volgen, zonder er verder over uit te weiden; dewijl wy er reeds een proza-vertaling van gehad hebben ¹⁾ en er nog bovendien een tweede be-rijming van zal volgen, tevens met de metrische vertaling van den geheelen Virgilius, hoezeer dan in een andere vaersmaat bewerkt.

1) Zie hierboven, blz. 37.

HERDERSKOUT

TURSCHEW

MELIBEUS EN TITYR.

MELIBEUS.

HY Tityr leght en duickt vast, uitgestrekt,
In 't groen, zoo dicht van beuckenloof bedeckt,
En tureluurt op uwe pijp, gesnede
Van wanckel riet, een veltiet, wel te vrede:
Maer wy, ocharm, verlaten lant en zant,
En Vaders haert. Ghy mooght aen dezen kant

Uw Amaril, uw schoonste, in schaduwe eeren,
En bosch en galm uw minnewijzen leeren.

TITYR.

O Melibeus, een Godt heeft my geredt,
10 En dus geruſt in vaders erf gezet.
Ick zal hem oock mijn leven langk belijden

1 En tureluurt: elders (Deel I, blz. 98) vinden wy by Vondel 't zelfde woord met verschil van eene letter:

En 't zoet gelureluer van Pans veelgaetſche pijp.

2 Gesnede: Slechts zeer zeldzaam en alleen in vruchten van zijn vroegeren leeftijd treffen wy by V. de weglating aan der ſluit-n achter 't verleden deelwoord. Offchoon deze licentie ter wille van het rijm door verscheidene dichters uit zijn tijd en bepaaldelyk door Jan Vos misbruikt werd, is zy niet navolgenswaardig en ſtrijdig met die meesterschap over de taal, waarin V. anders uit-munt. Mischien had hy de vertaling voorlang gemaakt of wel schreef hy *gesneden* en, vs. 4, *te vreden*, en werd dit door den drukker gekorrigeerd.

3 Een Godt: „Augustus.”

4-17 Vergelyk de vertaling dezer zelfde plaats gelijk zy in de Opdracht der „Leeuwendalers” voorkomt.

Voor mijnen Godt, en zijnen outer wijden
 En sprengkelen met bloet van menigh lam,
 Zoo zuiver als het uit mijn schaepskoy quam;
 15 Naerdien hy my, gelijckghe ziet, mijn offen
 Dus weiden laet in beemden, en in bossen,
 En spelen wat mijn hart begeert en lust.

MELIBEUS.

Waerachtigh ick beny u deze rust,
 Dit leven niet, maer sta voor 't hooft geslagen,
 20 Dewijl men 't lant rontom van krijgh hoort wagen.
 O Tityr, zie hoe kommerlijck ick vast
 Mijn geitjes drijf, en nauwelix met last
 Dit arrem dier noch voortkrijgh, dus ongaeren,
 Vermits het korts in dichte hazelaren
 25 Twee jongen wierp, den zegen van mijn vee,
 En liet dat paer, ocharm, met hartewee
 Op eene rots, de bloote steenrots, stenen.
 Het heught my, och (had my het hooft voorhenen
 Niet dwers gestaen) dat d' eickeboom al vroegh,
 30 Toen dondervlaegh op vlaegh de tacken floegh,
 Ons menighmael deze ongelucken spelde;
 Een kraey in 't loof, ter flincke zy, dit melde.
 Maer evenwel, ay zeghme, Titermaet,
 Wat Godt is dit, daer ghy zoo rijk van praet?

TITYR.

35 O Melibeus, ick was zoo slecht voor dezen,
 En meende Rome al heel een stadt te wezen,
 Als Mantua, daer met zoo menigh boer
 Ick 't zoghlam dreef, en eer te merreckt voer:
 Doch 'k hebbe daer (betrouwme dat) bevonden
 40 Hoe ick een jong geleeck by groote honden,
 Een' jongen bock gelijk zijn moeder schat,
 Het kleen zoo groot als 't groot: maer deze stadt
 Ziet alle steen zoo laegh beneen zich dalen,
 Als 't lijnen kruit by geen Cipres magh halen.

MELIBEUS.

45 Wat rede porde u naer die stadt te gaen?

TITYR.

Mijn VRYHEIT, my met kommer toegestaen,
 Toen my de baert, als sneeuw, wiert afgeschoren;

44 't Lijnen kruit: 't zelfde als 't „vlas.“

45 De baert, als sneeuw: de Kommentatoren hebben zich veel moeite gegeven om uit te vinden, hoe die sneeuw witte baard hier te pas kan komen: daar Virgilius, toen hy dit gedicht schreef, niet onder was dan acht-en-twintig jaren. 't Blijkt echter ook uit vs. 79, dat Tityr, die hier voor 't overige allegorisch Virgilius zelven vertoont, als een reeds bejaard man (*fortunatus senex* heet hy in 't Latijn) wordt voorgesteld; — doch tevens als een Anakreon, die nog liefde weet te voeden en liefde weet te verwekken.

Maer ick verkreeghze in 't ende, als mijn verkoren,
Mijn Galaté my affloegh; Amaril

- 50 Alree de kroon in 't harte spande al stil:
Want om recht uit en ongeveinst te zeggen,
Zoo lang mijn zin op Galaté bleef leggen
Verworf de hoop van Vryheit nergens steê.
Oock kreunde ick my niet eens met lant noch vee.
55 En schoon mijn koy zoo menigh lam te slaghten
Bestelde, en wy den kaes te merreкт braghten,
En persten voor dees steeluy, vreck van aert;
Het was ons t'huis bykans geen' penning waert.

MELIBEUS.

- O Amaril, bedruckte en bleecke vryster,
60 Het gafme vreemt, waerom ghy toen zoo byster
De Goden riept te hulpe, en voor wiens mont
Ghy 't ooft, waer van uw hof geladen stont,
Belpaerde, en liet verrotten op de boomen:
Want Tityr was noch niet eens t'huis gekomen,
65 En dit geboomte, en hogert, beeck, en bron
Om Tityr riep, wat ieder roepen kon.

TITYR.

- Wat zoude ick doen? Hoe kon ick in dees plecken
Mijn' hals het juck der slavernye onttrecken?
En nergens vont ick zulck een wille wijk,
70 Een' Godt, zoo milt, en zoo genaderijk.
O Melibeus, daer heb ick, lang miszegt,
Daer heb ick eerst dien Jongeling bejegt,
Om wien ghy mooght ons offer op 't altaer
Wel twalefmael zien smoocken, jaer op jaer.
75 Hier stont hy eerst mijn bede toe: ghy knapen,
Gaet, sprack hy, weit uw offen: hoedt uw schapen,
Gaet hene, drijft uw stieren, 's morgens vroegh,
Gelijckghe plaght, en spantze voor den ploegh.

MELIBEUS.

- Geluckigh zijt ghy in uwe oude dagen,
80 Die in uw lant gezet wort, dat u dragen
En voeden kan, al leit de weide en 't gras
Hier tullen klip en biezen en moerafch.
Het draghtbre vee zal hier aen 't gras niet sterven,
Geen nabuurs kudde en evel 't vee bederven.
85 Geluckigh is hy in zijn' ouden dagh,

56 *Bestelde* voor „opleverde.”

71 *Dien Jongeling*: wederom „Augustus.”

82 *Het draghtbre vee* voor „het drachtige vee,” gelijk men nu meer algemeen zegt: *Drachtbaar* klinkt dan ook vrij tautologisch, voor zoo verre in den uitgang *baar* de beteekenis van „dragen” ligt opgesloten.

84 *Kudde en evel*: staat hier voor „aan erel (aan besmettelijke ziekte) lijdende kudde.”

Die hier geruft in 't groen, zich zelve magh,
 [Aen eige beek en koele bron gezeten]
 En al zijn leedt in schaduwe vergeten.
 De heining, en uw buurmans wilgeboom,
 90 Vol bloessens, hier van byen, zonder schroom,
 En dagelijks al brommende uitgezogen,
 Zal dickwils u met toegelokene oogen
 Al zacht in slaep betoveren. Hier zal
 De snoeier van 't geboomte, uit hol en dal,
 95 En onder rots en klip, u deuntjes zingen,
 Dat galm en klanck door lucht en wolck koom' dringen.
 De tortel op den ollem evenwel,
 De ringelduif, zoo heele van keel, uw spel,
 Uw tijtverdrijf, zal midlerwijl vast morren,
 100 En bezigh zijn met draeien, en met korren.

TITYR.

Het hart zal eer gaen vliegen hemelhoogh,
 De visch in 't lant gaen weiden op het droogh,
 De Persiaen en Duitichman, beide vreemden
 En ballingen, in veergelege beemden
 105 Den dorst verlaen; d' een aen den oever van
 Den Tiger; gene in 't wedt des Arars, dan
 Ick zulck een deught, en zijn gedachtenisse
 Uit mijn gemoedt, en mijn gedachten wille.

MELIBEUS.

En wy, ocharm, wy mogen henegaen,
 110 Daer Libye zijn' dorst niet kan verlaen;
 Een deel van ons ten Noorden, altijd droever;
 Een ander deel, daer langs den hoogen oever,
 Oaxes, die zoo vreeslijk drijft en woelt,
 Het vette klay van bey zijn kanten spoelt;
 115 Een ander deel naer 't krijtstrant, daer de Britten
 Zoo verre alleen van al de weerelt zitten.
 Och, zal ick wel mijn vaderlant en grens
 Na langen tijt eens weêrzien, naer mijn' wensch,
 En 't zodendack van mijn bekrompe hutte,
 120 Daer zulck een oegst, vol weelde, 't leven stutte?
 Zal een foldaet, een onverlaet, o schant!
 Bezitten dit gebouwde en nieuwe lant?
 Een vreemdeling baldadigh 't velt bezaeien,
 En zulck een' oegst met dolck en degen maeien?
 125 Bezie nu wat krackeol den burger brouwt:

105 *Duitichman*: min gewoon, voor: „Duitscher”; — doch wat de samenstelling van 't woord betreft even goed als *Frans-* of *Engelsman*. In de benamingen der volkeren bezigde men even als in de eigen namen, een variatie, die nu ongelukkig gemist wordt. Men zeide onverschillig: *Spanjaart* en *Spanjoel*; *Italer*, *Italier*, *Italiaan* en *Italiaander*; *Engelsman* en *Engelander*, *Fransman* en *François*, *Brabanjer* en *Brabantioen*, enz. enz.

- Voor wie hy zweet, en ackers eert, en bouwt.
 O Melibees, plant wijngert, ent vry peeren
 Voor 's krijghsmans mont: foldaten zijn nu heeren.
 Mijn geitjes, voort: mijn kudde, spoet u ras,
 130 Die voortijts plaght te groeien by dit gras.
 Ick, in een hol, gemacklijck achterover,
 Zal u niet meer, van verre, kruit en lover
 Zien kabbelen en kaeuwen, even graegh,
 En hangen op een steenklip, aen een haegh.
 133 Ick zal voortaan u geene lietjes zingen.
 Ghy geitjes zult voortaan niet heneſpringen
 En huppelen voor mijnen ſtaf in 't groen,
 Daer klaverblaên en wilgeblaên u voên.

TITYR.

- Ghy mooght te nacht by ons wel blijven ruſten.
 140 Wy hebben t'huis rijpe appels, zooze u luſten,
 De nieuwe vrucht, kaſtanje, en ſtrempel: oock
 Betreect de lucht daer ginder met een' roock
 Van dack tot dack. 't Geberght verberght de ſtralen
 Der zonne, en lengt zijn ſchaduwe in de dalen.

130 *Ackers eert*: *akkers eeren* is een ongewone uitdrukking en een verkeerde vertaling van 't Lat. *agros colere*, wat wy echter te dezer plaatſe niet by Virgilius vinden. Zoo wel de proza als de berijmde vertaling van Von tel ſpreekt hier dan ook, in navolging van 't Lat., van *bezaaide akkers*.
 133 *Knabbelen*: Ik durf vaſtſtellen, dat V. zoo geſchreven heeft, hoezeer al de beſtaande uitgaven *kabbelen* hebben, wat echter geen zin oplevert.

Het was op dezen „Herderskout,” zoo wel als op de „Leeuwendalers,” dat Jan Vos zintſpeelde, toen hy, in zijn gedicht *op den Vrede*, aldus zong:

*De Satyrs ſteecken 't hoofd ter donckren hooſen uit
 Om in hun tempelen van boomen lucht te vinde,
 Zy hippelen door 't boſch, daar Tityr zijn beminde
 Die zy belaagen, voor hun ſnoepery bewaart.
 De dichtkunſt gaat in zwang. Nu ziet men Adelaar
 Op 't Amſterdams tooneel zijn Hageroos genieten.*

In een ander gedeelte van zijn lied, drukt dezelfde ſchrijver zich aldus uit:

*De ſchrand're Teſſelfcha, die Salems ſterke tranjen
 Met Godefroy om d'eer van heyl'ge lauerkranſen
 Langs Taſſoos ſpoor beſtormt, ¹⁾ verloſt Jeruzalem,*

¹⁾ Dit ziet op Teſſel chades vertaling van 't „Verloſt Jeruzalem,” waarvan geſproken is. Deel II, blz 157.

En zingt aan d'Aemsteltroom, maar met een scheller stem.
 Nu zal het veldtgeschrey van Mavors woeste drommen
 Noch 't dondren van 't metaal, noch 't bulderen der trommen
 De hand van Konstantijn ¹⁾ in Freedrikx legerstee
 Niet meer verhinderen. Nasou omhelst de vree.
 Hy ²⁾ zal in 't Princenhof met palmen en olijren
 Behangen, Willems tydt met goude vaarzen schrijven.
 Zijn zwangre fenixreer, die nu in arbeid gaat,
 Om uit te baaren wat het keurighst oor verzaadt,
 Beloost ons Poezy in vierderleie taalen.
 De groote Vosjüs begint zijn aem te haalen,
 Hy schuuet zijn Boekery en viert met Nederlandt ³⁾.
 Den Heer van Brandtwijk ⁴⁾, die het koutste hart verbrandt, ⁵⁾
 Door kusjes, vol van gloedt, de rechte bruieloftshymen,
 Graswinkel ⁶⁾, die de mondt van Roomsche en Duitsche rymen
 Gestaadig overvloeit, en Brosterhuizen ⁷⁾, die
 Te Leide, Pallas tuin, zoo yvrig als een bie
 De diere honigdou der wijsheit heeft gezoogen,
 En weder te Breda, vermaart door oorelogen
 Door d'ooren in het brein der lievelingen stort,
 Zijn beezigh om de vree, die my tot zingen port,
 Een krans van letteren, die eeuwigh duurt, te maaken.
 De fiere Bikkers ⁸⁾, de van Baerles, en de Baacken,
 De van der Hoevens ⁹⁾, en de Hoofden ¹⁰⁾, die de bron
 Van het geklooft Parnas ¹¹⁾ en 't wijze Helikon
 Reminnen, haaken vast met oopen oor en oogen
 Naa 't geen de ruïne Ham of Schouburg zal vertoogen.
 Zoo zong ons Tisfelfcha.

Indien Tisfelfchade werkelijk gezongen had, zoo als Vos zich hier aan 't slot uitdrukt, had zy gewis Vondel niet vergeten. Hoe zon-

1) Konstantijn is Huyghens. Legerstee is hier geen „bed,” maar legerplaats.

2) Hy: „Konstantijn.”

3) De zin is: „hy verlaat zijn boekery, om met Nederland feest te vieren.”

4) Den Heer van Brandtwijk: „Westerbaen.”

5) Brandtwijk.... verbrandt: „koude” woordspeling.

6) Graswinkel: een verdienstelijk Nederlander; doch grooter als rechtsgeleerde, dan als dichter. Hy gaf in 1640 een werk uit: *de jure maiestatis*, 't welk hy opdroeg aan de Koningin van Zweden, en hy verdedigde in onderscheidene geschriften het recht van Venetiën tegen den Koning van Savooien. Behalve deze en andere staatkundige werken, leverde hy de overzetting van de Psalmen Davids en van 't Leven van Thomas a Kempis. Hy was Advokaat Fiskaal van Holland, en Griffier der Staten Generaal. Zeer bevriend was hy met de Groot, Hooft, en anderen. De Republiek van Venetiën verhief hem tot Ridder van Sint Markus. Hy overleed te Mechelen in 't jaar 1666 in 66 jarigen ouderdom, en werd in 't koor der Groote Kerk te 's Gravenhage begraven. Zijn zinspreuk was: *nemo ignavia factus immortalis*.

7) Brosterhuizen: zie Deel II, blz 159, en Deel V, blz. 424, 426.

8) De fiere Bikkers: wil Vos die ook al aan 't dichten hebben? Ik twijfel, of zich ooit een lid dier familie aan 't vaerzenmaken bezondigd hebbe

9) De van der Hoevens: behalve Matthijs Van der Houve, die omtrent dezen tijd leefde, en een *Handvestenchronijk* naliet, weet ik niet, dat een lid van dat geslacht zich beroemd heeft gemaakt door zijn geschriften.

10) De Hoofden: welke? P. C. Hooft was toch al dood.

11) Het geklooft Parnas: de berg Parnas had en heeft waarschijnlijk nog een gespleten of dubbelen kop.

derling gaat het toch met den roem! Terwijl onze Amsterdamsche glazemaker, wien het toch niet aan gevoel ontbrak, hier een stel poëeten bewierookt, wier namen reeds der vergetelheid zijn overgegeven, of om wie geen sterfeling zich meer bekommert, laat hy den grootsten onder de dichters van Nederland onvermeld. Was dit opzet, nijd, of achteloosheid? — wy hebben dit niet te onderzoeken; doch merken alleen in 't voorbygaan op, dat, althands met betrekking tot een der weinige wezenlijk groote geleerden, in het voorgaande fragment genoemd, het vooruitzicht niet vervuld werd, 't welk Tesfelfchade hier verondersteld werd te openen. Reeds de eerste dagen van dit jaar zagen een der beste vrienden van Hooft en Vondel — nog ontijdig — ten grave gaan. Had Vondel de uitvaart van Frederik Hendrik en van Hooft onbezongen gelaten, niet alzoo was het, toen op den 14 January Kasper van Baerle uit het leven scheidde. Tot op het uiterst was de yverige man werkzaam geweest en had, nog den dag voor zijn overlijden, kollegie voor zijn studenten gegeven. Over den aart zijner ziekte is men 't oneens. Bekend is het, dat hy vroeger langdurige buien had van zware melankolie, die echter in de laatste jaren zich niet vertoond hadden. De herstelling schijnt evenwel alleen tijdelijk geweest te zijn, zoo dat hy na 't jaar 46 op nieuw door zijn oude kwaal werd aangetast. Men verhaalt, dat hy, in vlagen van krankzinnigheid, zich verbeeldde, van glas te wezen, en bang was, aan stukken gestooten te worden: of van boter of stroo, en zich daarom van 't vuur verwijderd hield. Het praatten liep dan ook, dat hy in een put gesprongen en daarin vermoord was. In de lijkrede echter, door Corvinus over hem uitgesproken, leest men alleen, dat hy in een schielijke flauwte, hoedanig te dier tijd velen overviel, gebleven is.

Van Baerle heeft zich inzonderheid door zijn Latijnsche gedichten en redevoeringen, ook door enkele bevallige Nederduitsche vaerzen, beroemd gemaakt. Weinige maanden voor zijn dood had hy nog een verhaal in 't licht gegeven van de kriegsbedrijven van Prins Joan Maurits in Braziliën, welk werk hem insgelijks groote eer aandeed. Zijn scherpe twistgeschriften ten behoeve der Remonstranten hadden hem echter de ongunst der Kerkelijken op den hals gehaald, en de hevige wederleggingen daarvan, zoo men wil, niet weinig tot zijn droefgeestigheid toegebracht. Hy schijnt zich echter nimmer by de Remonstranten gevoegd te hebben, toen deze een afzonderlijke Gemeente vormden; — waarschijnlijk weêrhiel hem de vrees, door zoodanigen stap zijn betrekking by 't Atheneum op 't spel te zetten. Zijn dochter Suzanna was toch, als wy zien zullen, met een aanstaanden Remonstrantschen leeraar verloofd, en hy had in 1634 een zijner zoons door een Remonstrantschen Predikant laten doopen: welk laatste ik echter vinde, dat vele der aanzienlijkste magistraatspersonen van dien tijd lieten doen; offchoon zy later hun kinderen, ten einde hun den weg tot ambten niet te sluiten, tot Lidmaten der heerschende Kerk lieten aannemen.

Van Baerle werd in de Nieuwe Kerk begraven, niet verre van den grafkelder van Hooft, waarop Vondel zinspeelt aan het slot van het volgende gedicht:

LIJCKZANG

OVER DEN HEER

KASPER VAN BAERLE,

Professor t' Amsterdam.

MUSA VETAT MORI.

U daelt de gansche Helikon
 In rouwe, en schreit een Hengstebron
 Van tranen op Apolloos zoon.
 Apollo treet zijn lauwerkroon
 Met voeten, en verteert en smilt
 Tot water. Och, wie paeit, wie tilt
 Den vader, die zoo root beschreit,
 Zijn goude stralen nederleit
 Om dien herboren Klaudiaen?
 10 Een Godt stort nimmermeer een traen,
 't En zy om iemant van zijn bloet,
 Op Pindus toppen opgevoedt.
 Nu zwijght de honighzoete tong

MUSA VETAT MORI: d. i.: „de Zanggodin belet te sterven,” hier, met toepassing op Van Baerle, in den zin van: „zijn roem als dichter en geleerde maakt hem onsterfelijk.” De aanhaling is uit HORATIUS.

1 *De gansche Helikon* voor „Apollo en de Zanggodinnen, als den Helikon bewonende.”

2 *Een Hengstebron*: de „Hippokrene” of *Hengstebron* was ontstaan door den hoefslag van Pegasus, het vliegende paard, en maakte hen die daaruit dronken tot dichters. Hier echter schijnt Vondel in zeker opzicht een fabel op zijn eigen hand te maken, daar hy den Helikon, om Van Baerles dood, een bron, en nog wel een *hengstebron* laat *schreien*. Doch men versta hier de meening aldus: „Apollo en de Muzen storten tranen in zulk een overvloed, als vloeide er een geheele Hippokrene.” — En dan is — daar men wel van „een *zee* van tranen” spreekt — de figuur niet al te hyperbolisch te noemen.”

3 *Den vader*: t. w. „Apollo.” *Vader* staat hier als weêrslag op *zoon* in vs 6.

4 *Dien herboren Klaudiaen*: dat Klaudianus een dichter was, die ten tijde van Theodozius leefde, is reeds vroeger gezegd.

- Des nachtegaels, die eeuwigh zong,
 15 En quinckeleerde 't heele jaer;
 Die harp, teorb, en cimbelsnaer,
 En orgels mengde met zijn keel.
 Dees Koopstadt, die een lustprieel,
 Een Tempe scheen, vol zangk en klanck,
 20 Begint te quijnen, en leit kranck
 Voor over op dien kouden zerck.
 Een zantkuil, een bekrompen perck
 Begrijpt dat groote lijck, wiens faem
 De weerelt valt te kleen, en aem
 25 En leven schept uit 's Dichters stof;
 Waer eenigh Rijk of Vorstenhof
 Hem eert voor zijne heldenmaet;
 Zoo lang hy luit of trommel slaet.
 Ons Hollant mist zijn Zanggodes,
 30 En Aristotels wijze les,
 En Hippokraet, en Cicero
 In 't eene lijck. Helaes, hoe noô
 Verliest een kenner zijn juweel!
 Zoo valt oock 't eelste een graf ten deel.
 35 Men houwe 'r in een' lauwerkrans
 Dees letters op, ten roem des mans:
 Hier sluimert Baerle neffens Hooft,
 Geen zerck hun' glans noch vrientſchap dooft.

16,17 *Harp, teorb, en cimbelsnaer, En orgel*: harp staat hier voor „Hebreuwſche,” teorbe voor „Griekſche,” cimbelsnaer voor „Latijnsche,” en orgel voor „Nederduitſche” melodien, en de regel geeft te kennen, dat Van Baerle in al die talen bedreven was.

31 *Hippokraet*: Van Baerle had zich, ten tijde dat hy van zijn ambt als Profefor te Leyden ontzet was, op de geneeskunde toegelegd en was zelfs te Kaen in Normandyen tot Doctor daarin bevorderd. Hy oefende echter dien tak van wetenſchap niet of nagenoeg niet uit, en hem alzo, gelijk Vondel hier, den naam van *Hippokraet* te geven, is wel wat heel ſterk.

Vinden wy in de beide ſlotregels van dezen rouwzang niet een aandoenlijk herdenken ook aan den hem eenmaal zoo dierbaren beſchermer en vriend? — Eenmaal nog, onzeker wanneer, herdacht hy dezen in een zesregeligen vaersjen, dat ik hier laat volgen.

P. C. HOOFT

O N N A E V O L G H L I J C K.

UIT HORATIUS GEVOLGHT.

WIE HOOFT, der dichtren stael
 Wil volgen, slacht Dedael,
 En pooght met wassen vleugel
 Te zweeven als een veugel.
 3 Hy stort in 't glaezen meer,
 Elck roept: hier quam hy neêr.

UIT HORATIUS: wederom volgt hier Vondel datzelfde begin na der Ode van Horatius aan Antonius Julius, 't welk hem reeds tweemaal, en in zijn lied aan Mostert — zie Deel III, blz. 198 — en in dat aan Van Campen — zie Deel III, blz. 716 tot aanvangsthema gediend had.

1 *Der dichtren stael*: stael is hier in den zin van „model, voorbeeld,” genomen.

2 *Dedael*: hier laat zien Vondel door 't rijm, of door zijn geheugen, foppen; het was niet Dedalus, maar zijn zoon Ikarus, die vergeefs, *met wassen vleugel*, als een *veugel* poogde te zweven en in 't *glaezen meer* stortte.

3 *'t Glaezen meer* voor „'t doorschijnende meêr.” 't Is een letterlijke navolging van hetgeen Horatius in de bovengenoemde Ode zegt:

*Vitreo daturus
 Nomina ponto.*

Mischien wel had de dood van den Drosfaart gestrekt om de betrekking tusschen Vondel en de Baecken — zoo die al een wjl gestremd was geweest — op nieuw te doen herleven. Althands hy droeg een nieuw voortbrengfel van zijn onvermoeibaar vernuft, het treur/pel „Salomon,” dat dit jaar in 't licht verscheen, op aan den zwager van Hooft, Justus Baeck.

S A L O M O N.

TREURSPEL.

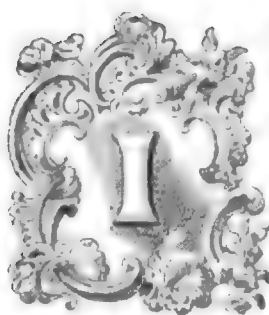
1648.

Quantum mutatus ab illo!

[„hoe ongelijk aan wat hy vroeger was!” — Zie *Aen.* II, vs. 274.]

DEN HEERE

I n s t a n s B a e r k.

Ik brenge nu Koning Salomon op het heiligh tooneel; niet gelijk hy den beloofden Messias in zijne heerlijkheit uitbeelde, ¹⁾ maer uit zijnen geluckigen staet in den poel der afgoderye komt te verzincken. In dit treurspel wort geen bloet, maer die groote ziel gestort, ²⁾ door wiens heiloozen voorgangk sedert zoo vele duizent zielen omquamen, en in haer bloet versmoorden, en het gescheurde Koningkrijck, Samarie, en Ieruzalem, met den tempel en godsdienst endelijck verdelght, en d'overgebleve stammen in ballingschap weghgevoert werden. Het misbruick van Godts overvloedige gaven, de wellust, en begeerte tot verbode schoonheden teelen zulck eenen oegst van schrickelijcke jammeren, en leveren stof om dit treurtooneel te stichten op dien deerlijcken afval des allergeze-

¹⁾ *Uitbeelde*: versta: „niet gelijk hy in den glans zijner wijsheid was, toen hy een type van den beloofden Messias strekte.”

²⁾ *Die groote ziel gestort*: hy wil zeggen: „in dit treurspel wordt g en bloed vergoten, maar aange-toond, hoe de groote Salomon, tot afgodery vervallende, schade lijdt aan zijn ziel.” Er zit hier een woordspeling in dit *gestort*, 't welk te gelijk verbeeldt: „ten val geraakt.”

gensten Konings, die naulix Godts tempel volbouwt en geheilicht hebbende, zich zelven door het bewieroocken der afgoden, en d'allergruwzaamste offerhanden zoo lasterlijk ontheilighde. De Koningin van 't Zuiden quam te voren van het einde der weerelt, om te hooren de wijsheit van dit Goddelijk Orakel, wiens dwaefheit namaels de gantsche weerelt ten spiegel diende, om door Salomons onstantvastigheid tot stantvastigheid in den wettigen godtsdienst ¹⁾ opgeweekt te worden. De Personaedjen en toefel, tot dit treurspel vereischt, zijn gepast naer den yver van het Iodendom en Heidendom, de gelegenheit van zaecke, tijt, plaetse, en andere omstandigheden. Uwe E. onder de Kunstbeminners gerekent, zal met den zijnen, die lust in dusdanige stoffe plaghten te scheppen, dit ²⁾ niet ongerijnt vinden, en gelieven t'ontfangen met zulck een genegenheit als het u opgedragen wort, tot een blijck, dat ick blijve

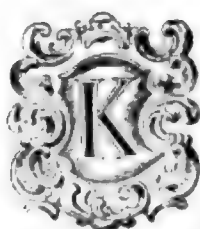
Uwe E. dienstwillige

JOOST VAN DEN VONDEL.

¹⁾ *In den wettigen godtsdienst*: een kleine wenk in 't voorbygaan: of die Baeck gesmaakt zal hebben, is de vraag.

²⁾ *Dit*: te weten, de wijze van schikking van Personaedjen en Toefel, waarvan in de vorige zinfnede gesproken is.

INHOUDT.

oning Salomon, Davids zoon, die allerwijste Profeet, en gezegenste Vredevorst, hoogh op zijn dagen, en door voorspoet en weelde verydelt, ¹⁾ schepte, tegens Godts en Moses uitgedruckte wet, zijnen wellust in duizent Heidensche Vorstinnen en schoonheden; en verlingende al te jammerlijk op Koning Hiram's dochter, ²⁾ hier Sidonia genoemd, zuleks dat hy, tot razens toe van hare minnetreken be- tovert, en vervoert, buiten Ierusalem den tempel aller Goden stichte, op den bergh, sedert den bergh des aenstoots geheeten. Ten leste nochte Sanhedrin, nochte Wetgeleerde, nochte Aertspriester Sadock aenziende, bewieroockte hy Astarte, een Sidonische afgodinne, en andere afgoden, zijne Koninginnen en Gemalinnen ten gevalle; waer over Godt met een onweder van gramschap tegens hem uitborst, en door Profeet Nathan hem en den rijke met plagen en uitheemsche, zijnen zoon en nazaet met inheemsche oorlogen, en een deerlijke scheuringe dreighde, en allen Hebreën en den naburigen Rijken een gruwelijke verwoestinge en ellende voor- spelde.

Het tooneel wort buiten Ierusalem gebouwt ³⁾. De Rey bestaet uit Ierusalemers. Het treurspel begint met den dagh, en eindight in den avont. Een Wetgeleerde is de Voorredenaer.

¹⁾ *Verydelt* voor „tot ydelheid,” of hier, „tot ydelheden vervallen.” 't Woord is, juist waar 't Salomon geldt, gelukkig gekozen.

²⁾ *Koning Hiram's dochter*: in de Schrift wordt de naam van Sidonia niet genoemd, en evenmin vermeld, dat het een dochter van Koning Hiram zou geweest zijn, die Salomon tot afgodery verleide. Te minder is dit waarschijnlijk, omdat Hiram — althands de Koning van Tyrus, — de man was, die hem by den bouw des tempels, aan den waren God gewijd, met raad en daad bystond en geen afgodendienaar schijnt geweest te zijn. Zie o. a. 1 Kon. V: 7.

³⁾ *Gebouwt* voor „gesteld.”

PERSONAEDJEN.

WETGELEERDE.

ITHOBAL. Een Sidonisch Hofpriester.

REY VAN JERUSALEMMERS.

SIDONISCHE HOFJOFFERS.

SIDONIA. De Koningin.

SALOMON. De Koning.

BENAJAS. Veltheer, en hoofd der lijfwacht.

SANHEDRIN. De breede Raet.

SABUD. 's Konings Vertrouweling.

SADOCK. D'Aertspriester.

BODE.

NATHAN. De Profeet.

SALOMON.

HET EERSTE BEDRYF.

WETGELEERDE.

GHY quaemt dus verre van het Zuiden, daer de Kreeft
 De Mooren verft, de boom zoo weinigh fchaduw geeft,
 En woud (geenfins vernoecht uw Koningin te hooren,)
 Uw eigen oogen meer gelooven dan uw ooren;
 Dies toonde ick u de ftadt, en wat men toonen kon,
 Den tempel, en het hof van Koning Salomon,
 Met al zijn heerlijkheit. Ghy hebt, naer onze zeden,
 Gelijck uw Koningin, ons Godtheit aangebeden;

De vruchten van uw lant verveert aen Godts altaer.

10 Nu eifchtghe, voor het lelte, (och och, het valtme zwaer.

1 Ghy: de wetgeleerde wordt veronderfteld, hier te ſpreken tot een onderdaan der Koningin van Schaba, op het voorbeeld zijner meesters te Jeruzalem gekomen om Salomons heerlijkheit te aenſchouwen.

- Is 't vreemt, indienme 't hair van schrick te berge rijze?)
 Dat ick hier buiten u den nieuwen tempel wijze,
 Waer over al de stadt nu quijnt, en treurt, en steent.
 Daer staet dat gruweltuck, om 't welck een ieder weent,
 15 De Vaders, en het volck: daer ziet ghy 't met uw oogen,
 Ten schimp des waren Godts, voltrocken, en voltogen:
 En kunt uw Koningin getuigen met uw' mont
 Hoe zy der Voriten zon op haren middaghstont
 En op haer hooghte zag: gelijk alle aertsche dingen
 20 Hier onderworpen zijn zoo veel veranderingen,
 En beurten; en men 't al, wat lager dan de maen
 Gestelt wert, op zijn tijt ziet wallen, en vergaen.
 Het opperlte Geluck, dat wy met vreught aenschouwden,
 Is niet gewoon zijn hof op eene plaets te houden
 25 Dan voor een korte tijt. De menich, te bros van stof,
 Magh qualijck tegens weelde, en al te groot een' lof.
 De Priesters zijn ontruft: wy Wetgeleerden mompelen.
 Men dreight van hier de stadt en godtsdienst t'overrompelen
 Met valsche en vreemde Goôn. Wy zien 't gebouw valt aen,
 30 En schricken tegens dat de kerckdeur op zal gaen.
 De grijze Koning zit belegert van zijn vrouwen,
 En suft in dezen hof. Wat onheil zy ons brouwen,
 Zal blijken t'zijner tijt. Maer blijf een luttel staen:
 Hier komt nu Benajas, het hooft der lijfwacht, aen;
 35 Hy wort om strijt begroet van Hopliën, en Kornellen.
 Het schijnt hier valt wat groots, wat wightighs te bestellen.

BENAJAS.

- Tot aenwas en ten dienlt van 's Voriten heerlijkheit
 Is 't oirbaer dat het volck, 't welck om den lusthof leit,
 En in dees voorstadt waect, in huizingen, en teaten,
 40 Versterckt werde uit het hof met d'andre regementen.
 De Koningin heeft lust van daegh den spiegelftrijt
 Te zien voor 't mirtewoudt. Gaet hene dan, en quijt
 U daetlijck naer den eisch, en helpt de vreught vermeeren.
 Dees vrouwestaetsi magh geen wapenpracht ontbeeren.
 45 Laet volstaen al de maght des volcks, te voet, te paert.
 Zoo wordt geen' schat verquist: de Koning is het waert.
 Al 't gout en zilver schijnt om Salomon geschapen.
 't Hoefzyzer klinck' van gout. Nu blincke schilt, en wapen,
 En harnas in de zon, daer 't heir gewapent staet,

15 De Vaders: zy, die in de Schrift, doorgaands „de Oudsten” genoemd worden.

35 Hopliën, en Kornellen: benamingen uit Vondels tijd; ofschoon *hopman* reeds voor het nederlandsche „kapitein,” (*capitano*) begon plaats te maken. *Kornel* is een verbaastering van *kolonel* of „kolon-leider.”

44-51 Deze schildering der pracht, door Salomon ten toon gesteld, is niet aan de Schrift maar aan JOZEFUS ontleend. Zie 't Achtste Boek zijner *Joodsche Historiën*.

- 50 Gelijk een gouden bergh. De ruiter en foldaet
 Vertoone een regenboogh van parlen en gesteente.
 Zoo blijk' het hoe de schat der bloeiende gemeente,
 En al die rijkdom, ons van Oost en West vereert,
 Besteet zijn aen dit hof, daer Davids zoon regeert.

ITHOBAL. WETGELEERDE.

ITHOBAL.

- 55 Ghy Jongelingen en Hofjoffers, uitgekozen
 Om met vergulden mirt, en witte en roode roozen
 Het feest van Astaroth te kroonen, als men plagh
 Te Sidon, in ons lant; gaet, haelt nu voor den dagh
 Al wat ghy giftren vlocht: brengt kranffen: brengt festoenen.
 60 Men zal Astartes kerck inwijden, en verzoenen
 Haer Godtheit met een' geur van bloemen, loof, en kruit,
 Met schael, en wieroockvat. Gaet stort uw harten uit,
 Dees hemelsche Godinne en dit gewelf ter eere.
 Indien men, naer den eisch, haer woudt en kerck stoffeere,
 65 En rijkelijk behange, uit een' godtvruchten geeft;
 Zy zal genadighlijk de jongkheit op het feest
 Beloncken van 't altaer, en minnelijk bejegenen;
 Zy zal uw jaren milt met spoet en waldom zegenen,
 En schoonheit, en geluck. Wie zich voorbarigh toont
 70 In 't yvren, zentze niet naer huis toe onbeloont.
 Ga hene, schoone jeught: ghy kunt uw wackre leden,
 De bloem van uwen tijt, niet heiliger besteden
 Dan in Astartes dienst. Betrouw het Ithobal
 Haer' Priester toe, en volgh wat hy u raden zal.

WETGELEERDE.

- 75 O zuylvre Mayzon, die de heuvels en de dalen
 Rontom Ieruzalem beschijs, en uwe stralen
 Komt spiegelen in 't gout des tempels, en het dack,
 Waer op noit vogel ruste, en dat noch smet noch vlack
 Kan lijden; kuntghe wel dien gruwelbergh gedoogen,
 80 En zonder deizen zien het geenwe met ons oogen
 Aenschouwen? Kuntghe wel met uw doorloutert licht
 Besralen dezen vloeck, die gruwelen verdicht,
 Den hemel terght, en trotst, en Godts gewijden drempel?
 Of achtghe dat men Godt en afgodt elck een' tempel
 85 Magh bouwen, zonder smet, en zonder onderscheit?
 En is uw glans van 't licht, daer ghy uw majesteit
 Van licht en glans uit schepte, alree zoo wijt verbaftert,

57 Astaroth of Astarte, gelijk zy vs. 60 genoemd wordt, de Venus der Feniciërs.

60 Voorbarigh: thands alleen in ongunstigen zin genomen.

80 Deizen voor deizen, gelijk elders peizen voor peizen.

85 Vloeck voor „vloekwaardig mensch,” hier Ithobal.

- Dat ghy met deizen niet dees gruwelkerck verlastert,
 Of uw gezicht bedeckt met eene donckre wolck,
 95 Ter schande van dit schalek en stout Sidonisch volck?
 Geen volck, maer een gedroght van adderen en pesten,
 Die deze booze lucht en stanck om Arons vesten
 Verspreien; daer gewis een sterfte op volgen zal,
 Een woeltheit, en bederf, en gruwzaam ongeval,
 105 Ten zy het Godt verhoede, en Priesters, en Levyten,
 Profeet, en Wetgeleerde, en burglary zich quijten,
 Gelijck hunn' yver paelt. Wat hoort, wat ziet men hier?
 Uitheemsche schoonheit, och, wat staet ghy Juda dier!
 Wat komt Jerufalem nu over, en den mannen
 110 Van Juda, die den boogh voor Godt en godtsdienst spannen!
 Wat komt ons Priesterdom nu over, wien de schat
 Des offers, en de geur van Arons wieroockvat,
 En al wat aen den dienst des heilighdoms magh kleven
 Is toebetrouwt! Hoe wordt Godts glori nu gegeven
 115 Aen Jakobs schantvleck, een Fenicische afgodes?
 Och, sehrey een heele zee van bittre tranen: lesch
 Met my dees vuile vlam, eer zy beginn' te blaecken,
 En uit de voorstadt vliege, en sla in Sions daecken,
 Ja over 't gansche lant, en legge al 't rijk in d'asch.
 120 Och, Moorenlander, och, ghy komt hier recht van pas,
 Een sehennis zien, waer van al 't aertrijck zal gewagen.
 O boeck, ô heiligh boeck, men plagh u raet te vragen,
 Te luitren naer den mont der Wetgeleerden: nu
 Verlinaet men Godt en ons, en niemant hoort naer u.

ITHOBAL.

- 115 Wat mompelt deze Jode uit zijn verdwaelde boecken?
 Moet hy, die andren leert, noch eerst de wijfheit zoeken,
 Zoo dwaelt het heele school, terwijl de meester dwaelt.

WETGELEERDE.

- Ghy Sidoniers, die dicht aen Palestijne pael
 Met uw gebiet, maer wijdt en verre zijt gelegen
 120 Van onze Wet, en volght verkeerde en kromme wegen;
 Waerom vermeet ghy u dit schricklijck misverstant
 Van blinde gruwelen in dit geheilicht lant
 Te voeren; daer de gront geen vreemt altaer kan dragen?

95 Versta: „dat gy niet, door uw licht aan deze gruwelkerk te onttrekken, uw afkeer van haar aan den dag legt.” Het woord *verlasteren* is hier hoogst krachtig en zinrijk aangebracht.

91 *Gedroght*: wordt hier als collect. gebezigd voor „samenraapfel, verzameling.”

115 *Verdwaelde boecken* voor „boeken, die dwalingen bevatten.”

117 *Het heele school*: hoewel *school* volgens het gewone gebruik vr. gebezigd wordt, en alleen dan onz. wanneer het voor „schoolgebouw” staat, zien wy het hier onz. genomen voor „scholieren.” Doch V. neemt het woord als collect. en dan is 't onz. te wettigen, even als in *geselschap*, dat ook naar zijn vorming vr. behoerde te zijn.

121 *Misverstant*: niet in den zin van: „verkeerde opvatting,” waarin men het thands gebruikt: maar in zijn tetterlijke beteekenis van: „dwaalbegrip.”

- Het past geen' vreemdeling de burglary te plagen,
 125 En ingeborenen te tergen door een smet
 Van nieuwigheên. Ghy mooght ons Goddelijcke wet
 Niet breken, door een wet naer uw vernuft te smeden.
 Indien uw dwaling staet te stuiten door gebeden,
 Zoo bidde ick, staeck uw werck, en opzet, om den tijt,
 130 De plaets, en 't volck, het welck geen' nieuwen godtsdienst lijt.
 Het staet uitheemschen vry Godts tempel te bezoeken,
 Hun gaven herrewaert, van verre uit vreemde hoecken,
 Te brengen; maer een kerck te stichten tegens Godt;
 Te buigen voor een pop, een beelt van Astaroth;
 135 Geloof, dit heet by ons den dienst der Godtheit schennen.
 Wy dienen eenen Godt, een Godtheit, die wy kennen.
 Wy stellen eenen Godt in top. Wie neffens hem
 Een andre Godtheit eert, dien kan Jerusaleem
 Niet laten ongevloeckt: gelijk de mont ons leerde,
 140 Die onze Godtheit sprack, jae met dien Godt verkeerde,
 Als een gemeenzaem vriend met zijnen trouwen vriend.

ITHOBAL.

- Een iegelijk zie toe, en wete wien hy dient;
 Wy zijn gerust in 't onze, en noit hier van verbaestert.
 Dat ghy ons Godtheit haet, vervolght, vervloeckt, en lastert,
 145 Ontdeckt uw misverstant. Wy hooren hoe ghy haet,
 Veracht, en schent het geen uw yver niet verstaet?

WETGELEERDE.

Gods wijsheit zwichte noit voor 's menschen brein en zotheid,
 Die bidt haer droomen aen, en een gedroomde Godtheit.

ITHOBAL.

- Men houde Tyrus en ons Sidon niet zoo slecht,
 150 Dat het een Godtheit diene, en heur altaren recht'
 En kercken bouwe alom, op 't lant en in de steden,
 Die niet met recht verdient te werden aengebeden,
 En dat men haer een woudt tockeuren zoude, en voort
 Vereeren met al 't gene een Godtheit toebehoort.
 155 Neen zeker, ons Godin en Koningin Astarte,
 Door Syrie gedient, neemt ons gebeên ter harte,
 En zegent rijk by rijk met vee en vruchtbaerheit:
 Het zy men 't op geberghte of in de beemden weid',
 Of 's winters zette op stal, men kan het naulicx tellen.
 160 Al 't voetfel dijt tot melck, waer van de jadders zwellen.
 Astarte zegent hof, en huis, en huisgezin.
 Zy queeckt de jongkheit aen, de schoonheit, en de min.

125 De mont: „Moses.”

135 Tockeuren voor „toekennen.”

160 Jadders: „ulers.” BILD. verklaart het woord in 't *g-e-ader*; 't kan zijn, offchoon my de afleiding wat gezocht voorkomt.

- Zy troostze met een lief, die bleek van minne quijnen,
 En komtze oock in den droom verquicken, en verschijnen.
 165 Aenschouwde ghy haer beelt, en schoonheit, en gelaet,
 Zoo levendigh, zoo schoon, gelijkze op 't outaer staet,
 Ghy wierpt die boecken wech, en uw Hebreëfche brieven,
 En zoudt op dees Godin verslingren, en verlieven,
 Ja wenschen 't oude vel te wiflen, als een slang,
 170 Om in herboren schijn, in 't midden van 't gezang,
 Haer met den Asiaen het wierook toe te zweien,
 En met uw Koningin de staetfi te geleien.

WETGELEERDE.

- Dat hoede Godt: dat keer' de rechte zegenaer
 Van menschen, en van vee, en elck saizoen van 't jaer.
 175 Hy zegent bergh, en dal, met zon, en daeuw, en regen.
 De herder drijft vergeefs zijn kudde langs de wegen;
 De lantman ploeght en zaait vergeefs, en zonder vrucht,
 't En zy zijn milde hant hem, zegene uit de lucht.
 Het korenvelt, d'olijf, de wijnstock met zijn rancken,
 180 Voor oli, graen, en druif, den milden Godt bedancken.
 De huizen loven Godt met eene danckbre stem.
 Gezonthet, kinders, schat, het vloeit alleen van hem.
 Sla Moses op, die by de kloecke Egiptenaren
 In 't hof was opgevoedt, in wetenichap ervaren,
 185 En kunsten, ja van Godt en Engelen geleert,
 Waer mede hy zoo lang gemeenzaem heeft verkeert,
 En ons uit hunnen mont den Godtsdienst en de zeden
 Gewezen. Moses Wet en regel t'overtreden;
 Een Heidenfche afgodin te brengen op de baen,
 190 Waer zulck een' wijzen man, ja Godt te kort gedaen.

ITHOBAL.

- Aen Moses wijsheit acht zich Sidon niet verbonden.
 Fenicie heeft zelf de letterkunst gevonden,
 Den vont van zijn vernuft heel Griecken bygezet,
 De weereit omgezeilt, en 't utheemfch brein gewet.
 195 Fenicie verstaet de maten, en getalen.
 Het slaet de starren ga, die valt staen, ofte dwalen,
 En weet by nacht zijn pat te vinden door de zee.
 Het wijckt Egiptenaer, Araber, noch Hebrée,
 In kennisse en verstant; en fleet door oorelogen
 200 En godtsdienst op zijn borst het uiterste vermogen
 Van al uw heirkraft; zulcks dat ghy geraden vont
 Met dit zeeghaftigh volck een eeuwich vreverbont
 Te fluiten, en uw Rijk te stercken met geburen,
 Die valter door hun deught dan door hun hooge muren

192 De uitvinding van het letterfchrift wordt aan Kadmus toegekend, die een Feniciër van afkomst was.

- 203 Gegront staen. Wie noch schrickt voor onraet, en gevaer;
Twe zuilen stutten ons, de wapens, en 't altaer.

WETGELEERDE.

O ydel toeverlaet van outer, en van wapen,
Zoo lang ghy u zoo blind aen afgoên blijft vergapen,
Aen stomme en blinde en doove en reuckelooze Goên.

ITHOBAL.

- 210 Wy eeren een Godin.

WETGELEERDE.

D'onkuifche, van Adoon,
Een Koningsaterlingk, en zijne min bezeten?

ITHOBAL.

- Tot dat hy van het Wilt zoo deerlijk wiert verbeteren;
Waerom ons joffers noch met een' bedruckten geeft
Zijn lijk betreuren, op het jaerlijksche offerfeest,
215 Wanneer het jaergetijde in bloet verkeert de vlieten,
Die uit het Cederbosch van Liban zeewaert schieten:
Een wonderteken, 't welck de Joden overtuight,
Dat elck met reden zich voor onze Godtheit buight.

WETGELEERDE.

- Gemeenlijk wort de verf des vliets den gront ontnomen,
220 Waer over 't water komt ten dale nederstroomen,
En zich met aerde mengt, en neemt haer kleuren aen,
Als elementen, die elkandre best verstaen,
Zoo schijnt Adonis root, als d'aerde komt van boven
Uit Liban, voor den wint, in zijne kil gestoven:
225 Dan verft het stof den stroom. Is dit een wonderwerck?
En bouwt ghy op dien gront Astartes feest, en kerck?

ITHOBAL.

- Haer lof wort aen den Nijl, en by Syriers gezongen,
En by den Filistijn, en alderhande tongen.
Het Oosten, nimmermeer van haer te dienen moe.
230 Treckt herwaert, wijdt en zijdt, en brengtze gaven toe.

WETGELEERDE.

Men brengtze gaven toe, maer by gebreck van oordeel.
De blinden voeden 's volcks verblindheit om het voordeel.
Een afgodt neemt, en eifcht met ope hant noch meer.
Hy sluitse voor hun bede, en zegent nimmer weer.

203 *Reuckelooze Goên*: hier voor „goden, die, met de overige zintuigen, ook den reuk misfen.”

211 *Een Koningsaterlingk*: Adonis was uit de bloedschande van Koning Cinyras en zijn dochter Myrrha voortgesproten.

215 *Het jaerlijksche offerfeest*: „het rouwfeest van Adonis,” dat door geheel Aziën en in Egypte en Griekenland beroemd was. Zie vs. 227—250. Wy kennen het neg uit de lijkklacht van Dion en uit het daaraan toegewijd gedicht van Theokritus. Dit feest, dat te Byblos in Feniciën 't eerst gevierd werd, duurde twee dagen: de eerste dag was aan den rouw gewijd: de tweede aan de vreugd, om dat men dan Adonis' herrijzenis vierde. In sommige steden van Griekenland en Egypte duurde het feest acht dagen. Alleen vrouwen werden er by toegelaten; en zoo eens verzuimde er by tegenwoordig te zijn, was zy genoodzaakt gedurende een ganschen dag veil te zitten.

ITHOBAL.

233 Ghy zijt niet afgerecht op ons geheimenissen.

WETGELEERDE.

Die schamen zich den dagh, en mogen 't licht wel missen.

ITHOBAL.

't Hebreëus geslacht waerdeert zijn Godtsdienst naer zijn zucht,
Doch naer de reden minst.

WETGELEERDE.

Wie voor geen reden vlucht,
Die vliede uw gruwelen, en schendige offerhande.

ITHOBAL.

240 Men eerdeze eertijts hier, nu acht ghy dit een schande.
Aldus verkeert de tijt de zeden en de wijs.

WETGELEERDE.

Zoo schick u naer den tijt, en wijs: en win den prijs.

ITHOBAL.

Wat hindert u ons kerk hier buiten, voor uw poorte.

WETGELEERDE.

De stadt en al het lant verfoeit een misgeboorte
245 Van offeren, waer van de lucht en hemel yft.

ITHOBAL.

De wolcken en de lucht, die ghy met smoocken spijs,
En aenbidt, dommer dan alle omgelege volcken?

WETGELEERDE.

Wy eeren geene wolck, maer Godt, die uit de wolcken
Ons vaderen verscheen, in steen zijn wetten gaf,
250 En sterckteze met loon, en datelijcke straf.
Wy eeren geene wolck, maer Godt, die hen alomme
Geleide, en voorging in een wolck- en vierkolomme.
Ghy eert een afgodin, die aen haer broër gehuwt,
De Min en Weërmin baerde, een stuck daer elck af gruwet,
255 Zelf Reden, en Natuur: en deze gruwelstucken
Verheft men op 't altaer, waer voor de blinde bucken.

ITHOBAL.

Gewis zy zijn niet blind, die Sidons Godtheit zien,
En eeren de bekrante ootmoedigh op hun knien.
Het blancke marmer schijnt een' glans van zich te geven.
260 Het beelt, heel schoon van leeft, en wel zoo kloeck als 't leven,
Is geestigh over al het lijf. Het wesen valt
Bekoorlijk voor het oogh. Hoe frisch is haer gestalt!

253 Een afgodin, die aen haer broër gehuwt: de Wetgeleerde, of wel Vondel, is hier eenigzins op het gebied getreden niet zoo zeer der Fenicische als der Griekse fabelleer — wat zeer verchoonbaar is — en zinspeelt op het huwelijk tuschen Venus en Vulkanus, die beiden Jupiter tot vader hadden. Zoodanige verbintenissen kon echter op zich zelve geen stof tot verwijt opleveren: want de eerste Goden hadden wel niemand anders om mee te trouwen, buiten hun zusters; zoo min als de kinderen van Adam en Eva.

254 Min en Weermin: „Eros en Anteros.”

260-279 Op de *fakel* na, zoñ men meenen, hier de beschrijving der Venus van Medici te lezen.

- De Schoone is wel in 't vleesch. Wie moet het hoofd niet prijzen?
 Het is eer klein dan groot. De hals behoudt in 't rijzen
 265 Zijn reizigheid, en maet. De schouders vallen final.
 De borsten puilen uit, als heuvels in een dal.
 Een bollicheit verciert de zachte en lieflijke armen.
 De flinke hant, geneight de kuifcheit te beschermen,
 Bedeckt haer voor 't gezicht, dat al te dertel weit,
 270 En uitspat in den beemt van haer bekoorlijkheit.
 Zy draeght in d' andere hant een sackel, die de stammen
 Zoo langh in eere houdt, en aenqueect met haer vlammen,
 Den Doot en Tijt ten trots. De vlechten vloeien nêr,
 En spelen op den rugh, als baren op een meer.
 275 Het voorhoofd, niet te hoogh, verlutticht al die vryen,
 En hoopen uur op uur een uitkomst in hun lyen.
 Zy schiet door 't oogh een' gloet, en vriendelijken strael
 In 't hart van oudt en jongk. De mont behoeft geen tael
 Te spreken, want die noodt stilzwijgende elck tot kussen.
 280 O Goddelijken mont, ghy kunt ons voncken bluffen!

WETGELEERDE.

- Ghy dient dan ydelijk den Wellust, als een' Godt,
 En geeft een vuil gebreck den naem van Astaroth.
 Zoo krijght afgodendienst den tittel van boeleren;
 En boel en afgodt, bey van eenerhande veeren,
 285 Verzellen gaerne d' een den andren in hun vlucht.
 Zoo deekt geen mirtewoudt dat schandelijk gerucht;
 Daer ghy, na 't offeren, met danffen, en bancketten
 U wentelt in het slijk van die verbode sinnetten.

ITHOBAL.

Een iegelijk versta zijn wijze, en lantgebruick.

WETGELEERDE.

- 290 Het is dan recht dat hier d' uitheemscheit wijcke, en duick'.

ITHOBAL.

Men stelle dat geschil aen 's Vorsten welbehagen.
 Wy gaen, en zullen ons niet ongehoorzaam dragen.

WETGELEERDE.

- O Abissyner, nu getuigh uit zijnen mont
 Hoe Sidon tempels bouwt op zulck een' geilen gront.
 295 Dit is het zelve volck, wiens ongebonde wijven
 En mans, voor afgodn zelfs, die gruwelen bedrijven.
 Dit is het Priesterchap, dat boelen heil belooft,
 In vuilicheden groeit, en Godt, zijn recht berooft.
 Dit zijnze, die dit Rijk besmetten, en beroeren,
 300 En deze landtsmet pooght de Koning in te voeren.
 Maer gaenwe naer de stadt. My dunckt Jerufalem
 Loopt uit op dit gerucht met een bedroefde stem.

295 O Abissyner: de zwijgende personaadje, tot welke de toespraak vs. 1 volg. gericht was.

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

Nu opgebroken naer Egipten,
 En 't juck, dat wy door zee ontflipten.
 305 Dit heet niet meer 't beloofde rijk,
 Noch Jacobs wijck.
 Ghy Helden, hooger dan de wolcken
 In eere, hebt vergeefs de volcken
 En Heidensche afgoôn uitgejaeght,
 310 En wechgevaeght:
 Vergeefs behaelde Davids degen
 Op Reus en Filistijn dien zegen,
 En doemde d' afgoôn tot den brant:
 Men zaghet lant
 315 Vergeefs om Moab, en Syriëren,
 Damaskus, Geth, en Rabba vieren:
 Vergeefs bezorght Gods knecht zoo trouw
 Den tempelbouw,
 En stapelt, d' eene zege aen d' ander,
 320 Al 't gout en zilver op malkander:
 Hy wijdt vergeefs de Godtshut in:
 Nu een Vorstin,
 Een vleister, zijnen zoon betovert,
 Een kus, een lonck al 't rijk verover.

TEGENKEER.

325 Hoe wil al 't Heidendom nu schreeuwen,
 Naerdien dees hantvest der Hebreëwen,
 Van aen te bidden eenen Godt
 Geraeckt ten spot,
 En schimp, en schendigh wort vertreden
 330 Van Godts Gezalfde, 't hooft der lieden,
 Ja Godts gezegenden Profect.
 O harteleet!
 Waerom verworpt men Baäls jucken?
 Waerom de steene Wet in stukken
 335 Gesmeten, daer men danst en speelt
 Om 't kallefsbeelt?
 Waerom 't gesmolten kalf gedroncken?
 Waerom verteeren 's hemels voncken
 Aärons zoons, om 't vreemde vier;
 340 Nu Dagon hier
 De goude Bontkist durf ontwijden?
 O wat beleven wy voor tijden!
 Hoe langzaam straft nu 't hemelsch rijk
 Zijn ongelijk!
 345 Men raecht den appel van Gods oogen.
 Ziet Godt dit koel aen uit den hoogen?

315-316 Versa: „men zag het land vergeefs vreugdevuren ontsteken om de zege, behaald op de Moabiten, Syriërs" enz.

340 Dagon: Dagon staat hier — met toespeling op het vroeger gebeurde, toen die afgod voor de Ark in Rukken viel, zie *Samuel V*: 3, — voor de afgodery in 't algemeen.

HET TWEEDE BEDRYF.

HOFJOFFERS. ITHOBAL. SIDONIA.

HOFJOFFERS.

Nu zingt Aftarte lof
 In 's wijzen Konings hof.
 Dit wyfeelt geeft ons rijke ftof
 250 Haer kerk te cieren op dien trant,
 In 't midden van 't Hebreufche lant.
 Behangt met mirtegroen,
 En bloemkrans, en feftoen,
 Poortael, en pyler, ons ten zoen.
 255 Vereert de fchoonfte Majesteit
 Uit yver, en godtvruchtigheit.
 Zy zal voor zulck een deught
 Befchencken onze jeught
 Uit haren fchoot met volle vreught

360 Van welluft, die genoten wort
 Waer zy haer' milden zegen ftort.

ITHOBAL.

Ghy jeught van Sidon komt ter goeder tijt, geladen
 Met uw gevlochten loof, en heilige cieraden,
 Bekleên het nieuw gebouw, dat in te wijden staet.
 365 Nu pas in 't yveren op niemants fchimp of haet:
 Dewijl ghy dus op 't hoogfte ons Godtheit zult behagen.
 Nu yver naer de kunft. Ay zie, die pijlers dragen
 Hun bogen, en gewelf, ter eere van dit feeft,
 Gewilligh, zonder laft: zy ftercken uwen geeft
 370 In dit godtvruchtigh werck, en fchijnen zelfs te blaecken.
 Ick zie Sidonia, de Koningin, genaecken,
 Om met de ftralen van haer tegenwoordigheit
 U aen te prickelen, en door haer Majesteit
 Te toomen de Hebreen, die ons geluck benijden.

SIDONIA.

375 Mijn dochters, dat gaet wel. Wie moet zich niet verblijden,
 Die uwen yver ziet? Mijn kinders, vaert zoo voort.
 Verheerlijckt vry u beft den inganck, en de poort
 Des tempels, en gebruickt, vrymoedigh zonder treuren,
 De vryheit, die dus lang geen vreemden moght gebeuren.

ITHOBAL.

380 Doorluchtſte Koningin, ghy hebt door uw beleid
 De zaeck dus verr' gebrocht, en voor uw volck bepleit
 Ten hove, by den Vorſt, gelijkwe nu aenſchouwen.
 Hy liet uit zijnen ſchat dees groote kerck volbouwen,
 Zijn Koningin ten dienſt, onaengezien de klaght,
 385 Gefchrey, en tegenweer van al 't Hebreuſch geſlacht,
 Het welck hem 't gantſche jaer geweldigſh liep om d'ooren,
 En nacht noch dagh verſchoonde, om onzen bouw te ſtooren;
 Doch ydel, en vergeefs. Hy hielt zich even trots,
 En moedigh in dien ſtorm, gelijk een ſteile rots,
 390 Die op haer' boezem ſtuit en breekt de kracht en 't bruifchen
 Der baren, ſlagh op ſlagh, terwijl de winden ruiſchen
 Uit d' openbare zee, en bulderen op ſtrant.
 Nu hoop ick zultghe zelf, en met uw eige hant
 Den Koning ten altaer geleiden, aen zijn zijde,
 395 Op dat hy ons Godin zijn offergaven wijde.
 Zoo krijgt de godtsdienſt hier een' vaſten voet in 't Rijk,
 En ghy een eer, waer voor het al de vlagge ſtrijck'.

SIDONIA.

O vader, wien de zorgſ des offers blijft bevolen,
 Ghy weet hoe heimelijck, bekommert en geſtolen

395-400 Toefpeling op de hervormde eerdienſt, hier te lande, eerst in 't geheim, later by toelating, eindelijk krachtens openbaar gezach gevierd.

- 400 Wy hier ten hove in 't eerst ten offer moften gaen,
 Nu is ons openbaer de vrydom toegestaen,
 En na veel moeite en smert dit groote goet verworven.
 Maer hoe? het werck is versch, de gront noch onbestorven.
 Den Koning zelf ter feest te nooden, schijnt te vroegh,
 403 En heeft zijn zwaarigheid. Men lijdt het schaers genoegh,
 Dat zijne Koningin by doncker henetrede:
 En noch heeft zy ter noot besteken door haer bede
 Dat, onder schijn van spel en Koningklijk vermaeck,
 De hofwacht u beschutte, en hier ter ste bewaeck',
 410 Om onheil te verhoên, en teffens niet te wagen
 Ons zelve, en 't hoogh gezach. Men moet zich zedigh dragen.
 Wie al te strenge spant, die breekt of pees, of boogh.
 De godtsdienst lijdt geen' schimp, en is zoo teêr als 't oogh.

ITHOBAL.

Uw zorgen zien te verr'.

SIDONIA.

Men moet geen oproer tergen.

ITHOBAL.

- 413 Ontzietghe 't volck?

SIDONIA.

Met recht.

ITHOBAL.

Men zal 't den Koning vergen:

Wat leit ons aen het volck? Hier gelt des Vorsten stem.

SIDONIA.

En of zich dees gemeente eens opwierp tegens hem?

ITHOBAL.

Wie durf zich, als een hooft, dien aenslagh onderwinden?

SIDONIA.

In zoo veel duizenden is licht een hooft te vinden.

- 420 Zagh David Abfolon niet steken naer de kroon?

En wie kan Salomon verzekren van zijn' zoon?

ITHOBAL.

Van Roboam? hem zou noch zwaert, noch harnas passen.

Hy is te dom, en niet ten oorloge opgewassen.

SIDONIA.

Een domme dient zich van een' kloecke, die 't verstaet.

ITHOBAL.

- 423 Daer glimp noch stof ontbreekt tot oproer, en verraet.

SIDONIA.

Ontbreekt hier glimp, en stof, zoo zich de Vorst laet nooden

Aen ons gehaete altaer, den aenstoot van de Jooden?

Men roept alree dat hy de Wet verandren wil.

ITHOBAL.

Zy roepen 't niet zoo luidt, maer mompelen 't al stil.

SIDONIA.

430 En al dit mompelen geeft menig achterdencken.

ITHOBAL.

Wie kan den grooten Vorst, den Leeuw van Juda krencken?

SIDONIA.

De zoon van Jesse temde een' leeuw, der dieren Heer.

ITHOBAL.

Men schrickt, als Juda brult: zijn klauwen reicken veer.

SIDONIA.

Wat is ontzag, uit schrick, en niet uit gunst geboren?

435 Dit kitteloorigh volck ontziet gebit, noch sporen.

Genade en weldoen treckt de menschen, zonder last.

Zoo zet een Prins den stoel van zijn regering vast.

ITHOBAL.

De godtsdienst is een toom om staten te regeeren.

SIDONIA.

Zoo hoede zich de Vorst den godtsdienst te verkeerren.

ITHOBAL.

440 Het volleek volgt het spoor en voorbeeld van zijn Heer.

SIDONIA.

Niet zonder scheuring: het geweten is te teêr.

ITHOBAL.

Het Vorstelijk gezagh kan 't oproer overwegen.

SIDONIA.

Als 't oproer overweeght dan zit de Vorst verlegen:

Dan schudt het gansche Rijk, en wat 'er is ontrent.

ITHOBAL.

445 't Is een onnozel Vorst, die zijne maght niet kent,

Noch weet hoe wijd zijn staf gebieden magh, en bannen.

Ontbreekt het Salomon aen middelen, en mannen,

En wetenschap, om elck te houden in zijn plicht?

De weerelt ziet altijd den Heer naer 't aengezicht,

450 En slaght de zonnebloem. Wil hy zich openbaren,

Ick zie de gansche stadt en endelooze scharen

Ons beelt en Heilighdom aenbidden, hier ter ste:

Een Majesteit sleept hof en alle staten me,

En ampten, om genot, en eere. Wat de slechten

455 Belangt, die laten zich gemacklijk onderrechten

Van weereltschen, die meer op eigen voordeel zien,

Dan om het heilighdom den Goden wierooch biên.

SIDONIA.

Ons dunckt in zulck een zaeck is langzaamheit van noode.

ITHOBAL.

Princes, uw yver flaeuwt. Hoe valt ghe nu dus bloode?

446 Bannen: hier voor „rechtsgebied uitoefenen;" 't woord heeft tal van beteekenissen: zie TEN KATE, D. II, blz. 108 en KIL. *in v.*

460 Schep moedt, en drijf de zaeck met lust en yver door.

SIDONIA.

En raeckt de wagen eens aen 't hollen, buyten 't spoor?

ITHOBAL.

Het voorspooock spelt wat goets: dit zal u wel gedyen.

Vertsaegh niet: tre vry toe op onze wichleryen.

SIDONIA.

Laet hooren wat geluck, wat uitkomst het voorzeit.

ITHOBAL.

465 Eer ghy den eersten steen des tempels hadt geleit,
Vernam ick, 's morgens vroegh, in 't naelte dal gezeten,
Van verre een schoone wolck; doch kon terstont niet weten
Wat uit de bergen quam aanwemelen, zoo schoon,
Als noit geen wolck verscheen, aen 's hemels hoogen troon;

470 Tot dat men endelijck, aen 't roeren van de vlogelen,
Bekende dat het was een heele vlucht van vogelen,
Van allerhande slagh en pluimen onder een;
Gelijck een regenboogh. De braefste vloogh voorheen,

En voerde al d' andren aen: gelijk in d' Oosterlanden

475 Hun Veltheer gaet te velde, om heiren aen te randen.

Behoudens dat men hier geen' vogel vliegen zagh,
Die zijnen beek en klaeuw op roof te spitfen plagh.

Men zagh'er sperwer, valck, noch arent onder zweven,
Noch havick, nocte wou, gewoon op roof te leven.

480 Zoo naecktenze dien bergh. Hoe mael ick belt den Vorlt,
En Koning van de vlucht. Zijn geschakeerde borst
Geleek een hofapijt, daer schat en kunst verzamten.
De staert zou met zijn pracht een' paeuwelstaert beschamen.
Natuur hing om den hals een pluimjuweel. Wie zagh

485 Om Koningklijcken hals oit kostelijker bagh?

Een lange en heldre streeck van goude en roode strepen
En sprengkelen verciert den rugh, gelijk geslepen
Robijn, en hyacinth. Een kroon, die 't licht verdooft,
Een zon, geen kuif gelijk, vergult zijn purpren hooft.

490 Zoo daelt hy met een' geur van kruiden, uit den hoogen,
En strijckt, als hy den bergh heeft driemael omgevlogen,
Eerbiedigh, daer ghy nu dien tempel ziet gesticht.

Het geurigh kruit wert flux verslonden van het licht
Der zonne, en haer gloet, tot groot vermaeck der genen,

495 Die hem geleiden, en terstont met hem verdwenen.

SIDONIA.

Och, of men uit dees vlucht iet zekers sluiten kon.

ITHOBAL.

De Vorst der vogelen betekent Salomon,

- De Fenix, 't eenigh licht der Koningklijke hoven,
 En ingewijt om al wat kroon draeght te verdoven.
 300 Wat om hem zweeft, verbeeldt dit heerlijk duizenttal,
 Waer onder ghy, Mevrouw, de kroon spant, boven al
 Wat 's Vorsten oogh behaeght, of namaels zal behagen,
 En waerdigh zy den naem van Koningin te dragen.
 Dit voorspel noodight u, dat ghy de Majesteit
 305 Met zijn Princeffen bly ten offerbergh geleit,
 En helpt Fenicie dien krans van eere winnen,
 Dat ghy den voordans hebt van al de Koninginnen.
 De spruit van Faro roept: ghy moet het stuck bestaen.
 De bloem van Ammon port u tot dien aenslagh aen.
 310 Het bloet van Edom treckt, en verght dit met gebeden.
 De roos van Moab staet gereet u na te treden.
 De leliſtruick van Heth verwelckt, om dat men toeft.
 Al d'andren prickelen, zoo ghy een' prikkel hoeft.
 Ghy Nimfen rust, en gaet: ghy hebt u wel gequeten,
 315 En geen cieraet noch kunſt aen dit poortael vergeten.

SIDONIA.

- O vader, was mijn maght en yver even groot,
 Ick voerde u in de ſtadt op 't outer van den Joodt.
 Hoe veel een vrouwetong vermagh op Koningsbedden;
 Wy zien ons kommerlijk door dit gevaer te redden.
 320 Vertreck een wyl, en roep Aſtarte om byſtant aen.
 Daer komt de Koning zelf: het moet ons wel vergaen.

ITHOBAL.

De Goden zegenen ons heiligh wit ten leſte,
 En keeren 't geenghe vreeſt, naer uwen wensch, ten beſte.

SIDONIA. SALOMON.

SIDONIA.

- Aſtarte zegene en behoede Salomon,
 325 Wiens glans en eere ſtraelt gelijk de morgenzon.

SALOMON.

- En ghy kunt met uw' glans het helder licht verdooven,
 O wellust van mijn bedde, o bloeſſem van mijn hoven,
 Mijn licht, mijn morgenzon, mijn friſſche dageraet,
 Verkoeling, leſchvier, brant. O hoe verquickt, hoe gaet
 330 Mijn hart op, als een roos, wanneer ick u aenſchouwe!
 Ick zweere u by mijn kroon, en Koningklijke trouwe,
 Ghy zult voor uwe trouw niet blijven onbeloont.
 Uw ſchoonheit, waert gezalft, en met een kroon gekroont,
 Moet eeuwich in den troon van mijne ziel regeeren,
 335 Zoo lang dees rechte hant geen' ſcepter zal ontbeeren.

SIDONIA.

- O Davids zoon, ghy zet ons hooger dan 't betaemt
 Te zitten. Het gemoedt kan nimmer zonder schaemt
 't Genot van zoo veel deught en weldaën overwegen.
 Daer staet der Goden kerck tot aen de lucht gestegen,
 540 En heerelyk volbouwt, in 't aenzicht van den Nijt,
 Ons bede te gevalle; en wacht om ingewijt
 Te werden. Kan een tong uw Majesteit voldancken,
 En prijzen naer den eilch? O Vorst, laet duizent klancken
 Van Koninginnen vry, een ieder in haer tael,
 545 Uw' naem verheffen. Dat de ganſche hemel dael',
 Om uwe Majesteit op 't wy-feeſt uit te nooden.
 Hoe wenſchte ick nu dat ghy, ter eere van de Goden,
 De ſtaetſt vieren holpt, en me ten offer gingt,
 Daer Sidon in het koor hun lof verheft, en zingt,
 550 En ſpeelt met ſchuiſtrompet, kornet, en harp, en ſnaren!
 Hoe zou mijn hart van vreught dan dobbren op de baren
 Van al de toonen, die malkandren ondergaen,
 En volgen op hun maet, of zonder quetſen ſlaen!
 Moght uwe gemaelin dit eenige op u winnen,
 555 Zy wiſſelde haer lot met Goden, noch Godinnen.

SALOMON.

- Ghy Schoone zyt ons meer dan eenen tempel waert.
 Het gouden wieroockvat, wiens ſinoock ten hemel vaert,
 Behoort men billijk u eerbiedigh toe te zwacien.
 Het voeght ons u met roock en offergeur te paeien.
 560 Ghy zyt gewiſſelyk de Godtheit van 't altaer,
 Waer voor mijn ziel zich buight. Ga hene met een ſchaer
 Van Koninginnen: ga, bewieroock uw Aſtarte:
 Wy wijden u alleen het wieroock van ons harte.
 Wat Godtheën Tyrus eert, en hoogh zet in het gout;
 565 Uw deught verdient dat elck haer viert, en kercken bouwt.

SIDONIA.

Verdiende ick iet, zoo laet mijn bede u toch behagen.

SALOMON.

Zoo veel als Salomons en Arons kroon kan dragen.

SIDONIA.

Gelycke godtsdienſt paert gelieven allerbeſt.

SALOMON.

Wat ongelijkheit heeft ons minnevier geleſcht?

SIDONIA.

- 570 Door eensgezinheit zou dat vier noch heeter gloeien.

SALOMON.

Nu ſmilt mijn hart van gloet.

550 Kornet: baſtertwoord voor „kleine hoorn.”

SIDONIA.

Zoo zou de liefde bloeien,
En groeien, schooner dan uw lufthof in de lent.

SALOMON.

Dat elck van beide leef, gelijk hy is gewent.
Het valt bezwaerlijk Wet en godtsdienst te veranderen.

SIDONIA.

575 't Is mackelijk een lijn te trecken met malkanderen.

SALOMON.

Wy zijn elckanderen in wet al t'ongelijk.

SIDONIA.

Tot noch.

SALOMON.

De godtsdienst is de hoofwet in dit Rijk.

SIDONIA.

Uw wil verftrecke een wet: ghy mooght hier wetten stellen.

SALOMON.

Zoo wijdt het Godt geheng'.

SIDONIA.

De fchael des Rijcks zal hellen

580 Naer zulck een zijde, als ghy vrywilligh kiest, en trouwt.

SALOMON.

Ick koos en trouwde uw zijde, en niemants liefde houdt
My vaster dan uw min. Dat lief noch leedt ons fcheide.

SIDONIA.

En eenerhande altaer de bant zy van ons beide.

SALOMON.

Des Konings liefde ziet geen ongelykheit aen,
593 Maer volgt haer zinlykheit. Zy wenscht zich te verzaên
Met allerhande schoon van Blancken en Moorinnen.
Wat Rijcken offren ons geen keur van Koninginnen?
Maer Sidon trof ons hart met eenen minnepijl,
Noch minnelijker dan de Dochter van den Nijl.
590 Laet Ammon, Edom, Heth, en Moab schoonheên fcheppen,
Zoo zuiver als de zon; my lustze niet te reppen.
Sidonia gevalt onze oogen meer dan 't licht
Den Perffiaen behaeght. Waer went ghy uw gezicht,
O eedle Konings bruit? Keer herwaert aen uw oogen,
595 Uw duivenoogen, die te krachtigh van vermogen,
Betuigen dat noch schilt, noch harnas van een' helt
Den goddelijcken strael, het aengenaem gewelt
Der liefste fchepfelen kan keeren. O hoe blaecken,
De bloemen op uw wang, de roozen op uw kaecken!
600 Wat byen wenschen niet den verschen morgenstont

Van manne en honighdauw te zuigen uit uw' mont!
 Wat melck en honigh vloeit en druipt van uwe lippen,
 En tonge! Welck een lucht bedaeuwt haer rooze tippen!
 Wat geeft doorzweeft dat bloet, die ziel, dat levend root!
 603 Hoe krachtigh is de Min, ja stercker dan de Doot!
 Geen water kan mijn' gloet, en vier, en vlammen bluffen.

SIDONIA.

De liefde raemt geen maet in 't prijzen: ondertusschen
 Ontfangt mijn hart noch trooft, noch antwoord op zijn be.

SALOMON.

Verzoeck vry 't halve Rijk, ja kroon en scepter me,
 610 En Ofir, tot een' klomp van gout op een gekloncken;
 Wat Salomon vermagh, het wort u al geschoncken.
 Verschoon den Koning slechts in dezen zwaren eisch,
 O perle van mijn kroone! ô kroon van mijn palais!

SIDONIA.

Geluckigh zijnze, die naer lijf en ziel vergaren,
 615 En niet, gedeelt van zin, door tweedracht van altaren
 En Goden, elk zijns weeghs afkeerigh henegaen.
 Daer vint de liefde gront: daer kan de vrientſchap ſtaen,
 In wederwil van Nijt, Naeryver, Achterdencken,
 En Belghzucht. Lief noch leedt kan zulck een liefde krencken.
 620 Daer ſmaectmen eerſt de vrucht des echts, al even jong,
 Oock zonder datze walge, of wrang valle op de tong.
 Daer zoet de blydſchap aen, die nooit een' Godt verveelde.
 Ick noode u tot geen ſlang, maer een Godin van weelde,
 Een blijde Godtheit, die niet wjt gezocht, noch vreemt,
 625 Van d'allerwijſten en Nature wort beſtemt.
 Wie kan ons Heilighdom aenſchouwen onbewogen?
 Hadt ſteenrots, woudt, en beek, als wy, gezicht, en oogen,
 De Cederbeek ſtont ſtil; de ſteenrots ſmolt, als walch;
 Het kerckwoudt boogh zijn kruin ter aerde toe, zoo ras
 630 Aſtarte haer belonckte: en ſchroomtghe noch, in 't midden
 Van 't vrouwetimmer, zulk een' Welluſt aen te bidden?

SALOMON.

Wy bidden dagh en nacht uw beelt en ſchoonheit aen.

SIDONIA.

Wat heeft de Koning niet zijn Bruiden toegeſtaen?

SALOMON.

Zeer veel, doch volghde nooit haer uitheemſche offerhanden.

SIDONIA.

635 Zoo laet nu d'eerſte reis 't gewijde reuckwerek branden.

621 Daer zoet de blydſchap aen: aanſoeten ſtaet hier voor „in zoetheid vermeerderen, zoeter worden.”
 Even zoo zept men aanrakkeren voor „wakkerder worden.”

625 Ick noode u tot geen ſlang voor „ik ben niet als Eva:” wel is de vergelyking niet volkomen
 juist — want Adam werd niet tot de ſlang, maar tot den appel genoodigd; doch dit behoeft in
 Sidonia's mond zoo naauw niet genomen.

Tot blijk van uwe trouw. Mijn Bruidegom, mijn Heer,
 Beny Sidonia (bemintghe haer) dees eer,
 En roem niet, dat haer' wensch werde ingevolgt dus verre,
 En uw doorluchtste kroon zich voor onze Avontsterre
 610 Eerbiedigh nederbuigh', niet meer dan eene reis.
 't Verzoek is redelijk: ontzeit men ons dien eisch?

SALOMON.

Ghy rekent dit tot eere, en roem: maer hier te lande
 Gedijt het u tot haet, verlasteringe, en schande.

SIDONIA.

Mijn lof zal wijder gaen dan 't licht des hemels straelt.
 615 Al 't omgelegen volck, dat aen uw rijcken paelt,
 Zal juichen: lange leef de Prins, en zijn Princeffe
 Sidonia, leef lang: leef lang, ô spruit van Jesse.

SALOMON.

Hoe dunckt u zal dit volck ons groeten te gelijk?
 Hoe draeght zich deze stadt? Hoe luidt de roep van 't Rijk?

SIDONIA.

620 De groet van al het hof zal aen de starren stijgen.
 Het minste deel des volcks misnoegende moet zwijgen.

SALOMON.

Wy zien dit verder in. Ghy overschoone laet
 Dit rusten. Zulck een werck eischt tijdiger beraet.
 De spiegelstrijt gaet aen. Ghy mooght het flus gedencken.
 625 Wy volgen meenighmael daer ons uw oogen wencken.
 Zijt wel gemoedt: wy gaen, ô Koninglijke Bruit.

SIDONIA.

Hy luisterde, zoo 't scheen, maer quam tot geen besluit.
 Nu dient my Ithobal zijn toeleg in te scherpen,
 Om onder ons bancket hem over stach te werpen.

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

630 Zaegh David uit zijn tombe eens op,
 En zijnen grijzen zoon
 Beschamen 's Vaders kroon;
 Daer hy, gelijk een hooffche pop,
 In 't buitenlantsehe feestgewaet,
 635 Met gout de locken poert,
 Verydelt, en vervoert,
 Zijn rijk en godtsdienst drijven laet;
 In 't midden van d'onkuifche jeught
 Der Koninginnen duickt,
 640 Naer mirre en amber ruickt,
 Den Welluft inhaelt, als een deught,

635 Poert voor poedert.

640 Ruickt voor rickt; doch de beide werkwoorden worden, even als *liggen* en *leggen*, meer verwisseld.

Met mirten 't wufte hooft bekransf,
 Den wijn met fappen mengt,
 Met wijn den rey befprengt,
 675 Die fchimpende om zijn grijsheit danft;
 Hy riep van groot verdriet:
 Ick ken dien nazaet niet.

TEGENKEER.

De vrucht veraert zoo van den boom,
 De telgh van haren ftam,
 680 Den grooten Abraham.
 Zoo dwaelt een klepper zonder toom.
 Een wagen zonder karroffier
 Aldus aen 't hollen raeckt,
 En neerftort, dat het kraeckt.
 685 Zoo zet een hofvonek 't Rijk in vier.
 Wat vordert 's vaders oorloghsfaem,
 Godtvruchtigheid, en zorg?
 Waer vint zijn hoop een borgh
 Voor eenen dwazen erfgenaem?
 690 De Heiden hou zich vry geruft,
 En 't zwaert in zijne fchee;
 Een ongefleurde vre,
 Een Vredekonings vrouweluft
 Vernielt op eenen dagh
 695 Ons diegekocht gezagh.

KEER.

Maer toef, nu zultghe onze oorloghsmaght,
 Voor 't jonge mirtewoudt,
 Gelijck een bergh van gout,
 Zien flickren in haer volle kracht;
 700 De goude fchilden in de zon
 Zien fchitteren, zoo fchoon
 Als ftarren aen Gods troon;
 Daer Davids Helden Salomon,
 Om zijn geluck bemint, benijt,
 705 Vereeren in het velt,
 In hun gelidt gefelt,
 Met eenen troffen fpiegelstrijt.
 Dat eene ftofwolck, onder 't flaen,
 De heiren overdeekt,
 710 Terwijl men vliege, en treckt
 Op 's vyants heirfpits af en aen:
 Dan roep eens uit de borft:
 Zoo vecht de Vrededorft.

TEGENKEER.

Helaes, wie is op wapens ftout,
 715 Op yzer. en op ftael,
 Op kinderspel, en prael
 Van purper, zilver en fijn gout,
 Borduurffel, parlen, en gefteent,
 't Welck eer den roover ftart?

685 *Karroffier*: hierdoor zou men thands „koets- of rijtuigmaker” verftaan; doch 't wordt hier genomen voor *koetſer*, en op gelijke wijze gevormd.

- 120 De krijghsdeught leeft in 't hart,
 Dat zich van bleecken Welluft speent.
 Dees hofpracht, al dit poppenheir,
 Dit weerloos schijngewelt
 Op 's Vorsten voorbeeld smelt
 125 Allengs, en leit van zelf 't gewelt
 'Ter liefde van zijn schoonste neêr,
 En treet in haren dienst.
 Zoo krijgt op 't ongezienst
 Het lant een' onbesneden Heer.
 130 Och, eertijts vroom geflacht,
 Hoe slaept ghy op uw wacht!

TOEZANG.

- Alle dingen door en weder
 T'onderzoecken, te verstaen
 Wat men ziet beneên de maen;
 135 Al wat d'aerde, ons moeder, baert:
 Van den yzoop tot den ceder,
 Alle planten, en den aert
 Van een ieder dier te kennen;
 't Zy het hier op aerde leef',
 140 Of de dunne lucht doorzweef,
 En doorvliegh' met vlugge pennen,
 Of de wateren bezweemt:
 Alle kennis is verloren;
 Kan de Min den Vorst bekooren,
 145 Dat hy van zijn' plicht vervremdt.
 Dan regeert geen man den Staet,
 Maer een vrouw in mans gewaet.

720-761 Zie 1 Kon. IV: 33.

HET DERDE BEDRYF.

BENAJAS. SANHEDRIN.

BENAJAS.

Mijn Schiltknaep, luister flux Heer Sabud stil in 't oor
 Dat al de Sanhedrin vast aenstapt, en gehoor
 130 Ten hove zoekt. Men dient den toegang te bewaren,
 Of nu de breede Raet den Koning quaem bezwaren,
 Daer hy zich in de zael op 't feestelyk banket,
 By 't vrouwetimmer heeft ter tafel aengezet.
 Wy zullen hier een poos de Vaders onderhouden,
 135 Naer hoffelycken stijl: doch ofze iet verders wouden
 Bestaen, en drongen om den Koning mondeling
 Te spreeken; 't waer geraen dat hy hun onderging;
 Dewijl de roep dit feest ten breedsten uit durf meten.

757 *Onderging*: ondergaan heeft hier de beteekenis van *praecentare*, *antwipare*, „voorkomen, of, als thands gebruikelijk is, „onderfcheppen.“

Hy rijze, is 't mogelijk, van daer men is gezeten,
 160 En trede al heimelijk, zoo spoedigh als hy magh,
 Van 's Konings blijden disch, en keere dezen slag.

SANHEDRIN.

Geluck, Heer Benajas.

BENAJAS.

De hemel wil u sparen,
 Grootachtbre Vaders: wel, wat brengt ghy ons voor maren,
 Van binnen?

SANHEDRIN.

Zegh ons, is Heer Sabud by der hant?

BENAJAS.

165 Hy onderhoudt den Vorst, ten dienst van 't Vaderlant,
 Als zijn vertrouweling.

SANHEDRIN.

Hoe zou de Vorst hem missen?
 Hy gaet in 't kabinet van 's Rijcks geheimenissen,
 En volgt zijn' meester, als zijn schaduwe, al den dag.

BENAJAS.

Wat zijn geluck by hem tot 's vollecks heil vermagh,
 170 Benaeriticht hy ten hove, al waer het met zijn schade.

SANHEDRIN.

Zoo d' amptenaren dus der Koningen genade
 Gebruickten overal, men zou een beter tijt
 Beleven, zonder twist, en onderlingen strijt.
 Nu sluipen menighmael de vleiers in de hoven.
 175 Dan magh de lente 't lant een vruchtbaer jaer beloven,
 Maer och de vleitong gaet met al den bloessem deur.
 Het ooft der Doode zee stelt dus ons hoop te leur.

BENAJAS.

De vleier streckt een pest by hooghgebore zielen,
 En leertse in 't ende zelfs voor haer gebreken knielen;
 180 Gelijk een onbesneên zich voor den afgodt buckt.
 Hoe nu? ontstelt u dit? o Vaders, wat verruckt
 Uw zinnen, zoo verbaest? ontstelt u deze rede?
 Hier valt noch twist, noch strijt. Een ieder leeft in vrede,
 In dit gezegent Rijk. Wat 's d' oirzaeck datghe zucht?
 185 Geloof geen laltertong, noch ydel straetgerucht.
 Geruchten komen op gelijk de zomerbuien,
 En drijven over. Wilt geen spel ten erghsten duien.
 Ick gis het volleck smaelt op dit Sidonisch feest,
 En feestbancket. Magh nu de Vrededorst zijn' geeft
 190 Niet spelen voeren, en na veel beslommeringen
 Uitspannen voor een' dagh? of zou het volck hem dwingen?

171 Het ooft der Doode zee: men weet, dat aan den oever der Doode Zee vruchtboomen groeien, waarvan het ooft zeer fraal op het oog, doch van binnen met onetbare asch gevuld is.

De lufthof heeft zijn tijt hier buiten; het paleis
Daer binnen oock zijn beurt, doch elleck naer den eifch.

SANHEDRIN.

Het voeght den Rijksraet niet den Koning wet te stellen,
795 Noch onder zijn vermaeck den ouden Heer te quellen,
En 't hoeft te breecken: neen, dat pafst geen' onderdaen.
Wy komen op dien voet niet t'zamen herwaert aen,
Maer moeten naer het volck ons zelfs een luttel voegen,
Hun opfpraeck dempen, en de burglary vernoegen.

BENAJAS.

800 De burger klaeght uit weelde, onkundigh van zijn lot.

SANHEDRIN.

De burger eert de kroon gewilligh onder Godt,
En wenfchte 't aengezicht des Konings meer t'aenschouwen,
Die midden in den drang der buitenlantfche vrouwen
Belemmert zit, en niet gezien wort op den fioel,
805 En zetel des gerechts. 't Gemeene beft wort koel
Behartight, daer de Heer van huis is, en te zoeken.
Zoo morrenze by wijl, ja lalteren en vloecken
De Koninginnen, als of by hun zweet, en bloet
Die Koningklijke fleep te dertel wiert gevoedt
810 In overdwaelfche pracht, en walgende overdaden.
Gefteenten, kroonen, prael, juweelen, en gewaden
Waerdeerenze op het naeulte, en hangen 'er voort by
Al wat hun ongedult verziert, en uitmijft. Wy
Ontveinzen 't, om geen' haet der morrenden te tergen.
815 Doch 't geen een ieder ziet, hoe kan men dat verbergen,
Of lochenen? Men roept: de Koning wort verruckt
Van 't eerfte fpoor. Helaes, de lieden zien bedruckt.

BENAJAS.

Wat luft kon eenigh Vorft ter weerelt oit gebeuren,
Indien hy zich terfint aen 's volcks gemor zou fteuren?

SANHEDRIN.

820 Het heught ons hoe de kroon tot aen de fterren rees,
Toen op den elpen troon hy 't billijk vonnis wees,
En fcheide door het zwaert den kindertwift, zoo fmedigh.
Nu flaept de leeuwefioel, nu ftaet de zetel ledigh,
Waer op zich elck beriep, indien hy in de poort
825 Zich vont verongelijckt, of langfaem wiert verhoort.

BENAJAS.

Het pafst den Sanhedrin op 't poortgerecht te letten.

SANHEDRIN.

Het pafst den Sanhedrin, en oock het hoeft der wetten,

810 *Overdwaelfche pracht*: zie Deel II, blz. 148.

825 *In de poort*: uit vele plaatfen der Schrift blijkt, dat aldaar recht gefproken werd. Zoo b. v. *Deuter.* XVI: 18; *Rechters en Amptlieden zult gy u fteffen in elk uwer poorten.* XVII: 8; *Twistzaken in uwe poorte.* Zie ook *Ruth* IV: 1 volg.

Den Koning boven al, den mont van 't Rijksgerecht,
De tong en ziel des Rechts. De Raet is 's Konings knecht.

BENAJAS.

830 Een ieder schuift den last van zijne op 's Konings schouder.
Zijn hoogen ouderdom zoekt rust. De Vorst wort ouder,
En zwack, en onbequaem tot zulck een lastigh pack.

SANHEDRIN.

Wy wenschen te gelijk zijn Majesteit gemack,
En rust, zoo veel hem Godt van boven heeft beschoren.
833 Wat raet? Hy is ter kroone en tot dien last geboren.

BENAJAS.

Ontlast dan naer uw maght het ampt der Majesteit,
Die 't gansche Rijk verplichte, en toom het onbescheit
Des al t'ondanckbren volcks, en zijne lasterstreeken.

SANHEDRIN.

Zou 't oock geoorloft zijn den Koning eens te spreeken?

BENAJAS.

840 Genoegh, indien hy niet verheught waer aen den diich.

SANHEDRIN.

Wat wil de spiegelftrijt? wat ftrijt, wat veltslagh is
Voor 't mirtewoudt vertoont, dat wonder geeft te zeggen?

BENAJAS.

Wie stopt het volck den mont? Men kan geen zaeck beleggen
Zoo wijffelijck, het zy oock waer, wanneer, en hoe,
843 Of ieder een bediltze, en zeit 'er 't zijne toe.
De Koning voerde 't oogh der Koninginne spelen.
De hofwacht stont op 't velt, gewapent in twee deelen,
En vierkant, heerelijck en hemelsch uitgeruist.
De zon ging op in 't gout, en scheen op pracht beluist.
850 Het eene deel, getrooft des Konings zy te voeren,
Verhief de Leeuwsbanier, gereet den klacuw te roeren.
Het ander hielt de zy van zijn Princes, wel prat,
En stack een' stier op, daer een schoone Maeght op zat,
Waer van de Sidoniers noch ydelijck gewagen
853 Hoe 's weerelts derde deel naer heur zijn' naem zou dragen.
Zoo dra men wapen blies, in 't aanzien van den Heer,
Ging elck zijn' vyant fier met spiets en zwaert te keer;
Hoewel alleen in schijn, en zonder bloet te storten.
Men zagh tot driemael toe de heiren t'zamenhorten,
860 En driemael deizen, met rondaffen op den rugh,
Tot dat de Leeuwsbanier, vol dootschrick, bang, en vlugh,

831 *Zijn hoogen ouderdom*: de n achter *hooge* staat er om de in-een-smelting te voorkomen.

840 *Versta*: „de Koning ging met de Koningin uit rijden, ten einde hare oogen te onthalen op een schouwspel.”

853 *Een schoone Maeght*: „Europa,” als uit de twee volgende vaerzen blijkt. Men herinnere zich, dat zy de dochter van Agenor, en alzoo een Fenicische was, en door Jupiter in stiers-gedaante geschaakt werd.

In handen viel (het schein bykans een strijt van minne)
En opgedragen wiert zijn liefste Koninginne.
Daer komt Heer Sabud zelf. Ick laet de Vaders hier.

SANHEDRIN.

863 Men speelt al schimpende ernst. Godt geve dat de Stier
Van Sidon niet den Leeuw van Juda overheere,
En over zijnen staf en godtsdienst triomfeere.

SABUD. SANHEDRIN.

SABUD.

Wat brengt de Sanhedrin ons uit de stadt al goets?

SANHEDRIN.

Mijn Heer, niet al te veel Men zit hier goedes moedts;
870 Maer binnen mompelen de lieden, langs de straten,
Dat zy van hunnen Vorst en vader zijn verlaten;
Hy hof en stadt vergeet, op Recht noch rechtbanck let,
Ja tempel en altaer uit zijn gedachten zet,
En Sidon kereken bouwt, en inwijdt voor de muren,
875 Ten schimp van Godt en 't volck, tot vreught der nageburen.
Zy dragen nauwelix dit wyfeelt met gedult.
Sidonia lijdt last. Zy geven haer de schult.
Sidonia misleit den Koning met haer smeecken,
En sleept in 't hof een' staert van Heidensche erfgebreken,
880 Die wortelen allengs zoo diep, dat Davids erf
Niet anders ziet te moet dan woeftheit, en bederf.
Mijn Heer, ontschuldigh ons: wy levren u de woorden
Der burgren over zoo wy die in 't uitgaen hoorden.

SABUD.

Gemeenlijk slaet het volck de Heeren zelfs voorby,
893 En heeft het in de koorts van zijne razerny
Op iemant naelt den Heer te vreeslijk geladen.
Wie kan hun onverstant bestieren, ofte raden?
Moet nu Sidonia dit boeten boven al?
Wort zy nu, als de bruit, uit zulck een duizenttal
890 Genoeint, om met dien smaet haer majesteit te grieven?
Wie zocht den burger meer te helpen, te believen
Dan zy, zoo menighmael de stadt haer lastigh viel?
Wat namze al zorgh op zich! Hoe onverdrietigh hiel
Zy 't woort des volcks ten hove, oock met gevaer van eere
895 En aengenaemheit zelf te derven by den Heere,
Die zich by wijlen belghde, om d' onbeschaemtheit van
Het smeeckschrift, of de zaeck, of zomtijts om den man.

863 Hier: „buiten de stad, onder het gevolg des Konings.”

870 Binnen: d. i.: „te Jeruzalem.”

Ondanckbaer volck, zy heeft u t'onrecht hier gellaten.
Kan haer godienstigheid zoo ras den geur vergeten?

SANHEDRIN.

900 Haer deughden zijn bekent, gelijk des Konings min,
En yver tot zijn Bruit, die voert hier feesten in,
En Sidons razerny, by geen Hebreëen te lijden.

SABUD.

Hier buiten voor de stadt? hoe nu? waerom benijden
De burgers haer 't gebruick des offers, datze toch
905 Aen haere moeders borst eerst indronck met dat zogh?
De Koning hanthaeft streng uw' godtsdienst, en behoeders.
De Vorst van Tyrus en uw Koning zijn gebroeders,
En bontgenoten, ja door 't bruiloftsbed verknocht.

SANHEDRIN.

Tot aen het outer toe. Geen spruit van Jesse moght
910 Zich verder met den Nijl of eenigh Rijk verbinden.
In 's weereelts zaecken zijne alleen gelijkgezinden.
Niet wijders hielden wy den nagebuur te vrient.

SABUD.

Heeft Hiram dan by zoon en vader niet verdient?
Zou Tyrus nu dus veel genade niet gebeuren,
915 Of ghyliën most het feest, de vreught der Dochter, steuren,
En haren vrydom? merck wat onbescheit is dit.

SANHEDRIN.

Men gunt dat Hiram gansch Fenicie bezit,
En Aflers erreflot van 't Rijk te leen magh houden.
Zoo groot een godtschult wort den Heiden quijtselchouden.

SABUD.

920 Des danckenze niet ons, maer hun doorluchtigh zwaert.
't En deed hun dapperheit, men hadze niet gespaert.

SANHEDRIN.

Mijn Heer, vergeef het ons indienwe 't hof bezwaren,
Uit zorg om Moëses Wet en godtsdienst te bewaren.

SABUD.

Wie heeft den godtsdienst meer gehanthaest dan uw Vorst?

SANHEDRIN.

925 Voorhene: maer, indien men 't veilig uiten dorst.

SABUD.

Ghy mooght vrypostigh ons uw zorgen wel vertrouwen.

SANHEDRIN.

Godt waerschuwde ons doorgaens voor buitenlantsche vrouwen.

900 Zy heeft u t'onrecht hier gellaten: iemand sijten is: „met iemand dagelijks omgaan,” in den zin van 't Lat. *uti*. Op gelijke wijze zegt Gysbreght tegen Badeluch, Deel III, blz. 420.

Soe hebt ghy onbekent dat lange my verdienet.

920 Des danckense voor „hiervoor zijn zy dank verschuldigd.”

921 Versta: „men had hen — de Feniciërs — ook uitgeroeld, even als zoovele andere Heidenische volkeren, ware men niet voor hun dapperheid beducht geweest.”

SABUD.

Is nu de Sanhedrin voor 't vrouwetimmer bang?

SANHEDRIN.

Zy moorden dit geslacht met haren toverzang.

SABUD.

930 Ghy acht dan 's Konings brein te zwack voor vrouwelisten?

SANHEDRIN.

Haer loosheit broet doorgaens, uit Wijzen, afgodisten.

SABUD.

Een wijs verstant omhelst geen godtheit tegens reên.

SANHEDRIN.

't En zy de wijsheit dwael', verblint door ydelheên.

Het vrouwenoogh kan licht een mannenhart bekooren.

SABUD.

935 Benijtghe uw' Vorst zijn' lust?

SANHEDRIN.

Een wettige ingeboren

Verzade 's Konings min. Dit Rijck was noit misdeelt

Van schoonheên, schooner dan zich eenigh hof verbeelt.

SABUD.

Men moet een' vreedzaam Heer zijn lusten niet besnoeien,

Maer liever queecken. Op zoo eng een leeft te schoeien,

940 Zijn' zin te zetten slechts op eene lantzatin,

Verveelt de Majesteit, en onbepaelde min

Van hoogheboornen: neen, een edel hart wil weiden,

En lezen keur van kruit. Men magh geen' Koning leiden

Met burgerlijcken toom. Hy zoekt uitheemsche stof.

SANHEDRIN.

945 Van zulck een ydelheit gewaeght het Tyrisch hof.

Maer Salomon bestelde en leerde ons andre spreucken,

En zuivre bladen. Zou hy zelf zijn lessen kreucken?

SABUD.

Hy mengt oock deught met vreught, vryaedje, en minnekout,

En looft de Bruit, die hem aenminnigh onderhoudt

950 Met wederliefde en gunst, en hoffelijke zeden.

Hy maelt haer wezen af, en haer bekoorlijkheden.

Hoe zwiert de hairlock dan met zulck een' aert, en val!

Hoe lonckt haer oogh, die 't hart uit 's Konings boezem stal!

Wat wit gewalle kudde is witter dan haer tanden!

955 De lippen gloeien meer dan karmozijne banden!

Het wangeblos verdooft den blozenden granaet!

Hoe luickt haer aenschijn op, gelijk een dageraet!

940 Landzatin: zoo in *Maria Stuart*: nazaetin. Zie blz. 464.

940-947 Vergel. hier het *Hooghed*, en inzonderheid *Hoofdst.* VI: 1, 6, 7, 10, en VII: 1, 2, 3, 4, 7.

953 *Hoe lonckt* onz.: clerlijke, hoer dan niet al te juiste konstruktie voor „hoe lonkt het oog van haar die” enz.

955 *Het wangeblos*: blos werd voorheen veelal onz. genomen, als voor geblos. Zie *BILD. Gesl. in v.*

Dan smaect geen muskadel zoo lekker als haer borsten!
 Wat dochter treet zoo braef, als deze spruit des Vorsten!
 950 Hoe reizigh schietze om hoogh, gelijk een pallemboom!
 Dan viert de minnegloet zijn poëzy den toom,
 Om 't lichaem naer zijn' lust met zulck een' geur te kleeden,
 En wederom t'ontkleên haer schoone albasten leden;
 Dien wijnkroes boordevol, en ront gedraeit, en net;
 965 Die goude tarweschoof, met lelien bezet;
 Den dicht gefloten hof, en wat voor lieve namen
 En tittels zijn vermaeck en liefde meer betamen.

SANHEDRIN.

Die hooge toon begrijpt Godts echtgeheimenis.
 Des Konings huwelyk met Faroos dochter is
 970 Het voorbeeld van Godts trouw met d'uitverkore zielen.

SABUD.

Verschoonze dan al die des Konings oogh bevielen:
 Want Faroos spruit is zelf uit afgodisten stam.

SANHEDRIN.

Zy dient geen' afgodt, maer den Godt van Abraham.
 Zy zwoer haer Goden af, en Memfis offervieren,
 975 En 's vaders Priesterdom met al zijn outerdieren.

SABUD.

En Hiram's bloet beschimpt 't Egyptisch Godendom,
 Dat onder vacht en schacht en schubben dus rontom
 Den Nijl wort aengebeên, daer 't volck zich laet misleiden.
 Men moet de dwaling oock in 't Heidensch onderscheiden.

SANHEDRIN.

980 Wat aengegrensde, min of meer, in 't Heidensch dwael';
 Wy wegen 't Heidendom in eene zelve schael.
 En schoon Sidonia ons Wet hielt onbesproken;
 Dees muur bepaelt den dienst: geen godtsaltaer magh smoocken
 Dan binnen deze poort. Dees stadt is 't offerperck.

SABUD.

985 Verdadigh vry ons recht, maer treck niet al te sterck
 Aen zulck een snoer. Men moet het oogh by wijlen luicken,
 En door de vingers zien. Men moet zijn recht gebruicken
 Wanneer het voordeel geeft. Zoo ghy het aen kunt zien,
 Dit offeren zal haest van zelf zich zelf verbiên.

SANHEDRIN.

990 Verbiên? Het zal allengs gelijk de kancker kruipen,
 En schieten zijn vergift; gelijk een adder sluipen
 In 't lichaem van den Staet, en steken met den start
 De heerschappy, de Wet en Godtsdienst naer het hart.
 Dan zal men d'artseny, helaes! te spa bereiden.

972-975 Dit is eenigzins in strijd met hetgeen Ithobal verklaarde vs. 518; doch de Vorstin kan van gedachten veranderd zijn.

SABUD.

993 Dees burglary kan Godt en Baäl onderscheiden.

SANHEDRIN.

Dies wenschtze Godt niet half te dienen, maer geheel.

SABUD.

Zy diene hem geheel, en staecte dit krackeel.

SANHEDRIN.

Het is een godtskrackeel: men magh Godts recht niet kreucken.

SABUD.

De tempel rieckt alleen van Levij's wicroockreucken.

SANHEDRIN.

1000 Daer staet de voorhof, oock voor vreemden ruim genoegh.

SABUD.

Al 't vrouwetimmer bidt daer Godt aen, spade en vroegh.

SANHEDRIN.

Met uiterlijcken schijn, maer Heidensche gedachten.

SABUD.

Godt zagh wat gaven hem de Koninginnen braghten.

SANHEDRIN.

Godt zagh de gaven aen, doch 't hart van binnen meest.

SABUD.

1003 Zy vieren met den Vorst den rustdagh, en ons feest.

SANHEDRIN.

En nu vermetelijk 't afgodisch feest hier buiten.

SABUD.

Indien men verder ga, de Koning zal het stuiten.

SANHEDRIN.

Wanneer het is te spa: wanneer de Sidonier,
 Zoo blind als Ammon, oock zijn gruwzaam offervier

1010 Met kinderbloet vermene, en met onnozele affchen
 En bloet zich schuldigh smette, in ste van zich te wasschen.
 Dees gruwelkerck begrijpt al 't Godendom beknopt
 Met een' gemeinen naem, en zal dus overkropt
 Van vreemde titelen een' vloet van afgod' braecken;
 1015 Een ieder Godt zijn haegh- en berghaltaer zien blaecken,
 Tot dat het endelijk den waren Godt verdriet.

SABUD.

Nu Vaders, naerdemael ghy dus veel quaets voorziet,
 En spelt, zoo neem ick aen den Koning te vermanen,
 Te letten op zijn ampt, en geen en wegh te banen
 1020 Tot dezen langen sleep van twist en zwarigheên.
 Ontschuldicht midlerwijl, ten beste van 't gemeen,
 Den Koning by het volck, en helpt al d'opspreeck weeren.

1015 *Zijn haegh- en berghaltaer*: kleine, naauw bemerkbare pijl, in 't voorbygaan op de *hagepreken* afgeschoten. 't Zij herinnerd dat *haeghaltaer* 't zelfde is als: „valsche, verboden altaar.”

SANHEDRIN.

Wy gaen. Heer Sabud, help dit werck ten beste keeren.

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

- Ga heen, bekrijgh (sprack Balaäm
 1025 Tot Balack) 's vyants tenten
 Met zwaert, noch dreigementen;
 Maer zetze in brant door minnevlam,
 En vier van Joffrenoogen.
 De schoone jeught van Madian
 1030 En Moab trede in een gespan.
 De braefste dochters togen
 Te velde op dien Waerzeggers raet,
 Om harten te veroveren,
 En herffens te betoveren,
 1035 Met mijnen, loncken, en gelaet.
 De bloem der Jongelingen
 Bejegentze aen de legerpoort,
 En kan, door 't lief gezicht bekoort,
 Zijn hartstoght niet bedwingen.
 1040 Een ieder liefkooft zijn Heidin,
 Die midden onder 't vleien
 Zich veinst te willen scheien.
 't Hebreuschte bloet, te zoet op min,
 Beloofte trouw met sneecken.
 1045 O lift! o vrouwetreecken!

TEGENKEER.

- Indien het hart niet anders peinst
 Dan mont en lippen uiten;
 Men kent geen' knecht van buiten:
 Bemint en spreekt ghy ongeveinst;
 1050 Zoo sterck uw woort met daden,
 En nuttigh tot een klaer bewijs
 Een' zelveu disch, en offerspijs.
 De minnaers staen beladen
 Om zulck een antwoord, al te straf.
 1055 Wie brantmerckt zijn geweten,
 Aen Baäls disch gezeten,
 En zweert zijn' Godt voor Baäl af?
 Hoe worstelen de zinnen!
 Hier valt in 't hart een felle slag,
 1060 Om 's hemels vloeck, en 's Joffers lach.
 Wat zijde zal dit winnen?
 D'onzichtbre Godtheit zit te hoogh:
 De jeught is brusk en teder:
 Zy wanckelt hene en weder.
 1065 De zichtbre schoonheit speelt in 't oog,
 En leertze op Fegor knielen.
 O plaegh van mannezielen!

1024-1040 Zie Num. XXV: 1 volg. De raad, door Bileam of Balaäm gegeven, wordt echter niet in de H. Schrift vermeld, maar by JOSEPHUS, *Oudh.* IV: 6, en berust alzoo op een overlevering, waar ook 2 Petr. II: 15 en Jud. 11 op wordt gezinspeeld.

1045 *Mijnen*: „gebaren,” 't Fr. *mines*. Zie Deel II, blz. 741. Kiliaen schein 't woord voor oorspronkelijk te houden; althands hy plaatst het niet onder de bakertwoorden.

TOEZANG.

De jeught verging in dat gevaer:
Maer zou de Min, die 't grijze hair
1010 Van Salomon kon zengen,
Hem, op 't Sidonisch feestbancket,
Vervoeren van der Vadren Wet,
En oock ten afval brengen?
Dat hoede Godt, die Abraham
1015 Uit Ur beriep, en Jesses Stam
Verhief, ten roem der vromen;
Of 't is hier omgekomen.

HET VIERDE BEDRYF.

SADOCK. WETGELEERDE. REY.

SADOCK.

Wy raecken nauwelijks met moeite door 't klincket
De Bronpoorte uit, zoo was de breede straet bezet
1040 Van oudt en jongk, en mans en vrouwen, die vast schreiden,
Met bitter tranen en wecklaghten ons geleiden,
Zoo verre een ieder kon, en drongen de staffiers.
Wat was 'er al gekerm, gejammer, en getiers!
Hoe scheen de straet zoo licht van vierpan, en lantaren,
1055 En sackel! Kan de Wacht haer wacht en poort bewaren,
Het valt haer dezen nacht verzecker bang genoegh.

WETGELEERDE.

Teen dees gemeente zagh wat zorgh d'Aertspriester droegh,
Om noeh het Rijckschandael, waer 't mooghlijk, voor te komen,

1040 *Staffiers*: "t. Fr. *estafiers*, „fluitdragers, roëdragers, diensars."

1055 *Vierpan*: „pan," of pot, met vlamvende, lichtverpreidende stoffen gevuld."

Bedaerdeze in het einde, en liet zich wat betoomen.

- 1090 O Vader (schreiden zy u na, van poort en wal)
Ga hene, ga, en schut dien jammerlijcken val.

REY.

Ghy komt hier juilt van pas, om 's Konings val te schutten.
O hoeft der Priestren, help den struickelenden stutten.
Stap aen, stap aen, naerdien 't gevaer geen uitstel lijdt.

- 1093 Ick zagh het gansche spel, ô Vader, het is tijt.

SADOCK.

Wat zaeghtghe? staenwe een poos, en laet ons wat bedaeren.
Men magh geen Koningen op straetgerucht bezwaeren,
En tijding, over graft en muren heen gehoord,
Van krijghsvolk, op de wacht gestelt by deze poort.

REY.

- 1100 Beluft te weten hoe dit feestmael af zou loopen,
Ben ick met dees lievrey te middagh ingesloopen,
Daer Koning Salomon, zoo heerelijck en prat,
In 't midden van 't bancket der Koninginnen zat,
Gelijck de Nijt hem lang zijn heil en kroon benijde.
1103 Mevrouw Sidonia zat aen zijn rechte zijde,
En onderhielt den Vorst gestadigh met een' lonck,
En vriendelijck gespreck. Het wezen schein noch jongk,
Zoo was hy in zijn schick. Indien de grijze hairen
Niet tuighden, het gelaet zou ouderdom en jaren
1110 Verlochenen. De min zagh hem ten oogen uit,
Gelijck des Bruigoms pen in 't Hooge Liedt de Bruit
Bemint, en vleit, en vrijt, en d' allerseoonste zegent:
Terwijlze wederom haer liefste heusch bejgent.
In 't kort, de Vorst was zoo verheught en bly van geest,
1113 Dat dit geen maeltijt schein, maer eer een bruiloftsfeelt.

SADOCK.

Laet hooren waer de vreught ten leste op uit wil komen!

REY.

- De dertle tafel was noch naulijcks opgenomen,
Of Salomon, bekranst met haren roozekrans,
Ging zitten op een' troon, beluft den starredans
1120 Te zien, waer van zy zich beroemt had onder 't eten.
Na datze eerbiedighlijck, daer hy was neêrgezeten,
Zich driemael nederboogh, en lachende oorlof nam,
Begonze, en maelde allengs met trippelen een vlam,
Gelijck een avondstar, dat d' aengename zwieren
1123 Hem raeckten aen het hart. Hy kan zich niet bestieren,
En springt van zijnen stoel, omhelstze, en roept mijn Bruit,
Wel aen nu kies de bloem van al uw wenschen uit,
En eisch wat ghy begeert: het is u ongeweigert.
Men dencke of haer het hart in 't lijf van blyschap steigert,

- 1130 En opspringt: want zy had op deze luim geloert,
 En hem van langer hant in haren strick vervoert.
 Zy antwoordt: Bie met ons het wierooock aen Aftarte.
 Hy stemt het reuckloos toe. Waer bergh ick my van finerte!
 De Koning itapt vooruit: zy volgt op zijnen tret.
 1135 Aertspriester, keer den Vorst, en hanthaeft Moses Wet.

SADOCK.

- Hoe kan dit Heidensch wijf den Koning ringelooren!
 Zoo zalze dien Monarch, ter heerfchappy geboren,
 Beheerfchen, als een kint, en zetten zich parmant
 En prachtigh op den troon, aen zijne rechte hant.
 1140 Zy zal de kroon des Rijcks, ten trots van alle wetten,
 Hem nemen van den hoofde, en op haer hullel zetten,
 Dan klincken voor zijn koon, hem heeten, en gebiën,
 Ja Aron haer in 't endt naer d'oogen moeten zien.

WETGELEERDE. SADOCK. SALOMON.

WETGELEERDE.

- Ick zie den Koning zelf: hy heeft uw komst vernomen.
 1145 My dunckt hy deift, en fchijnt uw aengezicht te fchromen;
 Een teken dat het hart inwendigh wort gepraemt
 Van achterdocht: 't gaet wel. De Welluft trock de Schaemt
 Niet gantschlijk uit. Hier is noch leven, en gevoelen.
 Ick fchep noch hoop: hy magh bedaren, en bekoelen.

SADOCK.

- 1150 Godts zegen vloeie op u uit 's hemels hoogen troon.
 Godt zegne Salomon. Godt zegne Davids zoon.

SALOMON.

En Sadock in zijn ampt, van boven hem bevelen.

WETGELEERDE.

Godt hoede zijn' Gezalfde, en laet hem nimmer dolen
 Van 't heldre fpoor der Wet, uw vaders licht, en fchat.

SADOCK.

- 1155 Dat wenscht u 't Priesterdom: dat wenscht de gansche ftadt.

SALOMON.

Zy kunnen hunnen Vorst niet aengenamers wenschen.
 Wat jaeght u hier zoo fpa?

SADOCK.

't Geroep, 't gewoel der menschen,

1132 *Aen*: de gewone uitgave heeft *aan*: waarschijnlijk een zetfout.

1136 *Ringelooren*: beteekent letterlijk: „iemand aan een door 't oor gehaalden ring in bedwang houden.”

1138 *Parmant*: ofschoon dit woord by Kit. als inheemsch en in de betekenis van „*foverus, bellus*” genomen wordt, schijnt het echter, naar zijn uitgang, aan den vreemde ontleend, en wordt dan ook meestal in ongunstigen zin voor „schijnbaar deftig” genomen.

1141 *Van den hoofde*: ablat. vorm, als wy meer ontmoet hebben.

1143 *Klincken* voor „kloppen, slaan,” als meermalen.

1147 *Achterdocht* voor „nadenken.” Zie *Leeuwendalers*, vs. 1268.

't Gefchrey van duizenden, die uit Jerufalem
U smeeken te gelijk met hun bedruckte ſtem.

SALOMON.

- 1160 Bedrukt? Wat druck, wat ſmert gevoelen d'onderzaten,
Nu Salomon regeert, op wienze zich verlaten
In veiligheid en vre? Zy zitten zonder ſchroom,
En zorgh, in ſchaduw van olijf- en vijgeboom,
Van Dan tot Berzeba. De vijghboom, die de dalen
1163 In 't wilt belommert, kan het by geen' ceder halen,
In menigte en getal. De ſtraetſteen valt te licht,
By 't zilver en root gout. De ſtadt was noit zoo dicht
Bewoont, en volleckrijck by ons Heer vaders leven.
Wie zagh oit Koningkrijck meer melck en honigh geven,
1170 En zoo veel nieuwe ſteên in 't Joodſche lant gebouwt?
Ghy ziet nu Jelleſ kroon aen Faroos kroon getrouwt,
En hoort, van Memfis, maght van paerden herwaert draven.
Wat zeelteên voeren niet den arbeit van heur ſlaven
Naer onze kuſten toe? Het Ooſten brengt yvoir,
1173 En perlen, en geſteent. d'Araber, en de Moor
Vereeren wieroock, mirre, en al den geur van 't Zuien.
Men hoort geen krijgshbazuin, noch ſtrijt, noch oorloghs buien.
Mijn ſtaf bereickt den Nijl, en oevers van d'Eufraet.
Al 't omgelegene volck zoekt heul aen dezen Staet.
1180 Wat port dan dees gemeente om over ons te klagen?
Of klagenze van weelde, en valt die zwaer te dragen?

SADOCK.

't Geheve uw Majesteit de reden te verſtaen.

SALOMON.

Zeer gaerne, Vader, ſpreek vry uit: wy horen 't aen.

SADOCK.

- De goutvloot, lang om gout naer Ofir heengevaren,
1193 En entlijck, na verloop van drie geheele jaren,
Met ſmerte en angſt verwacht, genaecte vaſt het ſtrant
Der roode zee. Men riep: de vloot is onder 't lant.
Aſiöngaber ſtaek het hoofd op aller wegen.
Uw jaghten voeren haer met zijde zeilen tegen.
1190 Het grimmelde van volck, als byen, overal,
Op muur, en torentans, en waterkant, en wal.
De hemel ſcheen hier toe zijn' zegen te verleenen.
De zon had noit zoo ſchoon in 't hemelſch blaeuw geſchenen;
Toen d'Amiracl der vlote, of 't ſchip, dat Salomon
1193 Naer zijnen Koning heet, voor 't zincken van de zon,
Zijn kiel ſtiert, als het naer de haven toe quam ſtreven.
Het is op 't ongezienſt met volck en ſchat gebleven.

1160, 1164 Zie 1 Kon. IV: 25.

1166, 1167 De ſtraetſteen valt te licht. By 't zilver en root gout: zie 2 Chron. IX: 20.

De zeefstadt was vol schricks. Dus luidt d'onzekre maer.
 Zoo 't niet geberght is, loopt het merckelijck gevaer.
 1200 De naefte bode wil de droeve maer vergoeden.

SALOMON.

Men hoop' de hemel zal het ongeluck verhoeden.
 Wat my belangt, ick schel de zee mijn schade quijt.
 't Is droef dat d'Amirael in 't landen schipbreuck lijdt.

SADOCK.

Zoo doet het, groote Vorst. Dit schip, zoo rijk geladen,
 1205 Is Koning Salomon, grootdadigh in zijn daden,
 Die grijs van ouderdom, gezegent met den schat
 Van wijsheit en geluck en heerlijkheit, en wat
 Een aertsche Godtheit voeght, gevaer loopt van te sneven,
 En schipbreuck in zijn eere en zijn godtsdienstigh leven
 1210 Te lijden, op het zant van wulpsche afgodery,
 Voor 's levens avontstont. Waer brengt de razerny
 Van vrouwemin den mensch, een' Vorst, een licht der Heeren,
 Dat alle Koningen als Godts Orakel eeren.
 Hebt ghy de jongkheit niet geraden, wijs en trouw,
 1215 Te vliën de gladde tong van een uitheemsche vrouw,
 Haer honighzoete keel, en liefelijke lippen?
 Zoo zorgelijck, als in zee verborge en blinde klippen:
 Gevaerelijcker dan een scherp tweefnedigh zwaert.
 Waerom beschrijve ick u deze adder, en heur' aert?
 1220 Wat helden stackze niet uit heur verborge lagen?
 Wie kan een gloeiend vier in zijnen boezem dragen?
 Wie treet op kolen, en verbrant de voeten niet?
 Zoo luidt uwe eige les, uw gulde spreuck. Zoo riedt
 De Koning onze jeught, en zonen, die nu schreien,
 1225 En hem, gelijk een os, naer bijl en banck zien leien;
 Gelijk een vogel blind zien vliegen naer den strick.
 Uw leven en uw doot vericheelt een oogenblick.
 Ontwaeck, ô Salomon: ontwaeck uit uwe droomen.
 Ontwaeck, of 't is met u en Juda omgekomen.
 1230 Ghy staet in top van eere, en die u storten zal
 Dicht achter u, en lacht alreede in uwen val.

SALOMON.

Zou dat mijn schaduw zijn, zoo diende ick haer te vlieden?

SADOCK.

Ja recht, een schaduw kan u dwingen, en gebieden.

SALOMON.

Ghy meent Sidonia, mijn opperste vermaeck.

WETGELEERDE.

1235 Nu honighzoet, maer flus van alstembittren smaeck.

1214, 1217 Zie Prov. II: 16; V: 3; VII: 5; XXII: 14; XXIII: 27.

1231, 1232 Zie Prov. VI: 27, 28.

SALOMON.

Dat licht der schoonheit, waert des Konings min te voeden?

SADOCK.

Vermomt om gruwzaamheên van afgoên uit te broeden.

SALOMON.

Zy dient haer Godtheit flecht en recht, op Sidons voet.

WETGELEERDE.

En sleept den Koning mede, en 't hof, en al zijn stoet.

SALOMON.

1210 De Vorsten zijn gewoon Vorstinnen te believen.

SADOCK.

Een Vorst ontzie, zijn bedt ten dienste, Godt te grieven.

SALOMON.

Wat 's dit, een luttel smoocks te roocken voor 't altaer?

WETGELEERDE.

Voor zulck een gruwelbeelt. ô laster, al te zwaer!

SALOMON.

Geen gruwel, maer een beelt van wit en zuiver marmer.

SADOCK.

1215 Wie afgoên eert, versmaet den oppersten beschermmer.

SALOMON.

Beschrijfme d'afgoên, op dat ick die doling kenn'.

WETGELEERDE.

Uw wijsheit maeldeze ons naer 't leven met haer pen.

SALOMON.

Die vloecht noch kopre Slang, noch goude Cherubinnen.

SADOCK.

Dat waren afgoên, noch verbodene afgoddinnen.

SALOMON.

1220 Het waren beelden, kunst, en koper, hout, en gout.

WETGELEERDE.

Wie heeft zijn hoop en troost op dat metael gebouwt?

SALOMON.

Gewonden, van de Slang vergiftight, en gebeten.

SADOCK.

Zy hebben Gode danck voor 's lichaems heil geweten.

SALOMON.

En bleven midlerwijl genezen door het beelt.

WETGELEERDE.

1225 Een beelt, dat Godt verheft, en niet zijn eere steelt.

SALOMON.

De Feniciers staen niet aen Moses Wet gebonden.

SADOCK.

Wy dienen eenen Godt, zy, kunst, en menschevonden.

SALOMON.

Godt schonck Oôliab en oock Bezaleël

Den geeft van kunst, gewrocht door goddelijk bevel.

SADOCK.

- 1260 Ten dienst van eenen Godt, den vader van uw vaderen.
 Gezalide, laet ick u, gelijk Aertspriester, naderen,
 En uit den gulden strick van 't vrouwelijk bedrogh
 Verlossen. Geef gehoor om Godt, en luister toch.
 Heb ick en Nathan u ten Vorst des volcks gekoren,
 1265 En op den troon gezalf met onzen olihoren;
 Zoo volgh getrouwen raet, en schuw de vuile smet,
 De schoone slang, te lang gekoestert in uw bedt.
 Een slang heeft d'eerste vrouw, de vrouw den man bedrogen,
 De man al 't aertrijk voort met zich in 't net getogen.
 1270 De Geest des hemels vliedt het al wat schepsels eert.
 Wie ongoôn inwijd, is 't die allerfnootst boeleert.
 Een eenigh voorbeeld kan ontelbaer volck vernielen.
 Een lust, een ydelheit bederft onnoosle zielen.
 Zoo luide uw eerste tael: dat was uw spraec voorheen,
 1275 Toen ghy de wijsheit volghde, en Godt, die u verscheen,
 En zegende uit zijn' schoot met kennis, schat, en eere.
 Vergeefme, wijste Vorst, dat ick u wijsheit leere.
 Bederf uw' eersten geur geensins met zulck een' stanck.
 Verdoof noch schein uw faem met zulck een' quaden klanck.
 1280 De mare loopt alree daer binnen, langs de straten,
 Dat Salomon den Godt der Vadren heeft verlaten.

SALOMON.

Een galm, een straetgerucht verdwijnt in ydel lucht.
 Een Koning keert zich niet aen 's vollocks straetgerucht.

SADOCK.

- Wat baet de tempelbouw? wat baten offervlammen,
 1285 Zoo vele duizenden van runderen en rammen
 En offen, en 't geblaet van al 't onnozel vee,
 De Bontkist, kandelaer, altaer, en kopre zee,
 De prael des Priesterdoms, gezang, en feest, en staetli,
 En al uw yveren; nu ghy in 't einde, eylaci,
 1290 Te jammerlijk vervalt, u zelven stelt ten spot,
 Den levenden verzweert, en dient een' dooden Godt,
 Een pop van Sidon? Kan de hemel dit verzwelgen?

SALOMON.

De hemel zal zich des zoo wonderlijk niet belgen.
 Ghy schat de wijsheit van den Hooghsten veel te teêr.

WETGELEERDE.

- 1293 Die lijdt niet dat men eere en diene een' andren Heer.

SALOMON.

Niet binnen deze stadt, maer buiten Sions muren.

SADOCK.

Men paere nimmermeer zulcke ongelijke bureu.

WETGELEERDE.

De gront des ganschen lants is heiligh: 's Konings staf
Beware oock ongeschent het erf, dat Godt ons gaf.

1300 Een Wet, een Vorst, een Godt, een kerck, een offerhande,
Daer zetten wy ons lijf en leven voor te pande.

SALOMON.

Wy hebben ons vriendin slechts eenen dienst beloofd.

SADOCK.

Genadighste, waeck op, eer u de donder 't hoeft
Verplettere, om zijn leet en smaet aen u te wreeken.

1303 Hebt ghy Adonias, die naer uw kroon durf steecken,
Uw' eigen broeder zelf, den zwaerde toegedoemt;
Met wat liefkoozery en razerny verbloemt
Ghy dit meinedig stuck, 't welck eeuwigh wraeck wil schreeuwen
Tot Godt, die nimmermeer, in 't midden der Hebreeuwen,
1310 Zal lijden, dat zijn naem onteert blijft door dien hoon,
Een bastertgodt zich zette in zijnen offertroon?
Laet af, het is hoogh tijdt dit met berouw te boeten.
Wy zincken: daerde loeit alree beneên ons voeten.

SALOMON.

Nu, Vader, zijt geruft: wy staen op vasten gront.

WETGELEERDE.

1315 Ghy staet niet vaster dan Abiram eertijts stont,
Wiens rot van 's afgronts muil verteert wiert, en verslonden.

SALOMON.

Wy staen aen ons belofte en Koningin verbonden.

WETGELEERDE.

Noch hooger aen Godts boeck, dees boeckstaef, onzen bant.

SADOCK.

Geloofstghe 't Wetboek niet, geloof Godts eige hant.

1320 Zie daer de steene Wet, en van hem zelf geschreven.
Zy dondert over 't lant, dat bergh en steenrots beven.
Dees tafel kent en dient maer eenen Heer alleen,
Die Jakobs boeien brack door duizent wonderheên.
Vermaetghe zijn gebodt, en ons Hebreeusche bladers;
1325 Zoo siddert voor de wraeck en gramfchap, die des vaders
Vergrijp aen d'afkomst straft, tot in het vierde lidt,
Dat hem de rugge biedt, en vreemde Goden bidt.

SALOMON.

Ick staeck mijn opzet niet, hoe stout men dit belette.

SADOCK.

Daer leit de groote stadt, daer Godt zijn' zetel zette.

1330 Hy roept u van zijn' troon en Cherubijnen toe.
Ick bidde u by dien staf, by Arons groene roe,

1300 Ongeschent: zie Deel IV, blz. 347.

1315 Abiram: zie Num. XVI.

- Die deze amandels droegh, en levendige blaren:
 'k Bezweer u by Godt zelf, laet toch uw' afgodt varen.
 Laet varen: dat geen dwaze en dolle vrouwelust
 1335 U liever zy dan Godt, en naem, en faem, en rust.
 Verkeer uw' zegen niet in hondert duizent vloecken.
 Of staptghe hene, stap eerst over Moles boecken,
 En al het heilighdom, en 's Hoogen Prieters lijf,
 En sleeptze me ten val: maer trap mijn hart zoo stijf,
 1340 Zoo vinnigh, dat het breecke, is 't reede niet geborsten
 Van hartewee. O bloem, ô kroon, ô licht der Vorsten
 En Koningen, gewilt als 't aenschijn van de zon;
 O hemeliche Profeet, begaefde Salomon,
 Gehoorzaam Godt in ons: of zijtghe niet te buigen,
 1345 Zoo neem ick zijnen troon en Eng'en tot getuigen
 Van Sadocks trouw en plicht, godtvruchtingheit, en druck,
 En wil ontschuldigh zijn aen dit verwaten stuck.

SALOMON.

- Helaes, ick voel een' storm, een onweêr door mijn zinnen.
 Hier buiten dreightme Godt, Sidonia daer binnen,
 1350 En 't vrouwetimmer, dat zoo veel op my vermagh.
 Aertspriester, spaer uw' rouw, en tranen, en beklagh.
 Ga hene, stil de stadt, en stel mijn volck te vrede.
 Ick zal Sidonia (betrouw het my) haer bede
 Ontzeggen. Zijt gerult: ick wil in plaets van Godt
 1355 Noch Ammons Moloch, noch Sidonische Astaroth,
 Noch Moabs Chamos hier in woudt of tempel vieren.
 Ick wil geen heiloos beelt van marmersteen, of dieren
 Aenbidden. Wegh met dit blancketfel, en bedrogh.
 Ick zoogh uit Nathans borst geen afgodisten zogh.
 1360 Een' afgodt stichten is de grootste goddeloosheit,
 En oorprong en het slot van allerhande boosheit.
 Eerwaertste Vader, staeck uw droefheit, en geklagh.
 Ga hene, stil ons stadt, en volck door uw gezagh.

SIDONIA. SALOMON.

SIDONIA.

- Myn waertste altaergenoot, ghy wachtme hier ter stede,
 1365 Ontschuldigh uw Princes: zy wert ten leste reede,
 En quam noch tijt te kort aen toissel en cieraet.
 Wie ons Godinne dient, vermy al wat misstaet.
 Mijn priester Ithobal, de hooghgeêerde vader,
 Bereit zich naer gewoonte, en komt ons bey te gader
 1370 Op 't heiligh offerfeest geleiden, met de prael

Der Koninginnen, die hem wachten in de zael,
 Een iegelijk om 't schoonste en heerlijkste uitgestreken.
 De staetfi staet gereet. De sackels zijn ontfteken.
 Wy dienden wel te gaen: zy komen. Hoe, mijn Heer,
 1315 Mijn Bruidegom, hoe dus? Ghy wandelt hene en weêr.
 Verdient Sidonia geen antwoord op haer rede?
 Verdroot u 't wachten? Hoe? Dees tijt, en offerzede
 Vereifcht iet ongemeens, en keurigheit, en pracht.
 Vergeef het uw vriendin, heeft zy te lang gewacht.

SALOMON.

1390 Een luttel toevens kan zomtijts een' aenflagh krencken,
 Of vorderen. Dit werck geeft allerley bedencken.

SIDONIA.

Bedencken? Hoe, mijn Heer; is 't nu bedenckens tijt?
 Ghy gaeftme flus uw woort: ick schelde u zoo niet quijt.

SALOMON.

De Koning blijve u dan dees kerckbelofte schuldigh.
 1385 Ontfla hem deze reis, en draegh u toch geduldigh.
 Ga heen, voltreck het seelt met al uw hofgezin.
 Verschoon den Vorst: hy ziet dit offren dieper in.
 Wie wijs is schickt zich lieft naer 's volcks gelaet, en tijden.
 Een Koning boven al, om onraet te vermijden,
 1390 Betoom' zich zelven, oock in 't gene hy vermagh.

SIDONIA.

Een angstigh Koning knackt zijn' scepter, en gezagh:
 Als zijn gemeente merckt dat hy begint te zwichten,
 Zy zal op dezen voet haer eere en aenzien stichten,
 Ja hem van langer hant dus wassen over 't hooft.
 1395 Wy houden ons aen 't geen de Koning eens belooft.

SALOMON.

Ick doe mijn woort gestant wat vroeger, of wat spader;
 Wat hindert dit? Men lette op mijn befluit wat nader,
 En rijper: wat kan 't schaên?

SIDONIA.

Hoe dus, mijn eigendom?

Wat inzicht zet zoodra uw wijze zinnen om?
 1400 Mijn vier, hoe kan uw brant te mywaert zoo verkoelen?
 Wat kan u quetien, dat mijn ziel niet eerst zou voelen?
 Mishaeght u iet in my? laet hooren waer het deert.
 De Majesteit ontvouwe al wat heur hart begeert.

SALOMON.

Ick hebbe, ontstel u niet, my op die zaeck beraden.

SIDONIA.

1405 Beraden? Hoe, mijn Heer? verschillen uwe daden

Van uw beloften? heeft u iemant omgezet?

SALOMON.

Ghy volgt uw vaders wijze, en ick mijn vaders Wet.

SIDONIA.

Men acht een Konings woort zoo heiligh, als zijn zegel?
En breektghe dit?

SALOMON.

Het strijt met ons gewoonte, en regel.

1410 Wat gelt een vrolijk woort, gesproken by den wijn.

SIDONIA.

Zoo paeitghe my alleen met eenen schoonen schijn?
Heer Koning, zultghe dus een Koningin beminnen,
Lichtvaerdigh weifelen, en spelen met uw zinnen?
Het hoofd van Davids Rijk voeght niet dan deftigheid.

1415 Stantvastigheit, en trouw verciert de Majesteit.

SALOMON.

Mijn schoone, valme dan niet met uw rede lastigh.
Wie by zijn' godtsdienst blijft, is deftigh en stantvastigh.

SIDONIA.

Stantvastigh is hy, die niet wanckelt in zijn woort.

SALOMON.

Ghy hadme met een' lonck en nieuwen dans bekoort.

1420 Of my een woort ontviel, wat is 'er aen bedreven?

Gelieven moeten dat elkandere vergeven.

SIDONIA.

Zoo zentghe my alleen op 't hooghtijt, zonder u?

SALOMON.

D' Aertspriester raet het af: zijn inzicht maecktme schuw.

SIDONIA.

Verzoecktghe raet by hem? d' Aertspriester zal het nimmer
1425 Inwilligen. Hy haet al 't uitheemsch vrouwetimmer,
En voedt dien haet by 't volck. Men droegh hem geen ontzagh
In 't bouwen van mijn kereck. Zijn aenspraeck, zijn beklagh
Belette uw' yver niet ons Priesters in te voeren.

SALOMON.

Indien men verder ga, het zal ons Rijk beroeren,
1430 Gelyck alree de stadt. 't Is vreemt en ongehoort
Dat Heidenfch offer smoock' hier buiten voor de poort,
Noch vreemder dat de Vorst dees nieuwicheden stijve,
En met zijn Koningin afgodery bedrijve.

SIDONIA.

Mijn godtsdienst wort verkeert afgodery genoemd.

SALOMON.

1433 Dat zy zoo 't wil: die wort in onze Wet verdoemt.

SIDONIA.

Volhardt dan by uw wet, in leven, en in sterven.

Ghy kunt mijn offer, ick uw bedtgenootſchap derven,
En ſta bereit het Rijk te ruimen met mijn ſtoet.

SALOMON.

Ghy zijt mijn Koningin, mijn aengenaemſte gloet.
1440 Zoudt ghy uw' Heer en Vorſt zoo lichtelijk begeven?

SIDONIA.

Ben ick uw Koningin, waer is uw trouw gebleven?
Heeft Tyrus, uw gebuur, en bontgenoot, en vrient,
Door zijn gediensfigheên niet meer aen u verdient,
En 't Joodtiſche Prieſterdom? Beloont men de getrouwen
1445 Dus avrechts? Vader help uw hof en tempel bouwen,
Hieuw heele rotſen wegh aen klaren marmerſteen.
Hy voerde u Liban toe aen cedren, en al 't geen
Een godtsgebouw vereiſcht, dat aen de lucht zal ſteigeren.
Hy woude u kunſtenaers, noch geen bouwmeesters weigeren.
1450 Toen waren uw Hebreen van Sidons dienſt niet ſchuw,
Noch Sidon zagh zoo naeu in zulck een werck op u.
Ghy achte ons handen toen niet onrein, om te wercken
Op uw' gewijden gront, aen uwe kerk vol kercken.
't Vernuft van Tyrus goot de vaten van metael,
1455 Kolom, en kopre zee. Ghy moet het altemael
Hem dancken, die noch kunſt noch koſt hier aen wou ſparen,
Om d'eer des Prieſterdoms op 't hoogſte to bewaren.
Ick ga voorby dien ſchat van dierbaer ebbenhout,
Geſteente, en parlen, en ontelbre baren gout,
1460 En wat mijn vaders vloot uit Ofir me kon ſlepen,
En gieten in uw' ſchoot met rijk gelade ſchepen.

SALOMON.

Wy weten 't Sidon danck, en uw Heer vaders kroon.

SIDONIA.

Men dancktze met den mont, en averechtſen loon.

SALOMON.

Wat loon verzochtenze oit? wat wiert hun afgeſlagen?

SIDONIA.

1465 Fenicie is te fier, te ruſtigh om te klagen.

SALOMON.

Het voeght geen' Vorſt dat hy beweze deught verwijt':
Het waer lafhartigheit, en belleghzieckte, en ſpijt;
Dies laet ons granen, wijn, oljſ, noch oli noemen,
Noch op geen twintigh ſteên in Galilea roemen,
1470 En wat uw' vader meer van harte wiert vereert.
Zoo verre is 't dat een hof ter weerelt ons braveert
Met dienſten: en hoe zou 't een' oppervorſt betamen,
Dat hy zich van een leen en leenrijk liet beſchamen:

1467 *Belleghzieckte*: *belyziek* is een uitmuntend woord, dat volkomen uitdrukt wat men thands, min gelukkig, „kwalyk-neemsch” noemt.

Mevrouw, ay belgh u niet, al spreken wy te ront:

1475 Ghy perste uw Heer met kracht die woorden uit den mont.

SIDONIA.

Uw Majesteit bestelde ons oli, graen, en wijnen;

Om niet in Tyrus oogh te vreck, maer milt te schijnen;

Doch 't was geen arbeidsloon voor zoo vele arbeidsliên.

En vader, toen hy ging uw twintigh steên bezien,

1480 Bevont hoe rijk hem heide en zant wiert toegemeten,

Voor twintigh jaren dienst, en zijn langduurigh zweeten,

En marmer, gout, en hout, bestelt tot Sions eer.

Hy schonck u niet te min zoo vele steden weêr.

SALOMON.

Van vaders billijkheit kan al het lant gewagen.

SIDONIA.

1485 Zoo zoudt gy billijk u gelijk een schoonzoon dragen.

SALOMON.

Ick heb uw vaders kroon gehanthaeft, en behoedt.

SIDONIA.

Hy heeft door zijn gezant u op den troon begroet,

En d'eerste heil gewenscht met 's vaders heerschappye.

SALOMON.

Dat elck naburigh Rijk dus om den pallem frye

1490 Met zijnen nagebuur, vermeert de broederschap

Der Koningen, en voertze op eenen hoogen trap.

Die eerst mijn broeder hiet, wert mijn behuwde vader,

Toen ghy mijn trou ontvingt. Wien raeckt de vrientchap nader?

SIDONIA.

Daer gront van vrientchap is, en liefde, en eenigheid.

SALOMON.

1495 Wat spreeckt Sidonia?

SIDONIA.

Helaes, ick ben misleit.

Men troontme uit Hiram's hof met honighzoete woorden.

SALOMON.

In 't hof van Salomon.

SIDONIA.

Och, zat ick aen de boorden

Van Indus, of d'Eufraet, of diep in Moorenlant,

Of Perffen, of waer 't zy, daer een de Rijckskroon spant,

1500 Die my gebeuren moght, en milt wiert aangeboden;

Zoo hadde ick geen en strijt te voeren met uw Joden,

Die my dus overdwars begrimmen alle daegh,

En roepen: dat men haer ten stoel, ten Rijke uitjaegh.

1475-1490 Vergelijk hier betreffende dit opsommen der diensten, door Salomon en Hiram elkander over en weder gedaan: 2 Sam. V: 11; 1 Kon. V: 1-18; VII: 40; IX: 11-27; X: 11-22.

1500 Die my gebeuren moght: „die (welke rijckskroon) my ten deel viel.”

Maer zijt geruft: men hoeft geen Koningin te dreigen.

SALOMON.

1305 Het onverstant des volcks is allen Rijcken eigen.

SIDONIA.

Ick nam op Vaders raet des Konings trouwring aen,
Om onder Faroos kint aen uwe zy te gaen
Voor tweede Koningin, die eerste vrouw moght wezen.
Hoe liet ick, slechte duif, my locken, en belezen,
1310 En houden uit den troon van menigh jongk Monarch.
Men overstemde my. Een dochter denckt geen ergh.
Zoo wert mijn groene jeught besteeft aen grijze haren;
Mijn lente, aen winterfneeuw; mijn bloem, aen dorre blaren.

SALOMON.

Hier ziet u 't gansche hof naer d' oogen, en den mont.

1315 Uit duizent is'er geen, die zoo mijn' boezem wont
En blaect, als ghy alleen. Bedaer, mijn uitverkoren.

SIDONIA.

Hoe dickmael hebtghe wel in uwen gloet gezworen,
Dat ghy my volgen zoudt ten outer, hant aen hant!
Laet tuigen 't echte bedt, gordijn, en ledekant.

1320 Hoe laet ghy u vergeefs om uw beloften manen,
Met ydele gebeên, en oogen, nat van tranen?

SALOMON.

Hoe schreitghe dus, mijn hart? zijn wy hier oorzaeck van?

SIDONIA.

De Koning Salomon is recht een vrouweman.
Men wenscht' de bruit, die hem in d'armen t'huis zal komen,
1325 Geluck: zoo juichten bergh, en bosch, en beeck, en stroomen;
Toen ick met uw' gezant van Vader oorlof nam:
Een bruiloftvaert, die my, helaes! zoo zuur bequam.

SALOMON.

Toen ghy den erfgenaem en zoon van David trouwde?

SIDONIA.

Een trouwen, dat my meer dan duizendwerf berouwde.
1330 Och och, had Davids zoon noch iet van Davids schijn,
Die Goliath, den Reus, en menigh Filistijn
In 't velt gemoete, alleen om Michol te verwerven:
Dat was een helt, vol viers, die om zijn bruit wou sterven.

SALOMON.

Geen Heidenfch afgodt had mijn vaders zwaert te vrient.

SIDONIA.

1335 Zijn zwaert heeft Achis zelf, en 't Heidenfch Rijk gedient.

SALOMON.

Uit hoogen noot, mijn Lief, en om zijn lijf te bergen.

SIDONIA.

O trouwelooze, ick zweer het u niet meer te vergen,

- En zweer het anderwerf, by Sidons oppergodt,
 Den grooten Dondergodt, by 't beelt van Astaroth,
 1340 By zoo veel Goden, als uit eene wolck van boven,
 Van uw meenedigheit en valfcheit in 't beloven
 Noch kennis dragen. Ghy geveinfde, hardt van aert,
 Is uw getrouwe u geen altaergemeenschap waert?
 Zoo zult ghy oock voortaan haer bedtgemeenschap derven.
 1345 Mijn vloeck en Tyrus vloeck zal treffen op uw erven,
 En volck, dat gift en gal op Sidons dochter braeckt;
 Een fchoonheit, tienmael waert van eenen Godt gefchaeckt.
 Zie neder uit uw' troon, ô Koningin Aftarte,
 En wreeck uw' fmaedt, mijn leet, en neem mijn' vloeck ter harte.
 1350 'k Verbid hem niet, noch eifch geen uitftel van zijn ftraf.
 O Goden, wreeckt mijn fmert, en wilcht mijn tranen af.

SALOMON.

Om zulck een lichte zaeck u zelve zoo te quellen?

SIDONIA.

- Uw Koningin ten fchimp van al de weerelt fteffen,
 Ten fchimp van hof, en ftadt, is dat een lichte zaeck?
 1355 Mijn godtsdienft is mijn kroon, en opperfte vermaeck.
 Ick docht mijn glori zou nu eerft den adem halen,
 En als een zon in top gerezen, met haer ftalen
 Verheugen al het fchoon, dat hier ten hove blinckt.
 Nu daeltze plotfeling, en gaet te gronde, en zinckt.
 1360 Sidonia ontloock, gelijk een weereltswonder:
 Zy ging in roozen op: nu gaetze in tranen onder.
 Zy leeft te lang, die jong niet meer te hopen heeft,
 En haer geluck en eere in droefheit overleeft.

SALOMON.

- Hoe beeft mijn hart! Wat raet? Ick drijf verbaeft in 't midden
 1365 Van Godt, en afgodt. Och, wien ftaet my aen te bidden?
 Te wieroocken? helaes, wat zijde kieze ick nu?
 Een worrem knaeght mijn hart, van Sidons Godtheit fchuw;
 En ondertuffchen blaeckt de Min het onder 't knagen.
 Hoe kan men Sadoek en Sidonia behagen,
 1370 Al t'effens? Wie van bey zal Salomon gebiën?
 Hoe weent die fchoone ziel! wie kan haer tranen zien,
 Al was zijn hart van fteen? Neen, neen, ick ly dit nimmer,
 Noch hael op my den haet van al het vrouwetimmer,
 Van duizent vrouwen, elck de braeffte Koningin.
 1375 Vergeef het Salomon, mijn Schepper: och, de Min,
 De vrouweliefde doet my ftruickelen, en dolen
 Uitwendigh, maer het hart aenbidt u in 't verholen.
 Uw wijze Godtheit keer' zich aen geen hant vol fmoocks.
 Wy wijden u het hart, en niet een luttel roocks.
 1380 Mijn Schoone, zijt geruft: hoe weentghe dus verbolgen?

Mijn Schoone, geef gehoor: ick zal uw offer volgen.

SIDONIA.

Helaes; een vrouwenhart is teêr, en licht beroert,
En weder licht gepaeit. Mijn Lief, ick was vervoert
Van yver, en van minne, en ken mijn krancke zinnen.
1585 Geen ware liefde veinst, en houdt haer tranen binnen.

SALOMON.

Mijn Schoone, schrey niet meer: mijn welluft, staeck dien rouw.
Nu wilch uw tranen af: wilch af dien droeven douw.
Daer komt de staetsi ons met vreught ten outer leien.
Bedaer, bedaer, mijn Lief, eer iemant u zie schreien.

ITHOBAL. SIDONIA. SALOMON.

ITHOBAL.

1590 Nu gaet verheught ten reie, en danst,
Ghy die het hooft met mirten kranst,
Ter eere van Altarte.
Nu wijdt hier, bly van harte,
Den tempel aller Goden in;
1595 Daer ons Sidonische Vorstin
Den Koning toe liet nooden.
Vergeet oock niet de Goden,
Waer voor het vat van Moab smoockt,
En Ammons bloedigh outer roockt.
1600 De fackel blaecke, en floncker'
Voorhene, schoon by doncker:
Dan stroie een roozekorf den geur
Van roozen, levendigh van kleur:
Dan volght dien geur by paren.
1605 Laet offerkandelaren,
Van reuckwerck zwanger, en bevrucht,
Verspreien hunne zoete lucht:
Dan brengt den korf met duiven,
Sneeuwit van pluim en kuiven.
1610 Ick volgh dien zuivren offerſchat,
En zwaey het gouden wicroockvat,
Om 't offer in te wijden.
Ghy roem van onze tijden,
O Salomon, Sidonia,
1615 En ghy Princellen, volght ons na,
En helpt dit wyfeest kroonen

1605-1607 Uit deze regels wordt bevestigd wat ook van elders bekend is, dat de waskaarsen in Vondels tijd, veelal by feestelijke gelegenheden, met welriekende zelfstandigheden vermengd werden, in plaats van, als later, met rottkruid. Wy willen hopen, dat men, in onze eeuw van vooruitgang, de oude methode nog eens op het gas toepasse.

Met goddelijke toonen.
 Nu heft der Goden lofzang aen,
 Zoo zal de tempel opengaen.

SIDONIA.

1620 O Goden en Godinnen,
 De Koning zingt u lof
 Met duizent Koninginnen:
 Beschut, behoedt zijn hof.

Ghy vloodt voor 's vaders degen.
 1625 Nu haelt de zoon u in.
 Verleent hem uwen zegen,
 En zegent 's Konings min.

Betoomtze die u tergen,
 Dat hem uw maght behoë.
 1630 Hy wijdt op deze bergen
 U kerck en outer toe.

ITHOBAL.

Daer opent men den tempel.
 O Godtheit van 't altaer,
 Wy offren op uw' drempel
 1635 Dit onbevleekte paer.

Ontfang dien geur van eere
 Nu tweemael achter een.
 Dat uwe maght vermeere,
 In 't midden der Hebreen.

1640 Taft aen, ô roem der vrouwen:
 Taft aen, ô Konings bruit.
 Zoo spreie in dees landouwen
 Uw lof zijn geuren uit.

SIDONIA.

Taft aen, ô bloem van Jesse,
 1645 En smoock nu te gelijk
 Met my voor dees Godeffe
 Het wieroock in uw Rijk.

Wat schricktghe, mijn Beminde?
 Taft aen, wat maeckt u bloo?
 1650 Taft aen, mijn eensgezinde.
 Men eert ons Goden zoo.

Wy wieroocken te gader,
 U met dit wieroockvat,

O Godtheên, treedt ons nader,
 1655 En zegent hof, en stadt.

SALOMON.

Och och, wy zijn verwaten,
 Van Godt verstooten, en verlaten.
 Wat wil dat schrickelijk gerucht?
 Godts gramschap berst met donder uit de lucht.
 1660 Waer heen gevloten? waer gevlucht?

REY VAN JERUSALEMMERS.

KEER.

O Sion, schrey geheele plassen.
 Bestroy uw hoofd met stof, en aschen.
 Treck haire boetkleên aen, als wy.
 Geen blyfchap zy
 1665 Rontom noch binnen uwe wallen.
 De kroon is van uw hoofd gevallen.
 De wijze Koning leit 'er toe.
 De taeie roe
 Des hemels dreight u fel van boven.
 1670 Godts gramschap rooekt, gelijk een oven.
 Hoe blusschen wy haer voncken toch?
 Och och och och.

TEGENKEER.

Schrey Cederbeken, en Jordanen,
 Ja schrey een meir, een zee van tranen;
 1675 Ghy wascht geen smet uit uwe zon.
 Och Salomon,
 Ons hemelhooge berreghceder,
 Stort, zonder hoop van opstaen, neder.
 Hoe ziet die schoongeschapen Vorst
 1680 Zoo vuil bemorst,
 Berooekt, besmoeckt van afgodinnen!
 O wee! dit komt van uitheemfch minnen,
 Uitheemfch blancketfel, en bedrogh.
 Och och och och.

KEER.

1685 De Stercke, die noch Filistijnen,
 Noch leeuw ontzagh, van minne aen 't quijnen
 Geflaghen, quam aldus ten val.
 De Schoone stal
 Hem 't hart met tranen, en met nocken:
 1690 Toen schoer de schaer zijn lange locken,
 Waer in zijn kracht gedoken lagh.
 D'ontwaecte zagh
 Te spa wat list hem leerde dolen,
 En blind geketent dreef te molen.
 1695 O wellust! o bekoorlijk aes!
 Helacs, helacs.

TEGENKEER.

Wat baet de Wijsheit, of de Sterckheit,
 Indien men geen van bey te werck leit,
 Noch 's hemels gaven, ons betrouwt,
 1100 In eere houdt?
 Men magh op kracht noch wijsheit roemen,
 Noch Wijze of Stercke zaligh noemen,
 Voor 's levens jongsten oogenblick,
 En lesten snick;
 1205 Nu Salomon en Samfon sneven,
 En zulcke spiegels van zich geven.
 O reuckeloosheit, al te dwaes!
 Helaes, helaes.

TOEZANG.

Beschimpte met uw grijze hairen,
 1110 Kost ghy d'afgodische pilaren
 Des tempels oock ter aerde rucken,
 En storten dit gebouw aen stucken;
 Begraven met een' krack of twee
 U zelve, en uw Vorstinnen me,
 1115 Daer zy verblint voor afgoën smoocken;
 Ghy had u loffelijck gewroken,
 En deckte uw schande met dit graf.
 Maer och och och, ghy zijt te laf.

SABUD.

De hemel stont in brant, en scheen alom te blaecken.
 Dat huilen uit den gront, dat bulderen, dat kraecken
 Verdoofde elcks ooren, en verbaefde ons, krack op krack.
 1730 Een ieder liep zijns weeghs, en koos een hol, of dack,
 En wat men 't reedste vondt om dit gevaer t'ontschuilen.

BENAJAS.

Die felle hagelbui sloegh vee en menschen builen,
 De herders op het velt, de kudden in de wey.

SABUD.

De heuvels galmden luide op 't vreeslijk lantgeschrey.
 1735 'k Geloof de steenrots gaept, van al 't gedruisch gereten.

BENAJAS.

Den Koning wert de kroon en krans van 't hooft gelfmeten,
 De wierooock en het vat gekloncken uit de hant.
 Het schijnt of Godt, vergramt, alree den wraeckboogh spant.
 Men neem het hoe men wil, dit kan geen heil beduiden.
 1740 De hemel scheurde, en schon het Noorden tegens 't Zuiden,
 Als heiren, tegens een verbittert, en gestoort.

SABUD.

Men heeft tot driewerf toe een stadtgeschrey gehoord.
 Hoe is de Cederbeeck met d'omgelege bronnen
 Naer heuren oirsprong toe verbaeft te rugh geronnen,
 1745 Ja schiechtigh uitgeschept, tot onder op den gront,
 Zoo dat men oock den visch op d'oeveren leggen vondt!

BENAJAS.

De maen verloor haer' glans, 't gestarrent zijnen luister.
 De lucht betrock alom, en wert heel zwart, en duister.

SABUD.

De Koningin verstack zich diep in 't mirtewoudt.

BENAJAS.

1750 De Koning heeft zich naeu in een spelonck betrouwt,
 Alleen met drie of vier van d'allerfluckste gasten.
 Ick heb hem 't wierooockvat al bevende aen zien tasten,
 En wit en bleek van schrick besterven om zijn hooft.

SABUD.

Hy had Mevrouw alree een' outerdienst beloofd,
 1755 En kon niet weigeren, al zou 'er 't hart af wroegen,
 Na zoo veel wederstants, haer' yver te vernoegen.

BENAJAS.

Hy tradt, gelijkghe zaeght, tot driemael toe te rugh.

SABUD.

Het ongewende paert wil over geene brugh,
 En wederstreeft een wyl de roede, en scherpe sporen,

1751 *D'allerfluckste gasten:* *Auks* is „snel, vlug.”

1160 In 't endt verftout het zich, en fteeckt zijn hooft en ooren
Al briefchende in de lucht, en vlieght 'er overheen.

BENAJAS.

Ick zorgh dit onweêr spelt ons allerhande ween.

SABUD.

Ghy zorregh noodeloos. Wat kan men hier uit ramen?

BENAJAS.

Dat zich de hemel fchijnt des lafterftucks te fchamen.

SABUD.

1165 Het dondert overal de wijde weerelt door.

BENAJAS.

Aerdtbevinge, en gedruis, en storm gaen dickwils voor
Genaeckende ongeval, als voorboên van Godts toren.

SABUD.

Hy vreeft te vroegh, die vreeft eer 't onheil is geboren.
Men maeck' zich zelve niet ellendigh voor den tijt.

BENAJAS.

1170 Hy vreeft voorzichtig, die d'aenftaende ftraf vermijft,
De buien ziet te moet, en tijdigh weet te duicken.
Wat element kan Godt daer boven niet gebruicken,
Tot ftraffe van den menfch, en 't menfchelijk geflacht?

SABUD.

Ghy dient nu meer dan oit te waecken dezen nacht,

1175 Op dat de burgers niet den luithof overvallen.

BENAJAS.

Ick ga met maght van volck den toegang naer de wallen
Bezetten: zonder dat, de kerck en 't outer lagh
Ten gronde toe verdelght, voor 't kriecken van den dagh.

BODE. SABUD.

BODE.

Hoe ben ick daer zoo ftill, dat my geen fchiltwacht hoorde,
1180 Drie muren afgegleên, met hulpe van de koorde,
Om 't hof te melden hoe het binnen is gefteilt?

SABUD.

Ghy komt ter goeder tijt hier buiten. Nu vermelt
Ons ftadts gelegenheit. Hoe ftact het daer gefchoren?

BODE.

D'Aertspriester, om 't rumoer in zijn geboort te fmoren,
1185 Quam binnen in der yl, en riep vast overluit:
Mijn kinders, zijt geruft: het onheil is gefluit.
De Koning hoort naer raet: wy zijn dien hoeck te boven,
En gaen u voor, om Godt in 't hooge koor te loven,
T'ontfteecken op 't altaer een' danckbren offergeur.
1190 Dat liep van ftraet in ftraet, en vloogh van deur tot deur.

- Het onweêr van de stadt ging daetlijk op dat zeggen,
 Gelijk een zomervlaegh, en buy op 't water, leggen;
 D'Aertspriester en het volck naer onzen tempel toe;
 Daer Arons Priesterdom, van bitter zuchten moe,
 1795 Met vreught de tijding kreegh, en t'effens al de keelen,
 En harpen, die den lof des Allerhooghsten spelen,
 Aenhieven een muzijk, dat in den hemel klonck,
 En schooner dan oit mensch met sterflijke ooren dronck.
 Het gouden outer gaf zijn' geur aen alle zyen
 1800 Door 't heilige gewelf, en Levys galeryen.
 De Sanhedrin en 't volck viel op zijn aenzicht neêr,
 En offerde uit zijn hart den hemel prijs, en eer;
 Den hemel, die den Vorst, gereet om af te wijken,
 Beschutte, en zulck een' vloeck gekeert had van Godts Rijken.
 1805 Gly hanthaeft Davids bloet, dat ingewijde hooft,
 En houdt getrouwelijk al 't geen uw mont belooft.
 Men zal eeuw in eeuw uit dit jaergetijde vierên,
 En slagten u het puick van kalveren, en stieren.
 Het Zangkoor moet uw' naem verheffen hemelhoogh,
 1810 En rollen galm op galm door 's hemels ruimen boogh.
 Men zal altaer, pilaer, en muur, en binnetranssen
 Vercieren met seltoen, en onverwelckbre kranffen;
 Zoo lang de rechte stam van Jesse groeie, en bloei',
 En alle afgodery, Godts vyandin, verfoei'.

SABUD.

- 1815 Dat heet godtvruchtighlijk vergaren met malkanderen.
 Dat klinckt noch wel, indien de klanck niet wil veranderen.
 Hoe lange duurde toch die lofzang, al te bly?

BODE.

- Tot dat het onweêr klonck door koor, en galery,
 En donderde in 't gewelf, en schudde de pilaren.
 1820 Toen zat de zanger stom: toen zwegen pijp, en snaren,
 Cymbael, en harp, en bom. Een ieder zag verbaest.
 Het weêrlicht baerde schrick Men hoorde met der haest:
 Och help, getrouwe Godt: sta by: versterck de vromen:
 Nu is het met de stadt, en tempel omgekomen;
 1825 De Koning heeft verblind den gruwel toegesmoockt.
 Wie beelt u uit hoe 't volck door al den tempel spoockt,
 En tuimelt? hoe het raelt? hoe duizenden van zielen
 Voor over met een' kreet en plat op 't aenzicht vielen,
 Uit wanhope elck zijn kleet verticheurde, vol misbaer?
 1830 Men krabt den boezem op: de handen gaen in 't hair.
 Men ziet begruift van stof, en over 't yflijk kermen,
 En huilen zou zich zelf een steenen hart ontfarmen.
 Hoe bijster ongelijk was dit den eersten toon!
 Hoe galnde het gewelf van rouw naer 's hemels troon!

1833 Men zagh een barrening van schricken, en geschillen.
 D'Aertspriester zocht vergeefs d'ontsteltenis te stillen.
 De Vaders hadden werck. Men bidt, men dreight, men stuit.
 Dan och vergeefs: ontzag had hier al t'effens uit.

SABUD.

'k Verlang hoe dit verging. o Godt, bescherm den tempel.

BODE.

1840 De grijze Nathan had zoo ras niet op den drempel
 Zijn' voet gezet, of elck zagh naer zijn aenzicht om,
 En bad hem aen om trooft. Het gansche Priesterdom,
 De Stamheer, en het volck, en alle kunne, en oude
 Bedaerden op zijn' wenck, verlangden wat hy woude,
 1843 Die, traegh van ouderdom, in 't midden voor hun stont,
 Ten trooft van Israël ontfouwen met zijn' mont.
 Nu scheen een ieders hart aen zijne tong gebonden,
 En hy, ter goeder tijt, in noot hun toegezonden.

SABUD.

Laet hooren wat hy sprack, om 't volleck t'ondergaen.

BODE.

1850 Mijn zonen, wacht u van iet reuckloos te bestaen.
 Beveelt de wraeck aen Godt, die maght heeft zich te wreeken.
 Ick ga uit 's Hooghēten naem terstont den Koning spreeken.
 Dat my een eerlijck tal van burglary geley,
 En tuige of mijne tong hem in zijn boosheit vley'.
 1853 Dorst Samuël wel eer van Karmel Saûls boosheit
 Bejeegnen, hem de straf van zijne goddeloosheit
 Verkondigen; laet zien of Nathan heden niet
 Den Vorst durf melden hoe de Hooghte dit verdriet.
 Verdraecht uw smert, terwijl wy henegaen, geduldigh,
 1860 En maeckt u zelve niet aen Godts Gezalfde schuldigh.
 Ick bootschap dit vooruit. De heilige Profeet
 Genaeckt met eene schaer, vol rouw en harteleet.
 De hemel wil den Vorst voor wijder quaet behoeden.

SABUD.

De hemel stille deze ontsteltheit der gemoeden.

SALOMON. SABUD.

SALOMON.

1863 Hoe gaet het? staen de bergh en kerck noch overent?
 Waer vloodt mijn Koningin? Is niemant hier ontrent?
 Wat wil dat lantgeschrey, zoo woelt, en uitgelaten?

1843 *Kunne*: het schijnt, dat dit woord in Vondels tijd nog niet algemeen in gebruik was; dewijl hy — of zijn uitgever — een kantteekening noodig achtte om den lezer bekend te maken, dat het *sexe* beteekende.

1844 *Woude* voor „wilde“ is min gewoon, doch de oude vorm, waarvan wy nog *wou* hebben.

1845 *Tondergaen* voor „te belezen, tot bedaren te brengen.“ Zie vs. 757.

Waer steeckt de ruitery? waer steecken de foldaten?
 Wat gallem gaet 'er op? waer zijtghe, Sabud? ras.
 1870 My dunckt de stadt valt uit. Waer blijftghe? Benajas,
 De hofwacht in 't gelit, de Krethen en de Plethen.
 Bezet den toegang: fluit den draeiboom: span de keten.
 Bezet nu straet, en poort: bezet de binnestadt,
 De voorstadt, en den hof. Wat naer geschal is dat?

SABUD.

1875 De koning zy geruft, en steune op zijn vertrouwen.
 De wachten zijn versterckt, de stadt en 't hof behouden.
 Genadighste, hou stant. Hoe beeftghe zoo vertsaeght?
 Hoe deiftghe dus ontfelt, terwijl ons niemant jaeght?

REY. NATHAN.

REY.

Daer staet hy, wien ghy plaght zijn' Rijcksplicht voor te lezen.
 1880 Hoe ziet men hem voor u en zijn geweten vreezen!
 Gewis het heught hem noch, o hemelsche Profeet,
 Wat les ghy aen zijn jeught al tydel hebt besteet,
 Die in den ouderdom uw hoop te leure zette.
 Hoe is zijn glori nu verandert in een smette!
 1885 Hoe deekt hy best zijn schant met Adams vygebladt?
 Hoe viel die schoone star op 't einde van haer' padt!

NATHAN.

Helaes, mijn zoon, heb ick u hierom opgetogen,
 Gekoestert in mijn' schoot? met welck gelaet, en oogen,
 In welck een' droeven schijn, en anders dan hy plagh,
 1890 Aenschouwt u Nathan, och, in uwen ouden dagh?
 Zijt ghy dat, Salomon, de grootste Vorst van allen?
 Hoe komt ghy uit den troon ter aerde neêrgevallen?
 Had d'Allerhooghste niet (zoo ras de tempel stont
 Voltrocken) vast beloofst met zijnen eigen mont,
 1895 (Toen u die glans verscheen) de hant aen 't Rijck te houden,
 En dat hier Davids zoons het volck beheerschen zouden
 Eeuw in eeuw uit, indien ghy 's vaders voetpoor hielt,
 Of anders dat dees kerck met stadt met al vernielt
 Zou worden, zoo ghy hem onteerde in zijn geboden,
 1900 Door 't innevoeren van verziende en vreemde Goden?
 Rampzalige, ghy hebt den eersten steen geleit
 Tot zulck een gruwelwerck, een pest, die zich verspreit
 Van tijt tot tijt in 't lant, daer Godt zijn' zetel zette.
 Hoe is uw glori dus verandert in een smette!
 1905 Een ry van Koningen bestaet op dezen voet
 Den Hooghsten toeverlaet t'onteeren, heel verwoet.
 Wie kan den gruwelvloet, na zulck een inbreuck, stuiten?

- Ick zie Jerufalem, van binnen en van buiten,
 Van afgoën onderdruckt, belegert, ja oock zelf
 1910 't Afgrijffelijcke altaer in Arons kerckgewelf
 Bewieroockt; buiten 't vier voor bloetgodt Moloch smoocken,
 En hoor het fchateren van Baäls hof en spoocken
 Zich mengen in 't geluit van 't kermende offerkint,
 En trommel, en trompet, te heiloos en ontzint.
 1915 Uw geest en lichaem strijde, o Vorst, van Godt verbannen.
 Damask en Edom, elck van weerzijde ingespannen,
 Beltoocke uw Koningrijk van buiten, fel en wreet.
 Een derde erfvyant fcheure uw' Staet (gelijk dit kleet
 Aen flarden wort gefcheurt,) na uwe doot inwendigh,
 1920 En voede een' burgerkrijgh, wraeckgierigh, en ellendigh;
 Tot dat Jerufalem, en d'afkomst der Hebreen
 Het juck van Affur voele, en diene den Chaldeen.
 Ghy Koninginnen zult dit stuck oock fchendigh boeten,
 En al uw vaders steen en Rijcken om zien wroeten,
 1925 En trapplen met den hoof van 't nijdigh Babilon,
 Tot dat het puin verftuive in d'oogen van de zon.
 Indien men d'oirzaeck zoeck' van ieders plaegh byzonder;
 De dertle Welluft kreegh door lift de Wijsheit onder.
 Wie Godt verlaet, en eert den Welluft boven Godt,
 1930 Verbeurt zijn kroon, en wort zijn vyants schimp, en spot.

REY.

- Och Nathan, help die plagen
 Afbidden: help ons klagen,
 Zoo klagen iet kan winnen.
 Ily gaet verftomt naer binnen.
 1935 O eertijts wijze Koning,
 Wat onschult, wat verſchooning
 Kan zulck een stuck verbloemen,
 Van geen Hebreeuw te noemen,
 Dan met een groot afgrijzen,
 1940 Met tranen en met yzen?
 De zon zal morgen ſchroomen
 In 't Oosten op te komen.
 Wat ſpring-aër, welke bronnen,
 Wat beeck, wat watren konnen
 1945 U wafſchen van die vlekken?
 Wie zal ons ſchande decken?
 Wien moet het hart niet krimpen,
 Die 't Heidendom hoort ſchimpfen?
 Hoe haest nu d'onbefneden,

1910, 1915 De ſcheuring van het Rijk werd wel aan Salomon voorgeſpeld — zie 1 Kon. XI: 11, 12; doch het ſcheuren van een kleed als zinnebeeldige voorbeduiding daarvan geſchiedde door den Profeet Abijah. Zie 1 Kon. X: 30.

1950 Uit d'omgelege ſteden,
 Gezin, en mans, en vrouwen,
 Om hier dien ſchimp t'aenſchouwen!
 Men hoort geheele troepen
 Alree van verre roepen:
 1955 De wijſte Vorſt van allen
 Is Baäl toegevallen.
 Och, och, 't is tijt geſtorven.
 Helaes, wy zijn bedorven.
 Hoe leit de Wet deur 't voorbeeld
 1960 Van Salomon veroordeelt!

1957 't Is tijt geſtorven voor „'t is tijd, te ſterven.“

1959, 1960 De uitdrukking is min gelukkig; want zoo als er nu ſtaat zou men er uit opmaken, dat de Wet veroordeeld was, en alzo niet deugde, en dat zulks bleek uit het voorbeeld van Salomon. De bedoeling ſchijnt echter te zijn, dat, ten gevolge van het ſlechte voorbeeld, door Salomon gegeven, de Wet, d. i. de Joodſche Godsdienst, haar bederf ook by de geheele Natie te gemoet ging.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

SALOMON.

Gelijk Vondel zelf in de Opdracht aanmerkt, wordt in dit Treurspel „geen bloed gestort.” Evenmin zijn de toestanden die er in voorkomen van zoodanigen aart, dat zy den toeschouwer hevig zullen bewegen, treffen, schokken, ontzetten. Er wordt meer in geredetwist dan gehandeld en al wie gewoon is aan de dramatische effecten en verrassende verscheidenheid, welke onze hedendaagsche tooneelstukken aanbieden, zal den „Salomon” de eere niet waardig keuren om op den Schouwburg vertoond te worden; al stemt hy wellicht toe, dat het om zijn uitnemende versifikatie, waarin het wellicht door geen treurspel van Vondel overtroffen wordt, zeer geschikt is om, als kamerstuk, ter oefening in de deklamatie ten gehoor te worden gebracht.

Zoodanig een veroordeelend vonnis zal echter niet worden uitgesproken door al wie van een tooneelstuk iets meer verlangt dan een voorbygaanden indruk, en die het in beweging brengen van zijn zenuwgestel niet beschouwt als het eenige doel, naar 't welk de tragische Muze heeft te streven. Het gemeed des lezers of toeschouwers te roeren en zijn geest tot nadenken aan te sporen door zielkundige beschouwingen, op dichterlijk verhevene wijze voorgesteld, is een grootscher taak voor den treurspeldichter, en die wordt in den „Salomon” vervuld. 't Geldt hier het „storten eener ziel” gelijk Vondel het noemt: kan er een onderwerp worden uitgedacht, meer geschikt om by al wie nadenkt diepe en blijvende aandoening op te wekken? Ook in Vondels „Adam in Ballingschap” wordt geen bloed gestort, en toch zal niemand, die eenig gevoel bezit, aarzelen om den tytel van „aller treurspelen treurspel,” welken de dichter er aan gegeven heeft, te onderschrijven. Het onderwerp van beide stukken is nagenoeg gelijk: in beiden zien wy de hoofdperfoon, tot dien tijd groot, wijs en Goddige hoorzaam, uit zijn hoogen staat vervallen door de verleiding eener beminde vrouw. Wel is waar is het onderwerp van den „Adam” zoo veel te treffender, om dat met zijn val het geheele menschelijk geslacht der zonde en den toorn Gods ten prooi valt; terwijl de val van Salomon meer een op zich zelve staande gebeurtenis schijnt; maar men vergeete niet, dat Salomon door God zelve boven alle menschen met wijsheid gezegend was, en dat daarom zijn afwijking van het rechte pad, ten gevalle dier

„vreemde vrouw” tegen wier verleiding hy in zijn schriften zoo nadrukkelijk gewaarschuwd had, te leerzamer en betreuenswaardiger is. Is alzo de stof allezins dramatisch, niet minder kunstig is de wijze, waarop ons de dichter dien zedelijken moord heeft voorgesteld, aan Salomon gepleegd, en hoe zich de eens zo wijze Koning, na geweldige slingering tuschen liefde en plicht, tegen zijn betere overtuiging, en met een overmoedig trotseeren zoo wel van Gods geboden als van den volksgeest, door een blinden hartstocht ten verderve laat slepen. Al wie niet geheel van smaak ontbloot is en zich de moeite geeft, het stuk met gezette aandacht te bestudeeren, zal by elke lezing een vermeerderd genot ondervinden, er telkens nieuwe schoonheden in ontdekken en tot de slotom komen, dat de samenstelling even voortreffelijk is als de vorm en aan al de eischen der kunst volkomen is voldaan. Een oppervlakkige beschouwing van het geheel zal zulks, naar ik my vleie, overtuigend bewijzen.

De expositie geschiedt in dit stuk wel is waar in een alleenpraak, doch die — behalve dat zy het voordeel heeft, zeer kort te zijn — daarom belang wekt, om dat hier de spreker het woord niet tot zich zelve, noch tot het publiek voert, maar tot een toehoorder, die, ofschoon in het stuk alleen een zwijgende rol vervullende, echter niet zonder vernuft en verstandig overleg daarin gebracht is. Een vreemdeling uit het Rijk van Scheba heeft zijn Koningin van Salomons macht en rijkdom, vooral van Salomons ongelijkbare wijsheid hooren gewagen: hy heeft zich in persoon er van willen overtuigen, dat de lofspraak, aan den Koning van Israël gegeven, niet overdreven was: en, te Jeruzalem gekomen, heeft hy er een Wetgeleerde gevonden, die hem tot gids verstrekt; maar nu vindt deze zich genoodzaakt, hem de treurige waarheid te vermelden, hoe de Koning, in de strikken van den wellust verward, is vervallen uit den hoogen staat, waartoe hy door 's Heeren gunst was geraakt. De dichter doet ons alzo in dit tooneel, naar zijn volstandige en loffelijke gewoonte, onmiddelijk het onderwerp van 't stuk en den stand der zaken kennen: en tevens duidt hy, mede naar zijn gewoonte, de plaats der handeling aan. De bevelen, welke als nu 's Konings Veldheer Benajas komt uitdeelen, leveren een treffend bewijs van hetgeen door den Wetgeleerde gezegd was, als aantoonende, hoe de voorheen zoo wijze Koning nu alleen aan zijn vermaak en aan zijn schoone Koningin schijnt te denken. Nog nader wordt dit bevestigd door de taal, gevoerd door den Sidonischen Priester Ithobal. Keurig van bewerking en diktie is het onderhoud tuschen hem en den Wetgeleerde, waarin zy van weerszijden hun eerdienst verdedigen: en niet minder keurig is de klaagzang der vrome, door 's Konings gedrag diep bedroefde Jeruzalemmers, waarmede het Eerste Bedrijf besloten wordt.

Op vrolijke wijze kontrasteert met die klaagtoonen de dartele zang der Hofjuffers van Sidonia, welke het Tweede Bedrijf opent. In de beide eerste tooneelen daarvan zien wy de middelen voorbereiden, die Salomons afval moeten bewerken. Eerst moet Sidonia zelve door Ithobal worden overgehaald om den Vorst te bewegen, aan Astarte te offeren: en vervolgens de poging by Salomon in 't werk gesteld. Allervernuftigst uitgedacht en in bekoorlijke poëzy vervat zijn de vleieryen, waarvan zy zich bedient om by den ouden, verliefden Vorst haar doel te bereiken: en ofschoon hy nog niet

toegeeft, reeds zien wy hem wankelen: terwijl hy, evenmin gladaf durvende weigeren als belooven, naar den aart der zwakke en weifelende zielen, in uitstel zijn behoud zoekt.

In het Derde Bedrijf komt de Sanhedrin of breede Raad ten tooneele, ten einde gehoor by den Koning te vragen en hem onder 't oog te brengen, welke ergernis hy den volke geeft. Een oogenblik mag men hoop roeden, dat de welsprekendheid dezer achtbare mannen Salomon tot zijn plicht zal terug doen keeren; doch weldra vervliegt die hoop, als men ontwaart, dat de Raad geen gehoor by den Koning erlangt en zich te vrede moet stellen met aan Benajas en Sabud zijn bezwaren mede te deelen. Beide de hier genoemden zijn typen van den hoveling. De eerste laat zich, in zijn hoedanigheid als krijgsman, met de zaak, waarover gehandeld wordt, weinig in: hy begrijpt, dat de Sanhedrin maar zelf voor 's Rijks belangen zorgen en den ouden Vorst ongemoeid moet laten, en weidt vervolgens uit in een beschrijving van 't gehouden spiegelgevecht, welke, zoo zy hem by de herinnering vermaakt, aan de deftige Raadsheeren niet dan stof tot ergernis kan geven. Sabud, een verzierde personaadje en die hier als 's Konings vertrouweling wordt voorgesteld, toont daar-entegen in alle opzichten den *tact* en het beleid van den *geroutineerden* diplomaat: hy behandelt den Sanhedrin met de uiterste beleefdheid, brengt aan wat tot verschooning van het gedrag des Konings dienen kan, poogt de geöpperde bezwaren te ontzenuwen, en legt, wanneer hy bespeurt, dat zulks niets baat, de belofte af, hun beklag by den Koning te ondersteunen: — een belofte, welke men wel zeker kan zijn, dat hy niet zal nakomen. En in de daad, reeds by den aanvang van 't Vierde Bedrijf vernemen wy, dat de Koning, door de liefkozingen van Sidonia verwonnen, roekeloos de belofte heeft afgelegd, aan Astarte te offeren. Maar nogmaals wordt een poging gewaagd om hem van zijn doolweg terug te brengen. Deze reis is het de Hoogepriester zelf, die, met den Wetgeleerde uit het Eerste Bedrijf, by den Koning een gehoor verlangt, 't welk Salomon niet durft afflaan. Krachtig en welsprekend is de wijze, waarop Sadok, door beeldspraak, door overreding, door gemoedelijke taal, door bedreiging, beurtelings op het verstand en op het hart des zwakken Konings zoekt te werken; en met sprekende kleuren is de wulpsche grijsaart zelf afgebeeld, die, met het bezoek verlegen, eerst veinst, er het ware doel niet van te begrijpen, en in algemeene bewoordingen op de stoffelijke welvaart wijst, die het koninkrijk geniet: vervolgens een voorzichtig stilzwijgen bewaart, of de vertoogen der beide achtbare staatsbeambten niet dan met korte volzinnen beantwoordt, een wijl zijn waardigheid als Koning meent op te houden door by zijn opzet te volharden, en eindigt met beterschap te belooven. Een ydele belofte; want nauwelijks hebben Sadok en de Wetgeleerde hem verlaten, of Sidonia komt hem tot het offerfeest noodigen. Even zwak tegenover haar als tegenover Sadok, durft hy niet volmondig erkennen, dat hy de haar gedane belofte weigert na te komen: hy zoekt eenig uitstel te verkrijgen, en eerst dan wanneer zy zich hiermede niet paaien laat, komt hy schoorvoetende tot de bekentenis, dat hy tot andere gedachten is gebracht, daarby nog wel zorg dragende, de schuld van zijn woordbreuk van zich af en op den Hoogepriester te werpen. Uit het leven gegrepen

is deze voorstelling, zoo wel als de wijze waarop Sidonia hem met al de kunstgrepen eener doorflepen kokette van zijn goede voornemens weder terug brengt, als waarop hy door gezochte gronden zich by God poogt te verontschuldigen over zijn ongehoorzaamheid aan het eerste van diens geboden. Treffend worden hierop de zangerige reien der feestvierende dienaressen van Astarte afgewisseld door de rouwgalmen, die de Jeruzalemmers doen hooren.

De heillooze offerdienst is gestoord geworden door een onweer, waarvan, in den aanvang van het Vijfde Bedrijf, Sabud en Benajas een levendig gekleurde beschrijving geven. De oude soldaat van den Godvreezenden David ziet nu toch in dien storm een teeken van Gods gramschap: de staatsman daar-en-tegen blijft even koel en onverschillig; doch beiden komen hierin overeen, dat onder deze omstandigheden een verdubbelde waakzaamheid noodig is, eer de woede van 't volk over 's Konings afval tot daden overfla, en hun allen gevaarlijk zij. Weldra is Sabud gerust gesteld, als een Bode hem komt melden, hoe Nathan de gemoederen der menigte tot bedaren heeft gebracht. Nu verschijnt de Profeet zelf om aan den sidderenden Koning het oordeel Gods te verkondigen; terwijl een vijfde treurzang der Jeruzalemmers het stuk besluit.

Een vijfde treurzang, zeg ik: en in de daad kan het als een bewijs verstrekken van den onuitputtelijken rijkdom van 's dichters vernuft — zoo hiervan nog bewijzen noodig waren — dat hy in dit treurspel vijf malen achtereen, door dezelfde personadjen, op dezelfde plaats, hetzelfde onderwerp, de afdwaling van Salomon, heeft doen bejammeren, zonder tot eentoonigheid en zonder in herhalingen te vervallen. Niet enkel verschillen die reizangen onderling wat rhythmus en metrum betreft; maar telkenreize heeft zich de dichter daarby een nieuw gronddenkbeeld gekozen, en dit op onderhoudende wijze weten uit te werken. In den eersten Reizang worden wy gewezen op de nutteloosheid der overwinningen op de heidensche volkeren behandeld, nu in 't aanzicht van Jeruzalem zelf een vreemde Godheid wordt vereerd. In den tweeden wordt Salomon met zijn vrome voorvaderen vergeleken, de spiegelstrijd, door hem verordend, met bijtende ironie geschetst, het nietige van dit spel met levendige kleuren geschilderd, en het ydele aller menschelijke wijsheid voorgesteld. De derde waarschuwt tegen het gevaar om aan vreemde vrouwen gehoor te verleen, en wijst op het voorbeeld der Moabitische, waarop de Israëlieten in Balaks tijden verslinderden. De vierde is geheel een jammerklacht, waarin Samson en Salomon nevens elkander gesteld en te zamen vergeleken worden: de vijfde eindelijk, een wilde wanhoopskreet.

Op zuiverheid van stijl en taal schijnt wijders by 't schrijven of by 't nazien van dit stuk door Vondel byzonder acht te zijn gegeven: nauwelijks heb ik daarop een enkele aanmerking te maken gevonden.

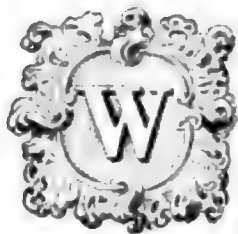
Achter het voorgaande treurlied gedrukt, en alzoo vermoedelijk mede omtrent dezen tijd vervaardigd, verschenen, behalve zijn verjaardicht aan Gregorius Thaumaturgus ¹⁾, twee andere vaerzen, tot lof van bekende schilderyen, wier uitstekende verdiensten hem getroffen hadden. Het eene, op die van Lastman, het gebeurde met Paulus en Barnabas te Lyfren voorstellende, luid als volgt:

¹⁾ Zie blz 560.

L A S T M A N S OFFERSTAETSI VAN LISTREN.

A E M

I O A N S I X.

AT dunckt u, kunstgeleerde SIX?
Wie had de Schickkunst oit zoo fix
Als Lastman, waert de Tekenkroon
T'ontvangen voor Sint Pauwels troon,
Toen hy zijn wonderwerck van Listren
Zoo verfeh vertoonde, als beurde 't giltren?

Dit tuight uw hemelsch tafereel,
Daer onze Apelles zijn tooneel
En gront met volle kennis bouwte,
10 En zoo deze Offerstaetsi houdt,
Dat zelf de geest van Rome en Grieken
Noit hooger zweefde met zijn wiecken.

LASTMAN. Pieter Lastman, leerling van Cornelis van Haarlem, had in Italiën zijn smaak naar de anticken gevormd, en vooral in het theoretische der kunst groote kennis opgegaerd; zoo dat hy dan ook uitmuntte in zuiverheid van teekening, geschiktheid in het ontwerpen en schikken zijner figuren, en — wat te dier tijd iets buitengewoons was — in getrouwheid aan 't kostuum. Zijn koloriet was echter niet gelukkig en 't ontbrak hem somtijds aan bevalligheid. Wat niet als de minste zijner aanspraken op onze hulde gerekend mag worden, is, dat hy de leermeester was van Rembrandt en van Lievens. Hy overleed in 1640 binnen zijn geboortestad Haarlem.

OFFERSTAETSI: de schildery stelt namelijk voor het optrekken der Priesteren van Jupiter en der scharen van Lyfren, die aan Barnabas en Paulus offeren wilden, in den waan, dat Jupiter en Mercurius op aarde waren neêr gedaald. Zie *Handel*. XIV: 13

^a *Wie had voor „wie bezat, wiu verstond.“*

De Schickkunst: woord, dat in onbruik is geraakt, en toch den voorrang zou verdienen boven het bastertwoord „ordonnantie,” dat zoo wel voor „de kunst van schikken,” als voor „de schikking zelve” gebezigd wordt.

^c *Als beurde 't giltren:* versta: „als had hy de zaak zelf, en eerst kort geleden zien gebeuren.”

Met welck een' zwaey van staetigheit
 En Priesterlijke majesteit
 15 Verschijnt al 't Heidenfch Priesterdom
 Voor d'oude stadt, vol yvers om
 Te wieroocken voor Kristus Boden,
 Hier aengezien voor Griekfche Goden!

Men acht dat hier in menschenfchijn
 20 Merkuur, en Dondergodt Jupijn
 Verschijnen, om den Jongeling,
 Die flus op krucken ging, en hing,
 Te heelen, zonder kunft van kruiden.
 Dat ftuck verbaelt veel duizent luiden.

23 De Kreupel tught dees wonderdaet,
 Daer hy op zijne beenen staet;
 De kruck voor zijne voeten leit;
 D'Uitheemsche luiltert wat hem zeit
 De buurvrouw, die den lamgeboren
 30 Gekent heeft menigh jaer te voren.

Hoe fchoon verfchiet die lange ry,
 Van verre flaeuw, en dichter by
 Al ftercker, voor 's aenfchouwers oogh!
 Hoe deift de poort, en kerck, zoo hoogh
 35 En ront gebouwt, Jupijn ter eere,
 Op datze ons noch de Bouwkunft leere!

Hoe ftemt de ftrael van ons gezicht
 Met elcks hoegrootheit, en met licht
 En fchaduw van een ieder zaeck!
 40 Hielt vrouw Natuur om heur vermaeck
 Voorheen de hant aen eenigh Schilder,
 Zoo doet zy 't hier, en nergens milder.

Een rijkdom en verfcheidenheit
 Van toetfel nadert, en geleit
 45 Bekranfte en witte fieren vaft
 Naer d'offerplaets, op 's Priefters laft,
 Op veel, tamboer, en lier, en fluiten,
 Langs 't rijk beltroide padt naer buiten.

22 *Ging, en hing*: niet onbevallige, met opzet aangebrachte asfonance.

35 *En ront gebouwt*: dit bewijst althands dat men toen nog niet op de hoogte was wat de kennis der Griekfche bouwkunft betref. De Grieken hadden geen *ronde* tempels.

37-39 Keurige wijze om uit te drukken, dat de perfpèktief in allen deelen naar behooren is waargenomen.

- Hier blaecken fackels, licht en klaer.
 80 Hier rieckt de wieroockkandelaer.
 Hier glinstren wieroockvat, lampet,
 En goude schotel, op dien treedt.
 De bijl, en bloetpan op het slaghten
 Van vee en offerhande wachten.
- 85 Een kenner ziet hier, heel vernoeght,
 Hoe d'eene personaedje voeght
 By d'ander; en hoe elcks gelaet
 En ampt, gelijk een zangers maet,
 Zijn' plicht bewaert: hoe kleene en grooten
 90 Hier treên, als op een' galm van noten.

- Zoo stuit ten leste d'ommegang,
 Daer 't outer wacht, en al te lang
 Verlangde naer den offerwijn.
 Nu wil d'Aertspriester van Jupijn,
 95 In 't wit, bekrans't met eicke blaren,
 D'Apostels eeren op d'altaren.

- Maer zie om hoogh, hoe 't heiligh paer,
 Met woorden, handen en gebaer,
 Van 't Heidenfch gruweloffer yft,
 10 En Offermans, en scharen wijft
 Naer Godt, wiens eere altaren passen.
 Zy roepen: wy zijn stof en aschen.

- Ghy zultze stracks van boven neêr
 Zien springen, Godts en JESUS eer
 15 Beschutten, en van harteleet
 En rouw verscheuren elck zijn kleet,
 Op dat men bloet noch wijnkelck storte,
 En daetlijck d'Offerstaetfi schorte.

- Wat waer 't een jammer, zoo 't geschreeuw
 80 Van een' oproerigen Hebreeuw
 Den drang van Griecken help op ruy,
 Om met een steene hagelbuy
 Te pletteren, te slaen met vuisten
 De Kruisgezanten des Gekruisten.

87-90 Versta: „hoe allen, ieder op zijn plaats, geschikt zijn' gelijk de zangnoten op een toonladder.”

70 Offermans voor „offerlieden.”

76 Verscheuren elck zijn kleet: t. w. Paulus en Barnabas ieder zijn eigen kleet. Zie *Handel*. XIV: 14.

81 Help op ruy voor „opruiide.” *Ruy* beteekend of: „Rroom” in welken zin KILIAEX het neemt, of — wat wellicht de oorspronkelijke beteekenis is: „verandering,” waarvan nog de *ruiltijd*, voor „de tijd, waarin de dieren van hair of veëren veranderen. De uitdrukking kan alzoo hier gelijkni-dend zijn met: „een oploop” of: „een verandering te weeg bracht.” Zie voorts *BILD. Gesl. in v.*

- 85 Dat ons Sint Pauwels staf behoe.
 Men wijde hem 't altaerstuck toe,
 Daer Lastman, om zijn kunst befaemt,
 Den dienst der afgoën noch beschaemt
 Met zijne Kristgewijde verven.
 90 Hy leve onsterflijk na zijn sterven.

Joan Six, aan wien de schildery behoorde en dit gedicht werd toegezongen, was een nog jeugdig kunstbeminnaar, die, in 1618 geboren was uit Joan Six, afkomstig uit een oud Kamerijksch geslacht, en Anna Wymers(dochter), op welker afbeelding, door Rembrandt geschilderd ¹⁾, Vondel dit byschrift vervaardigde.

¹⁾ Dit afbeeldsel berust nog in de wereldberoemde kunstverzameling der afstammelingen van Joan Six, en is misschien het schoonste werk, ooit door den Vorst der Nederlandische schilderen vervaardigd.

OP DE SCHILDERY

VAN

MEJOFFER

A N N A W Y M E R S.

ALDUS schynt ANNA hier te leven,
 Die Six het leven heeft gegeven,
 Zy deekt de borsten, die hy zoogh.
 Men kent den zoon uit 's moeders oogh.

Joan Six was een man van smaak en vernuft, die, zich reeds vroeg op de beoefening der Latijnsche en Nederduitsehe dichtkunde had toegelegd, en het is alzoo geen wonder, dat hy den omgang zocht van een man als Vondel, by wien hy goede lessen bekomen kon. Die omgang bleef ook bestaan, gelijk ons uit het vervolg zal blijken.

Op M. Kruythoe
St MARIE MAGDALENE
door
Titius gescreven.

O Kruyk, die dat zins ziele krygt,
Verdiend alles goud goud krygt,
Maak eens zoem van diamant,
Ten dier van dat Marckte gant.
Hier leeft de Schonekunst gant' n' sag.
Hij zint gelyc, maar levent bleifre:
Oec niet gelyc Nature set gelyc,
Ten dier de Slang Bitterheit gelyc;
Hier zint, 't is van soeter zing.
En zucht u, is set Paradyt,
Ont Maerke dierk toe wervelt quam,
Toen Grooteke gant is d'aerms nam,
Een zj de lipen sad gelyc
Aen't zout beryft, ont vult smelt.
Wat hooftstige als venset is d'ik,
En zucht u, d'age, d'age zwart m'et wit
Hooftstige wort! o hooftstige wort!
Een hooftstige, set magstige wort
Verlyft zins sinter Magdalen,
Hooftstige, gelyc van zacht w'et!
Het l'igam, dat zoo d'agek w'et,
Is nu gelyc, gelyc de ziele;

Het derde gedicht, dat achter den „Salomon” gedrukt werd, had tot onderwerp een schildery van Titiaan, Maria Magdalena voorstellende, en zich bevindende ten huize van zekeren Kretzer, die my geheel onbekend is gebleven. Van dit gedicht ben ik door welwillende hulp, van twee zijden aangebracht, in staat gesteld meer dan eene variante te leveren. Wat eene daarvan aanbelangt, zoo gebeurde het, dat mijn geleerde vriend, Dr. F. A. Snellaert, te Gent, in de maand October 1853, op een boekverkoop te Antwerpen, op goed geluk liet bieden op een beschadigden in 4°. bundel tooneelspelen, waarin, volgens den katalogus, twee handschriften van Vondel gevoegd waren. Het door de muizen zeer gehavende boek viel hem ten deel. Het bevatte zes-en-twintig Amsterdamsche kluchten, het bekende *Munsters praatje*, een viertal stukken over den toestand der Katholyke Kerk in de Vereenigde Gewesten, enz. Het oudste dier onderscheidene gewrochten droeg het jaartal 1600, het jongste 1649; zy waren genummerd van 1 tot 33. De gedichten, aan Vondel toegeschreven, bevonden zich tuschen de gedrukte stukken in, en wel ten getale van drie, in plaats van twee, gelukkig alle onbeschadigd. Al spoedig was de Heer Snellaert overtuigd, dat het zoo vele eigenhandige schriften van den grooten dichter waren, en dat een van de drie onder Vondels poëzy niet was opgenomen, ja nog onuitgegeven was. Over dit en nog een ander van die dichtstukken nader. N°. 1 van de handschriften, waarmee wy ons hier hebben bezig te houden, en waarvan het fac-simile hiernevens gaat, was het gedicht op Maria Magdalena, in de Nederduitsche letter van dien tijd geschreven en hier en daar eenigzins afwijkende van den text der gedrukte uitgave — wat daaraan zal te wijten zijn, dat de dichter 't uit zijn geheugen opschreef, of onder 't schrijven wilde verbeteren, wat hem echter niet overal gelukt is — de naam „I v. Vondel” slechts voorzien van een gelijkvormige paraaf: een dwarsche streep tuschen twee punten. Met andere inkt had Vondel daaronder gesteld: *Aen M. Karel Couvrecchef*: en door dezen, die Prior der Karmelieten te Antwerpen was, en later Priester te Amsterdam — waar wy hem nog wel eens zullen ontmoeten — was de authenticiteit van het handschrift met deze woorden bevestigd: *Haec D. I. Vondelius propria manu scripsit a^o 1650. 22 July.*

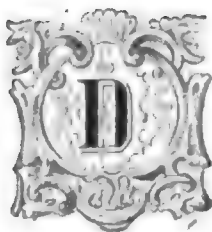
De andere lezing van het gedicht vinden wy in een handschrift, keurig net in 4°. formaat geschreven, 2½ bladz. groot, en berustende in de verzameling van den Heer Schinkel te 's Gravenhage. De text, dien ik hier geef, is de oorspronkelijke, zoo als die achter den Salomon gedrukt is: die in de gewone 4° uitgave verschilt daarvan alleen in spelling.

OP

M. KRETZERS

S T. M A R I E M A G D A L E N A.

DOOR TITIAEN GESCHILDERT.

E Kunst, die dus zich zelve prijst,
 Verdient alleen geen goude lijst,
 Maer eenen zoom van diamant,
 Ter eere van des Meesters handt.
 Zaegh 't grijze Griecken op, voorwaer
 Het kranste noch dien Teeckenaer.

Hier heeft de Tekenkunst haer eisch,
 Ghy ziet geen verf, maer levend vleisch;
 Doch niet gelijk Natuur het geeft,
 10 Nu haer de Slang bedorven heeft;
 Neen zeker, 't is van hooger prijs
 En zulcks als in het Paradijs
 Ons Grootmoer eerst ter weerelt quam,
 Toen Grootvaer heur in d'armen nam.
 13 Eer zy de lippen had gezet
 Aen 't zoet vergif, ons vuile smet.
 Wat krachtiger penceel is dit,

M. KRETZER: de naam is bekend: wie de hier bedoelde persoon was heb ik echter niet kunnen ontdekken.

1 Verdient alleen geen goude lijst voor „verdient niet enkel een gouden lijst.”

2 Zaegh: in het H. S. van den Heer Schinkel leest men *zagh*.

3,4 ontbreken in het H. S. van den Heer Snellaert.

5 Dien: by den Heer Schinkel *den*.

6 Ghy: in 't zelfde H. S. in *gy* veranderd: gelijk overal de enkele *k* voor *ek* in de plaats is gekomen.

7 Nu: by den Heer Schinkel *na*.

8 Ons Grootmoer: zeker om het in verband te brengen met het volgende *ons Grootvaer*; — doch verkeerdelyk. Adam kon, omdat onze moeder Eva uit hem geboren was, onze grootvader genoemd worden, maar daarom juist moet zy den naam van moeder behouden, die dan ook in de beide handschriften voorkomt.

9 Wat krachtiger penceel: in het H. S. van den Heer Schinkel: *wat krachtig een penfeel*.

- In zulck een dagh, daer zwart noch wit
 Gevonden wort! O kloecke vont!
- 20 Hoe levendigh, hoe maghtigh ront
 Verheft zich SINTE MAGDALEEN,
 Gezalft, genezen van haer ween!
 Het lichaem, dat zoo deerlijk viel,
 Is nu gezont, gelijk de ziel,
- 25 Die straelt u toe, door 't nieuwe bloet.
 De rust van haer verzoent gemoedt
 Verschijnt u in 't aendachtigh licht
 Der oogen, in 't vernoeght gezicht.
 Het voorhoofd zet geen rimpels meer
- 30 Van rouw, maer slacht het helder weêr,
 Wanneer de hemel open staet.
 't Godvruchtigh wezen en gelaet,
 De mont en boezem, waert gekust,
 Bekooren niemant dan met lust
- 35 Tot Godt, en JESUS, nu verhooght.
 Het hair, dat flus de voeten drooght
 Van dien genadenrijcken Heer,
 Verstrickt geen wulpsche harten meer;
 Hoe blond het den albaften neck
- 40 En parlemoeren rugh bedeck',
 En krulle om haeren blancken arm.
 MARIE MAGDALEEN beſcherm
 En help den Dichter, daer ghy zit,
 En aen 's Verbidders voeten bidt.

20 *Ront*: dit staat hier als kenmerk van gezondheid, in tegenoverstelling van: „Ingevallen of ſletsch.“
 Zie va. 23 en 24.

21 *De mont en boezem*: in het H. S. van Snellaert staat: *die mont en lippen*: in dat van Schinkel: *de mont en borſten*.

24 *Het is* in 't H. S. van Schinkel veranderd in: *dat*.

Flus: hier voor: „eenigen tijd te voren.“

Drooght: om 't rijm voor *droogde*, en niet goed te keuren.

25 Het H. S. van Snellaert heeft *wulpsche zielen*.

29 *Den albaften neck*: het H. S. van Schinkel *dien*.

40 *En help den Dichter, daer ghy zit*: het H. S. van Schinkel heeft: *den dichter, daer ghy boven zit*.

Het was mede in dit jaar, dat aan de noordzijde van de Palmgracht of nieuwe Braak een zoogenaamd „hofjen,” of gesticht tot huisvesting van bejaarden, gebouwd werd door Pieter Adriaanszoon Raep. Deze was de zoon van Adriaan Pieterszoon Raep, die van 1612 tot 1626 Schepen was. en van wien vroeger ¹⁾ gesproken is. De zoon, in 1629 tot Trezorier Extraordinaris aangesteld, bekleedde die betrekking tot in 1653 en mocht dus wel den tytel dragen van Trezorier, welken wy hem door Vondel zullen zien toekennen. Het hofjen bestond en bestaat nog uit twaalf woningen — zes huisjens en zes kamers — en wordt uitsluitend door vrouwen bewoond. Boven de poort ziet men, behalve 't jaar der stichting, een groote *raap*, onder de letters P. A., te samen alzoo een *rebus* uitmakende op 's mans naam, terwijl zijn wapen bovendien in den gevel is uitgehouwen. Het vierregelig gedichtjen, door Vondel op die stichting vervaardigd, luidde als volgt:

1) Deel II, blz. 520, 593.

OP

HET WEDUWEN- EN WEEZENHOF

VAN

PETER RAEP.

PETER RAEP, de Trezorier,
 Boude nit mededogen hier
 't Weduwen- en Weezenhof.
 Men gebruik het tot Godts lof.

Maar een vrij belangrijker stichting, dan die van een hofjen tot huisvesting voor oude bestjens, zoû eerlang plaats hebben, en nu en later stof verschaffen aan 's dichters veder. De welvaart, sedert

de uitbreiding van handel en zeevaart en het bemachtigen van zoo vele rijke Gewesten in andere waerelddeelen, ten onzent ontstaan, had aan Amsterdam vooral een vroeger nooit gekenden bloei geschonken. De hierdoor noodig geworden uitbreiding der stad had, al sedert eenige jaren, klachten doen ontstaan, dat het Stadhuis, hoezeer dikwijls vergroot, veel te bekrompen was voor de talrijke collegiën en ambtenaren, die er ten dienste der stad moesten samenkomen en arbeiden. Ook riep de bouwvalligheid van 't gesticht om een andere en betere vergaderplaats. In 't jaar 1639 was de Vroedschap begonnen te raadplegen over den aanbouw van een nieuw Stadhuis, en men ving aan te dien einde te doen wat sedert in Amsterdam een onmogelijke zaak schijnt geworden te zijn, het aankopen namelijk der burgerhuizen van onderscheidene straten, ten einde den grond voor 't nieuwe gebouw te bekomen. Met het afbreken dier huizen werd echter om verschillende redenen vertraagd; doch niet met het graven, en in January van 1648 waren de roosters van 't fundament gelegd, terwijl op den 20 dier maand de eerste palen geheid werden. Op den 28 October werd de eerste steen van 't gebouw gelegd aan den Z. O. hoek naar de Kalverstraat. Hy was van wit marmer, omtrent vier voet dik, en voorzien van dit opschrift:

*Dezen eersten fundamentsteen is
gelegd door
GERBRANDT PANKRAS
JACOB DE GRAEF
SYBRANT VALCKENIER
en PIETER SCHAEF
der Heeren Burgermeesteren
Soonen en Neeven Den 28 October
MDCXLVIII.*

De toen regeerende Burgemeesteren waren Mr. Wouter Valckenier, Dr. Gerard Schaep, Heer van Kortenhoef, Gerbrand Claesz Pancras, en Cornelis de Graeff, Vrijheer van Zuidpolsbroek. Deze laatste was, nevens de Heeren Anthony Oetgens van Waveren, Jan Huydecoper en Jan Cornelis Geelvinck, door de Vroedschap verkozen om 't opzicht te hebben over 't bouwen, 't geen geschieden zou naar 't ontwerp, gemaakt door de Bouwmeesters Jacob van Campen en Daniel Stalpert.

Het was op het leggen van dien eersten steen, dat Vondel de navolgende regelen maakte:

T I J D I C H T,
OF
DE GRONDSTEENLEGGING
VAN
'T STADTHUIS T'AMSTERDAM.

DE Wijnmaent schreef twee min als 't derde kruis,
Toen 't Vredejaer de gront ley van 't Stadhuis.

Dit wordt in de oude uitgaven een tijddicht geheeten. In den gewonen zin, welken men aan dat woord hecht, dat namelijk men het jaartal, waarop gedoeld wordt, kan vinden uit de samentelling der Romeinsche cyferletters die er in voorkomen, is het dit echter niet: immers in den eersten regel komen twee M voor en voorts hebben wy in de twee vaerzen vijf D, wat ons reeds tot een getal van 3500 brengt.

Aan de knapen, die den eersten steen gelegd hadden, zong Vondel het navolgende lierdicht toe:

B O U W Z A N G.

AEN

GERBRANT PANKRAS,
JAKOB DE GRAEF,

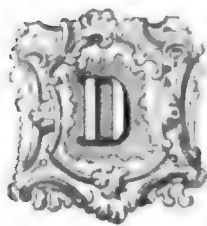
SYBRANT VALKONIER,
PETER SCHAEF,

DER BURGEMEESTEREN ZONEN EN NEVEN,

EERSTE GRONDSTEENLEGGERS VAN HET STADTHUIS AMSTERDAM,

ONDER HET GEZAGH DER SELVE HEEREN, IN 'T VREDEJAER, DEN 28 VAN WIJNMAENT.

I ZANG.

E Vrede vader Numa had
Nu d'oorloghskerck van Remus stadt
Gesloten, en dat vier gedooft,
Toen, met olyven om zijn hoofd
Bekranst, een teken van den Pais,
Hij voornam 't heerlijk Raetspalais,

¹ Numa: Numa Pompilius, die, volgens de overlevering, in Rome de wetgeving en godadienat regelde.

² d'oorloghskerck van Remus stadt: de tempel, of liever de poort van Janus te Rome, die alleen in vreedestijd gesloten werd, wat men noemde Janum claudere.

Het Kapitoel, zoo hoogh en trots,
 Te bouwen op de dorre rots.
 De Koning klom op dit besluit
 10 (De Vreê zagh hem ten oogen uit)
 Den heuvel op, van 't Roomfche volck,
 Dat hem omfchaduwde als een wolck,
 Gevolght, en toegejuicht met luft
 Voor 't heil van d'ingehaelde rust.
 15 Ten lange leste hiel hy ftant,
 En ley met zijn gewijde hant
 Den gront van 't Raethuis by den vliet,
 Die 't aertrijk fticht met zijn gebiet.

I TEGENZANG.

Ons Vredevaders alle vier,
 20 De raden van ons lantbestier,
 Den Vrede hadden ingevoert,
 En 't bloetkrackeel den muil gefnoert;
 Toen zy, gezeten op het kruis
 Van 't kuffen, ftenden 't nieuw Stadthuis
 25 En zijnen uitgestelden bouw
 Te vorderen, zoo kloeck als trouw.
 Op zulck een rustigh raetslot quam
 Het vreedzaam Viertal naer den Dam.
 Zy brengen ter bestemde steê
 30 Hun wakkre Zoons en Neven meê,
 Daer Aemstels Burgery verlangt,
 't Gekroonde wapen blinckt en hangt
 Op hunne borst, in gout besneên.
 Zoo leit die Jenght den Eersten Steen
 35 Van 't Raethuis, dat met raet en daet
 Verftreckt een zenuw van den Staet.

I TOEZANG.

Op 't rijzen van de zonnestralen
 Des Vredes plagh van outs alom
 De bouwkunst haren aêm te halen,
 40 Te bouwen wat door ouderdom
 Gewelt of noot verviel en storte.
 De Pais ontfluit haer fchatkift niet
 Op dat ze onnoozelen verkorte,
 En groeie in 's nagebuurs verdriet;
 45 Zy weetze nutter te besteden,
 Dan om den ftroopenden foldaet

Te mesten, en geweer te smeden
 Tot tijtverdrijf van blinden Haet,
 Die hof en huizen leit in kolen:
 30 Zy sicht doorluchte Kapitolen.

II ZANG.

Athene en Rome dragen bey
 Een zonderlinge lieverey
 Van kunsten, elck in zijn gewest.
 De Bouwkunst voeght Athene best,
 35 En andre wetenschappen meer;
 Het strijtbre Rome voeght een speer
 En schilt, gelijk een krijgsheldin,
 Op datze 't aertrijck overwinn',
 En met den Burgemeestersrock
 60 Dan alles wat zy overtrock
 Met vliegende Arenden, haer Goôn,
 Berechte, en onder haer geboôn
 Doe zwichten d'overheerde liên,
 Die 't aertsgebiet naer d'oogen zien.
 65 Dus zijnze beide in lof zoo rijck,
 Elckandre in zegen ongelijck,
 Het zy by nootlot, of geval;
 Want een bezit het zelden al.

II TEGENZANG.

Maer Amsterdam, zoo zwaer met gout
 70 Gekroont en uit Godts schoot bedouwt
 Met zegen, voert haer oorloghsvlagh
 Tot in den ondergaenden dagh,
 Van 't blozende Oosten, en beklimt,
 Van daer de steile Noortbeer grimt,
 75 De zuidas met haer stoute kiel.
 Zy mint den Vrydom als haer ziel,
 En na dien dierbevochten schat
 Zoo kroontze 't merckvelt van de stadt,
 Den Visschersdam, met een gebouw
 80 Waer voor d'Athener strijcken zou,
 En stom staen met zijn open mont;

35 *Een zonderlinge lieverey*: men bedenke steeds, dat het woord *sonderling* in Vondels tijden niet de beteekenis had, welke men nu daaraan hecht van *angulier* („vreemd”), maar die van *extraordinaire* („buitengewoon”), die ook meer de etymologisch ware is.

60 *Met den Burgemeestersrock*: het was nu reeds mode geworden, de Hollandsche Burgemeesters met de Romeinsche Consuls op eene lijn te stellen.

70 *Den Visschersdam*: de Dam was toen nog, voor zoo verre die bestond, tot vischmarkt ingericht.

Hoe wel hy zich den bouw verftont:
 Hy zou gerief en majesteit
 En tijtverdurende eeuwigheit
 85 Verknocht zien in een Hooftgefticht,
 De glori van mijn bouwgedicht.

II TOEZANG.

Geen droevigh voorfpooock kan men ramen
 Uit uwen grontbouw; Pankras, Graef,
 En Valkenier, en Schaep, uw Namen,
 90 In witten marmer net en braef
 Gehouwen, houden hunnen luifter,
 En flonckren in den zwarten nacht,
 Als klare ftarren, die by duifter
 Ontfangen grooter glans, en kracht.
 95 Bezwalcktze, in 't bloeien van uw jaren,
 Met geen gebreken: volgt uw bloet,
 Die 't Burgemeestersamt bewaren,
 En houdt dien burgerlijcken voet,
 Als rechte Neven, rechte Zoonen:
 Zoo zal de Deught uw jaren kroonen.

MDCXLVIII.

Jakob de Graef ontving nog het volgende, waarfchijnlijk geïmpro-
 vizeerde gedichtjen.

OP

DEN WELEDELEN HEER

JAKOB DE GRAEF,

Songheer van Suidtpolsbruck.

HOE levend ziet die brave spruit
 Zijn grootvaêrs aert ten oogen uit!

DEN WELEDELEN HEER: de tytel klinkt wel wat vreemd, wanneer men bedenkt dat Jakob de Graef toen nog maar zes jaren oud was. 't Is waar, V. kon meenen, dat even als een Koning al in zijn wieg Majesteit heet, zoo ook eens Amsterdamschen Burgemeesters zoon aanspraak had op den tytel van Weledele.

Dezelfde zilveren troffel, waarmede deze Jacob de Graef den eersten steen hielp leggen aan 't Stadhuis, en het daarby behoorend schootsvel werden ten tweeden male gebezigd, toen op den 2^{den} July 1723, door Gerrit de Graef, de tien eerste steenen werden gelegd onder den predikstoel by het herbouwen van de eene zijde der kerk te Ilpendam, en ten derden male toen, op den 22sten April 1834, door Gerrit Arnold Theodoor de Graeff, de eerste steen gelegd werd van het nieuwe kerkgebouw te Polsbroek. Een afbeelding van dien troffel is te vinden in: „*Het tweede eeuwgetijde van het leggen van den eersten steen van het Stadhuis (thans Paleis), te Amsterdam, herdacht door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst*, Amsterdam 1849 (overgedrukt uit de Bouwkundige bydragen D. V, 5^e stuk). De troffel voert op de buitenzijde het navolgende opschrift:

„Met deesen troffel heeft Jacob de Graeff, oudt VI jaeren, den eersten steen van 't Amsterdams Stad-huys geleght op den XXVIII Octob. MDCXLVIII.”

Op dezelfde plaat bevindt zich ook de afbeelding van een der vier gouden penningen, den 28 October 1848 ter gedachtenis vereerd aan de vier zonen en neven van de toen regeerende Burgemeesteren der stad.

De bundel gedichten, in 1658 te Amsterdam uitgegeven onder den tytel van *Apollos harp*, met een opdracht aan Juff. G. v. L., later met een vervolg voorzien en vervolgens, in 1683, nogmaals uitgegeven onder den meer weidschen tytel van *De Herstelden Apollos harp, versien met verscheyde nieuwe snaren, voor desen noyt soo gedrukt. Voor de liefhebbers van de kunst. Door expresje last ende ordre van den breiden raedt der vermaerde dichteren en scherpsinnighe verstandten, eendrachtelyck vergadert op den bergh Helicon, onder de protectie van de Ed. Gr. Mo. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt*, bevat op blz. 20 een klein twistgeding in vaerzen tuschen den Dordtschen Rector Lambert van den Bos en onzen dichter, benevens de uitpraak, door J. C., welke stukken ik nergends heb opgenomen gevonden. Dat de regels, aan Vondel toegeschreven, wel degelyk van hem zijn, lijdt by my geen den minsten twijfel; althands meen ik, dat zijn manier, en dezelfde geest die het vaersjen, Deel IV blz. 451 voorkomende en beginnende:

Die Godts maght kent voor almaghtig, enz.

ingaf, er onmiskenbaar uit spreekt. Dewijl de tijd der vervaardiging echter onzeker is, kunnen zy hier, als toegift voor dit Vijfde Deel, gevoegelyk een plaats bekleeden.

LAMBERT VAN DEN BOS

A E N

V O N D E L.

*Die Godt alleen om loon bemindt
En Godt met hand en tand verflindt,
(Ik geeft op uw geweten)
Mach die een Christen heeten?*

VONDELS ANTWOORT.

*Die Godt niet by zijn woort geloof
En van zijn Almacht hem berooft,
(Ik geeft op uw geweten)
Mach die een Christen heeten.*

LAMBERT VAN DEN BOS: deze niet onvermaarde geleerde was in 1610 geboren te Dordrecht, waar hy in het midden der zeventiende eeuw Rector der Latijnsche Scholen werd, doch om dronkenschap en nalatigheid afgezet, onder het Curatorfchap van den Kuwaart De Witt, tegen wien hy, in zijnen *Reysende Mercur*, volgens de getuigenis van Oudaen, vooral om die oorzaak, schrikkelijk heeft uitgevaren, en welken hy in een schandelijk licht heeft pogen te stellen. Hy overleed in 1698, en gaf gedurende zijn lange loopbaan een aantal gefchriften uit, deels onder zijn eigenlijken naam, deels onder dien van STLVIVS, de meesten echter onder de voorletters L. v. B. Als historiefchrijver wordt hy niet ten onrechte van partijdigheid befchuldigd: als dichter verhef hy zich niet boven 't middelmatige; doch als vertaler bezat hy onmiskenbare verdienften. Onder zijn historifche werken mogen vermeld worden zijn *Historie van Karel II*, Dordr. 1660, zijn *Tooneel des Oorlogs*, Amft. 1675, 4 deelen. *Leven en Daeden der Zeehelden*, 1676, *Leven van Maria Stuart*, 1698: onder zijn dichtwerken, zijn *Rijm-Atlas en Kerkgeheymenis in Rijm*, beiden Dordr. 1662: onder zijn vertalingen die van *Flavius Josephus*, Amft. 1682 en vooral die van den *Don Quichot*, die niet min dan zeven drukken beleefde. Een uitgebreide lijst zijner gefchriften vindt men in het *Biographisch Woordenboek*, door A. J. VAN DER AA.

1 *Die Godt alleen om loon bemindt*: verfta: „die door de werken en alzo door eigen verdienften hoopt zalig te worden.”

2 *En Godt met hand en tand verflindt*: in het eten van — naar Roomsche geloof — het lichaam des Heeren.

3 *Van zijn Almacht hem berooft*: d. i.: „durft ontkennen, dat God de macht zou hebben, het wonder der transubstantiatie, en voortdurend, te doen plaats hebben.” Vergelijk het hierboven aangehaalde gedichtjen.

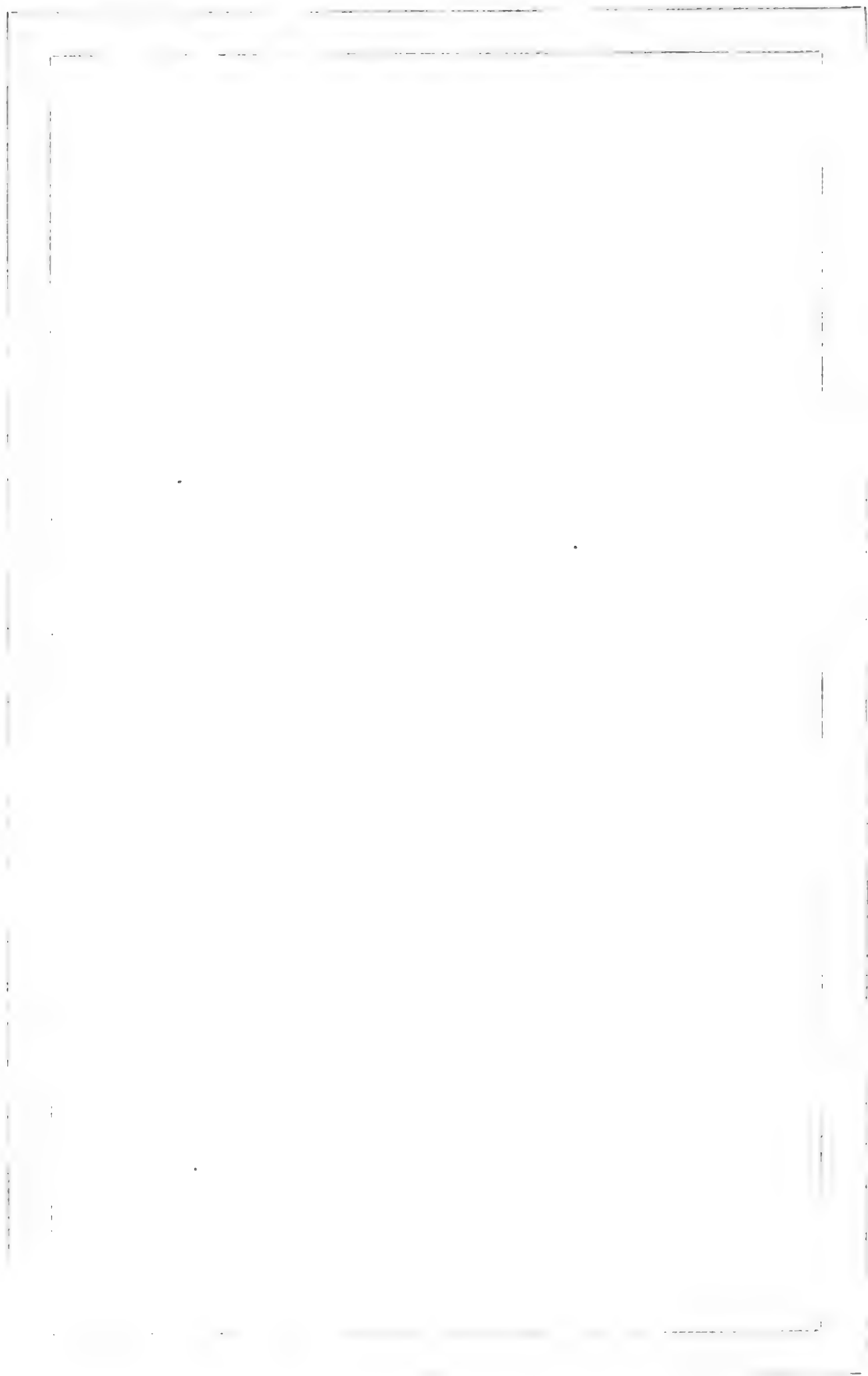
EEN DERDE

AEN DE BOVENGEMELDE TWEE.

Die God verheft en maakt hem dwaas of wreed.
 10 *Of die hem eert, en met de tanden eet.*
Ik wilde wel van deze twee eens weeten,
Wie buiten kijf de best zou mogen heeten.

J. C.

J. C. Wie onder deze letters schuilt is my onbekend. Waarschijnlijk moet men er *Juris Consultus* onder verstaan. Misschien heeft de schrijver ze gebedigd om de aandacht van zich af te leiden en die op Jacob Cats te vestigen; doch aan dezen kunnen zy onmogelijk worden toegeschreven. Daargelaten, dat zijn dichttrant zich juist kenmerkt door uitbreiding en uitzetting, niet door verkorting en afknotting der woorden, en hy alsoo onmogelijk (als in den laatste regel) *de best* voor *de beste* zou hebben kunnen schrijven, was hy te rechtzinnig Calvinist dan dat hy zich een uitval tegen de leer der Predestinatie, als wy er vs. 9 een vinden, zou hebben veroorloofd. Cats en Van den Bosch behoorden tot ééne kleur, en de vier regels komen ongetwijfeld van de zijde eens Remonstrants.

NALEZING

— EN —

AANTEEKENINGEN

— OP HET —

VIJFDE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

De afbeelding van Leonardus Marius, tegenover den tytel van dit Deel, is ontleend aan de kopergravure van T. Matham, naar het portret in olieverf door N. Moyaert, en uitgegeven by Jacob Jansz. Straetman. De oude afbeelding voert het navolgende onderschrift:

Permultum Rdus. Ampliss. et Eximius Vir. D. Leonardus Marius, Goetzanus, S. Theol. Doctor ac Professor Coloniensis etc. Libris editis laboribusque plurimis de Ecclesia Dei optime meritus, dum S. Scripturae totius literali sensui commentariis plenissimis elucidando incumbit, omnium moerore obiit Amstelredami xviii Octobris, Anno Christi MDCLII, Aetatis LXIV.

Zie wijders over dezen geestelijke D. IV, blz. 624.

Blz. 275. *Het zevende boeck.* — Zoo lezen wy hier, en op blz. 60: *zevenste herderskout*. Ik heb verzuimd opmerkzaam te maken op het bezigen van beide vormen door Vondel in hetzelfde werk. Wellicht is dit aan een toeval toe te schrijven of aan een weifeling, welken vorm te kiezen. Dewijl de vorm *zevende* den anderen verdrongen heeft en de geijkte is geworden, zoü men kunnen onderstellen, dat Vondel, die vroeger — zie Deel III, blz. 642 — *zevenste* schreef, hier ter plaatse by wijze van verbetering den nieuwerwetschen vorm heeft aangebracht; te meer, dewijl hy er zich later aan gehouden heeft. — Doch in dat geval zoü hy waarschijnlijk blz. 250 *het zefte* in *het zesde* hebben veranderd.

Blz. 520. — Mr. LIEVEN COPPENOL. Gerard Brandt vervaardigde het navolgende byschrift op de afbeelding van dezen schoonschrijver:

OP DE PRINT

VAN

Mr. LIEVEN VAN COPPENOL.

Wat snijft de Konstenaar hier op zijn kopre plaat?
Wat maalt zijn staal penceel vergeefs aan dit gelaat?
Zo dit gelijken zal dan moet een trek, een zwier
Van LIEVENS eigen pen hem schildren op papier.

G. B.

En Huygens deze regelen op 't zelfde onderwerp:

OP DE PRINT

VAN

Mr. LIEVEN VAN COPPENOL.

De tijdt liegt, of mijn oog, of die dit yzer dreef,
De man die meer bedrijft dan hy ooit jong bedreef,
Vindt in dit afbeeldt iet van zijn ontjongert wezen,
En schijnt het zeste kruis te naastenby te wezen:
Maar let ik op de drift van zijn verstaalde Pen,
Is 't kloeker jongeling dan ik geboren ken.
Ey, Snijder, scheit 'er uit, gy zult nooit eer beërven
Aan COPPENOLS gezicht, zijn handt zal steeds bederven.
Wat ge nen zijn hoofd verdient. 't Is waar, in dit gelaet
Is iet dat op den aert van zijn vergrijpen slaet:
Maar ziet weer op zijn Veërs onwedergalik zwieren,
't Is jonger zeen'wen werk, en onbejaarder spieren.
Ey, Snijder, scheit 'er uit, blijft hy doen wat hy kan,
't Is binnen jaer en dagh een heel nieuw ander man.

CONSTANTER.

En voorts nog dit vierregelig vaers:

De waarheit vind noch stal, noch haert,
Wilt gy de reden lezen,
De duivel is des werelts waert:
Hoe zou 't hem welkom wezen?

CONSTANTER.

hetwelk zeker als byschrift behoorde by een penneteekening van Coppenol.

Blz. 524, reg. 4, v. o. DANIEL DE LANGE. — Ook JAN VOS bezong dezen schoonfchrijver in het navolgende gedicht:

OP

DANIEL DE LANGE,

DOOR KATTEL GESCHILDERD.

De Lange die hier leeft schijnt niet dan sprank t'ontbreken.
Maar nu Natuur de Kunt uit nijdt hierin bepaalt,
Zal zijn papieren mont, na 't sterven, met ons spreken;
Zoo wordt het kleinst door u en 't grootst door hem gemaalt.
Maar zulk een kracht eist eer ¹⁾. Hoe zal men die erkennen?
Met eene letterkroon, doorvlecht ²⁾ met fenixpennen.

¹⁾ Voor: „vereering.”

²⁾ Voor: „doorvlochten.”

Blz. 534, reg. 20. — Wy vinden nopens de wijze, waarop de Keurvorst eerst officieus, vervolgens officieel, binnen den Haag kwam, eenige niet onaardige bijzonderheden in zeker bericht, opgenomen in de *Bibl. Duncanniana*, 1646, D. 3, en getyeld: *Cort verhael, nopende de comste van sijne Cheur-Vorstelijke Genade, der Hertogh van Brandenburg, in 's Graven-Haghe, den 22 November 1646*, en van den volgende inhoud:

Syne Cheur-Vorstelijke Doorluchtigheydt van Brandenburg, quam den 22 November, 'savonts ontrent 7 uyren, onverwacht in 's Graven-Haghe, ende alleen maer van drie Edel-lieden gheaccompagneert tot aen de *Ante-Chambre* van Sijn Hoogheydt. Sijne Cheur-Vorstelijke Doorluchtigheydt dede Sijn Hoogheydt te kennen geven sijne comste, met dewelcke hy meer dan een halve uyre in discouree was, sonder dat Me-Vrouwe de Princeesse, met de Princeesse Louise hier van wiste: eyndelijken wierde Sijne Cheur-Vorstel. Doorl. door een van sijn Hoogheys Edellieden geleyt tot voor de Camer van Me-Vrouwe de Princeesse, alwaer de Princeesse Louise mede was: Gemelde Edelman eerst binnen getreden zijnde, ende Me-Vrouwe de Princeesse aengedient hebbende, dat Sijn Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt voor de Camer was, is denselven daer op terstont biinen getreden, saluerende eerst Me-Vrouwe de Princeesse, ende daer na de Princeesse Louise, ende na eenighe Complementen ten wederzijden is mede in de Camer gekomen Prince Wilhelm, van daer is gemelde Cheur-Vorst, met Me-Vrouwe de Princeesse, Prince Wilhelm, ende Princeesse Louise gegaen in de Camer van Sijn Hoogheydt. De Princeesse Louise wierde geleyt door Sijn Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt aende handt, ende hebben denselven avondt by Sijn Hoogheydt het avondt-eeten gehouden.

Den 23 (zijnde Vrydag) is Sijne Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt 'f morgens na buyten gereden, ende wierde door Prince Wilhelm, met alle de groote van het Hof, met inde 40. Carossen, manesquelijs ingehaelt, ende geaccompagneert tot inde Vergaderinge van Hare Hoogh-Mogende. Sijne Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt dede aldaer een schone Harangie, nopende Sijne Comste, voornamentlijs over het stuck van 't Houwelijk tusschen sijn Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt en de Princeesse Louise: van daer reed hy wederom naer het Hof van sijn Hoogheydt, ende heeft aldaer sijn Middaghael gehouden, tot noch is sijn Cheur-Vorstelijke Doorluchtigheydt gelogeert in 't Hof van sijn Hoogheydt, ende werdt voor hem het Hof in 't Noort-eynde gereet gemaect. Den 25 is sijn Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt, met Me-Vrouwe de Princeesse, de Princeesse Louise, Prince Willem, inde Clooster Kereke inde Predicatie ghegaen: Gemelde Princeesse Louise wierde geleyt door Sijn Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt, tot in 't Gestoele van Me-Vrouwe de Princeesse, Sijne Cheur-Vorstel. Doorluchtigheydt, met Prince Wilhelm, namen hare plaetsen in 't Gestoele van Sijn Hoogheydt.

Blz. 549, reg. 12. — Ontrent dezen tijd verscheen een groot 8o. blad, waarop het vuile vaers op *Morant* (met de byvoeging *Mr. in 't Latijn*) gedrukt was, met het navolgende rand-onderchrift:

JAARIG BESLUIT

(spruytende uyt het leesen van *VONDELENS* Poësijs tweede deel, gedrukt Ao. 1643) getrocken uyt het spottigbrayns spotten, op *MORANT*, en tot geres hier nevens gestelt.

In dit Nieuw jaar
Wierdt ick gewaar,
Hoe *Vondelens*,
O spottigh mens!
Mourant bespot.
Om dat hy, *Sot*

Wees in dees *Joost*,
Met *Sot* hem rooft.
Doch fiet, dees spot
Is *Joosten* lot:
Want, wie zal niet
Wie dat 't oock fiet,

Die niet is sot,
 Dus maken 't slot?
 Zijn meesters geesten
 Jongers veeften?
 So is Joosts geest
 Een lout're veest.
 Daer by zijn vaersfen
 Een vrucht van naersfen.

Ten waar 't verkeert
 Niets had geleert
 Of oock, dat hy
 Geen meesters by
 Hem hadt gehadt.
 Dan waar het wat.
 Doch hoe hy 't giet
 Ten baat hem niet,

Ey liet, hoe Joost, dol en beseeten,
 Wordt met zijn eygen drek, bedreeten,
 Oft, houdt hy drek voor medicijn,
 Soo gun ik him (*sic*) uyt 't hart, het mijn
 En is dit hy hem geensins zeeker;
 Hoe komt *Morant* een Apotheker?
 O *Joost*! ick wens dat u dit vaack,
 In d'oogen glinstert als een baack,
 Die met spotten, eer wil haalen:
 In kroegen drinkken, niet betaalen:
 Gedurigh met het pek omgaan
 En altijd in groot prijel staan.
 Dat alles sonder hem te schande.
 Dat die hem moet ter deegh beuade.
 Soo ghy u dit had voorgeset
 Ghy zoudt wel van *Elizabeth*
 V swarte kool hebben gehouden,
 Oock toen ghy *Palameden* bouden
 Soo waart ghy door *Hijoris* wet
 Wat ingehouden oft beset.
 Noch *Gijsberts* soon soudt ghy niet schelde.
 Noch yemant onder al de helde
 Noch aan vertoevende *Morant*
 En vantmen noyt *Joost* Vond'ens hant.

Gierredt voort na Sioons Huyse.

Het jaartal 1643, dat in het opschrift van dit kreupeldicht staat, is kennelijk een drukfout, voor 1647. In de eerste plaats bestaat er geen Tweede Deel van Vondels Poëzy van 't jaar 1643, welke reden al genoeg zou zijn om alle andere overtoollig te maken; doch bovendien verscheen het vaers op *Morant* in geen vroegeren bundel dan in dien van 1647, waar het op blz. 40 voorkomt, en wat opmerking verdient — onmiddellijk gevolgd wordt juist door dat tweeregelig vaers op Jan Gysbertszoon (de Vries) — Zie Deel II, blz. 523 — waar het JAARIG BESLUIT aan 't slot op zinspeelt: eindelijk blijkt uit de omstandigheid, dat de maker van het pamflet aan Vondel verwijt dat hy *Elizabeth* met een zwarte kool geteekend had, dat het prul geschreven is na de uitgave der „*Maria Stuart*.” — Het blaadtjen is dan ook in de *Bibliotheca Duncanniana* te recht opgenomen op 't jaar 1647. Voor 't overige zal ik het vuile schotschrift niet ontleden, noch my vermoeien met uit te vorschen, welken naam het anagramma verbergt, dat tot onderteekening dient: ja zoo ik er zelfs hier in de Nalezing een plaats aan verleen, is het om te voorkomen, dat deze of gene kritikus er mede voor den dag kome als met een kurieuzen vond en my verwijte het niet gekend, of — wat erger ware — het opzettelijk verzwegen te hebben, als min vereerend voor Vondels nagedachtenis. Gelukkig kan Vondels nagedachtenis door den viezen zwadder dien zulk een lasteraar op hem werpt, niet bezoedeld worden. Het vaers strekt

een nieuwe bydrage, ten bewijze, welke middelen de haat en lage nijd aanwenden om hun wrok tegen ware verdiensten te koelen. Intusschen zijn de beschuldigingen hier tegen Vondels zedelijk gedrag aangevoerd, te ongerijmd, dan dat zy zelfs in zijn tijd geloof zouden hebben gevonden.

In kroegen drinkken, niet betalen (!)

Wat, Vondel een kroeglooper! Vondel een dronkaart! de man, die tot aan zijn dood toe de achting bleef verduren en verdienen van aanzienlijke magistraatspersonen of geleerden en van hun vrouwen, een dronkaart! — de man, die voortdurend omgang had met achtingswaardige geestelijken, een dronkaart! — de man, die zijn leven doorbracht in 't schrijven van heerlijke gedichten niet alleen, maar in den moeizamen arbeid der talrijke nasporingen die 't werk moesten voorbereiden, een dronkaart! — de man, die, als wy later zullen zien, het zijne opofferde om de schulden zijns zoons te voldoen, en den naam van ongekreukte eerlijkheid met zich naar 't graf droeg, een slechte betaler! — Vuilaardige en vuile pamfletschrijver, hebt gy het dan zelf niet gemerkt, toen gy den grooten man zocht zwart te maken, dat uw prulfschrift, juist om dat gy niets anders tegen hem wist aan te voeren dan een paar logenachtige en onzinnige beschuldigingen, een nieuwe paerel moest worden aan de kroon, die hem niet enkel als Neêrlands puikdichter, maar ook als eerlijk en gemoedelijk burger moet worden toegekend.

Blz. 556, reg. 6—9, v. b. — Amelia van Solms zond den bloemschilder Pater Daniël Seghers ook nog een gouden (schilder-?) stok ten geschenke; op welke gift het navolgende gedichtje werd gemaakt, dat in den bundel, getyeld: „*Verfcheyde Nederduytsche Gedichten* van P. C. Hooft, C. Huygens, C. Barlaeus, Tesfelschade, Vondel, van der Burgh en anderen, het tweede Deel, verzamelt door J. V. M. t'Amsterdam voor LODEWYCK SPILLEBOUT, Boeckverkooper in de Kalverstraat in d'Amsterdamsche Bibliotheek, Anno 1653" op blz. 117 voorkomt en aldus luidt:

OPSCHRIFT

VAN

E E N G O U D E S T O C K

VEREERD DOOR DE PRINCESSK

AMELIA VAN ORANJE

AEN

PATER SEGERS,

VERMAERT BLOEMSCHILDER.

Sulck flaen en komt niet al den dag.
Hoe zwaerder *stock*, hoe lichter *slag*h.

Blz. 557, v. o. 558, v. b. — Het vaers *de geboiede Leeuw* en zijn tegenhanger zijn hier ter plaatse door een misverstand opgenomen. Zy waren door my geïnterpreteerd op 't jaar 1650, waar hun by de overige vaersen, door Vondel vervaardigd ter gelegenheid der twisten tusschen Prins Willem II en Amsterdam, een plaats toekomt, en de lezer wordt dus bescheidenlijk verzocht, ze uit dit Deel, waar ze geheel niet te pas komen, te willen wegdenken.

Blz. 567, reg. 15. — By het vermelden van het overlijden van Hooft, meen ik den lezer geen ondienst te doen, met hier een genealogische opgave hem betreffende te laten volgen, zoo als zy my door een lid zijner familie is medegedeeld:

„PIETER WILLEMSZ. HOOFT, trouwde *Jannetje Borichs*, van Wormer, Had vijf zoons: 1°.) *Cornelis*, 2°.) *Gerrit*, 3°.) *Willem*, 4°.) *Hendrik*, 5°.) *Jan*. CORNELIS PIETERSZ. HOOFT, geb. 1541, trouwde 1570 *Anna Blauw*. Hy obiit 1 January 1626, begraven in de Nieuwe Kerk. Hadden zeven kinderen: 1°.) *Pieter*, 2°.) *Augje*, 3°.) *Jacob*, 4°.) *Hendrik*, 5°.) *Grietje*, 6°.) *Jannetje*, 7°.) *Annetje*.

1°.) PIETER CORNELISZ. HOOFT, geb. 10 Maart 1581, trouwde in 1610 *Christina van Erp*, geb. 1592. Zy obiit 6 Juny 1624. Hadden vier kinderen, alle jong gestorven.

Idem, 30 Nov. 1627, *Eleonora Hellemans*, geb. 1595, Wed. van Jan Baptist Bartollette (sic) van den Heuvel. Hy obiit in 's Hage 21 Mei 1639, nalatende twee kinderen, 1°.) *Aernoud Hellemans* en 2°.) *Christine*.

AERNOUD HELLEMANS HOOFT trouwde *Maria van der Houwen*, hadden vijf kinderen, 1°.) *Pieter*, 2°.) *Maria*, 3°.) *Eleonora*, 4°.) *Johanna* en 5°.) *Robbert*; stierven alle jong en ongehuwd.

CHRISTINA HOOFT trouwde *Coenraad Burgh van Cortenhoeff*. Hadden vijf kinderen.

2°.) AAGJE trouwde *Pieter Hasfeluer*. Hadden vier kinderen.

3°.) JACOB trouwde *Janneken Pauw*. (N.B. Het is van dezen, dat de thands nog levende *Hoofden* afstammen).

4°.) HENDRIK, gepromoveerd 1621, legde den eersten steen van de Beurs, 1608. Naar Indiën vertrokken, obiit coelebs.

5°.) GRIETJE trouwde *Herman Tholinx* en later *Jan Hagen*.

6°.) JANNETJE trouwde *Mr. Pieter Cloeck*, geb. 1589. Wonnen negen kinderen.

7°.) ANNETJE."

Blz. 571, reg. 19 volg. — Dat Vondel niets opzettelijks ter eere van de nagedachtenis van Frederik Hendrik, of van de verheffing zijns zoons vervaardigde, vind ik door de navolgende byzonderheid bevestigd.

In 't jaar 1648 gaf de bekende Amsterdamsche drukker Nicolaes van Ravesteyn een bundel uit, onder den tytel van: LYCKREDENEN EN GEDICHTEN, begrijpende de *Afkomst*, 't *Leven*, *voorneemste Daden* en 't *Afsterven* van *zijn Hoogheydt Friedrich Henrick*, in *zijn leven Vorst van Oranjen etc.*, voorgesteld door de beroemteste en geleertste mannen en dichters deser *Eere* en verjiert met de *Afbeeldsels* van *Haere Hoogheden*. *Vorst FREDRYCK* (hoogl. gedacht.), *Vorstin AMELIA* en *Vorst WILLEM*, *seer konstig naer 't leven in koper gesneden*. In deze verzameling zijn — behalve een vertaling der lijkredenen op den Vorst, door Frederik Spanheim, als Rector der Leydsche Hoogeschool, den 11 Mei 1647, en door Jan Henrick Dauber, Rector te Breda, den 15 Mei aldaar uitgesproken, de aanspraak aan de Princesse weluwe door Antonius Thyfius, een Rouw-klage door Dionysius Spranckhuysen, de „laatste reeden van zijn Hoogheit aan de Staaten en Prins Willem," een lang verhoog, getyeld: „Godvruchtigheydt van zijn Hoogheydt enz. in leven

en sterven," *Caspari Barlaei justa foederati Belgii sive exequiae celsissimi et invictissimi Principis Frederici Henrici* caet., met de vertaling door Westersbaen, en eenige kleinere gedichten van Anflo, Bruno en anderen, — ook eenige vaerzen van Vondel opgenomen, maar welke? vooreerst, by de afbeelding van Frederik Hendrik, twee der vierregelige gedichtjens door hem vroeger op zijn beeltenis gemaakt en reeds voorkomende in het Tweede Deel onzer uitgave, 't eene blz. 308, beginnende met de woorden:

Wie, die dit aenschijn siet, moet niet in liefde blaken,
het tweede blz. 309, beginnende:

Al ruckte burgertwift den degen uyt der scheede:
ten anderen, by de afbeelding van Princes Amelia, de beide eerste vaersjens, mede in Deel II voorkomende, blz. 311, by het tweede waarvan de drukker zich veroorloofd heeft, het praefens overal in 't imperfectum te veranderen, waardoor het nu luidt als volgt:

Dees Venus *kof*t de(n) vorst met minne-vlam verwarinen:

Wanneer hy in 't albaft, en 't sneeu *smolt* van haer armen:

Als hy verflingert *druckt* haer purper en kornel,

En niet zijn ooren *vingh* haer honigh-foete tael —

ten derde, by de afbeelding van den nieuwen stadhouder, eenigzins gewijzigd, de regels 631—644, uit de *Geboortklock van Willem van Nassau*, Deel II, blz. 550:

OP DE BEELTENIS

VAN

VORST WILLEM VAN NASSAU.

Luyck op, o Hollandfch Hart, geteelt van Hollandfch bloedt,
En *erst* u Grootvaers naem, vernuft en oorlooghs-moedt,
En d'edelmoedigheydt uws Vaders, jonge WELHEM,
Ghy *helm* uws Vaderlands, onbluf/bren vryheydts hellem,
5 O *elack* togedane en *elack* lieve Son,
Gemeene *spring-aer*, onuytputtelijke Bron,
Oranje-boom-spruyt, fchiet uw tacken naer de wolcken,
Uw wortels afgrondwaert. *Befiel* den vryen volcken
Een *koel* *schaduw* en den hemel bosch en loof,
10 En *groey* tot eer, vermaft met zege en wapenroof.
Ruck, ruck, o fiere Leeuw, met zegen-rijcke tanden,
Den grooten standerd uyt des vyandts yfren handen,
Opdat het streck ten vree, en hy verwonnen blijf,
En elck beschaduw't zy met telgen van d' olijf.

J. V. VONDEL.

* Onbluf/bren; d. i.: waar geen *blufen* of „denken” in kunnen worden geflagen.

† Gemeene: in den tekst staat *gemeen*, wat natuurlijk een drukfout is, die 't vaers bederft.

Ik kan niet zeggen, dat het gedicht door de veranderingen gewonnen heeft, en zoü dan ook zeer twijfelen, of deze niet van de hand des uitgevers, veeleer dan van die des dichters zijn. Brandt schijnt van ditzelfde gevoel-

len te zijn geweest; althands hy heeft in zijne uitgave het veranderde gedicht noch onder de rubriek „Afbeeldingen” noch onder eenige andere opgenomen, gelijk hy toch anders wel doet, wanneer het brokken geldt, uit een treurspel of ander uitgebreid dichtstuk gelicht, en later tot een bepaald doel, eenigzins gewijzigd, bestemd.

Men ziet alzoo, dat Vondel, als ik zeide, niets nieuws voor die gelegenheid vervaardigd had.

Blz. 572, reg. 1. — De voornaamste pamfletten, tot welker verschijning de „Maria Stuart” en de „Altaergeheimenissen” aanleiding gaven, zijn de navolgende:

1. *Geest van de Coningin Elifabeth, uit den grave opgeweekt, door Tooververfen van haren Laster-dichter. In 't Jaer ons Heeren 1647. 4°. ongepag. 8 blz.* — Dit gedicht is geteekend L. V. B.

2. *Aen de Gallege Poeten, Tegens den vermaerden Poet en Lasteraer JOOST VAN DE VONDEL.* Dit gedicht is geteekend F. M. op een vel klein fol. op eene zijde gedrukt.

3. *Aen de Papijste Galschryvers Jan Vos, en sulck goetje. t'Amsterdam gedrukt in 't Jaer 1647.* Een vel klein fol. op eene zijde gedrukt. Dit gedicht is tegen Willem 't Hooft, Vondel en Vos gericht.

4. *Kracht des geloofs van den voortreffelijken ende vermaerden Nederduytchen Poet Joost van Vondelen. Te speuren in de Altaer-Geheymenissen, By zyne E. ontvouwen in drie Boecken etc. Proverb. XXIII, XVI. Septies cadet justus et refurget. (De rechtraardige [of Joost] zal zevenmaal vallen en weder opstaan). Tot Schiedum inde oude Druckerye. 4°. 16 blz.*

5. *Poëts Martel-wagen.* Een vel, klein fol. op eene zijde.

6. *'t Gebluste Papen-brandt, geteekend B. 1/2 fol. klein formaat vel, op eene zijde.*

7. *Dyfel-Roe, Aen den Poët op zyn Maria Stuart, Gemartelde Majesteit. Gedrukt in 't Jaer 1647.* Dit stuk is geteekend A, en bestaat een vel klein fol. formaat, op eene zijde gedrukt.

8. *Vagevier voor Joost van Vondelen, over zijn Stuarts gemartelde Majesteit. Ghesloocht door Juffr. G(oudina) v(an) W(ert). Met Een teghenschrift aen deselve. Tot Beweeringhe van Palamedes onnozelheyt. In 't Jaer 1647. In 4°, ongepag. 8 blz.* Ook te vinden in den *Bloemkrans van verscheyden Gedichten*. Amst. 1659.

9. *Bewering van 't Vagevier, gestookt door Juffr. G. v. W. voor Joost van Vondelen, over zijn Stuarts Gemartelde Majesteit. Met een Tegenschrift aen den Hoog dravenden en Zoet vloejenden dichter, G. Koning; tot Bewijs van Palamedes schuld. Onderteekend: VAN DEN BERG. Voorkomende in den Bloemkrans van Versch. Ged.*

10. *D. P. B. Dancksegginghe aen Me Juffr. G. v. W. Over 't Aer-digh en waerdigh Gedicht by haer E. E. ghestelt, tegen de schantvleck ende grouwel aller Christelijche herten Joost van Vondelen. Aengaende zyn Stuarts Gemartelde Majesteit. Gedrukt voor den Autheur. 4°. 8 blz. ongep.* Waarschijnlijk is deze D. P. B. Dirk Pieterz. Boeterman, zoon van den drukker Pieter Dirksz. Boeterman.

11. *Bril voor den Arminiaenschen Geus.* Dit stuk is geteekend A. B., gedrukt op 1/2 klein fol. vel met groote Gothische letters.

12. *Amsterdamsche Brandt- en Martel-vaarzen, gedrukt op eene zijde van 1/2 vel klein fol. formaat.*

13. *Amsterdamsche Sunct en Martelaer, gedrukt in denzelfden vorm als 't voorgaande.*

14. *Vasten-Avonts gift. Aen den onbeschaemde Paepsche leughen-dichter, het Sotje vol van Sonden (†), Gepast op zyn tweede Poezy, en Maria Stuarts Marteldroom.* Dit stuk is geteekend, even als N°. 2, F. M. en gedrukt op eene zijde van een fol. vel klein formaat.

15. *De Babilonſche Hoer. Afgemaelt door den Altaer-Kruyper Joost van den Vondel.* — Dit pamflet was wel het hatelijkſte van alle, om dat het de vaerzen van Vondel ſelven bevatte, die ik Deel I. blz. 35 heb medegedeeld, en die beginnen: *hoe lange juldij noch enz.* Onder de vaerzen ſtond de naamteekening *J. v. Vondel*, en daaronter *gedrukt tot Schiedam, (N.B.) voor den Auteur, 1647*; 't beſtaat een half fol. klein formaat vel, op eene zijde gedrukt.

Tot Vondels verdediging kwamen uit:

16. *Aen D. P. B. Juffer Dancker, op zijn Dankſegging Aen Juffer G. v. W.* Dit ſtuk, geteekend *V(os)*, is gedrukt op een klein folio vel, eene zijde.

17. *Aan Mejuffr. G. G(oudina) v(an) W(eerd) op haar Vagerier, geſtookt voor Joost van Vondelen, over zijn Stuarts Gemartelde Majesteit door G. K(oning).* Voorkomende in den *Bloemkrans van Verſch. ged.*

18. *Aan d'algemeene Rijmers of Galbrakers, toen J. v. Vondel het Treurſpel van Maria Stuart, etc. door JAN VOS, te vinden in zijn Gedichten, D. I. blz. 285.*

Nog, voor en tegen:

19. Een klein formaat folio vel in twee kolommen afgedeeld: boven de eerſte kolom:

Aen d'Algemeene Poëten of Gal-braakkers op Vondel —

boven de tweede kolom:

Tegen den Gal-braacker of nameloozen Vondel. — Deze tweede kolom is geteekend *J. S. V. C.*

20. Een folio vel, waarvan de bovenſte helft een ruwe rijmelary bevat, die tot opſchrift draagt: *Ooſſpronk van het Vagevier voor Joost vande Vondel geſtookt door Juffer G. van W. beweert door G. K. en als kaks herſtookt door M.* Het ſtuk is geteekend met het motto: *Wacht u voor u ſelven.*

21. De onderſte helft van 't blad bevat een iets minder ſlecht berijmde verdediging, getyteld: *Aan alle ſchimp-ſchrijvers over Joost van Vondel.*

Het onder no. 5 genoemde gedichtjen geef ik hier als een ſtaaltjen van de reſt; de ſtiyl toont aan, dat de ſchrijver in de dichtkunſt gans niet onervaren was:

POEETS MARTELWAGEN.

Hans, de Scherpreghter, ſpreekt.

Wacker Keesje, laetz'me gaen,
Luſtigh, ſlaa wat harder aan,
Asjer bint zoo ſlaantme munt:
'T ſehijnt je Joost noch tijt vergunt,
'T ſehijn, om dat hy droevigh zucht,
Dat je mit'em bent beducht:
Maer dat's niet met al mijn vrient,
Hy heeft langh de dood verdient,
Hy dongh jongh al, om dees ſtraf
Wegh te draagen in zen graf.

Kees, de Voerman, spreekt.

Hou, wat zachter Miefter Hans,
Niet te byster: O by gans!
Wilje, om een woort en leur,
Mit em niet te hard me deur?
Wel hoe? zalme oock een Man,
Die zoo giestigh dichten kan,
Om een zeghs-woort gins en hier,
Smooren gaen in vuyl papier?
Straft hem met een voet in 't g.,
Of verband hem uyt je stad.

Hans.

Kees Oom je verstaet het niet,
Hoor ick wel, wat dat bediet:
Dat 'et een man zoo goet als Speck was,
Dat hy niet zoo boos als geck was,
Was de man zoo goet als grijs,
Was hy voor uyt-zinnigh wijs,
En zoo vast, als hy wel los is,
En in 't quaet niet als een vos is,
Beter zou het met hem gaen,
'T zou met hem zoo quaet niet staen:
Maer wat baet 'et? 't is een man
Daer me niet op zeyl gaen kan,
'T is een weyflaer twist gewent,
Die de rust, als Eris ¹⁾, schent,
'T is, het is, het is een vrient,
Die 't wel dubbel heeft verdient:
Schoon hy meynt te weezen waer
Dat hy sterft een Martelaer,
Schoon hy vast hoopt, dat noch hy
Zal geviert zijn by de ry
Ja, zoo eeven, (valt 't niet mis)
Alst Maria Stuarts is.
Ja, geviert, gelijk, die 't loot
Godloos door Prins Wilhelm schoot.
Ja geviert, of vier-en-deelt,
Als hy, die eens Godes beelt
In den Franschen Koningh brack,
Als hy'er 't moordigh mes in stack.
Maer ick zie dat, met de praet,
Nu je paert weer zachter gaet.
Luftigh weer an: 't vonnis luyt
Dat hy sterven zal as guyt,
Dat m'er spoedigh vaer mee voort,
En in prullen wert vermoort.

1) De „Tweedracht.“

KLACHTEN DES POETS.

Wat ramp, wat ongeluck plaecht, ach! myn gryze haaren.
 Wat schande moet mijn noch, eylacy, wedervaren?
 Wat droefheyt, wat verdriet, wat leet komt my noch aen,
 In dees mijn wintertijt? die haest zou zijn gedaen ¹⁾.
 Wanneer ick overdenck, en 't geen ick was voor deezen
 En wat ick (tot mijn smaet) moet tegenwoordigh weezen,
 Wanneer ick mijn befie in dees mijn hooghste noot,
 Mijn lyden is te zwaer, mijn ongeluck te groot.
 Maer doch: indien mijn 't leet, indien de hooghe stroomen
 Van zoo veel lydens my zal moeten overkoomen
 Ick lijdze, zoo ick kan, ick wachtze met gedult
 Ick voegh my nae de tijt, hoe 't ongeval oock brult.
 Maer ghy Mary, en ghy, o Rey der Heil'ge Maeghden,
 Die 't al en lijf en goet oock voor de Gods-dienst waeghden,
 Ay ziet mijn gunstigh aen, hebt achtingh op mijn druck,
 Hebt mely met mijn lot en dit mijn ongeluck.
 U heb ick toevertrouwt, u heb ick al mijn daagen,
 (Na dat ick ben verlicht) mijn liefde toegedragen,
 'k Heb u mijn toegewyt, en u ick mijn noch geef,
 Ay maeckt weer (want ghy kunt) dat 'k eeuwich met u leef.

¹⁾ Weinig dacht zeker de schrijver, dat V. nog ruim dertig jaar levens te goed had.

REY VAN KLOPPEN ¹⁾

GEZANGH.

Ay ziet hoe Justus, wel bereyt,
 Wort als een Lam ter dood geleyt,
 Let op zijn groot vertrouwen:
 Dit leeven acht hy min als wint,
 Want yder Sanct is Joosjes vrint
 En kan hen licht behouwen.

Hy die in yver niemand weeck,
 En hier op nerd' 'al Sanct geleeck,
 Zal hy zijn Martelaaren
 Uytmunten als een prymestien
 In kinders st., o neen, ick mien,
 Gelijck een knoop in 't gaaren.

¹⁾ Geestelijke zusters.

GEROEP DER STRAET-JONGENS.

TEGENZANGH.

Toon. Seer mooy.

1

Luftigh jongens roep het uyt,
Joosje speelt de vuyte bruyt,
Joosje in zijn oude dangen
Moet by vuilnis op de wangen:
Luftigh jongens lacht hem uit
Asbeer in de vulnischuit.

2

Luftigh, maeck 'n ronde dans
Om de wagen, Meester Hans
Wil 't wel hebben dat w' hem steuren,
Aen hem is togh geen verbeuren:
Jou, jou, jou, jou,
Hoe bedruckt ziet Joosje not?

3

Joost moet buiten stad en poort
In zijn vuil papier versmoort:
Joosje heeft me by de lurven,
Want hy heeft het heel verkurven,
Ha, ha, ha, ha,
Hoe bit Joosje nu genaa?

KINDER-GEROEP.

TOE-ZANGH.

Joosje moet dood, dood, dood, dood, dood,
Van de wal of in de floot,
Om dat hy, tegens waarheyd,
Met opset altijd klaer zeyt (?).
Dood is hy: hy mach op een ander tijt zijn rust houwe.

Blz. 587 volg. — De beschrijving der vertooningen, hier bedoeld, vinden wy meer uitvoerig gegeven in het dueltjen, dat tot tytel voert: „*Olijfkrans der Vreede, door de doorluchtigste geesten en geleerdste mannen, deezes tijds, gevlochten, enz. t'Amsterdam, uit de Drukkery van Tymen Houthaak. Voor Gerrit van Goedesberg, Boekverkooper op 't Water. MDCXLIX*” De Verzameelaar heeft intusschen weinig orde in zijn boekjen ten toon gespreid en haas-

pelt den hoël vreemd door elkander, zoo dat hy b. v. de vertooningen van Vos, die de laatste gegeven werden, plaatst voor die van Coster, waarmede men had aangevangen. Hoe 't zij, ik laat de beschrijving hier volgen, in behoorlijke orde te rug gebracht:

KORTE VERKLARING

VAN

DE ZES EERSTE VERTOONINGEN,

GEDAEN BINNEN AMSTERDAM,

OP

DE EEUWIGE VREEDE,

Door last der E. E. Heeren Burgemeesteren.

DOOR

D. SAMUEL COSTER.

DE EERSTE VERTOONING

Beelde vyt ¹⁾

Amphion, Konink van Thabe, braght door zijne lieflijkheydt en zachte regeringe de Stadt tot welvaert, liet toe alles wat toelatelijk was, sonder nochtans de Koninklijke achtbaarheyd te krenken: zoo deede, na tijds gelegentheyd, ook *Prins Wellem*, op dat allerley slag van volkeren hier in vrede en vryheyd mochten wonen, handelen, en nevens andere Burgers haere neeringe oefenen.

De vertoning is gestoffeert met de persoon van *Amphion*, vergefelschapt met Gerechtigheyd, Wijsheyd, Voorsichticheyd, Kloekmoedicheyd, Stantvasticheyd, Sterkheyd, Onpartijdigheyd, &c.

Het op-schrift is *Moderata Durant*, dat is:

Maat hout staat.

De Duytsche vaarsen zijn:

*Gelijk Amphion door zijn deughden en goed-aerdicheyt,
En bot te vieren, braght tot d'alderhoogste waerdicheyt
De Stad van Thabe, lokt Prins Wellem door verstand
Het volk van alle slag en neering hier in 't Land.*

1) „Stelde voor.”

DE TWEEDE VERTOONING

Beelde uyt

Numa Pompilius, die (om alle Staten met goet fatsoen te bestellen) zet de Goods-dienst, tot des Roomschen-volken beste, vast, nevens dat hy die met rechtvaardige wapenen, en behoorlijke wetten wijselijk bewaert. Soo deed mede *Prins Mauritijs*, die niet minder de Godvruchtigheyd als 's Lands gerechte vryheyd in acht nam. Het Toneel wort bekleet met Gerechtigheyd, Gods-dienst, Kloekmoedicheyd, Raad, Daad, en Stantvasticheyd, met de Lijken der Grooten onder Oorloogh omgekomen, waar by gestelt word een oude vrouw in 't swart, met een *Mandragora* en mijrte-tak in de hand, uytbeeldende de Vergetelheyt.

't Woord van deeze Vertoning is *Tantus molis erat*: &c. willende daer mede seggen, wat heeft het al arbeyt en moeyten geweest de Staat vast te stellen.

De Neerlandsehe veersen zijn:

*Dits Maurits Oorlogs Held, en maakten ook zijn werk
Van vast te stellen staat en Goods-dienst in de kerk.
Gelijk als Numa, die dat voorschrift heeft gegeven
Aan alle Vorsten, om in zekerheyd te leven.*

DE DERDE VERTOONING

Beelde uyt

Fabius Maximus, die den starcken, trotsen, en onvertsaeghden Hanibal, onder de wapenen verduurde, en Italie deede ruymen. Hier by word vergeleken zijn Hoogheyd *Frederik Hendrik Prince van Orangie*, die in Raad overal t'huys, en in Oorloogh onvergelykelyk was, van wien de vyanden des Vaderlands zoo veel werks maakten, dat zy het glinsteren van zijn geweer inde oogen niet langer konden verdragen. De Vertoning wort uytgebeelt met Goods-dienst, 't heylige Gerecht, Wijsheyt, Kloekmoedigheyt, Stantvastigheyt, Goede-Raat, en Dapperheyt

Hier op wort gepast het Latijnsche vaars van Ennius:

*Vnus Homo nobis Cunctando restituit rem, &c.
Pugnando.*

't Gerijm hier van is in onse tael:

*De dappre Frederik in Oorloog en in Raad
Volgt Fabius zijn gangh, en maakt noch vaster staat.
Verduurde dien, dien 't scheen dat niemand kon verduuren,
En laat ons vrede naa met alle naa-gebuuren.*

DE VIERDE VERTOONING

Beelde uyt

De Keyser *Augustus*, die na alle zuur van den Oorlog het zoet van den Vreede geniet, en mildelijk de smakelijke vruchten der zelve anderen mil-

delijk mede deelt. Gelijk als doet zijn Hoogheyt *Prins Wellem*, in wien des Vaders deughden glinsteren.

Op dit Toneel schrijven wy de spreuk van Seneca:

Pax una Triumphis innumeris potior.

En in Nederduyts aldus:

*Gelijk Augustus quam in Vrede binnen Rome,
Is Wellem nu tot Zijn en onse Luk gekomen.
Zy Gode Lof! die voorts het warrige gebroet,
Tot reden brenge, door zijn liefelijk gemoet.*

DE VIJFDE VERTOONING

Bielde uyt

Argus met hondert oogen, daer mede bediedende de Heeren Staten van Holland, die haer, door het lieflijk pijpen van eenen Loozen *Mercurius* (hy kome waer van daen hy kome) nimmermeer in 't slaep laten spelen, naer de Koe (dat is haer elk aengename Vaderland) als wakende sorg-dragers, wel sullen bewaren.

't Spreekwoord is:

Die de Koe zijn is, vatze by de Hoornen.

*Ik merk, ik zie, ik weet, hoe listich elk getracht
Heeft, deeze Mellik-Koe te krijgen in zijn macht.
Maer neen ik slaape niet, ik zal my niet vergrijpen
Als andre deede door Mercurius Lieflijk pijpen.*

DE ZESTE VERTOONING

Behoeft geen nytleggen, Mars word geboeyt, Vulkanus het wapen-smeden verboden, 't Oorloogsvolk betaelt, en afgedanckt, en tot alderley werk ge-weefen, en die niet en wil, en in onghoorloofde Oorloogs losheyd in tijde van Vrede meent te volharden, word aangewefen, dat dwang goet sal zijn om zulx te beletten.

*Dat zich de woeste mensch tot werken weer begeeve.
Want dat hy denke van de Bedel-zak te leven
't Zal mis zijn: Hier is drank en spijs te koop om zweet:
Voor die 't zoo niet en lust is 't Rasphuis al gereet.*

DR. S. COSTER.

BESCHRYVING

VAN

DE ZES MIDDELSTE VERTOONINGEN;

DIE

door last der E. E. Heeren Burgermeesteren,

T'AMSTELDAM VERTOONT ZIJN.

DOOR

GEERAARD BRANDT de Jonge.

VERTOONINGEN

VAN

DEN OORLOG DER BATAVIEREN

TEGENS

DE ROMAINEN;

VERGELEKEN MET ONZEN OORLOOG TEGENS SPANJE.

D'EERSTE VERTOONING

Was de Ballingschap van Bato, die, de slaafsche regeeringh van zijn Stiefmoeder Penta ontvluchtende, de Vryheit in het Eylandt brengt; dat, gelegen tusschen den Rijn en Maas en Noort-Zee, toen na hem Batavië, en nu Hollandt genoemd is.

*Vorst Batoos ed'le vlucht om 't vier der twiſt te lessen
Bragt hier de Vryheit uit het Vaderlandt der Heffen.
Vermoorde Pentaus haat zijn lieve Rycheldin,
Toen wiert ons Vaderlandt zijn tweede gemaalin.
Zoo is Prins Wi'hem, die de Tyranny moest toomen,
Ook met de vrygheit uit Duiſlandt afgekoomen.*

IN DE TWEEDE VERTOONING

Wiert uytgebeeld het Verbondt dat de Romainen met de Batavieren maakten; waar door wy eerst den naam verkregen van Medegezellen, Broeders en Vrienden van 't Roomsche Rijk.

*Hier wort dit vrije Volck verbonden aan de staaten
Van Roome, doch dit recht maakt ons geen onderzaaten
Maar Broeders, Vrunden, en genooten van het Rijk.
Is dees gelijkenis 't Verbondt ook ongelijk
Dat ons aan Spanje braght door zachte Huwelijx-bandens?
Toen d'Eendragt, en de Trouw, en Vryheit t'samen spanden,
Tot dat de tweede Philips den eersten Wilhem vondt,
Die Spanjes staatzucht aan Nassausche keetens bondt.*

DE DERDE VERTOONING

Beelde uyt, hoe de Romainen, ten tyde van Vitellius, het verbondt breeken, door onbehoorlijke lasten, en 't pressen en plagen der Ingeboornen.

*'t Meenedij Rome breekt den bandt der bontgenooten,
Haar holle gierigheid heeft ons verderf beslouten.
Men perst, men preft, men moordt, men rooft, men schaakt, men vliet;
En Alvaas tijdt gaf ons den eersten Bloedtraadt niet.*

IN DE VIERDE VERTOONING

Wiert de Heldt Julius Paullus, een der voornaamste Batavieren, door de nijt van Fontejus Capito, onschuldigh ter doot gebragt, en zijn Broeder Claudius Civilis verjaanght.

*Hier stort men 't edel bloedt der strijdtb're Batavieren.
De Nijdt geeft Julius Cypressen voor Laucrieren.
Civilis wordt verjaanght. Dus stiet Toledoos haat
Graaf Egmond in zijn graf, Prins Wilhelm uit zijn staat.*

IN DE VIJFDE VERTOONING

Zagh men het ongelijk gewrooken, en de Vryheit herstelt, door d'Overwinning der Batavieren; die, onder 't beleyt van hunnen Velt-Heer Civilis, de Roomsche Legioenen verdelghden.

*Hier leit de Wagenburg der Roomsche legerbenden
Met lijken toegestopt, vervult met moordtellenenden.
Civilis wrekt de doot der Edlen, en de smaet
Des Vaderlands. Zoo zag de Nederlantsche Staat
De legers van Nassau d'uytheemsche Veldtstandaarden,
En haat vertrap'len, eer des Oorloogsstorm bedaarde.*

DE ZESTE VERTOONING

Is de Triumph der Batavieren, over de nytkomste des Oorlogs, waar door haar verdrukte Vryheit alle rampen te boven komt, en 't besweeren der Vreede met Cerialis de Veldt-Heer van Vespasiaan, die de dappre Batavieren weêr voor Bontgenooten, en Vrienden van 't Roomsche Volk aan neemt.

*Nu triumpheert de Vorst na zoo veel nederlaagen,
En wort op zijnen Schilt het leger omgedragen:
Civilis leit in 't endt zijn goude lokken af,
En wijd dees offerhandt het broederlijke graf.
De Vreedetempel wert ten laafsten weêr ontflooten.
Waar zijn nu Vyanden? Hier zijn nu Bontgenooten.
Zoo vocht de Batavier, die noch in Hollandt leeft,
En ons naa zoo veel strijds een Vrye Vrede geeft.*

BRANDT.

UITLEGGING

OF

EENIGE VERTOONINGEN;

DIE,

door last der E. E. Heeren Burgermeesteren,

T'AMSTERDAM OP DE MARKT VERTOONT ZIJN

DOOR

JAN VOS.

OP D'EERSTE VERTOONING.

'T GEWAPENDE EUROOPE.

De woede Mavors komt gewapent op zijn waagen,
Hy heeft, om 't wuste volk in 't moorden te behaagen,
De schijn van Godsdienst aan zijn rechte zy geplaatst.
Het weiffelend Geluk, dat met de kroonen kaatst,
Staat achter op 't verdek. de helse Raazeryen
Die trekken hem door 't heir. de Zucht tot heerschappyen,
Drijft dese gruwlen met haar zweep van slangen voort.
De godtvergeete Wraak, de nimmerzatte Moordt,
't Bederf, de Schrik, 't Verraadt, de lijdellooz' Ellenden,

En 't toomeloos Geweldt, op blaakeren, op schenden,
 En stroopen afgerecht, en al wie heilloos werk
 Hanthaven, volgen hem. men opent Janus kerk.
 Vulkaan beschikt geweer, en harrenast de Grooten.
 De Vreede neemt de vlucht, met al haar Speelgenooten.
 De Neederlanden gaan de Krijgh vol hoops te moet;
 Maar die laurieren plukt, besproeitze met zijn bloedt.

OP DE TWEDE VERTOONING.

't WOEDENDE OORLOOCH.

Euroope schreeuwt om hulp, nu zy aan alle kanten,
 Gelijk in Cezars eeuw', de naaste bloedverwanten
 Elkaar te keer ziet gaan; maer 't schreeuwen is om niet.
 De boosheit heeft geen oor. Veneedjen lilt als riet,
 'Terwijl zy Kandië, haar dochter, door de Bassen
 Van 't wreede Tracien, ellendigh ziet verrassen.
 De geest van Godefroy vertoont zich aan het volk.
 Zijn rechterhandt beklemt een schitterende dolk,
 De flinke zweet een toorts. hy poogt, nu hy de Frijgen
 Ziet naadren, 't Kristenheir, gefplitst door burgerkrijgen,
 Te stillen; om den Turk, zoo goddelijk verwoedt,
 Als hy het ooft bevocht, van d'Ister, tot den vloedt
 Die 't nat van Indus zwelgt, al juigend', naa te jaagen.
 Belloone steekt in 't heir, op haar bebloede waagen,
 Haar schorre moordttrompet, en hift de benden aan.
 't Geweldt is op de been, de Doodt is niet t'ontgaan.

OP DE DARDE VERTOONING.

d'AFGESTREEDE VORSTEN.

De Vreed' ontfluit haar troon van kronkelende wolken
 Op 't karmen van Euroop', die, in 't gedrang der volken,
 Deemoedigh leit geknielt, en zucht door groote noot.
 Haar Vorsten zijn, nu zy de Vreede zien, zoo roodt
 In 't aangezicht van schaamt, als hun verwoede handen
 Van dierbaar mensche bloedt. de fiere Neederlanden
 Slaan d'oogen naar de lucht. de vruchtbaar Aarde steekt
 Haar hoofd, ten schouders toe, in brein en bloedt doorweekt,
 Uit een gesprongen mijn'. de Boschgoon zien op 't scheuren
 Der wolkgordijnen op, de Waterfcharen beuren

Hun pruiken van koraal, van liezen, mos en gras
 Uit het doorbloede nat, om niet in puin, noch as,
 Beneeden in hun vloën, noch lijken te verfmoooren,
 De Vreede reikt Euroop, nu d'opgezwolle tooren
 Der Kooningen verdwijnt, van 't ongemeete dak
 Daar zy haar schaar omhelst, de heilge pallemtak.

OP DE VIERDE VERTOONING.

d' O M H E L S D E V R E E D E.

De rijke Vreede komt, om 't Oorlogh te verjaagen.
 't Bestandt (de voorboð van de Vreede) trekt de waagen.
 Voorzichtigheidt bestiert de diffel met haar handt.
 Men ziet waar datze rijdt, het vruchteloze landt
 Een oest van groene palm en vet' olijven teelen.
 De Neeringh, d'Overvloedt, en Rijkdom, drie gespeelen,
 Vervolgen haar op 't spoor. het langverwacht Gerucht
 Vliegt voor de wagen heen. Euroope schept weër lucht.
 De vorstelijke Trouw, d'oprecht' Onnozelheeden,
 De stark' Eendrachticheidt, een bofsweer aller steeden;
 De waare Burgerlied', het ongekreukte Recht,
 De hemelsch' Eerbaarheid, en al wie door 't gevecht
 Euroop' verlieten, zijn beleitfiers vande waagen.
 De Vorsten die 't geweld der naare donderlagen,
 En blixems van 't geschut vervloeken, treën de stoet
 Der Vreede, vol van vreugd', eerbiedelijk te moet.

OP DE VYFDE VERTOONING.

d' E E U W I G E V R Y H E I T.

Het strijdtbre Neêrlandt vocht, om Vryheidt, en om Vreede.
 Hier maakt de Spaansche Vorst haar vollikrijke steede'
 Naar 't bloedig vechten vry, door 't geven van de hoedr,
 En breekt het Graaflijk juk, dat Karel stoudt van moedt
 Haar op de schouders smeet, en maakt de staale banden,
 Daar d'overmoedige Leeuw, die staag na vryheidt branden,
 Ruim zeven eeuwen aan geflooten lagh, weër los.
 Zoo laat de felle wolf, in 't spoorelooze bosch,
 Een overheerde stier, wen hy zich ziet bezetten
 Van harders, ongequetst. elk schrijft zijn eigen wetten.
 't Geluk belonkt de steên. de verwelooze Nijdt
 Staat achter het Geluk, en knaagt, uit enkle spijt,

Haar eigen ingewant, de Vreede toont Euroope,
 Omheint met Vorsten, roodt van broederbloet bedroope',
 Hoe Spanje, door 't ontflaan van 't roembaar Neederlandt,
 Augustus eeuw genaakt, en heilge pallem plant.

OP DE ZESTE VERTOONING.

DE BESWOORE VREED E.

De Neederlanden staan voor 't outar van de Vreede;
 Daar zy aan een gehecht, met dier gestandten eede',
 De Vreë bekrachtigen, elk walgt van menschenbloedt.
 De wijtberoemde Vrank, de Hes, vol oorlogsmoedt,
 En d'oubepaalde Zweed, en 't dappere Gormanje
 Beoogen het verdrag, het rusteloos' Brittanje,
 Dat trekt zich zelf als dol Godtsjammerlijk by 't hair.
 De Liefd', en Eendracht treên, by 't blaakerend' outaar,
 De Nijdt en Twist op 't hart. Neptuin de vorst der baaren,
 Markuur de handelgod, en Ceres die haar hairen
 Met geele koorenaar op 't heerelijx verguldt,
 En Bachus die zijn hoofd met wijngaardt ranken hult,
 En Pan die 't vee behoed, dat langs het veldt gaat dwalen,
 Herschijnen by 't verdragh, om weder sâam te haalen.
 Zoo doet de zoete Ley, de Maas, de Rijn, en Scheldt.
 De Vreë behoed het land, voor 't woeden van 't Geweld.

OP DE ZEVENDE VERTOONING.

DE GEBOEIDE BELLOONE.

Oranje heeft Belloon met keetens vast gebonden.
 Euroope voelt haar borst, dus lang vol diepe wonden,
 In Neederlandt geheelt, door 't streelen van de Vreë.
 Kastilje steekt het zwaardt, vol schaaren, in de scheë,
 En geeft het aan de roeft, de vrygemaaakte Landen
 Bestrikken 't, daar het steekt, met zeven yzere banden.
 De Vreedeschaar verjaaght de Twist, 't Geweldt, de Moordt,
 't Bederf, 't Verraadt, 't Bedrogh, en wat 'er uit de poort
 Van Stix ter wereldt quam, de Hest', de Zweed', en Vranken,
 Zijn noch in 't harrenas, de Godt der wijngaard ranken,
 En milde Graangodin, nu veilig in haar schuur,
 Belonken 't Spaans gezagh. Neptunus en Markuur
 Genaken Neederlandt, d' in gal gedoopte tongen,
 Die, spijt hun overheên, de Vreë zoo hels besprongen,
 Zijn nu vol hoeningraut, zoo bluft een vry Gewest
 Het vuur van burgertwist, de schaadelijxte pest.

OP D'ACHTSTE VERTOONING.

't VEILIGE NEDERLAND.

De Vreede treet den Krijg en wapenen met voeten.
 De Min heeft Mars doorwondt; die, om zijn lust te boeten,
 Vrouw Venus, op haar koets, aanminnelijk omvat.
 De Zanggodinnen, die het schrandermakend' nat,
 Op het gesplitst Parnas, voor ongeval bewaaren,
 Minerve, Kunstgodin, en Febus, Godt der snaaren,
 Zo vaak door Krijgh verjaagt, zijn weêr in volle kracht.
 Neptunus, Ceres, Pan, Markuur, het eêl geslacht,
 Dat uit de rijke schoot der Vreed' is voortgekoomen,
 En al de Gooden, die het Oorlogh, in de stroomen
 Ontschoolen, steeken 't hooft ten groene golven uit.
 Veel Vorsten sweeren, door Veneedjen opgeruit,
 De val van Mahomet. het steedenrijk' Euroope,
 Verzoekt Brittanje, half in burgerbloet verzoope',
 In rust te brengen, door het goddelijk Bestandt.
 Zo hangt men 't harrenas voor eeuwigh aan de wandt.

OP DE NEGENDE VERTOONING.

DE MOEDER DER VREEDE.

't Gezeegent Amsterdam, omheint met Waterfchaaren,
 Zweit nu, als Kaizerin der zoet' en zoute baaren,
 De gaffel van Neptuin. haar hooft is met een kroon
 Van steevens geperruikt. de Faam beschrijt haar troon,
 En steekt haar loftrumpet. 't Gerecht, de kracht der Steede',
 De vryheit, d'oude Tucht, de Godsdienst en de Vreede
 Bekleên haar rechte zy. de Neering, d'Overvloedt,
 De Rijkdom, d'Eendracht, en de Trouw, oprecht van moedt,
 Heeft z'aan haar flinkehant. het krielt in al haar wijke'
 Van vreemde handelaers. het zwart geverwt Afrijke
 Beschenkt haar met yvoor, met bloetkraal, en met gout.
 Amerike met riet, met zilver, en met hout,
 Daar 't ongebaande bosch in 't westen op mag roemen;
 En Azië met zijd', met paarlen, en met bloemen,
 Met wierooktellegen, en allerhande schat.
 Haar Vorsten staan verbaast, nu zy de rijke stadt
 Aan d' Aamstel, op haar troon zo heereljk zien blaaken.
 't Geluk biedt haar de handt. die 't heillooz' Oorlogh wraken
 Begroeten haar van veer voor Moeder van de Rust.
 Dus bralden 't oude Room' in 't leeven van August.

Wy vinden hier *negen* vertooningen vermeld, offchoon het „kort register” op den *Olijfkrans* maar van *zes* spreekt en er, volgens *WAGENAAR*, in zijn *Geschiedenis van Amsterdam op 't jaar 1648*, ook maar *zes* geweest zijn. 't Schijnt, dat de vertooningen van Vos later nog eens op den schouwburg zijn gegeven, en daar door hem met drie vermeerderd; of wel, dat, op den Dam, de beide eersten 't *Gewapende Euroope* met 't *Woedende Oorloogh* even als de vierde en vijfde, d'*Omhelste Vrede* met d'*Eeuwige Vryheit*, en de zesde en zevende, de *Befwoore Vrede* met de *Geboide Belloons* al te samen ieder maar eene vertooning, elk met een dubbel opschrift voorzien, uitmaakten. Wat hier van zij, zeker is het, dat niet aan Vos vergund zoü zijn geweest, *negen*, en aan Coster en Brandt ieder maar *zes* vertooningen te geven. Ook de vertooningen van Brandt zijn later, en wel op den 13 Juny, nog eens op den Schouwburg gegeven, onder den algemeenen tytel van *het Schouwtooneel van Claudius Civilis*; en eindelijk werden aldaar, tien dagen later, nog zes andere vertooningen gegeven, door zekeren A. Boelens vervaardigd, en waarvan ik de beschrijving hier laat volgen:

DE ZES VERTOONINGEN

DIE OP DE

SCHOUBURG,

Door getuinden van de Regeerders,

ALDAER VERTOONT ZIJN DEN 23 JUNIJ

DOOR

A. BOELENS.

OP DE EERSTE VERTOONING.

't ONTWAPENEN VAN MARS.

Mars komt hier toegerust d'Onnoselheyd bestryen:
Doch d'algewenste Vreë, om Neërlant te bevryen,
Ontwapent hem terstont, die soo veel gruw'len deë,
En stelt soo 't Land in rust, dies dankt de Heyl'ge Vreë.

OP DE TWEEDE VERTOONING.

d'ONTLOOKEN AERDE.

Het Aartrijk na veel ramps begint haar aëm te halen,
 Nu Neêrlands Vreede-Zou haar weder komt beſralen.
 Rechtvaardigheydt die eer van deſe Weereldt vloogh,
 Belonkt haar wederom, met een aanminnigh Oogh;
 De Deughden weergekeert, reeds op het Aartrijk wonen,
 Waar op de Nijt en Twiſt haar heel verwoed betoonen.
 En d'Eendracht, die de Twiſt en Tweedrachts wicken ſnoeyt,
 Houdt Mars geketent en de Furien geboeyt.

OP DE DERDE VERTOONING.

DE VERPLETTE OORLOGH.

Hier toont der Reuſen val dat door des Heemels handt
 Den Oorlog leydt verplet; en Welhem hier te Landt
 Teelt als Ducalion een Vreedſaam Volk, die groeyen,
 Gelijk d'Olijf en Palm in Vreede-Hooven bloeyen.

OP DE VIERDE VERTOONING.

't VERBOND T DER VORSTEN.

Hier ſiet men d'heyl'ge Vreê twee Vorſten vaſt verbinden,
 En d'over goude Trouw' maakt Vyanden tot Vrinden,
 Zy leggen bey voor haar geboogen op hun knien.
 Daar hen 't vereende Volk met vreugde heyl komt biên.
 't Verheught zich al wat leeft, de Prieſters ſtaan in 't midden,
 Om d'Alvermogentheydt ſijn zegen af te bidden.

OP DE VYFDE VERTOONING.

DE GEKROONDE VREEDE.

Zo Heerlijk rijdt de Vreê op Hollands Vreede-wagen,
 Met Deught en 't Reght verfeldt. Zy overrijdt de plagen.
 Den Heemel opent ſich, waar uytz'ons naekt vertoont
 Hoe Vryheit ende Vreê in Neêrlandt wert gekroondt

OP DE ZESTE VERTOONING.

DE GEWENSTE VRYHEIT.

De Vryheydt op haar Troon, vertoont de Vrye Landen,
 Waar haar den handel God en 't vollik eer aanbiën.
 De Faam verkond' de Vreë, de Trouwe schenkt de banden,
 Waar door de Vreede bindt de Seeven aan de Thien.

Blz. 694. LYCHZANG OVER DEN HEER KASPER VAN BAERLE. — Dit gedicht kwam ook afzonderlijk uit in kl. 8. en is in dit formaat met *Juste* onderteekend.

Blz. 697. SALOMON. — Jan Vos richtte de navolgende dichtregelen tot de Burgo-meesters en Raden van Amsterdam voor de vertooning van den Salomon, welke, als ik uit de woorden (vs. 2) *zijt welkom in mijn Burg*) opmaak, waarschijnlijk door een tooneelspeler, die Apollo voorstelde, zullen zijn uitgesproken.

AAN

DE ED. HEEREN BURGERMEESTEREN,

BY

REGEERDERS DER STADT AMSTERDAM,

TOEN ZE 'T VERTOONEN VAN J. VAN VONDELS SALOMON MET HAAR ED. BYZIJN VEREERDEN.

Beroemde Vaaders van de Scheeprijkt' aller vloeden!
 Zijt welkom in mijn Burg; die u geen heilloos woeden
 Zal toonen als oud Room' haar Vaaders heeft vertoont.
 Hier wordt geen moordtgerecht met lauwerier gekroont.
 Ik walg van worstelspel. Gy zult geen panterdieren;
 Noch tigers scherp van klauw, den balg met menschespieren,
 En lillend ingewant, bekladt van bloedt en smeer,
 Zien vullen op 't tooneel. Van Vondels fenixveër,
 Zal Salomon doen zien naa tweemaal dartien eeuwen:
 Niet hoe hy op zijn troon van veertien goude leeuwen.
 De Vrouwetwift beflecht door dubbele schranderheên.
 Hy zal, gelijk hy plag, geen wijze wetten smeên,
 Om d'ongebondenheit der gruwelen te kluiseren,
 Hy moet nu zelven naa de teedre wetten luisteren
 Die hem de dartle Min met brosse pijlen schrijft.
 Het mannelijk gemoedt wordt door de weeld' verwijft.

De luft ontziet zich niet den Hemel te vertoornen.
 Hy hult het grijze hoofd met roozen: maar de doornen
 Die steeken in zijn ziel. Gy zult hem, in de kerk
 Van Hierams afgodin, en schriklijk offerwerk
 Zien pleegen op 't outaer: maar Godt, tot wraak ontfleeken,
 Komt zich met blixemvuur en donderflaagen wreken.
 De Straf ontziet geen kroon, noch diere purperverf.
 Zoo endigt het begin van Salomons bederf.

Blz. 721, vs. 623. *Ick noode u tot geen slang.* — De noot op deze plaats moet vervallen: ik zie by de herlezing, dat ik een zin heb zoeken te verklaren, die volkomen duidelijk was en geen verklaring behoefde. Er is geen de minste questie van Eva of van den Paradijsflang. Sidonia wil eenvoudig zeggen, en zegt ook: „ik noode u niet uit om een leelijke, afgrijfselijke slang of ander wangedrocht, voor hoedanigen andere afgodische volkeren knielen, te aanbidden, maar een bekoorlijke, overschoone Godin, als Astarte.”

Blz. 769, de noot op vs. 81. — De beteekenis van *ruien* voor „van plaats verwisselen” schijnt in sommige streken van ons vaderland, bepaaldelijk in Zeeland, nog in den mond des volks te leven. Dit werd my bevestigd door de navolgende vertelling, van een geloofwaardigen getuige vernomen. Een varens-gast stond met zijn bruid voor den preekstoel, maar stond verkeerd. De Predikant deed herhaalde poging, om aan het jonge paar te doen begrijpen, dat zy *chaffèz-croifèz* moesten maken; maar al zijn wenken was vergeefs. Eindelijk zeide de ouderling — een rustend zeekapitein —: „of ik zal het hun wel aan 't verstand brengen,” en riep toen: „*Rui!*” d. i.: „zeil over! ga door den wind.” — Dadelijk verstond hem de bruijom en ruilde van plaats met zijn liefste.

Blz. 780, reg. 8, v. o. *Jongkheer van Zuidpolsbroeck.* — *Jongkheer* is hier geen adellijke tytel, als men wellicht denken zou; 't beteekent alhier: „de toekomstige heer” of, (als men 't heet) „verbeider van Zuidpolsbroeck, de zoon van den heer dier plaats.” Bekend is het, dat, in Holland, de tytel van *Jonker* voorheen alleen gegeven werd aan 's Graven zoon, als aan den „verbeider by uitnemendheid.”

Blz. 572—783. Dat het jaar 1648 werd gekenmerkt door geweldige regenvlagen, leeren wy behalve uit de geschiedschrijvers, uit onderscheidene gedichten, te dier gelegenheid vervaardigd, als:

„Op het Regenen in 't Vreedejaar,” door Jan Vos.

„Op het regenachtig weder,” door R. Anflo.

„Klaagliet, over het benaeuwde jaer *CIDCXLVIII*, door Franciscus Martinus.”

141 - G. 2

